Lányaimnak, Fruzsinának és Marianne-nak.

A külső borítón

A marosvásárhelyi csapatparancsnoki tanfolyam résztvevői 1918. február 1-án készült csoportképen. Flohr János nyá. altábornagy hagyatékából. HL Personalia 104. 26. doboz

A könyvtáblán lévő ezredjelvény adatai:

M. kir. 9. honvéd huszárezred tiszti alakulatjelvénye.

Leltári szám: (Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény) 2004.164.1./É

Méret: 48,5 x 34,5 mm.

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc.

Készítője: (nagy valószínűséggel) Marton Alajos, Budapest.

A jelvénynek legénységi változata is van, amely préselt lemez (rézötvözet) és nem zománcozott. Annak a hátába van beleütve a készítő Marton Alajos jelzése. Ebből lehet következtetni arra, hogy a tiszti (zománcozott) változatot is ő készítette. A tervezőt sajnos nem ismerjük.

Huszártörténet

A kézirat elkészítését támogatta a Budapesti Hadtörténeti Múzeum,
a gyergyószentmiklósi Tabilo Kft.

A m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred
levéltári dokumentumai, emlékiratok, naplók, szemtanúk vallomásai
alapján írta, fordította és jegyzetelte

KOSZTA ISTVÁN

Lektorálta
Dr. Balla Tibor alezredes, hadtörténész
Dr. Pál-Antal Sándor történész, levéltáros

Borító és kötésterv
Részegh Botond grafikusművész

A szerző megbízása alapján kiadja a Pro-Print Kiadó, Csíkszereda
www. proprint.ro

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és a televízió-adás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.
© Koszta István, 2008

Decrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Koszta István: Huszártörténet
Pro-Print Kiadó, 2008
496 pagini 17 x 21,5 cm

Index: ISBN .....

Előszó

Az emberiség történetében a legnagyobb megpróbáltatást mindig is a háborúk jelentették. Az 1914–1918 között lezajlott első világháború, vagy korabeli szóhasználattal élve, a Nagy Háború szinte minden tekintetben különbözött az előző történelmi korok fegyveres összetűzéseitől. A világtörténelem első modern és minden korábbinál több áldozatot követelő háborújában a 19. századi lovagiasság nyomai még utoljára voltak fellelhetők. Az ellenfelet – legalábbis kezdetben – tisztelték, a legyőzött és fogságba esett ellenséget felesleges kegyetlenkedésből fakadóan nem alázták meg, a becsületszavát adó tiszt sokszor még hadifogolyként is viselhette oldalfegyverét.

Az 1914. augusztus elején kirobbant világháborúban a történelmi Magyarország 3,4 millió katonája vett részt, közülük 661,000 hunyt el, megközelítőleg félmillióan estek hadifogságba. A harcba induló tisztek és katonák kezdeti kitörő lelkesedése az első nagyobb veszteségek hatására hamar alábbhagyott. A mozgóháború állásháborúvá, az orosz fronton honvédő háborúvá változott és a lövészárkokba költözött. Valamennyi hadszíntéren harcoltak magyar katonák, közöttük magyar huszárok, azonban mindmáig nem tudjuk pontosan hányan küzdöttek és estek el közülük hazájuktól távol.

Az 1868-ban létrehozott magyar királyi honvédség az Osztrák–Magyar Monarchia szárazföldi haderejének második vonalát alkotta, a dualizmus időszakában Magyarországon nemzeti haderőnek számított. Tíz huszárezredet számláló lovassága a dunai birodalom egységes lovas fegyvernemének részét képezte. 1914 nyarán, a honvédhuszárokon kívül a birodalom fegyveres erejének első vonalát képező közös hadsereg kötelékébe 16 huszár, 15 dragonyos és 11 ulánusezred tartozott, az osztrák honvédség hat ulánusezreddel bírt. A Monarchia tizenegy hadosztályba (az 5. és a 11. kizárólag honvéd huszárezredekből állt) összevont lovassággal indult a Nagy Háborúba, amelyet joggal tekinthetünk a fegyvernem történetében korszakhatárnak, hiszen azt éppen az első világégés során érték igen mélyreható változások. A honvédhuszároknak a többi lovas katonával együtt dicstelen sors jutott osztályrészül, hiszen a világháború több mint négy éve alatt legtöbbször gyalogosan, a lövészárkokban küzdöttek az európai hadszíntereken.

Ausztria–Magyarország hadvezetése 1914 augusztusában valamennyi lovashadosztályát az orosz fronton távolfelderítésre vetette be. Annak során az osztrák-magyar lovasság alakulatai többször is megmérkőztek az orosz lovassággal és gyalogsággal, sőt néhány emlékezetes nyílt lovas ütközetre (a legismertebbek Jaroslawice, Gorodok, Stojanów) is sor került, mintegy a több évszázados harctéri dicsőség és a huszárvirtus utolsó felvillanásaként. A 11. honvéd lovashadosztályba tartozó 24. honvéd lovasdandár (az 5. és a 9. huszárezred) pl. augusztus 15-én Stojanównál elsöprő erejű rohammal rontott a cáriak állásaira, és az előbukkanó orosz lovasokat kézitusában megfutamította.

Az ellenséges túlerő elől folyamatosan hátráló lovasság még az első háborús karácsony előtt fontos szerephez jutott. 1914 decemberében a Kárpátok irányába előregördülő orosz gőzhengert a főként magyar alakulatokból álló osztrák-magyar csapatok a galíciai Limanówa és

Lapanów körzetében tartóztatták fel. 1914. december 11-én, a csata döntő napján Muhr Ottmár ezredes a 9. és a 13. közös huszárezred katonáival tizennégy orosz támadást vert vissza közelharcban, azonban a parancsnok és rajta kívül még sok magyar huszár is életét áldozta a Monarchia egyik legnagyobb világháborús győzelméért.

Az első háborús hónapok kijózanító tapasztalatai alapján a lovasok kiképzését és felszerelését egyre inkább közelítették a gyalogságéhoz. Az 1914-es esztendő végén a huszárokat csukaszürke egyenruhával, szuronnyal és gyalogsági ásóval látták el. A valamilyen okból ló nélkül maradt lovasokból minden hadosztálynál lovas lövészosztályokat szerveztek, melyek a kialakuló állásháború során jól beváltak.

Az 1916-ban bekövetkezett átszervezések (amelyeket a lovak hiánya és a tüzérség egyre növekvő lószükséglete is indokolt) következtében mindegyik osztrák-magyar lovashadosztály nagyjából fele gyalogos katonákból állt, 1917 márciusától pedig már valamennyiben többségbe kerültek a gyalogosok. Mindegyik lovasezredben, amelyek felszerelése lényegében megegyezett a gyalogságéval, megmaradt egy 25 lovasból álló szakasz, ezekből alakult meg 1917 májusában a 12. lovashadosztály. A lovas alakulatok hiánya igencsak érezhető volt az ellenség 1917. október 24-i caporettói áttörést követő üldözésénél az olasz fronton, valamint Ukrajna 1918 tavaszán történt megszállásakor, utóbbiban a Monarchia négy lovashadosztálya vett részt. A dunai birodalom 1918. június 15-én a Piave folyónál megindított utolsó nagy támadása során a 11. honvéd lovashadosztály 5. és 9. honvéd huszárezrede alaposan kivette részét a túlparton elterülő Montello magaslatért vívott küzdelemből. Ausztria–Magyarország 1918 novemberében bekövetkezett háborús vereségével a Habsburg-monarchia korábban oly sok dicsőséget aratott lovasságának sorsa is megpecsételődött.

A minden szempontból különleges és egyedülálló kötet szól mindezekről a küzdelmekről és változásokról. A szerző első pillantásra az 1868-ban megalakult magyar királyi honvédség egyik lovas csapatteste, a 9. honvéd huszárezred – saját megfogalmazása szerint regényes – történetét foglalja össze. Valójában jóval több ennél. Hadtörténeti, kultúrtörténeti, társadalomtörténeti vonatkozásain és utalásain keresztül számos erdélyi történelmi magyar család és fiaik – akiknek leszármazottai ma is élnek – dualizmuskori sorsát, szerepét, némelyikük teljes életútját is nyomon követhetjük.

A könyv olvasása közben egy régen elmúlt korszakba repülünk vissza a képzeletbeli időutazás során. Lapjain megelevenedik a boldog békeidők magyar társadalmának kiemelkedő és jól ismert szereplőinek számító, színes aranyzsinóros egyenruhában és pompás lovakon felvonuló huszártisztek hangos sarkantyúpengéssel és lovagias párbajokkal, látványos őszi manőverekkel, díszfelvonulásokkal, a garnizonban rendezett bálokkal és lovasversenyekkel, az úrilányokkal folytatott flörtökkel és hódításokkal tarkított világa.

Bepillanthatunk továbbá egy lovas csapattest a dicsőséget és a végső bukást egyaránt megélt nyalka és büszke huszárainak háborús mindennapjaiba. Olvashatunk többek között az 1914. augusztusi stojanówi lovasrohamról, a muszkák elleni limanówai győzelemről, a kárpáti téli csata elkeseredett harcairól és viszontagságairól, a Központi Hatalmak a 1915. májusi gorlicei áttörést követő győzelmes előrenyomulásról, az 1916 júniusában lezajlott Bruszilov-offenzíva szerencsétlen következményeiről, az 1918 júniusában végrehajtott piavei átkelés során elszenvedett magas emberveszteségekről, valamint a tulajdonképpen már széteső Monarchia haderejének 1918 novemberének első napjaiban, az olasz fronton bekövetkezett összeomlásáról.

Sok érdekességet tudhatunk meg a kilences honvédhuszárok harcainak és frontéletének felelevenítése mellett, a hátország – közelebbről Marosvásárhely – háború alatti mindennapjairól is. Számos később is szerepet játszott, városszerte ismert közéleti személyiség, politikus, továbbá katonatiszt pályáját, tevékenységét közelebbről is megismerhetjük. A 9. honvéd huszárezred tisztjeinek és katonáinak, továbbá az erdélyi magyarság háborús erőfeszítéseinek méltó módon emléket állító érdekes és tanulságos könyv egészen biztosan sokak számára ébreszt majd emlékeket. Bízzunk abban, hogy a régmúlt idők és emberi sorsok felidézése az egész erdélyi magyar társadalomban visszhangra talál és hasonló művek megírására ösztönzi annak jeles képviselőit.

DR. BALLA TIBOR alezredes, hadtörténész
a HM HIM Bécsi Kirendeltség kirendeltségvezető-helyettese

A könyvről

Ha nagyon be kellene sorolni valahová, műfaja szerint dokumentumkönyvet lapoz az olvasó, amely két marosvásárhelyi huszártiszt személyes naplója, emlékirat töredékei és több tiszttársuk napló-, feljegyzés-, szemtanú jelentésének töredékéből, a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednek az irataiból, a 24. honvédlovasdandár és a 11. honvéd lovashadosztály hadi jelentéseiből, harci naplóiból, a korabeli vásárhelyi és szamosújvári sajtó híreiből, tudósításaiból, hadtörténeti dolgozatok szövegeiből és más forrásokból egybeírt *történet*.

Nem hadtörténet. Nem is a Nagy Háború története, habár a törzsanyag testesebbik része az ezrednek a háborúban való részvételéről szól. Inkább történetek füzére a honvédhuszárság megszervezéséről, s különösképpen a marosvásárhelyi és szamosújvári huszár alakulatok élő életéről, a bevonulásról, az elvonulásról, egyéni és közösségi sorsokról, lovakról, csatákról is, és halálról, fogadásokról és majdnem mindenről, ahol a huszárjaink ott voltak, vagy ott lehettek.

Szubjektív tudósítás *Két Könyvben* a békeidőbeli erdélyi huszáréletről, vadászatokról, társasági életről, kiképzésről, aztán a fájdalmasan értelmetlen galíciai háború őszi/tavaszi gyötrelmeiről, életről-halálról, napi bosszúságokról és apró örömökről, az otthoniak féltéséről, a háború értelmetlenségéről és leginkább a kilátástalanságáról, a történelem egyik utolsó, személyesen átélt lovasrohamáról. Hétköznapi dolgokról is. Egy lengyel kastély romjaiban is csodálatot kiváltó pompájáról, ahol a fehér kesztyűs komornyik pezsgőt szolgál fel a beszállásolt tiszti csapatnak, de fél tucat gyermekkel nyomorgó kozák paraszti életről is, amelybe a beszállásolt „ellenség" vitt együttérző és segítő vigaszt. Temetésről és nyilvános dicséretről. A lengyel konyháról is, némelykor bosszantó részletességgel. A helyről és embereiről ítélettel és előítélettel.

Ez a két töredék és a hozzá válogatott egyéb memoár, harci napló, feljegyzés és levéltári szöveg is teljessé lehet úgy, hogy a szerkesztő elkerülhetetlenül szükséges jegyzeteivel, magyarázataival belehelyezi a politikai, diplomáciai és katonai keretesemények sorába, kiszínezi a még fehér foltokat, pontosítja az emlékezetből már természetszerűen kihullt, vagy kevésbé ismert eseményeket. Lábjegyzetek, vázlatok, levéltári dokumentumok, képanyag, harctéri naplórészletek, más naplótöredékek, a korabeli (marosvásárhelyi, szamosújvári) sajtó társasági hírei (bálokról, lovasversenyekről, egyéb gáláns történetek, huszáros huncutságok) gyarapítják, az elfelejtett *marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred regényes történetévé* (1874–1919) összeálló könyvet. Valamennyi dokumentum, vázlat, eredeti szöveg *első közlés*, az író-szerkesztő négy éves, a Budapesti Hadtörténeti Levéltárban, az intézeti könyvtárban, a marosvásárhelyi és szamosújvári forrásokból gyűjtött, családtörténeti, még *be nem fejezett*, egyéni kutatásainak gyümölcse. A *be nem fejezett* azt is jelenti, hogy szerző érdeklődéssel várja azokat a leveleket, dokumentumokat, fényképeket, a vásárhelyi huszárok nagy családjába tartozók, ismerősök és barátok emlékezetben megőrzött közléseit, minden olyan részletet, amellyel ez a könyv gazdagabb, teljesebb lehet.

Olvasóim leveleit, közléseit, küldeményeit (a visszaszármaztatás kötelezettségével) érdeklődéssel várom az alábbi postacímre:

Koszta István – 535100 Miercurea Ciuc Of. 1, C.P. 144. Romania

vagy a következő e-mail címre: kosztai@gmail.com

Tartalomjegyzék

Előszó 5

A könyvről 9

Tartalomjegyzék 11

A szerző köszönetet mond 15

A kéziratról 19

A Ehrlich-naplónak, memoárnak külön története is van. 20
A naplók szerzőinek életpályája 23

Első Könyv (Békeidő) *31*

I. Huszárok Vásárhelyen 33

Megalakul a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred 33
Új laktanya építése 36
Huszárok a társasági hírekben 42

II. A laktanyában és a laktanyán kívül 49

„Jelentkeztem az ezredparancsnokomnál” 53
Szamosújvár, a város 55
Az ezred 57
Őszi lovasversenyek, lovak 61
Lovakról 64
Gyakorlatok kötelékben 67
Lovastiszti továbbképzésen 72
A pajtások 75
A Tanrend 77
Átszervezés több szakaszban 81
Szállásnézőben 83
Távlovaglás nyári hőségben 83
Újra iskolapadban 85

Második Könyv (Az ezred harci útja a Nagy Háborúban) *87*

III. Felderítés és határmenti harcok 89

„Virág mindenütt volt, és sok nemzeti színű nagy zászló” 91
„Dicsőséges tűzkeresztség” – a stojanóvi csata napja 96

Kamionka 107
Lemberg ostrom előtt 116
Visszavonulás a Kárpátokba 117
Előnyomulás a Sanhoz 137
„Limanówa – magyar győzelem" 151
A jaslói csata 165
Banica környékén – a 604-es nyeregben 167

IV. 1915 – Félsikerek, átszervezések 169

Véres Szilveszter 169
Pihenő tartalékban 175
A 2. kárpáti csata 177
A húsvéti csata 183
Átcsoportosítás 186
A gorlicei áttörés, a tarnowi csata 187
Hosszú, nyári menetelés csatákkal és pihenőkkel 192
A Turynkai ütközet 197
Harcok a Pripjaty mocsárvidéken 208
A Stochodon átkelve, a galuziai állásokig 214
Állásban Galuzia előtt 219

V. 1916 – A galuziai tragédia 221

Állásharcok – az első átszervezés 221
A júniusi áttörési kísérlet 223
A galuziai tragédia 230
Visszavonulás a Stochod mögé 249

VI. Retablírozás 257

Bukovina, védelmi állásban 263

VII. 1917 – Bukovinában. Állásban és előnyomulás 277

Átszervezik a lovasságot 278
Alkalmi történetek hadműveleti szünetben 281
A Kerenszkij-offenzíva 286
Az Afinite elfoglalása 297
A harctéri események híre itthon 303
Lógást sejt az ezredparancsnok 304
Fegyverszünet 313

VIII. 1918 – Összeomlás 317

Az olasz hadszíntéren 328
Átkelés a Piavén, hét nap pokol 331
Tartalékban a Piave bal partján 340

A 2. piavei csata és a visszavonulás....345
Bizonytalan idők otthon....355

Epilógus....365

Függelék....369

1. Visszanéző – portrék, sorsok....371

2. Marosvásárhely és a háború – 1914-1915....398

A háború és a marosvásárhelyi iskolák....398
A m. kir. Posta és a MÁV....402
A Vöröskereszt működése....404
A nők hazaszeretete....407
A háború és a zsidóság....408
Arz tábornok – Mestitz ezredes....409
Majláth püspök a sebesültek között....410
A kir. ügyészség és a cenzúra....411
Sebesültek a marosvásárhelyi kórházakban....413
A huszár....414
Dr. Ugron Gáborné kórháza....416
A zene a háborúban....416
Tíz karácsonyfa....417
Marosvásárhelyen nyugszanak....418
Sényiné Toldalagi Anna grófnő....419

Rövidítések jegyzéke....421

Forrás- és irodalomjegyzék....423

A fényképek forrása....427

Ábrák és képek jegyzéke....428

Névkereső....433

Mellékletek..... 443

A 24. honvéd lovasdandár hadrendje – 1914. augusztus 13....445
A 11. honvéd lovasho. hadrendje 1914. november 26-án, Limanowa előtt....446
A 11. honvéd lovashadosztály harci útja....446
A 11. hv. lov. ho. és a 24. hv. lov. dd. beosztása 1914-ben és 1915-ben....448
9. honvéd huszárezred lövészosztálya....448
A 11. honvád lovashadosztály tiszti veszteségei....449
Elvezényelt tisztek 1918. január közepén....451
Névjegyzék az ezred állományában lévő gazdasági tisztekről....452
Az 1. század névjegyzéke a beérkezett pótlás fehérnemű állapotáról....452
A 2. század névjegyzéke a beérkezett pótlás fehérnemű állapotáról....453

A 3. század névjegyzéke a beérkezett pótlás fehérnemű állapotáról....454
Kitüntetésre javasoltak névjegyzéke....455
Kitüntetésre javasoltak névjegyzéke az 5. századból....455
A műszaki század névjegyzéke 1918. júniusban....456
A. II. géppuskaszakasz állománya 1918. júniusban....457
A gyalogágyús szakasz kitüntetési beadványa....458
Névjegyzék....459
Az ezred tiszti állománya 1918. augusztusában....460
Szakaszvezető és népfelkelő tisztek....470
M. kir. 9. honvéd huszárezred....475
Kimutatás az ezred személyi veszteségéről....476

A szerző köszönetet mond

Ez a dolgozat soha nem jött volna létre, ha Münchenben élő Fruzsina lányom nem ösztönöz arra, hogy családkutatásba kezdjek. A kutatás izgalma csábított, mint minden valamirevaló bölcsészt. Visszapörgettem tehát az időt valahová az ötvenes évek közepére, és próbáltam felidézni azokat a beszélgetéseket, amelyeket nagyapámmal, közeli múlt és álmodó jövő tanújával, folytattam a szamosújvári sétatéren, ahova minden vasárnap délelőtt a templomozás után kimentünk.

Az eljátszott, mindig rövid, vakációs ottlétem emlékeiből csak ködfoltokban sejlik fel, hogy a vasárnap délelőttök például mindig egyformák voltak. Mise, utána sétatér, ahol a jobb időket is megért filagória körüli padok közül az éppen szabadon lévőt kiszemeltük, s amit aztán nekem futva kellett elfoglalnom mások előtt. Pár perc múlva, a még kevesen élők közül érkezett a két bajtárs, mindig ugyanazok. Ezért gondolom most azt, utólag, hogy alig lehettek néhányan. A déli harangszóig visszatérő téma volt a Dunajec, a San, ritkán Kowel környéki történetek. A Piave nem, pedig az volt az utolsó csataemléke az ezrednek. Soha nem volt szó visszavonulásról, fagyról, hidegről, hőségről, sárról, vagy halálról sem. A történetek mindig vidámak voltak. Lányokról, lovakról, lehet, hogy nem ebben a sorrendben, nagy vacsorákról, pezsgőről, ártatlan huncutságokról, egymás ugratásáról. A császár, a jóságos császár volt az egyetlen tabu. A pad alatt is mindig összecsattantak a bokák és szálegyenesre merevedett ültében is a három bajnok, ha a restauráció reményének témája és *a trónörökös, Ottó* szóba jött. Valahogy kiesett a közbeeső négy év, amikor valamit korrigálhatott volna az idő az őszfejű katonák sérelmein, akik vitézségi érmek, a vaskoronákért, a másod-, vagy harmadosztályú érdemkeresztekért, Signum Laudis-ért járó elismerést és rehabilitációt vártak. Későn.

A visszaigazolásra sem volt elég az idő. A családom birtokában lévő, erre vonatkozó levelezés, amely engem is a téma nyomába küldött, három, azonos keltezésű (1944. augusztus 16.) levelet őriz. Az igazolás folyamodványát 5048. szám alatt, 1942-ben iktatta a M. Kir. Hadilevéltár, a Bécsikapu-tér 4. szám alatti Személyügyi Osztályán. Az Osztály azt „válaszolja", hogy „sem itt, sem a bécsi Hadilevéltárban nem járt eredménnyel" a kutakodásuk, a „volt" (ez fájt leginkább a vitéz hadfinak!) m. kir. 9. honvéd huszárezred irattárát a „m. kir. Kecskeméti honvéd kiegészítő parancsnokság őrzi." A három levelet „a Hadilevéltár parancsnokának rendeletéből" jegyző ugyanaz a „vitéz Olvashatatlan" az azonos borítékban lévő második „válaszában" „Nagyságos úrnak" a kért igazolványt „megküldi". „Ezen kitüntetésekről a javaslat másolatokat (Belohnungsantrag) 12. P befizetése ellenében megkaphatja." – így, a reménykeltő biztatás. Darabját 20-20 forintért, másolatban, magam „szereztem" be a személyi aktái közül, pontosan 60 évvel később. A boríték harmadik darabja maga az „Igazolvány". Tehát, 1944. augusztus 16-án. Ez az, amire az előző bekezdés végére odaírtam, hogy: későn.

Hetente kimentünk Kérőbe is, álmaink birtokára, tervezgetni. Néhány névre is emlékszem: Majthényi, Bogdánffy, Czakó, Kubassy, Fráter. Fráterről legendákat mesélnek még a mai szamosújváriak is. Az örökségként megkapott zsebóra, a titkon őrzött kitüntetések, egy emléklap, egy bajonett és valahol, litván-lengyel földön vásárolt (elcsent, elorozott, netán, korabeli

írásmódban: requirált, azaz rekvirált) és hazaküldött, gravírozott ezüstpohár sem üzen semmi mást.

Ez a ködben botorkálás küldött, kényszerített arra, hogy a birtokomban lévő kevés irat nyomába eredve levéltári munkára határozzam el magam.

Távolról futottam neki.

A család sejtett bihari eredetét kerestem az Országos Magyar Levéltárban őrzött erdélyi fejedelmi iratok között. Több-kevesebb sikerrel. Azoknak, akik hasonló kalandba kezdenek: az ún. *(XXV.) Protocollum Ladislaus Illyei* 30. Kötete, 241, 242, 243, 244 oldalán találtam meg. A kötet a Magyar Országos Levéltár F2 fundusában, a filmtár 39239. dobozában van. Az I. Lipót (Leopoldus) osztrák császár által Bécsben, 1701. Június 17-én megújított, díszes pergamenre írt armálist sajnos nem nézhettem meg, mert a levéltári jelzet szerinti F7 – Gyulafehérvári Káptalan Levéltára – Armales nr. 15. alatt egy teljesen más oklevél volt. A filmtári 43584. doboz pedig „aktán volt", ami levéltári tolvajnyelven azt jelenti, hogy más levéltárnak kölcsönözték ki.

Nem is igen jutottam volna tovább, ha akkor, a Budapesten szemműtétre készülő Jakó Zsigmond tanár úrral „össze nem futok" a Vársétányon. A könyvtárból a levéltárba igyekezett. Hova „igyekezett" volna? Azért köszönt le az EME elnökségi tisztéből személyes elbeszélése szerint (*elegáns indoklással* – nyugtáztam én), hogy „maradék idejében" feldolgozhassa hosszú pályája során begyűjtött kutatási anyagát. Később, már Kolozsvárról, 2002. március 16-án, lakásáról keltezett levelében igazított el arról, hogy felmenőm „1789-1802. időközből származó, magyar, német, latin és román nyelven folytatott és kb. 350 fóliányi, magán és hivatalos levelezését tartalmazó kézirat-köteget az Erdélyi Múzeum Egyesületnek (EME) az itteni Akadémiai Könyvtár kézirattára által kezelt anyagában őrzik Kemény Sámuel kéziratgyűjteményének részeként. Filmszalagon én is „őrzöm" az egész anyagot Szabó Ferenc, az Erdélyi Néprajzi Múzeum híres fotósának a jóvoltából. Innen egyenes út vezetett a vásárhelyi királyi táblához, illetve a család vásárhelyi nexusaihoz.

A család jelenkori, közvetlen közelébe értem.

A Maros Megyei Országos Levéltárban Pál-Antal Sándor baráti segítségével kézbe vehettem az ilyenkor kötelező bürokráciát kikerülő, minden körülményeskedés nélkül a 19. század második felének anyakönyveit, ahonnan közvetlen elődeim részletes adatait is megtudhattam. Az alkalom szülte lehetőséget el nem mulasztva „rákérdeztem" a helytörténészként is jelentős dolgozatokat író tanár úrra, hogy lehet-e dokumentuma a levéltárnak a „huszáridőkből". Ha lehet, válaszolta Pál-Antal Sándor, akkor a polgármesteri hivatal műszaki iratai között keressem. Meg is találtuk a laktanyaépítés iratait, amelyeket dolgozatba szerkesztve a Marosvásárhely történetéből[1] c. tanulmánygyűjteményben közzé is tettem.

Már rutinos nyomkeresőként kopogtattam be nagyapán „vitézkedéseinek" az adataiért a Budapesti Hadtörténeti Levéltárba, ahol dr. Kiss Gábor főlevéltáros, az 1899-ig született hivatásos és tartalékos tisztek személyi anyaga, az első világháborús parancsnokságok, alakulatok dokumentumai és az első világháborús kitüntetési javaslatok tudója, rövid eligazítás kíséretében a kezembe adta az ősz vitéz személyi lapját és a jelzett *Belohnungsantrag*okat.

Miután azt is megbeszéltük, hogy sem emlékezete, sem a „katalógus" szerint az általam keresett ezrednek nincs megírt története, a levéltári segédletet kaptam a kezembe, hogy keres-

[1] *Marosvásárhely történetéből.* Új- és legújabb kori tanulmányok. Összeállította, és sajtó alá rendezte Pál-Antal Sándor és Novák Csaba Zoltán. Mentor Kiadó. Marosvásárhely, 2007.

ném ott az ezredirodán begyűjtött és átmenekített iratokat. Mert az már az alábbiakból is kitetszett ugye, hogy voltak még 42-ben Kecskeméten. Persze, ne felejtsük el, hogy történt azért egy, s más az óta, nem csak a puszta, az irattár is feléghetett a nagy jövés-menésben! A segédletben, a következő fejezetben részletesen (és tudományosan) ismertetett jelzet alatt, találtam a magyar királyi marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednek az 1907–1916 évekre nagyon hiányos, leginkább az 1917. és 1918. évi iratait tartalmazó 1,4 folyóméternyi kutatható iratanyagát kilenc dobozba gyűjtve. Két hetem volt akkor „kutatásra". A nagy felfedezés Ehrlich Géza és Maczky Emil, két ezredbeli hadnagy naplója volt. A felfedezés abban állt, hogy Ehrlich is szamosújvári században teljesített szolgálatot, tehát naplóját követve többet is megtudhatok a „közös" szolgálatról. Ahogy haladtam előre „az anyagban" a családi ügyre ránőtt, majd kiváltotta egy olyan dokumentumkönyv megírásának, szerkesztésének (akárminek) a gondolata, amely a két, összeilleszthető naplót dolgozná föl.

Sok egyéb igen, de hadtörténeti ismereteim nem lévén, a Hadtörténeti Intézetben egy kis tájékozódás után, dr. Balla Tibor őrnagyot kerestem meg, akihez a már említett dr. Kiss Gábor irányított. Annyit tudtam róla, hogy a két, első világháború hadtörténetével foglalkozó kutatók egyike, és egy ragyogó összefoglaló dolgozatot írt a honvéd lovasságról a kezdetektől 1914-ig. Tőle kaptam az első irodalmi jegyzéket, és őszinte érdeklődése a téma iránt döntő tényező volt ahhoz, hogy nekivágjak az ismeretlennek. Köszönet érte. Sajnos nem folytathattuk a beszélgetést, mert az őrnagy úr hosszú időre a bécsi katonai levéltárba „költözött" a magyar anyag rendezésének a nehéz feladatát elvégezni. Én folytathattam a levéltár kutatótermi szolgálatát ellátó „kollegákkal". Hálásan gondolok Tulipánné Fügedi Erika kutatótermi felügyelő készséges segítségére, Filyó Tibor zászlós, levéltári kezelő baráti biztatására. Négy éve kutattam együttműködésükkel és reményeim szerint még legalább ugyanennyit találkozhatunk, ugyanott. Szeretettel gondolok Bánffyné Kalavszky Györgyire, a fotótár mára már nyugállományba vonult vezetőjére, akitől az első reménykeltő hírt kaptam az ezred egy megőrzött fotóalbumáról[2], amit később a helyébe lépő Illésfalvi Péter adott a kezembe és lehetővé tette, hogy belenézzek. Az Hadtörténeti Múzeum éremtárának őre, Sallay Gergely gyűjtötte ki számomra a borítón lévő ezredjelvényt.

Berekméri Róberttől, a Marosi Református Esperesi Levéltár levéltárosától kaptam az első családi képemléket is, az ezreddel a Piavénél harcoló nagyapjáról, Berekméri Andrásról, amit csak úgy tudok honorálni, hogy megtaláltam neve szerint az ezred parancskönyvében, sajnos egy „fogyadék" névsorban. A sáromberkei huszár „betegség folytán" fogyott ki a felváltásra újra állásba rendelt századából.

Nem felejthetem ki biztatóim sorából legkedvesebb lovasbarátomat, Adorjáni Károly mérnököt, akinek baráti társaságában ott lehettem az 1980-as évek közepén, második felében a csíkszeredai Forrás Lovasegylet megalakításakor. Lehetőségeinket mindig meghaladó, de kitartó küzdelemben két országos military-versenyt (másképp: három napos versenyt) és két országos díjugrató lovasversenyt és kupadöntőt, is „elhoztunk" Csíkszeredába. Nosztalgiáztunk persze.

---

[2] Az album Rudnyánszky Gyula báró, tartalékos főhadnagy (Budapest, 1890. június 22. – Budapest, 1968. május 22. temetése (búcsúztatása) uo. Farkasrét, 1968. május 29.) hagyatéka, amit lánya, a Budapesten élő Tesényi Róbertné, Rudnyánszky Gabriella Erzsébet Mária adományozott a Hadtörténeti Múzeumnak. Rudnyánszky Gyula szenvedélyes fotós volt, az albumba rendezetten, feliratozva kerültek be a képek. A használható felvételekből állt össze a könyv Fotóalbum melléklete.

Engem a huszárörökség, őt ifjúsága vásárhelyi lovasversenyeinek emléke ösztökélték. Nem rajtunk múlt, hogy nem tudtuk maradéktalanul megvalósítani tervünket: egy ifjúsági öttusázó csapat létrehozását. Az olimpiai méretű úszómedence hiányzott, a vívócsapat az egykori román olimpiai válogatott Olajos Zsuzsa, Szakács Istvánné segítségével már összeállt. Előbb le „úri passziózták" a vidéket is járó és a Székelyföldön olykor „a régi virtust" felidéző látványos lovas vándorlásainkat. Majd simán kiutálták. Maradt a „bélyeg", majd az „idők" is kifutottak alólunk. Ő adta a kezembe a Csepreghyek[3] marosvásárhelyi képeslapkönyvét is, ahonnan a huszárlaktanya fotóit kölcsönöztem. Mai épülete nem fényképezhető, a híd, amely korában az utca nevét adta, átépítése után teljesen ráárnyékol a különben is módosított épületegyüttesre.

A szövegben előforduló nevekhez fűződő személyek, életek, sorsok adatolása nem lehetett volna teljes gr. Degenfeld Sándornak a család egy elvesztett tagjára vonatkozó, postafordultával megküldött eligazítása, vagy br. Rudnyánszky Béla Lajosnak és a részletekre is kitérő, a családi emlékezetben és dokumentumokban felkutatott, és levélben a rendelkezésemre bocsátott adatai nélkül. A Haller és Ugron család huszárjainak adatolását a ma Vásárhelyen élő Haller Béla és Ugron Ádám készséges segítsége egészítette ki. Kovács Berci, azaz Kovács Albert adataival unokája Makkay Edit Zsuzsanna, Marosvásárhelyen élő zenetanárnő segített ki. De érkeztek leveleim postán, e-mailen a háromszéki Rétyről, Székelyudvarhelyről, Budapestről. Van olyan levelezőm, aki tőlem várt „elveszett" felmenőjére adatokat. Magyarán: nem volt észrevétlen a felhívásom, remélem, hogy jó néhányan összejöhetünk majd minden év június 7-én, a tisztikar által 1917 tavaszán választott ezrednapon közös beszélgetésre régen volt dolgokról, maiakról. Úgy legyen!

Hosszú lenne tehát a sora azoknak, akik őszinte érdeklődéssel és segítőkészséggel támogatták könyvtervvé alakult dolgozatom megvalósítását. Mindenképpen ki kell itt emelnem Gottfried Barna nyíregyházi főlevéltárost, aki nem csak barátságával tisztelt meg, hanem tudományos következetességgel kutatott érdekemben a számomra elérhetetlen nyíregyházi, budapesti és miskolci levéltárban.

Őszintén megköszönöm lektoraimnak mindig az olvasó és az olvasmányosság érdekében tett tanácsaikat, szerkesztőmnek a sűrű szöveg rendezésében kitartó türelmét és a szövegböngészés, a korrektúra pontos munkáját.

[3] Csepreghy András – Csepreghy Henrik: *Üdvözlet Marosvásárhelyről.* A hajdani Marosvásárhely régi képes levelezőlapokon. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002.

A kéziratról

A m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednek a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött iratanyagában (II.675. 3689–3699. dobozok) a világháborút megelőző évekből igen kevés dokumentuma van. Az iratanyag zöme, beleértve a harci jelentéseket, az ezred- és félezrednaplókat, parancskönyveket, intézkedéseket, szolgálati jegyeket, egyéb iratokat, jelentősebb, időrendet is követhető mennyiségben a háború két utolsó évéből, 1917 és 1918-ból vannak. Az „ezred regényének" a megírásához ötletet adó két, egymást kiegészítő naplótöredék, *Ehrlich Géza főhadnagy* és *Maczky Emil főhadnagy* feljegyzései. Később a 24. honvéd lovasdandárdandár és a 11. lovashadosztály iratanyaga (II. 409., illetve II. 231.), hadműveleti naplók, harci jelentések, intézkedések, bőséges dokumentum-anyagot tartalmazott ahhoz, hogy az ötlet valósággá is váljon.

Ugyanott, a Hadtörténelmi Levéltárban, az első világháború *Tanulmánygyűjtemény*ében talált szemtanú leírások, tanulmányok, beszámolók, igazoló jelentések a közvetlen tudósítások élő hangulatával töltötték ki a dokumentumokban első látásra áthidalhatatlannak tűnő űrt.

A m. kir. kassai 5. honvéd huszárezred ezredtörténete az 1916. július 6/7-ei galuziai tragédiáig időrendi tájékozódásomban segített az ugyancsak 5. ezredbeli főorvos, dr. Berend Miklós: *Harctéri naplója*ból a „színes történeteket" emeltem be az események sorát követve oda, ahol fontosnak találtam hangulatában is kiegészíteni a precíz, leltározó feljegyzéseket.

A felfedezés örömével lapoztam bele a Hadtörténeti Levéltár I. világháborús Tanulmánygyűjteményében talált 5. huszárezredbeli, *Bánhegyesi Imre őrmester* három kötetbe szedett, illusztrált emlékiratába. Többször találkozunk majd a nevével, főképp az 1916. év második, illetve a következő év első felének krónikájában.

A két korabeli napló, s különösképpen *Ehrlich Géza* később rekonstruált, az ezred „történetét" egy kis kihagyással fogsága idejére, 1911-től lényegében 1919 nyaráig adatoló emlékirata a nehezen meghatározható műfajú könyv váza. Ehrlich Géza naplójára először Julier Ferenc nyugalmazott ezredes, hadtörténész[1] által „összeállított" Limanówa c. munkája[2] hívta fel a fi-

[1] Julier Ferenc vezérkari ezredes, katonai szakíró, hadtörténész (Nagyvárad, 1878. október 10. – Budapest, 1944. április 25.), 1915 őszétől 1916 nyarának végéig a magyar királyi 11. honvéd lovashadosztály vezérkari főnöke, tovább a M-ben kap feladatot. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején a III. hadtest, majd a magyar Vörös Hadsereg vezérkari osztályának vezetője, végül Stromfeld Aurél lemondása után vezérkari főnök. A két háború közti időszakban hadászati és hadtörténeti munkákat írt, a *Magyar Szemle* c. folyóirat egyik szakírója. *A világháború magyar szemmel* (Bp., 1933) c. összefoglalója a MEK-könyvtárban is elérhető és letölthető, eligazító lehet a szövegeimben előforduló „történetek" értelmezéséhez is. *Limanova* (Bp., 1937) c. könyve adatoló tár az első háborús év egyik jelentős csatájában résztett magyar alakulatok történetéhez. Sajnos antikváriumban is csak véletlenül elérhető. A Magyar Szemle Társaság kiadásában, 1937-ben, Budapesten kiadott, *A hadvezetés művészete* c. dolgozata tananyag volt a katonai képezdékben. Julier Ferenc életpályájáról, szakírói tevékenységéről kitűnő összegező dolgozatot írt Nagy Miklós Mihály *A Magyar Szemle katonaírója* címmel a MSz. Új folyam, VII. 3. sz., Budapest, 1998. június. Érdekes kiegészítő olvasmány a *Hadtudomány* c. folyóirat 1993. 1, 2, 3. számában megje-

gyelmem. Az 1914. december eleji (4-9 közötti), Lemberg környéki csaták leírásában idéz többször is belőle. Meg is találtam kiemelve azt a pár lapot az ezred iratai között, már az első dobozban (3689). Pár hónappal később, más alkalommal találtam meg a 3695. dobozban a két naplótöredéket időrendben párhuzamosan egy-egy lapra összemásolva. Ehrlich Géza naplója 1915. július elejéig jegyzi fel szubjektív betétekkel a század napjainak történetét, Maczky Emil 1914. november végéig. Van néhány olyan esemény, amelyben szó szerint együtt vesznek részt, a szűk négy hónapot átölelő időben viszont az a ritka alkalmak közé tartozik. Ezért az utászszakasz parancsnok Maczky naplótöredéke inkább kiegészítője az előbbinek. Együtt a kettő rendkívül érdekes történetek, helyzetek, jellemrajzok, megfigyelések, impressziók gyűjteménye emberekről, olyan helyekről, amelyeket az első látás kíváncsiságával fedeznek fel maguk a szerzők is. Ezért határoztam úgy, hogy a két szöveget nem osztom szét, hanem azonmód egymásba illesztve dolgozom be a kéziratba[3]. A két napló (később más naplórészek) megkülönböztetése céljából az Ehrlich-naplót egyenes, Maczky (és mindenki más) naplóját dőlt betűkkel emelem be a szövegbe.

A Ehrlich-naplónak és a memoárnak külön története is van.

Az egymáshoz illesztett naplórészek másolatának megtalálása után sokáig töprengtem azon, hogy mitévő legyek a szöveggel. Kézenfekvő volt néhány eligazító mondattal önálló útjára bocsátani egy szakfolyóiratban, vagy önálló kiadványként, illusztrálva. Töredékként. Nem hagyott nyugodni viszont az ezrediratok között az a piszkozatban, első fogalmazványként megtalált „hivatalos megbízás", amely arra ösztökélte az ezred tisztjeit, hogy harctéri tapasztalataikat naplószerűen írják le egy majdani ezredtörténet megírásának a dokumentálására. Lennie kell tehát, gondoltam én, más kézből is származó szövegeknek, vagy a megtalált szövegeket kiegészítő részek, töredékek. Keresni kell tehát tovább. Az ezred levéltári iratainak a többszöri átnézése után egyértelművé vált, hogy az ezrednaplókból, hadműveleti iratokból, más szövegekből összeállhat egy megközelítően teljes ezredtörténet vázlat, és az dokumentumközleményként a további kutatás, új részletek előkerülésének is ösztönzője lehet. A véletlen viszont úgy hozta, hogy a 2005. júliusi, Tusnádfürdőre átköltözött Bálványosi Nyári Találkozón egy megszállott nyíregyházai, Erdély járó barátom összehozzon az ugyancsak „véletlenül" ott lévő Bene Jánossal, az ugyancsak nyíregyházai huszártörténész muzeológussal, aki azon kívül, hogy meghívott az általa szerezett, mindenkori augusztusi huszártalálkozóra, az Ehrlich-naplót emlegetve emlékezetből megadta az Ehrlich-család budai címét, ahol, szerinte, választ találok a kérdéseimre.

---

lent „memoárja": *Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben).*

[2] *Limanowa* – a magyar katona csatadöntő küzdelmeinek okmányok és szemtanúk naplói, vagy adatai alapján megírt részletes története. A m. kir. hadilevéltár megbízásából összeállította: Julier Ferenc, ny. ezredes. é. n.

[3] A Hadtörténeti Közlemények. 120. évfolyam. Budapest. 2007. évi 1. számában ugyanígy tette azt az Illésfalvi Péter – Szabó Péter szerzőpáros *A soproni 7. önálló huszárszázad harctéri naplói, 1942-1943*. c. dolgozatában. 247-314. l. Idézem az eljárás indoklását is: „A két naplót – talán sokatlan módon – nem egymás után, külön-külön, hanem a kronológiát követve, egymásba illesztve tesszük közzé, mert így az események mellett pontosan nyomon lehet követni azt is, hogy azokat miként látták, élték át a század katonái."

Még az augusztusi, nyíregyházai huszárnapok előtt bekopogtattam, nem kis zavart és tanácstalanságot okozva L'Auné Jenőné, sz. Ehrlich Margaréta (Ehrlich Géza lánya) Móricz Zsigmond körtéri lakására. Kedves, szívélyes fogadtatás után megbizonyosodtam arról, hogy a legjobb helyen járok. Ehrlich Géza nyugalmazott vezérőrnagy harctéri feljegyzéseit felhasználva folytatta naplóját és azt kiegészítette családjára, pályakezdetére és katonai pályája utolsó szakaszára is kitérő emlékirataival. Vaskos, korabeli fényképekkel tűzdelt, külön lapokra gépelt, illetve kézzel írott, irattartóba foglalt emlékirat (A/4-es formátumban) és négy füzet (vonalas, margózott 50 lapos, a 30-as években használatos iskolás füzet) kézzel írt harctéri napló van a család birtokában. A kézzel írt oldalakat lányának, Margarétának diktálta le. A család birtokában van az az általánosan használt szabványnotesz is, amelybe Ehrlich Géza összefoglaló életrajzát rögtönözte, s így első kézből származó adatokkal tölthető ki életpályájának azok a részei, amelyek a Szakály Sándor által összeállított Lexikon és Adattárban[4], illetve a Bene János – Szabó Péter szerzőpáros által kiadott huszárlexikonban[5] tévesen, vagy hiányosan szerepelnek. A huszárezredben eltöltött évek, illetve a harctéri és fogsági időszakra vonatkozó részeket L'Auné Clarisse (Ehrlich Géza unokája) szíves és készséges segítségével másolatban megkaphattam és hozzájárulásukat is ahhoz, hogy ebben a műfajon kívüli kiadványban az ezred „regényének" a megírásához felhasználhassam.

Egyértelmű, hogy a Hadtörténeti Levéltárban őrzött lapok, a család birtokában lévő harci napló kihagyásokkal átmásolt változatai és valószínűnek tűnik, hogy abban az időszakban kerültek a levéltár birtokába, amikor – Julier Ferencet idézve – „A m. kir. Hadilevéltár *A világháború 1914–1918* c. nagy történelmi művének párhuzamos kiegészítéseképpen világháborús monografikus, elsősorban a magyar csapatok és magyar vezetés teljesítményeit tárgyaló tanulmányainak a sorozatát „fontolgatta" és a szemtanú, más közetlen tapasztalati feljegyzéseket, tanulmányokat „begyűjtötte". Vagyis az 1920-as évek második felében, 30-as évek elején. A kézirat szerkesztésekor a család birtokában lévő napló szerint kiegészítettem a levéltárban őrzött szöveget, ezek a részek szögletes zárójelben vannak. El lehetne töprengeni azon, hogy a nem mindig lényegtelen és személyesnek is tűnő „kihagyások" miért nem voltak érdekesek az átmásoláskor. Így alakult ki a 9-es honvéd huszárezred „történetének" szövege.

A II. fejezet alapszövege Ehrlich Géza memoárja, a bevonulás dátumától (1911 augusztusa) az ezrednek a frontra való elvonulásáig. Tovább (a III. és IV. fejezet), 1914. augusztus 10-től november 6-ig Ehrlich Géza főhadnagy kiegészített és Maczky Emil százados egymásba illesztett harctéri feljegyzései, e dátumtól kezdve pedig, 1915. július 28-ig az ezred hadműveleti területen feljegyzett történetének a váza a Hadtörténeti Levéltárban, az ezred iratai között másolatban megőrzött, és a szerkesztés során kiegészített szöveg. Ettől kezdve (V. és VI. fejezet) az ezred zömének a fogságba eséséig, 1916. július 6-ig Ehrlich Géza harctéri naplójának, a család által őrzött szövege sorát követi a történet, majd az azt követő néhány nap eseményeit a Harctéri Napló harmadik füzetéből emeltem át. Az ezred „maradékának" a székely hadosztályba, illetve dandárba, majd a nemzeti hadseregbe való besorolásáig, ami történetének a végét is jelenti, a már korábban említett dokumentumgyűjtemények, „kölcsönvett" naplórészletek, em-

[4] Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés – 1938–1945*. Lexikon és Adattár. Ister. Budapest 2003. Második, javított, kiegészített kiadás.

[5] Bene János – Szabó Péter: *A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938 –1945*. Második, bővített kiadás. Heraldika Kiadó, 2006 (a továbbiakban Bene–Szabó) 80. p.

lékiratok szemtanú jelentések, igazoló vallomások szövegéből egészítettem ki, szerkesztettem, az időrendet követve. A kölcsönvett napló-, memoár és harctéri feljegyzés részleteket mindig dőlt betűvel illesztettem be. Az ezred „életének" néhány nagyon fontos, s különösképpen Erdélyből való kényszerű kivonulása és az ezt követő időszak, dokumentumok hiányában alig értelmezhető történéseit, Ehrlich Géza saját kezű, külön noteszbe írt, vázlatos önéletrajzából fejtettem meg és szerkesztettem a könyv utolsó fejezetébe.

Az emlékirat és a naplószövegek rövidítéseit rendszerint feloldottam, megőrizve néhány olyan idegen nyelvű, vagy magyar, a katonai és különösképpen lovassági, a korban általánosan használt terminust, amelyek színezik a szöveget. Ezeket megkíséreltem a jegyzetekben megfejteni.

A naplórészek szövegeit a mai helyesírás szerint „átírtam", de megőriztem eredeti mondatait, stilizálás nélkül, hiszen ez a szövegek első, referencia közlése. A beépített levéltári dokumentumokat viszont eredeti formájukban, a rövidítéseket is megőrizve szerkesztettem be a szövegbe. A rövidítések feloldását pedig külön jegyzékbe szedtem.

Az idegen helységneveket a szerző, szerzők szövegeiben „korabeli" átírással megtartottam, mert a térség (litván, lengyel, fehérorosz, ukrán és orosz föld) egymást váltó adminisztrátorának alkalmi, vagy átmeneti emlékét őrzik. Talán a legjobb példa erre Lemberg, Galícia közigazgatási központjának a „nevei" egy aktuális (Ukraine – Moldova. Map for Businessmen & tourists. Map Design & Publishing Gizi Map.) térképen: Lemberg, L'viv, Львів, Lvov, Leopoli, L'vov, Lviv, Lwów. Magyarán: a szerint változó, netán bizonytalan, egyik-másik helységnév, hogy az magyar, osztrák vagy pl. orosz, ukrán átírásban, átírt változatban jelenik meg. A bukovinai román helységnevek beazonosítása viszonylag egyszerű még úgy is, hogy valamennyi hangzása szerint magyarított átírásban, de változó ortográfiával maradt a dokumentumok szövegében. Kiigazítottam, egységesítettem viszont a törzsszövegben valamennyit a Monarchia III. katonai felmérése alapján kidolgozott Közép-Európa általános földrajzi térképe (1: 200000) szerint. Az eredeti térképszelvények 1910 táján készültek. Ezek névhasználatát is összevetettem azonban a K. k. militärgeografisches Institut 1: 750000-es térképének a névhasználatával, mert a korban, általános tájékozódásra azt használták.

Ebben a változatos bizonytalanságban azért megkísérelem a „rendteremtést". Követve a „hasonló" kiadványok gyakorlatát, a jegyzetekben adom a településnevek, helynevek mai olvasatát, betájolását és területi besorolását. Irányadó volt ennek a megoldásnak a választásában a Buda Attila által szerkesztett „Áll az idő és mál a tér" – Babits István levelei a keleti frontról és a hadifogságból, 1915–1920 című akadémiai kiadvány (Akadémiai Kiadó, Budapest. 2005).

Névkereső segít megtalálni a „sűrű" szövegben a történések név szerinti szereplőit.

A szövegben leírt események, történések, helyszínekben való eligazodást szolgáló szemléltető anyagot (képek, ábrák) az egyes fejezetek végére gyűjtöttem össze, hogy a szöveg folyamatosság ne törtedeljem szét. Az oldalakat önálló egységként római számmal számoztam, az olvasó tájékozódását a keresésben *Ábra és képek jegyzéke* segíti. Az ezred egyetlen megőrzött fényképemléke, a Rudnyászky Gyula hagyatékából a Hadtörténeti Múzeum megőrzésében lévő *Fényképalbum* külön fejezetként, a könyv végén lapozható, a képaláírásokban előforduló nevek nem szerepelnek a *Névkeresőben*.

A naplók szerzőinek életpályája

A könyv törzsanyagát képező napló írója, *EHRLICH GÉZA* sajátkezű önéletrajza szerint: „1890. február 15-én reggel 6 órakor, szombati napon, Resicán (Krassó-Szörény megye, ma Romániában)" született. Apja neve Ehrlich Ágoston, magyar királyi postai és távírdai felügyelő. Anyja Szalay Karolin, akinek a felmenői között a család Rédei-rokonságot sejt. Iskoláit 1896-ban Kolozsváron kezdte meg és 1897 februárjától Szászvároson folytatta. Ott járta az elemi és gimnáziumi osztályokat, és ott tett érettségi vizsgát 1908. júniusban, Simon Ferenc igazgatósága alatt „még a régi épületben".

„1908. szeptembertől a Ludovika Akadémián[6] voltam. Az akadémia parancsnoka 1908-ban Bartheldy István altábornagy, majd végig Barun József tábornok volt. Századparancsnokom két évig Herszényi László százados, a harmadik évben Riedl Antal százados. A 2-ik századnál szolgáltam. Mindhárom évfolyamot jeles eredménnyel végeztem. 1911. augusztus 18-án jöttem ki, mint hadnagy a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredhez. Szamosújvárra helyeztek, az akkori I. osztályhoz." Már hadműveleti területen erősítik meg főhadnagyi előléptetését 1914. augusztus 1-i dátummal. Az ezred fogságba eséséig, 1916. július 6-áig különböző beosztásokban teljesít szolgálatot. 1915. május 10-étől mint másod segédtiszt, októbertől fogságba eséséig, mint ezredsegédtiszt. Az orosz hadifogságból két társával együtt, 1918. április 10-én szökik meg, és május 25-én, Országban (Szmolenszktől nyugatra) a német csapatoknál jelentkezik. Pár nap múlva, de már májusban bevonul Medgyesre a pótszázadhoz és szolgálatra jelentkezik. Rövid szabadság után, június 1-jén otthonról, Szászvárosról bevonul Medgyesre, majd június 3-án, Erzsébetvárosban tiszti gyűlés igazolta. Október 18-án Inotára vezényelték „tájékoztató tanfolyamra". Inotáról november 4-én bevonul ezredéhez, amellyel december 21-én, az ezred gyülekezési helyére, Debrecenbe érkezik meg. Május 2-áig a székely huszárosztályba sorolt ezredben teljesít szolgálatot. Közben, 1917. november 1-ei ranggal megkapja századosi kinevezését.

Elkerüli az internálást és 1919. május 24-én a debreceni magyar csendőrkerülethez vezénylik, ahol november 22-én, visszamenőleg augusztus 1-től mint karhatalmi tisztet alkalmazza a csendőrkerület. 1920. március 13-án Hegedüs Pál[7] tábornok körletparancsnok a körletvezérkari osztályba osztja be. 1926. május 1-étől a 6. dandár kémkedési osztályának vezetője. 1926 nyarán önként jelentkezik vezérkari törzstiszti vizsgára. Sikeres vizsga után, de csak 1927. január közepén vették át „rendeletileg" vezérkar testületébe, és tartósan Nyíregyházára vezény-

---

[6] Ludovika Akadémia – *Magyar Királyi Ludovika Akadémia.* A honvédség tisztképző intézménye, amely az 1872. évi XVI. Tc. alapján, ugyanazon év novemberében fogadta első hallgatóit. Felállítását a század elején határozta el az OGY, és az építés finanszírozásához I. Ferenc császár neje, Ludovika császárné jelentős összeggel járult hozzá. 1836-ban készült el az Orczy-kertben Pollack Mihály tervei szerint az épület, de – többek között – a vezényleti nyelv vitája okán a kiegyezés után került újra napirendre a felavatása

[7] Hegedüs Pál altábornagy (Debrecen, 1861. június 6. – ?, 1944. december 10.) a világháborúban a m. kir. 5. honvéd huszárezred parancsnoka, majd a 22., illetve a 24. dandár parancsnoka, 1918. február 1-től november 30-ig a 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka. Az említett időben (1920) a debreceni, 1921-ben a szombathelyi körlet katonai parancsnoka és a második „királypuccs" egyik meghatározó, kormánypárti szereplője. 1921. november 1-jén léptetik elő altábornaggyá. 1922. március 1-jén nyugdíjazását kéri, április 1-jén „nyugállományba helyeztetett".

lik a gyalogsági parancsnokhoz. 1917. március 1-jén vonul be Nyíregyházára. 1928. február 1-én visszahelyezik a vezérkari osztály vezetőjének Debrecenbe, ahol február 15-én átveszi a 6. dandár mozgósítási osztályának a vezetését. Május 1-jén vezérkari őrnaggyá nevezik ki. 1929 januárjától a dandár vezérkari főnők helyettese. 1930. május 1-jével visszakerül a lovastisztek közé, és május 14-én azonban áthelyezési rendelettel Miskolcra kerül a 7. önálló huszárszázad parancsnokává.

1933. május 1-étől áthelyezték Budapestre a törzstiszti tanfolyam gyorsmozgó harcászati tanárának. 1934. november 1-jén alezredesi rangot kap. 1937. március végén a törzstiszti tanfolyam befejeződött és április 24-én egy három hónapos tanfolyam kezdődött olyan főhadnagyok részére, akik nem végeztek a Ludovikán. Ebben a tanfolyamban hadtörténelmet tanított. 1937. július 24-én, a tanfolyam végén, augusztus 1-jén áthelyezték a magyar királyi I. Ferenc József jászkun 1. honvédhuszárezredhez Budapestre, ahonnan november 24-től tartós vezényléssel 1938. február 1-ig visszarendelik a tanfolyamhoz. 1937. december 6-án tanári működése elismeréseképpen megkapta a Magyar érdemrend lovagkeresztjét. 1938. Február 1-jén végződött a törzstiszti tanfolyam és újra bevonult az 1. huszárezredhez beosztás nélkül, létszám felett. Július 31-én a Honvédelmi Minisztérium V. osztályába vezénylik november 1-ig, de augusztus 15-től szeptember 15-ig gyakorlatra kellett, hogy menjen az ezreddel, ezredparancsnoki kipróbálásra. Utána újra visszament a Honvédelmi Minisztériumba. 1938. november 1-jén megkapta ezredesi kinevezését. November 1-től 1939. február 18-ig a Lovassági Szemlélőhöz vezényelték, mint szervezési és kiképzési előadót. Egyidőben a Főparancsnokság kiképzési osztályán is a lovassági ügyek előadója. E dátumtól, mint ezredparancsnok helyettes bevonul ezredéhez. Március 16-án az ezred elvonul Kárpátalja megszállására, Ehrlich Géza „az itthon hagyott rész" parancsnoka.

1939. augusztus 17-én kapja meg az értesítést arról, hogy november 1-ei hatállyal kinevezik a magyar királyi „Gr. Hadik András" 4. honvédhuszárezred parancsnokának. Az ezredparancsnokságot 1940. március 1-jén vette át Bezerédj Tibor[8] ezredestől. Ezt megelőzően, január 13-tól február 7-éig tanfolyamon volt Budapesten. Ez év július 2-ától a mozgósított ezreddel Kárpátalján át a Visó völgyén bevonul Erdélybe, ahonnan október 12-én tér vissza Nyíregyházára. Az ezred 1941. április 8. és 27-e között résztvett a „Bácska visszaszerzésében".

1942. július 1-jén kényszernyugállományba helyezik méltatlanul azzal vádolva őt, hogy beteget jelentve (súlyos lumbágója volt) kitért a keleti hadműveleti területre való elvonulás elől. A kormányzónál tett kihallgatása utáni rehabilitálását követően a keleti hadszíntérre vezényelték. A Keleti Magyar Megszálló Csoportparancsnokság személyi tartaléka, majd nyugalmazott alezredesi ranggal kinevezik a 46. gyalogezred, majd a 21. könnyű hadosztály parancsnokává. 1943. október 4-én visszaveszik a tényleges állományba és ugyanezen a napon 1943. augusztus 1-ei dátummal vezérőrnaggyá nevezik ki. A hadműveleti területről 1944 márciusában visszatér Budapestre és saját kérésére nyugállományba helyezik. 1945. február 2-án egy szovjet különítmény elhurcolja a lakásáról. 1949. október 1-jén szovjet katonai bíróság, mint háborús bűnöst 25 év kényszermunkára ítéli. A vád az volt, hogy alakulataival 1943 májusában a Dnyeper és a Deszna folyók közötti területen bűntető akciókban vettek részt[9]. A Sztálin halála után Hruscsov pártel-

[8] Bezerédj Tibor huszár ezredes (Temerin, 1888. június 10. – Csepreg, 1945. január 28.) 1937. május 1-től volt a 4. huszárezred parancsnoka

[9] Bene–Szabó, 50. p.

nök által kezdeményezett „enyhülésben" Ehrlich Géza néhány társával együtt, 1955. november 20-án hazajöhetett Magyarországra. Nyíregyháza volt az első hazai állomás. A huszárlaktanyában – a családnak később elmesélt történet szerint – „pompás fogadást" rendeztek a csoportnak, majd minden magyarázat nélkül a jászberényi katonai börtönbe szállítják. Egy tábori levelezőlapon értesíti családját, hogy talán februárban ott meg is látogathatják, de meghagyja, hogy sem a lánya, sem felesége ne tegye. Fia, Zoltán volt a család küldönce. 1956. június 5-én egyszerűen betoppan a családi ebéd idején, alig négy éves unokája, Sziszi ijedtségére. Szövetkezeti bedolgozóként, majd Zuglóban, a József Attila gyermekotthonban adminisztrátor béréből egészíti ki, később 800 forintban megállapított nyugdíját.

1968. november 26-án halt meg Budapesten.

MACZKY EMIL főhadnagy, az ezred hadműveleti területről való „hazaérkezése" után nem folytatta katonai pályán, hanem visszavonult egy időre és a család birtokán gazdálkodott.

1887. szeptember 6-án született a heves megyei Hevesen, ahol édesapja, Maczky Emil földbirtokos, először a kápolnai, majd a nagyfügedi kerület 48-as programmal megválasztott képviselője. Édesanyja Fáy Róza. A fiatal Maczky Emil Hevesen, Egerben és Karcagon végezte iskoláit, majd 1902-ben beiratkozott a nagyváradi hadapródiskolába. 1906. augusztus 18-án 7 évi tényleges és 5 évi tartalékos szolgálatra való kötelezettség mellett, a m. kir. kassai 5. honvéd huszárezredhez (1. század) hadapród tiszthelyettesként felavatták. 1907. november 1-jén hadnagyi rangot kapott. „Középtermetű, szikár, erős, egészséges, minden fáradalmak elviselésére békében és háborúban alkalmas. Víg kedélyű, megállapodott jellemmel, jó felfogással és szellemi képességekkel, elég jó lovas, újoncoktatásban még némi gyakorlatra szorul, szakaszt úgy önállóan, mint századkötelékében jól vezet. Jó lövő, a lövészetet jól oktatja." – minősítik a törzslapján. 1909-ben vezényelték át Marosvásárhelyre. 1913-ban főhadnaggyá, 1917-ben századossá léptették elő.

A marosvásárhelyi 9. honvédhuszárezred utászszakaszának parancsnokaként ment a harctérre, ahol majdnem megszakítás nélkül, állandóan az első vonalban volt. Vitézségéért a Signum Laudis-szal kétszer, a harmadosztályú katonai érdemkereszttel, a harmadosztályú vaskoronarenddel kétszer, a Károly-csapatkereszttel és hadsereg-parancsnoksági dicsérő okirattal tüntették ki.

Kiváló sportember. E téren elért eredményei között említésre érdemes, hogy egy kardvágási versenyen egyhuzamban, pihenés nélkül, 14 óra és 7 perc leforgása alatt ötvenezer kardvágást (moulinét) tett nehéz, lovassági karddal. Ezzel világrekordot ért el. Az esemény szemtanúja, Nyitraivánkai Vitéz Árpád ny. huszárkapitány így emlékezik az eseményre: „1908… Boldog békeidő tavasza… Gyulafehérvár… Lovas utász tanfolyam… Fiatal, az élet mosolyától beragyogott huszártisztek. Sok-sok kacagtató bohóság, virtuskodás, asszonybolondítás, sarkantyúpengetés, amellett komoly munka, melyet a hadtestparancsnok szemléje, a díszebéden elhangzott huszárméltató köszöntője és írásbeli dicsérete koronázott meg. Ennek a szívfájdítóan kedves emlékű három hónap virtuskodásának maximumát jelentette akkor Maczky Emil hadnagy 50 ezer kardvágása. Nem fogadásból, csak úgy, fiatalos fogadkozásból, lefőzni elődjét, Vargyas Andor[10] huszárhadnagyot. Ragyogó, nyár eleji vasárnap reggel van. A városi kioszk nagytermé-

[10] kapuvári Vargyas Andor a 3. honvéd huszárezred tisztje.

ben összeül a zsűri: Torday István[11], Burián Dezső[12], Mészáros József[13], Streicher Lajos[14], Brunhuber László[15] huszártisztek, Téry közjegyző, Dániel főügyész, számlálók, beosztott altisztek. Minden 100 vágás után egy vonal a papirosra… Eredmény: 14 óra 7 perc alatt – egész idő alatt néhány perces, összesen 1 óra 10 perces pihenővel – 50.000-es kardvágás, amiből Vargyas 16 óra 11 perc alatt tett meg 35 ezret."

Egy távlovaglási versenyben, pedig a Gyulafehérvár és Kassa közti 592 kilométeres utat hatvankét óra alatt tette meg. A Károlyi-forradalom kitörésekor[16] hazajött a frontról, mint huszárszázados, nyugdíjaztatta magát és visszavonult bótai birtokára.

A nemzetgyűlési választások előtt kerületében élénk agitációt fejtett ki a kisgazdapárt érdekében, illetve azért, hogy az ózdi és nádasdi vasgyárak és a szomszédos bányatelepek munkássága az internacionális alapról nemzeti alapra helyezkedjék. A nagyrészt munkás szavazókból álló ózdi kerület két ellenjelöltjével szemben nagy többséggel választotta képviselővé az országos kisgazda- és földműves párt programjával. Később kilépett a pártból és a disszidensekhez csatlakozott. Két évvel később, 1922. február 4-én Borsod-Gömör és Kishont vármegyék főispánjává nevezték ki. Az erről szóló kinevezési határozmányt „Borsod vármegye közönségének" a miniszterelnök február 8-án kelt levelében hozza a tudomására.[17] A március 11-én de. 11 órára meghirdetett miskolci beiktatáson, szinte hiánytalanul ott volt a kormány és mindenki, aki fontos volt. A beiktatási jegyzőkönyv tanúsága szerint ezredtársai közül is néhányan ott voltak, a jegyzőkönyvezető feljegyzése szerint: „a marosvásárhelyi, volt 9. honvéd huszárezred tisztikarának küldöttségében Kovács István és Mély Andor századosok, Furmann Imre, Dell'Adami Tibor, Császár Kálmán és Móga László főhadnagyok"[18]. 1923. augusztus 3-án, amikor Gömbös Gyula[19] kilép az Egységes Pártból, lemond. Gömbössel 1919-ben találkozzott először, Budapesten a Károlyi pártkörben, ahol Friedrich István[20] honvédelmi miniszter kérésére jelentek meg. Friedrich Istvánnak az volt a terve, hogy Gömböst Balla Aladár zágrábi követ mellé katonai attasénak jelöli, Borbély Maczky Emilt pedig Erdélybe irányítja a székely hadosztályhoz.

1924 decemberében egy időközi választáson Miskolc városában jelölték, fajvédő programmal, de kisebbségben marad. 1926-ban azonban Miskolc fajvédő képviselőjeként kerül be a

---

[11] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[12] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[13] Mészáros József a 20. honvéd gyalogezredben tartalékos zászlós.

[14] Streicher Lajos a 2. honvéd huszárezred tisztje.

[15] Brunhuber László főhadnagy (Arad, 1886. – Szászrégen, 1944 őszén), a felvonuláskor a 9. honvéd huszárezred 2. századában beosztott tiszt. A nagyváradi honvéd hadapródiskola elvégzése után zászlós, 1912. május 1-jén fhdgy. Versenylovas.

[16] 1918. október 1., a gr. Károlyi Mihály (Budapest, 1875. március 4. – Vence, Franciaország, 1955. március 19.) nevéhez kötött „őszirózsás forradalom" kezdő napja.

[17] ML IV-809/b, 13080/1923

[18] Uo. IV-803/a, jegykvk. 1922 évre.

[19] Gömbös Gyula vezérkari százados, m. kir. gyalogsági tábornok, politikus, miniszterelnök (Murga, 1886. december 26. – München, 1936. október 6.).

[20] Friedrich István (Malacka, 1883. július 1. – Vác, 1951. november 25.) mérnök, politikus, miniszterelnök (1919. augusztus 7. – november 24.)

Házba. 1927-ben a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) elnöke[21], 1928-ban a MOVE keretein belül, majd attól függetlenül megalapítja az Országos Frontharcos Szövetséget, melynek 1932-ig elnöke. 1927. december 19-én Bajcsy-Zsilinszky Endre[22] személyi ellentétek miatt lemondott az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) elnökségéről és utódjaként Borbély Maczky Emilt nevezte meg, akit meg is választanak társelnökké.

1929-ben a kormányzó vitézzé avatja. A június 16-ai eseményen a felavatottak között több érdekes név szerepel: Szurmay Sándor báró[23], volt honvédelmi miniszter, Gömbös Gyula, akkor honvédelmi államtitkár, a különítményes Héjjas testvérek egyike, Iván, Purgly Emil és Fischer Ferenc főispánok, Freissberger Gyula, a „Gyula diák" néven ismert költő.

1930. július 10-én Horthy Miklós kormányzó másodszor nevezi ki Borsod, Gömör és Kishont, közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék főispánjává. Mint főispán sokat foglalkozik az agrárszociális kérdésekkel, mely vármegyéjének egyik legégetőbb problémája és tevékenysége főként ara irányul, hogy a mezőgazdasági munkásságnak munkaalkalmat teremtsen. Nevéhez fűződik a dél-borsodi Tisza-szabályozás és gátépítés, a tibolddaróci barlanglakások megszüntetése és Mikszáth-falva felépítése.

A kormányzó 1933-ban szolgálaton kívüli őrnaggyá lépteti elő, 1935-ben pedig a II. osztályú magyar érdemkeresztet adományozza neki.

1939-ben Gömör és Kishont vármegyék kiválása után Borsod megye főispánja marad és munkája elismeréséül a II. osztályú érdemkereszthez megkapja a csillagot. 1939 augusztusában a m. kir. miskolci VII. honvéd hadtest területére országmozgósítási kormánybiztossá nevezik ki.

A 40-es években Borsod-Abaúj-Zemplén megye főispánja. A front átvonulása otthon találja, a birtokán. Innen ír levelet[24] a miskolci alispánnak, nehezményezve, hogy a tilalom ellenére orosz katonák elharácsolták lábas jószágainak java részét. Érdemesnek tartom beleolvasni a levélbe, mert néhány, a korra érdekesen jellemző adatot tartalmaz:

---

[21] A szervezet 1918. november 30-án alakult meg Molnár Dezső altábornagy elnökletével. A MOVE, 1919. január 19-i közgyűlésen Gömbös Gyulát választotta meg elnökének.

[22] Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886-1944) Politikus, publicista. A jogász végzettségű Zsilinszky testvérével együtt 1911-ben családi és politikai okokból összetűzésbe került Áchim L. András parasztpolitikussal, akit lelőttek. Az első világháborúban katonatiszt volt, súlyosan megsebesült. Egy időben szélsőjobboldali politikai irányzatok híve volt, ilyen jellegű publicisztikai tevékenységet is folytatott. Kezdettől fogva ellenzi Magyarország háborús részvételét, a faji és politikai megkülönböztetést. Később aktívan részt vett a földalatti mozgalomban, de árulás következtében fogságba vetették, és 1944 decemberében Sopronkőhidán kivégezték.

[23] Szurmay Sándor ot-m. gyalogsági tábornok, honvédelmi miniszter (Német-Bogsán, 1860. december 19. – Budapest, 1945. február 26.). A Ludovika Akadémia elvégzése után csapattisztként szolgált, 1905-től ezredparancsnok. 1911-től tábornok, a honvédelmi minisztériumban államtitkár. 1914-től hadtestparancsnok, 1915-től hadseregcsoport-parancsnok a Kárpátokban. 1917-től honvédelmi miniszter egészen 1918. október 31-ig. A polgári forradalom során internálták. 1919 februárjától összekötő tiszt a francia katonai bizottságnál, 1921-ben visszavonul az aktív szolgálattól. Több, fontos hadászati mű mellett értekezéseket írt a hüllőkről és az okkultizmusról is. Igen tanulságos, eligazító olvasmány az 1914/1915 tél-tavaszi eseményekhez a Budapesten, 2005-ben, új kiadásban megjelent, *A magyar katona a Kárpátokban* c. könyve.

[24] Miskolc város Levéltára (ML) XXI. 104/6. 2673/1945

„F. hó 2-án, délelőtt közölte velem községünk főjegyzője Alispán Úrnak 1569/a.i.1945. sz. rendeletét, mely tartalmazza a következőket: Kotlareszky alezredes úr, az orosz katonai parancsnok megtiltotta, hogy akár orosz, akár román katona tenyészállatot, apaállatot, tenyészkoca, tehát ide tartozik az anyajuh is (megjegyezni kívánom, hogy az anyajuhok két héten belül ellettek volna) elvihessenek magukkal. Mégis tegnap, 3-án, 3 orosz katona megjelent községünkben és tőlem 60 db. juhot elhajtott. Ebből 50 db. anyajuh volt. Egy fillért sem fizettek érte. Ugyanaz az a három orosz katona közölte, hogy még az utolsó db tehenemtől is megfosztanak. Bóta, 1945. január 4."

Maczky Emilt két hónap múlva Miskolcon meggyilkolták.

Halálának körülményeiről nincs nyilvános adat. Közvetett adatokból lehet sejteni, hogy 1945. március 25-én, a fogházból való „kiszabadítása" után, a Népkertben, az orosz csapatokkal a városba érkezett egyik különítmény, gyilkolta meg. Kik lehetnek ennek a máig beazonosítatlan különítmény tagjai?

A frissen megjelent *Miskolc története* c. kiadványban[25] Somorjai Lehel ír arról, hogy a front elvonulása után, Miskolcon „hatalmi képződményként működött egy MOKAN (Magyar Kommunista Antináci Komité) nevű szervezet, amelynek tagjai karszalaggal, igazolvánnyal rendelkeztek, ezzel bizonyítandó a jogos fegyverviselést." A *Miskolc a második világháború alatt* c. fejezetben ugyancsak Somorjai Lehel sejti, hogy a gyilkosság mögött több titok van betemetve, de nem ás le utána. A gyilkosság indítéka lehetne az is, hogy: „Vallomásainak nyilvánosságra kerülése bizonyára sokak érdekeit sértette volna. Máig tisztázatlan, hogy kik hajtották végre politikai ítéletet, de bizonyára a legkülönbözőbb politikai csoportoknak is érdekében állott elhallgattatása."[26]

Egy késői visszaemlékező motivált vallomása szerint a „zsidóüldözésben való együttműködése" volt a bűne.[27]

A Miskolc város polgármestere[28] 4517/1945 számmal iktatott és 1945. április 3-án kelt, Bóta község elöljáróságának címzett értesítő levelének[29] adatai szerint: „Az 1945. évi március hó 24. napján elhunyt vitéz Borbély Maczky Emil kettős koporsóban lezárt holttestének tengelyen Miskolcról Bótára történő elszállítására az engedélyt a m. kir. tisztifőorvos meghallgatása után megadtam, miről címet arról értesítem, hogy a holttest a jelzett helyre folyó hó 4 napján,

---

[25] Miskolc története 1. 1918-tól 1949-ig. Miskolc, 2007. Főszerkesztő Dobossy László. 132. p.

[26] Uo. 138-139. p.

[27] „Nagyszüleim háza, ahol anyám felnőtt, a Széles utca 59 szám alatt volt. Ma egy biztosítási ügynökség székháza. Megdöbbenve álltam előtte és próbáltam elképzelni, hogy milyen lehetett azon a korai júniusi reggelen, amikor elindultak utolsó hosszú útjukra. Próbálok felidézni egy képet, de képtelen vagyok rá, ehelyett csak a hideg valóság bukkan fül: a miskolci főispán, Borbély Maczky Emil felügyelete alatt, helybéliek segítségével, hozzávetőlegesen 10000 asszonyt, gyermeket és idős embert tereltek össze (a fiatal férfiakat már korábban elvitték kényszermunkára), majd gettóba vezényelték őket, munkára, téglát rakni, végül az Auschwitzba, induló vagonokba. A szomszédok széthordták a jobb dolgaikat. Ami magántulajdonukból megmaradt, a zsinagógába szállították, ami az elrabolt zsidó vagyonok raktáraként működött." (Részlet szabad fordításban: KATI MARTON a Town's Hidden Memory c. írásából. The New York Times, 2002. július 21.)

[28] dr. Gálffy Imre

[29] MVL V. 200/a. 508/1945

délután 5 órakor érkezik meg." Az anyakönyvi bejegyzés szerint halálának helye: „Csabai kapu, Népkert. Oka: elvérzés, lövés általi sérülések".

Kő Pál grafikus[30], szobrászművész emlékezete szerint, a család nevében édesapja, Maczky Béla jelentkezik a holttestért, s gondoskodik a temetésről.

Az április 12-én készült és július 19-én özv. Borbély Maczky Emilné által kiegészített Halálesetfelvétel[31] adatai szerint „leszármazók nem lévén, felesége Hisznyai Heinzelmann Eleonóra bótai lakos az egyedüli örökös. Írásbeli végrendelete pedig Maczky Pál kenézlői katolikus plébánosnál van letétben."

A Bóta községben élő földbirtokos ingatlan vagyona Bóta községben egy kastély, 1 ispánlakás, 4 cselédház és gazdasági épületek fele-fele része és 196 kataszteri hold 1139 négyszögöl területű földbirtok fele része. Az ingatlanokat a bótai Községi Földigénylő Bizottság „az örökhagyó háborús bűnösségének kimondása mellett elkobozta, s földreform céljára felhasználta, az állatállomány és gazdasági felszereléssel együtt."

A Hadtörténeti Levéltárban, az ezred iratai között átmásolt változatban megmaradt harctéri feljegyzéseinek eredetijét a kézirat lezárásáig nem sikerült felkutatnom, de nem adtam fel a reményét annak, hogy hagyatékára rátalálva, a napló hiányzó részeit is megtalálom. A szöveg hangulatában valamelyest különbözik Ehrlich Géza szövegétől, de ugyanolyan tömör, inkább emlékeztetőre törekvő feljegyzések. Valamelyest színesebb azáltal, hogy a hadműveleti területen, bajtársi körben eltöltött időről több, személyes, hétköznapi impressziót közöl. Soha sem mulasztja el feljegyezni a tiszti közösség napi étrendjét, néhány esetben érdekes megjegyzésekkel kiegészítve. Feltűnő, hogy a stojanóvi lovasrohamról „diszkréten" hallgat. Más forrásból tudjuk meg, hogy az emlékezetes teljesítmény egyik főszereplője volt.[32]

---

[30] Borbély Maczky Emil nevéhez fűződik az a családi legendáriumban őrzött történet, mely szerint a később világhírű grafikus, az induló Szalay Lajos iskoláztatásához, külföldi taníttatásához a jelentős birtokos, köztisztviselő saját vagyonából adott ösztöndíjat, anyagi támogatást. – írja Antall István *Kő Pál plasztikus világa* c. monográfiájában.

[31] MVL V. 200/a. 1:536/1945

[32] A politikusi pályájáról, haláláról szóló adatolásért Gottfried Barna barátomnak, a nyíregyházai levéltár főmunkatársának vagyok hálás, aki a miskolci levéltárban, szabadidejében kutatva megtalálta az idézett dokumentumokat, és a Maczky Emilnek süvegelő emlékkönyvvel együtt, másolatban elküldte nekem.

Első Könyv

(Békeidő)

I. Huszárok Vásárhelyen

Érdekes és izgalmas színfoltja lehetett (és talán volt is) a honvédhuszárok megjelenése a kiegyezés utáni, az új helyzetben amúgy is mozgalmas időket élő vidéki városban. Volt a városban katonai alakulat, nem is egy, a Bethlen-sétány (mai Mihai Viteazul utca) két oldalán ott sorjáztak a cs. és kir. gyalogosok laktanyái, de a huszárok, s különösképpen a honvédhuszárok a szürke bakatengerben egy kicsit más volt. A korabeli képeslapokon is megörökített őrségváltás koreográfiája is látványos volt, de az inkább a bámész nép, a vidékről felutazott kíváncsiak (s főképp a hozzátartozók, meg a kimenős lányok) szórakozása volt. A huszárok felvonulása viszont képletesen és szó szerint is szívet dobogtató látvány, mi több, esemény volt lovon és lóról szállva, egyformán. „Ismerős fiatalabb gimnazisták tisztes távolból bámultak rám és kísértek ugyancsak tisztes távolból. Hogyne! Huszárt nem igen láttak a városon, mert ott csak közös bakák és vadászok voltak. – írta naplójába a Ludovikáról eskütétel után otthon bemutatkozó Ehrlich Géza huszárhadnagy. Tehát érthető, hogy méltán keltettem feltűnést aranyláncolású és aranyrózsájú lakkcsizmámmal, aranyzsinóros vörös nadrágommal, aranyzsinóros kék atillámmal, kartouche-sal, lószőrforgós vörös csákómmal. Végre elértem a laktanyához. Kevés hiányzott, hogy a sorompóőr nem kiáltott "Gewehr heraus!"-ot[1] mert látszott nem tudott hova tenni? Ki lehet ez a sokaranyú katona?"

A korabeli lapok a társasági események közé sorolt hírekben, tudósításokban figyelnek a snájdig társaságra. Két példát is idéznék előlegben sejtelmes állításom nyomatékos színezésére:

A honvédelmi miniszter konkolyi Thege Elek marosvásárhelyi 9. honvédhuszár ezredbeli főhadnagyot áthelyezte a váci huszárezredhez. A szimpatikus főhadnagy távozását nem csak katonái, de a társadalmi körök is sajnálják. – adta hírül a Székely Napló[2]. A másik, a lap 29-ei számából[3]: „Olasz Ödön huszárszázadost áthelyezték a kassai huszárezredhez. A százados tudvalevőleg a legszeretetreméltóbb emberek egyike, *valódi charmeur, kinek váratlan elmenetele veszteséget jelent*. (A *Sz.* kiemelése.) A társadalmi körök alatt természetesen a *Royal*, alkalmasint a *Korzó* kávéházak úri közönsége értendő, de bővíthető a kör a város-, illetve a környékbeli szalonok diszkréten bensőséges, alkalmi vagy állandó összejöveteleire is.

Megalakul a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred

A huszáros ezredélet e sajátos hangulatú helyfoglalása Marosvásárhelyen persze nem egyik napról a másikra történt. Több mint húsz év politikai, szakmai egyeztetése hozta létre azt a struktúrát, amelyet szabatosan a magyar királyi honvédségnek nevezünk, s amelynek része a honvéd lovasság is.

Egészen röviden a honvéd lovasság szerkezetének a kialakításáról.

---

[1] Lábhoz!

[2] Székely Napló, 1910. szeptember 10.

[3] Uo. 1910. szeptember 29.

Az uralkodó részvételével 1868 tavaszán kidolgozott véderőtörvényt, – amely hosszas viták és kompromisszumok után rögzítette a honvédség erejét és alárendeltségét javasló magyar álláspontot, illetve a magyar vezényleti nyelv használatát –, augusztus 8-i ülésén fogadta el a magyar parlament. A képviselők közül 192-en a törvényjavaslat mellett, 83-an ellene szavaztak, többen tartózkodtak, vagy nem voltak jelen[4]. Ferenc József 1868. december 5-én szentesítette a véderőről szóló 1868. évi XL., a honvédségről alkotott XLI. és az önkéntes népfelkelésre vonatkozó XLII magyar törvénycikket. E törvények határozták meg a monarchia védelmi rendszerét: a fegyveres erőt a császári és királyi (közös) hadsereg és tengerészet, valamint a két honvédség (a magyar királyi, illetve az osztrák császári Landwehr), a magyar királyi népfelkelés és a császári-királyi Landsturm alkotta[5].

A lovasság szerkezetének a kialakítása 1867 és 1869 között a császári lovasság teljes átszervezésével kezdődött és lényegében 1890-ig tartott. A honvéd lovasszázadok megalakítására 1869. november 1-jén került sor. Azokat folyószámokkal, valamint a kiegészítő körlet, vidék, város nevével jelölték: pl. m. kir. 12. marosszéki lovasszázad. Békeállományát 1 százados, vagy főhadnagy századparancsnok, 1 hadnagy, 1 tiszthelyettes, 4 altiszt, 28 lovasított, 3 nem lovasított huszár, 2 tisztiszolga, valamint 34-35 állandó ellátásban részesülő ló alkotta. Az újoncok kiképzése és a lovak idomítása volt a feladata[6].

1871-ben[7] 8 új honvéd lovasszázadot állítottak fel, ezek egyike a m. kir. 36. csíkszéki lovasszázad gyergyószentmiklósi állomáshellyel. Ezekkel a kiegészítésekkel a honvéd lovasság négy századot magába foglaló, a gyalogdandárok[8] kötelékébe sorolt lovasosztályokból[9] állt. Így a székelyföldi századok – a 11. számú háromszéki (állomáshelye Kézdivásárhely), 12. számú marosszéki (Marosvásárhely) és a 36. számú csíkszéki (Gyergyószentmiklós), illetve 13. számú kolozsi (Kolozsvár) m. kir. honvéd lovasszázad – 1871-1874 között a kolozsvári 5. lovasosztályparancsnokság (állomáshelye Kolozsvár, a VII. honvédkerület székhelye) alárendelt századai voltak.

1874. március 18-én az uralkodó elrendelte, hogy a lovasság váljon ki a gyalogdandárok kötelékéből, és a korábbi lovasosztály-parancsnokok vezetése alatt, négy századból álló ezredekbe vonják össze. Az ezred törzsre és két, egyenként két századból álló osztályra oszlott. A lovasezredet 1-től 10-ig folyószámmal jelölték. Ezek között a 9. volt a marosvásárhelyi ezred.

1874. október 1-jén kezdték meg működésüket az új lovasezred- és osztályparancsnokságok, *ezt a napot tartja a szakirodalom a m. kir. honvéd huszárezredek felállítási időpontjának*. 1875. január 1-jén kezdték meg működésüket a pótcsapat-parancsnokságok. *1880. május 5-én* legfelsőbb parancsra *a honvéd lovasezredek neve huszárra* változott. Kilenc évvel később, 1889. október elején minden ezrednél létrehozták az 5. és 6. századot. Az ezred I. osztályába sorolták az 1., 2. és 5., a II. osztályhoz a 3., 4. és 6. századot. Az alakulat nevei is változtak: pl. magyar királyi

---

[4] Balla Tibor: A magyar királyi honvéd lovasság. 1868–1914. Balassi Kiadó, Budapest. 2004. 20. lap. (a továbbiakban: Balla, 2004)

[5] Uo. 20. lap.

[6] Uo. 29. lap

[7] 1871. évi V. törvénycikk

[8] 1871-től a gyalogságnál, 1874-től a lovasságnál béke idejére is állandósították ezt a harcászati köteléket. Alárendeltségébe a gyalogságnál is, a lovasságnál is általában két ezred tartozott.

[9] A lovasságnál az alapvető csapattest az *osztály* (Division).

marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred első osztály, vagy 2. század. Az ezred elnevezése: *a magyar királyi marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred* 1890-ben alakult ki véglegesen.

Legjobban külsejében változott meg a magyar huszár.

A szőrmekucsma helyébe 1871-ben újra a színes csákó került, és már 1868-han minden huszárezred piros nadrágot kapott, a fehér lovas köpenyt kétsoros, kávébarna köpeny váltotta fel.

A honvédhuszárok – felállításuk óta – egyforma buzérvörös csákót viseltek, azonban 1887-ben a katonai vezetés elhatározta, hogy hat honvéd huszárezredből egy honvéd lovashadosztályt szervez, és ez az intézkedés az öltözetet is befolyásolta. Az 7., 8., 9. és 10. honvéd huszárezredeket háború esetén osztályonként felbontva, gyalogoshadosztályokhoz kívánták beosztani. A fennmaradó és a honvéd lovashadosztályba szánt ezredeknél a következőképpen változtatták meg a csákók színét: az 1. honvéd huszárezred szürke, a 2. honvéd huszárezred világoskék, a 3. honvéd huszárezred fehér, a 9. honvéd huszárezred fekete, a 6. honvéd huszárezred sötétkék és a 7. honvéd huszárezred fűzöld csákót kapott. Valamennyi ezred a csákó bal oldalán viselte ezredének sárgaréz számát. A közös huszárok a csákót díszítő kétfejű sason hordták a fekete ezredszámot.

A csákószíneket azért változtatták meg, hogy könnyebben meg lehessen különböztetni az ezredeket. Ugyanis a gyaloghadosztályok lovassága elsősorban felderítést végzett, míg az erős lovas tömegeket tartalmazó lovashadosztály alkalmazásánál lovasrohamra is sor került. Elképzelhető, hogy az ellenséggel történt összecsapás és az elkeseredett kézitusa után mennyire összekeveredtek a huszárok. Különböző színű csákóik alapján az egy ezredbe tartozók könnyebben gyülekezhettek.

Megszüntették a piros tarsolyt és a lótakarót, eltűnt a huszáröv; atilla helyett csak sötétkék zubbonyt adtak ki. Megjelent a piros huszársapka, és a tisztek – szolgálaton kívül – pirossal szegett, fekete pantallót hordhattak, az úgynevezett szalonnadrágot. 1891-ben visszakapták az atillát, és 1907-ben a mentére széles, lehajtott szőrmegallér került. 1910 novemberében született döntés arról, hogy: „A gyalogság bundát kap, és pedig olyat, amely rágombolható gyapjúbéléssel van ellátva. Ez nyáron kellemesen hűvös, télen pedig kellemesen meleg lenne. A másik újítás a lovasságnak szól, amely nyáron vászonzubbonyt fog hordani. Ugyanakkor a gyalogság puha vászongallért kap, afféle turistagallért, amely könnyebben elviselhetővé fogja tenni a hőséget, különösen pedig a menetelést”[10].

Az egész lovasság 1891-ben ismétlőkarabélyt kapott, ezt 1895-ben egy modernebb típus váltotta fel. 1873-ban a 10. dragonyos- és a 10. ulánusezredet átszervezték 15. és 16. huszárezreddé. Ezek csákószíne hamuszürke lett, a többi ezredé piros, világos-, vagy sötétkék és fehér. Az ezredeket továbbra is a sötétkék és a világoskék atilla, a sárga vagy a fehér gomb, végül a négyféle csákószín különböztette meg.

A *m. kir marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred* két alosztálya Marosvásárhelyen (1. és 2. század), illetve Segesváron (3. és 4. század) alakított ki állomáshelyet 1874-ben. Húsz évvel később, 1894-ben Vásárhelyről Szamosújvárra költözött az ezred első osztálya, és Vásárhelyre költözött a segesvári, második osztálya. 1912-ben visszaköltözött az első honvédhuszár osztály Marosvásárhelyre és a második osztály átlovagol Szamosújvárra. 1890. április elsejétől a m. kir.

[10] *Szamosújvári Napló*, 1910. november 4. A hírt a lap „Végre egy humánus döntés” címmel közli.

marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred a 3. és a 4. ezreddel az aradi 1. lovasdandár-parancsnokság kötelékébe tartozott.

A költözések egyik, nem mellékes indítéka az állomáshely korszerűsítésével, egyáltalán a megépítésének a szükségével függ össze[11]. Az egymást követő átszervezések, átrendezések a ló és a legénységi, tiszti létszám gyarapodását eredményezték[12]. Ennek megfelelően állandó változó, bővítési folyamat volt az állomáshelyek kialakítása is.

Új laktanya építése

Nem volt könnyű helyzetben Marosvásárhely. Egy új alakulat befogadása a császári alakulatoktól már eléggé megszállt, és nagyobb arányú építkezésekről még csak alig ábrándozó, városnak komoly feladvány volt. A honvédelmi minisztérium két század huszár (egy osztály), ló és a legszükségesebbek elhelyezésére egy alkalmas bérlet felajánlását szorgalmazta. Az előző bekezdésekből kiolvasható, hogy 1880 tája volt az első forró időszak és a század fordulója volt a következő. A város műszaki iratai között[13] kevés nyoma ugyan, de van a közös megoldás keresésének.

A községi laktanya férőhely és helyiségeinek átnézeti tervét, az aradi 1. lovasdandár-parancsnokság megbízásából, a város által felajánlott régi sörházféle ingatlan épületeit is igénybe véve,[14] Jankó Károly százados és Seydl műszaki tiszt 1880. július 21-ére készítette el. Az Erzsébet-ligetig nyúló, az egykori Híd utcára (Kossuth Lajos utca, ma strada Călăraşilor) néző telepen kialakítandó épületegyüttes helyszínrajzát, e terv alapján, Jelinek Antal városi mérnök készítette el november 30-ára. Az átépítési, építési munka csak a következő év tavaszán kez-

---

[11] 1894-ben emelték a lovasságnál a békelétszámot 495 főre, ami azzal járt, hogy az egész laktanyát bővíteni kellett.

[12] A századoknak, a cs. és kir. lovasság létszámától eltérően csak keretállományuk volt. 1894-ben a huszárezred békeállománya 39 tiszt, 417 fő, 331 ló, ütközetlétszáma 195 lovas. Az ezred hadiállományát 56 tiszt, 1482 huszár, 1470 ló, ütközetlétszámát 1236 lovas alkotta. 1908. nyarán a békeállomány 41 tiszt, 424 főnyi legénység, 479 ló, ütközetlétszáma 215 lovas. Az 1912-es véderőtörvény szerint a honvédség békeállományát fokozatosan az addigi létszám kétszeresére kellett emelni. Az első emelés 1913. októberében ment végbe, ezáltal az ezred békeállománya az 1874-eshez képest megháromszorozódott. 1913. október 1-étől a huszárezred létszáma a következésképpen alakult:
- ezredtörzs: 6 tiszt, 11 fő legénység, 17 ló;
- ki nem különített osztálytörzs: 4 tiszt, 10 ember, 5 ló;
- kikülönített osztálytörzs: 5 tiszt, 1 tisztjelölt, 10 fő, 9 ló;
- század: 4 tiszt, 87 fő legénység, 85 ló;
- pótkeret: 4 tiszt, 14 ember, 11 ló;
- népfelkelő nyilvántartóság: 1 tiszt, 7 huszár, 3 ló;
- géppuskás osztag: 3 tiszt, 57 huszár, 60 ló.

Ez összesen 47 tisztet, 1 tisztjelöltet, 631 fő legénységet, 615 lovat jelentett.

[13] Maros Megyei Országos Levéltár (a továbbiakban MmOL), Marosvásárhely város lt. Műszaki iratai, III. doboz.

[14] Uo. 87. lap. Egy sarokkal odébb, a Sörház utcában már működött az új, Kraft Károly szesz- és sörgyára, amit egy kisebb tűzkár után Bürger Albert vásárolt meg 1893-ban. Ennek az áramfejlesztő gépei szolgáltatták 1893-tól sokáig a város közvilágítását.

dődhetett meg és aradi fővállalkozó kapta a terv kivitelezésére a megbízást. Az ezred első osztálya 1883-ban vette birtokba a laktanyáját[15].

A szabálytalan háromszögre szabott, méretei szerint megközelítően egy hektáros beltelket az utca felőli oldalon a sörházféle épületből átalakított laktanya, nyugati oldalán a lóistállók, déli oldalán pedig a szórlöveg- és kocsiszín határolja.

Az átnézeti terv összesítője szerint nem volt eszményi az ingatlan. A legénység számára a már említett sörházféle épületben négy lakhelyiséget alakíthattak ki, amelyekben egy-egy tizedes és változó létszámú (19-31 fő), összesen 100 főnyi legénység szállásolhatott be. Külön volt a legénységi konyha. Egy helyiséget őrszobának alakítottak ki, kettőt altiszti szobának, a többit raktárnak Nem érdektelen adat, hogy egy altiszt számára 20 négyzetméteres és legkevesebb 70 légköbméter űrtartalmú szobát írt elő a szabályzat[16]. Ezt sikerült is biztosítani a két elkülönített szobában. A könnyű betegek számára elkülönített helyiségekben, ahol a szabályzat egy főre 15,3 légköbméter űrtartalmú és 4,5 négyzetméter helyiségrészt írt elő, a berendezkedés szűkös volt. A kétemeletes, dr. Knöpfler Vilmos[17]-féle épületben, a második emeleten négy irodát, az első emeleten raktárszobákat rendeztek be. Az udvar északi, összezáró részén volt a kovácsműhely és a patkolóhelyiségek.

A rendelkezésükre álló épületekben nem tudták az előírás szerint kialakítani a laktanya valamennyi helyiségét a helyiségosztó tervezők. Amint előbb szó volt róla, a legénységi szobák, raktárak egy része, konyha, istállók, fészer megvalósulhatott, de nem volt helye: 4 „napidíjosztályzatba nem szervezett, havidíjas, vagy nős altisztnek". Közös altiszti szobákat (2), „szabó-, cipész- és nyeregműhelyt", tiszti ügyeleti szobát, altisztképző iskolaszobát, öltözőszobát és zuhanyozó helyiséget sem sikerült kialakítani. A puskaművesnek sem lehetett műhelye, s híja volt a „zab-, szalma- és nyeregkamrának is". Érthető tehát, hogy az 1883 végén átadott laktanyát csupán átmeneti szállásnak vette át az ezred. Az 1889-ben, majd négy évvel később megemelt békelétszám azzal járt, hogy a laktanyát máris bővíteni kellett.

A helyzet egyébként általános volt, a honvédhuszároknak egyetlen lovardája és szabvány szerinti laktanyája Jászberényben volt. Vásárhelynek viszont elsőként volt részint téglából, ré-

---

15 Az építkezés befejezéséről egy bérleti elszámolás ügyében folytatott levelezés tájékoztat. A levél szövegét teljes egészében közlöm, mert több, az akkori viszonyokra érdekes adatot tartalmaz. Többek között pl. azt is, hogy az ezredparancsnok, *Jánky Lajosnak* a hadtáp külön lakást bérelt a városban. Valószínű a többi tiszt, mert a laktanyában nem volt számukra kialakítható lakás, a korábbi gyakorlat szerint családoknál, házaknál szállásolt be, amiért a kincstár bért fizetett. (Ua. 87. lap)

16 Az 1879. évi XXXVI. törvénycikk rendelkezett a közös hadsereg és a honvédség beszállásolásáról. A törvény szövege meghatározta a szállásadók (közigazgatási hatóság, egyének) kötelezettségeit, a tisztekről, legénységről, lovakról való gondoskodást, mindezért a kincstár által fizetendő összeget. Megállapította a szállások, istállók, iroda- és egyéb helyiségek nagyságát, rendeltetését, felszerelését a laktanyában, a tisztek szállásilletékeit, a csapatok gyakorló- és lovaglótermeinek nagyságát. (Balla, 115-116. p.)

17 Dr. Knöpfler Vilmos (Boica, 1815 – Marosvásárhely, 1882. szeptember 28.) Orvos. 1841-ben Hunyad vármegye főorvosa, később kincstári bányaorvos lett. A szabadságharcot, mint orvos szolgálta végig Bem és Gál Sándor táborában. Világos után Marosvásárhelyen telepedett le. 1854-ben megbízták az újból megnyitott marosvásárhelyi országos kórház vezetésével, 1862-től Marosszék főorvosa lesz. 1875-ben és még két ízben Marosvásárhelyt országgyűlési képviselőnek választották. 1876-ban a Tolnai Lajos kezdeményezésére megalakult Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság alelnöke. Az ő kezdeményezésére épült fel 1882-ben a marosvásárhelyi közkórház.

szint fából épült barakkokból álló, olyan sátortábora[18], ahova az őszi hadgyakorlatokra el lehetett helyezni a hadilétszámra feltöltött ezredet. Szomszédjában, a Mészárosok-rétjén[19] gyakoroló terepet alakítottak ki, amely 1910 után a város nagy őszi szórakozását, a rendszerint a Hubertus napra időzített lóversenyt is vendégül látta[20].

Az átmeneti időre elfogadott laktanya béreként 3687 forint és 35 krajcárt számított a kincstár, ami a város költségvetésének hozzávetőlegesen 4 százaléka.[21] Az összeg, az akkori viszonyok között a polgári iskola előirányzott költségeinek a felére volt elég.

A város műszaki iratai között megőrzött, kivonatos *Érvényességi lelet*[22] a bérmegállapodás részleteiről szóló teljes okmány szövege a következő:

> M. kir. honvédelmi minisztérium szak-számvevősége
> 1884-ik évi 5001. szám
> Érvényességi lelet (kézzel írva:) kivonat a m. kir. 9-ik honvéd huszárezred 1884-ik évi április havi pénztári számadására.
> Tárgy
> 254 tételhez:
> Az ezred törzs és I. osztály elhelyezésére Marosvásárhely város által átengedett laktanya után az 1883 évi 55555/III számú rendelettel megállapított 3687 fr. 35 kr. évi bérnek megfelelően felszámítandó volt nevezetesen:
> 1-ször 1884. május 1-től október végéig félévi bér fejében 1843 fr. 67 kr.
> 2-szor a laktanya átvétele napjától, vagyis 1883. november 20-tól április 30-ig (5 hó és 11 nap) az újonnan megállapított 3687 fr. 35 kr-nyi bér szerint 161 napra esedékes 1649 fr. 6 kr-ból 230 frt 90 kr.
> Miután az említett 1649 fr. 06 kr-ból az 1883. október havi pénztárnapló 848. tétele alatt a régi mérv szerint 1883. október 1-től 1884. április 30-ig terjedő félévi bér fejében (l. 1883. október havi érvényesítési lelet 3. tételét) felszámított, de november 20-tól beszüntetett 1587 frt. 16 kr. levonandó, mihez képest a régi és új bér közti külömblet fejében nem 837 fr. 47 kr., hanem csak a fent követelt 230 fr. 90 kr. maradt fenn végül.
> 3-szor Jánky Lajos ezredes lakása és 4 lóra való istálló után félévre 444 frt.

---

[18] Marosvásárhelyen kincstári fedezéssel 1874-ben megépült — a Toldy Ferenc út (ma Băneasa), Nádasdy Ferenc út (Bălcescu), *Frangepán Ferenc út* (Eliade Rădulescu) és az Andrássy Gyula út (Libertăţii - Szabadság út) által határolt négyszögben — a *sátortábor*, s abban 3000 fő és 200 ló fért el. „Honvédek gyakorló tábora a Mészárosok rétjén, azaz az alsó-hosszúban. Ma munícióraktár néven is emlegetik. Azóta laktanya." (Vigh Károly: *Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak*. Pallas-Akadémia kiadó Csíkszereda, 1996. 186. p. Igen fontos tájékoztató olvasmány e tárgykörben Pál-Antal Sándor: *Marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára*. Mentor kiadó, 1997.) Az ezred hadiállománya 1879-ben: 37 tiszt, 874 huszár, 795 ló. 1884-ben szeptemberében itt volt a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednek hadijátéka, szakszerűen: *gyakorlata*, amit azonban, még az elején, abba kellett hagyni a lovak ragályos megbetegedése miatt. (Balla, 95. p.)

[19] A Kolozsvári körút (Str. Salcâmilor és str. Rovinari) és az Andrássy Gyula út (Libertăţii – Szabadság) által körülhatárolt területen. „A mészárosok vágómarháinak legelője volt egykor. Emlegették Városrétjének is. Jórésze beépült, a Mészáros-rét ma városrész." Vigh 1996, 143-144. p.

[20] Az első, versenyt erre a pályára csak 1912. október 5-én szervezték, mert a rendező Lóverseny-Egylet és Úrlovas Szövetkezet lópróbálóan keménynek ítélte meg korábban a pálya talaját.

[21] A város 1874. évi költségvetési bevétele 94065 forint és 42 krajcár.

[22] MmOL, Marosvásárhely város lt, Műszaki iratok III. doboz. 7. lap.

Összesen tehát 2518 frt. 57 kr.

Minthogy azonban 3125 fr. 14 kr. számíttatott fel, ennél fogva többletet tevő [összeg] nevezett város hatóságától vissza követeltetvén bevételezendő: 606 fr. 57 kr.

A m. kir. honvédelmi minisztérium szakszámvevőségétől, Budapest, 1884. június 28-án a főszámtanács helyett Kuhn s.k. számtanácsos.

A kívánat hiteléül

M. Vásárhelytt, 1884. július 25-én

Jánky ezredes (aláírás) Györgypál százados (aláírás)

A túlszámlázás többlete még októberben is levelezés tárgya. Az ezredparancsnokság nem fogadta el a „két részben beszámítandó" elszámolást, ezért a város, szorult anyagi helyzetében, október 17-én a „m. kir. nagyméltóságú minisztériumhoz" folyamodott kérelmével. Olvassunk bele a 8671/2618 számmal iktatott és elküldött levél fogalmazványába[23]:

„(A város) azon kérést intézte a többször említett parancsnoksághoz, hogy miután fennforgó ügyben az államkincstár érdekei veszélyeztetve legtávolabbról sincsenek, szíveskedjék az ezredparancsnokság illetékes helyen kieszközölni, hogy a kérdéses 606 ft. 57 kr. ne a folyó évi, hanem csak a jövő, 1885 évi május hó 1-jén esedékessé válandó bérösszegből, vagy ha ez lehetséges nem volna, akkor f. évi november hó 1-jén csak az egyik fele rész, a másik pedig 1885. évi május hó 1-jén tartassék vissza.

E kérésünkre azonban, habár a laktanyai bérletfizetés időpontja (november 1.) már igen közel van, választ az ezredparancsnokságtól még mindég nem nyertünk, sőt, rövid úton azt a figyelmeztetést vettük, hogyha a kérdéses összeget a fennebbi kifizetésig tisztába nem hozhatjuk, akkor az ezredparancsnokság a fennálló számszabályok értelmében a 606 gr. 57 gr-t már a f. évi november hó 1-jén esedékessé váló bérrészletből egyszerre visszatartani fogja.

Miután ezen esetleg által városunk érdekei komolyan érintve lennének, vesszük a bátorságot egyenesen a m. kir. nagyméltóságú honvédelmi minisztériumhoz fordulni, s fennebbi kérésünk sürgős elintézését egyenesen onnan kérelmezni.

Tiszteletteljes kérésünk támogatására legyen szabad felhoznunk itten a honvéd gyalogsági laktanyaépítés f. évi június hó elseje óta gyors folyamatban lévén, ezen építkezés olyannyira kimerítette a város pénztárát, hogy a kölcsönvett építési alap kamat- és tőketörlesztését f. évi november hó 1-jén csak ezen esetben tudnók teljesíteni, ha a lovaslaktanya november hó 1-jén esedékessé váló részletét csorbítatlanul kaphatnók meg, miért is a fennebb tisztelettel fölemlített kérésünk kedvező eldöntését újabban is és tiszteletteljesen kérelmeznünk kell."

A levélből tudomást szereztünk tehát arról is, hogy a város banki hitelből gyalogsági laktanyát (is) épít.

A lovaslaktanyába tehát 1883. november 20-án költözhetett be a törzsiroda és a félezred. Alig tíz év eltelte után, részben a lovasezredek békeállományának számbeli növekedése okán – egészen pontosan a már idézett 1879. évi XXXVI és az azt kiegészítő, módosító 1895. évi

[23] MmOL, Marosvásárhely város lt, Műszaki iratok III. doboz. 4. lap. A rend kedvéért: A konfliktus természetesen kompromisszummal oldódott meg, Cserhalmy vezérhadbiztos „a miniszter meghagyásából" egy október 25-én keltezett levélben hozzájárult ahhoz, hogy „ezen levonás a jövő év első negyedében esedékes bérfizetésnél eszközöltessék". (Uo. 5. lap.)

XXXIX t.c. sürgetésére –, újabb laktanya építésének szükségéről tárgyalt a honvédelmi minisztérium és a város.

Nem volt egyszerű egyeztetni a sokféle szempontot. A gyorsan fejlődő város[24] belterületén alig volt már alkalmas hely hozzá, ahogyan a jegyzőkönyv szövegében olvashatjuk. A sok szempont között fontos volt a város hajlandósága és a kincstár finanszírozási készsége.

Nem is olyan régen, 1910–1911-re készült el ilyen együttműködésben a Kosárdomb lejtőjén, az István király (str. Gh. Marinescu) – Attila utca (str. Platoului) szögében, a hadapród-, vagy katonai alreáliskola épületegyüttese (a mai gyógyszerész- és orvosképző intézet). A Sátortábor egy szögletébe beköltöztek a tüzérek, a Mészáros rét és környéke sem volt a régi. Adódott azért ezen a környéken némi lehetőség, amit a város „25 év tartamára való szakadatlan fizetés ellenében rendelkezésre" bocsáthatott a Honvédelmi Minisztériumnak. Alternatív lehetőségként fölmerült a „Kövecses domb", ahol viszont az jelenthetett akadályt, hogy a város és a helyőrség között pár éve folyó tárgyalások hírére, 2-3 koronáról 12-18 koronára nőt ott „négyzet ölenként" a telekár.

Mindent egybevetve, végül elkészült a megállapodás arra a változatra, amit 1913. évi május 2-án kelt rendeletével a honvédelmi miniszter már amúgy is elrendelt: legyen a Kövecsesdomb, illetve a Bodonhegy a tervezgetés helye.

A tárgyaló vegyes bizottság tagjai a polgári hatóság részéről: Hofbauer Aurél polgármester elnök, dr. Nagy Imre városi tanácsos polgármester helyettes, dr. Nyerges Gábor városi tiszti főorvos, Radó Sándor főmérnök az állami építészeti hiv. képviseletében, Flesch Adolf városi műszaki tanácsos. A katonaság részéről: Géczy Kálmán honvéd huszár ezredes[25] honvéd állo-

[24] 1901-ben a város lakossága 18956 fő, ebből katonaság 1632. Két évvel később 19.522 fő, amiből a helyőrség létszáma 1807 fő. 1910-ben 25.517. „A millenniumi ünnepségeket megelőzően indult meg a monumentális épületek építése." (Keresztes Gyula: A XIX-XX. századforduló középületei Marosvásárhelyen. in. *A Maros megyei magyarság történetéből.* Tanulmányok. Szerk.: Pál-Antal Sándor és dr. Szabó Miklós. Mentor Kiadó Marosvásárhely 1997. 204–250. p.) A város 1898-ben Pomperi és Breiner Gyula mérnökök vállalkozásában elkészült *Térrajzán* 27 utcát nevesítettek, az 1903-ban készült *Átnézeti térképen* már 77 az utcák és terek száma. 1874 óta, s különösképpen a századforduló táján kibomlott a város, az egymást követő városrendezési tervek a századfordulóra teljesen átszabták. Erre az időre már állt minden jelentős középület a Széchenyi téren — az új városháza és a kultúrpalota is —, a közintézmények más épületei a környéken, a kórház a Szentgyörgy utcában, a közüzemek, a Bolyai utca torkolatában a Papp-palota (ma szálloda), a Gecse utcai vége közelében a ref. kollégium, s hadd ne soroljam tovább, nem a dolgozat tárgya. Annyit mégis, hogy 1896-ban épült meg a Hunyadi (ma a str. Mihai Viteazul utolsó szakasza), a Bethlen Gábor (Bd. Mareşal Ion Antonescu), a József Nádor (str. Victor Babeş) és a Báthori István (str. Nicolae Grigorescu) utcák szögében az *Újvár*, azaz a Ferenc József laktanya és a csapatkórház (ma ortopédiai klinika) épületegyüttese a *cs. és kir. 62. gyalogezred* számára. A Baross Gábor (str. Horea) utcában, illetve a Lajos király (a str. Horea Maros felőli vége) utca és a Vágóhíd-köz (str. Putnei) háromszögében a honvéd gyalogsági laktanyák a *m. kir. 22. honvéd gyalogezred* ezredparancsnoksága, I. és III. zászlóalja számára. A II. zászlóalj Erzsébetvároson volt elszállásolva. 1897-ben állt már a honvéd csapatkórház is (ma a fertőző klinika) az utca nagyállomással szemben lévő oldalán. (*Vö.:* Keresztes Gyula 1997.) Szóval, komoly gondot okozott egy-egy új épületegyüttes elhelyezésének a kényszere.

[25] Garamszegi Géczy Kálmán ezredes (? – Budapest, 1938. szeptember 8.), a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred parancsnoka is. A megbeszélésen viszont Filotás szds. képviselte. Önkéntesből maradt benn a katonaságnál, a cs. és királyi 8. huszár ezredből, mint törzstiszt lépett át a honvédséghez. A

másparancsnok, Filotás Ferenc honvéd huszárszázados[26] a huszár ezred képviseletében, Mjazovszky Géza honvéd százados a honvéd gyalog ezred képviseletében[27], Bak András honvéd tüzér százados a tüzér ezred képviseletében[28], dr. Domsitz Mihály honvéd törzsorvos[29], Báró Conrádsheimi Conrád Arthur honvéd hadbiztos[30], Szabó Márton honvéd mérnökkari százados[31], Bíró József honvéd főállatorvos[32].

A megállapodás tárgya[33]:

> „A m. kir. 9-ik honvéd huszárezred törzs és első osztálya, egy pótkeret, egy utász és távíró szakasz s egy népfelkelő nyilvántartóság, a m. kir. 22-ik honvéd gyalogezred törzs, népfelkelő parancsnokság, egyévi önkéntesi iskola I és III-ik zászlóaljtörzs, gazdasági hivatalaikkal, egy géppuskás osztag, 8 tábori század, pótzászlóaljkeret kiegészítő parancsnokság, továbbá egy honvéd tábori tarackezred törzse, két osztálytörzs, gazdasági hivatalaikkal négy üteg egy lőszer telep keret és egy pótkeret részére az 1879. XXXVI. és 1895. XXXIX. t.c. alapján Marosvásárhelyt létesítendő első osztályú laktanyák telkeinek, valamint az ezek részére szükséges elhelyezési mellékszükségletek (gyakorlóterek, lőterek, harcszerű lőterek stb.) megválasztása és kijelölése az általános építési tervezetnek megszerkeszthetése céljából a m. kir. honvédelmi miniszter úrnak 1914 évi 72794/9-b számú rendelete alapján.
>
> Előadás: A bizottság megalakulván, elnöklő polgármester a megjelent tagok üdvözlése után a tárgyalást megnyitja.
>
> A bizottság elnöke megállapítja mindenekelőtt, hogy Marosvásárhely szabad királyi város közönsége hajlandó az előidézett törvények alapján csapatok törzsek, irodák, iskolák stb. részére az el-

---

stojanóvi lovasroham (1914. augusztus 15. után beteget jelentett és hazament, a háború alatt Székesfehérváron volt állomásparancsnok. Tábornokként ment nyugdíjba. 1938. szeptemberében halt meg és a Farkasréti temetőben temették el.

[26] Filotás Ferenc százados (Debrecen, 1874 – Budapest, 1936?), országos hírű vívó, kitűnő lovas és így elkerülhetetlenül a helyi lap mondén rovatának gyakori szereplője. A Lóverseny-Egylet és Úrlovas Szövetség 1910. szeptemberében rendezett „őszi lóversenyén" a „marosszentgyörgyi gyöpön" ugyan csak 2. volt az 1200 koronáért futó „sikversenyen", másnap viszont fölényesen győzött a „4000 méteres, hadseregi akadályversenyen Derengőssel." Bérelt győzelme volt. Két évvel később „Filotás ezt a verseny tizenkettedszer nyerte meg". 1914 őszén, egy baleset okán (tisztítás közben elsült a pisztolya) hazament. Gyógyulás után rövid ideig visszatért a frontra, majd a Honv. Min. lóügyi osztályának vezetőjének nevezik ki. Ezredesként vonult nyugdíjba, Zuglóba.

[27] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[28] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[29] Dr. Domsitz Mihály az ezred orvosfőnöke volt, 1912. november 1-jén lett törzsorvos. A korabeli szóhasználat szerint *civil* volt a pályán. Szó szerint félt a lótól, minden teendőt az egészségügyi altisztje végzett el. Az az anekdota járta Vásárhelyen, hogy 1914-ben, Galíciában egy több napig tartó esős reggelen aggódva nehezményezte az ezredparancsnoknál, hogy: „Ezredes úr, ilyen időben kivonulni? Mindenki beteg lesz!" Az csak véletlen volt, hogy mind a ketten még a hidegek beállta előtt „hazamentek".

[30] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[31] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[32] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[33] A MmOL, Marosvásárhely város levéltára, Műszaki iratok III. doboz. 106-114. lap. A szöveget teljes terjedelmében közöltem a *Huszárok Vásárhelyen* c. dolgozatomban = Marosvásárhely történetéből 2. Új és legújabb kori tanulmányok. Összeállította, és sajtó alá rendezte Pál-Antal Sándor és Novák Csaba Zoltán. Mentor Kiadó. Marosvásárhely, 2007. 70-89. p.

ső osztályú laktanyákat felépíteni, s azt a törvényben, illetve a bérszabásban meghatározott térítéseknek 25 év tartamára való szakadatlan fizetése ellenében rendelkezésre bocsátani.

A város törekedni kíván, hogy az elől idézett miniszteri rendeletben megállapított időre és pedig a huszár laktanyát és gyalogsági laktanyát 1916. év szeptember hó végére, a tüzérségi laktanyát pedig 1917. év március hó elsejére a laktanyák rendelkezésre álljanak."

Két hét tárgyalás után, június hó 30-án a vegyes bizottság aláírta a tárgyalásról készült jegyzőkönyvet és a megállapodást. Nem azon múlt, hogy így nem valósulhatott meg. Az aláírás napját követő hetek eseményei, a július 27-ei részleges, majd a 31-ei általános mozgósítás, átírta a már jegyzőkönyvben is rögzített forgatókönyvet.

Augusztus elsején, este fél 6-kor a városháza előtt kifüggesztett, első mozgósítási hirdetményt „ezrekre menő tömeg leste lázas kíváncsisággal"[34]. Vasárnap már „lázas készülődés tölti be az egész várost".[35] Három nappal később „A város készséggel átengedte a felsőkereskedelmi, felső leányiskolát, ref. leányiskolát, kollégiumot, kath. gimnáziumot, áll. polgári iskolát stb., de még így is százanként alszanak a szabad ég alatt a bevonuló tartalékos népfelkelők."[36] Szombaton elbúcsúzik és bevagoníroz, elsőként a városban állomásozó alakulatok közül a cs. és kir. 51. gyalogezred[37]: „Ezernyi tömeg kíséretében gyalogszerrel igyekvők és kocsin robogók sokaságával indult el ezután az ezred vidám zeneszó mellett a vasúti állomás felé"[38]

A m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred augusztus 10-én indul el a laktanyaépítésről „tárgyaló delegációt" vezető Géczy Kálmán honvéd huszárezredes parancsnoksága alatt és augusztus 13-án érkezik meg Lembergbe, ahonnan átlovagol Kamionka Sztrumilówára és ott beszállásol. A hadrendben ott van Filotás Ferenc százados is, a vásárhelyi I. osztály 1. század parancsnoka, az egyeztető beszélgetésen a huszárokat képviselő delegátus. A kiürült Híd utcai laktanyában csak az őrség és pótkeret parancsnoksága maradt.[39]

Huszárok a társasági hírekben

Nagy volt a kísértés arra, hogy több helyen is elkalandozzak a szövegből néhány érdekes részlet felé, de akkor nem lett volna ilyen kerek a „környezetleíró kép". Mindjárt a gyakorlópálya építése említésekor tolakodott erőszakosan előre az azzal kapcsolatos híranyag. Nem is álltam meg, hogy Filotás százados szűkszavú bemutatásakor ne utaljak a „marosszentgyörgyi gyöpön" futott eredményeire. Ahogyan az bizonyára kiderült az eddigiekből, a „huszárélet" lényegében a század utolsó tizedére, a századforduló elejére válhatott valóban érdekes jelenvalósággá a város életében. Az tény, hogy erről a jelenlétről inkább a századforduló után jelennek

[34] *Székely Napló*, 1914. augusztus 2. vasárnap

[35] Uo., 1914. augusztus 2. vasárnap

[36] Uo., 1914. augusztus 6. csütörtök

[37] A háború kitörése előtt költözött át Kolozsvárról az ezredparancsnokság, a II. és III. zászlóaljjal Marosvásárhelyre. Kolozsváron maradt továbbra is a IV. és a pótzászlóalj. Az I. zászlóalja Boszniában állomásozott.

[38] Uo., 1914. augusztus 9. vasárnap

[39] A laktanyát az I. világháború után a román hadsereg vette birtokba, majd átalakítva, a II. világháborúban hadászati szempontból idejétmúlttá vált lovasság leszerelése után, a román katonaság egy utászcsapatát fogadta be. Ma, az ugyancsak leszerelés közben lévő utászok készletraktára van benne.

meg gyakrabban „eseményhírek", illetve szalonhírek. Egy-egy eltávozására, érkezésre, kinevezésre hívják fel az úri társaság figyelmét. A már idézett, két, előlegezett hírfoszlány is ebből az időből való, ahogyan többek között Mezriczky Károly[40] és Kovács István[41] főhadnagyi kinevezésének híre is az év októberben[42].

Az ezred korai történeteiről alig van levéltári forrásunk. A vásárhelyi levéltári dokumentumanyag a legkorábbi, vagy talán helyesebben: az általam fölfedezett legkorábbi forrásanyag. A levéltári forrás hiányában a sajtó ilyenkor a „menedék", a korabeli marosvásárhelyi és szamosújvári lapok: a *Székely Lapok* 1897-től, 1910-től a *Székely Napló*, illetve a *Szamosújvári Napló* és a *Szamosújvári Hírlap* tudósítanak hellyel-közzel az ezred élő életéről.

Egy vásárhelyi, augusztusi[43] laptudósításból kapunk hírt az ezred *őszi hadgyakorlatáról*: „Jenő főherceg lovassági tábornok Marosvásárhelyen" volt és Dicsőszentmártonba tartalékos A szeptember 3-ai lap már részleteket is közöl az „inkognitó" látogatásról és kiderül a „turné" igazi célja is: „… a New York szállóban szállt meg … és a kerületi parancsnokság tisztjeivel együtt vacsorázott. Töltött paprika volt az esti menü fénypontja, hozzá omlett. A szeptember 6-ai lapban jelent meg a hír lényege: „Dicsőszentmártonban, a Borzás felé kivonuló csapatok gyakorlatterét nézte meg."

A *Szamosújvári Napló*[44] sokkal többet tud erről, sejthetően azért, mert az ezred I. osztálya vett részt a gyakorlaton. A lap arról írt, hogy „A marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred Szamosújvárt állomásozó I. alosztálya e hó 21-én Konkoly-Thege Elek vezetése alatt elhagyta Szamosújvárt, hogy az őszi hadgyakorlaton részt vegyen." A gyakorlat befejezéséről három hét múlva[45]: „Az erdélyi manővereket befejezték és a szamosújvári honvédhuszárok is megérkeztek városunkba. E hó 15-én este 6 és 10 órakor jöttek meg két vasúton [azaz: két szerelvénnyel]. A zárógyakorlat Felső-Marosújvár és Dicsőszentmárton között húzódó terepen, szeptember 5., 6. és 7. napján folytak kisdemeteri Gaudernak József altábornagy hadtestparancsnok vezetése mellett. A gyakorlatokon jelen volt Jenő főherceg is. A lefújás reggel 11 órakor történt, előzőleg a csapatparancsnokok résztvettek a tiszti megbeszélésen." A következő fejezetben Ehrlich Géza tollából, részletesen is megtudjuk majd azt, hogy miképpen is zajlott le egy ilyen hadgyakorlat.

Nagy látványosságot ígért és jelentős társadalmi esemény volt az évente, rendszerint szeptember végére hirdetett *lóverseny*. 1910 őszén sem volt ez másképp. A helyi lap[46] szeptember 24. és 25-re, szombat-vasárnapra hirdette, természetesen első oldalon, a marosvásárhelyi

---

[40] Mezriczky Károly főhadnagy, ezredsegédtiszt. 1910. november 1. főhadnagy. 1911-ben honvéd felsőbbtiszti tanfolyam, Pesten. Német szóra a cs. és kir. 6. dragonyos ezredhez vezénylik. 1915. július 1-jén szds. A világháború után az állami csikótelepek o. vezetője, alezredes. Nyugállományban Pestszentlőrincen élt.

[41] Kovács István főhadnagy. 1910. november 1-jén főhadnagy 1913. központi lovasiskola, majd bécsi lovaglótanár-képző. 1916. július 6-án orosz fogság. A világháború után a Hadiakadémián (vezérkari iskola) lovaglótanár, majd lónyilvántartó. Nyugdíjas alezredes Kecskeméten.

[42] Székely Napló, 1910. szeptember 22.

[43] Uo., 1910. augusztus 27.

[44] *Szamosújvári Napló* (Főszerkesztő: dr. Bányai Elemér, majd Mártonffy Márton, szerkesztő Semlyén Hugó), 1910. augusztus 26.

[45] *Szamosújvári Napló*, 1910. szeptember 17.

[46] *Székely Napló*, 1910. szeptember 22.

Lóverseny-egylet és Úrlovas Szövetkezet által „szokásszerűen rendezett őszi lóversenyeket" a már említett gyöpön, „mely alkalomból előkelő úrlovas társaság száll versenybe".

A hír technikai elemei: „A versenybizottság a következő: gr. Haller György, gr. Bethlen István, Ötvös Imre ezredes[47] és Rohoncy Lőrinc az Úrlovasok Szövetkezete részéről. Titkár pénztárnok: Patrubány István[48]. Író: Merhal Ernő ezredes. Mázsáló: Dr. Szentpéteri Ödön. Indító: Moschek János. Totalizatőrvezető: György Jenő. Pályafelügyelő: Konkoly-Thege Kálmán főhadnagy[49]. Helyárak: Passe partout 5 K. Tribünjegy 3 K. I. állóhely 1 K. II. állóhely 50 fillér. Belépőjegyek előreválthatók a főtéri dohánytőzsdében és Márványi Arthur könyvkereskedésében. Ugyanott program is kapható. Totalizatőrön fogadás 4 és 10 K tételekkel eszközölhető."

Nem volt átütő sikere a versenyeknek. „Rosszul sikerült." „Kevés ember, kevés ló." – alcímekkel tudósított keddi számában (Mi történt a lóversenyen?) a *Székely Napló* egy hosszú és igen részletes eredménylistát is közölve. Olvassunk bele a tudósításba:

„Közönség, különösen az első napon alig volt, ló pedig a legtöbb versenyben csak 2 és 3 futott. Sőt, mondhatni, ha *a helybéli huszárezred a versenytől távol tartotta volna magát*, az egész verseny rendezése nagymértékben komikussá vált volna." – írja a tudósító (név nélkül!), majd igen élesen fogalmazva kifakad az első verseny „különös esete" kapcsán: „A szombati napon az első versenyt megnyerte báró Neumans *P. S*. nevű lova – (a hivatalos programot összeállító tisztviselő figyelmébe ajánlva: anyja *Querida*) – a tulajdonos által fölényes nyugodtsággal lovagolva. Itt történt az az ázsiai eset, hogy, aki a győztesre 10 koronát fogadott, az csak 8 koronát kapott vissza, vagyis 10 korona téttel 2 koronát veszített. Az pedig, aki a győztesre csak 4 koronát fogadott, az meg 6 koronát kapott vissza, vagyis 2 koronát nyert. Hát ez nem ázsiai állapot? Tessék az egy kunyhóban levő és közvetlenül egymás mellett elhelyezett totalisateuröket egyesíteni és mindkettő részére egységes kvótát kiszámítani, mint ahogyan az Budapesten és Alagon tetszik, sőt a marosvásárhelyi kultúrától oly messze fekvő Sarajevóban is." És így, tovább, három hasábon. A tudósítás végére a mai olvasónak is egyértelművé válik, hogy a névtelen tudósító Neumans R. báró köreihez áll közel.

A hírtöredék lényege viszont az, hogy a vásárhelyi „úrlovasok" Budapestre, Alagra, sőt a messzi Szarajevóba is elutaztak egy-egy versenyidényben. A huszárok megtették a magukét. Az első nap (szombat) negyedik versenyét (Tiszti akadályverseny. Tiszteletdíj a 4 elsőnek. Táv kb. 3200 m) huszártiszt nyerte: Fischer Gusztáv hadnagy[50], Kovács Albert főhadnagy[51] Berber nevű lovával. Kovács Albert főhadnagy a szamosújvári félezred beosztott tisztje, Fischer hadnagy a m. kir. kassai 5. honvéd huszárezred nyíregyházi, II. osztály 4. századának a beosztott

---

47 Személyére vonatkozóan nincs adatom.

48 Erzsébetvárosi Patrubány István (Marosvásárhely, 1878. – ?) a 9. honvéd huszárezred tartalékos főhadnagya, a III. fejezetben neve többször is előfordul. A pótkeretnél teljesít szolgálatot, a fronton lévő tiszttársak általában neki küldik el „megtakarított" pénzüket, hogy azt takarékba helyezze. Adalékként jegyzem meg, hogy felesége Fráter Loránd honvédhuszár százados unokahúga: Magda, Fráter Tamásnak Mattyasovszky Esztertől született lánya.

49 Konkoly Thege Kálmán százados (Komárom, 1880. - ?), 9-es honvéd huszártiszt.

50 Fischer Gusztáv hadnagy a m. kir. kassai 5. huszárezredben.

51 Szalacsi Kovács Albert nyugalmazott honvédhuszár alezredes (Tiszacsege, 1883. – Rákoscsaba, 1941. február 1.) 1909. november 1-jén nevezik ki főhadnagynak, 1914-ig altiszti iskolaparancsnok Szamosújváron. 1915. március 1-jén századossá léptetik elő.

tisztje. Ugyanezen a versenyen Petracsek hadnagy a 3. lett, 4. pedig a Makkay Gyula[52] lovát lovagoló Szántó Gyula főhadnagy.

Petracsek hadnagy valószínűleg azonos azzal a Petrassek Zsigmond hadnaggyal, akit pár hónappal később Arany János utcai lakásán holtan találtak. A Székely Napló híre[53]: „Petrassek Zsigmond huszárhadnagy Arany János utcai lakásán öngyilkos lett. 1908-ban nevezték ki hadnagynak. – írja a lap. Szülei a Somogy megyei Simonyipusztán élnek. Kártya? Szerelem?" – találgatja a hírszerkesztő. Március 4-én a lap arról tudósít, hogy: „Petrassek Zsigmondnak, a rejtélyes halált halt huszárhadnagynak sírba vitt titkát a régóta folyó vizsgálat szenzációsan megbolygatta. A Somogy megyei Liptó falvában a hadbíróság rendeletére exhumálták a hadnagyot és fel is boncolták…" Tovább a tisztiszolga implikációját latolgatja a szerkesztő, mert az előzetes verzióban az utolsó ember a tisztiszolga volt, aki élve látta. Teáért küldte őt a konyhára a hadnagy, akkor történhetett a „baleset" vallotta akkor a pucer. Később sem tudunk meg többet erről. Az sem zárható viszont ki, hogy Petracsek és Petrassek névazonossága csak az én áthallásom.

A második versenynapon a huszártisztek neve gyakrabban fordul elő a nyolc versenyszámban. Többen (Filotás Ferenc százados, Bacsák Pál őrnagy, a II. osztály parancsnoka, Géczy Kálmán őrnagy, az ezredparancsnok, Makay Gyula) a lovaikat adták kölcsön, s azt Pintér hadnagy, Fischer hadnagy, vagy Kovács Albert főhadnagy lovagolja.

Színfoltja a versenyeknek Kovács József backamadarasi gazda, aki a Kisgazdák (Lovagolandó csikós módon, nyeregtelen lovon. Díj 200 korona) versenyét nyerte.

Az év „versenyét" az Erdélyi v. Erdélyrészi Falkavadász Társulat[54] rendezte a Kolozsvártól 18 kilométerre lévő Zsukon, szeptember utolsó és október első két vasárnapján. Három napos volt a verseny, napi 6-6 futammal. Gróf Markovits Manó[55] 5 idény (1908-1913) részvételét összefoglaló jegyzékében a 9-es honvédhuszárok közül többen is ott voltak. Név szerint: Bacsák Pál őrnagy, Makay Gyula százados, Morvay Béla főhadnagy, Brunhuber László főhadnagy, gróf Degenfeld Béla tartalékos főhadnagy[56], Filotás Ferenc százados, Fömötör József hadnagy, Kovács Albert főhadnagy, Konkoly-Thege Kálmán főhadnagy, Perczel Armand százados, Pintér István hadnagy.

Ehrlich főhadnagy emlékiratából olvassuk majd később, hogy kötelező részvételi feladata volt: „minden hadnagynak és főhadnagynak lovagolni (…) az állami mének vadászversenyén".

---

[52] Helyesen (makói) Makay Gyula százados, később alezredes, a pótszázad parancsnoka.

[53] *Székely Napló*, 1911. február 7.

[54] Báró Wesselényi Béla hozta létre 1891-ben, alapszabályzatát hat évvel később, 1891. augusztus 21-én fogadta el a társaság. A tagdíj évi 150 korona volt, a szállásbérlet egész évre 50 korona, amit szeptember 1-ig kellett kifizetni. A lovasverseny olyan látványosság volt, amire Kolozsvárról külön szerelvénnyel is kiutazhatott a közönség (ki is utazott!), az igazi szórakozás a vadászat és különösképpen a falkavadászat volt.

[55] Kisterpesti gróf Markovits Manó (Inánd, 1879. augusztus 20. – Nagyvárad, 1978. január 31.) Csanád vármegye főispánja, cs. és kir. huszárkapitány az említett időszakban a zsuki vadászatok és lóverseny napok elmaradhatatlan résztvevője.

[56] Degenfeld Béla gróf, tartalékos főhadnagy (Erdőszáda, 1887. október 9. – hősi halált halt a mestecăneşti (Bukovina, ma Suceava megye, Románia) harcokban, 1917. január 27-én)

Az 1910. évi idény október 9-ei, második versenynapja[57] „bár az idő kedvezőtlen volt, sikeresen, nagy közönség mellett zajlott le" – írja a szamosújvári lap, majd így folytatja: „Szamosújvárról is nagy számban keresték fel a versenyt, mely éppen a szamosújvári közönséget érdekelte közelebbről, miután több, Szamosújváron állomásozó honvédhuszár vett részt a versenyen. Az első és második osztályú mének versenyén lovagoltak huszárjaink és a várt siker nem maradt el. A másodosztályú állami mének versenyén Bogdánffy Béla hadnagy elsőnek lovagolta be a hat éves Syglavyt, több lóhosszal verve társait. Az idei meglepetést azonban a totalizatőr hozta, amennyiben szokatlanul nagy arányban fizetett négyre húsz és tízre ötvenegy koronát. Bogdánffyn kívül résztvettek a versenyen még Ádám Dezső, Hertelendy Andor, Thury és Mezritzky huszártisztek is. A fölsorolásból (helyesen:) Mezriczky Károly neve ismerős, előbb olvastuk a hírét annak, hogy főhadnaggyá avanzsált.

November 4-én már háziversenyt hirdet a szamosújvári lap[58]: „Hubertus ünnep. A helyi honvéd huszárosztály tisztikara folyó év 6-án, vasárnap de. 10 óra 30 perckor kezdődő Hubertus lovasnapot rendez a nagy gyakorlótéren a következő műsorral: 1. Tiszti vadászverseny, 2. Legénységi vadászverseny, 3. Szalagtépés (Jeu de barre), 4. Kopófalkavadászat róka után. A verseny megtekintése díjtalan. A lap 12-én tudósít a versenyről és „szép sikernek" minősíti a rendezvényt, amiért az érdem „Bacsák Pál őrnagy parancsnoké".

A laktanyai vagy a gyakorlótéri gyakorlatok, a lóverseny és egyéb kötelező foglalkozás szünetében, de leginkább vasárnaponként jut idő társasági életre is. Van rá néhány futó utalás, lapozzunk vissza gondolatban a korábbi hírekre is.

A *jótékony célú összejöveteleket* rendszerint az „úrasszonyok" kezdeményezték, s ezek zártkörű táncmulatsággal végződtek. A jelentősebbek természetesen bekerültek a társasági hírekbe. A szamosújvári „Altisztek táncmulatsága" szervezéséről a városbeli hetilapban[59] olvassuk: „A Szamosújvárt állomásozó 9. honvéd huszárezred és a m. kir. csendőrség altiszti kara, méltóságos Morvai Béláné, Lovag Panz Alajosné és br. Majtényi Istvánné úrasszonyok védnöksége mellett az altiszti könyvtár javára 1911. évi március hó 4-én a Koronaszálló összes termébe, zártkörű táncmulatságot rendez. A táncmulatság élén a tisztek részéről görgei és toporci Görgey Viktor honvéd huszárszázados, Balogh András m. kir. csendőr zászlós, dr. Nagy Sándor honvédhuszár ezredorvos és Bogdánffy Béla honvédhuszár hadnagy, az altisztek részéről Bendre Károly, Kozján Tivadar számvivő altisztek, Csiki Antal járási őrmester, Marosán Mihály és Kiss M. őrmesterek állnak. Az estélyen a zenét a kolozsvári m. kir. VI. honvédkerület zenekara szolgáltatja."

Elvétve néhány, hétköznapi társasági hír a korábban már idézett Petrassek-történet mellé. Konkoly Thege Elek neve ismerős már, ezért ide illik a helyesbítés hozzá: „Konkoly Thege Elek cs. és kir. kamarást, a 9. honvéd huszárezred helyi osztályának őrnagyát a 6. számú honvéd huszárezredhez, Pécsre helyezték át"[60]. Tehát nem főhadnagy, hanem őrnagy és nem Vácra, hanem Pécsre helyezték. A konfúzió oka valószínű az, hogy a két Thegét – Eleket és Kálmánt – a felületesen tájékozódó riporter összetévesztette. Thege Kálmán azonos a vásárhelyi

[57] Szamosújvári Napló, 1910. október 15.

[58] Szamosújvári Napló, 1910. november 4.

[59] *Szamosújvári Hírlap*, 1911. február 25. (Független és 48-as politikai hetilap. Főszerkesztő Papp Bogdán dr. Megjelenik minden héten, szerdán.)

[60] *Szamosújvári Napló*, 1910. szeptember 17.

lovasversenyeken pályafelügyelőként említett főhadnaggyal, aki a szamosújvári osztály beosztott tisztje.

S ha már átnéztünk Szamosújvárra az ott állomásozó félezredhez, olvassunk el néhány egyéb huszárhírt is, vegyesen a lap 1910. évi számaiból.

Egy rövid hír a 24. számból[61]: Petter Győző honvédhuszár őrmester „a katonai morállal összeegyeztethetetlen tettéről" szól a hír. Az őrmester szolgálati szabályzatot sértett, Budapesten századosa nevét odahamisította a házassági okmányára.

Egy Vásárhelyhez is kötődő, társasági hír: Pancsováról írják címmel[62] jelent meg és arról tudósít, hogy: Ripka Kamilló szeptember hó 10-én vezeti oltárhoz Kendeffy Irénét, a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred egykori ezredesének, Kendeffy Adolfnak bájos, ifjú leányát. Kendeffy ezredes pár éven át Szamosújváron tartózkodott családjával, mint az itteni huszárosztály parancsnoka. Szamosújvárról Marosvásárhelyre, majd innen a 10-es számú huszárezred állomáshelyére, Varasdra helyezték át ezredparancsnoki minőségbe, ahol pár év előtt váratlanul elhunyt.

És, még egy vásárhelyi kötődésű hír a szamosújvári lapból[63]:

Gr. Lázár Vince halálának a híre, aki 69 éves korában Dengelegen elhunyt. „Római szentbirodalmi özvegy gróf Bissingen Nippenburg Ottóné, szárhegyi gróf Lázár Nóra[64], kisfaludi báró Lipthay Frigyesné, szárhegyi gróf Lázár Margit" gyászolta sokak között. A meggyesfalvi családi sírboltban" helyezték el.

Gróf Bissingen Ottóné meggyesfalvi szalonjának gyakori vendége a vásárhelyi törzstiszti társaság. A férj: Gróf Bissingen Mária Ottó (Jám, rom. Ima, Krassó-Szörény vármegye, Romániában, 1860. szeptember 25. – Kecskemét, 1900. ápr. 21.) Cs. és kir. kamarás, huszárkapitány a 13. ezred tisztje, egy kecskeméti mondén rendezvényen, egy félreértésen alapuló affér utáni, szerencsétlen párbaj áldozata. Özvegye, Bissingen Nóra a háborús Vásárhelyen a karitatív segélyezési mozgalom egyik legtevékenyebb tagja lesz.

---

61 *Szamosújvári Napló*, 1910. augusztus 29.

62 *Szamosújvári Napló*, 1910. augusztus 26.

63 *Szamosújvári Napló*, 1910. november 4.

64 Szárhegyi gróf Lázár Eleonóra (Medgyesfalva, rom. Mureşeni, Románia 1871. február 24. – Marosvásárhely, 1952. április 2.) Lázár Jenő és borsodi báró Bors Rudolfina leánya.

II. A laktanyában és a laktanyán kívül

A honvédség felállítását vázlatosan bemutató I. fejezet bevezető bekezdéseiben némi szó esett már a honvéd huszárezredek ún. békehadrendjéről, a laktanyai berendezkedésről, kevés a belső életről, pár szó arról is, hogy a „külvilág" mit látott ebből az egészből. 1911 nyarától már közvetlen forrás is „tudósít" egy 9-es honvédhuszártiszt mindennapjairól: *Ehrlich Géza*, a Ludovikáról frissen kikerült, és az ezredhez bevonuló fiatal hadnagynak az emlékirata[1]. Sajtóbeli hírek, tudósítások, levéltári és más dokumentumok egészítik azt ki ebben a fejezetben, az ezred elvonulásáig (1914. december 10-ig) a keleti hadműveleti területre.

1911 nyarán, a teljes nevén: magyar királyi marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred törzse és II. osztálya, mint ahogyan előbb olvastuk, Marosvásárhelyen van, I. osztálya pedig a szamosújvári örmények által finanszírozott és felépített laktanyában, a város Kolozsvár felőli kijáratánál. Egy év múlva majd laktanyát cserél a két osztály. Szembeötlő a két épület hasonlósága, ami kétség kívül arra utal, hogy funkcionális, részekre figyelő szabványterv szerint készültek el. A vásárhelyi laktanya melléképületei átépítve bár, de még őrzik valamelyest a beltér korábbi kialakításának a nyomait. Szamosújváron előbb a helyiipari vállalat, most annak jogutóda, egy fémszerkezeteket gyártó magánvállalat tevékenykedik a kerítésen belül, s az tevékenységének sajátos „követelményeihez" igazította, bontotta, rontotta, alakította és pusztítja az épületegyüttest. A portán őrálló alkalmazott fejcsóváló megjegyzéseimre azzal vigasztalt, hogy a kapura vezető fenyőfasor bár foghíjas ugyan, de még a régi ültetés.

Egy helybéli szenvedélyes képeslapgyűjtő, Kasza Antal órásmester, a birtokában lévő, és a laktanya épületét megörökítő képeslap hátlapjára írta fel a laktanyaépítés történetét:

„Az *Armenia* c. lap korabeli tudósításai szerint a szamosújvári laktanyát Andrási Nándor mérnök tervezte, az építkezést Czakó Lajos kolozsvári mérnök vezette. Az emlékezet szerint a helybéli örmény polgárság közképviseletének volt a kívánsága egy katonai alakulat telepítése a városba, s ezért jelentős összeggel támogatta is az építkezést.

A huszárok 1894. október 14-én vonultak be az új, 200.000 forint költséggel felépített laktanyába. Még az év november elsején 3 századra egészül ki a huszárlaktanya létszáma[2]."

Alku tárgya és pénz kérdése volt tehát a szamosújvári laktanya építése, mint ahogyan az volt a város (*Szamos-Új-VárVáros*, rövid latin nevén: Armenopolis, 1867-től már csak Szamosújvár) alapítása és felépítése is a 18. század folyamán, az ott megtelepedett és szervezett társadalmi életet élő örmények meg a császári udvar között.

---

[1] Részben géppel, részben kézzel írt, fényképekkel illusztrált kézirat a család birtokában (másolatban nálam – K. I.).

[2] Az új laktanyába az ezred I. osztálya Marosvásárhelyről költözött át. Előbb két századdal, majd a harmadikkal is.

EGY SZÜKSÉGES KITÉRŐ:

A laktanyaavató bevonulás tisztjei között volt az a fiatal hadnagy is, akire későbbi szövegekben „nótás kapitánynak" emleget a köz, zene- és dalköltőként tartja számon a zene- és memoárirodalom: Fráter Loránd (Érsemjén, [ma: Simian, Románia] 1872 – Budapest, 1930. március 12.). A Ludovika Akadémia elvégzése után a m. kir. kassai 5. honvéd huszárezredbe kapta hadnagyi kinevezését, onnan vezényelték át 1894-ben a marosvásárhelyi 9-es huszárezred szamosújvári osztályához.

A személyéhez kötődő történeteket a helybéliek ma is anekdotaként mesélik a kérdezőnek. Az egyik ilyen „a daliás huszártiszt" *Tele van a város akácfavirággal* kezdetű, egykor népszerű dalának a története. A közemlékezet szerint: „Szamosújvár főterén elmerengve sétálgatott Fráter Lóránd, a híres nótafa. Hirtelen az egyik ablakból vékony könyvecske hullott a lába elé. Felemelte, és már majdnem átnyújtotta az ablakban könyöklő kislánynak, de szeme megakadt az egyik versen. "Tele van a város akácfavirággal" – Szabolcska Mihály versei voltak. Annyira megtetszett Fráter Lórándnak, hogy lemásolta, és a zenetörténet már aznap egy új nótával gazdagodott."

Egy aktuális kritikusa szerint: „Fráter Lóránd a nótaszerző dzsentri mintaképe. Katonai pályán indult el, de 32 éves korában (1904-ben) – huszárkapitányként – nyugalomba vonult. Attól fogva a nótaszerzésnek élt; emellett hangversenykörutakra járt, ahol cigánybanda élén hegedülte és dalolta dalait: *Száz szál gyertyát*; *Hívlak akkor is, ha nem jössz*; *Messze, messze Csíkországban*; *Oda van a virágos nyár*; *Ott, ahol a Maros vize messzi földön kanyarog*; és természetesen: a *Tele van a város akácfavirággal*. Itt a helye eloszlatni egy tévhitet: a *Száz szál gyertyát* Fráter nem Kolozsváron, hanem a szegedi Márványmenyasszony kávéház és étterem asztalára „rendelte".

Lexikonadat szerint: apja Fráter Béla, Bihar vármegye főszolgabírája, édesanyja gróf Rhédey Júlia (1838-1924). Anyja nagynénje, gróf Rhédey Clodina-Zsuzsanna, Württembergi Sándor uralkodó herceg felesége volt, s mint ilyen, V. György angol király nejének, Teck Mary királynőnek a nagyanyja. Fráter Bélának gróf Rhédey Júliával kötött házasságából kilenc gyermek született. A 9. volt *Lóránd*. Felesége Plósz Jenke (Eugénia), Plósz Sándor igazságügy miniszter leánya. Házasságukból született leányuk Boriska (Farkas Lóránd csokaji földbirtokos felesége). Fráter Lóránd bátyja, Béla is nótaszerző volt; két dala vált közismertté: *A fonóban szól a nóta*; *Szomorú a nyárfaerdő*.

A királyi rokonságnak aktuálpolitikai vonatkozása is van (a semjéni emlékházban bizonyítékként, ha kell, ott van az angol királynő titkárságáról küldött emléktávirat), amennyiben valós az a történet, hogy Lengyel Ödönné Donovák Rebeka és Fráter Lóránd regényes, sok népszerű nótát termő szerelmének a gyümölcse az a Lengyel Anna, aki csak élete végén – immáron Amerikában – vallotta meg fiának, Ödönnek élete nagy titkát. Állítólag ezt már sokan tudták az erdélyi városban, és a Pongrátz-fivéreket (a ma már legendákkal övezett Corvin-köz főparancsnokává választott Pongrátz Gergelyt, és a helyszínt választó Ödönt és Bandit) azért nevezték „fajfiúknak" Szamosújváron, mert az örmény településen akkor főhadnagyként szolgáló Fráter Loránd anyai ágon az angol királyi házzal volt rokon. Ezzel a cinkos félmosollyal érzékeltették, hogy: „tudunk, amit tudunk".

Érsemjénnek két jeles szülöttét tartja számon az emlékezet: nyelvújítónkról, Kazinczy Ferencről méltán emlékeznek meg a magyar nyelv és irodalom tankönyvek. A hatalmas jókedvvel megáldott régi semjéni birtokos, Fráter Lóránd emlékét (a címeikben már idézett) híres nótái

őrzik. A nyelvtudor és a nótáskapitány sorsa egy ponton érdekes mód összeforr: Kazinczynak az Érsemjén központjában álló bronz mellszobrához külföldi fellépésein, hegedűvel kezében gyűjtötte össze a pénzt Fráter Lóránd. A szobor talapzatán levő felirat is jelzi az adományozást. A szobrot nagy ünnepség közepette a Magyar Tudományos Akadémia vette át 1907-ben, a magyar irodalomra nézvést méltatlankodva tette ezt szóvá beszámolójában Ady Endre.[3]

Érsemjén lakossága 1994. december 4-én emlékszobát avatott és emléktáblát állított Fráter Lóránd nótáskapitány tiszteletére a községben. Az emléktáblát először 1942-ben helyezték el a Fráter kúria falán, a háború után azonban eltűnt. A rendszerváltás után megtalálták, azt avatták föl újra a község által a Krajnik-örökösöktől megváltott kúria falán, ahol új helyet kapott a Fráter és Kazinczy emlékszoba is.[4]

*

Az emlékiratíró Ehrlich Géza, a Ludovika Akadémia évzáróján hadnaggyá avatott és a szamosújvári I. osztály 1. századához kinevezett fiatal hadnagy előbb az *ezredtörzs* állomáshelyén, Marosvásárhelyen, az *ezredparancsnoknál* jelentkezett, majd ezt követően jelentkezett szolgálati helyén az *osztályparancsnoknál.*

Mielőtt a szamosújvári laktanyába bekísérjük Ehrlich hadnagyot, nézzük át dióhéjban a honvéd lovasság szervezetének a belső rendjét, különben nehezen tudnánk eligazodni a szervezet terminológiájában. Dr. Balla Tibor hadtörténész összefoglalóját használom segítségül.[5]

Az ezredet képező hat századot két osztályba osztották. A honvéd lovasezred *parancsnoka* egy lovas törzstiszt volt. Alá tartozott a két osztályból álló ezred béke és háború idején egyaránt. Ellenőrizte a legénység és a lovak kiképzését, őrködött a fegyverzeti, felszerelési és egyéb készletek felett. Többször meg kellett szemlélnie alárendeltjeit egy évben. Az altiszteket – a hadapródokon, a törzs- és számvivő őrmestereken kívül – ő nevezte ki. Az ezred feletti fegyelmi és szabadságolási jogot szintén ő gyakorolta. Háború idején közegeit egy ezredsegédtiszt, egy ezredélelmezési-tiszt, egy kezelőtiszt, egy ezredorvos és egy állatorvos, valamint egy törzstrombitás képezte. Az ezredparancsnokságnak az alárendeltségébe tartozott (1881 óta) egy önálló lovas utászszakasz (korabeli szóhasználattal: ezredközvetlen csapategység), parancsnoka egy a honvéd lovasutász-tanosztályban kiképzett alantos tiszt volt.

A *lovasosztály* parancsnoki teendőit egy lovas törzstiszt vagy rangidős százados látta el, aki minden tekintetben az ezredparancsnok alárendeltségébe tartozott. A lovaspótcsapat-parancsnok egy alantos tiszt volt. Mozgósításkor a *pótcsapat* fél századot képezett, feladatai közé tartozott a hadosztályokhoz szükséges törzslovasság és a tábori rendőrök felállítása, a behívott legénység és a kisajátított lovak gyors kiképzése, valamint tartalékcsapatba alakítás.

---

[3] A Romániai Magyar Szó 2005. április 13-i számában *A gyorsvonat egyszer megállt Érsemjénben címmel* Lakatos Balla Tünde érdekes, szép írásban számol be a két érsemjéni „híresség" emlékházának avatójáról: „Mire a megemlékezők hosszú menetoszlopban a falu központjába érnek, ahol a Kazinczy-szobor is áll egy vén „facsontok" lakta park közepén, már megembereli magát az idő, s elkezdődhet az új Kazinczy- és Fráter-emlékház ünnepélyes avatója. A rügyfakasztással mohón elfoglalt gesztenyefáktól, és a polgármesteri hivataltól is egyetlen lépés választja el a 300 éves Krajnik-féle kúriát, amelyben helyet kaptak az emlékszobák."

[4] Bihari Napló (Nagyvárad), 1994. november 30.

[5] Balla Tibor: A magyar királyi honvéd lovasság 1868–1914. Balassi Kiadó, Budapest, 2004. (A továbbiakban *Balla*) 35-39. p.

A *pótcsapat* a mozgósítás esetén létrehozandó pótszázad keretét képezte, békében közvetlenül az ezredparancsnokság alá tartozott. Parancsnoka egy százados vagy rangban idősebb főhadnagy volt. Nyilvántartotta a tartósan szabadságolt tartalékos és póttartalékos legénységet, valamint gondozta saját raktárait. A századok béke idején a századkeretre és a pótlóosztagra tagozódtak.

A honvéd *lovasszázad* rendszeresített *békelétszáma* a világháború előtt 4 tiszt (a századparancsnok és 3 alantas), 2 őrmester, 2 szakaszvezető, 3 tizedes, a századtrombitás, 2 járőrvezető, 1 patkolómester, 1 századszíjgyártó, 1 gyógykovács, 5 tisztiszolga és 71 huszár, azaz 87 főnyi legénység és 85 ló.

1893. január 1-jén honvéd huszárezredenként egy *népfelkelőhuszár-nyilvántartóságot* hoztak létre, melynek élére egy népfelkelőhuszár-nyilvántartó tisztet rendszeresítettek. Erre a beosztásra a honvéd huszárezred tényleges állományába tartozó századost vagy főhadnagyot alkalmaztak. Őt a lovassági felügyelő javaslatára a honvédelmi miniszter nevezte ki, feladatai közé tartozott a népfelkelési készletek kezelése is. Közvetlen alárendeltségébe tartozott minden nyilvántartóságnál még 1 törzsőrmester, 1 írnok őrmester, 4 huszár a népfelkelési készletek gondozására és 1 tisztiszolga. A népfelkelőhuszár-nyilvántartó tisztet – aki időnként a közvetlen elöljáró ezredparancsnok rendelkezései szerint részt vett a csapatgyakorlatokon – a huszár pótkeret parancsnoka helyettesítette.

1911. január elsején létrehozták a *gazdasági hivatalokat* a honvédségnél. A legénység élelmét, zsoldját, ruházatát korábban a századnál kapta. A századparancsnok végezte ezen illetmények igénylését, kiosztását és elszámolását. Az ő mentesítésére a huszárosztályonként felállított gazdasági hivatalnál összpontosultak e teendők. A hivatalt (amely a számviteli teendőket végezte) a *gazdászati tiszt* vezette, személyzetét a századoktól bevont *számvivő altisztek* és mesteremberek képezték. A huszárosztály lett az önálló számadótest.

Ehrlich Géza 1911. augusztus 9-én érkezett haza, Szászvárosra a hadnaggyá avatás ünnepségéről „Arad felől jövet azzal a személyvonattal, amelyik előtte való nap este 10 óra tájban indult Pestről, a Keletiről. Az állomáson apám várt kocsival, ugyanis nálunk a vasúti állomás 3 km-re volt a várostól, mert annak idején, amikor a vasutat tervezték, tiltakoztak a szászok, hogy a város közelében menjen a vasút."

Másnap délelőtt jelentkezett a helybéli állomásparancsnokságon, ami – írása szerint – a vadonatúj huszáregyenruhában feszítő fiatal hadnagynak az első, rendkívüli próbatétele volt. Nem hadi próbatétel persze, még békeidőben vagyunk. Így történt: „Elég messze volt, mert a laktanya a város túlsó végén a legutolsó ház volt. És még nem volt elég tapasztalatom, hogy napközben nem tanácsos csizmát húzni, hanem mindjárt reggel, mert a láb a járástól megdagad és szorítani fog a csizma. Meleg is volt aznap. Még félúton sem voltam, irtózatosan kezdett fájni a lábam. A két vádlim görcsöt kapott, nem éreztem a lábaimat, csak tettem őket egymás elé, mint a fadarabokat. De mentem." Furcsállható bicegésével és feltűnő egyenruhájával – aranyláncolású és aranyrózsájú lakkcsizma, aranyzsinóros vörös nadrág, aranyzsinóros kék atilla, kartouche[6], lószőrforgós vörös csákó – alaposan megbámulták a gimnazisták, sőt el is kísérték egy darabon. „Hogyne! Huszárt nem igen láttak a városon, mert ott csak közös bakák és

[6] Doboz alakú, fekete szattyánbőrből készült vállszíjas tölténytáska, fedelén a koronával, alatta a király névbetűivel.

vadászok voltak." Kevés hiányzott, hogy a laktanya bejáratánál álló sorompóőr meglepetésében nem kiáltott Gewehr heraus!-ot[7]. Első meglepetésében nem tudta hova tenni „a sokaranyú katonát".

„Bementem a gyalogezredparancsnokhoz jelentkezni – jegyzi fel naplójába Ehrlich hadnagy –, ő volt az állomásparancsnok. Én, mint m. kir. honvéd az előírásnak megfelelően magyarul jelentkeztem, illetve mutatkoztam be és jelentettem, hogy hatheti szabadságra, az állomásra érkeztem. «Ich grüsse Sie Herr Leutnant – válaszolta az állomásparancsnok –, aber ich habe daraus, was Sie mir gesagt haben, kein Wort verstanden.»[8] Erre én németül megismételtem mondanivalómat. Ezzel szolgálati kötelezettségem meg is volt és most élvezhettem azt a szabadságot, amilyen csak egyszer van az embernek, a kinevezés utáni szabadság."

„Jelentkeztem az ezredparancsnokomnál"

Augusztus 24-én elutaztam Marosvásárhelyre, hogy személyesen is bemutatkozzam ezredemnél, pedig tudhattam volna, hogy olyankor őszi gyakorlat van, és alig van valaki otthon. Nem volt szükség rá, hiszen úgynevezett *csákólevéllel* már bemutatkoztam az ezredparancsnokomnak. Ezt még a Ludovikán megíratták mindannyiunkkal, nehogy valaki elfelejtse. Csákólevélnek nevezték az új hadnagyok bemutatkozó levelét, mert azt mondják, hogy amikor még határőrvidék volt és ott megcsontosodott vén tisztek szolgáltak, ha az ezredparancsnokuknak írtak, akkor csákót tettek a fejükre az iránta való tisztelet kedvéért.

Egész éjjel utazva – mert Marosvásárhelyre abban az időben gyalázatos volt az összeköttetés Székelykocsárdon[9] át –, reggel érkeztem Marosvásárhelyre. Díszbe vágtam magam és bementem kocsin a laktanyába. Már okultam, mert itt is messze volt a laktanyánk a Maros-parton, a híd előtt. A laktanyában tényleg alig lézengett valaki. Az ezred gyakorlaton volt, az ezredparancsnok pedig pólovazáson[10]. Akit éppen megtaláltam, annak bemutatkoztam. Csodálkoztam, hogy nem fogadtak kitörő örömmel. Délután a nős tiszteknél viziteltem le, és mint aki jól végezte, pedig tulajdonképpen potyára utaztam oda, este vonatra ültem és hazautaztam.

(…)

Szeptember 1-jén megjött utalványon a szeptember havi fizetésem és pedig törzsfizetés: 140 korona, 20 korona lovassági pótdíj és 5 korona ló-átalány (minden saját ló után 5 korona) és a lakbér és istállóbér, aminek az összegére már nem emlékszem.

---

[7] Lábhoz!

[8] Üdvözlöm önt hadnagy úr, de nem tudtam követni, egy szót sem értettem abból, amit nekem mondott.

[9] Székelykocsárd (ma: Războieni, Romániában) vasúti csomópont, az ún. Székely körvasút elágazási pontja a Kolozsvár – Tövis fővonalról.

[10] Az Erdélyi Falkavadász Társaság zsuki, őszi lovas vadászati és versenyszezonjának kezdetén volt pólójáték. Később már ritkában. Az ezredparancsnok természetesen másutt is pólózhatott, vagy ahogyan a naplóíró említi: *pólovazhatott*. Az ezred parancsnoka ez idő tájt és a fiatal hadnagy október elsejei bevonulásakor *garamszegi Géczy Kálmán ezredes*, a tizedik a sorban az ezred felállása óta. Elődei: Lendvay Dezső alezredes-ezredes (1874), bulcsi Jánky Lajos őrnagy-ezredes (1877), Márialaky József alezredes-ezredes (1886), Zgórsky Zsigmond alezredes-ezredes (1890), babdai Gyertyánffy Kálmán alezredes-ezredes (1894), győrvári Stuoka Tivadar alezredes-ezredes (1896), Mariantsik Ármin alezredes-ezredes (1900), Kendefi Adolf alezredes (1904), Ötvös Imre ezredes (1906).

Szeptember 4-én elmentem, volt gimnáziumom évmegnyitó ünnepélyére mely már a gimnázium új épületében volt, melyet 1910-ben avattak. Örömmel mentem el, ahol néhány évvel azelőtt még én is diák voltam. Persze megbámultak a fiatalabbak.

Szeptember 30-án utaztam el állomáshelyemre, Szamosújvárra. Apahidától odáig Szappanos Pali közös huszár főhadnaggyal utaztam, ki akkor lónyilvántartó volt. Szamosújváron, az állomáson, ahova este fél 8 óra tájban érkeztem, Czakó Kálmán hadnagy[11] várt, kinek előre már írtam, hogy keressen nekem lakást. Őt még a Ludovikáról ismertem, egy évvel járt előttem. Vett is ki nekem lakást, de hol? A legeslegutolsó házban Dés felé. A huszárlaktanya pedig a város ellenkező oldalán, a Kolozsvár felőli oldalon volt az utolsó ház. A lakás tulajdonosa özv. Friedreichné. Lovaim részére nem volt ott istálló, hanem a szomszédban kellett bérelnem, ami szintén kényelmetlen volt nekem.

Szóval a lakásom és a laktanya körülbelül 2 km-re voltak egymástól. A vasúti állomásról a lakásomra hajtattunk, leraktam a poggyászomat, aztán vacsorázni mentünk a Korona szálloda éttermébe. Tiszti étkezde nem volt, az osztály tisztikara ott étkezett. A nőtlen tiszteket mind ott találtam és bemutatkoztam nekik. Másnap, díszbe vágtam magam és elmentem jelentkezni a laktanyába az osztály- és századparancsnokomnál és bemutatkozni a másik két századnál a tiszteknek.

Osztályparancsnokom benefai Bacsák Pál őrnagy[12] volt. Nőtlen ember. Azt mondta: mi itt egy-két helyre járunk, máshova nem. Neked sem szükséges máshova menni. Délután jössz velem kilovagolni. Erre én azt mondtam, hogy még nincs lovam sem. Azt felelte, azt én adok. Délután tényleg kilovagoltunk az osztálytrombitás és egy huszár kíséretében. Az osztály trombitása Sebestyén Fábián őrmester volt. Picike, szőke ember, aki később, az I. világháborúban arany vitézségi érmet is kapott. Nekem a Csillag nevű pej telivér[13] jutott, Bacsák őrnagy egyik lova. Igen kellemes volt rajta a lovaglás.

Az osztályparancsnoknál való jelentkezés után a századomhoz mentem. Az 1. századhoz, melynek parancsnoka lovag Pantz Alajos százados[14] volt. Ő még nem volt benn, hát benéztem a század istállóiba. Ott Mendel, a szolgálatvezető őrmester, egy tipikus huszárőrmester, hatalmas bajusszal, megfelelő hanggal és furfanggal fogadott. Rámutatott az egyik lóra: ez a hadnagy úr sarzsi [szolgálati] lova[15]. Éleny nevű, 168 cm magas[16], gesztenyepej. Igen jó ló.

---

[11] Czakó-Diósgyeőry Kálmán (Keszthely, 1891 – Debrecen, 1957. június vége) az 5. szd. beo. tisztjeként vonult fel. LA, 1914. augusztus 1-jén főhadnagy. A világháborúban, 1915-től lövészosztály századparancsnok. 1918-ban olasz front. 1920 után vámőrség, 1930-ban a miskolci huszár szd. beo. tiszt, majd a hdt-pk (Pokornyi Hermann) parancsőrtisztje. 1939. őszén alezredes, a nyíregyházi visszamaradó különítmény I. osztály parancsnoka.

[12] Bacsák Pál (Szász, 1879. – ?) „portréját" a betűrendbe szedett ezredtársak között külön is megrajzolja Ehrlich. L. a Függelékben.

[13] A *pej* a ló színére (a ló hosszú és a boka körüli szőrzete fekete, a rövid szőre a világostól a sötét árnyalatig sárga), a *telivér* a ló fajtájára utal.

[14] Lovag Pantz Alajos alezredes (? – Kalikowo, 1915. jún. 14.) elvonuláskor az ezred szamosújvári, 4., 5., és 6. századát magába foglaló, II. osztály parancsnoka. 1915. májusában a lövészosztály (ló nélkül maradt huszárok) parancsnoka. Kinevezése után pár nappal, Przemysl visszavételénél a zagreblai áttörésnél esett el, szívlövéssel. Több elesett tiszttel együtt a csatatéren temették el. Felesége még a háború alatt hazahozatta, és a Kerepesi temetőben temették újra.

[15] Ezredétől szolgálati lovat kapott minden százados és alacsonyabb rangú honvéd huszártiszt. A tiszt 8

Nemsokára megjelent a századparancsnok is, akinél aztán jelentkeztem.

Másnapra megrendelt lovastól, nyergestől, hogy a nyereg és kantárfeligazítást személyesen végezze. Meg is történt.

Szamosújvár, a város

Megérkezésemtől azon járt az eszem, hogy a laktanyától éktelen messze levő lakást el kell cserélni. Ezért november l-re fel is mondtam, és új lakás után néztem, ahol istálló is volt, mert helyhiány miatt a tiszti lovakat mindenki magánál kellett, hogy tartsa a városban.

Néhány szót magáról a városról.

Szamosújvár teljesen örmény város. 5-6 ezer lakosa lehetett akkor. Annak 99%-a örmény volt.[17] Mind kereskedéssel foglalkoztak, főleg marha-, disznó- és lókereskedelemmel. Csak lókereskedő volt négy. De ezek nagybaniak. Az ezred sok lovat vett át tőlük, csikót pedig évente. Papp Marci, Nyegruc Jakab, Rácz Jakab voltak a jelentősebb kereskedők. Ezek a Nyegrucok nem voltak oláhok, hanem örmények. Nekem is volt egy lovam Nyegruc Jakabtól, a Benári, soha olyan jó lovam nem volt. A város leggazdagabb családja a Papp család volt. Hatalmas vagyonnal rendelkeztek, de amellett jótékonyak voltak. Ősztől tavaszig ingyen vihette bárki tőlük a disznófejet, vagy a körmöt. Több testvér volt, Marci, Kristóf és Tódor. Marcitól ered az a mondás, hogy: «Ha marha, vagy ló kell, itt vagyok én. Ha disznó kell, ott van Kristóf.» Ez a família annyira uralta ott a helyzetet, hogy például, a moziban a kezdéssel megvárták, míg Marci megérkezik. Ha azt mondta, hogy: «Most már kezdjétek!», akkor indult a gép.

Csak néhány zsidó volt a városban, de azok sem vagyonosak.

Érdekes nép ez az örmény. Jó magyarok, holott mindenféle nevük van. Van sok oláh nevű köztük, meg török, meg eredeti örmény és magyar. Családneveik között a leggyakoribb a Mártonffy, Bogdánffy, Ábrahám, Tüzes-Karácsony, Temesváry, Simay, Nyegruc, Kulcsár, Kopár, Alexa, Bulbuk stb. A keresztnevek közül a leggyakoribbak a Marci, Tódor, Bogdán, Jakab. Mindenki fekete, az egész város. Aki nem fekete, az biztosan nem is odavaló. Asszonyaik nagyon szeretnek öltözködni. Lehetőleg feltűnő színekben. A piacra az örmény férfi jár bevásárolni, nem az asszonyok.

Vallásuk az örmény katolikus vallás. Hitbuzgó emberek. Papjaik szakállt viselnek, de olyan kék-feketét, mint a holló. Az öregebbek még beszélték a nyelvet, a fiatalok már nem. Otthon

---

évig lovagolt egy nevére írt szolgálati lovat, majd azt ingyen, korlátlan tulajdonába engedték át. Nem használhatták magáncélokra, mert a a lovak értékes kincstári vagyont képeztek, és arra kellett törekedni, hogy minél tovább szolgálatképes állapotban maradjanak. Az áthelyezett tisztek magukkal vitték szolgálati lovaikat. Balla i. m. 48. p.

16 A huszárok általában kisebb termetű, könnyű lovakkal rendelkeztek, melyeket Magyarországon sokáig huszárlovaknak is neveztek. Ellentétben a többi lovas csapatnemtől, lovaik színére vonatkozólag nem voltak előírások. Nemük többnyire herélt vagy kanca lehetett. A kincstár a beszerezhető lovak testmagassága tekintetében azonban gyakran lépett fel igényekkel. Az első világháború előtt a megkívánt magasságot 14 marok és három hüvelyk (155 cm) és 15 marok és két hüvelyk (163 cm) között szabták meg.

17 1910-ben 6857 lakosából 4630 magyar, 1881 román és 190 német volt. Az örmények többsége magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Az 2002 évi lakás- és népszámláláson 24.083 lakosából 19.243 volt román, 4806 magyar, 657 cigány és 30 német.

kivétel nélkül mindig magyarul beszéltek. A tradíció kedvéért karácsonykor és húsvétkor a pap örményül prédikált, de azt már nem sokan értették meg. Rendkívül büszkék az örmény nagytemplomban levő hatalmas Rubens képre[18], melyet állítólag az egyik Habsburg király adott nekik, amikor kölcsönt adtak neki. Ez a kép volt a zálog. Milyen a fiatalember? Én három évig laktam közvetlenül a templom mellett, de sohasem mentem be megnézni ezt a képet. Az utcáknak van is neve, nincs is. Leginkább számmal nevezik meg azokat: első utca, második utca stb. Volt egy elég szép sétatér. A helybéliek szerint *sitarit* (sétarét.) Egészen különös dialektust beszélnek, azonos a tordaiak[19] beszédével. Az *o* helyett inkább *a*-t mondanak.

Konyhájuk egészen egzotikus. Van köztük jó dolog is, főleg az édességeik közt. Húseteleik nekünk nem ízlenek. Igen kedvelik a kecskehúst. A kecske húsát fel is füstölik, úgy, mint a disznóhúst. Sajátos készítményük a füstölt kecskesonka, a *buzsenyica*. Az *ángádzsábur* és *hurutos* levesek[20] a mindennapi kedvenceik. Ez a két leves jó. Magam is ettem többször.

Oláh kevés volt a városban. A legtöbb a görög katolikus papneveldében volt. Oláh görög katolikus püspök is volt a városon, dr. Hosszú Gyula[21]. Aztán az egykori Martinuzzi-várban[22], a Szamos parton, fegyház volt. Csak hosszú időre elítélt rabok voltak benne. Ott raboskodott és halt meg Rózsa Sándor is. A rabtemetőben van eltemetve. Azt mondják, a szabóműhelyben dolgozott és tüdővészben halt meg.

Az utcákat a rabok seperték. Négy szamár volt befogva, a szamarak mellett egy-egy rab, mellükön vagy egy kis piros, vagy egy kis kék posztó kocka. Hogy ez mit jelentett, nem tudom. Aztán 4 fegyőr velük. A fegyház 1913-ban megszűnt és javítóintézet lett belőle fiúk részére. Az igazgató akkor is megmaradt.

Egy szálloda volt a városon, a Korona, annak volt étterme és kávéháza is, meg nagyterme, ahol olykor bált rendeztek. De igen ritkán. Csak egy bál volt minden évben, amelyik a cigánytemető bekerítése javára ment volna, de dacára, hogy minden évben volt ilyen bál, a cigánytemető sohasem lett bekerítve. Más bál nem is igen volt. Kávéház volt még a Royal. Azt Gönczy bérelte. Neki cukrászdája is volt, az egyetlen cukrászda a városon.

Vasútja a Szamos-völgyi vasút (SZVV) volt. Magánvasút, melynek az igazgatósága Désen volt. A törzsutasok egy homályos történetre utalva „Szamár vagy Voit"-ként becézték, szabato-

---

[18] A székesegyház tulajdonába van egy Rubensnek tulajdonított festmény (XIII. stáció: levétel a keresztről), amelyet csak 1999 karácsonyára sikerült visszaszerezni a kolozsvári Szépművészeti Múzeumból. Azóta ismét a helyén, a székesegyházban van.

[19] A mezőségi tájszólás egyik jellegzetességére utal itt a szerző.

[20] A hazai örmények kedvelt levese. Eredeti örmény neve: Ángáds-Ábur, kiejtve: ángádzsábur. Marhahúslevesben főtt, apróra szeldelt, fülalakra hajtott és fűszerezett őrölt hússal töltött tésztatáskák. A forró levesbe ún. churutot (oltott tejből és vagdalt petrezselyemből készült, megszárított kúpalakú darabok) reszelnek, és tejföllel vegyítik.

[21] Hossu, Iuliu (Mezőnyulas, rom. Milas, 1885. január 30. – Bukarest, 1970. május 28.) görög katolikus érsek. 1917. március 3-ától szamosújvári görög katolikus püspök. Ő olvasta fel a Gyulafehérári Nyilatkozatot az 1918. december 1-ei nagygyűlésen. Egyháza erőszakos beolvasztása miatti tiltakozásáért 1948. október 28-án letartóztatták, előbb egy kolostorban, majd a hírhedt máramarosszigeti börtönben, majd újra kényszerlakhelyen élt a világtól elzárva. VI. Pál pápa 1969. április 28-án titkos bíborossá nevezte ki, amit a Vatikán csak halála után, 1973. március 5-én hozott nyilvánosságra.

[22] A 16. század utolsó harmadában elkészült várkastélyt Martinuzzi Fráter György bíboros, erdélyi kormányzó, építtette. 1945 után Románia egyik legszigorúbb fegyintézetévé alakították át.

san értelmezve a vasút betűjelét. Naponta kétszer jött és ment Kolozsvár, illetve Dés felé vonat. Csak személyvonat, mert másodrendű volt a pálya, 50 tengelyes szerelvények részére.

Velem egyidőben vonultak be az azévi *újoncok* is. Többségben székely, főleg csíkmegyei. A többi magyar volt, itt-ott egy-egy szásszal, vagy oláhval. Én is kaptam egy újoncszakaszt. Most is úgy gondolom, hogy igen helyesen döntöttem akkor, hogy, a szolgálatvezető őrmesterre hagytam az oktatást. Ő vitte ki lovardába a szakaszt. Én pár perccel később mentem oda szándékosan. Így volt megbeszélve. Akkor ő Vigyázz!-t vezényelt, jelentett nekem, mire én azt válaszoltam: „Köszönöm, folytassa."

Ez következő év tavaszáig így volt. Igen sokat tanultam tőle. Például azt, hogy hogyan kell úgy mondani, megmagyarázni valamit az újoncoknak az ő nyelvükön, hogy meg is értsék. Hiába tudja az ember könyvből a dolgot, a szabályzat nyelvén mondva nem érti meg az újonc, neki az ő nyelvén kell megmondani azt, amit közölni akar az ember. Így a tekintélyemet is megóvtam, meg hasznos volt nekem is, meg a szolgálatnak is. Délelőtt volt a kiképzés lóháton, délután a gyalogkiképzés, lövészet stb. laktanyamunka. A lovaglás akkor sokkal alaposabban volt oktatva, mint később. Heteken át futószárazták az újoncokat, egy év kellett, míg az újonc az arcvonalban is használható lovas lett.[23]

Az ezred

Nemsokára, hogy ezredemhez bevonultam, november l-én a századparancsnokom, az ezred 1. századának a parancsnoka, lovag Pantz Alajos százados, őrnagy lett és átvette az osztályparancsnokságot. Az osztályparancsnok, Bacsák Pál őrnagy Marosvásárhelyre került az ezredtörzshöz: pótkeretparancsnoknak[24]. És most legyen szabad ezredemmel foglalkozni, azokkal, akikkel aztán pár év múlva az 1. világháborúban együtt küzdöttünk az orosz harctéren.

---

[23] A lovasezredekhez az újoncokat a honvéd gyalogezredektől válogatták ki és helyezték át. A bevonult újoncok közül a kiegészítő parancsnok, a kikülönített zászlóaljaknál a zászlóaljparancsnok választotta ki a lovassági szolgálatra alkalmasakat a honvédorvos közreműködésével. A kiválasztásnál a következő szempontokat vették figyelembe: az önként jelentkezőket, az alkalmas szíjgyártókat és nyergeseket mind a lovassághoz osztották be, a kovácsokat a gyalogságnál szükséges csekély számon felül. A lovassághoz nem volt szabad beosztani a kórházba rendelt vagy felülvizsgálatra küldött újoncokat, továbbá azokat, akik a véderőtörvény értelmében valamilyen kedvezményre tartottak igényt. A kiválasztott újoncokat még a bemutatás napján útnak indították alakulatukhoz. A lovassági újoncoknál a december 31-ig fellépő fogyást áthelyezéssel azon gyalogezred pótolta, amelynek területén a fogyatékba jutott lovassági újoncilletőséggel bírt. Ezért a huszárezred újoncjutaléka 5%-ának megfelelő számú újoncot már a bemutatásnál ki kellett választani és az illető gyalogezrednél előjegyzésbe venni. A lovassági szolgálatra a lovaktól való félelem miatt a kiképzés során alkalmatlannak talált újoncok kicserélésére a felterjesztéseket december 31-ig kellett megtenni. Az első honvéd lovas újoncok 1869. november l-jén vonultak be nyolcheti kiképzésre. A későbbiekben mindig október l-jén történt a „regruták" bevonulása. 1890-ig évente kétszer (októberben és április l-jén) vonultak be a lovassághoz. A legtöbb helyen kezdetben az összes bevonultat nem is tudták elhelyezni, többen betegség, külföldi tartózkodás és egyéb okok miatt nem is vonultak be október l-jén. Az újoncok egy részének kiképzése tehát a következő év május 1. utánra maradt. 1894-től valamennyi lovas újonc egyszerre, október 15-én vonult be. 1896-tól a honvéd újoncok tényleges szolgálatukat október 6-án kezdték meg.

[24] Az ezredenként felállított pótcsapat-parancsnokságok 1875. január 1-jén kezdték meg tevékenységüket. Lovasosztályonként 1-1 alantos tisztet (hadnagy, főhadnagy) jelöltek ki pótcsapatparancsnoknak. A lo-

Ezredem hivatalos neve: *magyar királyi marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred.* Az 1870-es években került felállításra, egy székely huszárszázadból kifejlesztve. Amikor én 1911-ben az ezredhez bevonultam, az ezredtörzs és a II. osztály állomáshelye Marosvásárhely volt, míg az I. osztályé Szamosújvár, ahova én is kerültem[25]. Az ezred akkor hadosztály lovasság volt, azaz háború esetén 2-2 századonként gyaloghadosztályokhoz lett volna beosztva, mint hadosztálylovasság. A csákó színe vörös volt. Az öltözete: fekete huszárcsizma felvert sarkantyúval, vörös nadrág vörös zsinórral, sötétkék zubbony 5 apró egyenes vörös zsinórral, vörös zsinóros sötétkék mente fekete prémmel (kihordásig egyelőre a legénység fehér prémet viselt békében), lovassági kard, karabély (szurony nélkül). Tiszteknek ugyanez, csakhogy a vörös zsinór helyett mindenütt aranyzsinór. Aztán aranypaszomántos szíjon a bal vállról a jobb derék felé ezüst kartouche őfelsége monogramjával. A tiszteknek volt még sötétkék atillájuk is aranyzsinórral. Atilla hordása a legénységnek is meg volt engedve, de a kincstár költségkímélés okából nekik nem adott. Hasonló volt a helyzet a közös huszároknál. Ott meg zubbonya nem volt a legénységnek csak atillája. A tiszteknek azonban volt zubbonya.

1911. október 1-jén az ezredparancsnok: Géczy Kálmán alezredes volt,

I. osztályparancsnok: benefai Bacsák Pál őrnagy.

II. osztályparancsnok: olaszfalusi Koller Ödön őrnagy.

l. század parancsnok: lovag Pantz Alajos százados.

2. század parancsnok: alsódaróczki Morvay Béla százados, cs. és kir. kamarás.

3. század parancsnok: görgői és toporczi Görgey Viktor százados.

4. század parancsnok: Filotás Ferenc százados.

5. század parancsnok: makói és gelei Makay Gyula százados.

6. század parancsnok: kaposmérői Mérey Árpád százados.

Az alantos tisztek beosztására az egyes századokhoz ma – 46 év után – már pontosan nem emlékszem. Amire emlékszem leírom:

Az l. század alantos tisztjei:

Jakabffy Tódor[26] főhadnagy, arcvonal mögötti,

Bogdánffy Béla[27] főhadnagy,

---

vastisztek létszámát ezért 20 fővel emelték, a szükséglet egy részét a gyalogságtól helyezték át. A kijelölt tiszteket a jászberényi Honvéd Központi Lovasiskola tanfolyamán előkészítő és gyakorlati kiképzésben részesítették. Balla, 32. p.

[25] Az ezred I. osztálya 1894. október 3-án költözött Marosvásárhelyről Szamosújvárra. Helyére a II. osztály költözött Segesvárról. 1912. március 1-jén helyet cserélt a két osztály és az ezred a piros csákót feketére cserélte. *Lásd* a korábbi jegyzeteket is.

[26] Jakabffy Tódor százados (Kunágota, 1879. – Szeged, 1941), 1910. LA, majd központi lovasiskola. A m. kir. szegedi 3. honvéd huszárezredtől vezényelték át Marosvásárhelyre. 1911. főhadnagy, szdpk., 1914. május 1-étől szds., a 4. század beo. tisztje, augusztus 1-től frontmögötti százados. Fogságba eséséig (1916. július 6.) végig a fronton volt. 1918. elején a fogságból, mint invalidust hazaküldték. 1918. április a pótszázadnál Medgyesen, augusztus Marosvásárhelyen. A világháború után ny. őrgy. A szegedi honvédkórházban halt meg.

[27] Bogdánffy Béla főhadnagy (1887. április 18-án – Dunántúl, 1957. november), Ehrlich Gézával együtt, a 4. szd. beo. tisztje. 1912. május 1-jén főhadnagy. A gyalogságtól próbaszolgálattal jött át 1910-ben, a szamosújvári huszárosztály 1. századában alantos tiszt. tiszt. 1916. február 1-jén szds. A fronton szdpk. 1930-as évek végén az Ódalmandi csikótelep parancsnoka. 1940-ben ment nyugdíjba, Kolozsvárra köl-

Stefánovits Döme[28] hadnagy,

Ehrlich Géza hadnagy.

Az 1. századnál szolgálatvezető őrmester volt Mendel őrmester, második őrmester: Szabó Sándor őrmester, századszíjgyártó Silló Ábrahám őrmester.

A 2. század alantos tisztjei:

kis- és nagymajtényi, báró Majthényi István[29] főhadnagy.

Thury Lajos hadnagy,

Czakó Kálmán hadnagy.

Szolgálatvezető őrmester: Barta, másodőrmester Kirimi őrmester, századszíjgyártó Lintnet őrmester.

A 3. század alantos tisztjei:

Palesco Jenő főhadnagy.

Brunhuber László főhadnagy.

Fischer Gusztáv főhadnagy.

Szolgálatvezető őrmester Karácsony, másodőrmester Jakab, századszíjgyártó Schuller őrmester.

A II. osztály alantos tisztjeinek és idősebb altisztjeinek beosztására már nem emlékszem, de itt felsorolom a neveiket.

Ádám Dezső főhadnagy.

Kovács István főhadnagy.

Szánthó Gyula[30] hadnagy.

Bereczk Zoltán[31] hadnagy.

Makay István hadnagy.

Az ezredsegédtiszt akkor Kovács Albert főhadnagy volt.

A mozgósítási előadó: hertelendi és vindornyalaki Hertelendy Andor.

A népfelkelő nyilvántartó tiszt Dienes Ödön százados.

Ezredorvos főnök: dr. Domsitz Mihály[32] törzsorvos.

I. osztály orvosa pogrányi dr. Nagy Sándor ezredorvos.

---

tözik a családdal.

[28] Stefánovits Döme huszáralezredes (Versec, 1887. július 19. – ?), LA 1909. augusztus 18. hadnagy, a 9. honvéd huszárezredben. 1913. no. 1-jén főhadnagy. Az említett csatában fogságba esett, 1918. kora tavaszán szökve került haza. 1920-tól a nyíregyházi huszár ezredben szolgál tovább, vámőrségnél Nyírábrányban, aztán lónyilvántartó Berettyóújfaluban. 1931-ben apósa birtokának helyéről Szentiványira magyarosít. 1940-ben a kolozsvári hadtestparancsnokságon teljesít szolgálatot. Gaál Dezső tart. hdgy-gyal együtt a 9. honvéd huszárezred 6. szd. beosztott tisztjei.

[29] Báró Majthényi István őrnagy (Keszthely, 1882. november 24. – Wulka Gradoka (Galícia), 1916. július 6.) 1908. november 1-jén főhadnagy 1913-1914. központi lovasiskola Pesten. Végig kint volt a fronton. 1916. július 6-án, sebesülten fogságba esett, a hordágyon halt meg.

[30] Szántó Gyula főhadnagy (Mezőhegyes, 1888. - ?), a 9. honvéd huszárezred 1. századának beosztott tisztje. December 18-án járőrözés közben fogságba esett.

[31] Bereczk Zoltán főhadnagy (Hódmezővásárhely, 1887-ben – ?), LA 1909 hadnagy, a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredhez vonul be. Mint szds. ment nyugdíjba és gazdálkodott.

[32] Dr. Domsitz Mihály törzsorvos 1912. november 1-étől, a marosvásárhelyi honvéd huszárezred orvosfőnöke.

Ezred vezetőállatorvos: Bíró József főállatorvos,

I. osztály állatorvosa: Geiselhardt József állatorvos.

Gazdasági tisztek: Ruttkay Béla és Veress Jenő főhadnagy.

Ezredélelmező tiszt: Jakab Miklós főhadnagy.

Vezényelt tisztek voltak az ezredtől: mitroviczai Spaits Sándor őrnagy, Virányi Ferenc[33] őrnagy, Tóthvárady-Asbóth István[34] százados, Hets Győző főhadnagy, mezericzi Mezriczky Károly főhadnagy.

Az ezredutászszakasz parancsnoka: Maczky Emil fhdgy volt.

Az ezred távbeszélőszakasz parancsnoka Teőrös József[35] főhadnagy volt.

Várakozási illetékkel szabadságon Konkoly Thege Kálmán[36] főhadnagy

(…)

A lovasdandárban[37] akkor a társezredünk a debreceni 2. honvédhuszárezred volt.

A lovassági felügyelő br. Hauer Lipót[38] altbgy. volt, Budapesten.

---

[33] Virányi Ferenc alezredes (Vencsellő, 1868 – Budapest, 1945?). A LA után a váci 6. honvéd huszárezredhez vonul be, aztán a 3. honvéd huszárezredben ezredsegédtiszt. A 9. honvéd huszárezredben század parancsnok, osztályparancsnok, majd osztályparancsnok a pápai 7. és a szegedi 3. honvéd huszárezredben. Dd. pk. a 22. és a 23. lov. ill. a 215. gy. dd-ban. 1914-től 1918-ig a harctéren van. 1918 augusztusában a szegedi 5. honvéd huszárezredhez vezényelik. A világháború végén altábornagy. A vh. után nyugdíjba megy és Tápiószelén telepszik meg. Villamos gázolta halálra Budapesten.

[34] Tóthvárady-Asbot István százados (Lugos, 1874. – ?). A vh. előtt az ezredtől vezényelt parancsnoka a pesti honvédhuszár egyéves önkéntesi tanfolyamnak. 1914. augusztus 1-jén, bevonul ezredéhez, a 9. honvéd huszárezredhez és ott 4. szd. pk. 1914. augusztus 15-től osztályparancsnok 1915. március 15-ig. ezdpk. Ez év őszéig ismét önkéntesiskolapk. 1915. november 1 őrgy., 1916. januárig ezdpk. a fronton. 1917. március 1-től a tartalékos tiszti iskola parancsnoka. 1917. október 1-től ezredes. 1918. februártól gr. Tisza István katonai tanácsadója a debreceni 2. honvéd huszárezrednél, ezredparancsnok. A vh. után közvetlenül a HM lóügyi o. vezetője, majd lópótlás felügyelő. Egy ideig a budapesti 1. huszárezred pk., Lovassági Szemlélő. Altábornagyként ment nyugdíjba 1926. végén.

[35] Teőrös József főhadnagy (Eperjes, 1887. – Jezierci (Volhinia) 1915. október 18.), a 9. honvéd huszárezred ezredközvetlen távírószakaszának parancsnoka. Nagyváradi hdp. iskola, 1913. május 1-jén főhadnagy 1915 szept-október szdpk. Volhiniában a rokitói mocsarakban vívott csatában hősi halált halt. Az 1917. januári, Békéscsabán nyomtatott gyászjelentő szerint „legfelsőbb uralkodónk és szeretett hazánk hősi védelmében az északi harctéren dicső halált halt" Rampelt János szds., Farkas Sándor és Vásárhelyi István hdgy-okkal együtt. A LA elvégzése tán a kecskeméti 1. honvéd huszárezredhez vonul be szolgálatra. Anyai nagyapja, Cséphay Imre 48-as honvéd százados, aki elkísérte Kossuth Lajost az emigrációba. Teőrös József kitűnő úrlovas hírében állt, különféle díjak birtokosa volt.

[36] Konkoly-Thege Kálmán ezredes (augusztus 1-jén már századosi rangban), akkor a század beo. tisztje Ehrlich Gézával, Jakabffy Tódorral és Bogdánffy Bélával együtt. 1910-1914. augusztus 1. várakozási illeték nélküli szabadságon, mint főhadnagy, 1914. augusztus 1-jén bevonul a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredhez, 1915. szds., 1916. július 6-ától or. fogságban. A világháború után nyá. ezds., képviselő.

[37] 1897. május 1-jén állították fel a 4. honvéd lovasdandár-parancsnokságot Debrecenben. Ezt követően a szegedi 1. dandárhoz a 3. és 4. huszárezred, a budapesti 2. dandárhoz az 1. és 6., a pécsi 3. dandárhoz a 7., 8. és 10. ezred, az új dandárhoz a 2., 5. és *9. huszárezred* tartozott. 1910. november 1-jén az 5. honvéd huszárezred a 4. lovasdandár kötelékéből a 2. honvéd lovasdandár kötelékébe került át, ezért nem említi itt Ehrlich. 1912. október 1-jétől az említett ezred ismét a 4. lovasdandárhoz tartozott.

[38] Hauer Lipót báró osztrák–magyar vezérezredes, honvéd lovassági felügyelő (Buda, 1854. január 26. – Budapest, 1933. május 3.)

A honvédség Főparancsnoka: Klobucár Vilmos[39] lovassági tábornok.

Őszi lovasversenyek, lovak

Alig hogy bevonultam, kezdődtek Alsózsukon a versenyek. Októbernek minden vasárnapján volt verseny. Amint a többiek, úgy én is bementem az osztályparancsnokhoz elkérezkedni. Azt felelte, nemcsak, hogy megengedem, de minden hadnagy és főhadnagynak lovagolni is kell az állami mének vadászversenyén[40]. A reggeli, vonattal átmentünk Zsukra. Ebéd után kezdődtek a versenyek. Egyszer csak jön: az állami mének vadászversenye. 10 mént hoztak elő. Sorsot húztunk, hogy ki melyik ménre kerüljön? Én is felkerültem egyre.

Elindulunk. A mének csikókantárral voltak kantározva, sarkantyút nem volt szabad használni. Egyszer csak érzem, hogy borzasztóan szúr a mellem, ki vagyok fulladva. Nem csoda. A Ludovikán utoljára júniusban ültünk lovon. Azóta csak most, amióta bevonultam, tehát semmi tréningem nem volt. Mire vége volt a versenynek, én alig vonszoltam magamat. Pár más szám után, újra állami mének versenye. Újra ugyanaz az eset. Alig vártam, hogy leszálljak arról a büdös ménről. És ez így ment október mindegyik vasárnapján. Az ezred különben testületi tagja volt a zsuki Erdélyi Falkavadász Társaságnak.

EGY SZÜKSÉGES KITÉRŐ:

A következő idény háziversenyén sem jeleskedett a hadnagy úr, mert nem említi az eseményről hírt adó krónika. „Lóversenyek" címmel írja a helyi lap[41], hogy a versenyt már a mészárosréti pályán rendezték meg. A huszárok közül Brunhuber főhadnagy egy II. és egy III. díjat nyer. „A legbravúrosabb lovaglások egyik Szántó hadnagy futama, aki gróf Bethlen István Ara nevű lovát vitte nem remélt győzelemre. A tiszti akadályverseny győztese Filotás százados lett Rágalom nevű lovával. Filotás ezt a versenyt tizenkettedszer nyerte meg. II. Szántó, III. Makay hadnagy, IV. Palesco[42] és Dragor [valójában Tragor] századosok. Az altiszti versenyek győztese az 5. század, a legénységi verseny győztese a 4. század."

---

[39] Klobučar Vilmos báró osztrák–magyar lovassági tábornok, a Honvédség főparancsnoka (Lovinac, Horvátország, 1843. április 25. – Zágráb, 1924. december 21.)

[40] Az angol-ír *Hunt racing* lovasverseny tükörfordítása. A terepakadály ugratás és a tereplovaglás szabályozott formája. A 18. századi Írországban találták ki, s mert, ahogy mi mondjuk, *toronyiránt* lovagolták, *church steeple* néven honos. Globalizált névváltozata a kontinensen a *steeplechase*. Az első vadászversenyt 1752-ben az írországi Cork tartomány két temploma: Buttevand és a donerailebeli St. Leger között futotta Mr. Cornelius O'Callaghan és Mr. Edmund Blake. Mifelénk a morvaországi Pardubiceben futják minden év második vasárnapján, 1874 óta. A pálya hossza 6, 9 km és 31 akadályt építenek rá. 9-10 perc a teljesítése vágtában.

[41] *Székely Napló*, 1912. október 5.

[42] Palesco Jenő százados (Budapest, 1881. – Szolnok, 1919. tavaszán?). A gyalogságtól jött át próbaszolgálattal. 1909 főhadnagy, a 9. honvéd huszárezred szdpk., a világháború kezdetén a lövészosztály parancsnoka. A Tanácsköztársaság ideje alatt kivégezték.

Kultúrtörténeti érdekesség és az év egyik legjelentősebb erdélyi társasági eseménye lévén az alsózsuki vadászatok és versenyek, olvassunk bele részletesebben is a korábban már idézett Markovits gróf[43] szövegébe:

„Én, gróf Tisza István meghívására először 1905 évi november hónapban vettem részt geszti lovakon a zsuki vadászatokon. 1906 évben szintén Tisza István jósága folytán hosszabb időt töltöttem Zsukon, az ő vendégeként lovait és 1-2 versenylovat lovagolva. 1907-ben Tisza István és későbbi sógorom, gróf Béldi György ajánlatára az E.F.V.T-nak rendes tagja lettem és az is maradtam a társaságnak az első világháború okozta kényszerű feloszlatásáig.

(…)

Az E.F.V.T-nak az itt részletezett időszakban Elnöke: gróf Bánffy György, falkanagyja (Master): gróf Teleki Arctúr, ki a falkát mindig, mint gentleman-huntsman személyesen vezette. Master-helyettes: báró Wesselényi Miklós. Pénztárnok: báró Bánffy Ernő. Titkár: Debreceni Ödön volt. A választmány tagjai voltak a fentiek és: Antos István, gróf Bethlen István, Barcsai Tamás, gróf Teleki Ferenc, gróf Bánffy Miklós, gróf Teleki Géza, gróf Béldi György, gróf Béldi Kálmán, gróf Tisza István. Whipek[44] voltak: Pap Péter, zsibói falusi ember, ki kezdettől fogva az utolsó vadászatig végezte ezt a nehéz teendőt és Kis Flóris, rövid ideig volt egy Horn nevezetű, mindannyian belföldiek. Kennel mester[45] volt Kornis Samu, zsibói oláh ember, ki a kopók angol neveit eredeti olához módon ejtette.

Az E.F.V.T. vadászterülete a hubertuslaki telep központjával mintegy 20 község határában feküdt, s körülbelül 50.000 hold, legnagyobb részben szénafüves (legelő és kaszáló) első rangú lovaglótalajt foglalt magában.

A kopó állomány mintegy 30 kepli terrierből állott, köztük néhány finom szimatú beagellel, melyek Sebes és Lassú falkába voltak felosztva, s egész idény alatt felváltva, azaz váltakozva naponta vadásztak, kivéve vasárnapon. Idény végeztével a falka Zsibón, Szilágy megyében volt elhelyezve.

Idény alatt állami mének és kolozsi kancák voltak kipróbálás céljából a falkához beosztva, a méneket a társulati tagok vadászat céljaira bérelhették, egy ménnek egész idényre 80 kor. volt a bére.

A tagok részben a telepen saját otthonukban, vagy bérelt lakásban, részben a közeli vidéken, vagy a 20 km távolságra fekvő Kolozsvárt laktak, honnan jó autóút vezetett el a telepen keresztül, de alkalmas vasúti összeköttetés is volt, s a vasúti állomás, helyben.

Idény alatt állandóan elsőrendű vendéglős állott a tagok és vendégek rendelkezésére a telepen, ő látta el a lovászokat is.

Az E.F.V.T. rendezte évenként szeptember utolsó és október első két vasárnapján 3 napos verseny-meetingjét napi 6 futammal, továbbá versenyek utáni kezdettel a felfagyásig tartó lovas vadászati idényt, mely rendesen 2 hétig tartó cub-huntinggel (kopó-kölyök-gyakorló vadászat) kezdődött, az erősebb vadászatok Hubertus napja (november 3.) után estek. Pár évig idény elején póló játék is folyt, még 1905 és 1906 években pólóztak, de 1907-ben megszűnt ez a mulatság; én nem láttam Zsukon pólót játszani, csak annak a versenypálya laposabb részéből elkerített játszóterét.

---

[43] L. a II. fejezet 54 és 55 számú jegyzetét is!

[44] itt: 'hajtók' jelentésben (ang.)

[45] itt: 'kutyaidomár, kutyagondozó' (ang.)

A társaság abban az időben mintegy 300 tagból állott, de mindannyian nem vettek részt a vadászatokon, részben régi tagok voltak, kik már nem ültek lóra, részben pártolói és barátai voltak a lovassportnak és szeretettel ragaszkodtak az egyesülethez. A vadászatokon átlag 25-30 lovas vett részt, mely szám néha 50-60-ra is felemelkedett, pl. Hubertuskor.

[…]

A vadászatok fél 12 órakor kezdődtek a kitűzött meetnél[46], mely sokszor elég távol volt, az odajutás kinek-kinek magánügye volt, így megesett, hogy az ambiciózus lovas, ki reggel maga jártatta lovait, ezután gyorsan kellett hogy dressbe öltözzék, bekapja villásreggelijét és átüljön aznapi vadászlovára, melyen a meethez lovagolt. A vadászatok rendesen besötétedésig tartottak, ami a kései őszi időben Erdély e vidékén fél 4, 4 óra táján következett be. Szép szokás volt az is Zsukon, hogy mindenki becsülettel hazalovagolta fáradt lovát a szokásos hound-trotban[47] nem bízva azt lovászra, mint az más falkáknál bizony szokássá vált. A telepre hazatérve ilyenkor vagy a masternél, vagy más kint lakó családnál volt tea s ezen meg lett beszélve az aznapi vadászat minden számottevő eseménye. Ebéd fél 7 órakor volt a Hubertus vendéglőben, s este 9 órakor nagyobbrészt aludt az egész társaság a napi erős fáradalmak után.

A vadászatok nyúlra történtek, mik az utóbbi években talán túlságosan is elszaporodtak, s gyakran adtak alkalmat a falkának nyúlcserére, ami a killek[48] számát apasztotta, mert természetes dolog, hogy a friss nyulat nehezebb elfogni, mint a fáradtat. Róka elég sok volt és nem egyszer adott kiválóan sebes és hosszú vadászatot, de róka-kill csak nagyon ritkán esett, mert a róka lyukra lelt és abba elmenekült. Ilyen rókalyuk számtalan sok volt, s mivel egy 50.000 holdas területet úgy gondozni, hogy a rókalyukak betömessenek, nagyon költséges, sőt majdnem lehetetlen lett volna, választották kezdettől fogva a vadászatnak ezt a szerényebb, de éppen olyan mulatságos, sőt bizonyos szempontból érdekesebb formáját, mert a nyúl menekülési iránya kiszámíthatatlanabb a róka zsinóregyenes futásánál. Ehhez képest a régi traditióhoz ragaszkodva a vadászdressz is nem vörös, hanem zöld volt sárgaréz gombokkal. Az itt tárgyalt időszakban az évi tagdíj 120 Koronát tett ki és egy szobának az egész idényre 50 Korona volt a bérösszege, melyet előre szeptember 1-ig kellett kifizetni, bútor, berendezés, ágynemű a bérben foglaltatott. A személyzet, inasok és lovászok külön elhelyezést és élelmet kaptak.

Lovak a társulatnál igen jutányos áron lettek élelmezve, de tetszés szerint lehetett a lovakat saját regie-ben is ellátni, a zabot rendesen a vasúti kocsiban a lovakkal együtt zsákolva hoztuk magunkkal, a közel lakók pedig szekéren szállították azt a telepre. Több istálló volt 4-től 16 lóállásos beosztással, többnyire fából épültek, vakolással, de elég melegek voltak még hűvös időben is, ha azonban felfagyott, pokróc alatt kellett a lovakat tartani. Kényelmes volt, hogy az Alsó-Zsuki vasúti állomáson 1907-óta rakodó épült, úgy hogy a lovak érkezésük után azonnal istállójukba juthattak, alig kellett 100 lépést tenniük. A vasúti állomásnak ez a közelsége a versenyek látogatottságának szempontjából is nagy előnyt nyújtott; a kolozsvári és távolabbi vidéki közönség szinte elárasztotta a verseny nézőterét úgy, hogy 2-3 külön vonatot kellett ilyen alkalmakkor beállítani.

[…]

---

[46] itt: 'találkozóhely' (ang.)

[47] itt: (a kutyákat kísérő) 'poroszkálásban, ügetésben' (ang.)

[48] itt: 'elejtett' (nyulak agy rókák) (ang.)

Pár szót még arról, hogy a zsuki verseny- és vadászidény mennyire összehozta Erdély úri társadalmát. Ez szerencsésen összeesvén a nagyobb mezei munka szünetelésével egész Erdélyből, még legtávolabbi vidékeiről is, mint Brassó, Háromszék, Hunyad, Beszterce és Szilágy megyékből Zsukra, vagy szomszédságába, tehát Kolozsvárra is, gyűlt az úri osztály, s az idény egész idejére együtt maradt. Leányos házaknál bálokat, soirée-kat adtak, diner-k, souper-k[49] napirenden voltak, s vasárnaponként, amikor sohasem volt vadászat, vagy versenynapok után a Kolozsvári Kaszinó palais-szerű épületében levő, nagyon ízlésesen berendezett helyiségeiben voltak reggelig tartó, igen kedves táncvigalmak."

Ehrlich hadnagy még a versenyidény kellős közepén (egészen pontosan november 1-én) új szállást talált és bérelt magának „az úgynevezett 2-ik utcában Simay Terka házában, ahol rajtam kívül még Voith Dezsőék, egy Bartha Berta nevű fogorvosnő, és az udvarban egy Fink nevű asztalos lakott. Volt istálló is a lovaim részére. Egy elég nagy szobám volt itt, persze villanyvilágítás nélkül. Petróleumlámpával világítottunk. Ebben a lakásban laktam 1912. tavaszig. Akkor átköltöztem egy másik Simayhoz, az öreg Simay Tódor bácsihoz. Ugyanazon utcában, de a főtér sarkán, szemben a templommal. És ebben a lakásban maradtam aztán egészen az 1. világháború kezdetéig, illetve, amíg 1916-ban el nem fogtak, akkor szüleim felmondták a lakást, hogy ne kelljen hiába fizetni és holmim egy részét hazavitték, más részét lerakták Voith Dezsőéknél."

Versenyidényben vagyunk, ki ne maradjon a házi Hubertus és a falkavadászat: „1911. november 3-án megtartottuk a szokásos Hubertust[50]. Az ezred kopófalkája úgyis Szamosújváron volt, az ezred ottani osztályánál, mivel Marosvásárhelyen a terep nem volt alkalmas. A Hubertus után, melyet frissen kapott sarzsilovammal, az Élennyel lovagoltam végig, este a Korona egy különszobájában vacsorára, illetve mulatni jöttünk össze asszonyok nélkül. Pezsgőzés volt reggelig.

1911. év ősze és tele csendben telt el, már annyiban, hogy valami nagyobb szabású katonai dolog nem volt."

Lovakról

Dobos Illés huszár volt az első legényem. Lovasságnál kötelező volt a tisztiszolga[51] tartása. A többi fegyvernemnél nem.

---

[49] 'estélyek, ebédek, estebédek' (fr.)

[50] Hubertus napi falkavadászat és lovasverseny. Szt. Hubertus a vadászok, erdészek, lövészcéhek védőszentje. *Hubert* püspök tisztelete főleg Lotaringiában, a Rajnavidéken és Belgiumban virágzik, de magyar földön is több történelmi szakaszban felbukkan. November 3. Szent Hubertus napja a katolikus kalendáriumban. A katonaság ősszel, a ménvizsga idején, falkavadászaton próbálta ki a lovakat. Huszártisztek ültek ezeken a lovakon, és a vadászat végén bírálták őket, aszerint, hogy érdemes-e tenyészteni, mivel lenne jó keresztezni, alkalmas-e katonai célokra. Kb. 30 km-es távot tettek meg, vonszalék után, mert Magyarországon a 19. század elejétől tilos élő vadra falkával vadászni. (A témáról részletesebben eligazít Mitrov Gabriella: *Falkával a vad nyomában*. c. írásában. Pegazus. II. évf. 1. szám)

[51] Az összes tiszt egy, 6 hónapot már ténylegesen szolgált, erre a munkára önként jelentkező közhuszár tisztiszolgát tartott, vagy havi 16 korona tisztiszolgaváltságot vehetett fel. A tisztiszolgát a kincstár

Most még saját lovat[52] kellett válasszak a Ludovikán már előre befizetett 650 korona alapján. Akkor ment nyugdíjba alsódaróczki Morvay Béla százados[53], cs. és kir. kamarás. Neki volt egy sárga saját lova. Ajánlotta, hogy vegyem át tőle. Nekem nem tetszett a ló. De aztán jött az ezredparancsnok és rábeszélt. Nem is igen mertem ellenkezni, pedig kellett volna, mert gyalázatosan megjártam ezzel a lóval, mintha éreztem volna, hogy semmit sem ér. Meg aztán még nem értettem úgy a lovakhoz, így hallgattam a rábeszélésre. Gondoltam, hátha mégis igazuk van, hogy csak el van hanyagolva a ló és az eleje, amelyen nem állt akkor elég biztosan, meg fog erősödni. Szóval nyakamba sózták ezt a lovat. Dantonnak hivták. Csináltam én ezzel mindent, folyóvízre küldtem, hogy a lábai erősödjenek, kámforszeszes masszázst és borogatást kapott és már nem is emlékszem, hogy még mi mindent. Semmit sem ért. Csúnya farka volt. Megkurtiroztattam[54]. Az sem segített. Állítólag Gerendy Ákos nevelése volt Szombattelkéről[55] (később Czakó apósa lett), de nem hiszem, mert Gerendy ebben a tekintetben megbízhatatlan ember volt. Vett csikókat és eladta, mint saját nevelését.

(...)

A sarzsilovam, az Éleny igen jó, engedelmes ló volt. Az ezévi falkavadászatokat rajta lovagoltam végig és mindig kifogástalanul. Az egyiken történt, hogy egy vályút ugrattunk. A Master[56] Bacsák őrnagy, osztályparancsnok volt. Hogyan történt, nem tudom? De amint ugrattam, látom, hogy a Kormos nevű szürkéje négy lábbal az égnek, hosszában fekszik a vályúban, és Bacsák a földön, eszméletlenül. Rögtön leugrattunk a lóról, odasiettünk és hamarosan kocsit kerítettünk, amely bevitte a városba. Mi folytattuk a vadászatot. Hát, amikor hazaérünk a laktanyába, ott lovagol az udvaron Bacsák egy másik saját lován.

(...)

Nem felejtem el egy esetemet egy arabs legénységi lóval. Minden századnál volt 2-3 arabs eredetű ló Alsózsukról, gr. Teleki Arctúr méneséből. 1913 tavaszán, amikor a lovassági felügyelő lent járt Szamosújváron a szokásos szemléjét megtartani, egy Fizetés nevű arabs ló[57] az én szakaszomból semmiképp nem akart a huszárral ugrani a 2 m mély ároknál. Ott küzdött vele a huszár, de nem ment. Odaszól a felügyelő nekem: „Hadnagy úr! Tessék felülni!". Nem volt mit

---

élelmezte, ruházatára (amelyre évi 50 koronát kapott) már a tisztnek volt gondja. *Balla*, 113. p.

[52] Minden tiszt, aki lótápadag-illetékben részesült, köteles volt a szolgálati követelményeknek megfelelő *tulajdon lovat* (saját lovat) tartani. Azt a szolgálati lóval felváltva használták.

[53] Morvay portréját lásd alább.

[54] Rövidebbre nyesték a ló farkát, hogy rendezettnek lássék.

[55] Mezőszombattelke (rom. Sâmboleni), település Szamosújvár közelében.

[56] A falkanagy vagy *Master* a vadászrend fő őre. A második ember a falkamester, vagy más néven a *Huntsman*. Ő a kutyák ura és parancsolója. Segédeik pedig az ostorosok, vagy *Whip*ek. Ennek a három tisztségnek a képviselői azok, akiken áll vagy bukik a falkavadászat sikere. Nagy Imre: Lovas vadászatok. LAPU Bt. Lap- és könyvkiadó, 2000. 16. p.

[57] Az arab ló divatja Európában a 16–17. században kezdődött, amikor hadizsákmányként számos egyed került Európába. Ma már alig akad olyan lófajta a világon, amelynek ősei között valamilyen mértékben meg ne találhatnánk az arab vért is. Nálunk egy 1816. március 18-án kelt határozat előírja, hogy a jövőben a bábolnai kancákat csak keleti vérű mének fedezzék. Ez időtől származtatjuk Bábolna önálló tenyészirányát és a bábolnai arab lótenyésztés kezdetét. Ebben az évben a napóleoni háborúk során 5 keleti vérű Franciaországból zsákmányolt mén, majd báró Fechting közel-keleti útjáról hozott két mén és egy eredeti arab kanca került Bábolnára.

tenni, leszálltam az én kiváló Benárimról és felültem a másikra. Tudtam, hogy itt nincs kiút, akárhogy, de át kell menni az árkon. A pálca nem segített. Belenyomtam két oldalról a bőrébe a sarkantyút és felrántottam a bőrén, azaz felhasítottam a bőrét. Erre egyet nyögött és álló helyzetből átdobta magát az árkon. „Még egyszer!" – mondta a felügyelő és az egész cirkuszt meg kellett ismételnem.

(...)

1912 tavaszán egy igen jó ló jött vissza az ezredaltiszti iskolából, a Benári. 1912. május 1-vel kivettem magamnak sarzsilónak és az addigit visszaadtam legénységi lónak. Ez egy 1907-ben vett, kiváló ló volt. Akkor, 1912-ben 7 éves volt. Jegyetlen nyári fekete kanca volt, úgy 169 cm. Rendkívül értelmes, kitűnő mozgású, nagyszerű ugró. Akit nem ismert, annak vigyázni kellett, mert idegen embert, vagy idegen lovat megrúgott és megharapott. Engem végtelenül szeretett, de én is őt. Mint a kutya jött utána és vigyázott rám. Rendkívül csiklandós volt, amikor takarították. Ilyenkor szakadatlan rúgott. Szamár fejjel én sokszor a fara mögé álltam az istállóban és megszólítottam. A szólításomra hátranézett, látta, hogy ott állok mögötte és akkor nem rúgott. Felemelte ugyan a lábát, de rúgás nélkül lassan visszaeresztette. Minden vezényszót értett, öröm volt rajta vezetni gyakorlatozás közben. Ha lóról szálltunk, elmehettem onnan, ő ott maradt, ahol hagytam, nem kellett senki fogja. Soha semmiféle akadály előtt nem vonakodott ugrani. Lovardában élvezet volt rajta ülni. Könnyű száron ment. Mielőtt még hozzám került volna, az előbbi gazdájával végzett már egy equitátiót és egy központi lovasiskolát, tehát a lovardalovaglás minden csínját-bínját tudta. Énvelem is végzett 1912-13-ban egy equitátiót. Az 1. világháborúban majdnem mindig rajta ültem. Amióta a kamionka-strumilówai[58] lovasrohamban úgy megsrapneleztek és gránátoztak az oroszok, azóta a tüzérségi tűztől nagyon félt. Amint tüzérségi tűzbe kerültünk, marokkal lehetett róla leszedni a fehér habot, a félelem jelét. A gyalogsági golyó fütyülésétől nem félt. Attól nem lett habos. Amikor 1916-ban orosz fogságba kerültem, akkor már saját lovam volt, mert lejárt a 4 év lovaglási idő és megváltottam saját lónak.

Mint saját lovat szerettem volna befedeztetni, hiszen olyan kiváló ló volt, de semmiképp sem engedte. Amikor fogságba jutottam, az első lapjaimon is azonnal rágondoltam, írtam, nehogy eladják, mert ragaszkodom hozzá. Meg is tartották. De milyen állapotban volt, amikor 1918-ban hazaszöktem! Sovány volt, hogy alig állt a lábán. Én aztán újra felhízlaltam. Érdekes volt, amikor a fogságból hazajőve, először mentem be az istállóba, ahol volt Marosvásárhelyen, amint közeledtem az állása felé és a nevén szólítottam, azonnal elkezdett nyeríteni és csinált már helyet nekem, hogy bemehessek hozzá. Megismert 2 évi távollét után. Azelőtt is mindig úgy volt, hogy amikor hazamentem, sohasem mentem be a szobámba, hanem előbb mindig az istállóba, akármilyen késő volt is, és néven szólítottam a lovaimat. Azok azonnal nyerítettek és oldalt helyet csinálva várták, hogy bemenjek hozzájuk. Az volt a tervem, hogy az 1. világháború után, beadom egy ménesbe, hogy ott nyugdíjban, kényelmesen élje le a még hátralevő éveit. Sajnos ez sem velem, sem vele nem történt így. 1918 novemberében ellopták Marosvásárhelyen, a kincstári istállóból. Akkor ugyanis lovainkat a laktanyában tartottuk. Én egy reggel nagyon korán felébredtem és olyan rossz előérzetem volt, hogy valami kellett történjen a laktanyában. Felöltöztem és siettem ki a laktanyába, ott pedig a Benári istállójába. Hát nincs sehol.

[58] Település az Osztrák–Magyar Monarchia, Németország és Oroszország között felosztott Lengyelország Galícia tartományában, a mai Ukrajnában – Kamianka Buska,

Kérdem a huszárt, aki lóőr volt, hol a ló? Azt mondja, hajnalban egy altiszt kivezette ezt és még a Mezriczky lovát. Ő azt hitte, parancsa van rá. Kérdeztem, melyik altiszt volt? Azt felelte, ő nem ismeri. Azonnal mindent megtettem a felkutatására, járőröket is küldtem ki lóháton a környékre, de sehol nem találták és nem hallottak róla. Talán előkerült volna, mégis, ha napokon át tűvé teszek mindent, de az oláhok már közel voltak Marosvásárhelyhez és nekünk is menni kellett másnap. Így elvesztettem azt a lovamat, amelyiket a legjobban szerettem a sok lovam közül, amelyek szolgálati időm alatt voltak. Úgy szerettem, mintha a barátom lett volna. Ma is sokszor gondolok rá és mindig szeretettel. A katonalovak mintája volt. Amikor az 1. világháborúban sokszor táboroztunk kinn éjjel a hóban, lefeküdt a hóba, én a lábai közé feküdtem és úgy aludtam. Meg nem mozdult volna, nehogy megbántson. Ahol indultam vele parancsőrtiszti, vagy toronyirányú versenyeken, vagy díjlovagláson, mindig a nyertesek között voltam és teljesítménye mindig kiváltotta a zsűri csodálatát. Hihetetlenül szívós volt.

Akit nem szeretett, azt nem törte meg maga mellett egyáltalán. Volt egy huszár lóápolóm, akit azért kellett felváltanom, mert nem tűrte maga mellett. Megfogta a fogával és az etetőkagylóhoz vágta.

Van egy nagy képem is, ahol rajta, ülök, 1913-ból.

Emléke sohasem fog eltűnni, mindig szeretettel fogok rá gondolni, amíg csak élek. Már bizonyára rég nem él, de az emléke bennem igen!

Gyakorlatok kötelékben

1867 és 1887 között kialakult az őszi zárógyakorlat sémája. A részt vevő alakulatok először 7-8 napos meneteket hajtottak végre. Éjszakai pihenőiket házaknál vagy a szabad ég alatt töltötték. Az élelmezés megfelelt a háború idejére tervezettnek. A demarkációs vonal előtt egynapi járóföldre kezdte meg a lovasság a felderítést, a következő napon a lovasalakulatok látványos összecsapást mutattak be.

Eközben a csapatok barakk- vagy sátortáborba vonultak a demarkációs vonal két oldalán. A gyakorlatot vezető törzs és a döntnöki testület berendezkedett a helyszínen, és a vezérkar által készített forgatókönyv alapján megkezdődött a hadtestek egymással szembeni kétháromnapos manővere. Mindkét félnek egyszer támadóként, máskor védekezőként kellett részt vennie a harcban, a napi feladat végrehajtása után pedig vissza kellett térnie a demarkációs vonal mögé. Csak a felderítők léphették át éjszaka a vonalat. A pihenőbe vonult csapatoknak a döntnökök szeme láttára kellett megszervezniük nyugvásbiztosításukat és a háborús viszonyoknak megfelelő hadtápszolgálatot.

A gyakorlatok lehetőséget nyújtottak minden technikai újdonság (léghajó, repülő, autó) és a csapatvezetés modern eszközeinek (telefon, kerékpár, mozgókonyha stb.) kipróbálására. A harctérit megközelítő helyzetek során a tisztek és a katonák fizikai és erkölcsi teherbíró képességét lehetett vizsgáztatni, s képet kaptak a csapatok együttműködésének zökkenőiről is. A manőverek elsődleges célja végeredményben a katonai felső vezetés iskolázása, kipróbálása volt.

A Monarchia vezérkara 1893 óta csaknem évente vont össze 100,000-130,000 katonát, köztük jelentős számú tartalékost. 1907-től Franz Conrad von Hötzendorf altábornagy[59], a

[59] Franz Conrad von Hötzendorf (Penzing bei Wien, 1852. november 11. – Bad Mergetheim, Németor-

haderő vezérkari főnöke a modern kor követelményeinek megfelelő, harcszerű gyakorlatokat vezetett be. Például kis létszámú operatív törzs irányította a csapatokat, a szembenálló felek parancsnokai szabadon dönthettek a menetek és a hadműveletek folytatásának módjairól, az összpontosításokról stb.

Ehhez Conradnak kiválóan képzett döntnöki kar, parancsnoki és vezérkari tiszti gárda állt rendelkezésére.

Lovas magasabbegység gyakorlatára először 1874-ben Tata mellett került sor, ahol 5 lovasezred és 16 löveg bizonyította tudását Ferenc József és a katonai vezetők előtt. 1876-ban Nikolsburg körzetében ismét nagy lovashadgyakorlat zajlott, amelyet a bécsi és a brünni hadtest manővere fejezett be.

1881 óta minden évben tartottak hadtestgyakorlatokat, ahogyan az a többi nagyhatalom hadseregénél is szokásos volt. 1884-től kezdődően évente két hadtest és két lovashadosztály, továbbá 3-4 másik hadtest nagyobb zárógyakorlatán több hadosztály állt egymással szemben. Először 1893-ban Kőszegen, majd 1900-ban és 1902-ben két hadsereg manőverezett egymással szemben. 1892-től jelentő lovasok és lovassegédtisztek voltak jelen a gyakorlatokon. A lovasság az 1890-es évektől úszógyakorlatokat hajtott végre, legalább dandárokban, illetve hadosztályokban tevékenykedett egymás ellenében. Általában nagy figyelmet szenteltek a más fegyvernemekkel való együttműködésnek.

1903-ban az uralkodó részvétele mellett ment végbe szeptember 13-17. között Chlopyban nagyobb lovasgyakorlat, ahol egy lovashadtestet állítottak fel.

A gyakorlatokon a lovasság akár napi 100 kilométernyi utat is megtehetett. Sokszor kilátástalan helyzetekben is rohamozott gyalogságot vagy tüzérséget.

A közös hadsereg gyakorlatain a két honvédség alakulatai rendszeresen részt vettek, ennek célja nyilvánvalóan a haderő részei és a fegyvernemek közötti együttműködés, valamint az egységes vezetés begyakorlása volt.

A honvédség nagyobb tömegekben először az 1881. szeptemberi miskolci hadgyakorlaton vett részt, ahol a kassai 6. és a budapesti 4. hadtest operált egymás ellen.

A 6. hadtestbe tartozó 17. közös gyaloghadosztályhoz a 2. honvéd huszárezred II. osztályát, a 39. honvéd gyaloghadosztályhoz a 6. honvéd huszárezred II. osztályát, a 2. lovashadosztályba az 1. és az 5. honvéd huszárezredet osztották be.

A honvéd lovasságtól még további 16 tiszt vett részt ezen a gyakorlaton. A jelenlévő uralkodó József főhercegnek megelégedettségét fejezte ki a miskolci közös gyakorlatokon látott honvéd lovasok kiváló kiképzésével kapcsolatban.

Az 1893-as kőszegi gyakorlaton – ahol a résztvevők száma 130 000 fő, 20 000 ló volt – a 2. és 5. hadtestből alakult északi, valamint a 3. és 13. hadtestből álló déli hadsereghez egy-egy honvéd lovasdandárt osztottak be. Ezen a gyakorlaton, amelyen az osztrák-magyar uralkodón kívül Vilmos német császár is jelen volt, használták először a gyérfüstű lőport.

Az első világháború előtti utolsó tíz év legnagyobb lovassági gyakorlata Somogyban zajlott le 1911. augusztus–szeptemberében. Ezt a gyakorlatot Rudolf Ritter von Brudermann lovassági tábornok, lovassági főfelügyelő vezette. Más hadseregrészek részvétele mellett ezt egy nagyszabású, háromnapos felderítő gyakorlat vezette be, amelynek során a Karl Kirchbach altábor-

ság, 1925. augusztus 25.) osztrák–magyar tábornagy a Nagy Háborúban a Monarchia fegyveres erejének vezérkari főnöke.

nagy[60] vezette lovashadtest átkelt a Dráván. Ezt egy 12 napos manőver követte, amelyen részt vett az 5. honvéd lovashadosztály (3., 4., 1. és 6. huszárezred), valamint a 3. honvéd lovasdandár (7. és 8. ezredek).

A honvédségnél az őszi gyakorlatok sokáig az egyetlen alkalmat nyújtották a vezetés továbbképzésére, a részletkiképzések kiegészítésére.[61]

Ehrlich Géza hadnagyot, 1912 tavaszán, az osztályirodán találjuk. Osztálysegédtiszt ezidőtájt nem volt rendszeresítve, de az írásbeli munkát csak el kellett hogy végezze valaki, így aztán az osztályparancsnok Pantz Alajos vette magához a hadnagyot megosztott segéd- és parancsőrtiszti munkára ilyenformán: „Kivonultam délelőtt a századdommal, utána elmentem a postára a postánkért, aztán feldolgoztam a postát, megírtam az osztályparancsot, szóval minden írásbeli munkát elintéztem. Ezért a délutáni foglalkozástól fel voltam mentve."

Olvassuk tovább az ő emlékiratából, hogy miként zajlottak le élőben a gyakorlatok:

Június vége felé elindultunk *lovasdandár összpontosításra*. Mentünk vagy 2 hétig. Zilahon, Nagykárolyon át. Nagykárolytól nyugatra volt egy hatalmas legelő, sok ezer hold és az lett a lovasdandár gyakorlótere. A mi ezredünk Fényben volt beszállásolva. Egy igen gazdag sváb falu. A dandár másik ezrede, a kassai 5. honvédhuszárezred Csanáloson volt beszállásolva. És mindennap a gyakorlótéren találkoztunk. Én egy igen jó gazdánál voltam beszállásolva lovaimmal együtt. Parasztgazda volt. Amikor délben bevonultunk naponta a gyakorlatról a jól lefüggönyözött szobámban mindennap ott állt az asztalon egy üveg bor és egy tál friss gyümölcs. Egy hónapig voltunk ott. A gyakorlóterület nem volt jó, mert rendkívül sok ürgelyuk volt, és ha belelépett a ló, könnyen kitört a lába. Két széles vizes csatorna is átvonult a területen, amelyen mindig át kellett ugratni, de igen szélesek voltak és zavarták a nyugodt gyakorlást zárt rendben. Mert hiszen akkor az volt a fő: *lovasroham* gyakorlása.

Alighogy hazaértünk erről az összpontosításról Szamosújvárra, jöttek be a tartalékosok, tisztek és legénység, meg a vállalkozó lovak és nemsokára mentünk *királygyakorlatra*.

A vállalkozó lovak[62] nagy része jó nagy hassal jött be. De már az első napi kivonulásnál lement a hasa. Volt úgy hogy egy gyakorlótéri kivonulás alatt 2-3-szor kellett ott kint, a gyakor-

---

[60] Karl Graf Kirchbach auf Lauterbach altábornagy (Gyöngyös, 1856. május 20. – Sarnstein, Felső-Ausztria, 1939. május 20.) 1911. március 23-tól Landwehr-lovasság felügyelője, majd az 1. hadsereg hadrendjében harcoló I. lovashadtest parancsnoka 1916 novemberéig, Grófi címét 1917. december 8-án kapta. A háború utolsó évében, szeptember 24-től a nyugati frontra vezényelt cs. és kir. haderő felügyelője

[61] Balla, 93-95. p.

[62] A honvédlovasság számára szükséges pótlovakat, az évi kb. 200 paripát, az ezredek parancsnokai és állatorvosai vásárolták meg, vagy vették katonai kölcsön szolgálatra. A vásárlás legtöbbször közvetlenül a tenyésztőktől, illetve vásárokon, vagy lókereskedők által történt. Háború esetén a kölcsönzőknek a pótlovak átlagos ára ellenében végleg át kellett engedniük lovaikat a honvédség számára. 1871-től a honvédlovasságnál – a szükséges lóállomány biztosítása érdekében – az ún. vállalkozó ló rendszerre tértek át. Ennek lényege abból állt, hogy a kincstár megvette a lovakat, a csapatoknál elvégezték idomításukat, majd a tényleges állomány szükségletén felüli lovakat vállalkozóknak adták ki munkára. A vállalkozó köteles volt az állatot évente egyszer lószemlén bemutatni, s az őszi gyakorlatok tartamára a kincstárnak beszolgáltatni. Az öt éven át kifogástalan állapotban tartott ló a gazda tulajdonába kerülhetett. A

lótéren átkötni a hevedert, annyira ment össze a hasa percről-percre. Nemsokára, hogy bejöttek a tartalékosaink, meg a vállalkozó lovaink, elindultunk az *1912. évi mezőhegyesi királygyakorlatra.* Azért nevezték így, mert ezeken a király is jelen szokott lenni, de nemcsak mint vendég, hanem ugyancsak beleszólt és kifogásolt, egész nap kinn volt a terepen. Oda vágtázott a lován, hogy minél többet láthasson, nem úgy, mint Horthy, aki ha nagyritkán kiment egy ilyen nagyobb szabású gyakorlatra, egy csomó civil előkelőséggel jött, pár perc múlva bementek a nekik felállított büfésátorba és ezzel vége is volt a szemlének. Azt sem tudta, mi és hogy történik?

Ezen a királygyakorlaton azonban Ferenc József – nagy korára való tekintettel – már személyesen nem vett részt, hanem Ferenc Ferdinánd, a trónörökös. Ferenc József akkor 82 éves volt.

Két hadtest volt egymással szemben. A déli fél volt a nagyszebeni 12-ik[63] hadtest kövesházi Kövess Hermann gyalogsági tábornok[64] parancsnoksága alatt 12 gyalogezred, egy lovashadosztály, tüzérség és műszaki csapatok. Az északi fél volt a temesvári 7-ik[65] hadtest, hasonló erőben.

Mezőhegyesinek azért nevezték el ezt a gyakorlatot, mert a döntő harc Mezőhegyes területén volt.

Mi *augusztus 20.* táján bevagoníroztunk Szamosújváron és Apahida, Tövis, Piskin át Buziásfürdőn raktunk ki harmadnap, hajnali órában. Szászvároson is átment a vonatunk, ahol Adler ottani fényképész néhány felvételt is készített. A fényképen a 6. Görgey százados százada van felvéve. Sok tréfát csinálnak így a huszárok vasúti szállítás alatt. Minden vagonban kellet, legyen néhány itató veder víz a lovak itatására. Amikor a vonat elhalad egy-egy bakterház előtt, a bakter ott áll feszes vigyázzban a kis piros zászlócskát kezében tartva. Ilyenkor a huszárok egy-egy veder vízzel nyakon öntik a mit sem sejtő baktert a haladó vonatról. Akkor még csak 6 ló volt egy vagonban, nem, mint az 1. világháború után, hogy 8.

Buziásfürdőről, amint kivagoníroztunk, továbbmentünk. Több községben bekvártélyozva, így – amint emlékszem – Liebling, Széphely, Gyér, Tógyér, végre Szerbszentmártonba[66] értünk, ahol vagy 10 napig maradtunk.

---

tisztek saját lóval is rendelkezhettek, s beosztásuktól függően kincstári lovaik is lehettek. Az utóbbiakat nyolc év elteltével meg is tarthatták.

63 A XII. hadtest hadrendjében (állomáshelye Nagyszeben) a nagyszebeni 16. és a kolozsvári 35. gyaloghadosztály, illetve a kolozsvári 38. honvéd gyaloghadosztály volt

64 Kövess Hermann tábornagy (Temesvár, 1854. március 30. – Bécs, 1924. szeptember 22.), az osztrák–magyar haderő utolsó főparancsnoka. Hadmérnöki akadémiát végzett, majd a vezérkarhoz, később csapatparancsnoki beosztásba került. A háború kitörésekor a nagyszebeni XII. hadtest parancsnoka. Később egy hadtest élére került, harcolt az orosz fronton, ő foglalta el Ivangorodot. Ezután a szerb harctéren teljesített szolgálatot, részt vett Belgrád bevételében. 1916-ban az olasz harctéren, 1917-ben a Kárpátokban harcolt. 1918 novemberében, a forradalom kitörése után IV. Károly kinevezte a hadsereg főparancsnokának, de csak néhány napig látta el tisztét. A háború után visszavonult, Bécsben halt meg, de Budapesten temették el.

65 A VII. hadtest (temesvári) parancsnoka Otto Meixner von Zweinstamm gyalogsági tábornok és a 17. nagyváradi, illetve a 24. temesvári gyaloghadosztályok voltak a hadrendjében.

66 Buziásfürdő, Liebling, Széphely, Gyér, Tógyér, Szerbszentmárton, Lovrin, Bogáros, Nagyősz, Nagyszentmiklós – ma Temes megyei (judetul Timis) községek Romániában.

Ottlétünk egyik utolsó napján Kövess hadtestparancsnok Módos közelében egy hatalmas legelőn megszemlélte a lovashadosztályt. Ott állt 4 huszárezred (2., 3., 5., 9.) és a lovastüzérosztály fejlődött vonalban, néhány kilométer hosszúságban, az eső meg zúgott a csákós fejünkre. A panyókára vetett menték latyakká áztak az órákig tartó esőben, mert vagy 2 óra hosszat vártunk Kövessre, amíg megérkezett. Akkor egy esőköpenyben végigvágtázott az arcvonal előtt és mi mehettünk haza a szállásainkra. Pár nap múlva megindult a gyakorlat és húzódtunk észak felé. Eközben egy igen érdekes epizód játszódott le. A lovashadosztály Bogáros községben volt beszállásolva. Lenyergelve, kényelemben, biztosítás semmi, pedig akkor már megindult a harc. Egyszer csak úgy éjfél felé veszett lövöldözés, kiabálás és futkosás az utcákon. Mi történt? Egy zászlóalj baka megtámadta a biztosítás nélkül éjjelező lovashadosztályt. A bakák el akarták venni a nyergelő pokrócot, meg a nyerget a huszároktól, azok nem engedték, kardra és szuronyra mentek egymás ellen, úgy kellett a tiszteknek szétválasztani őket. Aztán a bakákat sorakoztatták, mi pedig nyergeltünk és kivonultunk a faluból. De nem messze, csak a pár kilométerre levő Lovrinig. Ott megálltunk az úton, lóról szállítottak és ácsorogtunk – újra biztosítás nélkül – reggelig. A bogárosi incidens ott is megismétlődhetett volna, de nem történt. Századparancsnokom, az 1. század parancsnoka, Jakabffy Tódor főhadnagy volt. Egyszer csak azt vezényli a századnak, hogy «Oszolj! Lépés, indulj! Holnap reggel 6-ra mindenki itt legyen!» Hiába akartuk más véleményre téríteni mi, a tisztjei, meg a szolgálatvezető őrmester, nem lehetett. Az eredmény meg is volt! Másnap reggel alig lézengett néhány huszár a találkahelyen és nem lehetett tudni, hogy ki, hova bújt be a sötétben, Végig kellett kutatni a házakat, és úgy kihalászni a huszárjainkat. Kaptunk is az ezredparancsnoktól érte dorgatóriumot. De hát mi nem voltunk az oka. Én magam bementem egy közeli házba. Látom, hogy a tisztaszobában ott a megvetett ágy, az ágy melletti széken pedig egy lovas tüzér kommótcsákó. Nem sokat gondolkoztam, hamar levetkőztem, az én piros kommótcsákómat tettem a székre az övét meg eltettem onnan és befeküdtem az ágyba. Nyomban el is aludtam. Hogy mikor jött haza a tüzércsákó gazdája, én nem tudom. Mire reggel felébredtem, a tüzércsákó nem volt ott.

Másnap Nagyőszön voltunk. Jön a szálláscsináló és jelenti, hogy igen jó szobát talált nekem (egy szakaszvezető volt). Megyek oda. A szoba teljesen üres, csak a négy fal van benne. Kérdem a háziakat, miért? Azt mondják, ma temettek innen. Szó nélkül otthagytam a jó szobát. Egy másik házba mentem, ott meg nem akartak szállást adni. Kénytelen voltam 4 huszárt hozatni, és karhatalommal betenni magam. A végén a gazdával egészen össze is barátkoztunk.

Nagyszentmiklósnak tartottunk, ahol a kávéház biliárdasztalán háltam ruhástól, a kommótcsákó volt a párnám. Reggel egy, az utászok által épített hadi hídon átkeltünk a Maros északi partjára, majd Battonyára tartottunk. Onnan Mezőhegyesnek. Mindenkép össze akartak minket hozni az ellenséges lovashadosztállyal, amely közös huszár ezredekből állott, de valahogy úgy adódott, hogy mindig másfelé jártunk. Így a várva várt lovasrohamból, lovashadosztály ellen, nem lett semmi. Már közel volt a lefúvás, amikor egy közös baka társaság ellen fordítottak minket, kik az ottani állami birtok valami szegesdrótkerítése mögött feküdtek rajvonalban. Így azokat rohamoztuk meg. Hogy a lovas tüzéreknek is legyen szerepük, azok hamar lemozdonyoztak és egy pár vaktöltényt sütöttek el a bakákra. A bakák közül előreugrott egy harcias százados és németül bizonyítgatta, hogy a valóságban a roham úgysem sikerülhetett volna, mert ők a kerítés mögött voltak stb.

Így ért véget a királygyakorlat ott, ahol mi voltunk. Jött a lefúvás. A jelet minden trombitás átvette és irtóztató trombitálgatás kezdődött. Mi mindjárt indultunk Szöregnek. Napokon át

esett az eső. Rettenetes sár volt. Mindkét hadtest gyalogsága ott feküdt kimerülve a sok sártaposástól az utak mellett. Mi meg ügettünk el mellettük. Volt huszár, aki gúnyolódva odaszólt a bakáknak: «Nehéz a borjú komám?» «Kérdezd meg a lovadtól!» – volt az elmés válasz.

(...)

A vállalkozó lovak gazdái már ott vártak a laktanyánál és amint leszállt a huszár a lováról az «Imához!» után, már vitték is magukkal, pedig az előírás szerint még 8 napig benn kellett volna maradjon a ló, megfigyelés miatt, azonban így a századnak előnyös volt, mert 8 napra felszámolta a vállalkozó lovak után a lótápot. Ebből gyűjtött készletet a század és ezt el is nézték, mert csak így lehetett a soványabb és növőben levő lovaknak többet adni. Éppígy szokás volt, hogy ha egy szekér szénát, vagy két szekér szalmát beküldött a vállalkozó, akkor a lovát a lovak bevételénél, mint fölös számút visszaadták, nem vitték el gyakorlatra, ami igen fontos volt a gazdának, mert éppen nyáron a legnagyobb dologidőben lettek a lovak behívva, mert akkor voltak a gyakorlatok. Egy-egy századnak kb. 250 vállalkozó lova volt kinn, ebből nem kellett neki több 80-90-nél, a többit visszaadhatta, illetve nem vette be, mint fölös számút.

Az őszi gyakorlatról való hazajövetel után jött az ún. fegyvernyugvás. A legidősebb huszárévfolyam leszerelt, a bennmaradtak készítették elő a lovakat az újoncok alá. Így a fiatal lovakat, amelyek még futószáron nem voltak, futószárazták, hogy az újoncok alatt elmenjenek.

Lovastiszti továbbképzésen

1912. október 1-től hét hónapra, Szegedre vezényeltek equitátióra[67], hivatalos nyelven lovasdandár tiszti iskolába. Az ezredtől ketten mentünk: Makay Pista meg én. Ugyanis minden újonnan lett lovastisztnek 2 equitátiót kellett végezni. Az elsőt egyévi csapatszolgálat után, a másodikat 2 évi csapatszolgálat után, tehát két éven át mindig októbertől májusig.

Mindegyikbe 12-12 hallgató kerül. Minden hallgató viszi magával a szolgálati és saját lovát, meg 2 legénységi hátaslovat. A második equitátióba a két legénységi belovagolt hátasló helyett 2 ezidei pótlovat[68], azaz teljesen belovagolatlan lovat és 4 belovagolt legénységi hátaslovat visz. Én is kaptam a századtól elvinni két belovagolt legénységi lovat, mint első equitátiós. Az egyik a Dejó nevű, igen nehéz lovaglású ló volt. Amikor mondtam, a századparancsnokomnak, hogy cserélje ki, azt mondta, „majd ott jól belovagoljátok öregem". Ezzel a dolog el volt intézve. Szegedre érve a honvédhuszár-laktanya közelében vettem ki magamnak szobát a Kálvária téren, egy tanári családnál. Fűtéssel és világítással, kiszolgálás nélkül, havi 25 koronáért. A nevükre és a házszámra már nem emlékszem, de ma, 45 év múlva, is odatalálnék.

Egyszerre mentünk el jelentkezni a lovasdandár-parancsnokhoz, vizeki Tallián Andor[69] tábornokhoz. Hat fiákeren mentünk, minden fiákerben 2-2 hadnagy, díszben. Egész kocsisor

---

[67] *Equitatio – lovagló tanfolyam*, a tiszti továbbképzés egyik intézménye a magyar királyi honvédségben. A végzettek alkalmassá váltak a csapatoknál a lovagló- és hajtókiképzés vezetésére. A tanrendben lovaglás, tereplovaglás, akadályugratás, terephajtás, szerszámozás és málházás szerepelt, s elméleti és gyakorlati vizsgával zárult. Az értékelésről tájékoztatták a vezénylő alakulatot, hogy a végzett ti. alkalmas-e oktatónak.

[68] A már megvásárolt, de még be nem idomított állat pótlónak minősült. Az idomítási idő hátasló esetén 10 hónap, hámosló esetén 8 hét volt. Beszerzésre a csapattestek minden év október elején pótlóavató bizottságot állított fel.

[69] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

volt feltűnést keltve Szegeden, az utcákon. Volt köztünk piros csákós, fehér csákós, világoskék csákós, fekete csákós. A lovasdandár parancsnoknál való jelentkezés után sorra vettük a Szegeden állomásozó közös és honvéd csapatok parancsnokait, gurult a kocsisor, innen oda. Azidőben ott állomásozott: a cs. és kir. 46. közös gyalogezred (papagájzöld paroli), egy utászzászlóalj, szintén közös, az 5. honvéd gyalogezred, a 3. honvéd huszárezred parancsnoksága és I. osztálya. Az utóbbinak a laktanyájában volt az equitátió is. Az equitátió parancsnoka Zimmer Alajos őrnagy[70] volt, a 3. honvéd huszárezredtől. Lovaglótanárunk Pálffy Gábor főhadnagy, aki azonban csak november végén vonult be, mert akkor végezte Bécsben a lovaglótanár-képzőt[71] és a holicsi falkavadászatokra volt vezényelve. Ő a debreceni 2. honvéd huszárezredtől való volt.

Zimmer jó ember volt, de eléggé kicsinyes és a zipfliző lovasok közül való. Örökösen csak nagykörön lovagolt. Azelőtt Pesten szolgált, a központi lovasiskolában[72] volt az irlanderek osztályának tanára. Eredetileg trén[73] volt és úgy jött át a huszárokhoz. Ha már nála vagyok, elmondom, amit róla tudok. Zsidó felesége volt és két leánya, kik abban az időben úgy 10-14 évesek lehettek. Emlékszem, hogy amikor 1913 tavaszán ki akart menni lóháton a laktanyából, az örökösen lovardához szokott ló, nem akart kimenni a kapun. Az 1. világháborúban osztályparancsnok volt a kassai 5. honvéd huszárezrednél, de csak 1-2 napig. Húzódozott valami vállalkozástól, mire Jóny László ezredes, dandárparancsnokkal ütközött össze és beteget jelentve hazament. Nem is jött többet a harctérre. Itthon ezredességig vitte és úgy hallottam, hogy Szegeden élt nyugdíjban, az 1. világháború utáni időkben. Többet nem tudok róla. Amíg Pálffy be nem vonult ő volt a lovaglótanárunk. Érthetetlen kifejezései voltak: egyensúlyülés, egy kengyelnyomás és hasonlók.

Pálffy Gábor, a lovaglótanárunk, igen kellemes ember volt. Nagyon jó lovas. Sajnos, kissé puklis háta miatt nem mutatott szépet a lovon. Jó kopasz volt. Oldalt megnövesztette a haját és ráfésülte a koponyájára. Amikor a karácsonyi szabadság után visszautazóban voltam Szegedre, látok a vonaton az egyik első osztályú félfülkében egy egészen kopasz huszárfőhadnagyot aludni. Először nem tudtam, ki lehet, de aztán megismertem, a ráfésült haj lefordult a koponyájáról, azért nem ismertem meg az első pillanatban. Az 1. világháború után a nyíregyházi 4. honvéd huszárezredben szolgált, mint alezredes, majd nyugdíjba ment és Debrecenbe ment lakni, mert odavaló volt. Úgy tudom, még a 2. világháború előtt ott meg is halt. Szegeden egy olyan nővel élt együtt, akit erősen rejtegetett előttünk.

---

[70] Zimmer Alajos őrnagy, a háború kezdetén Galíciába felvonuló m. kir. kassai 5. honvéd huszárezred II. osztályparancsnoka,

[71] 1875-től Bécsben a központi lovastanár-intézet képezte a lovastanárokat. A különösen jó lovasok ott egy második évet is látogathattak. Az intézetnek a szakképzésen túl a lovassportra alkalmas tisztek kiválasztása is célja volt. 1896-től évente két tisztet vezényelt oda a honvédség.

[72] A M. kir. Honvéd Központi Lovasiskola 1872. októberében létesült Jászberényben. Onnan költözött fel Budapestre 1887. októberében. 1891-től csak a rangban idősebb főhadnagyok, illetve fiatal századosok kerültek oda. A fiatalabb tisztek lovassági továbbképzését a hat hónapig tartó lovasdandártisztiiskolákban végezték a lovas parancsnokságok székhelyein. Minden fiatal tiszt és hadapród egyévi szolgálat után, két egymást követő évben köteles volt ebben a képzési formában résztvenni.

[73] Vonatcsapathoz beosztott tiszt.

Az időben jamniki Jóny László[74] ezredes volt a szegedi 3. honvéd huszárezred (fehér csákós) parancsnoka. Ő 1914-ben már dandárparancsnok volt, és mint ilyen ment az 1. világháborúba. Felesége osztrák bárónő volt. Két fiuk és 2 lányuk volt. A kisebbik fiú katona lett (Adolf-Dondi), de haszontalan ember volt. Alattam is szolgált Miskolcon 1930 és 1933 között. Rengeteg adóssága volt. Nem soká mint százados nyugdíjba ment. Volt Pesten idegenvezető, majd egyik budai kerület rongy gyűjtési engedélyét kapta meg. Ebből elég jól élt, ő csak rendelkezett. Felesége lévai Koós Miklós huszár ezredes, cs. és kir. kamarásnak volt a lánya, de legtöbbször különváltan éltek. Az idősebbik lány, Médi, Péchy Gábor cs. és kir. 7. huszárezredbeli főhadnagynak volt a felesége. Egy fiúk volt, Gáspár, aki 1940-ben az én ezredemben szolgált Nyíregyházán. A szülők elváltak, az asszony elzüllött. A kisebbik lány, Lindi, egy haszontalan 5. honvéd-gyalogezredbeli főhadnagynak lett a felesége, akitől elvált és másodszor Szatmáry-Király Pálhoz ment feleségül, aki birtokos volt Abaújban, vagy Borsodban.

Amíg Miskolcon szolgáltam, többször láttam lovasversenyeken. Jóny ezredsegédtisztje akkoriban Rácz Jenő százados volt. A Szegeden levő osztály parancsnoka Cseresnyés László őrnagy volt (Durbints sógor). Századparancsnokok voltak akkor:

Tombácz Károly százados a 4. század parancsnoka. (szegedi ember, Tombácz sógornak hívták) Úgy hallottam, hogy az 1. világháború után éttermet nyitott Szegeden.

Az 5. század parancsnoka Buzás Elek százados. Sorsáról semmit sem tudok.

A 6. század parancsnoka Halász János százados. Az 1914. augusztus 24-iki, első Kamionka Strumilóva-i lovasrohamunknál megsebesült és Lembergben meghalt.

Géppuskás század parancsnok volt: Lipthay százados[75].

Az equitátiónak olyan volt az időbeosztása, hogy délelőtt 8-tól 11-ig elméleti előadás lett volna. De ezek legnagyobb részét az előadók nem tartották meg. 11 és 12 között tízóraiztunk és 12-kor kezdődött a lovaglás. Először a saját ló osztály, azután a szolgálati lovak osztálya, utána az egyik legénységi ló osztály kengyel nélkül, majd a második legénységi ló osztály legénységi nyereggel, utána félóra futószározás szintén kengyel nélkül, majd voltige-álás. Mindez 10-10 perces szünetekkel délután félötig tartott. Akkor hazamentünk, átöltöztünk és félhatkor volt a közös vacsora az egyik étteremben. Nagy strapa volt ez, én le is fogytam az első időben. Aki leesett a lóról, felbukott a lóval, vagy lovat eresztett el, betegség miatt nem lovagolt: az 1 – 1 koronát fizetett a közös kasszába. Ez elég szép összegre gyűlt össze minden hónapban és közösen el lett pezsgőzve. Több mint 100 korona jött össze havonként.

Szigorúan vigyáztunk arra, hogy ne blicceljen senki sem, mert ha csak ketten is voltak betegek, már az ő lovaikat is le kellett lovagolni és még több lovardai osztály lett.

Az én Danton nevű lovam sehogyan sem felelt meg. Minden ugratásnál az elejére esett. Átugrotta az akadályt, de landolni nem tudott. Én minden ugratásnál, ugrás közben már húztam is ki a lábamat a kengyelből, hogy amikor bukik, szabadulhassak tőle. A végén egyik napról a másikra el kellett hogy adjam és azonnal mást kellett hogy vegyek helyette, mert equitátióba nem lehet saját ló nélkül lenni. Éppen Szegeden volt Gábor Pista 8-as honvédhuszár főhadnagy és tőle megvásároltam egy lovat, melynek árát táviratilag kellett kérnem hazulról, 1000 koronát,

---

[74] Jóny László tábornok a 24. dandár parancsnoka volt a háború kezdetén, ő vezényelte a stojanóvi lovasrohamot 1914. augusztus 17-én. 1917 novemberétől 1918. februárig a 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka.

[75] Lipthay György főhadnagy, a 3. honvéd huszárezredben.

ami akkoriban nagy pénz volt. Ez egy kurtírozott almásszürke lipicai herélt[76] volt. Igen szép küllemű és járású. 168 cm magas, nyírt sörénnyel. A pécsi díjlovagláson előbbi gazdájával díjat nyert. Gróf Jankovich Besán Endre czabovai (horvátországi) méneséből került ki. Rendkívül szelíd volt, minden rossz szokás nélkül. Egy baj volt vele, hogy hibásan herélték és állandóan ondózsinór sipolya volt. Több csatornájú volt, amelyek folyamatosan gennyeztek és emiatt kakaslépésű (zucker) is volt. Megoperálása, az állatorvosok szerint életveszélyes. Ezért mellőztem. Az equitátióban nagyon kényelmesen szolgáltam vele, hiszen tökéletesen át volt lovagolva. A szolgálati lovam, a Benári előttem már járt equitátiót és központi lovasiskolát, úgyhogy az is kiváló volt. Az új, saját lovam neve Nono. Jó ugró is volt, de standig – amint mondják – azaz nem lendülettel, nekifutva ugró, hanem az akadály előtt közvetlen kitart, feldobja magát a levegőbe és hátulján egyet csavarva megy át az akadályon. Meg kellett szoknom ezt az ugrást. Ez az ugrási mód különben minden arabs és lipicainak a természete. Egyik sem szeret ugrani. Díjugratáson éppen ezért soha sem lehet látni arabsot, vagy lipicait. Annál inkább díjlovagláson, mert a legértelmesebb lófajta és szép, magas járásuk van, hajlított fejtartással.

Még csak magas akadályt ugranak, de a távolugrástól egyenesen félnek. Ezt nem szeretik. Vadászlovaglásra, ahol inkább árkok vannak, én sem mentem a Nonómmal.

A pajtások

12-en voltunk vezényelve a 2., 3., 4., 5. és 9. huszárezredektől. Mind egyszerre jöttünk ki a Ludovikáról.

Medreczky István. „Szökési" ügyének a kivizsgálását és a rehabilitációs eljárást elrendelték. Ez a közbejött 1918-as forradalom miatt 1920-ra tolódott ki és Medreczky visszakapta a rangját, hadnagy lett, de mi a társai, akkor már századosok voltunk. Vitéz is lett. Most, visszatérve 1918–1919 téli viselkedésére, el kell mondanom, hogy mint tiszthelyettes szolgált nálam. 1919. elején, Tégláson (Hajdu m.) voltunk az ezred maradékával, Erdélyből menekülve. Medreczky minden este a tiszti étkezdében (mert bevettük oda) holt részegre leitta magát. Én voltam az étkezde vezetője is. Ott találtam néhányszor reggel, az asztalra borulva. Volt akkor nálam egy hatalmas, erős főpatkolómester, Kalucz. Azt mondtam neki: „Én adok magának kosztot, de Medreczkyt minden éjjel, amikor már berúgott, vigye a szállására." Ezt meg is tette. Mint egy leölt borjút, a hátára vette. Azután elváltunk egymástól. Úgy tudom, hogy, a Dunántúlon élt, meg is nősült, el is vált. Majd, mint hadnagy nyugdíjba ment. Nem lehetett vele semmire menni. Ha százszor visszaadták volna a rangját, 101-szer elvesztette volna. A végén Maderspach János[77] ezredtárs révén, aki mint menekült szolgabíró gr. Esterházy Tamásnak[78] volt Pesten a

[76] A horvátországi Lipizza a fajta névadója. Eredete több mint 400 évre nyúlik vissza. 1580. május 19-én döntés született egy hercegi ménes felállításáról a köves, karsztteton fekvő Lipizzán. A császári udvar számára kívántak itt kiváló, nagy tűrőképességű, a pompát, a gazdagságot minden jellegében mutató lovat előállítani. A tenyésztés a kor divatjának megfelelően spanyol lovakkal indult, de egész Európában kutattak olyan mének és kancák után, amelyek a kívánt célt biztosítani látszottak. A fajta kialakításában összesen 8 mén vett részt, amely egy-egy ma is elismert vonalat alapított. A nyolcadik törzs, a Tulipán a Jankovich-Bésán család Horvát-Szlavóniában fekvő terezováci birtokán született eredeti spanyol kancából. A Tulipánok főként a horvát és romániai ménesekben fedeztek, innen kerültek leszármazottaik révén a fajtába.

[77] Maderspach János (Iszkrony, 1883. – ?) tartalékos hadnagy a 9. honvéd huszárezredben. 1914. auguszt-

titkára, odakerült és Esterházy Tamás tartotta élete végéig, az 1930-as évek közepéig. Tehetséges, jó megjelenésű ember volt, kár volt érte.

Zeller Jenő. Medreczkyhez hasonló természet, de nem ivott. Őt is bevonultatták Medreczkyvel együtt egy hónap letelte után az equitációból ezredéhez. Merre járt az 1. világháború alatt, azt nem tudom, mert jóllehet egy lovashadosztályban voltunk, sohasem láttam. Az 1. világháború után elment a katonaságtól, majd visszajött. Újra elment és az ügetőn hajtó lett. Úgy hallottam: az 1930-as évek végén, vagy pár évvel később meghalt. Nős volt, de elváltak. Könnyelmű és szélhámos természetű volt.

Haberstumpf Jenő. Jómódú székelyudvarhelyi építész fia. A bátyja tüzér lett, majd Bethlenfalvyra magyarosított. Haberstumpffal egy osztályban (B.) voltunk a Ludovikán. Ő a 3. honvéd huszárezred aradi osztályánál szolgált. Derék fiú volt. 1915-ben az orosz harctéren tífuszban (azt hiszem Grybovban) meghalt.

Gluzek Tibor. Szegedi fiú volt. Özvegy anyja volt, nála lakott, mert a szegedi osztálynál szolgált. Az equitátió alatt többször voltunk náluk teán. Emlékszem egyszer egy Stojanivich nevű, 13-as közhuszár századossal, ki Tolnáról jött, ülve addig snapszoztunk kettesben Gluzekéknél, hogy amikor fel akartam kelni, észrevettem, hogy nem megy. Valahogy mégis, csak sikerült hosszas tusakodás után és a spicces emberek tempója szerint nyílegyenesen vettem az irányt az ajtóra. Hogy nyílegyenesen mentem, az nem egészen biztos. Aztán hazafelé tartottam. Arra nem emlékszem, hogy útközben egy rendőr is csatlakozott hozzám. Reggel azt kérdezte a legényem: „Ki tette a földre az atillát?" Ez a Gluzek Tibor az 1. világháború után átmeneti viszonyba ment és kint volt Abesszíniában is. Ezért oroszlánvadásznak titulálták. Aztán hazajött és egy idő múlva belépett a honvédségbe, persze csak százados maradt, ami volt, amikor elment. Amikor én 1933-tól 1939-ig a törzstiszti tanfolyamon a gyorscsapatok szaktanára voltam, hallgatóm volt. Többé aztán nem hallottam róla. Meghalt a 2. világháború után. Hogy mikor, azt nem tudom.

Kovachich János. A „mérges" ember. Ez a fekete képű fiú olyan méregbe tudott jönni, hogy csakúgy porzott. Az 1. világháború után végleg elment a katonaságtól. Egyszer a 30-as években találkoztam vele Pesten, az utcán.

Girtler Aladár. Apja, úgy emlékszem, törvényszéki bíró volt. Örökké rendetlen és piszkos volt és nem volt pénze. Úgy hallottam, hogy az 1918–1919-i forradalomba erősen belemászott, ezért valahol Orgovány körül egy „fehér" különítmény kivégezte.

Báró Apor Péter[79]. Hosszú – 190 cm magas lehetett –, sovány, csúnya, szeplővel teli volt. Erősen székelyesen beszélt. Nőkkel szemben hihetetlen szemtelen. Ezredénél 1913 tavaszán az ő pletykálása folytán olyan botrány tört ki, hogy 4 nős tisztnek egymással párbajozni kellett és az ezred egész tisztikarát szétszórták. Asszonyhistóriák voltak, de egészen csiklandósak. Akkor

---

tus 22-től 1915. március 31-ig, illetve 1916. október 7-től december 8-ig harctéri szolgálatot teljesít, 1917. január 15-án felmentik a harctéri szolgálat alól. 1918 decemberében a Székely Hadosztály 1. huszárszázadának tisztjeként ott van a szatmári harcokban. Maderspach Károlyné Buchwald Franciska unokája, a pótkeretnél, illetve a 9. honvéd népfelkelő huszárosztálynál szolgáló Maderspach (Győző) Viktor szolgálaton kívüli viszonybeli szakaszvezető százados (Petrozsény, 1876. – 1945.), vállalkozó, vadászati író testvéröccse.

[78] Esterházy Tamás gróf (Tata, 1901. december 25. – Schruns/Voralberg tart., 1964. december 6.)

[79] Altorjai báró Apor Péter főhadnagy (Altorja, 1888. november 9. – Kolozsvár, 1982. április 30.)

került a mi ezredünkhöz. Ő, és rajta kívül ludrovai Moys Elemér százados, meg Tragor Károly („Miska") százados. Ő Szamosújvárra került, ahol én is szolgáltam. Hogy a sok asszonyhistóriának véget vessen, hirtelen megnősült. Elvette egy gazdag erdélyi erdőbirtokos lányát, Farkas Babát 1913 nyarán. Őt aztán még az 1. világháború előtt az ezredtől valahova elvezényelték. Az 1. világháború után otthon élt Háromszéken, Altorján. 1940-ben, amikor Háromszék visszakerült Csonka-Magyarországhoz, főispán lett Háromszéken. Ez az utolsó, amit róla tudok. Jó lovas volt. Az 1. világháborúban a fronton nem igen volt, lehet, hogy már nem is szolgált akkor. Az equitátió vége felé egy toronyirányú versenyt rendeztünk. Ennél Apor az egyik akadály előtt felbukott a lovával. Én közvetlenül utána jöttem, kitérni nem volt lehetőség és rajtuk át kellett ugratnom. Simán ment. Az én jó Benárim kitett most is magáért.

Serly Károly[80]. Szegény gyenge lovas volt már a Ludovikán is. Csak Schnetzer, akkori vezérkari őrnagy közbelépésére vették be a lovassághoz. Olyan gyenge lovas volt, hogy az equitátióban a saját lovát sem bírta ellovagolni. Pedig szeretett lovagolni. Kis, vézna fiú volt. Ő fizetett esésért, bukásért, lóelereszésért a legtöbbet Szegeden. Amikor 1939 novemberében Nyíregyházára kerültem a 4. Hadik huszárezredhez, ott szolgált, mint az I. osztály parancsnoka egészen 1940. májusig. Akkor azon a címen, hogy nincs ezredesnek minősítve, s ezért nem maradhat csapatnál, áthelyezték Munkácsra kiegészítőparancsnoknak. És mi történt? A mellőzésre ítélt alezredesből ezredes lett és ott szolgált a 2. világháború végéig. Utána, úgy hallottam, kiment feleségestől Amerikába, ahol a felesége meg is halt. Az 1920-as évek közepe táján nősült, amikor mint százados Mátészalkán volt lónyilvántartó. Özvegyasszonyt vett el. Gyermekük nem volt.

Horváth Jenő. Egy évvel előttem járt a Ludovikán ő is, a Medreczky, Zeller társasághoz tartozott. Üres fejű, nagyzoló volt. Egy hónap múlva őt is bevonultatták az ezredéhez. Azóta sem hallottam róla.

Makay István.[81]

A Tanrend

És most rátérek az időbeosztásunkra, a tantárgyakra és azok előadóira. Amint egyszer már érintettem, reggel 8-tól 11-ig elméleti előadások voltak előírva, de ezek nagy részét nem tartot-

---

[80] Serly Károly huszárezredes (Beregszász, 1980. június 12. – Clevenland, 1970. március ?) 1911. augusztus 18-ától a vh. végéig a m. kir. kassai 5. honvéd huszárezredben szolgált.

[81] Vitéz makói és geleji Makay István (1891. január 14. Budapest - 1944. július 10.) A Ludovika Akadémia elvégzése után, 1911. augusztus 14-én avatták hadnaggyá. A felvonuláskor főhadnagy a 9. honvéd huszárezred 3. századának beosztott tisztje, majd a géppuskás század parancsnoka. A Bruszilov-áttöréskor fogságba esik, ahonnan 1918 májusában sikerül megszöknie. 1924 júniusa és 1927 decembere között a budapesti Lovagló és Hajtótanárképző Iskola állományában tevékenykedett. 1928 és 1932 között az 1., majd a 2. huszárezred törzsében, utána egy évig a 2/II. huszárosztály parancsnoka. A felvidéki bevonulásban az 1/II. huszárosztály parancsnokaként vesz részt. Az 1941. évi, ukrajnai hadműveletek alatt a gyorshadtest parancsnokságán hadműveleti összekötő tiszt, majd a 4. huszárezred parancsnoka. 1943. augusztus 10-én az 1. lovashadosztály parancsnoka (parancsnok-helyettese), s ezen beosztásban (már vezérőrnagy) vonul alakulatával a Priprjaty-mocsarak körzetébe. 1944. július 10-én ott aknarobbanás áldozata.

ták meg. 11 és 12 között villásreggeliztünk és utána 12-kor kezdődött a lovaglás fél 5-ig. Ősszel, a falkavadász lovaglások napjain, azon vettünk részt és más lovaglás nem volt.

Elméleti tantárgyaink voltak: *harcászat*, az akkori Szolgálati Szabályzat II. része alapján. Előadta szentgyörgyi Czeke Aladár vezérkarhoz beosztott (nem vezérkari, tiszteletbeli!) huszárfőhadnagy, a lovasdandár vezérkari tisztje. Ő elég rendesen megtartotta az óráit. Hogy készültünk volna, arról egyik tárgynál sem lehetett szó. Ültünk az asztalainknál, de készülni senki sem készült. Ezért nem is feleltettek. Czeke az 1. világháború után nemsokára, úgy hallottam, öngyilkos lett. Nős ember volt, a fia híradós tiszt lett.

A *lovaglás* elméleti részét a Lovassági gyakorlati alapszabályzat I. rész alapján a lovaglótanár, Pálffy főhadnagy adta elő, olyan diskurzus formájában. Nem minden órát tartott meg.

A *távbeszélő szolgálatot* Samarjay Sándor (Tanyó) 3. huszárezredbeli százados tanította. Tulajdonképpen a Morse-jeleket szerette volna belénk préselni, de az sem ment.

A *katonai büntetőtörvénykönyvet* egy szegedi hadbíró őrnagy adta elő. Ez minden órát megtartott.

A *fegyver és lőutasítást* Rózsaffy Andor 3. huszárezredbeli főhadnagy adta elő, de egyetlen órát sem tartott meg, soha. Havonta egyszer bejött a tanterembe: „Szervusztok! Megengeditek, hogy beírjak az osztálykönyvbe?" – És ilyenkor, ahogy jött, előre vagy utólag kitöltötte az osztálykönyvet néhány hétre.

A *lóismeretet* Maczkó János 3. honvéd huszárezredbeli főállatorvos adta el. Igen derék, jó állatorvos volt. Patkolómesterből lett állatorvos. Nagyon szabadkozott mindig, amikor órára jött. Mi azután, ha nem volt kedvünk őt hallgatni, mondtuk neki: „Maczkó bácsi, ma ennek, meg ennek születésnapja van, ma nem tartunk órát." „Na – mondta – jó, majd legközelebb."

Szegeden, egész télen erős társadalmi élet volt. Naponta meghívtak valahova és úgy tudtuk kialudni magunkat, ha délelőtt, az elméleti órákat, ahogy éppen lehetett, eltoltuk. Olyankor aztán ráfeküdtünk a padokra és délig aludtunk.

A lovaglás a saját lovak lovaglásával kezdődött. Minden lovaglás vezényszóra történt. Minden lóosztály végén ugratás volt 80 cm-től 110 cm-ig. A saját lovak pritsch nyereggel, sárga kantárral jöttek.

A saját lovak után a szolgálati lovak jöttek szolgálati nyereggel és előírt kantárral. Nyereg és kantár azonban a sajátunk volt.

Ezután egy legénységi ló osztály jött, a mi *pritsch* nyergünkkel és állandóan kengyel nélkül, egész 7 hónapon át.

Ezután újra egy legénységi lóosztály jött legénységi nyereggel és kantárral (fehér csatok, a tiszti lovak csatjai sárgák voltak), most futószárral jött, kengyel nélkül. Az egyik közülünk ült a lovon, a másik tartotta a futószárat és hajtotta a lovat. A futószár vagy *longe*, a legjobb tanulási módszer. A ló mindkét oldalán kikötve, egy 5-6 m hosszú gurtnihoz kötve fut körbe. Aki rajta ül, semmivel sem kell, hogy törődjön, csak ülni. Szárat nem szabad kézbe venni. A *force* azon van, hogy a lovas igyekezzék magát súllyal a belső (a futószár tartó felőli) ülőcsonton tartani, különben a centrifugális erő azonnal kidobja, ahogy a ló körben fut.

Minden nap utolsó programja a voltizsálás[82], mint a cirkuszban, de persze csökkentett követelményekkel. A ló nyergeletlen, csak egy heveder van rajta, kétoldalt egy-egy fogantyúval. A ló állandóan rövid vágtában megy körbe futószáron. Vágtaközben, mellette szaladva kell rá

[82] A ló hátán végzett egyensúlyozó tornagyakorlatok.

felugrani, majd leugrani, ollót csinálni, feltérdelni és, vagy aki tud, felállni a hátra. Minden megállás nélkül, vágtában. Nehéznek tetszik, pedig nem az, csak ki kell tudni használni a ló mozgásának a lendületét. Az egyes lovaglások között 10-10 perc szünet volt, amit a fedeles lovarda klubjában töltöttük el (mindig a fedelesben lovagoltunk).

Du. fél 5 volt, mire mindennek vége lett. Akkor hazamentünk, megmosdottunk, átöltöztünk és fél 6-ra mentünk a vendéglőbe, közös ebédre a lovaglótanárral együtt. Onnan aztán mindenki ment, ahová akart. Engem az első hetekben a szokatlanul sok testi munka igen kimerített és le is fogytam, de aztán megszoktam, és újra régi kondíciómba kerültem.

*

Az *1912. őszi* falkavadászatokra méneket is kaptunk. Jó volt rajtuk, mert iszonyú erővel dolgozik, és ugrásnál igyekszik jól ugrani, mert – csodálatos – a mén erősen félti az életét. Amikor egy nehéz akadályon túl van, nyerít örömében. Én is lovagoltam egy mént. Nagyon jól ugrott és ment, de ledugott fejjel, és amikor hazajöttünk, le kellett róla ugorjak még az udvaron, mert egyenesen vitt az istállóba. A mének legnagyobb baja, hogy igen széles, majd elreped rajta az ember, és hogy komisz. Más lovak közé, s különösen kancák közé ne menjen az ember, ilyenkor, csak ha a két füle közé üt jó nagyot, akkor tér észre.

(...)

1912. karácsonyra 10 napi szabadságot kaptunk és én hazautaztam a szüleimhez, Szászvárosra.

Az ezredeikhez bevonultatott „rossz fiúk" helyett két új hallgatót kaptunk, mindkettők az én ezredemtől: Stefánovits Döme hadnagyot és Kövesi Ferenc hadnagyot.

Stefánovits másodszor jött már equitátióba és így ő a 2 belovagolt legénységi ló helyett, 1 belovagoltat és 1 pótlovat (Gyűrűnek hívták) hozott magával. Felesége is vele jött (1912 nyarán nősült).

Kövesi 2 évvel járt előttem a Ludovikán. Akkor nem vették át a lovassághoz. 1912-ben próbaszolgálatra jött az ezredünkhöz, a Szemző századhoz került. Jól megfelelt, szerettük mindnyájan. Át is lett véve és mindjárt küldték is equitátióba. A Ludovikán nekem, mint elsőévesnek pajtásság parancsnokom volt. Az equitátió végére áthelyezték a szegedi 3. honvéd huszárezredhez (szegedi fiú is volt). 1915 tavaszán, a fronton tífuszban meghalt. Azt hiszem, hogy a grybówi kórházban.

Ahogy kitavaszodott, egyre gyakrabban lovagoltunk ki terepre egy-egy osztállyal. Persze jó sok akadályugratással. Emlékszem, volt egyszer egy igen meredek, mély szakadék, alján patakocska. Ugratni széles volt a szakadék, le kellett mászatni, lenn a patakot ugratni és aztán a másik oldalon, mely épp oly meredek volt kimászatni. Gluzek Tibor lova valahogy rosszul mászott kifelé, lovastól együtt leszaltóztak a patakba. Nem történt semmi bajuk, de nézni is rossz volt. Lefelé a lónak le kellett ülni a farára. Amelyik nyugtalankodott, az lebukfencezett. Mivel minden ilyen kilovaglásnál volt egy-két érdekes epizód, úgy egyeztünk meg, hogy akinek van fényképezőgépe, az elhozza, és egyik az egyik, másik a másik akadálynál fog lesben állni, és alkalomadtán fényképezni.

(...)

Mivel Stefánovits Döme felesége várandós volt, hazautazott. Férje hívott engem, hogy menjek oda lakni. Meg is tettem. Régi barátok voltunk. Egyazon századnál szolgáltunk Szamosújváron, és én voltam neki a keresztapja. Mégpedig úgy, hogy egy ebéd után 1912. nyár

elején, Szamosújváron jön hozzám a lakásomra. Az mondta, hogy a menyasszonya kívánsága, térjen át a görög keleti (szerb) vallásról az örmény katolikusra. Menjek tehát vele az örmény templomba, most fogják átkeresztelni, én leszek a tanú. Én az örmény templom mellett laktam. El is mentünk, át is tért. (...)

Minden equitátió vége a kb. 1 hetes távlovaglás. Mi nem mentünk, mert a lovaink a tél folyamán nagyrészt tüdőgyulladásos influenzában voltak, mely erősen megviselte őket és még nem voltak egészen felerősödve.

(...)

1913-ban az equitációt egy toronyirányú lovaglási versenyt[83] tartott csak a hallgatók részvételével. Ennél 4-ik lettem a 11 közül. Az egyik akadály előtt az Apor lova felbukott. Én annyira közel voltam mögötte, hogy kikerülnöm nem lehetett, ugrattam őt, úgy, ahogyan a lovával a földön feküdt.

1913. április közepe táján br. Hauer Lipót altábornagy, a honvéd lovasság felügyelője jött le hozzánk szemlét tartani[84]. Minden osztályt megnézett a lovardában. Az ugratást úgy nézte, hogy a szárakat szabadon kellett hagyni, a karokat keresztben a mellen összefonni és kengyel nélkül. Mindennel meg volt elégedve. Utána a tanterembe mentünk. Akkor volt új a Steyr ismétlőpisztoly[85]. Azt mondja az egyik hallgatónak, hogy szedje szét! Sehogy sem ment. Végül Rózsaffy Bandi a fegyvertan tanár segítségével sikerült szétszedni. De most, összerakni! Az sem meny. Hauer is megpróbálta, de a lökőrugó kiugrott a kezéből. Megfizetem! Megfizetem! – mondta és nevetve kiment.

Az equitációt Makay és én végeztük legjobban, igen jól. A többi jó és elégségesen. Mielőtt befejeződött volna még, készíttettünk Bécsben egy-egy ezüst emlék cigarettatárcát nevekkel vésve, körül *emaillal*. 45 korona volt darabja. Aztán egy csoportképet csináltattunk, amelyet itt bemutatok, de amelyen én kutya rosszul vagyok találva. Azt hiszem, mozdultam.

Nem volt rossz Szegeden, de már meguntuk. Vágytunk vissza ezredeinkhez. (...)

Április 30-án Stefánovits-csal együtt, aki szintén Szamosújvárra utazott, bevagoníroztuk a legényeinket, lóápolóinkat és lovainkat és mi is utaztunk oda. (...)

---

[83] Lásd jelen fejezet 40 számú jegyzetét is.

[84] A szakmai szemlék a honvéd lovasság életének szerves részét képezték, egyúttal arra is jók voltak, hogy a szemlét végző elöljáró megfelelő képet kapjon a csapatok, törzsek állapotáról, hadihasználhatóságáról. Azok tárgyát bármi képezhette, ami a csapatok hadrafoghatóságával, garnizonbeli életével, mindennapi életkörülményeivel. Az esetek többségében minden részletre kiterjedtek, nem csak névlegesek voltak. Általában a magasabb parancsnokok, elöljárók szemleútjairól maradtak fenn korabeli dokumentumok.

[85] Az 1907 M 8 mm-es Roth-Steyr öntöltő pisztolyt 1904-ben Georg Roth, Karel Krnka és Georg Krnka szerkesztette. A hadsereg 1907-ben fogadta el, elsősorban a lovasság számára, így hát az osztrák–magyar haderő alakulatainak zömét az 1912 M 9 mm-es Steyr öntöltő pisztollyal szerelték fel. A magyar királyi honvédség azonban inkább a Frommer Rudolf szerkesztette 1912 M 7,65 mm-es Frommer-Stop öntöltő pisztolyt használta.

Átszervezés több szakaszban

Mielőtt az equitációt befejeztük volna, a honvédhuszárság körében március 1-gyel szervezeti változás[86] állott be. A 10 honvédhuszárezredből 2 négyezredből álló lovashadosztályt alakítottak, az 5. és a 11. lovashadosztály. Az 5. lovashadosztályt az 1., 6., 7. és 8. huszárezredekből, a 11. lovashadosztályt a 2., 3., 5. és 9. huszárezredekből. Az én ezredem eddig a debreceni 2. huszárezreddel volt egy lovasdandárban, az átszervezéssel a kassai 5. huszárezreddel került egy dandárba. És mivel az 5. huszárezred piros csákós volt, meg mi is, ezért mi a 4. huszárezred fekete csákóját kaptuk meg. Az akkori felfogás szerint nem lehetett egy dandárban két egyszínű ezred. Pedig az 1. világháború kezdetén már csukaszürkével vonultunk mind, és nem volt különösebb baj belőle!

Még más szervezési változások is történtek. Az 1. budapesti honvéd huszárezred megkapta a váci huszárosztályt, helyette leadta kecskeméti osztályát a szabadkai 4. honvéd huszárezrednek. Az 1. huszárezrednél történt, hogy amikor 1913-ban az ezredparancsnok Jull Alfréd ezredes Vácra utazott, az ottani osztályát megszemlélni, a vonaton agyonlőtte magát. Okát kideríteni sohasem lehetett. Özvegyének házában, jobban mondva villájában laktunk 1933-tól 39 őszig, a Stefánia út 71 alatt, hol az özvegy is lakott.

A 4. huszárezred a bajai osztályát leadta a pécsi 8. huszárezrednek, helyette kapta az 1 huszárezredtől a kecskeméti osztályt. A váci 6. honvéd huszárezred megszűnt, és mint új 6. hu-

---

[86] Az *1912-es új véderőtörvény* (1912. évi XXX. törvénycikk) felemelte az újonc létszámot és a honvédség nagyobb arányú fejlesztését alapozta meg. Az ezek kapcsán kiadott rendelkezések szerint a honvéd lovasságnak 10 ezredből, összesen 60 századból, 10 géppuskás osztagból, 10 pótkeretszázadból kellett állnia. Összesen 478 tiszt (80 az ezredtörzsekben, 300 a tábori századoknál, 30 a géppuskás osztagoknál, 40 a pótkeretszázadoknál és 10 népfelkelőhuszár-nyilvántartó) volt szükséges működtetéséhez. (Ugyanakkor a honvéd gyalogságnál 2479, a tüzérségnél 433 tisztnek kellett szolgálnia.) Ez a meghatározott létszám csak fokozatosan volt elérendő. 1912-ben — a közös hadsereggel egyidejűleg — a honvédségnél is megalakították a lovas távjelzőjárőröket. A csak később létrehozott lovashadosztályparancsnokságonként 1 kétfős járőrt, huszárezredenként pedig két járőrt szerveztek. A járőrökhöz összesen 90 távírász, 120 küldönc, 270 ló és 30 Zeiss-féle lovas távjelzőkészülék tartozott. Ezredenként két távíró- és két távjelzőjárőr létrehozását tervezték mozgósítás esetén. A távírójárőr 8, a távjelzőjárőr 7 főből állt. A távírók felszerelését (amelyhez két telefonállomás, az ellenséges vonalak lehallgatására használt jelfogó, a táviratozáshoz szükséges jeladó, a kopogó és 13,5 km hosszú vezeték tartozott) két ló vitte. A távjelzőjárőrök az ezredtörzshöz tartoztak optikai készülékekkel voltak felszerelve, amelyet napfény vagy mesterséges fény segítségével üzemeltettek. 1913 februárjában a honvéd lovas pótkeretek által kezelt csapatraktári készleteket a gazdasági hivatalok kezelésébe kellett átadni az alábbi módon: az ezred törzs, az 1. számú távírójárőr, az utászszakasz, a törzsszakasz, a távjelzőjárőr és a pótszázad készleteit az I., a 2. számú távírójárőrökéit pedig a II. osztály gazdasági hivatalának. A népfelkelési készletek továbbra is a népfelkelő-nyilvántartóságok gondozásában maradtak. Minderre a honvédség és a népfelkelés újjászervezése miatt volt szükség. *1913 tavaszán* megalakult az 5. és a 11. honvéd lovashadosztály Budapesten, illetve Debrecenben. A két seregtest katonai szolgálati tekintetben nem a honvéd főparancsnoknak, hanem a honvéd lovassági felügyelőnek volt közvetlenül alárendelve. Az 5. honvéd lovashadosztály kötelékébe az 1., 4., 8. honvéd huszárezredből álló 19. lovasdandár tartozott Budapest, valamint a 6., 7., 10. huszárezredet magában foglaló 23. lovasdandár Zalaegerszeg székhellyel. A 11. honvéd lovashadosztályt a szegedi 22. lovasdandár a 2. és 3., továbbá a debreceni 24. lovasdandár az 5. és *9. honvéd huszárezreddel* alkotta. A honvéd lovasdandárok és hadosztályok számozása a közös hadsereg csapat- és seregtesteinek számozását követte.

szárezred a zalaegerszegi és keszthelyi osztályokból alakult meg Zalaegerszeg székhellyel. A pápai 7. honvéd huszárezred a pápai osztályához az érsekújvárit kapta. A pécsi, 8. huszárezred a pécsi osztályához a bajai osztályt kapta.

Ez alkalommal a honvéd huszártisztek díszöltözékében is állt be változás. A közös huszártisztekéhez hasonlóan dísztelenebb lett. Elmaradt a csizmákon a körös-körül futó arany láncolás. A csákó ernyője addig arannyal átszőtt volt, most az is elmaradt.

A honvédhuszár legénység tényleges szolgálati idejét 2 évről 3 évre emelték fel.

Szamosújváron a 6., Görgey Viktor századhoz kerültem és maradtam az osztályparancsnoknak az irodáján.

Nemsokára báró Hauer Lipót altábornagy, honvéd lovassági felügyelő jött szokásos, tavaszi *szemléjére*[87]. Különösebb észrevétele nem volt. (...)

Görgeynél nem volt jó szolgálni, pedig rendkívül jó ember volt, de „balkezes". Minden szemlén kikapott a század. Beteges panaszkodó volt. Mindig azt hitte, üldözik őt. Egy nap jön hozzám a laktanya melletti, ún. kis gyakorlótérre (40 hold), ahol én a szakaszommal lovardáztam és miután jelentettem neki, azt mondja: „Látod, a Fischer Guszti szakasza itt van kinn és ő maga a kantinban ül." Mondom neki, hogy „Tessék szólni neki kapitány úr!". Azt felelte: „Én nem szólok." „Akkor nem is fog kijönni." – mondtam én. Úgy is volt.

A századirodában borzasztó rendet tartott. Minden előírt előjegyzés megvolt, de rendesen vezették is. Szegeken függtek, a falakon. A századnál viszont már semmi irkafirka nem volt. Nem ellenőrizte senki. A szemlélők csak a lovaglást és a lovakkal kapcsolatos dolgokat nézték, más nem érdekelte. Harcászatban a lovasroham, más nem. Ezt azonban minden nap gyakoroltuk. Az előbbi századnál, ahol 1911 és 12-ben szolgáltam, ott a századparancsnok feléje sem nézett a századirodának. Ha éppen valamit alá kellett írni, az írnok kihozta az iratot, a tintát és a tollat, az istállók előtt megtalálta a századparancsnokot, előre hajolt, az a hátára tette az iratot, a tintát a hátranyújtott egyik kezében tartotta, másikkal a tollat kínálta. Így ment az aláírás. A lőlapokat otthon töltöttük, nem a lőtéren. Görgeynél a fordítottja volt. Nekünk, alantos tiszteknek nem volt szabad a századirodába menni, mert azt mondta, hogy „rendetlenséget csináltok!". A lőtérre csak neki volt szabad menni, nekünk nem, mert azt állította, hogy összevissza firkáljátok a lőlapokat. Mindegyiket ő maga vezette. Még volt egy rossz szokása. Ha valami gyalogostisztnek lovat utalt ki a Honvédelmi Minisztérium, képes volt a század legjobb lovait megmutatni és elajánlani. Egyszer ilyen eset volt. Emlékszem, egy Gila nevű, szép, mézsárga lovat ajánlott el valakinek. Azt mondja nekem Szabó őrmester, a szolgálatvezető: „Hadnagy úr, tessék megfigyelni délután, a Gilát nem fogják elvinni." Kivezetik délután a lovat, sántít. Tudtam, valami huncutság van mögötte. Tényleg nem vitte el a lovat. Mi történt? A szolgálatvezető őrmester levétette a ló egyik lábáról a patkót, egy picinyke kavicsot tettek a patájára és visszaverték a patkót. Persze, hogy sántított a ló. (...)

Görgeyt nemsokára törzstiszti tanfolyamra vezényelték és a századot ludrovai Moys Elemér százados vette át, aki a szétugrasztott szabadkai 4. huszárezredtől került hozzánk a br. Apor-féle pletykák miatt. Lovaglótanár volt. Nem volt kellemes ember. Szerencsére nem volt sokáig. Pár hónap múlva áthelyezték a pécsi. 8. honvéd huszárezredhez. A két világháború kö-

[87] A *Szamosújvári Napló*, 1913. február 22-ei számában arról tudósít, hogy egy hónappal korábban, „február hó 17-én Marenzi Ferenc őrgróf, altábornagy, honvédkerületi parancsnok Bartha vezérkari százados kíséretében tartott a városban állomásozó magyar királyi honvédhuszárság fölött szemlét."

zötti időben, nyugállományú ezredesként élt Keszthelyen, és még mindig lovak belovagolásával foglalkozott.

Szállásnézőben

Szamosújváron a régi lakásomba mentem vissza, az öreg Simay bácsihoz. Ez a lakás a főtér sarkán volt, az úgynevezett 2. utca választotta el az örmény templomtól. (...) Az öreg Simay akkor már 70-en felül volt. Özvegy volt, 40-45 év körüli agglegény fiával lakott az udvar végében, az én istállómhoz csatlakozó részben. Hét-nyolc macskát tartott az öreg és félt, ha meghal, kikezdik a macskák. Ezért minden hónapban pár koronát adott a legénynek, hogy minden reggel nézzen be hozzá. Az én lakásom korábban, amíg otthon voltak, az öreg Simay lányainak volt a lakása.

Igen szép istállóm volt, 3 lóállással. Volt még egy lovas istálló mellette, az üres volt. Azon kívül volt egy nyerges kamrám, zabos kamrám és egy fáskamrám. A szénát és a szalmát az istálló padlásán tartottam. Ha hazajöttem, lett légyen az éjjel, vagy nappal, először mindig az istállóba mentem be és csak azután a szobámba. Ha a lovaim meghallották az udvaron a hangom, hangosan nyerítettek, és amikor beléptem az istállóba, mindkét ló már csinálta nekem a helyet, oldalt húzódva, hogy bemehessek mellékük. Ilyenkor mindig kaptak egy-egy kockacukrot. Azt, hogy a legény hogyan bánik a lovaimmal úgy tettem próbára, hogy felemeltem a vasvilla vagy a lapát nyelét, mintha ütni akarnék. Ha a lovak erre összerezzentek, akkor tudtam, hogy egyszer megverte őket. Ilyenkor a legény szorult.

Holmiimat a legény tartotta számon. Otthon mostak nekem. Volt egy lakatos kis ládám. Abban ment és jött a fehérneműm. Apám minden ruha, cipő, nyereg stb. számlámat fizette. Olcsón éltünk, jóllehet nem volt étkezdénk, hanem vendéglőben étkeztünk, egy állandóan fenntartott asztalnál, mégis olcsó volt. Napi 2 koronát fizettünk ebéd és vacsoráért étlap szerint. Ebéd 3 tál étel, csütörtökön és vasárnap 4 tál étel.

(...)

Távlovaglás nyári hőségben

Nemsokára megkezdtük szokásos, *nyári vándorutunkat* lóháton Hajdúhadházára. A Királyhágón mentünk keresztül, gyönyörű vidéken. Egy éjjel Réven voltunk beszállásolva, volt időnk arra is, hogy megnézzük a szép cseppkőbarlangot és meguzsonnáztunk a barlang melletti vendéglőben, majd Tataros nevű hegyi faluban (Bihar megye) szállásoltunk be egy napra. Szombat volt. Kocsma és egyúttal egyetlen vegyeskereskedés zárva, mert a boltos zsidó és szombat van. Úgy oldottuk meg a dolgot, hogy a család keresztény cselédje kiszolgált minket és a pénzt is ő vette át, a kocsmáros csak sétált fel és alá és figyelt.

Végre, több hetes menet után beértünk Hajdúhadházára. Közben, augusztus 18-án, I. Ferenc József Őfelsége születésnapján, Penészleken voltunk és ott misére a templom elé egy díszszázadot rendelt ki az osztály, melynek egyik szakaszparancsnoka voltam én is.

Az ez évi vándorlásunk nem volt kellemes. Sokszor esett és az eső és a sár a katonának a legnagyobb ellensége. Amikor Debrecenen át mentünk engem járőrbe küldtek néhány huszárral. Emlékszem, hogy a térképen Tüse tanya néven szereplő tanyát a valóságban már nem lehetett megtalálni. Az lett volna ugyanis a végcélom. Ki tudja milyen régi neve volt a tanyának, s az

óta hány gazdája. A lovashadosztály Hadháza és környékén lett beszállásolva. Egy hónapig voltunk ott. A 2. és a mi 9. ezredünk Hajduhadházán, az 5. ezred Bökönyben, a 3. ezred már nem emlékszem, hogy hol. Azon kívül néhányszor résztvett gyakorlatainkon Debrecenből a 7. cs. és kir. huszárezred I. osztálya, meg a cs. és kir. 14. huszárezred Nyíregyházáról. Nem volt kellemes Hajduhadházán. Minden évben egy-egy hónap beszállásolás nem igen tetszett a lakosságnak. A lovashadosztály-parancsnok éthei br. Nagy Gyula tábornok volt. Rettenetesen beképzelt alak, de egy év múlva a harctéren sehogy sem ízlett neki s rövidesen hazament. Összeveszett egy magasabb rangú tábornokkal egy kastély miatt, amelyikre mindkettő aspirált kvártélynak. A hadosztály összpontosítás alatt 2 verseny is volt. Egy tereplovagló verseny és egy díjlovaglás. Mindkettő kötelező, hadnagytól századosig bezárólag. A tereplovagló verseny 18 km volt, 22 akadállyal. Az akadályok igen komolyak voltak, 45 perc alatt kellett megtenni. Utána kondícióvizsga, melyben 2000 m volt újra 4 akadállyal. Én a legjobbak között végeztem Benárimmal, 40 perc alatt. Mindenki csodálta a ló kiváló erőállapotát a beérkezés után. Az ott kapott ezüstkarikás lovaglóbot ma is megvan. A díjlovaglásban szintén jól szerepeltem, 4. lettem a lovasdandár tisztjei között, ugyancsak a Benárival. Csak úgy úszott a levegőben ügetésben!

Volt, azaz lett volna, egy éjjeli gyakorlatunk is a hadházi nagylegelőn, de semmi sem lett belőle, mert be volt borulva és vaksötét volt. A sok, egyforma homokbucka között senki sem tudta, hogy hol van, és merre kell menni. Forogtunk erre-arra, végül kiderült, hogy senki sem tudja, hogy hol vagyunk. Erre leült az egész a földre (gyalog voltunk) és megvártuk, amíg megvirrad, akkor hazamentünk. Egyszer lejött Pestről az új honvéd főparancsnok, Rohr Ferenc lovassági tábornok[88] (3 csillagos). Előző nap begyakoroltuk azt a gyakorlatot, amit majd neki bemutatunk. Másnap Rohr jelenlétében adja ki Géczy Kálmán ezredes, ezredparancsnok az intézkedést, mint félparancsnok és többek között ezt mondja: „Makay hadnagy úr, irány, mint tegnap!" Mintha darázs csípte volna meg Rohrt. „Mi az ezredes úr? Itt nekem betanult komédiát mutatnak be?" Alig lehetett valahogy kimagyarázni a dolgot.

Nem egy baleset is történt a 4 hét alatt. Ugyanis azon a sok ezer holdas gyakorlótéren (legelőn) sok vadvizes hely volt. A mélyebb részeken összegyűlt víz, néhol ellepi az embert. Belovagol gyanútlanul az ember, és nyakig benne van a vízben. Még rosszabb volt, ha egy ilyen tavacskának az alján felhagyott, de be nem tömött kút is van. Volt egy eset, amikor egy ilyen helyre gyanútlanul bevágtázó huszár lovastól beleveszett. Végre belátta akkor a vezetőség, hogy nem követelheti azt, hogy vaktában lovagoljunk be ezekre a helyekre. Elrendelte, hogy az ezredek utász (árkász) szakaszaival derítse fel a tavakat, és amelyik mélyebb volt, mint térdig érő, azt látható jellel megjelöltette. Ezeket aztán szabad volt kikerülni.

Hadháza után még Tiszalökre mentünk, úsztatási gyakorlatokra a Tiszán. Minden reggel úszónadrágban, aratói szalmakalappal és szőrén ülve, ruha nélkül vezettük be a Tiszába a csapatot, és ott azután az ezredutászszakasz parancsnok (Maczky Emil főhadnagy) végezte és vezette az úsztatást csónak mellett, tutaj mellett, lovassal vagy lovas nélkül úsztatva a lovakat. Az én Nonóm nem akart úszni. Amint elvesztette a talajt, megijedt, elkezdett kapálózni, ki kellett vezetni, különben odaveszett volna. Ritka az ilyen ló, a legtöbb nem fél úszni. A legjobb úszó

[88] Dentai báró Rohr Ferenc osztrák–magyar tábornagy (Arad, 1854. október 30. – Rodaun bei Wien, 1927. december 9.)

az, amelyiknek a teste vízszintesen van a vízben, a farka kinn a vízből és csapkodja a vizet a vele.

Kb. egy hétig maradtunk Tiszalökön, azután vasúton hazaszállítottak.

(...)

Újra iskolapadban

Már a nyár elején jelentkeztem a m. kir. honvéd felsőtiszti tanfolyam[89] felvételi vizsgájára. Erre 2 évi csapatszolgálat után lehetett jelentkezni. Aki a felvételit sikerrel letette, egy évre egy hason fegyvernemű csapathoz vezényelték Ausztriába a német nyelv elsajátítására. Utána jött a tanfolyamra. A végzettek közül az első nyolcat vezényelték Bécsbe a cs. és kir. hadiiskolába (vezérkari iskola).

1913. szeptember elején egyik délután egyszer csak kapok egy táviratot, hogy másnap reggel jelenjek meg Pesten felvételi vizsgára. Másfél óra múlva indult a vonatom. Alig tudtam magam összekapkodni. Éppen csak hogy megérkeztem a vizsga kezdetére. Egy hétig tartott. Minden nap reggeltől délutánig. Aki egyik nap nem tudott valamelyik tárgyból, másnap reggel már megkapta a menetlevelet haza, nem vizsgázhatott tovább. Az elnök és egyúttal a tanfolyam parancsnoka Breit József vezérkari ezredes volt. Világtörténelemből Werth Henrik[90] vezérkari százados vizsgáztatott. Kérdésem: az olasz egység kialakulása és Cavour[91]. Harcászatból Dormándy Géza[92] vezérkari százados vizsgáztatott. A tézisem: rajzolja fel a lovasezredet lovasroham alakzatban. Persze, játék volt ez nekem. Katonai földrajzból Vincze Kálmán[93] vezérkari százados vizsgáztatott. Csak írásbeli volt. Mindenki kapott egy néma térképet, amelyen mindenkinek máshol, egy 4x4-es négyzet volt berajzolva. Abba mindent bele kellett rajzolni, amit arról a területről tudott. Én az Alpok egy részét kaptam. Tüzérismeretekből az akkor még új ütegszögmérőt kellett lerajzolni. Ez elég nehéz volt. Franciából el kellett olvasni egy szöveget, aminek saját szavakkal azután el kellett mondani a tartalmát. Ha az illető nem tudta, akkor nyelvtant is kérdeztek tőle. Míg rám került a sor, bevágtam a nekem jutott szöveget (nem sokat értettem belőle) és elmondtam. Ezzel el is intéztem a dolgot. Gyorsírásból alig emlékeztem már valamire, de a vizsgáztató Vajda Gyula[94] honvéd főszámtiszt szegről-végről rokonom lévén azt mondta, hogy amit tudok, azt írjam le, a többinek a helyét hagyjam ki, ő majd beírja. Így is tör-

---

[89] A központi tiszti felsőbb tanfolyam 1871. november 1-jén pesten létesült. Célja az volt, hogy a már két évet csapatnál szolgált és soron kívül előléptetésre kiválasztott 20 gyalogos és 5 lovas alantos tiszt magasabb katonai ismeretekre tegyen szert. Ez felsőbbtiszti tanfolyam elnevezéssel 1914-ig fennállt, és a honvédség olyan tisztjei számára szolgált előkészítő iskolául, akiket vezérkari képzésre a hadiiskolába küldtek.

[90] Werth Henrik vezérezredes (Rezsőháza, 1881. december 26. – Szovjetunió, 1952. május 28.)

[91] Cavour, Camillo Beuso di, gróf olasz államférfi (Torino, 1810 – uo., 1861). Cavour a párizsi kongresszuson (1856) vetette fel az olasz kérdést, Plombierben megnyerte magának III. Napóleont, majd 1859-ben, Itáliában kirobbantotta az osztrákok elleni háborút. Solferino után (június) a francia császár meggondolta magát és (július 11-én) aláírta a villafrancai fegyverszünetet. Lombardia így visszakerült Piemonthoz, mire Cavour lemondott.

[92] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[93] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

[94] Személyére vonatkozóan nincs adatom.

tént. A felvételim sikerült és az év október 1-jétől egy évre a cs. és kir. 4. császárulánus ezredhez (fehér sapka) lettem vezényelve Wiener-Neustadtba[95]. Ostoba fejjel ettől való felmentésemet kértem, amit teljesítettek is. Ha nem jött volna közbe az 1. világháború, kérelmem végzetes akadálya lett volna annak, hogy vezérkari lehessek.

[95] Bécsújhely.

Második Könyv

(Az ezred harci útja a Nagy Háborúban)

III. Felderítés és határmenti harcok

A marosvásárhelyi sajtó hat héttel az általános mozgósítás előtt még köznapi dolgokról ír. Toborozza az ígéretes fiatalokat a nagyszebeni hadapródiskolába az 1914–15-ös tanévre. 45 helyet hirdetett meg az iskola. A szabályzat szerint: 14-17 életkort betöltött ifjak „45 fillér befizetése ellenében a hadapródiskola parancsnokságánál nevezhetők be." A háborúról egy apró hír, amelyben a durazzói konfúzus helyzet miatt (olasz-–albán egymásnak feszülés) Vilmos Albert királyért aggódunk.[1]

Két nappal később, szombaton Kárász Ernő altábornagy meglátogatja az alig pár hónapja Marosvásárhelyen állomásozó 7. honvéd tábori ezredet[2], de ebből a látogatásból még nem sejlik semmi rendkívüli jövendő esemény.

Nyári bemutatók, vetélkedők ideje van:

Tirscher Gusztáv főhadnagy[3], akit a 9-esektől vezényeltek át Nyíregyházára, sikeres bemutatót tartott, július 14-én. Szomorú hír, hogy „a 9. honvéd huszárezredtől a budapesti 1. honvéd huszárezredhez átvezényelt Geréb Tibor huszárszázados (Geréb Béla, marosvásárhelyi marosvásárhelyi polgármester fia) egy pesti lovasbemutatón bukott és életét vesztette."[4] Hoór Egon honvédhuszár hadnagy egy szászrégeni bemutatón sebesült meg két héttel később. Utóbbi baleset híre július 28-án, kedden a lap rendkívüli kiadásban jelent meg, abban a számban, amely „a háború kitörését" is hírül adja. Kolumnás alcím: „Az erdélyi hadtesteket nem mozgósították".

Vasárnap már lázban a város[5]: „A katonai ügyosztályához és a vármegyéhez is 4 óra után érkezett meg a távirati mozgósítási rendelet, melynek híre villámgyorsan futott szét a városban és óriási izgatottság kelt nyomában mindenfelé, a városháza előtt pedig, és a főtéren is, ezrekre menő tömeg leste lázas kíváncsisággal a mozgósítási hirdetmény kifüggesztését.

Fél hat órakor a városháza előtt kifüggesztették az első hirdetményt.

„Már tegnap, de kivált ma megindultak a katonai jelentkezések, s hihetetlenül mozgalmas élet, lázas készülődés tölti be az egész várost."

---

1 *Székely Napló*, 1914. június 18.

2 Uo., 1914. június 20.

3 Valószínű elírás, Fischer Gusztáv főhadnagyról van szó, aki a háború alatt a m. kir. 5. kassai honvéd huszárezredben századosként szolgál.

4 Uo., 1914. július 28. Geréb Béla (Marosvásárhely, 1850. szeptember 14. – ?) is 9-es huszár volt. Jogi tanulmányai befejezése után Árapatak, Erősd és Előpatak községek körjegyzője, azonban néhány hónap múlva „berendeltetett" a m. kir. Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamára, amelynek elvégzése után szabad állományú honvéd huszárhadnaggyá, 1878-ban a 9. honvéd huszárezred segédtisztjévé nevezték ki. 1890-ben választották meg Marosvásárhely polgármesterévé.

5 Uo., 1914. augusztus 2.

Két nappal korábban „a városi katonai ügyosztály hirdetménye már „emlékezteti" a népfelkelőket, hogy „július 26-ától hatályos a hadiszolgáltatás iránti kötelezettség" és útban vannak a behívók.

A hatóság azonnal bejelenti, hogy három nap múlva megszűnik a vasúti közlekedés. A MÁV kolozsvári üzletvezetője közli: „... a rendes menetrend szerinti személyszállító vonatok csak augusztus hó 5-ike éjjel 12 óráig fognak közlekedni. Ez időtől kezdve a vasút jóformán teljesen a mozgósítás szolgálatába kerül és csak igen korlátozottan fog a nagyközönség rendelkezésére állani."

És ettől kezdve már gyorsan peregnek az események. Keddre Marosvásárhely már katonaváros, „Húsz darab főzőüstöt keres a rendőrség katonai célokra[6]." A város „készséggel átengedte a felsőkereskedelmi, felső leányiskolát, ref. leányiskolát, kollégiumot, katolikus gimnáziumot, áll. polgári iskolát stb." a helyőrség rendelkezésére, „de még így is százanként alszanak a szabad ég alatt a bevonuló tartalékosok, népfelkelők."

Az élet persze nem áll meg, Jósika János báró, a 9. honvéd huszárezred tartalékos hadnagya házasságot kötött Gerliczy Felicia bárónővel (a budavári Mátyás-templomban)[7].

Itthon: a cs. és kir. 62. gyalogezred újoncai a Széchenyi-téren ünnepélyesen letették az esküt. Két nappal később: búcsúzik az 51. gyalogezred vásárhelyi alakulata[8]: „Ezernyi tömeg kíséretében gyalogszerrel igyekvők és kocsin robogók sokaságával indult el ezután az ezred vidám zeneszó mellett a vasúti állomás felé. (...) A Rákóczi induló vérforraló hangjai mellett megtelnek, és lassan indulnak a hatalmas hosszú katonavonat kocsijai, miközben még egyszer felharsant a tömeglelkes, egetverő éljenzése." Langendorff ezredes és Bernády György főispán beszélt. A Bem és a Kossuth szobor közötti téren gyülekező háziezred, a cs. és kir. 62. gyalogezred három zászlóaljának az eskütételén Engerlein József ezredes beszélt. Ugyanott volt – „Istenért, királyért, hazáért!" – Kőrössy István cs. és kir. kamarás, alezredes vezetésével felvonuló a 22. honvéd gyalogezred. népfelkelőink zászlóáldása.

A háború első évének marosvásárhelyi történéseit összefoglaló *Marosvásárhely és a háború* c. album[9] szerkesztője így örökíti meg „a mozgósítás első napjait":

„Őfelsége július 26-án rendelte el a részleges, 31-én pedig az általános mozgósítást. A király hívó szavára megmozdult az egész ország. A lelkesedés tüze lángoszlopokban csapott fel a székely fővárosban is. Izzó érdeklődés mutatkozott mindenfelé és hatalmas csoportok tüntettek a háború mellett. Augusztus 2-án és 3-án a háború melletti lelkesedés a tetőpontra hágott. A főtér minden hirdető oszlopa tele volt ragasztva felhívó, figyelmeztető, intő hirdetményekkel, melyeket a kormány, vagy a városi hatóság adott ki. Este tüntető csoportok járták be a várost a katonazenekar hangjai mellett. Nagyobb tüntetések voltak a város főispánja, polgármestere lakása, valamint a cs és kir. és honvéd kaszárnyák előtt. A kaszinók, társaskörök, kávéházak

---

6 Uo., 1914. augusztus 4.

7 Uo., 1914. augusztus 7.

8 Uo., 1914. augusztus 9.

9 *Marosvásárhely és a háború. 1914*. Első könyv. Szerkeszti Oroszlány Gábor. Az album sejthetően az 1915. tavaszi hónapok valamelyikében jelent meg, lehet, hogy éppen március végén, április elején. Március 12-ei keltezéssel közli a 22. honvéd gyalogezred hősi halottainak névjegyzékét. A könyv nyomását Grünn Sámuel marosvásárhelyi könyvnyomdája, kötését Hegedüs Ferenc könyvkötő készítette. Második kötete 1915. júliusban jelent meg.

az esti órákban zsúfolásig tömve voltak kellemes idegességű, örömmámorban úszó közönséggel, mely éljenezve fogadott minden háborús és új eseményt.

A lapok naponta többször különkiadásokban jelentek meg — és a *Székely*, *Székely Ellenzék* és az *Ellenőr* szerkesztőségei előtt megszámlálhatatlan tömeg verődött össze, mely a legújabb híradásokat akarta hallani. Minden napnak meg volt a történelmi nagy eseménye.

Augusztus 1-én adják hírül a lapok, hogy Jaures[10] képviselőt Parisban meggyilkolják. Másnap Németország megüzeni a háborút Oroszországnak. Augusztus 3-án kitör a francia és a német háború. A reá következő nap Anglia hadat üzen Németországnak.

Marosvásárhelynek augusztus 8-án és 9-én örökké emlékezetes ünnepe volt. E napon a 62. gyalogezred hadba vonuló legénysége; másnap a 22 honvéd gyalog ezred népfelkelői tettek ünnepélyes esküt a főtéren, a szabad ég alatt. A 62-ösök parancsnoka: Engerlein József ezredes tartott a katonákhoz beszédet, majd Zsilinszky és Nemes kapitányok buzdították a legénységet az elkövetkező küzdelemre. A honvéd népfölkelőkhöz: Körössy alezredes, cs. és kir. kamarás intézett beszédet, s ezután az ezred átvette Marostorda vármegye közönsége által ajándékozott nemzeti lobogót. Az ünnepélyes aktuson megjelent a megye és város tisztikara, főispánja és polgármestere, a megye alispánja és a város törvényhatósági bizottsága. A népfelkelők lobogóját Újlaky János római katolikus, Bíró András református, Bayer Fülöp lutheránus, Rédiger Géza unitárius és dr. Lőwy Ferenc izraelita lelkészek áldották meg."

A huszárok?

„Augusztus 9-ikén este a Royal kávéház közönsége megható látványnak volt tanúja. Itt búcsúztak el a közönségtől a 9. honvéd huszárezred tisztjei. Egyetlen szem sem maradt szárazon. Az érzékeny búcsú könnycseppjei ott csillogtak a szemekben.

Teőrös főhadnagy oda szólt báró Bánffy tizedeshez, kinek egy virágkosár volt a kezében tele illatos szegfüvel és rózsával:

– Ossza ki a hölgyek között!

Minden hölgynek jutott emlékbe egy szegfű, vagy rózsa: a tisztikar búcsúvirága. A zene a Himnuszt játszotta, majd felzúgott az éljen. A gavallér huszárok hálásan köszönték meg a közönség meleg ovációját."

„Virág mindenütt volt, és sok nemzeti színű nagy zászló"

Amint tehát utólag olvashatta az úri közönség, a huszárok „huszárosan", ahogyan illik: „gavallérosan" búcsúztak a vásárhelyi kávéházi társaságtól. Hol másutt búcsúzhattak volna, mint a törzshelyen? Harctéri hírüket augusztus 23-án jegyezte az itthoni sajtó, de ne fussunk az események elé. Augusztus 10-én a két osztály bevagonírozott (az I. osztály a vásárhelyi állomáson, a II. osztály Szamosújváron) és útra kelt a galíciai–orosz határ[11] felé.

---

[10] Jaurès, Jean francia szocialista politikus, filozófus (1859-1914). 1914. július 31-én halálos merényletet áldozata.

[11] Galícia (Közép-Európa) történelmi tájék, jelenleg Lengyelország és Ukrajna között oszlik meg. Keleti felének történelmi neve: Vörösoroszország. Galícia és Lodoméria királyság vagy csak egyszerűen Galícia volt Ausztria legnagyobb, legnépesebb és legészakibb tartománya 1772 és 1918 között, Lemberg (Lwów, Lviv, Lvov, magyarul: Ilyvó) fővárossal. Galíciát a lengyel–litván nemzetközösség területeiből alkották Lengyelország felosztása (1772) alkalmával és ez az állapot egészen az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig, az I. világháború végéig tartott.

Miért az orosz határra?

Bár könyvemnek nem tárgya, a kérdésre mégis válaszolva, dióhéjban összefoglalnám Pollman Ferenc hadtörténészt idézve, az elkövetkező négy év történéseit meghatározó, a legmagasabb környezetben kimunkált tervet:

Az osztrák-magyar haditerv egy vagy két fronton megvívandó háborúval számolt. Egyidejűleg három ellenféllel szemben ugyanis Conrad von Hötzendorf[12], a vezérkar főnöke, reménytelennek tartotta az ellenállást. A rendelkezésre álló haderőből három csoportosítást hoztak létre. Közülük az egyik mindenképpen a déli határon, a másik pedig Galíciában került volna alkalmazásra. A harmadik csoportból Conrad stratégiai tartalékot képezett, melyet a helyzet alakulásától függően vagy délre a szerbek, vagy északra az oroszok ellen kívánt küldeni. Gondot jelentett mindazonáltal az az eshetőség, ha olyan időpillanatban válik szükségessé a stratégiai tartaléknak szánt 2. hadsereg bevetése az oroszok ellen, amikor az már egy korábbi döntés következtében úton van dél felé.

A történelemből tudjuk, hogy pontosan ez a legkedvezőtlenebbnek tartott helyzet alakult ki, és ráadásul a 2. hadsereget már nem sikerült időben visszafordítani az északi hadszíntérre: előbb le kellett szállítani a déli határra, és csak jókora késéssel lehetett elindítani az oroszok ellen. Egyes hadtörténészek szerint ez a tragikus mozzanat eleve megpecsételte a Monarchia sorsát. A 2. hadsereg Odüsszeiája érintette természetesen a lovasság felvonulását is, ha nem is a legsúlyosabb mértékben. Eredetileg három lovashadosztály (1., 10., 11.) tartozott a stratégiai tartalékhoz, azaz a Szerbia elleni részleges mozgósítás (B-háború) során mindháromnak a déli hadszíntéren lett volna a helye. Amikor azonban bizonyossá vált, hogy Oroszország is beavatkozik a konfliktusba (R-háború), akkor valamennyi lovashadosztályt Galíciában kellett bevetni. Közülük a már délre tartó 1-t sikerült megállítani és visszafordítani. A 11. honvéd lovashadosztály fele, a 24. honvéd lovasdandár közvetlenül átirányítható volt az orosz frontra. Ennek a hadosztálynak ugyanis más volt az összetétele B-háború és R-háború esetén. Az előbbi esetben a 19. és a 22. lovasdandárokból[13], míg az utóbbiban a 24. és a 22. lovasdandárokból tevődött össze. Így a B-háború a 24. lovasdandárt nem érintette. Csak a 10. lovashadosztály osztozott a 2. hadserege sorsában, és érkezett (az említett 22. lovasdandárral együtt) augusztus végére, az északi hadszíntérre.[14]

A lovasságnak, „felvonulása után az volt a feladata, hogy áttörjön a határon, szétverje az orosz lovasságot, és híreket hozzon a mögötte lévő seregekről[15]", mert az ellenségről idejében érkező, pontos hírek volt a hadműveleti terv sikerének meghatározó feltétele. „Amikor a háború megindult, legelőször a két fél felderítésre küldött lovasságának kellett találkoznia, egymással megküzdenie, hogy azután az ellenség gyalogos tömegeinek hollétét és erejét megállapíthassa. A

---

[12] Franz Conrad von Hötzendorf (Penzing bei Wien, 1852. november 11. – Bad Mergetheim, Németország, 1925. augusztus 25.) osztrák–magyar tábornagy a Monarchia fegyveres erejének vezérkari főnöke.

[13] A 19. honvéd lovasdandár a budapesti 1. és a pécsi 8. honvéd huszárezredből, a 22. honvéd lovasdandár a debreceni 2. és a szegedi 3. honvéd huszárezredből állt. A marosvásárhelyi huszárezred társa a 24. honvéd lovasdandárban a kassai 5. honvéd huszárezred volt.

[14] Pollman Ferenc: *A Monarchia lovassága az első világháborúban*. A Huszárok a történelem forgószínpadán: tudományos tanácskozás Sárvár, 2000. szeptember 14-15. c. kötetben. [Szerk. Söptei István]; [kiad. a] Nádasdy Ferenc Múzeum. - Sárvár, 2000.

[15] Vitéz Aggházy Kamill és Stefán Valér: *A világháború. 1914–1918*. Budapest, 1934. 68. p.

lovasságot ennek megfelelően, főleg a lovasság elleni, karddal a kézben végrehajtandó. Bátor rohamra képezték ki."[16]

Mi sem természetesebb tehát, hogy az offenzív feladat megoldására, számítva arra is, hogy az orosz felvonulás késésben van, az ehhez a fegyvernemhez tartozó seregtestek keltek először útra. Legelőször a krakkói 7. hadosztály indult el, augusztus 6-án, a többiek augusztus közepe táján. A Lembergben állomásozó 4. és 9., a jaroslaui 6., a stanislaui 8. békeidőben is néhány vágtaütemre volt Orosz-lengyelország határától. A temesvári 1., a bécsi 3., a budapesti 5. honvéd és a kassai 11. honvéd hadosztály felvonultatása volt körülményesebb.[17]

A marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred[18], amely a 24. honvéd lovasdandár és így a 11. honvéd lovashadosztály egyik csapatteste volt, augusztus 10-én vagonírozott be. I. osztálya, törzse és ezredközvetlen alakulatai Marosvásárhelyen, II. osztálya Szamosújváron, Lemberg[19] kirakodási menetcéllal. A II. osztály törzsének és a 4. századnak a felvonulásáról készített vázlat szerint a szerelvény 11 óra 30-kor indult ki a szamosújvári állomásról, Nagyvárad, Debrecen, Nyíregyháza, Csap és Ungváron át Uzsok fölött, augusztus 12-én reggel robogott át a határon és Sambor, Stryj vargabetűvel augusztus 13-án reggel érkezett meg Lembergbe. Kirakodás után, lóháton folytatta útját Kamionka Strumilówára (északkeleti irányban Lembergtől 40 km-re), kijelölt beszállásolási helyére.

Kövessük *Ehrlich Géza* és *Maczky Emil* harci naplójával az ezred útját:

Augusztus 10, 11, 12, 13. [Délben indulás a harctérre Szamosújvárról. Osztályparancsnok volt Pántz Alajos lovag őrnagy. Századparancsnokom volt Tóthvárady-Asbóth István százados Front mögötti az én századomnál Jakabffy Tódor, szakaszparancsnokok: Konkoly-Thege Kálmán főhadnagy (a jó Kuli), Bogdánffy Béla főhadnagy, meg én. Én még akkor hivatalosan a főhadnagyi kinevezésemről nem tudtam és így, mint hadnagy indultam el. A főtéren az egész város ott volt a püspökkel és a polgármesterrel, a püspök sírt búcsúbeszéde közben. A beszédek után Kardot ránts! majd Imához! volt, utána zenével kísértek a vonathoz, hol minden utol-

[16] Uo., 68.

[17] A lovashadosztályok hadrendjét az áttekinthetőbb eligazodás végett a *Melléklet* c. fejezetben táblázatba foglaltam.

[18] A 9. honvéd huszárezred hadrendje az elvonuláskor: parancsnoka Géczy Kálmán ezredes. Ezredsegédtiszt: Mezriczky Károly főhadnagy. Utászszakasz pk. Maczky Emil főhadnagy. Tüzérszakasz pk. Teőrös József főhadnagy. I. osztály pk. Virányi Ferenc alezredes. 1. század pk. Filotás Ferenc százados, Kovács Albert főhadnagy, beosztott tiszt Szánthó Gyula főhadnagy. 2. század pk. Perczel Ármánd százados, beosztott tisztek Brunhuber László főhadnagy, Benkő Béla főhadnagy, Márton Sándor hadnagy. 3. század pk. Tragor Károly százados, beosztott tiszt Makay István főhadnagy. II. osztály pk. Pantz Alajos alezredes. 4. század pk. Tóthvárady-Asbóth István százados, beosztott tisztek Jakabffy Tódor százados, Konkoly-Thege Kálmán főhadnagy, Bogdánffy Béla főhadnagy, Ehrlich Géza főhadnagy. 5. század pk. (Szemző Elemér százados), br. Majthényi István főhadnagy, beosztott tisztek Czakó Kálmán főhadnagy, Sváby Sándor főhadnagy. 6. század pk. Kubassy Sándor százados, beosztott tisztek Bereczk Zoltán főhadnagy, Stefánovits Döme főhadnagy, Gaál Dezső tart. hadnagy.

[19] Lemberg (L'viv, Львів), Sambor (Sambir, Самбір), Stryj (Stryi, Стрий), Kamionka Strumilówa (Kamianka Buska/ Kamyanka Buska, Кам'янка) galíciai települések, ma valamennyi Nyugat-Ukrajnában.

só lakókocsi is virágokkal volt teleaggatva. Zabbal, köpennyel, teljesen előírásosan felmálházott nyergem oly szokatlanul magasnak tűnt fel, a töltött pisztoly, töltényekkel tele *cartouche*, panyókára vetett mente pedig úgy húzott elfele a karddal együtt, hogy alig tudtam lóra ülni.

A legkedvesebb lovamon ültem, a *Benári*n, jegyetlen, szénfekete kancán. Soha ennél ragaszkodóbb, hűbb és jobb lovam nem volt és nem is lesz. Állandóan ezt lovagoltam elfogatásomig, 1916. július 6-ig, és amikor a fogságból 1918. május 15-én Medgyesre, a pótszázadhoz bevonultam, őhozzá vitt az első utam az istállóba, cukorral. Két évig nem látott és megismert a hangomról, amint megszólítottam és hozzámentem, nyeríteni kezdett, dörzsölgette hozzám a fejét, nyalta a kezemet és úgy, mit azelőtt, zsebeimben cukor után keresett. Ezt a hű állatot úgy szerettem, mint talán magamat! Sokszor áztam, csak hogy ő fedél alá jusson. Nem is csoda, három lovasrohamot lovagoltam rajta, sokszor jut eszembe, nekem nem szabad elesnem, mert akkor mi lesz a *Benári*val? Hat évig szolgált engem, míg 1918. november 28-án Marosvásárhelyen a laktanyából ellopták. Még nem tudok róla, de amint lehetséges lesz, ki fogom kutatni, mi lett szegénnyel? Sok barátnál, ismerősnél és rokonnál jobb volt. Rúgott, harapott, de engem soha sem bántott. Vigyázott rám, ha mellette aludtam, nehogy meglökjön, ha eleresztették és hívtam, rohant hozzám és követett, mint egy kutya, a zsebeimet szaglászva. Igazi huszárló volt, nemes vérű, bátor, jó bajtárs. Csak láthatnám még egyszer! A többi harctérre vitt lovam: a *Nonó*, nyírott sörényű, kurtírozott lipicai szürke, a czabovai Jankovich ménesből, meg a *Szultán*, szintén kurtírozott világos pej, gr. Teleki Domokostól[20]. A legszükségesebb poggyászomat ez a ló vitte, a nyeregre szerelt 2 oldali táskában.

A vasúti szállítás közben minden állomáson nagy ováció, ennivalót, cigarettát, vizet hoznak. Délben Kolozsvárt voltunk, éjjel [este 10 felé] Nagyváradon és reggel, 11-én Debrecenben. Debrecenen át Kisvárda felé mentünk [Nyíregyházán át]. Csapra délben érkeztünk, este Ungváron voltunk. [Mindenütt nagy ováció, sok virág fogadott.] Virág mindenütt volt és sok nemzeti színű nagy zászló. Sok bort is adtak. Én magam kaptam 2,5 liter vörös bort. [A legénység vadonatúj ruhában, csákóban, a lovakon teljesen új felszerelés. A huszárok le-leugráltak a vonatról, sokat ittak és még többet táncoltak.]

Az Uzsoki-szoroson a magyar határt a vonat reggel (augusztus 12-én) 8 óra 55-kor hagyta el. Szomorúan néztük az eltűnő piros-fehér-zöld oszlopot. Talán nem látjuk többé soha. Sianki[21] volt az első község a magyar határ után. Onnan Samborba vittek tovább, ahová délben érkeztünk. A lelkesedés itt is megvan, de sokkal kisebb, úgyszólván jelentéktelen a magyarok lelkesedéséhez képest. Este Stryjbe értünk, [Amint a vasúti étteremben a közönség bejönni látott minket, éljenezi kezdte a „magyar huszárokat", sokan magyarul kiáltottak Éljen!-t] s onnan tovább az éjjelen át Lembergbe.

Reggel 5-kor (augusztus 13-án) szálltunk ki a vonatból Lembergben [és lóra ültünk. Az ezred többi része már ott várt, még csak egy század, a 6. (Kubassy) hiányzott, az még úton volt. Lembergen átmenve, mindenki óriási lelkesedéssel fogadott. „Hoch den Husaren! Éljen!" hallatszott minden utcán végig. Virág, cukorka és tudja Isten mi minden nem volt még. Aznap] onnan lóháton [Kamionka Strumilówára lovagoltunk, ami Lembergtől 45 km-re, északra van, az orosz határ felé], ahol a dragonyos[22] laktanyába szállásoltunk el. A vidék tele kozák járőrök-

[20] Teleki Domokos alsózsuki méneséből.

[21] Sianki (Volosianka, Волосьанка) kárpátaljai határtelepülés, ma Nyugat-Ukrajna.

[22] A dragonyos eredetileg a lovasított gyalogság neve. A 16. század végétől Franciaországban, később

kel és osztagokkal, akik azonban csapataink elől mindenütt megfutamodnak. Az éjjelt a laktanyában töltöttük egy legénységi szobában együtt, igen jól. [Nagyon jó lett volna, ha Pantz őrnagy és Jakabffy Tógyer ne hortyogtak volna olyan becstelenül. Ha az egyik felébredt a másik horkolásától, szidni kezdte azt. Egyik tőlem jobbra aludt, a másik balra. Így hát én voltam a „Rázd meg, Géza!"] Vehettünk végre tiszta fehérneműt, s jól megmosakodhattunk. Ezen az estén tudtam meg, hogy tényleg főhadnagy lettem[23], s a 2 csillagot mindjárt fel is varrattam. [Még lefekvés előtt megtudtuk, hogy én főhadnagy, Pantz alezredes lett. Nem volt hol, hát az istállóban a századszabó (Rápó Béla) varrta fel a második csillagot.] Bár szerencsével viselhetném!

Utazás. Debrecenben az állomásnál találkoztam drága kicsi menyasszonyommal. Átkeltünk a határon Siankinál. Kivagonírozás Lembergben. Lembergen át diadalút, a virágot szórják, a legénységnek ennivalót. Délelőtt 11-kor ellovagoltunk Kamionkára. Ott éjjelezés, egy kórházban aludtam.

Augusztus 14. Reggel rendbe hoztunk magunkat, s elmentünk eligazításra[24]. Ott láttam egy kozák lónak a tartalék patkóit, gazdáját a mi lovasaink megölték, s mindenét elvették, a patkója, mint emlék volt ott a dandárparancsnokságnál[25]. Még mielőtt onnan szétmentünk volna, jött

minden európai hadseregben alkalmazták. A 17. század végétől tekinthetők igazi lovasságnak. A 19. századtól szablya, karabély és pisztoly volt a fegyverük, s már teljes értékű nehézlovasságnak számítottak.

[23] A napló írója a Ludovika Akadémia elvégzése után, hadnagyként vonul be 1911. augusztus 18-án a marosvásárhelyi m. kir. 9. honvéd huszárezredhez. A rangemelésre békeidőben, szabályszerűen lett jogosult, háromévi csapatszolgálat után.

[24] Augusztus 13-án este fél 9-re hívta össze Jóny László ezredes, a dandár tisztikarát *eligazításra*, ahol ismertette a seregtest feladatát: „Hadvezetőségünk a dandárt a Brudermann lovassági tábornok parancsnoksága alatt álló 3. hadseregünkbe osztotta be azzal, hogy a hadsereg előtt a cs. és kir. 2. és 4. lovashadosztállyal vállvetve, felderítést végezzen." Ezek a lovas seregtestek zömükkel augusztus 15-én lépik át az orosz határt. A cs. és kir. 4. lovashadosztály Dubno irányába, a m. kir. *24. lovasdandár* Stojanów–Luck, a cs. és kir. 2. lovashadosztály Wladimir Wolynszki–Kowel irányába nyomul elő. A 24. lovasdandárnak a Styr folyása és a Tartakow–Lokaczy–Stochod vonal között kell felderítenie, de „be kell tekintenie" a szomszédos, Ugrynow-Torgovicán át Dubno irányába is. *Az 5. honvéd huszárezred története*, 45. p.

[25] *Dandár* (Brigade), a legalacsonyabb seregtest az ot-m. hadszervezeténél. Két fegyvernemi csapattestből alakították ki. A *24. honvéd lovasdandárt* a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred a kassai 5. honvéd huszárezreddel párban alkotta. Az 5. honvéd huszárezred hadrendje az elvonuláskor: parancsnoka Hegedüs Pál ezredes. 1. ezredsegédtiszt Ghyczy Béla százados. 2. ezredsegédtiszt Havassy Lajos főhadnagy. Utászszakasz pk. Füzesséry Sándor főhadnagy. Távjelzőjárőr pk. Márton Ernő főhadnagy. I. osztályparancsnok Hüttner József őrnagy. 1. század pk. Körmendy-Ékes Károly százados, beosztott tisztek: Görgey Miklós százados, Kelemen Zoltán, Takácsy Gyula fhdgy-ok, Cseley Márton hadnagy, Platthy Mihály zls. Bujanovics Albert önkéntes. 2. század pk. Szmrecsányi Adorján százados, beosztott tisztek báró Apor Ferenc. Rabong Frigyes, Steller László fhdgy-ok, Somló István tart. hadnagy; 3. század pk. Várady Dániel százados, beosztott tisztek Elekes Antal százados, Déry Zoltán főhadnagy, Kiszely Pál, Patay Samu tart. hdgy-ok. II. osztályparancsnok Zimmer Alajos alezredes. 4. század pk. Marsó László százados, beosztott tisztek Fischer Gusztáv, Schmitt Pál, Péczely László fhdgy-ok, Szabó Iván hadnagy; 5. század pk. Késmárky Béla százados, beosztott tisztek Szabó Lajos százados, Szombathy József, Serly Károly fhdgy-ok, Kommer Gyula tart. hadnagy; 6. század pk. Reök István százados, beosztott tisztek Serédy Géza százados, Máriássy László főhadnagy, Tóth József hadnagy, Kovács Ödön tart. zls. 4. géppu. o-pk. Szabó József szds., beosztott tisztek Böszörményi Árpád főhadnagy, Komáromy László

egy jelentés, hogy körülbelül 200 kozák Cholojównál[26] a vasutat és a távírdát elrombolta, s Kamionka felé tart. Hozzánk azonban csak a Bug folyón keresztül jöhetett volna, ezt pedig erősen megszállottuk. Még mielőtt ebédelhettem volna, 10 lovast kellet hogy vigyek, úgy 15 km-re, a Bug mellé [a Búg egy gázlójához, Spashoz] őrségnek. Ott láttam az első [ellenséget] kozákokat. A Bug túlsó partján ültek [a búzakévék mellé lehasalva], tőlünk úgy 300–400 lépésre és figyeltek. Én elővettem a látcsövemet, kezdtem őket nézni, mire ők a szalmába lebújtak [jobban leplezték magukat]. Egyes lovasokat is láttam a túlsó parton. Este 6 órára kerültem onnan vissza, a dandár akkor már kinn volt Kamionkától északra az egész éjjel a szabad ég alatt[27]. Sem mi, sem a legénység még aznap nem evett semmit, mert a konyha nem jól működik, lusták dolgozni. Éjjel oly hideg volt, hogy szalmán fekve, gumiköpeny, mente és barket takaróval is betakarózva, hideg volt annyira, hogy egész éjjel reszkettem. Aludni alig aludtam, még reggel is iszonyatosan reszkettem a hidegtől. Én egyelőre állandóan ki lettem rendelve, mint baloldali harci járőr [bal oldalvéd] 6 huszárral. Elég kellemetlen dolog, de hát nincs mit válogatni. Egy baj is történt tegnap. Filotás kapitány, miközben pisztolyát töltötte, az elsült és lábfejét [bokáját] keresztüllőtte. A kórházban fekszik. Én mindeddig igen egészséges vagyok, de tekintve helyzetemet, jól nem érzem magam. A nagyon hideg éjszakára fel Jakabffy Tógyer máig is azt erősíti, hogy akkor kapta meglévő összes bajait, de mi mindnyájan inkább az aradi orfeumot, meg a vásárhelyi kabarét tartjuk okozóul. Jó, hogy ilyen hideg éjszakák is vannak a háborúban, legalább a béke elmúlt, meleg éjszakáit rá lehet fogni.

Megalakul a dandár. Áll az 5. (kassai) és a 9. honvédhuszárezredekből, hadrendjébe tartozik az 5. ezred géppuskás osztaga, egy zászlóalj[28] közös gyalogság[29]. Délben jelentést kapunk arról, hogy jön két század kozák, amire a dandár előre megy a Bug hídjáig és Polska falunál táborba száll.

„Dicsőséges tűzkeresztség" – a stojanóvi csata napja

Augusztus 15. Kamionkából reggel indultunk. A járőrömmel az erdőben kellett mennem, igen sokáig. Mindenütt nagy mocsarak, a rajtuk átvezető hidakat pedig elrontották a kozákok. Déli egy órakor értük el Stojanów[30] falut, s a község mellett tábort vertünk. Még abrakolás közben jött egy jelentés [egy osztrák csendőr jött azzal a jelentéssel], hogy a közeli erdőkben ellenséges, erős lovasság van. Rögtön nyergeltünk, s a jelzett irányban elindultunk [s rohamhoz készültünk, majd keresésükre indultunk]. A határszéli falvak és tanyák mind égtek, felgyújtották a kozákok. Közben az orosz határt is átléptük délután 2 óra 40-kor. Már hazafelé mentünk

---

főhadnagy ezredélelmezőtiszt, Szabó Kálmán főhadnagy, gazdászati tiszt. Ezredorvosfőnök dr. Omaszta Sándor ezredorvos. Vonatparancsnok Cseley Andor tart. hadnagy.

[26] Cholojów (Kholoyiv, Kholoyev) galíciai, ma Nyugat-Ukrajna Lviv tartományában, 15km-re Radziechówtól (Radekhiv).

[27] A Bug hídjától délre.

[28] *Zászlóalj* (Bataillon) a lovas-, illetve a tüzérosztálynak megfelelő, alapvető gyalogsági csapattest az ot-m. monarchia hadszervezetében. 2-4, azonos fegyvernemi alosztályból (pl. századból) alakították ki. A 24. lovasdandár támogatására a 30. gyalogezred I. zászlóalja Radziechównál és Stojanównál gyülekezett.

[29] Császári és királyi.

[30] Stojanów, Stojanóv (Stoyianiv, Стоянів, Stoyanov), Kamionkától 40, Radziechówtól (Radekhiv, Рабзіечів) 10 km-re északra, Spas (Спас), Polska (Полска), települések Galícia és Oroszország határövezetében, ma Nyugat-Ukrajnában.

[Már úgy látszott, hogy keresésünk eredménytelen], amikor hirtelen [egy erdei úton haladva minket srapnelezni[31] kezdenek], utána nyomban ágyútűz [szórta az országúton álló trénünket is, melynél pánik tört ki és szanaszét szaladtak. Az első srapnelek, mondhatom, kellemetlenek voltak, pedig alig okoztak veszteséget, a puskagolyók annál inkább. Ez volt az ezred tűzkeresztsége].

Nekünk a lovasdandár géppuskás osztagon kívül, 1 zászlóalj gyalogságunk volt csak. Tüzérségünk nem. A harc 3 órán át tartott. Golyózáporban álltunk az erdő szegélyén. Fütyültek fejünk felett a golyók. Szerencsére embert nem találtak, csak Pantz alezredes lovát, mely el is hullott. Közben a 9. ezred I. osztálya[32] rohamra ment az ellenséges tüzérségre és géppuskákra, arcban. [A roham az erdőből indult. Amikor az erdőből kibukkantunk, a tüzérség kb. 800 lépésre volt. „Rajta! Rajta!" – ordította az ezred, a rohamot fújták és a legteljesebb futásban neki az ágyúknak és a géppuskáknak. Az orosz tüzérek még egy-egy lövést leadtak, többre már idő nem volt, aztán menekültek. Ki az ágyúk alá, ki a fogatokhoz.] Az orosz tüzérek ágyúikat elhagyták, a fogatokat lelőtték, a mieink fogat hiányában az ágyúkat nem hozhatták el. Azonban a géppuskákat elvették az oroszoktól, s el is hozták. Ennél kitűnt Maczky Emil főhadnagy, ki maga 2 géppuskát foglalt el.

Volt lovasroham is, de ennél a kozákok még a roham előtt visszafordultak. [Ekkor jött az ágyúkat védő orosz ulánus dandár rohamra. A rohamozó orosz ulánus osztály az úgynevezett sárga dandár volt, mert mindenkinek sárga lova volt. Igen sok lovat is fogtunk el, meg oroszt is, köztük egy őrnagyot, akit karddal az arcán súlyosan megsebesítettek. A roham után mindkét fél visszament.]

Egyes járőrök és csoportok azonban az 5. ezredtől összeütköztek. Körülbelül fél 7 volt, este, amikor az ellenség Torki[33] felé visszavonult. Mi Stojanów felé mentünk vissza, s ott egyelőre rendezkedtünk. [Mi az éj folyamán Radziechówra mentünk vissza és ott Bader gróf kastélya körül táboroztunk.] Körülbelül 27 halottunk és 60 sebesültünk volt. Az oroszoknak jóval több. Tisztjeink közül meghalt gróf Csáky Béla tartalékos hadnagy [srapnel teljesen szétvitte, meg sem volt található. Ő nyitotta meg a jó cimborák szomorú sorát, akik életüket hagyták ott a galíciai homokban], megsebesült Virányi alezredes, Fogl hadnagy[34], Szent-Iványi hadapród őrmester[35]. Brunhuber főhadnagyot állítólag ágyúlövedék találta és egyik kezét és lábát leszakította, hollétéről nem tudunk semmit. Sebesültvivőink nem találták meg[36]. [Az ötös huszároktól megsebesült Máriássy Laci[37] főhadnagy, kardvágás a mentén át.]

Ebben az ütközetben a kozákok megölték két sebesültvivőnket, kik éppen egy sebesültet kötöztek, a sebesülttel együtt. A kozák lándzsa csúnya sebet üt. De nem igen veszélyeset. [Az orosz lovas lándzsája az eső pillanatra, a roham alatt, igen félelmetesnek látszik, de később ki-

---

31 *Srapnel*: tüzérségi lőszer. Töltelékgolyókkal kialakított repeszgránát, amit 1803-ban *Henry Shrapnel* angol tábornok talált ki.

32 A marosvásárhelyi osztály Virányi Ferenc parancsnoksága alatt.

33 Torki (Tarkiv), Stojanówtól északkeletre a határ mentén 30 km-re Sokal irányában.

34 Fogl József hadnagy (Gödöllő, 1891. – ?)

35 Szentiványi Elemér tartalékos hadapród őrmester, a 9. honvéd huszárezredben

36 Brunhuber László valóban súlyosan megsebesült, de megkerült és szakszerű ápolás után visszatért ezredéhez.

37 Máriássy László huszár ezredes (Rimaszombat, 1888. június 10. – London, 1974. február 22.) a mozgósításkor az 5. honvéd huszárezred 6. századában beosztott tiszt.

derül, hogy nem is olyan veszélyes. Ha nem talál direkt valakit, akit aztán a lendület miatt igaz, hogy a kezéig felnyársal, akkor már hasznavehetetlen és kardos ellenfele nyugodtan kopogtathatja a koponyáját. Legtöbb el is dobta, mivel látta, hogy mit sem ér.] Az ütközet alatt az orosz tüzérség lőtte a Stojanówon lévő vonatunkat[38], s azok között nagy pánikot idézett elé. A kocsik és vezeték tiszti lovak vad futással vágtattak Radziechówon át Kamionka – Lemberg felé. Sok kocsit ágyúlövedékek találtak, sok az utat kísérő mocsárba esett, s ott fulladt lovastól együtt. A kocsik és lovak legnagyobb része egészen Lembergig szaladt, még az éjjel. Az én tisztiszolgám, aki 2 saját lovamat vezette, szintén ide jutott az egyikkel. A másik ló, a hátán lévő poggyászommal az ágyúlövésre elfutott. Legényem másnap, az egyikkel Lembergből előkerült, s elküldtem a vonattal együtt Kamionkába, hogy a másik lovamat is fogja el, mert amint hallottam, ott sok elszaladt lovat fogtak el. Hogy elfogta-e, nem tudni. Az ütközet után mi még az éjjel Radziechówba mentünk, s ott táboroztunk. Még mióta hazulról eljöttünk, folyton csak táborozunk.

Ehrlich Géza, az ezred tartalékba rendelt II. osztályával egy dombtetőről követte és nyilvánvalóan a takarodó utáni beszámolókból egészítette ki „beszámolóját". Lényegesen több részletet tartalmaz a család tulajdonában lévő naplószöveg, ezeket a szögletes zárójelek közé fontosnak is tartottam áthozni a levéltári változat kiegészítésére, de még így sem teljes a kép. Ehrlich szemérmesen elhallgatja itt a csatának egy igen fontos momentumát, amit mindenki más végzetes vezénylési hibának tart, s ami miatt, úgymond, értékelhetetlen félsikerré válik a különben „véresen eredményes" csata. A család számára írt emlékiratában majd „visszatér" az eseményre: „*egy* osztályparancsnok korán fúvatott osztályának gyülekezőt (vágtában hátrafelé), ami a teljes sikert elrontotta".

Hegedüs Pál altábornagy, aki a kassai 5. honvéd huszárezred parancsnoka volt történetünk idején és ugyanabból a magasságból „látta" az eseményeket, mint Ehrlich Géza, háborús naplójegyzeteiben[39] nem kevés malíciával jegyzi meg, hogy *„A harc lefolyását nem tudtam megállapítani, mert ahány tisztet kérdeztem ez iránt, az mind másképpen adta azt elő."* Bizonytalan ő is a gyülekezőt fúvató parancsnok személyében: „Azt, hogy ki adott parancsot a gyülekező fúvására, nem tudtam teljes biztonsággal megállapítani. A tisztek közül többen azt állítják, hogy a Virányi[40] fúvatta."

Nézzünk csak bele az említett „előadásokba".

---

[38] *Vonat, trén.* Személy- vagy anyagszállításra, oszlopokba foglalt, vagy géperőhajtású szállítóeszközök, a hozzátartozó személyzettel. Két alapvető fajtája volt: a csapatvonat és a seregvonat. Az előbbi – egy gazdászati vagy csapattiszt parancsnokságával – szállította a csapattest részére naponkénti közvetlen szükségletet, így magába foglalta a mozgókonyhákat, az eleségkocsikat az élelmiszerkészletekkel ember és ló számára, málhakocsikat a legkevésbé nélkülözhető málha továbbítására, valamint a szerszám- és szerelékkocsikat. Két részre tagolódott: az ütközetvonat azokat a dogokat vitte, amelyekre a harc, illetve közvetlenül előtte és utána szükség volt (mozgókonyha, egészségügyi felszerelés) és folyamatosan követte a csapatot. Ide tartoztak még a mesteremberek, tartaléklovasok, gt. tisztek, tisztiszolgák, számvivők. A málha- vagy eleségvonat 50 lépés távolságra követe az ütközetvonatot. A seregvonat a seregtest-parancsnokságok, valamint a mozgó intézetek felszerelését és anyagait szállította. *Balla*, 116-117. *.

[39] HL TGY 596 sz. Hegedüs Pál nyugállományú altábornagy háborús feljegyzései 1914. július 20. – 1918. november 24-ig. Terjedelme 66 gépírásos oldal. A továbbiakban Hegedüs, *Feljegyzések*

[40] Virányi Ferenc alezredes, a 9. honvéd huszárezred I. osztályparancsnoka

Makay István százados (az események idején főhadnagy), a tartalékba vont 9/II. osztály 6. századában beosztott tiszt, a levéltár kérésére írt szemtanú leírásában[41] pontosítja a csata előzményeit:

„A dandár 14 órakor lépte át Stojanówtól északnyugatra az orosz határt, azután a 249-et megkerülve visszafelé Torkinak kerül és ott 16 órakor lépi át újból a határt. A dandár ezt a 10 kilométert 4 óra alatt tette meg. A falu még lángokban állt, egy orosz különítmény már korábban Zboiska irányába, délkelet felé nyomul előre. A dandár ebben a helyzetben dél-délkeleti irányból közeli tüzet hall. Előtte egy széles, mocsaras talajú völgy húzódik. A dandárparancsnok elhatározása: megrohamozni az ellenséges tüzérséget. Előbb azonban annak az erejét fel kell deríteni. A roham végrehajtására pedig visszatérni a már megkerült erdő keleti oldalára.

Parancsot kapok egy erős járőrrel M.H. Gruszán keresztül az erdő déli sarka irányába előnyomulni és felderíteni az orosz tüzérség tüzelőállását. A dandár ügetésben, kettős oszlopban, egyelőre menetvonalamon a 264-es dombtetőre nyomul előre.

Az orosz tüzérség az erdő délkeleti sarka irányából a dandárnak az időközben Stojanówra beérkezett és a műúton álló vonatát lőtte. Felderítésemet az erdőn áthatolva folytatom. Úgy látszik, az oroszok a dandárt Stojanów környékén sejtették, mert a tüzelőállásban levő lövegektől kb. 800 méterre levő erdőben semmi biztosításról nem gondoskodtak. Négy löveg felállítási helyét, köztük felállított géppuskát és kevés, beásott gyalogságot állapítottam meg. Lovas zárt osztagokat nem láttam. Az egész környéken viszont számos kozák járőr cirkált. Személyesen visszamentem jelenteni a 264-re.

A dandárparancsnok elhatározta a rohamot az orosz tüzérség ellen az erdőn keresztül. Első lépcső rajban a kettős oszlop jobb oszlopa: a 9/I. huszárosztály (3 század) és az 5/II. huszárosztály. Tartalék a 9/II. huszárosztály a 264-es magaslati pontnál. A lovas géppuskaosztag a rohamot az erdő keleti szélétől tűzzel támogatja, a gyalogzászlóalj a 248 magaslati ponton keresztül támad. A második lépcsőt az 5/I. osztályt a dandárparancsnok ismeretlen okból visszarendeli a 264-re. Ugyanígy a géppuskaosztag 1. szakaszát is."

A csatának az előbb említett talányos, „szerencsétlen" fordulatára pedig, hogy „korán", vagy „alkalmatlan pillanatban" fúvatott-e Virányi alezredes „vágtában hátrafelé" gyülekezőt én nem tudom megítélni, de Makay magyarázatát értem. A küzdelem a lövegállásban teljében van, amikor:

„Az erdő nyugati sarka felől a két lovas század oldalról akarja rohamozni az 5. ezred osztályát. Az 5. ezred gyülekezik, ellene fordul és kézitusába keveredik. Ekkor az erdő keleti sarka felől az oroszok újabb két lovas százada bontakozik ki. Ez a 9. ezred hátát és a visszavonulási vonalat fenyegette, de az 5. ezred oldalát is.

Hogy a szétszórtan, nagy területen kézitusában álló osztályt rohamra vezethesse, Virányi őrnagy, osztályparancsnok gyülekezőt fúvat. Félreértés folytán a gyülekező jelet az 5. ezred kézitusában lévő osztálya is átveszi, és szintén hátrafelé gyülekezik."

Ebben „a zűrzavarban, az orosz lovasság új erőre kap" és tovább történik az, ami történik.

---

[41] HL TGY 963 sz. Makay István huszárszázados. Szemtanú leírás. A m. kir. 24. honvéd lovasdandár önálló terepfelderítése és harcai 1914. VIII. 14-28-ig (31 oldal + vázlatok)

A „félsiker" így talán érthető. Kisejlik azonban a történetből az is, hogy az ellenség állásairól mit sem sejtő, „felderítő feladatait" teljesítő dandár visszatérőben, kelepcébe került és „kimenekülése" közben az ugyan kegyetlenül sok áldozattal járó, de minden alternatíva közül a váratlan helyzetben „legeredményesebbnek" vélt lehetőségként választotta: a rohamot. Talán nem tévedek, ha civilként arra következtetnék a szövegekből, hogy tulajdonképpen az orosz felderítés „sikere" a dandár becserkészése és a kelepceállítás. Vagyis, ahogy az orosz „gyújtogató különítmény (4 szotnya kozák, 4 géppuska és 2 ágyú)", ahogyan Hegedüs ezredes jegyzi, régen bejárta a környéket, és azt már Ehrlichtől tudjuk, hogy „elrontották a hidakat" és felgyújtották a határszéli falvakat és tanyákat. Ennek a gyújtogató különítménynek a tüze pedig szó szerint: meglepte a felderítő portyáról visszatérő dandárt. Vagyis, ha az oroszok nem lőnek, azt sem tudjuk meg, hogy a közelben vannak?

Nem forszírozom tovább.

Serly Károly főhadnagy, aki az 5. honvéd huszárezred 5. századának arcvonalmögötti[42] tisztjeként az 1. és 2. szakasz élén, mit sem sejtve lovagolt ki az erdőből, mintha megerősítené kelepcére utaló sejtéseimet:

„Akkor még az ellenséges tüzérségi állást[43] pontosan nem tudtuk, csak a lövésekből sejtettük a valószínű helyét az erdő déli szegélye és a vasúti vonal között. Keresztülhatolva az erdőn, pillantottuk meg az orosz lövegeket és géppuskákat. A távolság kb. 1 km lehetett, ami egy roham végrehajtására igen nagy távolság, különösen, ha rohamot szemben, arctámadással kell végrehajtani."

Utólag, felkérésre elemezve a helyzetet[44] tényleg úgy gondolja, hogy a kétségtelen kényszerhelyzetből való „menekülésnek" egyetlen módja a roham volt:

„A helyzetnek mai viszonyok szerinti mérlegelése tulajdonképpen igen nehéz, mert tüzérségünk nem volt, s abban a helyzetben, amelybe az ellenség megpillantásakor a négy század[45] került, más megoldás nem igen volt lehetséges. Visszafordulni csak igen súlyos veszteségek árán lehetett volna, s eredményt nem értünk volna el vele. Így kockára kellett tenni az esetleges veszteséget a számítható, biztos siker reményében, ami be is következett. A terep rohamra alkalmas volt, kisebb hullámok ugyan voltak, de azok akadályt nem jelentettek."

A Rajta! Rajta! viszont az oroszokat lepte meg:

A sebesülten fogságunkba került orosz tüzértisztek egyhangúan jelentették ki, hogy nem is mertek arra gondolni, hogy lovasságtól szemközt rohamot kapjanak, s ennek bekövetkezte

---

[42] Az arcvonalmögötti tiszt általában a századparancsnokot segítette és helyettesítette a parancsnoki teendők ellátásában. Feladatai közé tartozott a századtörzs, a tartalék, a vezetéklovak irányításának, valamint a lőszer és anyagutánpótlás, a lóellátás és patkolás munkájának ellenőrzése és vezetése is.

[43] Az *állás* tág értelemben az erődítési építmények összefüggő rendszere. Szűk értelemben adott csapatest, adott pillanatban elfoglalt helyzete volt a terepen. Mint rendszer az I. világháborúban magába foglalt tüzelőállásokat, árkokat, fedezékeket, óvóhelyeket, kiegészítő építményeket (segélyhelyet, telefonfedezék, latrina), valamint az állások előtt és az árkok között telepített, nem robbanó műszaki zárakat. Általában 2-3, egymástól 100-200 m távközre levő vonalakra tagozódtak, amelyeket úgy alakítottak ki, hogy tüzérséggel két vonal egyidejűleg ne legyen elpusztítható. Dr. Ravasz István: *A műszaki csapatok az I. világháborúban.* In. Boldogtalan hadiidők… Petit Real könyvkiadó. Budapest, 2005. 169. p.

[44] Serly Károly: *Szemtanú leírás.* HL TGY. 1863 sz.

[45] A tulajdonképpeni rohamot az 5. ezred 5. és 6. százada és a 9-esek 1. és 3. százada meg a 9. ezred utászszakasza vívta, verekedte végig.

annyira hatott rájuk, meg a legénységre, hogy teljesen elvesztették nyugalmukat, s nem voltak képesek célzó tüzet leadni.

A következő mondat már a legendaépítés kezdete:

„Egyben a legnagyobb csodálattal emlékeztek meg a magyar huszárok példátlan vitézségéről, s innét kaptuk a háborúban annyira közismert „vörös ördög" elnevezést[46] is."

Bornemisza Sándor százados „sikeres, de *ki nem aknázott* rohamnak" látta a bravúros rohamot[47]. A „ki nem aknázott" magyarázatára egy másik szemtanú, Schmitt Pál főhadnagy[48] jelentését hívom segítségül. A szöveg annyira sodróan drámai, hogy túlbeszélés kritikáját vállalva, a kelleténél talán többet idézek belőle:

A járőröktől beérkezett jelentésekből megtudtuk, hogy az orosz tüzérség tőlünk délre kb. 7 km-re, állásban van, és a Stojanówon hagyott vonatunkat lövi. A község több helyen kigyulladt.

Hogy az ellenség milyen erős, hol áll, nem volt felderítve. A dandárparancsnok intézkedése a következő volt: Zimmer őrnagy[49] jobb szárny két századdal az ellenséges tüzérséget megrohamozni - elindulni! Néhány perc múlva ugyanilyen paranccsal Virányi alezredest a 9. honvéd huszárezred egyik osztályával Zimmer őrnagy után küldte.

Az aljfákkal sűrűn benőtt erdőben, lépésben is alig lehetett előrejutni úgy, hogy az erdőn való átkelés sok időt vett igénybe. Az ellenség visszafutó figyelőitől tudta, hogy az erdőben ellenség közeledik feléje, mire az erdőt srapnel tűzzel kezdte szórni. Amint a Zimmer-csoport az ellenségtől északkeletre, 2000 lépésre az erdőszegélyt elérte, tisztán látható lett az oda irányított 4 ágyú és két géppuska, melyeknek tüzével a rohamozni induló századokat az orosz elárasztotta.

Elhangzott a vezényszó: „Roham! Vágtát!" Felhangzott a trombitások rohamjele, utána nemsokára az ágyúdörejt is elnyomó „Rajta! Rajta!" A lovak megnyúltak, a vörös és fekete csákós huszárok halálmegvetéssel száguldottak a szembe tüzet okádó ágyúkra. Az orosz tüzérség és géppuskások az utolsó pillanatig lőttek, a rohamnak az előidőzített srapneleket lövő 4 ágyú és két géppuska tüzében, minden emberi számítás szerint, meg kellett volna semmisíteni az arcban támadó lovasságot.

De nem így történt. A századok észre sem véve óriási veszteségeiket az orosz ágyúknál termettek, s azok leadva utolsó lövéseiket, elhallgattak. A huszárok lekaszabolták a kezelő legénységet és halálát lelte az ütegparancsnok is.

A lőszerkocsik mögül hosszú vaspikás lovasok törtek elő, többszörös vonalban. Hanem ezek sem bírták sokáig állni a harcot, a huszárok repülő lökeme csaknem felfordította nehézkesen mozgó soraikat. Hosszú, ügyetlen pikájukat az első dőfések után nem használhatták, mert huszárjaink rögtön a testükön voltak.

Rövid, pár perces kézitusa után meg is futamodtak, s századaink lelkesen üldözték őket.

---

[46] Az 5. honvéd huszárezred legénységének vörös volt a csákója. A 9-eknek fekete volt a csákója, de vörös a nadrágja, így hát mindenki „vörös ördög" lehetett. A *gorodoki lovasroham* részvevői, az 5. honvéd lovashadosztály ezredei is magukra értették a „dicsőséges" jelzőt. *Vö.* Vass Tamás: *Élvemaradottak útja.* Nyugat. 1932. 1-4 szám.

[47] Bornemisza Sándor százados: *A 11. honvéd lovashadosztály távolfelderítése az 1-ső Lembergi csata előtt.* HL II. 796., 3693 sz. doboz*, a 9. honvéd huszárezred iratai.* Az események idején Bornemisza Sándor (kecskeméti) főhadnagy a 3. honvéd huszárezred arcvonal mögötti tisztje. Ezrede a 22. honvéd lovasdandár kötelékében érkezik ki a hadműveleti területre pár nap eltolódással. A háborút követő években a 7. vegyesdandár huszárszázadának századparancsnoka.

[48] Schmitt Pál főhadnagy az 5. honvéd huszárezred, 4. század arcvonal mögötti tisztje: Lovasroham tüzérség ellen. HL TGY. I. világháború, 1000 sz.

[49] Zimmer Alajos őrnagy, az 5. honvéd huszárezred II. osztályparancsnoka.

De akkor egy nagy hiba történt. Az egyik osztályparancsnok gyülekezőt fúvatott, mégpedig vágtában hátrafelé. Természetesen a gyülekezőhelyen túlrohantak (mármint a huszárok – sz. megj.), csak pár tiszt nagy erőfeszítésének sikerült őket megállítani és átkanyarodtatni. A nem alkalmas pillanatban történt gyülekezőnek eredménye az lett, hogy az oroszoknak sikerült az elfoglalt ágyúk közül kettőt az erdőbe visszahúzni, s így csak két ágyú és két géppuska maradt zsákmányul. A rohamozó századok ezután a roham színhelyén maradtak és csak éjjel egyesültek újra a dandárral.

A veszteségek nagyok voltak. A tisztek közül három halott és 9 megsebesült. A legénységi veszteségek arányára például szolgálhat, hogy az 5. honvéd huszárezred 6. századának első szakasza 37 emberrel indult rohamra, a gyülekező után a sebesült szakaszparancsnokot is beleszámítva 18 embere maradt. De ezek között volt egynéhány olyan könnyű sebesült, akik lóra tudtak ülni.

Amint azt a lembergi kórházban a sebesült tisztjeink megtudták, hogy az ellenség az orosz sárga gárda lovas hadosztály elővédje volt, a zöm Kniáze[50] *és Torki környékén az erdőkben állott és a felderítetlen viszonyok miatt nem lépett harcba.*

Dr. Berend Miklós, a kassai 5-ösök ezredorvosa, aki később érkezett ki ezrede hadműveleti területébe és valóban csak tiszttársai elbeszéléséből rakja össze a csata képét, igénnyel írt naplójában[51] pátosz nélkül, de őszinte ámulattal elemzi a történteket:

A rohamnak nem volt lehetősége, hogy sikerüljön, mert

1. csak akkor tudták meg pontosan, hol van az orosz tüzérség, amikor meglátták,

2. mert oldalt jöttek ki az erdőből, előbb ágyú- és gépfegyvertűzben frontot kellett változtatniuk, vágtában, akkor is csak azért, hogy szembe rohanjanak,

3. mert egyenként bukdácsoltak át az utolsó keresztárkon – hiszen ez a roham még akadályversennyel is kombinálva volt – és

4. mert 1000 lépésre voltak még, és mert ott álltak a völgyben, hegynek vitt az út!

Hát neki a hegynek, neki az ágyúknak, neki a géppuskáknak, a gyalogsági tűznek, a híres orosz lovasságnak. Hajrá! Olyan hirtelen jött ez a roham, olyan őrültség az, amire a huszárok vállalkoztak, hogy az orosz tüzéreknek, akik a japán háborúban megtanulták, hogy nyílt terepen lehetetlen nekirohanni gyorstüzelő ágyúknak, meg géppuskáknak, az ámulattól, a megdöbbenéstől elzsibbad a karjuk és elállt a lélegzetük. És ezt nem én mondom: ezt egy sebesült orosz tüzér őrnagy vallotta meg másnap, Radziechówban. Én azt hiszem, hogy csak azért sikerült ez a roham, mert lehetetlen volt. Ha az orosz tüzérség el nem veszti a fejét, élő ember nem juthatott volna a tetőre föl.

Befejezésül néhány mondat még a roham „eredményéről":

---

[50] Kniaze (Kniazhe, Княже), galíciai település Torkitól 9 km-re délkeletre az orosz határ közelében, ma Nyugat-Ukrajnában.

[51] Dr. Berend Miklós: *Harctéri Naplóm*. 1916. 174-175. p. (A továbbiakban: *Berend*, 1916.) Személyéről nincsenek adataim, de naplójából sokszor kölcsönzök majd szöveget akkor, amikor az események sűrűjében kell eligazítanom. Rendkívüli olvasmány. Adalékként azért annyit, hogy ezredparancsnoka, Hegedüs Pál ezredes fontosnak tartja naplójegyzeteiben följegyezni róla, hogy: „A hadseregben azt hiszem ő (Berend dr.) alkalmazta először a kolera és tífuszoltásokat, és a szükséges oltóanyagot személyesen hozta Budapestről." Az is, hogy: „Berend a harctéri eseményekről igen pontos naplót vezet." Hegedüs, *Feljegyzések* 10. p.

A roham lezajlott, elszállt a mámor, beállt az éj, s csak a sebesültek jajgatása maradt meg a mezőn. Ellátásuk nyomorúságos volt, ott nem volt, aki őket bekösse más, mint az áldott lelkű Görgey Miklós kapitány, akinek Bujanovics önkéntes asszisztált[52]*, nagy részük csak másnap lett bekötve.*

Ezek a *mi* „vörös ördögeinkről" szóló legenda valós elemei.

A *mi* kiemelésének itt az a magyarázata, hogy a dicsőséges titulust magának vindikálja a Gorodoknál[53] két nappal később (augusztus 17-én) hasonló körülmények között állományának kétharmadát feláldozó 5. lovashadosztály is.

Annyit még a téma általánosságairól, hogy ennek az időszaknak minden bizonnyal a legismertebb lovasütközetét a 4. lovashadosztály kötelékében harcoló ezredek vívták Jaroslawicénél, augusztus 21-én. A világháború történetével foglalkozó szakmunkák általában nem mulasztják el vele kapcsolatban megemlíteni, hogy minden bizonnyal ez volt az egyetlen olyan lovasroham, amelyet nagyobb lovas seregtestek vívtak egymás ellen. A nevezetes rohamban osztrák-magyar részről a 15. dragonyosezred és a 13. ulánusezred 2 százada vett részt mintegy kétszeres túlerőben lévő ellenséggel (3 orosz ezreddel) szemben.[54]

Itthon, a helyi lap[55] „A 9-es huszárok hőstette. Diadalmas tűzkeresztség orosz vérben." – Győzelem tízszeres erő ellen cím alatt közöl beszámolót, amelynek egy hangulatosabb változatát Inczédy-Joksmann Nándor tollából Oroszlány szerkesztő úr is beszerkesztette az albumjába[56] *Vörös ördögök* címmel:

„Nemcsak mi, hanem ország-világ tudja már e két szó jelentőségét.

A világ bámulattal, ellenfeleink gyáva félelemmel, mi magunk szívünk őszinte örömével ejtjük ki az ellenfél által véreinknek adott e keresztnevet.

A magyar huszár, – a honvédhuszár szerezte meg magának e nevet tajtékzó lova patáinak eltipró erejével, csillogó kardjának halált osztó csapásaival, halált megvető, rettenthetetlen bátorságával, mellyel ellenére tört, ellenére tör!

Különösen bennünket, marosvásárhelyieket tölthet el örömmel honvéd lovasságunknak tűzkeresztségében kapott ez új neve: mert a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred honvéd csapataink közül a legelsők közé tartozott, mely az északi harctéren megjelent. Az első volt azok között, mely az orosz lovasságnak szemébe nézett, és amely megmutatta, hogy magyar kézben a magyar kard az ellenre nézve megfutamodást vagy halált jelent, az első volt tehát, mely az új keresztnevet megkapta.

---

[52] Hegedüs ezredes jegyzeteiben is van az általános készületlenségről több mondat. Az ide vágó: „A sebesülteket egészségügyi személyzet hiányában nagyobbrészt Görgey M(iklós) százados és én kötöztem be, egy stojanóvi asszony asszisztenciája mellett." Hegedüs, *Feljegyzések*.

[53] Gorodok (Horodok) Tarnopoltól délnyugatra, Kamien Podolskitól (Kamianets-Podolskyi) 50 km-re északra a Nyugat-Ukrajna Khmelnytska tartományában.

[54] *Pollman*, uo.

[55] *Székely Napló*, 1914. augusztus 23.

[56] *Maros-Vásárhely a háborúban*. Első Könyv. 1914. Szerkeszti Oroszlány Gábor. 17. p.

Ha honvéd lovasságunk az észak harcterein valahol feltűnik, ma már kétségen felül megállapítható, hogy megbomlik elleneink soraiban a rend, hanyatt-homlok rohannak a félelmetes kozákok vissza anélkül, hogy rohamot állnának és fegyvereik erejét összemérni próbálnák.

A «vörös ördögök» vágtató lovainak dübörgése, a nyomukban felszálló porfelleg, a vérrel befutott kardpengén itt-ott megtörő napsugár fénye, a bátor szívekből előretörő Rajta-Rajta! már elég ahhoz, hogy a félelmes kozák futásban lássa gyáva menekülését!

Az az erő, az a gyorsaság és az a halált megvető bátorság, mellyel honvéd lovasságunk magát az ellenségre veti, letörülte a történelem lapjairól a kozák név varázsát és ugyanoda arany-betűkkel írta fel saját, új nevét: a „vörös ördögöt".

A császárváros kirakataiban idealizált képek mutatják a Die roten Teufel, a vörös ördögök rohamait és ezer néző fűzi hozzá: „Das sind Mordkerl" – das sind die Helden, die roten Teufel!" (Ezek a fenelegények; – ezek a vörös ördögök a hősök!)

Hangosabb lesz szívünk dobogása, ha a magyar honvédhuszárról a császárváros falai között halljuk az elismerő megjegyzéseket, öröm tölti el szíveinket, hogy a honvéd lovasság fényes tűzkeresztségében a mi honvédhuszárjaink voltak az elsők. Hálával és különös büszkeséggel gondolunk reájuk, hogy a magyar huszár hírnevét első sorban ők tették még nagyobbá, hogy az egykor félelmetes Mátyás király fekete seregét a «vörös ördögök» nevével első sorban ők keltették új életre!

Az ördög fogalma az Istennel ellentétes s mi mégis hozzá emeljük fohásszal telt szíveinket, hogy segítse, védje, oltalmazza a mi vörös ördögeinket, az ő hitében és iránta való bizalomban erős szolgáit, az ellen által e rettegett név megteremtőit; tartsa felettük áldó kezét és jutassa nekik a győzelem babérját!"

A következő napok eseményeit kövessük a Ehrlich és Maczky naplója szerint.

Augusztus 16, 17. A dandár Radziechównál pihent és rendezkedett. Lembergből segítséget kaptunk és tüzérséget, úgy, hogy most van 3 zászlóalj gyalogságunk és 12 ágyunk, 3 géppuskás osztag és a dandár géppuskákkal[57]. [Brudermann, a hadseregparancsnok (3. osztrák-magyar hadsereg)[58] nagyon örvendett a lovasrohamnak és gratulált a dandárnak.]

Reggel (17-én) Radziechówból elindult a dandár Stojanów felé. [Feladatunk a Brudermann hadsereg előtt felderíteni, hogy mi jön Luck felől?]

A tegnapi nap elfelejtettem megírni, hogy Radziechówon a tegnap egy őrmester és egy huszár felakasztott egy parasztot a dandárparancsnok parancsára, mert kiderült, hogy akkor, amikor mi 15-én délben beérkeztünk Stojanówba, ő harangozással jelt adott az oroszoknak. Én is hallottam a harangozást, s még éppen gondoltam, hogy rég nem hallottam már déli harangszót.

---

[57] A település délnyugati sarka és a vasútvonal között táborozott az ezred. A 19. Landwehr gyalogezred két zászlóalja és a 32. tábori ágyúsezred két ütege volt az erősítés.

[58] Rudolf Ritter von Brudermann osztrák–magyar lovassági tábornok (Göngyös, 1851. január 9. – Kaltenleutgeben, 1941. április 9.), a 3. hadsereg parancsnoka. A 3. hadsereg hadrendjében volt: a XI. hadtest (30. lembergi gyaloghadosztály) parancsnoka Kolossváry Dezső tábornok, a XIV. hadtest (31. lembergi gyaloghadosztály, linzi 3. és bozeni 8. gyaloghadosztályok, 44. innsbrucki Landwehr gyaloghadosztály) parancsnoka József Ferdinánd Szalvátor főherceg, ot-m. gyalogsági tábornok. Hadseregközvetlen seregtestek: a budapesti 41. és a 23. szegedi honvéd gyaloghadosztály, a lembergi 4. és a pozsonyi 2. lovashadosztály, illetve a debreceni 11. honvéd lovashadosztály

A szomszédjai, kik velünk éreztek, jelentették fel, s az összes rokonai jelenlétében a saját akácfájára akasztották fel a néző parasztság tapsai között. Az éjjelt a határtól északra, körülbelül 10 km-re levő egyik község mellett, [Sielec Druszkopoltól északra] táborban töltöttük.

Átvettem a 3. század parancsnokságát. Henter őrmester felakasztott egy embert, mert harangozással elárult. Előnyomulás[59], Kresówon éjjelezés.

Augusztus 18. Kinevezésemnek 3 éves évfordulója! De más is volt akkor. Reggel díszszemle a Vérmezőn és tábori mise, utána felesketés a Ludovika Kertjében, díszebéd este a Hungária különtermében, a huszárhadnagyok vacsorája. Örvendtünk és boldogok voltunk, azt hittük, hogy mindenki minket néz, a mi új atillánkat! Ezelőtt még egy hónappal is, kinek jutott volna eszébe, hogy ezt a napot, itt, orosz földön, háborúban érjük meg. Ki tudja, megérem-e a negyediket? A mai nap is tovább mentünk befelé Oroszországba, Luck felé. Harc nem volt, az éjjelt Tereskowiecnél [mellett], táborban töltöttük.

Előnyomulás Gorochów felé, éjjelezés Tereszkowiecen. A lakosság nagyon fél, földbe beássák magukat. A kozákok a lengyel falukat felgyújtották. Nagyon hideg van, állandóan táborozunk.

Augusztus 19, 20. Zuhogó esőben, mely már az éjjel megindult, mentünk el reggel Tereskowiecből Luck felé. Az eső egész délig esett, s teljesen vizesek lettünk, fehérneműm is már teljesen összeszakadt, de a vonat nincs itt, s még pótolni sem tudom. Már 6 napja, hogy sem levetkőzni, sem csizmát lehúzni nem tudtunk. Mosdani is csak 2-3 napban egyszer lehet, piszkosak vagyunk, de már ezen segíteni nem lehet. Körülbelül délelőtt 9 órakor Tereszkoviectől északkeletre, Kol[onie]. Sofiewka környékén ütközet volt. Az ellenséges gyalogságra a saját gyalogságunk, a tüzérség és lovasságra saját tüzérségünk lőtt, kiváló eredménynyel. Tüzérségünk pár lövés után elhallgattatta az ellenséges tüzérséget, utána pedig orosz lovasságot lőtt kiváló eredménnyel. A mi veszteségünk 1 halott a gyalogságtól, 2-3 sebesült ember és ló. Az ütközet az oroszok visszavonulásával végződött[60]. A dandár menetét tovább folytatta s délután 3 óra tájban Szklinhez érkezett, hol tábort ütöttünk. [Azaz, nálunk ez azt jelenti, hogy a huszár lova lé a földbe szúrja a kardját, hozzáköti a kötőfékszárral a lovat, majd lenyergel és lekantároz. A kutyamosók (tisztiszolgák) szalmáért szaladnak, amire a gazdájuk lefekhet.]

A (20-a) délelőttöt Szklinben, a táborban töltöttük, délig. Ez alatt sikerült megmosdani is. Ebéd után jelentés érkezett, hogy Luck felől erős gyalogsági oszlopok jönnek [közelednek]. Erre a dandár nyergelt, s Gorochów felé megkezdte visszavonulását. [Körülbelül 4-6 hadtest jött Luck felől] Annak a félszázadnak [a 4. századnak a fele] pedig, amelyben én is voltam, azt a parancsot adta, hogy mint különítmény lovagoljon el Kolodezbe, és állapítsa meg, hogy van-e ott ellenség? Ott mi ellenséget nem találtunk, de midőn visszafelé jöttünk, s a dandárhoz zárkózni akartunk, kaptuk a gyalogságtól a hírt, hogy a dandár Gorochówig vonult vissza, hová este 10 óra tájban érkezett. [El is mentünk oda, ellenség még nem volt, de onnan visszajövet a

---

[59] A dandár menetvonala északkelet irányba Gorochów – Bludow – Czarukow (Charukiv) – Luck (Stojanówtól 64 km), tőle balra és jobbra a 9. ezred 2. (szdpk. Kubassy Sándor százados) és a 6. (szdpk. Perczel Ármand százados) százada derített fel. A 2. századot az oroszok elfogták, a 6.-at pedig visszaszorították.

[60] Egy lovasdandár erejű orosz seregtest vonult Uglowka és Szklin között észak felé. Zöme délnyugat felé kitért, egy ezrede azonban Bludowra lovagolt, ezt támadta meg a dandár gyalogsága.

saját gyalogság már nagyon szaladt Szklinnél[61]. Egy zászlóalj volt, amit ott felejtettek. Ami szekér abban a kis faluban volt, azt mind felhajtották, tőlünk lovat kértek, persze nem adhattunk, mit is kezdene a baka a lóval, inkább elkezdtünk ügetni és pár perc múlva már jól mögöttünk maradt baka, orosz, minden. A jó Kulival nagyokat mulattunk útközben.] A falu mellett táborozott. [Éjjelre mi is ott voltunk a dandárnál Gorochówon, és mi is letáboroztunk.] Rendkívül hideg volt, alig lehetett tőle aludni. [Néha bosszantásul kérdezgettük egymástól, nem-e néznénk be a kabaréba, meg hogy: „szeretitek Gigót?" „Szereti a fene!" – volt a válasz, most kórusban, a máskor „Szeretjük!" helyett. Máskor az ilyen feleletre az volt a Gigó válasza, hogy: „Akkor gyertek s pusziljatok meg!" Most is mondta ezt valaki vékony hangon, de csak nagy nevetés lett a vége.]

Reggel 5-kor indulás. Borzasztó hideg, az eső szakad. Saját tüzérségünk egy kozák lovashadosztályt visszaszorít. Visszafutva konyhájukat elhagyják, zabot elszórják. Állítólag 200 kozák esett el és több foglyot elfogtak Szklinnél. A dandárból 5 különítmény előre megy, a dandár többi része marad. Sklinnél táborban. Én reggel fél 7 órakor a századommal Gubinba mentem harácsolni. 12-kor vissza. Nagy ellenséges erőket jelentenek a különítményeink, így a dandár visszavonul Gorochówra. Ott táborozás. A századdal előőrsi szolgálatban voltam, egész éjjel ébren. Borzasztó a hideg étlen, szomjan.

Augusztus 21, 22. A dandár reggel 5-kor indult Gorochówból, s délelőtt 11 órakor ért, hátramenetben Druszkopolhoz, s ott táborba szállt. Ellenséges behatás nem volt, de a hírek szerint az ellenség [nem] követ[ett], s előttünk [a hátunk mögött] is a kamionkai hidat a Bugon felrobbantották, és a pályaudvart felgyújtották. Ez a hír, ha igaz, akkor visszavonulási vonalunk van elvágva egy-két napra. Azonban lehetséges, hogy már eddig helyre is állíttatott. A dandár visszavonulóban, s az éjjelt (22-én) Stojanów környékén, táborban töltötte [dideregte át].

Reggel 4-kor indulás és visszavonulás Druszkopolra, ahol délben 12-kor táborba szálltunk. Du. 5 órakor indulás és Stojanów déli részén táborba szállás. Borzasztó hideg, nagyon beteg lettem éjjel. Hánytam, nagyon fájt a gyomrom. A következő reggelen, 5 órakor, indulás Radziechówra, ott 9-től 12-ig táborozás.

Nagyon beteg voltam, gyomormérgezésem volt, az orvos mérget rendelt. 12-kor riadó, mert azt a hírt hallottuk, hogy Kamionkát megtámadták az oroszok[62]. Azonnal indultunk, du. 6 órára megérkeztünk, ott hallottuk, hogy a dragonyos kaszárnyát megtámadta egy orosz lovas brigád, amit a mi tiszti szolgáink és a beteg-

---

[61] Kresów, Sielec, Druszkopol, Tereszkoviec. Kol. Sofiewka, Szklin (Shklin), Gorochów (Horokhiv, Горохів), Kolodez, Luck (Luts'k, Луцьк) – települések Volhiniában (Volhínia «dengyel: Województwo wołyńskie»), ma Ukrajna Lengyelországgal határos tartománya Lembergtől északra.

[62] A 9. dragonyosezred laktanyáját. Az ezred vonatát, mesterembereit, sebesültjeit és beteg, sebesült lovait már augusztus 16-án hátraküldték Kamionka Strumilówára. Itt szállásolták el 19-én a 30. gyalogosezred és a dandárhoz beosztott ütegek vonatát is. Augusztus 20-án Lembergből már táviraton jelezték, ellenség közeledik Kamionka felé. A hírre a Kamionkán gyengélkedő Reök István százados, az 5/6. század parancsnoka, lovasjárőröket küldött az ellenség felderítésére, az őrséget pedig megerősítették, a harcképes legénységet, sőt a kórház fegyverforgató betegeit és sebesültjeit is felfegyverezték. Reök szerepe nem volt egyértelmű a két esemény alatt. Hegedüs Pál altábornagy, Harctéri feljegyzéseiben eléggé megszégyenítően emlékezik meg róla: „Reök gyáva magatartását a stojanóvi eseménynél a küldönc tizedes, a kamionkai eseménynél pedig Szmrecsányi százados legénye bizonyítja." Szmrecsányi Adorján szds. az 5. honvéd huszárezred 2. század parancsnoka. Augusztus 21-én, hajnalban egy lovasdandár erejű orosz erő, géppuskák támogatásával megtámadta előbb a vasútállomásnál a vonatőrséget, fél 7-kor pedig a laktanyát.

lovaknál maradt emberek, körülbelül 150, visszavertek. Orosz halott 40, sebesült 60. Részünkről 9 halott. Lovas brigád parancsnokát, egy altábornagyot, 2 ezred több tisztjét agyonlőttek. A mi századunk Kamionkán a dragonyos kaszárnyában van elszállásolva. Rengeteg az orosz fogoly, önként jelentkeznek az orosz katonák, mert nincs élelmük, nem kapnak zsoldot, sok a kém fogoly.

Augusztus 23. A dandár Radziechów mellett, délután táborba szállt, midőn az a hír érkezett, hogy az ellenség Kamionkán van. A dandár erre azonnal nyergelt, Kamionkára menetelt, de ott már ellenség nem volt. A dandár Kamionkán beszállásolt, a 4. század a laktanyában kapott helyet.

[Délután érkeztünk Radziechówba, mikor oda az a jelentés ékezett, hogy az ellenséges lovasság mögöttünk Kamionka Strumylowán van. Erre azonnal nyergeltünk, a málhákat visszahagytuk, hogy minél előbb Kamionka Strumylowán lehessünk, hol összes trénünk és vezetéklovaink voltak a dragonyos laktanyában. De mire odaértünk az ellenség már nem volt ott. Vitéz huszárjaink, akik a trénnél voltak és tisztiszolgáink, összesen 80-an, visszavertek egy lovasdandárt géppuskával, s a tábornokot, Wanowskyt, elfogták. Az én legényem, János is ott volt a *Nonó*val és a *Szultán*nal, de annyira meg volt rökönyödve, hogy még harmadnap is vörös volt, meg dadogott.]

Nagyon jól aludtam. Kicsit jobban vagyok, a zabos kamrában aludtunk. Tragor, Makay[63] és én, boldogok vagyunk, hogy csomagunkhoz jutottunk és hogy fedél alatt aludtunk. Nagyszerű élvezet megmosakodni, tiszta ruhát venni. Du. 1 órakor 5 járőrt kellett felállítanom. Kamionkán éjjelezés, a foglyokat szállítjuk Lembergbe, összesen 47-et.

Kamionka

Augusztus 24. [Az első kamionkai lovasroham.] A lovashadosztály délelőtt, Kamionka mellett, attól nyugatra összeállt[64]. [a mi 11. hadosztályunk hiányzó részei a 2. és a 3. huszárezred, a lovagló tüzérség és a kerékpáros század a lovashadosztály-parancsnoksággal együtt a délelőtt folyamán beérkezett és a hadosztály Kamionka mellett, a dragonyos gyakorlótéren megalakult. Estig ott voltunk.] Este fél 7-kor ütközetünk volt. Az ellenséges tüzérségre kellett lovasrohamot intézni 4000 méterre, közben egy olyan nagy posvány, hogy belefulladhat az ember, előtte még egy gyalogsági rajvonal[65]. [Akkor, úgy fél 7 óra tájban a hadosztály megrohamozta a Bug

---

[63] Makay István

[64] *Hadosztály* (Truppendivision) a hadra kelt sereg alapegysége. Két fegyvernemi dandárból alakították, más fegyvernemi csapattestekkel kiegészítve, hogy képes legyen önálló működésre. A *debreceni 11. honvéd lovashadosztály* hadrendje és beosztása a lovasfelderítés alatt: parancsnoka báró Nagy Gyula altábornagy, vezérkari főnöke Száhlender Béla vk. őrnagy. Szegedi *22. honvéd lovas dandár (*szegedi 2. és debreceni 3. honvéd huszárezred, 2. honvédhuszár lovasgéppuskaosztag, Szeged), pka. Czitó Károly tábornok. Kassai *24. honvéd lovasdandár (*kassai 5. és marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred, 4. honvédhuszár lovas géppuskaosztag, Kassa), pk. Jóny László ezredes. Ezredközvetlen: 1. honvéd lovastüzérosztály, 2. honvéd kerékpáros század.

[65] A 80. gyalogezred három zászlóaljával megerősített 11. lovashadosztálynak a 4. lovashadosztállyal együtt az volt a feladata, hogy a Radziechów és Lopatyn irányából közeledő ellenség ellen a XI. hadtest (3. hadsereg seregteste) északi oldalát biztosítsa. Az oroszok a Bug hídjánál álló népfelkelőket és a megerősítésül küldött kerékpáros századot visszaszorították és Lany Polszkiere előnyomultak. Erre rendelte el

túlsó oldalán levő ellenséges gyalogságot és tüzérséget.] A legnagyobb ágyútűzben nyomultunk előre, szerencsére az első század, még mielőtt a mocsárhoz ért volna, visszafordult, utána az egész 9. ezred. Ez volt a szerencsénk, különben élve nem jöttünk volna vissza.

Megrohamozni 4000 m-re, állásban lévő tüzérséget, amely előtt még gyalogsági rajvonal is van és azelőtt még mocsár, az őrültséggel határos. [Az ellenséghez azonban csak a Bug hídján át lehetett eljutni, de azért mégis rohamozni kell! Őrültség ez mégis! Jóny ezredes dandárparancsnok így adta ki a parancsot: „Az ellenséget meg fogjuk rohamozni! Irány a füst! (Közben egy égő falura mutatott.) Senkinek sem kegyelmezni! Isten veletek!" Kamionka falun át, a híd irányában rohamozott a 2. és 3. ezred. Mi a falutól balra, a síkságon, tőlünk is balra, lépcsőben az 5. ezred. A távolság 4000 lépés volt. Rettentő ágyútűzben indultunk meg vágtában. Jakabffy Tógyerrel összebeszéltünk, hogy időközben megszólítjuk egymást, hogy: élünk-e még? „Tógyer, megvagy?!" „Meg!" – válaszolta, majd nemsokára ő szólított meg. Egyszerre csak egy nagy mocsárba érünk. Kikerülni lehetetlen, az ezred egyik része erre a gyilkos tűzre bemenekül a faluba és csatlakozik a rohamozó 2. és 3. huszárokhoz. Itt esett el szegény Thury Lajoska! A másik része balra tart és este később összejön az egész ezred egy erdőnél. A faluban nagy a tolongás, hiába srapnelezik az oroszok a hidat, a huszárok átvágtatnak rajta és neki az ágyúknak. Az orosz gyalogság és tüzérség egy része a templom kőkerítése mögé bújt, de ott sincs kegyelem. Rettentő véres munka folyik. Legtöbben csuklónkon, a kardbojton hagyjuk csüngeni a kardot és csak pisztollyal dolgozunk. Közben besötétedik. A harc lassan elül. Az utcák holtakkal, sebesült és döglött lovakkal tele.]

Látva ezt a kímélet nélküli mészárszékre vivést, nem lehet majd csodálni, ha éhező és szomjazó emberek és lovak mellett néhány nap alatt, saját magunk tesszük tönkre magunkat. A hazatérés vagy megmenekedés lehetősége is kizártnak látszik, csak a mindennapos nyomorúság és megfontolás nélküli élet-halál harc folyik. Embermészárszék, honnan kivezető út nincs. Annyi a tiszti halott és sebesült, hogy az ezredeknek alig van tisztjük, máris [táviratilag] ezredenként 8-10 tartalékos tisztet kellett hazulról [kérni] hozatni. A 3. ezred ezen a napon elvesztette ezred és 2 osztályparancsnokát, mindhárom sebesült, egy százados az ezredparancsnok. [A 3-as huszároktól] Cserépy alez. ezredparancsnok, Riedl őrnagy, Szőke [Bálint] százados osztályparancsnokok, [a 2-esektől] gróf D'Orsay főhadnagy sebesültek, Mokry [Jenő] százados és Kulifay főhadnagy halott, Thury főhadnagy, 2 önkéntes és még több tiszt[66] kiknek neveit nem is tudom. Kövesy [Feri] fhdgy-ot lándzsával teljesen keresztül szúrták, súlyosan sebesült.

Késő sötét este volt, amire a dandár gyülekezett, s nem messze az ütközet helyétől táborban éjjelezett. A hadosztály súlyos veszteséget szenvedett. Borzasztó napok, melyeket még egyszer túlélni talán nem is lehet.

Reggel 6-kor indulás Kamionka délnyugati részére egy magaslatra[67]*. Délelőtt 11-kor beérkezik a hadosztály másik része, így a 11. honvéd lovashadosztály megalakul. Áll 2., 3., 5., 9. huszárezred, szegedi lovagló tüzérosztály, 1 század biciklin, gyalogszázad, 1 század dragonyos, 2 géppuska osztag. Parancsnok br.*

báró Nagy Gyula tábornok, hadosztályparancsnok este 6-kor a lovasrohamot Lany Polszkie irányába.

[66]A tisztek a debreceni 3. honvéd huszárezred tisztjei.

[67]A 24. lovasdandár a kamionkai kastélynál gyülekezett és attól 2000 lépésre, délre, a Sapiezanka magaslat mögött arccal északnak várta be a 11. lovashadosztály-parancsnokság, a 22. honvédlovasdandár, az 1. honvéd lovastüzérosztály és kerékpárosszázad megérkezését.

Nagy Gyula tábornok[68]*. Du. ellenséget jelentenek. Ellenséges tüzérséget megrohamozzuk a 9. ezred és a 3. ezred a gyalogságot, lovasságot, sok halott, sok sebesült mindkét részen. Éjjel 12-kor táborba szállás. Hideg van, éhesek vagyunk. Sem mi, sem lovaink nem ettek már 31 órája.*

Augusztus 25. A hadosztály ott maradt Kamionka környékén. Egész nap kisebb csatározások voltak estefelé újra erős ágyúzás kezdődött. Ez azonban 1 óra múlva elhallgatott. Ezredünk újra neki lett küldve az ágyúk torkának, szerencsére nem történt meg. Nincs itt kímélet, csak tekintet nélküli feláldozása az egész csapatnak, tulajdonképpen semmiért. [Hadosztályunk feladata az ellenséget fenntartani, amíg lehet, hogy addig Lemberget üríteni lehessen.] A szomszéd lovas hadosztály már napok óta pihen, csak minket kergetnek folyton, éhezve tovább és tovább. A mai nap eredménye az volt, hogy az ellenség a Bugon túlra visszavonult, saját gyalogságunk érkezett. A hadosztály holnap 325-öt kap. Az éjjelt Kamionkán és környékén táborban töltöttük.

Reggel 4-kor indulás Kamionka felé. 6 órakor megálltunk Sapiezankától nyugatra, és ott állunk. Most du. 4 óra van és még 23-án estétől mindig nem ettünk semmit. Szédelgünk az éhségtől. A tegnapi roham eredményét most tudjuk meg. Van a hadosztályban vagy 400 sebesült huszár, több halott és sok tisztsebesülés is, Kulifay szegény meg is halt. Du. 6-kor egy gyalogtűzharcot akartunk végrehajtani, azonban jöttek jelenteni, hogy ellenséges lovas hadosztály jön felénk. Erre, rohamra fejlődtünk. Kisült, hogy a szomszéd Ziegler saját lovasosztály[69]*, így visszavonultunk a kamionkai dragonyos kaszárnyáig. Itt táborba szálltunk és itt éjjeleztünk.*

Augusztus 26. [A második kamionkai lovasroham] Az ezred reggel 9 óra felé ellenséges ágyútűz miatt a dragonyos laktanya melletti táborból, a Kamionkától nyugatra fekvő magaslatra vonult, hol a hadosztály összeállt. Déli 1 óra tájban az egész hadosztály rohamot intézett a Bugon túl levő tüzérségre.

A Bug folyón túl levő tüzérségre rohamozni, tekintve, hogy a Bugon áthaladni semmi szín alatt nem lehet [esztelenség! Az ellenség túl a Bugon, a folyó hídjai felégetve, a folyón nem csak hogy nem lehet átmenni, de a mocsarak miatt meg sem lehet közelíteni. Kard a kézben és tudja az ember, hogy színház az egész, hiszen az ellenségig lehetetlen elmenni. Fényes nappal, meghozzá egészen nyílt terepen 4 km-ről, hiszen ez cirkuszi komédia lehetett az oroszoknak!] Nem is sikerült, a hadosztály súlyos veszteséggel visszaveretett. Az orosz tüzérséget még meg sem tudtuk közelíteni, akkora volt a veszteség. Az orosz tüzérség alig tüzelt ránk egész, úgy 2000 m-ig. Akkor, a szó szoros értelmében elárasztott srapnellel. Buktak az emberek, lovak, véresen. [Buktak a lovak lovasostól. A Kubassy századát pótló 9-es dragonyos században egy gránát vagy 12 embert vágott le.] Egy dragonyost láttam fekve, csupa vér volt, mintha leöntötték volna vérrel. Láttam egy huszárt is, kinek nyaka csupa vér volt, de azért saját lábán járkált ott le és fel. Lovak véresen, félholtan vánszorogtak ide-oda, elhúzódtak, s ott megdögöltek. [Láttam egy szürkét, melynek nyakát srapnelgolyó találta, ömlött a vér belőle, de ő tovább rohamozott lovas nélkül, a többi lóval. A roham után azonnal beköttettem a sebét és még 1916-ban is szolgált a szürke!] Azért látni útközben, s elszórva olyan helyeken is döglött lovakat, ahol ütközet egyálta-

[68]Nagy Gyula altábornagy 1914 decemberéig a 11. lovashadosztály parancsnoka. Tőle gróf Bissingen-Nippenburg Nándor tábornok veszi át a hadosztályparancsnokságot.

[69] Ziegler Emil lovag, altábornagy, a cs. és kir. 2. lovashadosztály parancsnoka.

lán nem volt. A rohamból igazán csak az Isten különös kegyelméből másztam ki ép bőrrel, a halál ott dúskált közöttünk, jobbra-balra. Este elrendelték a hadosztálynak a visszavonulását. Éjjel Zoltance mellé érkeztünk [visszavonultunk], s ott letáboroztunk. [Új feladatunk van: a Brudermann] saját hadsereg megindult, mi vagyunk a bal (nyugati) oldala és hátának biztosítása.

Nagy boldogság, reggel 5 órakor, végre a mozgókonyháról[70] hozzájutottunk egy kis meleg teához, tehát 23. estétől 26. reggelig, semmit sem ettünk. 9 órakor indulás Sapiezankától délkeletre. 1 óra 30-kor indult ismét a 9. ezred rohamra. Tüzérség elment, ismét több halott és sebesült. Egy lövésre a 2. századból 16 ember maradt ott. A rohamot tulajdonképpen nem tudjuk végrehajtani, mert a Bug mögött volt az orosz tüzérség és a hidat felrobbantották. 3 órakor visszatértünk kiindulási helyünkre, és ott már vártak a mozgó konyhák, úgy a legénység, mint mi, ebédeltünk. Ez volt a 4. összeütközésünk, illetve tűzbe menésünk. Eddig 16 tiszt hiányzik az ezredből. Név szerint: Géczy ezredes[71] beteget jelentett, Filotás[72] átlőtte a lábát, Szemző[73] vesebajjal beteget jelentett, Virányi[74], Kovács István, Fogl, Szentiványi megsebesültek. Kubassyt[75] kiküldték egy különítménnyel. Stefánovits és Gaál Dezső[76] is a században volt és az egész század eltűnt. Kovács Kis hadnagy járőrbe ment ki, agyonlőtték. Csáky tartalékos hadnagyot agyonlőtték. Berecknek rohamra menés közben lova felbukott, kificamodott a lába. Turynak szintén a lova felbukott, eltört a lába. Este fél 8-kor óriási erdőségen keresztül visszavonultunk Zoltancetől északra, és ott táborba szálltunk.

A kassai 5-ösök parancsnoka, Hegedüs Pál ezredes Feljegyzéseiben, két mondatban összegezi a dandár két napos véres csatáját: „Augusztus 24. A kamionkai harc balsikerét a helyzetről való teljes tájékozatlanság okozta. Augusztus 26. Ismét egy örült roham Kamionkára, cél nélkül rettenetes intézkedés alapján." A véres kudarc előjelei benne voltak a „levegőben".

Hegedüs már a stojanóvi csata előtti napon jegyzi, hogy: „A legnagyobb fejetlenség minden irányban! A tiszteknél és legénységnél az elcsüggedés jelei mutatkoznak. Filotás százados és annak trombitása a lábába lőtt «állítólag véletlenségből». Filotás százados, midőn, mint a hírszerző különítmény parancsnoka el lett igazítva, a hozzá közel álló tiszteknek azt mondotta: «így kergetik az embert a biztos halálba». A vezetés teljesen csütörtököt mond! Az élelmezés

---

70 Az osztrák–magyar haderő élelmező szolgálatának alapvető eszközei a mozgókonyhák, a főzőládák és a tábori sütőkemencék voltak. A mozgókonyha két részből állt: a mozdonyszekrénnyel ellátott mozdonyból és a tűzhelyszekrénnyel ellátott hátsó kocsiból. Egy mozgókonyhán 250-260 fő részére főztek melegételt. A konyhákban a legénység részére meleg reggelit, kiadós ebédet (leves, hús, főzelék), valamint vacsorát (hús és főzelék, tészta) és szükség esetén meleg italt (teát szolgáltak fel). „Boldogtalan hadiidők" 1914–1918. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2005. 160. p.

71 Garamszegi Géczy Kálmán ezredes, ezidőtájt a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred parancsnoka. „Önkéntesből maradt benn a katonaságnál, a cs. és királyi 8. huszárezredből, mint törzstiszt lépett át a honvédséghez." A stojanóvi lovasroham után hazament és a háború alatt Székesfehérváron állomásparancsnok volt. Tábornokként ment nyugdíjba. 1938 szeptemberében halt meg és a Farkasréti temetőben temették el.

72 Filotás Ferenc százados, a 2. század parancsnoka

73 Szemző Elemér százados, az 5. század parancsnoka.

74 Virányi Ferenc alezredes, az ezred I. marosvásárhelyi, I. osztályának parancsnoka

75 Kubassy Sándor százados, a 6. század parancsnoka nem lőtte főbe magát, hanem fogságba került. 1919. február 10-én a Székely hadosztály hadrendjébe besorolt, marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred parancsnoka őrnagyi rangban.

76 Stefánovits Döme és Gaál Dezső tart. hdgy-gyal együtt a 9. honvéd huszárezred 6. század beosztott tisztjei.

nem funkcionál. A legénység és a lovak élelmet nem kapnak. A táborhely közelében nincsen víz. A vonat visszahagyása Kamionkán fokozza a nyomort." Majd egy nappal később: „A felderítés és biztosítás elhanyagolása folytán az idegesség fokozódik. Azon tanakodunk, hogy nem kellene-e a dandárparancsnok lemondását követelni. Nehogy stréberség vádjával illessenek, az ideát nem helyeslem."

Ilyen előzmények után következett a 7 pokoli nap: Stojanów a „tűzkeresztség", ahogy Ehrlich főhadnagy írta, utána két „őrült roham" borzalmas áldozatokkal.

Közel 13 évvel később, a már említett *Bornemisza Sándor* így látta a kamionkai „bravúrt":

A 11. lovas hadosztály nagyobb részének utolsó szállítmányai 22-én Lembergben kirakodnak, s onnan azonnal a lembergi öv elé hozatnak és 24-én Zoltancén át előrenyomulva a Luck alól visszarendelt 24. dandárral egyesül. Itt a hadosztály már kész helyzetet talál. A 24. dandár ugyanis a Kamionka Strumilówánál való egyesülés céljából kisebb, s már nem vonható, s később az ellenség kezére került osztagok visszahagyásával Kamionka Strumilówától délnyugatra, mintegy 2000 m-re húzódott 257-es dombhát mögött áll, tömegbe gyülekezve azon szándékkal, hogy az ellenségre akkor vesse rá magát, ha ez már a Bug hídon átkelt. A Lemberg felől érkező 22. dandár ehhez zárkózik jobbról, a tüzérség pedig a lovasság balszárnyán a 281-es magaslatra felvonul.

Ily módon azután a fő feladat, a felderítés folytonossága elvész. A 24. dandár felderítő járőrei a Bug túlsó partján rekedtek, a Bug hídját összesen egy lovas szakasz figyeli meg, az ellenség pedig részeivel nyugodtan kel át a Bug-hídon. Az elveszett érintkezést újra fel kell venni, a s felderítést jelentékeny időveszteséggel újonnan be kell vezetni. A hadosztály parancsnokság kerékpáros századával erősítik meg a Bug-hídnál visszahagyott 1. szakaszt, melyet az oroszok rövidesen szétvernek, felderítésre kiküldött részek pedig mind megakadnak a Bugnál, azok közül a túlsó partra átjutni csupán egy messzemenő hírszerző járőrnek sikerült melyről később lesz szó. A hadosztály ellenben felderítés nélkül, tulajdonképpen vakon áll egész nap és várja, hogy rácsapjon az ellenségre, ha az a Bugon átkel. Ellenben ez az alkalom nem jelentkezik. Egy egész napig nézi tétlenül és jóhiszeműleg, mint gyülekezik az ellenséges lovasság egyenként és járőrönként a hídon át, mint oszolnak el a környező erdőkbe és házcsoportokba, melyeket azonnal meg is szállnak. Ellenséges üteg is vonul fel, ütegenként a hídon át. A saját tüzérségnek, nehogy elárulja magát, parancsra szintén tétlenü, kell mindezt elnézni.

Végre az ellenség 16 óra körül megnyitja a tüzet a tömegben gyülekezett lovas hadosztályra. Kamionkán a mi ütegeink is megszólalnak és megkezdődik egy tüzérségi párbaj.

Késő délután születik meg végre az az elhatározás, hogy roham induljon meg Kamionka Strumilówára a bizonytalan helyzet tisztázása véget a falun keresztül, s amit találnak, gázolják le.

A 24. dandár arcban tér el azzal a célzattal, hogy a tüzérségi tüzet magára vonja, de a Batiatycze – Kamionka – Lapajovka között a lapályban mocsaras, süppedős talajra találnak, és vissza kell fordulniuk.

A 22. dandár Sapiezankán[77] *át dél felől betör Kamionka Strumilówára 2 oszlopban. A 3. honvéd huszárezreddel az élen a falu két utcáját söpri végig észak felé. A falu északi szegélyén sikerül az ellenséges üteget meglepni, de annak még marad annyi ideje, hogy lövegeit megfordítsa, s az elővéd huszár osztályt kartácsesővel valósággal elseperje. Végeredményben az egész üteget lekaszabolják, a lövegfedezetet képező orosz ulánusokkal együtt. Az ellenséges lovasdandár zöme azonban menekülésszerűen tér ki a harc elől újra, s a Ruda Sielicka-i Bug-hídon Crespowo felé visszahúzódó nagy porfelhő mutatja menekülése útját.*

[77] Batiatycze, Lapajówka, Sapiezanka, Zoltance, Busk – települések Kamionka körzetében, ma Nyugat-Ukrajna Lviv tartományában.

Az esti helyzet: a hadosztály lassan gyülekezik a kiindulási helyzetben, a faluban csak járőrök maradtak vissza. A 3. huszárezred az osztályparancsnok nélkül, két századparancsnok és több ulánus tiszt sebesült meg vagy esett el, s a következő napi rendelkezéseknél kiderül, hogy a hat komplett lovas századból már csak 4 állítható össze, az is az előírt 150 huszár helyett 50-60 lovassal.

Reggel, amidőn a sebesülteket keresik, az ütegnek már hűlt helye van, s a hátaslovakat sem voltak képesek a mieink eltemetni, mert ebben az ellenség őket megzavarta.

Bornemisza Sándor és hírszerző járőre messze járt, amikor a hadosztály és ezrede (3. honvéd huszárezred) az első kamionkai csatában véresen elbukott. Hírei, állítása szerint, eljuttottak mindenhova, ahol a hadvezetésnek döntenie kellett. Akkor mi történt? Hegedüs ezredes jegyzeteiben kitart a második kamionkai kudarc után is a fejetlenség, zűrzavar, tájékozatlanságról való állításai mellett. A Zoltancénál szabad táborban is azt tapasztalja, hogy:

Nagy fejetlenség az alapjavadalmazás kiszolgáltatásánál. Statárium a vonatnál. Jóny mindazokat, akik Stojanóvnál az ellenséges tüzérség tüze elől megfutamodtak, főbe akarta lövetni, mit közbelépésemmel megakadályoztam. Este a Mogilew magaslat megszállása gyalog. Koromsötétségben nehezen ment. A 80. gy. e. csapatai egymásra tüzeltek, ami bennünket is felriasztott. Nem voltunk tájékozva sem a saját, sem pedig az ellenség helyzetéről.

Miről adott hírt Bornemisza?

Parancsnokságom alatt egy messzemenő hírszerző járőrnek (...) a véletlen szerencse folytán még a roham elején sikerül a Bugon Spasnal – Kamionka Strumilówától délkeletre (15 km-re) – átgázolni." Sötétedéskor már az ellenség túlparti ütegállások mögött van, s az éjszaka folyamán ezek tábortüzei között sikerül keresztül csurogni, s hajnalig mocsaras erdőkön át az orosz XXI hadtest Kamionka felé előrenyomuló oszlopai és vonata között 25-én reggelre Cholojówot eléri. Ott sikerült megállapítania, hogy az előző este visszamenekülő orosz lovas dandár az éj folyamán a saját előnyomuló gyalogságnak előcsapataira rászaladt, s azok a mi lovasságunknak gondolva őket, véres harcot vívtak velük a sötétségben, csak később ismernek egymásra. Súlyos veszteségeket szenvedtek mindkét félen, másnap reggel a Cholojówból délre húzódó erdő orosz gyalogosok és lovasok hulláival volt tele. Cholojównál vasúti szállítást ugyanonnan Colonoercen és Topnorówán át a XI. hadtest, részeinek Buskra való elkeveredését sikerül megállapítani és jelenteni. Jelentése bámulatos módon már a hadosztálynál van, sőt tudtommal aznap a 3. hadsereghez is beérkezik, de az ennek különösebb fontosságot nem tulajdonít, csak másnap irányítja oda a 80. gyalogezredet, midőn már a helyzeten ezzel változtatni nem tudott. A járőr ily hihetetlen szerencsével Radziechów és Stojanów környékét járja be erdőről erdőre lopakodva. 3 napig marad mélyen az ellenséges csapatok háta mögött, s mindhárom nap este 6-ig beérkeznek a lovashadosztályhoz jelentései, melyeknek alapján a hadosztály pontosan értesül arról, hogy az orosz XXI. hadtest 2 gyalog és 1 lovashadosztállyal Kamionka felé, a XI. hadtest főerejével Busk felé nyomul előre. S hogy mindegyik erős tüzérséggel rendelkezik. Ezek a jelentések a 3. hadsereg-parancsnoksághoz be is futnak.

A járőr 26-án nagy, mintegy 50%-os veszteséggel visszajut a Bughoz, a már szétzilált, ékekkel, boronákkal eltorlaszolt spasi gázló körül átúsztat azon, minden feladatát sikeresen megoldotta. Hegedüs ezredes utolsó idézett mondatai és Bornemissza jelentésének az összegezése összecsengenek:

Ezek szerint a 3. hadsereg parancsnokság mégis 24, 25, 26-án teljes pontossággal értesült az ellenség helyzetről. A fő baj itt is az volt, hogy még 24-én a járőrök eligazításánál a 3. hadsereg helyzettájékoztatása egyéb adatot nem tartalmazott, mint hogy: repülő felderítés szerint Cholojównál egy mindhárom fegyvernemből álló, ezrednyi különítmény van. Az első napokban nem akartak hitelt adni a befutott váratlan jelentéseknek, csak már akkor, amikor erre intézkedni késő volt.

Az már tudjuk, hogy a második kamionkai csata is kudarcba fulladt.

26-án a lovashadosztály Spasnál fél lovasezredből álló sereggel megpróbál a Bugon átkelni és az említett járőr menetvonalán, felderíteni, de aznap a Bugon átkelő orosz hadtestek játékszerként hajtották vissza maguk előtt a seregtestet dél felé. Ezen a napon már megkezdődik a gyalogság harca, s vele együtt a lovas távolfelderítés befejezést nyer.

RÖVID KITÉRŐ

Otthon, vagyis Marosvásárhelyen, két „aprócska" hírt olvashattak a polgárok az ezred augusztusi „bravúrjáról". Bogyai, királyfalvi (Kisküküllő ármegye) közhuszár a kamionkai verekedésnél tanúsított dicsőséges helytállásáról tudósít a helybéli sajtó szeptember 15-én[78], a „komarówi győző" Auffenberg tábornok marosvásárhelyi látogatásáról tudósító írásának árnyékában. Az Auffenberg hír „különlegessége", hogy a hős tábornok „egykoron" a helybéli 62-esek tisztje volt, s hogy részben családlátogatás is a megtisztelő figyelem a város iránt, mert ott lakik Auffenberg Gusztáv a székely kirendeltség számtanácsosa.

A másik tudósítás[79], bár későbbi, de egy korábbi eseményre, a Stojanówi lovasrohamra utal vissza, „A vörös ördögök a csatában" cím alatti hírben. „Az 1. században szolgáló dr. Szentiványi Gábor zászlóst a lova maga alá temette. Becze Gábor zászlós (néhai Becze Antal csíki alispán fia) elszánt vagdalkozással kihozta magatehetetlen bajtársát a verekedés sűrűjéből és a lembergi kórházba vitte. Három ujját elvesztette, Sepsiszentgyörgyön lábadozik." Valamikor szeptemberben Szentiványi, Angi zászlóssal együtt hadosztályparancsnoki dicséretet kap, de erről a Napló tudósít.

Augusztus 27. A hadosztály folyatatta visszavonulását [Lemberg felé] ellenséges behatás nélkül. Éjjelre Zoltancétől délre [megszálltunk egy magaslatot a Lembergbe vivő műút mentén] ütközetelőőrsöket állítottunk fel. Itt történt, hogy egy félreértés miatt éjjel csapatunk tüzelni kezdett, és pedig a sajátokra. A saját vonatunkat lőtte a géppuskás osztagunk. Vonatunk újra szerteszaladt, a Szultán [lovam is] az összes málhával újra eltűnt, s most megint nincs semmi. A 80. gyalog ezredet lőtte a Tiroler Landesschütze[80] ezred.

Reggel felkelve mozgókonyha megjött. Megteáztunk. Havassy és Streicher bajtársaimnak is adtam a század konyhájáról. Leírhatatlan boldogság és öröm, 7-kor megjött a vonat a tábori posta, drága, imádott kicsi menyasszonyomtól kaptam több levelet. Ezt az örömöt képtelenség leírni. Sírva olvastam. Kaptunk cigarettát, a legénység zabot, szalmát stb. 11 óra, most jött Görgey Miklós[81] Lembergből és ő hozta azt a hírt, hogy Kubassy századját elfogták az oroszok, Kubassy agyonlőtte magát. 105 huszárt, Stefánovitsot és Gaál Dezsőt pedig elfogták és Szentpétervár mellé, börtönbe internálták.[82] Nyergeltünk és 1-kor visszavonultunk. 7-kor

[78] *Székely Napló*, 1914. szeptember 15.

[79] Uo.: 1914. november 1.

[80] Tiroler Landesschützen Regiment Nr. I-III. (tiroli országos lövészezred) A cs. és kir. Landwehr (honvédség) keretein belül felállított gyalogos hegyi kötelék.

[81] Görgey Miklós százados, a kassai 5. honvéd huszárezred 1. századának beosztott tisztje.

[82] A sebtében, hallomásból lejegyzett történés, mint később kiderül megközelítően sem pontos. Tény, hogy Kubassy százados, Stefánovits Döme és Gaál Dezső orosz fogságba estek. Kubassy és Stefánovits majd visszatér, Gaál Dezső volt az, aki a halált választotta a dicstelen fogság helyett.

Remenowtól északra levő magaslatokat rajban gyalog tűzharccal megszálltuk. Egész éjjel így voltunk ébren, borzasztó hideg volt. 4-kor már a hideget tűrni nem tudtuk és a kis Makayval tüzet rakattunk.

A hadműveleti területen kialakult helyzetek tanácstalanságára idézem báró Nagy Gyula tábornoknak a 11. honvéd lovas hadosztály parancsnokának, augusztus 28-án 9 órakor a Grzeda községtől délre levő magaslatról (Lembergtől 8 km északra) kelt jelentését:

> „A 11. honvéd lovas hadosztály parancsnokság és a 22. honvéd lovasdandár 5 óra 30 perc óta a Grezdától délre eső magaslaton tartózkodik. Az útszorost Wk. Doroszównál egy lovasszázad szállta meg géppuskákkal. A hadosztály 27-én délután rövid egymásutánban három különböző parancsot kapott: 1. Goiginger különítmény távozásáról értesítést, ez okból megszállotta a Klodzienkotól nyugatra eső magaslatot. 2. Egy későbbi parancs a Zoltáncétől délre fekvő magaslat megszállását rendelte el, hogy a XI. hadtest visszavonulása biztosíttassék. Végrehajtása közben érkezett a 3. parancs hogy a hadosztály Kulikówra menjen. Ekkor már sötét volt, a sok ellentmondó parancs rendetlenséget okozott, csak a 22. dandár teljesíthette a harmadik parancsot. A Zoltancétől délre álló lovastüzérosztály állítólag a sötétben beállott vakrémületében (XI. hadtest. visszavonuló csapatai) két üteggel Lembergbe menetelt, egy üteg a Goiginger különítménynél maradt. A 24. honvéd lovasdandár 27-én 20 óra után a Zoltancéról Lembergbe vezető úttól keletre állott, mostani tartózkodási helyéről nem kaptam jelentést. A 4. parancsot most, 28-án 9 órakor vettem és az elrendelt zimna-wodai pihenőhelyre vonulok."

A lovashadosztály tehát, amelynek 27-én este óta pihenést szántak, négyfelé szakadt és csak 29-én egyesült.

Lapozzunk vissza gondolatban a kamionkai események körülményeit elemző Bornemisza szöveghez, és akkor még érzékletesebbé válik a „helyzet tanácstalansága" és az azt követő tragédia, bár az idézett jelentés önmagában is minősítheti a 11. honvéd lovashadosztály helyzetét. *Berecz Sándor főhadnagy*, aki „vonatunk szétszaladt" tanúja volt pániknak élte meg a zoltancei eseményt:

Az ellenség a 3. hadsereg zömével együtt, a hadosztályt is visszaszorította délnyugati irányba, Janów felé. A menetet kb. 1 órával a sötétség beállta előtt, 2 csoportban kezdte meg a hadosztály Egyik csoportban menetelt a huszárok közé iktatva csapattestem, az 1. honvéd lovastüzérosztály és 3 lőszeroszlop is. Menetvonala először mezei utakon, később a Kamionka és Lemberg között vezető országúton, tovább pedig mezei utakon volt tervezve. Már sötét volt, amikor az országútra értünk. Velünk szemben, Lemberg irányából, kisebb oszlopok, járművek jöttek.

Én, mint osztálysegédtiszt, osztályparancsnokommal az 1. honvéd lovas tüzérosztály menetoszlopában lovagoltam, a 2. lovasüteg élén, Hőnig Vilmos százados, ütegparancsnok és az üteg tisztjeinek társaságában.

A menet eleinte rendes ütemben folyt, de egyszerre megakadt, mikor elértük a hadosztály vonatnak az úton veszteglő részeit. A megállás okául azt üzenték hátra, hogy szembejövő járművek eltorlaszolták az utat. A megállásnál a járművek és lovasok teljesen felzárkóztak, egymásba ékelődtek a Lembergből jövők, a Lemberg felé törekvő hadosztályvonat, 1. honvéd lovastüzérosztály lövegei, lőszerkocsijai, huszárok annyira, hogy gyalog is nehezen lehetett közöttük átvergődni, lóháton pedig egyáltalán nem. Az út egyes szakaszain háromféle csapat és vonat is állott, teljesen összekeveredve.

Az oszlop élén erélyes tisztek voltak beosztva, külön azon feladattal, hogy a menet folyamatosságát biztosítsák, nyugodtan vártunk tehát. Az országút mellett balról dombvonulat húzódott, jobbról szántóföldek

övezték. Mindkét oldalon mély árkok. Miközben a menetoszlop újbóli megindulására vártunk, bal oldalunkban, a hegyháton élénk puskatűz indult meg, a távolság a sötétségben nem volt megállapítható, a puskaropogást jól hallottuk, a felvillanások nem tűntek fel távolinak. Bárha az első pillanatban nem repültek felénk lövedékek, mégis azt gondoltuk, hogy kisebb orosz járőr közelünkbe férkőzött, s zavarni akar, de a közelben levő tüzérparancsnokok közül egyelőre senki sem gondolt elhárításra. A következő pillanatban azonban mind sűrűbben süvítgettek a lövedékek a fejünk felett, sőt hallottuk is a kiáltást: „Jaj, megöltek!", vagy „Összerogyott a lovam, meglőtték!"(...)

Így teltek a percek, a legfeszültebb hangulatban, a dombon ritkulni kezdtek a felvillanások, mikor hirtelen, rajtaütésszerűleg, közvetlen közelünkből indult meg élénk puskatűz, követve a sebesültek jajkiáltásaitól. „Itt a muszka! – hallatszott több irányból, s ha eddig még fontolgathattuk, hogy mitévők legyünk, mit is rendeljünk el embereinknek, a közelből jött puskatűz – sajnos magától is kiváltotta az ellenrendszabályokat, az összekevert menetoszlopban lévő legénység egyik része, főképp a vonathoz beosztottak, lőszeroszlopbeliek, parancsra nem várva, részint az árokból, részint az úttestről, megnyitotta a tüzet azon irányba, ahonnan a legutolsó felvillanások látszottak.

Rettenetes fejetlenség, kavarodás támadt, sebesült legénység az úton, árokban. Lovak alatt, sebesült lovak nagy számban. Hiába kiabáltunk mi, tisztek „Tüzet szüntess! Mire lősz? Egymást lövitek agyon!" – alig használt. A messze előttünk járó járművek valahogy utat teremtettek maguknak és vágtázni kezdtek. Országúton tovagördülő járművel óriási robajt okoztak, minek okát akkor, mi tisztek még nem tudtuk, egyszerre elkiáltja magát valamelyik: „Rohamoznak a kozákok!" Több sem kellett! A körülöttünk lévő járművek is megindulni próbáltak, az út el lévén torlaszolva, megkísérelték a kitérést, az árkokon keresztül, az út mentén, a terepre, amelyiknek sikerült, rohant tova, útközben itt is, ott is fellökött járműveket, embereket, keresztülgázolt rajtuk, a másik jármű kitérés miközben az árokba fordult, maga alá temetve kocsist, bennülőket. Mi tisztek sem tudtuk, hogy áll-e tényleg ellenség is velünk szemben? A zűrzavarban embertől emberhez jártunk, hogy szidással, veréssel, karddal kényszerítsük őket a tűz beszüntetésére. Csak nagyon nehezen sikerült, de más pontokon tovább ropogtak a fegyverek. Az él felől megindult menekülés már az előttünk álló üteg járműveire is átragadt, s kezdtük érezni, hogy ha valami csoda nem történik, fejveszett hajtótüzéreink kivágtáznak kezeink közül, s kérdéses, hogy hol, mikor gyűjthetjük össze őket? (...)

Másnap sikerült a pánik valódi okának felderítése, megtudtuk, hogy az ellenségnek semmi köze nem volt hozzá, hanem csak egymást félreismerő, saját osztagok idézték elő. A boszniai-hercegovinai gyalogezredek tudvalevőleg fezt viseltek. Egy kisebb bosznia-hercegovinai gyalogezredbeli osztag az országúttól kb. 1 ½ km-re táborba szállott. Arrafelé vetődött egy galíciai gyalogezred felderítő osztaga is. Kutatóik a bosnyákok tábora felé kúsztak, s a fezt nem ismerve azt hitték, hogy orosz föveg. Feltevésüket jelentésük szerint az is megerősítette, hogy szláv nyelven beszélgettek. Rajtaütöttek tehát a vélt oroszokon, először élénk puskatűzzel, ezt hallottuk mi először baloldalon. A bosnyákok természetesen viszonozták a tüzet, ennek szóró kútpjába esett a mi menetvonatunk, az országút, ettől származtak a mi elő sebesüléseink. Egy idő múlva nem csak a bosnyákok, hanem a támadóik is felismerték a helyzetet és megszüntették a lövöldözést. Igenám, de ekkorra már az országúton álló menetoszlop legénységének egy része is tüzelni kezdett azon szándékkal, hogy a villanások irányában sejtett ellenséget elűzze.

Éjjel lévén, nem tudták az irány betartani, minek következtében a lövések egy része a kanyargó úton veszteglő saját menetoszlop embereit is találta, a közeli puskaropogás, a nyomában járó sebesülések a menetoszlop nyugodtabb embereiben is azon hitet keltették, hogy közeltámadás fenyegeti őket, ezt elhárítandó indult meg a lövöldözés az egész oszlop hosszában, ami aztán végeredményképen teljes zűrzavarra vezetett. A lövések hallatára az élen lévő, már előző napokban megriasztott vonatlegénység menekülni akart, vágtázni kezdett, a mögötte állókat magával rántva…

Lemberg ostrom előtt

Augusztus 28. Lembergen keresztül Signówkára vonultunk vissza és ott beszállásoltunk.

7 óra, Remoncówon itatunk. Elkezdett esni az eső. Körülbelül 1 óráig esett, azután elállt és gyönyörű szép, verőfényes nap lett. Visszavonulva Zidatice mellé, ott ebédeltünk. Délután 3-kor indulva Lembergen át Signówkára vonultunk és ott a mi, 3. századunk egy téglagyárban lett beszállásolva. Nagy-nagy boldogság volt Lembergen átjönni, annyi szenvedés és fáradtság után ismét európai embereket látni, beszerezni és venni mindent. A lakosság örült, éljenzett, cigarettát, ennivalókat osztottak szét a legénységnek. Signowka Lembergtől déli irányban, 10 km-re fekszik. Az istállómban aludtam, nagy boldogság volt ismét fedél alatt és le lehetett vetkőzni.

Augusztus 29. Pihenő volt Signowkán, délután kocsin bementünk Lembergbe. Vettem egy teveszőr alsónadrágot és inget, voltunk gőzfürdőben, kávéházban, szóval egy kicsit elszórakoztunk ebbea a kutya felfordult világban. Az egész Lemberg tele katonával, a város körül mindenütt erődítések [de hát ez mind kevés]. Vettem még egy hátizsákot is és most a legényem abban hozza megmaradt, gyenge készleteimet, s amit még most Lembergben vettem.

Pihenő, a dandár rendbehozása Signówkán. Levelet írtam aranyos Böskémnek, csomagjaimat rendeztem, szennyes fehérneműimet kimostam, fejedelmi ebéd egy padláson, sertés karmonádli, tészta, gyümölcs, bor és pezsgő. Du. pihenő. Ma kaptunk másodszor tábori postát, aranyos kicsi Böskémtől ismét jött több levél. Fogel[83] *kijött hozzánk Lembergből, a kórházból, ő vele küldtem be levelet.*

Augusztus 30. Azt reméltük, ma még pihenő lesz, de csalódtunk. Reggel 7-kor elindultunk Signowkából és észak felé mentünk. Zaludzéig, ott egy majorban táboroztunk. Ellenség nem volt. Híreink arról szólnak, hogy hadseregeink győztesen vonulnak előre. A mi feladatunk két hadsereg közt az összeköttetést fenntartani.[84]

Reggel 7, indulás, előnyomlás Kulikow felé. Zavadówon beszállásolás, az összes tisztek egy szobában aludtunk szalmán, de boldogan, hogy fedél alá jutottunk. Éjjel, felébredve fájt a fejem, aszpirint vettem be, fél 4-kor felkeltünk.

Augusztus 31. Tegnap este elfogtak egy 12. honvéd gyalogezredbeli szökevényt civilben, Rác Györgyöt, kit aztán ma reggel az egész hadosztály szeme láttára főbe lőttek. Utána a hadosztály megindult Kulikow felé. Dzibulki előtt déltájban [délelőtt 11 tájban] harcba elegyedett egy erdőben lévő ellenséggel, melynek tüzérsége is volt. Ellenséges célokat egyáltalán nem lehetett látni, egész nap csak az erdőt tartottuk tűz alatt. A hadosztály zöme gyalogtűzharchoz szállt, a tüzérségünk lőtt. Én az ezreddel a harcvonal jobb szárnyán voltam lóról szállva délután 5-ig. Igen erős srapneltűz folyt körülöttünk egész nap. Az orosz tüzérek egész jól lőttek, sok

[83] Fogl József hadnagy. Fogl József nevének az írása Fogl és Fogel alakban is előfordul a személyes feljegyzésekben. A Tiszti Névtár írásmódja alapján egységesítve atovábbiakban: Fogl.

[84] A 3. hadsereg visszavont balszárnya és a 4. hadsereg jobbszárnyát kísérő József Ferdinánd főherceg csoportja között, a Kulikow–Zolkiew–Magierow–Rawa Ruska közötti területek rés keletkezett, mely felé a 11. és a 7. orosz lovashadosztály nyomult előre. A br. Nagy Gyula tábornok vezénylete alá rendelt 10. és a 11. lovashadosztály és a 6. menetdandár négy zászlóaljából kialakított lovashadtestnek kellett ezt megakadályozni és az összeköttetést fenntartani. A 11. lovashadosztálynak Kulikowot kellett elérnie és a sokali és radziechówi vasútvonalak között észlelt orosz lovasságot megsemmisítenie.

sebesülés volt. Egy srapnel 3 golyója mellettem esett a földre, 2 lépésre. Úgy fél 6 tájban lövegfedezetnek [lövegfedezet felváltására, mert az eddiginek már erős volt a vesztesége] rendeltek ki a 2. lovagló üteghez[85]. Erős ágyútűzben mentünk [mentem a helyemre a félszázaddal] addig az ütegig, ott a tüzérséget éppen felmozdonyozóban[86] találtuk. Amint ezt észrevette az orosz tüzérség, iszonyú tüzelést kezdett ránk. Zúgott és fütyült a srapnel jobbra, balra, tisztán az Isten különös kegyelme, hogy épen itt vagyok. [Szerencsre egy mélyútba kerültünk és így hatása alól nemsokára kivontuk magunkat.] Hála érte, s őrizzen meg továbbra is. Késő sötét este volt, midőn a harc félbe maradt. Az éjjelt Kulikow falu mellett töltöttük táborban, hová éjjel 11-kor értünk. Majdnem egész éjjel esett az eső, képzelhetni így a szabadban alvás kellemességeit.

Reggel 5-kor gyülekezés a riadó helyen Zarudcetől északra. A mostani előnyomulásunk a második új irány, ez a vonal nagyon nehéz és mind honvédséggel van ellátva, előttünk több honvéd gyalogezred van.

Délben 12-kor megkezdődött a rettenetes ágyúharc, du. 3-kor az én századom gyalog tűzharccal előrenyomul. Leírhatatlan órák ezek, este 6-ig állandó ágyútűzben voltunk. 1 perc annyi, mint egy nap, általános félelem, néma csend, úgy érzi az ember, mintha óránként 10 évvel öregedne. Végre, 6 óra után felvált bennünket egy népfelkelő honvéd dandár[87], mi visszavonultunk Malilonitól délre és ott 8 óráig táborba szálltunk, azonban fél 10-kor jön a parancs, hogy Zarudcera menjünk vissza és ott 12-kor éjjel letáborozunk agyon fáradva és egész nap semmit, sem a lovak, sem mi nem ettünk, nem ittunk. Lefekszem, elkezd esni az eső, fázunk. Egy kis szalmán alszunk, átázunk, reggel 4-kor felkelve a század konyhából megteáztunk.

Visszavonulás a Kárpátokba

Szeptember 1. A hadosztály hátramenetét folytatta. Éjjeli menettel Lemberg mellett elhaladva Janówra érkezett 2-án reggel, s ott táborba szállt.

Mierzawia körül ismét megkezdődött a harc. A mi osztályunk lövegfedezet. Este 6 órakor az egész hadosztály megindulva Janówra visszavonult, ez borzasztó volt. Szeptember 1-jén este 6 órától 2-án reggel 5 óráig állandóan lovon ülve, agyon fáradva, borzasztó álmosan, rettenetes hidegen megérkeztünk. Ez az éjjel borzalmas volt, lovon, menet közben elaludtunk, fájt az álmosság. A hadosztály harca: 500 halott, 700 sebesült.

---

[85] *Üteg* (Batterie), a lovassági Svadronnak (század), illetve gyalogsági Compagnie-nak (század) megfelelő alacsonyabb önálló csapattest a tüzérségen belül. A mozgósítás után felállt tábori ágyúsezred általában 5-5 üteggel, ütegenként 6-6 *löveggel* rendelkezett. A lovas hadosztályoknál szervezett tüzérosztályok 3-3 üteggel és 1 pótüteggel vonultak ki. A *löveg*, a szerkezeti felépítés és a lövedék röppályája alapján lehet: *ágyú, tarack és mozsár. Ágyú* alatt általában 20 mm űrméret feletti, 30-50 űrmérethosszú, huzagolt csövű, lapos lövedékpályán nagy kezdősebességgel tüzelő tűzfegyvert értenek. A *tarack* az ágyúnál kisebb tömegű, általában 15-25 űrmérethosszú csövű, alsó és felső szögcsoportban, az ágyúnál kisebb lőtávolságú fegyver. A *mozsár* 10-15 űrmérethosszú csővel gyártott nagy űrméretű, kizárólag meredek röppályával (felső szögcsoport), az ágyúnál rövidebb távolságra tüzelő tűzfegyver. Jó eligazító e tárgyban Kovács Zoltán, Lugosi József, Nagy István, Sárhidai Gyula: *Tábori tüzérség.* Típuskönyv c. könyve. Zrínyi Katonai kiadó, Budapest, 1988.

[86] A *mozdony* a löveg elé kötött, fogatolt lőszerszekrény.

[87] *Népfelkelés.* Az ot. cs. *Landsturm* megfelelője, a Monarchia hadszervezetének alkotója. Szerepe a közös és a honvéd haderő *támogatása. Gyalogsága* békében nem élő *népfelkelő ezredek* kötelékében, mozgósításkor járásonként felállított kivonuló és területi zászlóaljakból állt. A *lovasság* honvéd huszárezredenként egy-egy békében nem élő *huszárosztály* keretében.

Szeptember 2. Ma vettem fel az első főhadnagyi gázsit[88]. Délután a hadosztály nyergelt, s a [város] Janów felé eső erdőbe ment [melletti erdő szegélyét szállotta meg] éjjelezni. Ellenségről annyi hír jött, hogy Lembergnél [Lembergben] van.

Reggel 6 óra 20-kor a század összes tisztje lefeküdtünk egy szobába, csak úgy, a padlóra, de pár másodperc alatt aludtunk. 10 órakor felkelve egy csésze meleg teához jutottam, ez nagy boldogság. Átöltöztem. Megmosakodtam, mert már 3 napja nem mosakodtam, sem a ruha nem volt le rólam. 11-kor levelet írtam Cicukámnak[89], ő tőle is jött egy levél. Azután kikaptuk a fizetéseket. Elmentem egy órát venni, mert az enyém eltört. Nem kaptam. Megebédeltem 3 tojásrántottát, 5 órakor nyergeltünk és a hadosztály Janówtól nyugatra állást foglalt, mert ellenséget jelentettek és nekünk ezt a részt addig kell tartani, amíg a 23-as gyalog hadosztály beérkezik. Tegnap szintén egész nap harcot vívtunk. Este 7 órakor egy erdőbe mentünk és az éjszakát ott töltöttük. Tragorral[90] egymás mellett aludtunk, nagyon fáztunk és egész éjjel esett az eső.

Szeptember 3. A hadosztály egyes részekkel megszállotta az erdő és Janów falu közötti magaslatot. Egy rész lóháton tartalék maradt, mi is abban voltunk. [Én a lóhátoni tartalékhoz vagyok beosztva.] Az 5. század [br. Majthényi főhadnagy], mint különítmény[91] lett kiküldve Lemberg [felé], Zidatycére. Ellenségről az a hír, hogy Lembergben van, saját hadseregparancsnokságunk Grodekbe elvonult[92]. Egész nap haladtak az úton mellettünk a visszavonuló csapatok és vonatok, a 3. hadsereg[93] megvert részei.

---

[88] A főhadnagyi fizetés 2200-2800 korona volt.

[89] Sajnos nem tudtam kideríteni a Maczky feljegyzéseiben többször előforduló hölgy kilétét. Tény viszont, hogy Maczky 1916. március 6-án „nősülési engedélyért" folyamodott. A házasság végül nem jött létre, amit az bizonyít, hogy 1917. augusztus 19-ére keltezett, és a Medgyesről Békésre költözött pótszázadhoz címzett leiratában a HM az engedély lejártára figyelmezteti Maczky Emil századost. Az kikövetkeztethető, hogy a felesége Heinzelmann Eleonóra, nem azonos Böskével, az ábrándos „Cicukával".

[90] *Tragor Károly százados*, a 9. honvéd huszárezred 3. századának parancsnoka a felvonuláskor.

[91] A Polskától északra mozgó, 1. számú, huszárszázad különítmény 8 óra 50-kor jelenti, hogy: „a Lemberg – Zolkiew-i vasút vonalát a különítménnyel átléptem, ellenségről semmi hír. báró Majthényi százados s. k." (Átadó: Bródi György huszár. Hátlapon: Az átvétel helye: Janów, ideje: 1914. IX. 3. 10 óra 15. Db. százados) 10 óra 30-kor küldi a 2. jelentést a Zboiska 324-es magaslatról: „Laszki-ból Lemberg felé az országúton egy ellenséges gyalogezred mozgókonyhákkal előnyomulóban. Éle 10 óra 30-kor Zantastynówot érte el. Ezt saját megfigyelésből jelentem. báró Majthényi százados s. k. 3/IX. érk. 1 óra 10-kor nachm. Száhlender. Átadó Bányai István". A 3. jelentést (helyszínvázlat is vele) déli 12-kor küldi „Polska északi kijáratától" és du. 3 óra 15-kor érk. Janówra, vette Db. százados. A helyszínvázlat magyarázata: „Legenda: Malechow-ból Lemberg felé az országúton egy ellenséges gyalog ezred nyomul előre. E mögött körülbelül 1000 lépésre egy ellenséges lovas dandár nyomul előre lépésben szintén Lemberg felé. Lembergben saját katonai őrség nincs, házakon fehér lobogó. Lemberg nyugati kijáratánál a vasúti állomás környékén egy lovas század cirkál, Lemberg körüli erdők ellenséges gyalogsággal tele. Lembergbe ma ellenséges gyalogság érkezett vonaton."

[92] A 3. ot-m. hadsereg Szeptember 2-án ürítette ki Lemberget és visszavonult a Wereszyca mögé. Az oroszok 3-án bevonultak Lembergbe.

[93] 1914 augusztusától 1915. június 1-jéig harcol az orosz fronton, később átnevezik 1. hadsereggé. A mozgósítástól Rudolf von Brudermann lovassági tábornok a parancsnoka, 1914. szeptember 5-től 1915. május 25-ig, a limanówai csatában, Przemyśl felmentésénél, majd a Dukla-hágó védelmében, a Gorlice–Tarnow térségben végrehajtott áttörésben pedig Boroević von Bojana, Svetozar báró (Umetic,

Reggel 5 órakor a század gyalogtűzharchoz ment. Én a lovakkal mentem Janówba, itatni. Ott hallottam, hogy a Madamot elvitték a beteg lovakkal. Az ezredünk földbe ásva várja az oroszok támadását. Janówtól nyugatra. 12-kor ebéd, erre bevonták a huszárjainkat is a rajvonalból. Ebéd után ismét kimentek az elkészített állásba. Szmrecsányi[94] az 5. ezred 2. századával Janówba ment harácsolni és a dandárban szétosztották, bor, rum stb. volt. Este Jóny dandárparancsnok nálunk, a mozgókonyhánál vacsorázott. Ismét mondta, hogy felterjeszt kitüntetésre. Fogl berukkolt a kórházból a századhoz. Éjjel az erdőben egymás mellett feküdtünk.

Szeptember 4. A hadosztály reggel, arra a hírre, hogy nagyobb ellenséges erők közelednek Lemberg felől Janów felé, Grodek felé, az erdőn át megindult. A 4. század az ütközetvonat visszavonulását fedezte [mint utóvéd]. Ezen a napon a hadosztály igen kellemetlen helyzetben volt. Három oldalról kaphatott valószínűség szerint támadást, s erről már jelentések is érkeztek, negyedik oldalon víz volt. [Így aztán] délután 5-kor Weissenbergnél a vízvonalon átkelve elvonult. A Weissenberg–Grodek vízvonalak hídjait a mieink utánunk mind felrobbantották. A hadosztály este 8 órakor Weissenberg falutól nyugatra táborozott. Napok óta esős hideg van. November végi napok, sok esővel. Ez éjjel is esett, lovak egészen oda vannak.

Átvettem a 2. század parancsnokságát. Reggel 6-kor előnyomulás Wielkopole felé. Egy menet gyalogezred, Lemberg népfelkelői is be vannak osztva a mi hadosztályunkhoz és Janówtól délre 4 km-re állást foglaltunk. Du. 2 órakor ellenséget jelentenek 3 oldalról. Weissenberg felé visszavonultunk, ott este 6-kor itattunk. Weissenbergtől délnyugatra éjjeleztünk. Este már a 2. század konyháján vacsoráztam, vaj, tea, retek. Egész éjjel szakadt az eső, hideg volt, fáztunk nagyon, a szabad ég alatt táboroztunk.

Szeptember 5. Reggel a táborból elindulva [lóra ülve] hosszas csavargás és látszólagos nagy fejtörések között érkeztünk délután 5 tájban saját gyalogságunk mögé, Hartfeldre, s ott, a helységben táborba [helységtáborba] szálltunk. Az én szakaszomnak, majdnem 40 emberrel egy ház jutott. Az istállóban voltak az én lovaim, az udvaron és kertben a többi ló. Jó csűrben aludtunk [aludtam], szénán. Egyik legkellemesebb éjszakám volt.

Előnyomulás Weissenbergtől nyugatra, reggel 7-kor zab felvétele. Málhák kiegészítése. Hideg van, fúj a szél, egy bizonyos apátia kezd mindenkinél fellépni. Du. 2 órakor két orosz foglyot adnak át a századomnak. Orosz gyalogosok. Megmotoztatom őket, fegyvert, töltényt elvéve összekötöztetem és egy huszárral elkísértettem. 3 órakor indulás Hartfeldre, ott beszállásolás, a századom 2 házba van beszállásolva. Alvótársaim Benkő főhadnagy[95], gróf Bethlen Béla zászlós[96], a századomnál kosztol még Perczel százados[97] és Teőrös főhadnagy.

1856. december 13. – Klagenfurt, 1920. május 23.), ot-m. gyalogsági tábornok.

94 Szmrecsányi Adorján százados, az említett század parancsnoka.

95 Benkő Béla főhadnagy (Zsibó, 1891. szeptember 24. – Innsbruck, 1987. június 12.), a 2. század beosztott tisztje. Érettségi a ref. gimnáziumban, LA 1909–1912, 1912. augusztus 18-án hadnagy, jelentkezik szolgálatra a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednél. 1914. augusztus 1-jén főhadnagy, 1917. február 23. - május Leibachban vk. ti. tanfolyamon. 1920. szeptember 1. (november 1.) százados 1919–1922 a székesfehérvári, a debreceni, majd a budapesti körletparancsnokságon beosztott ti., 1922-től 1944. novemberéig a Vitézi Székben tölt be tisztségeket Budapesten. 1930. május 1-től őrnagy, 1936. május 1. alezredes, 1940. november 1-től ezredes, 1943. február 1-től vezérőrnagy. 1940 novemberétől az erdélyi részek vitézi ügyeinek intézője, 1942–43-ben a kolozsvári Vitézi Szék kapitánya.

96 Bethlen Béla gróf, politikus (Aranyosrákos, 1888. november 2. – Kolozsvár, 1979. november 16.) 1905-08-ban, Pozsonyban, 1908-10-ben Kolozsvárott jogot, 1908-11-ben Kolozsvárott mezőgazdasági aka-

Este vacsora egy szobában. Én csináltattam, kacsasült, káposzta, tea, 1 üveg szamorodni. Születésnapi estélyem, Perczel felköszönt. Kellemesen elbeszélgetve 10-kor lefekszünk egy szénatartóba lovaimmal. Apor elment[98].

Szeptember 6. Kihirdették, hogy a 4. hadsereg a vele szemben lévő ellenséget döntően megverte[99]. 20 ezer foglyot és 200 ágyút zsákmányolt. Hadseregeinknek most az a célja [szándéka], hogy a Lembergbe benyomult orosz főerőt két oldalról bekerítsék, s döntően megverjék. Mi a 2 arcvonal közti szárnyon vagyunk [Jaworów], a feladatunk ágyúharcnál közreműködni. A br. Majthényi különítmény ma délben bevonult. Vesztesége 2-3 halott.

Születésnapom, vasárnap. Fél 5-kor nyergelés, 5-kor indulás Janówra. Ettől északnyugatra megalakul a lovas hadtest, általában ma kezdődik meg a mi hadseregünknél az általános támadás. Ma jött hadparancsba, hogy Auffenberg[100] *20000 oroszt, 200 ágyút fogott el. Du. 1-kor a marosvásárhelyi osztály, tehát az én századom is tűzharchoz lóról szálltunk, osztályhoz beosztva a szegedi géppuska 1-ső szakasza, hátunk mögött tüzérség.*

(Megjegyzés) Az ember már kezd nagyon kis igényű lenni. Boldog, ha a csizmáját lehúzhatja, levetkezésről nem is szólok, no, ha még fedél alá kerül, az ünnep. Mosakodás az 10 naponként legfeljebb, étkezéssel szintén így van az ember. Húshoz még csak hozzájutunk, főzeléket már egy hónapja, hogy itt vagyunk, kétszer ettünk, a tésztát már csak hírből ismerjük.

A tűzharcban, egy fedezékben ebédeltem. Bethlen Béla küldött ebédet egy kis leves, sárgarépa belé főzve, nagyon-nagyon jó volt, úgy 4 óra felé egy huszár négykézláb mászva hoz egy papirost és benne olcsó cukorkákat. A papirosra a következő volt írva: „Születés napi megemlékezésül bajtársi szeretettel a 3. század tiszti kara". Tragor százados, Fogl hadnagy, Császár tartalékos hadnagy[101]*, Gyárfás tartalékos hadnagy*[102] *Ez igazán kedves dolog volt. Valamelyik faluban vették és megosztották velem. 5-kor lóra ülve egy magaslatot*

---

démiát végzett. 1913-tól a kolozsvári törvényhatósági bizottság tagja. Önkéntesként jelentkezik a mozgósításkor és a 9. honvéd huszárezred géppuskás alakulatában vonul fel, majd a géppuskaszázad parancsnoka főhadnagy rangban. A trianoni békekötés (1920) után Erdélyben maradt. 1916-tól az Erdélyi Gazdasági Egylet alelnöke, 1931–36-ban elnöke, 1924-től az erdélyi Országos Magyar Párt alelnöke, 1926-tól fölöszlatásáig (1938) elnöke volt. 1928-tól az erdélyi ref. egyházkerület főgondnoka. 1926-1937 között a székelyudvarhelyi kerület képviselője a bukaresti parlamentben. 1940–44 között Erdély kormánybiztosa. A világháború után Bethlenben gazdálkodik. 1945-től 1954-ig romániai börtönök foglya. 1959-ben rehabilitálták.

97 Perczel Armand százados (Ógyalla, 1876. – Budapest, 1941.), a 9. honvéd huszárezred 2. századának parancsnoka. 1895-ben végez a LA-án. A 7., 10., 3., 6. és a 9. honvéd huszárezredben szolgál. 1912–1916 között a 9. honvéd huszárezredben század- és osztálypk. 1914. novembertől a 11. honvéd lovashadosztály-parancsnokságához beosztva. 1916. augusztus 24. – 1917. július 1. között a 4. honvéd huszárezred parancsnoka. 1917. július 1. – 1918. február 1. között harccsoport pk. 1918. február 1-től ideiglenes ezred pk., majd a pótszázad parancsnoka Medgyesen, Marosvásárhelyen és Szamosújváron.

98 báró Apor Péter főhadnagy.

99 A komarówi csatára utal.

100 Auffenberg, Moritz gyalogsági tábornok (Troppau, 1852. május 22. – Bécs, 1928. május 18.), az I. világháború kitörésekor az ot-m. 4. hadsereg parancsnoka. 1914. augusztus 26-28. között a komarówi csatában győz az orosz 5. hadsereg felett.

101 Császár Elemér tartalékos hadnagy a 9. honvéd huszárezredben.

102 Gyárfás Pál tartalékos hadnagy a 9. honvéd huszárezredben.

megszálltunk és este 10-kor Javorówba mentünk éjjelezni. Vacsora volt tea, sült krumpli, vaj. Kenyerünk nincs, sehol sem lehet kapni. Egy kocsifészerben aludtunk.

Szeptember 7. Megalakult a 4., 10., és 11. honvéd lovashadosztályokból egy lovas hadtest Ziegler altábornagy parancsnoksága alatt. A mi hadosztályunk az egész hadtesttel együtt a 4., Auffenberg hadseregnek lett alárendelve[103]. A hadosztály janówi tartózkodása idejéből 2 eseményt felejtettem el feljegyezni. Egyik volt, hogy 3 civilt, kik a mi bakáinkra a házakból lőttek, a gyalogság elfogta, s ott előttünk szuronnyal leszúrták egyiket a másik után, mint a malacokat. Néhány perc múlva mindhárom meghalt. Ugyanez nap a mi hozzánk beosztott 9. dragonyos ezred egy századának a parancsnoka, Keszler százados szintén 3 kémet fogott. Ezeket a mi gyalogtűzharchoz leszállt arcvonalunk elé állította, és ott szemeiket bekötötte, ő szállított 3 dragonyost, ezek kardot húztak két kézre, fogták a kardot, s beleszúrták a 3 emberbe. 2 azonnal elesett, s a földön kapálódzva meghalt, de a harmadik körülbelül csak 4 szúrás után bukott el, ott sem halt meg még, s ott is szúrtak bele egy párat. Mondhatom vérfagyasztó látvány volt, az emberi bestialitás egy képe, mely a háború borzalmához tartozik. [Ez a szegény Keszler kapitány később idegsokkot kapott egy gránáttól és elvesztette a beszélőképességét, de pár hónap múlva újra visszanyerte. Rika kegyetlen, de ritka ügyes ember is volt, mint aki Galíciában szolgált, jól tudta, hogyan kell elbánni az orosz pénzen megvásárolt rutén paraszttal.] A hadosztály reggel 5-kor indult Jaworówból Rawaruska felé, de a vonatok miatt [annyi trén mozgott az úton, hogy] oda el nem érkezhetett, s este 9 tájban Rawaruska előtti faluban tábort ütött. Itt láttunk egy sebesültszállító oszlopot, a sebesültek beszéde szerint a 4. hadsereg az ellenséget a tegnap újra megverte. Éjjel fél 10 felé kb. 400 orosz foglyot kísértek át a falun, legnagyobb része önként adta meg magát.

Zabszalma közt aludtam, s ennek az eredménye az lett, hogy egyes elszabadult lovak egész éjjel rajtam legeltek. Hajnali 2 órakor már fel kellett kelni, s [Pantz alezredes ezredparancsnok elküldött] gyalog, a faluban valami [élelmező oszlopot] élelmi lépcsőt, megkeresni. Lefeküdtem úgy éjjel 11-kor, felkeltem 2-kor, szóval aludtam 3 órát. Sokat eltűr és bír az ember, ha muszáj!

Reggel 6-kor indulás Javorówra és 64 kilométert lovagoltunk Patylicra este 10-kor érkeztünk meg. Du. 3-kor egy kis mézes kenyeret ettünk, ez volt a napi étkezésünk. Egy széna- és szalmatartóban aludtunk.

Szeptember 8. Sikerült a napok óta hurcolt [két] levelezőlapomat is, egy útközben talált tábori postán feladni. [Nagyszerű dolog ez a tábori posta, csak ritkán látja az ember.] A mienk, itt van [a szerencsétlen 13-as számával], de hogy mit csinál, azt nem tudni. Augusztus 26. óta leveleket fel nem vett, nem is adott.

Egész nap szólt az ágyú Rawaruska környékén, s itt összes erőink állnak harcban az orosz főerővel. Hadosztályunk gyalogtűzharchoz lóról szállt, én, mint arcvonal [front] mögötti tiszt a vezetéklovakkal[104] hátra maradtam. Egész nap, késő estig dörögtek az ágyúk ezen a rettenetes hosszú arcvonalon. Az éjjel beálltával köröskörül égtek a falvak, mint elő fáklyái a háború rém-

[103] A *11. honvéd lovashadosztály*t szeptember 4-én a 4. hds-be csatolják, amelynek szeptemberben még Auffenberg tábornok a parancsnoka.

[104] A lóról szállt kötelék lovai, amelyek részére a harcterület mögött, külön vezetéklóállást létesítenek.

ségeinek. Éjjelre táborozni visszahúzódtunk Siedliska fele, s az út mellett egy majornál [az út melletti kastélynál], a szabadban háltunk.

Reggel 4-kor felkeltünk, zab, fejenként 4 konzervdoboz kiadása, 7-kor indulás Rawaruszkától északnyugatra és ott az egész hadosztály az erdő szélét megszállta gyalog tűzharccal. Egy ellenséges, és általunk elfogott gyalogostól hallottuk, hogy a velünk szemben lévő faluban 3 ezred gyalogság, 2 ezred lovasság és 19 ágyú van. Du. 1-kor történt a megszakadás. (Tegnap este Patylicről szállítottak el 800 ellenséges hadifoglyot, általános támadás folyik ezen a vonalon. Háromnegyed 5-kor megkezdődik a rettenetes ágyútűz, velünk egy vonalban csaptak be srapnelek, leírhatatlan érzés volt. 7 óráig tartott ez a borzasztó tűz. 9 órára visszavonultunk éjjelezésre Hrebennére. Visszajövet közben, egy magaslat megmászásakor a lovam hanyatt vágódott, alig bírtak alóla kivenni. Nagyon fáj a lábam. Du. 4-kor még a két géppuska osztagunk erősen tüzelt egy ellenséges repülőgépre, eredménytelenül. 7-kor a lovasokhoz menve egy kis nyulat fogtunk, de elengedtettem. Hrebennén Perczellel egy disznóólban aludtunk. Tejberizst vacsoráztunk.

Szeptember 9. Az éjjel véletlenül nem volt olyan erős hideg, mint már napok óta éjjelenként. Úgy várja az ember a hideget, hogyha már nincs, hát melege van. Egész éjjel szólt az ágyú és puska, reggel is fél 4-kor már arra ébredtem.[105] Újabban felvettem azt a szokást, hogy éjjelre mindig ások [ásatok] magamnak egy gödröt, a szélén jó magasan földdel kipárkányozom, s akkor szalmával kibéleltetem, s abban hálok. [Egészen meleg vacok!] Mondhatom, igen meleg így. Reggel hajnaltól kezdve szólt az ágyú, puskatüzet jóformán nem is hallottunk. Az ember feje szédül, és már fáj a sok bömböléstől.

Újra a hadsereg bal szárnyán vagyunk. A hadosztály újra gyalogtűzharchoz szállt. A vezeték lovakkal én úgy délután 2-ig előbbre [a rajvonal mögött] voltam, akkor az oroszok oldalról is tüzelni kezdtek, s hátrább kellett mennem. A naplómat is jóformán mindig ágyútűz mellett írom, mert máskor nincs idő, s így azt hiszem gondolatmentében elég hiányos, de jobban írni nagyon nehéz dolog.

Reggel 5-kor nyergelés, háromnegyed 10-kor indultunk és Tymiatiskától keletre lévő magaslatokat gyalogharccal megszálltuk du. fél 2-kor és szörnyű ágyútűzben tartottuk este 7-ig, és akkor visszavonultunk éjjelezésre Jalinkóra, egy parkban éjjeleztünk. Virányi alezredes úr meggyógyult, ma átvette az ezredparancsnokságot és így változás történt. Én a 2. század parancsnokságot átadtam és a 3. század frontmegettije lettem. Ma hallottuk, hogy Péter főherceg[106] hadosztályát, ami a mi támogatásunkra jött, széjjelverték. Nagyon rossz és deprimált a közérzületem, a park közepén egy kis erdőrészben aludtunk szalmán, Bethlen, Benkő és én.

Szeptember 10. Ma egy hónapja, hogy eljöttünk hazulról. Ez alatt az egy hónap alatt megszoktuk ezt a strapás életet, már úgy, ahogy eldurvultunk kinézés és érzésekben, szóval hozzá idomultunk a háború borzalmaihoz. Az éjjelt Jalinka majornál töltöttük. Ott voltunk délelőtt is, úgy délután 4 óra tájban indultunk meg, s Hrebennétől északra a magaslatokat gyalogtűzharccal megszállottuk. Ellentámadás készül a mi 3. gyalog hadosztályunk részéről, s mi ezt biztosítottuk a balszárnyon. Az ellentámadás nem sikerült, a sötétség beálltával lóra ültünk, s újra Jalinkánál éjjeleztünk. Körülöttünk köröskörül szól az ágyú, egész éjjel bömböltek, nem volt

[105] 8-án kezdődött meg a 3. lembergi csata.

[106] Péter Ferdinánd főherceg vezérőrnagy (Salzburg, 1874. május 12. – Sankt Gilgen, 1948. november 8.) ezidőtájt a 25. gyaloghadosztály parancsnoka.

tőlünk úgy 3000 méterre. Beérkezett hírek szerint az oroszoknak itt van a főerejük, még a mieink Lemberg körül állnak, tehát ennek a csapatnak egyelőre védelem lehet a feladata.

Reggel 5-kor nyergelés és nyergelve voltunk du. fél 3-ig. 3-kor indulás és Hrebenne északi magaslatait az ezredünk gyalog tűzharccal megszállotta, és tartani kell addig, amíg a 3. gyalog hadosztály felvonul, mert az ellentámadásba megy át. A mi századunk tartalék és az összes vezeték lovakat is én vezettem el a vízvonal mögé. Hrebennétől délnyugatra, amíg a parkban voltunk, megmosakodtam teljesen. Szennyes ruháimat kimosattam. Elég jól is ebédeltünk, tyúklevest.

Szeptember 11. A visszavonulás folytatva az egész saját balszárny vonul vissza. [Megkezdtük a nagy rawaruskai futást. Csak két hétig tartott és általános volt. A hadseregparancsnok éppen úgy futott autón, mint huszár Káposztás a lován, meg Bakancsos Marci gyalog.] Minden út [annyira] telve kocsikkal, [hogy meg sem tudnak mozdulni. Mindenki egyszerre akar menni és közben ott vesztegel a sebesült, akár meg is halhat, az ördög sem néz rá a kocsiban. Ott a lőszer és az élelem, hát meg az ágyúk! Ha már nagyon szorul, kifogják a lovakat, ráülnek és futnak a kocsisok, meg tüzérek, otthagynak mindent.] Ez a fejetlenségnél is több, ez egy megvert hadsereg zülléssszerű menekülése[107]. [Amelyik csapat parancsnoka a másik menetelő csapat vagy trén parancsnokánál idősebb, az megálljt parancsol s aztán ő megy előre a csapatával. A másik kénytelen várni. És mivel a trén-parancsnokok rendszerint tartalékos hadnagyok, a csapatok parancsnokai pedig legalábbis törzstisztek, a trén áll és várja, míg a muszkák elfogják. Senki sem akar utóvédnek maradni. A parancsnokságok jó előre meglógtak, és most nincs, ki parancsoljon. És mert nincs, aki parancsoljon, mindenki megy, amerre lát! Hol vannak ilyenkor a zöldtollas generálisok?] Az időjárás is kezd esősre és hűvösre fordulni. Az éjjelt Patylicz környékén, táborban töltöttük.

5-kor felkelve megreggeliztünk a 3. huszár ezred tiszti karát is szívesen láttuk reggelire. 6-kor nyergelés, 9-kor indulás és Patylicz és Prusie magaslati vonalat az ezred gyalog tűzharccal megszállotta, hogy a vonatok visszaindulását esetleges támadás ellen megvédje. Az a kastély, ahol két napig voltunk egy hercegé. Ezen csoportnak a feladata volt 3-4 napig megakadályozni az ellenségnek a lembergi csapattal való egyesülését, tehát 4 napja állandóan folyik a harc. Ma reggel már korán reggel egész közel vágódtak be a srapneldarabok a táborunkba. Most a századunk lóháton tartalék, és járőröket küldtünk ki az erdők megfigyelésére Du. 1-kor Gyárfás tartalékos hadnagyot elküldték Verchwátára, hogy br. Nagy tábornok úrnak jelentse meg, hogy a dandár állásait elfoglalta. Ő hamar visszatért azzal (a hírrel), hogy Verchwáta ellenség kezében van. Egy ulánus kapitánytól hallotta.

Erre engem kiküldtek egy szakasszal Werchwáta felderítésére, felderítve ott ellenség nem volt. Ezt Bonta huszárral jelentettem. A 13. pozsonyi menetzászlóaljjal találkoztam. Elmenve tovább figyeltem és 1 hadosztály ellenséges lovas és 2 gyalog ezredet láttam, de biztosan nem tudtam kivenni. Ezt annál is inkább nem, mert parancs jött, hogy a mi gyaloghadosztályunknál jelentkezzek, tehát fel lehetett tételezni, hogy ez az. Erre én lemenve a werchwátai vasúti állomásra a zászlóaljparancsnokkal ezt közöltem. Erre a megfigyelő járőrömre rálőttek, abban a pillanatban mi is tüzet kaptunk, borzasztó volt, rengeteg lövés kaptunk, csak az Isten őrzött

[107] Szeptember 6–11. között a második lembergi csatában a 4. hadsereg Rawaruska–Lembergnél vereséget szenved. Auffenberg tbk-ot szeptember végén felmentik, a 4. hadsereg parancsnokságát József Ferdinánd főherceg veszi át.

meg bennünket. Egy muszka lovat felszereléssel együtt elfogtam. Én visszavágtattam saját csapatomhoz és a jelentést a hadosztályparancsnok úrnak megtettem. Nagyon rossz hangulatban voltam. Elképzelhetni, hogy ismét csak az Úr Isten mentett meg, mert golyózáporban, rengeteg ellenség között voltam.

Egész nap csak este ettem egy kis konzervet egy darab komisztenyérrel. Lefeküdtem egy erdőben, aludni nem tudtam, nagyon rossz, nyughatatlan éjszakám volt, sokszor felébredtem. Az egész hadosztály gyalogtűzharccal volt megszállva, a mi századunk tartalék.

Szeptember 12. Visszavonulás folytatása, általános irány Przemysl[108]. Mozgókonyháink a rettenetes kavarodásban valahová elkeveredtek, csak konzervből és ilyenekből élünk. Visszamenet közben többször közénk lőtt az üldöző orosz tüzérség. Egész napi kóborlás után Smolin környékén a hadosztály gyalogtűzharchoz szállt, vezetéklovai mögötte, s az éjjelt tűzvonalban töltötte. Ellenséges behatás nem volt. Időjárás kezd teljesen esőssé válni.

Reggel 4 óra 30-kor felkeltem. 5-kor nyergelés és indulás, azaz visszavonulás Neiwirów irányába. Amit most írok, azt fájó szívvel, elszomorodottan és deprimálva írom. Ez a visszavonulás, menekülés és pánikszerű dolog volt nem csak részünkről, de az összes csapatok, vonatok torlódása, gyalogság fegyvert, tüzérség lőszert elhányva fut vissza, menekültek (civilek), sírva-jajgatva futnak, ez borzasztó látvány. Az eső szakad, borult, szeles idő van. Végre 6-kor zabolunk, és 2 órát pihenünk. Nem pihenő, mert nincs mit ennünk, innunk, lovainknak szintén nincs, fázunk, rettenetes érzés. Már második napja retken, sárgarépán, nyers káposztán élünk, szóval, amit a földben találunk. Este 8-kor, koromsötétben lóra ülünk, s ismét éjjeli menetre indulunk, azonban a feltorlódott szekerek miatt menni nem tudunk. Ázunk, fázunk. Végre 3 és félórai menet után pocsolyában, iszapban, Drohomysl falunál megállunk úgy, amint vagyunk, a fáradtságtól a földre sáros, homokos, ledőlünk és elalszunk. Reggel fél 3-kor ismét indulunk.

Szeptember 13. Visszavonulást Nahacówon át folytatjuk. Délfelé 2 ízben is erős tüzérségi tűzbe kerültünk, a hadosztály másik dandárja[109] elszakadt tőlünk. Utak [most is] telve kocsikkal, menekültekkel, [a trénnél] pánikszerű a futás. A csapatok mindenütt sietnek vissza, a vonatok ott maradtak, majdnem egyenesen az ellenség kezébe. A kocsikról lőszert, zabot, lisztet, rizst zsákokkal dobtak le, csakhogy jobban előbbre jussanak a mély homokban. Csokoládét kiló számra kínálják ingyen, csakhogy könnyebbedjen a súly! Ilyen menekülést elképzelni is alig lehet. Lovasok, gyalogosok kisebb csapatokban mennek össze-vissza, kocsik keresztül. Végre, estefelé Sarny falu mellett megállapodtunk[110]. Ugyanott volt a [közelben, Morawcén] egy gyaloghadosztály[111] is. Engem egy járőrrel átküldtek este hozzájuk összekötőnek, s a helyzetről jelentést küldjek. [Meg is találtam őket.] Ott ismerkedtem meg Lobkowitz herceg dragonyos főhadnaggyal, mondhatom, bambább kinézésű embert ritkán láttam. Ottlétemkor, éjfélkor ria-

---

108 Az oroszok átkarolása szeptember 11-én arra kényszerítette a hadsereg-főparancsnokságot, hogy elrendelje a monarchia hadseregeinek a visszavonulását a San folyó mögé.

109 A 2. és 3. honvéd huszárezredből alakított 22. honvéd lovasdandár.

110 A 24. honvéd lovasdandár kötelékében a 9. honvéd huszárezred a 3. gyaloghadosztály visszavonulását biztosítva vonult Nahaczówra, majd aztán Kochanowkától északra tűzharchoz lóról szállt. A dandár menetcélja Sarny volt.

111 A 26. gyaloghadosztály.

dót fújtak, s az egész bakahad elpárolgott. Én visszalovagoltam Sarnyra, hát mire odaértem az ottani gyaloghadosztály is elment, a mi lovasdandárunkat otthagyták minden értesítés nélkül.

Ismét megkezdődött a tegnapihoz hasonló menet, közben folyton harcoltunk, mert feladatunk addig tartani a magaslati pontokat, amíg a vonat visszavonul. Az eső még folytatódik, borult, komor idő. Délelőtt 11-kor lóról szálltunk, egy tüzet raktunk, melegedtünk. Kochánowkánál alig pihentünk pár percet, közibünk ágyúztak, szerencsére nem talált senkit, valószínű ismét elárultak bennünket, mert a ruszofil lakosság állandóan ellenünk dolgozik és elárul. Onnan ismét visszavonultunk és este 6-kor Sarnynál táborba szálltunk. Szerencsénkre jött egy vonat gyalogsági vonatlépcső és minden huszár részére egy doboz konzervet és egy kis kétszersültet felvételeztünk. Agyonázva és fázva az egész dandár tisztikara egy csűrben aludtunk. Reggel 5-kor felkeltünk egy kis feketekávét ittunk, azon kívül az utász szakasz egy pohár tejjel ajándékozott meg (átadtam felét Perczelnek).

Szeptember 14. Ma negyedik napja, hogy csak kétszersültet eszünk és semmi egyebet na, és akinek van, konzervet. Ma sem érzek azonban valami erős éhséget, a 2-3 nap egy jó kis gyomorfájáson kívül az éhségérzet majdnem teljesen elül. Nem mondhatni, hogy elmúlik, mert a legelső alkalommal, amikor ételt lát, rögtön jelentkezik. Reggel járőrből visszatérve kaptam 2 főtt tojást, megettem, s folytattam tovább a koplalást. [Reggelre azért a huszárok kerítettek 2 főtt tojást, jó fiúk ezek! Akármit kerít, előbb viszi a tisztjéhez és megkínálja. Ezt már békéből tudja, nem, mint a bocskorosoknál, ahol azonnal lehordják miatta. A lónak meg az embernek egy kis enni és innivalót keríteni, az dukál. Sokszor, ha nagyon szomjas voltam, hátraszóltam lovaglás közben a huszároknak: „Melyiketeknek van egy kis innivalója?" Nem telt bele másfél perc s hallom, hogy igyekszik valamelyik előre az üveggel. Ha nem volt jó, akkor: „Az anyátok Istenit, keríthetnétek valami rendes innivalót!" – figyelmeztetés megtette a maga hatását. A legelső faluban megvolt a jó bor vagy pálinka. Az ilyen kiszólás tetszik a huszárnak, a szeretet jeleként veszi.]

Annak a rendetlenségnek, ami itt, a vonatnál felütötte a fejét, egy rendes hadseregnél nem lenne szabad előjönni. Fut minden vonat az utakon, 2-3 sorban a kocsik, köztük egyes emberek, járőrök. A hadosztály másik dandárjánál, s a hadosztály törzséről tegnap délelőtt az ágyúzás óta semmit sem tudunk, állítólag ágyúval szétugrasztották őket. Még eléggé megmaradt dandárunk reggel 6-kor indulva Sarnyból Mosciskán át Karczmaryra ment, s ott táborba szállt. [Ez már Przemysl erődövén belül van. A falu a kilövés miatt le van égetve[112] és a házak alkatrészei elhordva. Szóval, kő kövön nem maradt. Ott táboroztunk a falu helyén.] Egész nap újra és újra zuhogott az eső. A Visznián való átmenetelkor (nem hídon mentünk át, hanem gázlón) lovam véletlenül egy gödörbe lépett, felbukott s én alája. Nem csak én magamnak kellett kívánszorogni a vízből, hanem még a lovat is segítettem felkelni, gyalog mentem ki a vízből, az eredmény persze az lett, hogy a zuhogó esőben csuromvíz lettem. Különösen rengeteg víz folyt be a csizmámba, éppen most, amikor le sem tudom húzni. Istenem, lenne már mielőbb vége, ez a rettenetes állapot test és ideget ölő!

Innen a helyzet kilátástalannak látszik. Szegény Magyarország csak megmenekülnél! Annyira vagyunk, hogy Erdélyben és a Felvidéken levő honfitársainkért is kell aggódni. Agyon kellene azt vágni, aki ebbe az igen kétes háborúba minket belelovalt.

---

[112] Kíméletlenül letarolták a környéket, hogy láthatóvá legyenek a céltárgyak. Életbevágóan fontos volt.

Az éjjelt Karczmary helyén táborban töltöttük. [A tábor a huszároknál annyit jelent, hogy lecövekelik a lovakat, a huszárok melléjük fekszenek és tüzet csinálnak. Azt csinálnak, ha szabad, ha nem. Sátornak híre-pora. Az csak bakának való!] Kút, víz nincs, ennivaló, kenyér semmi, zab egy szem sincs, vasalás semmi. Lovak majdnem mind feltörve, körülbelül fele a harcképtelenségig, a legénység rongyos, szerszámok összeszakadoztak. Hangulatról ezek után beszélni sem lehet. Isten, segíts, hogy mielőbb, így vagy úgy, de a békére jussunk, mert ez hiábavaló vérpazarlás! Azok után, amik itt történtek a jövendő hadműveletek a legfeketébb színben tűnnek fel. Isten, segíts!

Nyergelés, visszavonulás Sokole felé. Medykát érintve Przemysl erődökbe, Karczmary falu mellett letáboroztunk. Ez is egy borzasztó nap volt, hasonló a 3 elsőhöz. Igazi borús, őszi idő, esik az eső, fázunk, éhesek vagyunk már 3 napja. Nem ettünk meleget. Csak úgy lézengünk az éhségtől. Este 6-kor táborozunk le, 7-kor egy csűrben a 9. ezred tisztikara és a dandár törzs egy csűrben lefeküdtünk. A przemysli erődöknél az összes faluk le vannak égetve, felgyújtva. Azért, hogy az oroszoknak fedezéket ne nyújtsanak.

Szeptember 15. Bogdánffy főhadnagy és Staub Aladár tartalékos hadnagy, mint betegek, elmentek. Újra két tiszttel kevesebb. Most már az osztálynál 1 század [a Kubassyé] egészen hiányzik, [a megmaradt két századnál] van összesen 4 tényleges tisztje mindenkit beleszámítva. Az éjjelt még Karcmaryn töltöttük, sem a konyháink, sem a vonatunk még nem került meg. Tengődünk csak, s 5 napi éhségünket tűznél sült krumplival enyhítjük. A tegnapi megfürdésből még nem tudtam megszáradni, csizmám még jó vizes.

Reggel 6-kor felkelve meleget reggeliztem, egy kis feketekávét, nagyon-nagyon jól esett. Szépen kisütött a nap. Az a parancs jött, hogy ma pihenő, szóval jó nap ígérkezett. A folytonos szártartástól a gyűrűs ujj melletti kezem egészen kisebződött, úgy, hogy a jegygyűrűmet a kisujjamra húztam. Pár lépés után elmentem a tűzhöz melegedni, észreveszem, hogy elvesztettem. 100 koronát ígértem annak, aki megtalálja, 100 koronát a szegényeknek. Dacára a nagy keresésnek, nem lett meg, tehát ez a napom is el lett rontva. Nagyon-nagyon búsulok érte.

Bogdánffy, az 5. század parancsnoka elment kórházba, velem akarták átvetetni az 5. századot, de Tragor kérte Virányit, hogy hagyjon a századjánál. Meg is engedték. Fogl is elment kórházba. Ma hallottuk, hogy a hadosztály másik részét, a 2. és a 3. ezredet visszavonulás közben széjjelverték, úgyszintén a mozgókonyháinkat és a málha vonatainkat is. Ma délelőtt egy disznót leölve a tiszti karnak megcsinálták lacipecsenyének egy külön kapott mozgókonyhában. Mily boldogság volt egy kis meleg húst enni! Tóthvárady osztályparancsnokunk bement az arméhoz parancsért. Jóny megengedte, hogy huszárok is bemehetnek a tiszteknek vásárolni Przemyslibe, azonban még ez ideig nem kaptunk semmit. Éhezünk, de nagyon. Ismét abban a szénatartóban aludtunk, ahol tegnap.

[*Szeptember 16.* Reggel korán indultunk Karczmaryból és a przemysli erődök között áthaladva a San mögötti Swieta faluban, délben tábort ütöttünk. Nagyon szépek Przemysl erődítései, sajnos, hogy a kilövés végett 8-10 falut is teljesen le kellett égetni az utolsó porig, ami nagyon szomorú látvány.

Azt hittük, hogy itt már nyugodtak lehetünk az ellenségtől, az odajárás is valamennyire megjavult, de délután jelentés érkezett, hogy a San túlsó partján ellenséges lovasság van. Erre két tiszti járőrt küldtek ki a San itteni két átjáróhoz. Egyik én voltam 10 lovassal. Feladatom volt megállapítani, hogy meg van-e szállva az átjáró Zagrodinál saját csapatok által, vagy sem? Ha nincs, akkor ne maradjak ott. Szerencsémre, meg volt szállva egy század gyalogsággal és egy

üteggel és így én, még este az enyémekhez visszatérhettem. Úgy húz az ember vissza az ezredéhez, a megszokott jó huszárcimborákhoz, meg a legénységhez, mint a családjához. Nálunk az is volt az ezred, egy nagy család.

Az éjjel készenlétben, nyergelt lovakkal kint töltöttük, hogyha ágyútüzet kapnánk, akkor kivonhassuk magunkat alóla, de semmi sem történt.]

Szeptember 17. [Hajnali 3-kor] A vasúti vonal mentén [töltés mögött] gyülekeztünk [hogy az ellenség ne láthasson]. Onnan a hadosztály nyugat felé elmenetelt. Két század, egyik az én századom volt, egy lovas géppuskás osztaggal együtt még 2 órán át kellett tartsa, mint utóvéd a majort, ahol voltunk esetleges ellenséges támadás esetén. Délután a hadosztály Pruchlinnál helységtáborba szállt.

Reggel 3-kor nyergelni, fél 4-kor indultunk. Rokitnicán, Chorzowon át, Pruchnikra és ebben a faluban letáboroztunk. Szivar kiosztás volt és egy-egy üveg bort, ismét csirke levest vacsoráztunk. Alantasaim, Benkő, ki 5 napja nincs, eltűnt járőrbe, Bethlen, Márton hadnagy[113]*. Jó napunk van, mert megjött az eligazítás, hogy holnap itt pihenünk, azon kívül Teőrös bement Przemyslibe a postáért. Éjjel 1-kor Teőrös megjött, aranyos Böskémtől egy levelet és egy levelezőlapot kaptam.*

Szeptember 18. Pihenő nap van ma, már amennyiben zuhogó esőben, kint táborozó csapat mellett erről beszélni lehet. Délelőtt egyszer fel is nyergeltettek, hogy kapunk szállást, de még fele útról visszaküldtek, hogy már nincs. A tiszti lovak és tisztek számára szerencsére mégis akadt egy kis födél, s így mi éppen nem áztunk, de ázott az egész csapat.

Az idő hideg, fúj a szél, esik az eső, különben ruházat, felszerelés rendbehozatal. Én levelezésemet végzem. Esik az eső, úgyhogy szegény lovaink a szabad ég alatt már alig bírják, és így 11-kor nyergelünk és egy közeli majorba megyünk. Gróf Szembekhez. Szimpatikus lengyel gróf, ki a művészetnek és a gazdálkodásnak él. Gyönyörű lakás, antik dolgok, de már minden felforgatva. Négy üveg pezsgőt ad, a komornyikjával szervíroztatja, és ez az italunk a mi mozgókonyhánkban sült malac mellé. Kenyerünk abszolúte nincs már 10 napja, lengyel parasztól veszünk zab- és rozskenyeret, ami nyers és majdnem ehetetlen. A lovak fedél alá jutnak, az igaz, hogy szorosan.

Ismét a 4-ik hadsereghez tartozunk, Auffenberghez. A feladatunk 2 hadtest visszavonulását fedezni. Este 7-kor megérkezik Tóthvárady, Benkő és Filotás is bevonul. Így én ismét visszamegyek a 3. századhoz, frontmegettinek. Este a vacsoránk sült krumpli, tea, azon kívül hozattunk 1 hordó sört. Este egy szoba padlójára szalmát tettünk és ott aludtunk.

Szeptember 19. Reggel 5-kor Pruchnikból indulva, lépésben és így igen lassan haladva értük el délután 4-kor Vidaczowót, s ott a helység mellett tábor ütöttünk. Éjjel újra esni kezdett az eső, s esett szakadatlan. Az összes lovak kint voltak, [5-6 ezer, bőrig ázott ló nem a legjobban festett hajnalban] csak mi, tisztek húzódtunk be egy csűrbe aludni. Napok óta újra érzem a

---

113 Márton Sándor huszárezredes (1892. április 7. – Kunszentmiklós ?) LA, 1913. augusztus 8-án avatták hadnaggyá, a 9. honvédhuszár ezredhez osztották be. A 2. század beosztott tisztje, szakaszpk., szdpk. 1915-bem géppuskás iskolát végzett. 1914. augusztus és 1918. október között frontszolgálaton. 1917. november 1-jén fhgy., 1921. november 1. százados. 1943. június 18. ezredes 1948. február 1-jén, amerikai fogság után, nyugállományba került.

keresztcsont fájdalmakat, különösen éjjel nem hagy nyugodtan, akármilyen helyzetet foglalok el, mindig fáj, de hát viszem tovább, hátha jobb lesz így.

5-kor nyergelés, 6-kor indulás Jawornik Polskire. Délután 4-kor megérkeztünk, óriási hegyeken keresztül, nagyon hideg van, egész nap borús, óriási szél dühöng. Este ismét tyúklevest s sült krumplit vacsorázva, 7-kor lefeküdtünk egy csűrben. (Feltételezhetően időeltolás választ el a két csapattestet egymástól.)

Szeptember 20. Szakadó esőben indultunk el Vidaczówból reggel 7-kor. Persze [ősi katonaszokás szerint] már 6-kor ott voltunk, álltunk, áztunk és vártunk az út mellett, lóról szállva. Déli egy órakor értünk Blazowaba és ott újra szabad tábort ütöttünk. Csak a tiszti lovaknak jut hely. Az eső folyton zúg, szakadott, remény sem lehet, hogy megáll. Az első századbeli huszárok vigyázatlanságból felgyújtottak egy házat, leégett, mivel tele volt szalmával. Körülbelül 2 óra alatt sikerült a tüzet az eső segítségével lokalizálni. Az eső is megállt úgy, este 5 felé, de helyébe igen erős szél jött. [Én Jakabffy Tógyerrel egy meglehetős szolid szobában az ágyban töltöttem az egész napot, heveskedve, bolondozva. Ott is ebédeltünk meg török aga módjára, délután 5 óra tájban.] Vacsora is volt egyúttal, aztán este 8-9 óra tájban aludni tértünk. Előbb Jakabffy csinált egy pár tojásból igen jó rántottát. Úgy éjjel fél 12 lehetett, mikor felébresztettek, hogy reggel korán megyek egy fél századdal különítménybe. Felkeltem [s amikor már belefáradtam méltatlankodni, hogy miért éppen én], leültem az asztalhoz, s az egy gyertyafényt sem kitevő lámpa mellett elolvasni a parancsot, hogy hova is kell mennem, és mi a feladatom.

Reggel 5-kor nyergelni, 6-kor lóra. Leírhatatlan rossz idő, esik az eső, fázunk. Délután 2-kor megérkezünk Blazówára, egy piszkos parasztházba. Tragor, Becze[114] *és én bemegyünk, óriási gyomorgörcsöm és hasfájásom van. Lefekszem mindjárt a szalmára, betakarózom a pokrócaimmal, befűtenek a masinába és barátaim nagy odaadással gyógyítanak. Fel sem kelek másnap reggel 6 óráig.*

Jegyzetek: Nálunk nagy a nyomor, az egész hadosztály máris tönkre van téve, a lovaknak nagy része, századonként 45-50, úgy fel van törve, hogy már alig képes járni. A gyengeségtől egymás után dőlnek ki, az úton, amerre megy az ember 50-100 db döglött lovat lát az úton. A legénység ruházata rongyos, fegyverzete rossz. Tisztek ruhái, tekintettel, hogy a málhavonaton voltak, és ezt az oroszok széjjellőtték, elvesztek, úgy, hogy ruháinkat falvakban és városokban szerezzük be. A hasfájás dühöng, és is a vérhastól félek, már 10 napja borzasztó hasfájásom van. Teőröst is tegnap vitték el vérhassal, Mártont csonthártyagyulladással. Hallomások szerint az oroszok vas és rézágyat hoznak magukkal, abban alusznak, sőt, sok orosz tiszt a szeretőjét is magával hozta.

Beszállásolásunk, még ágyban egyszer aludtam eddig, s vagy szabadban, vagy csűrökben. A lakosság szegény és piszkos tehenével, tyúkjával együtt alszik, úgyhogy tele van poloskával, tetűvel, tehát nincs kedvünk szobába menni, mert aludni úgy sem tudunk. Híreink szerint 22 orosz hadtest Berlin felé tart, nekünk ezt kell feltartóztatni, amíg a német nem jön támogatásunkra. Ha az oroszoknál 10 ember elesik, pótolják 30-cal. Nálunk semmi pótlás nem jön. Pihenőt nem kapunk egy napot sem, vasalásunk már hihetetlenül rossz, sokszor éhezünk. Egészségügyi ellátásunk gyalázatosan rossz. Itt meghalhat az ember, mert ha meg is sebesül, segítség nem jön, csak későre. Tábori posta nem működik.

Szeptember 21. Reggel 6-kor indultam el a félszázaddal, s délelőtt 8-kor érkeztem Borek Staryba, hol másnap délig kellett maradnom. Innen aztán előre küldtem 2 járőrt, ezek azzal a

[114] Becze Gábor (Csíkmindszent, 1888, – ?) tartalékos hadapród, Becze Antal vármegyei alispán fia.

paranccsal, hogy este vonuljanak be! A félszázad többi része: egy szakasz lóról szállta és megszállta a hidat, egy szakasz ott maradt készültségben velem, a lovak védelmére.

Amint most itt ülök, figyelve az ellenséget, eszembe jut, hogy ma éppen 6 hete, hogy eljöttünk. Istenem, mikor lehet csak szó is még a hazamenetelről? 40 ember ül itt körülöttem, mind csendes, hallgatag. Egy tréfa, egy nóta meg nem szólal, sem most, sem ezideig az emberek ajkán. Kinek is lenne kedve?

Most folytatom csak, körülbelül fél óra szünet után. Eszembe jut sok minden, amit átéltem a béke aranynapjaiban, s most úgy tűnnek fel, mint álomképek. Képek, melyekre úgy gondolok vissza, mintha talán meg sem történtek volna. Elfog a honvágy, rágondolok az enyéimre, s mindenre, a legutolsó tárgyig. Képzeletem végigszalad az otthoni és szamosújvári enyéimre, minden kis bútordarabkájára a szobának, a honvágy még jobban kínoz. Folyton velem van a gondolat, vajon meglátom-e még egyszer ezeket a tündérálmokat. S ezek, az úgynevezett álomképek mégsem bírják velem feledtetni egy percre sem, ami körülöttünk történik. Csendesen dúdolni, vagy fütyörészni kezdek egy-egy kedves nótát, s ezzel benne vagyok a képzelet világába, elfelejtem a szomorú és vigasztalatlan valót, eszembe jut a János Vitéz utolsó szavai. Hívják János Vitézt vissza az édes hazába, hol most érik a búza, pitypalatty szól, s végül a háttérben az aratók közt felsír a bús tilinkó. János vitéz visszament, én azonban kötve vagyok, köt az eskü és a kötelesség. János Vitéznek ezt a gyönyörű jelenetét most is úgy látom, mintha csak ma néztem volna meg a színházban. Valahányszor eszembe jut, mindannyiszor könnybe borul a szemem! Ki tudja, mikor hozza nekem a jövő talán a halált, talán a boldog visszatérést. Nincs nagyobb betegség, mint a honvágy, gyötör és kínoz szünet nélkül. A jelen bizonytalan képei nem törölhetik el a fényét a múlt kedves emlékeinek, sőt, talán még ezerszer értékesebbé teszik. Szívem, lelkem nincs itt, itt csak a rideg kötelesség nehéz láncai tartanak fogva. Szív és lélek pedig, ha messze-messze jár, az ember nem teljes, csak a gyenge fizikuma tartja össze az emberi részeket, gyenge tákolmány, mely könnyen összeroskad.

Ellenség egész nap nem mutatkozott, éjjel sem. Este, vacsorára egy zsidó lány segítségével, kivel németül beszélni tudtam, egy lengyel házban 4 híg tojást és tejet kaptam. Éjjelre a hidat gerendákkal eltorlaszoltam, őrséget állítottam oda, mi pedig, a lovaknál, a szabad ég alatt aludtunk.

Még alig lehetett este 8 óra, hozott a hídőrség egy parasztot erősen megkötözve elém. Jelentik, hogy a híd mellett nagy tüzet rakott. Már magam is hajlandó voltam, hogy mint biztos kémet főbe lövetem, mikor jött egy deputáció a faluból, s megmagyarázták, hogy az illető futó bolond. Látszott is rajta, amint jobban megnéztem, így aztán elengedtem, de megparancsoltam, hogy zárják el, hogy ne alkalmatlankodjék.

Délelőtt pihenő, szalámit osztanak ki, levelet írtunk, lovaimat vasaltattam. Lovaim egy parasztasszonynál voltak, pár szót tudott magyarul, oly jól esett hallani. Blazówa egy kis város, csinos, új templommal, melynek építésétől magyar családok is maradtak itt. Du. 2-kor nyergelő és Blazówától délnyugatra mentünk egy völgybe táborozni. A szabad ég alatt aludtunk, borzasztó hideg volt, úgy hogy már 3-kor tábortűznél melegedtem, aludni a hidegtől nem tudtam.

Szeptember 22. Éjjel rettentő hideg volt, mire reggel, úgy fél 5-kor felébredtem a kezem, lábam meg volt egészen dermedve, vörös volt, mint a főtt rák. Nyergeltettem és bevonultam az ezredhez, Blazówára. A menetet Blazówból az ezreddel folytattam. Újra esik az eső, egész nap esett. Ujazdin át Strzyzówba mentünk, ott és a közelbeli falvakban beszállásoltunk. Igen jó

házba kerültem, volt tiszta ágy, a lovaimnak jó csűr. Vacsorára konzerveket csaptunk össze, főtt krumplival.

Reggel 4-kor nyergelés, 5-kor indulás Ujazdyn át Strzyzówra. Meleg tejet reggeliztem, ez nagy dolog nálam, mert emlékeztem szerint, ma ittam tejet életemben először. Ja, a gyomor ráviszi az embert mindenre. Ismét borzasztó időnk volt. Először havas eső esett, hideg szél fújt, majd elkezdett szakadni az eső és áztunk-fáztunk. Délután 5-kor, amikor megérkezve egy kastélyba szállásoltunk, ahol a háborúnak a legsiralmasabb képét láttam, gyönyörű kastély, óriási komforttal berendezve, de már teljesen feldúlva, a sok szép minden összetörve, felforgatva, a gyönyörű dolgok összerombolva. Becze Gábor sütött az egész ezred tisztikarának 5 kacsát, pincéből almát szerezve vacsoráztunk. 9-kor, levetkőzve, díványon aludtam. Az egész ezred tisztikara itt aludt, sőt, még egy trén osztály tisztikara is.

Szeptember 23. Első alkalom volt, hogy jó, puha ágyban alhattam. Nem is keltünk fel Tógyerrel[115] egész délig. Elöljáró nem volt a közelben, s így teljes nemtörődömséggel heverésztünk és az ágyban ittuk-ettük meg a 2-3 csésze tejes kávét, villásreggelire a sült csirkét, s még az ebédet is. Délután legnagyobb sajnálatunkra azonban tovább kellett menni. Kozlowek mellett, késő este táborba szálltunk. Időjárás esős, hideg, talaj rettenetesen felázott, úgyannyira, hogy az utakon is csak lépésben lehet haladnunk. Napok óta látjuk már a Kárpátokat, talán magyar föld is az, ott, a messze, kéklő távolban.

7-kor felkelve megmosdottam, kint borús, őszi, hideg idő. Ajtay önkéntes, szívbajos ember megy a korházba és azután haza. Vele küldtem levelet és levelezőlapot. Felvételezés: zab, kukorica a lovaknak. Legénységnek 3 konzerv, kétszersült, dohány. Tiszteknek szardínia, szivar, konyháknak tea, cukor. Háromnegyed 3-kor jön a parancs, hogy riadó, rögtön nyergeltünk és 3 után 15 perccel indultunk. A borult idő miatt már fél 6-kor sötét volt, úgy, hogy nagy bukdácsolás után, este 8-kor Karlowek falunál megálltunk és ott töltöttük az éjjelt. Tábortűz mellett töltöttük az egész éjjelt. Hideg volt, reggel 4,30-kor felébredve, Beczével teát csináltunk. Együtt aludtunk Jakabffy, Kovács B., Furmann[116], Becze és én. Riadó azért történt, mert Stryzowhoz közel, 20 km-re ellenséget jeleznek.

Szeptember 24. Reggel 7-kor indultunk Kozlowekből, az időjárás esős, igen hűvös. Délután 5 óra tájban értünk Jaszcewbe, s ott beszállásoltunk. Mi egy nagyszerű kastélyba kerültünk [August Stojowszky nagyszerű kastélyába], lakói persze elmenekültek, de a cselédség egy része ott maradt. Remek, fejedelmileg berendezett kastély. Az időjárás is kezd kedvezőbb lenni, szóval a helyzet javulóban van.

Egész éjjel nyergelve voltak a lovak. 9 óra 30-kor hevedert meghúzni és indultunk. Hála Istennek, szépen kisütött a nap, szép, őszi, hűvös reggel volt. 11-kor Vysoka falunál letáboroztunk, etettünk és itattunk. 12-kor pihenő, azután indulva, sajnos és szomorúan a Kárpátok nyúlványaira keltünk már át, óriási hegyek, gyönyörű vidék. Lovainkat hegyre fel és le, gyalog vezettük. Leérve a völgybe a kultúra nagyobb képét látjuk, eltűnnek a kupolás, ruszofil templomok, helyüket a miénkhez hasonló templomok foglalják el, a szétszórt falvak helyett tömör, rendezett helységeket látunk. Az emberek mások, ruházkodásuk jobb, szimpatikusabbak. Du. 4 óra felé két baka megy el az ezredünk mellett. Valamelyik huszár kérdi, hova valók? Mire ezek felelék, hogy Szilágy megyébe. Nagyon megörültem neki, hogy az én kicsi babám háztájából látok valakit.

---

115 Jakabffy Tódor százados.

116 Ireghy Fuhrmann Imre huszárezredes (Zselickislak, 1895. január 20. – Bp. 1986. március 29.) LA 1914. október 15. hadnagy 1919. május 1-ig a 9. honvéd huszárezredben szolgált. Szakasz-, majd századpk.

Szóba elegyedtem velük, s megtudtam hogy bagosiak. 5-kor beszállásolás Jaszcsew és Hodorowka faluba és a körül fekvő majorokba. A mi századunk is egy majorban volt. Gareiszky János, igen szép ménese, félvér és telivér csikó vagy 50 db, szép anyakancák. Lovaink igen jó istállóban voltak, nekünk szintén ott jutott hely, istállóban aludtunk. 21-én Gyárfás tartalékos hadnagyot elhelyezték századunktól a vonathoz és helyébe Guttmann hadnagyot helyezték hozzánk.

Szeptember 25. Egész nap pihenő volt Jaszcewen. A kastély, mint megtudtam, lovag Stojowskyé, aki azonban Wienbe menekült. Délben igen jó ebéd volt, este vacsora. Épp vacsora alatt jött parancs, hogy ellenség közel van, 3 tiszti járőrt kell azonnal kiküldeni. Egyik persze, ilyen kutya disznóm van, én lettem. Koromsötét, este 8 óra volt, mikor 15 lovassal elindultam a vak sötétségbe. Mikor felállítási helyemre értem, hát Maczky főhadnagy jött arra, ki szintén ki lett küldve, de járőrével eltévedt. Összeálltunk ketten [összecsaptuk az embereinket], őrséget állítottunk ki, mi pedig egy házban szalmára lefeküdtünk. Alig hevertünk fél órát, hoztak nekem parancsot, hogy 27-én reggelig ott maradjak. Na, gondoltam, most jól nézünk ki, elöl-hátul ellenség, nem tudom, az ezred hova fog menni, most már biztos az elveszés. A legnagyobb szomorúsággal telítve feküdtem újra vissza, de alig feküdtem negyed órát, újra jött parancs, hogy az ezred megy és vonuljak utána.

Nekünk nem kellett több Maczkyval, rögtön lóra ültünk a járőrökkel, s talán félórai ügetés után el is értük az ezred végét, s oda zárkóztunk. Egész éjjelen át mentünk, s úgy hajnali 4 felé Jasló mellett megálltunk, hogy a virradatot megvárjuk. Iszonyú hideg volt, dacára, hogy tüzet raktunk. Én is egy ilyen tűz mellé feküdtem egy iskolapadra. Reggelre erős hideg, s hóharmat lett.

Reggel 7-kor az istállóban Gazda Pali lóápolóm által készített teát reggeliztünk. Tragor, Becze és én, mellé 3-3 főtt tojást, a zabkenyeret csak pirítva tudjuk megenni. Főzőkonyhát már ismét 3 napja nem láttunk, így a legénység is csak konzerven és gyorsan elkészített csirkén él. Fél 9-kor írom a naplómat az udvaron, egy kövön ülve. Hideg, őszi nap van.

Megjött a parancs, hogy 1 órára Budzirz nyugati kijáratánál kell állani a századnak. Éppen készen, nyergelve indulni akar a század, amikor jön a parancs, hogy itt maradunk. Így az élelmezést is magunknak kell megoldani. Vettünk egy disznót 100 koronáért megölve. Megperzseltük és elkészíttettük nekünk, tisztteknek. Becze csinált karajt, különben ő az állandó szakácsunk, ő gondoskodik élelmünkről. Ma jelent meg hadosztály parancsba, hogy ezredenként 1 tiszt, 1 altiszt jelentkezzen 20-20 emberrel portyázó különítménybe. Ezek el lesznek látva, kvantum szátisz[117] pénzzel, és ha eredményesen működnek, kitüntetésre számíthatnak, önállóan dolgozhatnak. A mi századunkból 14 ember jelentkezett. Jelentkeztem volna, ha az én drága kis Cicám nem lett volna előttem. Kint nálunk, az istálló előtt kész az ebéd, uzsonnánk, vacsoránk.

Du. 4 óra van, hűvös idő. Tábori és laktábori[118] őrséget[119] már kiállítottunk. Este fél 7-kor lefekszünk, már szendergek, amikor 8 óra felé jön parancs, hogy Maczky főhadnagy 15 lovassal, mint álló megfigyelő járőr

---

117 *Kvantum szátisz* – 'bőségesen'

118 A csapatokat *laktáborok*ban (a katonákat egyenként szállásolták el, illetve fedél alá helyezték), *helységtáborok*ban (ha az egész alakulatot vagy seregtestet nem lehetett beszállásolni, egy része a helységben vagy annak közelében táborozott), vagy *táborokban* helyezték el. A szállások előkészítését az előreküldött szállascsinálók végezték. A táborhelyeket is erre a célra összeállított különítmények szemrevételezték. A huszárok kézifegyvereiket, a lőszert, a géppuskákat magukkal vitték a szállásra. A táborozás alkalmával a katonai rendre és a csapat biztonságára őrség vigyázott. *Balla*, 116. p.

lovagoljon Wojkowkára. Felöltözve, barátaimtól szomorúan elbúcsúzva, nekivágtam a koromsötét éjnek, rémes volt, és éppen nekem kellett az ellenséget jelző helyre menni. Elmenve, éjjel fél 1-kor bevonultam parancsra, mert az ezred is tovább ment még éjjel. Ismét egy rémes tünet, oly hideg van, mint nálunk, december-január hónapban. Jaslowa felé menve, reggel fél 5-kor ennek nyugati kijáratánál lóról szálltunk. Alig vártuk, hogy egy-egy kis tüzet rakjunk és ott, a tűznél elaludtam.

Szeptember 26. Úgy 7 felé, az egész hadosztály megindult a műúton Siedliska felé, de közben a magaslatokon utóvédállást vett fel a visszavonuló vonat védelmére. Ott maradtunk délután 4-ig, ellenség nem jött. Akkor engem előre küldtem Siedliskába, hogy szállást csináljak. Igen rossz falu volt, alig áll 40-50 rongyos, piszkos házból. A lakosok nagy rész elmenekült. Úgy ahogy mégis beszállásoltunk. Sikerült egy jó csűrben aludnom.

Fél 7-kor már tovább lovagoltunk, Ivcinica községnél fél 10-kor lóról szálltunk 12-ig. Borzasztó hideg van, fázunk, ehhez hozzájárul a kimerültség, álmatlanság. Hallomások szerint átmegyünk támadásba, illetve védelembe Tarnow–Dukla-szoros vonalába, hol már 4 német hadtest van segítségünkre. Ismét 3 napja, hogy konyhát nem láttunk. Éhezünk, kenyeret drága pénzért sem lehet kapni.

1 órakor Gadki levő magaslati pontot megszálljuk és 4-kor Siedliskától délre lévő majorba mentünk éjjelezni. Lovak fedél alatt, mi szobában. Egy kifosztott úri lak díványán alszom egy szobában T., B.[120] és én. Oly hideg volt, hogy befűttettünk. Este 8 órakor a házigazda bejött hozzánk beszélgetni. Szivart kért, minek fejében adott 1 üveg bort.

Szeptember 27. Azonban reggel 5 órára el kellett volna mennem eligazításra a hadosztályhoz, de János csak későn keltett fel, éppen 5-kor. Rögtön felkeltem, s lóra ülve siettem a hadosztályhoz, szerencsére ők is késtek és így még idejében ott voltam. Délelőtt az ezred elfoglalta állását a tegnapi magaslatokon. Ellenség nem jött, s délután a magaslatot ott hagyva, szabad tábort ütöttünk Siepitnica mellett. Egész éjjel esett az eső.

3 óra 30-kor felkelve, 4 óra 30-kor lóra, 5,15-kor gyülekező Siedliska nyugati kijáratánál. Ott jött egy hadparancs, a 4. hadsereghez tartozunk, Auffenberg alá. Parancsba jött, hogy a németekkel együtt, vállvetve kezdjük meg a mai napon a támadást. 8 ó. 30-kor ismét elfoglaltuk a tegnapi magaslatot. 1 óráig tartjuk, mikor nagyobb ellenséges lovas csapatokat, 1 hadosztályt, az oroszok elit lovasságát, 6 ágyút jelentenek. A mi egész hadosztályunkban 4 század van csak, a többi különítmény. Komp, híd biztosítására van rendelve. Ezek az oroszokat megtámadják, az oroszok futva menekülnek egy erdő mögé. 2 órakor visszavonulunk éjjelezésre, 5-kor megérkezünk Lysietnicára, a falu északi kijáratánál táborozunk a szabad ég alatt erős biztosítással, mert az ellenség 15-20 km-re van tőlünk. Én egy léghuzamos, szellős, rozoga szalmacsűrben próbáltam aludni felöltözve, azonban nem tudtam, mert nagyon meg vagyok hűlve, fáj a fejem.

Ma este vettem Csont huszártól 2 korona 50 fillérért egy kis db fehér húzakenyeret, oly jólesett, hogy azt le sem tudom írni, mert már 15-20 napja nem láttam ily kenyeret, mind csak a fekete nyers zabkenyeret.

Szeptember 28. Reggel elindulva Bielzen keresztüljöttünk Siedliskába, az eső zuhogott folyton, erős szélvihar is volt. Sikerült egy jó tanyai csűrbe kerülni a lovakkal együtt, és ott is hál-

---

119 Tábori zöm, vagy a főellenállási vonal biztosítását szolgáló, legelöl lévő raj-, vagy szakasz erejű osztag. Feladata a figyelés, leplezés, erősebb tábori őrsök esetében pedig fontosabb támpontok megvédése volt.

120 Tragor és Benkő

tunk a jó szénában. Éjjelre akkora szélvihar kerekedett, hogy majd szétszedte az egész tanyát. Minket nem nagyon vihetett volna úgysem el, mert jó nehezek lettünk a vacsorára evett pulykától.

Már 3 óra 30-kor a konyhánál ittam egy pohár teát, 5-kor indultunk egy magaslat elfoglalására. Ezen a magaslaton Virányi alezredes úr egy kis beszéddel Angi[121] *zászlósnak átadta a hadsereg dicséretét a stojanówi ütközetért. Szentiványi zászlós is kapott, ő azonban kórházban van. 9,30-kor lóra és Biecen, Luznán át meneteltünk borzasztó szeles, hideg esőben este 6 óráig. Siedliska faluban beszállásoltunk.*

Most már a gyalogság mögött vagyunk, végre, egy kis nyugodt pihenés. Amióta háborúba vagyunk, azaz augusztus 17 óta nem volt még egy nyugodt napunk. Mindig mi vagyunk elöl és visszavonulásnál mindig hátul. Ma reggel ismét kaptam egy fél kenyeret Filotástól, most már csak a dohánnyal vagyok bajban, abszolúte nincs. Szegény legénységnek nincs kenyere, kosztja is gyenge. Ezen a vidéken a nép már vagyonosabb, jobb lakásuk, 3 szoba, úgy hogy mi is ma külön szobában vagyunk. Libapecsenyét vacsoráztunk, Tóthvárady is a vendégünk volt. Ágyban aludtam kitűnően.

Szeptember 29. Zabot felvételezve indultunk el, úgy délelőtt 10-kor. Bobowán át Lipnica-Wielkára meneteltünk. Útközben kétszer kaptunk jégesőt, egyébként óriási szélvihar és eső volt, ilyen erősen és hidegen vágó esőcseppeket még nem értek soha. Egészen megdermedve a hidegtől érkeztünk meg estefelé Lipnica-Wielkára, s ott beszállásoltunk. Egy pár nap pihenőnk lesz itt, hogy mennyi, azt nem tudjuk előre[122]. Jó szállásunk van, 3 szobás lakás, egész nap fűtünk.

Reggel fél 7-kor felkelve egy pitliben ülőfürdőt vettem, lábvizet, megmosakodtam. 9-kor gyülekező Virányi lakása előtt. Hideg, szeles, őszi idő.

Fél 10-kor Siedliska déli kijáratánál hevedert megeresztve állunk du. fél 2-ig. Borzasztó gyomorfájás fog el, egész nap kínoz. Fél 5-kor megérkezünk Gnosze Lipnickára, hallomások szerint, több napi pihenőre. Ma hallottunk, hogy 75000 német érkezett meg. Babakowszky (Ritter) jaslói bíró majorjába vagyunk szálláson. Igen kedves ember, habár előzőleg nézeteltérésünk volt. Később hoz kitűnő szamorodni bort, egyáltalán csak magyar bor van. Galíciában nincs más, mint almabor. Vajat hoz, de mi nagyon el vagyunk fáradva, úgy hogy este 7-kor már lefeküdtünk. Tragor egy ágyban, Becze a földre, egy matracra. Én a díványon. Rosszul vagyok, sok zavaros álmom van. Kicsi Böskémről és Gyurka bátyámról álmodok.

Szeptember 30. Tábori postát kaptunk ma. Pihenőnk van, egész nap hevertünk az ágyon a jó, meleg, fűtött szobában. [Lakótársam újra csak Tógyer meg Zubi (Zubovich Arthur tartalékos hadnagy)]

A házigazdától kitűnő kávét kaptunk. Istenem, ezt nem is tudja megérteni más, csak az, aki csinálja, hogy milyen élvezet az: nyugodtan és jól reggelizni, utána egy szivart elszívni, a kályhában lobog a tűz. Kint hideg, szeles, őszi eső.

Fehérneműimet mosatom egy cseléddel. Egy disznót vásároltunk a legénységnek. Lovaink szétszórva, fedél alatt vannak beszállásolva. Ma leveleket kaptunk. 3 levél és több lap jött az én drága, kicsi Böskémtől. Azon

---

121 Angi István tartalékos zászlós.

122 Szeptember 30-tól október 8-ig laktáborban pihent az ezred. A fegyverzet, a ruházat, a felszerelés tisztogatása, javítása volt ilyenkor a napi feladat. Ilyenkor jutott idő a lovak gyógykezelésére, átvasalására is. A gyakorlatozás sem maradt el. A harcmodor „korszerűsítése" szükségessé tette a gyors lóról szállás, a gyalogtűzharc, a fedezékek kihasználását és a szétszórt alakzatban való előnyomulás gyakorlását.

kívül kaptam tőle meleg alsóruhát, sok jó mindent. Babakowszky látott szívesen ebédre bennünket. Az ebéd volt: tyúkleves, tyúkhús burgonyával, szilvás gombóc. Du. levelezéseimet folytattam, este fűtött szobában kellemesen elbeszélgettünk, este 8-kor lefeküdtünk. Vacsorára mi hívtuk meg az öreget, volt tea, töpörtő, hideg sertéskaraj, ementáli sajt, bor.

Október 1. Reggel felvettem a gázsit [a fizetésemet], 371 koronát. Még múlt hónapról maradt 80 koronám, s így 360 koronát hazaküldtem a takarékkönyvembe. Hozattam 3 üveg kiváló tokaji bort, és most azt szopogatjuk délelőtt és heverünk a jó meleg ebédlőben és hálóban. Az időjárás kiderült. Egész nap pihenő volt és tisztogatás. [A századnak egyébként lóápolás és szerszámpucolás.]

Fél 7-kor felkelve létszámjelentést csinálunk, leveleimet elküldtem. 500 koronát küldtem Patrubánynak[123], hogy nevemre tegye a bankba. Ma szép, napos, őszi idő van, kicsit hűvös, de kellemes. Lovacskáink jól pihennek, átvasalták mindhárom lovamat. Ma van gázsi fizetés, kaptam 495 korona 43 fillért. Ma ismét a házigazda vendégei voltunk. Volt ebédre: húsleves, krumplival rántott csirke, almakompóttal, palacsinta almával töltve. Du. 4-kor elmentem sétálni a gyönyörű, erdős, hegyes-völgyes, patakkal és forrásokkal telt tájékra. Ma halottuk, hogy a szegedi ezredben kolera ütött ki. 3 ember már meghalt, 6 betegen fekszik. Igazán élvezzük ezt a kis pihenőt. Kezdi az ember magát ismét európainak érezni. Levetkőzhet. Egy szűk díványon alszom, ugyan csak részletekben lehet megfordulni, de miféle kitűnő dolog ez! Rendes étkezés, minden nap meg lehet mosakodni itt-ott. Este 9-kor lefeküdtünk. (Vacsorát mi adtunk.)

Október 2. Pihenő, s egyúttal kolerazárlat 4 napig. A 3. ezrednél sok beteg van, még halott is, nálunk eddig csak gyanús betegek. Az időjárás esős, és erősen hűvös. Kaptunk postát.

7-kor kelve megreggeliztem. Ismét hasgörcsöm volt és most már igazán félek a vérhastól. Elmentem megvizsgáltatni magam a doktorral, orvosságot rendeltek.

Ma hallottuk, hogy a hadosztály zár alatt van, mert a 3. ezredben 17 halott van már, koleragyanús, nálunk is van több vérhassal. Azután délelőtt 10-kor elmentem a templomba imádkozni.

Ismét a házigazdánál voltunk ebéden. Volt tejleves, tyúkhús tört burgonyával és káposztával, szilvás gombóc. Du. 3-kor hozták a parancsot, hogy a századunk hírszerző különítménybe fog menni. Engem idehaza akartak hagyni, illetve nem akartak elküldeni a különítménybe, de és magam vállalkoztam, annál is inkább, mert erre Tragor kért. Egy pohár kávé volt a vacsoránk, azután 9-kor lefeküdtünk. Most hallottuk, hogy 17 halott van már a 3. ezrednél.

Ma tudtuk meg, hogy Stefánovits tényleg orosz fogságban van. Kaptunk egy szeptember 12-i újságot, nagyon boldogan és örömmel olvastuk. Éjjel fél 11-kor felvernek bennünket, küldönc az ezredirodáról, ami tőlünk 2 km-re egy majorban van, hozzák az én megdicsérésemet. Auffenbergtől jött, az ő hadseregébe tartozunk. A magyar szövege ez:

> „Cs. és kir. 4. hadsereg parancsnokság. Titkos 80/37. Megdicsérő elismerés: Én, a 9. honvéd huszárezred főhadnagyának, Maczky Emil úrnak halált megvető magatartásáért ellenség előtt minden ütközetben, a dicsérő elismerést fejezem ki. Zaklicyn, am 1. október 1914. Auffenberg altábornagy s.k."

Továbbá hoznak egy parancsot, hogy reggel 7-re legyek Bogoniowicén a XVII. hadtestnél az ekrazitot az ezred részére felvételezni. Még az éjjel magamhoz rendeltem Máté szakaszvezetőt, illetve Henter őrmestert.

---

123 Patrubány István tartalékos főhadnagy (Marosvásárhely, 1878. – ?). A háború idején valószínű, hogy a pótszázadhoz vonult be és felmentése volt a harctéri szolgálat alól.

Máté jött éjjel 12-kor, hogy Henternek a bal karját egy huszár az este átlőtte és el is vitték a kórházba. Így a parancsnak a kiadása miatt, azon kívül a sok bolha miatt is nem tudtam többet aludni, mint 1 órát. Reggel fél 6-kor már lovon ültem. Kákonyi ma bevonult.

Október 3. Pihenő és tisztogatás. Kolera betegek a 3. ezrednél emelkedőben, nálunk még csak gyanús betegek vannak. Hazulról két csomagot kaptam a tábori posta útján, egyiket szeptember 2-án, másodikat szeptember 12-én adták otthon fel. Sok téli holmit kaptam bennük, s így most el vagyok látva. Időjárás esős.

Reggel 7-kor felkeltünk, rendbe hoztam a ruházatom, fehérneműimet itt egy asszonnyal kimosattam. Jó kávét reggeliztem. 10-kor meglátogattak Domsitz[124] és Sárdy[125] doktorok, adtak porokat. Ismét a házigazdánál voltunk ebéden. Ebéd volt fél tyúkhús, almakompót, 1 sült csirke, burgonyapüré, káposzta. Du. 2-kor csomag érkezik az én egyetlen kicsi galambomtól. Sapkát (jó, télit) és egy rózsafüzért, az ő fényképét is elküldte, azon kívül több levelet is kaptam. Írja, hogy Tibor megsebesülve hazament. Nagyon-nagyon örültem mindezeknek. Jóny ezredes urat ma tették el az 5. hadosztályt rendbe hozni, és mihozzánk gróf Bissingen tábornokot[126] tették dandárparancsnoknak. Este 7-kor egy szardíniát és egy kis vajas kenyeret vacsorázva 8-kor lefeküdtem.

Október 4. A felesleges nyári fehérneműt 2 kis ládában haza feladtam, itt a civil postán [a rendes osztrák postahivatalban]. Kolerazárlat még tart. Esős idő, rettenetes sár. A sár akkora, hogy még egyik háztól a másikig is lóháton megyünk

Hideg esőben nagyon nehezen tudva a nagy hegyek, rossz, sáros út miatt előre jutni, irányul vettem Fapkowa–Brusnokon át Bogoniovicére. Ekrazitot már nem tudtunk felvenni, mert a hadosztály később adta ki egy nappal a parancsot. 10 órára már visszajöttem, közben egy erdőben a revolveremmel lőttem egy kis mókust. Hazaérve írtam Cicukámnak. A hadosztály tényleg zár alatt van, a 3. ezredtől 30 halott van eddig, sok a koleragyanús beteg. Az 5. ezredtől és a tüzérosztálytól sok hastífuszt jelentenek. A mi ezredünknél a 2. századnál szintén 12 gyanús beteg van. Palival 12-kor csináltattam 3 tojásból rántottát, mert nagyon éhes voltam. 2-kor a háziúrnál ebéd. Húsleves, marhahús (mi adtuk a főzőkonyhánkról) almakompóttal, sült csirke krumplival. Hideg, őszi, esős idő, elbeszélgettünk, jól befűtöttünk és este 7-kor megvacsoráztunk. Kávét, kemény tojást. Ma, midőn jöttem haza, betértem Lipnickára, a templomba, imádkozni.

Október 5. Kolerazár alatt, esik folyton az eső. Tegnap egy igen kellemetlen dolgom volt, de azt még le sem írhatom, annyira kellemetlen. [Csak a pokolba kívánt ezredparancsnokunk, Virányi alezredes rendelt Tógyerrel együtt ezredkihallgatásra, mert azt mondja, hogy nem törődünk semmivel. A valódi ok pedig az, hogy őt az egész tisztikar utálja, nem is érintkezik vele és mivel tudja, hogy igen jó helyünk van és jól is élünk, hát piszkál. No, de hát ehhez későn kelt! Amint kijöttünk az ajtón, összenéztünk Tógyerrel, jót nevettünk és intettünk még valamit hozzá. Amikor este a Virányi unokaöccse, Kovács Berci főhadnagy Hozzánk jött, Tógyer kereken

---

124 Dr. Domsitz Mihály törzsorvos 1912. november 1-jétől, a marosvásárhelyi honvéd huszárezred orvosfőnöke.

125 Dr. Sárdi Elemér, ezred segédorvos.

126 Bissingen-Nippenburg Nándor gróf, altábornagy (Bécs, 1856. március 21. – Székesfehérvár, 1937. december 24.) a háború kezdetétől a 19., majd a 24. honvéd lovasdandár, 1914. végétől 1915. szeptemberéig a 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka. 1916 novemberében nyugdíjazzák.

megmondta neki, hogy mit tegyen a nagybátyjával: „Berci, ... meg a nagybátyádat!" Ő is nevetett rajta, hiszen ő utálta a legjobban.]

Éjjel megint felköltöttek paranccsal, létszámkimutatást kellett készíteni. Reggel 7-kor felkelve megreggeliztünk és Tragorral bementünk Bauer főhadnagy gazdászati tiszthez leszámolni. Ő a papnál, a parókián lakik. A pap szimpatikus, kedves fiatalember. Adtam neki 10 koronát templomjavításra, ahonnan elmentem a postára, 500 koronát ismét elküldtem Patrubánynak. 12-kor hazajöttünk, az eső esik folyton, feneketlen sár van. 1-kor ebéd, ismét mi adtunk húst az öregnek. Ebéd: krumplileves, marhahús almakompóttal, bélszínpecsenye sárgarépával. Kitűnő ebéd, mindnyájunknak nagyon ízlik. Du. egy jót aludtam, azután Cicukámnak és apámnak írtam levelet. Cicukámnak becsomagoltattam a 2 revolvert, este 7-kor ittunk egy csésze kávét és 9-kor lefeküdtünk.

Az éjjel 12-kor megint felvertek paranccsal. Ma ismét kaptam Böskémtől és Gyurkától egy-egy levlapot. Du. 5-kor legénységi iskolát tartottam. Elbeszélgettünk és este 7-kor a mi általunk adott húsból az öreg csináltatott lengyel gulyást. Úgy nézett ki, mint amit már egyszer megrágtak. Külön volt hozzá tört burgonya. Az egésznek a kinézése gyanús, de íze elég jó. Kellemesen elbeszélgettünk 10-kor, amikor lefeküdtünk. Éjjel megint felvertek paranccsal.

Október 6. Még mindig Lipnicka Wielkán vagyunk, az eső folyton szakad. Pántz alezredes [aki időközben hozzánk költözött] és Jakabffy százados már napok óta fekvő betegek. [Tógyer azonban csak szimulál, hogy ne kelljen összeakadnia Virányival. Van ugyan egy kis „defektje" neki is, no de annak már semmi sem használ, olyan kormányozható betegség.] Konkoly főhadnagy holnap átveszi a századparancsnokságot. [Tógyer helyett holnaptól így Konkoly-Kuli lesz az én századparancsnokom.]

Már majdnem egy hete itt vagyunk Lipnicka faluban, tehát ez a falu megérdemli, hogy bővebben foglalkozzak vele. A falu elterül a Kárpátok nyúlványai között egy 8-10 km-es hosszú völgyben. A házak szétszórva, egymástól 200-300 lépésre, lengyel és kevés zsidó nép lakja. Az emberek r. katolikusok és nagyon vallásosak. Férfi alig van a faluban, nők és kisgyermekek, az egész falut óriási hegyek övezik körül, mik fenyvesekkel és gyümölcsfákkal (szilva) vannak borítva. Agyagos föld, a 15 napja tartó esőzés által az utak majdnem járhatatlanok. A házak fából készültek.

Most meg a hallomásunk és értesüléseink szerint az orosz népről. Durva, elvetemült, komisz nép, ha egy községbe beér, a nőket bántalmazza. Pl. egy helyen, az összes apácán erőszakot tettek, papokat meztelenre levetkőzve a templom falaihoz kötik. A háborújuk már régen elő volt készítve. A mozgósítást már február 2-án megkezdték, ellenünk a szibériai hadseregek küzdenek. A ruszofil templomok alá már tüzér lövegek és töltények voltak elásva. A lengyel népnek is 10 évi adó elengedését ígértek, ha megadják magukat.

A kozákok vadak, durvák, rabolnak, gyújtogatnak. Az összkatonaság gyáva, megtörtént, hogy egy lovasunknak 3-4 ellenséges gyalogos megadta magát. Amint huszárainkat meglátták, fegyvereiket elhányták, kezeiket ég felé emelték. Mi tiszti ruháinkat átcseréltük a legénységével még a háború elején, mert nagyon feltűnő és különösen ránk, tisztekre pályáztak.

Reggel fél 8-kor felkelve megreggeliztünk, azután lóvizsga. Beküldtem a leveleimet és csomagomat a postára. Most 10 óra, írom e naplómat, az utászszakasz ismét rendes létszámra kiegészítvén. A 2. századnál maradtam, mint frontmegetti, azon kívül utász szakaszparancsnok is, tehát két dolgot is végzek.

7 db szivart, 67 cigarettát kaptunk fejenként. 12-kor ismét együtt ebédeltünk a házigazdával. Ebéd volt: leves (húsleves, benne bab) marhahús kovászos ugorkával, szilvaízes-féle tészta, hússal töltve.

Házigazdánk, Michael Babakowszky, alacsony, vézna, sovány ember, kiálló arccsontokkal, elég dús, veres hajjal és szakállal, azonban haját, szakállát, bajuszát festi. Körülbelül 55 évesnek látszó agglegény, elég fösvény, sőt, zsugori. Nagy lelkesedéssel beszél még mindig a lengyel királyságról. Jaslói bíró, egy éve szabadságon van idegességgel. Van neki 125 hold szántóföldje, 84 holdnyi erdeje. Van egy csúnya gazdasszonya, vén, lármás nagyon, kire az öreg elég féltékeny. Egész délután szakad az eső.

Október 7. [Ma vette át „a jó Kuli" a századot. A társaság úgy sincs elrontva, mert Kuli is szeret nagyon jól élni, semmivel sem törődni, pezsgőzni, blattozni.] Holnap indulunk, csak az eső szűnne meg, legalább egy fél napra!

Reggel 5-kor felébredve kinézek az ablakon, hát galamb nagyságú hó hulldogál mind erősebben. Most de 10 óra, még mindig esik a hó, a hegyek már hóval vannak borítva. Hideg van. Ma reggel az utász szakasztól egy lovat agyonlőttek takonykórral. Még csak ez kell nekünk, az emberek már vérhas, hastífusz, kolerával betegek. Mi lesz velünk, Istenem? A századunk 87 téli pokrócot kapott. Magyarországból küldte valami jótékony adakozás. Együtt ebédeltünk a házigazdával. Ebéd volt: borleves, marhanyelv krumplipürével, palacsinta (malcsniki) almával töltve. Ebéd után kaptunk szeptember 1-2-3-ai Pesti Hírlapot, azt olvasgattuk. Kint hideg, fúj a szél, esik a hó, mi befűttettünk és a kályha mellé ülve beszélgettünk a mi drága hazánkról, az otthonvalókról, a szüleinkről. Becze Gábor a fiatal feleségéről, a kis leányáról, én a kicsi menyasszonyomról.

7-kor vacsoráztunk az öreggel együtt. Volt kávé, szalámi, sajt és szardínia, alma. Ma hallottuk, hogy az oroszokat a mieink kiszorították Galíciából. Úgy volt, hogy 8-án reggel indulunk, azonban éjjel jön a parancs, hogy 9-én reggelig maradunk. Az öreggel együtt ebédeltünk. Volt grízleves, marhahús almakompóttal, fasírozott krumplipürével. Az idő borult, de hála Istennek, nem esik.

Október 8. Pihenő. [Áldott lustálkodás!]

Ebéd után lefeküdtem, aludtam 4-ig, akkor hoztak egy csomagot az én drága egyetlenemtől és több levelet. Nagyon-nagyon boldog voltam. Jött csokoládé is, így Becze készített csokoládés kávét. Azután iskolát tartottam a legénységgel a kolera elleni intézkedésekről. Este vacsora, tea, szalámi, sajt, alma. Éjjel jön a parancs, hogy reggel 6-kor indulás.

Előnyomulás a Sanhoz

Október 9. A [hadosztály ma újra elindult] a 3. ezred, ahol sok kolerabeteg és halott is volt, az zár alatt maradt. Rettentő sárban, este értünk valami rossz kis falunak csúfolható helyre, s ott beszállásoltunk. [A helység neve Kardworz.] A csűr tetején aludtunk, hová létrán kellett felmászkálni. Egész nap, kis megszakítással esett az eső. Pantz alezredes Tarnówba, kórházba ment. Jakabffy százados szintén. Az osztályparancsnokságot Filotás százados vette át. Reggel indulva, teljes napi menetelés után, közben hatszor bőrig ázva értük el Kardworzot, s ott beszállásoltunk.

5-kor felkelve, 6-kor indulás. Gownik, Tuchowon át Kardworzra, nagyon hideg, borús idő. Reggelink még az öreg által adott kávé volt, ebédem egy darab szalámi.

Este fél 6-kor érkeztünk meg. Ma reggel átvettem az 1-ső század parancsnokságot. Filotás II. osztályparancsnok, Pantz kórház. Az oroszok Galíciából visszavonultak, mert hadseregünk iszonyúan szorította. Auffenberg beteg lett, így hadseregparancsnokunk József Ferdinánd főherceg lett. Ma még Domsitz törzsorvos is és Angi zászlós is kórházba mentek. Most 1. század parancsnok és utászszakasz parancsnok is vagyok. Egy

szép kastélyban vagyunk, de kietlen, üres. Együtt vagyunk a hadosztály és a dandár ezredtörzs és az én századom.

Ma utazómenet[127] *volt. Gowniktól délre hosszú pihenő volt, 12-től 1-ig. Egy önműködő, gyönyörű, mechanikus zongora volt (a kastélyban), oly rossz érzést váltott ki belőlem, midőn játszottak rajta. Tuchowon kellett volna éjjelezni, azonban volt vagy 100 kolerás benne. Szalmán feküdtünk és aludtunk.*

Október 10. Ezekről a napokról a folytonos esőn és feneketlen sáron kívül alig van mit írni, mert ellenséges behatás sehol sem volt. Utazómenetben este értünk Pilzniceneken éjjeleztünk.

5-kor felkeltem egy csésze teát reggeliztem a mozgókonyhán, 7-kor indulás Tarnówon át, Pagowska Wolánál 1 óra hosszú pihenő, este 6-kor megérkeztünk Pilsnon át Mokrzec faluba, itt az én századom és a 3. század szállásolt be, míg a többi század a mellettünk lévő faluban. Ezredtörzs egy majorban.

Egész nap nagyon hideg, borult idő, olykor eső, majd havas eső esett. A mai napon Becze zászlós elment a kórházba, az egész ezrednél 11-en vagyunk tisztek és 9-en ténylegesek, akik otthonról eljöttünk. Szegény lakosság panaszolja, hogy itt is voltak már muszkák, ebben a faluban, és most minket boldogan fogadtak. A mai utazómenet volt, megtettünk 44 km-t. A hosszú pihenő alatt ittam egy csésze teát, vacsorám egy zsíros pirítós. Én és Szántó főhadnagy, ki az alantasom, egy barátságos kis paraszt szobában, az ágyban lefekszünk.

Október 11. A mai menet befejeztével Sedziszówon szállásoltunk be, időjárás, mint eddig.

5-kor felkeltem és Szántó Gyulával megreggeliztünk. Fél 7-kor indultunk, utazó menet Debicán át Sedziszówra, egész nap hideg, borús idő, esik az eső. 3-kor megérkeztünk és egy majorba szállásoltunk be, az 1. és a 3. század. Lovaink fedél alatt egy nagy tehénistállóban. Mi egy kis kastélyban, aminek csak maradványai vannak, minden felforgatva, kizsarolva, tükrök, üveg neműk összetörve, látszik, hogy itt járt a muszka[128]*. Az úton, amerre járunk ismét rengeteg a döglött ló, borzasztó nagy a sár. Célunk orosz Lengyelországba bejutni, hogy itt, döntő ütközetben megverjük az oroszokat. Ma 3 levelezőlapot kaptam az én kicsimtől. A lovaim kezdenek elhagyni. Falb fel van törve a nagy sár miatt a 4 lábán, csüdsömör, meg van dagadva. Derengős fel van törve. Megvacsoráztunk, leves, marhasült. Írtam egy közös levelet Cicukámnak és édesapámnak. Lefeküdtem 8-kor, jól aludtam, csak az a baj, hogy éjjel mindig felköltenek a paranccsal.*

---

127 Olyan menet, amelynél kizárt volt az ellenséggel való összeütközés.

128 Közbeszéd tárgya lehetett a dolog, ha a hadosztály hadműveleti naplójába is feljegyezték. A hadosztálytörzs a Gora Ropczycka kastélyban, a hadosztály-parancsnokság Jarnowszky gróf, főtanácsos vadászkastélyában szállásolt be a jelzett napon. A helybéliek elbeszélése szerint hat napig garázdálkodott egy cserkesz ezred a környéken és ennek a törzse, illetve a parancsnoksága időzött a kastélyokban, ahol iszonyú rendetlenséget hagytak (grosse unordnung gemacht), de ami lényegesebb, hogy az egy éjszakára és a rákövetkező napra engedélyezett fosztogatás alatt (halálbüntetés járt a soron kívüli buzgólkodásért) minden mozgatható értéket – órát, ékszert, aranyat, ezüstneműt – elhordtak. A feljegyzés azt sem hallgatja el, hogy „dagegen, eine art. Rgt. (2 Battalion) welche in der Nacht vom 9 auf 10", vagyis hogy a 9-ről 10-ére forduló éjszakán, a cserkeszek után megfordult „mieink" nemkülönben vitték, ami maradt: 7 festményt a keretéből kivágva. A hadosztályparancsnok, Nagy Gyula báró, altábornagy parancsára az utóbbi „esetről jegyzőkönyv készült", amit felterjesztettek az A. K-hoz. Lényegében hasonló történeteket mondott el Adam Ritter von Jedziejowitz, akinek Rzeszów melletti kastélyába másnap kvártírozta be magát a Stáb.

Október 12. Ma igen jó helyre kerültünk szállásba. Egy lengyel úr, Mazarickinek hívják, Krasnén lakik, Rzeszów mellett. Mint dragonyos kapitány szolgált az orosz hadseregben. Az 1863 évi lengyel felkelés alkalmával átpártolt a lengyelekhez, együtt harcolt több magyarral, br. Nyáry, Somogyi, Szent-Királyival. Most földbirtokos. Egyik öccse Bem mellett harcolta végig az 1848–49-es szabadságharcot, s Szolnoknál megsebesült. A mostani háború alatt nála orosz tisztek voltak beszállásolva, egy ezredes és több tiszt még. Őt, mivel oroszul tud, nem bántották. Az az ezredes mondta neki, hogy a mi gyalogságunk és lovasságunk kiváló, de a tüzérségünk gyenge. Az orosz tisztek igen nagy kényelemmel utaznak a háborúban. Vadászkutyákat és vadászpuskákat is visznek magukkal, egyesek kocsin a szeretőjüket is. Azt is beszélték az orosz tisztek, hogy őnáluk a mozgósítás már egy éve megkezdődött, mert csak így tudták az összes ázsiai csapataikat idejében ide hozni. Mondták, hogy mireánk [magyarokra] nem igen haragszanak, de gyűlölik a németeket, s egyetlen vágyuk Berlinbe bevonulni. Ezt azt hiszem, azonban sohasem [csak, mint foglyok] érik meg! Rengeteg sok orosz foglyot láttunk [napközben] kísérettel. Csupa gyanús, az oroszok sietve átkeltek a Sanon, de egyes csapatrészeik itt rekedtek, s most azokat összefogdossák.

Reggel 4-kor felkeltem, 5,15-kor indulás, Sedziszóvon találkoztunk Bánffy Endrével, ki a mi népfelkelőinktől járőrbe volt. Rzesówon át, du. 2-kor beszállásolás Krasne faluba. Egész nap hideg eső esik, borzasztó, már alig bírjuk, minden nap átázunk, ez az idő fog tönkretenni bennünket. Nagyon sok orosz foglyot hoznak az úton, 500 fogoly gyalogos, tüzér, lovas vegyesen. Elcsigázottak és köztük nagyon fiatal gyerekek is vannak. Azok a bakák, akik kísérték, azt mondták, hogy 10,000 fogoly van ismét. Egy derék, becsületes parasztházban vagyunk, szegények, de becsületesek. Van nekik egy 5, egy 6 és egy fél éves kisfiúk és egy 8 éves kislányuk. 2 szobájuk van. Amint bejövök a kis gyermeknek adunk egy-egy cukrot. Nagy késsel kapargatják a sáros csizmámat, befűtenek, melegítik, szárítják a ruháimat. Adnak vajat, zabkenyeret, hisz hogyne fogadnának szívesen szegények, mikor panaszolják, hogy 2 hétig itt voltak az oroszok és a kozákok mindent tönkretettek, mindent elraboltak. Ők 2 hétig föld alatt voltak beásva, tehát el lehet képzelni, hogy mit álltak ki. Dicsekszik a gazda, hogy egy fia Przemyslbe tüzér és ott harcol. A szobát söprik, rendezik, szóval mozgósítva az egész ház. A századom szétszórtan, 2-3 ló, egy-egy csűrben. Szántó Gyula rántottát készít, ez az ebédünk.

Titokzatos férfi (a gazda). 8-kor lefeküdtünk. Én egy bolhás ágyba, Szántó szalmára, a földre.

Október 13. Sajnos el kellett hagynunk reggel 8-kor a jó szállást és menni tovább a zuhogó esőben. Délután 4 óra felé a Lancut melletti Potocky tanyába beszállásoltunk. A vidéken az oroszok mindent felettek, elpusztítottak és felégettek. Különösen sok kastélyt és tanyát. Ez a tanya is szét volt dúlva teljesen.

Reggel 7-kor felkelve, kakaót reggeliztem. 8-kor jön a parancs, hogy nyergelni és a riadóhelyen gyülekező! Ezt végrehajtottam és 8,30-kor indultunk. 11-kor Lancutnál hosszú pihenő, abrakolás, du. 2-kor beszállásolás. Az én századom Lancut délnyugati részén levő barakkokban. Szántó Gyula, Teőrös (ki azzal a paranccsal van megbízva, hogy az Arme Etapen Kommandónak adja át a beteg lovakat, embereket, rossz és felesleges szerelvényeket). Én egy fűszerkereskedőnél lakom, egy jó, de poros, piszkos szobában. Az a fő azonban, hogy van 3 ágy üresen, de majd kisegítenek a pokrócaink.

Ma ismét 400 foglyot kísértek Rzeszówba, köztük volt 96 tiszt. Tegnap egész nap, ma egész éjjel, reggel 8-ig szakadt az eső, de hála Istennek, akkor elállt. Ma hallottuk, hogy Antwerpen elesett[129]*. Nálunk kemé-*

[129] A táviratilag érkezett hírt a hadosztály-parancsnokság hirdette ki.

nyen folyik, a harc, nagy az öröm mert Przemysltől, mivel látták a muszkák, hogy nem bírnak vele, eltakarodtak. 6 órakor megkávéztunk.

Közben megjött dr. Nagy élelmező hadnagy is, így együtt, este 10-kor egy kitűnő vacsorát ettünk. Sertéskaraj, krumpli, savanyú káposzta ugorkával, tojásos galuska, alma volt a menü, majd hozattunk bort. Nagyon kellemes volt, valóságos ünnep. 11-kor jött a másik élelmező hadnagy, Koncz[130]*. Folyton parancsokat hoznak, és végre 12-kor lefekszünk nagyon jó érzéssel, mert megjött a parancs, hogy holnap itt maradunk*[131]*.*

Október 14. Ott maradtunk, ahol tegnap. Este megérkezett a pótszázad [lovas pótlás], friss, de gyenge lovak és emberek.

Reggel fél 8-kor felkelve, de már 6 órától nem tudtunk aludni a folytonos jövés-menés miatt. Kitűnő kávét reggeliztem, vajjal, azután megnyiratkoztam, egy szamosújvári huszár volt a mester. Elmentem megnézni a század lovait és szomorúan konstatáltam, hogy már csak 55 a század ütközetlétszáma. Az utászszakaszé 18. Most láttam ismét 2000 orosz foglyot, sok kozák közte. A század legénységének vettem 44 koronáért egy kis malacot vacsorára.

Szántó Gyula, ki tegnap megérkezés után bement Lancutba, rengeteg orosz foglyot látott, azt mondja, hogy tönkre ment, kiéhezett, elcsigázott emberek, köztük nagyon sok fiatal gyermek. 17-18 évesek. Tehát ez annak a jele, hogy már a fiatalokat is hozzák a harcba. A mi hadseregparancsnokunk József Ferdinánd[132]*, itt van Lancutban. Nagy elment postáért, de nem jött, mert Rzeszówból nem tudják elhozni, mert a Wisloka ideiglenes hídját elvitte a víz, az eredeti vashidat pedig az oroszok felrobbantották. Igen jól ebédeltünk, krumplileves, sertéshús káposztával és valami lengyel nemzeti eledellel: rizs, káposzta, palacsinta ízzel, mindezt a boltos felesége csinálta. Este 5-kor csináltattunk töpörtőt, mivel a szolgálatvezető őrmesterem, Szalay, civilben hentes, így tehát kolbászt csinált vacsorára.*

Tegnap este 10 db szivart, ma 100 db cigarettát kaptunk fejenként. Ebéd után leveleket írtam. Este 6-kor megérkezik a 3. ezred pótszázada, 280 lovas, vele jön Gyura százados, Haberstumf főhadnagy, 2 tartalékos hadnagy, egy állatorvos, ki Gyurkával járt Kisújszálláson gimnáziumba. Az én századomnál voltak betáborozva. A tiszteket meghívtuk vacsorára, adtunk sertéskarajt káposztával. Megjött Teőrös Jóska Rzeszówból (a beteg lovakat adta át), hozott nekem cukrot, ostyát, egy kis üveg mézet, klozettpapírt, noteszt, 2 üveg aszút, mit a mai napon ölt disznóból kitűnően készített kolbászhoz megittunk. Megjött Filotás, ki Tarnówban elment a pótszázad után az ezredhez. Jött 197 ló a századhoz, 39 lovas, jött 4 tiszt, az én századomhoz: dr. Szalay Zoltán tartalékos hadnagy került. Jött még Filotással Zubovics tartalékos hadnagy, ki szintén a pótszázadért ment el. 12-kor, elbeszélgetve lefeküdtünk.

---

130 Koncz Ferenc főhadnagy, ezredélelmezési tiszt.

131 Éjfél után valóban megérkezett a menetparancs Przeworszk – Wiezona menetiránnyal (40–42 km). A hadműveleti napló bejegyzése szerint: a hadosztályparancsnokság szándéka viszont az volt, hogy „előbb felzárkózni Lancuthoz, a hadsereg-parancsnokságot pedig tájékoztatni a hadosztály állapotáról (a vonatai elmaradtak, felvételezéseket nem tudott keresztülvinni) és ha lehetséges, Lancutnál tovább nem előremenni." A körülményekről és a helyzetről: „5 órakor, az eligazításnál, csak a 9. ezredtől gróf Bethlen [Béla Albert] zászlós volt pontos. Az eligazításhoz rendelt tisztek éjjel 3 órakor indultak el, de a Wisloka hídjánál (mindkét oldalon) lévő sár miatt olyan nagy volt a kocsitorlódás, hogy azon keresztülvergődni alig tudtak. 5 óra 30-kor érkeztek. Valamennyi jelenti, hogy csapatvonatjuk részei lemaradtak vagy Rzeszówban rekedt."

132 József Ferdinánd Szalvátor főherceg (Salzburg, 1872. május 24. – Bécs, 1942. augusztus 26.) ot-m. gyalogsági tábornok, október 1-jétől a 4. hadsereg megbízott parancsnoka.

Éjjel pánik tört ki, lövöldözés, a 3. ezred emberei megláttak 2 civil kocsist muszka köpenyben, s elkezdtek lövöldözni. Nagy gazdasági hadnagy elordítja, hogy: „Riadó!" Kiugrunk az ágyból, revolvert rántunk, de hála Istennek, nem volt semmi különös dolog. Aludni azonban nem tudtunk, folyton zavartak bennünket mindenfélével. Szép idő egész nap.

Október 15. Délben a[z én] 4. [századom] és az 5. század azt a parancsot kapta, hogy a hadosztály lovagló tüzérosztályával [mint a saját lovashadosztály lovagló tüzérségének a fedezete] menjen előre a Sanig, ott a saját csapatok átkelését segíteni. [Mindjárt el is indultunk együtt a „bimzerekkel", Filotás kapitány volt a mi osztályparancsnokunk.] Éjjel 10 felé érkeztünk meg Lezajskba [egy ronda, piszkos zsidófészekbe], s Lezajsktól északra az országút mellett szabad táborba szálltunk reggelig. Az idő derült volt már, de hideg, a lovak nyergelve állottak reggelig, mi pedig a tűz köré szalmára lefeküdtünk. Sikerült takaró pokrócomon egy jó tenyér nagyságú részt kiégetni. De végre is megvirradt.

Fél 7-kor felkeltünk, jó kávét kaláccsal reggeliztünk. Filotásnak kitűnő csomagot küldött a felesége, volt abban minden jó. Pástétomok, szalonna, csokoládé, császárhús, sütemény stb., stb. Ezekből mind kaptunk. Jól éltünk, az igaz, fizettünk is a napi kosztért 94 koronát, négyen. Elmentem a századot rendezni, a pótszázaddal küldött részemre a kis Fogl egy nagyon jó csomagot. Volt abban minden: szalámi, szardínia, pástétom, csokoládé, cukrok, sütemény, likőr stb., és írt egy nagyon kedves levelet. Filotás és Teőrös elment az ezredhez. 12-kor jött Filotás, hogy a 4. és az 5. századdal ki van rendelve lövegfedezetnek, Lezajkhoz. Tőlem ma Ince szakaszvezető elment egy 15 lovas járőrrel Lancuttól északra fekvő erdőbe az elmaradt kozákokat összefogni.

Az általános helyzet: A német hadsereg a Visztulán, a 4. hadsereg (melyhez mi is tartozunk) a Sanon az átkelést ki fogja erőszakolni. Ellenséges utóvédek Sicinovánál, Jaroszlaual szemben. Eddigi siker. Az oroszok, kik észak felé akartak elvonulni, hogy németek ellen nagyobb erővel léphessenek fel, kényszerítve lettek nagy részükkel a Santól kelet és északkeleti irányban is visszavonulni. Przemyslt az ellenség elhagyta, a 3. hadsereg elfoglalta. A 3. hadsereg északkeleti irányba nyomja az oroszt, hogy saját hadseregünk Sanon való átkelését megkönnyítse. A mi hadosztályunk Ciezanow irányában fog felderíteni. Igen jól ebédeltünk. Paradicsomleves, fasírozott karfiol, piskóta tekercs. November 1-ig el vagyunk látva dohánnyal, ma is kaptam 150 cigarettát és 20 szivart. Ma a Falb és Derengős lovam megbetegedett, úgy hogy már nem lehet lovagolni. Este 6-kor eljön Tóthvárady, meglátogatott bennünket. 8-kor vacsoráztunk rántott sertés, káposzta és vegyes kompóttal. Minden: torta, tea. 10-kor lefeküdtünk. 11-kor felköltöttek a következő paranccsal: az ezred 16-án riadó készenlétben, 2 járőr tőlem Zolyna és Rakszawa falu övét kutatja ki. Egy vezérkari tiszt megmondta, hogy a vilnai kerületben már 180.000 japán van ellenünk.

Október 16. Egész éjjel szünet nélkül dörögtek a nehéz tarackok, géppuskák és puskák. [Különben igen jó helyen táboroztunk, mert amint kivirradt] észrevettek minket az oroszok, kik a Sanon túl voltak, s srapnel és gránáttal lőni kezdtek minket. El is akartunk menni onnan, de az út legalább negyed óráig el volt zárva kocsikkal, így aztán tűrnünk kellet a tüzet [amíg utat törtünk magunknak a falu felé]. Szerencsére sebesülésünk nem volt. Aztán elmentünk Lezajsktól keletre, s ott készültségi állást vettünk fel. [Ez volt a mániája az osztrák-magyar hadseregnek. Ha nem tudta, hogy hogyan palástolja a tétlenségét, azt mondta, hogy készültségi állást vesz fel.] Ott maradtunk, úgy délután 4-ig, majd a közeli Giedlarowa nevű faluban beszállásoltunk. [A „bimzereket" már állásba vitték.] Az időjárás derült, de hűvös, szeles. Az ágyú és puskatűz állandó.

Reggel 6-kor eligazítottam a járőröket, fél 7-kor felkeltem. Az étkezésre a parancsokat kiadtam, mert most én élelmezem az ezred törzsét is és a távíró járőrt is. Ma egy szemtelen dolog történt a századomnál. Megvertek az őrmestereim egy osztrák csendőrt. Persze a jegyzőkönyv felvétel igazságot tanúsított. Délelőtt 11 órakor jött tábori postán arany babámtól 1 levél, 3 levlap. Jól ebédeltünk. Volt húsleves, sóban főtt ugorkával, káposzta dagadóval, szilvaízes gombóc. Azután leveleket írtam. Elküldtem Virányinak a jelentést Szalayval, erre ő üzent, hogy menjek el személyesen. Ebben a verekedési ügyben, megbeszélni. Elmenve a tőlünk 4 km-re lévő majorba, ahol az ezredparancsnokság volt, onnan este fél 7-kor visszajöttem, azután 5 tényvázlatot vétettem fel Kövér, Sebestyén, Zlate, Vitális őrmesterekkel és Frics szakaszvezetővel. 11 óráig tartott. Közben megvacsoráztunk, töltött csirkét és palacsintát. 11-kor lefeküdtem, 12-kor hozták a parancsot. Intézkedtem. Ma hallottam, hogy Orbán ezredtrombitás átlőtte a lábát akarattal, amit bevallva, elszállították a kórházba.

Október 17. Maradtunk egész nap a szállásokban, Giedlarowán. A tüzérség beásott állásokból tüzelt. Hűvös szeles idő volt, éjjel esős hideggel.

Ma 5 napja, hogy itt vagyunk. Ismét leírom a beszállásolási helyünket. Lancut nyugati kijáratánál levő fabarakkban vannak a lovaink. Szalma van sok, széna semmi. Én ehhez közel lévő kis villában vagyok bekvártélyozva. Ez egy fűszerkereskedő tulajdona, üzlete is itt van. Egy kövéres felesége van, kinek jó tulajdonsága az, hogy igen jól főz. Két kis lánya van, 15-16 évesnek látszik, kik az édesanyjuknak segédkeznek. Maga a kereskedő egy intelligens, derék ember. Szép lakása van, de tele van poloskával.

Járőreink közül tegnap, Cika a 2. századtól, elfogadott egy muszkát, kit a lakosság rejtegetett, tehát a lakosság itt is inkább az oroszok mellett van.

Reggel fél 7-kor felkeltem, megreggeliztem, jelentést csináltam. Kimenve Szalayval sétálni, találkoztunk gróf Bissingen dandárparancsnokunkkal, vele beszélgettünk. Márton[133], 5. ezredbeli főhadnaggyal találkoztunk, ő mondta, hogy egy ember meghalt kolerában náluk. Megebédeltünk, ebéd volt bableves, kolbász tormával, fasírozott krumplival, fahéjas rizs.

Du. 3 óra 40-kor jön egy parancs, hogy a századommal induljak különítménybe, a Rakszawától nyugatra lévő erdőket kutassam ki és az elmaradott muszkákat, kik a visszafutás közben a Sanon nem tudtak átkelni, fogjam el. Parancsot teljesítve, szeles, borús, koromsötét éjszakában visszavonultam Lancutra eredmény nélkül, hisz ez természetes is, mert a sötétben még a lovam fülit sem láttam. 8-kor bevonulva itt várt már arany Böskémtől 2 levelező lap és Patrubánytól, melyben tudatja, hogy megkapta az 500 koronát. Azután megírtam a jelentéseket, megvacsoráztunk, kolbászt, amit a legénységnek általam ma vett disznóból készítettek, piskótát, azután jó meleg vízben megfürödtem. Fürdő után fél 11-kor lefeküdtem. 11-kor hozzák a parancsot, hogy ismét járőröket kell reggel kiküldeni.

Október 18. Délelőtt 10 tájban kizavartak jó szállásunkból, előre mentünk a tüzérálláshoz, ott voltunk délután úgy 5-ig, s akkor éjjeli menetben Brzoza Krolewskára mentünk, s ott szabad tábort ütöttünk. Időjárás derült, hűvös.

Ma ágyban feküdtem, mikor hozzák a parancsot, hogy a hadosztály Sokolowra nyomul elő, indulás előreláthatólag 8-kor. Így kiadtam a parancsot: nyergelni, megeresztett hevederrel. Mi is elkészültünk gyorsan, öltözés közben megreggeliztünk. A legényem még vasalja a tegnapi fürdés után kimosott szennyest. Fél 9-kor gyülekező a riadóhelyen, 9-kor indulás Sokolowra. Du. 4-kor megérkeztünk és itt beszállásoltunk. Este együtt

133 Márton Ernő főhadnagy, távjelzőjárőr parancsnok.

vacsoráztunk Tóthvárady, Virányi, Maderspach[134] és én. 9-kor lefeküdtem. Úgy tíz felé hoztak két levelet aranyos Böskémtől. Egyik levél még augusztus 23-ról való. Egész éjjel nem tudtam aludni, nagyon-nagyon rossz éjjelem volt. Egy zsidónál aludtunk, Teőrös, én, Szántó, Szalay, Zubovics. Reggel 4-kor már felkeltem.

Október 19. Reggel indulva igen lassú menetben /mert ezek a bimzerek nem tudnak menni/ este 5 tájban értünk el Steinaut, ahol beszállásoltunk. A tüzérek igen sokszor elakadtak. [Azt hiszem nem az ágyú meg a lőszer nehéz, hanem a „kerített" elemózsiával megrakott mozdonykasztni] Időjárás hűvös, de derült.

5 óra 45-kor indulás Bojanówra (30 km)[135]. Gyalázatosan rossz úton, du. 3 óra 15-kor megérkeztünk. Vilcze Wolánál másfél órás pihenő, itt zabolás, legénységnek menázsi. Itt már mindenütt oroszok voltak, egy ház tövében egy kozák van elásva, a mi járőrünk lőtte le.

Ma Bissingen mondta be magát hozzám vacsorára, így ismét egy kis disznót ölettem a hosszú pihenő alatt. A lovaim széjjel vannak beszállásolva, rossz csűrökben és házakban. 7-kor gróf Bissingen a vezérkari századosával, Debrecenivel és Herszényi parancsőrtisztjével[136], ezredtörzs Tóthvárady és az én századom tiszti kara egy zsidó szobában. 7-kor vacsoráztunk, Bissingennek volt a névnapja (Nándor). Vacsorára volt rizsleves, disznósült, burgonyapiré, kolbász rántott káposztával, sajt, ostya, Kugler-cukor (Fogl küldte), fehér, vörös bor, feketekávé, snapsz. 9-kor a tábornok úrék elmentek, gratuláltak, nagyon köszönték a jó vacsorát. Lefeküdtem. 12-kor felkeltettek paranccsal, intézkedtem. Én elég jól aludtam. Teőrös, Szántó, Szalay egy szobában, ágyban feküdtem. Bojanów, egész falu ki van fosztva, nagy szegénység, semmit sem lehet kapni. Ezek a szegény emberek éhséggel fognak elpusztulni. Reggel adtam 10 koronát a házigazdának, azt sem tudta, mit csináljon a boldogságtól, a kezemet is csókolta. Volt egy beteges, 3 éves kislánya, megvizsgáltattam az orvossal. Adtam neki pár teasüteményt, szegény kicsi lány nagyon örült neki.

Október 20. Jezowon át és Nowosielecen keresztül Warcholra meneteltünk, s az ott lévő tüzérségi állások mögött, az erdőben tábort vertünk. Rettenetes ágyú- és puskaharc van, beszédet alig hallani tőle. [Közel van a San és a mieink, azt mondják, hogy ők akarnak átkelni rajta. De, az oroszok is át akarnak jönni, s ebből lett a kalamajka.].

Felkelve 5-kor egy csésze kakaót megreggelizve 6 óra 15-kor indultunk a mi osztályunk előréd tartalék (a másik osztály még nem vonult be, főleg lövegfedezet). Én vagyok az 1. századdal előhad. 6 óra 45-kor elfoglalom a felállításomat. 7-kor jön a parancs, hogy vissza Bojanówtól északra, a hadosztály letáborozva készültségben. 9-kor jön Kircsen, kaptam Cicukámtól 2 levelező lapot. Itt zab és kenyér felvétel, megjött a vonat, ebből egészítettük ki málháinkat. Hogy mostanában ily sűrűn kapunk ostyát, ezt Zichy Rezsőnek köszönhetjük, ki a hadosztályunknál van autóval beosztva és ő szegény követ minket bármilyen rossz úton, ha másképpen nem, lovakat fog az autó elé.

Már állandóan szól az ágyú, iszonyú harc folyik a San körül Rudniknál. Az orosz határtól már csak 14 km-re vagyunk. Ma reggel, amidőn a táborba szálltunk, egy szegényes temetést láttunk. Pap nélkül, egy fakoporsó, reá téve egy parasztszekérre, pár ember körülötte szomorú lengyel gyászdalt énekelve kísérte.

1-kor jön a parancs, hogy nyergelni és előnyomulás Krawcén át Sulikowra. A századom előhad volt. 6-kor beszállásoltuk, az egész faluban csak az én századom van. Mi egy zsidó házban vagyunk, együtt lakom alantasaimmal. Ezen ház ablakából látszik Rudnik égése a bombázástól.

---

134 Maderspack János.

135 Ramiszow, Wola Ramiszowska, Wilcza Wola, Spie volt a menetirány.

136 Herszényi Imre tartalékos főhadnagy.

Húslevest, egy kis sajtot vacsoráztunk és 8-kor lefeküdtünk. Nagyon jól aludtam. Ma a 4. hadseregből az 1. hadseregbe, Dankl[137] *alá helyezték a hadosztályunkat. Sokolowban ismét láttunk egy asszonyt, kinek melle és orra levágva. Ezen a részen, ami velünk szemben van, ellenség egy bolgár renegát, Dimitri tábornok a parancsnok.*

Október 21. [Még elfelejtettem megírni, hogy a mi tüzérségi parancsnokunk Reschfellner alezredes[138]. Szükséges tollal megörökíteni, mert már „mással" úgy sem tudja. Ő, meg br. Benz alezredes voltak híresek a hadosztálynál.] Ágyúharc egész nap, a tegnapi helyzetünkben maradtunk. Reggel egy balarccsont lövést kapott főhadnagy jött hozzánk. Reggel 7-kor kapta a lövést, a 14. linzi gyalogezredből való, Irrl Hugó a neve, s a rajvonalból jött hátra, míg ránk talált. Az orvosunk bekötötte a sebét, a golyó egy hajszál híján mindkét szemét kilőtte volna, így csak bal arccsontját sértette meg. Bal arca, gallérja, zubbonya, keze csupa vér volt, úgy kellett megmosni. Igen örvendett, hogy orvosilag elláttatott, cigarettát, rumos feketekávét adtunk neki, s elment gyalog egy kórházat keressen. Azt mondta, a sebesüléskor elvesztette látását, azt hitte megvakult, de néhány perc múlva észrevette, hogy szeme épen maradt, lassan hátrakúszott a rajvonalból, s úgy került ide.

Délután rendkívül megható esemény történt, a 77. gyalogezred parancsnokát, Josefovics alezredest, ki haslövést és 2 comblövést kapott, temették. Ruhájában maradt, úgy temették, az orvosok és néhány tiszt közte Filotás százados, Konkoly és Kovács[139] főhadnagy urak jelenlétében. A sírnál, fejénél állva keservesen siratta tisztiszolgája szerencsétlen sorsú urát. Az egész, egyszerű temetés alatt a harangok helyet ágyúk bömböltek, s éppen a sírba tevéskor egyszerre 12 ágyú dördült el, mintha haragjában akarná önteni a véres bosszút a kioltott életért. Rémesen szomorú jelenet volt, a világon talán a legegyszerűbb, de legszomorúbb temetés.

Fél 7-kor felkelve, megreggelizve. 10-kor kéretett az alezredes úr. Du. 1-kor jött a parancs, hogy a század azonnal vonuljon előre, a janicai híd biztosítására. 5-kor odaérve a 90. gyalogezred 6. századát váltottam fel én a századommal. Ez egy lengyel ezred, 3 tartalékos tiszt van itt is. Mondják, hogy az ezredből hiányzik az ezredparancsnok és az összes törzstiszt, mind agyonlőtték. A századom a hídhoz érve 2 szakaszt (mert az utászszakasz is itt van) a század összes lovaival a közelben lévő Nawrách faluba szállásoltam be. Szántó Gyula, Szalay és én a híd mellett lévő kis házban vagyunk egy kis piszkos szoba, 5 gyerekkel. A gyerekeknek adtunk cukrot és ezek, ha az egyiknek adtunk, mindjárt eltörte és kis testvérkéjének adta felét. Különben egy kis piszkos szoba, mozogni alig lehet benne. Kint borzasztó hideg szél fúj, esik az eső. Este 8-kor lefeküdtünk egy kis szalmára, a földre, 10-en egy szobában. Én, Szalay, (Sikó) küldönc altisztem, 5 gyermek, apa, anya. Aludni nem tudtam a rengeteg bolha miatt, azon kívül egyik gyermek egész éjjel hörgött, a másik sírt. Huszárjaim kint, a híd mellett, a fedezékben és 4 ember félórai felváltással a hídon.

Október 22. Nagy nehezen kiderült, úgy, ahogy. Egész nap élénk tűz és gyalogtűz hangzik körös-körül. Délelőtt egy 10. gyalogezredbeli tiszt azt mondta nekem, hogy Párizs megadta magát, Varsó és Ivangorod elesett. De ugyanekkor azt a hírt is kaptuk, hogy Románia nekünk

---

137 Dankl, Viktor osztrák–magyar vezérezredes (Udine, 1854. szeptember 18. – Innsbruck, 1941. január 8.) 1914. augusztus 2-től 1915. május 23-ig az ot-m. 1. hadsereg parancsnoka a keleti hadszíntéren.

138 Reschfellner Antal alezredes, az 1. honvéd lovastüzérosztály parancsnoka.

139 Kovács Albert főhadnagy, az 1. század parancsnoka, miután Filotás Ferenc százados átvette az osztályparancsnokságot.

megüzente a háborút[140]. Hogy ezekből a hírekből mi igaz, persze nem tudni. Nekünk, tiszteknek szép fenyősátorunk van, én a lovaimnak is csináltattam egyet. Az idő hűvös és srapneles.

Végre egy átfáradt, átgyötört éjjel után, álmosan 5 óra 45-kor felkeltem, bejártam a födözéket, a huszárokkal beszélgettem. A küldöncöt beküldtem a faluba a mozgókonyháért. A legénység feketekávét, mi Szalayval egy csésze teát reggeliztünk.

Egész éjjel egy karabélyos huszár állt őrséget a lakásom előtt, mert a lakosság itt is ruszofil érzelmű és attól kellett tartanom, hogy vagy megölnek, vagy lelőnek. 9 óra 30-kor jön a parancs, hogy menjek a grebowi templomhoz, ott megkapom a további parancsot. Maderspach ott várt, parancs volt az ezredhez bevonulni. Az ezred már előre ment Sokolniki irányába. Bevonulva Madbrezie vasúti állomáson az egész hadosztály felvételezett. Lovaknak zab, legénységnek kenyér, tiszteknek szivar, csokoládé.

3 óra 30-kor báró Nagy tábornok egy töltésen kirántva kardját (mire ezred, osztály és század parancsnokok) szintén kardot rántottak és a következő beszédet mondta: „Midőn az ellenség határát átlépjük, nem mulaszthatom el, hogy Őfelségére ne kiáltsak: Éljent!" – mire az egész hadosztály 3-szor dörgő éljent kiáltott. Elindulva 4 óra 15-kor a Visztula folyón keresztül Isten segítségével ismét az orosz határt Sandomierc falunál átléptük. Azután belemenve a sötét éjszakába, rettenetes utakon este 10-kor megérkeztünk Oroszország e sivatagján Jakubovice mellett levő majorba. Persze egész nap nem ettünk. Itt lovaink egy istállóban voltak, mi szintén itt aludtunk. Elég hideg volt, tehát ismét megkezdődött a nem étkezés, nem mosdás és a felöltözött ruhában lévő alvás. Egész nap hűvös, szeles idő.

Október 23. A tegnap kapott jó hírek általában és teljesen hazugságok, legalább is így cáfolták meg. Az időjárás erősen nedves és esik, lassan-lassan. Novosielecen voltam felvételezni, de nem kaptam semmit. Egész utat ellenséges és saját ágyútűzben kellett megtennem.

6-kor nyergelni, 6,45-kor indultunk Ozarówon át Tarlow irányába. Itt 12-kor letáboroztunk és zabolás. Du. 4 óra 30-kor indulás és este 10-kor beszállásoltunk Maruszowra. Tarlownál feladatunk volt egy népfelkelő dandárt támogatni és megakadályozni, hogy az oroszok a Visztulán át ne keljenek. Ismét koromsötétben érkeztünk meg. A századomnál vacsorázott Bissingen este 11-kor. Leves, marhapecsenye, tea. 12-kor lefeküdtünk egy orosz házban a padlóra tett szalmán.

[*Október 24.* Délután 4 órakor észak felé megindultunk az országúton. Éjjel 12-kor valahol egy erdőben letáboroztunk.]

Október 25. A menetet reggel 7-kor folytattuk és délután 4 felé Jamnica mellett tábort ütöttünk. Időjárás derült, hűvös. Orosz foglyoktól hallottuk, hogy Wercholival szemben levő oroszokat megeskették, hogy 30-ig az állást tartják. Dacára ennek, már 23-án délután meg akarták adni magukat. Körülbelül 14 ezer ember és 5 ágyú [már előző nap] megadta magát. Fehér zászlós parlamentert is küldtek, azonban ezt csapataink nem vették észre, a tüzelést nem szüntették be, így a parlamenter vissza kellett térjen.

Azt mondják, annyi a halott az orosz fedezékben, hogy a bűztől már ott maradni nem tudnak, hátra nem mehetnek, egyáltalán ki sem jöhetnek a fedezékekből, mert azonnal lövik a mi bakáink és tüzéreink.

---

[140] Románia 1914. augusztus 3-án Németországnak és a Monarchiának kijelentette a semlegességét. 1916. augusztus 27-én üzent hadat a Monarchiának, amit aztán Németország, Törökország és Bulgária hadüzenete követett Romániának.

Október 26. Reggel a menetet folytattuk, Tarnobzegén át Wielowiesre meneteltünk, s ott a falu mellett egy mocsáros réten szabadban táboroztunk.[141]

Október 27. [Alig indultunk el, máris keresztülmentünk a Visztulán, azaz az orosz határon és nemsokára beértünk Sandomerzbe. Szép ki orosz város. Magas várral. A város most teljesen feldúlva. Délben hosszú pihenőt tartottunk egy falu mellett és azután folytattuk utunkat Sobotka felé és ott éjjeleztünk. Egy rongyos kis házban aludtunk. Lovaim az istállóba kerültek. A vidék szép, termékeny, a lakosai nem lehetnek szegények.]

Október 28. Az éjjel kis eső volt, de reggelre már megállt. Igen messziről nehézágyúk tüzelése hallatszott. A lakosság mind lengyelnek mondja magát, talán félelemből is, mert a legnagyobb része a lakosságnak elszaladt. Az éjjelt Potok mellett szabad táborban töltöttük, rettentő hideg ködben. A nagy hidegben alig bírtam valamit aludni.

Október 29. Visszafelé jöttünk, hogy a saját hadosztályunkat megtaláljuk, s Stodolinál beszállásoltunk. Tegnap reggel óta, míg a hadosztályunkat meg nem találtuk, a 45. Landwehr[142] hadosztályhoz tartoztunk.

Október 30. Reggel indulva Klimontówra érkeztünk délután 2 óra felé, s ott táboroztunk a falu mellett. A falu tele vonatokkal, s szél rettenetesen hideg, egész éjjel, derékfájás miatt aludni nem tudtam. Ez az idegzsába nem hagy aludni már hetek óta. Egész éjjel forgolódok, de elaludni nem tudok. Az iszonyú hideg szélben ez a kínzó, görcsszerű fájdalom igen rettenetes.

Október 31. A református emlékünnepély[143]. Bár ünnepelhetnénk, de nem lehet. Csak reggel 8 felé indultunk, s délután 4-kor érkeztünk oda Ivaniskára. Ott az utcán állottunk éjjel fél 10-ig, s akkor kaptunk parancsot, hogy menjünk tovább Kobylanyra. Odaérkeztünk éjjel 12-re, s ott, ahogy lehetett, beszállásoltuk magunkat egy apácakolostorba. Csak 2 apáca maradt ott, a többi elszaladt. A saját hadosztályunk tagnap is gyalogtűzharcban volt, s az 5. ezredtől Várady Dániel százados[144] meghalt. Az oroszok itt, úgy látszik, erős túlsúlyban vannak.

November 1. Tüzérségünk parancsot kapott, hogy Kobylany mellett vonuljon fel. De már reggel 7-kor, s nem indultunk. Körülnéztünk a kolostor kertjében, találtunk sok sírt, nagy része német katonák, de van orosz is. Német felírás van mindenik fakereszten, s ráírva Heldentod für

---

141 23-ától 26-áig a hadosztály az 1. hadsereg átkarolásának elhárításáért harcolt, 27-étől november 2-áig az V. hadtest visszavonulását biztosította. A 9. honvéd huszárezred a Lucynia és Ilzanka patakok közötti Visztula-szakasz megfigyelését és biztosítását végezte.

142 *Császári és királyi (osztrák) honvédség.* A Monarchia szárazföldi hadereje hármas tagolódású volt. Meghatározó részét a császári és királyi csapatok (*közös hadsereg*) alkotta, emellett a magyar királyi magyar *honvédség*, illetve a császári és királyi *Landwehr* és a népfelkelés (osztrák *Landsturm*) képezte az egységes haderőt.

143 A reformáció napja. 1517. október 17-én szegezte ki Martin Luther a wittembergi vártemplom kapujára a pápaság 95 tételből álló „bűnlistáját".

144 Várady Dániel százados, a kassai 5. honvéd huszárezred 3. századának a parancsnoka. 1905-ben, egy időre a marosvásárhelyi ezredhez vezényelték.

Vaterland[145]. Tegnap is, ma is rettenetes hideg van. A hőmérő teljesen a fagypontra szállt le, vele járul a rettenetes orosz sivatagi szél. Gyalog vezetjük óraszámra menetek alatt a lovakat, s még így is teljesen megdermedve vagyunk. Délutánra behúzódunk a csűrökbe, de rögtön jön a parancs, hogy megyünk tovább. Sötét este lett, mire a tüzérek nagy nehezen felkészültek, s elindultunk. Hosszú kerülgetés és rettenetesen lassú menetben értünk végre éjjel a hadosztályhoz, Branowekre. Ott, úgy ahogy beszállásoltunk éjfélre. Az út nagy részét ellenséges gyalogsági tűzben tettük meg. Egy huszár meg is sebesült a lábán, igaz hogy nem súlyosan. Ma délelőtt [amikor még] Koblyani mellett voltunk, ott is járkált a puskagolyó. Egy tüzérlovat talált, egy tüzér kapott haslövést. Egy hadnagy, aki lóháton ment valahová [elesett]. Az úton egyszerre csak lefordult a lováról. Egy sebesült katona, aki kezén sebesült meg, és ment az úton visszafelé, [megállt beszélgetni] egy másik bakával. Beszéd közben a sebesültet két golyó érte a combján is. Az éjjeli menetnél [menet alatt] is többször hallottunk fütyülni golyót a fejünk felett, s közöttünk egy huszárt a lábán is talált. A hideg rettenetes, télen sem lehet hidegebb.

Mindenszentek napja. Vasárnap. Hideg, szeles, borult idő, az ágyú, gépfegyver és a fegyverek szólnak. Tegnap egész nap harcban álltunk, már 12 napja szakadatlan harcolunk. Lovaink tönkre vannak menve, mi elfáradva, elkeseredve, agyonfázva.

Szomorú temetés volt az éjjel, szegény Várady Danit temették. Csapataink kifáradva. Itt is magyarság harcol az egész vonalon. Eddig megsegítettél drága jó Istenem, segíts meg, légy velem és velünk, hogy győzelmesen és egészségesen lássuk meg a mi drága hozzánk tartozóinkat. November 1-én, Oroszország kis falujában Gorni Krepán vagyunk, az egész falu pár házból áll, így hogy még a tisztek sincsenek házakban, mert nincs.

Felkelve, jön a parancs, hogy csapataink visszaszorították az oroszokat, így mi lenyergelve várakozási álláspontonvagyunk. Postát már két hete nem láttunk, az emberek konzerveket kapnak ugyan, de ezek büdösek és rosszak, mosakodásról, levetkezésről szó sincs. Czitó dandárparancsnok[146] úgy volt, hogy nálam lesz ebéden, az ebéd már készült, amidőn jön a parancs, hogy azonnal indulni, így du. 1-kor lóra ültünk és indultunk Backovice faluhoz, mert itt az oroszok áttörtek és feladatunk volt ezt a vonalat az esetleges támadástól feltartani. Este 6 órakor, kegyetlen hidegben és sötétben megszálljuk a magaslatokat, beássuk magunkat. Majd megfagyunk, étlen, szomjan. Reggel 6-ig tartjuk ezt a vonalat. Szegény embereink majd megfagynak együtt velünk, a szél fúj. Flük Laci 3. ezredbeli főhadnagyot egy civil le akarja ütni, ezt látja egy huszár, lelövi.

November 2. A hadosztályhoz bevonultunk Baranowekre. A tüzérség állást vett fel, mi vagyunk ma a fedezete. Délután tovább indultunk, s éjjel Gorszkowra érkeztünk. Virányi alezredes, mindannyiunk őszinte örömére, elhagyta az ezredet.

Reggel 6-kor a hideget már nem bírjuk tovább, s így Tragor Miskával együtt bemegyünk egy fűtött házba. 7-kor lóra ülünk és Piskrzyn faluba megyünk zabolni. Lovaink megeresztett hevederrel zabolnak, mi végre találunk egy szobát, ahol egy Hohenburger főhadnagy feküdt (lakott), aki a sok veszteség folytán már zászlóaljparancsnok, elfoglaltuk. Én egy kakaót ittam, alantasaim teáztak, Filotás meglátogatott, ők még mindig lövegfedezet a szamosújvári két századdal. Kint hideg, borult szeles idő van, az ágyúk dörögnek, készülök egy kis szalmára, ami a földes szoba padlójára van leszórva, lefeküdni. Szántó, Zubovics, Szalay már feküdnek. Én a naplót írom, 12 óra van, 1-kor jön a parancs, nyergelni és azonnal gyülekező Djaranovek déli kijáratánál. Ez megtörténik, 3 járőrt küldünk ki. Én a századom felével előved vagyok, menetirány Kvaniskán át,

[145] Hősi halált halt a hazáért. (német)

[146] Czitó Károly vezérőrnagy (Kassa, 1855. augusztus 14. – Budapest, 1926.) 1902-től 1905. június 2-ig a 9. honvéd huszárezred II. osztályának parancsnoka. A vh-ban a 22. honvéd lovasdandár parancsnoka.

Kobylany. Amikor már Kobylanyhoz közel értem, láttam, hogy a srapnelek ide csapodnak be, ezt rögtön jelentettem hátra Virányinak, így Kobilany előtt letértünk a terepről. Az osztag feladata Kobylany és Kocgow között a gyalogsági rajvonalba esetleg hézagot kitölteni, beosztva hozzánk még a 3. ezred géppuskás osztaga is. Amikor már erre a területre értünk, az egész srapneltűz alatt volt. Előre menve Strizoni irányába századom megáll. 200 ellenséges gránát csapódott be, ami, ha a századomat éri, mindnyájan itt maradunk. A gyalogság már vonult vissza, így mi is azt a parancsot kaptuk, hogy vonuljunk vissza.

November 3. Reggel a menetet folytattuk, s Ziemblicén éjjeleztünk.

Maderspach az eligazítással a nagy köd miatt eltévedt és így elkésett. Indultunk 5 helyett 7 óra 30 perckor, mint hadseregtartalék Staszorvon és Hizinyn át Miecieslovicére. Oda este fél 6-kor megérkeztünk. De 10-kor láttam 1000 orosz foglyot, közöttük 6 tisztet. Üdvözöltem őket, megkínáltam cigarettával.

Gyönyörű szép, napos idő egész nap. Különben általános visszavonulás. Virányi ma beteget jelentett. Zubovicsot ma elhelyezték tőlem a 2. századhoz. Egy parasztházban vagyunk beszállásolva.

November 4. Teljes napi menet után Prussynban háltunk, még mindig a tüzérekkel [a tüzérek mellett] vagyunk.

Éjjel fél 2-kor már Mezriczky felköltött paranccsal, így fél 3-kor már felkeltem, megborotválkoztam és megmosakodtam – végre, valahára, hála a jó Istennek! – már nagyon viszketett minden testrészem. Stopricán át visszavonulás Baranówra. Miecieslovicirőll indultunk reggel 5 óra 30 perckor. Topolánál hosszú pihenő és Baranów előtt bevonult az ezredhez Majthényi, Kovács Pista, Brunhuber, Bogdánffy és Fogl Jóska. Én a 3. századot vettem át, azután szakaszparancsnokságot. Perczelt az I. osztályhoz helyezték, vezérkari teendők ellátására. Nagyon megörültünk egymásnak. A kis Fogl hozott kitűnő csizmát, újságokat, szóval ünnepünk volt. Kellemes, szép időn volt.

A századunk itt egy majorban van elszállásolva, 2 zsidónál vagyunk a lakosság erre felé igen alázatos, majdnem kezet csókolnak, de ravaszok, alattomosak és piszkosak. Este megvacsoráztunk sertéskaraj burgonyával. Nálunk volt vacsorán Majthényi és Bogdánffy is. Alantasaim Fogl, Móga[147], 8-ig elbeszélgettünk, akkor lefeküdtünk. Éjjel fél 12-kor felköltöttek parancscsal.

November 5. A hadosztályhoz menetközben [újra] bevonultunk, s Cuslicén egy majorban, Slasky uraságnál aludtunk. [Amióta Virányi elment, Tóthvárady-Asbót*h* százados az ezredparancsnok] Bogdánffy ma a századhoz bevonult.

Reggel 5,30-kor indultunk gyalogezred elővéd. Én a századommal előhad. Ma lövegfedezetből berukkolt az 5. század, így 2 osztály lett. 1-4 század I. o., 2-3 század II. o. I. o. parancsnoka Filotás, II. o. parancsnoka Tragor. 1. század parancsnoka Kovács Berci, 2. század Kovács P., 3. század én, 4. század Konkoly, 5. század Majthényi, ezredparancsnok Tóthvárady. A mai menetünk Chotel-Vislica, ahol vonattól kenyeret, zabot felvételeztünk. Gradnovice volt kiutalva, azonban a bakák elfoglalták, így mi a tüzéreknek kiutalt Apatkorvicki falut foglaltuk el, hova megérkeztünk du. 4 óra 15-kor.

147 Móga László tartalékos zászlós.

Egész nap esős, borult, hideg idő. Őrült drágaság van, pl. ma egy üveg bort 18 koronáért vettünk. 6-kor megvacsoráztunk és lefeküdtünk. Felköltöttek paranccsal, itt jött meg a hadosztály parancsnoksági parancs is, hogy Tragort, Tóthváradyt és Filotást kinevezték. Egy büdös paraszt lakásában aludtunk földön, szalmán, csirkék a szomszéd szobában. Különben Móga Laci jó szobarendező, tisztogatott.

November 6. Délután, hosszú és rettenetes menet után Komorówra érkeztünk.

Reggel 5-kor felkeltünk, 6-kor indulás, gyülekező Cinslice déli kijáratánál. Giebültvivra voltunk irányítva – a szálláscsinálóink ide voltak irányítva –, azonban megváltozott a parancs, menetközben és Miechówon át Jasksicére meneteltünk, és itt szállásoltunk be 5,45-kor. A II. osztály Komarówon.

Markvácenél hosszú pihenőt tartottunk és amidőn indultunk egy huszár a málha táskájából a szalonnát kiejtette. Bissingen tábornok úr, ki éppen ott volt, felvette és átadta neki. Ez örömmel kiáltotta: Na, ez lesz jó szalonna, mert a tábornok úr vette fel! 6-kor megvacsoráztunk, csokoládét és a kis Fogl adott pástétomot és császárhúst. Egy barátságos parasztasszonynál vagyunk, ki szívesen ad mindent, az igaz, hogy pénzért, és jó drágán, de örülünk, hogy így is kapunk. Mai napon 38 km-t csináltunk. Nagyon meg vagyok hűlve, köhögök, rosszul érzem magam. 7-kor lefeküdtem, 12-kor jött a parancs, hogy a tüzérosztály holnap itt marad.

Egész éjjel köhögtem, nem tudtam aludni.

A november 6-ai volt az *utolsó bejegyzése* az általam a Hadtörténeti Levéltárban, az ezred iratai között megtalált Maczky-napló másolatának. Sajnos Gottfried Barna nyíregyházi levéltáros barátom, aki önzetlenül segített a nyomozó kutatásban, Miskolcon sem talált többet. A kutakodás mégsem volt sikertelen, mert a miskolci anyag nélkül nem tudtam volna olyan árnyalt portrét adni a politikus és közéleti ember Maczky Emilről a kéziratot ismertető, kezdő fejezetben. Tovább, az egyszerűbb sorvezetéssel is érzékeltetem, hogy a kettős, összevont napló egyre vált: *Ehrlich Géza harci naplójára és emlékiratára.*

November 7. Hazamenő Sebestyén őrmesterrel 400 koronát küldtem. Az időjárás hűvös, szeles, reggel erősen ködös. Délben nyergeltünk, s a hadosztály készültségi állást vett fel [Tätigkeit der Kavallerie], és abban maradt estig. Akkor teljes sötétben Imbranowice mellett szabad tábort ütöttünk. Az eső gyengén szitált.

November 8. Reggel indultunk visszafelé, s a hadosztály készültségi állást vett fel. Közben délelőtt a 4. század [az enyém] parancsot kapott, hogy menjen a lovagló tüzérekhez [fedezetül]. Oda be is vonultunk, [velük] Michalowkán át Porabkára mentünk, és ott éjjel beszállásoltunk. Éjjel 2 gyanús embert fogtak el, a század laktáborőrsei, egyik egy kis sárga csődörön ült. Átkísértettem őket a hadosztály-parancsnoksághoz, a lovat persze a századnál hagytam.

November 9. Teljes napi menettel értünk a tüzérséggel Zurádára. A tüzérek nem hagytak részünkre szállást, úgyhogy késő este volt már, amikor valahogy helyet szorítottak nekünk is. A legnagyobb rész kint kellett hogy táborozzon.

November 10. Brunhuber [főhadnagy (László huszár)] és Maczky [Emil főhadnagy] beteget jelentettek és elmentek. Délelőtt 9 órakor az osztály [II/ 4. és 5. század] parancsot kapott, hogy mint hírszerző különítmény derítsen fel Krakkótól északkeletre november 10. és 11-én. A parancs vétele után az osztály azonnal indult, s Krzeszowicén át Wisocére ért, de ott az ellenség közelségére való tekintettel nem maradt meg éjjelre is, hanem visszajött Niegosowicére, s ott táborozott. Skálán van, jelentés szerint, ellenséges lovasdandár.

November 11. Az osztály reggel 6-kor indult a felderítés folytatására. A különítmény 3 járőrt küldött ki [előre]. Az 1. számú járőrnek én voltam a parancsnoka. Rettenetes köd volt, alig lehetett 60 lépésre látni. Amint elhagytam Niegrowicét, szembejövő emberek mondták, hogy egy kozák század van itt, körülbelül 2 km-re. Kerestem, de nem találtam meg. Lehet, hogy a nagy ködben valamerre elment. Később kozák járőröket jelentettek, de azok úgy látszik, észrevettek, s elszöktek valamerre. Délután 3 órára a felderítést befejeztük, ellenséget megállapítani nem tudtunk. Visszafelé menőben Korziewen akartunk hálni egy kastélyban. Igen kellemes lengyel urak voltak, ez még Oroszországban volt, de az ellenség igen közelléte miatt onnan is hátrább kellett jöjjünk [inasuktól vezetve] Zionolki faluba, mely Krakkó erődje [Krakkó erődövén belül volt]. Az éjjelt ott töltöttük. [Az erődből a mieink sokszor megreflektoroztak, hogy nem-e ellenség vagyunk?] Reggelig esett.

November 12. Zuhogó esőben indultunk el Zionolkiről, s délutánra megérkeztünk Krzoszovicére. Az eső elállt. A mi osztályunk a szomszédos Tencynek községbe ment szálásra, mi [a tisztek] egy sörgyárban laktunk, hol sok és jó sört ittunk, és megfürödtünk. Ez utóbbi a legnagyobb ritkaság és szerencse a háborúban.

November 13. Az egész napot Tencynekben töltöttük sörözve, konyakozás és zongora mellett. Mondhatom, igen kellemes nap volt. Báró Rudnyánszky[148] zászlós hazament, mint beteg, ővele leveleket küldtünk.

November 14. Hajnalban, fél 3-kor indulási parancsot kaptunk, s reggeli 4 órakor elindultunk.

Az egész hadosztály jött, s Kreszowicétől északkeletre, Siedlec mellett készültségi állást vett fel, a lovagló tüzérség állást vett. Ott várakoztunk délután 4-ig, állítólag egy orosz lovashadosztályt várva, mely a Krakkó felé vezető vasutat akarja elrombolni, de persze semmi sem jött. Kiderült, hogy még jóval előttünk (van egy) saját gyaloghadosztály. [Csak a mi híreinktől, amik a vezérkari irodából jönnek ki, mentsen meg az Isten!] Szóval, nagy hűhó semmiért, de ez már rendes, s csodálkozni sem lehet rajta. Délután aztán visszajöttünk, s Krzeszowicén beszállásoltunk.

November 15. Pihenő volt, már amennyire háborúban lehet. Csomagot kaptam hazulról, tele holmikkal. Most már van minden téli holmi. Leveleket is kaptam, egy csomót, szóval ma igen jó nap volt.

November 16. Az éjjel fél 3 órakor felköltöttek, hogy azonnal menjek az ezredparancsnokhoz. Egy járőrrel elküldtek Cubowicére, a 24. gyaloghadosztály parancsnokához. Azonnal nyergeltem és elindultam. Még koromsötét volt, de nemsokára megvirradt, nagy nehezen. Már közel jártam Cubovicéhez, mikor egy tüzérkadéttal találkoztam, ki azt mondta, hogy a gyaloghadosztály nincs ott, menjek Cernára, ott van. El is mentem, de ott sem találtam, mert az közben visszament Cubowicére. Szóval, mégis csak oda kellett hogy menjek. Délelőtt 11-re értem oda. Ott délben megkaptam a helyzetjelentést, s visszalovagoltam. Délután 4-kor érkeztem vissza Krzeszowicére. Utam fele az orosz birodalomba esett, szóval újra, s most már Isten tudja, hányadszor voltam benn Muszkaországban?

---

[148] Rudnyánszky Lajos István Péter báró, (Kolozsvár, 1894. október 8. – Torockószentgyörgy, 1960. szeptember 25.) Dr. jur. sc. pol. Az összeomlás után a torockószentgyörgyi birtokán gazdálkodott, amíg azt tehette.

November 17. Pihenő és vasalás. Konkoly [Kuli, ki időközben kapitány lett] tegnap átvette az osztályparancsnokságot. Az ezred ov. 14 óta már csak 4 századból áll. A 2. [Perczel] századot feloszlatták. Kovács Berci főhadnagy, Szalay tartalékos hadnagy, mint betegek ma elmentek. Szántó Gyula ma visszajött. Az 1. század parancsnok most Szántó főhadnagy, 2. század parancsnok (eddigi 3. század) Kovács Pista százados[149], 3. század parancsnok (eddigi 4. század) Bogdánffy fhdgy, 4. század (eddigi 5. század) parancsnoka báró Majthényi százados. Az I. osztályparancsnok Tragor [Miska] százados, II. osztályparancsnok Konkoly százados[150]. Ezredparancsnok Tóthvárady százados. Az egész ezrednél 3 tényleges alantos tiszt és 3 tartalékos tiszt van.

November 18-19. Pihenő Krzeszowicén. Kellemesen töltöttük el a napot. 19-én délután 5 órakor az ezred legénységéből alakított ad hoc zenekar hangversenyezett az ezredparancsnokság lakása előtt.

November 20. Az este kellemes beszélgetéssel töltöttük el az időt vacsora után. Még le sem feküdtünk, úgy 10 óra lehetett már, midőn parancs jött, hogy éjjel 1,30-kor indulás. Sietve pakoltunk össze, s fél 2-kor [tényleg is] elindultunk. Koromsötét volt, rettenetesen hideg szél. Kezünk, lábunk teljesen megdermedt, közel voltunk a fagyáshoz. Úgyhogy gyalog kellett igen sokáig vezetnünk a lovakat. Maszycéra mentünk, s ott készültségi állást vettünk fel. Ott álltunk lóról szállva a legnagyobb hidegben délután 3-ig. Akkor parancs jött, hogy mindenik ezred egy századot állít össze gyalog, s ezek holnap részt vesznek a gyalogsággal a támadásban. [Ez lenne az első gyalogos támadásunk!] Egyik szakasznak én lettem a parancsnoka. Holnap ezek szerint nagy napnak nézünk elébe, többé-kevésbé egy muszka golyónak. Isten segíts, és légy velünk!

A lovakat hátravitték, s most a holnapi napra tényleg bakáknak maradtunk itt. [Nyomorult egy mesterség, mondhatom! – Baka legyen!] Azzá teszik az embert, amihez nem ért. De, hát ki gondolkodik most, pláne ott feljebb? Holott tudják gyalog tűzharcban való rettenetesen gyenge kiképzésünket. Isten segíts! Segített is. Alig voltunk pár percig ott Maszicén, parancs jött, hogy a szereplésünkre a hadsereg-parancsnokság nem reflektál [okosan], így [nehogy még visszahívjanak] azonnal elmentünk [meglógtunk] s egy [hátrább levő] szomszéd faluban beszállásoltunk. Ott egy jó olajlámpa csatlakozott hozzánk.

„Limanówa – magyar győzelem"

Molnár Dezső altábornagy, az események sűrűjében résztvevő 77. honvéd gyalogdandár parancsnoka könyvének[151] címét vettem kölcsön.

A vásárhelyi 9-es honvédhuszárok, ha szabad ezt így mondani, némiképp mellékszereplői voltak a szép magyar győzelemnek, de a dandárban társ kassai 5-ösökkel együtt nyeregből és nyeregből szállva, Tymówa és Jurków környékén, meg a Lososina-völgyben, majd a döntő napokon a Jablonec magaslaton rajtuk is múlt az, hogy az orosz támadás lendülete megtört és a beérkező gyalogság, Szurmay Sándor altábornagy hadteste a csatát győzelemre fordította.

---

[149] Kovács István százados (Kecskemét, 1885. – ?) a fronton vezényelték át az ezredhez, a 9. honvéd huszárezredben század és szakaszparancsnok.

[150] Konkoly-Thege Kálmán 1914. augusztus 1-jén kapta meg századosi előléptetését.

[151] Molnár Dezső: Limanówa – magyar győzelem. Bp. 1932.

Az előzmények összefoglalásához tartozik, hogy a 4. hadsereg parancsnoksága a 11. honvéd lovashadosztályt Krakkótól északkeletre, az arcvonalba akarta bevetni. November 19-én előre is vonták, az arcvonalrészt meg is szállték, de éjjel kivonták az arcvonalból és más feladatot bíztak rá. November 19-én ugyanis Neusandez környékén orosz lovashadtestet észleltek, amely a 4. és 3. hadsereg belső szárnyai közötti hézagban előnyomulhatott és a 4. és 1. hadseregeink utánszállítását szolgáló vasutakat veszélyeztette. Ezért a Krakkó–Oszwiecim és a Krakkó–Skawina–Bielitz–Teschen-i vasút biztosítására Nagy Gyula altábornagynak alárendelték a 11. lovashadosztályon kívül a 6. és 10. lovashadosztályokat is, a lengyel légió két zászlóalját és egy népfelkelő vasútbiztosító osztagot. Ennek a lovashadtestnek a vasút biztosításán kívül a (lembergi) XI. hadtest[152] jobbszárnyát is fedeznie kellett és amellett még az volt a feladata, hogy a Krakkó–Bochnia–Brezko–Chabowa–Limanowa és Neusandez közötti területet felderítse.

Nagy altábornagy november 22-én a 10. és 6. lovashadosztályokból felderítő osztagokat küldött ki, a 11. lovashadosztályt Suchára vezette. Beérkezett jelentések szerint a Neusandez környékén megállapított orosz hadtest Limanówa felé ment, részei Tymbarkon voltak. Nagy altábornagy az erőit a Limanówán lévő orosz lovasság ellen szándékozott egyesíteni. Ezért november 23-án a 11. honvéd lovashadosztályt Chabówkára küldte hadteste többi csapattesteit pedig az ugyancsak Limanówa környékbeli Mszanára, Dobrára, Myslenicére és Lubienre irányította. November 27-én a Visztulától délre álló Ljubićić-csoportot[153] (XI. hadtest és a 10. lovashadosztály) az oroszok visszavetették Krakkó és Kasina vonalára. Nagy altábornagy, hogy a csoport jobb oldalát biztosítsa, hadtestével Dobra környékén védelemre rendezkedett be és ott is maradt december 3-ig.[154]

A november 20-át követő eseményeket kövessük a naplót vezető Ehrlich Géza főhadnagy tollából:

November 21. Reggel onnan felkerekedtünk, s bevonultunk az ezredhez Janusowicére, ahol a lovaink is voltak. Onnan lóra ülve, délelőtt 9 óra 30-kor indultunk, s este beértünk Skawinára. Ez egy város, ahol lovakat elhelyezni majdnem lehetetlen. Hát az ezred háromnegyed része kinn, a szabad ég alatt táborozott, ami tekintve, hogy a teljes téli idő, hóval és faggyal már napok óta beállott, nem a legkellemesebb dolgok egyike. Mi egy házba húzódtunk, s ott aludtunk. Az út már jégkemény. A lovak éles sarokkal is rettenetesen csúsznak.

November 22. Reggel fél 7-kor, nagy hidegben elindultunk. Egész nap mentünk, megtettünk úgy 45-50 km-t, s késő, sötét éjjel értünk be Machowra. Igen jó, vendégszerető házigazdához kerültünk. Kétszer is bement a városba nekünk jó butéliás bort és sört hozni. Ittunk is jó sokat és sokszor!

November 23. Reggel még 8-kor leveleket kaptam, szóval volt nagy olvasás. Kaptam a többi közt egy augusztus 25-i lapot is. 9 tájban elküldtek járőrbe 1 altiszt és 4 huszárral Jordanowra, az ott lévő lovas lengyel légióhoz [légiós századhoz]. Az iszonyúan csúszós úton, még hozzá erős hideg volt, déli 12 óra 30-kor értem Jordanowra. Ott megtudtam, hogy a hadosztály is jön

---

[152] A 3. hadsereg hadrendjébe tartozott és a lembergi állomáshelyű, 31. gyaloghadosztály, meg néhány hadtestközvetlen csapattest alkotta.

[153] Stephan Ljubićić altábornagy, a X. hadtest hadrendjébe sorolt 45. Landwehr gyaloghadosztály (Przemyśl) parancsnoka, 1914. november és 1915. március között a XI. hadtest parancsnoka.

[154] *A magyar huszár*, 237. p.

[már] erre[felé]. Bevártam az ezredet, s bevonulva meneteltünk Zarytére. Menetelés alatt a csúszós út és hideg miatt majdnem mindig gyalog vezettük a lovakat. [Féltünk az elbukástól és az abból eredő kéz-, vagy lábtöréstől.] A vidék rendkívül szép és festői.

November 24. Nagy hidegben, egész téli időjárásban indultunk el Zarytéről, délelőtt 8-kor. Útközben Mszanán biztosított megállásba mentünk át. Egyúttal szép ünnepünk is volt. Újra vitézségi érmeket osztottak ki az ezredben. Éspedig dr. Sárdi főorvos[155] a stojánówi csatában önfeláldozó sebesült kötözéséért a koronás arany érdemkeresztet[156] kapta a hadi szalagon. Egy huszár, Perczel Ármánd százados tisztiszolgája a kamionkai csatáért, hol gazdája életét mentette meg az arany vitézségi érmet[157], más 4 huszár az ezüst vitézségi érmet kapta. Úgy 2 óra pihenő után a szomszédos Slomkán beszállásoltunk délután fél 3 órakor. Időjárás derült, hideg, az utak csontra fagyva.

November 25-30. Pihenő Slomkán, időjárás változatlan. Az ezredből (26-án) egy századot alakítottak gyalog[158], lovak itt maradtak, az embereket autón vitték előre. Nekem az ujjam fáj, Slomkán visszamaradtam. Időjárás változatlan. Csomagot kaptam hazulról. Gyalogemberek kinn vannak. Délután (27-én) járőrben voltam Mszana-Dolina, Niedwiedz, Vidal, Mszana-Gorna, Letwa, Wilcice, Lostowskán. Iszonyú rossz hegyi utakon jártam, estére értem vissza. Az ujjam nagyon fáj, többet írni nem tudok. (29-én) gyalogemberek 26. óta kinn vannak gyalogtűzharcban. Időjárás változó, hideg.

Reggel (30-án) előre küldtek szállást csinálni Padobynba, az ezred is odajött később. Rossz, hegyi falu, egész magas hegység jelleggel. Ezredparancsnokság Niedwiedzre ment át beszállásolni [költözött át]. Erős fagy, hideg. Gyalogemberek még kinn vannak. [A gyalogtűzharcban lévő huszárok közül] Egynéhány visszajött [visszahoztak], mert kezük vagy lábuk lefagyott.

[*December 1.* Reggel Lubienre jöttem előre szállást csinálni. Itt a 3-as huszárokkal vagyunk együtt. Ez is hegyi falu, de a szállások elég jók, háborús fogalmaink szerint. Embereink még mindig kint vannak gyalog tűzharcban november 25-e óta.

December 2. Parancs jött reggel, hogy menjünk előre a vezetéklovakkal Gruszowiecre. Odaértünk délutánra, a lóról szállt emberek már ott vártak. Az éjjelt táborban töltöttük. Gyep helyett volt szép, fehér, frissen esett hó.

December 3. Reggel indulva a hadosztály Limanowára menetelt, hova este érkezett meg. Ott, úgy-ahogy beszállásoltunk. Közben áttettek a 4-ik (br. Majthényi) századhoz.]

December 4. Rzegocinára mentünk előre[159]. Ott, délelőtt 10 óra felé az ezred azt a parancsot kapta, hogy nyomuljon elő, a visszavonuló ellenség hátába, vágja el különösen a vonat

---

155 Dr. Sárdi Elemér az ezred segédorvosa volt.

156 A Ferenc József Rendhez tartozó érdemkeresztnek (1850, I. Ferenc József) Koronás Arany, Arany, Koronás Ezüst, Ezüst, 1916-tól Koronás Vas és Vas fokozata volt. 1914-től hadiéremként a Vitézségi Érem szalagján.

157 Vitézségi Érem (1789-ben alapította II. József), az altiszti és legénységi állomány háborús érdemeinek elismerésére arany és ezüst fokozattal alapított kitüntető érem. 1917-ben külön a tisztikar részére adományozható Tiszti Arany- és Ezüst Vitézségi Érem került alapításra.

158 A 11. honvéd lovashadosztály négy ezredéből gyalogezred alakult Hegedüs ezredes parancsnoksága alatt. A „gyalogemberek" öltözete mente, köpeny, egy vállra vethető pokróc. Fegyverzete karabély. A kardokat hátul hagyták, a lovak Mszana Dolinán maradtak.

159 A következő néhány nap (december 5., 6. és 7.), a 24. honvéd lovasdandár Nagy Háborújának jelentős

visszavonulási útját kelet felé azáltal, hogy Tropie és Zaklycinnél az oroszok által épített hidakat a Dunajecen robbantsa fel. [Az ezredparancsnok úgy rendelkezett, hogy az ezred zömét a Zaklycinnál lévő híd felé tart, míg egy különítmény, a 3. század (a Kulié, ahova újra beosztattam), a tropiéi híd robbantására megy és utána az ezredhez bevonul. Gyönyörű szép úton haladt a század Tropié felé. Jobbról a mesésen szép, sziklás Dunajec, balról is magas sziklák. Az út mindenhol a szorosban vezet, taktikailag így elég rossz helyzetben voltunk, de hála Istennek, nem történt semmi.] A Tropiénél lévő hidat Konkoly század délután 3 óra 30-kor [ekrazittal] felrobbantotta. Utána [próbáltunk az ezredhez jutni. Egy vezetőt vettünk és a sziklás, magas, úttalan helyen át, gyalog vezetve lovainkat jutottunk már sötétben] Czhowra [ami az ezred menetvonalába esett], s ott biztosított megállást vettünk fel este 6 óra tájban. [Ott a piacon lóról szálltunk. Kuli nem törődött a biztosítással, de én mégis kiküldtem a falu kijáratához egy járőrt és a döntésem nagyon jó volt.] Nemsokára egy 10-12 lovasból álló, doni kozák járőr próbált a faluba behatolni [gyanútlanul, nem hitték, hogy ott ellenség lehet], előőrseink rátüzeltek, egyet megsebesítettek, a többi szétszaladt. [A faluban megtudtuk, hogy az ezred az előttünk levő faluban, Jurkówon van.] Este 7 órakor az ezredhez Jurkówon bevonultunk. Az ezred útközben Czchówon 11 orosz lovast [dragonyost és cserkeszt] ejtett foglyul. Az éj folyamán az ezred egy különítménnyel [az ezred egy lóról szállt részével, Teőrös főhadnagy parancsnoksága alatt, aki erre önként jelentkezett] és utászszakasszal megpróbálta a zaklicyni hidat felrobbantani. [A körülbelül 3-4 km-nyi utat az országút árkában, búvva tették meg, hogy észrevétlenül közelíthessék meg a hidat.] A különítmény a hidat [az őrszemet, aki a híd elején állt, egy huszár karabéllyal fejbe vágta, de a hídon erős őrség is volt, mely azonnal tüzelni kezdett és így az ekrazit dobozok elhelyezése lehetetlen volt.] A mieink közül egyet megsebesítettek. Egy orosz tisztet lelőttek. A híd robbantását aztán másnapra halasztották. Az éjjelt az ezred Jurków mellett nyergelve, táborban töltötte. Teljes téli idő van, s hideg. Éjjel 2 órai felváltással a tisztek tartottak kinn szolgálatot [nehogy meglepjenek]. A hadosztályhoz menő Császár [Kálmán tartalékos] hadnagy járőrére Tymówánál [Tymówa faluban] ellenséges gyalogság rátüzelt úgy, hogy azok vissza kellett térjenek. [Éjjel indult el és amint Tymówa első házához érkezett egy alakot lát a sötétben ott őrt állni. Azt hitte, hogy saját és odaszólt, hogy merre visz az út? Felelet helyett többen előugrottak, meg akarták fogni a lovát, de egyik huszár karddal odavágott, majd bele a vasat a lóba, és ahogy tudtak, visszafele az úton. A jelentést más útvonalon egy őrmester vitte el. Arra is rátüzeltek az úton, de sikerült átjutnia.]

---

harci története. Az emlékezet, a hadtörténet a „tymóvai és jurkówi harcokként", a limanówai magyar győzelmek egyik fontos előeseményeként sorolja be. Hegedüs Pál ezredes, később leírt, tárgyszerű, a végére kicsit patetikussá sikerült összefoglalója szerint: „… a 24. lovas dandár, mint az események részese, emelt fővel vallhatja, hogy az orosz gőzhengernek hazánktól való távoltartásában kiválóan közreműködött." Vö.: Hegedüs Pál ny. altbgy.: *Tymóvai és jurkówi harcok 1914. XII. 7-ég.* Szemtanú leírása. HL TGY. 596 Különösen érdekes olvasmány a limanówai ütközetet, s ennek részeként „a tymóvai csatát, a jurkówi ütközetet és a kobylanyi egérfogó" eseményeit leíró Berend Miklós doktor, az 5. ezred orvosának *Harctéri napló*ja. Alcíme szerint: Adatok az 5. honvéd huszárezred történetéből. Singer és Wolfner kiadása. Budapest, 1916. 102-118. p. A háború színtereit „hivatalos szervezésben" járó Molnár Ferenc, akkor *Az Est* tudósítója *Limanóva* jegyzetei is érdekes adalék az előbbiek mellé. Molnár Ferenc: *Egy haditudósító emlékei. 1914. november – 1915. november.* Budapest, 1916. Franklin-társulat kiadása. 69-90. p.

December 5. Az ezred [lóról szállva] reggel újra megpróbálta [most már nagyobb erővel] a zaklycini híd robbantását, sikerült is. 9-kor délelőtt a híd felrobbant. Én a hídrobbantás támogatására Czchów, Filipowice, Strozén át Weselow mellett [egy magaslatra küldtek egy szakaszszal] 25 lovassal oldalból hatni. [Közben a Dunajecen kellett átmennem. Nyáron gázló van ott, de most sokkal mélyebb volt a víz és zajló. Mit tegyek? Ott voltunk már a víz partján. Itt én kell hogy átmenjek először, mást előreküldeni gyávaság lett volna. Ha parádénál elöl vagyok, legyek elöl a bajban is! Megnyomom a jó öreg Benárimat és mintha nem is törődnék az egésszel, oda sem nézve, beugratok elsőnek a jégtől zajló vízbe. Már az első lépésnél hasig ért a víz és a közepe felé folyton mélyebb. De túlértem. Néhol alig érte a ló a medret.] Sikerült is a hidat felrobbantani, ekkor én [ugyanazon az úton] Jurkówon az ezredhez bevonultam. Déli egy órakor másfél századdal [Kovács Pistával együtt] a Tymówától délre levő Hegedüs ezredes csoportjához mentünk át segíteni. Közben Jurkówon egy orosz málhakocsit [postakocsit] fogtunk el 3 tüzérrel, sok minden jó és finom holmi volt a kocsin. [Ők azt hitték, hogy – a frontjuk mögött lévén – nem lehet arra ellenség és nyugodtan hajtottak be a faluba. Mi persze elrejtőztünk és engedtük bejönni őket. Akkor a huszárok előugrottak és elfogták őket. A kocsi tábori postacsomagokkal volt tele orosz tisztek részére.] Este [későn] vezetővel jöttünk vissza rettenetes rossz, hegyi utakon, a fenyves erdőkön át Jurkówra, hol ott éjjeleztünk szabad táborban.

December 6. Reggel, fél 9 tájban [a falu főutcáján állunk beszélgetve Majthényi Pistával és Kulival. Egyszer csak látjuk, hogy az országúton] egy cserkesz lovascsapat [század] közeledett a faluhoz [egészen gyanútlanul. Elől két éllovas, utánuk négyesével a század. Nem voltak messzebb a falu szélétől 800 lépésre. Mi azonnal elfedtük magunkat és azt hittük, hogy a tábori őrs fogja tudni a kötelességét: beereszti őket a faluba és akkor majd körülfogjuk. De sajnos, amikor a két éllovas már egészen közel járt hozzájuk] laktábor őrseink rájuk lőttek. Visszafordultak [Erre az egész század megfordult és vágtában visszament. Gyönyörű kép volt amint jöttek, mintha csak gyakorlat lett volna.

Nemsokára gyalogtűzharchoz kellett lóról szállnunk, mert Bochnia felől ellenséget jelentettek. Amint követhettük, lóról szállt lovasság volt, legalább háromszor annyi, mint mi. Rajvonalban jöttek előre. Az első időben így nézett ki:]

Az ellenség csak lóról szállt cserkesz csapatokból állott, melyek azonban igen jól lőttek. [Az egyik rajvonalban látcsővel felfedeztem egy, a többitől elütő színű ruhájú alakot. Tiszt volt valószínűleg. Az egész század tüzét mind ráirányíttattam, míg egyszer csak nem láttuk többet, bizonyára elesett.] A tüzelés rendkívül élénk volt egész nap. [A falubeli asszonyok és gyerekek hozták nekünk előre a töltényt, sajnos több el is esett vagy megsebesült.] Estefelé azonban már alig volt töltényünk. [Az ellenség folyton erősítést kapott és a Teőrös csoportjánál már egész közel volt és kezdte a szárnyunkat ott bekeríteni.] El is rendelték a visszavonulást, de amikor már lejöttünk a tűzvonalból, újra visszaküldtek. [Alig bírtunk visszamenni, mert a tűzszünetet kihasználva, az oroszok sokkal előbbre jöttek.] Különösen a Bogdánffy és az én csoportom 3 oldalon erős tűznek volt kitéve. Utolsó visszavonulásunk alatt már tüzérségük is jött az oroszoknak. Erősen lőtt minket, a srapnelek és gránátok közvetlen közelben csapódtak, úgyhogy alig tudtunk a házak között visszajutni. [Alig tudtunk lóra ülni, mert a lovak megvadultak a közéjük csapódó gránátoktól. A végén mégiscsak elkészültünk és ügetésben megindultunk Czchów felé vissza. Közben a Hegedüs csoport is odakerült az ötös huszárokkal és 1 üteggel. Az ötösöknek még annyi idejük sem volt, hogy mindegyik emberük lóra ülhessen, úgy szaladtak utánuk, gyalog. Amint ügettünk javában, örvendve, hogy otthagyhattuk azt a ronda helyzetet,

az ezredparancsnok hátraküld egy szakasszal, mint utóvéd. Na, gondoltam, itt benne ragadunk, de mivel már vaksötét volt, az ellenség nem sietett utánunk. Útközben egy orosz dandár ment előttünk az úton, 1 órai előnnyel. Ha tudta volna, hogy mi jön utána, de közénk vágott volna! Szerencsére egy keresztútnál ők egyik felé mentek, mi pedig a másik felé és így sikerült az oroszok közül kijutni a mieink közé. Már elveszettnek is hittek az ezrednél, mikor egyszerre csak beállítottunk] Nawziére, hol aztán éjjeleztünk. Veszteségünk 1 halott és 1 sebesült volt, az oroszok veszteségét nem tudjuk. A lovaknak már 2 nap óta nincs zabjuk. Idő elég enyhe, de szeles. Jó Mikulás-napunk volt.

Bogdánffy Béla századosnak a kialakult helyzet elemzését is tartalmazó, *szemtanú leírása*[160] Ehrlich főhadnagy naplójának feljegyzéseivel cseng össze, ők a 9. ezred jurkówi csatájának tényleges résztvevői:

1914. november hó 15-től, december hó 3. délutánig a 10., 11. lovashadosztályok és a lengyel légió biztosították Dobra környékén, a vasúton Chabolokára érkezett 47. német tartalékos hadosztály kirakását. December 3-án gyalogságunk a velünk szemben álló ellenséget visszadobta, a 11. honvéd lovas hadosztály – amelyhez ezredem, a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred is tartozott – vezeték lovat átvette, lóra ült és Limanowára lovagolt, ahol elszállásolt és éjjelezett.

December 4-én reggel Limanowáról a hadosztály Lososina-völgyön át a Widoma magaslat irányában előrenyomult, Widoma magaslat közelében az ezredparancsnokok a hadosztályhoz előre rendeltetek eligazításra.

Ezen eligazítás alapján ezredparancsnokunk, Tóthvárady-Asbóth István (akkor százados) Őméltósága kiadta intézkedését. Tájékoztatása alapján a helyzetet a következőképpen ismertük meg:

Az ellenség Wieliczka–Dobczyce vonalából keleti irányban visszavonulóban, a 47. német tartalékhadosztály délről átkarolva támadni fog. A 11. honvéd lovas hadosztály ezen ellenség visszavonulásának zavarását a Rzegoczinán át Bochniára előretör. Ehhez: 9. honvéd huszárezred megerősítve egy üteggel és a 2. honvéd huszárezred utászszakaszával Laskowa–Krosna–Porabka–Czchowon át nyomuljon elő Jurkówra, a Tropienél és Zaklyczynnél lévő Dunajec-hidakat robbantsa fel és zárja le a Tymówa–Zakliczyn-i utat a visszavonuló ellenség elől. Az ezredtől balra az 5. honvédhuszárezred nyomuljon elő Tymówa irányában, a hadosztály zöme folytatja előnyomulását Bochnia felé.

Az ezred később a hadosztály jobb oldalvédje lesz, erre még parancs következik.

Ezredparancsnok századunkat az utászszakasszal a Lososina-völgyön Jakobkowice–Tropie–Czchowon átirányította Jurkówra azon feladattal, hogy a Tropiénél lévő hadi hidat robbantsa fel Jakobkowicénél és Tropienél, 1-1 járőrt hagyjon figyelésre a déli és keleti irányokban.

A század a feladatot egy cserkesz osztag visszavetése után megoldotta és 21 óra táján Jurkówra beérkezett. Az ezred zöme már ott volt, de az üteg a rossz út miatt nem követhette, hanem az 5. ezredhez csatlakozott. Útközben az ezred ellenséges lovasságot vetett vissza és Czchównál egy cserkesz osztagot elfogott. Ezek azok lehettek, akiket századunk vetett vissza és visszavonulóban a század és az ezred zöm közé kerültek.

A zaklycini híd felrobbantása erős ellenséges ellenállás következtében meghiúsult. Jurkówon éjjeleztünk.

December 5. 5 órakor századunk az 1. századdal és a 2. honvéd huszárezred utászszakaszával előnyomult a zaklycini híd felrobbantására. Biztosításra a fél 1. század Olszynyre küldetett, a szakasz Czchównál átkelt a gázlón a Dunajec keleti partjára, hogy onnan a 3. század arctámadásával egyidejűleg támadjon a hídőrségre.

---

[160] Bogdánffy Béla: A volt m. kir. marosvásárhelyi 9. honvédhuszárezred harcai 1914. december 4., 5. és 6-án. Szemtanú leírás HL TGY

A támadás sikerült, a hidat az utász szakasz felrobbantotta. A biztosító fél 1. század egy, a tarnowi úton menetelő vonatrészen rajtaütött és néhány kocsit elfogott és beszállított.

A Dunajecen átkelt szakasz parancsnoka megállapította, hogy Zaklycinban ellenséges csapatok vannak és lakosság bemondása szerint nagyobb lovasság beérkezését várják oda.

Jurków és Tymówa között küzdő 5. honvéd huszárezred túlerős ellenség támadása alatt áll és tőlünk kért segítséget, mire az ezredparancsnok. I. félezredünket odarendelte.

Estére a Jakobkowicénél hagyott járőrünk jelentette, hogy a felállítási helyéről Trzegoborze felől előnyomuló ellenség visszaszorította, megállapította, hogy a Dunajec K-i oldalán is nyomulnak előre ellenséges osztagok Ny-i irányban: így a hadosztályhoz bevonult, amely Widoma magaslattól D-i irányban vonult vissza.

Ezen események szerint az ezred feladatát megoldotta, a hidakat felrobbantotta, az elvezető utat elzárta, de az ellenség nem vonul vissza, hanem előrenyomul. A saját hadosztály pedig, üldözés helyett, visszavonulóban van.

Ezred parancsnok mégis úgy határozott, hogy marad az ezreddel, egyrészt az 5. ezred biztosítására és támogatására, másrészt az ellenséges előnyomulás késleltetésére.

December 6-án hajnalban az 5. honvéd huszárezred közölte, hogy őt a tymóvai nyeregben a 6. KD[161] *felváltja, felváltása után Jurkówra jön, hogy az ezredünkkel együtt a 6. KD-vel harcban álló ellenség oldalába és hátába támadjon. I. félezredünket Jurkówra bevonultatta.*

Századunk ezalatt lezárta a műutat K-i és Ny-i irányokba. kb. 8 óra tájban Tymówa felől egy cserkesz járőr közeledett, amelyet egyik álló figyelő járőrünk tűzzel visszakergetett. Majd egy cserkesz század jött ugyanonnan, ezt századunk már a falu szélén tűzharchoz lóról szállva várta és meglepő tűzzel rajtaütött, mire a cserkeszek veszteséggel visszavágtattak. Most már Jurkówtól északra levő magaslatokon is ellenséges járőrök mutatkoztak, amelyeket ellenséges gyalogtámadás követett úgy Tymówa, mint Gnojnik irányából.

Századunk Jurkówtól északra húzódó magaslatra mentén széles kiterjedésben harchoz fejlődött, ott védelemre rendezkedett, tőlünk jobbra a 4. század, az I. félezred pedig az útvillában lévő 280 magaslatot szállotta meg. Vezetéklovak Jurków M.H-nál. Felderítésre és biztosításra 4 járőr küldetett ki: 1. Zamosciere, 2. Biskupice K., 3. Zeskow-ra és a 4. Czchowra.

Tymówa felől 1-2 órán át erős ágyúzás és géppuska tűz hallatszott, ezután harci zaj elült. Járőrünk megállapította, hogy a 6. KD. visszavonulóban és az ellenséges lovas követi.

Az ezred ellen támadó ellenség újabb és újabb erőket dob harcba, mégpedig ezredünk jobb szárnyát túlszárnyalva. Ezek ellen jobb szárnyon század tartalékát beveti, majd az I. félezredtől félszázadot is ide rendeltetett.

Az 5. honvéd huszárezred még mindig nem érkezik, sőt, már összeköttetés sincs vele, töltényük pedig alig van. Kora délután lehetett, amikor egy saját huszárszázad tűnik fel Czchów felől az úton. Ezen századot az ellenség már Czchów és Jurków közötti magaslatokról megnyitott erős tüzelésével megállította.

Most már bizonyossá vált előttünk az ellenség bekerítő szándéka, hiszen már egyetlen visszavonulási utunkat is tűz alatt tartotta. Tüzérségi tűz is kezdi vonalainkat érni. Ezen válságos pillanatban érkezik Czchów felől vágtában az 5. honvédhuszárezred az üteggel, amely azonnal állásba ment. Sikerült a Czchów és Jurków közé beférkőzött ellenséget visszanyomni és állásainkat mindenütt megtartani a sötétség beálltáig, mert az 5. honvéd huszárezredtől töltényeket is kaptunk.

A sötétség leple alatt a harcot félbeszakítottuk, lóra szálltunk és egész éjjel menetelve az elg körül Nawsiere értünk.

---

161 A 4. hadsereg XVII. hadtestének hadrendjébe tartozó, Jaroslau állomáshelyű 6. lovashadosztály. A parancsnoka szeptember 14-től (1917. augusztus 14-ig) Otto Schwer von Schwertenegg vezérőrnagy.

Az általános helyzet alapján és az összeköttetés hiányában a hadosztály azt hitte, hogy elfogtak bennünket. (...)

Ezen időben ezredünk a háború kezdete óta beállott veszteségek következtében csak 4 századból állott, századonként 50 – 60 lovassal, géppuskák nélkül, tulajdonképpen két gyenge századnak felelt meg a létszám szerint. Ennek dacára egy ezrednek megfelelő feladatot kapott, amelynek csak az ellenség megtévesztését célzó nagy mozgékonyságával tudott megfelelni.

Egy ilyen önállóan messzire kiküldött rész erejét a felderítésre, biztosításra és összeköttetésre felhasznált erők igen megapasztják. Ennek dacára egy rátermett parancsnok vezetése alatt erején felüli feladatok megoldására is képes. Jelen esetben kiemelkedőnek tartom az együttműködést a szomszédokkal, amennyiben dacára, hogy a kapott feladatot megoldotta, a szomszéd támogatására, helyén kitartott még akkor is, amikor a körülkerítés veszélyeztette, mert ha ezt nem teszi a szomszéd is áldozatul esik, viszont a szomszéd 5. honvédhuszárezred is segítségére sietett, amivel viszont az veszélyeztette a saját helyzetét.

Az esemény meglett, a két ezred egyesülése oly változatot hozott a harcba, hogy mindkettő megmenekült.

Végül, ezzel a mozgékony harccal az ellenség sok erejét magára vonta és lekötötte, az ellenség különböző irányból előnyomuló erőinek egyesülését megakadályozta ezen fenti napokban, ami előnyösen éreztette hatását a Rajbotnál küzdő 47. német tartalékhadosztály harcaira, mert az ellenség egyes részei külön-külön léptek ellene harcba és nem előzetes egyesülés után.

Hegedüs Pál ezredes, aki a tymówai szorítóban került átmenetileg bizonytalan helyzetbe, így foglalta össze később[162], külön is utalva a 9-esek különítményének jurkówi felmentésére:

Különítményem az előnyomuló ellenséggel már dél előtt, 7 órától kezdve harcban állt. Délelőtt 9 óra 15 perckor felszólítottam a Jurków környékén harcban álló Tóthvárady századost, hogy amennyiben külön feladata megengedi, csoportom harcának támogatása céljából, támadja meg a különítményemmel szemben álló ellenség balszárnyát.

Délelőtt 10 óra 40 perckor tüzérségünk Lipnica Gnojnik-i kocsiúton haladó lovasság, tüzérség és négyfogatú járművekből álló hosszú ellenséges oszlopot vett látható jó eredménnyel tűz alá.

Délelőtt 11 órakor a 4 ellenséges lovas századot, mely állandóan nyugati szárnyunkat igyekezett átkarolni, visszavertük. Ennek üldözésére megfelelő osztagot rendeltem ki. Veszteségünk 2 sebesült és 2 eltűnt. Zsákmányunk 9 fogoly és 3 ló.

Délután 12 óra 45 perckor ellenséges tüzérség Gnojnik területéről állásainkat eredmény nélkül lövöldözi. Üldöző osztagaink jelentik, hogy az ellenség Tymwáról Gnojnik irányába visszavonult. Tymóvai lakósok bemondása szerint Gnojnik környékén két ellenséges lovas ezred van. Délután 2 órakor a géppuskával megerősített Shmitt századot Tymówa helységtől északra fekvő magaslatokra küldtem azzal a feladattal, hogy a Gnojnik-Lipnica-dl. Lewniowa közötti területet derítse fel. A század a Tymówától északra fekvő magaslatoktól mindenünnen erős puskatüzet kapván, feladatát nem hajtotta végre.

Délután 6 óra tájban kaptam a 11. LHO. parancsnokságától azt a parancsot, hogy a ma délben Wydomáról Brzeskóra előnyomuló 6. lovashadosztály beérkezését a jelenleg elfoglalt állásban várjam be. 6 órakor Schmitt századot 2 géppuskával a nyeregben és Spilowka magaslaton visszahagyva, különítményemmel éjjelezés céljából Iwkowára vonultam vissza, ahová éjjel 10 órakor Rettig ezredes[163] parancsnoksága alatt a 6. lovashadosztály zöme is beérkezett.

---

162 HL TGY 595. sz. Hegedüs Pál: A tymówai és jurkówi csata.

163 Nyilvánvaló elírás, Alfred Rettich ezredesről van szó, aki korábban a 6. hadosztály hadrendjébe tarto-

A 6. lovashadosztály feladata báró Nagy altábornagy, hadtestparancsnok szóbeli parancsa szerint az volt, hogy Tymówát „harc nélkül" érje el, s onnan Brzesko irányában támadjon. Az én feladatom oda módosult, hegy a parancsnokságom alatt lévő Tóthvárady különítménnyel Jurkówon egyesülve támadjak Gnojnik irányában az ellenség baloldalába, hegy a 6. lovashadosztály támadását ily módon támogassam.

Rettig ezredessel abban állapodtunk meg, hogy a 409-es nyereg és a Spilowka magaslat környékén állásban lévő Shmitt századot reggel 7 óráig felváltatja, aminek megtörténte után én a különítményemmel feladatom végrehajtása céljából Czchow-on át azonnal Jurkówra menetelek.

Rettig ezredes kérésére csupán előzékenységből még az állítólag közelünkben tartózkodó 100 kozák felkeresését és elfogását is megkíséreltem. E célra Filotás százados parancsnoksága alatt két lóról szállt századot küldtem ki. A fáradság azonban kárba veszett, mert Filotás százados sehol sem talált a közelben kozákokat.

December 6-én reggel 7 órakor Shmitt százados csoportját a 6. lovashadosztály részéről Szivó ezredes ezrede[164] váltotta fel, amely a felváltás után hamarosan harcba keveredett az Iwkowától északra fekvő erdőszegélyre beszivárgott, gyengébb ellenséges erőkkel. (Lásd 2. mellékletett: Felváltás utáni helyzet.)

Schmitt százados beérkezése után Iwkowa déli szegélyéről különítményemmel éppen indulni készültem, amidőn Hőnig százados, a 6. lovashadosztály vezérkari tisztje arra kért, hogy jöjjek a 6. lovashadosztály parancsnokához, Schwer tábornokhoz.

A tábornok urat Iwkowa és a tymóvai nyereg között a műút árkában kuporodva találtam.

A 6. lovashadosztály ugyanis valószínűleg a hadtestparancsnok ama figyelmeztetésének hatása alatt, hogy Tymówát „harc nélkül" érje el, felzárkózott vonattal, békemenetben haladt, – minden biztosítás nélkül – Tymówa felé. Az oroszok a szabadon hagyott Spilowka magaslatot megszállták és onnan erős géppuska-tüzet irányítottak a mit sem sejtő, s így nagy rendetlenségbe jutó 6. lovashadosztály csapataira.

Mikor odaértem, a hadosztályparancsnok azt kérdezte tőlem, hogy: „Mi a helyzet?", mire én azt válaszoltam, hogy a helyzet – amint látom – az én felváltásom óta lényegesen megváltozott, s egyben csodálkozásomnak adtam kifejezést, hogy a Spilowka magaslaton oroszok vannak, holott a helyzetjelentésemben külön is felhívtam ennek a fontosságára a 6. lovashadosztály parancsnokság figyelmét.

Geist Gyula hadnagy parancsőr-tisztemnek eszerint igaza volt, amint helyzetjelentésem kézbesítése után visszatérve azt jelentette, hogy jelentésemet a 6. lovashadosztálynál még csak el sem olvasták.

Schwer tábornok továbbá azt is kérdezte tőlem, hogy nem volnék-e hajlandó a 6. lovashadosztály helyett különítményemmel Tymówára előnyomulni, mire kijelentettem, hogy erre nem vállalkozom, mert a lényegesen megrosszabbodott helyzetben a rendelkezésemre álló, gyenge erőkkel feltétlenül kudarcot vallanék, ellenben Jurkówról egy nyugati irányban végrehajtandó támadással igyekszem majd a 6. lovashadosztály helyzetén könnyíteni.

További érdeklődésemre, hogy mi a tábornok legközelebbi szándéka, azt a meglepő választ kaptam, hegy eredeti szándékát – a Brzesekóra való előnyomulást – feladva az Iwkowától délre fekvő magaslatokat tartani.

Ezt tudva, én is jogosan feladhattam volna a jurkówi eltolódásra vonatkozó eredeti elhatározásomat, minthogy azt csupán a 6. lovashadosztálynak Brzeskó irányába végrehajtandó támadásának oldalból való támogatása tette szükségessé. Minthogy pedig Schwer tábornok a támadásról lemondott, sőt a visszavonulás gondolatával is foglalkozott, Jurkówra való eltolódásomnak immár egyéb célja sem lehetett többé, mint a Tóthvárady csoport megerősítése s a tymóvai ellenségnek oldalba való támadása által a 6. lovashadosztály ellen irányuló nyomás enyhítése.

---

zó, 6. dragonyosezred parancsnoka volt.

164 Bunyai Szivó Sándor a 11. huszárezred parancsnoka. A 6. lovashadosztály hadrendjébe tartozik még a 6. és 8. dragonyosezred és a 6. ulánusezred.

Schwer tábornoktól távozva, megindultam tehát Jurków felé. (Lásd 3. mellékletet: Előnyomulás Jurkówra.)

Tüzérségem számára csakis a Dunajec-menti út lévén járható, Lekin át kerülőt kellett tennem. A Lososina és a Dunajec völgy mindkét oldalmagaslatán befészkelődött kisebb ellenséges osztagokkal való állandó csatározások miatt csak lassan juthattam előre. Különítményem helyzete mindinkább kritikusabbá vált.

Útközben ért utol 11. lovas hadosztály parancsőrtisztje, Makay István főhadnagy, avval az utasítással, hogy ezen túl ne küldjek helyzetjelentéseket a hadosztályparancsnokságnak, a hadosztály szándékáról azonban elfelejtettek engem tájékoztatni

Ezt a mulasztást a hadosztály törzstisztjei azzal indokolták nekem, hegy ebben az időben különítményemet már elveszettnek tartották.

Már-már azzal a gondolattal kezdtem foglalkozni, hogy én sem megyek Jurkówra, hanem a Schwer hadosztályhoz csatlakozva én is visszavonulok, amidőn d. u. 2 óra tájban Tóthvárady százados azon jelentését vettem, hogy különítménye a Jurkówtól nyugatra eső magaslatokról támadó ellenséggel harcban áll, lőszere fogytán és a teljes bekerítés veszélye fenyegeti. Tóthváradyt nem akartam ilyen súlyos helyzetben támogatás nélkül magára hagyni s ezért közvetlen és gyors támogatására sebesebb jármódban előre küldtem egy századot Jurkówra, egy géppuskával megerősített századot pedig a magaslatokon át a 301-es kápolnához azzal a feladattal, hogy az ott álló ellenséget oldalba támadja meg és verje vissza, magam pedig a tüzérség menetképességéhez alkalmazkodva haladtam tovább Jurków felé.

Egy 15–16 éves úrfiú ajánlkozott ugyanezen időtájban arra, hogy a Dunajec egy gázlóján át elvezet Zakliczynre, ahol állítása szerint egy orosz lovas hadosztály sok ágyúval táborozik és meglepő támadással elfogható, vagy legalábbis szétugrasztható volna. Tekintettel a Tóthvárady különítmény nehéz helyzetére, tovább folytattam utamat és Zakliczyn felé megfigyelés és felderítés céljából csak egy járőrt küldtem ki.

Előnyomulás közben a 301-es kápolnánál álló ellenséges századtól több össztüzet kaptunk, azonban a magasból meredeken jövő lövedékek szerencsére nem okoztak kárt bennünk. Jurkówra d. u. 3 óra után érkeztem be ahol Tóthvárady a helyzetről tájékoztatott s személyesen is meggyőződtem arról, hogy a Tóthvárady csoport helyzete elég szorongatott volt. Lőszer fogytán, az ellenség pedig a Jurkówtól észak és nyugatra eső magaslatokon elég közel volt, s egy osztaga Czchównál az egyedüli visszavonuló vonalat is elvágni készült. Ez utóbbinak visszaszorítása után tüzérségem M. H. Jurkównál tüzelőállást foglalt, s tüzelés alá véve az ellenség előnyomuló részeit, megakasztotta a támadást.

Délután 4 órakor jelentések egybehangzóan jelentették, hogy a 6. lovashadosztály teljes visszavonulásban van, s azt, hogy Jekobowicera délután 1 óra 30 perckor déli irányból egy erős ellenséges gyalogsági oszlop érkezett be. (Lásd 5. melléklett: Helyzet délután 4 órakor.) Miután így dandáromat is a teljes körülzárás veszélye fenyegette, elhatároztam, hogy a harcot a sötétség beálltával megszakítom, s a visszavonulást a Dunajec mentén megkezdem. Ezt elősegítendő az ellenség megtévesztésére s egyben a visszavonulás fedezésére az állásban leplező járőröket visszahagyva, a sötétség beálltával elrendeltem a visszavonulást. Az ellenség megtévesztése teljes mértékben sikerült, amit az is bizonyít, hogy az ellenség tüzérsége elhagyott állásainkat még akkor is tűz alatt tartotta, amikor a dandár már Tropie mellett haladt.

Este 7 óra 45 perckor érkeztem különítményemmel Katy-ra s minthogy járőreim előzőleg azt jelentették, hogy a 6. lovashadosztály Ujanovicen szándékozik éjjelezni s az esős éjjelen nem volt valószínű az ellenség mozgása sem, azzal a mellékgondolattal, hogy másnap ebből a helyzetből könnyen meg fogom akadályozhatni az ellenség előnyomulását elhatároztam a Dobrociesztől északra fekvő laktáborban, ütközet előőrsök fedezete alatt való éjjelezést. E napi veszteségünk egy halott, két sebesült, több eltűnt. Zsákmányunk 7 ló, egy pogygyászkocsi és 26 fogoly. (Lásd 6. melléklet: Éjjelezési helyzet.)

A 6. lovashadosztály, mint utóbb megtudtuk nem éjjelezett Ujanowicen, hanem Lasko felé vonult vissza, s így 7-én virradatkor arra eszméltünk, hogy az ellenség mindenütt mozgásban lévén, egyes részeivel már túl is haladt rajtunk.(Lásd 7. melléklet: Helyzet december 7-én 6 óra 30-tól 10 óra 30 percig.)

Az erős ellenséges nyomás, a teljes lőszer, élelem- és lótáp-hiány a Kobylán át való visszavonulásra kényszerítettek. E visszavonulás alatt a dandárt állandóan a körülkerítés veszélye fenyegette s így súlyos utóvédharcokra is adott alkalmat.

A Kobyla magaslaton, az oda előretolt csoport parancsnokának, Zalaeszky tábornoknak felajánlottam dandárom szolgálatait, de az ideges tábornok, kinek csapatai erődítési munkálatokat végeztek, amint megtudta, hogy lőszerünk és élelmünk nincs, azt nem vette igénybe.

A Kobyláról igen érdekes és ritka látványban volt részünk: úgy délen a Lososina völgyben, mint északon a Rajbrót felé vezető országúton egy-egy orosz lovas hadosztály nyomult előre nyugat felé, velünk egy magasságban, a közbeeső magaslatokon padig három irányban is többsoros orosz rajvonalak és gyalogsági oszlopok közeledtek. (Lásd 8. melléklet: Helyzet december 7-én d. e. 10 óra 30 perckor.)

Este lett, mire a 24. lovasdandárral Rózdzielere beérkeztem, ahol a német 47. tartalék gyalog hadosztály parancsnoka, v. Besser altábornagy nagy örömmel fogadta a németeknél szokásos ceremóniával a neki felajánlott erőt és azonnal személyesen intézkedett kisded csapataimnak lőszerrel és élelemmel való ellátásáról. A 47. német tartalék gyalog hadosztály súlyos harcaiban a 24. dandár részéről az 5. és 9. ezredekből báró Apor százados[165] parancsnoksága alatt alakult lovas század, a Rózsaffy géppuskás század[166] és a Hőnig százados két lövege vett részt. Egy, Filotás százados parancsnoksága alatt, 5. és 9. ezredek legénységéből alakult 300 főből álló gyalog osztag a 6. lovashadosztálynak lett alárendelve. A dandár többi része pedig Mlinén, a Smekál altábornagy[167] Landwehr gyalog hadosztályparancsnok tartalékát képezte.

A 24. dandár agyonfárasztott csapatai ebben a széttagoltságban harcolták végig a magyar fegyverek dicsőségét hirdető Limanówa-Lapanów-i csatát.

A 24. lovas dandár Jurkówtól való visszatérését – mint látjuk – a bátrak szerencséje kísérte. Ha a 6. lovashadosztály visszatérése után a tymóvai ellenség nem akad meg Iwkowán, hanem ahelyett, hogy minden ott feleslegessé váló erejével Tóthvárady ellen fordul, déli irányban folytatja az előnyomulást, a teljes lőszerhiányban szenvedő dandárunk sorsa alighanem meg lett volna pecsételve. Azonban sem ez az északi csoport nem ment túl Iwkowán, sem a Jakobkowicera már délben beérkezett déli csoport nem haladt tovább észak felé, holott a Jurków felől hallható ágyúszót figyelembe véve, felkészülhetett volna fogadtatásunkra, ezért bátran elmondhatjuk, hogy az ellenség ölelő karjai közül való szabadulás a jó szerencsén kívül ezúttal az orosz összeköttetések, az orosz célirányos összműködés hiányának és az orosz passzív magatartásának köszönhetjük.

Bár a Tymówa-Jurków-i üldözéssel nem sikerült nagyobb számú ellenséget és vonatot elfognunk, a különítmény működése, és a legkritikusabb helyzetben való kitartása, azzal a felbecsülhetetlen eredménnyel járt, hogy az ellenség északi csoportja 6-án nem egyesülhetett a déli csoporttal. Az így kialakult helyzet Rajbrót kornyékén 7. és 8-án lefolyt harcokra igen előnyös volt, mert mind a XIV. hadtest, mint a 47. német tartalék gyalog hadosztály az északról és délről külön-külön beérkező orosz erőket – mivel azok nem tudtak már 6-án együttesen támadni – egyenként és egymás után törhette meg.

A Limanówa–Lapanów-i sorsdöntő ütközet kedvező kimenetelére mindez kétségtelenül szintén hatással kellett, hogy legyen s így a 24. lovas dandár, mint az események részese, emelt fővel vallhatja, hogy az orosz gőzhengernek hazánktól való távoltartásában kiválóan közreműködött.

---

165 Báró Apor Ferenc százados (5. honvéd huszárezred)

166 Rózsaffy Andor százados (3. honvéd huszárezred)

167 Gustav Smekal altábornagy a 45. Landwehr lövészhadosztály parancsnoka.

December 7. Éjjel 2 órakor helyezkedtünk el végre, hogy lefeküdjünk, mikor parancs jött, hogy menjek az ezredparancsnoksághoz. Járőrbe kellett menjek reggel 6-kor. Szóval, aludtam 3-tól 6-ig. Menetvonalam Wojakovo, Rajbrot, Lakta-Gorna volt. Csak Rajbrotig tudtam eljutni, mert a rendkívül erős tüzelés miatt a falun keresztül továbbmenni nem tudtam. [Felmentem hát a járőrömmel a lovakat gyalog vezetve a falutól délre eső hegyre. Olyan meredek volt, hogy a Benári kétszer térdre esett. Szidtam az egész világot, hogy szegény lónak így kell járni.] A hegytetőn találtam a 11. dragonyosokat. Onnan jelentést küldtem az utánam vonuló ezrednek Nawziére. Az ezred délben érkezett a hegytetőre. [Azt mondták, hogy őket útközben Wojakowán, ahol én is átjöttem, meglövöldözték. Úgy látszik az ellenség elő járőrnek nézett és keresztülengedett tüzelés nélkül, hogy majd a főcsapatot kerítse kelepcébe.] Onnan rettenetes erdős hegyeken keresztül, a lovakat gyalog vezetve, értünk el Rzegocinára, s ott táboroztunk reggelig. A falu tele német katonával.

Előttünk most német csapatok vannak, s verik a muszkát erősen. Német katonákkal aludtunk együtt egy szobában, mondhatom, csak dicsérőleg lehet beszélni róluk. A mi legénységünk és az övék a vak sötétség és a teljes világosság. Időjárás hideg, szeles faggyal.

December 8. Reggel előre küldtek Piekolora szállást csinálni. Az ezred is odaérkezett délben[168]. Ott találkoztam a bevonuló Bereck Zoltánnal.

Itt meg kellett szakítanom az írást, mert oly erős gránáttüzet kaptunk a fedezékünkre, hogy futva kellett a fák mögött fedezéket keresni. Tőlem 2 lépésre esett le egy gránát, egy emberünket agyonvágta. Ugyancsak ma találkoztam a bevonuló Császár Elemér hadnaggyal[169] és Geiselhardt[170] állatorvossal [„lókomával"]. Az ezred is végre megérkezett. Beszállásoltunk, s ott éjjeleztünk.

December 9. Délelőtt 9 óra felé előrementünk Lososina Gornára[171], s ott táboroztunk [a szabadban] másnap reggelig. Sátraink még most sincsenek. Hideg, nincs fagy.

---

[168] *Limanówai csata* döntő napjai december 8., 9. 10. és 11. és ebben kulcsfontosságú volt a Jablonieczpnyereg megtartása. Két fontos könyv jelent meg az 1930-as években a limanówai csatáról: Molnár Dezső tábornok Budapesten, 1932-ben megjelent és már említett *Limanówa – magyar győzelem* c. könyve, és Julier Ferenc három évvel később, a Hadtörténeti Intézet kiadásában, 1937-ben megjelent *Limanówa* c., levéltári anyagra, szemtanúk leírásaira alapozó könyve. Ebben szemtanú feljegyzésként idézi Ehrlich Géza naplójának egy részletét. Nem a hadtörténész, hanem az eseményekben résztvevő orvos, dr. Berend Miklós, (*L.* az előző jegyzetet) szubjektív, hangulatos *Harctéri naplója* a „civil" részletekre is figyel.

[169] dr. Császár Elemér tartalékos hadnagy. 1915. január elsején elesett. *L.* a Napló január 1-i feljegyzésében.

[170] Geiselhardt József a 9. honvéd huszárezred állatorvosa. A 8. honvéd huszárezred Kubassy századánál patkolómesterből lett állatorvos. 1911. a szamosújvári osztályállatorvosa.

[171] A 24. honvéd lovasdandárt (5. és 9. honvéd huszárezred) a 45. gyaloghadosztálynak rendelték alá tartalékként. A hadosztályt december 2-án Limanówára rendelték, hogy a délkeletről, Neusandez felől fenyegető ellenség ellen alkalmazzák. 4-én azonban csak egy különítmény indult Neusandez felé, zömével Rodzielen és Muchówkán át a német 47. tartalék hadosztály jobb oldalát biztosítására és hogy új helyén az ellenség visszavonuló vonatából minél többet fogjon el. Nagy altábornagy úgy határozott, hogy a vonatok elfogását könnyebben mozgó különítményekre bízza, így aztán ezzel a feladattal Tóthvárady százados parancsnoksága alatt a 9. honvéd huszárezredet a 2. honvéd huszárezred utászszakaszával Jurkówra, Hegedüs ezredest (a 22. dandár parancsnoka) az 5. honvéd huszárezreddel, egy géppuskaosz-

December 10. Reggel fél 6 órakor az 5. és a 9. ezred egy-egy századot alakított gyalog és előrementünk a gyalogság támogatására. Egész délelőtt hol ide, hol oda hurcoltak, végre délkor elindultunk a Jablonec magaslatra[172], azonban útközben, egy kanyarulatnál az orosz tüzérség észrevett, s oly erősen tüzelni kezdett srapnelekkel, hogy vissza kellett forduljunk, s más úton megkísérelni a feljutást. Azt az utat meg gránáttűzzel árasztották el a muszkák, de [kisebb csoportokban] sikerült átjutnunk. Éjjel 11 felé felértünk a Jablonecre, ott bevittek a gyalogság fedezékeibe, melyekben még mindig ott voltak az aznapi halottak is, úgyhogy előbb úgy kellett azokat onnan félre vinni. Alig foglaltuk el a gyalogsági tűzben az állásunkat, az oroszok megközelítettek az [erdőben] az éj sötétségének a leple alatt úgy 50-60 lépésre. Szerencsére, még elég idejében észrevettük őket a fák között, s iszonyú erős tűzzel visszavetettük őket. [Szólt úgy a karabély, hogy a saját hangunkat nem hallottuk. Ebben az erős tűzben összeomlott az oroszok rohama. Aki nem maradt ott közülük, az visszafutott. Én Fogl Jóskával, egy a Ludovikából augusztusban kijött, fiatal hadnaggyal voltam egy fedezékben.] Reggelig aztán csak gyengébb tűz volt.

Reggel más állást vettünk fel ugyanazon a hegyen. Egész nap puska és ágyútűz volt, sebesülésünk nekünk nem volt, csak a bakáknak. Ott is háltunk a fedezékekben.

December 11-12. Úgy délelőtt 9 felé heves srapneltüzet kaptunk, körülbelül 18 lövést, sebesülést azonban nem okozott. Utána, úgy 10 óra felé, gránáttűz következett, de oly erős, hogy a fedezékünket el kellett hagynunk, és a vastagabb fák mögé állva keresni menedéket. Éppen a naplót írtam, mikor tőlem 2 lépésnyire [a fedezék mellvédjébe] bevágott egy gránát, utána a többi. Egy huszár meghalt, fején találta a gránát, egy megsebesült a karján puskagolyótól, mert a fedezéken kívül, a vastag fák között még fedve voltunk a gránátok és srapnelek ellen, de nem a [több irányból jövő] puskagolyók ellen. A tüzelés oly erős volt, hogy fedezékünkbe csak este tudtunk visszatérni. Az éjjelt újra kinn töltöttük a fedezékekben.

A helyzet nem változott (12-én), egész nap tüzeltünk, az oroszok kezdenek visszahúzódni, a völgyben láthatók az orosz halottak, amint ott hevernek. Az éjjelt a fedezékben töltöttük.

„Egy huszár meghalt, fején találta a gránát." – jegyzi leltárszerűen az írnok. Erre a történetre, a „jabloneci kötözőhelyen" így emlékszik a dandár főorvosa[173]:

Egész nap változatlanul folyik a harc; kötözni valóm van éppen elég. Fél négykor a Majthényi-század fölött egy srapnelhüvely ráesik Ágoston Jóska csikszeredai tizedes fejére. Berohan értem Platthy Miska: „Tessék jönni, mindjárt elvérzik!"

Rohanok ki; most nincs idő fedezékkeresésre, kerülgetésre, neki a dombnak. Fölemel egy forgószél, földhöz vág, mint a polyvát; mi volt, mi nem volt, én nem érek rá kutatni, de a tisztek is azt mondják, hogy gránát szele ért; ott robbant nem messze tőlem. Mindegy: kezem, lábam összeszedem, mind megvan; átfut a fejemen az

---

taggal és egy lövegszakasszal Tymowán át Brzesko felé rendelte. A két különítmény több nehéz helyzetben egymást segítve oldotta meg a feladatát. A 4-e és 9-e közötti eseményekről *Az 5. honvéd huszárezred története 1868–1918* c. ezredtörténetben: 95-105 p. részleteket is olvashatunk.

172 A 11 óra 30-kor érkezett parancs szövege: „A Lososina patak hídját zárja le (a Filotás százados parancsnoksága alatt 250 karabélyosból álló gyalogosztály – *sz. megyj.*) és az ott lévő magaslatokat szállja meg, mert állítólag egy orosz lovashadosztály délről közeledik, illetőleg menekül a nyomába szegődött cs. és kir. 4. lovashadosztály elől."

173 *Berend*, 124-127. p.

a gondolat, hogy ahol az idegrendszer nem hisztérikusan puha, ott nem kell a gránátrobbanásra mindjárt idegsokk-virágnak nőni s azzal vágtatok tovább, mert itt igen csúnyán potyog a gally is a fákról.

Már nem vérzik; beviszik a házba, mire odaér, meghalt. Szép, huszonnégy éves fiú volt.

Három órakor az a hír, hogy visszavonulnak az oroszok. Az ütegeink őrületes tűzbe kezdenek, mi pedig parancsot kapunk, hogy „álljunk támadásra készen".

Alig, hogy megkapjuk ezt a „kitűnő információn alapuló" parancsot, mintegy explóziószerűen robban föl az orosz ütegek tüze s egyúttal gépfegyver és puskatűz zuhataga szakad le ránk.

Kigyúlt a világ! Vérzivatar az éjszaka hamujával szórja tele az ijedt szemeket, beleégeti a gyűlölet zsarátnokát a szívek és agyvelőkbe s ősz parasztok meg búcsúzástól összetört asszonyok hiába könyörögnek az útszéli Krisztusnak, hogy öt szent sebének vérével váltsa meg még egyszer a világot!

Órákra törik a nap, percekre reped az óra s ezek az órák, ezek a percek mintha pestises tályogokká fakadnának az idő beteg testén. A zivatar pedig tovább vágtat.

Besötétedik, Most már nem alszik ám senki a fedezékben. A huszárok kidűlő véres szemekkel néznek az erdős hegyoldal felé, odalőnek, ahol a legkisebb mozgást sejtik, és mindenki görcsösen fogja a karabélyát.

Ha minden meginog az üvöltő, mennydörgő, jajgató mezőn, mibe kapaszkodjék a katona, ha nem a puskájába?

Szegény Ágoston Józsefnek a sírja ásását már kétszer megkezdték, kétszer abbahagyták, mert dacára annak, hogy a ház mögött kerestem neki, elég védettnek látszó helyet, nem lehetett dolgozni a golyóhullásban.

Csak kilenckor este lesznek vele készen. Ott vagyunk mind, amikor leteszik a földbe. Filotás áll a fejénél és – ő maga is lehajtott fejjel, – mond egynéhány egyszerű szót, ami olyan furcsán markol bele a szívünkbe; azután elkezd egy hadnagyunk félhangon imádkozni, és körösközül zúg fölöttünk a golyózápor.

Egy szó nincs, úgy megyünk „haza". (A segítőhely éjszaka a tömeglakás.) Egy szó nincs, úgy fekszünk le, – már akik nincsenek őrségen. Megszokott hálótársaink: tetvek, poloskák és nyulak közé. És a sötétségben sóhajtások, egynéhány fogcsikorgatás is hallatszik. Mindegy, hogy ki volt; a másiknak úgy sincs köze hozzá!

Egykor éjjel talpon mindenki egy jelentésre. Több mint egy óráig tartó rettenetes tűz a baloldalon. Most rohanják meg a mieink a Kobyla-hegyet!

Reggel hat, fél hét óra. Mi ez, alusznak a muszkák? Hiszen a „lopódzó őrségek" azzal jöttek vissza, hogy még ott vannak a helyükön!

Hét után jön egy parancs: „Az ellenség visszavonulóban; az ütegek a legenergikusabb módon üldözzék.

Egymásra nézünk.

Milyen furcsa, hogy még mindnyájan megvagyunk! Megereszkednek az ember lelkében a húrok. A pokol üvöltése és ropogása után „aus dem grimmigen, teuflischen Hohn erkenn ich den lieben, den einzigen Ton!" Valami énekel pacsirtahangon a lelkünkben: azoknak a hangja, akiket szeretünk.

Senki se gondol arra, hogy: meddig még... csak arra, hogy ma még itt vagyunk!

December 13-15. Az oroszok az éj folyamán teljesen megléptek. [Ezért minket is] egész nap hurcoltak, előre-hátra a hegyekben. Mindenütt az oroszok visszahagyta rendetlenség, rablás nyomai. Este 3 helyen szállásoltak be, de mindig újra tovább vittek, míg végre Krosnán alhattunk 3 órát.

Krosnáról reggel 5 órakor újra tovább vittek. Krosnától északra, a magaslatokra. Onnan este Dobrocieszre mentünk, s ott aludtunk.

(15-én) Reggeltől délig az ágyúkat kellett kitoljuk a hegyen. Délután visszagyalogoltunk a vezetéklovakhoz Krosnára, s onnan lóháton jöttünk háromszori eltévedés után Mecinára, Limanowa mellé. Éjjel 11 felé érkeztünk meg.

December 16-17. Pihenő Mecinán, közben parancs érkezett[174], hogy nincs pihenő, holnap megyünk előre az ellenség üldözésére Tymówa irányában. Időjárás egészen enyhe, de nagy sár van.

Még teljes sötétben indultunk el Mecináról (17-én), s Tymówán át Biskupicére mentünk, ahol teljes sötétben beszállásoltunk. Az utak rettenetes sárosak.

A jaslói csata

December 17-én az ellenséget üldözve a 11. honvéd lovashadosztály Iwkowára érkezett, majd innen a Zakliczynre irányították. 18-án azonban nem Zakliczyntől kelet felé küldték előre, hanem észak felé Scepanovkára irányították azzal a feladattal, hogy a 8. gyaloghadosztály Radlownál kierőszakolja az átkelést a Dunajecen a lovas hadosztály Dabrowán át előretörjön és a 4. hadsereg előtt derítsen fel. Az előkészületek befejezése után azonban, 20-án, a hadosztályt váratlanul ismét Zaklyczinbe küldték és megint a 3. hadsereg rendelkezésére bocsátották. A 3. hadsereg-parancsnokság a lovashadosztálytól a következő tevékenységet kívánta:

„A VI. hadtest[175] december 22-én Gromnikon, Rzepieniken át előnyomul. A 11. lovashadosztály feladata a IX. hadtest[176] elleni támadás oldalazó állásból való késleltetése, a VI. hadtest előnyomulásának leplezése és baloldalának biztosítása, valamint a Lipie 425 háromszögelési magaslat felé igyekező or. előnyomulás megakadályozása."

E parancs értelmében a 11. lovashadosztály két ezrede Lipie magaslaton védelemre rendezkedett be, egy ezred felderítésre és leplezésre kapott parancsot, egy ezred pedig hadosztálytartalékba került.

December 23-án a 45. gyaloghadosztály részei felváltották a lovashadosztályt. A gyalogság mögött elhelyezkedő lovashadosztály első feladta az volt, hogy támadjon. Közben azonban az orosz Jasló felől a IX. hadtest jobbszárnyát átkarolással fenyegették, s ezért a hadosztályt biztosításra Harklowára irányították. December 24-én Harklowa és Wojkowa között tartóztatta fel az oroszokat. 25-én a IX. hadtest visszavonult, a hadosztály a gyalogság visszavonulásának biztosítása közben többször védelemre rendezkedett be és az ellenség előnyomulását késleltette. December 27-én ismét a 4. hadsereg alá rendelték, és mint hadseregtartalékot Szynbarkon át Uszcie Ruskiére küldték. A 3. ezredét, egy géppuskaosztályt és egy ütegét a 4. hadsereg jobb szárnyának biztosítására Flohr ezredes[177] parancsnoksága alatt Malastowtól délre, a 604-es nyeregbe rendelték.

Innen kiindulva kellett az előrenyomuló oroszok erejét és helyzetét felderítenie és az ellenség előnyomulását tüzérsége és géppuskái tüzével késleltetnie.

A vásárhelyi 9-esek részfeladatáról olvassuk Ehrlich naplóját:

December 18. Reggel parancsot kaptam, hogy Zaklycinnél, a hadosztály élővédjénél jelentkezem. Oda is lovagoltam, azonban megváltozott a parancs, s nem Zaklycin felé mentünk a

---

[174] 16-én Nagy Gyula altábornagyot Bissingen Nándor tábornok váltotta fel a 11. honvéd lovashadosztály élén.

[175] A 4. hadsereg kötelékébe tartozó cs. és kir. kassai hadtest, parancsnoka Svetozar Boroević von Bojna tábornok. Hadrendjébe tartozott a cs. és kir. kassai 39. honvéd gyaloghadosztály (Hadffy Imre) is.

[176] A 4. hadsereg kötelékébe tartozó leitmeritzi cs. és kir. hadtest.

[177] Flohr János ezredes a m. kir. debreceni 2. honvéd huszárezred parancsnoka.

végén, hanem Brzeskon át Pryborowára, s ott megint a legteljesebb sötétben beszállásoltunk. Dr. Sárdi tartalékos főorvos és Móga László, tartalékos hadnagy tegnap, mint betegek elmentek.

December 19. Tegnap hazulról egy csomagot kaptam. Tészta, rum volt benne. Pihenő volt ma.

December 20. Délben 12 óra felé megindultunk, hogy a Boroević hadsereghez vonuljunk be. Breskon, Zaklycynen át Fascinowára értünk éjjel 11-kor, s ott beszállásoltunk.

December 21. Reggel fél 8-kor indultunk Biecz felé, s Biecz alatt Raclawicén, késő este beszállásoltunk. Száraz hideg kezd lenni.

December 22. Az egész napot Rozenbarkon töltöttük készültségi helyzetben. [Valami hegyet csőszködtünk. Kutya szél van. Mégis igaza van Miska bácsinak[178], a mi törzsorvosunknak, aki egyszer 1gy méltatlankodott az ezredparancsnoknak: „Ilyen időben kivonulni? Hiszen minden ember beteg lesz." Az öreg nem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy háborúban az időjárás nem tényező.]

December 23. Az éjjel 12-kor felébresztettek, hogy azonnal induljak járőrbe. [Összeszedtem az embereimet, nyergeltettem és], éjjel 1 órakor korom sötétben, zuhogó esőben elindultam. Olpinyi, Olsziny-Jadlowkán át Burzynba kellet, hogy menjek. Útközben a tréneket kellett eldirigálnom, valami honvéd zászlóaljat megkeresni. Végül Burcynban a 26. Landwehr gyaloghadosztály parancsnokságát kellett megkeresnem. Hajnalban, Olszinyiben megsrapneleztek a büdös muszkák. (23-án) délután megtaláltam a hadosztályt, ott töltöttem az éjszakát.

December 24. Reggel 8 felé visszaindultam az ezredhez. Rozenbarkon az 5. népfelkelő huszár osztályt találtam, Újfalussy alezredessel[179] és Korniss hadnaggyal. Az ezred közben onnan elment. Délután Bietzen át Libuszára érkeztem, ahol megtaláltam az ezred mozgókonyháit, és Szundy Géza gazdasági főhadnagyot. Ott maradtam náluk karácsony estére.

Ott volt még Kincsessy hadnagy gazdasági tiszt, Fehér trénhadnagy. Jól megvacsoráztunk. Szundy csinált egy kis karácsonyfát, volt rajta csokoládé, keksz, cigaretta és sok gyertya. A fa alatt pedig pezsgő. Pár percig élveztük a karácsonyest melegét, megittunk egy kis pezsgőt, s fájó szívvel telve, a boldog múlt kellemes emlékével aludni tértünk. Vajon megérem-e a másik karácsonyt?

December 25. Reggel bevonultam a járőrrel az ezredhez Harklowára. Az ezred [már második napja] rajvonalban volt, én [a faluban] a vezetéklovaknál maradtam. Délután Glebokára mentünk a vezetéklovakkal, s ott táboroztunk a szent karácsony első napjának éjjelén.

December 26. Reggel az egész ezred lóra ült, de alig hogy felültünk rettenetes srapnel- és gránáttüzet adott ránk az orosz tüzérség. Ebben a nagy ágyútűzben visszameneteltünk le, Harklowára, s ott újra gyalog állást foglaltunk[180]. De egy óráig is alig tudtuk az állást tartani,

---

[178] Dr. Domsitz Mihály.

[179] Újfalussy Gábor alezredes (Nyírmihálydi, 1877. – ?)

[180] A 11. lovas hadosztály zöme a Harklowától nyugatra lévő magaslatot szállta meg azzal a paranccsal, hogy állásait ameddig csak lehet, tartsa. Biztosítsa és leplezze a gyalogság visszavonulását, s e célból tüntető támadást hajtson végre. A támadásra ki is adták a parancsot: Hegedüs ezredesnek a 2. és a 9. huszárezreddel, Czitó tábornoknak a 3. ezreddel. Az oroszok azonban már egy nappal korábban megneszelték a gyalogság visszavonulását és az állásban kitartó huszárokra gránátesőt zúdítottak, majd északról, északkeletről és nyugatról megindult ellenük az orosz gyalogsági támadás. A hadosztály a bekerítést elkerülendő, megkezdte a visszavonulást.

mert úgy 3-4 zászlóalj gyalogság jött ellenünk, s mi alig voltunk százötvenen. Rövid tüzelés után visszavonultunk. Azonban útközben újra gránáttal lőtt az orosz tüzérség. Az ezred vágtában is alig tudott visszajönni a heves ágyútűztől. Késő estig csavarogtunk, míg végre, későn este Mecina Málin beszállásoltunk. [Én jöttem előre egy járőrrel, azzal a paranccsal, hogy ha ott ellenség nincs, akkor csináljak szállást.]

December 27. Reggel tovább mentünk Mecina Máliról Szymbarkra[181]. Ott kaptunk további parancsot, s Klimkonkán beszállásoltunk. [Az én századom (a 3.) egy majorba került a 4. (Majthényi) századdal.] Majdnem egész nap esett az eső. Este sikerült a század tisztjeinek egy pár üveg francia pezsgőt meginni.

December 28. Pihenő Klimokonkán. Havazott, most sár és hó is van.

Banica környékén – a 604-es nyeregben

December 29-étől a IX. és III. hadtest[182] közötti hézag kitöltésével a Berndt tábornok[183] alá rendelt 4., 10., 5. és 11. lovashadosztályt bízták meg. Arra a hírre, hogy Jasonkiára két orosz zászlóalj érkezett, Bartne felé pedig nagy orosz gyalogsági oszlop nyomul elő, a Flohr-csoportot a 2. honvéd huszárezreddel és a hadosztály gyalogosztagával megerősítették, s az egész csoportot Czitó tábornok parancsnoksága alá rendelték. A 24. honvéd lovasdandár Uscie Ruskieban felnyergelt lovakkal készenlétben állt. A Brendt-lovashadtestből csak a 11. lovashadosztály maradt az ellenséggel érintkezésben, a többiek Krynica, Tylicz, illetve Galbato területén „pihentek".

31-én több orosz gyalogszázad megközelítette a Czitó csoportot, egy lovas ezred pedig Banicára érkezett. Czitó tábornok az orosz lovasság feltartóztatására három századot és két géppuskát Wirchne keleti kijáratához küldött. A 11. honvéd lovashadosztály támogatására a 6. lovashadosztály kötelékébe tartozó 5. lovasdandár Klimkowára érkezett.

December 29. Délelőtt, úgy 8 felé kibolondítottak, hogy azonnal nyergelni és indulás. Mikor pedig lementünk, visszaküldtek azzal, hogy menjen mindenki vissza a szállására, s megeresztett hevederrel várja a további parancsokat. Este 5 óra felé indultunk el, hogy Uscie-Ruszkin át Kwiatonra menjünk. Azonban rossz útra vittek, hiába megtettünk vagy 10 km-t, míg visszajutottunk újra Uscie-Ruszkire, s továbbmehessünk aztán Kwiaton felé, ahol végre beszállásoltunk. [Oh, minek van a térképolvasás? Ha azonban van, akkor legalább tiltanák be a vezérkariaknak!] Egész úton havas eső vágott szembe, elég csípős széllel.

December 30. Délutánig Kwiatonban voltunk. Akkor nyergeltünk, s Smerekowiecig mentünk előre, honnan az én századommal a 2. ezredbeli Szunyogh század megerősítésére előre-

---

[181] A 11. honvéd lovashadosztály ismét a 4. hadsereg kötelékébe lépett.

[182] A 2. hadsereg hadrendjébe tartozó, grázi hadtest. Csapategységei között két honvéd hadosztály is volt: az 5. honvéd lovashadosztály és a m. kir. nagyváradi 20. honvéd gyaloghadosztály. Utóbbi hadosztályközvetlen lovasegysége volt a 4. honvéd huszárezred 3. és 4. százada.

[183] Otto Berndt tábornok 1915 szeptemberéig volt az ún. Berndt/Herberstein/Lehmann lovashadtestnek volt a parancsnoka. Berndt tábornoktól Herbert Herberstein gróf vette át a hadtest parancsnokságát novemberig, majd a hadtest feloszlatásáig, 1916. január közepéig Georg Lehmann altábornagy volt a parancsnoka.

küldtek Banicától nyugatra, a 612-es magaslatra. Odaértünk éjjel, s ott töltöttük az éjjelt az erdőben, a havon ülve és fázva. Az ellenség közelsége miatt még tüzet sem csinálhattunk.

December 31. Az egész napot rajvonalban töltöttük a nagy hóban. Kisebb járőröket fogtunk el, erősebb ellenség nem jött eddig. [Már reggel valószínűvé vált, hogy nincs a közelben, mert saját ulánus járőrt láttunk a reggel. A huszár úgy tartja, hogy ott, ahol ulánus van, ott 40 km-en belül nincs ellenség, mert az ulánus már régen elpárolgott volna! Richtig! Délelőtt elmentek az ulánusok] és délután egy orosz lovasezred érkezett gyalogsággal Banicára. Mi láttuk őket a magaslatról. Nemsokára megindult ellenünk. Nekünk csak 60 karabélyunk volt, s a 8-10-szeres túlerő elől, rövid tüzelés után kezdtünk visszavonulni Wirchne felé. Tüzeltek ránk, de sérülést nem okozott. Éjjelre Wirchne keleti szegélyét szálltuk meg 2 géppuskával együtt. [Az ellenség nem jött a faluig, csak járőrökkel. A paplakban vagyunk.]

Szép Szilveszter este!

IV. 1915 – Félsikerek, átszervezések

Mi újat hozott az Újesztendő?

Az előző fejezet befejező mondataiból tudjuk, hogy december 31-én a 11. lovashadosztály a 604-es nyeregben védelmezte a 3. hadsereg balszárnyát, másik dandára pedig Uscieruskien tartalékban volt. Az oroszok először a 3. és 4. hadsereget akarták szétválasztani egymástól, és a hadászatilag fontos Gorlice–Grybow és Neusandez-i utat igyekeztek elfoglalni. Január 1-jén a 604-es nyerget védelmező Czitó-csoport ellen nagyobb orosz erő nyomult elő, ezért a 9. honvéd huszárezredet és az 5. honvéd huszárezred I. osztályát Gladyszowon át e csoport megerősítésére küldték. Gladyszównál kémek által vezetett nagyobb orosz gyalogság támadta meg a 24. lovasdandárt. A huszárok lóról szálltak és heves tűzharcot vívtak. Az orosz gyalogság a Czitó csoportot is visszaszorította. A 11. lovashadosztály csapatai Uscieruszkien gyülekeztek, majd a Ropa völgyében az 537–671 magassági pont közötti szakaszt szállták meg. A 11. lovashadosztályhoz északon az 5. dragonyosdandár védőállása csatlakozott. Este a lovashadosztály támogatására egy menetzászlóalj érkezett[1]. Másnap a 11. lovashadosztály, az 5. lovashadosztály gyalogosztaga (500 karabély) és az 55. gyalogdandár[2] részei heves támadással visszafoglalták az előző napon elvesztett állásokat. A 604-es nyeregnél közel 200 oroszt elfogtak és két géppuskát zsákmányoltak. Január 4-én a III. hadtest három dandárának az 5. lövészezrednek, a 11. és 5. lovashadosztályok gyalogosztagainak Banicát kellett volna elfoglalniuk, hogy a Banicát Gorlicéval összekötő utat felszabadítsák. A támadás azonban a magas hóban szívósan védekező oroszok állásai előtt elakadt. Január 6-én a III. hadtest beszüntette a Banica elleni támadást, a III. hadtest bal- és a IX. hadtest jobbszárnyát visszakanyarították. A két hadtest közötti rést a Smerekowiectől keletre lévő 520 magassági pont és a 604-es nyereg között a 11. lovashadosztálynak kellett elzárnia. A 11. lovashadosztály egyik dandárát és a gyalogosztagát az 520 és a 604 nyereg között az első vonalban alkalmazta, másik dandárát tartaléknak visszatartotta.[3]

Véres Szilveszter

Január 1. Szomorú nap és újév! Az eddigi ütközetek között nekünk ez volt a legvéresebb. Elesett dr. Császár Elemér tartalékos hadnagy (Gladiszowon van eltemetve). Az oroszok temették el, helyét pontosan nem tudom. Megsebesült Fogl József főhadnagy (2 lövés a lábán) és a legénységből 30-an, 5 legénységi halott. [Alig voltunk hetvenen és így a veszteség 50%.] Dr. Császár hadnagy a legtisztább bajtársi szeretetnek az áldozata. Midőn Fogl hadnagyot a lábán

[1] 1915 januárjától a lovasezredek csukaszürke ruhás gyalogos pótlásokat is kaptak. Már minden lovasezrednek volt egy gyalogos százada. Ezekkel azonban nem a lovasezredek parancsnokai rendelkeztek. A századokat hadosztályonként külön osztályba vonták össze, s azokat közvetlenül a lovashadosztály parancsnokok alá rendelték. Később a gyalogos osztályokat majd lövészosztályoknak nevezik.

[2] A III. hadtest hadrendjébe tartozó, (leibachi) cs. és kir. 28. gyaloghadosztálynak a cs. és kir. 87. és 97. gyalogezredből, meg a 20. tábori vadászzászlóaljból álló dandára.

[3] *A magyar huszár*, 251–252. p.

meglőtték, egy Suba nevű tizedessel utánamentek és hozták ketten visszafelé. Egy újabb golyózáporban mindhárman újra elestek, dr. Császár és Suba tizedes holtan maradt ott. [Császárt az oroszok, mivel még élt, bajonettel összeszurkálták, majd kidobták a mellette folyó, sekélyvizű patakba. Hasra fordítva ott fulladt meg a 6-8 cm mély vízben, mert a súlyos sebek miatt tehetetlen volt. Foglról, mivel nem mozdult, azt hitték, hogy halott.] Fogl hadnagy egy közeli házba vánszorgott, a tanítóé volt. [Ott lefektették, de senki sem kötötte be.] A bevonuló oroszok teljesen kifosztották mindenéből, pénzét, óráját, gyűrűjét, csákóját elvették, s a végén meg akarták ölni. Erre a tanító leánya kérte őket, hogy ne bántsák, hiszen látják, hogy halálán van (eszméletlen volt) hagyják nyugodtan meghalni. Erre az oroszok elmentek, de délután újra visszatértek, s ugyanaz a jelenet megismétlődött. Szegény hadnagynak sikerült ekkor is a halált kikerülni. Másnap megverve az oroszokat, újra elfoglaltuk Gladiszówot, mi pedig Fogl hadnagyot Bártfára szállíttattuk [onnan pedig Budapestre vitték. Jobb lábára nyomorék maradt, a lába teljesen merev]. Császár Elemér már el volt temetve. Egy-egy huszár halottat még mindig lehetett találni temetetlen feküdni, így pl. Fitori 1. századbeli huszárt, kiket mi aztán eltemettünk.

Magának az ütközetnek a leírása a következő:

Reggel felé kezdték az oroszok egy gyalogezreddel támadni Wirchenénél levő védő állásunkat, melyben 60 karabélyunk volt. Három oldalból tüzeltek ránk, leginkább robbanó golyókkal. Negyed óránál tovább magunkat tartani nem tudtuk, és Tóthvárady százados, az ezredparancsnok elrendelte a visszavonulást Gladiszów felé. [De az ellenség már a faluban olyan közel volt, hogy] házról-házra vonultunk vissza a legerősebb tűzben Gladiszowon át Smerekowiecig, ott szűnt meg az üldözés. Egyik háznál a muszkák voltak, a másik ház mögött mi, közben a muszka elérte az előbbi házat. [Éppen a gyors visszavonulás miatt nem tudták Császárt és Foglt elhozni! Én rajtam egy bokáig érő kívül posztó, belül bunda volt, rettentően nehéz. Annyira kimerültem, hogy már le akartam dobni a bundát, de – gondoltam – mégis csak jobb, ha az élet is, meg a bunda is megmarad. Sikerült.] Aznap még Uscie-Ruszkiig mentünk vissza [Smerekowiecen már vártak a lovaink, melyeket még idejében oda visszavittek Wirchnéről]. Az oroszok Smerekowiecen túl nem jöttek. Usice-Ruskinál az egész hadosztály védőállást vett fel a magaslatokon. Estefelé saját gyalogság nyomult előre, s az oroszokat visszaverte Banicáig. Az éjjelt a fedezékben töltöttük, a havas hegytetőn.

Január 2. Egész nap a fedezékben [az állásban] voltunk, ellenség nem jött, saját gyalogság már előttünk volt, s verte a muszkát. Éjjel elég jó hideg volt, és havazott. Reggelre be voltunk teljesen havazva.

Január 3. Reggel nehezen összehurcoltak, s lóra ültünk. Előre vittek Skwirtnén át Regetówra. Ott készültségi állásban voltunk zuhogó esőben egész estig. Akkor Regetówban beszállásoltunk. Egy századnak 1-1 ház jutott. Alig hogy lenyergeltünk, újra nyergelni kellett, s cipeltek tovább, vissza Kwiatonba. Ott beszállásoltunk, 1-1 ház jutott újra századonként.

Január 4. Újra visszamentünk reggel Regetówra, s ott vártunk zuhogó eső és szélben, egész nap készültségi állásban. Este Kwiatonba mentünk vissza. Volt 3 üveg francia pezsgőnk estére, [négyen voltunk rá: Kuli, Bethlen Béla, Zubi meg én.] Hazulról is kaptunk csomagokat, s így kiváló vacsorát rendeztünk. Én magam 2 csomagot kaptam, egyikben egy új vörös nadrág és egy pár téli csizma volt, másikban sok ennivaló.

Január 5-6. Reggel nagy hó esett, amiből délre kiváló sár lett. Kwiatonban maradtunk. Délben (6-án) Palesco századost[4] [Mestert] beosztották ehhez a századhoz, 2 órával később [őszinte örömünkre] áthelyezték az 5. ezredhez. Estefelé igen rosszul lettem. Lázam volt, de a hideg is rázott, szédültem, egész éjjel rosszul voltam, doktorunk ép most, délelőtt elment elkísérni Bártfára Hegedüs ezredes dandárparancsnokot, s így nem tudtam magam vele megvizsgáltatni. Az időjárás havas, nem nagyon hideg.

A hat nap története *dr. Berend Miklós főtörzsorvos* tollából is, néhány „eligazító" részlete okán:

Nem jól kezdődött az újesztendő.

Jött Szilveszter éjjel, az újév első órájában a parancs: indulni 4 órakor reggel Gladyszovon át a 604-es magassági pont felé, ahol a Czitó tábornok csoportja áll, amelynek sürgős erősítésre van szüksége. Ott vannak Tóthváradyval[5] a 9-esek; Flohr alezredes a 2. ezreddel, a mi Ékes-osztályunk meg a géppuskánk. Gladyszów a Gorlice-Malastow csatavonal szélső jobb pontja.

A Zdynia folyócska ólomszürke vize úgy kanyarog, mintha csúfolódnék velünk, mintha hurkot akarna vetni újév napján, vagy mintha vissza akarna tartani. Vagy 15-ször gázolunk át rajta a piszkos szürkületben, amíg Gladyszowhoz érünk. A falu elején keresztút van: nem jó kabala.

Két ágyúnk áll itt, egyelőre lesben, csendben; leláncolt, alvást tettető halálkutyák. Nézik a 604-es hegyet. Mi is arra indulunk; a jobb oldalunkon megy az út Banicára, ahol a 9-esek állnak.

Egyszerre megáll az ezred. Jobbról puskaropogás hangzik, meg konfúzus kiabálás: hozzák az első sebesülteket. Nem értem: hiszen Banica még 5 kilométernyire van innen, mi történik itt? Mindegy: fölállítom a segélyhelyet; bemegyek az első házba.

Lihegve jönnek visszafelé a 9-esek, a puska hangja pattogóvá, kettőssé válik, mintha a cső végén visszhang kelne: közeledik a harc. Újabb sebesültek vánszorognak, eltorzult arcuk görcsös vonaglásával; hordágyon is cipelnek néhányat; fakó arcok, a túl nagy szenvedés tragikus álarcának eszméletlen mozdulatlanságával: az ezredünket is visszafordították – mi történik itt?

A sebesültek se olyanok, mint rendes tűzharcnál. Óriási, szakított kimenetelű nyílások vérvirágába szakadt a szétrobbantott hús, egy seben még pörkölés is látszik, mint közvetlen közelről jött lövésnél. Egy hasba lőtt szegény fiú már is halálra váltan, dermedten hörög, kilihegett élete utolsó mozdulataiban – még morfiumra sincs már szüksége – mi történik itt? Nincs még itt a többi ezred sebesültszállító kocsija; hamar fölpakolom a sebesülteket az enyémre.

Vágtatva jön egy tiszt – különben igen bátor, sok veszélyt nyugodt idegekkel kiállt ember – és hallom, hogy odaszól az ezredparancsnokomnak egy szót, amilyet még nem hallottam magyar huszártól.

Filotás rábámul, úgy látszik, nem akarja megérteni ezt a mondást, a huszárok kacagna, és mindenki megmarad a helyén, a rendes lépésben. Úgy látszik, nem kaptak „menekülési parancsot" még az ötösök, pedig már az ágyúk is gyors ügetésben mennek visszafelé. A halál kutyái is behúzták ma a farkukat és elinalnak egy ugatás nélkül?

– Mi történik itt? – kérdem egy mellettem elvágtató parancsőrtiszttől. – Vissza kell mennünk – feleli az, visszatartva ágaskodó lovát — mert az áruló ruszofil lakosság az erdő sűrűjében odavezette a 9-esek, meg a gyalog svadronunk oldalába ma hajnalban az ellenséget; 25 lépésnyire bújtak ki mellettünk a házak mellől,

[4] Palesco Jenő százados

[5] Tóthvárady-Asbóth István százados

meg a csűrök aljából óriási túlerővel, te is siess doktor: Reininger kollégádat is meglőtték és elfogták! — azzal sarkantyúba kapja a lovát és elvágtat.

No, ez szép mulatság! „Orosz őrmester a sebesültekkel rögtön vissza; egyelőre az első gázlóig, ott megvárja a további parancsomat, induljon!" Nekem még maradnom kell; egyre-másra hozzák még a rémmeséket látott sebesülteket. Míg Reismann kollégámmal bekötözzük őket, megtudom a tiszttársaimtól a további részleteket. A muszkák „szervusz magyar!" kiáltással bújtak elő, amikor meglepték a mieinket, biztosra véve, hogy ezek megadják magukat.

De a 9-esek nem adták meg magukat, hanem folytonos tüzelés közt visszahúzódtak, de közben, persze, rettenetes veszteségeket szenvedtek. Megtudom, – már éppen indulni készültünk – hogy a kis Fogl hadnagy, egyik kedvencem, súlyos sebbel maradt el a mezőn – állítólag igen közel ide.

Oh, szegény Fogl! – éppen az éjjel írtam le, hogy milyen szépen verekedtél Stojanównál! – hát te is? – Nem lehetne-e visszahozni? – kérdem Reismannt, aki most segíti föl az utolsó sebesültet – egy összezúzott lábú, ájult huszárt — a túlzsúfolt szekérre. — Nem; a sebesültvivők már mind visszamentek!

Nagyon szerettem a kis Foglt. Ha lehet, nem hagyom a muszkáknak ezt a gyereket. Az ezred elment, Reismann is, a szekerek is, nincs itt senki, a fegyverdörgés is elhallgatott. Lóra ülök és a kötőszeres ládákat lován hordó szolgámmal, nekiszaladok a banicai útnak, hiszen azt mondták: egészen közel esett el.

— Kérem ezredorvos úr, itt vannak már a muszkák – mondja csendesen a gyógyszolga.

Csak az a baj, hogy annyiszor mondta már ezt nekem a jó Szlobodnyik mester, amikor nem volt igaz, hogy leintem; vágtatok előre és keresve kutatom, nézem a mezőt, de nem látok senkit, pedig már jócskán eljöttem. Nem nézhetem sokáig.

Egyszerre olyan sivítással telik meg a fülem; olyan sortűz ropog felém, amilyet még nem hallottam; olyan lugubre szárnycsapások siralmas zúgása ölel körül, hogy ez már több kettőnél – és egy kicsit, nem tagadom – elkáprázik a szemem és belekábul a fejem. Mintha a föld mozogna körül, az árokban felfröccsen a víz, az úton a sár; apró kövek ugrálnak, kis tölcsérek mélyednek a fölágaskodott, fájdalmasan fölnyerített, nyílegyenesen álló lovam előtt, hó fröccsen a nyakamba, és egészen elszédülök.

Most már az én rövidlátó szemem is meglátja az út két oldalát környező domblánc tetején az alig 150–200 lépésnyire levő, gyorsan közeledő, lapos szürke sapkás alakokat, sőt látom a leereszteti, rám célzó puskákat is; lehet ott jobbról, balról is három, egymás mögött közelítő rajvonalban vagy száz-száz ember.

Aki azt mondja, hogy ilyenkor is egészen nyugodt marad, az hazudik. Bizony ez nem kellemes szenzáció. És valahogy nagy különbség van abban, hogy az ember egy csatában hallja fütyülni köröskörül a golyót, de megvan az az érzése, hogy nem éppen direkte őt lövik, meg abban, mikor az ember tudja, hogy csak maga van a mezőn, tehát neki van szánva minden golyó. Egy kicsit kiüt a veríték a homlokomon, káprázik a szemem és megesküdnék rá, hogy látom az apró fénypontokat a fejem mellett elröpülni. Szorítás a halántékon és a gyomorgödörben, de főleg szédülés, erős szédülés, amit érzek. De azért marad annyi öntudatom, hogy észrevenni, és orvosilag értékelni tudjam ezeket, a szenzációkat, miközben a lovam eszeveszetten vágtat visszafelé.

Még kétszer süvölt el mellettem az acélmhek zümmögő repülése, aztán eltakar az első ház a faluban. Szlobodnyik uram persze már előbb itt volt. Csak a lovam füle véres egy kicsit. Egy bizonyos csak: ezek a muszka regruták nem tudnak lőni. És egy érdekes dolgot láttam: a harmadik orosz rajvonalnak nem volt puskája, csak botokkal jöttek! Tudtommal a mi hadseregcsoportunkban ezt én láttam először.

A hadosztály már visszahúzódott, az ezredem már elfoglalta hátrább az állásait; nincs itt már más, mint Czitó tábornok meg Czeke kapitány, az adjutánsa az úton; elvitték a zűrzavarban tévedésből a lovaikat. Még szerencse, hogy itt a szolgám; visszahozza a lovakat, és most már mehetünk. Mi hárman vagyunk a legutolsó visszavonulók.

Elérem a szekereimet; Orosz őrmesternek, az egészségügyi altisztemnek itt lövi el egy golyó a lova bal hátsó lábát. Szegény szürke biceg egy darabig, kantárszáron a szekérhez kötve három lábon; az eltört lábát úgy lógatja, mint egy harangkötelet, aztán elszakad a kantár, a ló összeesik a Zdynia vizében; keservesen fölnyerít, és ott marad.

Uscie-Ruskie és Klimkovka közt az úton szűkös korcsma: öreg zsidó korcsmáros lakik ott; reszket a szakálla, reszket a keze, reszket a lelke, hogy a huszárok, akik óriási szalma tüzeket raktak az udvaron, fölgyújtják a házat, a heptikás felesége félig haldokolva fekszik az ágyon – amióta az oroszok félmeztelenül kergették ki a hóba — egy hétnél tovább alig élhet. Rettenetes csukló, fuldokló köhögése meg hörgése az az óraketyegés, amely mellett folyik, a tanácskozás.

Mert itt zsúfolódik össze: hadosztályparancsnok, dandárparancsnok, mind a kettőnek az egész vezérkara, telefon, segélyhely. Világítás: egy kis naftalámpa, meg az ablakon átszűrődő szalmaláng. Itt van B. gróf[6], a mi jó hadosztályparancsnokunk, akinek az első kérdése, hogy ki sebesült meg és el vannak-e látva az emberek. Ilyen fáradtnak és rosszkedvűnek még nem láttam. Perczel A. százados lázasan dolgozik egy helyzetjelentésen; mellette a vezérkari főnök, Bencz alezredes a manikűrözött, parfümös körmével keres valamit a részletes térképen. Zsürger főtörzsorvos a fagyások ellen újabban kitalált asztalosenyv kezelést magyarázza nekem. (No ezt sem nagyon fogom kipróbálni!) Egy szögletben meg Hegedüs és Rettich ezredesek beszélgetnek nyugodtan nagy ibrik[7] tea mellett egy fantasztikusan nagy 6-os dragonyostiszttel, aki még nem ért rá a mai hajcihőben levenni a sisakjáról a szilveszteresti díszítést: pezsgős dugó van a sisakja tetejében, abból pedig 4 fácántoll áll ki; úgy néz ki, mint egy római tribunus militum és egészen jól fest. És köztük jönnek-mennek Dobokay, Debreczenyi századosok: jelentéssel, telefonhoz; tudósításokkal a hadtesthez, a hadsereghez, a csapatokhoz. Egy csomó parancsőrtiszt várja, mikor kerül rá a sor, az előszobában dragonyos meg huszártisztek ülnek padkán, sparherden, földön, egymás és a komód tetején.

Jön Czitó tábornok is, és a fejek összekerülnek a nagy mappa szélén; együtt van, az egész divízió olympusa. Rohannak a parancsok: „a 9-esek, meg az 5-ösök szállják meg az Uscie-Ruskietől északnyugatra levő magaslatokat, a Hegedüs-dandár tartsa a falu déli kijáratát", a „Himalája" tetejét (így keresztelték el az urak kínjukban ezt a magaslatot). Tartottuk is két nap, két éjjel szakadó esőben, szélben, fagyban, pedig még tüzet sem volt szabad gyújtani.

A hangulat nem nagyon rózsás; ez is elesett, az is elesett; ez a század hiányzik, amarról meg rémhírek jönnek. Csak estére tekinthető át a helyzet; az elesettek nagy része megjött, de biztos, hogy elesett Császár Elemér hadnagy, súlyosan sebesülve fogták el Foglt, meg Reininger kollégámat, aki véletlenül beletévedt a slamasztikába. A gyalogszázad 30 embert, a 9-esek 40-et vesztettek, tőlünk is van egypár halott és éppen elég sebesültet kötöztem be...

Mikor szegény Fogl megsebesült, hozzárohantak szegény Császár meg Karácsonyi őrmester, hogy elvigyék; újabb sortűz, elestek mind a hárman!

Éjjel jobb hírek jönnek: megállítottuk a támadást, Gorlicénél 2000 orosz fogoly, meg 6 géppuska esett tegnap a kezünkbe; rohanva jönnek az erősítések; itt vannak már az arisztokrata 6-os dragonyosok; „alarmstellung"-ban van az 56. ezred egy zászlóalja: Klimkovkán; nincs semmi baj.

De azért nem fogom egykönnyen elfelejteni a kis Illésy hadnagy eltorzult arcát, amikor este megjött; 46 emberéből 4-ed magával jött vissza.

Egyet nem értek. A középkorban is kegyetlenkednek az emberek, de a harc maga lovagias volt. Mi az oka annak, hogy ma, a civilizáció tetőfokán sokkal nagyobb a kegyetlenség, mint azelőtt? Az oroszok pl.

---

[6] Bissingen-Nippenburg Nándor gróf, hadosztályparancsnok.

[7] Török kávé- és teafőző edény.

szegény Császárt haldokolva dobták be a vízbe! Rettenetes, iszonyatos. De nem tudom, nem jobb-e, mint az az abszolút indolencia, amivel mi kezeljük ezeket az ügyeket.

Ennek köszönhetjük, hogy a „guruló rubel" csinálta árulás olyan szövevénye vesz körül, amit még elképzelni is nehéz. Hát hiszi valaki, hogy közvetlenül a legnagyobb várunk, Przemysl előtt van egy falu, ennek a temploma kriptájában orosz nehéz ágyúk lövedékeinek óriási raktárát találták? Hogy alig volt Lemberg vidékén, község, ahonnan ne szolgált volna, hol templomból, hol disznóólból, hol iskolapincéből haditelefon az orosz táborba?

Hát itt, nem éppen ma lövettünk le egy gladyszówi embert, aki megvallotta, hogy az oroszoknak megmutatta az utat! Mikor megmotozták, 600 korona volt nála. Érdekes adat a katonapsychologiához, hogy mikor köröskörül mindenki sietett kiszabadulni az egérfogóból, az 5-ösöket még kergetni se lehetett, amíg a kivégzést végig nem nézték.

És amellett mindegyikünknek körül van aggatva a sapkája kis keresztekkel, Mária-képekkel, lengyel sasokkal, porosz kokárdákkal, elesett oroszoktól elszedett tarka karikákkal, – ez a legkeresettebb – úgy néznek ki a sipkáink, mint a Plessis le Tour-i kertész: XI. Lajos francia király fövege.

Alig van valaki, akinek a nyakán ne lógna gyűrű meg kereszt. Nekem is küldtek most hazulról 3 kis szívecskét, egy karácsonyfán, nagyon jól esett, amikor megjöttek. Nyugodtan szivarozva tudjuk nézni, hogy végeznek ki egy árulót, de amikor megjöttek a bécsi iskolás gyerekek naiv karácsonyi ajándékai a huszárainknak, mindegyikünknek a könny állt a szemében.

Megsiratjuk a lovunkat, ha meglövik, s hárman rohannak fölvenni egyszerre a kis Foglt.

A katona kegyetlen és gyöngéd; szenvedélyes és cinikus; egoista a végletekig és önfeláldozó a lehetetlenségig egyszerre. Visszatértünk a primitív ösztönökhöz és képesek vagyunk a legnagyobb lemondásokra. A lelkünk nem komplikált többé és lélekanalízis senkinek se bántja itt az álmát. De ez a lélekváltozás nem jó. Az oka pedig: folyton fokozódó idegkimerülés. Meddig fog még ez így menni? „How long, o Lord?"

Másnap, másodikán újra javult a helyzet; a 814. pont a mienk; visszavertünk egy orosz támadást; 2 zászlóalj, meg egy üteg érkezett a vonalba, visszavettük a 604-es pontot; ott van az 56. ezredünk és 400 oroszt találtunk „terítéken" a tetőn, halálba fagyva, ahogy a honvédtüzéreink halomba lőtték őket az éjjel.

Január 3-án előnyomulás az egész vonalon; vissza fogjuk egyenesíteni, ahol 1-jén benyomták. Smerekoviecre érünk, az előőrseink újra ott vannak Gladyszow-on, sőt hozzák is már egy szekéren, hála Istennek, a kis Foglt. Át van lőve mindkét lába; összeverték, az orosz orvos, aki bekötötte, mindjárt ki is fizettette magának a honoráriumot: elvette minden pénzét. Egy csomó sebesültünk fekszik Gladyszów túlsó végén; ezekért átmegyek. A Tóthvárady járőre, aki meglelte őket, vezet oda.

Tényleg hat sebesültünket találom, nyomorult állapotban; a ruszofil lakosok elég rosszul bántak velük. Köztük van a derék Karácsonyi őrmester, akinek a felkarcsontja vállizület alatt teljesen összezúzódott.

Amíg kötözök, bejön a járőrvezető: „Kérem, tessen ám jönni, mert az ellenség benyomta a rajvonalunkat; amott jönnek, ni!" és mutatja a szomszédos hegyet.

De szegény Karácsonyit itt hagyni nem lehet; így szállítani pedig lehetetlen; nagyon sikoltozik, kemény kötés nélkül ki nem állja a szekér rázását. Kénytelen vagyok tűzharcra leszállítani és rajvonalba rendelni a járőr-huszárokat; azok megnyitják a ház mellől a tüzet; az oroszok erősen támadnak és most – siessünk azzal a kötéssel! Rajtakapom magamat közbe, hogy valahányszor egy-egy orosz sortűz röpül a háznak, egy kicsit gyorsabban csinálom a tour-okat, mint ahogy kellene. Hiba pedig, mert nem szabad az ilyen kötésnek túl feszesnek lenni. A belső szégyenérzet kényszerít rá csak, hogy megvárjam, amíg jól megszárad.

Hát az ilyesmi is kipróbálja az idegeket egy kicsit.

De végre be vannak kötözve mind; lefektetve, belezsúfolva a szekérre s elindulunk lépésben. Az útszélen meglátok egy szegény hatos huszárt, akit – pedig harmadnapja fekszik itt a házak közt – el sem földelték az áruló gladyszóviak.

Ott fekszik; kinyújtott kezéről most szállt el egy varjú, mintha a halál sólyma lenne, aki vadászatra röppent föl. Eltemetni nincs időm, mert erősen verekednek már a falu túlsó végén, ahonnan jövök. A gondos Tóthvárady egy szakasz huszárja éppen most érkezett meg vágtatva a védelmemre, de nekem a sebesülteket sürgősen biztonságba kell helyeznem. Nincs más mód, föltétetem a halott huszárt egy lóra, úgy viszem el.

Pihenő tartalékban

A vásárhelyi 9-esek kirendelt századai *január 7-én* Smerekowiectől északra még egymást váltogatva rajvonalban voltak. „Vezetéklovaink lenn maradtak a faluban, mi pedig kinn aludtunk a rajvonalban, az éppen ma kapott, hosszú, kincstári, prémes bundában." Másnapra beérkezett Ludwigsdorf herceg dragonyos százada, amely felváltotta a rajvonalban éjszakázó századot. „Jó csere, – mondhatom! – jegyzi meg kis malíciával a naplóíró. Ő most jött ki a testőrlovasszázadtól, Bécsből". A felváltás után „bevonultunk Usice-Ruskiére, az ezredhez, s ott beszállásoltunk. Állítólag többnapi pihenőnk lesz" – reménykedik Ehrlich főhadnagy.

Bejött. Meg is „ünnepelték" azonmód. „Estére (*január 10.*) összeszedtem egy 5 tagú cigánybandát, összejöttünk vagy 12-en tisztek, s kissé elszórakoztunk. Megfogadtuk őket, hogy reggel, délben, este mindig játsszanak. Nagyon tudnak! Megmondtam nekik, hogy ha Majthényi Pista jön be, akkor a báró úrnak a *Schneider Fánit* kell húzni mindig. Ha szabadkozik is, azért szereti, csak húzzátok! Bethlen Béla a „*Luke, Luke, bágyé Luke*" nótát rendelte meg magának egyszer s mindenkorra.] Időjárás hideg, sok hó esik."

A pihenő mindennapok azért nem voltak felhőtlen gondtalanok. Békeidőben sem, hadműveleti területen pláné nem! „Ha a lovakat nem tekinteném, akkor jobb lenne, ha soha sem lenne pihenő, mert akkor jut eszébe az elöljárónak minden apró bolondság. – jegyzi fel január 11-én Ehrlich. – Az elöljáró rosszabb, mint a muszka. Minél messzebb van a muszka, annál hangosabbak az elöljárók. Ha tehát békét hagy a muszka, zaklatnak az elöljárók, ebben a mi hadseregünk, sajnos versenyen felül áll a legapróbb kicsinyességig. »Foglalkoztatni kell az embereket – mondta Virányi, mert elunják magukat.« Elv tehát: senkit nem hagyni nyugton, mert elunja magát."

A következő tíz nap: „Geiselhardt állatorvost a tegnap (11-én) elvezényelték az 5. ezredhez. Pihenő elöljárói molesztálásokkal. Estére erős fagy lett és hideg. Gróf Bethlen Béla tartalékos hadnagy áthelyeztetett a 3. századhoz (14-én). Egy kerített kis szánkába 2 lovat befogtunk, s nagyszerűen szánkáztunk Kwiatonig, s vissza (16-án). Szánkázás (18-án kétszer Klimkowkára). Torkom fáj, s egész nap benn maradtam a szobában (20-án)."

Január vége viszont besűrűsödött, majd február elsején a hadosztály ismét harci feladatot kapott. Nehogy Banica környékéről az oroszok erőket vihessenek el a Kárpátokba, a 45. gyaloghadosztály részeivel együtt Banica ellen támadott. A támadást február 17.–23. között a IX. hadtest csapataival megismételte és arcvonalát előrevitte. Ezután gyalogosztaga a VI. hadtest[8] kötelékében Luznánál harcolt. A hadosztály egyik dandára március 18-án az Arz altábornagy

[8] A 4. hadsereg kötelékébe tartozó cs. és kir. kassai hadtest, parancsnoka Svetozar Boroević von Bojna tábornok. Hadrendjébe tartozott a cs. és kir. kassai 39. honvéd gyaloghadosztály (Hadfy Imre) is.

Gorlice melletti hadseregcsoportjához (VI. és XIV. hadtest[9]) tartozó és Luznánál harcoló 9. honvéd gyalogezred részeit váltotta fel, és itt 23-ig védelmezte az állásokat.

Vegyük sorba a napló szerint:

Január 24. Reggel fél 8-kor átmentünk Kwiatonba, s felváltottuk a másik (22.) dandárt. Rossz szállásunk van ott. Délután fedezéken dolgoztunk [van itt egy hátsó állás], mert ezt a völgyet nekünk kell védeni[10].

Január 25-26. Délelőtt a fedezéken dolgoztunk, délután Carnára mentünk, s ott beszállásoltunk. Helyünket a 45. gyaloghadosztály foglalta el. Éjjel erős havazás volt. (26-án) Délután Klimkowkára mentünk, s ott a tanyába szállásoltunk el (3. és 4. század). A havazás folyton tart, alig lehet járni.

Január 27-29. Pihenő Klimkowka nyírhofban. Az idő gyorsabb telését krajcáros lórummal siettetjük. (28-án) Az ezredparancsnok[11] megjelenése közös lakásunkon, mint kínos incidens szerepel, mert elég nagy rendetlenséget talált. A Lókoma úgy megijedt, hogy kiszaladt az udvarra és egyszerre 2 lovat vizsgált ijedtében. Rendületlenül havazott. (29-én) Pihenő és lórum.

Január 30. Délután fél 5-kor riadó. Lóháton Uscie-Ruskiére mentünk, ott régi, jó szokáshoz híven vagy 3 órát ácsorogtunk a lovak mellett az országúton, gyenge 18 fokos hidegben, s akkor gyalog előre mentünk Smerekowiecre. Éppen éjjel 12-kor értünk oda. Ott egy csűrben aludtam reggel 4-ig, akkor tovább cipekedtünk a község Gladiszów felőli kijáratához [az általunk „halálvölgynek" nevezett részhez]. Ott már el voltak osztva a szerepek. [Elosztották az egyes ezredek feladatait.] A 2. ezred géppuskákkal támad Banicára, Gladiszówtól északra a magaslatokon. [A 3-ik ezred a völgy másik felén húzódó magaslatokon támad ugyanoda.] Mi pedig, a 9. ezred a másik két ezred között a völgyben, amelyik olyan sima volt, hogy még bokor sem volt ott, szembe az ellenséggel. Mi mindig a legrosszabb helyet szoktuk kapni! Az 5. ezred tartalék.

Már gyülekezve volt az egész társaság a smerekowieci hídnál, s csak az indulási parancsot vártuk a támadásra. Ágyú is volt egy pár, persze lenn, a völgyben, s jó hátul, nehogy találjon valamit. A támadásra a parancs nem érkezett délig. Akkor új parancs jött, mely szerint támadás a nagy hó miatt elmarad [a József kir. herceg hadseregének Kassa felőli támadása is], menjen

---

[9] A 3. hadsereg hadrendjéhez tartozó innsbrucki hadtest. A felvonuláskor a hadtestparancsnoksághoz három honvédhadosztály is tartozott: a budapesti 41. és a szegedi 23. gyaloghadosztály (a Szerbiában harcoló 2. hadseregből vezényelték át 1914. augusztus 27-én), illetve a 11. honvéd lovashadosztály.

[10] A Kárpátokban az orosz ellentámadás, kétszeres túlerővel, az Uzsoki-szoros kivételével már az összes hágót elfoglalta, „legnagyobb vitézséggel és önfeláldozással harcoló csapataink pedig erejük végénél tartottak". (5. ezredtörténet: 122 p.) Przemyśl sorsa is kétséges volt. A küszöbön álló orosz előretörés (az Alföld irányába) kivédésére, a 3. hadseregünknek a Kárpátokból Przemyśl irányába kellett előretörni. A szándék valamelyes megvalósult azzal, hogy a Lupkovi- és a Dukla-hágók kivételével a 3. hds. 1obb szárnyán harcoló, nagyrészt magyar kötelékek és a Déli hadsereg (3. ot-m. és 3 német hadosztály) visszafoglalták a Kárpátok átjáróit. A 7. hadsereg jobbára magyar csapatokból álló jobbszárnya a Dnyeszterig vonult előre, a balszárnya pedig visszafoglalta Stanislaut és az egész Bukovinát. Március közepére a támadás kifulladt, 22-én Przemyśl elesett. A *11. honvéd lovas hadosztály* ezredei lóról szállva, részeire bontva, változó kötelékekbe osztva a smerekowieci völgy, Regetów, Gladyszów, Wirchne körüli magaslatok, Banica védőkörletben kapott harci feladatokat.

[11] Virányi Ferenc alezredes.

vissza mindenki oda, ahonnan jött. Mi Klimkowa *nyírhoj*ba kellett gyalog visszamenjünk. Ez van vagy 12 km. Én azonban [Mezriczkyvel] felfeküdtem a sebesültszállító kocsira, s úgy vitettem magamat haza.

[Nem tudom, ki találta ki ezt a remek támadási tervet.] Ha ezt fejjel a falnak, azaz a drótakadályoknak, végrehajtjuk, akkor az estét nem éri meg a 9. ezredből a felénél több. Szerencsére a terv hóba hullt!

Két nap pihenő Klimkowkán.

A 2. kárpáti csata

Február 2. Délelőtt menet Swirtre, illetve a 3. század Regetówra, s ott beszállásolás. Éjjel 1-kor (*február 3.*) parancs jött, hogy a század gyalog, azonnal menjen Smerekowiecre, mint hídőrség és lövegfedezék. Elindultunk úgy [hajnali] 2 óra felé, rettenetes hidegben. A hó csikorgott rettenetesen a lábunk alatt. Reggel 5-kor értünk Smerekowicére, s ott egy nyitott csűrben értük meg a reggelt. Délelőtt azután behúzódtunk egy házba, ahol a tüzértisztek is laktak, s ott melegedtünk. Egész nap, késő estig az oroszok 2 oldalról is erősen lőtték srapnellel és gránáttal a falut, nem tudta az ember, merre kapkodja a fejét. Este a 2. század felváltott, s mi gyalog visszabandukoltunk Regetówra.

Február 4. Még az éjjel parancs jött, hogy menjünk Smerekowiecre [gyalog]. Reggel[re] értünk oda, ástunk szép, fűthető földkunyhókat, tartalékban volt a század. Nagy hó esett, különösen estefelé. Az éjjelt földkunyhókban töltöttük.

Február 5. Reggel visszamentem [szánkón] a vezetéklovakhoz Regetówra. Onnan délelőtt átszánkáztam Skwirtnére. Délután szánkán el akartunk menni gróf Bethlen Béla tartalékos hadnaggyal Regetőig, az már Magyarország. [Mióta a mozgósításkor eljöttünk, azóta még úgy sem voltunk szép magyar földön,] de útközben a szánnal kétszer felborultunk, a szán majdnem egészen összetört, s így a magyar határt elértük ugyan, de Regetőig éppen nem mehettünk. [én hajtottam, Bethlen Béla ült mellettem, a hajtó nem volt velünk. Persze mentünk, mint a bolondok. Először a faluban borultunk fel, ugyanis egy patak folyt ott, amin át kellett mennünk, híd nem volt rajta csak egy palló. Az egyik ló nem nagyon szívesen ment be a vízbe és egyszer csak, hirtelen felugrott a pallóra. Erre a szán felborult és mi be a vízbe. Bethlen Béla esett alul, én rá! Így én alig lettem vizes, mert én kiálltam a vízből. Rövidesen kimásztunk a vízből és nagy nevetve tovább indultunk. Egy meredek lejtőnél pedig kijött a rúd, a szán újra felborult, most meg bele mindketten a hóba. De akkor már túl voltunk a magyar határon. Azonban Regetőig már nem mehettünk el, örvendtünk, ha a rozogává lett szánnal haza jutunk.] Holnap azonban megpróbáljuk.

Állandóan esik a hó. Saját tüzéreink Gladisów templomát lerombolták, gyalogságunk felgyújtotta. Orosz géppuska és megfigyelők voltak benne. Az oroszok Wirchnén túlra vonultak vissza, az erdőbe.

Február 6. A vezetéklovaknál voltam. Délben Bethlen Béla elment eligazításra a hadosztályhoz [Uscie-Ruskiére és így a szánút elmaradt.] Én egyedül maradtam [mert Kuli és Zubi[12] kint voltak az állásban]. Délután átszánkáztam [azért] Kwiatonba. Nagy hó és erős hideg van.

---

[12] *Kuli* – Konkoly-Thege Kálmán őrgy. beceneve, a *Zubit* nem sikerült azonosítani.

Február 7. Regetówban voltunk. Délután odajöttek [itt, előttünk megrekedtek] a 45. L.I.T.D.[13] egészségügyi intézet egy ezredorvosa, 1 főorvosa, 1 segédorvos helyettese, 1 római katolikus, és egy görög katolikus papja és egy tábori rabbi. [Bekérezkedtek hozzánk. Ők adták a vacsorát, mi az innivalót,] Ezekkel reggelig nagy, virágos konyak-mulatságot rendeztünk. [Én úgy 2 óra felé elaludtam valahogy, csak reggel, a szalmán ébredtem fel. A rabbi a sütőkemence szájába búvva aludt, a többi össze-vissza, szanaszéjjel.] Kicsit meg is voltunk szédülve [az igaz].

Február 8. Reggel 8-kor menet Uscie-Ruskiére, s ott a régi szállásokon beszállásoltunk.[14] [Közben az út mellett vágtázni kezdtem a hóval borított földeken, és lovastól együtt beestem az árokba. Alig tudtam kimászni belőle. Kuli iszonyúan nevetett. A fejem pokoli módon fáj az éjszakai ivástól.]

Február 9–11. Pihenő. [Tegnap (8-án) elfelejtettem megírni, hogy tortát készítettem. Éspedig dobost. Ezt gondoltam legkönnyebbnek. A tortalapokat keksz pótolta, így sütés sem kellett. Azután csokoládét vajjal összekevertem és felmelegítettem. Ezzel megvolt a lapok között a töltelék. A tetejére és az oldalára citromgusst tettem. Ízben cukrot olvasztottam fel és citromot csepegtettem közibe. Még díszítést is tettem rá papírtölcsérből csepegtetve a csokoládét és kandírozott gyümölcsöt. De akkor megfogadtam, hogy ez legyen az utolsó művészkedésem. Végül azt gondolva, hogy hátha nem lesz jó, leöntöttem az egészet rummal, így biztosan meg fogják enni. Meg is ették. Én nem ettem belőle.] Ma (február 10.) van, 6 hónapja, hogy hazulról a harctérre indultunk. [Jobb lenne otthon!]

Február 12. Pihenő Uscie-Ruskién. Konkoly százados 8 napi szabadságra elment. Én is kértem 14 napot [14 napi szabadságot] 24-től március 9-ig, nem tudni, megkapom-e [a hadtest-parancsnokságtól]?

Február 13. Reggel 9-kor Hancowára mentünk, s ott a 3. és 4. század elszállásolt. [Aljas egy hely.] Az ezredtörzs [és én], az 1. és 2. század Wyszowára ment.

Február 14. Pihenő Hancsowán. Hóolvadás kezdődik, rengeteg áradás.

Február 15. 25-ik születésnapom. Vajon hányat szabad még megérnem? Reméljük, hogy nagyon sokat. Délelőtt nyergeltünk, s Smerekowiecre mentünk előre a 22. lovasdandárt felváltani egy hétre a rajvonalban.[15] Lovaink Kwiatonban maradtak. Smerekowiecről a 3. és 4. századot felderítő őrsre küldték. Először csak a 4. század ment ki [Majthényi Pistával, de azután nemsokára] utána küldtek engem is a 3. századdal. Mi a rajvonal előtt lévő drótakadályok előtt vagyunk, előttünk vannak a tábori őrseink, mi pedig a paplakban lakunk. Puszta lakás teljesen, de azért nagyszerű. Rettenetes nagy sár van.

Február 16. Az éjjel a tábori őrsöket megvizsgáltam. Az éjjel egy gyalogjárőrünk meg akarta közelíteni az orosz rajvonalat Wirchnénél, de az oroszok fényvetőkkel világítottak, s így egész közel jutni nem tudott, s tüzelték is. A felderítés szerint az orosz rajvonal előtt egy másik raj-

---

[13] 45. Landwehr gyaloghadosztály.

[14] A 11. honvéd lovashadosztálynak a Szydlowy patakvölgy és a Smerekowicétől északra lévő 520-as magaslat által határolt védőszakaszt önállóan kellett megvédenie az alája rendelt 36. gyalogezred két zászlóaljával, a 98. gyalog ezred egy zászlóaljával és egy kerékpáros zászlóaljjal. Este a 9. honvéd huszárezredet kivonták és Uscie-Ruskiére küldték.

[15] A Tóthvárady százados parancsnoksága alatt álló 9. ezred, az 5./II. osztály és a 4. géppuskaosztag védőszakasz határa a Smerekowiec és Regetów közötti út volt.

vonal van felöltöztetett bábukkal. Ezt is, és még más híreket a gladiszówi tanító küld ide kisgyerekekkel [a kisfiával], a tanító a mi kémünk.

Tegnap is küldött egy jelentést, hogy Wirchne legelső házában van az orosz telefonállomás és egy járőr. A következő házban tisztek laknak, azután 4 házban semmi sincs, utána a többi házban kozákok beszállásolva. Erre rögtön telefon[parancs ment a tüzérséghez és pár perc múlva] parancsára, egyszerre 16 ágyúnk és 4 tarackunk [lőtte már a bemondott helyeket] egyszerre 3 oldalról. A tarackok, és ágyúk egy része gyújtógránáttal a házakat lőtte és gyújtotta fel, amelyekben [a kozákok voltak] beszállásolva. A többi ágyú gránát és srapnellel lőtte a telefonállomást és a tiszti lakást. Az eredmény nagyszerű volt, amint a tanító újra jelentette. A telefonállomást rögtön szétlőtték, a tiszti lakásba gránát csapott be, a benn volt 3 tiszt azonnal meghalt, a felgyújtott faluból pedig a beszállásolt kozákok menekültek Banica felé.

A szobánkban egy harmónium van, épp most játszott rajta [Bösze] Böszörményi lovasgéppuskás főhadnagy [az ötösöktől, a legnagyobb magyar mesemondó. Szépen játszott és], nagyon jól esett hallgatni a szép hallgató és kuruc nótákat, meg a himnuszt. Eszembe jutott az, amikor eljövetelünkkor halottam a himnuszt a szamosújvári templom előtt és most. Mennyi minden történt azóta? Hosszú félév telt el, s még az ezer meg ezernyi véráldozat sem elégítette ki a háború molochját. Magam előtt látom azt a századot, mely 151 lovasával ott állt 1914. augusztus 10-én a templom előtt, s látom most ugyanazt a századot [azaz a maradékét], melynek most éppen én vagyok a parancsnoka és 67 lovasból áll. Pedig már háromszor 20-20 ember pótlást is kapott a század.

Nagyszerű tavaszidő van, a hó [már] majdnem mind elolvadt, kissé a sár is fagyva van.

Február 17. Reggel visszavontak Regetówra, s ott ültünk késő délutánig, akkor újra előrevittek Smerekowiecre, s ott előőrsök voltunk reggelig a vízzel teli fedezékben.

Február 18. Kemény és szomorú napunk ez! Reggel 6-kor a gyalogsággal együtt támadásra mentünk gyalog Banica és Petna magaslatai [magaslati állásai] ellen. A gyalogság a mindkét oldali erdős magaslatokon megindult [nyomult] előre[16], mi pedig a kettő közötti nyílt völgyben Gladiszówon át. Egy darabig csak ágyúval lőttek [ránk], de mikor közelebb jutottunk, akkor puska és géppuskával is.

Amint a géppuska és puskák orosz részről ránk tüzelni kezdtek, a 3. századot, melynek parancsnoka én voltam, rögtön lefektettettem [és addig maradtunk fekve, míg elállt a géppuskatűz. Akkor mindig felugrottunk és rohantunk előre, de alig futhattunk 10-15 lépést, már újra megszólalt a géppuska, és ha nem akartam embereimet szándékosan elem együtt lekaszáltatni, hát újra le kellett feküdni. Olyan jól lehet hallani ilyenkor, hogy mikor jön az ember felé a géppuskatűz. Mert mindig az egyik szárnyról kezdte. Így először messzebbről hallatszott a golyók fütyölése, képzelhetni, hogy egy percenként 300 lövést leadó géppuskánál milyen nagy tömeg golyóról van szó. Egy egész golyókéve zúg az ember felé, majd egy pillanatig a feje fölött van, és aztán húzódik tovább. Ez az, amikor géppuska a rajvonalat szórja. Folyton lövi egyik végétől a másikig és vissza.] Puskával is rettenetes tüzelést kezdtek ránk [de igyekeztem a legkevesebb veszteséggel előre vinni a huszárokat. Nagyon szépen jöttek, mert látták, hogy én közöttük fekszem és rohanok előre a rajvonallal, nem maradok hátra még 100 lépést sem. Erős tűzben

[16] A csoportnak, amelynek kötelékébe a fél 9. ezred is tartozott, a gladyszówi templommagasságáig kellett előnyomulnia, s ott védelemre berendezkedve állását tartania, amíg a szomszédos gyalogcsapatok vele egymagasságba érnek.

csakis így lehet az embereket előre vinni, ha látják, hogy az ember a saját életét is épp úgy vásárra viszi, mint a huszár az övét. Ennek nagyszerű példája akadt éppen itt a szomszéd századnál, a 4-iknél, melynek mivel Majthényi reumával beteg lett, Brunhuber a parancsnoka. Ő a rajvonal mögött egy árokban visszamaradt, állítólag vissza is szaladt volna.]. Az ezred 4. százada, amelyet Brunhuber főhadnagy vezetett, szétszaladt teljesen [szétmentek, mint a csirkék]. [Én láttam ezt, felugrottam, odaszaladtam hozzájuk, összeszedtem őket abban a fülsiketítő golyózáporban, az én századom balszárnyához csatlakoztattam őket és vittem magammal előre.] Brunhuber főhadnagy állítólag visszafordult, s ez volt az ok. Késő délután találták meg egy pocsolyában, hogy miként került oda, homály [nem tudta, de sebesülve sem volt. Ilyenkor az ember gondol valamit. Ezért a viselkedésemért kaptam az első kitüntetésemet.]. Az 5. ezrednek is szétszakadt a 3. százada, csak a Déry főhadnagy százada, s a géppuskás osztag jött tovább [maradt rendben]. Én a [2.] századdal, dacára a borzalmas tüzelésnek, folytattam az előnyomulást, s sikerült a [tőlünk balra és jobbra az erdőben előrehaladó] gyalogsággal egy vonalban, előre jutnom [maradnom]. [Úgy délfelé] Ott aztán beástuk magunkat, s kezdődött a mi részünkről is [élénkebben] a tüzelés. Este, mikor a tüzelés kissé alább hagyott, kijött az ezredparancsnok, Tóthvárady százados rendkívül megdicsért, hogy [ilyen sík terepen] ilyen heves tüzelés mellett [ilyen kevés veszteséggel] is ilyen szépen vezettem előre a századot [nemcsak a saját századomat, hanem még a szomszéd századot is rendbe szedtem és előre vittem], s nem hoztam szégyent az ezredre, ha már a 4. század szét is szaladt. [Megbízott egyúttal most mindkét század felett a parancsnoksággal.] A szétugrott 4. század emberei egész nap gyűltek oda hozzám kettőnként, hármanként, szóval lassan-lassan kezdtek visszajönni. Az előnyomulás közben elesett [egy igen derék szakaszvezetőm,] Opricsa György és 1 huszárom, Kutas Dániel tizedes karját pedig átlőtték [csuklóján megsebesült].

Február 19. Éjjel parancs jött, hogy az éjjeli köd leple alatt lopódzunk előre a szomszéd dombig, s ott még a világosság beállta előtt ássuk be magunkat. Ez meg is történt. Mire világos lett, már lőhetett a muszka, mert bent voltunk már a jó fedezékben. Mielőtt azonban előnyomultunk volna, egy kis járőrt előre küldtem, biztosításra. Jó is volt bizony, mert pár perc múlva erős puskaropogás hallatszott. Járőröm egy 5 emberből álló gyalog kozák járőrrel találkozott, kettőt közülük lelőtt, ezek halva ott maradtak, a többi, eldobva puskáját elszaladt. [A fegyvereket behozták.] A két halottól elvették a puskát és a kardokat. Egyik kard nálam van [Az egyik halottról levett kardot nekem hozták.], még véres helyenként, a többi fegyvert beszolgáltattam.

Az egész napot ebben az állásban töltöttük. Az itt lévő 2 század (a 4. század is lassan gyűlni kezdett), átvettem az osztályparancsnokságot. Sok víz van, a fedezékekben alig lehet maradni, a hó majdnem mind elolvadt. [A szomszédos csapatoktól] Nagyon sok halott fekszik temetetlenül a mezőn. Ott fekszik egy, egész közel az én fedezékemhez, úgy 10 lépésre, hason fekve, orrából, szájából a hidegtől megfagyott vízcsapok lógnak le. [Nem olyan szép az a hősi halál, mint a képeslapokban odahaza!] Távolabb másik három, egyik éppen kötözte sebesült társát, mikor a golyó érte. A kezében van még a pólya, úgy fekszenek ott holtan. Legalább 180-200 halott fekszik azon a kis területen, amit én a fedezékből beláthattam.

Furmann hadnagyot ma hozzám beosztották, mint 4. század parancsnokot. [Most jött ki, november 1-jén a Ludovikából és máris megkapta a „macska" nevet, mert olyan vézna. Ez már rajta is marad, amíg él!]

[*Február 20.* Éjjel, az én két századom megerősítésére még egy félszázad gyalogságot kaptam erősítésül. A nap folyamán az állásban maradtam. Tüzérségünk, vagy 20 ágyú, 6 tarack és 2

tizenöt centiméteres tarack, folyton lövi az ellenséges állásokat, jó eredménnyel. Orosz részről 2 hegyi ágyú a legkellemetlenebb, ezek valahogy a jobb oldalról lőnek és egész közelről és jó találatokkal.

Február 21. Éjjel előrelopództunk még 2 dombot Wirchne utolsó házának magasságába. Minden éjjel igen élénk tüzelés szokott lenni. Legalább egyszer az oroszok szuronyra jönnek, de volt úgy, hogy háromszor is egy éjszaka. A mieink ki sem bújnak a fedezékből, csak puska és géppuska tűzzel verjük őket vissza súlyos veszteséget okozva nekik. Nagyon jól beváltak világító pisztolyaink, melyekről a kilőtt rakéták több száz lépésre elvilágítanak. Kézigránátjaink és aknavetőink is beválnak.

Február 22. Az éj folyamán a muszka megcsendesedett, mintha egy része elment volna. Ágyúik sem szólaltak meg ma. Általában ma csak gyenge tűz volt.]

Február 23. Éjfél felé parancs jött, hogy az egész gyalogságot elszállítják vasúton máshová, s így itt a támadás abbamarad. Minden csapat észrevétlenül vonuljon vissza még éjjel a smerekowieci védőállásunkba. Ott kellett hagynunk ezt a vérrel bőven áztatott, de dicsőségteljes földet [„halálvölgyet"], egy nagyobb cél kedvéért! Reggelre már Smerekowiecen voltunk, s egész nap ott maradtunk. Konkoly százados szabadságáról ma bevonult. Vajon én mikor mehetek el? Annyira el vagyok keseredve miatta, hogy nem is írok róla bővebben, minek izgassam magam.

[*Február 24.* Délután Kwiatonba mentünk a vezetéklovakhoz.

Február 25. A dandárt az állásban felváltotta a gyalogság és így az ezred lóra ülve Waevozkára ment és ott elszállásolt. Rongyos, piszkos falu egy lehetetlenül magas hegy tetején.]

Február 26. Délelőtt az ezredparancsnok az egybegyűlt tisztikar előtt a Wirchne–Gladiszovi 5 napos [támadás alatti viselkedésemért] ütközet miatt rendkívül megdicsért, s kijelentette, hogy kitűntetésre terjesztett fel. [Még lovat is kaptam tőle, a *Pistát*.]

Most, másodszor terjesztenek fel kitüntetésre, szóval lesz két érmem. Délután fél 2 órakor [váratlanul] [meg]kaptam a szabadság engedélyemet [2 hét az oda és visszautazást nem számítva], persze azonnal összepakoltam, s lovon [Jánossal lóháton elmentünk] Grybowra mentem [ahol akkor a trénünk volt, lovainkat otthagytuk]. Onnan kocsin [Gyárfás Berci kocsival küldött] Neusandecbe, s ott este 8-kor vonatra ül[het]tem [Jánossal együtt]. [Nagyon jó volt a kényelmes I. osztályú fülkében, rég nem tapasztalt érzés.]

[*Február 27.* Ezentúl csak futólagosan folytathatom a naplót, mert lusta voltam rendszeresen írni.

Február 28. Tarnówban voltam 28-án reggel. Ott megfürödtem, délben francia pezsgős, kiváló ebédet ettem és utaztam tovább Orló felé. Kassán át Pestre, onnan Kolozsváron át Szamosújvárra mentem, onnan meg haza.

Március 16. Az ezredhez vissza márc. 16-án érkeztem meg. Hogy a szabadság ideje alatt jól és flott éltem, azt lehet gondolni.

Mikor az ezredhez bevonultam, épp az úton találtam őket. Mentek Stroze-Niznyre.

Március 17. A Hadfy[17] hadosztály Daubner ezredes csoportjához vagyunk beosztva, mint tartalék. Havazik.]

---

[17] *Hadfy Imre* altbgy. a keleti hadszíntéren harcoló, 39. honvéd gyaloghadosztály parancsnoka 1914. augusztus 9-től. Nagykárolyban született 1843. november 2-án. Hadnagyként vesz részt alakulatával

Március 18. Ebéd után parancs jött, hogy Bobowán át Siedliskára lovagoljunk. Bobowán láttam 2 db 30,5 cm-es ágyút [tarackot] tüzelés közben[18]. Siedliskán gyalogtűzharchoz szálltunk, s az est [sötétség] beálltával előrementünk, s Slomiankánál felváltottuk a rajvonalban lévő 9. honvéd gyalogezred 1. zászlóalját. Hadfy-hadosztály, Molnár ezredes csoportja. Hogy az oroszok éjjeli előnyomulását megakadályozzuk, az állás[unk] előtt[i faluból minden éjjel] egy házat felgyújtottunk, mely az előterepet aztán megvilágította. [Persze így a muszkák nem is támadtak, mert az előtér egész éjjel teljesen be volt világítva. Viszonzásul ők meg nappal lőttek minket 14 cm-es amerikai sárga gránátokkal, pedig a fedezékeink is rosszak voltak, mert asztalegyenes szántóföldbe voltak beásva. Nappal egyáltalán nem lehetett mozogni, mert azonnal odagyújtottak.]

Március 19. Kellemetlen szeles, havas nap. A fedezékekben vagyunk. Gyenge tüzelés, inkább ágyúharc. Az oroszok nehéz, 12-es tarackokkal is lőnek. Éjjel egy pár ház felgyújtásával világítottunk.

Március 20. Egész nap a fedezékben. Erős szél, de azért tavaszias idő. Tábori őrseink [karabély] össztüzekkel visszaverték az orosz előőrsöket. Éjjel házak gyújtogatása.

Március 21. Szép, napos, tavaszi idő, de kissé hideg szél fúj. [Egész nap] A fedezékben kussolunk [és egy óriás doboz sonkakonzervet (egy teljes sonka!) rágunk unalmunkban Bogdánffyval, meg borozgatunk. Most ő az 1., én a 2. század parancsnoka vagyok]. Éjjel házi kivilágítás.

Március 22. Egész nap a fedezékben voltunk. Délután parlamenter útján az oroszokkal 2 órai fegyverszünet köttetett, délután 2-4-ig, hogy a 2 harcvonal között fekvő halottakat eltemessék. Ez meg is történt. Mikor halottszedőink az első halottakat szedték össze, az egész orosz rajvonal felugrott, s sapkájukkal, kezükkel lengetve kiáltották mifelénk magyarul: [Mikor azonban a mi sebesültvivőink kimentek a vöröskeresztes zászlóval, az ellenség tüzelni kezdett. Erre abbahagytak mindent. De nemsokára újból elcsendesült a lövöldözés és maguk a muszkák ugráltak ki a fedezékekből mutatni, hogy az előbb csak félreértés volt. Erre összeszedték a mieink is az elesetteket és sebesülteket. A muszkák pedig átkiabálták:] „Éljen magyarszki! Éljen honvéd!"

Az est beálltával parancs jött, hogy a 9. honvéd gyalogezred felvált. A felváltás éjjel 12-kor történt, mi gyalog visszamentünk Siedliska templomához, az úgy 7-8 km volt, s ott az úton ácsorogva, fázva dideregtünk reggel 6-ig. Akkor jöttek a lovaink előre, s azután Bobowán át Stare Nyizsnyre lovagoltunk, s ott a majorban beszállásoltunk. Szép, tavaszi idő van.

Az öt éles nap után nézzünk be „eligazításra" a védőállások labirintusába. Milyen terepen zajlott le ez az állócsata? Mit jelent az, hogy „fedezék" és néhány más műszó szabatos megfejtése, már többször is idézett Berend törzsfőorvos tollából[19]:

Bosznia-Hercegovina okkupációjában, 1891. október 1-től hat éven át a Ludovika Akadémia tanára. 1905. május 1-től a brassói 24. honvéd gyalogezred parancsnoka, 1910. szeptember 17-től a kolozsvári VI. hv. kerület pság-án szolgál, majd a Bp-i I. honvédkerület törzsében. Csak 1915. szeptember 26-tól nevezték el róla a későbbi XXVI. hdt-et.

[18] 1911-ben gyártott, 1916-ban korszerűsített mozsárágyú, amit leginkább tüzelőállások, támpontok, figyelők ellen használt nehéz löveg *rombolótűzben* (pontos lövegmegfigyeléssel vezetett tűz) a galíciai fronton.

[19] *Berend*, 243-244. p.

Fél, helyenként egy kilométernyire az első vonal mögött húzódik a tulajdonképpeni védővonal, az úgynevezett „felvevőállás", amely egészen várszerűen van kiépítve. A gerendákkal, földdel teljesen fedett, kifelé csak szűk résekkel nyíló, egymást oldalazó lövőállások előtt keskeny, úgynevezett buktatóárok, ez előtt drót-, az előtt két sor farkasverem, ötven vagy 100 lépéssel a vonal előtt többszörös összebonyolított drótakadály, amely közé még levágott fagallyak vannak dobálva olyan sűrűn, hogy keresztüllátni még lehet, de keresztülgázolni már nehezebb. Még ez előtt buktató-árok – 4 sor farkasverem – és egy ferdén előreálló palizádsor, amely csak 40—50 cm-nyire áll ki a földből. Métermagas szuronyok a farkasvermek alján. Leltek az egyikben tegnap egy muszkát, akinek bement a combján és kijött a nyakán.

A cél az, hogy az ellenség, bármilyen gyorsan rohan is előre, megálljon egypár percig a gyors tűz alatt biztos lőtávolságban. Ez az állomás éppen elég arra, hogy mind átüljenek a – csupa 1. osztályú kupékból álló – halálvonatra, még sebesebb gyorsasággal.

Hetek kellenek ahhoz, amíg egy állás így elkészül, mert éjjel ébren van mindenki, s csak ilyenkor lehet dolgozni – csak nappal alusznak az emberek. Ilyenkor elég, ha az őrszem virraszt. Zegzugos futóárkok mennek a még hátrább levő földbe ásott kunyhókhoz, amelyekben a tartalék tanyázik – az előretolt állásokhoz is futóárkok vezetnek. Az a vonal, amelyben most vagyunk, már a harmadik előretolt állás; vérrel fizettek minden lépést.

És ugyanígy, – vagy még jobban – vannak megerősítve az orosz állások. Nagyon megtanulták ennek a módját Liaojáng meg Mukdennél[20].

Az ő vonaluk mindenütt „3 emeletes" – 3 sor egymás mögött; a hátsók magasabban vannak, mint az elülsők.

Most, amikor már 80, helyenként 60 lépésnyire állnak egymástól a vonalak, már éjjel sem lehet dolgozni; nyitott futóárkokban sem lehet előremenni a kézibombák miatt. Ilyen távolságra már könnyű belecélozni a lőrésbe is; állandó a tüzelés; itt már dolgoznak az ekrazitos szelencéket dobáló kis aknavető ágyúk, s aki egy másodpercre kiemelte a fejét, halva húzza vissza.

Ilyenkor vagy nyílt rohammal kell előremenni – rettenetes véráldozatok árán – vagy pedig a föld alatt.

Nyilirányban ásnak a drótakadályok, farkasvermek vonala alatt jó mélyen, széles alagutat, amíg 5-10 lépésnyire közelítik meg az ellenséges fedezéket. Folytatják párhuzamosan az orosz árokkal, jobbra, balra az odavezető alagúttól. Ennek a kereszt-alagútnak már csak vékony földréteg a teteje, de jól alá van támasztva gerendákkal, mint a bányákban. Legkeservesebb a földet kihordani ezekből az aknákból. Ha az alagút készen van, megtölti a megszálló csapat az odavezető fedett futóárkot, a gerendákat elrántják, a föld beomlik, a lövőárok készen van és a következő percben már meg is van szállva, mert a hátsó vonal ugyanakkor tűzesővel akadályozza meg az ellenséget a legcsekélyebb mozgásában is.

És ekkor kezdődik a kedélyes labdajáték kézi bombákkal vagy aláaknázzuk az ellenséges árkot és felrobbantjuk mindenestül. Ha pedig ők ügyesebbek és gyorsabbak, ők teszik meg nekünk ezt a kis szívességet.

A repülőgépek harcánál az győz, aki fölibe röpül a másiknak; a földalatti harcnál az, aki az aknáját mélyebbre ásta.

A húsvéti csata

Przemiśl elfoglalása után[21], az oroszok az ott felszabadult erőket is a Kárpátokat védő csapatok ellen vetették harcba. Az osztrák-magyar 3. és 4. hadsereg ellen fordultak. Állandóan

[20] Utalás az orosz-japán háborúra.

ezeket akarták szétválasztani egymástól. Nagy erővel történő támadásuk következtében a IX. hadtest jobbszárnyát kissé hátra kellett kanyarítani. A IX. és III. hadtest között Regetőnél befészkelődött oroszok visszaverésére ma 11. lovashadosztályból a 24. lovasdandárt és a gyalogosztagot használták fel.

A 24. lovasdandárt és a gyalogosztagot március 25-én Izby–Bieliczna–Tylicz körletében gyülekeztették és ezek 27-én a 8. császárvadász hadosztállyal vállvetve a Jaworzynka–Wysola magaslatot megszállva tartó oroszokat többszörösen megtámadták és március 31-ére heves harcok árán védelmi állásukból kiverték. Április 3-án az ellenség a Wysola 788., Palikowa 748. és Sekowa 681. magassági pontok vonalában lévő állásaikat nagy erővel támadta meg, de csapataink az oroszokat visszaverték. A huszároknak Wysolán lévő állásai előtt 350 orosz (tiszt és legénység) holtteste maradt. A 24. lovasdandár felváltásáig, április 16-ig az elfoglalt állásait ismételt támadások ellenére hősiesen megvédelmezte.[22]

A hadműveleti körletben tűzközelben így jegyezte fel a történéseket Ehrlich Géza:

Március 24. Délután parancs folytán Florinkára lovagoltunk Grybowon át, s ott beszállásoltunk. Gyönyörű tavaszi idő van, az úton most láttam először port a múlt év ősze óta.

Március 25. Pihenő Florinkán. Az idő szép, tavaszi, de kissé szeles. Ma volt a haditörvényszék ülése Szundy Géza gazd. főhadnagy és Geiselhardt állatorvos kölcsönös becsületsértése ügyében. Én a Geiselhardt védője voltam. [Szép egy társaság. Ez is csak őközöttük fordulhat elő.] Szundy főhadnagy 1 havi, Geiselhardt állatorvos 1 és félhavi szigorított foglárfogságot kapott a kölcsönös becsületsértés bűntette miatt.

[*Március 26*. Már kezdődik a jó életünk. Van minden, ami csak kell. Minden nap sör, bor, pezsgő (magyar és francia), Gerbaud-tól 2-3 naponként friss sütemény. Ezeket Papp Caius, aki most itt szolgál az ezrednél, hozza a saját autóján Pestről. Egy héten átlag kétszer Pestre megy ezekért a dolgokért.

Reggel menet Polanin át Tylicre. Útközben a magas hegyi hágókon óriási hóvihar fogott el. Pántz alezredessel együtt lakom a postán.]

Március 27. Reggel 5-kor riadó. Lóháton Muszynka és a magyar határon át Végpetribe kerültünk [mentünk]. Ott tűzharchoz lóról szálltunk. Örömmel láttuk a faluban a Községi bíró, Házasulandók kihirdetése és Hirdetmény magyar feliratokat. [Ez legalább Magyarország!]

Innen gyalog Cigelkára mentünk, ott, mint dandár tartalék egy magaslatot szálltunk meg. Délután parancsot kaptunk, hogy gyalog Blechnarkára meneteljünk, s ott további parancsot kapunk. Ott a 87. gyalogezred alá rendeltek, és a Wysota magaslatot szállatták meg velünk. A magaslat megszállása közben erős tüzérségi tüzet kaptunk.

Március 28. Wisota magaslatot tartjuk megszállva, fedezékeink nagyon rosszak, mert a talaj sziklás. Rettenetes eső és hóvihar volt egész nap. A fedezékben [is] őrült hideg van [mert nincs kályhánk], egész nap és éjjel [pokrócokkal betakarva] dideregtünk. Enni nem kaptunk tegnap reggel óta, ma estig.

Március 29. Wisota magaslaton. Több emberünk keze, lába elfagyott. [Felváltás nélkül nem is lehet napokon át az embereket kinn, a hóban tartani, megszakítás nélkül éjjel-nappal, minden

[21] Március 20.

[22] *A magyar huszár*, 257. p.

melegítőhely nélkül. A bakáknál] a gyalog ezredből 60-nak fagyott el a keze, lába. Az idő csendes, hó esik, de hideg van.

Március 30. Ugyanaz, mint a tegnap, még rettentőbb hideggel. A saját ezredparancsnokság rendkívüli érdeklődését mutatni kijött a hegy lábáig és úgy beszélgettünk. Szóval, majdnem kijött a rajvonalba egy rövid, 3 perces látogatásra. Vakulj magyar, s fagyj meg!

Március 31. Este lejöttünk Wysowa faluba, s ott beszállásoltunk.

Április 1. Wysowán egy szakasz [van csak kint] előőrsön. Bár visszamehetnék már a lovakhoz! De egyelőre, azt hiszem, nem lesz belőle semmi.

Április 2. Wysowán vagyunk. Helyzet ugyanaz, mint tegnap. Szép, tavaszi idő jár, de a havat felolvasztani nem tudja.

Április 3. Reggel 7 órakor riadó volt. Ugyanis az oroszok ma reggel kétszer intéztek rohamot állásaink ellen. Az első roham tűzzel lett visszaverve, a második majdnem sikerült, de akkor szuronyt szegezve tört előre a tartalék, és az oroszokat visszavetették. Minket a Wysowától északra fekvő magaslatokra vittek, s itt vagyunk rajvonalban. Délután rettenetes [heves] ágyútüzelést kezdtek a mieink. A srapnelek földtölcséreitől [föld szétcsapásaitól], amikor a földből kivág a becsapódáskor, meg a srapnelek vörös-fehér robbanási füstjétől az orosz állás alig volt látható. Az orosz [ellenséges] tüzérség alig válaszolt, amit lőtt azt csak a rajvonalra lőtte. Mikor így a tüzérség az oroszokat megpuhította, délután 5 tájban, megkezdte a gyalogság a támadást. A saját tüzérség folytonos élénkséggel dobta tüzét a muszkákra. Rettenetes ágyú és puskatűz volt. Ezer meg ezer puska ropogott szakadatlan, órákon át. A mieinknek támadásukkal sikerült az orosz állást 150 lépésre megközelíteni, s ott beásták magukat. A tüzelés azonban tovább tartott, szakadatlan.

A napokban, a támadásoknál, a mi 3. császárvadász ezredünk rohamánál a kezüket megadásra feltartó muszkákat [mind] leölte. Ugyanis többször ezt csak cselből tették a muszkák. Ennek válaszaképpen a tőlünk elfogottakat az oroszok sorba állították, s mind agyonlőtték. A háború felkelti az állatot az emberben. [Egy barbárság egy másik, nagyobb barbárságot vált ki.] Egy orosz fogoly mondta, hogy ő az ezredével eddig Przemyślnél volt. Onnan jött ide 2 ezred, s amikor tegnap megtudták, hogy támadás készül, öten elindultak, hogy átszökjenek hozzánk. Azért erősen féltek, mert a tisztek azt mondják [nekik], hogy itt, nálunk mind megölik a foglyokat. Ők elindultak a mi tábori őrseink felé, s amint elég közel jutottak, [kiabálni kezdtek,] feltartották a kezeiket, s [fegyvereiket] puskáikat eldobták. A többi négy azonban megijedt és visszaszaladt. Ő egyedül azonban tovább jött, s megadta magát. Azt mondja, hogy rettenetesen rossz az élelmezésük, sokat éheznek, mert az utak rosszak, s nem bírnak a kocsik rajta [megfelelően közlekedni] járni. Kérdezték tőle, melyik katonától félnek a legjobban? Azt mondja, a huszároktól. [Kérdezték: miért? Azt felelte: mert azok vadak.] Mutattak neki egy huszárt, aki [már] szürke nadrágban volt. Azt mondta, ettől nem félnek. Akkor mutattak egy[et, aki] vörös nadrágot [viselt], erre alig mert ránézni, úgy félt, és óbégatott.

Április 4. Húsvét első napja. A muszkák itt az ünnepre szünetet kértek, de nem kaptak. Már korareggel boldog ünnepeket kívánt nekik a saját tüzérségünk, vagy 70 srapnel és gránáttal. [Piros tojás!] Gyönyörű, tavaszi idő van, de [hűvös] hóval. A fedezékben vagyunk. [Kinn ülünk Juszuffal meg Bogdánffyval a fedezék előtt egy kicsi asztal mellett és kosztolunk, iszunk, meg blattozunk.]

Április 5. Át kellett volna menni a muszkákhoz, öntözni, de hát ez most nem ajánlatos. A szép, meleg, tavaszi napot a fedezékben kártyázással és bolondozással töltöttük el. Délután a századommal egy előretolt állásba mentem előre, hol holnap délig leszek.

Április 6. Az este úgy 9 óra körül rettenetes puskatüzelés kezdődött, rögtön utána megszólalt a mi 20 ágyúnk és 6 tarackunk és szünet nélkül bömböltek. A muszka ugyanis a sötétben támadott, de az irtózatos puska, géppuska és ágyútűzben a támadás [összeomlott] meghiúsult. Délben felváltottak és Wisowa faluba mentünk le.

Április 7. Az este a [gyógyfürdő] fürdőtelep egyik faháza ismeretlen okból 10 óra felé kigyulladt, ott voltunk hajnali 2-ig oltani. Az éjjel nyugodtan telt el, támadás egyik részről sem volt. Délután az orosz tüzérség gyújtógránáttal lőtte a szomszédos Blechnarkát, és fel is gyújtotta. A mi falunkat, Wisowát is lőtte, de [a lövések legnagyobb rész hosszú volt] nagyobb kárt okozni nem tudott. Tüzelésük válasz volt a mi tüzérségünk előbbi napi tüzelésére, mikor is egy falut teljesen felégettek, s az őrsnek futva kellett onnan menekülnie. Délután a jobb arcom fájni kezdett, s kezd dagadni. Arczsábát kaptam.

Április 8. Az arcom még mindig [nagyon] fáj. 200 lovas pótlás érkezett. Velük jött Tógyer[23], báró Majthényi és Kovács Berci[24] századosok és Soket [nagytata] hdgy.[25], gróf Wass Béla[26] kadét őrmester. Cinta önkéntes tegnap a vezetéklovakhoz hazulról megérkezett.

Április 9. Tegnap este az újonnan jöttek felváltottak [minket, tiszteket], s ma este a lovakhoz Végperibe visszamentünk.

Április 10-11. Pihenő Végpetriben.

Április 12. Reggel 5 órakor kiküldettem szemrevételezni egy állást. Rettenetes hófúvás és szél volt, bőrig megáztam a nagy lovaglásban [mert esett is közben].

Április 13. [Ma] Reggel kiküldtek Blechnarkára, ahol eddig Tolnay [*Lues*] tartalékos főhadnagy[27] volt a lövegfedezet [4. század] parancsnoka, hogy őt, míg vele Végpetriben jegyzőkönyvet vesznek fel, helyettesítsem. Azonban estig vissza nem érkezett, kénytelen kelletlen Blechnarkán kellett háljak.

Április 14. Délelőtt jött vissza csak Tolnay, akkor én visszalovagolhattam Végpetribe. [Útközben volt egy része az útnak, úgy 2 km, amit az oroszok láttak és amint arra ment alaki, azonnal ágyúzni kezdték. Ott mindig vágtában mentünk át.] Szakadatlan zuhog az eső, a patakok tengerré dagadtak, átmenni rajtuk, lóháton sem igen lehet. Mire hazáig értem, már újra bőrig áztam.

Április 15. Pihenő Végpetrin.

Április 16. Menet Végpetriből Brunary-Nizsnire, s ott beszállásolás. Nagyon szűken férünk, a lovak egyharmada kinn van a szabad ég alatt. Időjárás szép, tavaszias.

Átcsoportosítás

Április 17-22. Pihenő Brunary-Nizsnin.

---

[23] Jakabffy Tódor százados.

[24] Kovács Albert főhadnagy, ez év augusztus 1-jén századossá léptetik elő.

[25] *Soket Károly* tartalékos főhadnagy (Marosvásárhely, 1880. – ?) 1914-ben vonul be, 1915 januárjától van a keleti (orosz) fronton, 1918 végén szerelt le és pénzügyi tanácsosként dolgozott Marosvásárhelyen.

[26] Wass Endre gróf, a HL által őrzött anyagban hibásan Béla!.

[27] Tolnay Lajos t. főhadnagy ezredbeli beceneve volt a *Lues*.

18-án – A [Majthényi] 4. századot átvezényelték, s így kényelmesebben vagyunk. Délben egy orosz repülőgép 2 bombát dobott Grybowra. Egyik hatástalan maradt, a másik egy civil kocsist és 4 lovat sebesített meg. 19-én – [Majthényi Pista szállásán szép hölgyek is vannak. Pista nem nagyon hív, de azért minden nap átkocsizunk hozzá! Már az ajtóban így fogad: „Itt a keksz, pálinka, egyetek, igyatok és mehettek!" Megyünk – mondjuk mi, és ott ülünk fél napokat.] A napot lórumozással ütjük el. 21-én – Pihenő, átmentem a 4. századhoz délután látogatóba. A hadtestparancsnok dicséretét az ezred előtt kihirdették.

Április 23-25. A századot a 2. századdal együtt Carnára tették át, mert Brunaryra sok lőszeroszlop jött. [Carnán az iskolában lakunk mind.]. Április 23-án Béla napját Kovács Berci és gróf Bethlen Béla szépen megültük. Kilencünknek 10 üveg pezsgője volt, s még sok egyéb jó [üveg] „dal" (bor). A bor ugyanis az idők folyamán a „dal" elnevezést kapta [Ezt a nevet adta ugyanis Endre gazda a bornak], a pohár pedig az üvegkotta nevet. [Jó vidám pajtások ezek!] A mulatságnak sem a jókedv, hanem a „dal" hiánya vetett véget. Volt cigányzenénk is, én is játszottam, volt csűrdöngölő, 4 huszár táncolta felváltva [óraszám], szóval, igen vidám este volt.

Április 26. Reggel 4 órakor felkeltünk, mert 5-kor indultunk. [Reggel 5-kor indulni kellett, hát innen is látszik, hogy kár lett volna lefeküdni.] Grybów – Neusandecen át Szimanowicére meneteltünk. Csak a 3. század volt ott [került oda], a többi [század] más, kisebb [szomszédos] falvakban oszlott meg. Holnap Zaklicyn környékét érjük el. Ott valami feladat fog ránk várni. Amint mondják, a Gorlice–Babowa–Bártfa-i frontra a németek 5 új hadtestet hoztak, s így az offenzíva a mi részünkről valószínűleg minél előbb meg fog indulni.

Április 27. Reggel háromnegyed 6-kor indultunk, s Neusandecen át Zdoniára meneteltünk (Zaklycintől délnyugatra). Útközben többször zápor kapott meg, Gyalázatos, rossz falu, roszszabbat képzelni is nehéz. A német 11. hadsereg alá tartozunk[28].

Április 28. – május 1. Pihenő Zdowián. A német 11. hadsereg a gárda- [és a] 3. és 6. hadtestekből áll, azon kívül 2 önálló hadosztályból. Feladata Tarnow és Zaklycin között a megerősített orosz állásokat áttörni. Mi az áttörés után üldözésre vagyunk hivatva. Május 1-jén gyönyörű, szép reggel. A huszárok lakásunk ablakait, s ajtóit zöld gallyakkal igen szépen feldíszítették. Az ajtó bejárás elé egy egész zöld gally lugast készítettek. Rajta egy nagy papírosra ráírták: „Éljenek a mi tiszt uraink! – a 3. század legénysége." [Ilyen a huszár!]

A gorlicei áttörés, a tarnowi csata

Május 2-án a 11. lovashadosztályt is alárendelték a 4. hadseregnek. Május 6-án, a hadsereg két lovas seregteste (a 2. lovashadosztályhoz tartozó 3. dandár) átkelt a Dunajecen és több oszlopban kelet felé üldözte az oroszokat, de Danrowától nyugatra nagy orosz erők elkészített védelmi állásokban elállták az útjukat. Az összefüggő, igen jól telepített és berendezett védelmi állásokat nem lehetett megkerülni. A lovasság széles arcvonalon, csoportonként harcolt és így kereste zöme számára az áttörésre legalkalmasabb helyet. Csak 8-án, három német és egy bosnyák zászlóalj támogatása mellett tudta az orosz ellenállását leküzdeni. Május 11-ig állandó harcok között törtek előre a San-ig. Ahol csapataink sikert értek el, átkeltek a folyón, de az üldözést nem folytatták, mert az oroszok május 19–20-án, a Jaroslau és Radymno között harcoló

[28] A m. kir. debreceni 11. honvéd lovashadosztály 1915. április 28-tól május 2-ig Zakliczynben volt, mint a gorlicei áttörés végrehajtásával megbízott német 11. hadsereg tartaléka.

hét gyaloghadosztályunk ellen 14 gyaloghadosztállyal intézett ellentámadást. A jaroslaui hídfő és Eieniewa a nehéz és veres harcok után is kezünkben maradt.

Kövessük a 9-esek különútját a naplóval:

Május 2. Délután 5 órakor riadó[29] volt. Kivontak a 11. német hadsereg kötelékéből és a [cs. és kir.] 4. hadseregünkhöz osztottak be. Zaklycynen át Pryuborowra meneteltünk, hová éjjel [12-kor] fél 2-kor érkeztünk meg. Én még eligazításra [is] kellett menjek a hadosztályhoz Debnora, s így csak hajnali fél 4-kor kerültem [haza] Pryborowra. Időjárás szép.

Május 3. Reggel 6 óra 45-kor tovább meneteltünk, és Zaborowon beszállásoltunk. Egyben a Stöger-Steiner hadseregcsoporthoz[30] [osztottak be] kerültünk. A németek és most a mi [általunk] megindított [offenzíva] támadásunk, már eddig is a legszebb [szép] sikerrel járt. Reménynünk a jövőre nézve is a legkedvezőbbek. Csapataink nagy része már a Dunajec túlsó oldalán van, az oroszok menekülésszerűen szaladnak, a közbeeső falvakat felgyújtva.

[El van rendelve a mente viselése újra panyókára vetve. Már az ősz óta nem viseltük így.]

Május 4. Reggel 6 óra 15-kor indulunk Sikorzycére, s ott du. 4-ig készenlétben voltunk az üldözésre. Akkor a közeli Przybislawicén beszállásoltunk. [Út] Közben az ellenség nehéz tüzérséggel meggránátozott, sebesülés nem volt. A falu teljesen üres, egyetlen egy élő lélek [még állat] sincs benne. Sok ház ellenséges gránátok által lerombolva. Csak úgy, félszemmel aludtunk, mert az orosz tüzérség [folyton] lőtte a falut.

Május 5. Sikorzycén készültségi állásban.

Május 6. Délután 2 órakor átkeltünk a Dunajecen épített hadihídon azzal a feladattal, hogy Dabrowa falut foglaljuk el. Délután 6 tájban [8-kor] értük el a Dobrowától nyugatra fekvő Buce majort, s ott a [lovagló] tüzérség a tüzet a dobrowai vasúti töltésen lévő, beásott ellenséges rajvonalra megkezdte[31]. Útközben az ellenséges tüzérség srapnel és gránáttal lőtt ránk, volt is egy sebesültünk.

---

[29] A gorlicei áttörés – az 1915. évi tavaszi hadjárat bevezető hadművelete a keleti hadszíntéren.

[30] A német 11. hadsereggel északról szomszédos cs. és kir. 4. hadsereg északi szárnyán Otfinów és a Dunajec torkolata között küzdő Stöger-Steiner csoport csapatai május 2-án kierőszakolták az átkelést a Dunajecen. A 11. lovashadosztályt, hogy a Stöger-Steiner csoport által nyitott résen át előretörjön, és az oroszokat üldözze, e csoport alá rendelték és Sikorzycere irányították.

[31] Május 6-án 6 óra 40 p-kor gróf Bissingen altábornagy a 11. lovashadosztály parancsnoka Jadowniki Mokre-ban (az otfinowi hadihídtól 5 km-re nyugatra) Stöger-Steiner altábornagytól azt a távirati parancsot kapta, hogy a lovashadosztály a lehető leggyorsabban Otfinow és az attól északkeletre levő Folw. Dyament között gyülekezzék. A lovashadosztály-parancsnokság 7 órakor elindult a hadihídhoz 7 óra 30 p-kor 4 felderítő járőrt küldött előre Gorzycére, Klyzre, Zelichowra és Lubiczkora (Gorzycetől délre egy felderítő vagy összekötő járőrt sem küldött). 9 óra 45 p kor Stöger-Steiner altábornagy úgy intézkedett, hogy ha a támadással - megbízott Schaible tábornok csapatai az ellenség védelmi állásait áttörik, a 11. lovashadosztály üldözésre előremenjen. Tüzérségét, lovas géppuskaosztagait vonja magához.

A 11. lovashadosztály a Bren-patak és a Tarnow–Debjca vasútvonal közötti területen kellett előretörnie, hogy az oroszokat üldözze és megrongálja Mielecnél és Debicanál a vasútvonalakat. Zömével éjjel legalább is Dabrowán kellett lennie.

A lovashadosztály lovasszázadai 12 óra 30 p-től 13 óra 30 p-ig keltek át a hadihídon. Egy lovasszázad 7 perc alatt kelt át. Bissingen altábornagy Otfinówban 14 órakor adta ki a menetintézkedést, amely szerint a hadosztály két oszlopban nyomul kelet felé. A jobb oszlopot Riedl alezredes parancsnoksága alatt (3. ezred fél 2. géppuskaosztaga és egy üteg) Czarne Nowy-n, Odporszowon át Bagienicára, a főoszlopot

A Buce majornál az 5. és 9. ezred tűzharchoz lóról szállt, tőlünk jobbra 3 német zászlóalj, tőlünk balra a bosnyák vadászzászlóalj volt. Az előnyomulást a miénkek azonnal megkezdték, de igen erős srapnel és puskatűzbe kerültünk, [a terep is tele volt bozótos cserjével, úgyhogy nagyon nehéz volt előrejutni] s így a további előnyomulást aznapra beszüntették. Ezen előnyomulás alatt a rajvonalunk egy része [eltérve a helyes támadási iránytól rábukkant váratlanul és közvetlen közelben az orosz rajvonalra] a muszka állásokig jutott, [igaz hogy] azokat szuronnyal [karabélytusával] a fedezékeikből kiverte. [De] Veszteségünk sok volt [és hiába]. [Éppen ezért a nehéz terep, meg az este miatt a támadást aznapra beszüntették.]

Éjjel járőrben voltam Bobrek és Kozubownál. [Érdekes eset történt velünk az előnyomuláskor. A mi századunk az ezred balszárnyára került és a bosnyákok jobbszárnyát kellett megkeresnünk, hogy beilleszkedhessünk a vonalba. Ezt Tógyer nem úgy csinálta, amint kellett volna, hogy tudniillik előre küld egy kis járőrt, keresse meg a bosnyákokat a sötétben, hanem a szádot hátrahagyta és mivelünk, tisztekkel előrement, hogy mi keressük meg őket. Makay Pista (Pagát)] és Bethlen Béla meg a trombitás volt velünk. Amint megyünk, a sötétben látunk magunk előtt úgy 100-150 lépésre egy kis csoport alakot, négyen-öten lehettek. Tógyer azt mondja, biztos azok a bosnyákok. És elkezd rájuk ordítani. Az első néhány ordításra nem válaszoltak, de egyszercsak bumm, és közénk dörrentettek. Hát, muszkák voltak. Jöttünk is gurulva, hason csúszva visszafelé, szidtuk közben Tógyert, mint a bokrot. Majd lekopott a hasunkról a bőr, amíg vagy 100 lépést gurultunk. Legjobban zúgott Pagát, az amúgy is egy méregduda.]

Május 7. Támadás egész nap folytattuk, de nehezen megy, mert sok az ellenség. [Annyira, hogy] este az oroszok támadást kíséreltek meg, de visszavertük őket[32]. Eddigi veszteségünk:

Tallián tábornok parancsnoksága alatt (5., 9. ezred, fél 2. géppuskaosztag és két üteg) Wielopolén át Dahrowára irányította. További terve az volt, hogy Dabrowat a jobb oszloppal dél felől a főoszlop elővéd 5. huszárezredével északról átkarolja, zömével arcban támadja meg.

A főoszlop elővédje, amikor 15 óra 30 p-kor Gorzyce keleti szegélyét elérte, Olesno irányából tüzérségi tüzet kapott. A terep fedezéket jobban kihasználva, Boreken át Bucze felé folytatta előnyomulását. A lovashadosztály támogatására lövészosztályát 14 óra 20 p-kor Siedliszowiceről a hadosztály után Gorzycére irányította.

Tallián tábornok a főoszlopot 17 óra 45 p-kor Borek és Bucze között lóról szállatta, a két üteget tüzelőállásba rendelte, az 5. és a fél 9. ezredet Hegedüs ezredes parancsnoksága alatt Bucze 199-es magaslaton át Dabrowa irányába támadásra rendelte azzal a szándékkal, hogy az orosz védelmet áttöri és Dabrowat elfoglalja. A fél 9. ezred lóháton tartalékban maradt.

A Hegedüs-csoport támadása a sötétség beálltáig az oroszok állásait csak 800 lépésre tudta megközelíteni. 21 órakor Buczera ért a lovashadosztály lövészosztálya (géppuskás szakaszát Schaible tábornok visszatartotta). Az osztály parancsot kapott, hogy a küzdő századok északi szárnyát balra lépcsőben biztosítsa. Vitéz Péczely László: A 11. honvéd lovashadosztály harcai 1915. május 6-án és 7-én c. dolgozatában (in: *Magyar Katonai Szemle* 1938/4. szám. 52-56. p.) a döntő napok részletes elemzését adja.

[32] Bissingen altábornagy lovashadosztálya az oroszokkal szoros érintkezésben volt, tartaléka nem volt. Északi csoportja Olesno felé csak hiányosan volt biztosítva. Erőket nem vonhatott ki, annál kevésbé, mert 18 órakor a védelemre berendezkedő lovashadosztályt heves tüzérségi tűz után Olesno irányából több orosz zászlóalj megtámadta, az átkarolásra rendelt Brokés csoportból átkarolt lett. A csoport nagy veszteséggel Olesnicára visszavonult és csak itt tudta nyugat felé visszakanyarított balszárnnyal az oroszok további térnyerését megállítani. Balszárnya és a bosznia-hercegovinai vadász zászlóalj jobbszárnya közötti hézag kitöltésére Feldkeller ezredes két századot, támogatására, pedig a Stöger-Steiner csoport 3 tiroli császárvadász századot ígért, de egyik sem érkezett meg. Az oroszok 20 ó. 30 p-kor ismét támad-

Ordódy Laci tartalékos hadnagy az ezredből, [aki srapneltől találva] elesett. [Milliomos ember volt, mindene megvolt, és íme, vége mindennek. Pár nappal ezelőtt reggelig mulattunk együtt.] Keresztes tartalékos hadnagy eltűnt, Ghyczy százados az 5. ezredtől [ötösöktől], Győry Géza főhadnagy [Zeus] a 2. ezredtől [a 2-es huszároktól] megsebesült. Legénységből elesett úgy 20-25, megsebesült 45-50.

Május 8. Reggelre a muszka megszökött Dabrowából, még az éjjel a saját csapatok, s a németek bevonultak a városba. Az üldözést a németekkel együtt Radgoszc irányába folytattuk. Estefelé mikor már a tüzelést a német gyalogság és lovagló tüzérségünk már megkezdte, Radgoszc alatt a lovashadosztály felkerekedett Radgoszctól délre kerülve Dulce Wielky felé vett irányt, s Swierce falu mellett táboroztunk. [Éjjel fél századdal lövegfedezet voltam.]

Május 9. Táborozás Swierce mellett az erdőben. [Ekkor kaptunk pótlást is. 106 lovast. Tisztek közül jött Szemző százados, Czakó Peti főhadnagy[33], azután egy sereg fiatal kadetőrmester: gr. Toldalagi Laci, gróf Haller Feri, Hoór Egon (Horega), Végh István (Nóni) és Csiki Gyurka (Varjú).]

Május 10. Készültség, mint tegnap.

Május 11. Éjjel 2 órakor menet Dulce–Mali-Radomysl–Wilk-Rudán át Radziolkira és ott a községtől keletre fekvő erdőben figyelőállást vettünk fel. Ellenség, állásban a Wisloka [folyó] túlsó partján. [Én mától kezdve az ezredtörzshöz vagyok beosztva, mint segédtiszt és különleges szolgálatokra.]

Az ezred 3 századdal tűzharchoz szállt. Egy szakasz ebből megközelítette Goleszow községet. Ellenséges tüzérség eredmény nélkül lőtt. Az est beálltával lóra ültünk. Veszteség 2 sebesült. Przeclawon át Korzeniowra meneteltünk. Éjjel 11-kor érkeztünk oda és letáboroztunk.

Május 12. Reggel fél 7-kor indultunk. Korzeniownál át akartunk menni a Wislokán, [engem küldött ki a hadosztály, hogy nézzek gázlót,] de alkalmas helyet nem találtunk [a part mindenütt szakadékos és a víz mély volt. De a vezérkar nem akarta elhinni ezt a jelentésemet, kijöttek oda az egész hadosztálytörzs a parancsnokkal együtt, utánuk négyesével a négy ezred, tüzérséggel. Jelentem a Kegyelmes úrnak, hogy sehol sem lehet erre átmenni. Közbeszól erre a bakából lett vezérkari majom, Dobokay Béla[34], hogy: dehogynem lehet! Hát menj be! – mondom neki. El is indult, de rögön nyakig esett a vízbe lovastól, úgy kellett kihalászni a vízből, lovastól. Persze erre több magyarázat nem kellett. Csak a vezérkarinak adna az Isten már egyszer eszet. Sok tízezer ember élne most, akik különben elestek.] Így [azután] Bobrowán mentünk át, szintén gázlón. Aztán Ropcyces és Sedsiszowon át Rzeszowra meneteltünk, hol az éjjelt, a város mellett táborba töltöttük. [Az ezredtörzsnek kinyomoztam egy villát és ott aludtunk.]

Május 13. Rzeszowból reggel fél 6-kor indultunk. Elővéd volt a 9. ezred 3. százada. Ott volt Pantz alezredes és én is. Glogow, Ranizow, Mazuri, Merkowiznán át Kamienre meneteltünk. Kamienen volt ellenség, de rövid ellenállás után visszavonult. Épp így, [a szomszédos] Jerowéból is. A sötétség [beálltáig] a Kamientől nyugatra fekvő 215-ös magaslaton maradtunk,

---

tak, de most már nem értek el eredményt.

A kétnapos harc alatt a lovashadosztály (halottakban és sebesültekben) 6 tisztjét és közel 200 huszárját elvesztette. Uo. 58. p.

[33] Czakó-Diósgyeőry Kálmán az 5. szd. beosztott tisztjeként vonult fel.

[34] Dobokay Béla vezérkari százados, a 24. honvéd lovasdandár vkt. 1919-ben a szegedi állomásparancsnokság vezérkarfőnöke.

azután Cholewiana-Goran [éjjeleztünk] beszállásoltunk. A hadosztály zöme Mazurin éjjelezett. [Pántzzal egy csűrben aludtunk.]

Május 14. Délutánig a 215-ön maradtunk Kamientől nyugatra. Délután 4 felé parancs jött a hadosztályhoz bevonulni. Jezowén át Pikulyra meneteltünk, ott volt az ezred. Az éjjelt táborban töltöttük.

Május 15. Hajnali 2 órakor felkeltettek, hogy Grobnétől délre vegyünk állást fel. Úgy, hajnali 4 felé odamentünk, s beástuk magunkat. Alig voltunk ott 1 óra hosszat, bevonultattak, mert nem volt szükség ránk. Délután 3-ig ott maradtunk Pikulyn. Akkor elindultunk Wolka-Zarzycka, Wolka Krolewskán át Gwizdowra, s ott beszállásoltunk este 7-kor. Én mentem előre, mint szálláscsináló.

Május 16. Reggel 8-kor indultunk [tovább] utazómenetben Zolhyniára, Biálobrzegin át Rogoznora, s ott beszállásoltunk. Bialobrzegnél átgázoltunk a komp mellett a Wislokán. A víz úgy 120-130 cm magas volt. Kisebb lovakat kompon kellett átvinni, mert elmerültek volna.

Május 17. Pihenő Rogoznon.

Május 18. Reggel 5 órakor indulás Prezoworskon át Jaroslauba. Érkezés Jaroslawba déli 12-kor. Ebéd után összeköttő tisztnek küldtek el a II. német gárdahadosztályhoz Szowszkowba. Ennek a német hadosztálynak Eitel Frigyes, a német császár fia a parancsnoka. Bemutatkoztam neki, [megmondtam, miért jöttem] kezet fogott velem, s még 2 német vezérkari tiszt társaságában majdnem 3 óra hosszat elbeszélgettünk. [Viselkedése nagyon közvetlen.] Kérdezősködött minden féléről, valzereket fütyörészett, közben térképembe maga rajzolta be a helyzetét és magyarázta el nekem. A hadosztályhoz délután 6-kor Jaroslawba bevonultam. A hadosztály Szawszkon, Wiazownicén át Manasterzre ment, s ott reggel 4-ig táborozott. Útközben rengeteg muszka halott hevert temetetlen, alig lehetett tőlük menni, a levegő bűzös volt, arcuk, kezük viaszfehér volt már. Egynek az egyik karja le volt szakítva, s rádobva. [Igen sok az elesettek között a csonka, mert legtöbbjét menekülés közben szedte le a német tüzérség.]

Május 19. Reggel 4-kor a muszkák megsrapneleztek a táborhelyen. Védekezésül bementünk Manasterz faluba, de azt is lőtték, erre aztán kivonultunk Manasterz és Nielepkowice közé, az országút és San között, a San közvetlen közelébe táborozni. Meg is fürödtünk a Sanban, nagyszerű volt.

Délután 3-kor [tájban] Nielepkowicénél a Sanon hadihídon átkelve Pelkiniére meneteltünk, s ott beszállásoltunk. Szálláscsináló én voltam. Útközben [itt is] rengeteg orosz halott feküdt temetetlen, rettenetes bűzzel. Volt még olyan is, aki még mozgott, szóltunk az arra jövő német sebesültszállítóknak, hogy él még, vigyék el. De azt mondták, hogy: Wird shon krepieren![35] [és ezzel fejbe vágták puskával. A német ugyanis nem szedi fel az oroszt, mindig orosz foglyokkal végezteti ezt.]

Május 20. Du. 3-kor utazómenet Jaroslauon át Wieckowicére, s ott beszállásolás (Jaroslautól délnyugatra). Szálláscsináló én voltam.

Május 21. Pihenő.

Május 22. Délelőtt megeresztett hevederrel már indulásra készen álltunk, de jött aztán a parancs, lenyergelni! [Én Maxival lakom együtt.]

Május 23-24. Pihenő. Pünkösd napja.

---

[35] Meg fog dögleni! (német)

[*Május 25.* Reggel 7-kor menet Celatyce–Rokietnica, Tapinén át Dobkowicére, ott készültségi állás. Útközben Tapin községnél ellenséges tüzérségi tűz [üdvözölt], eredmény nélkül. A lovashadosztály [most] a 11. bajor hadosztály alá rendelve. Ez a bajor hadosztály a mai napon du. 3-ig 5040 foglyot, 2 ágyút és 2 géppuskát ejtett. Du. 5-kor visszatérés Wieckowice és Bistrowicére, a szállásba.]

Május 26-27. Pihenő Wieckowicén. Pántz alezredest áthelyezték a [lövészosztályhoz (gyalog maradt huszárok)] gyalogzászlóaljhoz. Az osztályparancsnokságot Szemző százados vette át.

Hosszú, nyári menetelés csatákkal és pihenőkkel

Május 28. Menet Zamiechowra, s ott készültségben lettünk volna, de amint oda értünk, azonnal visszaküldtek az előbbi szállásra, mert kiderült, hogy az a terep, ahol alkalmazni szándékoztak volna, mocsaras. Így csak a gyalogzászlóalj [lövészosztály maradt] szállt meg. Útközben jól megáztunk. Koncz hadnagy gt. bevonult.

Május 29. A hadosztály[unk most] a 11. német hadsereg tartaléka.[36] Menet reggel 6-kor Wiechowicsről Casthowicére, Zarzece, Przeworskán át Gwiewcyna, Trienickára és Lacuckára, s ott beszállásolás. Az idő borús volt, de nem esett. Szálláscsináló itt is én voltam.

Május 30. – június 1. Pihenő.

Június 2. Pihenő. Református istentisztelet. Időjárás szép.

Június 3. Éjszaka 1-kor ébresztő, 2 óra 30-kor indulás, menet Grodziskora, ott beszállásolás 6-kor. De. 11-kor riadó, az 5. és a 9. ezred [meg] 1 [lovagló] üteg ment Gwizdow, Brzoza Krolewskán át Maleniskára, ott du. 3 óra 35-től hosszú pihenő és készültségben. Onnan [tovább]menet Jelnára. A Jakabffy század a rajvonal mögötti támpontban, mint tartalék este kiment. Przemyśl ma reggel 5-kor elesett.

Június 4. Pihenő, egyúttal készültségben Jelnán. Állás szemrevételezése Judaszowkánál.

Június 5. Készültségben Jelnán. Du. 5-kor állás szemrevételezése Jelna és Judaszowka közt. Éjjel készültség nyergelve.

Június 6. Pihenő. Du. a közeli Lezajsknál a következő eset történt. Az odahozott 14. honvéd gyalogezredhez beosztottak egy cseh társaságot, hogy meg ne adhassa magát. Egyik helyen egy honvédzászlós parancsnoksága alatt volt egy rész honvéd, egy rész cseh. A honvédeket tette az első, a cseheket a második rajvonalba. Ők két rajvonal közé feküdtek. Egyszer csak hallja (értett tótul valamit), hogy a cseh rajvonalban két cseh beszél, hogy jó lenne valahogy magukat a muszkáknak megadni, miért harcoljanak ellenük, hiszen a testvérük. A zászlós mivel

[36] Mackensen tábornok az új, 11. német hadsereg parancsnoka május 28-án elhatározta, hogy Przemyślt megostromolja. Hadserege kötelékébe a 8. német gyaloghadosztály, a 39. honvéd és 12. közös gyaloghadosztály és a 11. honvéd lovashadosztály tartozott. A 11. honvéd lovashadosztály lövészosztálya (parancsnoka Brokés alezredes) is részvett a város visszafoglalásában a német seregtestek kötelékében, az első vonalban. Május 29-én a lövészosztályt Zadabrowiere előrevonták és a tőle nyugatra előnyomuló 119. gyaloghadosztálynak rendelték alá. A lövészosztály ekkor három gyalogszázadból és egy géppuskaosztagból állt. Ütközetlétszáma 597 karabélyt és 2 géppuskát tett ki. Műszaki és híradó felszerelése nem volt. Indulás előtt minden karabélyra 300 db töltényt, a huszároknak pedig 3 napi tartalék élelemadagot adtak. A lövészosztály két századdal az első vonalban Zadabrowietól keletre harchoz fejlődött 29. és 30-án, arcvonalának kiterjedése 3 és fél km volt. *A magyar huszár,* 256. p.

teljesen nem értette a beszédet elment s elhívott egy másik zászlóst, aki értett csehül, s tovább hallgatták a beszélgetést. Miközben a csehek arról beszélgettek, hogy hogyan lenne legjobb megadni magukat, azt mondták, legjobb lenne a 2 zászlóst lelőni, s akkor jó lenne. A zászlósok komolyan nem hitték a hallottakat, de még idejük sem lehetett elszaladni a honvéd rajvonalig, mert a csehek rájuk tüzelni kezdtek. Az odahívott zászlós elesett, meghalt. A másik honvéd zászlós súlyosan sebesülve elszaladt a honvéd rajvonalig, innen segítséget hozva a cseheket lefegyverezték. Mindnyáját azonnal agyonlőtték. Ilyenek a csehek az egész vonalon. Sehol, egy méter területet nem lehet rájuk bízni, mert rögtön megadják magukat. A San melletti megállásunk, és az oroszok visszacsapásának a San mögül szintén az volt oka, hogy a csehek Sieniawánál megadták maguk (az egész ezred), az oroszok így éjjel a 62. és 82. székely ezredeket teljesen körülvették és megverték. [62. (fűzöld) Marosvásárhely, 82. (lila) Székelyudarhely]

Június 7-8. Pihenő a szabad táborban. Bendre bevásárolni hazament, megbíztam fehérnemű hozatallal. Időjárás száraz.

Június 9. Du. 2 óra 30-kor menet Malenisca Brzoza Krolewskán át Folwerk Julcyn-ra. A 3. és 4. század Widrzén, az 1. és 2. század Bieleckowkán elszállásolás du. 6, 20-kor, én, mint szállászcsináló de. 9-kor indultam, s déli 12-kor érkeztem meg. Az ezredtörzs a Potoczky vadászházban lakott. A hadosztály a 4. hadsereg tartaléka.

Június 10. Pihenő, vasalás igazítása. Időjárás meleg, száraz. Pótlás érkezett: 110 ló, ebből 6 tiszti, saját, 4 kocsiló, 8 beteg ló. Maradt 82 legénységi ló. Elosztatott a századok közt. Tisztek jöttek: báró Blomberg Gyula tartalékos főhadnagy[37], báró Bánffy János[38], Máriássy Lajos[39], Mara[40], a két Sándor fiú[41] (a miniszter fiai) kadétok.[42]

Június 11. Du. 5 óra 30-kor utazómenet Brzoza–Stadnicka–Gurzdowon át Smyslovskára, ott helységtábor. Érkezés du. 8-kor.

Június 12. Szegény Nanó lovamat, jobb első lábán íngyulladással lókórházba kellett küldjem. Pihenő.

Június 13. Pihenő, Bethlen Béla gróf, szabadságra ment. Staub tartalékos hadnagy gazdasági próbaszolgálatra bevonult.

Június 14. Pihenő. Pantz alezredes úr a gyalogságnál [a lovasosztálynál], elesett. [Az én első századparancsnokom, őhozzá kerültem, mikor kijöttem a Ludovikáról. Később osztályparancsnokom volt Szamosújváron, a mozgósításig. Nagyon szomorú vagyok, fáj nagyon, mert igazi úr volt. Nem is akarom elhinni, hogy nem él már, olyan lehetetlennek tetszik nekem. Ő mindig nagyon jó volt hozzám és szeretett, meg vezetett. Nős ember volt, egy most érettségi-

---

37 Blomberg Gyula báró, főhadnagy (Gardánfalva, 1884. május 24. – ?) a kassai 5. hv. huszár ezredhez vonult be és onnan vezényelték át a 9. hv. huszár ezredhez, ahol annak tartalékos állományába tartozott.

38 Bánffy János báró, t. hadnagy (Szilágynagyfalu, 1870. Október 24. – Kolozsvár, 1946. március 8.)

39 Személyére nincs adatom.

40 Mara László hadnagy (Felsőszálláspatak, ? – Stermnina, ma Románia, 1917. augusztus 16.) Takách-Tolvay József ezredparancsnok fedezékében tüzérségi támadás becsapódása okozta a halálát.

41 Sándor János, volt m. kir. belügyminiszter két fia János és Béla. Közülük János 1915. október 18-án hősi halált halt Jezierci (Volhínia) határában.

42 A fölsorolt tisztek június 4-én indultak egy század pótlással a hadműveleti területre. A *Marosvásárhely és a háború - 1915.* albumban *A huszár* címmel lelkesítő írás jelent meg az eseményről (L. a Függelékben). Fénykép is készült az eseményen, de az sajnos reprodukálhatatlan.

zett fia és valamivel fiatalabb 2 lánya van. Úgy esett el, hogy Brokés alezredes[43] kivel egy fedezékben volt, kiugrott és előreszaladt, közben fejen lőtték. Erre Pantz kihajolt a fedezékből, hogy lássa mi történt, akkor kapott szívlövést és holtan esett vissza. A golyó a zsebében lévő levelek szélét is átfúrta. Úgy, amint volt, köpenyben egy sátorlapba tették és eltemették Kalikowon a templom mellé.[44] Sírjánál felírásos fakereszt van. Négyen fekszenek egymás mellett. Nyugodjon békében, sorsát meg nem érdemelte. Én mindig csak hálával és szeretettel fogok visszagondolni első kapitányomra!]

Az arcvonalban történt esetről színesebben és több részlettel, de ugyanolyan fájdalmasan a dandárorvos, Berend Miklós beszámolójából:

Meseszerű egy falu [Makowisko]. *Ha néha eláll az eső, megvilágít a hold egy tavat, az előtt meg egy országutat. Az úttól jobbra-balra, 4 km-en keresztül minden 50 lépésnyire kútágasok merednek az égnek; az eltemetett házak sírkeresztjei. Más semmi. Amit a tűz meghagyott, elmosta az óta az eső. Talán 3 olyan ronda viskó maradt, hogy még a tűznek se kellett. Majdnem sikoltva vonít panaszosan valahol egy kóbor kutya a holdra és néhány felborzolt szőrű, elvadult macska tanyázik itt, más élőlény nincs.*

Amint nálunk mondani szokás „Ihaj, csuhaj, nagy alvás lesz!" — mert 2 óra múlva indulunk.

De nemcsak azért nem alszunk, mert idő nincs, és az eső esik, de most tudjuk meg, hogy elesett a lövészosztályunk mind a két parancsnoka tegnapelőtt; szegény jó Pantz Lojzi alezredest szívén lőtték, Brokés alezredes még él, de fejlövést kapott.

A sok honvéd vérét beivott Kalnikownál – a jaroslaui csatában a Sanon túl kiverekedett támadó hídfő csúcsa ez, – történt ez a szerencsétlenség. A Hadfy-hadosztály – a győzelem és halál kedvenc gyermeke – május 13-ika óta, amikor a Mackensen második nagy offenzívája kezdődött, folyton harcban, tűzben, egyik rohamból a másikba, egyik győzelemből a másik halálba tört itt előre a VI. hadtesttel. Május 28-án, mikor 6-szor rohanták meg Kalnikowot, hatszor vetették ki őket onnan, végül is kezükben maradt az állás, amelynek egész hosszú ékalakja volt. Látták az ellenséget gyülekezni az ék aljának mindkét oldalán, kértek is erősítést, de nem kaphattak. Betörtek az oroszok éjjel s ez nap jobban kedvelte őket a halál, mint a győzelem, mert a hátukba kerültek, elvágták egy részüket tökéletesen és csak rettenetes pusztulás árán tudták visszavenni a vonalat.

Ekkor dobták be a hézag kitöltésére itt a huszárlövészosztályunkat; június 12-ig tartották az állást, mint a 10-ik honvéd gyalogezred 2. zászlóalja, – akkor kezdődött a harmadik nagy offenzív lökés. – Rettenetes volt itt az oroszok állása; minden lépésnyi területet 4 puska védett s az erdőben elkészített, drótakadályokkal összegubancolt, fatorlaszok mögé dugott fedezékeket nem tudta eléggé meggyöngíteni a tüzérség.

---

[43] Brokés István tábornok (Lakszakálos, 1866. – ?) Bécsújhelyi akadémia után, 1888 augusztus 26-án hadnagy 1892. május 30-ig a cs. és kir. Vilmos császár 10. huszárezredben, utána az 5. huszárezredben kikülönített félszázad pk. 1898. november 1-től 1900-ig a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredben, majd a váci 6. huszárezredben századparancsnok. 1908-ban honvéd tisztitanfolyamot végez Bp-en 1911. július 1-től a kassai 5. honvéd huszárezredben osztályparancsnok, 1914. júliustól a szegedi huszárezred pótszázad parancsnoka. 1915. február 27-től a harctéren a 11. honvéd lovashadosztály lövészosztályparancsnok, 1916. február 2-től a kassai 5. honvéd huszárezred parancsnoka. Július 6-án hadifogságba kerül, ahonnan 1920. július 20-án tért vissza.

[44] „Azóta felesége elhozta és 1915. őszén, Budapesten temették el katonai pompával. Díszkíséretül kivonult az 1. honvéd huszárezred és a huszárönkéntes század, meg az ezred itthon lévő összes tagja." *Ehrlich Géza:* Napló I. füzet. A család tulajdonában lévő kézirat utólagos beírása.

13-án reggel 6,30-kor kezdődött a támadás az egész vonalon. A huszáraink előre mentek; Pantz és Brokés alezredesünk velünk, alig 50 lépéssel a rajvonal mögött. Egész 50 lépésre közelítették meg az orosz vonalat, ott beásták magukat. Itt csinálták az oroszok azt az aljasságot, hogy „tüzet szüntess!"-t kiabáltak a honvédeknek s egynéhányan előrejöttek felemelt karral, puska nélkül. A huszáraink előre mentek; Pancz és Brokés alezredesünk velük, akkor óriási sortüzet kapnak és elesnek mind.

Mikor tovább rohannak újra, újabb nekiveselkedéssel, egyik huszár hátra marad. Brokés alezredes kiugrik a fedezékből, s revolverrel szalad oda, hogy előrekényszerítse. Fejbe lövik, leesik, aztán feltápászkodik, mászik tovább négykézláb, aztán vértől borított fejjel feláll újra és tántorogva, félkörben járva (ez már az agylövés által kiváltott kényszermozgás!) megindul az orosz állás felé. Pantz alezredes meg Kövendy hadnagy rákiáltanak —„gyere ide, gyere vissza!" – odanéz, int a kezével, de megy tovább. Kiugrik erre Kövendy, hogy érte menjen s közben eljajdulni hallja Pantz Lojzit is.

Mikorra Brokést visszahozza, szegény Pantz már meg van halva. Mint egy, két héttel később jött levél tudatja, Brokés életben maradt, csak éppen nem érzi még az egyik karját, és folyton fúvóshangszerek muzsikálnak a fejében. A „Wacht am Rhein" meg a Himnuszt hallja mindig.

„No, aztán mégis bevették az állást, kiverték onnan az oroszokat, este még egy rohamot csináltak, ekkor meg Teván hadapród esett el. A lövészosztályunk 864 karabélya közül sok lett gazdátlan június 17-ig Gorlice óta!" – Ezeket, az adatokat Gömöry, a hozzájuk beosztott géppuskás kapitány mondja el, aki átélte a rohamokat. De, nehogy azt higgyétek, hogy csak a mi veszteségeink ilyenek:.. ez az arány az egész Hadfyhadosztálynál, amely legelöl rohant mindenütt Gorlicétől idáig. Az áttörés óta még egy melléknevet szerzett: eddig csak hősi hadosztálynak hívták, most meg „hősi haláldivízió" a neve." – Fojtogatja a keserűség a torkunkat, amikor ezt halljuk. Mert ha minden iránt eltompult is bennünk már az érzés, de a bajtársaink elvesztе fáj, és nem azért fázunk, mert nem alszunk, és az eső esik.

Június 15. Du. 4-kor a menet [folytatása] Przeworsk–Jaroslauon át Makowiskóra. Megérkezés este 10h 30-kor. Táborozás. Az egész falu porrá égetve. Időjárás esős, borult.

Június 16. Menet folytatása de. 4 óra 15-kor Bobrowkán át Sucha Wolára. Ott készültségi állás de 11-ig. [Közben] Hazai[45] [Samu] honvédelmi miniszter a hadosztályt meglátogatta. Végül kérdezte tőlünk: „Mit akartok huszárok, hogy küldjek?" – „Dohányt, cigarettát, szivart és innivalót: pezsgőt." – volt a válasz. Nevetett. „Ti nem javultok meg soha!", de azért küldött egy-egy szekérrel mindegyikből. Külön staféta hozta Pestről.

De. 11 óra 30-kor a Brozie melletti hadihídon át Sienowkára mentünk, ott táborban éjjeleztünk. Útközben igen sok orosz halott feküdt. Menetrend volt: előved 2. ezred, utána 3., 5., 9. ezred, tüzérség. A hadosztály feladata a Niemirow–Potilicy úton menetelő, erős ellenséges oszlopot zavarni. A nagy menet teljesítése következtében csak Sienowkáig értünk.

Június 17. De. 4 óra 30-kor ütközetmenet Smolyn felé. A 9. ezred II. osztálya és a 3. ezred Thomka százada 2 géppuskával és 1 üteggel baloldaloszlop. Iránya Radruz–Dobniowice magaslat. A felderítésre járőrök küldettek előre. Makay főhadnagy, Hoór Egon zászlós, kik jelentették, hogy az ellenség a Dobniowice magaslatokon [van], s onnan rájuk tüzelt.

A Thomka század tűzharchoz szállt a 2. géppuskával, [míg mitőlunk az] előved fél Majthényi század figyelő helyzetben maradt biztosított megállásunk fedezésére. Ütegünk a tüzet 4400 m-re megkezdte. Nemsokára jelentés jött, hogy 2 orosz ágyú vágtában felvonult, s kis

[45] Hazai Samu m. kir. honvédelmi miniszter (Rimaszombat, 1851. december 26. – Budapest, 1942. február 10.)

idő múlva tüzelte is Radruz falut. Délután, 2 óra tájban német csapatok érkeztek. Mi a felderítést újra bevezettük Horyniec–Potylic irányába (gróf Tholdalagi zászlós, Sándor Béla hadapród). Nemsokára jelentették, hogy Horyniec üres. Utólag Furmann hadnagy is járőrbe küldetett. A csapat reggel 6-ig helyzetében maradt, Radruzról délre 1 km-re éjjelezve.

Június 18. Parancs folytán az ezred kivonatott a harcból és Tymec faluba kellett volna menetelnie, Basznia Dolnitól északra [azonban változás állt be] és Rudára meneteltünk. Ruda házcsoportoknál de. 10 óra 30-kor helységtáborba szállt az ezred. Időjárás borult. Parancsváltozás azért volt, mert Tymce falu északi része még ellenséges löveg tűz hatása alatt állott.

Június 19. Reggel fél 6-kor indulás Cerwinki felé. Cerwinki magasságában a vasúttól délre, az erdőben készültségi állás, lovak lenyergelve. A lovas hadosztály a kombinált hadtest Emmich német tábornok (8. bajor és 56. hadosztály) alá rendelve. A hadosztály esetleges feladatra fenntartva.

Június 20. Éjfél után 12 óra 30-kor indulás Reichau–Smolni–Niemirowon át Magierowra. Ott de. 11-kor egy óra pihenő. Közben a hadosztály a német gárdahadtest alá rendeltetett, s feladata lett a Zolkiew–Mosti Wielki-i úton visszafelé haladó [ellenséges] csoportokat és vonatokat zavarni. Elővéd lett a 3. ezred, a főcsapat élén a 9. ezred. A hadosztály élővédje Dobrusint elérve du. 2 tájban ott erős, beásott ellenségre talált, mellyel már a német gárdahadosztály gyalogsága harcban is állott. Így a hadosztály feladatát tovább nem folytathatta, és este 8-kor az ezred a közeli Bor Kunin melletti házcsoportokban (Zamieasta) helységtáborba szállt.

Időjárás erős esős, állandóan borult. Vízhiány van erre. Különösen a lovak itatására nagyon kevés, nem elég. Az éjjeli menet alatt s egyáltalán egész nap rettenetes álmos voltam, legalább húszszor aludtam a lovon. [Az öreg Benári érezte is, olyan szép lassan és óvatosan ment, és amikor érezte, hogy már lefelé dülöngéltem, azonnal megállt. Derék állat, különb, mint nagyon sok ember, még rokon is. Ennek a lónak a hűségét és erejét sohasem tudom meghálálni, akármennyire szeretem is. Ha beteg lenne, én is elmennék vele, nem hagyom idegenek kezére.] Horodzow mellett láttuk németet, 21 cm-es visszafutó csövű tarackokat tüzelés közben. [Nagyon szép, modern lövegek.]

Június 21. De. 6-kor gyülekezés Dobrosin és Horodzow között. Ott de. 9-kor a hadosztályt a német gárdahadtesttől a saját, szomszédos 6. Arz-hadtesthez osztották be, honnan azt a feladatot kapta, hogy igyekezzék a Zolkiewtől nyugatra fekvő Holca magaslatot megszállva tartó orosz dandárt hátba támadni, hogy még a jöhető orosz erősítés beérkezése előtt birtokunkba kerüljön. A hadosztály erre Zaryszcére menetelt, de ott egy új helyzet alakulván ki, új parancsot kapott. Állítólag ugyanis egy orosz gyalogdandár parancsnokság elszigetelten, csak gyenge erőkkel biztosítva, az erdőben van. A lovashadosztály parancsnokság elhatározta, hogy [a 9. ezred] lovasrohammal [támadja meg és] elfogja őket. De mikor a támadásra a parancs is ki lett adva, jött egy jelentés, hogy az erdőben kb. egy orosz gyalogezred van, rajvonalban. Erre persze az őrült módon kieszelt lovasroham elmaradt [vágóhíd lenne]. Ezután két saját rajvonal közti hézag kitöltésére lett az ezred felhasználva gyalogtűzharcban. W. H.[46] Sarapanka környékén az erdőbe. Itt az ezred a gyalogsággal együtt támadást hajtott végre. [De tulajdonképpen az volt, hogy a bakák megbízhatatlanok voltak és a huszárokkal szerették volna őket támadásra előrevinni. Csakhogy mi sem estünk a fejünkre. Kijelentettük, hogy arci harcra nem vagyunk berendezkedve. Így aztán] Este 8-kor az ezredet a 3. közös gyalogezred felváltotta [s hála Is-

[46] Wirts Haus = fogadó, vendégház

tennek megmenekedtünk a bakáktól]. Az ezred lóra szállt és Bor Kuninra menetelt, ahol helységtáborozott. Majdnem egész éjjel esett az eső, de sátorlapot húztam magamra, s így nem áztam meg. Ahol gyalogtűzharchoz voltunk szállva, ott az 56. és 57. gyalogezred felett egy őrnagy volt a dandárparancsnok.

Június 22. Indulás de. 7-kor. Menet Zolkiew, Wierowán át az országúton Turynkára. Útközben, Zolkiew előtt rengeteg sok halottat láttunk, többnyire honvédet. Már Zolkiew után azonnal ellenségre találtunk, mely azonban csak lovasság volt, s sikerült őket Turynkáig visszanyomni.

Turynkán éjjeleztünk teljesen készen nyergelve, épp friss Gerbaud-torták jöttek autón Pestről, és azt vacsoráztunk. A hadosztály ott egy gyalogzászlóalj (63. ezred) előőrs biztosítása mellett helységtáborozott. Az ellenség egész éjjelen át tüzelt a falura, egy ló elesett, több megsebesült. Éjfél után meg kellett vizsgálnom az előőrsöket, mondhatom a baka mesterek mind oláhok, nem valami megbízhatóak. A Hadfy 39. hadosztály nyomul utánunk előre. Időjárás erősen esős. Több nap óta, ma kaptunk először postát.

A Turynkai ütközet

Június 23. Reggel 6-tól kezdve készültségben Turynka faluban. A lovashadosztály [német] nehéztüzérséget kapott, az tüzeli a szemben fekvő, beásott ellenséget gránáttal, a mi lovagló ütegeink [pedig] srapnellel. A lovashadosztály szándéka, ha lehet este a Turynka és Kulawa közti ellenséges állást keletről oldalba támadni. A falut a nehéz tüzérség megérkezéséig orosz tüzérség srapnellel lőtte, de senkit sem talált. Este a helység délkeleti részében nyergelve éjjelezés. A hadosztály feladata holnap Kulikowra menetelni.

Június 24. [A turynkai ütközet napja, egyike újra az ezred vitéz magatartásának! Méltán sorakozik a stojanówi és kamionkai lovasrohamaink mellé, habár gyalogtűzharc is volt.]

Reggel fél 4-kor az oroszok a falut megtámadták. [Az előőrsön levő mamlasz 63-as bakák egy részét elfogták, másik része elszaladt lövés nélkül. Az oroszok így olyan hamar bejutottak a faluba, hogy alig tudtunk onnan kijönni a lovaink miatt, hogy össze ne lövöldözzék őket.] Az ezred lovaival együtt a faluból Wiazowa felé az erdőbe távozott, ott tűzharchoz szállt Kovács Berci százados és Jakabffy százados parancsnoksága alatt, s a falu felől előnyomuló, túlnyomó erős orosz ellenséggel a harcot felvette. De. 11-ig tartott a harc. Az oroszok 4-szer is szuronnyal megrohanták a rajvonalunkat, de mindig visszaverettek. Akkor érkezett a bajor gyaloghadosztály, mely minket felváltott és a harcból kivonattunk, s (Kulikowtól délkeletre) Zaszkowon beszállásoltunk.

A mai harcban a [székely] huszárok kiválóan megállták a helyüket, ma mutatott vitézségük a limanóvai mellett sem marad el, karabélytussal verekedtek, rengeteg oroszt megöltek. Tisztekben nem volt veszteség nálunk, csak az 5. ezredtől, Schmidt Pál főhadnagy[47] eltűnt.

Tőlünk a legénység közül elesett 8 (egyik Ince őrmester, az arany vitézségi érmet épp tegnap kapta meg), megsebesült 17 és eltűnt 1. Nagyok voltak a veszteségeink, de dicsőséggel megálltuk a helyünket, négyszer annyi ellenséget nem csak visszavertünk, de messze el is üldöztük. Az ezred a harcból kivonatva piheni most a harci fáradalmait. Isten kegyelme legyen szegény elesett bajtársainkkal!

[47] Schmidt Pál főhadnagy az 5. honvéd huszárezred 4. szd. beosztott tisztje.

A valóban jelentős ütközet drámai eseményeit szinte percről-percre követi Berend Miklós dr. szenvedélyes tudósítása:

Csak azt nem értem hát, miért, szaladnak olyan nagyon a bakák; miért a sebes ügetés és főképp, miért kanyarodott le a zolkiewi útról az ezredem az erdőbe?

Mire odaérek, már le is szálltak a lóról, tűzharcra vezényelték az ezredet, viszik már hátra a vezetéklovakat, cipelik elő a muníciós ládákat, sorakoznak a századok, s bár mesélni se ideje, se kedve senkinek, megtudom, hogy egy félórával előbb (3 óra 30 perc) azt jelentette a falun túli előőrseink parancsnoka (3 század 63-as baka őrködött az éjjel), hogy meglepték, túlerővel támadták meg a 3. sz. főőrséget, elfogtak egynéhány „golyófogó madarat" (előőrs) s előhúztak ugyan rögtön két század „előőrstartalékot" de igen heves a támadás, betörték az első vonalat, benn vannak már a faluban s az egész fronton jönnek; nagy erővel.

Erre a jelentésre vonult ki az amúgy is útrakész dandár a faluból. A dandárparancsnokság a zolkielvi út megtörési helyén, a 225 ⊿ magasságában áll, mikor odaérek. Éppen most adják ki a hadosztály parancsát, hogy „az előőrsök megerősítésére, egy lóról leszállt ezred az úton s attól keletre a falu déli szegélyében menjen előre, a hátul álló Újfalussy[48] osztály meg ügetésben vonuljon fel a hadosztályhoz.

Ez annyit jelent, hogy támadunk. No, ez egész szép kis mulatságnak ígérkezik, tekintve, hogy csak egypár száz huszár van itt egyelőre s az ellenség már el is érte azt a „déli faluszegélyt", ami nincs tőlünk többre, mint 4-500 lépésnyire, mert percről-percre sűrűbben ropog onnan a fegyver, egymásután buknak fel itt az emberek, úgy, hogy annyi dolgom akad egyszerre, hogy nem győzöm, s el sem mozdulhatok. Egymásután vánszorognak, ide, az útszéli árokban keresve a menekülést, azok is, akik már a falu elhagyásakor sérültek meg. Vágtatva hozza ide – ez a legkiemelkedőbb pont az egész, erdőcsokroktól átszőtt, búzatáblás sík mezőn, Fluck[49] az ezred négy géppuskáját és éppen idején, mert – 4h 30 az óra – egyik erős „úrrá, úrrá!" ordítás a másik után tör elő a faluból; vonításnak is beillik. És nemcsak üres ijesztgetés vagy tüntetés készül, mert a 63. ezred egyes részei – valószínűleg a 2. és 3. számú főőrsök, – most hullámzanak, a falu északi szegélyétől idáig üldöztetve vissza Ruda-Turynicka felé.

Velünk egy magasságban áll az út másik oldalán – de persze, vezetéklovak nélkül! – az egyik ütegünk és itt meg a nyitott, védetlen útszélen intézkedik nyugodt nonchalance-szal az altábornagy[50]; hiába szidja, kéri, hogy menjen hátrább mindkét dandárparancsnoka: Czitó tábornok, Hegedüs ezredes, akik ugyancsak itt vannak az egész vezérkarukkal. Csak Czitónál van kard, ő mindig hordja, Kamionka óta. Hegedüs egymásután küldi a parancsokat, s közben nyugodtan szívja a cigarettáját kedvenc üvegszipkájából. És nem hajolnának le egy világért. Jankovich Arisztid, a vezérkari főnökünk, a megszokott lekötelező mosolyával adja a parancsokat éppen olyan hangon, mintha ebédre hívná a fiúkat a hadosztályhoz. Zichy Béla is itt lóg, pedig semmi dolga, mert ez bizony nem automobilszolgálat. Weiner most is kritizál, mint mindig, Herszényi meg még flegmatikusabb képeket vág, mint máskor, amikor el-elvágtat Hegedüs egy parancsával. Paduch, a hadosztály menázsimestere pedig mosolyog, mert nagyon megdicsértük a tegnapi vacsorát.

Olyan csomóban állnak a hadosztályparancsnok mellett, hogy idelő minden ellenséges fegyver.

Kegyelmes uram, menjetek már innen; magatokra vonjátok a tüzet, és még egyszer meglövetitek a sebesültjeimet – mondom neki magam is, de nem használ.

---

48 Újfalussy Gábor.

49 Fluck László főhadnagy, 1917-ben százados, a 3. honvéd huszárezred tisztje. 1920 után a m. kir. 2 honvéd huszárezredben (Komáromújváros) szolgál.

50 Jóny Gyula hadosztályparancsnok.

Csak itt maradnak továbbra is. Halálos haslövést kap Czitó generális mellett a tiszti szolgája, itt esik össze a derék Bodnár András huszár, aki a meglepett baka főőrség géppuskáját mentette meg az előbb, a vállán hozta el, úgy szaladt ide vele. Golyótól a fején találva bukik föl mellettem – szerencsére csak a csontig ment – Szabó Iván főhadnagy, egyik, már erősen dolgozó géppuskás szakaszunk parancsnoka és mintha nem volna így is elég kritikus a helyzet, most kanyarodik ki a falu déli szegélyéről egy erős orosz oszlop, amelyik a 63-asokat üldözi s „hurrát!" vonítva jön, rohamlépésben az úton, meg attól balra, ellenünk előre. Mintha vízáradáskor, gátszakadáskor a sáros víz szürke ömlése törne mindenütt elő, s onnan, ahol állunk, ha éppen ráérnénk, nagyszerűen lehetne tanulmányozni most a „triple extráit de Moujik russe" illatú egész orosz etnográfiát. A géppuska kelepel, a huszárok állva tüzelnek, amilyen gyorsan csak bírnak, a magas búza miatt csak így látják az ellenséget. Közbe egy-egy hördülés, egy-egy sikoltás, egy-egy káromkodás, egy-egy zuhanás – a többi már oda se néz. De igen jellemző az az öntudatlan mozdulat, amit jóformán valamennyi huszárnál látok, amikor meglátják a rohamra törő orosz oszlopot.

Puha, homokos búzatábla az, ahol állnak. Anélkül, hogy a gyorstüzet ellassítanák, a csizmák mélyebben vágódnak be a földbe, valóságos lyukakat kaparnak maguknak: megvetik a lábukat a legények; helybe várják a rohamot.

Ha egy-egy ember elesik, most már egy-egy káromkodó szó is hallik és csillognak a szemek. Kezdődik a láz! Most már nem munka az, amit tesznek; most már neki vannak vadulva, nem látnak, nem hallanak, csak lőnek! Most már megvan a haláldelírium; megvan az a hangulat, amely előre viszi az embert minden poklokon keresztül.

Amíg Iványt bekötöm – ez már a másik szerencsés lövése ebben a háborúban! – konstatálnom kell magamban, hogy mind egyforma a huszár, akár tizedes, akár kegyelmes úr. De meg az is bizonyos, hogy ha gyorsan nem verjük vissza ezt a támadást, úgy öt percen belül elfogják az üteget és az illusztris társaságunk is, vagy ugyanígy jár, vagy agyonlövik, mert az előttünk álló búzatáblán úgy hajladoznak a kalászok, mintha szél hajtaná, pedig nem mozdul egy levél. Ahol az orosz golyó vág keresztül, ott olyan sávok nyílnak egy-egy pillanatra, ott mozog úgy a kalásztenger, mint a víz felülete, amelyen lapos kavicsot hajítottak végig a gyerekek, erősen szíszeg is körös-körül és: „No, a nem jó Istenit, túlságosan is potyog errefelé a meggymag" – mormogja mellettem Horváth őrmester.

De a négy géppuska golyó-zuhatagokat bocsát a támadókra, Fluck Laci főhadnagy, aki az osztag parancsnoka most, (amióta „Bősze" beteg) kipirult arccal kiáltja a parancsokat, amikor az egyik szakasztól a másikig szalad, csak úgy röpül közben utána egyetlen kézi fegyvere, a fotografáló masina! Pár perc múlva már dől a vízgőz a hűtőburokból, úgy áttüzesedtek a csövek, s ilyen ijesztő eredménnyel még nem láttam gépfegyvereket kaszálni. Dőlnek halomra az úton, meg mindkét oldalt az oroszok; idehallik a sikoltozásuk, s előrejönni nem mer más, mint a sebesültjeik. A többi lefeküdt a búzában. A támadás egyelőre megállt itt, a Hurrá egészen elhallgatott, csak a géppuska kalapál tovább.

Egyidejűleg ellentámadásba rendeli Hegedüs ezredes a Puska őrnagy[51] parancsnoksága alá adott lóról leszállt csoportot (1–1 osztály az 5. és 9-ik ezredből.) Ez a 200 karabély is megnyitotta egy földhullám két oldalán, a jobboldalunkon a tüzet, ott is állva lőnek a rajvonalban álló huszárok, és hiába ugatnak erősen a „hurrákutyák" a támadás egyelőre itt is megtörik, a Kagarer-üteg vezetéklovai is előjöttek, „Rockfeller" (Reschfellner) alezredes[52] föllélegzik, az ágyúk meg vannak mentve!

De a helyzet még mindig igen kritikus. Percről-percre erősödik a tűz a falu egész szegélyén, az oroszok jól látják, hogy milyen maroknyi csoport állja el az útjukat; ehhez járul még az is, hogy a „63-asok jobb szár-

51 Puska József alezredes, a m. kir. szabadkai 4. honvéd huszárezred parancsnoka.

52 Reschfellner alezredes a m. kir 1. honvéd lovastüzérosztály parancsnoka.

nya a 225 ⊿-nál inogni kezd s a hadosztályunk vezérkari tisztjei pisztollyal kényszerítik arra, hogy a helyükön kitartsanak". És most a Puska-csoport jobb oldalán zúdul főt a zűrzavaros kiáltozás, a hurrá-bőgés, azt támadják. Odarohan Fluck két géppuskával s véres fejjel kergetik vissza a nyomakodó oroszokat. Itt esik el a kiváló Incze őrmester. Hat óra.

Ahol állunk egy kis pauza van; bekötöttem, hátraküldtem az utolsó sebesültet is, volt közte sok orosz is, már aki nem messze tőlünk esett össze.

Ekkor jön a hadosztály parancsa: „Skoday ezredes a 63. ezreddel tartsa a 217-225 pontokat; Hegedüs ezredes, akinek alárendeltetik a beérkezett Újfalussy-csoport, Skodayval összeköttetésben a vonalat föltétlenül tartozik tartani. Ha az ellenség Turynkán túl visszamegy, tovább ne üldözze. Saját tüzérségünk Derewnia 217. pontot veszi tűz alá. "

Ami eddig volt, az előjáték volt csupán, ideje visszamenni és gondoskodni komoly segélyhelyről. Egy közeli csűr oldalában erősen dolgozik már Szendery[53]; vagy 500 lépéssel hátrább állnak a 9-esek szekerei; ott meg Sárdy[54] kötöz. Értesítem a hadosztály egészségügyi intézetet, küldje azonnal az összes segélyhely kocsikat. És – biztos, ami biztos, – Schvarcz Viktor, az őrmesterem vágtában indul Zolkiewre: ha kell, akár pisztollyal is rekvirál tíz szekeret. Egy másik altiszt fut a 2. és 3. ezred orvosaiért.

Egyesítem az összes kartársakat a magam segélyhelyén, amely ugyan egy kicsit közel van a rajvonalhoz, de ez az egyedüli hely, ahol van víz is, tűzhely is, az országúthoz is közel van, és a falak mégis adnak annyi, amennyi védelmet, puskagolyó ellen legalább.

Ez alatt pedig erősen folyik a harc elöl. Hat óra után az ellenség még egy szuronyrohamot intéz a Puska őrnagy csoportjának közepe ellen s éppen a legrosszabb időben, „mikor azok, egy más orosz csoport megkerülő mozdulata miatt kissé hátrább vonták a jobb szárnyunkat". Ezt a rohamot a mi 2. és 3. századunk (Schmidt P., Platthy, Somló, Sándor Gerő) fogják föl és nemcsak visszaverik az ötszörös túlerőt, de nyomban ellentámadásba mennek át s szuronnyal kergetik a falu széléig az ellenséget. Ordítnak, mint a vadak, most már kipirulva, nekitüzesedve „hiszen nem is olyan nehéz az a bakamesterség!" Jellemző a huszárokra, hogy az a két küldönc, aki éppen a roham előtt érkezett oda üzenettel, ha már ott volt, hát végig is verekedte, csak aztán ment vissza. Az egyik Csáki volt, a másiknak nem tudtam meg a nevét. De azért igen jó volt, hogy közéjük tévedt roham előtt néhány 16-os honvédbaka, azokkal mentek, azokat utánozták és legalább „megmutatták nekik, hogy tud a huszár gyalog is, ha muszáj!"

„Az Újfalussy-csoport helyess bevetésével a harcba s a bakák beérkeztével a válság elmúlt: most már ellenállhatatlan erővel megélőre úgy a Puska-, mint az Újfalussy-csoport a faluba, kivetik onnan az ellenséget, további előrenyomulásukat csak a saját nehéz tüzérségünk becsapódásai akadályozzák meg" – és már jön is a hátuk mögött egy bajor brigád, amely ütközet alakzatban áttépi délelőtt 11 órakor a mi csatavonalunkat. – Mondhatom, gyönyörűen jöttek előre. Végtelen óvatosan, – már 3-400 lépéssel a segélyhelyem mögött fejlődtek rajvonalba – de jöttek, mint egy ércfal, amely mindent ledönt maga előtt.

Előretörnek, úgy találják, hogy a helyzet már megért a rohamra, learatják a mi győzelmünk gyümölcsét is és 480 oroszt el is fognak rögtön. (A bajor dandár beérkezése előtti helyzetet tünteti föl a vázlat.)

A dolgukat jól elvégzett huszárok pedig visszamennek a vezetéklovaikhoz, és ha 10 órával később is, mint az eredeti parancs szólt, mégis Kulikowra érünk. Éjszaka leszakadtam.

A segélyhelyen 33 muszka fogoly sebesült gyűlik össze délig, seb nélkül is vannak, vagy hatan. A legboldogabb az egész társaságban az a lengyel zsidó, aki 10 óra tájban az egyik fülétől a másikig elhúzott száj-

---

53 Szendery István dr., a budapesti helyőrségi kórház főorvosa.

54 dr. Sárdy Elemér, a 9. honvéd huszárezred főorvosa.

jal jelentette, hogy „Ich bin auch da!”[55] és nagyon csodálkozott, hogy nem is örülünk meg neki olyan nagyon. Kivallattam őket; a szibériai 2. lövészezred és a 127-ik cserkeszezred katonái; körülbelül 3000-en támadtak bennünket ma reggel: ötszörös túlerőt nyomtunk hát vissza. Az ütközetnek vége, a segélyhely feloszlik. A sebesültek kórházban vannak már; a foglyokat Lénárt doktor majd bekíséri. Zolkiewre, arra van az útja (akartam egy revolvert adni neki, hogy ne legyen fegyvertelen, de hát nem tud vele bánni). Áttarlóztam Maczky Emillel meg az utász-szakaszával széles rajvonalban a csatateret, hogy összeszedjem az ottfeledett sebesülteket; leltem is vagy hármat, de akit legjobban, szívszorongva keresünk Schmidt Pali, nincsen sehol.

Az oroszoknak legalább 100 halottjuk s kétszerannyi sebesültjük van, de nálunk is elég érzékeny a veszteség; 12 halott, 40 sebesült, 8 eltűnt csak az ötösöknél (12 százalék) s azon kívül 13 lovunkba került a mai harc, amely úgy szakadt ránk, mint egy hajnali zivatar s úgy kezdődött, mint az őszi rossz napok, de úgy végződött, mint egy kis Limanówa.

Június 25. Pihenő Zaszkowon. Többen bementek Lembergbe, de én nem, sok dolog volt az irodán. Időjárás, esős.

Június 26. De. 11-kor menet Kulikow, Zolkiewen át Turynkára, onnan Jarnowkára, s ott tűzharchoz szállva a hadosztály a 2., 3. és 9. ezreddel a német Bally zászlóaljat váltotta fel. Az ezred a H. H. Bojanectől húzódott délkelet felé, kb. 1500 lépésre. A lóról szállt ezredből 3 század alakult, Bogdánffy, Majthényi és Jakabffy mint tartalék. Az ezred ebben a harccsoportosításban éjjelezett. Időjárás változó.

Június 27. Reggel, a lóról szállt hadosztály a támadást Kupivzwola felé folytatta. Bogdánffy százada a 2. ezredbeli Újfalussy[56] százados csoportjához osztatott be, a többi együtt nyomult előre. Estig igen erős tűzharc volt. Szürkületkor a huszárok rohamra mentek [a falu ellen]. A muszkák egy része elszaladt, más része fehér zászlót lobogtatott, s megadta magát. Nehéz veszteséges, de gyönyörű harc volt ma. Újra megmutatták a huszárok, hogy [ló nélkül is épp olyan vitézek, mint lovon, karddal a kézben] gyalog sem maradnak a legelső gyalogság mögött. Veszteség 3 halott, 7 sebesült. Időjárás meleg, száraz. Víg huszár is elesett tegnap. [Egy jó ismerős huszárom esett el tegnap, Víg nevű, aki a mozgósításkor az én szakaszomban volt, minden állomáson csűrdöngölőt járt és egyike volt a legderekabb huszárjaimnak. A szürkéje már hiába várja!] Az éjjelt a Bojanice és Kupiervola közti erdőben töltöttük.

[*Június 2*8. Bogdánffy Béla és Móga Cuca ma indultak 14 nap szabadságra. Az ezred délelőtt 11-kor lóra ült és Batiatycére ment, ott megszállta a Batiatycéről Kamionkára vivő műúttól jobbra és balra fekvő magaslatokat. Tőlünk jobbra volt az 5. ezred. Az állásban voltunk este 7-ig. Kamionkát az ellenség még nehéztüzérséggel lőtte, s több helyen ez fel is gyújtotta. A faluban azonban már saját csapataink voltak.

Nagyszerű volt 11 hónap után újra viszontlátni azt a helyet, ahol 1914. augusztusban kétszer rohamoztunk ágyúkra, és ahol annyi tiszt és legénység halt hősi halált. A dragonyos lakta-

[55] Én is ott voltam! (német).

[56] Újfalussy Gábor ny. altbgy., országgyűlési képviselő. (Nyírmiháldi, 1877. – ?) A LA elvégzése után a debreceni 2. honvéd huszárezredbe vonul be. A bécsi lovaglótanárképző tanfolyam elvégzése után négy évig lovagló tanár a budapesti központi lovasiskolában. A debreceni ezreddel vonul ki a harctérre. 47 hónap harctéri szolgálattal az „összeomlás” után hazahozza az 5. honvéd huszárezredet. 1920 és 1938 között a Nemzeti Hadsereg lovassági szemlélője altábornagyi rangban.

nya, ahol 1914. augusztus 13-án elszállásolva voltunk, majdnem egészen le van égve. Kamionkától az oroszok egy új vasutat építettek Dobrotwor felé.

Este 8-kor lóra ültünk és Jagoniéra mentünk. Ott újra előőrs felállítást vettünk fel Obidowig. A felállítást éjfél után 1-kor fejeztük be.

A huszárok az éjjel-nappali szüntelen harcok és lovaglások miatt teljesen ki vannak merülve. Ma reggel kaptak utoljára enni, sem ebéd, sem vacsora nem volt, a konyhák elmaradtak. Balszárnyunkon egy német gyalogezred van.

Június 29. Reggel az egész felállítás eltolódott észak felé[57]. Nekünk az Obodow falu előtti rész jutott megszállásra 2 géppuskával.

Marwitz német tábornok, hadtestparancsnok délelőtt megszemlélte állásainkat. Én voltam kirendelve, hogy az ezred állásain átvezessem. Apróra megnézett mindent, belement némelyik fedezékbe is, megpróbálta a kilövést. Egy német vezérkari ezredes kísérte.

Ma gyalog pótlás is érkezett Wachsmann hadnaggyal. Átadtuk a lövészosztálynak.

Este 10 és 11 között volt egy kis lövöldözés de az is nemsokára megszűnik. Mi, az ezredtörzs a faluban, egy csűrben lakunk. És élünk fejedelmileg!

Június 30. Pihenés.

Július 1. Éjjel újra tüzelés volt. Már drót is van az állásaink előtt, meg ekrazit aknák is.

Július 2. Már vagy 4 napja, hogy nem kaptunk postát, pedig a nélkül egészen elbutul az ember.

Július 3. Egy elfogott orosz meséje szerint támadni készülnek. Lapajowkát az ellenséges tüzérség felgyújtotta.

Július 4. –

*Jú*lius 5. Festl hadosztály (honvéd) csapatai délelőtt felváltottak. Ignacowka, Zdeszow, Mosti Wielkán át Kulickowra mentünk és ott táboroztunk. Perczel százados bevonult a hadosztálytörzstől.

Július 6. –

Július 7. Menet Belzecen át Warezre, ott ebéd, lenyergelés. Ebéd után tovább mentünk Oszcero Dolgobiszcewen át Molcanyra. Ott tűzharchoz szálltunk. Tartalék vagyunk. Az 5. és a 2. ezred van rajvonalban.

Július 8-9. –

Július 10. Ciuta Viktor, br. Bánffy Jánoska, Végh Nóni, Mara Laci, Máriaffy Loulou, Sándor János és Sándor Béla zászlósok lettek. Ciuta mindjárt meg is betegedett.

Délután 5 óra 30-kor elmentünk az északkeletre fekvő Vadászházhoz, majd az 5. ezredet állítottuk fel a rajvonalban. Tüzelés csak a tábori őrsöknél volt eddig.

Július 11-12. –

Július 13. Este 11-kor a II. Osztály (3. és 4. század) Tragor százados parancsnoksága alatt, ki mellé engem is kirendeltek, egy német csapatot kellett hogy felváltson Krylow előtt.

---

[57] A Mackensen-sereget eltolták (rochirozták) észak felé, Lublin ellen, az oroszok visszavonulóban vannak a Bug mögé. A 11. honvéd lovashadosztály újabb feladata a Marwitz-féle Beszkid hadtest jobb oldalán, a 25. német tartalék hadosztállyal megy előre a Bugig, s ott felveszi az összeköttetést az északra álló 2. hadsereg jobb szárnyával. Hegedüs Pál ezds. parancsnoksága alatt a 3., 5. és 9. ezred az Obydow–Lapajowska-vonal magaslatait szállja meg, ezek uralják a Kamionka Strumilówa fölött a folyópartot.

Július 14. Éder alezredes, ezredparancsnok ma kijött az állásokat megnézni. Sátorban lakom, nagyon kellemes. Egy 4 lapból álló sátram van, benne egy tábori ágy és még van benne hely öltözni is. János 5 perc alatt elkészíti az egészet és egy kis ló viszi.

Július 15. A legénység egész éjjel drótakadályok készítésén dolgozott. Hajnalban újra kint volt az ezredparancsnok, délelőtt meg a dandárparancsnok. Nagy forgalom, kevés haszon! Délután az oroszok támadni próbáltak, de a tüzérség játszva szétzavarta őket.]

A „megmerevedett" arcvonalon mindennapi munkája volt a legénységnek az állásépítés. Az előterepen kialakított drótakadályok is része volt ennek. Hogyan nézett ki egy ilyen „kialakított vonalrész"?

Újra dr. Berend Miklós főtörzsorvostól veszem kölcsön a szemtanú leírást:

A ránk bízott vonalrészt négy hete építik a huszárok, de meg is látszik rajta. A végtelenbe vesző csillogó zegzugos vonal jobbra-balra az erős drótakadály; helyenként – de csak a parancsnokok tudják, hogy hol – kapuk (spanyol lovasok) vannak rajta vágva, ahol kimehessenek a „Schleich" meg „Horch" patrouille-ok, 50 lépéssel hátrább a lövészárok, mintha egy hosszú sebet vágtak volna a mezőn. Most békességgel alusznak benne a fiúk, pedig jeges víz az alja s nem egészen védi őket a szalma. Minden 40 lépésnyire át van hidalva az árok vastag gerendákkal, ezek alá húzódnak, ha az orosz „Rafale" ágyútűz kezdi, errefelé pásztázni a mezőt.

Nehezebben védhető pontok – vízmosások, szűk völgyek – aknamezőkkel vannak elzárva; 50 kiló dinamit az akna alján, hegyibe meg két szekér kő; a lövőárokból lehet az aknát elrántani, vagy gyújtózsinórral elsütni, van ilyen egész sereg, itt ugyan nem jön be a moszkalé!

Szemben velünk mindenütt erdős hegyoldalak, az ellenség egy–egy és fél kilométernyire van előttünk, helyenként csak 500 lépésnyire a vívóárkok mögött.

Egy vízmosás mentében, mohával benőtt sziklák közt valóságos város van ott; a tartalékban lévő legénység kunyhói az; „örömvölgy" utcában, meg a tisztek palotái ettől balra a „fővölgy" utcában. Az egyik szegleten az van kiírva, hogy „muszkának, kutyának tilos a bemenet, asszonyokat szívesen látunk". (De nem jönnek!) a fővölgy-utcában pedig „gránátok 100 lépéssel hátrább kéretnek!"

Kunyhók és paloták egyformán a hegyoldalhoz támaszkodnak a hátukkal, és be vannak ásva a földbe; fenyőgallyakból áll ki az építkezés többi része, meg zsúpszalmából; de a mi kastélyainkhoz már deszkák is „gyüttek", meg ablakok, ajtók Gladyszovból. Némelyik kastélyban még bútorok is vannak, bár a legtöbbnek nemcsak az építőstílusát, de a belső berendezését is nemes egyszerűség jellemzi. Vannak egész kényelmesen lakhatók is – ilyen az enyém –, amelyik tényleg nem nedvesebb, nem cúgosabb, mint egy nyitott ajtójú, vizes talajú, hideg, cúgos pince.

Melegről a „rajvonalkályha" gondoskodik – ha a meleg nem túlságosan nagy, hozzáadjuk a füstöt – és amint az alak mutatja, elég jól el lehet élni itt.

Július 16. Állásban, mint tegnap. De. 3 óra 30-kor az oroszok a Krylow és Prigarywlowan levő német és huszár tábori őrsöket megtámadták. Jól hallatszott az erős hurrázás. Körülbelül egy orosz zászlóalj lehetett, mely az éj folyamán a Bugon észrevétlen átjött.

A tábori őrsök [előírás szerint] erős tüzelés után az állások felé visszavonultak, először a német tábori őrsök jöttek vissza, a mienk még másfél órán át tartóztatták fel az ellenséget. Midőn a tábori őrseink is visszajöttek az oroszok a falu melletti H. H-tól [kastélytól] dél felé húzódó rajvonalban megszállotta a területet, s lövés nélkül beásta magát. Ellenséges tüzérség [ezalatt] erősen lőtte állásainkat. De. 6 óra 30-kor egy német század, Kraasinger hadnagy főpa-

rancsnoksága alatt, felváltott állásainkban, s mi a vezeték lovakhoz visszamentünk. Du. 3-kor újra kimentünk a délelőtt ott hagyott állásokba, ott a németeket felváltottuk.

A legrettenetesebb zuhogó esőben jöttünk ki, bőrig ázva az állásokig. Ott már majdnem térdig érő víz volt. Csak ágyútüzelés volt. Időjárás borult, igen esős. Este 10-kor újra felváltott egy német zászlóalj, s mint tartalék [még] ott maradtunk.

[*Július 17*. Délelőtt 11-kor a vezetéklovakhoz visszamentünk. Délután Dolgobiszcewen át Oszcewre mentünk.]

Július 18. Az 5. német, a 4. közös és a 11. honvéd lovashadosztályokból Heidebrech német tábornok parancsnoksága alatt egy lovashadtest alakult, melynek feladata, hogy ha a gyalogság a Bug vonalat áttörte, az ellenséget üldözze. Mint előnyomulási tér a Zdzary és Skomorochi közti folyószakasz jelöltetett meg, hol jobbról a 46., balról a 7. gyaloghadosztály harcol. A lovas hadtest aznapi menetcéljai lettek volna: 5. német lovashadosztálynak Parych, 4. közös lovashadosztálynak Kolonie Hurow, Kol. Zygizumaduska irányában a lovashadtest baloldalát biztosítani. Az ezred de. 6-kor indult Oszcewről 8 óra 30-kor a lovashadtest gyülekezve állt. Mi Chorabowától északnyugatra levő erdőnél a 4. hadosztály Katowicétől északra. De. 11 óra 45-kor a lovashadtest a Bug felé megindult. A mi hadosztályunk: Békéssy századát a 2. ezredtől felderítésre előre küldte. Menetalakulat volt fél 2., 9., 5., 3. ezred. A hadosztály Wojslawiára menetelt, ott a falutól nyugatra lóról szállva készültségi állást vett fel. Mivel a Bugon még gyalogság sem igen tudott átjutni, este 8-kor Wojslowicén elszállásoltunk. A 9. ezred a helység északkeleti szegélyén. Estefelé zuhogó eső kezdődött.

Július 19. Papp Caiusz[58] ma hazament. Egész éjjen át esett az eső, s most is esik. De. 7 óra 30-kor megeresztett hevederrel várjuk a további parancsot. Du. 2 óra 30-kor menet Starogradra, ott a Spiritus-gyár mellett átgázolás a Bugon. A víz igen mély, térdig belelógott a lábunk a vízbe. Utána menet folytatása Zdearkira, ott a falutól nyugatra a falu és a Bug közt fedve felálltunk. Előnyomulás röviden a következő volt.

Du. 8-kor nyergelve táborozás. Az elővéd 5. ezred bevonult. Az előttünk rajvonalban lévő 68. szolnoki gyalogezred frontját az oroszok átlőtték, a hurrá! kiáltások többször, s igen jól hallhatók voltak, s az ellenség nyomult a falu felé előre. A szétugrasztott gyalogság is jött vissza kisebb-nagyobb csoportokban. Az 5. és 9. ezred erre tűzharchoz szállt. Megszállotta Zdzarki falu körül a Bug előtti térséget, félkörben hídfőszerűleg. Balszárnnyal a Bughoz zárkózva volt az 5. ezred, tőle jobbra a 9. vezetéklovak a Piecygori-i hadihídhoz mentek vissza. Éjjel 11 tájban a 21. vadászzászlóalj a mi jobbszárnyunkat meghosszabbította, s az érintkezést a szomszédos 37. gyalogezreddel felvette. A szétugrasztott 68. gyalogezred katonáit is a fedezékekbe tétettek be. Ma du. Zdzarkinál találkoztunk Bacsák Pál alezredes úrral, ő a 7. gyaloghadosztály lovasságparancsnoka (2 népfelkelő huszárszázad a 10-es ezredtől). [Nagyon örültem, hogy találkozhattunk vele. Ő volt az első osztályparancsnokom. Ami a szívet illeti a legsnájdigabb ember lovon, akit ismerek. Előtte nincs akadály és nehézség, rengeteget is bukott és esett már. Most jobb karját nem igen tudja használni, bénult, a lóra is segíteni kell neki felszállni.] Időjárás borult, hűvös.

A lóról szállt osztag parancsnoka Perczel százados, század parancsnokok: Kovács Berci és br. Majthényi százados Az oroszok nem igen jöttek előre, csak gyenge tüzelés volt.

---

[58] Talán az 1914. november 1-jén előléptetett Popp Kajetán tartalékos főhadnagyról van szó.

Július 20. De. 8-kor ezred balszárnyát a 68. ezred meghosszabbította. A mi ezredünk rajvonala és a 21. vadászzászlóalj, előbbre ment, s ott beásta magát. Du. 7 óra 30-kor az egész hadosztály a harcból kivonatott, gyalog a Starsgrodi hídhoz rendelt vezetéklovakhoz menetelt, s ott lóra ülve Tudorkowicére ment, ott du. 10 óra 30-kor helységtáborba szállt.

Majdnem egész nap esett az eső. Dr. Lénárt segédorvos-helyettes a tüzérektől az ezredhez bevonult.

Július 21. Egész nap esett az eső. Országút sehol sincs, rettentő mély sár van. Lóháton is alig lehet járni. Legalább 25-30 cm mély a sár. Du. 5-kor utazómenet Urinow, Dolgobiszcew–Witkow–Wereszynén át Mircére, ott helységtábor du. 11-kor. Az eső már elállt, erős hűvös szél. A 11. lovashadosztály kivétetett a lovashadtest kötelékéből és a 41. tartalékos német hadtest alá rendeltetett. Az 5. német és a 4. közös lovashadosztály a hadtest kötelékében maradt, s a Bug-szakaszon állásba ment. Vonat a sár miatt követni nem tud.

Július 22. De. 7 óra 30-kor utazómenet csapattestenként Modryn, Modryniecen át Maszlowecre. Odaérkezés de. 10-kor. Hosszú pihenő a falutól északra. Du. 1ó. 30-kor az I. o. a 4. géppuska osztag Perczel századossal Grabieszowon át a Bug–Koritnica–Ustilug szakaszánál felderítésére előre küldetett[59]. Ma meglátogatott Egán Imre t. főhadnagy parancsőrtiszt a Szurmay-csoporttól[60]. A hadosztály du. 7-ig ott állt, s ekkor az ott éjjelezésre parancs jött. Lenyergeltünk, s ott, a mezőn táboroztunk. A faluból egyetlen egy ház sincs meg, teljesen le van égetve minden.

Rettentő sok 2-3 m mély és 5-6 méter széles gránátlyuk van, melyeket a német tüzérség okozott. Sok halott is fekszik még itt szétszórva, kéz és lábdarabok és húscafatok is. [A temetőt is kirámolta egy pár gránát koporsóstól, halottastól] Időjárás száraz, meleg.

Július 23. Reggel 5-kor indulás, menet Grubiesowon át a Novosielkitől délre fekvő erdő sarkába. Menetrend: fél 9. ezred, 4. század géppuskaosztag, 5. ezred, 2. és 3. ezred [lovagló üteg osztály.][61]

Az erdőben készültségi állás. Riedl alezredes a 3. ezred és a 2 század géppuskás osztaggal a támadó 1. és 81. gyaloghadosztály közötti rés kitöltésére előrerendeltetett[62]. Az erdőből fennmaradt 3. század a 2. ezredhez, a 4. század tüzérfedezetnek rendeltetett.

A 41. [német] hadtest du. 2-kor támad észak és [észak]kelet felé [irányban]. Tüzérségi előkészítés 12-től du. 2-ig. Ez du. 4-ig kitolatott. Akkor gyalogsági roham. Eredmény 2000 fogoly. A roham után, 3 új német gyalogezred érkezett a siker kiaknázására. A hadosztály ott, ahol nappal volt, az erdőben, táborban éjjelezett. Időjárás száraz, meleg.

Július 24. Mint hadtesttartalék a tegnapi táborhelyen. A 4. század bevonatott, s helyébe az 5. ezred foglalta el, mint tüzérfedezet.[63] Perczel osztály kinn maradt. Időjárás meleg, száraz. Éjjelezés a táborhelyen.

---

[59] A Perczel hírszerző különítmény több napos megbízással közvetlenül a hadosztálynak jelentett,

[60] 1914. dec-étől a 38. és az 51. honvéd gyalog hadosztályt magába foglaló hadseregcsoport (későbbi XXIV. hadtest), amely parancsnoka, Szurmay Sándor ot-m. gyalog tábornok nevét viseli. Az Uzsokihágó védelmében tűnik ki, a 1915. május 2-i *gorlicei áttörés* után, Galíciában tör előre.

[61] Az oszlop parancsnoka Czitó tábornok,

[62] A Riedl-csoporthoz beosztott Tókos százados szemrevételezésnél a térdén megsebesült. A segédtiszti teendőkkel Weiner Emil parancsőrtisztet bízták meg.

[63] A 4. (Majthényi szd.) a közös táborhelyre megy és a fél 9. ezred Flohr ezredes parancsnoksága alá lép.

[*Július 25*. Novoszielkin át a Cartowicétől délre fekvő mélyvonalba (völgybe) mentünk és ott lenyergeltünk. Hadtesttartalék vagyunk. Dél óta ver az eső. Este 7-kor Grubieszowon át Podgorzera mentünk, ott tűzharchoz lóról szálltunk és a falu keleti kijáratánál, mint tartalék vagyunk.

Július 26. Menet Slawencinra, ott lenyergelés, mint hadtesttartalék[64]. Délelőtt pótlás érkezett: 68 lovas. Velük jött gróf Vass Marika, br. Aczél Elemérné elvált felesége. Itt lévén az öcscse, ide jött vöröskeresztesnek. De nagyon csúnya. A pótlással különben Csontos Elek (Csont) hadapród jött.]

Július 27. Hadtest tartalékban, mint tegnap. Időjárás meleg. Légy, legalább 50 millió.

Július 28. Tűzharchoz lóról szálltunk. Az 5. és a 9. ezred lóról szállt részei felett a parancsnokságot lévai Koós Miklós cs. és kir. kamarás, huszár ezredes vette át, engem meg beosztottak hozzá, mint segédtisztet. Nagyszerű kis emberke. Minden este beülünk ketten a sátrába vacsora után, és szabályszerűen megiszunk 1-1 üveg pezsgőt, közben az öreg mesél, nagyszerűen. Egyébként csillagászattal és spiritizmussal foglalkozik. Éjjel lovaglás közben mindig magyarázza nekem a csillagokat, de hát én nem értek hozzájuk. Engem nagyon szeretett, és ha baj volt, nagyon hallgatott rám.

Gyalog kimentünk Podgorze keleti szegélyéhez, onnan délután a Swienti Duch majorhoz mentünk előre.[65]

Július 29. Állásban. Mi a majorban laktunk. Czakó Petit áthelyezték a lövészosztályhoz, képzelhetni, mit morgott miatta Peti.

Július 30. Koós ezredes most a hadosztály részei[66] felett átvette a parancsnokságot.

Július 31. A rajvonalunk Gorodok község északi szegélyétől húzódik déli irányba, a községen át egész Cumow felé vivő kocsiútig, ahol az a rideau[67] szegélyét éri. Jó állás, kevés a tüzelés.

Augusztus 1. Az oroszok az éjszaka leple alatt megléptek. A Bug volt amúgy is közöttünk és így nem vettük észre reggelig. Erre reggel hidat vertek a Bugon az utászszakaszok és utána átkeltünk. A 2. ezred lóra ült és felderíteni előre ment. A többi ezred lóról szállva követte. Már kora délután megszálltuk a Berezina magasságában lévő dombokat. Ellenségről még semmi hír. Délután 5-kor tovább nyomultunk előre általános iránnyal Wladimir Wolinsk felé, és Cernikownál a 9., Rokitnicán, a 3. ezred állást vett. Este újra előbbre rendeltek és pedig a lövész osztály megszállta Irow keleti szegélyét, a 9. ezred attól jobbra, dél felé, tőle délre a 3. ezred Janów keleti szegélyén. A teljes vaksötétben az állás csak éjféli 1-ra volt befejezve. Kint aludtunk a puszta földön. Igen hűvös, nedves idő volt. Sátor sem volt nálam.

Augusztus 2. Hajnali 2-kor parancs jött, hogy reggel 5 óra 30-kor Ludzinban legyünk és ott lóra ülünk. Nem kell a huszárnak más, nyomban felkerekedtünk, mert a rajvonalat úgy szereti a huszár, mint az ördög a tömjént. Onnan lóra ülve Grubiesowon át Moniaticére mentünk, ott

---

[64] Hegedüs ezds. parancsnoksága alatt a teljes 24. dd., 4 gp. osztag és két üteg.

[65] A dandár naplója szerint a két ezred lóról szállt legénysége délig felváltotta a Czitó csoport tartalékát képező 272. német gyalogezred egy zászlóalját. A 4. géppuskaosztag és a két üteg Czitó tábornok parancsnoksága alá kerül. A két ezred lovai pedig Hegedüs ezds. parancsnoksága alatt a Wolicától délkeletre fekvő erdőbe vonulnak.

[66] A 9. ezred és a Kagerer-üteg.

[67] dombhajlat (fr.)

etetés, itatás volt, akkor tovább mentünk Stepankowicén át Janostrowra és ott az erdőben várakoztunk parancsra estig. Akkor lenyugodtunk. Éjjel 1 óra 30-kor tovább kellett mennünk.

Augusztus 3. Rogatkán át Mosciskára értünk. A mi csoportunk az ezredből, 4 géppuskából és egy lovagló ütegből állott, négy ágyúval. Parancsnokunk Koós ezredes. Arra vártunk, hogy a németeket Gusynne és Kolemcyci között felválthassuk, de harc volt és így várnunk kellett. Délelőtt csúnyán meggránátoztak a muszkák, a tőlünk 150 lépésre levő ágyúkat keresték. Este csak Kovács Berci ment ki egy századdal főőrsnek Gusynne és Kolemcyci közé.[68]

Augusztus 4. Reggel parancs jött, hogy a németeket váltsuk fel, ami délig meg is történt. Az ellenség csak Gusinnénél tüzelt. Én Koós ezredessel egy nagyon szép erdőben lakom sátorban a rajvonal mögött. Mind szabadságon jár már az eszem, hogy mit tudnék kapni?

Augusztus 5. Az ellenség csak gyengén tüzel tüzérségével Berezcy felől Gusinnéra és a tőlünk nem messze állásban lévő (Kagerer[69]) lovagló ütegre. Szerencsére mibennünk nem tett még kárt.[70] Az időjárás nagyon szeszélyes, vagy hússzor megeredt és elállt újra ma az eső. Délben kaptuk azt a hírt, hogy Iwangorod és Warsó ma reggel elestek. Remek valami, ha legalább lényegesen meg tudná rövidíteni ezt a csúnya háborút. Talán csak úgy lesz! Istenem, meddig tart még ez az undok mészárszék?

Augusztus 6. Az éj folyamán az egész csoportunkat német gyalogság váltotta fel és mi visszamentünk a lovakhoz. Ott délben lóra ültünk és Dubienkán át Skrygicynre meneteltünk. Ott délután 5-kor újra tűzharchoz szállt az ezred.[71] A vezetéklovak a Jozefow melletti erdőbe mentek vissza. Én is velük mentem.

Augusztus 7., 8., 9. Arany napok, fényes koszt és sétalovaglás, este muri. A lombsátor előtt, amelyben étkezünk éjjel mindig, legalább fél öl fából máglyát rakatunk és meggyújtjuk. Ez nagyszerűen világít nekünk. A máglya kezelése az ezredtrombitás dolga. Reggelig éppen kitart a tűz, akkor pedig már mindegyikünk hazamegy a világoson. Állandó vendégünk a jó koszt és blatt miatt Bödi (Olasz Ödön őrnagy) a hármasoktól, a legbolondabb a 10 ezredben, aki a hadosztályparancsnokot „vén kórórágónak" nevezi. Bármi bolondságra kapható, de komolyan még egy fél percig sem dolgozott.

Augusztus 10. Ma egy éve indultunk el a háborúba. Hol van az általános lelkesedés, hol van a béke?

Augusztus 11., 12., 13. A nyaralás folytatása. Este az asztal vége felé már csak magyar pezsgőt tesznek fel, az orvosig bezárólag francia, utána magyar pezsgő. Persze magyar pezsgő

---

[68] Az 5. honvéd huszárezred bal szárnya és a 43. német gyalogezred jobb szárnya közötti rést kellett betöltenie, mint főőrs, előőrsökkel a Bug partján.

[69] Kagerer József százados (1912. november 1-i kinevezéssel), az 1. lovastüzérosztály ütegparancsnok. Nevével jelölték az üteget.

[70] Az ezred egy századát és a 4. gp. osztag egy szakasza, az 5. ezred egy századával együtt a rajvonalból kivették és Galezowon gyülekeztetve Flohr ezds. alá rendelték. A csoport este megszállta a Skrygicyntől északra fekvő Bug kanyarulatától Malceig terjedő szakaszt.

[71] A felváltás után a 9. ezred három százada és a 4. géppuskaosztag két szakaszának Mosciska mellett kellett gyülekeznie és onnan indult el. Du. 5 óra 30-kor érkezett a gyülekeztetett csoport Skrygicinre, ahol Hegedüs ezredes átvette a parancsnokságot Flohr ezredestől. A Hegedüs ezds. rendelkezésére álló csapatok: a 2. és a 9. honvéd huszárezredek, a 4. géppuskaosztag, a Kagerer- és a Karlik üteg. Az 5. és a 3. honvéd huszárezred Jozefówon hadosztálytartalék. A Hegedüs csoport állásától jobbra a 4. lovashadosztály, balra a 9. ezred lövészosztálya (Perczel százados) áll.

jutott így a „lakománál" is (Geiselhardt) és ezért egyszer már panaszkodott is nekem. Én nem tudtam, hogy mit mondjak, mert az ezredparancsnok rendelte így el és ezért azt mondtam neki, hogy a felszolgálók maguktól teszik így. Forduljon a menázsmeierhez[72].

Augusztus 14. A „Macska" elment 14 napi szabadságra. Én is ma beadtam ma a szabadságkérésemet.

Aug*usztus 15.* A muszkák az éjjel megléptek[73]. János újságolta, ő, mint „mosókutya"[74] tudja már mi a dolga, és mielőtt még a sátramba bejönne, összeszedi a híreket és hozza. Akkor eljön a sátramhoz, kint félrehúzza az ajtót, bedugja a képét és forgatja a fejét, nézi, hogy ébren vagyok-e? Ha igen, akkor bejön. Ebéd után, mire aludni jövök, kihajtja a legyeket a sátorból, azután leül és vár engem és közben, ha még légy dongást hall, kézzel csípi el az ellenszegülőt. Ugyanezt műveli este.

Augusztus 16. A muszkák ugyan még tegnap előtt este megléptek, és még mindig itt őrizzük az állásokat, de hát úgy látszik nem sürgős a dolgunk. Igaz, itt olyan jól élünk, minek rohanni utánuk, így van aztán mindig lövöldözés, ha folyton szalad egyik a másik után. Inkább szaladnék én is a Duna-parton, most este, de – nem a muszkák után!

Augusztus 17. Egy kicsit reggel 8-ig megültük augusztus 18. előestéjét, Őfelsége születésnapját. Végig csak Rudi, Tragor Mika, Mezricky Káruj, Juszuf meg én voltunk ott, a férgese előbb kihullott. Azóta, hogy ez a szűkebb kör maradt megittunk 12 üveg Moet&Chandom és White Start a jó öreg fehér nyakuakat az egész éjjel szakadó eső az nem zavart. Reggel felé azt mondja Juszuf, hogy itt őneki van a legrégibb eredetű neve. Rudi, mivel ő sohasem hagyott helyben semmit, amit Juszuf mondott, azt válaszolja: van a fenébe, az Ehrilch név a híresebb, azt mindenki ismeri a világon a 606-ról. Azt mondja erre Juszuf, hogy az ő neve milyen régi azt onnan is tudni, hogy ő úgy írja, hogy Teőrös. Mondom én neki: Mit mesélsz Juszuf, éppen úgy írhatom a bőgőt is *beögőnek*, az is elég régi! Lett erre nagy hahota, még sok idő múlva is ezzel bosszantottuk Juszufot, hogy neve egyidős a bőgőével.

Harcok a Pripjaty mocsárvidéken

Korabeli leírás szerint a Pripjaty folyó árterületén kialakult mocsárvidék Oroszország grodnói, minszki és volhíniai kormányzóságának területén kb. 100.000 négyzetkilométer terület. Északon a Breszt-Litovszkról a Dnyeperen át Rogacsevbe vezető műút, keleten általában a Dnyeper, délen a Kijev–Novgorod–Rovno–Luck–Kowel–Kholm-i műút, illetőleg a Kowel és Kholm közötti karbantartott kocsiút, végül nyugaton a Búg határolják. 90%-át erdő, mocsaras nádas és nyílt tó borítja, csak 6-7%-a legelő és kaszáló, 3-4%-át művelték meg.

Ez időben a fent leírt terület előtt csak a Heyderbreck német tábornok lovashadtest (német 5., ot-m. 4. és a m. kir. 11. honvéd lovashadosztály) állt. A 11. lovashadosztály Dubienk és Matcze között biztosította a Bug nyugati partját, tőle délre az Ustilugig a 4. lovashadosztály, tovább kelet felé a Luga folyó déli partján a német 5. lovashadosztály állt. A Bug hadsereg X.

---

[72] Menázsimesterhez, ellátótiszthez.

[73] A Perczel csoport járőrei Juszewből 15-20 főnyi ellenséges gyalogságot kergetnek el, Békéssy százados két századdal és 2 gp-val átkelt a Bugon és elfoglalta Korytnicát és az attól északra lévő magaslatot. Mindkét szakasz éjszaka csak hídfőszerű biztosítást tartott a Bug keleti partján.

[74] Tkp. Kutyamosó, pucer, tisztiszolga.

hadtestét Breszt-Litovszk körülzárására előrevonták, a jobbszárnyán volt védelmi állásait is a Heydebreck-hadtestnek kellett átvennie, és a visszavonuló oroszokat Kowel felé üldözni. Erre a parancsra szükséges átcsoportosítás keretében a 11. lovashadosztály augusztus 18-án a Búgnak Okopy és Gusinnye közötti szakaszát szállta meg. A Kowel felé vezető vasútvonal mentén Lubomlra egy felderítő osztagot küldött.

Augusztus 19-én a lovashadtest balszárnyán az egész 11. lovashadosztály átkelt a Búgon és ezután már a Polesieben (a mocsárvidéken) nyomult előre. Augusztus 20-án a hadosztály előtt Skibinél álló oroszokat a 2. honvéd huszárezred Mszeven át délről átkarolta és visszavetette. Az ellenség a Wyzevka patak nyugati partján rendezkedett be új védelemre. A hadosztály zöme estig Podgorodnoig előnyomult. A 2. ezred előtt az oroszok Chworostownál szívósan védekeztek. A hadosztályt észak felé Szemző százados, az 5. huszárezred három századával Kusniszczinél biztosította. Két nappal később a 11. lovashadosztály előtt az oroszok Kizie-Stopyrka patak – Chworostow vonalában álltak ellen. Állásaikat a hadosztály eredménytelenül támadta.

Augusztus 22-én Riedl alezredes vezette a Ruda ellen a 11. lovashadosztály főtámadó csoportját (3., 9. huszárezred lövészosztálya, 2 és fél üteg), Flohr ezredesnek a 2 huszárezreddel Chworostowon át Komarowra kellett támadnia. Másnap körletét érte el, ezután a Kowel–Breszt-Litovszk vasút mentén kellett előnyomulni. 24-én négy oszlopban nyomult elő. A jobb oszlopot Riedl ezredes a 3. huszárezreddel és fél üteggel Kranawola–Grydkin át Siedliszczére, a bal oszlopot Szemző szds. fél 5. huszárezreddel Lesniakin át Borzowára irányították. A középső oszlopot Czitó tábornok a 9. huszárezreddel, lövészosztállyal, két üteggel Myzowon át Siedliszczére irányították. Hegedüs ezredes a 2. és fél 5. huszárezreddel Myzowora ment. A Kowel–Bucyn-i műúton az 5. lovashadosztály 11. dandára nyomult elő.

A Bug hadsereg déli szárnya Kobrin-Pinszk irányába nyomult előre. A Heydebreck lovas hadtestet alárendelték a Bug hadseregnek azzal a feladattal, hogy ennek déli szárnyát biztosítsa. Az ellenség üldözésére és visszavonulási vonalának elvágására a 11. lovashadosztályt Kobrinra, a német 5. lovas hadosztályt pedig Diwinre irányították. Augusztus 27-én a 11. lovashadosztály igen nehéz, fáradságos menet és sok hídépítő és útjavító munka után egy csoportjával Kortylysit, zömével pedig Mokranyt érte el, másnap Nowosielki-Ostrowra ért és részvett a harcban. Augusztus 30-án a Hegedüs csoport (2 ezred és egy üteg) Diwinen át kelet felé nyomult. Este Powijetytől nyugatra Újfalussy százados 4 századdal és 6 géppuskával, Lelikowotól keletre pedig Békéssy százados 3 századdal és 2 géppuskával harcolt, hogy a csatornán való átkelést kierőszakolja. A jobb szárnyat egy század biztosította. A hadosztály tüzérsége az Újfalussy és Békéssy csoport harcát támogatta. Estére a lövészosztály Pawlinka majornál az ezred pedig Diwinben volt.

Éjjel az Újfalussy csoportnál Perczel százados két, 9. huszárezredbeli századdal át is kelt a csatornán és hajnalra Powietytől nyugatra lévő magaslatokat elfoglalta.

A 11. lovashadosztály kivált ezután a hadtestből és a kelet felől előnyomuló oroszok visszavetésére és üldözésére rendelték. Egyelőre a Dobre és a Samarytól délre fekvő híd között, 27 km-es arcvonalon 1200 lovasával, 600 lövészével, 16 géppuskájával és 14 lövegével, a kelet felől előnyomuló Bug hadsereg jobbszárnyát biztosította.

Szeptember 2-án a Bug hadsereg déli szárnya Gorodiecet elfoglalta. A 11. lovashadosztálynak is elő kellett nyomulnia kelet felé. A Riedl és a Hegedüs csoport visszaszorította az oroszokat. A felderítő osztagok Radostowig és Szczyitinskáig nyomultak elő. De e helységeknél az

oroszok újra védelemre rendezkedtek be. Szeptember 4-én Hegedüs ezredesnek alárendelték a 9. huszárezredet. A fél 3. ezredet, amelyet eddig Hegedüs a két csoport közötti összeköttetésre használt fel, Riedl ezredes kapta meg.

A Hegedüs-csoport előtt az oroszok a csatorna keleti partján szívósan védekeztek. A Czitó-csoport (már csak a fél 2. ezred) a Riedl csoportot Radistowig követte, innen utolsó fél ezredét a Hegedüs csoport támogatására a csatorna keleti partján az oroszok jobbszárnya és háta ellen irányította. E félezred támogatásával a Hegedüs csoport szeptember 6-án az oroszokat a Niewiertől keletre levő terephullámig visszadobta, de az ellenség itt ismét megkapaszkodott. 7-én reggel a Hegedüs csoport Mukoszynt rohammal elfoglalta, de az oroszok a további térnyerést Mukoszyntól 700 lépésre, keletre megakadályozták.

A 11. lovas hadosztályt szeptember 8-án a 4. hadsereghez osztották be azzal a feladattal, hogy e hadsereg balszárnyának a biztosítására Niewieren át Kamien-Kaszirszkijre menjen. Riedl alezredes parancsot kapott, hogy 8-án csoportjával Mukoszynon át Wietlyre visszamenjen.

Szeptember 8-án reggel azokra a jelentésekre, hogy Mariampol felől nagyobb orosz lovasság nyomul Niewer felé, az 5. huszárezredet kivonták a harcból és Niewiere irányították. A 2., 9., fél 3. ezred és másfél üteg eredménytelenül támadta az oroszok állásait. Ridl alezredes csoportjával 9 óra 20 perckor az oroszokat északnyugat felől támadó Búzás százados csoportjához ért.

A huszárok végül legyőzték a nagyobb orosz erőt. Az ellenség 170 halott és 80 fogoly hátrahagyásával visszavonult. A Riedl-csoport előtt szabad lett az út Wietly felé. A lövészosztály, a 2. és 3. huszárezred 89 halott és sebesültet vesztett.

A 9-esek útja, ahogy Ehrlich főhadnagy feljegyezte:

Augusztus 18. Ma 4 éve, hogy mint huszárhadnagy elhagytam a Ludovikát, és máris 1 éves főhadnagy vagyok. Ezelőtt négy évvel most a Vérmezőn voltam, nem is gondolva a háborúra. Ma egy éve már Oroszországban voltam, már egy éve annak is, hogy elfogták Kubassyt a századával[75].

Alig hogy lefeküdtem, távirat jött nekem, hogy Koós ezredes mellé vagyok beosztva, mint segédtiszt. Bánom is én, gondoltam, majd hívnak, ha kellek, és megmondják, hova menjek addig is, alszom egy keveset. De hát lehetett? Nemsokára hívtak és 10 óra 30-kor el is indultam vele Skrygicin Dubienkán át Dorohuskra. Nagyon álmos vagyok, meleg van, majd elfordulok a lóról. Újra bánom, hogy miért maradtam fenn, de már megvan. Legjobb lenne most a fejemet egy hidegvize dézsába dugni, nem pedig itt ezredekkel diszponálni, és mutatni, hogy jól vagyok. Pedig, dehogyis!

Délután 3-kor értünk oda. Ott lóról szálltunk, vártuk a 22. lovasdandár parancsnokot „Citertó" Czitó tábornokot. Közben a nehézgránátok vágta gödröket néztük, az összedőlt templomot, a kőszentek szanaszét, ki hason, ki fekve, most ők is pihennek a folytonos imádkozás után. Az oltár is romokban, a képek összeégve, összelőve. Végre délután 5-kor megkaptuk a parancsot, hogy a felváltás csak holnap lesz és így én az ezredes úrral Wolkára lovagoltunk és

[75] A stojanóvi lovasroham és a kamionka-strumilóvai sikeres csatározás után, 1914. augusztus 26-án, a Búgon való átkelési kísérlet idején fogságba esett 6. század.

az 5. ezred táborában éjjeleztünk. Akkor ott egy Puska Szepi volt az ezredparancsnok, úgy tud térképet olvasni, mint a sarzsilovam.

Augusztus 19. Reggel 9-kor parancs jött, hogy a lovashadtest nem veszi át a védőszakaszt, hanem Lubomlon át Kowelre támad, s ott a vasúti gócpontot megszállja[76]. Így én is újra bevonultam az ezredhez Kolonie-Teosinbe. Az ezred épp indult is már. Dorohuskra lovagoltunk, ott a falutól keletre a Bugon át épített gyaloghídon átvezettük a lovainkat[77], s a túlsó parton hevedert megeresztve vártunk délután 4-ig. Hogy mire? Ki tudná azt? Addig az utászszakaszok mindenki ezredtől rendes híd építésén dolgoztak. Akkor Rymaci Trebejkin át Lubomlra nyomultunk előre. A hadosztály menetvonalán, mint felderítő különítmény Búzás század ment előre a hármasoktól és rövid harc után az ellenséget visszakergette. Este 9-kor már Lubomlban készültünk lefeküdni.

Augusztus 20. Egész éjjel zuhogott az eső. Délután 3-kor ütközetmenetben Skybi felé mentünk. Elővéd a 9. ezred I. osztálya Perczel százados parancsnoksága alatt. Ő mellé osztottak be engem, míg kint lesz, mint segédtisztet. Tüzelő gyengébb lovas járőröket az elővéd Podgorodno faluig űzött vissza, ott azonban a falu szegélyéről erősebb tüzet kapott. Erre az elővéd tűzharchoz szállt és az ellenséget visszaverte. Ezért az ütközetért kaptam második kitüntetésemet, az ezüst Signum Laudist. Mert egy fontos parancsot vittem a tőlünk két kilométerre levő rajvonalba előre, egyedül az ellenség teljes tüzében, mert észrevették, hogy tiszt vagyok. Jól lőttek a muszkák a földbe, göröngyökbe ütődött golyók csak úgy vijjogtak körülöttem, de engem egy sem talált.

Beállt a sötétség, a falut elfoglaltuk. A további előnyomulást a sötétség, meg az északi oldal teljes felderítetlensége miatt folytatni nem lehetett, különben előttünk nagy erdőségek voltak, úgyhogy azokba ismeretlenül nem volt tanácsos bemenni.

Éjjel gyakran lövöldöztek ránk az oroszok különböző irányokból. Én Perczellel egy szélmalom tövében aludtam.

---

[76] A szövetséges magyar-osztrák és német haderők előnyomulása nagyobb lendülettel haladt előre, amikor a 4. hadsereg 1915. augusztus 6. és 7-én, a szívósan védekező és még mindig kiválóan küzdő orosz erőket Lubartownál áttörte. A Lipót bajor herceg vezette hadsereg kelet felé és Mackensen tábornagy hadseregcsoportjának (11. német és Bug hadsereg) észak kelet felé tartó oszlopai zárt arcvonallal szorították vissza az ellenséget Brest-Litowsk felé, melynek előterét a szövetségesek már augusztus 17-én elérték. Ekkor lépte át Cholm felől jövet Linsingen (Bug-hadsereg) Wlodawanál a Bugot.
A Kowelnél érintkező orosz északkeleti és délkeleti arcvonalak szétszakadása mindinkább bizonyossá vált. Amikor ezt Mackensen tábornagy felismerte, a Heydebreck lovas hadtestet (11. honvéd, 4. cs. és kir. és 5. német lovas hadosztály) augusztus 20-án Wladimir Wolynski és Luboml felől Kowelre irányította. A tescheni hadsereg főparancsnokság ennek a kedvező alkalomnak kihasználására törekedett és elrendelte, hogy az augusztus 22-én éjfélkor a Mackensen-hadseregcsoport kötelékéből kilépő 1. hadsereg az orosz délkeleti arcvonal immár fedetlen északi oldalát támadja meg. Végcélként a Kovno, Dubno és Luck képezte várháromszög elfoglalása lebegett előtte, mellyel az egész hadjáratot még a tél beállta előtt szerette volna lezárni. Az 1. hadseregnek ezt a hadműveletét a 2. gyalloghadosztállyal megerősített Heydebreck lovas hadtestnek kellett biztosítania.

[77] A 11. honvéd lovashadosztály a Bugot az Ucherka torkolatánál lépte ét és folytonos harcok közepette augusztus 23-an érte el Smydin és Tupaly környékét. Augusztus 24-én, Kowel elfoglalásának napján már észak felé szorítja az utóvédeket Grydkinél.

A vezetéklovaink Skybire mentek vissza. A tőlünk jobbra, Chorostownál lévő Flohr csoporttal az összeköttetés nem volt helyreállítható. Juszuf a fél 4-ik századdal a trén fedezetére Lubomlban maradt, Cucát 30 lovassal portyázni küldték Luboml és Dorohusk közé!

Időjárás rossz, ellenség is van, és még hozzá élessel lő.

Augusztus 21. Reggel 7-kor, mikor már gyalogjárókat küldtünk előre, folytattuk az előnyomulást Ruda felé. Az ellenség a Ruda előtti és az attól délre, Chorostow felé eső erdős dombokat szállta meg.

Ekkor érkezett a lövészosztály két százada. Egyik Kovács Berci jobbszárnyán támadott, a másik a Petié tartalék volt a vasút mellett. Tüzérségünk igen jól lőtt. Délfelé az ellenség erősítést kapott, vonat hozta őket előre. Délután szintén. 2 ágyút, melyekkel megkezdte a tüzelést. Az ellenség kitűnően lő, a fedezékekből alig lehet kijönni. Kitűnően lőtte Panos főhadnagy is 2 géppuskával oldalba az előrenyomuló orosz erősítést. Szürkületkor hátunkban és oldalunkban erősebb ellenséges gyalogságot jelentettek, mire éjjelre visszajöttünk Podgorodnóra.

Koós ezredes ma átvette az ezredünk parancsnokságát. Éder alezredest felmentették.

Augusztus 22. Az éjjel nyugodtan telt el, az ellenség nem követett. Déli 12-kor újra előnyomultunk Ruda felé, mi az úttól délre, a Rudától délnyugatra fekvő erdőre támadtunk. Az ellenség akkor már nagy részben visszavonult. Az erdő keleti szegélyét megszálltuk.

„Ármányos"[78] egy éjjel vagy ötször ásatott fedezéket az emberekkel, hol 5 lépéssel előbb, hol kettővel hátrább.

Augusztus 23. Déli 2-kor lóra ültünk s Rudára meneteltünk. Onnan tovább Maxyjow, Tupalyin át Perewisiére, ott a falutól északra készenlétben voltunk este 8 óra 30-ig, akkor visszamentünk éjjelezni a faluba. A 2-ik század és a géppuska osztag fele főőrsre ment. Ellenség Lajos vonalában. Tüzérségünk szépen lelőtte az úton menekülő kocsikat.

Hajnal felé még sötét volt, felébreszt „Ármányos", kivel egy csűrben aludtam, hogy nézzem meg, főznek-e a századoknál? Gondoltam, ez a segédtiszt dolga, Aztán meg mit tudom én, hol van mindegyik mozgókonyha, Sötétben jöttünk ide, azokat ugyan meg nem találom. Kimentem a csűrből az utcára, sétáltam egy kicsit a ház előtt, bejöttem és jelentettem, hogy főznek. Alig egy félórára rá megint felébreszt, hogy van-e töltény elég a századoknál? Mondom én, hiszen a főzés és a töltény a századparancsnok kötelezettsége, azért ő felelős és mindig gondoskodva is van, hát kizárt, hogy ne lenne. De csak nézzem meg, mondta ő. Megint felkeltem és sétáltam, meg visszajöttem. Ilyenek a kicsapott vezérkariak, mindig azt hiszik, hogy mások is olyan rövid eszűek, mint ők.

Augusztus 24. Reggel 6-kor indultam Szmidin felé, aztán Szajno felé fordultunk, ahová délelőtt 9-kor érkeztünk. Ellenség odáig nem volt. Az ellenség a Myzowó előtti vasúti töltést szállta meg. Tüzérségünk lő, az ezred tűzharchoz száll, s támadásra megy. Az ellenség alig egy óra múlva ki van verve állásaiból. Itt kapta Majthényi Pista, ezért a vaskorona rendet. Kowel már üres, mi a várostól északra haladtunk tovább észak felé, Breszt Litowszk felé[79]. Kereszt-

[78] Perczel Armand,

[79] A 11. honvéd lovas hadosztály a grydkii ütközet után Myzowon hált és augusztus 25-én három oszlopban nyomult előre. Hegedüs ezredes oszlopa (1/22. és 3. honvéd huszár ezr. 1½ üteg) Siedliszcze, Czeremszanka, Pieszoczno Tekla felé, Czitó tábornok oszlopa (145. és 9. honvéd huszárezred, a huszár lövészosztály és 2 üteg) Borzowa Czewel felé, Békéssy százados ½ 2. honvéd huszárezreddel és 2 géppuskával Krynlnora. E három oszlopon kívül a Bug-hadsereggel való összeköttetés és egyúttal bal olda-

csont zsábám annyira előjött, hogy visszamentem este a vezetéklovakhoz, hol Koós ezredes nagyon örvendett a viszontlátásnak. Az ezred az éjjelt rajvonalban töltötte.

Augusztus 25. Délután utána lovagoltunk az előre ment ezrednek Stary-Wyzwa felé Siedliszcére. Ott megháltunk. Nem tudtuk ma az ezredet utolérni és azért az ezredes ma olyan ideges, hogy hatnak is elég volna.

Augusztus 26. Délután 6-kor Dubiecnóra értünk, az ezredet még mindig nem értük el.

Augusztus 27. Délelőtt 8-kor indultunk Rakita, Zalyscin, Turon át. Turon ebédeltünk. Az ezred már akkor elment Novinyi felé! Délután 3-kor utánuk indultunk. Este 8-kor értünk Borkiba. Ma hallottuk, hogy Breszt-Litowszk elesett.

Augusztus 28. Reggel 5-kor indultunk Zabolotie, Pawlopolra, ott déli pihenő, onnan Ostrowon át a műútra akartunk rámenni, de az teljesen el volt foglalva Kobrin felé menő német trénekkel[80]. Így aztán este 7 felé tábort ütöttünk.

Augusztus 29. Reggel 4-kor indultunk Nowosielkire, ott délután 4-ig készültségben, akkor Bileskre mentünk, a tűzharchoz lóról szállás, a helység északi szegélyén és támadás Chobojowra. A 22. lovas dandár Flohr ezredes alatt jobb csoport, a 24. lovasdandár Koós ezredes alatt bal csoport. Éjfélig bukdácsoltunk a mocsarakon át, akkor parancsot kaptunk a lovakhoz visszamenni. Közben azonban egy csatornán kellett átmenni, ahol lábszárközépig ért a víz. Épp aznap volt rajtam cipő kamásnival. Persze befolyt a víz, akkor aztán megfogadtam, hogy a háborúba a csizma többet le nem jön rólam, ha valahová megyünk. Reggel 6-kor érkeztünk vissza a lovakhoz, teljesen kimerülve az egész éjjeli szakadatlan gyaloglástól.

Augusztus 30. Reggel 7-kor a 2. és a 9. ezred 2 lovagló üteggel Dywinre ment és ott készültségbe voltunk délutánig. Akkor az ezredet részenként harcba vetették[81]. Mi, az ezredtörzs egyedül maradva Dywin és Lelikow között az erdőben jól elhelyezkedtünk.

---

lunk biztosítására az 5. ezred Szemző osztálya 2 géppuskával Kuzmiszcze–Nudyze–Krymnon át kísérte a hadosztályt. A hadosztályparancsnokság egy 5. honvéd huszárezredbeli századdal, a tábori távíró osztaggal és az egészségügyi intézettel Siekonra lovagolt és innen távbeszélő vonalat épített Czeremszankára, ahova minden oszloptól parancsátvevő közegeket rendelt. Az ütközetvonatok az egyes oszlopokhoz csatlakoztak. Az 1. számú lövőszeres oszlop két gyalog- és egy géppuskás lövőszeres kocsija a Czitó, egy gyalog és egy géppuskás lövőszeres kocsija a Hegedüs oszlopot követte.

[80] Augusztus 28-án a Czitó-dandár Borkiról Nowosie]kín át a kobrini műút felé tartott. Ez tömve volt német csapatokkal és vonatokkal. Az utakon kívül járhatatlan terep miatt Czitó tábornok kénytelen volt az ostrowi majornál megállni, és mert a kobrini műúttól keletre elő nyomuló nemet 81 tartalék gyaloghadosztály parancsnoksága nem engedte előre, ott is hált.

[81] A 24. honvéd lovas dandár naplója így rögzíti a nap történéseit: „A két ezred lóról szállt legénysége 5h 35-kor de. érkezik meg. Két különítmény azonnal előre lesz küldve, és pedig Újfalussy osztály Dywinen át 152 felé 2 gp-val, Békéssy százados 1 és ¾ századdal Lelikow felé lesz irányítva. Tarnay hadnagy egy szakasszal Samaryhoz megy az utat megfigyelni. Főcsoport indul 6-kor de. Érkezés Dywinre 9 óra 15-kor de. Szóbeli jelentés Újfalussy szds-tól, hogy csoportja előtt a csatornán nincs ellenség. Egy német jelentés szerint a Lalikownál lévő német szd. nem tudja magát tartani. Ezért Hőnig üteg Dywintől délkeletre állásba megy. Hegedüs ezredes a 9. ezreddel Dywin keleti kijáratánál áll készenlétben. Összefoglaló jelentés szerint a keleti part mindkét csoport előtt megszállva. Ellenséges tüzérség 4 löveg, mindkét csoportot lövi. 12 órakor délben Kagerer üteg, mely szintén Hegedüs ezredesnek rendeltetik alá, állásba megy Ww. Todkomov erdőtől nyugatra. 2 óra, du. támadás elrendelve oly módon, hogy ½ 9. ezred és gp. osztaga, ½ 2. ezred és ½ gp. osztaga Perczel szd. parancsnoksága alatt Zakomoriénél, Békéssy csoportja ½ szd. a 9. ezredből megerősítve Lelikownál támadnak a tüzérség előkészítése után. A cso-

Augusztus 31. Délután bementünk Lelikowra és ott éjjeleztünk. Rettenetes hideg van, és állandóan zuhog az eső.[82]

Szeptember 1. Délelőtt az ezredet felváltották. Visszamentünk Dywinre és ott beszállásoltunk. Annyi a poloska, hogy felemelik az embert a szalmáról.

Szeptember 2. Pihenő. Ha igaz, akkor ma este a hadosztály kiadja a szabadságengedélyemet. „Nándi bácsi[83]", a hadosztályparancsnok megteszi. Tényleg, délután 5-kor megkaptam a szabadságengedélyt, 14 nap, az oda- és visszautat nem számítva. Most aztán pakolás, hagyakozás, vigalom!

Szeptember 3. - október 3. Szabadságon. Korán reggel indulva Jánossal a trénhez lovagoltunk, ott Gyárfás Bencinél jól megtízóraiztam pezsgővel, aztán kocsira ültem és onnan, Mokranyból 9 óra 30-tól délután 4 óra 30-ig Wladowáig kocsiztam. Onnan egy német teherautón tovább Trawnikig, s ott, az állomáson beszálltam. (4-én) Reggel 8 óra 45-kor érkeztem Lublinba, onnan Rozwodow felé, ahova este 9-kor megérkeztem. (5-én) Tarnow de. 8 óra 30, Neu-Sandez du. 4, Orló este 9. (6-án) Kassa de. 11, Budapest este 9 óra 20. (7-én) Kolozsvárra reggel 6-kor érkeztem.

A Stochodon átkelve, a galuziai állásokig

Mi minden történt a naplóíró ezredsegédtiszt szabadságolása idején? Rövid összefoglaló az őszi előnyomulásról:

A 11. lovashadosztály az újabb parancs értelmében a Stochod és a Wyzewka patak közötti területet kellett az oroszoktól megtisztítania és a 2. lovashadosztály menetét Ratnoról Kowelra elősegíteni. Ezért két oszlopban Lelikowora és Powetyre ment.

Szeptember 10-én a 11. lovashadosztályt, a 2. lovashadosztályt és a két dandárból, azaz 3 gyalogezredből és két ütegből álló lengyel légiót gr. Bissingen Nándor altábornagy, a 11. lovashadosztály parancsnoka alá rendelték. Új feladata az volt, hogy Buzakitól északra az összes Turya átjárókat szállja meg és a 2. lovas hadosztállyal együtt derítsen fel a Turya–Priprjaty és a Stochod folyók között. A 11. lovas hadosztálytól délre a lengyel hadosztály biztosított.

---

portparancsnokok szerint a terepviszonyok miatt a támadás igen nehéz. Egy osztály támogatás lesz kérve. Jelentés szerint Perczel csoport támadása igen nagy nehézségekbe ütközik, sőt, az ellenség maga tolt át erőket a csatorna innenső partjára. A gyenge erőkre való tekintettel Hegedüs ezredes a támadást 7 órakor du. beszünteti. A hadosztálytól az 5. ezred erősítésül lesz kérve, ami az éj folyamán be is érkezik a dandárhoz. Egy-egy századdal a két csoport meg lett erősítve."

Este 20 után azonban mégis harcra került a sor, mert egy ellenséges gyalogszázad átjött a csatornán. Újfalussy osztálya az úttól északra, Perczelé az úttól délre ellentámadásra indul.

[82] A Perczel-csoportnak az éjszaka folyamán sikerült erejének egy részével a csatornán átkelni. Előle az ellenség visszavonult. A Békéssy-csoport de. 10-ig szintén eléri Zamosciét. Perczel százados a keleti, Békéssy a nyugati parton (Zamoscie melletti átjárónál) hídfőállást foglal. A 11. honvéd lovashadosztály a mai nappal kivált a lovas hadtest kötelékéből és közvetlenül a Bug-hadseregnek maradt alárendelve. Feladatát: a Bug-hadsereg jobb oldalának biztosítását folytatja. A lovas hadtestparancsnokság búcsú parancsában különös köszönetet mond a hadosztálynak fáradhatatlan, önfeláldozó és vitéz magatartásáért. A hadosztály Koweltől Diwynig 350 foglyot ejtett. Saját vesztesége: 3 tiszt és 100 ember.

[83] Gr. Bissingen-Nippenburg Nándor altbgy.

A 11. lovashadosztálynak szeptember 16-án a 2. lovashadosztály Stochod melletti biztosítandó szakaszát is át kellett vennie. A hadosztály a Stochod vonalát a folyó torkolatától Stobichwaig, azaz 46 km-es szakaszon biztosította oly kiválóan, hogy Frigyes főherceg a hadsereg főparancsnoka dicsérő elismerésével tüntette ki.

Szeptember 19-én a visszavonuló 4. hadseregünk a Styr nyugati partján, és Lucktól keletre, szívós védelemre rendezkedett be.

Szeptember 20-án a 11. lovashadosztály is előnyomult a Stochodon át. Legészakibb csoportja a 3. huszárezred Riedl alezredes parancsnoksága alatt Wolka Lubieszowszkánál kelt át és egyenesen Zeleznicára lovagolt. Tűzharchoz lóról szállt a Zeleznicától délkeletre, délre, délnyugatra lévő homokbuckákat megszállta és öt órán át tartó heves tűzharccal meghiusította az oroszok összes átkarolási kísérletét (n. 5. lovas hadosztály). Délután a 3. huszárezred részei támadtak is, természetesen eredménytelenül. A cél az volt, hogy az oroszok ne tudják meg, hogy mekkora erő érkezett ide.

Szeptember 23-án a 11. honvéd lovashadosztály Serchowo-Galuziát, az 1. lovashadosztály Maniewicyit, a lengyel légió a maniewicy-i állomást, a 9. lovashadosztály Kopylit, a Conta hadtest pedig Leszniewkát érte el. Az átcsoportosítás szeptember 26-ig tartott. Linsingen gyalogsági tábornoknak[84] alárendelték a Bug-hadsereget, a tőle délre gyalogsággal megerősített lovasságból álló Gerock hadseregcsoportot[85] és az ot-m. 4. hadsereget. A Gerock-csoport a Heydebreck lovashadtestből (a német 5. és 11. honvéd lovashadosztály), a Hauer lovashadtestből[86] (1. és 9. hadosztály), a Herberstein lovashadtestből[87] (2., 4., 7. lovashadosztály), a lengyel légióból és az ot-m. XVII. hadtestből állt. A 11. lovashadosztály szeptember 30-ig Kuchocka Wolaig visszaszorította az oroszokat, de az ott kiépített orosz állásokat a n. 5. lovashadosztállyal együtt sem tudta elfoglalni, ezért védelemre rendezkedett be.

Október 7-én a visszavonuló 9. lovashadosztály kényes helyzetbe hozta a 11. lovashadosztályt, amely bal szárnyát visszakanyarította Rudka felé és a Stochod hídjait kis erőkkel megszállta. Az északi szárny tüntetően támadott. Október 9-én elfoglalta Kuchocka Wolát. A Stochodig előretört orosz lovasság megfordult és a 9. lovashadosztálynak a Serchowonál és Galuziánál álló két cseh dandárát szétszórta, és zavartalanul vonult vissza, kelet felé. Erre a 11. lovashadosztályt kivonták a Heydebreck lovas hadtestből és a 9. lovashadosztály támogatására a Hauer lovas hadtestbe osztották be.

A Hauer-hadtest október 2-tól állandó harcok között nyomult kelet felé és október 17-én elérte a Styrt. Az oroszok ellentámadásba mentek át és az áttört orosz erők a 11. lovashadosztályt már csaknem körülfogták. Az erdős, mocsaras terepen csak a vezetők lélekjelenléte és a huszárok kitartása mentette meg a hadosztályt az orosz fogságtól. Az oroszok október 19-én Wolka Galuzijszkáját is elfoglalták. Október 27-én a 11. lovashadosztály az Optawától 6 km-re

---

[84] Alexander von Linsingen (Hildesheim, 1850. február 10. – ?, 1935. ?) német gyalogsági tábornok 1915. január 8-tól a Déli Hadsereg parancsnoka, 1915. július 6-tól a Bug-hadsereg parancsnoka.

[85] Friedrich von Gerock német gyalogsági tábornok (Stuttgart, 1854. május 26. – ?) parancsnoksága alatt 1915 májusában alakult meg az a hadtest, amely júliustól a Bug-hadsereg kötelékében harcol.

[86] Hauer Lipót báró, osztrák–magyar vezérezredes parancsnoksága alatt, 1914 októberében felállított lovashadtest. 1915 májusában feloszlatták, majd átalakítva, novemberben újra felállt. 1917 októberéig harcolt a keleti hadszíntéren.

[87] Herbert Herberstein gróf, osztrák–magyar vezérezredes parancsnoksága alatt 1915. szeptember és november között önálló seregtest.

északkeletre levő Berezana magaslatot elfoglalta, de azt november 4-én elvesztette. Ezután Galuzia és Serchowo között rendezkedett be tartós védelemre. A védelmi állásokat a gyalogsághoz hasonlóan építették ki és rendezték be.[88]

A szabadságról visszatért Ehrlich naplójából az események, napról-napra:

Október 3. A szabadság, gondolhatni, hogy jól telt. Visszafelé Pesten maradtam pár napot. Autóztunk, szórakoztunk. Azután Lublinban is néhány napot (3-4), míg tisztán utánvéttel érkeztem vissza az ezredhez. De, közben leszálltam Kowelen a mi lovagló „bimzereinknél", épp a Hőnig ütege volt ott, nagyszerűen mulattunk. Ő küldött aztán kocsin, valami szállítmánnyal együtt az ezred trénhez.

Október 4. Este érkeztem meg. Ott találtam Juszufot, no meg Gyárfás Bencit a trénparancsnokot. Rögtön jó vacsora, pezsgő. Hát, amint javában pezsgőzünk hárman, nyílik az ajtó és belép „Ármányos", minden mulatság elrontója. Ő is szabadságon volt. Erre a „kellemes" meglepetésre rövidesen otthagytuk a csatateret és hazamentünk aludni. „Ármányossal" nincs teteje ülni, közundornak örvend.

Október 5. Délben megtaláltam az ezredet Lobnoje majornál. Az ellenség rajvonalban van. Ez már olyan mindennapos lett minálunk, mint az apácánál a fejkötő, nem tudunk tőle menekedni. Az ezredparancsnokság a vezetéklovaknál volt, odamentem. Tábori postán visszaküldtem a „bimzereknek" az „utánvételi díjat".

Október 6. Az ezredparancsnokságot Tóthvárady-Asbóth István őrnagy vette át, aki most jött Pestről. A tavasz óta (március 15.) volt otthon.

Déli 1 óra 30-kor nyergeltünk és Zeleznice nyugati szegélyére mentünk. Ennek oka az volt, hogy délben jelentés jött, hogy az erdős mocsarak között (ahol voltunk) nem lévén zárt frontunk, cserkeszek lopóznak a hátunkba. Este 8 óra 50-kor még tovább mentünk Rudáig és ott feneketlen sárban letáboroztunk. Erősen ködös, hűvös az idő, a végtelen mocsarak és erdők teszik ezt. Én egy csűrben aludtam. Hogy milyen nem kellemes dolog visszajönni, és hogy milyen jó otthon lenni, arról nem merek írni, mert még elpityerednék. Abbizony!

Október 7. Délután menet Wolka-Lubiszowkára, és ott beszállásolás. A cserkeszek tényleg kezdenek, ha gyengén is, de dolgozni, de legalább jó lakásunk van a paplakban.

Október 8. Pihenő.

Október 9. Ma is voltak cserkeszekről jelentések, de nagyon operett-szerűek. Azt hiszem, hogy az erdőkben a mieink anélkül, hogy meggyőződnének róla, egymást nézik cserkeszeknek és puffogtatnak.

Október 10. Reggel 6-kor elindultunk Wolka-Lubiszowkáról Zeleznicára, onnan Lobnoje major felé. Ott találkoztunk a lóról szállt huszárokkal, ebéd volt, utána lóra ültem és Krasznij-Borra mentünk. Ott letáborozva éjjeleztünk. Majdnem egész éjjel esett az eső, de hát sátorban aludtam.

Október 11. Reggel 6-kor Leszniowka–Karasinon át Zamostra mentünk. Odaértünk du. 2-re. Útközben ellenséget nem találtunk. Onnan délután 4-kor visszamentünk Leszniowkára és ott beszállásoltunk. Igen jó házban lakunk mi, az ezredtörzs.

Október 12. Indulás reggel 7-kor Karasin, Zamoston át Serchowóba. Ott beszállásoltunk délután 4-kor, addig készültségben voltunk. Rettenetes köd és egészen téli hideg.

[88] *A magyar huszár*, 273-275. p.

Október 13. Reggel 5-kor menet Jeziercire. Megérkeztünk délelőtt 9-kor. Ott készültségben, szóval nagy naplopás, heverés, alvás délután 2-ig. Akkor visszamentünk Serchowóra. Mi az iskolában lakunk a templom mellett. Az ég kiderült, de hűvös.

Október 14. Serchowón. Az ezred tűzharchoz szállt és Jeziercyn van. A vezetéklovak és az ezredparancsnokság itt. De jó is a fűtött szobában! Bár csak még egy hétig itt lehetnénk, és postát is kapnánk.

(...)

Október 17. Lovashadtestben vagyunk újra. Az eddigi lovashadtest kötelék, melynek parancsnoka Heiderbregg német tábornok volt, és amely állt az 5. német, a 4. cs. és kir. és a 11. honvéd lovas hadosztályból, már feloszlott. Az 5. német lovashadosztályban voltak a halálfejes (Totenkopf) huszárok is.

Most a br. Hauer lovassági tábornok lovashadtestje alakult meg a cs. és kir. 1. lovashadosztályból (a 12., 14., 4., 7. huszárezredekből), a cs. és kir. 9. lovashadosztályból (3 dragonyos és 1 ulánus ezred) és a 11. honvéd lovashadosztályból (2., 3., 5., és 9. huszárezredek).

A lovashadtest támadással elfoglalta Mulciczyt és Tarash majort, 100 foglyot ejtett, meg egy kozák századot lovastól és 2 géppuskával együtt. Veszteség: 9 tiszt halott, 1 tiszt sebesült (Fluck Laci főhadnagy a 3. honvéd huszárezredből), 21 legénységi halott, 71 legénységi sebesült.

Október 18. Gyászos emlékű napja az ezrednek. Pár órán belül 3 tisztje eset el. Először elesett az ezredhez aznap áthelyezett Regensberger főhadnagy, majd Teőrös Jóska főhadnagy és Sándor János zászlós. Mindkettő igaz bajtárs, feledhetetlen barát volt. Teőrös agyalaplövést kapott egy kóbor golyótól, midőn a századát felváltásra vitte. Sándor János visszavonulás közben esett el. Őt el sem tudták hozni, az oroszok kezén maradt.

Édes Jóska, a mi kedvenc „Juszufunk" nincs többé! A háború első napjától velünk voltál, együtt cimboráskodtunk a háború előtt. Utolsó kívánságodat, hogy a zsebedben lévő zárt borítékot elesésed esetén tegyük a fejed alá, engedj meg, de nem teljesítettük, mert a borítékot, melybe kívánságod írva volt, csak eltemetésed után kaptam meg. Elégettük. Pihenj csendesen a muszka ellenség földjében, egy egyszerű fakereszten kívül, melyre nevedet írtuk, nélkülözve mindent. Emlékedet kedvesen őrizzük meg mindnyájan, huszár pajtásaid, mint az ezred hű fiáét. Isten veled!

Teőrös el van temetve az Alexandria majornál Jeziecytől körülbelül 6 km-re délkeletre, felírásos fakereszttel jelezve.

Kuli érkezett ma Vásárhelyről 65 lovas pótlással, és Csiky Kálmán hadapród. A bundámat is elhozták, hála Istennek!

Éjjel 10-kor parancs jött, hogy a vezetéklovakkal azonnal menjünk Karasinba. Odaértünk reggel 2-kor. Szitál az eső. Beszállásoltunk és tábori ágyamon kitűnően aludtam.

Szomorú nap volt ez! Bár ne virradt volna ránk!

Október 19. Gyalázatos rosszul megy itt a dolgunk. Oka pedig az, hogy a 15. közös „lábezred[89]" 2 zászlóalja megadta magát. Galád disznóság! Éppen 2000 embert fogtak el és 59 tisztet. Délután 6-kor Serchowóra mentünk és ott a falu mellett a szabadban éjjeleztünk.

[89] gyalogezred

Október 20. Reggelre a lóról szállt emberek a lovakhoz visszajöttek, lóra ülve Karasinon át Galuziára mentünk. Ott ácsorogtunk délutánig, akkor az ezredet a faluba beszállásolták. Vezetéklovak Gorodokra mentek vissza.

Október 21. Ezredparancsnokunk egy több ezredből alakított csoport felett ma átvette a parancsnokságot és támadást vezetett Wulka-Galuzijskaja ellen. Engem, mint összeköttetést Galuzián hagyott. A támadás sikerült. Tóthváradynak a vaskoronát hozta meg.

Október 22. Reggel az ezred újra lóra ült és Kostiuchnowka felé ment a 21. gyalogdandár erősítésére. Landwehr és „cselák[90]" banda. Éjjel, hogy meg ne szaladjanak a rajvonalból, Kuli tarkította őket a huszárjaival. A többi század Wolcek előtt táborozott az erdőben.

[*Október 23.* Nagy hideg van és még csúnyább szél. Reggel az ezred előrement, mint tartalék, de estére a lovakhoz visszajött.]

Október 24-26. –

Október 27. A 21 gyalog dandár támadott és mi is vele mentünk, mint tartalék, de délután 5-kor újra visszaküldtek a táborhelyre.

Október 28. Most már pár nap óta én vagyok hivatalosan az ezredsegédtiszt.

Október 29-30. –

Október 31. A jól megérdemelt gázsi bekaszálása.

[*November 1.* Verje meg a Krisztus, még mindig itt vagyunk! Mezítláb is hazamennék már, csak lehetne.]

November 2. –

November 3. Reggel 10-kor átmentünk Optawára. Ott ácsorogtunk egy darabig, majd délután 2-kor 2 századot Nagy Ákos ezredes (14. honvéd huszárezred) csoportja kapott rajvonalába, egy századot pedig lóháton felderítésre. Mi a vezetéklovakkal Gorodokra mentünk. Ott Tóthvárady a staffli trén[91] tisztjeit kidobta lakásukból és így jó 2 szobához jutottunk. Sötét lett már, mire elhelyezkedtünk, mint a barnamedve…

November 4. Ma a velünk egy házban lévő tábori postánkat tolta egy szobával odébb Tóthvárady. Most már 3 szobánk van.

November 5. Jóllét, mint tegnap.

November 6. A tegnapi ismétlése, disznóöléssel súlyosbítva.

November 7. Teőrös főhadnagy sírjának helye Jeziercytől keletre az Alexandria majornál. Elesett 1915. október 18-án reggel 7-kor.

November 8. Még mindig Gorodokon. Nagyon jól érezzük magunkat. Révhegyi hadnagy a lövészosztálytól betegen elment. November 1-jén jött ki a Ludovikából, de már megkapta a „rettenetes" melléknevet, mert Iván a másik neve.

November 9. Brunhuber bevonult és beosztották a lövészosztályhoz.

[*November 10.* Hajnalban fél 2-kor hoztak egy sürgönyparancsot, hogy a 2. és 9. ezred lovai reggel 6-kor Galuzia keleti kijáratánál legyenek. Alvásnak persze vége. Még a parancsot különkülön írva elküldöm mindegyik századnak, nem marad már idő aludni. Menetelés alatt disznó hideg volt és sötét is.

Reggel 6-tól ott ácsorogtunk Galuzián. Délután visszajöttünk Gorodokra.]

---

[90] Cseh katonákból álló csapat

[91] csapatvonat

November 16. Ma vonult be Mison (gr. Tholdalagi Mihály hadapród) és Palló Sándor hadapród, („Hólyagblózer").

Állásban Galuzia előtt

November 19. Az Optawa–Kostiuchnowka-i állásba mentünk ki, Tóthvárady a csoportparancsnok.

November 22-től Nagyszerű, 3 szobás lakásban lakunk, melyet az ezred utászszakasz pár nap óta épít.

December 2. Ma itt volt Linsingen német tábornok vezérkari főnöke. Az ő csoportjukhoz tartozunk.

December 5. Az állásokból az ezredparancsnokság a vezetéklovakhoz Nabruskára visszament. Glubokojeig lóháton mentünk, ott kocsi várt ránk és vitt Nowa Rudáig, ahol Koncz főhadnagy gt. volt az eleségvonattal, ott ebédeltünk és egyúttal szemle volt. Onnan újra váltott lovakkal mentünk tovább Nabruszkára.

December 12-ig. Nabruskán unalmasan, lórumozva, lovagolva, amikor lehetett.

December 15. Újra kimentünk az állásokba. De most már Galuzián lakunk a szeszgyárban, mert az ezred tartalék most a Kremenucha hegyen. Velünk laknak a hetes Vilmos-huszárok is (die Wilmosok)[92].

Kevés a dolgunk, kikocsizom, vagy lovagolok mindennap az ezredhez, egy kicsit időt tölteni.

December 24. Éjféli mise volt a szeszgyár melletti, fenyőgallyakból épített kis oltárnál. Nagyon szép volt éjjel a szabadban a mise, karabélyos huszárok körös-körül.

Azelőtt még kimentünk az ezredhez ajándékosztásra. Ugyanis Torda-Aranyos megye minden huszár részére küldött egy kis csomagot, benne egy megcímezett tábori lap, hogy aki a csomagot kapja, írjon rajta az illetőnek, aki küldte. Tiszteknek meg sok minden jó, édesség és pezsgő egyben. Az egész küldemény 14 láda volt. Szép volt ez a megemlékezés Torda-Aranyos megye részéről, hogy ránk gondolt.

Mikor kifelé mentünk a négyesen, máson nem jártunk soha, még nem volt olyan sötét, de mikor visszafelé jöttünk, pokoli sötét volt. Egyszercsak, amint hajtok, hirtelen megáll a 2 első ló egymás felé fordulva. Mi az ördög lehet? Kibontom az ostort, odavágok, de nem akarnak indulni. Leugrik a kocsis, hát egy 2 méter magas feszületnek hajtottam neki a sötétben és azt vette közre a 2 első ló, azért voltak egymás felé fordulva.

December 25. Bereczk Zoli érkezett pótlással (84 fő gyalog).

December 26. Ma nagy ebédet adtunk. Meg voltak híva: gr. Bissingen-Nippenburg Nándor altábornagy, a hadosztályparancsnok, br. Berg Hermann a 7-es Vilmos-huszárok ezredese, kamarás, Nagy Ákos 14-es huszár ezredes, Herceg Thurn-Taxis Miksa hadapród, Hegedüs Pál ezredes, a 24. honvéd lovasdandár parancsnoka, Abonyi Andor kamarás, 4-es honvédhuszár alezredes, Ghiczy Béla 5-ös honvédhuszár kapitány, kamarás, br. Majthényi István 9-es honvéd huszárkapitány, Ádám Dezső 9-es honvéd huszárkapitány[93], Konkoly-Thege Kálmán 9-es

---

[92] A székesfehérvári cs. és kir. 7. Vilmos huszárezred. Emlékezetükre 1930-ban, a budapesti Szervita templom falára bronzból öntött emlékművet állítottak. Alkotója Istók János.

[93] Ádám Dezső százados (Mezőtúr, 1880 –?) 1907-ben vezényelték az ezredhez. 1914. május 1-jén lett

honvéd huszárkapitány, Tóthvárady-Asbóth Kálmán őrnagy, az ezred parancsnoka, meg én. Összesen 12-en voltunk.

A menü fejedelmi volt, hozzá csak vörös bor és francia pezsgő.

December 27-től január 12-ig. Változás nélkül. Akkor az ezredparancsnokságot brinjei és csenei Vuchetich István 10-es honvédhuszár ezredes vette át.

---

százados. A világháborúban távbeszélő osztag pk., 1915-tól a marosvásárhelyi honvéd huszárezred lövészosztály-parancsnoka. 1916. július 6-én or. fogságba esett. A vh. után ezredesként nyugdíjba vonult, Újfehértón élt.

V. 1916 – A galuziai tragédia

Állásharcok – az első átszervezés

A Hauer lovashadtest az előző év novembere óta Lucktól északra, a Styr mentén, Galuziától keletre volt állásban. A lovas csapattestek szervezetében közben megtörtént a szeptemberben már szóvá tett, novemberben pedig tényleges javaslatokat begyűjtő első átszervezés. Elkerülhetetlen volt, a háború kikényszeríttette. A lövészárokharcban csak a „gyalogembereket" lehetett igazán használni. A lóállomány is jelentősen fogyóban van már akkor. Az átszervezést tehát végrehajtották. A hadsereg-főparancsnokság rendeletére a lovasezredek létszáma 600 főre csökkent. Ebből 4 századot lehetett fölállítani. A hadosztályoknál 8-8 gyalog lövészszázadot rendszeresítettek és 4 század alkotott egy lövészosztályt. A fennmaradó ló nélküli lovasokat ezredenként külön alosztályba osztották be. Ezekből, az alosztályokból a hadosztály esetenként egy harmadik gyalog lövészosztályt állított fel. Ezek után a lovasezredek, amelyeknél a tűzharc idejére a vezetékló osztag hátrament, sokszor akkora tűzerőt sem képviseltek, mint egy gyalogszázad.[94]

Az év elején alig van feljegyzésre méltó esemény, a rutinos napi tevékenységen kívül. Adatértékű, hogy „*1916. január 19-én* pótlást hozott dr. Császár Kálmán tartalékos főhadnagy. Ekkor jött: gr. Haller István, br. Dániel Ferenc (Feri gazda), Máriaffy Albert hadapródok. Az ezred *július 3-ig* állásban van Optowa előtt."

Mivel mulatta az idejét addig az ezredtörzs?

Ezeket jegyzi fel naplójában Ehrlich főhadnagy:

Vezetéklovaink Ruzynban voltak, hova havonként egyszer elmentünk szemlére az ezredes úrral. Olyankor Kowelig mentünk vonaton, ott már 2 négyes várt egy altiszttel az állomáson. Egyik az ezredes úrnak meg nekem, a másik (szekérbe fogva) a legényeinknek, poggyászunknak meg az őrségnek, mert az is kellett, mivel erdőkön kellett átmenni, ahol gyakorta támadtak fegyveres útonállók. A kis Máriaffy felfedezte itt Pólit, egy szépnek egyáltalán nem mondható parasztlányt, 16 éves volt. Barátságuk egyelőre csak szűk körre szorítkozott, később „bővült" és végre korház lett a vége a Póli kalandnak. Az ezredes úr is „körhöz" tartozott, szerinte jó eredménnyel. Képzelem és tudom! Ilyen szemléknél délelőtt mindig hivatalosan az ezredes úr mögött unatkoztam, délutánonként pisztollyal madarakat lövögettem a fákról. Húsvétkor éppen újra szemlén voltunk a vezetéklovaknál, amikor ott volt Bogdánffy felesége, apósa és annak egy nénje. Volt mulatság!

Májusig az ezredtörzs Galuzián lakott, benn, a szeszgyárban. Májustól kezdve az ezreddel az állásban.

Februárban 2 heti szabadságon voltam otthon.

---

[94] *A magyar huszár*, 285. p.

Még a szeszgyárban laktunk, amikor az egyik reggelen felkeltem és kiválóan megreggeliztem. Vagy 5 félét. Keveset dolgoztam, közben napozgatva. Utána befogtam a négy sárgát, vagy négy szürkét és hajtottam ki az állásba eldiskurálgatni egy kicsit, vagy Meniewicére a vasúthoz, a vendéglőbe egy jó pörköltet enni sörrel. Délután semmi, esetenként lórum. Télen is begyalogolt minden ebéd utánra Mladin dr. egy Mediáért, egy szivarért, nem restellt oda 4 és vissza 4 km-t gyalogolni hóban, hidegben. Mi nevettünk a kótyagoson, és már türelmetlenkedtünk, amikor hozták a feketét, hogy hol marad Mladin? Ha nagyon untam magam, estefelé kitelefonáltam az ezredhez az állásba, hogy ki akarna bejönni, megyek érte. Persze mindig volt jelentkező. Akkor kimentem utánuk, jó négyfogatú szánon és behoztam 3-4 tisztet, majd hajnalban visszavittem. Napközben lovagoltam is, mert az ezredtörzs lovai ott voltak. Aranyélet volt, mindig kellemesen gondolok rá. Harcok nem voltak, csak a vadászkülönítmény dolgozott. Ott sebesült meg a „Macska". Éjjel ugyanis lesre mentek ki, hogy egy jönni szokott orosz járőrt elfogjanak. Reggelig várták, de nem jött. Akkor rajvonalban indultak vissza a mi állásaink felé (az ellenség 2-3 km-re volt tőlünk, lóról szállt lovasság volt az is). Ők persze nem tudták, hogy az oroszok észrevették őket és egy század feloszolva várja őket. Egyszer csak, amint jönnek visszafelé, úgy 50 lépésről pár lövés. Furmann tüdőlövéssel sebesülve a földre esik, helyettese azonban, egy őrmester Rajtá!-t kiált és a huszárokkal lövés nélkül az oroszokra veti magát. Azok legalább még egyszer annyian voltak. Egy része elfutott, a többit agyonverték. Közöttük két tisztet is, fogoly nem maradt. A „Macskát", szegényt behozták az állásig, onnan telefonáltak nekem be, én azonnal befogtam a 4 sárgát a hintóba, és ahogy csak tudtak menni, vágtattak kifelé a „Macskáért". Pár napig élet-halál között lebegett tüdővérzés miatt. Nagyon sok vért vesztett, de jobban lett. Őfelsége a katonai érdemkeresztet, II. Vilmos császár a vaskeresztet táviratilag küldte neki. A huszárok is mind ki lettek tüntetve. Ez az oroszoknak jóidőre elvette a kedvét a portyázgatástól. A halottakat heverni hagytuk, amíg csak ott voltunk az állásban.

Esti szórakozásunk, amikor már mi is kint laktunk az állásban, a következő volt: vacsora után az összes tisztek összejöttek nálunk, a törzs ebédlőjében, egészen 11 óráig. Akkor az egész átment Tógyerhez, onnan éjféli 2 órakor Ádám Dezsőhöz, ott zongora is volt, az volt az orfeumpótló. Ha véletlenül nem mentem, akkor a szobámban mulattunk a „Testvérrel", meg Végh Tusival (Arthúr). Egy ilyen külön mulatságnál már megittuk mind a pezsgőt, ami kint volt, csak 2 üveg francia pezsgő volt még, de az a Tóthváradyé volt. Tusi, lévén sógorok, azokat is felhozta, és hiába mondtam, hogy kikapunk érte, kibontatta és egy cédulát tett a helyükre, amire ráírta, hogy „kedves sógor, jókedvünk volt és megittuk". Persze másnap drukkoltunk. Én kerültem Tóthváradyt, mint az ördög a tömjént, azt hallottam, amikor Tusit jól lekapta. Délig lapítottam, akkor is csak akkor mentem ebédre, amikor a felszolgáló jött, hogy már leültek. Erre bementem és nagy szerényen leültem. A „Testvér" is lapított egy széken. A vége az lett, hogy Tóthvárady szemrehányóan, de nevetve rám nézett, én is elnevettem magam, mit tegyek. A végén mindenki nevetett, az ezredes úr, meg Tóthvárady is.

Nagy László-napot[95] is tartottunk Kulinál. Volt négy László: Móga László (Cuca), br. Bánffy László (Láló), Mara Laci, Luby Laci. Volt is olyan cigányzenés muri reggelig, hogy nem találtam haza. A küldönc kellett hogy mutassa az utat. Akkor, Szemző őrnagyot kivéve, az egész ezred tisztikara többé-kevésbé oda volt. Ha támadnak a muszkák, hát cifra dolog lett

[95] Június 27-én

volna. De csak gyengén lövöldöztek. A Kuli fedezéke előtt ültünk kint, de úgy is magasan mentem a golyók.

Egy este, amikor már le voltam feküdve, 2 golyó jött be közönséges fenyőgerendákból épített szobámba. Egyik az ágyam fölött, a gyomrom táján, tőle vagy másfél araszra feljebb. Másnap aztán homok golyófogóval vettem körül a lakásomat. Kényelmes dolog volt. A svéd telefon ott állt az asztalomon, a legutolsó tábori őrssel is bármikor tudtam beszélni. Vagy máskor a vezetéklovakkal. Tizenhét telefonállomása volt az ezrednek. Éjjelre, az éjjeli szekrényre tettem a telefonkészüléket, és ha lövöldözést hallottam, csak beszóltam a központnak, hogy hol van és kössenek össze. Így mindjárt közvetlen megtudtam, hogy mi van, és hol van.

Délelőtt mindig egy üveg szilvórium állt az asztalomon, oda gyűltek aztán kaszinózni, különösen Mezriczky Káruj. Délelőtt még mindig lovagoltam is egy kicsit nagy körön és ugrattam. Voltak szép, nagy akadályok is téve. Érdekes volt, ha kilovagoltam, a lovász vagy a legényem mindig kísért egyik lovamon. A kis Muki pedig, mely poggyászomat, sátramat vitte a hátán futott utánunk. Nem maradt el, pedig nem volt megkötve. Közben meg-meghengergőzött a homokban. Szép kis 110-120 cm magas, sárga ló volt, földig érő farokkal.

Kocsink 3 volt a törzsnek: egy fekete hintó, egy zöld vadászkocsi (azon szerettem én járni) és 1 sárga vadászkocsi (ezen az ezredes úr szeretett járni). Egyszer megyek a négy szürkével az állomáshoz az ezredes úr elé, hát észrevesznek a muszkák. Kezdenek rám gránátozni, meg srapnelezni. Én sem voltam azonban rest, kibontottam a négyes ostort, közibe vágtam a lovaknak és mentünk, ahogy bírtunk, majd szétment az egész kocsi.

A júniusi áttörési kísérlet

A Luck előtti nagy orosz támadás keretében a Luck–Kowel–Breszt-Litovszk irányába tervezett főlökéssel kapcsolatban az orosz IV. lovashadtestnek az volt a feladata, hogy a Sarny-Maniewicze-i vasúttól északra, Kowel irányába előretörve, visszavonuló hadseregeinknek vágja el az útját. A főlökés a kitűzött napon, Olykánál, terjes mértékben sikerült. A megerősített orosz IV. lovashadtest áttörési kísérlete azonban, melynek a 11. honvéd lovashadosztály arcvonalszakaszán kellett volna átgázolni, a magyar huszárezredek hősies ellenállásán elakadt.

Még június 6-án is csend volt a 11. hadosztály előtt, 7-én azonban az oroszok már közvetlen éjfél után nagy erővel rohanták meg a hadosztály egész táboriőrs vonalát. A sötétség által is támogatva a huszárok ügyes visszavonulással addig késleltették az ellenséget, míg a többiek felkészültek a támadók megfelelő fogadására. Az oroszok támadása a Galuzia és Optowa körüli dombok ellen, vagyis egyrészt a 3. huszárezred, másrészt az 5. huszárezred és annak szomszédja, a lengyel légió ellen irányult, azonban napokon keresztül a legkisebb eredményt sem érte el (június 12-én visszavonultak).

A részben megtámadott 9. huszárezred, és a tartalékként harcba vetett 2. és 4. huszárezred, valamint a Hauer lovashadtestparancsnokság által a hadosztály rendelkezésére bocsátott 12. és 14. közös huszárezred szintén kivették a részüket a dicsőséges harcból. Hauer hadtestparancsnok, korabeli szóhasználattal: dicsérőleg üzent. Idézem:

> Telefonogram: A 22. dandárnak, a 2., 3., 4., 5. és 9. huszárezredeknek, tüzérségnek
>
> A hadosztályparancsnokságtól a következő parancs érkezett: „a 11. honvéd lovashadosztály csapatai kétnapos vitéz harcokban túlerős ellenséges támadásokat, nagy veszteségek mellett vissza-

verte. A lengyel légió az ellenséges lökemeknek az arcvonalára jutó részét vitéz derékséggel és kezdeményezéssel verte vissza. A Kosztjuchnowka–Galuzia szakasz a legnagyobb hadműveleti fontossággal bír, mert a tőlünk délre levő hadtestek állásait és a fő utánszállítási vonalat fedezi. – Az általatok megkezdett ellenállást most folytatni kell! Erre minden tiszt és ember gondoljon! Tudom, hogy én vitéz csapataimban bízhatom. Hauer lovassági tábornok"

Ez általánosan kihirdetendő. Hadosztályparancsnokság – *Julier.*

Leadtam cím szerint: Németh főtüzér. 1916. VI. 8., 8 óra 15 du.[96]

Az ezredirodában jegyzetelő Ehrlich Géza így emlékszik az eseménysorra:

Június 6-án jött fel Szemző őrnagy (összenyert Pesten több mint 100 ezer koronát és ezért kiküldték a frontra). A kofferje tele fokhagymával. Olyan büdös volt ő maga is tőle, hogy rettenetes. Azt tartotta ugyanis, hogy az dezinficiál a kolera ellen. Igaz, mert ember még a közelébe sem megy. Estefelé érkezett meg Tógyerrel, aki Lublinban járt. Azt mondja, meglássátok, valami disznóság lesz, mert ahányszor én feljövök, mindig van valami. És tényleg.

Ülünk az éjjel (kivételesen a törzsnél mulatunk) az ebédlőben és pezsgőzünk, hát [június 7-én] 3 óra felé egyszercsak óriási hurrázást hallunk. Legalább 5 percig tartott. Az oroszok lövés nélkül, szuronnyal akartak rajtunk ütni, de nem sikerült. Előttünk 10-12 soros szeges drót volt, azok között és előtt aknák. A hármas huszárokat rohanták meg először a muszkák, de csak az előretolt állásukat tudták elfoglalni, melyet 1 szakasz védett. A hurrázásra olyan tüzelést kezdtünk, mintha ezer üstben rotyogott volna a víz. Meg is akadtak a muszkák. Halottak és sebesültek hevertek az állások előtt a mocsárban, a drótokon. Egyik, amelyik a drótokon fennakadt, megőrült reggelig. Négy ezred támadt a hadosztályra, ebből három jött rohamra és egy tartalék volt. Sok muszka az aknák között annyira megijedt, hogy lefeküdt és nem mert mozdulni. Ezeket reggel, amikor az oroszok kissé visszamentek, behoztuk. A támadást azért nem hagyták abba még négy napon át.[97]

Akkor volt a lucki áttörés[98] és szerettek volna itt is áttörni a frontot, de hiába. Ha ez sikerül, akkor az egész frontrésznek Kowel mögé kellene visszamenni. Az oroszok visszavonulás

---

[96] HL. II. 232. 9. doboz 1250. lap

[97] A 9. marosvásárhelyi honvéd huszárezred tisztjei a négy rendkívüli nap közül, egy évvel később, június 7-ét választották ezrednapnak. Az ezt bejelentő levél: „Tpa: 433/1917. április 27. Hadosztály op. 3320 /12 számú rendeletre jelentem: A jelenleg harctéren lévő tisztikar ezen hadiesemények közül ezrednapként való megünneplésre az 1916. június 7-i túlerős orosz támadás sikeres visszaverését óhajtja. Makay s. k. ezredparancsnok." Melléklet (ceruzával írt fogalmazvány a választás indoklására) „Az ezredet 1916. június hó 7-ikén hajnalban erős orosz különítmények támadták. Tábori őrseink szívósan védekeztek. Délután az ezred védőállása pergőtűz alatt állott, majd körülbelül kétezrednyi ellenséges rajvonal a megerősített tábori őrsöket visszavonulásra kényszerítette, eközben az ellenségnek súlyos veszteségeket okoztak. Az éj folyamán az ezred állásai felé törő ellenséges rajvonal erős puskatüzeléssel visszaveretett. Az ellenség visszaűzését a tüzérség eredményesen támogatta. Nyolcadikán az ezred tartalék százada és erősebb különítmények lettek kiküldve a saját tábori őrs vonalba beásott és dróttal megerősített ellenség visszaűzésére. E különítmények több helyen betörtek az ellenség vonalába és azt visszavonulásra kényszerítették és foglyokat ejtettek. Az éj folyamán az ellenség ismét támadott, a tábori őrsök visszavonulva főállásunkból az ellenség támadása ismét visszaveretett. Kilencedikén különítményeink tüzérségi támogatás mellett a táborőrs vonalat visszavették, az ellenséget visszavonulásra kényszerítették."

[98] A Luck-oknai (Bruszilov) áttörés (1916. június 1. – augusztus 20.) a nyári, nagy, átfogó orosz ellentámadás meghatározó harci eseménye. A 11. honvéd lovashadosztály, a 9. honvéd huszárezreddel, a 9.

után otthagyták halottaikat és sebesültjeiket. Mi azokat, akik közel voltak, behoztuk, de a többiek bizony ott maradtak a mocsárban, még vagy két napig hallatszott a jajgatásuk meg segélykiáltásuk. Emelgette magát vagy a karját egy-egy nehéz sebesült, de hát a tűz miatt nem lehetett utána menni. Három-négy nap múlva aztán csendes lett a mocsár, elhallgattak örökre, beleveszve a mocsárba. Később, úgy tíz nap múlva, amikor az oroszok már visszamentek eredeti téli állásukba, olyan büdösek voltak a hullák, hogy a huszárok nem akartak az árokban maradni. Ekkor vashorgokkal zsákokba összeszedték őket és elföldelték.[99]

SZÜKSÉGES KITÉRŐ

A lovashadosztály a június 7–14. közötti harcokban 32 halottat és 155 sebesültet vesztett, 14 harcos eltűnt.

E néhány nap a „lucki csatának" egy fontos fejezete, melyben a hadiszerencse a magyar fegyverekhez szegődött. Az ot-m. hadvezetőség erről a sikerről, annak idején, tudomást sem vett, vagy legalább is elmulasztotta, hogy azt a napi hadi jelentésben felemlítse. Az is lehetséges, hogy Linsingen 1916. júniusában arcvonaláról az ot-m. főparancsnoksággal a Hiób-híreket közölte, s ilyenek voltak bőven, de az említett sikeres harcra részletesebben nem terjeszkedett ki vagy efelett egyszerűen napirendre tért. Bármiként is legyen a dolog, tény az, hogy a mi történetírásunk erről, az oroszok beismerése szerint hadászati jelentőségű sikerről ezideig a megérdemelt módon nem emlékezett meg. Az oroszok azonban feljegyezték, hogy arcvonaluk bizonyos részén támadásuk megakadt s hogy ez a körülmény a lucki csata bevezető nagy sikereinek teljes kiaknázását meggátolta. – írja a *Magyar Katonai Közlöny* 1921. száma 61. oldalán Julier Ferenc, a hadosztály vezérkari főnöke, *A honvéd lovasság a lucki csatában* c. tanulmányában. Pedig Julier mindent megtett azért, hogy a teljesítmény híre eljusson a hadvezetőséghez is. Június 25-én kelt levelében[100] írja, hogy: „Mellékelve beterjesztettem a 11. honvéd lovashadosztály legutóbbi dicsőséges harcait tárgyaló Gefechtsberichtet[101] szíves tudomásulvétel végett. Már bá-

lovashadosztály, az 1. lovashadosztállyal és a Lengyel légióval együtt, a Hauer lovashadtestet alkotta és a Galuzia környéki (Wolka Galuzijszkaja – Gorodok – Optowa közötti szakasz, a Styr és a Stochod vízvonal között) dombok ellen irányuló orosz támadást próbálta meg feltartóztatni. A Hauer lovas hadtest a tőle délre lévő Fath hadtesttel (1915. november és 1916. október között álló csapategység, parancsnoka Heinrich Fath altábornagy, később átnevezték XXII. hadtestnek) és a Luckra támaszkodó 4. hadsereggel a Linsingen hadseregcsoport északi szárnya volt.

99 A szabadságáról a frontra visszatért Bánhegyesi Imre a dandártartalék 4. honvéd huszárezred vadászkülönítmény őrmestere, három héttel később ilyennek látta a csata helyét: „Délelőtt kint voltam a kilencesek állása előtt, megnézni azt a helyet, ahol a muszkák múltkori támadásuk közben megtelepedtek. Ez a hely a táboriőrseink előtt elhúzódó vonal drótakadálya előtt 400-500 lépésre fekszik a mocsárban. Itten túrtak maguknak össze egy kis sáncot, abban helyezkedtek el, de ennél közelebb nem is jöttek. A sánc mögött, szétszórva sok szegény korpakenyeret lehet látni, de különben nem hagytak itten semmit, még az üres töltényhüvelyeket is megtakarították, mert magukkal vitték. Az erdőben számos fa erősen meg van lövöldözve, olyan is akad, amely az ágyúlövedékének útjában állott, ezek derékban kettészakítva heverek a földön. Az állás ezen a szakaszon is épségben maradt, most tökéletesítik." *Bánhegyesi Imre m. kir. kassai 5. honvéd huszárezredbeli őrmester feljegyzései.* HL TGY 1130. 112. l.

100 HL II. 231 15. doboz, 1641-1642 lap. A címzett kiléte számomra ismeretlen.

101 Harci jelentést (német)

torkodtam mindezeket röviden megírni, de azt hiszem, hogy a jelenlegi postazárlat következtében minden levél megakadt. Azon kívül kapunk itt mindenféle sürgönyi tudakozódást, ami arra vall, hogy otthon nem tudják, vajon megvagyunk-e még, vagy pedig már orosz fogságban sínylődünk." A csataleírás, vagy harci beszámoló (Gefechtsbericht über die Kämpfe nächst Galusija um 7-ten – 13-ten Juni 1916) megvan a hadosztály irattárában és Aggházy ezredes „veszi" augusztus 11-én.[102] Az idézett levélben van néhány érdekes adat Julier személyére, illetve az általános helyzetre vonatkozóan, ezért idézek belőle egy másik, nem közvetlenül az eseményhez kapcsolódó részletet is:

> „Még jelentem, hogy már említett levelemben kértem azt is, hogy tekintettel 10 hónapi vezérkari főnökségemre, mely idő alatt a hadosztály dicsősége nem szenvedett csorbát, vezényeltessem vissza megint a honvédelmi minisztérium 10. osztályába, egy kis pihenésre. Most már megvan a precedens, hogy gyalogsági tiszt lehet lovashadosztálynál vezérkari főnök, és ennek folytán bárki jöhet ide, például Móvly vagy Craenenbroock stb. Nekem tényleg szükségem van pihenésre, az idegeim már nem a régiek, és különösen érzem ezt akkor, mikor a helyzet kezd izgalmas lenni. (...)
>
> Végül: éppen most hallom, hogy *Az Est*-ben megjelent a mi harcunk Galuzija mellett, azonban úgy, mintha a lengyel légió verekedett volna itt. A lengyel légióról csak annyi lehet igaz, hogy a főtámadás visszaverése után a lengyel légió két zászlóalja (550 karabély) be lett a frontba állítva.
>
> Mi nem vagyunk ugyan hiúk, de azért mégsem szeretnők, ha a 11. hadosztály dicsőségét a lengyel légió magának kisajátítaná."

Julier az idézetben említett, korábbi levelében[103] összefoglalja a „fegyvertény" lényegét:

> „Hogy mily fontos operatív feladatot végeztünk ezzel (június 4. és 6. közötti orosz áttörés meghiúsításával – sz. megj.), ezt talán a hadtörténelem fogja méltatni, mert ha mi hátrálunk, akkor Czartorijsk[104] is elvész, de megakad a Kowel körül gyülekező hadsereg mozgási szabadságat is.
>
> Resumé: mi vesztettünk 200 embert (köztük 4 tiszt könnyebben sérült), a muszkák kezeink között hagytak 220 foglyot, mi temettünk el 323 oroszt, a mocsárban és az aknamezőben még feküsznek orosz hullák, azonkívül az oroszok is tömegsírokat hagytak vissza. Approximatív számítás szerint az orosz veszteség 3000 ember.
>
> Ez volt a hadosztály legdicsőbb fegyverténye ebben a háborúban. Persze kaptunk sok dicséretet Hauertől, Linsingentől stb. A csapat (mármint a huszárok) úgy harcoltak, mint az oroszlánok. Én csak attól féltem, hogy ha tovább tart, az emberek az álmosságtól (illetve az álmatlanságtól) esnek össze."

Térjünk mostmár vissza az arcvonalba. Ehrlich egy elfelejtett idilli történettel fejezi be összefoglaló beszámolóját:

Elfelejtettem, hogy húsvétkor, amikor a lóról szállt lovasság (huszárok) volt velünk szemben, nagy barátkozás folyt egy hétig. Ők átjöttek, hoztak ennivalókat, mi adtuk az innivalót. Cserkeszek is voltak. Azok táncoltak a mi huszárjainkkal, a tiszteket pedig mi vendégeltük meg. Nagyon úri emberek voltak, azt is mondták, hogy ők minket nem támadnak meg, mert ők is

---

[102] Uo., 1125-1129 sz. alatt 10 lap.

[103] Uo., 1640 lap

[104] Település a Styr partján, Galuziától délkeletre, légvonalban kb. 35 km-re, Koweltől keletre, légvonalban kb. 80 km-re.

lovasok, de majd felváltja őket gyalogság és majd azok. És úgy is volt. Ezekről a jelenetekről több képem van. Mitőlünk is mentek át. Pintér Pityu a 2-esektől és Brunhuber tőlünk. Ott is nagyon szívesen fogadták őket.

Tányleg így ment ez, ilyen jól és vígan július 4-ig?[105]

A 4. honvéd huszárezred tartalék fél század állásaiból nem volt azért ennyire vidám az áttörést megelőző hét, különösen nem az utána következő másfél hónap. Ilyen volt, ahogyan a parancsokat teljesítő, az arcvonalba később erősítésként kiküldött vadászkülönítmény őrmestere, *Bánhegyesi Imre őrmester* emlékszik később ezekre a napokra[106]. Ehrlich főhadnagy naplójához igazítva, napról-napra:

Június hó 27-én, kedd. Semmi különös, említésre érdemes dolog nem történt. Délelőtt kint voltam a kilencesek állása előtt megnézni azt a helyet, ahol a muszkák múltkori támadásuk közben megtelepedtek. Ez a hely a táboriőrseink előtt elhúzódó vonal drótakadálya előtt 400-500 lépésre fekszik a mocsárban. Itten túrtak össze maguknak egy kis sáncot, abban helyezkedtek el, de ennél közelebb nem is jöttek. A sánc mögött szétszórva sok szegény korpakenyeret lehet látni, de különben nem hagytak itten semmit, még az üres töltényhüvelyeket is megtakarították, mert magukkal vitték. Az erdőben számos fa erősen meg van lövöldözve, olyan is akad, amely az ágyúlövedékének útjában állott, ezek derékban kettészakítva hevernek a földön. Az állás ezen a szakaszon is épségben maradt, most tökéletesítik.

Most utólagosan hallottam Bohus főhadnagy úrtól, hogy azon a táboriőrsön, amelyiken én szabadságra menésem előtti este a Szemző Imre önkéntes őrmesterrel kint voltam, most az orosz támadás idején Barthos Tamás hadnagy volt kint. Ő fiatal és igen jó fiú, mellén a II. oszt. ezüst vitézségi érem már ott van, most jön a másik. Mint már leírtam a jelzett táboriőrs helyzetét, az erősen volt biztosítva az erdő szegélyénél levő aknazárlattal, melyet adott esetben a táboriőrsön levő dinamóval az akna mellett lévő társasággal együtt levegőbe kellett volna röpíteni. A hadnagy úr azonban ezt nem tette, hanem átengedte az egészet a szomszédnak, persze a telefon is ott maradt, ők pedig beügettek a jelzett táboriőrsre.

---

[105] A tábori őrsök vonalában nem volt ilyen vidám egyetlen nap sem. A támadás főiránya ugyan a Wulka Galuzijszkajaról Galuzija felé tartó út két oldalát védő állások, illetve az 5. honvéd huszárezred balszárnyára nehezedett, a hadosztály mindkét körletében a tábori őrsök vonalának teljes hosszában, folyamatosan ismétlődött. 9-én, éjfél előtt egy órával a 9. honvéd huszárezred jobbszárnyát rohanta meg az orosz gyalogság. 11-én is a táboriőrs-állásokért folyt a harc. Az ezred védőkörletében lévő 13., 14. és a 15. számú az oroszok kezén volt, a 11. és a 12. számú üresen állt. 12-én a táboriőrsök visszafoglalásáért indult ellentámadás. 13-án a részben ellentámadással visszaszerzett, részben az oroszok visszavonulásával kiürített őrsvonal előtt (a 13., 14. és 15. sz. táborőrs) nyilvánvaló támadási szándékkel újra jelentős gyalogos erő gyülekezett. 14-én délben, a korábban említett három tábori őrs visszafoglalásával vált egyértelművé, hogy az oroszok feladták, visszavonultak a csatorna keleti partjára és ott védőállások építéséhez kezdtek. 23-án az ezred egy járőrét egy kozák osztag megtámadta és visszavonulásra késztette, a kozákok után küldött több, nagyobb járőr viszont már nem találta meg őket. A vonalak mögötti csapatmozgásból arra lehetett következtetni, hogy vihar előtti csend a következő napok viszonylagos nyugalma.

[106] Bánhegyesi Imre m. kir. kassai 5. honvéd huszárezredbeli őrmester feljegyzései. HL TGY 1130. 112–135. p.

Én mikor tiszthelyettes lettem és csak suttyomban jutottam ki, mert a szigorú rendelet értelmében oda paraszt nem felel meg, mert azt a bizonyos, adott pillanatot „nem tudja felismerni"; és bizony, mint oly sokszor, most is a valóságban ez másképp történt. (...)

Este 40 fő pótlás egy őrmesterrel megérkezett.

Június hó 28-án, szerda. Mint tegnap a munka folyik, és csend van; távolabb, tőlünk délre erős ágyúzás hallatszik. Ma hivatalos jelentést nem is kaptunk.

Este a pótlást Szabó főhadnagy[107] elosztja, és a vadászkülönítményt megalakítja, és pedig 30 fő a lovasoktól tehát a régi emberekből és 70 fő a gyalog századból van kivéve. A pótlásbeliek még piros csizmás legények; igaz hogy az enyém is piros, de nem tudom, hogy már hányadszor pirosodik az önkéntes úré, ki ezideig a pótszázadnál üdült és Isten segítségével a lovas századhoz lett bedugva.

Este lefeküdtünk és legnagyobb sajnálatomra reggelig kellett aludnom, mert a disznó muszka nem akar támadni; már azt is nekünk fog kelleni megtenni.

Június hó 29-én, csütörtök. Mint rendesen úgy keltünk fel; a vadászkülönítményhez tartozó egyének bennmaradtak, mert a Szabó főhadnagy úr fog a társasággal foglalkozni; 8 óra-kor kell ezeknek együttállni, de hogy mi fog lenni, arról még nincs szó, az majd következik.

A jelzett időre úgy a lovasoktól, mint a lövészektől együttálltunk, mire parancsnokunk is megjött. – Balra át! Lépést indulj! – ez az egész s azután megyünk, a telepihez közel egy tisztáson megállunk, a legénység leül a mezőn, parancsnokunk jó humorral fűszerezve előadást tart a társadalomnak, mely egész kedélyes állapotban hallgatta azt.

Jelen voltak: Martinovich[108] főhadnagy, Tószeghy hadnagy, Lipóczy és Szende zászlósok, na meg én, kik a főhadnagy úr közelében állottunk fel. A beszéd igen szórakoztató és tanulságos volt, de a vége egyáltalán nem volt várható: 10 óra körül már az urak is a földet nyomták, csak a Szemző zászlós és én versenyeztünk parancsnokunk mellett, míg azután ő is elhagyott bennünket.

A beszéd alatt szóba jött a Naményi-Koncz kapitány, a Benkő alezredes és az a kedves rajongással szeretett terep, ahol az eredményes gyakorlatok szoktak ledörgedezni; ennek a neve Buknagytó vagy mi az ördög, én most hallottam először egymás után 99-szer. Ezen kívül az öreg „király úr" is szóba került, azután jött a sor Czitó tábornok úrra, ki most Czitóter tábornok lett. Ő a mi hadosztályunk legokosabb embere, egy hosszú tábornok az, kivel, ha kimegyünk, mindég beszélni fogunk a telefonon, melyet magunk után kiépítünk.

Aztán rátértünk arra is, hogy a gyakorlatok most nem a Buknagytó környékén, hanem a két állás közt fognak végbemenni, és hogy a különbség az lesz, hogy lövöldözni fogunk és lesznek olyanok, amelyek fütyülni fognak a levegőben, de az nem baj, ember van elég. A Benkő alezredes úr állítólag most is több embert szeretett volna küldeni, és hogy azt kérdezte, hogy miért nem kell több ember stb. Szóval, a fentieket figyelembe véve az idő jól haladt.

Be nem kell azt képzelni, hogy másról nem volt szó, sőt ellenkezőleg a legszigorúbban meg lett magyarázva minden úgy az egyesre, mint az egészre nézve. 11 órakor az előadás befejeződött, mire a felállítás következett és pedig: a lovasok az elővédet és a két oldalvédet képezték rajban, ennek jobb szárnya mögött 50 lépésre, két libasorban az én szakaszom, ugyanígy a balszárnyon a Szemző önkéntesé és a két szakasz mögött a jelzett alakzatban a Szende zászlós szakasza, mint tartalék és utóvéd.

---

107 Szabó Jenő főhadnagy a 4. honvéd huszárezred fél század parancsnoka

108 Martinovich Kálmán huszáralezredes (Bácsalmás 1891. jún. 19. – ?) 1913-ban tart. tisztiiskola, 1914. július 1-jén zls. Októberben hdgy. Az I. vh-ban a szabadkai 4. huszárezred szakpk.

Ha ellenség jön szembe, akkor a 2 szélső szakasz oldalra kihúzódik és átkarolja az ellenséget; ha oldalról jön az ellenség, akkor jobbra, vagy balra át lesz jelezve és a volt elővéd és tartalék fognak bekeríteni. Szükség esetén hátra arc is lehet, amidőn a két szárnyszakasz ismét támadólag lép fel.

A jelzett formában megpróbáltuk a menetet és a bekerítő mozdulatot, ezzel a gyakorlatot befejeztük. A század parancsnok elrendelte, hogy a szakaszparancsnokok egy-egy járőrvezetőt vegyenek maguk mellé, ki minden alkalommal velük menjen és aki a munka alól is fel legyen mentve és kizárólag személyes rendelkezésre áll.

A munka különben szorgalmasan halad előre, csend van. Este egy távirat jött, mely szerint az ellenség mintegy 6 zászlóalj gyalogság, 1 ezred lovasság és 5-6 ágyú erősítést kapott. Na de ezért még ma fogunk egy jót aludni – ők is alszanak még ma.

Június hó 30-án, péntek. Ma az ötösöket látogattam meg, hol a szorgalmas munka már jó eredményt mutat, persze ebben elég bő része van ezredünk lovas csapatának is.

Több bajtársammal találkoztam régi ezredemnél, de legtöbb örömöt találok abban, ha a huszárokkal és fiatal altisztekkel elbeszélgethetek, mert azok szórakoztatóan előadják élményeiket, elpanaszkodnak, na meg utána egy kicsit káromkodnak is, de ez magyar szokás.

A Kató törzsőrmesterrel is találkoztam; régi ismerősök vagyunk, a híres Görgey századnál szolgáltunk együtt, ő továbbszolgáló őrmester, én meg tényleges szakaszvezető voltam. Kapitány úr katonás szigorúsága egy alkalommal – éppen különítményben voltunk – utolérte és az én parancsnokságom alá rendelte; később kapitány urat megkérve, megengedett neki és megadta régi önállóságát; ezután ellógott az ezredtől a beteglovakkal és csak a következő évben került vissza, mikor azonban nem találkoztunk. Csak 1915. év őszén találkoztunk újra, midőn már sárga szalag volt galléromon, de az övén meg fehér, szóval egy ranggal ő is feljebb lépett, de azért annyit mégis megengedett magának, hogy üdvözlésemet nagy kegyesen elfogadja. Ezután nemsokára megállottunk a mocsarakban és lovainkat a hátsó körletbe küldtük, persze ezekkel a főemberek is hátramentek. Most tehát jó idő múlva, hogy találkozunk, a rang az én javamra mutat eggyel hosszabbat; társával együtt meglepődtek.

Rangom felett most csak annyiban érzek örömöt, hogy azt az értelmetlen felsőbbségüket nem tudják most már rám erőszakolni; de ha majd jön a szabadulás, zubbonyomat szívesen odaadom nekik.

A harci tevékenység mintha éledni kezdene, a muszka tüzérség kezd ébredezni, céltalanul lövöldöz jobbra, balra, előre, hátra, de legnagyobb buzgalommal a mocsarat lövi a Kremenucha domb alatt. Itten az eredmény is szemmel látható, mert a munkás osztagot egyik munkából a másikba átkergeti; legjobban azonban a zöldmezőben lévő fekete pontok mutatták a jó eredményt, melyet a felrobbanó gránátok a mocsárban tettek. Néhányat a mieink is átnyújtottak az egészen friss gombócokból, azután csend lett.

Július ho 1-jén, szombat. Nálunk egész csend van, de tőlünk balra nagyon zajonganak, úgy lehet észrevenni, hogy a közös hadosztály (1-KTD) szakaszán kölcsönös tüzérharc kezdődik; délig tart a lövöldözés, azután csendesség van a világ minden iránya felé.

Július hó 2-án, vasárnap. Egész nap csend van, délben egy hadtest parancsot kaptunk, mely az előttünk lévő ellenség erejét és hadrendjét megállapítani kívánja. Ebből kifolyólag a 24. dandárparancsnokság különítményünket a jelzett adatok megállapítása végett kijelölte, így tehát holnap reggel 1 órakor ki fogunk rándulni.

Már régen nem jártam odaát, de még mindig élénk emlékemben van az akkori idő. A parancs azt mondja: „sikeres felderítés esetén a parancsnok a kitüntetéseket a hadtestnek távbeszélőn adja be és minden első alkalommal behozott fogolyért – további rendeletig – 100 koronát fizet a vitéz hadtest." Egyszer már ők is foghatnának legalább egy szelídített foglyot.

Július hó 3-án, hétfő. A tegnap esti újabb parancs szerint az ébresztő 1 órakor volt, utána kávézás és 2 órakor indulás; felszerelés egészen könnyű, karabély, szurony, fejenként 80 darab töltény, ezen kívül vittünk magunkkal valami 20 darab fegyver-gránátot.

A régi nevezetes helyen mentünk ki, a volt Kőrössy század tábori őrsénél, hol az új csoportosítás szerint már ötösök vannak. Amint a tábori őrshöz értünk, Szabó főhadnagy úr magához rendelt és megparancsolta, hogy vegyem át az elővéd parancsnokságát. Ez elég nehéz dolog ugyan de olyan parancsnoktól, aki szívesen lát az oldala mellett, kitüntetésnek vettem volna a megbízást, de sajnos ettől a dolog igen másképp fest.

Az irányt és a további parancsot megkaptam, mire a tábori őrs a drót kaput a már ismert kis vízen keresztül szabaddá tette s mi kint voltunk a tisztádon; ezen gyorsan áthaladtunk és az erdőben a bevágás mentén megalakultunk. Itten a társaság hátralévő részét bevártuk, a mi éppen elég bosszúságot tudott okozni, amiben vezető szerepe a Szende zászlós szakaszának volt; ez ugyanis oly sokára vergődött helyre, hogy már azt gondoltuk, hogy talán még egyszer visszamentek kávézni; de még sem, Szabó főhadnagy úr végre felderítette őket, és helyükre állította, mire befelé lassan megindultunk lépésről-lépésre.

Az erdő most elég vizes, de nem kellemetlen benne menni; a korai idő elég hűvös volt. Az erdő tele van szórva különféle orosz szerelékkel és szerelvénnyel. Orosz sírokat is lehet eleget látni, amelyek mindennek inkább beillenének, mint síroknak. A halott, amint a mocsár tetején feküdt, gyeptéglával körül van rakva és a fejéhez egy gallyból kereszt van dugva. Nincs is egészen befedve, vagy a lába, vagy sapkája kinéz a föld alól és a legyek egész serege veszi körül; a nehéz szag már messziről jelzi az ilyen helyeket. Az embernek e látvány okot ad a gondolkozásra, micsoda vad állatias nép lehet ez, mely saját fiait ily példátlan aljas módon kezeli.

Az erdőben sok helyen találtunk rögtönzött földhányásokat, melyek megnehezítették előnyomulásunkat; ily helyeken nagy óvatosságra volt szükség, bár a terep különben is nehéz volt, mert csak pár lépésre lehetett látni.

Az ellenség állásait egészen megbírtuk közelíteni, hová éppen a reggeli kávé kiosztásakor érkeztünk meg; a rajzás és társalgás igen nagyfokú volt, sok szó egészen tisztán volt áthallható. Itten megállottunk és figyeltünk. A Szabó és Martinovich főhadnagy urak még 3 küldönccel felderítés céljából előbbre mentek.

Az ellenséges erő tekintélyes volt és így a támadás nem lévén célszerű, visszahúzódtunk és új állást foglaltunk a régi orosz állások mellett. Jó és eredményes felderítés után teljes rendben és épségben, de kissé éhesen 10-11 óra között délelőtt bevonultunk.

Érdekes az ötösök esete, kik tőlünk balra jártak; amíg bent korzóztak, addig kóbor orosz társaság a telefonjukba bekapcsolt ós mikor befejezték tevékenységüket, a vonalat lelkiismeretesen elvágták, ás nyugalommal bevonultak táborhelyükre; példájukat az ötösök is követték, parancsnokuk Cobel hadnagy volt.

Délután egyik ütegünk erősen dolgozott az orosz vonal mögé. Este a hadosztálytól egy tájékoztató jelentést kaptunk, mely a lengyel légió által foglyul ejtett oroszok vallomását tartalmazta; eszerint a vonalon van a 100. gyalog hadosztály s ebben a 397., 398., 399. és 400. ezred, a századok 200 puska és 1 géppuska erejűek, az ezredektől egy-egy zászlóalj tartalék, a támadás meg fog újulni hamarosan.

A galuziai tragédia

Az újabb támadás június végétől lóg a levegőben. Már július első napjaiban ejtett foglyok elárulták, hogy három hadosztály (2 gyalog és egy kozák) áll szemben a 11. lovashadosztállyal, és hogy a támadást július 3-ára vagy 4-ére tervezik.

Július 4-én reggel 5 órakor igen heves tüzérségi tűzzel vezette be a támadást az ellenség. A 11. lovashadosztály táboriőrsei, amelyek közül több megsemmisült, 9 óra tájban tervszerűen visszahúzódtak a fővédelmi vonalba. A déli órákig szakadatlanul folyó támadásokat körülbelül

6 ellenséges ezred hajtotta végre. Itt-ott (az 5. és a 9. huszárezrednél) sikerült az állásokba betörni, lábukat megvetni azonban sehol nem tudták. A legveszedelmesebb volt egy orosz zászlóalj beékelődése a 3. és a 9. huszárezred közé, ahol a vizenyős talajban nem kiemelt állások, hanem csupán drótakadályok zárták le a terepet. Ellentámadással sikerült innen is estefelé kiverni az ellenséget. Egy részét el is fogták.

A 11. lovashadosztály ezen a napon 10 halottat és 100 sebesültet vesztett, állásait azonban az őrsvonal kivételével mindenhol megtartotta.

Másnap délelőtt az egész vonalon tartott az ellenséges tüzérségi tűz. A koradélutáni órákban az 5. és 9. ezred, valamint a már említett hézag ellen újból megindult az oroszok gyalogsági támadása, amely másnap reggelig eltartott. Most sem értek el eredményt. Nem így a délebbre zárkózó lengyel légió-dandárnál, amely igen súlyos veszteségeket szenvedett és balszárnya kivételével, amely a huszársághoz csatlakozott, már a második vonalba kényszerült vissza. Közvetlen veszély nem fenyegette a hadosztályt, de további támadások rendkívül válságos helyzetet teremtettek volna a déli szárnyon.

Az oroszok ezért 6-án itt támadtak a leghevesebben, két gyaloghadosztállyal. Délben újabb támadás után a lengyelek, miután az oroszok a 2. vonalukat is áttörték közölték huszárokkal, hogy visszavonulnak. Még pedig úgy, hogy a hadosztályhoz csatlakozó balszárnyuk 16 óra 30 perckor fog visszamenni. A lengyeleknek ekkor már megszakadt az összeköttetésük a hadtesttel.

A lovashadosztály azonnal jelentette a hadtestnek a lengyelek szándékát. Az üzenet az volt, hogy kitartani! Csakhogy a lengyelek balszárnya ekkor már visszavonulóban volt (15 óra 30 perckor) Optowa felé. Nyomukban erős orosz gyalogság és vágtázó lovasság tört előre és kanyarodott be az 5. huszárezred oldalába, később pedig a hátába. Az utolsó percig hősiesen harcoló ezred parancsnokával együtt fogságba esett.

A hozzá északra zárkózó 9. huszárezred a távolabb balra levő 3. huszárezred állásain át igyekezett magát kivonni a bekerítő gyűrűből, miközben az ellenséges tüzérségi tűztől súlyos veszteséget szenvedett. Később, amikor nyugat felé fordult, a hadosztály hátában lévő orosz tömegek állták útját. Csupán a 3. huszárezrednek sikerült magát észak felé az 1. lovashadosztály felé átvágni. Ennek az ezrednek a lövészosztálya ez alkalommal különösen kitüntette magát. Parancsnok Gömöry Árpád szds. tiszti arany vitézségi érmet kapta. A 2. ezred egyes részei a fél 4. ezred a hadosztály többi ezredeihez voltak erősítésként bevetve, így ezek sorsában osztoztak. A lengyel légió viszonylag kevés veszteséggel menekült meg.

Hauer „dicsérőleg" üzent.

A lovashadosztály emberben és anyagban kb. 75%-át vesztette el. Nagyban hozzájárult a veszteségekhez az akkori árokrendszerűen kiépített állások azon hibája, hogy a mély árokban az oldalról és hátulról jövő támadások ellen alig lehetett védekezni.

A hadosztály megmaradt részét 6-án éjjel Obzyrra, a Stochod mögé irányították, ahol 7-én a víz partját szállták meg, mindössze 740 karabéllyal.

A veszteség 4-én és 5-én 27 halott, 164 sebesült, 3056 eltűnt volt. A hadosztály anyagban 2 ágyút, 1 tarackot, 8 aknavetőt, 25 géppuskát, 12 konyhát és 33 egyéb járművet vesztett. Az összes fényszórók és lángvetők is az állásban maradtak. Július 10-én a hadosztályt német csapatok váltották fel.[109]

---

[109] *A magyar huszár*, 293. p.

A három nap története Ehrlich, akkor ezredsegédtiszt, naplójából:

Július 4. Már 3-án este hallottunk kopácsolást, útcsinálást a mocsáron, de nem tudtuk, hogy tulajdonképpen mi készül. Reggel 5-kor az oroszok pergőtüzet kezdtek az egész frontszakaszon. Négy óra hosszat tartott, egészen 9 óráig délelőtt. Távolság meghatározásuk, erdőben lévén, hál'Istennek nem volt jó és a lövések majdnem mindenütt hosszúak voltak. Mi kaptuk azokat, a törzsek, akik a rajvonal mögött voltunk[110]. Nagyon sok nehéz- és hajóágyú is részvett a pergőtűzben. A nagy ágyúzásra persze azonnal felébredtem, de még a teljesen védtelen fedezékemben felöltöztem és megborotválkoztam. Az ezredes úr és a törzs többi tagjai már a mellettünk és részünkre épített gránátmentes fedezékben voltak. Amikor készen lettem, bevittem oda a telefonközpontunkat is és akkor utolsónak bementem magam is. Majd csak *július 6-án* délután hagyjuk el ezt a fedezéket.

A pergőtűz alatt több lövedék találta fedezékünket, de semmi bajt nem okozott, lévén 3-4 méter vastag a teteje, gerendák és homok vegyesen. Mire a pergőtűznek vége volt, minden telefonvezetékünk el volt lőve. Kiküldtem telefonista járőröket, de sajnos legtöbbször kevesebben jöttek vissza, mint ahányan elmentek. Később is, ahányszor ki kellett őket küldeni, fájt látni, hogy mennyire érzik, hogy aligha jönnek vissza. De hát felkelt és ment, nekem pedig semmit sem mutatva kellett őket a majdnem biztos halálba küldeni. Nem lehetett másképp. A vezetékek elszakadása különösen a miatt volt kellemetlen, hogy a saját tüzérséggel nem tudtunk érintkezni.[111] Nem tudtuk megmondani, hogy gyalogsági támadás esetén hova lőjön és hogy a lövéseinek eredménye volt-e vagy sem. Pedig a szerint kellett volna javítania a lövési elemeket. Nemsokára jött az orosz gyalogság is támadni, de drótakadályaink előtt az aknák előtt lefeküdtek, és onnan igyekeztek magukat ásva előre dolgozni. Egy néhányukat szétvetették az aknák és így nem volt nagy az igyekezet. Inkább aknavetőkkel és hegyi ágyúkkal dolgoztak a rajvonaluktól. Meg is rongálták alaposan a drótakadályainkat. Mi is aknavetővel, lángvetővel és egy rajvonalba állított ágyúval válaszoltunk nekik[112]. Az egész nap ide-oda hullámzó erős tüzérségi és

---

110 A 24. dd. de. 11 óra 35-kor általános támadást jelez a hadosztálynak az egész vonalon: „Az ellenség az egész vonalon előnyomulóban van, az összes táboriőrsök bevonultak, az ellenség a tábori őrsvonalban. Különösen erős a támadás a balszárny ellen, továbbá a támadást megkezdte még a 6., 7., 10. sz. táboriőrs irányából. Ellenséges tüzérség az állásokat lövi, és a mögötte levő terepet szórja." Hegedüs s.k.

111 Op. 2405. 2 óra 58 du. dandár a 11 KTD-nek: „A tűz még terjed, és áthatolhatatlan füst van, s minden jelek szerint e mögött az ellenség gyülekezik. A Brokés szakasz tüzérségi tüzet kér a 7-től 10-ig terjedő vonalra (táb. őrs sz.), úgyszintén a 10-es 11-es közé a holt térre, hol szintén ellenség gyülekezik. Megállapítás nyert, hogy az ellenséges tüzérség a 3-ik sz. táboriőrstől keletre, 350-400 lépésre a dorongút mellett áll és pontosan lövi állásainkat, oda szintén tüzérségi tűz kéretik. A távíró összeköttetés meg van szakadva, ennél fogva a helyzet a 9-ik ezrednél egyelőre ismeretlen, a mindkét ezredhez kiküldött lovas küldött még nem jött vissza." Hegedüs s. k. HL II. 231 Hadműveleti iratok 16. doboz.

112 A 9. honvéd huszárezred du. 2 óra 25-kor jelenti a hadosztálypk-nak: „Orosz géppuskával felszerelt gyalog gp. osztagok puskái igen sok működési zavarral dolgoznak. 3-ik e. szárnya ellen indult támadás éppen emiatt alig volt tüzelhető. Kérem, ha lehetséges, ezen exponált helyre legalább egy saját gp. kiküldését!" Julier őrgy. megjegyzése: „2 gpp. a 2. honvéd huszárezredtől kiküldetett."

gyalogsági tűzharcban telt el. Eddig még sehol sem értek el sikert az oroszok, csak a lengyel légiónál, amelyiknek a jobbszárnyát benyomták[113].

Már benne voltunk a kutyaszorítóban, mert a lucki áttörés folytán a légiótól jobbra eső csapatok menekültek visszafelé, úgyhogy az ágyúzás nappal, meg az ágyúk torkolati tüzét éjjel a vázlatban zölddel feltüntetett irányból hallottuk. Szóval, a hátunk mögül. De nekünk azért az állást tartani kellett.

A hadosztályparancsnok, Czitó tábornok a kijelentései alapján, a harmadik gyermekkorát élte[114]. (...)

Július 5. Egész nap folyt a harc. Drótakadályaink helyenként már erősen szét vannak lőve. A Nikolo (Nikolájevics vadász százados) lövészszázadnál (2.) délben be is hatolt az ellenség az állásba, de ő meg Dorka (Sváby főhadnagy) odafutva a huszárokkal rögtön kiverték őket. Sok a veszteségünk. A halottainkat ide lehozzák, estig itt hevernek, akkor szekerekkel hátraviszik őket temetni. Ilyenkor már alig fér 4-5 hullánál több egy szekérre, mert egy elesett ember 1 óra múlva már merev, és ha kezét-lábát nem hajtják össze, nem igen lehet sokat felrakni egy szekérre. Mikor átkutatták őket, mindig ott kellett lennem, hogy értéktárgyaik, pénzük el nem tűnjön. Én azután becsomagoltattam a zsebeikben talált holmikat ott, előttem és hivatalosan hazaküldtem a hozzátartozóinak. Hány véres személyi igazolványi lap. Véres levél, fénykép került elém. Sok ott volt lefényképezve a családjával, s most ott hevert a földön, rádobva a köpenyegre.

Délután nyaklövéssel megsebesült Rampelt nyugalmazott százados, amikor lehozták, és a sebesültszállító kocsira tették, már nem tudott beszélni. Odamentünk hozzá az ezredes úrral. Később bele is halt.

Július 6. Eddig legszomorúbb napom az életben! Ezen a napon fogtak el, úgy este fél 8-kor. Csütörtök volt, az én mindig peches napom!

Délig nem történt semmi különös. Délben a lengyel légiót teljesen szétverték és az ellenség már, tudtunkon kívül, a hátunkban volt[115]. Mi minderről semmit sem tudtunk, mert a veze-

---

113 Op. 2404/13 a Hadosztály pks. 12 óra 10 de. - 24 dd., 3. és 2. ezrednek „A lengyel légió közvetlen állásába az oroszok 1½ km szélességben betörtek. A lengyel légió jobb szárnya, a hídfő megtartásával egy kampót képezett, melynek jobb szárnya a második állásba húzódott. Az éppen rendelkezésre álló tartalékok be lettek vetve. A 3. lengyel gyalogezred utolsó két zászlóalja (eddig hadseregcsoport tartalék) segítségképpen, vasúton Woltscherkre útba indíttatott." Julier. HL. II. 231, 16. doboz.

114 Ehrlich főhadnagy maliciózus megjegyzése talán nem alaptalan. Hegedüs nyá. altábornagy *Háborús feljegyzéseiben* (HL TGY 596 sz. 22. p.) írja, hogy „Tóthvárady mondotta, hogy Julier őrnagyot a 11. hadosztály vezérkari főnökét felsőbb helyről (A.O.K.) megkérdezték, hogy alkalmasnak tartja-e Czitó tábornokot a hadosztályparancsnoki állásra. Botrány! Czitót a hadosztály parancsnokság alól felmentette (1916. november 2.) az A. O. K. azzal, hogy felmentésének okát a honv. minisztertől fogja megtudni. Igazán kíméletlen eljárás. Többen volt vezérkarfőnökének (Farkas őrnagy) tulajdonítják a felmentést. Czitó utódjában nem sok örömünk lesz.

115 A hadosztály napló 2 óra 45-kor jegyzi a lengyel légió helyzetjelentését: „Polenlégió jelenti, hogy Wolczeknél áttörték a frontot, 1 és 1/2 óra múlva a jobb szárnyon megkezdik a visszavonulást." A hadtestparancsnokság, mint ha semmi sem történt volna, intézkedik. Így rögzíti a napló: 3 óra – Fischer alezredes értesít, hogy a lengyelek minden esetre tartsák magukat, és rendelkezésükre bocsáttatik a Hauerfalvára dirigált hadtesttartalék. (Julier őrgy. Brokés ezresnek megmondja, hogy értesítse a lengyeleket a hadtestparancsról.) Máriássy jelenti, hogy a lengyelek értesítették őt, hogy visszavonulnak. Az 5. ezred értesíttetik, hogy a lengyeleknek parancsuk van feltétlenül kitartani. 3 óra 10 – Julier őrgy. tájé-

tékek elszakadása miatt az 5. ezreddel beszélni nem tudtunk. A dandár meg nem szólt semmit. Amint utólag kiderült, az 5. ezred jelentette ezt a hadosztálynak, de onnan, a dicső vezérkariak azt mondták, hogy ez nem lehet igaz, és aki ilyet mond, azt hadbíróság elé állítják. Mi látni sem láthatunk semmit, mert az erdő között voltunk.

Délután, úgy fél 3 tájban a dandárral beszélek, s onnan 6-700 karabélyos ellentámadást ígérnek. Beszélgetésünket nem tudtuk befejezni, mert a vonal hirtelen elszakadt. Akkor erős puskatüzet hallok Optowa felől. Optowa a hátunk mögött volt, alig 600 lépésre. Semmi tartalékunk nem volt, csak az utászszakasz 24 embere. Azonnal megparancsolom nekik, hogy rajvonalban menjenek előre, felderíteni. Negyed óra múlva jön vissza az utászszakasz és jelenti, hogy ellenség jön mögötte, körülbelül 200 lépésre van már. Azt hittük ekkor, hogy egy részletsikerről van szó, és nehogy esetleg benyomult kisebb osztag itt minket elfogjon, előrementünk a saját rajvonalba, a 4. lovasszázad fedezékeibe. Amikor már a futóárkokban mentünk, már tüzelt ránk a hátulról jövő ellenség. Onnan fél század 2 géppuskával Szabó Jenő főhadnagy parancsnoksága alatt a frontból kirendeltem abba az irányba, az ellenség feltartóztatására. El is mentek. Beszéltünk innen valahogy az 5. ezreddel, hogy hát mi van? Ők jobban kell, hogy tudják. Azt válaszolták, hogy nincs semmi baj, meg kell nyugtatni a legénységet. Így hallgatták el szépen az igazságot. Az ellenség szemben velünk egész nyugodtan viselkedett, csak akkor lőtt, ha valakit látott. Persze ők tudták, hogy már a hátunkban vannak és így felesleges lett volna nekik a véráldozat.

A helyzetet látva az ezredes úr saját felelősségére elrendelte az ezrednek a visszavonulást. Már ismételte is nekem Ádám Dezső telefonon a parancsot, amikor az ezredes úr odaszólt nekem, hogy nem, míg az 5. ezred marad, mi is maradunk. Letettem a kagylót és leültem az árokba. Akkor nem is megyünk el innen – mondom, mert elcsípnek. Este fél 6-kor jött a dandár visszavonulási parancsa. Weiner főhadnagy hozta[116], azonnal megkezdtük a visszavonulást, de már késő volt. Az ezred egy része már el sem tudott jönni az állásból. A Majthényi és Nikolajevics századok elérték a 2. állást, sőt még azon túl is, de mégis csak elfogták őket. Az oroszok zárótüzet adtak mögénk, hogy vissza ne mehessünk, ők pedig a mögött jöttek előre.

---

koztatja Toms alezredest, hogy a hadtesttartalék leküldetik a lengyel légió bal szárnyára, hogy ott feltartsa az ellenséget. 3 óra 30 – Toms alezredes a Hauerfalván levő hadtesttartalékkal (I., II. lengyel + 2 löveg és a 1. lövészszázad) a 3. lengyel dandárnak, melynek ki kell tartania. Jobb szárnyár esetleg lekanyaríthatja. A lövészszázad azonnal a dandárpks. álláspontjára útbaindítandó. 3 óra 30 – csak a 3. honvéd huszárezredtől jön be helyzetjelentés. 3 óra 35 – Szóbeli parancs Békéssynek. Tájékoztatás: a 3. lengyel dandárnak feltétlenül ki kell tartania. A H 4. lövészszázad azonnal menjen át a hídon, és a lengyeleket tartóztassa fel, hogy saját állásukban tartsanak ki. I. és II. lengyel zlj. 3 óra 40 – Toms saját személyére indul. 3 óra 42 – Maasburg: Az optowai úton a lengyelek már visszajönnek. Utasítva, hogy rendelkezésére álló tart. feltartani. Haub üteg oldaltüzet kap. Utasítva, hogy Hauerfalvára jöjjön vissza. 3 óra 45 – Julier Tiskiewicznek: Lengyel balszárny vissza, Haub üteg Hauerfalvára! Javaslat: a Galusiára most beérkezett H 12. lövészszázadot Optowa felé einsetzolni! (indítani) 3 óra 55 – Értesítés Julier, Fischer: I. körlet a 2. állásba, majd régi lengyel állás Kunszkojéig. HL II. 231 Hadműveleti csoport 46. doboz.

[116] Hegedüs Pál ezredes, dandárparancsnok, már említett harci feljegyzéseiben, az adott körülmények között rendkívüli teljesítménynek tartja Weiner főhadnagy „teljesítményét": „Weiner Emil főhadnagy az ellenséges tüzérségi zárótűzön keresztül hatolva, Brokés ezredeshez vitte visszavonuló parancsomat. E derék tisztet a k.é.k-re adtam be." (HL TGY. 596. sz. 20. p.)

Amikor délután 5 tájban a Kremenucha hegy elé értünk, már Galuzián túl is ment az orosz lovasság, sőt, onnan vissza is fordult.

Ekkor már saját szememmel láttam a helyzetet és ajánlottam az ezredes úrnak, hogy meneküljünk. Igazán emberfeletti erőfeszítéssel sikerült átjutnunk a zárótűzön. Az ezredes urat kezénél fogva húztam, mert a futástól teljesen ki volt merülve. Éppen idejekorán jöttünk át a zárótűzön, mert rakéta repült fel, a zárótűz megszűnt és mögüle rohamra ment az orosz gyalogság, amely így, elölről és hátulról támadva elfogta majdnem az egész ezredet. Csak kevésnek sikerült, mint ahogyan nekünk is, továbbjutni. Mi ekkor bemenekültünk Galuzia faluba. Ott senki nem volt, csak az elesettek, felfordult szekerek, a volt lakásunknál egy óriási boroshordó tartalma elfolyva, fekete hintónk ott állt elhagyva az udvaron. Amikor a falun átmentünk, láttuk, hogy balra tőlünk orosz lovasság megy vágtában. Amint később kiderült, ez került elénk és fogott el. A faluban csatlakozott hozzánk néhány ember, majd Antal Miklós 3. huszárezredbeli őrnagy 80-100 emberrel. Mi Karasin felé akartunk menni, ő arról jött és lebeszélt erről. Így Glubokoje felé indultunk el. Alig hagytuk el a falut, ott, ahol a berkes rész van, közetlen közelből, úgy 50 lépésről 2 géppuska tüzelni kezdett ránk. Lefeküdtünk. Mivel a hangból ítélve a géppuskák a miénkek voltak, azt hittük, hogy tévedés van, nem ismernek talán fel, mert szürkület van, felugrottam és odakiáltottam, hogy kik vagyunk. Amint felemelkedtem, újra géppuskázás. Engem nem talált, de a közelemben hol itt, hol ott jajgattak a sebesült emberek. Láttuk, hogy nincs itt semmi tévedés. Bíztattam az embereket, hogy ugorjunk fel és menjünk neki, lesz, ami lesz! Fel is ugrottunk, de ugyanebben a pillanatban a cserjésből egy lovas század rohamozott meg. Nem volt mit tenni. Mögöttünk 200 lépésre már jött az orosz rajvonal. Az ezredes úr tudván oroszul, szólt a rohamot vezető tisztnek, mire az beszüntette a vagdalkozást. Átadtuk neki pisztolyainkat és foglyok lettünk[117].

A tüzelésnél a bandabeli kisbőgős a kisbőgőjét tette maga elé fedezéknek. Szomorú helyzet volt, de nevetnem kellett rajta.

Ez úgy este fél 8-kor volt. Ezzel megkezdődött 21 havi rabszolgaságom Európán át Kelet-Ázsiába.[118]

Július 6. estétől. Amint elfogtak minket, azonnal összeszámláltak és vittek visszafelé. Lovasok kísértek, és így sebesen mentünk, de nem bántam már, ha agyon is ütnek, annyira ki voltam merülve testileg, lelkileg. Közben elraboltak mindent tőlünk. (...) Mentémet sem mertem levetni, mert elvették volna és így, júliusi melegben azzal a prémes mentével mentem. Aki nem bírt menni és összeesett, azt lándzsával leszúrták. Rettenetes volt hallgatni azt az őrült kiabálást ilyenkor. De hát nem segíthettünk. Ezredesünk is alig ment, karon fogtam és úgy vittem egész éjjel másnap délutánig, pedig magam is alig húztam magam. (...) Éjfél felé egy orosz sanitäts oszlophoz értünk, ott megálltunk, mivel az oroszok nem tudták az utat. Hiába mondtuk nekik, hogy merre kell menni, nem hitték. Egész éjjel kavarogtunk. A sanitäts oszlopból kijött egy

---

[117] A hadosztály iratai között található kimutatás szerint a 9. marosvásárhelyi huszár ezred tiszti vesztesége 34 fő. A m. kir. 11. lovashadosztály vesztesége Galuziánál 110 tiszt 3 halott, 7 sebesült, 7 beteg, 93 eltűnt. A legénységből 27 halott, 164 sebesült, 3036 eltűnt (vagy fogoly), beteg 60, összesen 3307 fő. HL II. 231. A m. kir 11. honvéd lovashadosztály-parancsnokság iratai. 16. doboz. Harci jelentések. 238-239. lap

[118] Ehrlich Géza folytatja naplója vezetését a fogság idején, részleteivel a további történések pontosításaként a megfelelő helyen találkozunk.

orvos, aki németül is tudott valamennyit. Én kértem tőle egy kis vizet. Azt mondta, hogy rendben, ha odaadom a bicskámat. Inkább lemondtam a vízről.

Július 7. Hajnalban egy tüzérdandár-parancsnoksághoz érkeztünk. Egy órai megállás után továbbmentünk egész délután 2 óráig. Akkor érkeztünk Rafalowka vasúti állomásra. Útközben átmentünk Styren és jól megmosdottunk benne. 4 koronáért cipőt vettem magamnak. Rafalowka állomáson kaptunk vajas kenyeret, teát (csáját), megfürödtünk, a fürdőkezelő hadnagy, aki valamikor volt Magyarországon, szimpátiából adott egy-egy rend fehérneműt is ingyen. Ott egy lovashadtest parancsnokság volt, előzékenyen bántak velünk (lovastiszt lovastiszttel mindig jól van, még ha ellenség is!) a hadtestparancsnok maga hozott dobozokban cigarettát, beszélgetett velünk. Ki is hallgattak. Este jó féderes kocsin a hadtestparancsnok egy kozák kíséretében átküldött egy szomszédbeli vasútállomásra, mert majd ott ülünk vonatra. Ott egy csűrben aludtunk, kaptunk teát, vajat, kenyeret. Amíg jöttünk, rengeteg csapatot láttunk szembejönni. A gyaloglástól Jakabffy annyira kimerült, hogy egy botra akasztva csizmáit, strimfliben gyalogolt. Jó kép volt!

Amíg az állomáson voltunk, megjelent felettünk egy saját repülőgépünk és bombázta az állomást. Ki voltunk téve annak a kellemességnek, hogy saját repülőnk a nyakunkba bombát dob!

Július 6-án a hadosztályból az oroszok 90 tisztet és 1400 embert fogtak. A hivatalos jelentésekben az is benne volt, hogy 2 ezredparancsnokot a segédtisztjével, szóval, én is benne voltam a hivatalos jelentésekben. A hadtestparancsnok saját bevallása szerint 3 ezren felül volt az általunk okozott veszteségük halottak és sebesültekben.

Július 8-án reggel szekereken kivittek egy vasúti állomásra és ott délután marhakocsikba raktak. Azon mentünk a Kiew melletti Darnicáig, mely gyűjtőtábor volt. 2-3 napig mentük odáig. Én, hogy legyen mit ennem, mert a muszkák már nem adtak, az ezredes úrtól kaptam 100 K-t kölcsön. Neki volt 300, abból 1 százast a legénye kirázott a zsebéből és így neki is csak 100 maradt.

Darnicában akkor volt vagy 8 ezer tiszt és 100 ezer legénység. Egy rettentő szemétdomb az egész, ahol soha senki nem takarít. Mindenféle járvány van, a barakkokhoz a tetvek miatt még közeledni sem lehet. Amíg ott voltunk, kint hevertünk éjjel-nappal a homokon, az még úgy ahogy, ha szemetes is volt, de nem annyira. Minden nap előállt a vonat, abba beszállt, amennyi belefért és vitték. Ott már megkezdődött a toborzás a cseh légióba és a szerb hadseregbe. Szomorú olt látni, mint pártolnak át embereink és öltöznek át ellenségnek. Én útközben egy francia repülővel küldtem értesítést haza, Darnicából is sürgönyöztem.

Pár napi ott tartózkodás után mi is elindultunk Darnicából. Elindulásunk előtt fizettek pár rubelt. Itt váltam el Jánostól, őket másfelé vitték. Nála sok pénz volt, akart nekem adni, mert tudta, hogy nincs nálam, de nem fogadtam el, sőt, még én adtam neki 3 rubelt azt mondva, hogy én, ha megszorulok, könnyebben kapok pénzt a társaimtól, mint ő hazulról.

Már bent voltunk a vagonokban, amikor átpártolt csehek jöttek oda, már muszka egyenruhában és kapacitálták az embereket átlépni. Sokan meg is tették és leszálltak a vonatról. Egy főhadnagyot, mert kikelt ez ellen, ott előttünk csúnyán megvertek. Néznünk kellett, semmit sem tehettünk. A fogoly jogtalan. Vagy két napig ültünk a vagonban, amíg elindultunk. Közben Waldeck Frici úgy hagymázott, hogy rettenetes volt nézni is, a tífusztól félt.

Az ezredtől elfogott tisztek névsora:

Vuchetich István ezredes, ezredpk., Ehrlich Géza főhadnagy, ezredsegédtiszt, dr. Sárdi Elemér tartalékos főorvos, ezred orvosfőnök, Tragor Károly százados az 1. lovas század pk., Konkoly-Thege Kálmán 2. lovas század pk., Jakabffy Tódor százados, 3. lovas század pk., Ádám Dezső százados, a 3. lövészszázad pk., Kovács István százados 1. lövészszázad pk., Nikolajevits Konstantin százados 2. lövészszázad pk., Sváby Sándor, Bereczk Zoltán, Révhegyi Iván fhdgy-ok, dr. Zubovitch Arthúr, dr. Staub Aladár, Kirchenknopf Ervin, gr. Bethlen Károly t. fhdgy-ok, Máriaffy Lajos t. hdgy., Máriaffy Albert, dr. Erőss József, Sándor István, br. Bánffy László, gr. Toldalagi Mihály, dr. Kopár Márton, Gorové Lajos, Luby László t. zls-ok. Ehrlich Géza emlékezete szerint 1918. júniusában az ezred tisztikarából fogoly még: Bacsák Pál ezds., Szántó Gyula százados.[119]

Elesett br. Majthényi István százados, tüdő-, váll- és haslövéssel, eltemetve a Galuziáról Wulka-Galuziskájára vezető út mellett. Kereszttel jelölve. Darabig még élt és a huszárok hordágyon hozták. Akkor szólt nekik: „Tegyetek le, nem érdemes már engem vinni." Ott halt meg a hordágyon. Alig lehetett felismerni, a kínok miatt torzult volt az arca, a köpenye volt rádobva. Még egy fél órával azelőtt beszéltem vele, semmi baja nem volt még, jött a százada élén szokása szerint nagy hegymászó bot a kezében. A látcsövem nála volt és féltem, hogy névjegyeim a látcső tokjában lévén, még téves hírt keltenek rólam.

Elesett még Piványi Ernő főhadnagy, kit akkor nemrég helyeztek át a négyesektől.

A transzport a Bajkál-tó melletti Troickosawsk fogolytáborban „kötött ki" Azok az alakulatok, amelyek kicsúsztak a bekerítésből a Stochod folyó megerősített jobb partja mögött gyülekeztek.

A tartalékként bevetett *Szabó-század* is ott volt az események sűrűjében, de a nagy tumultusban talált kitörési lehetőséget. Olvassuk Bánhegyesi őrmester feljegyzéseit a tragikus napról és a rákövetkező éjszakáról:

Július 4-én, kedd. Reggel 5 óra körül a pokol minden ördöge felébredt, az ágyúzás oly heves volt, amilyent ezen a szakaszon valószínűen egy ember sem várt. A mi tüzérségünk csak ritkán válaszolt. A mi telepünk is sűrű tűz alatt állott, de kár csak leginkább a fákban esett. (...) Az előkészületeket én is megteszem, bár parancs még nincsen, de már nem késhet sokáig. A legénységnek is már a derekán van a derékszíja és a barakkok előtt várják a parancsot. (...) A parancs du. 1 óra körül jött meg, mely a 9-esek balszárnyára állásba rendel minket. Szakaszonként felvonultunk teljes felszereléssel. A 9. ezred lövész osztályparancsnokságnál szakaszom lemarad és Ádám kapitány parancsnoksága alá kerül, majd később parancs jön: az állásba kivonulni. A Kornél-erődnek nevezett földtúrásnál megálltunk, én Szabó főhadnagy[120] *parancsnokkal előremegyek, és a helyzetet átnézem. (...)*

A földnyelv körletében a Galuzia felé nyúló mocsáron körülbelül egy zászlóalj erejű orosz belopódzott[121]*, előbb a tábori őrsöt onnét kinyomva. A mocsár gazdag a bozóttól és a bejutás igen könnyen ment, habár a 4.*

---

[119] Hegedüs Pál ny. altábornagy háborús naplójegyzeteiben (HL TGY 596 sz.) igen szűkszavúan emlékezik meg a dandár rendkívüli napjának eseményeiről, de azt fontosnak tartja megemlíteni, hogy a „gavallér ellenfél", vagyis az orosz hadtestparancsnok, táviratban megküldte a fogságba esett tisztek névsorát. Külön jelezve azokét, akik megsebesültek.

[120] Szabó Jenő főhadnagy a 4. honvéd huszárezred félszázad parancsnoka

[121] Gömöry szds. a hadosztályparancsnokságnak jelenti du. 1 óra 55-kor, hogy „Ellenség a balszárnyat

ezred balszárnyán lévő géppuska erősen dolgozott. Mikor ezeket feljegyzem, a bejutott erők helyzetéről nem sokat tudunk, csak azt, hogy az ellenművelet meg fog indulni.

Míg kint jártunk, az alatt a lovas osztály is felvonult Rakovszky kapitány úr parancsnoksága alatt; ezután az én szakaszomat is az állásba helyezték.

A harc nagy vehemenciával továbbfolyik, az ellentámadás este 7 órakor megkezdődik; a támadó 2-esek 150 foglyot szedtek össze a bozótban, de sokan a mi kereszttüzünkben menekülni igyekeztek, ezek közül persze sok a mocsárban maradt; a sebesültekért a mieink mentek ki és hozták be őket.

Érdekes, hogy mielőtt a mi ellentámadásunk megindult volna, az orosz nagy robajjal jött ellenünk, a géppuskák és karabélyok azonban észre térítette; ezen akciójukat a bent lévő társaság nem támogatta, csak elvétve lőtt egy-kettőt. A foglyok között lévő kapitány holnapra új támadást jelez.

11 órakor éjjel a 2-es lengyel légió ezred felváltott bennünket és mi a szállásra mentünk. Az éjszakát szigorú készültségben töltöttük el.

Július 5-én, szerdán. Hajnalban ismét az állásba mentünk és a lengyel légiót felváltottuk, azok közel mögöttünk a vonal mögött letáboroztak és tartalékban maradtak. Az ellenség kegyetlen ágyúzáshoz kezdett és később előre akart rohanni, de most is épp úgy járt, mint előbb, csak a vesztesége lett nagyobb.

Tőlünk délre heves harc tombolt; a küzdelmek egymás után nagy hevességgel lobbantak fel, állásaink azonban veszélyben nem forogtak, mert sűrűn felállított gépfegyvereink – köztük zsákmányolt orosz is – az ellenséget szigorúan távol tartották.

Különös hevességgel lőtte az orosz a szegedi 3-asok állását, de ha ellenség merészkedett előrejönni, a magyarok azonnal feltámadtak és az ellenséget egymásután hátrazavarták.

E harci napok azt mutatják, hogy az ellenség az ezredek és egyes szakaszok ellenálló képességét okvetlen meg akarja állapítani, hogy azután erejüket megfeszítve sikerhez juthasson. A Galuzia felé nyúló mocsár, mely teljesen nyitott, úgy látszik, hogy drága lett neki tegnap és így most már kedvezőbb helyen fogja célját keresni; így tehát az ezredek mindenikének ki kell állani a próbát és köztük különösen a 3-asoknak és 5-ösöknek.

Állásaink este mindenütt megmaradnak kezünkben. Éjjelre a lengyel légió bejön hozzánk, az állásba megerősítés végett, mert a támadás éjjel is várható. A lengyel bajtársak szomorú helyzetben vannak, mert egész nap nem kapnak élelmet, a mi legénységünk megosztja velük az ebédet, azon kívül dohánytartalékát is összeszedte és odaadta nekik; azok példás bajtársiassággal szétosztották azt maguk között. Bámulatos, hogy ez a fiatal család oly nagy kitartással harcol hazájáért, mit csak ritka és jól kezelt nép fiai tehetnek.

Én vacsorámat egy zászlóssal fogyasztottam el és hozzá elég jó kis borocskát is adtam a bajtársnak, sőt pár cigaretta is került.

Vacsora után a legnagyobb figyelemmel őrködtünk, én is az őrszem mellé ültem le a mellvédre s a világító pisztolyt onnét lőttem ki és 2 óráig, ott maradtam, amikor már fáradságom kényszerített, hogy mást bízzak meg ezzel. Most már ezt elég nyugodtan is tehettem, mert már nemsokára világosodik; 2 órakor tehát lefeküdtem a huszárok közé. Az esti órákban a jobbszárnyon erős harc folyt.

Július hó 6-án, csütörtök és 7-én, péntek. A reggeli órákban nálunk egészen lanyha a harc, ellenben délfelé megélénkül 11 óra körül erős harc folyik, amikor is, előttünk is élénkebbé vált a helyzet.

---

akarja átkarolni, látszólag a 3. e. jobb szárnyán. Az erdőbe már magát befészkelte. A lengyelek (a hadtest tart. lengyel légió 2. ezred) már csak 150 tölténnyel rendelkeznek. Akinek a részükre 30 rak. töltényt kiutalni. A töltényeket a Galuzián levő szekereim Kremenuchára felhozhatják. Kérek erre nekik parancsot."

Az ellenség tüzérsége a legnagyobb erővel dolgozik, saját tüzérségünk alig is tud szóhoz jutni, mert az ellenség tüzérsége elárasztotta azt lövedékeivel; ennek daczára ütegeink olyan gyönyörűen működtek, hogy a legnagyobb köszönettel tartozunk nekik és bámuljuk kitartásukat. Ezek a szegedi 1-es tüzérek voltak.

A harc egy pillanatra sem engedett heves dühéből, minden pillanatban újabb erővel tört az ellenség előre. Mi az ebédünket a rendes időben megkaptuk, de láttam, hogy senkinek sem esett az jól.

Délután a Kremenucha környékét lőtte az orosz; később észrevettem, hogy kis golyók a hátunk mögül kezdenek működni felénk, és hogy kocsik és egyes lovasok vágtában rohannak visszafelé. A mi embereink is észrevették ezt és nyugtalanság mutatkozott.

Később kaptunk egy jelentést, mely szerint a lengyel frontot Optowa előtt az orosz csorda átszakította. E résen keresztül a kozák lovasság ellenállhatatlanul Galuzia felé előretört; a hős csapatok mögött csak néhány szakasz tartalék és gyenge tüzérség volt és így ezen gyenge ellentámadás eredményhez nem vezethetett.

Délután 3 óra után Szabó főhadnagy úr kiadta a parancsot, hogy szakaszommal Czitó-falva felé fejlődjek ki, és hogy követni fog a másik két szakasz is; amikor ezzel készen vagyunk, akkor a jelzett terep felé – ahol az ellenség előnyomulóban van – ellentámadást kezdünk.

A mikor e terep felé útban voltunk, akkor velünk szemben futottak az ötösök és négyesek. Szabó főhadnagy úr a Brokés ezredes úrhoz (az 5. ezred parancsnoka) ment és jelentette feladatunkat; de ekkor már semmit sem lehetett tenni, csak a menekülés volt az egyedüli választható út.

Századunk szakasz kötelékben, rendben vonult vissza, az ellenség erősen lövöldözött. A Kremenucha alatt Galuziától 1 kilométerre, keletre lévő második állásba mentünk, mely már szintén át volt törve és erős tüzérségi tűz alatt állott. Az ellenséges lovasság már mögöttünk szedte össze vágtában a visszaigyekvő védőket, mi pedig az állásban igyekeztünk elhelyezkedni.

Azonban ez már késő volt, mert az ellenség már minden oldalról előretört; a helyes csak az lehetett volna, hogyha kisebb utóvédek fedezete alatt a leggyorsabban visszavonultunk volna. De ilyen intézkedés nem érkezett sehonnan. A parancsvivők és más ilyen egyénektől gazdag hadosztály- és dandárparancsnokság ezen katonáit nem léptette közbe, pedig ez egyszer ők is érvényesülhettek volna.

A jobbszárny felé az ötösökhöz és kilencesekhez már közel volt az ellenség; a mieink látva, hogy már védeni nem lehet az állást, kiugrottak az állásból és Galuziától északra a mocsáron át való menekülés után néztek. Galuzia már nem volt szabad; így akik arra felé mentek, azok az ellenség gépfegyver tüzébe kerültek, vagy pedig fogságba estek.

Minket egészen a mocsár széléig üldöztek; e harcokban is vesztettünk néhány embert, kik fajdalom még segítségünket sem érezhették; a Szende zászlós is megsebesült a karján, egy huszárral visszamaradtunk és elkötöttük a sebet, aztán ő a huszárra támaszkodott és így mentünk a többiek után.

Egy darabig a 3-asok töredékeivel mentünk, ők később elhagytak minket. Erdőkön át és mindég mocsarakban mentünk. Mire sötétedett, már jól elhagytuk a végzetes helyet, a falu lángokban állott. Egy mocsár közepén voltunk, erőnk elhagyni készült, megálltunk tehát és a puha mocsár ölébe lepihentünk. Mire észrevettük, már alaposan lucskosak voltunk; feltápászkodtunk, és tovább folytattuk utunkat.

Már közelebb volt a reggel, mint az est, midőn különös zajra lettünk figyelmesek; megállapítottuk, hogy tábori vasút mellett vagyunk, és hogy ez a Karasin-Maniewicz-i vonal lehet. Tovább mentünk és amint előbbre jutottunk, fáklya világítását vettük észre – ez Karasin volt; az út tele volt vonatcsapatokkal és a tábori vasút is szorgalmasan működött.

Beérkezve Karasinba, az ezredektől kis csoportokat találtunk ott pihenni, mi is ezt tettük. Szabó főhadnagy bement az egyik barakkba és ott beszélgettek, mi pedig lepihentünk a deszkákra.

Hajnalban a kis vasút megrakodva megindult, a 4, 5 és 9-esek összecsatlakozva szintén útra keltünk és a kis vasút mentén ballagtunk lassan, mint a hazátlan vándor.

Korán reggel báró Hauer Őnagyméltósága – hadtestparancsnokunk – mellettünk ügetett el kíséretével; egy percre megállottak és szánakozva néztek ránk, Szabó főhadnagy úrnak szólt valamit, azután tovább ügettek.

Útközben sikerült a kis vasútra nekünk is felszállni, különben a fáradtságtól és az álmatlanságtól nem is tudtunk volna előbbre jutni.

Délre Rudka-Czerviszcze-re értünk, a hadtest is itt van, itt leszálltunk a kis vonatról és a faluban lepihentünk. A faluban sok élelem és hadianyag volt. Mi kenyeret, konzervet, lekvárt, cigarettát és sört vételeztünk fel. Megebédeltünk, és utána lefeküdtünk.

A legtöbben hamar el is aludtak, de nekem ez nem sikerült; néztem a nagy forgalmat, a vonatcsapatok vég nélküli hosszú sora még mindég csakúgy ömlik az erdőből; a munkás osztagok a tábori vasút sínjeit szedik össze, szóval mindenki pakol. A civil nép észrevette, hogy miről lehet szó, és úgy kiöltözködik, mintha valami nagy fogadáshoz készülődne, azután csoportokba összeáll és tanácskozik, némelyik az ablakba ül le, és onnan néz ki, így várja a pányikat.

Délután 4 órakor tovább folytattuk az utat Bol. Obsyr felé, általában a Stochod mentén és az állás előtt meneteltünk; sűrűn találkoztunk közös huszárokkal és vonatcsapatokkal.

Már Borownót is elhagytuk, mikor egy huszárjárőrrel találkoztunk. Parancsnoka két arany csillagos volt. A mieink megkérdezték tőle, hogy mi van arra? – az elrémítette az egészet, azt mondta: jön az egész. A kilencesek azonnal hátra arcot csináltak, és mentek vissza, mi pedig folytattuk utunkat, aminek én nagyon örvendtem, mert baj nem lehet, hiszen még csapatok vannak és a hidak is még épségben állnak, pedig alig lehet feltételezni, hogy így maradnának.

Mikor a faluhoz már közel értünk, az ott lévő állásokban már védőket is találtunk, ez is megvigasztalt. Estére beérkeztünk a faluba, jelentkeztünk, azután teljesen kifáradva szállást kerestünk és lepihentünk a gyümölcsfák tövébe.

Este a hidak fel lettek robbantva és egész éjszaka dühös lánggal égtek.

A nagy hadtörténeti összegezések rendszerint egy-két mondattal elintézték a Galuzia arcvonalszakadást[122], ami valóban részletkérdés ahhoz képest, hogy mekkora rést ütött a frontvonalon a luck-oknai áttörés. Nekünk viszont azért érdekesek a részletek, mert a 9. honvéd huszárezred és testvérezrede, az 5. honvéd huszárezred majdnem teljes állományát ejtette fogságba a lengyel légió állásait fölgyűrő orosz támadás.

[122] „A 11. honvéd lovashadosztály megkísérelte a kozákok feltartóztatását, de a beérkező orosz gyalogos tömegekkel már nem tudott megbirkózni és visszahúzódott (július 7-én)." – jegyzi meg szűkszavú tárgyilagossággal az I. világháború eseményeinek egyik reprezentatív összegezése. vitéz Aggházy Kamil és Stefán Valér: *A. világháború 1914–1918*. Budapest, 1934. Az Országos Közművelődési Tanács Könyvosztálya. 214. p.

A táblázatba foglalt hivatalos számszerű veszteséglista[123]:

K. ung. 11 Honved Kavallerietruppendivizion
Beilage 8. zu Op. Nr. 2121/1. Verluste der K.T.D.
In den Kämpfen om 4-inkl. 6 Juli 1916.

Truppe	Tot	Verwundet	vermist	Krank	Summe
H.H.R. 2.	12	50	354	17	433
H.H.R. 3.	5	41	360	28	434
H.H.R. 4.	–	6	177	3	186
H.H.R. 5.	8	32	1077	4	1121
H.H.R. 9.	2	34	986	7	1029
H.R.A.D. 1. /11/	–	1	–	1	2
Stabstruppen	–	–	102	–	102
Summe	27	164	3056	60	3307
Ausserdem Truppe					
K. u. K. H. 12.	–	–	?	1	unbekannt
Poln. J.R.2.	–	3	?	–	unbekannt
Scheinwerfer-mannschaft	1	1	–	–	2
Manschaft der Mil. Arb. Abt. 50/V. 49/V. 45/V. 35/V.			81	1	82

Különösebb magyarázat nélkül is érthető a táblázat. Annyi eligazítás mégis szükséges, a sebesültek (Verwundete) és a betegek (Krank) rovatba csak a 7-én délelőttig nevesített adatok kerültek be. A táblázat második fele (ausserdem: ezen kívül) a 11. honvéd lovashadosztály arcvonalán harcoló osztrák, illetve vegyes alakulatok veszteséget összegezné, igen hiányosan. Az egyszerű magyarázat talán az, hogy nem feltétlenül a hadosztálynak tartóztak elszámolással. Az alakulatok: a cs. és kir. 12. huszárezred, a lengyel 2. vadászezred és négy utász csapategység. Az anyagi „veszteségek" is lényegesek. Az ellenség birtokába került az ütközetvonat és 101 vonatló, harci eszközök. A táblázatot hosszú tiszti névsor kíséri[124].

Ha Ehrlich főhadnagy naplóját jegyzetelve valamelyes képet kaptunk arról, hogy a hadosztályparancsnokság a hozzá beért jelentésekből hogyan próbálta meg „értelmezni", közvetlen jelentések nem lévén kézügyben, a védelmi állásokban történteket, építsük újra a tragikus napot, a történtek árnyalására, a 24. honvéd lovasdandár naplóbejegyzései szerint is. Minden egyéb szándék nélkül csak így van esélye megérteni a későbbi, de még mindig közvetlen emlékezet „mélyelemzéseit", igazoló jelentéseit, amelyek pár évig ébren tartották a témát.

Olvassunk tehát bele a dandárnaplóba:

[123] HL II. 231. 15. doboz 235. p.
[124] L. a Melléklet c. fejezetben.

Július 6. 3 óra 15, délután. Brokés ezredes telefonon jelenti, hogy Máriássy százados útján a lengyelektől azon értesítés érkezett, hogy a lengyel légió visszavonul.

A hadosztálynak ez telefonon jelentve lett, mire azon válasz adatik, hogy a hadtesttől vett értesítés szerint ez „tévedés" mert a lengyel légiónak csak a jobb szárnya lesz hátravonva Wolcseskig, de a többi része áll és Linsingen hadseregparancsnok rendeletére a Hauer hadtesttől parancsa van a végsőig kitartani. További közlemény, hogy Toms alezredessel a hadtesttartalék a lengyelek állásához előre rendeltetett. A hadosztály ezen értesítése Brokés ezredessel telefonon közöltetett.

4 óra délután. Hadosztály telefonparancsa: Miután a lengyel légió visszavonult, mégpedig bal szárnyával Kunskojéra, a hadosztály elrendeli a 24. dandár visszavonását, éspedig összeköttetést keresse a lengyelek balszárnyával a Kunskoje Kremenucha vonalba a Kremenuchától kezdve a kiépített 2. állásba egészen a mocsárig. Eközben a telefonösszeköttetés az ezredekkel valószínűleg a lövések következtében újra megszakad.

4 óra 10. Weiner Emil főhadnagy parancsőrtiszttel vágtában kiküldetik.

4 óra 20. A dandár lóra ül, hogy a kiadott parancsban közölt új álláspontján, a Glinskoje tóhoz elinduljon.

4 óra 45. Hegedüs ezredes a telefonhoz visszahozatik és a hadosztály a következőket jelenti, mikor a 24. dandár az elrendelt helyzetbe beérkezik, a 3. ezred visszavonul a 2. állásba, ezután a 24. dandár visszavonul déli szárnyával a Kunskojétól északnyugatra lévő kis halomig, északi szárnyával RHF. Galusiától délre ehhez csatlakozik azután a 3. ezred és állást vesz a Hurowo szigetig.

5 óra délután. Galusia nyugati szélén ezen további visszavonulást elrendelő parancs megíratott és 5 óra 10-kor egy-egy küldönc altiszttel vágtában elküldetett azon paranccsal, hogy az ezredparancsnokok a 2. állásban, s ha ott nincsenek a 2. és 1. állás közt keressék.

5 óra 30. Toms alezredesnek parancs küldetik, hogy Brokés ezredesnek alárendeltetik és hogy nevezett ezredes a Kremenucha környékén keresendő. Ezután a dandárparancsnok a Gluskoje tóhoz lovagolt.

? Délután. Weiner Emil parancsőrtiszt legénye, nevezett főhadnagy sebesült lovát kézen vezetve azzal érkezik meg, hogy útközben kimenet már orosz járőrökre bukkantak, mire balra tértek ki és a Kremenucha északi oldalán lévő 2. állásnál Weiner főhadnagy a drótakadályban felbukott, mire őt utasította, hogy a sebesült lovat visszavigye, s ő gyalog folytatta útját.

5 óra 55. A 9. ezredhez paranccsal küldött küldönc altiszt azon jelentéssel érkezik vissza, hogy a parancsot kézbesíteni már nem lehet, mert a Kremenuchán túlmenve az Optowai úton erős ellenséges oszlopok jöttek, melyeket ő eleinte sajátnak nézvén feléjük lovagolt, és akik csak akkor lőttek rá, mikor egész közel érve és őket felismerve ő visszafordult, akkor már ellenséges gyalogság volt mindenütt az erdő szélén a mieink hátában. Azt is jelenti, hogy egy 9. ezredbeli huszárral találkozván tőle kérdezte, hogy hol találhatja a 9. ezredet, mire az azt mondta, hogy azok már be vannak kerítve (…)

6 óra délután. Toms ezredesnek parancsot vivő küldönc altiszt azon jelentéssel érkezik vissza, hogy Galusián már senkit nem talált, a falu teljesen üres és a régi temető felé (Galusiában északra) nagyobb kozák csapatot látott, mely Galusia felé nyomul előre széles alakzatban, s a falut bekeríteni látszott.

Ekkor érkezett a Glinskoje tóhoz Abonyi alezredes, aki azt jelentette, hogy ő Galusia keleti szálén már a helységből tüzet kapott és a faluban már kozákokat látott.

6 óra délután. Hegedüs ezredes jelenti a hadosztálynak, Glubokojere, hogy csapatától ellenség által el van vágva, melynek egyes részei legfeljebb a 3. ezred felé mehetnek vissza, és ő a hadosztályhoz Glubokojéra vonul.

7 óra délután. Az 5. ezredhez paranccsal küldött altiszt azon jelentéssel érkezik Glubokojéra, hogy ő amikor az új szekérúton menve az Optowai útra ért, ellenséges lovascsapatokat látott előnyomulni, mire jobbra kitért, ahol a 12. ezred egy századát találta, melynek parancsnoka azt mondta, hogy ő nem tudja, hogy hol és mi van az 5. ezreddel, mert közte és az 5. ezred közé erős ellenség benyomult és hogy ők vonulnak vissza Manieviczére. Erre ő Galusia felé jött vissza, azonban már akkor Galusián ellenség volt, mely lőtte a Galusiától Manievicze felé menekülteket, mire ő is Manievicze felé volt kénytelen kitérni.

A hadosztály törzs Nowa Ruda és onnan Bol. Obserre vonult, hogy a rendelkezésére álló néhány összeszedett emberrel a Nowa Rudán megszállatott. Nowa Rudán az éj folyamán telefonértesítés jött, hogy a hadosztálynak egy része mintegy 650 emberrel Gömöry századossal a 1. KTD-hez[125] csatlakozott és ezek Nowa Rudára lesznek irányítva.

Július 7. 12 óra. A 24. dandárparancsnokság a vezetéklovakkal Datynba ment.

A dandárparancsnokságnak feltűnően kevés híre van az arcvonalból, aminek lehet egyik magyarázata a kommunikációs vonalak szétzilálása már egy nappal korábban, és az ellenség jelenléte az 1. és a 2. állás között, mögött, mindenhol. A tragikus végkimenetelű események talán egyik legdrámaibb dokumentuma Hagedüs Pál ezredes, a 24. honvéd lovasdandár parancsnokának sajátkezű jelentése:

> „Jelentem, hogy az ezredeknek küldött parancsok nem lettek kézbesítve, mert az optowói úton erős oszlopok jöttek, melyek a Kremuncha felé felkanyarodtak, ennél fogva a mieink, ha ez a jelentés való, be vannak kerítve és legfeljebb a 3. ezred felé jöhetnek részeik vissza. Ezen jelentést az egyik parancsvivő altiszt hozta, az Optowai úton a Kremenuchánál levő drótkerítésnél 200 lépésre jutott (az) orosz oszlophoz. Ott egy elhagyott ágyúnkat is látott az úton. Ezért a nekem adott parancsot végre nem hajthatom és egyelőre, miután köztem, és saját csapat között ellenség van, bevonulok a hadosztályhoz. Hegedüs."[126]

Az öt nap eseményeinek egyik kulcsszereplője, az 5. honvéd huszárezred fogságba esett parancsnoka, Brokés István ezredes a maga – és ezrede – igazolására megírja a m. kir. 5. honvéd huszárezred fogságba jutásának történetét, a szomszédokban keresve a felelősöket.[127]

---

[125] 1. lovashadosztályhoz

[126] HL II. 231., 16. doboz, 350. lap. Elgondolkoztató Hegedüs Pál az események után öt évvel később írt, itt már előbb idézett háborús naplójegyzeteiben megfogalmazott határozott álláspontja a történtek felelősségéről: „Dandárom katasztrófáját az okozta, hogy a lengyel légió, mely jobb szárnyunkhoz csatlakozott, elhagyta állását anélkül, hogy bennünket értesített volna. A hadtest vezérkari főnöke pedig hazudott, amidőn kérdésemre azt válaszolta, hogy a lengyel légió balszárnyával az én jobb szárnyamhoz csatlakozik és csupán a jobb szárnyát vonta kissé vissza, azaz kanyarította le. Az én benyomásom az, hogy Hauer feláldozta dandáromat azért, hogy Karasint zavartalanul kiüríthesse. Hauer kritikus helyzetben az utolsó tartalékát: 4 lovasszázadot Janky Kocsárd parancsnoksága alatt a Fath hadtestnek bocsátotta rendelkezésre. Brokés is hibázott akkor amidőn látta, hogy tőlem nem kaphat parancsot és nem intézkedett önállóan a helyzetnek megfelelően." (HL TGY 596 sz.)

[127] Uo., 362–375. p.

Vuchetich István ezredes, akit Brokés elmarasztal a maga igazolásában, 1918. január 31-én (a fogságból hazatérve, a m. kir. 10. honvéd huszárezred pótszázad parancsnokaként) igazoló jelentést ír „a fogságba esése felett", amelyben a 9. ezred valamennyi tisztjét (26) igazolja, magára vállalva a fogságba jutás felelősségét.[128]

Azoknak, akiknek sikerült a szorítóból kikerülni, az események tényszerű leírása a fontosabb.

Ilyen: Gömöry százados, a 3. ezred I. osztálypk: *Harcjelentés az 1916. VII. 6-11-ig terjedő harcokról* c. összegezése azon melegében, 1916. július 13-án.[129] Hőnig Vilmos alezredes, az események idején az 1. honvéd lovastüzérosztály 2. ütegének parancsnoka 1929. március 31-én foglalja össze a történtekek a HM rendeletére hivatkozva *a m. kir. 7. honvéd tüzérosztály parancsnokságának* c. levelében.[130]

Külön érdekes Perczel Armand tábornok sajátkezű, 1916. szeptember 25-ére keltezett, a Troickosawsk fogolytáborban tiszttársai elmondásai alapján összeállított „igazoló" feljegyzései. Olyan részleteket tartalmaz a feljegyzés, amelyek segítenek a történtek értelmezésében, de főképp azért fontosak, hogy „élőben" tudjuk meg, hogy ott, az arcvonalban, ahol az azonnali döntéseket kell meghozni, mi és hogyan történt. A már említett Hőnig Vilmos, a HM V. csoportfőnökségének a rendeletére „történelmi kép megfestésére vonatkozó jelentést" terjesztett fel, amelyben korrekt, vázlattal is illusztrált szövegben precízen, tárgyilagosan éli meg újra a délutáni események egy érdekes epizódját. Perczel ezredes ugyanezt teszi, amikor fogságba esett tiszttársai vallomásait jegyzőkönyvezi. Nem történelmi kép megfestését adatolják, hanem méltatlan helyzetükre keresnek „igazoló" magyarázatot. Hogyan is történt tehát?

Olvassuk a Perczel Armand által feljegyzett vallomásokat szó szerint:

Az 1. lengyellégióbeli ezred július 4-ről 5-re virradó éjjel áttörés folytán visszavonult a lengyel légió tartalékaival végrehajtott ellentámadás július 5-én délután nemcsak hogy nem eredményezte az 1. ezred állásainak visszafoglalását, de a közép és balszárny ezrednek is vissza kellett menni és a 11. KTD[131] jobbszárnyával csak a 4. ezred egyik balszárny zászlóalja maradt az 1-ső állásban. Ez a zászlóalj július 6-án, ebéd után kb. 2 órakor, délután szintén visszavonult, hogy hova, és meddig, azt megállapítani nem lehetett, az összeköttetés vele teljesen megszűnt, mivel az ellenség nyomon követte az Optowa–Galuzia-i úton. Gyengébb oldalbiztosítást hagyva a 11. KTD jobb szárnya felé haladt az ellenség oszlopban és szünet nélkül, feltartóztatás nélkül az úton Optowa felé. Lovasság és gyalogság vegyesen. Hogy a visszavonuló lengyel légió harcolva ment-e vissza vagy sem, azt a heves ágyúzás miatt megállapítani nem sikerült, de hátba tüzelés (golyó) jött. A saját jobbszárny Szombathy József 5. honvéd huszárezredbeli főhadnagy fél lövészszázaddal és br. Maasburg Cornél 2. honvéd huszárezredbeli százados századával megerősítve az oldalból jövő támadást felfogta, hátból támadást nem kapott, a visszavonulási parancsig állásban maradt. Tüzérség du. 2 órán túl felszólításra nem válaszolt és nem tüzelt oda

[128] Uo., 292–294. p.
[129] Uo.: 315–318. p.
[130] Uo.: 296–297. p.
[131] KTD – Kavallerietruppendivision = lovashadosztály

(tarack üteg). *Máriássy László* 5. honvéd huszárezredbeli főhadnagy jobbszárny lövészszázad parancsnok, Troickoszawsk, 1916. szeptember 25.

A 26. Landwehr gyaloghadosztályt még júl. 4-én áttörték és visszaverték az összeköttetés már e napon az 53. gyaloghadosztállyal teljesen megszűnt. Az 53. gyaloghadosztály júl. 5-én du. 2 óra, illetve 3 órakor indult vissza Woczeczk és Maniewiczky vasúti állomás felé, annak védelmét egy ezred, a debreceni honvéd gyalogezred a balszárnyon állásában maradt és azt este 5 óra és 7 óra között teljesen elfogták. Mindkét hadosztály rendetlenül, az összeköttetés teljes elvesztésével vonult vissza. Július 5-én délután 7 órakor cserkeszek elhagyták Lyszowót és Maniewiczi vasúti állomás felé lovagoltak. *Parragh Jenő* 31. honvéd gyalogezred százados, Troickoszawsk, 1916. szeptember 25.

Július 6-án, ebéd után saját tüzérség már nem lőtt. Du. 2 órakor gr. Bethlen Károly főhadnagy és Veres őrmester, kik ugyanezen századbeliek voltak, jelentették, hogy Kövesfalva irányából erős harczaj hallatszik és ugyanezen irányból, szóval hátba golyók jönnek. Ugyanekkor hurrázás hallatszott. Du. 3 órakor Szombathy 5. honvédhuszár főhadnagy jelentette telefonon az 5. honvédhuszár parancsnokságnak, hogy az ellenség vissza van verve és vonul vissza. Du. 3 és ½ 4 óra közt egy lehallgatott telefonbeszélgetés, mely szerint az ellenség már Kövesfalván van és Brokés 5. honvéd huszárezred ezredparancsnok. (ezredes) álláspontján. Du. 3 óra és 4 óra között többször lehallgatott beszélgetés szerint az 5. honvéd huszárezrednél a helyzet változatlan és minden rendben van. Délután fél 3 óra körül Saxlehner Tibor 9. honvéd huszárezred távírász zászlós ezredtörzs székhelyéről jelentette, hogy az ezredparancsnokság a 4-ik lovasszázadhoz ment és már ott az ellenség, ő az állomást szétkapcsolja. Erre egy közbeszóló mondta tegezve: hogy „ne beszéljen ilyet, mert ez hadbírói eljárást vonhat maga után" (valószínűleg br. Maasburg Cornél 2. honvéd huszárezredbeli százados volt). A visszavonulásra a parancs még az eső előtt jött meg, írásban Szemző őrnagy aláírásával, mely szerint a visszavonulás az 5. honvéd huszárezred után és jobbszárnytól kezdve menjen végbe a 2-ik állás felé. Az 5. ezred Konkoly százados szemeláttára az ő még állásban levő százada előtt ment el az álláson végig, egy résszel pedig az 1-ső állás mögött kb. 150 lépésre húzódó felvevő állásban a Kremenucha hegy felé. Ez nagy port okozott az állásban, ami az ellenség részéről a már eddig is erős tüzet (elölről jövő irányból) még inkább fokozta. Midőn a század az 5. honvéd huszárezred és az 1. lovasszázad (9. honvéd huszárezred) után visszavonult a 3. lovas század (Jakabffy százados) még az állásban volt, de a 4-ik lovasszázad (br. Majthényi százados) már nem volt ott, épp úgy a lövészosztály sem, melyeknek állásai üresek voltak csak egy szakasz volt visszahagyva 4-ik lovasszázadtól, Mihály Andor tizedes, a visszavonulás fedezésére. A századot a lövészosztály 1-ső állásbani balszárnyának helyén fogták el, egy hátulról jövő gyalogcsapat is a Kremenucha felől baloldalába előnyomuló 310-ik orosz gyalogezred által. *Konkoly-Thege Kálmán* 9. honvéd huszárezred százados 2. lovas század parancsnok. *Troickoszawsk, 1916. szeptember 25.*

Július 6-án ebéd után aránylag csend a saját fronton, lengyel légiótól tőlünk jobbra és balra tüzelés hallatszott. Saját tüzérség ebéd után nem lőtt. Du. 3 óra körül Saxlehner távírász zls. (9. honvéd huszárezred) tudatta az 5. honvéd huszárezreddel, hogy a 9. honvéd huszárezredparancsnokság elhagyta álláspontját és a Majthényi századhoz megy. Arra a kérdésre, hogy mi volt a telefonmegszakadás oka, azt felelte, hogy betévedt egy orosz járőr Czitófalvára, de most

már vissza lett verve, a vezeték helyre lesz állítva. Az ezredparancsnokság (9. honvéd huszárezred) kérdésére az 5. honvéd huszárezredparancsnokság telefonon azt válaszolta, hogy semmi különös nincs. Délután 4 óra körül telefonon beszélt Szemző őrnagy (9. honvéd huszárezred) Brokés ezredessel (5. honvéd huszárezred). Ez úgy történt, hogy az időközben elhívott segédtiszt (9. honvéd huszárezred) helyett Szemző őrnagy vette át az 5. honvéd huszárezred válaszát, és ekkor azt is mondta Brokés ezredes, hogy Szabó Lajos százados (2. honvéd huszárezred) 60 karabélyával az ellentámadás megy előre, a helyzet egyelőre nem látszik fenyegetőnek, és ha esetleg vissza kell vonulni, akkor ő a jobbszárnytól kezdi az álláson jőve vissza, és a 9. ezred is tegye így utána zárkózva, addig pedig maradjon az állásban tüzelve. Alig fejeződött be a beszéd, Szemző őrnagy újból felhívta Brokés ezredes és tudatta Brokés ezredes Szemző őrnaggyal, hogy helyzete tarthatatlan, mivel oldalból és hátból tüzelnek már és megkezdte a visszavonulást, a 9. ezred jöjjön utánunk, amint megbeszéltük, egyelőre a rendetlen visszavonulásra semmi ok sincs. Szemző őrnagy Ismertette a parancsot és Tragor századost hívta fel, kivel nemsokára összeköttetést kapva, elmondta ugyanezt a beszélgetést, mely megismételtetett, dacára, hogy Tragor százados a beszélgetést is hallotta. Szemző őrnagy írásbeli parancsa a visszavonulásra akkor jött, amikor az 5. honvéd huszárezred élével már visszavonulóban volt. Az írásbeli parancs ugyanezt tartalmazta. Mikor az eső esni kezdett, az 5. honvéd huszárezred Tragor százados előtt már elhaladt és akkor kezdte a Tragor század a visszavonulást szintén az első álláson visszafelé az 5. honvéd huszárezred után. Ez a visszavonulás az állásból port okozott, ami a szemben levő ellenség erős tüzelését eredményezte. Midőn a Tragor század a 2. és 3. lovas század mögött elvonult, azok állásaikban voltak és tüzeltek, azonban a 4. lovas század és a lövészosztály már nem volt ott. A 4. lovasszázad utóvédszakaszával nem találkozott. Ez a visszavonulása a Tragor századnak az eső alatt volt. Az elfogás a lövészosztály balszárnyán az 1-ső állásban volt. Az ellenség hátulról nyomult előre a futóárkokon át az állások felé, ugyanakkor több oldalról jelent meg ellenség. Puskatüzelést az erős ágyúzás miatt, messzebbről már hallani nem lehetett. Az ágyúzás csakis a Kremenucha hegy felé szólt. Az elfogatáskor a Tragor századdal 5. honvéd huszárezredbeli részek is voltak. Du. 3 óra tájban júl. 6-án hallotta Tragor százados telefonon, hogy egy ellentámadás fog megindulni 600 karabéllyal. Az eső kb. du. 6 órakor kezdődött. Az állások feltétlen tartásáról szóló szóbeli parancsról (Szemző őrnagy) tud. *Tragor százados* 9. honvéd huszárezred százados. *Troickoszawsk, 1916. szeptember 25.*

Közvetlen ebéd előtt Kopeczky főhadnagy[132] a tarack üteg parancsnoka felhívta Veder századost[133] az ütegosztály parancsnokát és jelentette, hogy ütegét az ellenséges nehéztüzérség felfedezte, és erősen tüzeli, már számba vehető vesztesége is van, kéri az állásváltoztatás megengedését. Veder százados ezt azonnal jelentette Julier vezérkari őrnagynak, beszélgetésüket Kopeczky főhadnagy is hallotta, és saját maga is beszélt Julier őrnaggyal. „Öregem, nincs semmi ok az állásváltoztatásra" – mondta lekicsinylőleg Julier őrnagy – és ilyen módon tovább folytatta Kopeczky főhadnaggyal a beszélgetést, míg végre is beleegyezett abba, hogy a hídon túlra állást változtasson Kopeczky főhadnagy. Akkor kérte azt is, hogy az orosz megfigyelő ballon ellen tegyenek valamit. Szálljon fel repülő! Erre Julier őrnagy azt válaszolta, hogy Berlin-

[132] Kopeczky Győző főhadnagy, 1. lovastüzérosztály tisztje

[133] Veder Mihály százados (1916. augusztus 1-től őrnagynak kinevezve) az 1. lovastüzérosztály ütegparancsnoka.

ből a gyújtóbombák még nem érkeztek meg és így nincs értelme. Erre azt kérte Kopeczky főhadnagy, hogy csak szálljon fel így is, gyújtóbomba nélkül, mert legalább egy időre lehúznák az oroszok a ballont, mert a tüzelés nagyon nagy már. Július 6-án délben, úgy 12 óra és 1 óra tájban egy telefonbeszegetést hallott, melyben egy tüzértizedes a mozdonyoktól ijedten hívta fel ütegparancsnokát Kiss fhdgy-ot: „Halló! Első üteg megfigyelő! Halló! Kiss főhadnagy úr! Az ellenség nyomul előre a mozdonyok felé gyalogsági golyók jönnek, lengyel légió futva megy vissza és kiabálja, fusson, aki tud, mert jön, itt van az ellenség!" A tüzértizedes beszélgetésébe hirtelen beleszólt egy Ladányi nevű zászlós[134], hogy minden így van. Erre Kiss főhadnagy[135] azonnal felhívta Veder századost, az ütegosztály parancsnokot. Amint e beszélgetés bevégződött, pár percre rá újra hívta Kopeczky fhdgy. Veder századost és jelentette, hogy új állásában is felfedezték, maradni nem tud, mozdonynál ellenség közeledőben, a többi üteg is ilyet jelentett. Erre Veder százados felhívta Julier őrnagyot és jelentette ugyanezeket, de mivel Julier őrnagy a tüzérség hátrább vonásába bele nem egyezett, Veder százados ingerülten belekiabálta a telefonba: „Az anyagért én vagyok felelős, én saját felelősségemre elrendelem a visszavonulást: ütegek felmozdonyozni és Galuzián át vissza, Bereczk üteg átveszi az egész fronton vonatkozó feladatot!" Ez az üteg aránylag legmesszebb volt a fronttól ezután a telefonösszeköttetés megszakadt. A saját tüzérség ebéd után nem lőtt. Du. 3 óra és 4 óra tájban felhívta Nikolajevits századost Ádám százados a lövészosztály parancsnok és megbeszélték, hogy esetleges visszavonulás esetén a második állás egyik részét kell, hogy a lövészosztály elfoglalja. Egyúttal Ádám százados elrendelte az ehhez való felkészülést, a hátizsákok felvételét. Nemsokára ez után újra felhívta Ádám százados és szóban azt a parancsot adta, hogy: visszavonulni! Többet nem mondott. A század szakaszonként 5-5 embert hátrahagyva az állásban tüzelési paranccsal a 4. lovas század (Majthényi) után, mely tőle jobbra volt, a futóárkon vissza a sporttér mellett elhúzódó második álláson át Kremenucha hegy felé utóvéddel visszavonult, a Majthényi század nem ment az állásban, hanem rajvonalban haladt a Kremenucha hegy felé. Arról, hogy az 1., 2., 3., lovas század még állásban van-e és hogy a lovasosztály Szemző őrnagytól milyen parancsot kapott, nem tud. A második állás felé való visszavonulás közben 5. honvéd huszárezredbeliekkel is találkozott, kik többen, kevesebben csoportban mentek vele együtt a Kremenucha hegy felé. Köztük volt Dotál 5. honvéd huszárezred hdgy. Ki az 5. honvéd huszárezred lövészosztályba tartozott. Mikor a század a Kremenucha-hegy előtti 2-ik állásba érkezett, akkor állt el az eső, ott találta már Horváth Mihály 5. honvéd huszárezred őrnagyot, Szemző őrnagyot, br. Majthényi századost Kovács István századost, a 9. ezredparancsnokságot, a beérkező csoportokat rendezve. Százada a neki jutó állást megszállotta, midőn hátulról, a Kremenucha hegyről és a mögül erős ellenséges gyalogság nyomult tüzelve előre, egyúttal egy rakétát lőttek ki az oroszok, mely után ellenséges nehéz tüzérség azonnal beszüntette a Kremenuchán a tüzelést. Az elölről és hátulról jövő ellenséges támadás elől egy rész Galuzia, illetve Hegedüsfalva felé futva menekült, ott Hegedüsfalva előtt állást vett, súlyos veszteséget okozott az egész közelről hátulról előnyomuló ellenségnek, de innen is hátrálnia kellett, teljesen körülvették, és itt is fogták el. A július 6-án délutáni, tervezett ellentámadásról 600 karabéllyal hallomásból tud. Úgyszintén arról is, hogy az 5. honvéd huszárezred helyzetét 3 óra és 4 óra közt változatlannak

[134] Dr. Ladányi László tüzérzászlós.
[135] Személyére nincs adatom.

jelentette. *Nikolajevits Konstantin* 23. vadász zlj-beli százados a 9. honvéd huszárezred 2. lövészszázad parancsnok. *Troickoszawsk, 1916. szeptember 25.*

1916. július 6-án délután 3 óra tájban bejött a rajvonalban levő fedezékembe Bereczk Zoltán főhadnagy és jelentette, hogy hátból erős tüzelés jön, és zaj hallatszik. Kimentem és láttam, hogy az állásban levő legénység már fedezi is magát hátulról jött tűz ellen, amennyiben olyan helyekre álltak az emberek, ahol hátvéd is volt építve, hogy a hátulról jövő tűz ellen is védve legyenek. Az 5. honvéd huszárezredet láttam.

A 11 lovas hadosztály 1916. július 6-án hátba és elöl megtámadva nagyrészt elveszett és elfogatott. Ezen feljegyzés 1916. július 6. után történt. *Perczel Ármánd tbk. s.k.*

A július 6-i eseményeket követő „visszavonulás" a következő év februárjában még téma volt. Az általános fejetlenség okainak kivizsgálása során négy 9-es huszárt állítottak elő, ügyükben 1917. március 4-én iktatták a felmentő határozatot. A szövege:

A m. kir. honvéd lovashadosztály parancsnoka, mint illetékes parancsnok. H. 51/16. szám

HATÁROZAT

A hadosztály visszavonulása alkalmával kiütött pánik ismeretlen előidézőinek megállapítása céljából a kbtkv. 254.§. c. pontjába ütköző gyávaság bűntette miatt folyamatba tett nyomozó eljárást a kbprts. 239. §. 3. pontja alapján megszüntetem.

INDOKOK

1916. évi július hó 6-án a délután folyamán a hadosztály a Galuzia előtti állásokból visszavonult. A visszavonulásra egy Bol-Obzyr községbe vezető dorongút használtatott. Ezen az úton meneteltek a hadosztály törzs egyesített málha, ütközet és eleségvonatai, továbbá a hadosztály ezredei és tüzérosztályának ütközet- és eleségvonatai. Délután 6 óra körül történt, hogy a kifejlődött kocsi oszlop végéről egy körülbelül 20-25 főből álló lovas csoport vágtázott az oszlop mellett végig azzal a kiáltással, hogy „Jönnek a kozákok, mindenki meneküljön!" Erre a vonatoknál felbomlott a rend, hátulról vágtában jöttek a kocsik, a megriasztott emberek a túlterhelt kocsikból egyes cikkeket ledobtak, hogy könnyebben tudjanak menni. A 9. honvéd huszárezred vonatánál megtörtént, hogy Nagy Imre, Lovász Gábor és Fábián Ferenc huszárok a lovakat kifogták, a kocsikat elhagyták.

A rendetlenség és zavar oly egyszerre és oly nagy erővel, hogy a jelenvolt vonatparancsnokoknak a rend helyreállítására vonatkozó minden törekvése kárba veszett.

Megállapítható, hogy a beálló pánikot az előre vágtázó, az orosz lovasság üldözését híresztelő lovas csoport okozta, minél fogva a csoport tagjai volnának üldözhetők büntető bírósági, s ők tartoznának magánjogi felelősséggel is a beállott károkért.

Minthogy azonban a visszavonulásban, de különösen a pánikban részvett összes egyének a tetteseket, de még csak csapattestüket sem tudták megjelölni, sem oly adatot nem tudtak szolgáltatni, mely az alappal nem bíró hír terjesztőit illetőleg nyomra vezethetne, s így bizonyítékok hiánya miatt a további eljárástól eredmény nem várható, a nyomozó eljárás megszüntetendő volt.

A Nagy Imre, Lovász Gábor, Fábián Ferenc és Tőkés Lajos huszárok ellen beterjesztett tényvázlatok külön eljárás tárgyává azért nem tétettek, mert a feljelentés tárgyát képező cselekményük a pánikkal szoros összefüggésben van, minél fogva a cselekmények is e nyomozó eljárás keretében voltak elbírálandók. Táborhely, 1917. február hó 20.

A m. kir. 9. honvéd huszárezred parancsnokságának. 433. tábori posta.

A Határozatot Dienes őrnagy s.k. aláírásával iktatták Bauer százados figyelmébe ajánlva. Visszavárólag átküldték az I. osztály gazdasági hivatalához is.

Visszavonulás a Stochod mögé

Az ezred további harctéri és front mögötti útját, történeteit, életét hadinaplókból, harcjelentésekből, helyzetjelentésekből, más emlékiratforrásokból, de hasonlóképp naplószerűen próbáltam meg felépíteni. Tovább kövessük az eseményekben közvetlenül résztevő Bánhegyesi őrmester naplószerű feljegyzéseit. Az ezrednek – és a hadosztálynak – a bekerítésből kicsúszott, kimenekült töredékeit a Stochod folyó mögött gyülekeztették, pihentették, majd augusztus végén rendezésre, feltöltésre, korabeli műszóval: retablírozásra hazavezényelték. A dandárnapló rezignált szűkszavúsággal jegyzi fel az indulás előtti napok történéseit[136]:

> Július 8. 24. dandárparancsnokság Datinból Nujnora ment, hova a vezetéklovak szintén áthelyeztettek.
>
> Július 9. 24. dandárparancsnokság Kaczynba menetelt, hova az összes vezetéklovak és az ezredparancsnokságok áthelyeztettek. Op. Nr. 809/1
>
> Július 10–13. Hadosztály megszervezése folyamatban.
>
> Július 14. A hadosztálynak Kowel környékén való retablírozása a következő beosztással történik, éspedig mai nap folyamán a 24. dandárparancsnokság 4. és 9. ezred Karasinba, az 5. ezred Zebredziebe menetel a du. folyamán.
>
> Július 15. Az egész hadosztály Dostosicére menetel, ott pihenőt tart, majd az ezredek állomáshelyeikre elmenetelnek. A 24. dandárparancsnokság, a 4. és 5. ezred Moserma (ugyanott a 3. ezred is), 9. ezred Czerkaszy. Mosernán németek voltak elszállásolva.
>
> 16-án vissza a 4., 5. és 9.
>
> 17-én H. fhdgy. szállásszabályozó parancsnok, a dandár és a 3 ezred tovább menetelnek és a délelőtt folyamán beérkeznek.
>
> 19-én Hegedüs szabadságra megy 10 napra.
>
> 21-én délután telefonértesítés, hogy a hadosztálytól, hogy a hadosztály vasúton elszállítatni fog.
>
> 22. Délelőtt 10 órakor rendelet eszközöltetik a hadosztálytól a vasúti szállítmányok által elviendő élelmiszerről. Du. 6 h megérkezik az intézkedés a hadosztály elszállítására és a menetterv egy példánya. Eszerint a dandárparancsnokság (12 ló készlettel) holnap de. 6 óra 30-kor indul az 1. szállítmánnyal Maciejovról Ghyczy százados, dandár vezérkari tiszt a hadosztályhoz berendeltetett, hol feladata lesz a hadosztály szállításának további szervezése.
>
> Július 23.–30-ig. Hadosztály vasúton szállíttatott.

A galuziai tragédiát követő hetek történéseit – néhány magyarázó jegyzettel és kiegészítéssel – kövessük tovább *Bánhegyesi őrmester* emlékiratából.

Július hó 8-án, szombaton. Ma pihenő van, csak 10 ember teljesít szolgálatot. A hadosztály kis maradványa könnyen összeszámolható; az itteni erőnek parancsnoka báró Zech ezredes úr; de közös huszárok is teljesítenek szolgálatot; ágyúink is be vannak állítva és belövés végett néhányat lőttek is. Az ellenség is megérkezett és válaszolt is azonnal.

---

136 HL II. 409. 9. doboz

A repülők élénken tevékenykedtek. Az étkezés és felvételezés még nem éppen a rendes, de azért nem éhezünk. Reggel konyha is érkezett.

Híre jött, hogy csapataink Luckot ismét elfoglalták, de biztos hír erről nincs, mert még telefon is alig van. Délután jókora eső volt.

Július hó 9-én, vasárnap. Ma az ellenség már jókor munkába állítja tüzérségét, összelövöldözi a falu környékét, hozzánk közel is jön egypár lövedék, de semmi bajt nem okoz, ellenben a védő szakaszparancsnoksághoz küldött küldöncöt srapnellövés combján megsebesítette.

Mi még mindég a faluban a tartalékot képezzük, csak 11 fő jár táboriőrs szolgálatra. A mi tüzérségünk is válaszolgatott és kis tüzérségi harc is keletkezett, melynél egyik fél sem akart engedni,

Délelőtt két árkot ástunk, hogy a tüzérségi harc folyamán a legénység ott meghúzhassa magát. Más munka nem volt, de kibújni nem lehetett, mert az ellenség belátja a terepet, és erre veszett módon odalő. Már valami kevés német erő is érkezett, de még mindég nagyon vékonyan állunk.

Délután délkeleti irányból 5 saját repülőgép jött felénk, a vonal mögött elszálltak északnak, majd keletnek fordulva az ellenséges állások felett és azokon is repültek különféle irányban, azután ismét egyesültek és az előbbi helyen ismét átrepültek, de egy lövést sem kaptak.

Ez idő alatt tőlünk délkeletre, nagy távolságra két repülő járt fent, melyek srapnelfelhőkbe burkolva alig voltak láthatók, a gép alakja és a lövések után ítélve azok a muszkák lehettek.

Napnyugta előtt a tüzérség ismét élénkséget fejtett ki mindkét oldalon; az ellenség nem akart engedni, de midőn általam nem ismert helyről nehéz tüzérség is szólt közbe, végre meghunyászkodott. Állítólag nehéz tüzérségük a németeknek volt; tábori tüzérségünk itt is van elég, a gépfegyverek ellenben könnyen összeszámolhatók.

Még ma este nem megyünk állásba, tehát utánanézünk, hogy szabad időnk elég jól teljék el. A huszárok elmennek a faluba, összeszednek mindenféle bútort és a szállásra hozzák. 3 tábori ágyat, székeket és asztalt találtak, ezekből mi az egyik panye háza mögött, a vadkörtefák alatt lakást rendeztünk be, lakótársak Kurucz őrmester és Schmiedt szakaszvezető szaktársak, a további fák alatt pedig a huszárok készítenek maguknak kényelmes ágyat a kellemes illatú friss szénából. Ha eső találna lenni, úgy a tető – a fák levelei – hamar beázik, de arra az esetre is be vagyunk rendezkedve, mert akkor megfogjuk az ágyat és bemegyünk a házba, ahol az igaz ugyan, hogy sok a lakó – egér és patkány –, de szorultságból kihúzzuk valameddig ott is; pedig tegnap is, mikor felébredtem és a homlokomon egy egér korzózott, jobban megrémültem, mintha kozák állott volna előttem.

A régi állásunk mintaszerűsége és kényelmes berendezése már egészen elkényeztetett bennünket, mert míg régen örültünk, ha a panyéhoz bemehettünk, most felé sem szeretünk nézni. Na de nem álmodozom tovább, mert fáradt vagyok, és pihenni kell, mert talán szükség is lehet ránk. Ma 100 darab lovat küldtek részünkre a szomszédos Werchy községbe, legalább nem kell már gyalog vándorolni. A lovaktól az embereket most felváltjuk. Tőlünk ma este 20 fő elmegy átvenni a lovakat, az ott lévő legénység pedig lóra ül és idejön, utána, a lovakat a még bemenő legénység vezeti vissza. 10 óra után fekszem le. Martinovich főhadnagy 20 fő legénységgel az állásba megy az eső szitálni kezd, de a lakást nem helyezzük át.

Július hó 10-én, hétfő. Az éjszaka folyamán az emberek a lovakkal megérkeztek, a még szükséges legénység ki van jelölve, ezek felkelnek, átveszik a lovakat és mennek vissza Werchy-be; a lovakkal érkezett huszárok már hajnalban szolgálatba lépnek.

Korán reggel az orosz több helyen előretört, de a nagy bozót és köd dacára sem jutott közel hozzánk, kivéve a hármasokat, mert náluk egészen bekerültek, mire a németek és hármasok részben lelövöldözték, részben elfogták azokat; a foglyok maguk mentek összeszedni a bozótban maradt cimboráikat.

A nap különös nevezetesség nélkül telt el; az ellenség időnként dühösen lőtt bennünket, a mi tüzérségünk fáradt lanyhasággal válaszolt néha-néha.

A mai nap Martinovich főhadnagyot is harcon kívül helyezte, most már csak a Szabó főhadnagy úr, én és Szemző önkéntes vagyunk az ezrednél, illetve osztálynál, mely 85 karabélyt számlál.

Most minden nap várjuk a parancsot, hogy az állásba menjünk.

Július hó 11-én, kedd. Éjfél után a kora hajnal minket is talpra állított, mi is az állásba megyünk. A tegnap kivezényelt 20 fő, mely az állásban a közösök mellett a balszárnyon volt, szintén bevonult hozzánk. Szabó főhadnagy úr osztályparancsnok a 2-esektől egy század és a mi osztályunktól megmaradt és egy századba alakult rész felett; a kettesek századparancsnoka egy zászlós, a 4-esekével én lettem kitüntetve.

A századot 2 szakaszba alakítottam, egyik ezek közül a 2-esek és 3-asok szárnyait hozta összeköttetésbe, a másik tartalék gyanánt a faluban a házak tövében ásta be magát.

A ködös zord hajnal elhelyezkedésünket elég jól védte, de erre nagy szükségünk is volt. A századot kivezetve, a hozzám adott küldönc által megjelölt helyen, azt elhelyeztem és azután a Gömöry csoport balszárnyának felkeresésére indultam, mellyel a 4-esek jobbszárnyának érintkezésbe kellett jutnia. A jelzett pont megállapítása annál inkább több fáradságba került, mert sem mi a vonalat teljesen nem ismertük, sem a küldönc tájékozódni nem tudott.

Alapos mérgelődés közben Szabó főhadnagy úrral Gömöry százados úrhoz indultunk, de ezen fáradozásunk is csak időpazarlás volt, mert ott mindenki aludt még, csak az úton lévő utászok tudtak némi felvilágosítást, adni, melynek nyomán egy küldönc kíséretében a keresett pont felderítésére indultam és nem túl sok kellemetlen szórakozás után sikert értünk el, és az összeköttetést létrehoztuk.

Ez előbb azért nem sikerült, mert mi a fővédelmi állásban éppen a 3-as balszárny mögött szálltuk meg a vonalat, míg azok a falut keletről ölelő Stochod folyó lejtőjén húzódó első állásban voltak elhelyezve.

Ezen előretolt állás a falu közép táján a fővédelmi vonalra támaszkodik balszárnyával – melynek kiépítése még most is folyik –, persze csak éjszaka idején. Az előretolt állás balszárnyán egy rajvonalágyú is el van helyezve.

Mire a helyzet rendezve lett, már világos volt, a nap is feljött már, csak a Stochod felett feküdt még vastag köd.

Délelőtt a helyzet nálunk, általánosságban elég csendes, azaz hogy egészen nem csendes, mert az oroszok a Stochod hídján dolgozva elég nagy zajt tesznek; néha azután a körmükre csapunk, mire ők tevékenykedésüket elhalasztják és szokásuk szerint hozzáfognak ágyúzni.

A mieink nagy türelemmel hallgatják, és csak úgy válaszolnak, mint a kimerült ember, midőn a cél elérése felé utolsó lépteit teszi; persze ez minket igen bosszant, és mindent mondunk a tüzéreknek, a mi ilyenkor eszünkbe jut.

A közös huszárok előtt reggel élénkség uralkodott gépfegyver és összpontosított tüzérségi tűz mellett; a közös címet bal szomszédaink csak viselik, de ők is éppen olyan magyar huszárok, mint mi; az orosz előrerohanást megfogják, erre az orosz ismét mérgelődik, és ész nélkül lövöldöz, de eredményt nem ér el, csak idegeinket hangolja túlságosan fel maga ellen.

Arról értesülünk, hogy este 9 óra 30 perckor német gyalogság fog felváltani bennünket, ez igen helyes volna, de nincs kedvem ezt egyelőre elhinni. Az esti órákban ismét erős tűz alatt állunk és a közösöket is szorongatják, tüzérségünket oda kellett ismét irányítani.

A harc sokáig tartott; most már nyilvánvaló, hogy fel leszünk váltva, csak késéssel. Egyik lövedék a házunkba csapott és a padlást leszakította, de csodálatos módon senkiben sem esett kár.

10 órakor a tüzelés lanyhult, a német bajtársak – 74. gyalogezred – felvonultak számos gépfegyverrel és vonalainkat megszállták. A hadosztály ezredei gyülekeztek és a dandárparancsnoki ponthoz mentek, mely Obsyrtól északnyugatra az első erdőben a 130 m pont mögött volt.

Az éjjel az erdő ölében találtunk csendes és nyugalmas éjszakát; a huszárok elnevezték e helyet, kígyós pusztának.

Jól esik mindnyájunknak hallani, hogy a 11. honvéd lovashadosztály teljesítményéről mindenfelől nagy megelégedéssel nyilatkoznak és így vigasztalnak: „büszkék lehettek mindnyájan, meg vagyunk győződve, hogy helytálltatok" és így tovább.

Július 12-én, szerda. Már a nap magasan állott, még sincs semmi mozgolódás, pihennek a szomszéd táborokban is, a vonalon elöl is csend van. Felkelünk, egy kicsit megmosakodunk, és a legénység elszalad a kígyós-pusztára szamócát szedni.

Türelmesen várakozunk a parancsra, úgy hallatszik, hogy Werchybe megyünk és azután onnan is tovább rendezni a társaságot. A konyhák is itt vannak, az erdőben főznek.

10 óra után Czitó tábornok úr jön, beszélget a tisztekkel, közben a legénység hozzáfog az ebédhez, az öregúr lóra ül és ellovagol a tábor mellett; sokan felállnak őt üdvözölni, de ő nem engedi meg, mondogatja: „csak maradni, pihenjetek!" közben kezét sapkájához viszi; az öreg szereti huszárait.

Ebéd után mozgolódás, készülődés, majd később ürülni kezd az erdő; mi utoljára indulunk, keresztül vágunk az erdőn, később rájutunk az útra, lassan haktatva beérünk a faluba és ottan 3 ház körletében – melyek németekkel vannak tele –, letáborozunk.

Estefelé Trsztyanszky főhadnagy[137] úr a vezeték-lovakkal megérkezett, a lovakat beosztottuk a huszároknak, ló nélkül maradt 14 fő, azok a régiekből ki lettek választva én a még hátul lévő lovakhoz visszaküldve, mert előre csak 98 ló és 20 fő legénység jött. Szabó főhadnagy és a Szemző hadapród is hátramennek, persze engem nem lehet felváltani! A lovak lenyergelve a szabadban maradnak.

Július hó 13-án, csütörtök. Délelőtt báró Hauer hadtestparancsnok urunk megszemlélt bennünket és amint végigment kis megtépázott csapatunk előtt, sajnálkozóan nézett ránk, majd visszafordult és megállva előttünk gyenge [Magyarsággal kezdett sajnálkozásának és elismerésének kifejezést adni megígérve, hogy néhány napra hátra fogja küldeni csapatunkat. E rövid beszéddel befejeződött a szemle, s mi szállásainkra tértünk vissza. Azután pihenő volt egész nap.

Még a harcvonal szomszédságában vagyunk, a harc zaja ide is jól hallatszik, mely estefelé délkelet felől nagy hevességgel folyt.

Július hó 14-án, péntek. Délelőtt már volt arról szó, hogy a parancs az indulásra már megérkezett, mink tehát erre megfelelően elő is készültünk. Ebéd előtt a hadosztálytól megjött a tájékoztató az utazásra[138].

Délután 3 órakor nyergelés, azután 4 órakor indultunk Karpitówkán át Karasinba és ottan éjjeleztünk. Bol. Obzyr-ban bőven maradtak németek és még folyton érkeznek. Hadosztályunk minden része – a tüzérség kivételével – hátrajön.

Karasin elég nagy falu, de az 53. Inf. Truppen Division[139] vonatcsapata van benne, ennek parancsnoka Rittmeister Meyer egyúttal állomásparancsnok is, az ő hadiszállása a templomban van felütve. Mi a lovainkat

---

137 Trsztyanszky Géza főhadnagy (1916. augusztus 1-től százados) a 4. honvéd huszárezred tisztje

138 Op. 2414/1 „A hadosztály retablírozás végett Kowel környékére menetes, épedig még ma, VII. hónap 14-én jut: a) 11. dandárparancsnokság és 2. honvédezred Szobychowkira, b) hadosztályparancsnokság, 24. dandárparancsnokság, 4., 5., 9., huszárezred, egészségügyi intézet, hadosztály tartalék osztag Karasinra, c) 3. honvéd huszárezred és lövészoszlop Karpilowkára. Indulás ma du. 4-kor. A Werchy-i csapat Karasinig Flohr ezds. pksága. alatt."

a templomkerítéshez akartuk kötni, de bizony ez nem sikerült. Főhadnagy úr nem akart kellemetlenkedni, s így a falu szegélyétől délkeletre lévő, kettős tó mentén táboroztunk le, ahol persze bőven volt hely.

Az én lakásom a templom kerítése mellett volt. Éjjel kissé megáztunk, de azért jól aludtunk.

Július 15-én, szombat. Korán keltünk fel, a lovak ápolása után reggeli, azután pedig nyergelés volt. 6 óra után ismét útra keltünk.

9 óra körül átnyergelés és rövid pihenő volt, miközben a hadosztály parancsnokság is odaérkezett. Útközben ügettünk és 11 órára Dorotiszczére értünk, ahol a hadosztály többi részei is már bent voltak és táboroztak, a falu keleti részén mi is letáboroztunk; zabolás, ebéd és 3 óráig pihenő volt, azután nyergelés és az út folytatása.

Az út mentén Kowelből kiindulva a hadállások felé tábori lóvasút épül, számtalan kocsi viszi a síneket a már kiépített vonalon előre. Sok olasz fogoly dolgozik itten, illetőleg most fekszik, de hogy mi elmegyünk mellettük, felkelnek. Némelyik mosolyogni is kezd kalapja alól.

Este a Kowel melletti faluba megérkeztünk és beszállásoltunk.

Július hó 16-án, vasárnap. Perczel Armand őrnagy úr osztályparancsnokunk lett; a két század megalakult századonként 80 lovassal, ezen kívül vezetéklovak is maradtak, melyekre nem jutott lovas.

Délután a harcokban résztvett embereket is kitüntetésre összeírták; őrnagy úr a legénységet hosszantartón megszemlélte.

Július hó 17-én, hétfő. Éjjel hozták a parancsot, hogy az osztály reggel 8 óra 30 perckor Smidyn-be fog menetelni. A meghatározott időben készen voltunk, osztályparancsnokunk indulás előtt lóháton is megnézett bennünket és egyszer útközben is végignézett, midőn előtte elhaladtunk. Az a bolond nagy vak fegyelem már kezdődik az úton.

Délre Smidynbe megérkeztünk, az egész 24. dandár, 4., 5. és 9. ezred itt van. Lovasság részére a kiutalt körlet nagyon megfelelő, mert sok takarmány van.

A ma kiadott parancsot elég volt meghallgatni; a legénységnek pihenő van adva, és mégis többet kell dolgozni, mint máskor. A kiadott parancsok este ki lettek bővítve, strájfákat kell tenni és szépen befonni, reggel 9 órakor pedig ló vizsga lesz.

Az esti órákban igen heves zivatar lett, az eső közé igen sok galambtojás nagyságú jég került érzékeny kárt okozva.

Július hó 18-án, kedd. A tegnapi napon kiadott sok parancs nem került mind végrehajtás alá, habár a huszárok egész késő estig dolgoztak és ma már korán felkeltek.

Ma az összes munka elé a lóápolást helyeztük s azzal elkészülve a még fennmaradt időt más munka előkészítésére használtuk fel. A lóvizsga szakaszomnál a legutoljára maradt, az őrnagy úr a lovak származásán kívül jelentést tétetett magának arról is, hogy mikor és milyen körülmények között került a ló a harctérre; különben kifogás alá alig került valami.

A lóvizsga befejezése után a körlet és istálló megszemlélése következett, melynek rendezésén már dolgoztak a huszárok. Délután szakaszomnál megkezdődött a vasalás.

A legénység délben sört, este pedig a gulyás után bort kapott. A tisztek az osztálytól körülbelül 25 főből álló dalárdát állítottak össze, ezek egy csűr alatt gyakorolnak.

Július hó 19-én, szerda. Ma már gyalog gyakorlat is volt szakaszonként tartva, különben a szakaszok a javításokat és az adjusztálást csinálják. Szakaszomnál a vasalás ma befejezést nyert.

Este parancs jött, hogy holnap 8 órától kezdve lovas kivonulás lesz; a falu szegélyénél már lövölde is készül, mely a földbe van ásva, mint egy kanális, három lőállás van benne, a pálya 100 lépés hosszú. Ez alkal-

---

[139] 53. gyaloghadosztály

mas lesz nem csak arra, hogy a gyenge lövők gyakorolják magukat, hanem arra is, hogy minden ember belőheti karabélyát és megismerkedhetik vele.

Július hó 20-án csütörtök. 8 órakor elsőnek az én szakaszom vonult ki köpenyegben, mert az eső folyton szakadt; 9 óráig lovagoltattam, mire szakaszommal bevonultam.

Útközben találkoztam századparancsnokunkkal, ki kifelé lovagolt a lovardába, hol nemsokára szorult is a társaság; volt ügetés, rövid vágta és azon kívül le- és felugrani, egypárnak puff a fejére is vágtak, végeredményében pedig 4 huszárt – köztük Szabó főhadnagy tiszti szolgáját is – naponként futószárazni rendelte. A tisztiszolga több évig volt szolgálatában és legutóbb a visszavonulás alkalmával egyedüli volt, ki ura szerelékét elhozta, most valami ok miatt fel lett váltva és a szakaszhoz beosztva.

Július 21-én, péntek. Mára is el van rendelve a kivonulás lóháton, 7 órától 9 óráig lovarda, 9 órától 11 óra 30 percig céllövészet, melynek vezetésével a parancs engem bízott meg. Délelőtt 6-8 óráig munkára is kell embert adni, a vasalásnak is folyni kell, és a kivonulás mégis teljes létszámmal van elrendelve.

Az elrendelt időre a kovácsok kivételével a szakaszok kivonultak, századparancsnokunk is megérkezett, mire a vihar nagy hevességgel kitört, a szakaszokat bezavarta és teljes létszámmal újra lovarda lett tartva.

9 órakor én a lövészetet megkezdtem, az emberek fejenként 5-5 töltényt lőttek ki, gyenge lövők szükség szerint ismételtek.

Ma már ismét útra készülődünk; hogy hová, persze ez még kérdés, nem igen lehet az irány más, mint Bukovina.

Július hó 22-én, szombat. Ma lovas kivonulás nincsen, a lövészetet folytatjuk; az indulás – mely már biztos – holnap lesz; ma sok szalmát és szénát küldünk a közeli Macijow állomásra. A század állományába tartozó lovak ma be lettek vasalva.

Este megkaptuk a parancsot, mely szerint reggel 9 órakor lesz gyülekezés. Az induláshoz teljesen elkészültünk; el lett rendelve az eddig használt kenyértarisznya, takarópokróc és zaboló-tarisznyának a málháról való eltüntetése; lóháton jövőben a nyergen csak az első és hátsó málha és végül a paraszt lehet, továbbá, hogy a málhában csak négy csajka zab maradhat. Ezt mind a parancs szerint megcsináltuk.

Az eső minden nap folyton szakad.

Július hó 23-ától augusztus hó 24-ig. Az osztálytörzs és vele a 3. század már korán elindult a bevagonírozási helyre, mi a tegnap megjelölt pontos időben gyülekeztünk, és utána megindultunk. Útközben ének is volt, de igen lanyha, szinte érthetetlen, hogy a legénység mennyire kedvetlen, jobb hangulatot csak erőszakkal lehet elővarázsolni.

Bevagoníroztunk, megebédeltünk és délután elindultunk. Senki sem tudta, hogy hová megyünk[140], de általában gondoltuk, hogy Budapest útba fog esni. Általában elég kielégítő volt ahogy haladtunk.

Harmadnapra beértünk kedves hazánkba, reggeli Orlón volt. Kisszebenben söröztünk és Eperjesen ebédeltünk.

Szabó főhadnagy úr harmadmagával Nagyváradon bement a városba és az indulási időt elkéste; a vonat megindult, én erről jelentést tettem a pályaudvar parancsnokságnak és a vonat meg lett állítva.

Ez az eset Kolozsváron is megismétlődött, parancsnokunkért 2 altisztet is elküldtem, ezen kívül a trombitással is fúvattam folyton az indulási jelet, de ez sem vezetett eredményhez; a vonat végre megindult, mire megállíttattam, de a tiszteket nem lehetett bevárni és így a vonat kevés késéssel elindult.

Teljesen kötelességszerűen jártam el, a parancsnokságot átvettem. Reggel, 23-án, Marosvásárhelyre érkeztünk, a 3. század éppen befejezte a kirakodást, utána a 4. század lett, a kirakodóhoz tolva, de nem engedtem

---

140 A menetcél egyértelmű volt: „Retablizierung in Marosvásárhely und Szászrégen" (Op. sz. 2429), azaz pihenés, feltöltés, erőgyűjtés Marosvásárhely és Szászrégen körletében.

addig kirakodni, míg a reggeli személyvonat be nem érkezik, mert azzal vártam parancsnokunk megérkezését, a miben nem is csalódtam.

A kirakodás után nagy tisztálkodás lett elrendelve; a csizmákat a vasúti kocsik olajozójából kenték be a huszárok. Mikor a reggelizés is befejeződött, lóra ültünk és a városba bevonultunk.

Keresztül mentünk a forgalmas piacon, később a Maros folyón át a közeli falunak tartottunk és így érkeztünk Marosszentanna községbe, hol a szállárscsinálókat megtalálva, beszállásoltunk. A 3. század és az osztálytörzs a vonattal együtt Udvarfalvára *ment.*

VI. Retablírozás

A hadosztály szállásszabályozó vezérkari tisztjének tájékoztató eligazítása szerint mindenki tudta, akinek tudnia kellett, hogy hova jelölték ki Marosvásárhely és Szászrégen körletében a szálláshelyét. Azt nem tudta még, hogy mennyi ideje van a hadosztály részeinek a tényleges pihenésre és feltöltésre, a korabeli szóhasználat szerint: retablírozásra. Ott lógott a levegőben az a sejtelem, hogy az új helyzetben Erdély keleti határa, a szomszéd Román Királyság kiismerhetetlen szándékai okán bizonytalanná vált, s hogy az eddig semleges Románia, az orosz térnyerés árnyékában a szomszédságra tervezget. Ahogy az lenni szokott, aminek jönnie kell, az rendszerint bekövetkezik: augusztus 27-én[1], előzetes udvariassági gesztusok nélkül, megérkezett a hadüzenet, s ez megkurtította az úgy, ahogy rendbe szedett hadosztály, és benne a 9. honvédhuszárezred „pihenését" is. Volt azért mégiscsak majdnem egy hónapnyi pihenési idő!

Mi történt a közel egy hónap alatt?

Az eligazítás szerint július 23. óta érkeztek a „hátra hozott" hadosztály ezredei a kijelölt körletbe. A 4. honvéd huszárezrednek a galuziai állások kiegészítő tartalékaként a hadosztály mellé vezényelt részei, ahogy Bánhegyesi őrmester naplójából tudjuk, Marosszentanna és Udvarfalva körletébe értek. Az egyik század gyalogmenetben, a másik vasúton érkezett, és ki sem rakodott, folytatta vonaton.

Az 5-ösök számára Marosszentgyörgy és Nagyernye körletében jelölt ki szállást a szállásszabályozó vk. tiszt, a testvérdandárba tartozó 2-eseknek Petele és Abafája, a 3-asoknak és a 22. dandár parancsnokságának Szászrégen és Radnót körlete volt a kijelölt szálláshelye. A 9-eseket részben Vásárhelyen, zömében pedig a meggyesfalvi szeszgyárban és a község el nem foglalt részében szállásolták volna el, élelmező lépcsőfoka pedig Kisfalud, Marosszentkirály, Egerszeg, Remeteszeg körletben szállásolt volna be. Csakhogy a terv „nem jött maradéktalanul össze". Mi és hogyan történt a szállások körül?

Czeke[2] százados „forgatókönyve"[3] szerint az előbbiek így voltak kivitelezendők:

> M. kir. 11. honvéd lovashadosztály Parancsnokság
> Nr. 1. Szállásszabályozó vezérkari tiszt.
> 134201 – az egész 4. honvéd huszárezred számára
> 134203 – az egész 5. honvéd huszárezred számára
> 2., 3., 5.. és 9. ezred szállás csinálójának
> Pro domo, succesive összes dandár és ezredparancsnok megkapják! Cz. százados
>
> Marosvásárhely, 1916. VII. 26. 11h délután

[1] A 9. honvéd huszárezred ezrednaplójában a hadüzenetet augusztus 28-án reggel jegyezték: „6 óra 45-kor de. Érkezett parancs szerint Románia megüzente a háborút." HL II. 675 3696. sz. doboz.

[2] Czeke Aladár vk. százados

[3] HL II. 231. 17. sz. doboz 21. sz. lap

1. A kirakodás után a hadosztály részei következőleg helyeztetnek el:

a.) Hadoszt. parság, 24. dandár parság, eg. ü. intézet, sáncszer oszlop, a hadosztály sütöde 2 kemence részlege, gyalogsági löv. oszlop, 13. táb. posta Marosvásárhelyen (Szálláscsináló Wertheimstein főhadnagy)

2. A legelső szállítmánnyal beérkező szálláscsinálók (2., 3., 4., 5. és 9. ezredeké) kirakodás után azonnal a megjelölt körletekbe lovagolnak a szállások részletes előkészítésére. A közigazgatási hatóságokat Marosvásárhely környékén alulírott, Szászrégen és környékén Angi István 9. honvéd huszárezred pótszázadbeli hadnagy értesíti. Angi hadnagy a szászrégeni csoport szállásszabályozója VII. 27-én és a 2. és 3. ezredek szálláscsinálóit Petele község templománál várja.

3. A marosvásárhelyi csoport élelmezése az első napra szükséges eleség az utazási készletből veendő. Kenyeret a Fekete testvérek vállalkozónál a régi várban. Fűtőfát Teplánszki szállítónál a felső pályaudvaron, szénát és szalmát a Ferenc József laktanyában kell felvételezni. A kenyér, a fűtőfa, széna és szalma nyugta ellenében veendő fel, a felvételezett hús 10 naponként, minden hó 10., 20. és 30. táján.

A felvételező közegek tájékozódás végett Steinfeld őrnagynál (Cs. és kir. állomásparancsnokság a régi várban) jelentkezzenek.

Harácsolni szigorúan tilos!

A további élelmezésre nézve utasítás következik.

4. További rendelkezésig a marosvásárhelyi körletben beérkezett miden egyes csapattesttől egy-egy altiszt délután 5 órára, alulírottnál (Domokos szálloda) eligazítás átvétele céljából jelenjen meg.

Meghagyás folytán: Czeke százados s. k.

Ellenjegyezte Julier Ferenc őrnagy

A szövegnek van néhány helytörténeti vonatkozása, ami a rutinos rendelkezést különösen érdekessé teszi. Van „folytatása”[4] is, ahonnan megtudjuk azt, hogy július 28-án a 8 óra 43-kor a vásárhelyi állomásra befutó vonattal érkező 22. lovasdandár tovább utazik Szászrégenbe a 78078 sz. vonattal délután 10 óra 51-kor”. Kirakodik viszont Vásárhelyen a 13. tábori posta és a hadosztály távbeszélő osztaga.

Az nem derül ki, hogy a hadosztályparancsnokság irodája ugyanezzel a vonattal, vagy külön érkezik. Valamikor későn este, netán másnap reggel, de az igen, hogy: „július 29. folyamán a helybéli református kollégium I. emeletén fog felállíttatni”.

De nézzünk körül a „háziezrednek” kiszemelt szálláshelyeken, Meggyesfalván és Marosvásárhelyen. Milyen egy ilyen „helységtábor”?

Július 25-én jelentette Makay őrnagy[5] az ezredparancsnokságnak (O. sz./sz. j. 1916)[6], hogy:

„Marosszentgyörgy[7] környékén 400 db lovat és 800 fő embert lehet elszállásolni. És hogy Meggyesfalván a Strätz-féle szeszgyár és téglagyárban van fedett istálló, jó és kényelmes 250 db

[4] Uo. 22. sz. lap

[5] Makay Gyula őrnagy, a szálláskereső szemle napján még valóban a pótkeret parancsnoka. Ez a jelentése lehetett viszont az utolsó ebben a minőségben, mert a helybéli Székely Napló értesülése szerint „a marosvásárhelyi társadalom általános rokonszenvét” bíró „snájdig lovastiszt” harctéri szolgálatra jelentkezett. A pótszázad parancsnokságát az „előkelő, kiváló műveltségű gentleman törzstiszt”, Viczián Elek őrnagy vette át. *Székely Napló*. 1916. július 25.

[6] Uo. 19. sz. lap

[7] Marosszentgyörgy (Sângiorgiul de Mureş), Meggyesfalva (Mureşeni), Sáromberke (Dumbrăvioara), Sár-

lóra. Azonkívül van 1200 méter hosszúságban (több darabban) téglaszárító szín fedve, jó állapotban, oldalak nélkül (lovak duplán helyeződnének). A legénység az égető kemencék fölött, fedett fallal ellátott helyiségben. Elhelyezendő 600 ember. Szirupgyárban ismét elfér kb. 2000 ember. Meggyesfalván tehát összesen 2600 ember és 1800 ló helyezhető el."

És még néhány érv: „Az udvarban jó kút van. Irodáknak, idősebb altiszteknek, esetleg néhány tisztnek is volna megfelelő hely."

„Marosvásárhelyen, a Szentgyörgy utcai régi téglagyárban, mely üzemen kívül áll, 500 db ló és hozzá való legénység elszállásolható. Legénység jórészt a ló faránál volna. A város belterületén pedig részleges beszállásolással 250 db lovat lehetne elhelyezni. A város területén tehát a fent említett téglagyárban és a városban igénybe vett egyes istállókkal együtt 1500 ember és 750 ló volna elhelyezhető. Makay őrnagy s.k."

Lett volna tehát helye bőven a Kowel környékéről kihozott, negyed létszámra fogyott ezrednek. Az ezredsegédtiszt által augusztus 3-án összeállított Létszámjelentésben (488/1916 szám)[8] az élelmezési létszám: 899 ember és 975 ló és ebben benne van az ezredtörzs, a lovasosztály és a lövészosztály törzse, az utászfélszázad, a távíró szakasz, a gyalog és lovas géppuskás osztag és az eleségvonat létszáma is. Meggyesfalva helyett azonban Sáromberke és Sárpatak lett a 9. ezred és az ezredparancsnokság szálláskörlete, mert „magasabb érdekek" gazdaságstratégiai objektumnak minősítették a szeszgyárat.

A dandárnapló[9] tanúsága szerint július 23. és 30. között „hadosztály vasúton szállíttatott." A dandárparancsnok[10] szabadságról, Ghyczy százados[11] Kowelből érkezik Marosvásárhelyre és bevonul a hadosztályparancsnokságra. A következő két hét program szerinti feladata a hadosztály újjászervezése. Augusztus 3-án a dandárparancsnokság kimegy Marosszentgyörgyre és „ott helyezkedik el". A következő napokban a galuziai állásokban megfogyatkozott két ezredhez különböző ezredekből érkeznek pótlások.

Az ezred „hazaérkezése" esemény volt a városban. A helybéli lap drámai hangvételű tudósításban számol be a „Marosvásárhelyi honvédhuszárok júniusi nagy harcairól".[12] A megjelenés időzítéséből és hogy a tudósító elhallgatja az ezrednek ugyanabban az állásban, egy hónappal később (július 6-án) bekövetkezett pusztulását, arra lehet következtetni, hogy a szöveg az ezredparancsnokság által ellenőrzött „hivatalos" közlemény is lehet. Hogy a lap csak az előbbi szöveg megjelenése után egy héttel[13] üdvözli a „marosvásárhelyi polgárság nevében" a visszatérő honvédhuszárokat, fölerősíti az előző mondatomban megfogalmazott, óvatos sejtésemet. Persze ez jottányit sem von le az ezred júniusi, valóban kiváló teljesítményéről. Az írás különben sem az ezrednek üzen, hanem a bizonytalankodó polgárba kíván lelket önteni, kitartásra ösztönözni áldozatos napjaiban.

De hát ez csak az időben ilyen messziről kuriózum. Zavarodott, és különösen háborús időben más a rend.

---

patak (Glodeni) – ma romániai települések a Maros mentén Marosvásárhely és Régen körletében.

[8] Uo. 71. sz. l.

[9] HL II. 409. 8. sz. doboz, 1-23 lap lap.

[10] A 24. honvéd lovasdandár parancsnoka Hegedüs Pál ezredes.

[11] Ghyczy Béla százados, az 5. honvéd huszárezred első ezredsegédtisztje

[12] *Székely Napló*. 1916. augusztus 1.

[13] Uo., 1916. augusztus 8.

Az ezred különben sem jött üres kézzel, teljesen leszerelve. Utánszállítmánnyal hozott magával, a honvédelmi miniszter nagylelkű hozzájárulásával, 70 darab orosz, pontosabban „wolhíniai csikót", amelyeket a „magyar lóállomány pótlására" kívánnak kiosztani „a marostordai gazdaságokban". A jó hírt ugyancsak a helyi lapban[14] olvashatták a vásárhelyiek. A következő lapszámban a „Fémek rekvirálása" c. hírecske, amely arra figyelmezteti a Maros–Torda vármegye polgárokat, hogy „Hétfőn, augusztus 21-én kezdetét veszi az ellenőrző bizottságok házról-házra" járása e dologban, halvány árnyékot vett ugyan az általános bizakodásra, de nem oka még az elbizonytalanodásnak.

Mivel teltek a napok az ezred szálláskörletében?

Az ezredpapírok között egy tömbben megmaradt és Tóthvárady-Asbóth István százados ezredparancsnok által aláírt szolgálati jegyek[15] szerint mindjárt az elhelyezés utáni augusztus 2-án Sárospatakon és Sáromberkén is orvosi vizsgára parancsolták az állományt. Morvay Béla főhadnagy úr augusztus 6-án parancsot kapott a 4. lovasszázad megalakításának a megkezdésére. Az 1., a 2. és a 3. század a parancsnak megfelelően, kezdésnek átadott 10-10 lovat. Gernyeszeg[16] „mellett" alakítottak ki az ezred számára gyakorlóteret, mert gyakorlatozás nélkül nap el nem telhetett. Ébren kellett tartani a legénység harckészségét és készültségét. A vasárnap, az vasárnap. Augusztus 10-ére az ezrediroda előtt gyülekeztette az ezredparancsnok az ezred református vallású állományát és alakzatban vonult ki a sárpataki református istentiszteletre.

Augusztus 12-én egy Szolgálati jegy arról rendelkezik, hogy: Marosvásárhely és Szászrégen között levél küldésére vonal állítandó fel. Állomások: Marosszentgyörgy, felállítja az 5. honvéd huszárezred, Sáromberke, felállítja a 9. honvéd huszárezred, Petele, felállítja a 2. honvéd huszárezred, Szászrégen, felállítja a 3. honvéd huszárezred.

A napi cselekvésből nem maradhat ki némi bürokrácia sem: „ezredjelvényből még 1098 db áll rendelkezésre" (...) „két korona, ami a rokkant legénységnek háború utáni segélyezésére fog szolgálni." Egy ezrednek a négy éves háború ideje alatt több ezredjelvénye is született, amit illendő volt megvásárolni a nemes szándék támogatására.

Augusztus 4-én a hadosztály parancsnokság arról értesíti[17] az ezredparancsnokságot, hogy a: „Marosvásárhely szabad királyi város főispánja által rendezett vacsora holnap, f. hó 5-én este 8-kor lesz a Transylvania szállóban tartatik meg. Résztvevők az ezred által bejelentett urak."

A legénység sem mulasztott el egy kis lazítást, ha arra volt mód. Hogyan tette?

Térjünk vissza egy kis időre Bánhegyesi Imre őrmester naplójához, akinek századát Udvarfalván szállásoltatta el Czeke százados, a szállásbiztosító vezérkari tiszt.

Mint az a honvédségnél szokás, mindjárt hozzáfogtunk a nagy tisztogatáshoz, a gyakorlatozás is minden napos volt és ez nagyon szükséges is volt, mert a legénység nagyon hiányosan volt kiképezve. Perczel Armand őrnagy úr osztályparancsnokunk nagy katona, mindent szigorú pontossággal követel, naponta kijött századunkat megnézni és mindannyiszor megelégedetten távozott tőlünk, persze kifogásolni valót bőven talált.

---

[14] *Székely Napló.* 1916. augusztus 17.

[15] HL II. 675 a 9. honvéd huszárezred iratai 3895. doboz

[16] Gernyeszeg (Dumbrăveni), Petele (Petelea) ma romániai települések Maros megyében.

[17] HL II. 231. 17. doboz, 87. lap l.

Egyik nap lóvizsga, másik nap szállásszemle, azután csapatszemle volt. Mindég volt foglalkozás. – írta naplójába Bénhegyesi őrmester.

Miből állt ez a foglalkozás?

Pillantsunk bele a 24. dandár parancsnoksága alá tartozó, m. kir. 3. honvéd kerékpáros század egy évvel később, már a bukovinai állásban készült foglalkozási tervébe:

> M. kir. 24. honvéd lovasdandár parancsnokságának
> Táboriposta 433
> 4. július 1917. 11h délelőtt
> Foglalkozási tervezet az 1917. VII/5-i gyakorló napra
> Délelőtt 7–7,30-ig (század körletben) csuklógyakorlat. 7,30-kor kivonulás az Orata völgytől nyugatra. 8-10-ig Tartalék előnyomulása tüzérségi tűzben: a) pl. ellentámadás (sürgős) b) sűrítés (idő van). Előnyomulás gyalogság hatásos tüzében (egyenkénti előregyülekezéssel).
> Délután karabályos és géppuskás félszázad.
> 2,30-kor kivonulás a 900-tól keletre 2 km-nyire a műút és az Aranyos Beszterce közti mezőre.
> A karabélyos félszázadnak: 2,40–3,10-ig sorban töltés, tüzelés, fogások felvett gázálarccal.
> A géppuskás félszázadnak: 2,40–3,10-ig A Zeiss-féle távmérő gyakorlati használata.
> 3,15–4,30 fegyelmező zárt szakasz gyakorlat.
> 4,30–5-ig századgyakorlat.
> Konkoly főhadnagy s.k.

A katonai foglalkozáson kívül polgári foglalkozás is volt. A lakosoknak munkára adtunk huszárokat, kik kaszáltak, csépeltek és egyéb gazdasági munkákat is végeztek. Ilyenkor egy kis étkezési pótlékot is kaptak a huszárok, ha jó gazdájuk akadt. – folytatja Bánhegyesi őrmester.

Pár nap múlva megérkezésünk után a kiegészítés is megkezdődött, kaptunk pótlást a pesti egyesektől, a debreceni kettesektől és kétszer a saját ezredünktől is. Az osztály erős lett, két lovas század, századonként 110 lovassal és egy lövész század 250 fővel, ezen kívül 2 gépfegyverünk is lett.

A foglalkozás be van osztva, délelőtt lóháton, délután gyalog gyakorlat van, a lövészet is minden nap meg lesz tartva. Parancsnokunk – Szabó főhadnagy úr – mint ismeretes, igen szigorú, a lovaglás alatt a 25 botot sűrűn kiméri; ha valamit nem jól tesz a pasi, azonnal lóról szállítja, megbünteti és egy másik huszár nekiáll és kiadja a 25-öt; de ha nem jól megy a művelet, akkor ez a huszár dől meg és a másik veszi át a vesszőt. Így telnek a pihenő napok!

Augusztus 15-én Czitó tábornok úr tartott szemlét a 24. dandár felett, hová a mi osztályunk is tartozik; a szemle Nagy-Ernye alatt volt, a dandár tömegben állt, a tábornok úr körüllovagolta az ezredeket, azután a társaság mögött megállt és egyenként 5 lépésre egymásután ügetésben ellovagoltunk előtte kivont karddal. Mikor ennek vége volt, akkor ügetésben díszmenet és ezzel végeztünk, hazafelé irányultunk és dél elmúlt, mire szállásainkra érkeztünk.[18]

[18] A dandárnapló feljegyzése szerint: „Czitó tábornok hadosztályparancsnok de. 8 óra 30-kor a dandárt (és a 4. ezredet) megszemlézi, e célból a dandár Marosszentgyörgy és Nagyernye között a legelőn felállítást vesz. Első arcvonal a lovasosztályok, 2. arcvonal lövészosztályok, 3. arcvonal ütközetvonatok. A szemle után díszmenet. Czitó tábornok a csapatok felett megelégedésének ad kifejezést."

Augusztus 17-én ismét szemle volt, egy gyalogsági osztrák tábornok[19] volt ránk kíváncsi, a nevét, azt nem tudom fel jegyezni, mert azt mondta, hogy ő nem tud magyarul, tehát németül beszél; beszélt is és igen kezdett magasztalni bennünket, de mindazt csak már magyarul hallottam.

Augusztus 18-án ismét nagy kivonulásunk volt[20], az egész hadosztály együtt volt, igen sok előkelőség is résztvett az ünnepélyen; a zenekart a 62-esektől[21] kaptuk, díszlövés és beszéd is volt.

A szemlék után már nem volt oly sok belső foglalkozás, inkább kint a terepen működtünk, a hegyeket másztuk és az erdőket fésültük keresztül. Mire vége volt a gyakorlatoknak, alaposan megéheztünk és kifáradtunk úgy, hogy az ebéd már 10 órakor is jel esett volna.

Én utána néztem, hogy elég szórakozást is találjak; a község előkelőségével hamar megismerkedtem. Étkezésem a jegyzőnél, Fanka Ferencnél volt, kivel jó kis időt töltöttem el együtt, a puliszkát is megszoktam és arra is számítottam, hogy Erdélyből fogok megnősülni.

Délután, ha időm volt ramslizással[22] töltöttem el a jegyzőéknél, este pedig lefekvés előtt kiadós séta volt; először kevesen, később azonban többen követték a példát; az én partnerem Braun Malvinka volt a vendéglős leánya.

A társaság főoszlopa Simonffy Géza volt zászlós volt, ki a jegyzőéknél gyakornok volt, kedves jó fiú, kit a nők is szerettek. A séta hosszantó volt sokszor és nem egyszer szerettem volna meglépni; oly sok kísérő volt, hogy az ember minden egyes lépését megfigyelték, habár a Malvinkát szükségtelen volt őrizet alá venni.

Ő különben is annak a betege volt, hogy igen erős vőlegényétől, előttem ismeretlen okból elmaradt és szórakozása, nem volt, azt mondják, hogy sokszor a szobájában maradt és nem kellett neki semmi; most is nehezen tartott velünk, de később annál szívesebben maradt köztünk, ezt én is örömmel vettem és többször 11 óra után kerültem haza.

Azonban ezt mindég megbántam és fogadtam, hogy többé nem megyek ki, és inkább kártyázom; de persze mindég megszegtem fogadásomat.[23]

Augusztus 24-én szép csendes este volt, már ismét 11 körül járt az idő és a társaság könnyen nélkülözhető tagjai már el is szivárogtak, a kik még maradtunk fiatalok. A Malvinkáék padjára letelepedtünk, és különféle dolgokról beszélgettünk, Főképen az új utcáról volt szó, melyet Pásztoróra utcának neveztünk el; a fehérnépek különösen kíváncsiak voltak, hogy miért neveztük így el és mi ennek a jelentősége, végre ők is belenyugodtak abba, hogy a jó pásztoróra nem rossz. Az után azzal szórakoztunk, hogy egymás csukott kezét kinyitottuk; a papnéval egész harcot kellett kiállani, mert ő hozzá volt szokva, hogy úgy a szemével, mint a sakkal legyőzze az embert, a Simonffy engedte is magát elpáholni, de én akkor éreztem magam jól, ha kikaptak és még a pénzüket is elnyertem.

Így telt el a csütörtök este, a péntekre szóló parancsot is tudtam már - harcszerű céllövészet, tehát korán kell kelni. Hazafelé menve megfogadtam ismét, hogy nem megyek többé sétálni, inkább többet alszom.

---

[19] Arz Arthur gyalogsági tábornok, hadseregparancsnok, az alakulóban lévő erdélyi hadsereg parancsnoka.

[20] „Őfelsége legmagasabb születésnapja alkalmából Sáromberke és Gernyeszeg között tábori mise, melyhez a hadosztály összes csapatai kivonulnak, és felállást vesznek. A tábori mise után Czitó tábornok a hadosztályhoz buzdító beszédet intéz, mely után a csapatok előtte díszmenetben elvonulnak." – jegyzi fel a dandárnaplóba az írnok.

[21] Cs. és kir. 62. gyalogdandár

[22] Kártyajáték, amit magyar kártyával négyen vagy öten játszhatnak.

[23] Az ezrednapló szűkszavúan így foglalja össze e néhány nap történéseit: „1916. augusztus 18 – Sárpatak: Díszkivonulás, két nap pihenő. 21-én a lovasosztály. 2. és 4. század céllövészet, 1. és 3. század szerszámigazítás, alaki gyakorlatok, délután iskola a román hadseregről." A program 25-éig ismétlődik.

Augusztus hó 25-én, péntek. A parancs értelmében korán volt nyergelés, a reggelim is készen volt és felkeltem. Még fel sem készültem, mikor új parancs jött, még pedig hogy málházni, és útra felkészülni, mert 9 óra 30 perckor indulás lesz[24].

Ezt ugyan vártam, de mégis meglepetésszerűen jött; a lakosok is megtudták ezt hamar és volt köztük olyan is, ki szomorúan vette a hírt. Az indulás előtt nekem még több dolgom akadt, a jegyzőéknél kifizettem a kosztomat, azután még elbeszélgettünk, mialatt ő nagysága egy egész kéve szép virágot szedett; már ekkor a papné is értem üzent, egyenesen odamentem tehát, ott is kaptam egy kis kéve virágot és a kis asszonyka kedves szavakkal búcsúzott el tőlem. Ezután a háziasszonyomhoz, majd pedig a Malvinkához mentem, a virág egész kocsiderékra való csomóvá növekedett, még a sapkámat is teledugdosták; mindenütt megígértették velem végül, hogy írok, ha időm lesz, persze ezt meg is tettem.

A falu északi végén összeállottunk, a lakosok is kijöttek, még egy pár búcsúintés, azután Udvarfalva felé megindultunk. Az egész század úgy nézett ki, mint egy virágos kert. Udvarfalván a 3. századdal egyesültünk és a gyergyószentmiklósi térképet megkaptuk; - az irány nem volt megmondva, de sejtettük, hogy hová fogunk menni.

Kényelmes menetelés után Köszvényes-Remetére[25] *megérkeztünk, itt közben hallottuk, hogy a tábori postaszámunk 251, tehát a 11. lovas hadosztályból kiváltunk*[26].

Bukovina, védelmi állásban

Készültek a többiek is.

Augusztus 23-án este, ahogyan az illik, a hadosztály parancsnoksága és a tisztikar búcsúvacsorára hívta meg a helybéli notabilitásokat. Az erről szóló hír másnap a helyi lapban „Ünneplő katonák" címmel jelent meg: „A tizenegyedik honvéd huszárhadosztály tisztikara tegnap, a református kollégiumban ebédet adott, amelyre hivatalosak voltak a városi és megyei hatóságok és a felekezetek papjai." Volt sok beszéd, elöljáróban „Czitó Károly vezérlő tábornok meleg toasztban üdvözölte a megjelenteket." Katonásan, a kollégiumi menzán. Csak a rend kedvéért emlékeztetek arra, hogy a főispán a Transylvániába hívta meg 4-én a tiszti társaságot!

A lovashadosztály az Erdély védelmére alakulófélben levő, új 1. ot-m. hadsereg tartaléka volt. Augusztus 27-étől a 11. lovashadosztály feladata (7. ot-m. hadsereg déli szárnyán) az volt, hogy a román határt a Hármashatárhegyig szállja meg és derítsen fel a Negrisora-Neagra völgy felé. A biztosítandó szakaszt természetesen – óriási kiterjedésénél – fogva csak előőrsszerűen lehetett megszállni.

A négy ezred (2., 3., 5. és 9.) tehát 25-én elindult a számára kijelölt védelmi körlet felé Máramaros és Dél-Bukovina határára, az Aranyos-Beszterce folyó menti határszakasz közelébe, Dorna Vatra[27] környékére.

---

[24] A dandárnaplóba de. 4 órakor jegyzik fel, hogy „telefonon értesítés, hogy 25-iki kezdettel az összes lövészosztályok, továbbá a 24. dandár 5. és 9. ezred vasúton elszállítatni fognak, a hadosztály többi része pedig gyalogmenetben". Fél 8-kor változott a parancs: „a 9. ezred gyalogmenetben Dorna Kandrenybe meneteljen".

[25] A századfordulótól Nyárádremete (Eremitu) – település Maros megyében, ma Románia.

[26] A 4. honvéd huszárezred századait a 61. gyalogdandár alá rendelték, és Gyergyószentmiklósra vonult. Ők Nyárádremetéről folytatták 25-én az utat és Parajd – Gyergyóalfalu menetvonalon 28-án érkeztek meg Gyergyószentmiklósra.

[27] Dorna Vatra (Vatra Dornei), Nagyida (Viile Tecii), Teke (Teaca) Jád (Livezile), Beszterce (Bistriţa) –

A 2. és a 3.honvéd huszárezred (a 22. dandár) törzsei, a két ezred lövészosztályának vonatai, a hadosztály telefonosztaga Szászrégenben gyülekezett, a hadosztályvonat (eü. intézet, sánc szer oszlop, eleségvonat) Marosvásárhelyről sorolt be mögéjük ugyancsak Szászrégenben és Zech ezredes[28] parancsnoksága alatt 25-én du. 1 órakor indult gyalogmenetben Nagyida–Teke–Jád–Beszterce–Borgói-hágó–Marosborgó–Dorna–Kandrény menetparanccsal. Az utazómenet eleje 28-án, a hadosztály vonat 29-én ért be.

A 9. honvédhuszárezred Oláhújfalu–Sófalva–Borgóprund menetvonalat követve 30-án ért a védelmi körletbe.[29]

Az szakasz megszállásának rendjéről Czitó Károly tbk., a 11. lovashadosztály parancsnoka így rendelkezett:

Intézkedés
M. kir. 11. honvéd lovashadosztály
Op. 2530/45 szám.
A 22. és a 24. dandárnak

Dorna Kandreny, 1916. augusztus 30. déli 12h.

1./ A 11. honvéd lovashadosztály által megszállandó és megerősítendő főállás vonala a következő: Vrf. Timanului, Vrf. Muncilor, Gura Haitei, Bitca Bombei, Dealu Bombei, innét csatlakozva a már meglévő főálláshoz: D. Negrii, 883, 1914, a Bistritz völgyig. Ezen vonal először támpontszerűen, azután összefüggően – összefüggő akadályokkal – erősítendő meg és legalább is a támpontokban állandóan megszállva tartandó és támadás esetén feltétlenül tartandó.

2./ Biztosító osztagok (előretolt, eldrótozott kisebb támaszpontokra) következő vonalba tolandók előre: „Paraul Neagra" völgy, „In Liniste"-ig, 1352 (Vrf. Sarului-tól 2000 lépésre é-ny-ra), Vrf. Ulmului 1156, román Gura Negri temploma.

Ezekkel az összeköttetés minden alkalmas módon (fény, füst, rakéta stb. jelek) fenntartandó.

3./ Határvonal br. Zech és Hegedüs ezredesek védőszakaszai között: Borkut, Pojana Snop 1094, Bitca Bombei 1288, 1022 Sestina gerincen, a Coverca–Brostei országút (Zech dandára vonatkozólag bezárólag). Az erődítés a legnagyobb eréllyel megkezdendő. Civil menekülők munkára befogandók.

4./ A megerődítéshez szükséges anyagokat naponta előre délig a dandárparancsnokságok igénylik.

5./ A felderítő osztagok (Zech ddr-tól Brostenire előreküldött lovaskülönítmény és 1-1 lövészszakasz és 7 lovasból álló különítmények (ált. térkép: a/ Mt. Tunzarici, Obcina Rata, Brosteni, b/ Vrf. Badei, Mt. Tomnatic, Bistritz völgy, c/ A Bistritz völgyben Calinestie-ig kint maradnak, és a

---

Borgói-hágó (Pasul Tihuţa) – Marosborgó (Bârgăul de Mureş) Dorna Kandrény (Dorna Cîndreni), Oláhújfalu (Tekeújfalu = Lunca), Sófalva (Sărata), Borgóprund (Prundu Bîrgăului) ma romániai települések a menetvonalon a Maros völgyéből az Aranyos Beszterce forrásvidékére.

[28] Báró Zech Colbert ezredes, a 22. honvéd lovasdandár parancsnoka.

[29] Augusztus 26. – Oláhújfalu, Menetelés az éjjelezési állomásra. Augusztus 27. – Sófalva. Augusztus 28 – Borgóprund – Marosborgó. Augusztus 29. – Menetelés Tihucán át Dorna Kandrenybe, ott hosszú pihenő, menetelés Borkútra 900 magaslati pont, ott elszállásolás. Augusztus 30. – 3. és 4. század gyalogmenet a román határra, a védőállás elfoglalása Pojána 1094, 1397 között összeköttetés helyreállítása, 2. honvéd huszárezred és a 9. honvéd huszárezred lövész o. között. Ellenségről semmi hír. A dandártörzs 27-én hajnalban indul vonaton Marosvásárhelyről, és 11-kor érkezik Felsőborgóra.

feladatukat folytatják. Az összes többi előretolt osztagok, a 2./ alatt említett biztosító osztagok kivételével a főállás megszállására bevonandók.

6. Hegedüs ezredes a 61. gyalog hadosztály balszárnyán álló Ziegler csendőr zslj-jal, br. Zech ezredes a Papp csoport jobb szárnyával, valamint a két védőszakasz egymás között is szoros összeköttetést tartanak. És legalábbis naponta kétszer járőrökkel az összeköttetést felvegyék.

7./ Br. Zech ezredes figyelmét újból felhívom a Brosteni körüli terület fontosságára.

8./ Egy vázlat, mely az állás megszállását, az előretolt bizt. osztagok helyét, a feld. osztagok útvonalát mutatja – mielőbb beküldendő.

Czitó, s. k. tábornok

Augusztus utolsó napján a hadosztályparancsnokság a helyzethez alkalmazott korrekciókat rendelt el a védelmi szakaszon, amit az ezrednapló részletesen feljegyzett[30].

Szeptember elején Dorna Vatrától délkeletre nagyobb román erők csoportosulását figyelték meg, úgyhogy rövidesen a 11. honvéd lovashadosztály gyéren megszállott arcvonala ellen is támadásokkal kellett számolni. A védelmi vonalban újra átgondolják a korábban kijelölt védelmi szakaszokat. A hadosztály táviratilag elrendeli (Op. Nr. 2601/22), hogy a 9. ezredből a Mezriczky és a Tolnay század azonnal önállóan Jabobényre meneteljen és ott Himmel őrnagy „a parancsnokságot ezek felett és a 22. dd-tól kirendelt két század felett átveszi". A két századot a Hajni őrnagy alszakaszából vezényelték át, helyére pedig Tóthvárady őrnagy alszakaszából a Márton századot[31] rendelték a helyére, Tóthvárady pedig „a tartalékból megfelelő részt tartozik behelyezni". Két órával később, du. negyed 2-kor újabb „intézkedés táviratilag kiadatik és pedig akként, hogy a Márton század nem a Tolnay század helyére, hanem tartaléknak rendeltetett be azzal, hogy hajnalban tartozik elindulni." Biztosan volt valami értelme ennek a cserebere akciónak, különben nem sürgönyözte volna parancsba a hadosztály. Hova jutott végül a Márton század? Du. 4 órakor a hadosztályparancsnokság O. Nr. 8662/10a intézkedése elrendeli, hogy „Márton század azonnal Dorna Vátrára meneteljen, hol a Kalusetól szintén oda rendelt Apor századdal[32] együtt és utóbb említett százados parancsnoksága alatt a 8. KTD-nek", vagyis a 8. lovashadosztálynak a rendelkezésére állnak.

A rögtönzésnek látszó rendelkezéseknek az a tényleges oka, hogy lényegében nincs használható információja a hadosztályparancsnokságnak, de meg a hadtestnek sem arról, hogy hol van az ellenség. Ezért aztán ki-ki a maga védelmi szakasza, vagy alszakasza előtt a lehető legmélyebben köteles felderíteni. Persze nem találomra történik ez. Szeptember 3. azzal telik el, hogy

---

[30] Augusztus 31. A hadosztály Op. Nr. 2530/5 sz. írásbeli parancsa szerint a Tóthvárady csoport (a 9. ezred lövészosztálya és két lovasszázad) állása a Gura Hajteitől a Bâtca Bombei felé kell, hogy haladjon. A 9. ezred két lovasszázada dandártartalék. Később a 3. és 4. század (a dandártartalék századok!) du. 2 órakor a tegnapi védőállást elhagyja és új védőállást foglalt el egy lovas géppuskás szakasszal a Batca Bombei 1283 magaslattól délnyugatra a Par. Sanişoru völgyét és tovább, még 2500 lépésre a terület a Guta Haitei 1565 felé. Ellenségről semmi hír. Az 1. század a dandárparancsnoksághoz berendeltetett, mint tartalék. Du. 4 óra 45-kor, újabb parancs szerint a 3. század és egy géppuska 1283-túl 1565-ig új védőállást foglal a 4. század és egy géppuska 1228-túl D. Bombei 1082-ig kizárólag új védőállást foglal el. A 2. század az 5. ezred lövész osztályától délre 1639-től 1775-ig kizárólag foglal állást és az 5. ezred lövészosztály-parancsnokság alá lép.

[31] Márton Sándor százada, 9. honvéd huszárezred

[32] Apor Ferenc József százados (Erzsébetváros, 1884. március 10. - Linz, 1946. április 12.) az 5. honvéd huszárezred 2. századának parancsnoka.

bizonytalan helyzetjelentésekre is reagál a hadosztályparancsnokság és több, egymást követő táviratban, telefon intézkedésben újabb irányokat szab a járőrözésnek. Kora délután Tóthvárady őrnagy, Hajnyi százados[33] és Jäger főhadnagy, akiknek a felderítő vonala a Neagra patakig terjedt, egymás határait is pontosítva „előreküldetnek" a Piciorul Tiganului–1525–1453–1270–Coverca vonalig, ahol a nyugat felé vezető utakat kell, többek között, szemrevételezzék és, természetesen, felderítsenek. A tegnap ide-oda „küldött" Márton század a 3-án délután 2 óra 50-kor a dandárhoz érkezett 2603/12 sz. távirat szerint „ismét alárendeltetvén a 11. KTD-nek" a délután folyamán bevonul (egyébként az 5-ösök Apor századával együtt) Hegedüs ezredes dandárálláspontjára és „ott tartalékot képeznek". Másnap, szeptember 4-én, már ismét időszerűé válik az ellenség fenyegető közelsége, mert báró Apor altábornagy[34], aki átveszi a parancsnokságot a 11. honvéd lovashadosztály és a 16. gyalogezred felett arról rendelkezik, hogy „az állások mihamarabb ellenállásra képessé kiépítendők. (Op. Nr. 1004/3)". Azzal egyidőben „feltétlenül mielőbb világosság szerzendő a Pârâul Neagra-tól keletre levő ellenséges helyzetről és e célból, 30-40 főből álló különítmények küldendők ki" a Coverca, Paltinisu, Muntele Ialovit és Muntele Rusului, illetve a Vârful Babei körletbe „és foglyok is ejtendők". Blomberg főhadnagy, az egyik 9. ezredbeli tartalék század parancsnoka „azonnal elhivatván neki szóban az intézkedés kiadatik", hogy az említett körletben „áttörve az esetleg gyenge előőrs vonalat, és ha ellenség e területen nem volna, megállapítani, hogy hová vonult el". Csupa feltevés és tanácstalanság.

Visszatérő a szeptember eleji jelentésekben Ziegler csendőrőrnagy neve. Valószínű, hogy helyismerete segíti a felderítésben, mert, ahol a kiküldött járőrök és vadászkülönítmények keresve nem találnak, ott ő mindig „rábukkan" némely ellenségre, mit több, közel megy és meg is nézi magának. Szeptember 4-én 10 óra előtt erre az őrnagyra hivatkozva a hadosztály „kiközli", hogy a járőrével Csupakháza mellett a 1106-os magaslaton ellenséges tüzéregységre bukkant (3-4 ágyú) és ezek közelében ismeretlen gyalogság volt. Korábban már látott elvonulni a közelben egy román zászlóaljnyi alakulatot. A kivonuló Blomberg báró nem talált ellenséget a számára kijelölt felderítési körletben „ellenséget nem látott, de a Covercától északkeletre fekvő magaslatokon időnként puskatűz hallatszik". És végre egy értelmezhető hír: „a Tóthvárady csoport egyik járőre jelenti, hogy Covercától délre délelőtt 10 tájban egy 24 főből álló román járőr rájuk tüzelt". Még egy érdekes adalék. Az idézett Blomberg-jelentésből a hadosztály-parancsnokság azt a messzemenő következtetést vonta le és másnap (5-én délután) telefonon ki is küldte a dandárnak stb., hogy a Covercától északkeletre fekvő magaslatok „támpontszerűleg vannak csak megszállva és inkább és inkább a szárnyakat, a Coverca magaslatot és 1647-et tartja sűrűbben megszállva, és hogy állásaikat úgy látszott, most építik ki". Mit is jelentett Blomberg főhadnagy? Hogy a jelzett magaslatokról „időnként puskatűz hallatszik". Nem firtatom tovább. Az ellenség tényleg ott volt, mint később kiderült, mert a Zech-dandár[35] (21.) még aznap este a hadosztálytelefonon jelentette és kikörözte, hogy a 914-es megfigyelő állásnál „az oroszok áttörtek" és ennél fogva helyezkedjenek készültségbe mindenütt.

---

[33] Hajnyi Artúr méneskari tiszt, később a kolozsvári állami méntelep 2. alosztályának (Sepsiszentgyörgy) parancsnoka.

[34] Altorjai báró Apor Sámuel altábornagy (Sopron, 1856. augusztus 27. – Budapest, 1917. augusztus 18.), az 5. honvéd lovashadosztály parancsnoka.

[35] Deybachi Zech Colbert báró vezérőrnagy,

Ahogy József főherceg naplójából tudjuk, igazi egymásnak feszülés szeptember első két hetében nem volt ezen a védelmi szakaszon, a román előretörés az erdélyi hágókra összpontosított, a 7. hadsereg védelmi vonalán, és annak a 11. honvéd lovashadosztályra bízott legdélebbi szakaszán, ahol lazán elhelyezett orosz csapategységek voltak, inkább egymás „ébrentartása" volt az esemény. A román csapategységek kiérkezése után sűrűsödtek be a harci események.

No de addig továbbra is ott „keresgélnek" a 9-esek, illetve a 11. hadosztály többi alakulatai a dombok között, több-kevesebb sikerrel. A Tóthvárady-csoport kötelékében keresgélő Blomberg főhadnagy alakulata a legaktívabb, számítanak is rá, Jäger főhadnagy, a saját arcvonala előtt „vadászik", a Hajnyi-szakaszon a Tolnay-század járőrei „hallgatóznak" a biztos hírforrás viszont még mindig Ziegler csendőrőrnagy, akitől a Klause-szakasz közvetítésével táviratilag kér a hadosztály és közvetve a 24. dandár „jelenté, illetve „helyzetének ismertetését". Szeptember 8-án meg is történik az őrnagy helyzetismertetése után az „élő" közvetlen kapcsolatteremtés a 24. dandár egyik, közelben állásba rendelt századával. Ettől kezdve Ziegler őrnagy mindig „jelenti" helyváltoztatását is, s így „értelmezhető" megfigyeléseinek és jelentéseinek a lényege.

Szeptember 13-ától már éles helyzetekről is szólnak a jelentések, mert egyre több román alakulat ékelődik be a részben visszavonuló orosz egységek közé, vagy helyére az arcvonalba és megélénkül a helyzet a két védelmi vonal között. Blomberg főhadnagy járőröző alakulata tűzharcba keveredik egy 80 főből álló ellenséges csapategységgel Coverca mellett a darnicai úton és „megállapítja", hogy az „ellenség a balszárnyon nagyon megerősödött. A 9. ezred 14 főből álló járőre délután 4 sebesültet jelent egy román járőrrel vívott tűzpárbaj után. Később 12 ember veszteséget jelentenek, halott és sebesültek.

Szeptember 14-én a 24. dandár járőrei a Neagra patak völgyében élénk csatározást folytattak. Mivel a román járőrök nagyobb erejűek voltak, a huszárok kénytelenek voltak a Paraul Neagra nyugati partjára visszavonulni. A kikülönített alakulatok (az I. félezred 1. százada) vesztesége ezekben a csatározásokban: 2 halott huszár és 16 sebesült. Ziegler őrnagy jelentős, 350-400 fő „ellenséget látott táborozni".

Sok volt ez a veszteség két napra.

Korábban, még a tereppel való „ismerkedés" alatt történt, hogy a hadtestig visszhangzott egy járőröket „implikáló incidens", ami kiigazító levélváltásra kényszerítette az ezredparancsnokot. A XI. hadtestparancsnokság (Állomáshely, 1916. szeptember 6. délelőtt 11 óra) napiparancsban szigorúan megrótta a 11. lovashadosztályt (így általánosan) „pipogya felderítő munkája" miatt, amit aztán a hadosztályparancsnokság előírásszerűen továbbított a két dandárparancsnokságnak, amely annak rendje és módja szerint leküldött az ezredhez kihirdetésre:

> A XI. hadtestparancsnokság Op. 797/3 számú parancsa szó szerint közöltetik:
>
> „A 11. lovashadosztály felderítő működése nem elégít ki engem. Egy huszárjárőr egy 25 főnyi román járőrre bukkan, ettől tüzet kap, ezen eseménnyel megelégszik és bevonul. Ez nem helyesen folytatott felderítés és nem honvédhuszárhoz illő magatartás. Az itt levő román erőknek, melyekről még mindig csaknem tájékozatlanok vagyunk, a legkedvezőtlenebb benyomásuk kell, hogy legyen támadó képességünkről és felderítő osztagaink magatartásáról.
>
> Erdélyben sajnos kényszerítve vagyunk túlerő elől visszavonulni. A románok minden magyarral szemben kíméletlenek. Itt, hol lehetséges volna a románoknak megmutatni, mit jelent a magyar területre való behatolás és abban való pusztítás, itt vonakodóan viselkedünk.

Elrendelem, hogy ezen parancs haladéktalanul az összes legénységnek anyanyelvén kihirdettessék.

XI. hadtestparancsnokság
Op. 797/3 szám."

Nem derül ki a parancs szövegéből, hogy ki, mikor és hol, de a háború legpompásabb lovasrohamában magukat kitűntető „vörös ördögök" parancsnoka magára értette és azonmód, postafordultával, szolgálati úton, a „K. ung. 24. Honvéd Kav. Brigade. Präs.: Feldpost 13., 8./9. 1916 Op. Nr. 1006/8"-nak címezve, válaszolt a sérelmesnek ítélt parancsra:

„Obzwar der Befehl Op. 2606/5. (a hadosztály kihirdető parancsának a száma) des Truppendivisionskommandos vom 6. Sept. 1916. das Rgt. nicht nennt, halte ich es notwendig, da ein änlicher Fall am 4. 1. Monates beim Rgt. vorgekommen ist, den Fall besser aufzuklären, - da des 11. Korpsommando von den Umständen keine Kenntnis gehabt haben könte."

Vagyis szabatosan, hogy: bár a parancs általánosít, szükségesnek tartom, hogy a saját ezredem egyik olyan történetét elmagyarázzam, aminek a körülményeiről a hadtestnek aligha van tudomása. Majd Tóthvárady-Asbóth István őrnagy, a m. kir. 9. honvéd huszárezred parancsnoka „elmagyarázza", hogy – kedves uraim –, egy altisztből és négy huszárból álló felderítő alakulat aligha veheti föl egy 25 főből álló, tehát hatszoros túlerőben lévő és váratlanul felbukkanó alakulattal a harcot. Nem is ez a dolga. A 24 órás járőrszolgálat dolga a felderítés. Mi sem természetesebb tehát, ha egyikük fedezete alatt megpróbálnak láthatatlanná válni, vagyis dekungot keresni. Ha tisztul a helyzet, akkor újra alakulatba gyűlnek és folytatják. A „mi esetünkben például" – pontosít oktatólag Tóthvárady őrnagy úr, a felderítő járőrt történetesen egy olyan szakaszvezető vezette, akit háromszor tűntettek ki vitézségéért (ein mit drei Tapferkeitmedallien ausgezeichneter Zugsführer, der seine Tapferkeit öfters bewies), azaz bátorságához nem fér kétség. Más a helyzet, ha a „találkozásra felkészült", 14 főből álló járőr találkozik egy 20 főnyi ellenséges járőrrel. A „mieink" pl. felveszik azzal a harcot, legyűrik és legalább egy szemet is fognak, akit aztán alaposan ki lehet faggatni.

Ha tehát a kérdéses esetre vonatkozó megrovás netán bennünket illetett volna (Im Falle sich der in Frage stehende Tadel sich auf das Rgt bezogen hätte), kérem a hadosztályparancsnokságot, hogy az ügyet tisztázandó, a jelentésemet „fölfelé" továbbítani. Tóthvárady, m. p. Major

A 24. dandárparancsnok láttamozta a jelentést és továbbította: „Gesehen! Hegedüs, m.p. Oberst"

A hadtestnek oktatólag felküldött „jelentés" teljesen jogos volt, mert a helyzetek természetéből adódó általános gyakorlat, amiről a Koros legalább annyira „keine Kenntnis gehabt haben konnte". Egy bravúros eset az előbbiek cáfolatára: Szeptember 15-én egy kb. hatvan főből álló járőr elfogta az 5. huszár ezred egyik 9 huszárból álló járőrét. A közelben tartózkodó egyik szakaszvezető meglátva az eseményeket, „gyors elhatározással és igazi huszárvirtussal" a hatszor nagyobb ellenségre vetette magát, szétugrasztotta és az elfogott járőr hat huszárját szerelvény nélkül ugyan, de a fogságból kiszabadította. Mégpedig úgy, hogy járőrében csak két sebesülés történt.[36]

[36] *A magyar huszár.* A magyar lovaskatona ezer évének története. Szerkesztette: Ajtay Endre, vitéz Péczely László. Reé László kiadása, Budapest, 1936.

Szeptember 16-ától már jelentős erők vonulnak fel az ellenség arcvonalának erősítésére. Elkerülhetetlen a védelmi vonalak újraszakaszolása és a parancsnoklásban is változás történik. Az Apor-csoport parancsára (Op. Nr. 916/9 sz.) Jóny tábornok[37] átveszi a Hegedüs-csoport felett a parancsnokságot, Hegedüs ezredes átveszi a Hajnyi és Jäger szakaszt. Alárendelik „az I/5. gyalog zászlóalj (Moys őrnagy[38]), mely kocsikon az éj folyamán érkezik". A lövész csoportot Cziráky százados[39] veszi át. Az új szakaszbeosztás Moys őrnagy a Dorna völgytől a Munceselu templomig bezárólag: I/5. gyalog zlj., Vargyas százados[40], 5. honvéd huszárezred, kerékpárosszázad, 2 gyalog ágyú, 5 géppuska és 1 aknavető. Jäger főhadnagy a fenti határtól 1619 magassági pontig a neki alárendelt csendőr, pénzügyőr és törzscsapatokkal, Hajnyi százados csoportja fenti határtól eddigi északi határig marad, mint eddig. Szakasztartalék: 1 század 2. HH Klause, 1. szd 9. HH saját állásponttól". Nem a technikai részletek érdekesek ebben a szövegrészben, hanem, hogy a védelmi vonalban „bekényszerülnek" a katonai jellegű alakulatok emberei, meg a törzsszakasz is. Átmenetileg. Föllazulnak a kötelékek is.

Egyre többször és több szakaszrészen ellentámadások „próbálják" megakadályozni, feltartani, elriasztani a felderítést és zavarni a védelmi rendszer felállítását.

Szeptember 17-én a sokat emlegetett Ziegler zászlóaljat két ellenséges zlj. és egy üteg a Pietrosul lejtőjéről megtámadja. Másnap hajnalban a Sándor csoport „intéz támadást" a Pietrosul ellen, de támogatásra van szüksége. Jäger főhadnagy „utasíttatott táviratilag", hogy 40 emberrel támogassa a támadást. Jäger elindult, de a „csoport az 1721-es magaslaton beásott ellenség által megközelíttetett és az 1838 felé visszavonult, veszteség 2 halott, 3 sebesült".

Az 1637-től délre eső szakasz felett a parancsnokságot már délelőtt 1 óra 15-kor átvette Makay Gyula alezredes Moys őrnagytól. Alá rendeltek az 1/5. lövész osztály két századát és három géppuskáját is, erről Hajnyi századost táviratilag értesítették..

Szeptember 19-én délutánig kiderül, hogy a Pietrosul lejtőjén, az 1838-as magaslati vonalon jelentős ellenséges erőket vontak össze (becslés szerint 2-3 zászlóalj géppuskákkal), mi több „lövi a Maieresului-i állásainkat". Végül a kritikus helyzet megoldására közös támadás „rendeltetik el", amely aztán 22-én délutánra visszavonulásra kényszeríti a Pietrosul környékére felvonult ellenséget. Az Apor-csoport gratulált.

Az elmúlt napok eseményei és tapasztalatai további átrendezésre kényszerítik a védelmi arcvonal szakaszolását. A Neagra Şarului, a Gura Haitei és a Pietrosul magaslatok körletében nyüzsög az ellenség. Tóthvárady őrnagy járőre össztüzet kapott a Neagra Sarului alatt 2 géppuskából, a tüzércsoport pedig „a 1005 magaslattól északkeletre a mélyedésben" észlelt román gyülekezést és odatüzelt a 3/4 üteg.

A levegőben van az általános készület, a 11. honvéd lovashadosztály 26-án reggel „előreköltözik" a Pojana Negri melletti malomtól keletre. Még a tegnap reggel az Op. Nr. 2625/5 paranccsal a hadosztály elrendeli, hogy dandáronként állítsanak fel egy-egy vadászkülönítményt, de a költözéssel elfoglalt hadosztályparancsnokságtól csak 26-án reggel „veszik" a parancsot a dandárparancsnokságon. Azonnal el is rendelik Moys őrnagynak, Tóthvárady őrnagynak és

[37] Jóny László tábornok
[38] Moys Elemér őrnagy, 6. honvéd huszárezred.
[39] Cziráky Győző százados, 4. tábori ágyúsezred.
[40] Vargyas Andor százados, 3. honvéd huszárezred.

Hajnyi századosnak, hogy önkéntesek jelentkezését kérjék a különítmény felállítására. A dandárnapló feljegyzése szerint: „A jelentkezések alapján a vadászkülönítmény parancsnoka a 8. honvéd huszárezredtől az 5. ezredhez vezényelt Hajnik Pál, az 5. honvéd huszárezred hadnagya[41], helyettese Deák Lóránt[42] zászlós 9. honvéd huszárezred. Továbbá 5. honvéd huszárezredtől 20, 9. honvéd huszárezredtől 20, 7. honvéd huszárezredtől 10 ember, mint önkéntes jelentkező lett összeállítva". Délután 5 óra 20-kor a hadosztály visszatér a parancsra: „A v. kül. felállításától újabb erősítések beérkezéséig a Ho. eltekint."

Az erősítések között fontos a 3/22. hegyi ágyús üteg beérkezése Dorna Cândrenibe „mely 30-án a Gura Haiteien állásba jön" az 5/4. hegyi üteg helyére, amely „bevonul a 73. dandárnál lévő másik szakaszához".

Az egymást kereső járőrözés váltakozó sikerrel folytatódott 27-én is. Este 9-kor a Piciorul Haitii környékén egy Moys-csoporthoz tartozó járőr rajtaütött egy 30 főnyi román járőrön, „8 halottat ejtve őket elűzte", majd kénytelen volt visszavonulni egy 60-70 főnyi csapat elől, amely a Neagra patak völgyéből sietve a helyszínre érkezett. Negyed órával később Hajnyi őrnagy jelenti a dandárparancsnokságnak, hogy egy járőre a Neagra völgyben rajtaütött és szétvert egy ellenséges járőrt és egy 6 szekérből álló eleségvonatot, „mire elölről és oldalról megtámadtatott és visszavonulni volt kénytelen, mely alkalommal 8 embere elveszett". Másnap, a reggeli osztásra „bevonultak" az elveszett emberek.

A következő napokban az egymással szemben álló tüzérségi alakulat ismételt belövéseitől volt hangos a Pârâul cu peşte patak völgye és a Piciorul Haitii. A patak völgyében köves út építéséről „hangos beszélgetésről és karóverés" jellegzetes zajáról is tájékoztattak a kiküldött járőrök. Sejthetően a tüzéralakulatok felvonulását készítették elő.

Október 1-jén a 18. gyalogezred is „állást vett" a 1630 háton a Bistricioara (Kisbeszterce) feje Piciorul 1475-ig húzódó szakaszon.

Október 5. Az ezred védőállása kialakul (vázlat) az 5. és a 2. ezred között.

Október 6-án a hadosztály újra elrendeli a vadászkülönítmények felállítását. Talán az tette sietősen szükségessé a korábbi parancs felmelegítését, hogy a hadvezetés nem érti, hogy mi történik a „román vonalak mögött". Október 5-én a 73. dandár azt közli a Lauders csoporttal, hogy „tegnap" este 6 tájban egy felderítő repülő jelentése szerint „3 ellenséges zlj. 50 kocsival a 736 hídnál Vacaria Regelui áll, hozzá csatlakozva 3 km hosszú kocsioszlop Neagra felé menetben". A dilemma az, hogy „nem megállapítható" a jelentésből, hogy ezek az alakulatok jönnek, vagy mennek: „az ellenség látszat szerint csapatokat von el a frontból, vagy abban eltolásokat eszközöl, miért is minden eszközzel oda kell hatni, hogy foglyok ejtessenek további, az ellenséggel szoros összeköttetést tartani", hogy követni lehessen a mozgását. Majd a különítmények dolga levadászni foglyok után a terepet.

Október 10-ére kiderül a XI. hadtest Op. Nr. 904/4 sz. a „Gruppe Apor-nak küldött parancsából (elég későn!), hogy „a 4. román hadsereg visszavonulóban van Gyergyó és Csík felé és a 14. dandárja erős ellenállást tanúsít Gödemesterházánál". Persze jó lenne tudni, hogy az orosz és a román csapatok közötti összekötő alakulatuknak mi a szándéka, ezért az Apor csoportnak (ismételten!) elrendeli: mindent elkövetni, „hogy nagy értékkel bíró foglyok vallomása útján" fejtse meg az összekötő alakulatok „magatartását". Moys, Hajnyi és Tóthvárady: „a felderítés

[41] Hajnik Pál hadnagyot a 8. honvéd huszárezredtől vezényelték át az 5. honvéd huszárezredhez.

[42] Helyesen: Deák Loránd György 9. honvéd huszárezredbeli tartalékos zászlós.

erélyesen folytatandó!" Állítólag az 56. román gyalogezred és az ágyúk „ismeretlen irányba elvonultak".

Október 13-án óvatosan megkezdődik az előnyomulás. Egy nappal korábban ennek nyitánya, hogy a „306. gyalogezred részei a Pietrosultól északnyugatra lévő 1728 és 1935-öt kézbe vették". Du. 4 óra 30-kor a hadosztály Op. Nr. 2713/7 sz. írásbeli parancsa már el is rendeli az előnyomulást. A dandár naplóját követve a nap délutáni eseményei:

A 202 dandár előnyomul és balszárnya 14-én a Piciorul Haitii Kord. P. 1063 – 1559 vonalat igyekszik kézbe enni. Ezzel összhangban a Moys őrgy. alszakasz bezárólag a Piciorul Haitii 1554, 1775 Lucaciul vonalba tolandó előre. Felderítésre Moys szakasztól 100 fő gp-val és a dandár tartalék Apor század 40 főre kiegészítve és a Hajnyi alszakasz két gp-val rendeltetnek ki, Makay alezredes 14-én 8 óra de-ig a Moys és Hajnyi csoportok felett a parancsnokságot átveszi és a Gura Hajteien vesz állást. Op. Nr. 1113/8.

6 óra 45 délután 202 dandár közli, hogy 306. gyalog ezred fél zászlóalja 4 géppuskával a rf. Rekitisen áll, fél zászlóalja előnyomulásban Kelemen Izvorun, a Kikitorus csoport egy szakasza ellenhatás nélkül elérte az 1544-es magaslati pontot (rf. Dumitrachetól északra) ellenséges tábori őrsök állnak a Dl. Hajtiiben 1099-től 1000 lépésre, délnyugatra, és 1210-nél egy főőrs a Zollhausnál [vámháznál]. Op. Nr. 1113/9.

7 óra 15. Hajnyi századosnak elrendeltetik, hogy két gp-át átad Apor századosnak, az 5. ezrednek, hogy Apor századot kiegészíti 100 főre, tovább átadjon neki egy távíró járőrt és 8 lovast. Op. Nr. 1113/8.

8 óra 15. Gruppe Apor közli, hogy az 1. hadsereg a mai nappal Károly főherceg hadsereg arcvonal kötelékébe lép. Op. 1113/10.

10 óra délután Tóthvárady alszakasz jelenti, hogy holnap felderítésre három járőrt küld ki, melyek a sötétség beálltával vonulnak be. Op. Nr. 1113//13.

10 óra 35. Hadosztály közli, hogy a Kikitorus csoport holnap délelőtt 9 órakor kezdi meg előnyomulását, Moys őrnagy lépjen érintkezésbe, vele összhangban hajtsa égre előnyomulását.

Október 14-én a dandárparancsnokságnak csak a Cziráky tüzércsoport és a Tóthvárady alszakasz jelent.

Az események sora úgy, ahogyan az ezrednaplóba Naményi Koncz István százados, a 9. ezred lovasosztály (augusztus közepe óta I. félezred) parancsnoka feljegyeztette, illetve feljegyezte:

Október 15. Az osztály parancsot kap az 1005 kótáig előnyomulni. Az 1. és a 4. századdal délelőtt 8 órakor megkezdett és az 1005 magaslati pontot délelőtt 10 óra 10-kor elfoglaltatott. 2. század különítmény szolgálatba vezényeltetett (Tolnay főhadnagy) feladata az előnyomuló ezred előtt felderíteni. A 3. század 25 emberrel a 2. századot kiegészíti, egy lovas szakaszát (Csontos hadnagy) az ezredpság. rendelkezésére bocsátja. Délután 9 órakor az osztály parancsot kap a 2. honvéd huszárezredhez a Tinovul cel Nou „n" betűjétől kezdődőleg csatlakozást keresni és a Neagra patak völgyét megszállani. Felállítás 11 óra 55-kor befejeztetett. Ellenség folytatja visszavonulását. Tolnay század nagyon szép eredménnyel dolgozik. Felderítése mindenütt sikeres, harc árán 50 orosz ulánus foglyot ejt, egy orosz főhadnaggyal együtt.

Október 16. Délután 3 órakor az ezred parancsot kap a Neagra folyó vonalát átlépni és előnyomulni a covercai műúton a Mt. Mihaldului-on át és az 1499 magassági ponttól délre levő hegyhátat megszállni, a megszállás 12 órakor délután befejeztetett.

Október 17. Saját balszárnyunkon élénk tűzharc. A felderítés szerint oroszok és románok a szomszédos 2. honvéd huszárezred csapatait előnyomulásukban megakadályozni célozzák. Ennek ellensúlyozására a 4. század Schwitzer főhadnagy pksága alatt és Maczky százados 2 géppuskával a Mt. Rusului 1546 magassági pont felé egy átkaroló támadást intéz és dacára saját tüzérségünk, saját csapatainkra irányított tüzének elszánt és vitéz támadással az ellenséget a Mt. Rusului felé visszavetik. Támadás kezdete 11 óra 05-kor, befejezve délután 1 óra 30-kor. A 4. század halottakban 4 főt, sebesültekben 2 főt veszített. 3. század (Gyárfás főhadnagy) a dandárpkságtól az állásba bevonul. A 2. század (Tolnay) nehéz, de eredményteljes különítmény szolgálatából bevonul és tartalék az ezred pk. úr rendelkezésére.

Október 18. Beöthy hadnagy (13. gyalogezred), ki századával a Mt. Rusului és az 1399 között van beásva, jelenti, hogy az ellenséges nyomással szemben védővonalát megtartani nem bírja és jobb szárnya teljesen szabad. Segítésül Erdélyi szkv. 24 karabéllyal segítségére küldetik, hová az beérkezve a Beöthy jobbszárnya mögött, mint tartalék helyezkedik el. Oda beérkezett 7 óra 15-kor délután, 11 óra 35-kor délután a Schwitzer főhadnagy saját kezdeményezéséből kiküldött újabb járőrök jelentik, hogy az ellenség nyilván az éj folyamán támadást fog kezdeni. Tekintettel a laza védővonalra valamint arra, hogy osztályom balszárnya és Beöthy jobbszárnya között 3 km megszállatlan terület van. Az e területen álló tábori őrsök sűrítése elrendeltetett. Az esetleges támadás elfogadására elkészülten az osztály fedezékeiben várakozik.

Az október 19-ei védelmi csatáról Naményi százados úr harcjelentésben számol be az ezredparancsnokságnak:

> Védőállás. 1916. október hó 20. Az ezredparancsnokság szóbeli rendeletére a folyó hó 19-iki harcokról való jelentésemet – naplóm másolatát – felterjesztem. Harcjelentés
>
> Október 19. Du. 1 óra 05-kor a balszárnyon, kb. 800-1000 lépés távolságra levő tábori őrs felől, sőt attól északra is, szórványos, majd erősbödő puskaropogás hallható. A Gyárfás főhadnagy által az azonnal kiküldött soron kívüli összekötő járőr, balszárnyunktól északra mintegy 500 lépésre a tüzelve visszavonuló tábori őrsünkkel találkozott. Ahhoz csatlakozik, és egy szóbeli jelentést „hogy az oláhok balszárnyunkat a mögöttünk levő völgy felől megkerülni igyekeznek" küld. A tábori őrs visszavonulását nyomon követi az erdőből kitörő oláh tömeg. Ugyanakkor a 4. század arcvonala előtt levő tábori őrs is visszavonul a századjára azon jelentéssel, hogy a védővonalunktól keletre kb. 5-600 lépésnyire húzódó völgyfenék mozog és kb. 2 századnyi oláh készül támadásra.
>
> Ezen pillanatban már golyózápor zuhogott egész vonalunkra. A tisztek és legénység helyeiken vártak a céltárgyul megjelenő oláhokat. Balszárnyunkon mind hangosabbá válik a puskatűz, majd artikulátlan oláh zsivaj és üvöltés tette igazoltá azt, hogy Gyárfás főhadnagy csekély számú százada töredékével a 4-ik századra lassan visszavonult. Schwitzer főhadnagy azonnal áttekintette a helyzetet, elrendelte balszárnyának, a Gyárfás századdal együtt való visszavonulást, melyet Szabó szakaszvezető szakaszparancsnok igen nagy ügyességgel hajtott végre. Arcvonalunk e pillanatban egy nyugat felé hajló tompaszög képét mutatja. Az oláhok e kitérést az ő győzelmüknek vélik tulajdonítani, mert az erdőből, az olcsó győzelmet remélve, sűrű tömegben rontottak előre. E kedvező pillanatban szólaltak meg géppuskáink, melyeket Maczky százados, egyik puskától a másikig szaladva irányított. Formayer törzsőrmester a balszárnyon szakaszával megerősíti az arcvonalat. Ugyanakkor érkezik be gróf Toldalagi hadnagy szakaszával a tartaléktól és Sárossy őrmester, ki a jobbszárnyra a tompaszög

csúcsúba irányíttatik. Toldalagi gróf hadnagy a besietö tartalékkal rohamra ragadja az arcvonalat, mely szuronyharcot, huszárjaink a tisztek személyes példája után indulva, óriás és mindent legyőző elánnal kezdenek meg. A szuronyharc fényesen sikerül. Az oláhok az erdő mélyébe menekülnek. Tolnay főhadnagy e pillanatban százada maradékával a balszárnyon beérkezik, pillanatok alatt rendelkezik, a kézigránátok használatát elrendeli és megindul gépfegyvereink tüzétől kisérve, a futó oláhok után.

A völgyfenékből az üldöző huszárok visszatértek. Századparancsnokaim századaikat rendezték, sebesültjeiket, a közvetlen az arcvonal mögött működő segélyhelyre vezettetik, hol dr. Lénárd segédorvos nagy önfeláldozással, mit sem törődve veszélyes helyzetével részesítette sebesültjeinket az első segélyben. Védővonalam rendeződött. Elrendeltem a tölténypótlást, a parancsnokolási viszonyok rendezését. A századok eredeti állásaikban az ásott fedezékekben voltak. A tartalék Tolnay főhadnaggyal a szélső balszárnyon Formayer törzsőrmester lövészosztálybeli szakaszával arcvonalamat meghosszabbítja, és hevenyészett fedezékeken dolgozik.

2 óra 50-kor délelőtt Az arcvonalak előtt levő fülelő járőrök ismét visszatérnek azon jelentéssel, hogy az oláhok ismét támadásra indulnak. Tényleg a jelentések után sűrű golyózápor zuhogott felénk, melyet követett az oláh szuronyroham. Huszárjaink állva-tüzelve fogadták az oláhokat, kik oroszokkal voltak már körülvéve. Rövid, de véres szuronyharc után az oláhok ismét visszavonultak. A visszavonuló tömeget kézibombával és gépfegyverekkel üldözzük. Újra rendezkedünk. E második szuronyharcban tűnik ki Mesics Márton őrmester (4. századbeli) és Kuk Gánor 4. századbeli huszár hűséges és önfeláldozó magatartása. Az oláh roham forró pillanataiban, századparancsnokuk Schwitzer főhadnagy mellett állottak, kit egy oláh szuronnyal támadott. Az utolsó pillanatban a nevezett vitézek saját testükkel védelmezik parancsnokukat, és az oláhok leszúrják. Mesics őrmester 2 lőtt sebből vérzett. Maczky százados úr a második roham alkalmával az egyik lelőtt irányzójának géppuskáját átveszi, és azt maga szolgálja ki. A rendezés után kevés vártatva az oláhok harmadik makacs szuronytámadása is megindul. Ebben azonban már feltűnő sok volt, különösen a balszárnyon a kozákság részvétele. Ez a roham is összeomlott.

5 óra 45-kor délelőtt. A támadók véglegesen visszavonultak. Sebesültjeinket elrendezve, még az előttünk lévő terepet kikutattattam az esetleges sebesültek után, hol sűrű vérnyomok és kb. 50 oláh halott és 2 orosz tiszt igazolták a küzdelem sikeres voltát és hevességét. A reánk támadók 4 román gyalog századot és egy orosz kozák századot képeztek, mit sebesült oláh fogoly vallomásából tudtam meg.

Délelőtt 7 óra 20-kor felsőbb rendelkezés szerint, dél felé húzódva, állásainkat a Moys csoportnak adjuk át.

Naményi Koncz százados s. k.

Ami a harcjelentésből kimaradt azt megőrizte a napló:

Délelőtt 7 óra 20-kor felsőbb rendelkezés szerint dél felé húzódva, állásainkat a Moys csoportnak adjuk át.

Halottakban a 2. század 6-ot, sebesültekben 7-et vesztett. A 3. század 1 halott, 3 sebesült, 1 eltűnt. 1. lovas század: 2 halott, 6 sebesült, 1-ső lovas század 1 idegbeteg.

Az ezred parancsnok úr nehéz küzdelmeink jutalmazásául szép buzdító beszéd kíséretében a legénység színe előtt a következőket soron kívüli előléptetéssel: Erdélyi József 1 századbeli szakaszvezetőt címzetes őrmesterré, Szűcs József, Jakab Ignác 2. századbeli tizedeseket szakaszvezetőkké, Gál Márton huszárt (2. század) tizedessé, Németh Mihály (3. század) huszárt tizedessé, Vargyas Mihály (4. század) szakaszvezetőt címzetes őrmesterré. Németh István tizedest (4. század) szakaszvezetővé jutalmazta meg.

Október 24-éig viszonylag nyugalom volt. Október 24-én az oroszok ismét betörtek a 9. huszárezred állásaiba, de az ezred 25-én megint visszafoglalta azokat. 26-án a 2. ezrednél támadott az ellenség. Itt a huszárok nem csak visszaverték őket, hanem ellentámadásba mentek át és elfoglalták az arcvonaluk előtt lévő Mt. Jalovit magaslatot.

Egy forró hajnal története, pár nappal később, percről percre a hadosztályparancsnokság hadműveleti jelentéseiből[43] betű szerint:

Harcinapló 1916. október 24.

4 óra 30: Tüzérségi megfigyelő jelenti, hogy 1571-ről 1499[44] felé ellenség mozog. Ghiczy jelenti: főállás birtokunkban.

4 óra 35: Szilassy értesíti Veress századost és kéri a 3/22 üteg azonnal hasson Jalovitra.

4 óra 40: Hegedüs ezredes jelenti inat ellen roham indul.

4 óra 48: Czeke jelenti az eseményeket a Luxkalifnak: 4h délután 4 ellenséges század Jalovitra 1916 benyomult, előretolt állásban lévő táb. őrsöt visszanyomta. 1571-nél erős harc. 1 löv. század HH2 + 2 géppuska Panaciról Mt. Mehailetului-on át előretolatott. 4h 30 délután D. Vinatnál ellenség támadásra indult. Itt a helyzet még nincs tisztázva.

4 óra 50: Hegedüs jelenti: 9. ezred 1571-ről a völgy felé visszament. Valérián beérkezik, oda lesz irányítva.

4 óra 52: Szilassy ezt jelenti Uhliknak (73. dandár) Uhlik kéri, ha visszavonulás lesz, élelmet küldjünk neki a Jägerhaushoz.

5 óra 05: Hegedüs jelenti: hogy Valérián elindult keletre, 15 perccel előbb a visszavonulók fölvételezés és völgy elzárás.

5 óra 05: Emmingernek jelentette Szilassy, hogy 1571-be betörtek.

5 óra 08: Palesco 1476-ról 1499-re előnyomulóban.

5 óra 10: Szilassy jelentette Redlichnek: betörés 1571, Palesco előnyomulási parancsa és Valérián előnyomulási parancsa és feladata bejelentetett.

5 óra 18: Hpt. Emmingernek pontosan közölve: Palesco 1476-ot még nem érte el, csak a parancsa az, hogy 1476-ról 1499-re előnyomuljon (Szilassy).

5 óra 22: Tóthváradynál az összeköttetés századaival megszűnt, századairól semmit sem tud. 5. ezred helyén van, balszárnyát bekerítették a románok. Brunhuber jobbszárnyán harc megszűnt, ő próbálja a 9. ezred visszamenő részeit felfogni. Parancsnokok (ezred) helyükön. Egy hadnagy jelenti, hogy románok Jalovittól ny-ra, a dombon lefelé jönnek (nyugat felé). Ghyczy jelentése.

5 óra 28: Kokányi (3. ezred löv. osztály + 2 géppuska) beérkezett. Hegedüshöz irányítva. (jelenti 3. ezred parság.)

5 óra 30: Palesco 5 óra 30-kor 1476-ra beérkezett.

5 óra 45: Czeke helyzetjelentést ad 73-nak.

5 óra 50: A 73. dandár egyetlen tartaléka a kerékpáros század Ennek nincs lövőszere és élelme. Calimanel kézben, csak a 9. ezred állása benyomva. Szelke százados 110 karabéllyal 1399-en át 1499 felé jön (5 KTD) itten egyesül Palesco századdal.

6 óra 40: Valerián parancsot kapott, hogy 1387 felé előre menjen.

6 óra 50: Czeke Ghyczynek: Hegedüs ezredes feladata 1571-et újból kézbevenni. Ezen célból rendelk. bocs. Palesci század, Szelkeo 110 k + 2 gépfegyver, Szinay század és Valerián 2 lovas század és mindazon erők melyeket 73. nélkülözhet (valószínű két lovas század). Lehetőleg 2-ös átkarolással hajtsa új ellenakciót végre. Hogy milyen erőket kapnak az 5. ezred balszárnyára még kérdés.

---

[43] HL II. 231. Hadműveleti iratok. 43. doboz. Harcjelentések.

[44] Szintmagasságokat jelző számok.

7 óra: Czeke Uhliknak: Fentiek közölve tájékoztatásul. Vadas 2. lovas század ellentámadásra rendelkezésére bocs. A Luxjuwel 73.

7 óra 30: Czeke Hegedüsnek: 2 lovas század rendelkezésére bocsáttatik.

A ezrednaplóból tovább:

Október 24-én az osztály 500 lépésre, délre eltolt új állásban védő vonal berendezésén folytatólagosan dolgozik du. 3 órakor a völgybe előre küldött figyelő járőrök jelentik, hogy a sűrű köd miatt látni ugyan nem, hanem hallani gyanús mozgást, kisvártatva az osztály arcvonalát a völgyből a védővonalra törő román, orosz nagy erők támadják, előbb gépfegyver és puskatűzzel, majd kézi bombával. Jobb szárnyamon a szomszéd védő szakasz balszárnyát az én megtámadtatásommal összhangban feltaszítják és azok az Mt. Jaloviton lévő előre tolt állásukat elhagyják. Nyitott jobb szárnyom fedezésére a 2. századot, mint tartalékot ugyanoda bevetem, de az előre törő ellenség sűrű sorait megállítani nem képesek e pillanatban az 1-ső század arcvonalát áttörik és úgy engem, mind az ezen századot, mind a másik századot közvetlen az állás mögött lévő meredek völgybe letaszítják. 3. és 4. század a vehemens nyomás következtében állásait szintén elhagyja és az állásaik mögött a 1499 délre húzódó dombsort foglalják el.

Az ellenség látható nagy veszteségei dacára is 1-ső és 2. századot tovább üldözi gépfegyver és puskatűzzel Coverca 939-től nyugatra 3 km-re a visszavonulók gyülekeznek és a segítségül oda beérkezett Valerián osztály 2 századával (3 honvéd huszárezred) parancsnokságom alatt egyesülve előre nyomul még 2 km-re és a 1476 és a 1387 vonalában az Mt. Jalovit 1616 Covercai vízvonalat elzárja. A felállítás és a két szárnyon való összeköttetés du. 10 óra 40-kor befejezést nyert.

Október 25. Védőállás a 1476 és 1387 vonalában Covercától nyugatra 4 km-re, a víz vonalánál. Délelőtt 7 órakor a dandárparancsnokságtól érkezett parancs szerint a 9-ik ezred különböző századaiból összegyülekezett 130 karabéllyal a Makay csoportnál jelentkezni beérkezem a Mt. Jalovit 1616 és M. Calimanel 1647 magaslati vonal közepétől nyugatra, másfél kilométerre álló alpesi kunyhóhoz, délelőtt 10 órakor, hol du. 4 órakor a 9. honvéd huszárezred lövészosztálybeliek a Mt. Jalovitról délre húzódó védővonalba irányíttatnak, míg a lovas osztálybeliek rendelkezésre maradnak, Du. 8 óra 50-kor a 3. és 4. század legénysége és miután a 2. honvéd huszárezred által állásaikból felváltattak, hozzám bevonulnak 11 óra 50-kor a dandárparancsnok úr parancsára az osztály, mint dandár tartalék a D. Vinat 1647-tól nyugatra 1 és fél km-re a völgybe eltolatik. Új álláspontjára indul 26-án délelőtt 8 órakor.

Október 26-án délelőtt 4 óra 30-kor a második század a lövész osztály védő állásainak sűrítésére rendeltetik. Kovács százados osztályparancsnok rendelkezése alá. Az osztály délelőtt 9 óra 30-kor D. Vinat 1647-től nyugatra 1 km-re a völgybe, tartalék viszonyába beérkezik.

Veszteségeim a folyó 24-i harcokban: *1. század* 1 halott, 7 sebesült, 1 eltűnt. *2. század* 2 halott, 4 sebesült, 1 eltűnt. *3. század* 1 sebesült, 7 eltűnt, 2 zúzódás. *4. század* 3 halott, 11 sebesült, 4 eltűnt.

Október 27. Nyugalom.

Október 28. Nyugalom. Az 1-ső század az osztály törzsálláspontjánál tartalékban, 2. század és 3. század az Mt. Calimanelen a lövészosztállyal együtt védőállásban. 4. század az átszervezés következtében feloszlattatott Morvay főhadnagy az első századhoz, Schwitzer főhadnagy az 1-ső lövész századhoz osztatott be.

A vége az eseménysornak, hogy: október 26-án a Mt. Jaloviton volt az ezred!

És ez volt a kitűzött feladat is, illeszkedve az 1. hadsereg előnyomulását kísérő a XI. hadtest déli szárnyának harci feladataihoz. A „védelmi vonal" a Dorna Vatra–Dragiosa útig előrement, de feladata továbbra is a Dorna Vatra, illetve a Borgói-hágó feltétlen kézbentartása maradt. Ennek a feladatnak a keretében az Apor-csoportnak (Apor altábornagy), amelyhez a 11. lovashadosztály tartozott, a Dorna Vatra–Dragiosa úttól keletre levő Mt. Rusului és a Mt. Şarului magaslatokat kellett még elfoglalni. Délután mindkét magaslat a támadók birtokában volt.

Állásharc és előnyomulás volt tehát az október végi napok jellemzője.

Novemberben gyalogság váltotta fel a lovashadosztályt. A honvédhuszárokat Dorna Vatrára irányították és innen Iacobenibe szállították. A lovashadosztály csapatai Cârlibabatól délkeletre, az Aranyos Besztercétől északra, közel másfélezer méteres hegyeken rendezkedték be védelemre. Az ezred, a hadosztály balszárnyán, az 1350 méteres Fruntea hegy északi lejtőjét szállotta meg.

A 11. honvéd lovashadosztály november 17-ig állandóan szilárdan tartotta a fontos Jalovit magaslatot, ekkor felváltották és 23-án a Ciocăneşti-től északra levő Botosul magaslatot és a Dudul hegy déli nyúlványát szállta meg. Déli szomszédja a 8. lovashadosztály, északi szomszédja az 59. gyaloghadosztály. A védelmi szakasz itt is igen kiterjedt volt, ezért a hadosztály 2 népfelkelő zászlóaljat kapott erősítésül. Az egész arcvonalon állandó volt az élénk járőrtevékenység és a tüzérségi harc.

November 28-án megindult a hatalmas csata az Úz völgyétől egészen a Jablonica szorosig. A 7. hadsereg majdnem egész vonalán a legelkeseredettebb harcok folytak. Az oroszok itt minden erejükkel az Aranyos-Beszterce völgyében lévő Jacobeni – Cârlibaba országútra akartak előretörni. A Mestecăneşti állásért 6 orosz ezred küzdött. Innen délebbre, a Papp-dandárnál tízezer ember védte állásait háromszoros túlerővel szemben. Az I. hdt-nél, amelynek kötelékébe a 11. lovashadosztály tartozott, hősiesen verekedett a Dedul hegyháttól északnyugatra lévő magaslatokért és Cârlibabatól északra. Az orosz tömegrohamok változatlan erővel tartottak. Amikor pedig december 4-én a támadások hevessége csökkent, ellentámadásokkal számos elfoglalt állást foglaltunk vissza.

A 11. lovashadosztály december 8-án és 19-én a Ciocăneşti-től északra levő Botosul magaslaton és a Dedul déli nyúlványán lévő állásokban heves ellenséges támadásokat vert vissza.

VII. 1917 – Bukovinában. Állásban és előnyomulás

1917. januárban, amikor a 12. gyaloghadosztály váltotta fel a délre zárkózó 8. lovashadosztályt, a 9. honvéd huszárezredet a 12. gyaloghadosztályhoz csatolták. A huszárok igen nagy támogatást jelentettek a gyaloghadosztálynak, amit az is bizonyít, hogy a 9. honvéd huszárezredet a lovashadosztály ismételt kérésére sem váltották ott fel, hanem egészen június közepéig tartották maguknál.

Naményi-Koncz István százados feljegyzései között találtam két szöveget, amelyek a megelőző bekezdés mondatait értelmezik, tényszerűsítik:

1917. január 6. Állások továbbépítése és megerősítése! Felsőbb parancs folytán a valóságos ezredparancsnok Tóthvárady-Asbóth István őrnagy a védőcsoport tartalék parancsnoksággal bízatott meg, a védőállásban lévő ezred parancsnokságát a valóságos lovasosztály parancsnoka, Naményi-Koncz István százados, a lovasosztály parancsnokságot az állásban az 1-ső lovasszázad parancsnoka, Mezriczky Károly százados vette át. Az 1-ső lovasszázad helyettes parancsnoka lett szabadságáról éppen aznap bevonult Csontos Elek 3-ik lovasszázadbeli tartalékos hadnagy. Harci esemény nem volt. Az egész vonalon nyugalom és csend.

Ez volt az általános a „napi helyzetjelentésekben".

Január 27-én viszont egymásnak feszült, pozíciócsatát vívott a két oldal, fájdalmasan sok áldozattal. Naményi százados így jegyezte fel a nap történéseit: Délelőtt 1 óra 30-kor munkáról szállásra készül az ezred. Délelőtt 9 óra 45-kor a 12 ITD[1] parancsára a lovasosztály (az egész ezred) harckészültségbe helyeztetik, majd 10 óra 30-kor a 1234-hez elindul, és oda 12 óra 10-kor meg is érkezik, s ahol az ezred az ott már erődítési munkálatokkal foglalkoztatott lövészosztállyal megalakult. Délután 3 óra 15 p-kor az ezred parancsot kap, hogy mint tartalék a Vale – Putna – Jakobény (Iacobeni) vasútvonal fölött levő saját támaszpontunk ellen operáló orosz erőket ellentámadással vesse vissza. Az egész ezred a vett parancs szerint az előnyomulást megkezdi és tekintettel arra, hogy az előnyomulási irányt az ellenség pergőtűz alatt tatja, az egész ezred széles rohamalakzatba tagozódik, és pedig a jobbszárnyon a lövész, balszárnyon a lovasosztály, arcvonal mögött a lovas géppuskás század. Amidőn az ezred jobbszárnyával a 1169 magasságba, és a jobbszárny felől Bukonmar önkéntes légió harcossal visszaözönlenek, miközben az oroszok előnyomuló arcvonalunkat a 1169-ről és az attól északra húzódó saját állásunkból oldalazó puska- és géppuskatűzzel borítják el. Ez történt délután 4 órakor. A lövészosztály azonnal ellentámadást intéz, és az oroszokat ismét kiveri az állásainkból. A lovasosztály előnyomulását a rendelt irányban folytatja, azonban az 1169-től északnyugatra mintegy 3 km-re, ellenséges puska- és géppuskatüzet kap, ugyanakkor ellenséges rakétajelzések

[1] A 12. (krakkói) gyaloghadosztály, parancsnoka január végéig Alfred Edler von Hinke altábornagy**,** februártól Stanislaus von Puchalski altábornagy.

után a lovasosztályt pergőtűzzel árasztja el az orosz tüzérség, majd a zu Puciv „s" betűje felől a lovasosztály felé özönlő, már állásainkat áttört orosz erőkkel tűzharcba keveredik.

E tűzharc az áttekinthetetlen terep miatt némely helyen kézigránát harccá fejlődik. Az elfoglalt állást tartjuk, amidőn a parancs érkezik, hogy az ezred vonuljon vissza a 1234-től nyugatra záró állásba, ahol védőállást vesz. A lovasosztály fokozatosan visszavonul, új állását elfoglalja 7 óra 30 p-kor, délután

Veszteségek a következők: sebesült 24, eltűnt 1, halott 2, megbetegedett 2.

Ez a „mi arcvonalunkon" fontos egymásnak feszülés egyik mellékági próbálkozása annak az áttörési kísérletnek, amit a cári Oroszország, minden erejét összeszedve, a front északi, német vonalai ellen megpróbált. Egy hónapos kétségbeesett presztízsháború, ha szabad ezt így mondani. A sikertelenség és a belső elbizonytalanodás ezt követően feje tetejére állította tavasz keltére Oroszországot. A februári „forradalom", s ezt követően az orosz kormány március végi bukása, majd a cár lemondása, a belső viszály és az erők újrarendezése szusszanásnyi időt adott nekünk a szükséges előkészületekre. A mai, nagyon civil "szusszanásnyi idő" a korabeli helyzetben és szóhasználatban, lényegében július utolsó harmadáig tartó hadműveleti szünetet jelent. Nem tétlenséget, mint ahogyan később, egy külön fejezetrészben olvasni fogjuk.

A szünetidő jó alkalom arra, hogy nézzünk bele néhány dokumentum segítségével, a front mögötti történésekbe.

Átszervezik a lovasságot

Anélkül, hogy az összefüggések részleteibe belemenjünk néhány, talán lényeges, kiragadott példa általában a lovassági fegyvernem belső életének az átalakítására, még a márciusi teljes átrendezés előtt.

A lovak, s főképp a vezetéklovak dolgai az egyik ilyen tárgykör, amelyet az új helyzetben át kellett gondolni, s ezt részben a hegyvidéki terepviszonyok, az 5., illetve a 11. lovashadosztály feladatainak a teljes megváltozása „kényszerítette ki'.

A honvéd főparancsnokság már korábban elgondolt, de csak 1917. januárban kiküldött a honvédkerületekhez egy átfogó tervet[2] arra, hogy mi történjen, hogyan hasznosítható a vezeték ló állomány átmenetileg „fölöslegessé" vált hányada. Nagy léptekkel haladva: két lehetőség nyilvánvaló: felhasználható mezőgazdasági célokra, illetve a pótszázadoknál lévő újoncok kiképzésére. Békeidőben eleve így van (volt) ez.

Az említett irat rendelkezik arról, hogy a két hadosztály vezetéklovai melyik körletekbe „helyeztettek vissza". A 11. lovashadosztály vezetékló csoport parancsnokság állomáshelye Érmihályfalva[3], az ezredek vezeték lovai pedig az Érmellék községeiben, illetve Biharban „helyeztetnek el". A marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred lovai Vámospércsre[4]. Minden pótszázad ezrede vezetéklovainak állomáshelyére a két hasznosítási szempontnak megfelelő, „két lovas pótlás sorványt", azonmód „sürgősen menetkész állapotba" kellett, hogy helyezzen. Mit

[2] M. kir. Honvédelmi Miniszter. 589. szám/eln. 10-1916. Budapest, 1917. évi január hó 10-én. HL. II. 409. 6. sz. doboz. A 24. honvéd lovasdandár iratai

[3] Érmelléki település, határváros a romániai Bihar megyében. Román neve (Mihai Viteazul) nyilvánvaló félreértés okán Vitéz Mihály Erdély fejedelmére utal.

[4] Ma város Hajdu-Bihar megyében (Magyarország) Debrecen és Érmihályfalva között feleúton.

jelent az, hogy sorvány? Esetünkben egy 50 főből kialakított menetegység 1 tiszt és 6 altiszt „kíséretében". Az egyik sorványt február elejére a pótlás fölötti legénységi állományból kellett kiállítani. A kiválogatás fő szempontja, hogy olyan „képzési fokú" emberekből álljon, hogy március végére, szükség esetén, az ezredéhez beosztható legyen. A másik sorvány, amely „előreláthatólag május elején kerülhet elküldésre" olyan legénységből kell összeállítani, „melynek kiképzése kevésbé előrehaladott".

Hogy félreértés ne essék „Szigorúan tilos a kiképzési sorványt oly dolgokra alkalmazni, mely a kiképzést hátráltatja pld. Laktábormunkára, lóápolásra, vezénylésekre stb." E végből nem szolgáltathat a kiképzési sorványoknak a vezetéklovakhoz való küldése okot arra, hogy a vezetéklovaknál lévő öreg huszárok az ezredhez (az arcvonalba) bevonultattassanak." Ezek szerint volt rá példa.

Honnan került ki a fölös számú vezeték ló? Például a vonatrendezésből, ami ugyancsak tárgya a tavaszi átszervezési folyamatnak.

A 9. honvéd huszárezred „leadási kötelezettsége"[5] 8 legénység, 20 vonatló és 6 málhásállat, 11 kincstári és 14 országos jármű volt. Az intézkedés megemlíti, hogy „a málhás állat lépcső az átszervezés folytán a közeljövőben fel fog oszlani, a honvéd huszárezredek az oda vezényelt lovakra immár nem számíthatnak". Tovább idézem az intézkedés szövegéből azt a részt, ami a lófelesleg elosztásáról szól ugyan, de igén érdekes részleteket is tartalmaz a majd sorra kerülő „tavaszi átszerezésről":

> 3.) A vonatrendezés következtében a csapatvonatnál megmaradó lófeleslegek felhasználása:
>
> a.) a rögtönözött hegyi vonat az előírt létszámra (honvéd huszárezredenként 40 felszerelt málhás állat) kiegészítendő. Felesleges hegyi felszerelések a hadosztályparancsnokságnak okmányokkal beszolgálandók, hiányzó felszerelések igénylendők.
>
> Az ezen felüli kis fajtájú lovak a 8 puskából álló lövész géppuskás század teljes állományának kiegészítésére és a csapatvonat előírt létszámára felhasználandók. (Egy 8 puskából álló lövész géppuskás osztag teljes lóállománya: 28 málhásállat, 26 vonatló, 1-1 hátasló a századparancsnok és az 1 szakaszparancsnok számára. Ezen lóállományból a 2. kiegészítő szakasz 4 málháslovat és 6 vonatlovat magával fog hozni.)
>
> b.) A fölös számú nagy lovak első sorban a lovas létszám emelésére használandók fel.
>
> A lovas géppuska századok 2. fejlesztési szakaszaihoz lópótlásul az ezredek 26 nagy lovat a csapatvonat állományából vissza tarthatnak.
>
> A lovas létszám emelésére szánt nagy lovaknak a vezetéklovakhoz való hátratolása haladéktalanul előkészítendő.

Az intézkedés – természetesen – jelentésköteles volt, ezért egy akkurátusan összeállított táblázatot is mellékeltek később melléje, amit az első, beérkezett jelentések után azonnal korrigálni helyesbíteni kellett. Az új táblázat „megjegyzései"[6] között van néhány, amelyek a géppuska századok állományáról tájékoztat. A géppuskaszázadok, a majd gyalogosított lovas alakula-

---

[5] M. kir. 11. honvéd lovashadosztály parancsnokság. Op. Nr. 8/47. Vonatok rendezése. Táboriposta 13. 1917. február 5. A 24. honvéd lovasdandár intézkedése Op. Nr. 1411/8e. HL II. 409. 6. doboz 41-42. lap.

[6] M. kir. 11. honvéd lovashadosztály parancsnokság. Op. Nr. 8/60. Tábori posta 433. 1917. február 11. A 24. honvéd lovasdandár intézkedése Op. Nr. 1411/8f. HL II. 409. 6. doboz 43. lap.

tokban, mint látni fogjuk alább, a július-augusztusi előnyomulás krónikájában fontos szerepet játszanak nemcsak a támadó műveletekben, hanem az állások védelmi rendszerében is.

Rövid ideig még külön lovas és külön lövész géppuska századok maradnak.

A lovas géppuska század csapat állományába 6. db. kétfogatú „lövőszerkocsi tartozik". A lövész géppuska század járműállománya: 1 mozgókonyha, 1 konyhakocsi, 4 kétfogatú lövőszerkocsi (tkp.: hegyi lövőszertaliga, kis fajtájú lovakkal, tandem-fogatolással), 2 felvételező és 1 málhakocsi. A lovas géppuska századok harcvonalbeli lóállománya 6 puska mellett 96 ló, ehhez a 4. szakasz lólétszáma 26 ló. Ehhez még hozzá számítandó: a tiszti tulajdonú lovak. A lövész géppuska századnál 8 puska mellett 2 tiszti hátasló, 24 málhásállat, 4 tartalék málhásállat és 8 kis fajtájú taligahámos ló. A lovas géppuska század két lovasított fegyvermestere és a lövész géppuska század 3 gyalog fegyvermestere a „csapatállományra számít".

Külön intézkedés tárgya az ütközetvonat[7]. Az indoklás kézenfekvő: „A nehéz utánszállítási viszonyok folytán a Bistritz völgyben[8] csakis a feltétlenül szükséges lóállomány fog meghagyatni. Az ezen felüli összes lovak és járművek a Szamos-völgybe fognak hátratolatni, mely célból az eleségvonat-parancsnokság már utasíttatott, hogy a magyarnemegyei körlet szemrevételeztessék." A szemrevételezés azt jelenti, hogy a fölös állomány ellátásának a lehetőségeit előírásszerűen kell majd biztosítani. A huszárezred „elül levő ütközetvonatának" átszabott ló- és jármű állománya: összesen 40 jármű, 108 nagy ló és 64 kis ló. Civil fogalmaink szerint kb. 2 kilométerre elnyúló sor: 2 mozgókonyha, 2 konyhakocsi, 13 lövőszeres kocsi, 10 felvételező kocsi, 2 eü. anyag kocsi, 2 tiszti étkezde kocsi, 2 eligazítási kocsi, 1 betegszállító kocsi, 1 robbantószer kocsi, 1 távbeszélő kocsi, 4 lövőszeres taliga és 56 málhásállat. A mozgókonyha négyes fogatolású, az összes többi kétfogatú. Külön 56 málhás ló és legfennebb 20 ló küldöncszolgálatra és tiszti hátasnak.

A pótlási ügyek vezetője 1917. március 6-i Res. No. 306.033/Ers. gr. jelentése szerint a legénység és a lovak pótlása már a legnagyobb nehézségekbe[9] ütközött. Hiányzott a ló az ország belső életéből is, ezért volt fontos még a hadrendi átgondolás előtt „rendezni" az állomány dolgait. Az 1917. március 13-án kelt 39.230. Op. számú hadseregfőparancsnoksági rendelet közölte, hogy így legfelsőbb döntésre az 1., 2., 4., 5., 6., 8. és a 10. lovashadosztályokat teljesen gyaloghadosztállyá kell alakítani. A felsorolásból feltűnően hiányzik a 11. lovashadosztály, amelynek hadrendjéhez tartozott a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred. Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy a honvéd lovashadosztályok közül az volt az egyetlen, amely lovon maradt. Természetesen sok átalakítással, de lovon.

Az említett rendelet szerint az átalakított hadosztályok ezredei két osztályra tagozódtak, egyenkint 2-4 századdal (minimum 120 karabély). Mindkét osztályhoz egy-egy géppuska század

---

[7] M. kir. 11. honvéd lovashadosztály parancsnokság. E. Nr. 154. Lóállomány csökkentése a Bistritz völgyben. Az I. hadtest Op. 45/4. sz. rendelete alapján. Tábori posta 433. 1917. február 16. HL II. 409. 6. doboz 233. lap.

[8] A Beszterce v. Aranyos-Beszterce folyó felső folyásának völgye (Valea Bistriţei, Románia).

[9] A lóutánpótlás hiánya már régen szorító gondja a honvéd főparancsnokságnak. Hegedüs Pál ezredes Háborús jegyzeteiben (HL TGY 596. 23. p.) Jóny tábornokra, a 11. honvéd lovashadosztály parancsnokára hivatkozva jegyzi fel február 7-én, hogy: „a hadtestnél február hóban 1000 ló pusztult el hiányos táplálkozás folytán." És még csak egy hét telt el februárból!

tartozott egyenkint 4 géppuskával. Közvetlen az ezredparancsnokság alá tartozott egy gyalogágyús szakasz, egy műszaki század és egy lovas telefonszakasz. A lovas és a lövész elnevezések megszűntek, két félezred alkotta az ezredet, a két megnevezés viszont sokáig együtt élt, a későbbi szövegekben ez a magyarázata a felváltva előforduló megnevezésnek. A fegyverzet és a felszerelés azonos lett a gyalogságéval.

Az eddigi lovas tüzérosztály a jövőben 3 ágyús és egy tarackos ütegből állt, mindegyik üteg 6 (nem lovas) löveggel. Ezeket az osztályokat később „lovas tüzérezredekké építették ki (4 tarackos és 2 ágyús üteggel). Az átalakított hadosztály vonatát és intézeteit is, mint korában olvashattuk, megfelelően átalakították, úgyhogy azok állománya egy gyalogdandáréval lett egyenlő.

Minden lovasezrednél csak egy 25 lovasból álló szakaszt hagytak meg. Ezeket egy századba vonták össze, és mint hadosztálylovasságot alkalmazták.

Az 1917. május 1-jén kelt 40.500 op. számú AOK[10] rendelet a hadosztálylovasságot mindenhol egy századra csökkentette. A törzsszakaszt a gyalog- és lovashadosztálynál feloszlatták. Ezekből a 4. lovas lövészezredet, illetve egy 12. lovashadosztály állítottak fel.

A tisztek közül csak azok tarthatták meg lovaikat, akiknek a gyalogsági beosztásuknak megfelelően szolgálati ló volt illetékes. A többi lovat a póttesthez kellett visszaküldeni. A lovastiszteket nagy számban osztották be a gyalogcsapatokhoz.

Három hónap múlva, a nagy nyári előnyomulásban már ebben a felállásban találjuk a csapategységeket az arcvonalban, illetve a front mögött.

Alkalmi történetek hadműveleti szünetben

A nagy átrendezési lázban, a védelmi vonalon és mögötte a viszonylagos nyugalmi időben elkerülhetetlenül adódnak olyan helyzetek, amelyben történetek születnek. Vannak függelmi fegyelmezetlenségek, lógás feltétlenül, mint később, az őszi nagy nyugalom leírásában majd olvashatjuk, de szinte napi olyan is amelyek, ha szabad így fogalmazni: civil maradványok. Vagy inkább helyzeti tapasztalat adta túlélési esélyek? Ilyen is, olyan is, teljesen mindegy, a „kivizsgálás" szigorral történik. Így aztán fennmaradt a nagyon hiányos iratanyagban néhány apró történet, ami a napi jelentésekben nem, de le- és feliratokban, jelentésekben, egyéb iratban mégis-csak megmaradt és elbeszélésre érdemes.

Egy március 3-ára keltezett katonai fogalmak szerinti jelentésben, dr. Bernáth József hadnagy távíró szakaszparancsnok jelenti az ezredparancsnokságnak, hogy „a Batcán, a dandár nappali megfigyelőhelyéhez vezető távíró vonalból, március 2-án 350 méter hosszúságú részt kivágva találtam". Azonmód saját hatáskörben nyomozni kezd és megállapította, hogy „a fához kötözött gyalogsági kábel erőszakos úton, fejszecsapással távolíttatott el" és hogy „a hóban látható lábnyomok arra a gyanúra engednek következtetni, hogy a kábel kivágást a 2. honvéd huszárezred lövészosztályához tartozó huszárok követték el". Az ezredparancsnok másnap szolgálati úton a dandárparancsnokság rendelkezését kéri az ügyben, mert „a világítási célokra megrongált és hiányossá vált telefon vezeték a harckészséget nagyban csökkenti", és amennyiben a távíró járőr saját körletében ilyen hosszú dróttal gyakran nem rendelkezik, „a vezetékkiépítése hosszú időt vesz igénybe". Megindul a keresés, kutatás, a lövész osztály parancsnoka is

[10] Armeeoberkomando – osztrák–magyar Hadseregfőparancsnokság

utasíttatik, „beható vizsgálat és jelentéstétel végett". Ismerős, a 9-esektől átvezényelt Palesco Jenő százados, a lövész osztály parancsnoka. A százados úr március 6-án nem kis felháborodással jelenti, hogy minden távírójárőrparancsnokot kihallgatott „és azok közül senki, még a vezeték fennállásáról sem tudott". Aki netán felépítette, az nem jelentette a vezeték felállítását „így erre felügyeletet sem gyakorolhattam" – írja Palesco. Végkövetkeztetése: „Tehát az elveszésért senki felelősségre vonni nem lehetett." Elveszést ír, ami azt a sanda gyanút kelti, hogy a kábel üzleti ügyletben veszett el, a „fejszevágás" hamis nyom. Hegedüs ezredes, a dandár parancsnoka persze nem fogadja el ezt a „jelentést" és „oktatólag" megdorgálja („nevezett századosnak tudomásul kell venni …") és elrendeli, hogy szintén oktatólag a legénységnek a legnagyobb komolysággal dolgozzák fel a történetet. A kábel persze nem került elő.

Hasonló eset (kincstári tulajdon illetéktelen eltulajdonítása) a 9. honvéd huszárezred lovasosztály gazdasági hivatalának, magyarnemegyei[11] körletében történt. Névtelenül feljelentették az ezredparancsnokságon a málhavonathoz beosztott Kovács András és Schmidt Márton huszárokat, hogy „kincstári anyagból dolgoztak a civil lakosságnak". Tényszerűen: nyakszíjat varrtak a görög katolikus pap kutyájának. Május 2-án Deutsch Béla I. osztályú számvivőtiszt vallomása szerint a két huszár (civilben mind a kettő „suszter") „az ezred lovainak szükséges szálas takarmány beszerzését végezte".

Kőfarkán, ahol Deutsch havonta csak kétszer tartózkodott, amikor felvételezett, tudomása szerint a két suszter lóápoló volt. Vallomása szerint a málhavonat raktárában „egyáltalán nem volt semmiféle anyag, miből civilnek dolgozni lehetett volna". Az kiderült, hogy a susztterek felmentek a számvivőtiszt szállására és ott az indulás időpontja felől érdeklődtek. Tovább idézem a szöveg érdekessége okán a vallomástevőt: „több civil is volt (ti. a szálláson – sz.), kik a szállásadóm rokonai voltak és azok a két susztert ott marasztalták beszélgetni, amit én a civilek kérésére megengedtem. Hogy oda bort hozattak-e nem láttam, mert én az egész társaságnak háttal fordulva a kályha előtt ültem melegedni, mert t voltam hűlve. Rövidideig való ott tartózkodás után a civilekkel együtt eltávoztak, hogy aztán korcsmában voltak-e nem tudom, mert én lefeküdtem."

Vächter Vilmos szíjgyártó tizedes megerősítette vallomásában, hogy alkalmas anyag civil megrendelésekre nem volt a raktárban, a szénagyűjtés végett Kőfarkára beosztott huszárok közül „Schmidt javítgatta a legénység lábbelijét anyag nélkül, mert anyag ahhoz nem volt." A kutyaszíjat a „pópa hozta oda, melyet a Soket hadnagy[12] málhavonatparancsnok úr rendeletére összevarrtam". Német István szakaszvezető volt a kihallgatás tanúja.

A hadnagy úr a lovasosztály gazdasági hivatalának Újradnára címzett jelentésében megerősíti a vallomásokban elhangzottakat, de a kutyaszíj ügyét fontosnak tartja külön is megindokolni: „A görög katolikus pap kutyájára vonatkozólag, azt a szíjat a pap hozta és én Vächter tizedessel megvarrattam, mert a kutya nagyon harapós volt és szíjon kellett tartani. És ezt elrendeltem azért, mert előző napokban is egy kutya Tóbiás őrmestert annyira megmarta, hogy a Pasteur intézetbe kellett szállítani. Soket hadnagy s.k."

Mint „kiderült", a gyanúba fogott két huszárnak semmi köze nem volt a dologhoz.

A két eset Markovits Rodionnak a számvivő századossal megélt történetét idézi fel valahonnan az emlékezetem valamelyik bugyrából. A lényege a történetnek az volt, hogy követhe-

[11] Nimigea de Jos (rom.) – Beszterce-Naszód megyei magyar többségű község.
[12] Soket Károly tartalékos hadnagy.

tetlenül pontos elszámolásokat kellett készíteni addig, amíg a támadás-ellentámadás „tárgytalanná nem" tette az elszámoltató felügyeletet. Pihenőidőben időhúzásra spekulált mindenki. Csakhogy eseteinkben a harci események csak nyár közepén indultak.

S ha már a géhá (GH, azaz Gazdasági Hivatal) szóba jött, a legvaskosabb történet Koncz Ferenc főhadnagy gazdászati tiszt esete, ami több tanulsággal is szolgál. Nagyon sok olyan vonatkozást tartalmaz, amelyek a géhá belső szervezeti és ügyviteli életéről tájékoztat, függelmi kérdésekről, pontos leltári jegyzéket ad az ezred téli befőzésiről és élelmiszerkészleteiről, napi ellátmányról, „hazaküldött" tulajdonról stb. Utóbbira vonatkozó feljelentés az, ami a testes Koncz-dossziét összehozta.

Koncz főhadnagyot, természetesen névtelenül, feljelentették a m. kir. I. sz. csendőrkerület dési őrsén, amely buzgón önálló nyomozásba kezd, majd levélben és 6 db melléklettel „Koncz Ferenc főhadnagy úr elleni gyanús körülményt jelenti" az illetékes 9. honvéd huszárezred parancsnokságának[13]. A névtelen levél szerint: „Koncz Ferenc a m. kir. honvéd huszárezred állományába tartozó szamosújvári lakos, élelmező főhadnagy – ki a háború kitörése óta állandóan a harctéren van – Vojth Lajosné szamosújvári lakos nővel közös háztartásban él. Nevezett főhadnagy úr a harctérről Szamosújvárt lakó fent nevezett nőnek 24 db kisebb-nagyobb sertést és Désen lakó Schiffer Hermannak 6 db. svajczer tehenet, 1 db. borjút, 4 db fekete szőrű lovat, 3 db lóra való szerszámot és egy szekeret, körülbelül 1916. év tavaszán hazaszállított."

Az önálló nyomozásba kezdett csendőrjárőr megtudta Oláh Istvántól, „ki nevezett főhadnagy úrnak a harctéren 9 hónapig lovásza volt, és mint nyugdíjjal ellátott rokkant katona, nevezett főhadnagy úr Désen lakó ismerősénél, Schiffer Hermannál a fent írt teheneket és lovakat gondozza", hogy tudomása szerint a 4 ló közül kettő a kincstár tulajdonát képezte, „azonban nevezett főhadnagy úr neki azt mondta, hogy az a két ló az övé és a főhadnagy úr parancsa folytán a kincstár zabjából és szénájából etette". A feljelentésben a kincstári a kulcsszó. A gyanút megerősíti, hogy „a lovak, tehenek és sertések a harctérről járlat nélkül lettek hazaszállítva. Mindeneken túl„ a mellékelt igazolvány szerint: „nevezett főhadnagy úr a kincstár tulajdonát képezte zsír és egyéb élelmi cikkek jogtalan eltulajdonításával is meg volt gyanúsítva". A levelet aláíró Doba őrmester „miután alapos gyanú látszik fennforogni, hogy a felsorolt állatok és tárgyak (szekér, hámszerszám) a kincstár tulajdonát képezhették" kéri kikérdezni a főhadnagy urat, hogy „nem károsította-e meg a kincstárt, vagy pedig nem-e más polgári egyéntől harácsolta el".

Az ügyeletes Schiffer főhadnagy január 13-én veszi át az iratcsomót, az ezredparancsnokságon – feltételezhetően a harctéri történések okán – csak 23-án iktatják azzal a megjegyzéssel, hogy „Lássa igazoló jelentéstétel végett Koncz főhadnagy!" Aláírás: Inokay alezredes s. k. A főhadnagy úr igazoló jelentését olvassuk el teljes terjedelmében, mert csak így érthető meg az a mindennapi gyakorlat, ami kívülállónak (nota bene, civilnek) svindligyanús.

[13] 31. szám/1917. Tábori posta 13. Dés, 1917. évi január hó 10-én. HL II. 675. 3693. doboz. Sorszám nélkül.

M. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred
Koncz Ferenc főhadnagy gt.
Igazoló jelentés
F. évi 119. számú parancsra/1917

Az ezredparancsnokságnak
Táborhely, 1917. január 27.

Az ezredparancsnokságnak fent hivatkozott szám alatt kiadott parancsára az alábbiakat jelentem:

1.) Az általam elszállított és Schiffer Hermann dési lakosnak átadott három darab kisfajtájú lovat – a negyedik egy csikó, mely időközben az egyik kis ló ellése útján lett – rendes vétel útján 640 (hatszáznegyven) koronával vásároltam. Ezen körülményt és a tulajdonjogom valódiságát, mielőtt a lovakat elszállítottam volna, az ezredparancsnokságomnál annak idején okmánnyal, ezen kívül több tanúval és pedig: Bauer Lajos százados gt., Morvay Béla főhadnagy és Székely Ágoston állatorvos urakkal igazoltam, és mint jogtulajdon elszállítására ez alkalommal ezredkihallgatáson engedélyt kértem és kaptam is, amiről Szabó Ferenc főhadnagy ár, mint ezredsegédtiszt is tudomással bír.

2.) A hámszerszámokat, emlékezetem szerint, körülbelül 400 (négyszáz) koronáért szintén bevásárlás útján – Lublinban – szereztem. Erre nézve bizonyítékul szolgálhat Schreiber törzsőrmester, ki annak idején a beszerzést eszközölte, és a hámszerszámokat hozta.

3.) A kis lovakkal hazaküldött szekér egy teljesen új szászrégeni gyártmányú kisszekér volt, melyekhez az ezrednél hasonló formájú nincs és nem is volt. Ezen kisszekeret egy szászrégeni kocsigyárostól vettem, rendes alku útján, s az árát magam személyesen fizettem ki, mely körülményt több huszár és polgári egyén is látott és az eladó – kinek nevére nem emlékszem – maga is igazolhat. A kocsigyáros lakása, ha jól emlékszem, Szászrégen város Marosvásárhely felé vezető út kijárata körül van.

4.) A Szamosújváron lévő 4 darab sertést és annak húsz darab malacát, midőn az ezred Marosvásárhely környékéről a bukovinai frontra jött, akkor hagytam vissza azon oknál fogva, hogy részben útközben malacoztak meg, részben pedig oly nehéz állapotban voltak, hogy továbbszállításról szó sem lehet, mert a nagy úton teljesen elpusztultak volna. Ennek visszahagyásáról többen tudtak és az ezredparancsnokságnak is bejelentettem – nyilvántartásban is volt – és az ezred tiszti étkezdéjének vagyonát képezte. Gyenge malacoknak a frontra való szállítása nem lett volna célszerű, mert itt azoknak tartása és felnevelése a folytonos mozgás és élelmiszerhiány miatt eszközölhető nem lett volna.

A zsírt Szamosújváron szereztem be, a káposztát ott savanyítottam, mustárt és szappant főzettem és azokat a szükséghez képest csak akkor hozattam fel, amikor már nagyobb mennyiség volt beszerezve, mert olyan távolságra minden 10-20 kg zsír stb-ért nem lett volna érdemes elküldeni. Az igazolványt azért kellett kiállítanom, hogy ezen cikkeknek a mostani szokásos útján való elvitelét megakadályozzam.

5.) A teheneket a román mozgósítás alkalmával minden kényszer és rábeszélés alkalmazása nélkül, a menekülni készülő és menekülő lakosság többszöri felajánlása folytán, rendes – törvényileg megengedett – alku útján, az akkori viszonyoknak megfelelő árért, darabonként 800-1000 koronáért Pojáná Stampiban Bukowinában vettem szívességből a feljelentésben említett nőnek, ki nekem a vételárat meg is térítette.

Hogy a vásárlás szabályszerűen történt, azon körülmény is igazolja, hogy az eladók, dacára az eladás óta eltelt négy hónapi időnek, eddig még panaszt nem emeltek. Továbbá, hogy a teheneken vásárlás útján szereztem, beigazolni tudom még elsősorban a Pojáná Stampi-i elöljáróságga l, ki a továbbszállításhoz szükséges járlatot kiállította, másodsorban részben az eladó tulajdonosokkal, magukkal, akik Pojáná Stampi-i lakosok és el nem menekültek – pl. a kincstári erdész –, harmadsorban

pedig a vásárlásnál jelen volt és arról tudomással bíró Biluska János szakaszvezető és Vass Zsigmond tizedes, ezredbeli altisztekkel, kik valószínűleg még vissza fognak reá emlékezni. Végül pedig azzal, hogy az én kezelésem alatt, a kincstár tulajdonát képező, a feljelentésben is említett „Svajzer"-féle fajtehenek nem állottak, tehát azok a kincstáré nem lehettek.

Kérem az ezredparancsnokságot fent felsorolt indokaimnál, valamint azon körülménynél fogva, hogy a feljelentésben foglalt dolgok tisztességes szerzemény és jogos tulajdonom, a csendőrősparancsnokságot a további nyomozás beszüntetésére felhívni, valamint arra nézve is utasítani, hogy azok nevét, kik rólam azon valótlanságot állították, hogy özv. Voith Lajosnéval közös háztartásban élek, velem közölje. Koncz főhadnagy s.k.

A dési csendőrőrs folytatta a nyomozást, „puhatolózott", e tárgyban levelezik, az ezredparancsnokság elégtelennek minősíti az ún. bizonyítékokat, mert a csendőrőrs nem nevezi meg állításai, gyanúja bizonyítására a forrásait, a tanúk nevét és lakhelyét, minek okán az ezredparancsnokság a csendőrkerület szárnyparancsnokságához írt április 16-ára keltezett levelében[14] az ügy továbbfolytatása céljából átkéri a szükséges adatokat, egyáltalán az egész ügyet. Az őrs két hét múlva elküldi összefoglaló jelentését a szárnyparancsnokságnak újabb két melléklettel és innen már az ezredparancsnokság ügye a Koncz-ügy.

A főhadnagy úr igazoló jelentéséből egyértelműen kiderül a tényállás. A főhadnagyot, ezt követően elszámoltatták azért, mert a jelentéséhez hozzá tartozik még két melléklet: „az ezred tulajdonát képező állatállomány stb-ről" és „az ezred tulajdonát képező anyagokról".

A kimutatásokból tallózva megtudjuk azt, hogy az élelmezési lépcső a feldolgozott húsárut (fél malac, egész malac, szalonna, karaj hús, „kicsi és nagy keiserfleisch", 39 db. sonka) újradnai, hűvös raktárában. Az élő sertéseket részben Újradnán, részben Szamosújvárott, és horribile dictu Soket hadnagy úrnál (23 sertés, 7 malac) tartották. Soket hadnagy úr, mint tudjuk a málhavonatparancsnok és Kőfarkán „állomásozott", tehát valószínű, hogy azon a portán, ahova Soket hadnagy úr beszállásolt.

A másik, említett kimutatás az igazi érdekesség, mert a bespájzolt, illetve a raktáron lévő élelmiszerkészletet leltározza fel. Terjedelménél fogva nem másolom ide. Annyit mégis, hogy nem hiányzik a készletből kétfajta pezsgő 6,8 korona egységáron, néhány üveg törköly 12 koronáért üvegenként, likőrök 20-ért, Cognac 9,20-ért, jelentős mennyiségű szilvórium, összesen 1119 korona értékben, 421 liter bor, literenként 3,50 árban. Az egész leltár értéke 7132 korona és 60 fillér.

Hogy hozzávetőleges fogalmunk legyen arról, hogy mi, mennyi?

A szamosújvári lapból[15] idézem az előző évi nyári „piaci" húsárakat. A „hatósági hússzékben" a hús (feltételezhetően tőkehús) ára kilónként 4 korona 80 fillér, de „egy család egy marhavágásból csak 1 és fél kg-ot, disznózsírt pedig havonta 4 kg-ot kaphat". Háborús időket élünk! Egyébként a sarki mészárszékben a „comb, lapocka, bélpecsenye kg-onként 6,80 K, a sertéskarmanádli, friss sertéshús (legalább 3 cm széles) bőrös szalonnával kg-onként 7 K, sonka, hátsó nyersen 11 K, zsírnakvaló szalonna kg-ja 8 K.

Nem tudom kihagyni, az újság egy állandó hirdetésében olvashatni: „A zsírtalan és ártalmatlan Földes-féle Margit-créme ára 1,20 K, szappan ára 90 fillér. Szeplős, csúnya lányok májfoltos kiütéses asszonyok használják."

[14] Nr. 119. sz./kt. 917. HL I. világháború 3693 sz. doboz. Sorszám nélkül.

[15] *Szamosújvári Napló*, 1916. április 12 – július 30. között megjelent számok.

A történet vége: Koncz főhadnagyot a kivizsgálás abszolválta mindenféle gyanú alól és nála maradhatott a spájz kulcsa az ezred kényszerű elvezényléséig. A pótnyomozás azt is kiderítette, hogy Oláh István csíkszensimoni[16], s hogy Schiffer úr Voith Lajosné édesapja. Egyéb nem.

A „megmentett készlet" az olasz frontról való hazatérés után közprédának maradt: „Mivel a legénység kijelentette, hogy fegyvereit a románoknak át nem adja, azonnal el kellet vonulni, a raktárt és mindennemű készletet a közönség rablási kedvére hagyva." – jegyzi fel Ehrlich Géza főhadnagy 1918. december 18-án[17].

A tiszti csapatban, amely Debrecenben gyülekezett ott volt Koncz Ferenc főhadnagy úr is. Részletesen ezekről majd a megfelelő időben.

Eközben történeteink színhelyén már pakolnak, sátrat bontanak, az ezred a hadműveletek folytatására készül.

A Kerenszkij[18]-offenzíva

A keleti arcvonalakon a nyár elejéig aránylag nyugalom volt. 1917. január 4-től február 3-ig az Aa folyó mentén még a cári Oroszország kísérletezett egy áttöréssel a németek ellen. A csata a németek győzelmével végződött. Április 3-án a központi hatalmak már a forradalmi Oroszországtól ragadták el a Stochod mentén a tobolyi hídfőt. Ezután közös megegyezésen alapuló, de szerződésbe nem foglalt fegyverszünet állt be a legtöbb helyen addig, amíg Kerenszkij el nem rendelte az újabb támadást: áttörést Galíciában, általános iránnyal Lembergre.[19]

Az oroszok nagyarányú támadó hadművelettel akarták a háborút győzelmesen befejezni. Bruszilov jól kitervelte a dolgot, Kerenszkijnek, pedig sikerült az orosz tömegeket még egy nagy erőfeszítésre felrázni. Ezért viseli a következő, utolsó orosz támadás Kerenskij nevét.

Bruszilov, hasonlóan az 1916. évi támadáshoz, most is több helyen akart áttörni. A főlökést a Dnyesztertől északra, Lemberg irányában tervezte meg. E célból Kelet-Galíciának orosz kézen maradt területén 39 hadosztályt gyűjtött össze. Ezzel a hatalmas tömeggel szemben állt, Brody és Halics között, északról Böhm-Ermolli[20] serege (2 magyar, 3 osztrák és 3 német hadosztály), délről Bothmer[21] serege (2 magyar, 1 osztrák, 6 német, 1 török hadosztály). Az orosz

16 Település Alcsíkon (Hargita megye, Románia)

17 Önéletrajz. Eredeti a család, másolat a tulajdonomban.

18 A Szentpétervárott 1917. március 8-án kitört lázadás futótűzként terjed át Moszkvára, majd az egész európai orosz területre, amit aztán 15-én a cár lemondása követett. A Lwow herceg által alakított kormány a frontkatonák erős ellenállása ellenére május 8-án a háború folytatása mellett döntött. Ebben a kormányban a szocialista Alekszandr Fjodorovics Kerenszkij (1881–1970) volt előbb igazságügy, majd hadügyminiszter. Július 22-én megbukott kormány, az ország vezetését Kerenszkij szocialista kormánya vette át. Szeptemberben meghiusítja Kornyilov tábornok puccskísérletét, és utána átveszi a hadsereg irányítását is. Az őszi, bolsevik forradalom után a fronton próbál meg katonákat gyűjteni a kormány hatalmának helyreállításához. 1918-ban Nyugat-Európába menekül, 1940-ben Amerikába távozik, s ott hal meg 1970-ben.

19 Aggházy–Stefán: 248. *.

20 Eduard Böhm-Ermolli báró, osztrák–magyar tábornagy (Ancona, 1856. február 12. – Troppau, 1941. december 9.) 1916. október 4-től 1918. január 28-ig a nevét viselő hadseregcsoport parancsnoka Kelet-Galíciában.

21 Felix Ludwig graf von Bothmer német gyalogsági tábornok, 1915. július 8-tól a Déli Hadsereg parancs-

tehát az áttörésre kiszemelt arcvonalrészünk ellen hadosztályokban 2 és félszeres, zászlóaljakban több mint háromszoros túlerőt hozott össze. Itt voltak az orosz haderő legfegyelmezettebb kötelékei: a gárdák, szibériai hadtestek, finn csapatok stb., és itt volt a monarchia cseh ezredeinek szökevényeiből alakult cseh légió. Az orosz hadak csoportosításából és egyéb hírekből egészen biztosan megállapíthattuk, hogy az orosz lökés Böhm-Ermolli és Bothmer egymáshoz csatlakozó szárnyait fogja érni.

A második nagy lökést a Bukovinától a Fekete-tengerig terjedő arcvonalon a román király nevében vezérlő Cserbacsev[22] (3 orosz és 2 román sereg vezére) tervezte meg. Az orosz-román támadásból, majd ellentámadásainkból 1917. nyarán nagyarányú küzdelem keletkezett, amely Galíciától kezdve egészen Focsanig[23] terjedt ki. Július 19-én az ellentámadás Zaloscénél Tarnopol felé megindult. Résztvett ebben 9 német és 2 magyar hadosztály. A siker teljes volt. Az orosz rendetlenül hátrált meg, mire Böhm-Ermolli az egész vonalon üldözésbe ment át. Július 23-án csatlakozhatott az üldözéshez Bothmer, majd a Prut és Dnyeszter között levő arcvonalunk, melynek egyik magyar hadosztálya július 24-én visszafoglalta Stanislaut, végül július 25-én megindulhatott Kövess serege[24] is, hogy Bukovinát visszaszerezze[25].

A 7. hadsereg kötelékében harcoló osztrák-magyar XVII. hadtest csapatai[26] rohammal elfoglalták a Jablonica szorost. A Kárpát-hadtest[27] a Baba Ludovát vette birtokába.

A 11. lovas hadosztály július 27-én kezdte meg az üldözést általában a Iacobeni–Câmpulung–Vama országúttól északra és hegyen-völgyön át vezető, rendkívül fárasztó előnyomulással, folytonos harcok közben július 29-én érte el a Moldava folyót, augusztus 1-jén a Sadovát, 4-én Frumoasut, 7-én, kétnapi harc után, az Afinetult, 8-án pedig a Prislop magaslatot[28] vette birtokba.

Tehát Dél-Bukovinában vagyunk. Hol is égészen pontosan?

Olvassunk bele a hadosztály védelmi viszonyainak és védelmi tervének szövegébe már csak azért is, mert fogalmat alkothatunk arról, hogy "gyalogemberekké" vált huszárjaink milyen messze jutottak – ahogy ma mondanánk – az átképzésben, hogy a tájhoz, helyhez alkalmazkodva besoroljanak a kényszerű feladatok megoldására.

> 1916. szeptember óta az oroszok több ízben igyekeztek az Aranyos Bistritz völgyében levő Jakobéni–Kirlibaba műutat és a keskenyvágányú vasutat elfoglalni. Ezen támadásaik azonban min-

---

noka.

22 Dimitrij Grigorjevics Cserbacsev orosz tábornok (1857 – ?), a román hadszíntér főparancsnoka.

23 Település Moldvában (Románia). Jelentős vasúti csomópont.

24 Kövess Hermann ot-m. tábornagy (Temesvár, 1854. március 30. – Bécs, 1924. szeptember 22.) 1916. október 15-től a Bukovinában harcoló ot-m. 7. hadsereg parancsnoka.

25 Julier Ferenc: 1914-1918. A világháború magyar szemmel. Budapest, 1933. 77. p.

26 Parancsnoka Fabini Lajos gyalogsági tábornok (Medgyes, 1861. július 6. – Temesvár, 1937. december 11.)

27 A Déli Hadsereg (Südarmee) kötelékébe tartozó *Karpathenkorps* a német IV. tartalékhadtestből felállított csoportosulás, 1915. július 8-tól Felix von Bothmer gyalogsági tábornok a parancsnoka.

28 Iacobeni, Câmpulung (Hosszumező), Vama, Sadova, Frumosu – települések a mai Suceava megyében (Románia) az egykori Dél-Bukovina és Moldva határperemén.

den alkalommal véresen visszaverettek. – foglalja össze bevezetőjében, szűkszavúan, egy év történéseit a *tervezet*. Jakobeni és Kirlibaba voltak az orosz támadások céljai. Ha ők ezen a két ponton a műút birtokába jutnak, úgy a hadosztály, ha tudja is tartani magát, azon rokád vonalától fosztatik meg, melyen az utánpótlás élelmezés elláttatott. Ezért minden parancsnoknak kötelessége az állásokat tartani és ennek megtarthatására szükség esetén minden tartalék rendelkezésre fog adatni a megtámadott csoport parancsnokának.

A hadosztály védelmi vonala cirka 13000 lépés. Ezen front ellen 1916. november óta komolyabb támadás nem intéztetett, úgy hogy még az ezredtartalékokat sem kellett bevetni. A védelmi vonal, a Valea Stanei-t kivéve uralgó hegyvonulaton, nagyobb részt erdőben épült ki és több vonalban van kiépítve, oldalazó állásokkal ellátva[29].

Minden lehető intézkedés megtétetett arra, hogy a vonal tartható legyen, és ha az ellenség kisebb helyi sikert el is érhetne, ellentámadással az első vonal visszahódítható legyen. Nem valószínű, hogy az ellenség a hadosztály védelmi vonalát megtámadja. Tüntető [itt: éberséget próbáló] támadás várható, mégis a rendelkezésre álló erők 50% tartalékban van.

Az előbbiek után a támadási viszonyokról.

Hadosztályunk előtt a 64. orosz gyalog hadosztály 1500-2000 lépésre van jól bedrótozott és kiépített állásaiban. Ellenséges támadás várható: a) Stanei völgyben (keleti oldal), b) a Piciorul Ursuluiról a Botosulra, c) a Padurea Botosului-ból az 1353-ra, d) az 1149-ről az 1249 ellen.

Az uralgó Botosul és a közlekedésre (páncélautó, tüzérség) alkalmas Valea Stanei elvesztése, érintené a hadosztályt a legérzékenyebben.

1. Az ellenség a szomszédos 59. hadosztályt támadja. A tüzérségünk közreműködik: ha az 59. gyalog hadosztály visszavonul úgy az 5. honvéd huszárezred a Batca 1310 – 1200 – 934 szükség esetén az 1200 – 903 előre elkészített állást foglalja el és a Bistritz völgyet is eltorlaszolja páncélautók ellen is. Ezen állás és a Bistritz völgy minden erővel tartandó és a balszárny gondosan biztosítandó.

2. Az ellenség a szomszédos 8. lovashadosztályt támadja és visszaszorítja, úgy a jobbszárny 1353–1389 állásba megy vissza, ha a 8. KD[30] a Bistritz völgyön át is visszavonul, úgy a jobbszárny a Botosul–Botoselul–878 híd oldalazó állásba vonul vissza, ahol jobbszárnyát biztosítja és kemény ellenállást fejt ki.

3. Ha az egész front lesz megtámadva. Az állás minden erővel tartandó ezt a jól kiépített és felszerelt állások lehetővé teszik. Ezred és dandártartalékok a veszélyeztetett pontokba tolatnak, ahol, ha az ellenség támadása sikerülne, az ellentámadással az ellenséget visszaveti. A hadosztálytartalék a veszélyeztetett pontok mögé tolatik.

Ha az ellenség a Batcat elfoglalja, úgy az 1310–999 Botoselul–Botosul állást, ha Botosul–Batca–1310–999, Botoselul–984–1326 –1353, ha az Oratát, 1353–1326–984–1389 magaslati vonal állás szállandó meg. Ezen állások jól ki vannak építve. A vonat a 13-as úton megy vissza.

Ha a további visszavonulás szükséges, úgy a Bistritz nyugati pontján levő állás lesz megszállandó.

4. Ha a 24. dandár vonala támadtatik meg, úgy az ezred és dandár tartalékokon felül a hadosztálytartalék is rendelkezésre áll.

5. Ha az ellenség a 3. ezredet támadja meg, úgy a hadosztálytartalék egy része is rendelkezésre bocsáttatik.

A 2. és a 3. állás is ki van építve.

---

[29] A védelmi vonal szakaszolását a hadosztály Op. Nr. 3403/11 rendeletére az Op. Nr. 1922/4, 1917. május 22-én keltezett intézkedéssel alakította ki a dandár. Amint a vázlaton is követető, a 2. és az 5. ezred szakaszának az „átszabását" tartalmazza. HL. II. 409. 9. doboz 761. lap.

[30] KD, K. D. – Kavalleriedivision = lovashadosztály.

Lőszer: fegyverenként 250, tartalék 240, géppuskánként 10000. Kézigránáttal minden csatár el van látva, gázgránátok a rajvonalban is vannak. Fényszóró, aknavető, gránátvető kellő számban. Könnyű és középtüzérség az orosz állásokra és a saját állások elé jól be vannak lőve.

Összeköttetés: kettős telefonvezeték. Osztályokig állami vezeték is. Fényjelzés: színes világító töltényekkel és optikai jelzés, ha a telefonvezetékek elszakadnának. Telefon összeköttetés a szomszédos csoportokkal is. Relais állomások a dandár – ezred – osztály és alosztályok között.

Fedezékek: Nagyobbrészt srapnel és kiskaliberű tüzérség ellen nyújtanak védelmet, mert az erdős terepen be nem tekinthetők. Erős tűzben kavernák, rókalyukakba mennek.

Utak: Málháslovak részére jól kiépített és karbantartott utak vezetnek a vonalba.

A védelmi szakaszokat is jelző térképvázlaton a 9. honvéd huszárezredet is ott találjuk a védővonalban. A hadosztály rendeletére[31] a hadosztálynak alárendelt 6. Gebirgsbrigade (6. Geb. Brig.), vagyis a cs. és kir. 6. hegyidandár váltotta fel, az ezred csoporttartalékként az Oratán kapott feladatot. Ezért a védelmi tervben e szerint rendelkezik a hadosztály:

Ha az ellenség csak a 6. Geb. Brig-ot támadja, a Valea Stanei útzárlatnál levő lovasszázad dandártartalék azonnal rendeletet kap, az útzárlat megszállására és Kirlibaba felé a műúton járőrmenetet vezet be, ezzel egyidejűleg előkészületek tétetnek arra, hogy ellenséges páncélautók ne tudjanak az útzárlaton keresztülhatolni. Az ehhez szükséges faanyag kiszemelt helyre már fel van halmozva. A Valea Stanei völgyben levő ezredtartalék egy része a völgy nyugati oldalára a balszárny mögé tolatik.

Az ellenséges támadás visszaverése esetén, az 5. ezred vadászkülönítménye és esetleg a tartalékokból kirendelendő osztag a 6. Geb. Brig-gel együtt részt vesz az üldözésben.

Ha az ellenség a Frunteán betör, és az ellenséget onnan kivetni nem sikerül, úgy a dandár védővonala a Botos kézbentartása mellett, a 6. Geb. Brig. visszanyomott jobbszárnyával összhangban visszavétetik, ha a 6 Geb. Brig-dal összefüggés megszűnnék, úgy a dandár új vonalat jelöl ki.

Az előnyomulás fontosabb mozzanatait kövessük a 7. hadsereget parancsnokoló József főherceg naplószerű feljegyzéseiből[32]:

Július 7. Csőszház a Parau Homului és az Aranyos Beszterce összefolyásánál.

Egész nap automobilon utaztam és éjjel 11 órakora 11. honvéd lovashadosztály parancsnokságára érkeztem. Itt Jóny és Hegedüs Pál tábornokok jelentkeznek nálam. Zuhog az eső. Jóny mondta, hogy agyonaggódott jövetelem alatt, mert Kirlibabat hevesen lőtte az ellenséges tüzérség még közvetlenül, mielőtt keresztül jöttem rajta. Én semmit sem vettem észre, talán szundikáltam.

Marosvásárhelyen azt a parancsot hagytam, hogy a 7. hadsereg balszárnyától kezdve, keményen szorítsa az ellenséget. A 7. hadsereg-parancsnokságnak megparancsolom, hogy a német 117. hadosztály 22. tartalék ezredét ideiglenesen a Kárpát-hadtesthez ossza be. (...) Seydel tábornok a 6. lovashadosztály, a 11. tartalékezred és a 11. honvéd lovashadosztály parancsnokságát vegye át. Krauss altábornagy csoportját a XI. hadtest, báró Apor altábornagy szakasza (5. honvéd huszárezred, a német 3. gránátos ezred és 302/I. honvéd zlj.) és Seydel tábornok szakasz fogja alkotni.

Július 21. előnyomulás (7. hadtest)

---

[31] Jóny csoport Op. Nr. 3009/7. HL. 409. 6. sz. doboz.

[32] József főherceg: A világháború, amilyennek én láttam. V. Budapest. A Magyar Tud. Akad. Kiadása, 1931. 41–325. p.

Július 24. 7. hadsereg Krauss csoportja a La Catinaron még igen heves az ellenséges lövegtűzben. Nem voltak képesek az ellenséges állásokba behatolni.

Július 25. Előnyomulás Szucsáva és Radaucra. Déli határ: La Catrinar–V. Sebese–Malini–Liteni–Szucsáva, északi határ: Valea Sinei–Timpa (1242)–Russ. Moldovita–Putna.

Július 28. 7. hadsereg Krauss-csoport. A 11. honvéd lovashadosztály tegnap este 9 órakor nagyobb ellenállásra nem találva a Botosanitól (1475) északra az ellenséges állásokat elfoglalta és az ellenség előtte harc nélkül vonul vissza. Jobbszárny előtt a 1250-től északkeletre levő tájtól dél felé szívós ellenállást fejt ki az ellenség. A többi szakaszon lövegtűz.

Estig a 11 honvéd lovas hadosztálynak a balszárnya a ma reggel elért vonalban orosz ellentámadásokat vert vissza. Ezen hadosztálynak a közepe és jobbszárnya folytatja az előnyomulását.

Július 29. A 11. honvéd lovas hadosztály Delnitán át Breazatól délkeltre fekvő Lafa (1099) magaslatra nyomul elő. A Seydel-csoport északi szárnyával a 11. honvéd lovas hadosztályhoz csatlakozik.

Július 30. A 11. honvéd lovas hadosztály a Fundul Moldovii-Leafa (1099) 1004 magaslati vonalába nyomul.

Július 31. Este helyzet a 7. hadseregnél. A 11. honvéd lovas hadosztály déli szárnyával előnyomulóban Rechitistitől (1228) és a délre lévő tájtól a Valea Sadovei felé. Északi szárnyával a V. Sadovei irtástól északkeletre eső magaslati vonulathoz ért.

Augusztus. 1. A 11. honvéd lovashadosztály előcsapataival Sadovát és az attól keletre és északra levő magaslatot birtokába vette. Nagy terepnehézségek miatt és számtalan zivatar miatt a mozgás meg van nehezítve. A csapatok nagyon kifáradva.

Augusztus 2. A 11. honvéd lovashadosztály a Valea Sadoveitől északkeletre levő magaslatot támadja, hol az ellenség még áll. Délben: a 11. honvéd lovas hadosztály Cocosul (1068) és Dealul Deire (1198) nyomul elő, hol az ellenség lépésről-lépésre hátrál. Esti jelentések: A 11. hadosztály előnyomulása Eisenau és Frumoasa felé.

Augusztus 4. Schwer-csoport[33] és a 11. lovashadosztály üldözik az ellenséget.

A 7. hadseregnek szembenálló orosz hadtestek délkeleti irányban Észak-Moldvába tartanak. Csak az orosz XI. hadtest melyet a visszavonulás alatt nagy veszteség ért, vonult keleti irányba vissza. Az orosz XXVI., XVII. és XXVIII. hadtest Falticeni–Szucsáva–Botosani terébe hátrál.

Augusztus 5. A 11. hadosztály zömével Frumoasa Dealt elérte és Frumoasától keletre a magaslatot és Wamat támadja.

Este a 11. hadosztály a 998-at elfoglalta, és különítményeket küldött ki Bobeica magaslata ellen, és dél felé.

Augusztus 6. A 11. hadosztály a Focsii (1011) Afinetul (1026) magaslatait támadja. Kemény tusa este is!

Augusztus 7. A 11. hadosztály az 1700 lépésre Focsii-tól északra eső magaslatot északi irányból átkaroló támadással az ellenséget ledobta, ott 200 halott orosz fekszik. Estig: a hadosztály előtt az ellenség közvetlenül Wamatól északkeletre a magaslatot tartja és Focsii 868 vonalában védekezik az északkeletről bekanyarodó támadás ellen. A Bobeicán (1207) is még tartja magát az ellenség.

[33] Otto Schwer von Schwertenegg altábornagy augusztus 17-ig a 6. lovashadosztály parancsnoka.

Augusztus 8. Reggel: Schwer tábornok Magura Batrana irányából Frassin (Bukschojától délre) és Stuplicány felé nyomul elő. Este: Schwer-csoport és a 11. hadosztály támadása teljes eredményre vezetett. Saját csapataink Magura Batrana (1111) a magaslatot Par Salatructól (Wamatól keletre) nyugatra Molid, és attól északra levő gerincen egészen a 686-ig vonalát érték el Az ellenség Ascutita Mare (1024) és Parau Beltiagultól keletre levő magaslat vonalába vonult vissza. A Bobeica (1207) magaslatot az ellenségtől elvettük.

Augusztus 10. A 11. hadosztály délben a szívós ellenséget a Stermninán (1070) előállásaiból a másodikba szorította vissza, a további támadás folyamatban van. Az ellenség nyugtalan, sokszor ok nélkül lövöldöz. Később a második állásból is kidobatott az ellenség, de 1000 lépéssel hátrább megint befészkelődött.

Augusztus 11. Szívós szurony- és kézigránáttusában az állások (2. honvéd huszárezred) hiánytalanul birtokunkban maradt. Három orosz tiszt és egy gépfegyver maradt kezünkben. Veszteségeink jelentéktelenek.

Augusztus 13. és december 14 között csend, előőrs csatározás és lövegtűz, élénk járőrtevékenység a 11. hadosztály arcvonalán (szeptember 1), élénk mozgás a Mihaileni–Szeret-i úton (november 7.)

A precíz, lényegre összpontosító adatolás után egy kis kitérő. József főherceg látogatását a hadosztály május 13-án jelentette be a 11. honvéd lovashadosztály csapategységeinek. Külön értelmezés nélkül is érdekes, hogy a mindenkori látogatásoknak egyetlen, általános forgatókönyve van.

> M. kir. 11. honvéd lovashadosztály
> Op. Nr. 1813/7 május 13. délelőtt 11 óra 45
> Őfensége József főherceg a hét közepén a hadosztály állásait megszemléli. Útirány: 880 vadászlaktól (J.H.[34]) a 2. ezredparancsnokság mellett el a Batcára, tovább a Val. Stanei völgy zárlatához, onnét az 5. ezredparancsnokság álláspontja mellett el az országútra. Útközben a 2. ezred tartalékjait, ezek elhelyezését a körletben Őfensége meg fogja szemlélni.
> Ennek következtében elrendeltetik:
> 1 A 9. ezred egyik tartalékszázada hétfőn a 880as vadászlaktól a 2. ezredparancsnokság álláspontjához vezető utat hozza karba.
> 2 A 2. ezredparancsnokságtól a Batcaig vezető út rendbehozataláról a 2. ezredparancsnokság gondoskodik.
> 3 Az 5. ezredparancsnokság a Batcatól a Val. Stanei völgyzárlatához vezető lépcsőket, továbbá a völgyzárlattól az országútig vezető utat hozza rendbe.
> 4. Mivel őfelsége a felirati táblák alkalmazására nagy súlyt fektet, ezek nagy számban és szembetűnően alkalmazandók.

Őfensége nem ért rá a látogatásra, de azt csak május 23-án jelentették be, hogy „bizonytalan időre elhalaszttatik". A készület viszont tíz napig izgalomban tartotta a parancsnokságokat. A legénység amúgy is végezte napi dolgait, s ezek közé tartoztak a készületi feladatok is. A táblák sűrű alkalmazása képezett rendkívüli feladatot, mert nélkülük is mindenki tudott tájékozódni. Június 13-án jött híre az „Intendanz fedőnevű látogatásnak" azzal a szigorú

[34] Jagdhaus (n.) = vadászház

meghagyással, hogy azt diszkréten kell a csapatok tudomására hozni, de nem telefonon! A szigorú meghagyásból mindenki tudta, hogy rendkívüli események következnek, s az nem feltétlenül az „Intendanz" látogatása. Úgy is volt: június 20-án a 7. hadsereg megkezdte az előnyomulást és „magával vitte" a XXVI. hadtest hadrendjébe tartozó 11. honvéd lovashadosztályt, tehát a 24. lovasdandárt és a 9. honvéd huszárezredet is, amely csoporttartalékként a cs. és kir. 6. hegyidandárral összhangban vett részt az előnyomulásban.

Az események részleteit a 24. honvéd lovasdandár napi intézkedésekből, harci jelentésekből és az ezredparancsnokság által közvetlenül irányított 9. honvéd huszárezred Naményi félezrednek naplójából próbáljuk meg követni. Az ezred iratai között sajnos nem maradt meg a Makay félezred naplója. Előbbiben viszont több utalást is találunk az együttműködésre, s így az ezred útja követhető. Izgalmas kaland, kiváltképp akkor, ha a sűrű név és adathalmazban térkép segítségével próbálunk meg eligazodni. A szöveg közé beszúrt tereptérkép részletek abban segítenek, hogy egy közönséges úttérképen betájoljuk magunkat. Az előnyomulás alatt több altiszt és huszár név szerint is kitüntette magát, ami külön figyelmet érdemel, mert a névsorok között a legritkább esetben maradtak meg az altisztek, tiszthelyettesek nevei. Egyetlen kivétel a Piavénál vezetett parancskönyv melléklete, amelyben a „gyarapodást" és a „fogyást" név szerint követte az írnok. Ennek pótlékaként maradt meg a legénységi veszteséglista, de majd a következő fejeztben.

Alábbiakban a dandár, a hadosztály és külön a 9. ezred I. osztályának a mozgása követhető. Az ezred egyes csapattestei alkalomszerűen más alárendeltségben – pl. a tartalék század, vagy félszázad a Flohr-csoport parancsnoksága alatt – tevékenykedik.

Július 28. A XXVI. hadtest ma erős harcok árán elfoglalta a Tonky–Tatárka–Eisenbergwerk Valestina vonalat. Szándéka 28-án a Moldova völgy nyugati partját a Breaza–Szipot Kamerale szakaszban elérni és védőcsapatokat a folyó keleti partjára előretolni. E célból az 59. hadosztály az Obcioara magaslati vonalat délelőtt 11 órakor lépi át, illetve, ha e vonalban állásra bukkan, délelőtt 11 órakor támadásba megy át.

Saját helyzet: a 24. dandár balszárnyával a Val Staneiben 1067 magaslati pontot, jobbszárnyával a Baronskuppe-t, a 9. ezred a szemben levő ellenséges állást, jobb szárnyával egészen az orosz géppuskás állásig elfoglalta.

A 11. hadosztály 28-án az előnyomulást balszárnyával Obcina Runculon át a már megállapított előnyomulási sávba kanyarodva folytatja és a Moldova nyugati partját a 780 házcsoport és a Liafa Δ 1093-tól nyugatra lévő magaslat kiterjedésében el kell hogy érje. Az előnyomulás északnyugaton az 59. hadosztály jobb szárnyával, délkeleten pedig a 233 német gyalog dandár balszárnyával (Kropff csoport) összhangban lesz végrehajtandó.

Hegedüs tábornok eddigi csoportjával (5. ezredbeli hadosztály tartalékban volt század alárendeltetik) Obcina 1242 magaslaton csoportosul, s onnan az előnyomulást délelőtt 9 órakor Runculon át megkezdi. Feladata délelőtt 11 órakor a Runcul magaslatot átlépve a Liafatól 1099 délnyugatra lévő jobb oldali Moldova patakot a Valea Botosului és a már elrendelt északnyugati határ között kézbe venni, szükség esetén a Flohr-csoport[35] előnyomulását támogatni. Egy erős

[35] Flohr János ezredes, a 2. honvédhuszárezred parancsnoka.

különítmény Dealul Reu magaslat – Liafa 1094-en át Runculetul felé szürkületkor előretolandó. 1 század Runculról, mint bal oldalvéd Breaza felé kikülönítendő.

Flohr ezredes eddigi csoportjával (9. ezred hadosztály tartalékban volt százada alárendeltetik) az arcvonal előtt levő ellenséget visszaveti és a Delnita–Delut vonalat lehetőleg délelőtt 11 órakor átlépve Hegedüs tábornok és a Kropff csoporttal összhangban a Moldova jobb parti magaslat szegélyét kézbe venni (déli határ 780 házcsoport).

A tervezett előnyomulást természetesen követik az ütközetvonat málháslovai, a lövőszeres, az egészségügyi intézet, a sebesültszállító kocsik követik a csapatot, és a 1057 magaslati ponton az ezredek azokat „maguk után vonják". Az egészségügyi (eü.) intézet a csúcson létesít egy ideiglenes kötözőhelyet.

A 9. ezred I. félezrede a Padurea Botosului hegyháton levő védőállás 16. támpontjából indult délután 11 óra 05-kor: a 2. és 3. század rohamjárőrei az 1. géppuskás századtól két géppuskával az ellenséges gépfegyverállást elfoglalták „a gyenge utóvéderőt néhány kézigránáttal és puskalövéssel elűzte". A rohamjárőrt követte a két század és a gépfegyverállásból indulva dél tájára elfoglalta a völgyben az ellenség főállását. Az 1. század a 2. honvéd huszárezreddel együttműködve ellenállás nélkül jutott el az ellenség főállásáig. Reggel 7-kor heves tűzharc alakult ki az ellenséges utóvédekkel. Ugyanekkor indult el Kabai tiszthelyettes különítménye 50 emberrel és 2 géppuskával, azzal a paranccsal, hogy „erőszakosan derítsen fel az 1178-as magaslat felé" s ha lehet, akkor foglalja is el. Délre már az 1. és a 3. század is fent volt a magaslaton 4 géppuskával. Kora délutánra a 2. század is felért a hegyhátra, és ott beásta magát. Este az osztályparancsnokság is felköltözött a hegyre és elindított két felderítő járőrt a Valea Botosuluiba részben az ellenséges erők, részben azok visszavonulási útjának a felderítésére.

Július 29-én a 24. dandár 1026-1006-Preluca keleti vonalában, a Flohr-csoport nehéz harcok árán a Padurea Cosacului közelében, a 4/50 zlj. A Magura Brezii 1138–Izvorul Negrii torkolata vonalat érte el és főőrsöket Linfa 1026 vonalba tolt előre. A jobbszárny és a 9. ezred között lévő hézagba délután a Blomberg század és a kerékpáros század „tolatott előre" és Flohr ezredesnek rendelték alá. Az ellenséget kb. 3 km-re délkeletre, a 1228–Runcului hát–Peatra Fuscului 1236 vonalon sejtették. Azt felderítették, hogy a Flora 1139-en ellenség van.

A 9-esek félezrede erős gránát- és srapneltüzet kapott reggel a hegyen, de ez nem akadályozta meg Orbán őrmester 20 emberből álló járőrét, hogy 6 óra 10-kor elérje a Valea Botosului pataknak a Moldova folyóba való betorkolásánál levő fahidat és ott 3 oroszt foglyul ejtett. Elsőnek a hadosztályból! – jegyzi meg az írnok. „Ezredparancs folytán" a félezred harcalakzatban a Delut magaslat elfoglalására indult. Az első század koradélutánra „heves ellenállással és srapneltüzelés között" feljutott a magaslatra. Később a 3. század is követte. A 2. század a félezredtörzs tartaléka, a már ismert Kabai tiszthelyettes pedig az 1178-as magaslaton maradt az ezredparancsnokság rendelkezésére.

Délután 6 órakor a félezred „arcot fordított a Runculetullal szemben" és támadásra indult az 1. és 2. századdal 2-2 géppuskával „négy hullámra tagozódva", a 3. század tartalék maradt 2 géppuskával. Kemény tűzharc alakult ki, tüzérségi részvétellel. Olyan erős ellentüzet kapott a rajvonal és a tartalék is, hogy a támadás megakadt. Délután 8-ig lőtte az ellenség tüzérsége a félezred alakulatait. A veszteség: az 1. századnál 3 halott, 17 sebesült és 13 eltűnt, a 2. századnál 2 halott, 6 sebesült, 1 eltűnt, a 3. századnál 6 sebesült, a géppuskásoknál 3 sebesült, 3 eltűnt.

A másik félezred bravúrjáról Perczel László ír[36]: „Július 29-én Szász Miklós szakaszvezető huszáros bátorsággal tüntette ki magát. Ezredének támadása közben raját igen ügyesen és szemfülesen vezette az oroszok oldalába, majd rajtuk ütött és akkora riadalmat okozott közöttük, hogy menekülésszerűen hagyták el az előretolt állásukat. Mikor századának támadása az oroszok élénk tüzében elakadt, saját vitéz és bátor személyes példájával, magával ragadta bajtársait, kiváló példáját adva a halálmegvető bátorságnak, míg aztán srapnellövés érte, amely mindkét szemére megvakította. Vitéz és önfeláldozó magatartásáért az arany vitézségi éremmel tüntették ki a rokkanttá vált hős huszárt."

Július 30-án délelőtt 7 órakor az előnyomulás utáni új határ a 24. dandár és a Flohr-csoport között a Dealul Rau magaslattól 600 lépésre, délre levő (1028-tól keltre vezető) öszvérút bezárólag. Az így kialakult helyzetben Hegedüs tábornok átcsoportosította csapatait és felderítő különítményeket küldött előre a Flóra 1139 irányába, illetve a saját arcvonal elé.

Konkoly főhadnagy a kerékpáros századdal és a Blomberg század a 9. ezred balszárnyát közelíti, az öszvérút, illetve a 2. ezrednek ugyanerre az útra támaszkodó jobbszárnyáig kellett felfejlődni. Tovább a Puska alezredes[37] alakulatai az 1006-ig, majd Újfalussy őrnagy következik. A dandártartalék Fömötör százados két 2. és egy 5. ezredbeli századdal a Dealul Rau oldalán foglal állást. Berecz tüzér főhadnagy az 1057 környékén pontokra áll fel. Puska alezredes alakulatának már nem jut arcvonal, ezért egy századot, mint tartalékot „kivonultatnak".

A feladat továbbra is az ellenség üldözése „általában keleti irányban folytatni. A Flohr-csoport iparkodik a Moldovát elérni. Alá rendelik a IV/50. zászlóaljat, majd a III/30. honvéd zászlóalj Fundul Moldoveira érkezése után azt is, amit tartalék viszonyban a jobb szárnya mögé rendel. A csoportparancsnokság elgondolása az, hogy a hadosztály felderítő osztagokkal próbálja meg elérni a Valea Sadovei völgyet és estére a Moldova keleti partjára jutni, a 24. dandár „összeműködésével".

A Deluton álló 9-es félezredhez délelőtt 1 óra 30-kor bevonult Konkoly főhadnagy a kerékpáros századdal (egy nappal korábbi parancsban szerepel) „és azonnal irányíttatott a Dealul Rau felé a vonal meghosszabbítására". A félezred azt a parancsot kapta, hogy a hegyen ássa be magát. Szóbeli parancsra az osztály a Delut és Dealul Rau között azt a területet kellett biztosítania, amelyet északról öszvérút és délről egy taliga út határol. Két felderítő járőr ment ki a Moldova völgyébe, illetve a környékbeli magaslatokra. A tábori őrsök felállítása Jeney zászlós feladata volt.

A július 31-én hajnalban (délelőtt 4 óra 30-kor) keltezett intézkedés közli Berecz és Konkoly főhadnagyokkal, hogy az ellenség északra elvonulóban van Kimpulungon át Gura Humorului felé. A felderítés szerint „7-8 zlj., 6 üteg és 4000 jármű észleltetett keletre visszamenőben", de a Fundul Moldovei körül a Putna völgyben és a Sterpariul magaslaton erős utóvédeket hagyott. A hadosztály átlépte hajnalra a Moldova folyót és a Dealul Colacului, Piatra Fuscului, Flóra és Liafa vonalában áll. Az északra csatlakozó XXVI. hadtest jobb szárnya ekkor még Breazától északra harcban áll. A további feladat: a zömmel elérni északon Sadovát, a Runculetul és a Patuli magaslatokat, a felderítő osztagok pedig menjenek előre a Deaul Deii–Pausa magaslati vonalig. Meg kell állapítani, hogy az ott épített orosz állásokban van-e valaki.

---

[36] *Erdélyi ezredek az I. világháborúban.* A marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred.

[37] Puska József alezredes, 4. honvéd huszárezred.

A parancs szerint a dandár zöme egy oszlopot alakítva a Flóra–1056 magaslati pont–Patuli magaslatra nyomul előre. Élével délelőtt 7 órakor indul. Elővédje Fömötör százados parancsnoksága alatt 2 század, 4 géppuskás a 2. ezredtől.

A 9. ezredet a hadosztályparancsnokság másnap, augusztus 1-jén a dandár (24.) parancsnoksága alá rendeli és a támadási intézkedésben külön feladatot is kap:

„A dandár Gróf Takách-Tolvay ezredes[38] és Újfalussy őrnagy parancsnoksága alatt két támadó és Puska alezredes parancsnoksága alatt egy tartalék csoportot képez. Gróf Takách-Tolvay ezredes 2-án délelőtt 3 órakor a következő kiindulási helyzetből támad és pedig: Naményi százados 1 század és 10 géppuskával a Valea Zebrance utolsó három betűjétől[39] közvetlen keletre levő kis erdő keleti szélétől Magnetul 1029-re. Palesco százados 1 század és 2 gpval az országút mindkét oldalán V. Sadovei „a" betűje magasságából Sadovára. Gróf Takách-Tolvaynak rendelkezésre áll tartalék 2 század és 4 géppuskás, mely V. Sadovei „a" betűjétől délnyugatra levő erdőcsúcsokra állítandó fel ugyanezen időre.

A Naményi félezred feljegyzi, hogy az „ellenséges tüzérség Fundul Moldovei községet a délután folyamán tüzeli" és az ottani paplakban felállított „távíró állomásunkon egy telitalálat 3 távírászunkat súlyosan megsebesítette". Az osztály délután 8 óra 55-kor kapja meg a Sadova-völgybe való indulásra szóló parancsot. Egy óra múlva el is indítja Pál hadnagyot fél századdal és 2 géppuskával, a Salacz század 6, a Stern fél század 2 géppuskával követi. A rendkívül nehéz terepen a kimerült legénység igen nehezen tud haladni.

Másnap (augusztus 1-jén) délelőtt 2 órakor a Kolozsi különítmény jelenti, hogy Sadova községben. Az osztály reggel 6-re érkezik meg a számára kijelölt helyre, ahol Pál hadnagy fél századával biztosított állásban van. Pál jelenti, hogy Kolozsi őrmester kora reggel elindult a Runculetul megszállására, a Potulin pedig a 2. honvéd huszárezred különítménye van állásban. A Sadova községtől északra fekvő 916, 1088 magaslatot nagyobb ellenséges erők tartják. Kolozsi menet közben jelentette vissza, hogy „irányunkban haladó rajvonalakat figyelt meg". Naményi egységeivel pihenőt tart a „legénység fáradtságára", illetve a feltételezett túlerőre való tekintettel, majd folytatja előnyomulását a Runculetul 1059 magaslatára. Élen a 3. század 4 géppuskával, lépcsőben az 1. század 6 puskával. A magaslaton már korábban fönt volt a Kolozsi különítmény és azt megszállta. A félezred éjféltájban ért fel. A 3. ezred az ellenség „nyomása folytán nem tudott felénk kifejlődni" emiatt Sadova község felé a félezred egy könyököt alakított ki, hogy jobb oldalát fedezze. Az állásból a 3. századnak Valea Maturéra volt belátása, az első század jobb szárnya pedig a Valea Zebranca állásban volt 8 géppuskával. Az arcvonal párhuzamos volt az Obcina Feredeului magaslati vonallal. Az előnyomuláskor Biró István könnyű srapnelsérülést szenvedett.

Flohr-csoport ezen támadást 3. ezreddel és IV/50. zászlóaljjal V. Sadovei „d o" betűitől délnyugatra levő erdő szegélyétől ugyanezen időben Sadovára támadva támogatja"[40].

Augusztus 2-án és 3-án észak és kelet felé, a Muncelul 1691, illetve Vatra és Moldovica irányába folytatódik az előnyomulás. Kimpulungnál erősebb ellenséget sejtenek, de ez az 5. had-

[38] Takách-Tolvay József ezredes, a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred parancsnoka.
[39] A tájékozódásra használt térképen lévő feliratra utolsó három betűjére (nce) utal.
[40] Op. No. 2103/2 HL II/231. 43. sz. doboz. 543-544. p.

osztály arcvonala. A 11. hadosztály északi csoportja Hegedüs ezredes parancsnoksága alatt Frumosa felé összpontosít, a Flohr-csoport (a 9. ezreddel és a 3. ezred részeivel) a Hegedüs-csoport menetvonalán halad előre, maga után vonva a Sadován éjjelező kerékpáros századot.

Jóny tábornok hadosztályparancsnok parancsa szerint: „Az előnyomulásnak nyugodtan, tervszerűen, a felderítési eredmények bevárásával, szakaszról-szakaszra kell történni. Miután laza ellenséges csoportokról van szó, az átkarolásban kell az eredményt keresni."[41]

A Naményi félezred augusztus 2-án Sadova községet északról megközelítve tapasztalja, hogy ott ellenség már nincs, járőrei a községtől északra lévő Maguretul 1029 oldalára jutnak fel. Fölhallszanak ide a Kimpulung körüli robbanások. Az első század parancsnoka jelenti, hogy előretolt szakasz és 1 géppuska tűzzel rajtaütött a Sadova és Kimpulung között úton menetelő orosz zászlóaljon és „azt beszórva szétugrasztotta". Nagy Sándor tizedes Kimpulung felé parancs nélkül felderít, dicséretet kap érte: „nevezett tizedes működése dicséretreméltó, mert felismervén a helyzetet (délután 8 óra 35-kor) azt a sajt kezdeményezésére kihasználni igyekszik". „Szombai és Pfaf távírászok az utóbbi napok igen nagy megerőltető menetek alatt a vonal vezetését kitűnően végezték. Célirányosnak tartom nevezett távírászok kiváló szolgálatát leszögezni." – jegyezteti fel a naplóba Naményi. Sadova lakói egybehangzóan azt vallják, hogy az oroszok és a kozákok között az utóbbi napokban verekedések voltak. A kozákok a támadást sürgették, a gyalogok pedig az ellenállásra sem voltak bírhatók. Egyféle magyarázata ez a kiürítésnek.

Szóbeli parancsra Naményi százados 2 századdal és 4 géppuskával a lassú felvételezés miatt megkésve indul el a Curmătura Boului 1040 magaslati ponton át 1180-ra menetel (Zabre–Deia–Frumoasa céliránnyal) és attól 1 km-re északra biztosított állásban, tábori őrsöket felállítva, éjjelez. Az ellenségről tudja, hogy a 939–846–Dealul Deii vonalában van.

Másnap hajnalban (augusztus 3., 4 óra) a különítmény két járőrt küld ki: Nagy Sándor szakaszvezető a kijelölt célirányban, Frumoasa felé derít fel, Salamon tizedes a Zabre–Frumoasa országúttól északra a hegyoldalon. Az első jelentések után elindul a különítmény is, élén Formaier tiszthelyettes egy szakasszal, utána Salacz hadnagy az 1. század többi részével és 2 géppuskával, ezt követi Stern hadnaggyal a 3. század és 2 géppuska. A járatlan erdőben nehéz és körülményes az előrejutás, jó lett volna az utászszakasz „beosztása is a különítménybe" – jegyezteti a naplóba Neményi. Mire kiérkeznek az országút nyugati könyökére „az ellenséges tüzérség Frumoasa irányából az utat Deia felé erősen szórja". A beérkezett járőrök a 678 magaslati pont (Deia völgy) vonalán északról délre „haladólag meglehetősen sűrűn megszállt" szakaszt jelentenek. Hasonló a helyzet Deia községtől délre is, meg a Dealul Negurescilornak a község felé álló nyúlványán, ezért Naményi úgy dönt, hogy előnyomulását egyelőre nem folytatja, részben a túlerő, részben a zsákutcába futás veszélye miatt. Formeier azt a hírt hozza, hogy Deia községben leplezve, vagy annak környékén ellenséges tüzérség áll. Salancz is arról hoz hírt, hogy az ellenség a községtől nyugatra „erős osztagokkal beásta magát oly módon, hogy mindkét szárnyával a völgy két oldalát kísérő hegyoldalakra támaszkodik. Ezek után a különítmény beássa magát a 678 hídtól nyugatra mintegy 1 km-re a terep szerint, és összeköttetést teremt a saját ezred másik félezredével, az 5. honvéd huszárezred II. félezredével (báró Apor százados), majd jelenti a helyzetét a 24. dandárparancsnokságnak.

[41] Uo. 574. p.

Este (10 óra 05'-kor) a kialakított állást mintegy századnyi erővel megtámadták. Az első vonalban lévő 1. század és 1 géppuska a támadókat „egy rövid, de heves lökéssel visszadobta". Az oroszok sebesültjeiket magukkal vitték, de 9 halottjukat kifosztva otthagyták, az 1. század „rövid végtisztesség után" hantolta el őket.

Az augusztus 4-én már Dealul Deiin álló Takách-Tolvay ezredes csoportját, tehát a 9. ezredet is, a hadosztályparancsnokság a mögötte haladó Adler ezredesnek rendelte jobb alá oldalvédként, hogy együtt nyomuljanak előre a Tomnaticulra, majd onnan tovább 1256. Poiana Fontanelára, illetve a Jezerel 842 magaslatra. A Krauss-csoport kívánsága az volt, hogy Takách és Adler közös csoportja észak felől gyakoroljon erős nyomást az ellenségre, hogy azt Frumoasáról Vama felé szorítsa le: „Előnyomulás erélyesen Frumoasára!"[42]

A Naményi különítmény hajnalban azt a hírt kapja Cziffra szakaszvezető járőrétől, hogy a Frumosához vezető úton nehéz szekerek zörgését hallotta, „sőt egy motorét is", amiből azt a következtetést vonta le, hogy a tüzérség van visszavonulóban. A járőr bevonul Deiára és az ott „fáradhatatlanul figyelő" Tausz huszár „útmutatása szerint megállapítja, hogy az oroszok kiürítették Deiát. A járőr azonnal, majd 4 órakor a különítmény 1. százada és 2 géppuska is a nyomukba ered. Reggelre (7 óra 50') a különítmény elérte Frumoasa községet. A község keleti kijáratát egy 40 főből álló gyalogos szakasz és 10 kozákból álló utóvéd lezárva tartotta, amit az 1. század és géppuskái a D. Bradilor magaslat felé kivertek. A különítmény a község vasútállomásán várja a további parancsot, és beérkezését jelenti Vatra Moldovicára az 59. gyaloghadosztálynak, illetve Vámára az 5. honvéd lovashadosztálynak.

Délután 7 óra 30-kor a Naményi különítményt a IV/50 cs. és kir. zászlóaljparancsnokságnak (Gräfenberg porosz császári századosnak) rendelik alá, akitől azt a feladatot kapja, hogy Frumoasa község keleti és északi kijáratát táboriőrsökkel biztosítsa.

Az Afinite elfoglalása

Augusztus 5-ére kialakult helyzetben a 11. lovashadosztály feladata a Frumoasától keletre álló ellenséget visszavetni, azután a 4/50 és 3/30 zászlóaljjal a magaslatokon át a Humora völgybe előretörni, majd az egyik zászlóaljjal Plesch község környékéről az északról jövő utakat elzárni. A másik zászlóaljjal Gura Humorára előretörni és a Vama, Gura Humorai utat elzárni. A 9. ezred feladata volt a Flohr-csoport (fél 3. ezred, 9. ezred, 4/5. század) kötelékében az Afinite magaslatra feljutni és biztosítani Runcul Focsii irányába. Ezt a feladatát végre is hajtotta: elfoglalta a magaslatot és annak a délkeletre álló kúpján levő két ellenséges vonalat. A csoport a Dobra völgyben kellett az előnyomulást folytassa.

„Afinite elfoglalására a 9. ezred a gerinc mentén gyakoroljon nyomást, a 3. ezred D. Bradilor felől az ellenség északról való megközelítése véget a Dobra völgybe irányítandó felderítő osztaggal Prislop 886 magaslati pontra. Ezen csoport igyekezzék az ellenség hátába kerülni és Runcul Focsii szöge és az országút felé tért nyerni."[43]

[42] Op. No. 2104/1 HL II. 231 43. doboz 591 lap.
[43] Op. Nr. 2106/1 Intézkedés 1917. augusztus 6. de. II. 231. 43. doboz

Az augusztus 5-én még Frumoasán álló félezrednek Pál Gábor hadnagy[44] a következő szóbeli parancsot hozza az ezredparancsnokságtól: „Az osztály 1. százada a géppuskákkal csoport tartalék a 801 magaslati ponton. A másik szakasz ezredtartalék a Vama felé vezető országút vasúti hídjánál, ahol a század Makay alezredes parancsnoksága alá kerül." Naményi százados azonnal elrendelni a tábori őrsök bevonását és a századok körletükből 7 óra 50-kor elindulnak. Az 1. század és 4 géppuskával másfél óra múlva megérkezik kijelölt helyére, a többi csapattest is a parancs szerint. Délután 3 óra 20-kor a félezred átment gróf Takách-Tolvay ezredes rendelkezésére.

Az átcsoportosítás után tehát, másnap délelőtt 10 órakor kapja meg a 9. honvéd huszárezred a feladatát: „Frumosától keletre levő Afinite 1028 magaslatot és a Runcul Focsii 1012-öt, mely összefüggő egészként az ellenség által erősen meg van szállva gyalogság, doni kozákok, géppuskák által megtisztítani!"

Az ezred délután 2 órakor kezdi meg a támadást és délután 7 órakor, miután „dicsőséges támadása elragadta az ellenséges Afinite hegyháton lévő állást, s annak a nyúlványát harc helyzetében beássa magát". Hogyan állt fel az ezred ehhez a támadáshoz? Palesco százados osztályparancsnoksága alatt 3+1 század (Illyés, Stern, Pap és Brunhuber századok) az Afinite–Runcul Focsii vonalon délnek támad. Szalacz és Fuhrmann századok ezt az említett vonal „oldalában való megszállása által", mint lekötő csoport támogatja. A századok délelőtt 10 óra 30-kor a helyükön voltak az újabb híreket hozó Orbán őrmester és Sánta járőrvezető járőreinek bevonulása után indult meg a támadás. A 2. század (Brunhuber százados) az élen „vehemens" támadással az erős orosz állást betörte. Az előnyomulás alatt a 3. század Stern hadnagy parancsnoksága alatt követte az arcvonalat és „alkalma nyílik egy orosz ellentámadást vitézül visszaverni". Az ezrednapló pár nap alatt harmadszor említi meg külön Kabai tiszthelyettes vitéz magatartását, „nemkülönben az osztály összes altisztjei és kivétel nélkül összes csatárainak a túlnyomó ellenség szívós és makacs védekezése elleni példán felül álló magatartását". Másnap (augusztus 7-én) már az Afinite 1028-tól, a hegygerincen 2 km-re, délkeletre előretöréssel „megjavítja az állásait" és újból beássa magát. Az orosz tüzérség „szorgalmasan működik, azonban ránk nézve minden eredmény nélkül". – jegyzi fel az ezredírnok. Arra is jut idő, hogy eltakarítsák az orosz halottakat.

Nagy ára volt ennek a győzelemnek, olyan mély nyomot hagyott az ezred lelkében, hogy még ősszel, a fegyverszüneti tárgyalások pihenő ideje alatt egyik választható ezrednapként is előjegyezték. Végül a választás, amint már erről szó volt, *a június 7-ei, galuziai védelmi közdelem napjára esett*. Jelentős volt tehát a veszteség a mi oldalunkon is. A napló egyik későbbi feljegyzésében ír erről:

„A f. hó 6-án lezajlott harcokban tekintettel arra, hogy igen sok halottunk és sebesültünk volt, leszögezni kívánom, hogy a két orvostudor működését közvetlen az arcvonal mögött felállított segélyhelyen fejtette ki. Példaszerű buzgalmat, szakértelmet és rátermettséget sebesültjeink ellátása körül ugyanekkor igen tervszerűen dolgozott az ezred utászosztaga. Báró Bánffy János hadnagy parancsnoksága alatt a sebesültek hátra szállításánál, mely urak céltudatos működése tette lehetővé sebesültjeink gyors elszállítását és szenvedéseiknek megenyhítését." – jegyzi Naményi százados diktandóját az írnok. Szenvedélyes, nyelvtanilag kifogásolható a szöveg, de talán így adja vissza a nap kegyetlen drámaiságát.

[44] Pál Gábor tartalékos hadnagy, csíkszeredai jogász.

A félezred naplója egy hét elteltével, augusztus 13-án tér vissza a tíz napos előnyomulás, vagy „offenzíva", ahogyan a napló írja, veszteségeinek a számbavételére. A naplóból idézem szó szerint:

Az 1-ső századtól elesett 1917. július 29-én: Gál Mihály, Füsi József, Arany Miklós, és Demeter János huszárok, augusztus 6-án Orcza Viktor huszár. Sebesült július 29-én: Erdélyi Károly, Vargyas Mihály őrmesterek, Szőcs Mózes, Benkő Sándor, Albu József és Tamási István huszárok. Sebesült augusztus 6-án: Csík Balázs járőrvezető, Kovács György tizedes, Tamás László, Zselesán János, Kurca József, Fülöp János és Szabó András huszárok.

A 2. századtól elesett 1917. július 29-én: Hoffman Ádám szakaszvezető, Barta Gergely és Kis János huszárok. Elesett augusztus 6-án Sánta Sándor jőrv., Csoma Ferenc, Péter Imre, Magyari Vendel, Samm Flori és Szirmai Lajos huszárok. Elesett augusztus 7-én: Bodó István huszár. Elesett augusztus 13-án Veres József és Bakcsi Imre huszárok. Sebesült július 29-én Kertész József, B. Nagy István és Péter Ferenc huszárok. Sebesült augusztus 6-án Elekes Lajos járőrvezető, Sikó Lajos szkv., Parajdi Sándor, Nagy Sámuel, Ilisz Lajos, Frankó István és Madarász József huszárok. Sebesült augusztus 13-án Pál Gábor hadnagy, Dobondi János, Gecző Dénes, Pataki József, Szász Károly és Kirschner János huszárok.

3. századtól elesett augusztus 6-án Gagyi András huszár. Sebesült július 29-én Petricza György, Fákó József, Gábel József, Pál József és Simon Péter huszárok. Sebesült augusztus 6-án Dénes Sándor tizedes, Bucsumián Vazul, Vass József és Tar István huszárok.

1. géppuska századtól sebesült 1917. július 29-én Muszka András tizedes, Németh Mihály és Gáspár Ignác huszárok. Eltűnt július 29-én Lesnyák István huszár.

Az előnyomulás után, a Flohr-csoport tartalékaként alárendelt Újfalussy őrnagy a 2. ezred két századával a 9. ezred helyére, az Afinite magaslatra vonult.

A marosvásárhelyi huszárok előző napi bravúros előnyomulását Jóny tábornok, hadosztályparancsban köszönte meg:

> O. No. 2107/7
>
> Hadosztályparancs 1917. VIII. 7-én
>
> A VIII. 6-án Afinite magaslat birtokáért lefolyt sikeres támadásban legnagyobb része volt a 9. honvéd huszárezrednek és a 3. ezred egy részének, mely a fennforgó rendkívüli nehézségek dacára álmatlan éjszaka után, halált megvető hősiességgel és lelkesedéssel a szívós ellenség ellenállását megtörve azt állásából kivetette.
>
> A helyszínen visszamarad nagyszámú orosz halott beszél legjobban a két ezred tegnapi, hősies rohamáról, mellyel az ezredek dicső napjaikat újból eggyel szaporították.
>
> Büszke örömmel tölt el engem derék és vitéz székely- és az én volt kedves huszárezredemnek és tisztikarának, valamint kiváló parancsnokainak őszinte elismerésem és köszönetem kifejezni.
>
> Külön meg kell emlékeznem Palesco és Brunhuber századosokról, Mayerhofer, Fuhrmann és Illyés főhadnagyokról, Wachsmann, Stern és Papp hdgy-okról[45], Kabai tiszthelyettesről, Sebestyén

[45] Hegedüs Pál dandárparancsnok feljegyzéseiből tudjuk, hogy a hadosztályparancsnoki dicséretben említett Papp hadnagy az Afinitén elesett, Wachsmann hadnagy pedig haslövést kapott. Egy nappal korábban (augusztus) 5-ei feljegyzésében írja, hogy: „A 9. huszárezredtől Milietics hadnagy az Afinité magaslaton járőrszolgálat közben elesett." Idézem ugyanonnan az augusztus 7-ei feljegyzés teljes szövegét: „ Az oroszok erősítést kaptak. Előnyomulásunk megakadt. Az oroszok állítólag Gura Humoruluiban óriási gabonakészleteket halmoztak fel, és azt akarják biztonságba helyezni. Afinité magaslaton a 9. ezred harcállása előtt 200 orosz hullát temettek el. A 9. huszárezred példásan harcolt, dacára annak, hogy ő

törzsőrmesterről és Szántó járőrvezetőről kik példaadó hősiességgel vezették a legénységet rohamra és küzdöttek azok soraiban.

Fájdalommal búcsúzom a dicsőséges rohamban elesett hősöktől.

E hősök emléke és szelleme és Isten áldása vezesse e derék ezredeket további dicsőségre.

Nem volt idő a pihenésre.

Augusztus 8-án délelőtt 9 óra 10-kor kialakul a támadó oszlop: a II. félezred és az I. félezred 1. százada + 7/3. század (Mayerhofer százados pk.) és 9 géppuska. Tartalék a 2. és 3. század és 4 géppuska. A csoportosítás után 10 óra 30-kor megindul az előnyomulás a Runcul Focsii felé. Déltájban a tartalék csoport is felérkezik a Runcul Focsii 1012 csúcsra, ahol azt a parancsot kapja, hogy az ezred ott további parancsig táborozzon le, egyelőre, mint hadosztálytartalék szerepel.

Az előnyomulás után, a Flohr-csoport[46] tartalékaként alárendelt Újfalussy őrnagy a 2. ezred két századával a 9. ezred helyére, az Afinite magaslatra vonult.

Augusztus 9-én a 9. honvéd huszárezred egyesített kötelékben a Runcul Focsii állásaiból a Dobra völgyébe menetel, majd hosszú pihenő után délután 1 órakor tovább indul és a Pojáná Floritól délnyugatra, délután 4 órakor letáborozik. A Naményi félezred estefelé parancsot kap, hogy az 1. és a 2. századdal a Pojáná Florii – Salatruc 1004, illetve a Prislop 880 magaslati pont között 4 tábori őrsöt iktasson be összeköttetés céljából a hadosztály 2. és a 3. ezredei között. Az 1-ső század (Salacz hadnagy) tartalék marad a D. Salatructól délnyugatra ott, ahol a félezredparancsnokság is tartózkodik.

Másnap délután 1 órakor Rudnyánszky Béla hadnagy[47] „azt a parancsot hozza, hogy a félezredhez tartozó 2. (Brunhuber) század eltolatott a Pojana Florii-ra saját balszárnyunk és az 5. honvéd huszárezred jobb szárny közötti összeköttetésre". Az ezredparancsnokság is a Pojáná Floriin van.

Augusztus 10-én a Stermnina magaslatot támadta, ahonnan az oroszokat 2. állásukba vetette vissza. Másnap az oroszok ellentámadásba mentek át a Stermnina magaslattól délre és három irányból előretörve visszaszorították az 5. huszárezred egyik századát. A huszárok fától-fáig harcolva hátráltak, miközben a kötelékek és az összeköttetés mind jobban felbomlott. Az ellentámadásra bevezetett ezredtartalék (fél század) azonban csodákat művelt.[48]

---

szenvedett eddig a legtöbbet. (…) A 9. huszárezred vesztesége a tegnapi napon kb. 120. Wámán az orosz járőrök a lakosságot állandóan lövöldözik. Eddig már sok, súlyos sebesült érkezett onnan kórházunkba." Érkezett más is. Két nappal korábban, augusztus 5-én jegyzi, hogy: „Több, orosz fogságból megszökött, teljesen lerongyolódott és lesoványodott katonánk jelentkezett. Enni csak főtt árpát kaptak, csizmájuk nem volt, ruhájuk pedig csupa rongy." HL TGY 596 sz. 28–29. p.

[46] A csoport parancsnokságát augusztus 8-án Hegedüs ezredes vette át.

[47] Rudnyánszky Béla báró, főhadnagy (Kolozsvár, 1893. november 8. – uo. 1926. május 14.) 1926. május 17-én temették a orockószentgyörgyi családi temetkezőhelyre.,

[48] Hegedüs Pál feljegyzéseiből ugyanerről a napról: „Délelőtt ellenséges tüzérség állandóan lőtte csapatainkat. Kisebb támadásokat intézett Baintner csoportja ellen, amelyeket visszavertünk. Délután 5 órára erőszakos felderítést rendeltem el. Az ellenség ugyanezen időben általános támadást intéz ellenünk, állásunk kiugró részét benyomta. A dandár tartalék 2. százada (2. huszárezred) ellentámadással az oroszokat visszaverte. Este az oroszok újabb támadását vertük vissza. Balló hadnagy (2. ezred) elesett. Lévay főhadnagy és Cséry zászlós (5. ezred) megsebesültek, de ennek dacára tovább harcoltak. Az oroszok vesztesége csupán csak a Baintner-csoport előtt 170 halott. 5 sebesült orosz tisztet foglyul ejtettek, 2

Op. nr. 2112/7[49]
1917. augusztus 12.
Harcjelentés f. hó 11-iki harcokról

Az e f. hó 10-én délelőtt a Stermnina magaslatot elég súlyos áldozatok árán elfoglalta. Úgy aznap délután, mint az éj folyamán több ellentámadást visszavert és az egész állás igen erős és hatásos ellenséges tüzérségi tűz alatt állt. F. hó 11-én délelőtt az ellenség az éjjel beérkezett erősítésekkel 2 órai igen erős és hatásos ellenséges tüzérségi tűz után két kisebb és két erős ellentámadást intézett, melyek az ellenségre nézve erős veszteséggel vissza lettek verve. Baintner s. k.

A további feladat: helyzetben maradni „és az ellenséget erőszakos felderítéssel nyugtalanítani".

A 14 napig tartó nehéz harcokban a lovas hadosztály a Krauss csoportparancsnokság legnagyobb elismerését vívta ki.

A következő napokban az ezred és csapattesteinek a feladata a védővonal kialakítása a Prislop 886, Salatruc–Pojána Florii-ra vezető hegyháton, és a nyugalmi időben visszarendeződnek az ezred alakulatai is.[50] Brunhuber százados „gyengélkedése folytán" Mezriczky százados vette át a 3. század parancsnokságát.

Augusztus 14-én az ezred a Flohr-csoport kötelékébe lép.

Augusztus 15-én a Stermnina felől még hallszik néhány járőrcsatározás zaja és az orosz tüzérség ágyúval lövi a Prislop előterepét, feltételezhetően Bucsoia község irányából. A saját tüzérség Vama irányából a Beltiagu völgybe ad le 30 lövést a Pojáná Florii arcvonal elé. A Salatrucon a 8. sz. táboriőrsöt egy orosz járőr megtámadta, de azt szomszédos segítséggel visszaverte. Még aznap este az ezredparancsnokság átrendezi a táboriőrsök vonalát és a géppuskák elhelyezését is kiszabja.

A rend kedvéért, bár néhány név már előfordult a szövegekben, fölsorolom az 1. század, illetve a 3. század védőszakaszán a táboriőrsök parancsnokainak neveit az 5. sz. táboriőrssel

géppuskát zsákmányoltak. Hegedüs: *Feljegyzések*. 30. p.

[49] „Krauss A. altábornagy, ki más parancsnokságot kapott, igen meleg hangon búcsúzott el a lovashadosztálytól, és külön általánosan kihirdetendő dicsérő elismerésben részesítette a hadosztályt." Uo. 30. p. Alfred Krauss altábornagy (Zára, 1862. április 26. – Bad Goisem, 1938. szeptember 29.) 1917. március 2-től az osztrák–magyar 7. hadsereg kötelékében Galíciában és Bukovinában harcoló I. hadtest parancsnoka. Augusztus 2-án gyalogsági tábornokká léptették elő, és szeptember 11-én, hadtestével az olasz frontra vezényelték.

[50] Az átrendeződésnek azért nem voltak csendes napjai: „Délelőtt (augusztus 13-án) egy ellenséges tarackos üteg a 9. ezred és a dandár törzsállását erősen lőtte [a Pojáná Floriin] Valószínűleg a tartalék (vadászzászlóalj) tábori tüzei provokálták az ellenség tüzérségét. Ez alkalommal a 9. ezredbeli Pál hadnagy nyaklövést kapott, 2 huszár meghalt, 4 megsebesült. Tőlünk 15 lépésnyire a tüzérségi figyelőnél is becsapott egy gránát. Noha ennek repeszdarabjai közvetlen közelünkben csapódtak le, baj nem történt. Délután a Dobra völgyi J.H-ba mentem, ahol ki mondhatatlan piszokban csoportom segélyhelye volt berendezve. Az ott lakó asszony panaszkodott, hogy a magyar huszárok mindent tönkretettek, míg az oroszok nem bántottak semmit, csupán két disznóját hajtották el. A Molit vasúti állomás postamesternője is itt tartózkodott. Ez mesélte, hogy osztrák–magyar foglyok (főleg csehek) egy utat építettek a Bobejka magaslatra. Ezek közül 15 cseh önként jelentkezett az orosz frontra, hogy ellenünk harcolhassanak. Ezek a foglyok a környékbeli erdőkben, hurokkal kb. 75 szarvast fogtak, és azokat leölték." – jegyzi fel Hegedüs ezredes. Uo. 30-31. p.

kezdve és a 16 sz. őrssel bezárólag: Vas őrmester, Cziffra szakaszvezető, Matyéka őrm., Toma szkv., Szokol szkv., Dánduj őrm., Csutak szkv., Kolozsi őrm., Kovács tizedes, Kis Domokos őrm., Kotta tizedes és Paizs Péter őrm. Az 1. század tartaléka 4 szakasz (27 fő) Nagy Jenő őrmesterrel. A 3. század tartaléka a 3 szakasz Szabó őrmesterrel. Félezred tartalék a Fuhrmann század.

Augusztus 16-án az erődítési munkák vannak napirenden, délután mindkét oldalról több tucat belövés zavarja a megkezdett munkát. Derült, de hűvös idő, majd átmenetileg borúsra fordul.

Augusztus végéig az előbbi „egyhangúságban" telnek a napok a védővonalon. Sajnos nem áldozatok nélkül. A két utolsó augusztusi hét naplóbejegyzései szerint a veszteségek 16-án Mara László hadnagy, Jágó János géppuskás huszár és Buzgó Péter tisztiszolga. 19-én „Cseppentő és Gábor géppuskás huszárok a Prislop csúcson gránátszilánktól megsebesültek", öröm a fájdalomban, hogy Jeney József 1. századbeli zászlós megkapta a hadnagyi kinevezését és a 2. századnál Brunhuber László százados átveszi a parancsnokságot. 20-án súlyosan megsebesült Kofkis József huszár. 21-én az I. félezred törzsénél Benke Mihály küldönc Deák Lajos és Molnár Lajos géppuskás huszárok, 22-én Hajdu Gyula huszár (3. század) gránátszilánktól megsebesültek.[51]

Augusztus 24-ére érkezik ki a hadosztály és a Flohr-csoport arcvonalbeli változásokra vonatkozó intézkedése. Az I. félezred a Pojáná Florii mögött marad, a Palesco félezred (5., 6. század és 4 géppuska) a Prislop mögé fél kilométerre, nyugatra tolatik el. A vadászkülönítményt Naményi századosnak rendeli alá, aki majd a „front előtt alkalmazza". 24-én a veszteség: Somogyi Viktor szakaszvezető az 1. századtól „a táboriőrsön egy orosz kézigránátra lépve megsebesült".

---

[51] Ugyanez a hét a törzsállásból: „*Augusztus 13.* Ma volt az első nyugodt éjszakám 8 nap óta. Tisza István gróf tegnap a hadosztályhoz bevonult. *Augusztus 14.* Helyzetünkben semmi változás. Habermann altábornagy (XI. hadtest) parancsnoksága alá léptünk. Tüzérségi harc és szórványosan puskatüzelés. Minden napnak meg van a maga áldozata. *Augusztus 15.* A helyzet változatlan. Tisza István gr. ma jelentkezett nálam. Velem ebédelt. Ebéd után átvette Újfalussytól az osztályparancsnokságot. Tüzérségi harc és járőrcsatározás. Este egy ellen osztag egy tábori őrseinket támadta meg, mi saját tüzérségünk zárót váltotta ki. Ez alkalommal a 6/4 üteg saját állásainkba lőtt és ott veszteségeket okozott. *Augusztus 16.* Délelőtt 11 órakor Pojana Floriin, megelőző napi tartózkodási helyére egy gránát csapott be és két távírászomat megsebesítette. Mara 9. ezredbeli hadnagyot, ki Takács ezredes fedezékében tartózkodott, ugyanakkor egy gránát telitalálat megölte. Nagyon szomorú látványt nyújtanak az állásbál a segélyhelyre szállított számos idegrohamos beteg húsz árok. *Augusztus 17.* Őfe1sége születésnapjának előestéje. A muszkák csendesen viselkedtek. A XI. hadtest vezérkari főnöke - Jäger ezredes - megtekintette állásainkat. Nálam ebédelt. Egész nap zuhogott az eső. Jäger szerint még 2-3 hétig maradunk jelenlegi állásainkban. *Augusztus 18.* Csend az egész vonalon. Az eső szünet nélkül esik, és hideg van, mi a csapatok szenvedéseit fokozza. A csapatok penészes kenyeret kaptak. Az 5. ezrednél úgy látom lábra kapott az öncsonkítás. A lefolyt harcok alatt az ezrednél több mint 25 ember sebesült meg a kezén. Baintner alezredest szigorú rendszabályok alkalmazására utasítottam. *Augusztus 19.* Helyzetünk változatlan. A felvételezett kenyér teljesen penészes. Minden nap van sebesült és halott. Báró Apor altbgy. egy budapesti szanatóriumban meghalt. Nem szeretnék az 5. honvéd lovashadosztálynál utódja lenni. Báró Apor százados 8 napi szabadságot kapott." Hegedüs: *Feljegyzések.* 32-33. p.

A bravúros előnyomulás után, József főherceg naplójából idézve: „csend, előőrs csatározás és lövegtűz, élénk járőrtevékenység, élénk mozgás" és természetes a védvonalak kialakítása építése jellemezte az arcvonalban az őszi napokat is.

A nagypolitika a kimerült oroszokat és a románokat a zöldasztalhoz kényszerítve a lehető legjobb pozíciókat kívánta kialkudni. December 7-én aztán kihirdették a fegyverszüneti megállapodást a breszt-litovszki tárgyalások alapján.

A harctéri események híre itthon

Mit tudtunk, vagy inkább mit tudhattunk itthon, Vásárhelyen és Szamosújváron a két huszárosztály állomáshelyén a nagy csatározásról, ami alig párszáz kilométerre zajlott tőlünk?

Mindenki boldog volt, hogy a tavaly őszi nagy futás után, ha igaz, visszaköltözik a honvédkerület és akkor minden bizonnyal visszajönnek a póttestek is. A *Székely Napló* már részleteket is tudott: „A marosvásárhelyi 9-es honvédhuszárok és 5-ös honvéd tüzérek most teszik az előkészületeket elhagyni eddigi ideiglenes állomáshelyüket, Békést és visszatérni Marosvásárhelyre."[52]

Két hét múlva a marosvásárhelyiek részletes tudósításban olvashatnak a „házi huszárok" dicsőséges, július végi harcairól[53]. A lap idézi Jóny Gyula tábornok napiparancsának köszönő szavait: „Különösen kiemelem a jobbszárnyon állott 3. és 9. honvédhuszárezred tegnapi teljesítményét (július 29-30), amikor is kényes helyzet dacára, hősies támadással az ellenséget állásaiból kiverte és nehéz veszteségteljes harc árán megtörte, és annak oldalába nyomást gyakorolva, az eddig mozdulatlan álló ellenséges hadsereg északi szárnyát megingatta és a két ezred dicsőséges történetét újból egy fényes lappal gazdagította. 1917. július 31. Jóny tábornok s.k."

És ugyanebből a tudósításból egy szenvedélyesebb részlet az ezredparancsnok, Takách-Tolvay József tollából: „Végtelen örömömre szolgál, hogy midőn az ezredet első alkalommal tűzbe vezettem, az ezred minden egyes tagja, az összes tisztektől a legutolsó huszárig kötelességének igaz tudatában oly hősiesen és bátran harcolt. Fájó szívvel gondolok az elesettekre és a sebesültekre, akik a nagy cél eléréséért áldozták fel életüket és épségüket hazánk iránti szeretetből, s a magyarsághoz méltó kötelesség tudásából. Kötelességemnek tartom köszönetemet kifejezni ezredem összes tisztjének és legénységének, s meg vagyok győződve, hogy ezredem ezen dicsőséges napjai az előttünk álló nehéz feladatok során még gyarapodni fognak. (...) A legénységi kitüntetéseket a Hadosztálytól táviratilag kértem és kaptam, az elesetteken és sebesülteken kívül 45 nagy és 90 kis vitézségi érmet az ezredem részére (...) 1917. augusztus 1. Gróf Takách-Tolvay ezredes, s.k."

A szamosújváriak már az augusztusi harcokról olvashatnak, azért sokasodhatott meg az érmek száma: „A marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred, amelynek négy százada Szamosújvárt tartózkodott a háború előtt, a legutolsó bukovinai offenzívánk folyamán a Câmpulung-i harcokban fényesen kitüntette magát. E harci érdemekért a legénység 800 bronz, 170 kis ezüst, 70 nagyezüst és 2 nagy arany kitüntetést kapott."[54]

---

[52] *Székely Napló*, 1917. augusztus 16., csütörtök. A pótszázad állomáshelye a románok előző évi előnyomulása előtt költözött át Békésre.

[53] Uo., augusztus 28., kedd.

[54] *Szamosújvári Napló*, 1917. szeptember 16.

Sajnos fájdalmas hírei is voltak a július végi, augusztus eleji előnyomulásnak: „A Pojana Florii magaslaton csapatja élén hősi halált halt a hazáért" ifjú Mara László m. kir. 9. honvéd huszárezredbeli hadnagy (22 éves) „Nehéz ragyogó küzdelmek, győzelmek szakadatlan során hullott szívetek vére: Sándor János, gr. Degenfeld, Szász Ödön, Mara Lászlónak (apja Mara István, anyja Barcsay Lujza), nehéz ragyogó küzdelmek, győzelmek szakadatlan során került az ellenség keserű rabkenyerére: Bánffy István, Máriaffy Lajos, Máriaffy Albert." – jegyzi gróf Lázár Miklós a lapban[55] megjelent összefoglalót.

A „Degenfeld eset" külön vizsgálat tárgyát képezte. Makay alezredes aláírásával a 197/917 ktsz. napi Jelentésben az áll, hogy: „A mestikanesti tunell-stüzpunkt elleni harcoknál (1917. január 27.) az ezred súlyos veszteségeket szenvedett. A tisztek közül elesett gr. Degenfeld Béla tartalékos hadnagy, megsebesült: Gyárfás Benedek és gr. Bethlen Béla főhadnagyok, Lähne Tibor és Láng Pál zászlósok." Február 4-én (178/917 kt.) Makay megismétli, hogy Degenfeld t. hadnagy január 27-én „a Jakobényben vívott ütközetben eltűnt." Nem mindegy, hogy elesett vagy eltűnt. A 9. honvéd huszárezred parancsnoka február 14-én átírt a Paschen-csoportnak, amely az említett arcvonalszakaszon harcolt január 27-én, hogy amennyiben a 1169-es magaslat, amelynek közelében Degenfeld Béla t. hadnagy „elesett" (In den Kämpfen bei Mesticanesti am 27-ten Jänner 1917 ist Graf Béla von Degenfeld Leut. Des 9. Honvéd Husaren Rgt. in der gegend der 1169 gefallen.), újra a birtokunkban lesz (wieder in unserem Besitze ist) járuljon hozzá, hogy a környéken kereshessék a hadnagy tetemét. Ha netán megtalálnák, akkor Iacobeniben tisztességgel hantolják el. A megtalálót az ezred 100 koronával jutalmazná.[56] Másnap az ezredparancsnok arra kéri a Paschen-csoport parancsnokságát, hogy egy önkéntes különítménynek tegye lehetővé a holttest keresését: „Bitte das Gruppenkommando zu bewilligen das die Husaren Stefan Gál, Johann Popik, Georg Csoma unter Leitung des Korporal Johann Russ den Leichnam … auffindig machen." A keresésére indult önkéntesek kutatása nem járt eredménnyel. A történet vége az, hogy Degenfeld hadnagy csakugyan hősi halált halt, holttestét március elején azonosították és március 9-én születése helyén, Erdőszádán a család sírboltjában elhantolták.

Június 4-ei kimutatásában a pótszázad még eltűntként tartja nyilván. Nem tudni, hogy Lázár Miklós milyen forrásból értesült Degenfeld Béla hősi haláláról. Az biztos, hogy a hírt könyörtelenül cenzúrázták, tehát igaz is lehet. A kétely azért merül fel, mert a pótszázad nyilvántartása, vagy jelentése sem minden esetben „halálpontos".

Lógást sejt az ezredparancsnok

Egy kis kitérő. Sejtésem igazolására idézek az ezredparancsnok, gr. Takách-Tolvay József s.k. aláírásával jegyzett, október 15-én keltezett, a pótszázad parancsnokságnak „sajátkezű felbontásra" címzett leiratából[57]:

> M. Kir. 9. honvéd huszárezred parancsnokság.
> 1389. szám/ Kt – 1917

[55] Uo. augusztus 30., csütörtök.
[56] HL II. 675. 8992. doboz.
[57] *Szamosújvári Napló*, 1917. szeptember 16.

M. Kir. 9. honvéd huszárezred pótszázad parancsnokságnak
Medgyes
Álláspont, 1917. október hó 15.

A folyó évi október havi „Rang és beosztási táblázat"-ot 6 sz. – kt/1917 a mai postával vettem.

Megdöbbenéssel tapasztalom, hogy ezen okmány [kiemelések az eredetiben!] a pótszázadparancsnokság részéről nem szerkesztetik oly alapossággal, mint ahogyan az a pótszázad kötelessége lenne.

Így pl. az 5. lapoldalon Mara László hadnagy nem július, hanem augusztus 16-án esett el.

Waksmann Károly hadnagy nem július 6. óta, hanem augusztus 6. óta van kórházban (augusztus 6-án az Afinite hegyen lefolyt harcokban sebesült meg).

A 9. lapoldalon br. Rudnyánszky Gyula főhadnagy, mint beteg a kórházban 1917. október 3. óta van feltüntetve, nevezett főhadnagy egészséges, itt van, kórházban nem volt.

Ennek ellenében a 14. lapoldalon br. Rudnyánszky Lajos hadnagy, mint a harctéren levő van feltüntetve, ez helytelen, mert ő van október 3. óta Kolozsváron kórházban.

A 11-dik lapoldalon Végh Miklós Bertalan hadnagy, mint eltűnt szerepel, nevezett hadnagy jól érzi magát a 11. hadosztályparancsnokságnál. Nevezett hadnagynak Ob érme nincs.

Ugyanezen lapoldalon Gróf Haller Ferencz hadnagy, mint a harctéren a 7-dik hadsereg kiképző osztagánál van feltüntetve. Ennek ellenében a III-dik kimutatásban a pótszázadnál szolgálatot teljesítő tisztekről (3. sz. –kt) nevezett hadnagy a pótszázadnál van.

A 14. lapoldalon Veress Jenő zászlós kitüntetései között a Signum Laudis is szerepel, hogy ez mily helytelen, ahhoz bővebb magyarázatot nem fűzök.

Nem is szükséges bővebb magyarázat, minden világos, ezért nem idézem a befejező, dorgáló mondatokat. Egyébként nem ez az egyedüli „konfliktus" az ezredparancsnok és a pótszázad parancsnoka között. A levélváltás végén, amelyet később részletesebben is leírok, mert a benne lévő információk igen érdekesek és fontosak, mint az előbbi idézetben is, a pótszázadparancsnok kioktatja az ezredparancsnokot a hatáskörökről a szabályzatot is idézve.

Tehát, már őszre jár, amikor az első olyan hírt olvashatjuk, amely a póttestek hazatéréséről tanúskodik[58]. Csakhogy a póttest legmagasabb akaratból Békésről Medgyesre „tért haza". Katonai árverésről érkezett a hír: „A 9. honvéd huszárezred pótszázad állományából 22 darab hadiszolgálatra nem alkalmas, de mezőgazdasági munkára még alkalmas ló lesz f. hó 16-án Medgyesen, a főtéren délelőtt 11 órakor nyilvános árverésen eladva."

A „csendes napokról" nem tudósított senki. Mégis, mivel teltek a napok a „védőállásban"?

Olvassunk el néhány érdekes részletet abból a jelentésből, amelyet gr. Takách-Tolvay „Védőharc viszonyok a 9. honvéd huszárezred szakaszában"[59] címmel készített el az ezred szeptembervégi helyzetéről. A szövegből megtudni azt, hogy mit, hogyan lát ezekből az állá-

[58] Uo., szeptember 13., csütörtök.
[59] HL II. 675. 8996. doboz, 375-388. lapok

sokból a beásott huszár, mire számíthatott támadás esetén, milyen védekezési esélyei voltak tűztámadáskor, mi volt kézügyében szükséghelyzetben és így tovább.

Tehát, ott áll féligmeddig beásva tehát az ezred:

„Az ezred állása a Prislop 886 kúptól a Salatruc 1002 hegycsúcson át a Poeana Florii északi szegélyéig húzódó állásokban. Kivéve a balszárny kis részét, mindenütt a gerinchez. A talaj majdnem mindenütt sziklás, néhol természikla. Körülbelül fele az állásnak erdőben, azaz az erdő által fedve van, míg a többi része vagy teljesen kopár helyen, vagy pedig cserjésben húzódik és belátható. Ugyanezen részek leplezve vannak, de ezen lepel az ellenség által mégis felismerhető és így célzott és megfigyelt ellenséges tüzérségi tűz alá vehető. [Utóbbi mondat kiemelve az eredeti szövegben. A kiemelő figyelmeztetés egyértelmű.]

Az előterep majdnem mindenütt igen meredek és nehezen járható. Az erdő száraz aljfái és a kövek miatt meglepetésszerű megközelítés az okozható zaj miatt nem lehetséges. Kivéve szeles időben, amikor is a lépések által okozott zajt a fák moraja miatt nem lehet hallani. Fokozott éberség az erdős részletekben, szeles időben kívántatik – úgy, mint a sík terepen a sötétségben és a ködben. Az előterep csak a jobbszárnyon, a nyeregállás és a balszárny előtt kevésbé oly lejtős, miáltal az ellenség támadásai lehetőségei könnyebbek, ha nem is könnyűek.

Az ezred jelenlegi állása 4500 lépés hosszú és kivéve a balszárnyon kb. 400 lépésnyi szakaszt egy összefüggő árokrendszerből áll, mely előtt 50-150 lépésre táboriőrsök vannak előretolva. (...) A főállásból több, kisebb lekanyarított oldalazó állás fut a gerincen át hátra felé, melyekben géppuskaállások is készen vannak.

2. vonal a balszárnyon a Poiana Florii déli és nyugati gerincén támpontszerűen készen van és egy géppuskával, valamint a balszárnyon levő kis ezred tartalékkal riadó esetén meg is szállatik.

Az erők elosztása. Az ezred ereje: 6 század, egyenként 100 puska, egy vadászkülönítmény (50 puska) 18 géppuska, 2 gyalogsági ágyú, 2 db 9 cm-eres aknavető és egy műszaki század. Ebből öt század a jelenlegi főállásban van, egy század 2 géppuskával csoporttartalék. A jobbszárny mögött és a vadászkülönítmény egy géppuskával ezredtartalék a balszárny mögött. (...) A szabadságolások, a rohamtanfolyamba való vezénylés, rohamjárőrök kivonása és a táboriőrsök sűrítése által azonban a gyenge 4 század a szolgálatot nem volt már képes ellátni, miért is a vadászkülönítmény helyett egy század betolatott, és ezáltal a többi századok is rövidebb szakaszokat kaptak."

Az ellenséges vonal ismertetéséből csak annyit, hogy:

„Az ezreddel szemben az utolsó, e hó elején tett fogolyvallomás szerint a 259. gyalogezred állott szemben. Valószínű azonban, hogy azóta felváltás volt, mert a jelenlegi ellenség nyugtalanabb, állásain is szorgalmasabban dolgozik, mint annak elődje."

Ezek után hosszan következik a védelmi rendszer további fejlesztésének a forgatókönyve. Tél közelítvén (október végén vagyunk már!) gond lehet a petróleum, amit az ezrednek saját forrásból kell beszerezni, és átmenetileg a rajkályhák száma, ami „a hadsereg főparancsnokság által fixírozva lett, tekintet nélkül arra, hogy a csapat sík terepen és aránylag kis védőszakaszban, vagyis jobban összetartva van-e, és így kevesebb, de nagyobb férőhelyekben helyezhető el."

Ami még fontos, hogy „A fűtéshez szükséges faszenet az ezred házilag állítja elő." A férőhelyeket még építeni kell, a segélyhelyek egynémelyikét is még alakítani, szervezni kell, az

utak, a kommunikációs vonalak teljes kiépítése is napi feladat. A télre, s különösen a tartós hóhullás utáni viszonyokra való tekintettel az utánpótlás sem lesz könnyű, ezért az egész tartalék útkarbantartásra rendelendő majd ki. Magassági élelemraktárakat is kialakítanak a Prislop és a Poiana Florii szakaszok mögött.

És mindezek mellett a kiképzés, a harci kedv és a fegyelem fenntartása a mindennapi feladat.

„Az állásépítés szükségessége miatt csakis kisebb fegyelmező gyakorlatok voltak tarthatók. Mihelyt azonban a férőhelyek és a tervezett táboriőrs vonalnak a rendszeres kiépítése befejeztetik (kb. november végén), akkor a rendszeres tovább kiképzés programszerűen keresztül vitetik."

A lőtér már megépült október 23-ára a Dobra-völgy északi részében a Brazilor alatt. Gránátdobó helyet is kijelöltek félezredenként az erdős Prislop és a Poiana Florii szakasz között. Gyakran voltak fegyelmező gyakorlatok az osztályokon belül.

„Nagyobb gyakorlatoknak az ezred, illetve annak részei, csakis a frontról való kivonáskor hajthatók végre. Kisebb, konkrét megszállási gyakorlatok azonban többször végrehajtatnak az állásban."

A téli hónapokra gondoskodni kellene a legénység szórakoztatásáról is, ha erre idő adódik, aza ha a hosszú téli csendben az ellenség nem nyugtalankodik. „Az ezrednek jelenleg semmi anyaga nincsen. – állapítja meg az ezredparancsnok. – Népies olvasmányok és egyszerű népies zeneeszközök és más egyéb szórakozási eszközök kiutalása kívánatos volna."

A főállás mögött kiépített 2. állás a Po5ana Florii 1015 magassági ponttól délnyugatra vonuló hegyháton fekszik, balszárnnyal a Poeana Florii-n és ott csatlakozik az 5. honvéd huszárezred, állásaihoz. Délen a Dobra-völgyben a 3. honvéd huszárezred állásaihoz csatlakozik. A 3. állás az Afinite délkeleti lejtőjén, balszárnnyal a Dobra völgyre, a Dealul Dobri 973 csúcs déli kifutásának támaszkodva, jobb szárnyával a Runcul Focsiitól északra levő 2. kúpon volna. Utóbbi szeptemberben még nem volt kitűzve.

Sok volt a teendő és kevés az idő, helyesebben nem elegendő valamennyi programszerű teljesítéséhez. A „négy gyenge század" legénysége megtette a magáét, mert a bőven idézett dolgozat kézi bejegyzései október 23-án és 24-én jelentős előrehaladásról tanúskodnak. A szabadságoló tisztikar lehetett lógásgyanús, ha gr. Takách-Tolvay ezredes ezredparancsnok Phonogrammban (tehát telefonüzenetben) tájékoztatja a hadosztályparancsnokságot a tényleges 9-es tisztek jelentős csoportjának holléte felől. Az is meglehet, mint a későbbiekben kisejthető, hogy az ezredparancsnok elégelte meg a bosszantóan sok tényleges harctéri hiányzását.

Az ezredparancsnok (gr. Takách-Tolvay ezredes) a 11. lovashadosztály-parancsnokságnál előbb telefonon, majd írásban is nehezményezi, hogy a 9. honvéd huszárezred tisztjei közül néhányan a pótszázadnál pihennek. A hadosztályparancsnokság visszakérdez és választ vár.[60] A válasz:

> Res No 1257/1 rendeletre:
> 1) Viczián Elek pótszázadparancsnok (egészséges és csak négy hónapot töltött a harctéren);
> 2) Kovács Albert tényleges százados pótszázadnál közigazgatási parancsnok helyettes;

[60] HL II. 675. 3697. doboz tartalmazza az iratköteget.

3) Bogdánffy Béla tényleges százados pótszázadnál;
4) báró Apor Péter tényleges főhadnagy pótszázadnál;
5) Márton Sándor tényleges főhadnagy pótszázadnál;
6) Siklódy István tényleges főhadnagy pótszázadnál;
7) Haller Ferenc tartalék hadnagy pótszázadnál.

Kérem a hadosztály parancsnokságot odahatni, hogy a fentnevezettek mind kiküldessenek az ezredhez, hogy ne csak az ezred tisztikarának egyik része teljesítsen állandóan az ellenség előtt szolgálatot, míg a másik, vagy egyik része, mely dacára teljes alkalmasságának nagyobb részt a pótszázadnál tartózkodik.

Már a tényleges tisztikar jó hírneve is megköveteli, hogy a nevezettek azonnal felváltva legyenek.

1917. X/15.

Aláírás: TT. (Takách-Tolvay)

A felirat előzménye, hogy az ezredparancsnok, már korábban névre szóló kérdőívet küldetett a pótszázadnál szolgálatot teljesítő, a feliratban is említett tiszteknek, hogy frontszolgálati idejükre rákérdezzen és „magyarázatot is kérjen" ottlétükre.

Azt megelőzően a hadosztályparancsnokság már szeptember közepén, telefonon jelentést kért a pótszázadnál lévő tisztek frontszolgálati idejéről, amire az ezrediroda szeptember 16-án, 11 óra 25-kor telefonon jelentette, hogy:

11. H.K.D. Telefon

232/s

A következő szolgálatképes tisztek vannak a pótszázadnál: Viczián Elek őrnagy, harctéren volt 4 hónapig; Chernel Gusztáv százados harctéren volt 2 ½ hónapig; Kovács Albert százados harctéren volt 14 ½ hónapig; Bogdánffy Béla százados harctéren volt 19 hónapig; Hertelendy Andor százados harctéren még nem volt; báró Apor Péter főhadnagy harctéren volt 7 ½ hónapig; Márton Sándor főhadnagy harctéren volt 8 hónapig; Guttmann Károly tartalék főhadnagy harctéren volt 4 hónapig; Vörös Jenő tartalékos főhadnagy harctéren volt 36 hónapig; Sikes András tartalékos hadnagy harctéren volt 6 hónapig.

9. h h. e. IX. 16 TT.

Az egészből azért lett végül rossz hangulatú „ügy", mert a pótszázad parancsnoka kikérte magának az ezredparancsnok, gróf Takách-Tolvay József ezredes levelének számonkérő hangvételét, és „intézkedéseit" hatásköri túllépésnek minősítette. Az intézkedés abból állt, hogy az ezredparancsnok személyre szóló kérdőív sajátkezű kitöltésére utasította a pótszázadnál szolgáló tiszteket, amelyben tulajdonképpen tényleg elszámoltatta részben frontszolgálati idejüket, részben rejtőző „pihenésükre" kért magyarázatot.

Viczián Elek őrnagy, pótszázad parancsnok 1155. szám/ikt. 1917 iktatószámmal (Medgyes, 1917. október 13.) elküldött hosszú levelében válaszol az ezredparancsnok intézkedésére:

Értesítem a parancsnokságot, hogy a pótszázad parancsnokság mindenkor, mikor tiszt rendelkezésre állott, azokat harctérre küldte.

Folyó év folyamán oly kevés tiszt állott rendelkezésre, hogy a pótszázadszolgálat ellátására nélkülözhetetlenül szükséges tiszteken felül csakis a menetalakulatokkal előírt tiszti létszám volt hiányosan fedezhető. Tiszti felesleg rendelkezésre nem állott.

A pótszázad a nehéz viszonyok között annál kielégítőbb kiképzettségű pótlásokat küldhet az ezred részére, minél jobb oktatók állnak a rendelkezésére. Az alosztály-parancsnokságok vezetésére hivatásos tisztek alkalmazása kívánatos, és hogy a pótszázadnál rendelkezésre álló tisztek közül ezen célra ki alkalmazható azt csak a pótszázad parancsnok képes megbírálni, miután azok egy részét az ezredparancsnok nem is ismerheti.

A főszámvevők alkalmazását az elöljáró kerületi parancsnokság magának fenntartotta. Így a visszaküldött Nagy Sándor főszámvivő helyett Stáncs György címzetes 1. oszt. számv. altisztet (továbbszolgáló altiszt) indította útba, amennyiben Palaies főszámvevő útbaindítását annak tüdőcsúcshuruttal és bujakórral való kórházba utaltsága is lehetetlenné tette.

A pótszázadnál rendszeresített tiszti létszámot a 25270/elsz. 1917. és a 11000/elsz. 1917. számú honvédelmi miniszteri rendeletek szabályozzák. Előbbi szerint minden 70 főre 1 tiszt vagy zászlós számít, mely számba a törzs nem számítható be.

Utóbbi szerint a huszár pótszázad belső szervezéséhez rendszeresítve vannak:

1 parancsnok;

1 segédtiszt;

1 közigazgatási parancsnok helyettes;

1 közigazgatási segédtiszt helyettes (százados);

Minden menetszázad parancsnokául 1 tiszt;

Újoncosztag parancsnok 1 tiszt (lovasítva);

Lovas pótosztag parancsnok 1 tényleges alantos tiszt;

Törzsosztag parancsnok 1 osztályozott tiszt.

Jelenleg a pótszázadnál Viczián őrnagy parancsnok hadi szolgálatra alkalmas.

Közigazgatási parancsnokhelyettes Hertelendy százados irodai szolgálatra osztályozott, október 24-ig kerületi parancsnokság által szabadságolva, előreláthatólag honvédelmi minisztériumba lesz vezényelve.

Közigazgatási segédtiszt Siklódy főhadnagy irodai szolgálatra osztályozva, 10. honvéd huszárezredbeli.

Segédtiszt nincs.

Gyalog pótszázad parancsnok Kovács Albert százados, hadi szolgálatra alkalmas.

XXXIII. menetalakulat 3 századához egyedül Márton főhadnagy beosztva.

Gyalog újoncosztag parancsnok Hirsch Aladár kiképző szolgálatra osztályozott 1. honvéd huszárezredbeli tartalékos főhadnagy (bevonult október 2-án).

Lovaspótosztag parancsnok báró Blomberg Gyula tartalékos főhadnagy (bevonult október 9-én) kiképző szolgálatra osztályozva.

Törzsosztag parancsnok Fodor Ödön népf. főhadnagy (bevonult október 9-én) 14393 eln. 2. H.M. rend. 12. p. szerint koránál fogva csak pótszázadon belül alkalmazható.

Szathmáry Gyula tartalékos főhadnagy az inotai tanfolyam elvégzése után október 24-ig honvéd miniszter által szabadságolva, koránál fogva ugyanúgy, mint Fodor főhadnagy.

Guttmann tartalékos főhadnagy hadtáp szolgálatra osztályozva, a Békésen visszamaradott gazdaság és különítmény parancsnoka.

Manó Miltiadesz 1. honvéd huszárezredbeli tartalékos főhadnagy létszám-kiegyenlítés céljából, mint Hirsch főhadnagy honvéd miniszteri rendelettel pótszázadhoz áthelyezve, budapesti ker. parancsnok által október 12-ig szabadságolva.

A többi hátországbeli pótszázadhoz tartozó tiszt felsőbb rendeletre távol, vagy beteg, vagy felmentve (lásd: rang- és beosztási táblázat).

Mindezekből látható tiszti felesleg nincs.

A honvédelmi miniszter f. hó 9-én kelt rendeletére Bogdánffy százados, br. Apor főhadnagy, dr. Müller főhadnagy (nagyenyedi fogolytábornál) és 1 alantos tiszt (általam gr. Haller István hadnagy személyében kijelölve) az ezredhez útra indítandók. Ezek irányítása már kéretett.

Szeptember 10-én Bogdánffy századosra vonatkozó átiratát az elöljáró kerületi parancsnokság telefonon rendelettel felterjeszteni rendelte. Ezen ügydarab ez idáig vissza nem érkezett. Nevezett századossal az ezredparancsnokság kicserélési szándéka közölve lett, elindulásra azonnal jelentkezett, de fenti intézkedés folytán elindítása nem volt eszközölhető.

A csapatok és póttestek közötti viszonyt a 12787/eln. 1. 1916. évi és a 3628/eln. 1. 1917. évi H. M. rendeletek szabályozzák. Az utóbbi rendelet 1. pontja értelmében a pótszázad az ezredparancsnokságnak alárendelve nincs.

A pótszázad parancsnokság tudatában van annak, hogy a harctéren álló ezred érdekeit kell, hogy szolgálja. A kölcsönös érintkezés ezen célt igen előnyösen befolyásolhatja, de az átirat bizalmatlankodó irányzata, felelősségre vonó és rendelkező szelleme fent hivatolt honvédelmi miniszteri rendelet szellemével össze nem egyeztethető, s fenti célt hátrányosan érinti.

(aláírás) Viczián őrnagy

Az ezredparancsnokságon október 20-án iktatták a levelet, s azt az ezredparancsnok személyesen ellenjegyezte.

Hogy teljes legyen a kép, olvassuk el az inkriminált iratot. Névre szólón, az álláspontból keltezték (kinek-kinek alkalmasint különböző dátumokon) és küldték Medgyesre a pótszázadhoz:

M. kir. 9. honvéd huszárezred
1346 szám/1917
Tekintetes
... honvéd huszár ... úrnak
Medgyes

A fennálló rendeletekben fogalt jogomnál fogva

Felszólítom …… urat, hogy az alábbi kérdésekre ezen az íven saját kezűleg írva válaszoljon és ezen ügydarabot postafordultával az ezred pótszázad parancsnoka, Viczián őrnagy útján nekem felterjessze.

1.) Mennyi ideig (X. 5-ig) volt a harctéren és milyen minőségben?

2.) Mikor és miért távozott el a harctérről?

3.) Miféle szolgálati alkalmazásban volt (mitől és meddig) a mögöttes országrészben ezen hadjárat tartama alatt?

4.) Mi a jelenlegi beosztása és mióta van ezen beosztásban?

5) A hadjárat tartama alatt mennyi ideig volt és mikor hivatalosan a harctéri szolgálatra alkalmasnak minősítve?

6.) Azon időben (esetleg időközben) mikor a harctéri szolgálatra alkalmasnak volt minősítve kérte-e az ellenség előtt álló ezredhez való beosztását?

7.) Ha igen, mikor és kitől?

8.) Ha ezen kérés nem lett teljesítve, miféle indokolással és kitől lett kérésével elutasítva?

9.) Ha harctéri beosztását nem kérelmezte, mi volt annak az oka?

10.) Hivatalos, vagy harctéren lévő bajtársai privát levelezései útján értesülve van (esetleg volt-e) arról, hogy milyenek a tiszti létszám viszonyok az ellenség előtt álló ezredben?

Aláírás: gróf Takách-Tolvay József"

[Valamennyi kiemelés az eredetiben.]

Ami fontos még, hogy az ezrednek a hadilevéltárban őrzött iratai között a már idézet levélváltás kézi példányain kívül, megvannak Vörös Jenő tartalékos főhadnagy, Márton Sándor főhadnagy, gróf Haller István tartalékos hadnagy, Kovács százados, Bogdánffy Béla százados, báró Apor főhadnagy saját kezű válaszlevelei a kérdőívre. A felsoroltak közül csak Vörös Jenőnek a nem Medgyesen, hanem Lupényból keltezett levelét nem láttamozta Viczián Elek pótszázad parancsnok.

Érdekes dokumentumok, a megkérdezett tisztek tevékenységéről az elvonulástól (1914. augusztus 10.) 1917. október közepéig.

A védelmi vonalon szinte eseménytelenül teltek a napok októbertől decemberig. A napi helyzetjelentések menterend szerint érkeztek a védelmi szakaszok parancsnokságaitól reggel 4-kor, délután 3-kor és este 8-kor az ezredparancsnokságra, onnan a dandárhoz, majd tovább, rutinszerűen. November közepétől szinte azonos szöveggel: „Helyzet változatlan, Saját és ellenséges tüzérség nem lőtt. Járőr kiküldve nincs. Összeköttetés megvan. Idő derült [ilyen, olyan]. Hadimunkálatok folynak vagy szünetelnek. Fogoly, zsákmány, veszteség: nincs."

November közepéig ugyanígy mindennaposak a „belövések" rendszerint 8 és 12 mm-es ágyúkból, vagyis hogy a két tüzérség gyakorlatszerűen belövi a másik állásait, a saját vonalak előtti, mögötti zárótűz vonalát, olykor véletlenszerűen, agy nem, egymás vonalaira is „rátéved" a belövés. Ilyenkor annak sebesültjei is vannak. Ritkán életáldozata. Persze némelyik „veszteség" balesetszerű. Október 15-én „saját veszteség" Molnár András géppuska századbeli szakaszvezető, aki „véletlenség folytán világító pisztoly lövedékétől balkarján megsebesült".

A délutáni jelentésekből olykor azt is megtudjuk, hogy ha a járőr reggel mégis kimegy, akkor az propagandaanyagot visz az orosz vonal elé, amit azok vagy elvisznek onnan, vagy nem. Egyetlen egyszer fogadták „barátságtalanul" a szomszédok a küldeményt, november 17-én hajnalban: „Délelőtt 4 órakor az I. félezredtől egy 30 főből álló vadász különítmény küldetett ki a Beltiagu völgybe, s az úton levő híd karfájára [mindig oda] a kiadott orosz röpiratokat szegezte ki. Az oroszok a járőrre a hegyoldalból össztüzeket adva le egy halott és egy sebesült veszteséget okoztak." A két „veszteség": Ráduj Miklós huszár elesett és Forró Albert huszár megsebesült.

A szemben lévő ellenség is munkaterv szerint épít, alakít a Rogozán és a Runcul Arunisului háton, a közelbe lopakodó járőrök, vagy a fogolyvadászatra kiküldött vadászkülönítmények hozzák az esti bevonuláskor a hírt, hogy „fejszecsapás és fűrészelés volt hallható" a szomszédban. Ugyanígy portyáznak, járőröznek a „szomszédok" is. Ha a két fülelő, vagy vadászó, megerősített, vagy biztosított csapategység találkoznék, ami azt jelenti a korabeli szóhasználat szerint, hogy meglátták egymást, akkor kialakulhat egy kis csetepaté. A november 3-án hajnalban „A járőr, portyázása alatt, észak felől élénk tüzelést hallott, azonnal a lövések irányába előnyomult és megállapította, hogy a Nyíregyháza 5. vadász járőre áll 80-90 főből álló orosz erővel tűzharcban. A járőr közbelépett és oldaltüzével a már verekedő vadász járőrt támogatta, mire az oroszok gyorsan visszavonultak."

November 2-ai, esti jelentésének „civil" híre, hogy „gróf Takách-Tolvay ezredestől a 9. honvédhuszár ezredparancsnokságot Hajnyi Arthúr őrnagy vette át". A gróf szabadságra ment, majd annak elteltével máshova vezényelték. „Ezredétől levélben búcsúzott. – adja hírül a vá-

sárhelyi lap[61]. A 9-es huszárok új parancsnoka gróf Batthyány Béla alezredes, József főherceg volt szolgálati kamarása."

A Kerenskij-offenzíva kudarca, illetve a központi hatalmak eredményteljes ellentámadása után előrelátható volt, hogy az orosz arcvonal megindult bomlása belátható időn belül meghozza Oroszországnak a hadviselő felek közül való kiválását. A bolsevista orosz kormányzat november végén fegyverszüneti ajánlatot tett, amit a központi hatalmak elfogadtak.

Pokorńy Hermann tábornok[62] emlékiratából idézem fel a fegyverszüneti tárgyalások eseményeit:

– Az oroszokkal kötendő fegyverszüneti egyezmény tárgyalásaira, mint az osztrák-magyar hadsereg megbízottja voltam kiszemelve. E tárgyalások már előkészítés alatt állottak, és bármikor késznek kellett lennem az indulásra.

1917. november 25-én érett meg a helyzet, indultam Breszt-Litovszkba, amit a tárgyalások színhelyének szemeltek ki. A vár citadellájában székelt a német hadsereg keleti főparancsnoksága, az Oberost. A citadella hatalmas várfalakkal körülvett, hermetikusan elzárható épületkomplexumból állott. Egy kis város benyomását keltette. Ez a citadella-város, Breszt-Litovszknak az a része, mely az oroszok visszavonulása és rombolása után épségben maradt, nagyon alkalmasnak látszott a tárgyalások számára. A német Keleti Front főparancsnoka Lipót bajor herceg volt. (Még 1866-ban, az osztrák–porosz háborúban az osztrákok oldalán harcolt, és megsebesült.) A vezérkar főnöke Hoffmann tábornok volt, helyettese Brinkman őrnagy. Mellém osztották be báró Mirbach vezérkari őrnagyot, aki osztrák–magyar összekötőtiszt volt a németeknél, osztrák részről báró Bergert, aki a Monarchia szétesése után osztrák külügyminiszter is lett, magyar részről gróf Csáky Imrét, aki Horthy alatt rövid ideig (1920) magyar külügyminiszter, valamint a kisegítő személyzetet. Az emeletes kőépületek egyikében nyertem elhelyezést, Csáky gróffal egy szobában. Mint megfigyelő, az osztrák–magyar külügyminisztérium részéről Mérey követ érkezett. Megjelentek a bolgár megbízottak Gantschew ezredes vezetése alatt, a törökök pedig Hakki pasa vezetése alatt.

December elején érkezett az orosz delegáció, melynek katonai vezetője V. E. Szkalon tábornok volt, az elegáns orosz tiszt mintaképe. Mellé volt beosztva Altvater admirális, Fokke vezérkari alezredes, Lipski százados és más vezérkari tisztek. Viszont nem ők voltak a delegáció vezetői, hanem a politikusok: Kamenev, Joffe, madame Bizenko, Karachan. Az utóbbiak kíséretében volt egy tarkán összeszedett társaság: mindenféle katonatanácsok és egyéb tanácsok képviselői, katonák, forradalmárok, parasztok – nagyon szedett-vedett, abszolúte nem szobatiszta alakok. Az első alkalommal a vezető személyek asztalánál a tiszti étkezdében kaptak helyet, ezután már csak a segédszemélyzettel együtt a tiszti kaszinó épületében étkeztek. Közvetlenül megérkezésük után agyonlőtte magát Szkalon tábornok, olyan magyarázat hátrahagyásával, hogy becsületével nem összeegyeztethető ezeknek a tárgyalásoknak a vezetése[63]. A németek ünnepélyesen eltemették, katonai tiszteletadással, valamennyi delegátus részvétele mellett.

A tárgyalások gyorsan haladtak, és már december 15-én aláírtuk a fegyverszüneti szerződést. Az oroszok fő igyekezete arra irányult, hogy a szerződés szövege szerint csapatelvonások a német nyugati arcvonalra

---

[61] *Székely Napló*, 1917. december 16.

[62] Pokorńy Hermann (Kremsier, Morvaország, 1882. április 7. – Budapest, 1960. február 1.)

[63] V. E. Szkalon tábornok halálát a jelen lévő Szamoljo tábornok más megvilágításba helyezi. Az öngyilkosságot azzal magyarázza, hogy Szkalon értesítést kapott felesége kicsapongásairól, s tettét ez motiválta. (A. A. Szamoljo: *Dve zsizny*i. Vijenizdat, Moszkva. 1959. 188. p.)

meg legyenek tiltva. A tárgyalások sima menetét megkönnyítette a fehér asztal melletti beszélgetés, mert akkor még az orosz vezető emberek részt vettek a közös étkezéseken.

Egy külön fejezetet kell szentelnem a német vendéglátásnak. Már a reggelihez - melyet tetszés szerinti időben lehetett fogyasztani – a büféasztalokon minden rendelkezésre állott, amit szem-száj kívánt. Cigaretta és ital a nap minden szakában... Az étkezéseknél jó hangulat uralkodott, élénk társalgás folyt. Lipót bajor herceg präsidealt[64] *az asztalnál.*

December 15-én került sor a fegyverszüneti szerződés ünnepélyes aláírására. Az asztal körül foglaltunk helyet, éspedig Lipót bajor hercegtől balra a németek és a bolgár delegátus, továbbá én és a török Zekki pasa. Udvariasságból átengedtem helyemet az idős Mérey követnek, aki a külügy részéről, csak mint megfigyelő volt jelen. Velünk szemben a bolsevista aláírók, Mme. Bizenko[65]*, Kamenev és Joffe ültek. A történelmi aktus emlékére a 14 aláíró egy-egy fényképet írt alá, amely birtokunkban maradt. Magunkkal vittük a tollat, amelylyel a szerződést aláírtuk.*[66]

Fegyverszünet

M. kir. 11. honvéd lovashadosztály parancsnokság[67]
Nr. 4112/3. sz.
433. sz. táb. Posta 1917. december 14.

A Brest-Litowski egyezmény helyett érvénnyel bíró Focsaniban 1917. december 9-én egyrészt a szövetséges osztrák-magyar, német, bolgár és a török haderők, másrészt az orosz és román haderők között létrejött fegyverszünetre való megállapodás fordításban teljtartalmúlag közöltetik:

1. A Dnyeszter és a Duna torkolata között Tscherbatschew[68] tábornok parancsnoksága alatt álló orosz és román, másrészt József főherceg és Mackensen tábornagy parancsnoksága alatt álló otmagyar, német, bolgár és török haderők között ideiglenes fegyverszünet mindaddig bír hatállyal, amíg az orosz alkotmányozó gyűlés a háború és a béke kérdésében nem dönt. Az ugyanezen arcvonalon harcoló román csapatok Pressan tábornok[69] parancsnoksága alatt csatlakoznak ezen megállapodáshoz a fegyverszünet a megállapodás tartamára köti a román hadsereget is.

---

[64] Elnökölt.

[65] Pokorny nem tesz különbséget a béketárgyalások alatt még koalícióban lévő bolsevikok és baloldali eszerek között. A szovjet fegyverszüneti küldöttségben, majd a béketárgyaláson Anasztázia Alekszandrovna Bicenko a baloldali eszereket képviselte, és valóban érdekes színfoltja volt a küldöttségnek. 1875-ben született paraszti családban, a jekatyerinoszlávi kormányzóságban. Az akkor még németektől is lakott Szaratovi kormányzóságban, mint a szociálforradalmárok harci csoportjának tagja, végrehajtotta 1905 novemberében az eszer párt halálos ítéletét Szaharov tábornokon azért, mert az parasztlázadásokat fojtott el. Halálra ítélték, majd az ítéletet kényszermunkára mérsékelték. 1917-ben szabadul amnesztiával, s tagja lesz a baloldali eszerek központi bizottságának. Az 1918. júliusi eszer lázadás alkalmával, amikor ki akarták provokálni Németországgal a háborút, szakított az eszerek szervezetével, elvbarátaival megalakította a Forradalmi Kommunisták Pártját, mely később mintegy 17 hasonló szervezettel együtt csatlakozott az OK/b/P-hoz. Egyik alapítója a politikai kényszermunkások szervezetének. További sorsa ismeretlen.

[66] Pokorny Hermann vezérezredes: *Emlékeim – A láthatatlan hírszerző.* Petit Real kiadó, 2000. Az idézett szöveg az emlékirat a MEK e-könyvtárában olvasható szövegváltozat IV. fejezetéből való.

[67] HL II. 409. A 24. honvéd lovas dandár iratai, 9. sz. doboz.

[68] Magyar olvasatban: Cserbacsev.

[69] Pressan (Prezan) Constantin román tábornok (Butimanu, 1861, – ? 1943,) a IV. hadsereg főparancsno-

2. Mindkét fél kötelezi magát arra, hogy az ellenségeskedés esetleges újrafelvételét 72 órával megelőzőleg közli. A megállapodás automatikusan hatályát veszti, ha az ot-magyar, német, bolgár, török haderők a Keleti tenger és a Duna torkolata közötti arcvonal bármely pontján az ellenségeskedést megkezdik, még akkor is, ha ez által az ún. román front nem érintetik; ugyanez áll az orosz, román haderők netáni támadása esetére is, azonban következzék bár be ezen ellenségeskedés a Keleti tenger és Duna torkolata között fekvő arcvonal bármely pontján. A 72 órás felmondási kötelezettség ez esetben is betartandó.

3. A megállapodás érvénybe lépésétől kezdődőleg az 1. pont alatt említett arcvonalon minden ellenségeskedés azonnal beszüntetendő.

4. A légi haderőműködése mindkét fél részéről szintén beszüntetendő éspedig olyként, hogy légi járműveknek nem csak a védő állások felett, hanem védő állások mögött 10 km-re fekvő zónán belül sem szabad elrepülniük. A kötött léggömbök tevékenysége a fegyverszünet tartamára szintén beszüntetendő.

5. Felderítő járőrök a drótakadályon túl nem küldhetők ki.

6. Mindkét fél őrszemeinek tilos az akadályok vonalát átlépni.

7. Mindkét fél kötelezi magát arra, hogy nem hajt végre oly munkálatokat, amelyek egy támadás előkészítését célozzák, hasonlóképpen tilos az állások e célból való kiépítése és megerősítése. Ellenben megengedettek mindazon munkálatok, amelyek az állások jó karban tartása céljából szükségesek, valamint azon munkálatok, amelyek az életviszonyok javítását célozzák. Hasonlóképpen megengedve a férőhelyek építése is.

8. A megállapodás érvénybe lépésétől kezdődőleg nem adhatok ki harcászati jelentőségű csapat eltolások és átcsoportosítások végrehajtását célzó parancsok, ehhez képes nem is eszközölhetők oly szállítások és csapat eltolások, amelyekre vonatkozólag a parancsok december 5-e előtt ki nem adattak. A fegyverszünet egész tartama alatt azonban meg van engedve a csapatok oly felváltása, amely a csapatoknak jobb elhelyezését és célozzák a hadsereg, illetve hadtestek körletein belül. Tilos valamely hadtest körletéből kivont csapatokat mások által pótolni, ez a tilalom azonban nem vonatkozik arra az esetre, ha ezen pótlás az 1. alatt említett arcvonal valamely, a kivonattal hasonló erejű csapata által eszközöltetik.

9. Tilos az arcvonalnak olymódon való gyengítése, hogy egyes személyek vagy kategóriák kivonása által más arcvonal megerősíttessék.

10. A fegyverszünet tartamára az egymással szemközt fekvő drótakadályok közötti terep semlegesnek minősíttetik. Drótakadályok hiányában a legelső árok előtt elvonuló egyenes vonal zászlók kitűzése által jelölendő meg. A Duna deltájában az ún. György-ág képezi a neutrális zónát.

11. Az ekként megállapított semleges terepre lépni nem szabad, azonban nappal még sem szabad fegyvert használni azokkal szemben, akik ezen tilalmat nem tartják be.

12. Mindenki, aki a semleges zónában találtatik, hadifogolynak tekintendő.

13. Tilos a neutrális zónában szeszes italokat eladni, vásárolni, kivinni vagy inni.

14. A fegyverszünet tartama alatt netán keletkező félreértések, vagy egyenetlenségek mindkét fél részéről kiküldendő megbízottak által fognak rendeztetni, az összejövetel helyét és idejét parlamentairek fogják közös megegyezéssel megállapítani.

15. Mindkét félnek jogában áll a megállapodás feltételeinek megváltoztatását célzó kiegészítendő javaslatokat tenni; szükség esetén az e célból kiküldött bizottságok szükséges felhatalmazásokkal el fognak láttatni.

16. A fegyverszünet hatálya kiterjed a folyami vízi haderőre is.

17. A fegyverszünet a jelen megállapodásról felvett okmány aláírásától kezdődőleg bír hatállyal.

---

ka az erdélyi betöréskor, 1917-ben a hadseregfőparancsnokság főparancsnoka.

18. A fegyverszünetre való jelen megállapodás hatályát veszti akkor, amidőn a Keleti tengertől a Duna torkolatáig terjedő egész arcvonalra érvényes fegyverszünet megköttetik.

19. Mindkét fél meghatalmazottai megkapják ezen megállapodás francia nyelven írt szövegének egy-egy aláírt példányát. A jelen okmányt aláíró meghatalmazottak kifejezést adnak ama óhajuknak, hogy a Duna-delta egyes ágai között elterülő partvidék, a Fekete-tengeren és a Dunán valóhajózás (Galacig) semlegességének kérdése egy vegyes bizottság által megbeszéltessék és rendeztessék.

A megállapodás szövege kiadatik a 24. dandár, Virányi csoport 2., 3.,5.,9. ezred, Veder tüzér csoportnak és a hadosztály vonat parancsnokságnak annyi példányban, hogy ezzel valamennyi alosztály ellátható legyen.

Hegedüs s.k.

Egy-egy pld. kiadatik: I., II. fe., Palesco és Bogdánffy százados, 1 géppuskás század és 2. géppuskás század.

1917. december 15.

A fegyverszüneti megállapodást követte december 22-én, ugyancsak Breszt-Litovszkban, a béketárgyalások megkezdése, a béke-megállapodást azonban csak március 3-án írták alá a Központi Hatalmak képviselői és Oroszország. Ezt megelőzően, február 9-én különbéke megállapodás született Ukrajnával. Romániával hosszas tárgyalások után csak május 7-én, Bukarestben írták alá a végleges békét.

A fegyvernyugvás feltételeinek írásba foglalása viszonylagos nyugalmat hozott a fővédőállások körleteibe. Ebbe, amint később kiderül, csupán kényszerű csendbe egy kis szint, izgalmat hozott a legfelsőbb látogatás diszkrét híre. A hadtestparancsnokság külön készületet rendelt el a parancsnoksága alatt álló alakulatoknál, s kiváltképp a 11. lovashadosztálynál.

A császár érkezését december 18-án délre jelezték Borgóprundra, vonattal, ahonnan aztán a terv szerint ugyancsak vonattal utazna tovább Felsőborgóra. A 11. honvéd lovashadosztály megtisztelő feladata volt egy díszszázadot „mit 5 off. 120 Mann", (5 tiszt 12 emberrel) kiállítani a borgóprundi állomásra. Hogyan állt fel ez a század? A parancs szerint: minden ezred kiválogatta a legvitézebb, legtöbbször kitüntetett főhadnagyát vagy hadnagyát és hozzá 30 embert, amiből egy szakaszt alakított ki. A századparancsnokságba minden ezred adott egy-egy huszárszázados és szolgálatvezető őrmesternek egy-egy törzsőrmestert, illetve egy-egy („einem, in blasen gut geübten Trompeter") gyakorlott ezredkürtöst. A díszszázadba, a november 1-jén századossá előléptetett Vály János rohamfélezred parancsnok is küldhetett egy általa „alkalmasnak tartott" embert. A századnak reggel 6 órakor a Frumoasa-i vasútállomáson kellett gyülekezni, és onnan, szemle után Borgóprundra menetelni. A parancs külön hangsúlyozta, hogy a kitüntetéseket mindenkinek a zubbonyára ki kell tűzni, az emberek frissen legyenek borotválva. A biztonságért azért jó, ha van a szakaszban borbélymester, és a szakasz bepakol 1-2 kifent borotvakést is. Ló, országúti jármű, közönségesen szekér ne kísérje a századot, amely majd később megadott időben bevonul a kipucolt, feldíszített borgóprundi állomásra. Semmit sem bíztak a véletlenre, bár őfelsége átutazóban aligha talált volna kifogást a feltűzött szuronnyal, glédában tisztelgő századon.

A fegyverszüneti megállapodást követő helyzetben a 11. honvéd lovashadosztályt december 26. és január 10. között kivonják József főherceg arcvonalából. A 3. hadsereg parancsnoksága alá rendelik és a 40. honvéd gyaloghadosztály felváltására a XXVI. hadtest körletébe

„Mardzinára[70] tolatik el”[71]. A hadosztályt a 201. honvéd gyalogdandár váltotta fel az arcvonalban.

A menettervezet szerint a hadosztály január 3-án indult el új körletébe az intézkedésekben kijelölt útvonalon, „félezred lépcsőkben, mert nagyobb csapatrészek számára szükséges elhelyezések a menetközben való éjjelezés céljából nem állnak rendelkezésre”[72].

A hadosztályparancsnokság 22-én hagyta el Frumoasát.

[70] Marginea - Suceava megyei település ma Romániában

[71] M. kir. 11. honvéd lovashadosztály parancsnokság. Op. 4124/10-b. szám. 1917. december 26. A 11. honvéd lovashadosztály felváltása 201. honvéd gyalogdandár által. (Előkészítő intézkedések) HL II. 409. 9. sz. doboz, 587-592 sorszám.

[72] Op. 4124/10-1. sz. 1917. december 28. Uo. 622-626 fasc.

VIII. 1918 – Összeomlás

Tehát, a 11. honvéd lovashadosztályt és így a hadrendjébe tartozó m. kir. 9. marosvásárhelyi honvédhuszárezredet is teljesen kivonták az arcvonalból (a Stermnina-magaslat állásaiból) és Mardzsina[1] védőkörletébe helyezték el.

Az előzményekről csak annyit, hogy József főherceg, a 7. hadsereg parancsnoka a fegyverszünet aláírása másnapján, még a karácsonyi ünnep előtt tervezte meg azt az átcsoportosítást, aminek csak egyik eleme volt a 11. lovashadosztály hátravonása:

A 7. hadsereg meggyengített arcvonala mögött, mely a Dnyesztertől a Szeretig [Szeret folyó, rom. Siret] *fog kiterjeszkedni, erős tartalékot fogok teremteni, úgyhogy a kevésbé fontos Habermann-csoportból a 6. lovas- és a 11. honvéd lovashadosztályt kivonom az arcvonalból és a 7. hds. frontjának közepe mögé helyezem. Ezek a hadosztályok kellő üdülés és pihenés után két gyaloghadosztályt (m. kir. 34. gyalog- és 40. honvéd gyaloghadosztályt) fognak felváltani.*

A 7. hadsereg végleges tagozása így:

Kosak[2]-csoport: 16. gyaloghadosztály, 2. lovashadosztály, 2. lengyel dandár a Dnyeszter és a Prut között. XVII. hadtest: 5. gyalog- és 6. lovashadosztály a Prut és a Szeret között. XXVI. hdt.: 31. gyalog-, 74. honvéd gyalog- és 11. honvéd lovashadosztály a Szeret folyótól a Habermann[3]-csoportig. Habermann-csoport: 51. honvéd gyalog-, 63. gyalog- és 5. honvéd lovashadosztály a 7. hadsereg déli határáig kiterjesztve.

Hadsereg tartalék Csernovitzban a 34. gyalog- Obervikov-Czudyn terében a 40. honvéd gyaloghadosztály.[4]

Karácsony első napján a 38./III. zászlóaljat Câmpulungról[5] vasúton Marosvásárhelyre szállították ahol majd tanzászlóalj lesz. A 11. lovashadosztály felváltását pedig december 28-án kezdte meg az 51. hadosztály. Január 9-ére a hadosztályt teljesen kivonták az arcvonalból és Vicovul de Sus–Putna Veche–Marginea–Poiana Miculi terében gyülekeztették. Utolsó csapata január 12-én hagyta el a XI. hadtest körletét, azon a napon, amikor az olasz frontra vezényelt József főherceg Kövess Hermann tábornagynak adta át a hadseregarcvonal-parancsnokságot.

---

[1] Az oldal (és a fejezet) gyakran előforduló helynevei: Mardzsina, Frumosa, Putna, Ober Wykow, Sucsevitza, Srázsa, Solka, Arbora, Solonetz, Parhoutz helynevek a dél-bukovinai dombvidéken húzódó állások vonalán, ma romániai települések a moldvai Szucsáva (r. Suceava) megye délkeleti felében (r. Marginea, Frumosul, Putna. Vicovul de Sus, Sucevița, Straja, Solca, Arbore). Stermnina magaslat (rom. Culmea Stermnina), Pojáná Mikuli (r. Poiana Miculi), Secului, Vârfu Pustei, Ciporniţa, Jaslovetz (Iasloveţ)

[2] Ferdinand Kosak gyalogsági tábornok csoportja.

[3] Hugo Habermann cs. és kir. tábornok, a XI. hadtest parancsnoka

[4] József főherceg: *A világháború ahogy én látom*. 800-801. p.

[5] Mezőváros Erdély és Moldva határán. Korbeli dokumentumokban m. *Hosszúmező*, a román helynév tükörfordítása.

A bő két hetet tartó hátravonás, minden körülményt egybevetve nem volt egyszerű feladat. Hegedüs Pál vezérőrnagy, a 24. honvéd lovasdandár parancsnoka így jegyezte fel naplójába[6]:

Jóny az átköltözködés miatt (szabadsága csak január 17-én járt volna le) bevonult és átvette a hadosztály parancsnokságot. A XI. hadtesttől az a parancs érkezett, hogy a hadosztály a 40. gyaloghadosztály felváltása végett mielőbb induljon útnak. Amidőn erre már minden előkészületet megtettünk, a XXVI. hadtest (Horsetzky[7] altábornagy) közölte, hogy a hadosztály 14 napig retablírozni fog. A hadtest és Nagy Pál altábornagy[8] a hadosztály kiküldöttjeit (Lukács századost, Mátyássy hadbiztost és Horváth főhadnagyot) igen barátságtalanul fogadta.

A magasabb parancsnokságok semmiféle, vagy igen hiányos intézkedéseket adtak ki. Csak később, midőn a hadosztály minden részlet intézkedéseit megtette, avatkoztak be. Az élelmezés mindinkább rosszabbodik. A kenyéradagot még a karácsonyi ünnepek előtt 250 gr-ra szállították le. Lótápot alig utaltak ki. A legénység éhezik, a lovak éhen pusztulnak[9]. Délelőtt 8-kor indulás Russisch Moldovicára[10].

A hadosztály délben érkezett meg Moldoviţára, ahonnan másnap reggel 9-kor indult és délután 4-kor, rossz hegyi utakon és hóviharban megérkezett Putnára. Éjszakázás után („egy német paraszt házában") reggel 9-től délig Strajáig meneteltek, ahol tényleg két hetet pihent a hadosztály. „Boér hadnagy hanyag szálláscsinálónak bizonyult." – jegyzi fel megállapításszerűen Hegedüs Pál, aki a beteget jelentő Jóny tábornoktól átvette a hadosztályparancsnokságot[11].

Február 3-án át is költözött a törzzsel Margineára, ahol „az ottani pópánál igen rendes szállást" kapott.

Egy talányos és további érdekes feljegyzések februárban:

Dohányzási tilalom és nőkkel való közös fürdő a szabadban, meztelenül. (?!)

Radauchoz közel egy kincsekben gazdag lipowai[12] templomot néztünk meg. (A lipowaiak egy ó orosz szekta.[13]) A templom műkincseit 30 millió rubelre becsülik.

---

6 Hegedüs, *Feljegyzések* 38. p.

7 Ernst Horsetzky cs. és kir. altábornagy, 1917. júliusától a háború végéig a XXVI. hadtest parancsnoka.

8 Nagy Pál osztrák–magyar altábornagy, m. kir. gyalogsági tábornok (Sajósenye, 1864. szeptember 10. – Budapest, 1927. február 10.) a 40. honvéd gyaloghadosztály parancsnoka.

9 A hadtáp már-már kilátástalannak is mondható helyzete a 7. hadsereg arcvonalában (és nem csak ott) lévő csapatok mindenikénél napi jelentések, visszatérő gondja. A megnyugtató megoldások hiányában végletekig halogatott „felsőbb hozzájárulás" rögtönzésekre kényszerítette helyenként a csapatokat. Egy ilyen helyzet József főherceg feljegyzései közül: „December 28-án az 1. hadseregnél fejenként 1¼ lisztadag, 4¼ kávékonzerv, 5 húskonzerv állt rendelkezésre, főzelék, kétszersült, dohány nincsen. Lovanként egy napra való zab és szálastakarmány van. A hadsereg-parancsnokság szerint magvas- és szálastakarmányban az ellátási helyzet tarthatatlan. December 31-én az 1. hadseregparancsnokság elrendelte a lótakarmány harácsolását a hadseregkörletben, kivévén Csík és Háromszék megyét." József főherceg, 835. p.

10 rom. Moldoviţa, Putna, Straja, Marginea községek és Rădăuţ város Dél-Bukovinában (ma Suceava megye, Románia)

11 Hegedüs Pál vezérőrnagy 18-án vette át a hadosztály parancsnokságát és 1918. november 18-áig volt a parancsnoka.

12 rom. Rădăuţ és Lipoveni, Suceava megye, Románia

Ma vettük át az orosz autó-kolonnét[14]. Az oroszokat becsaptuk. Egy apokrif sürgöny alapján voltak csak rávehetők, hogy az értékes autóanyagot nekünk átadják Sok mindent lehetett potom áron vásárolni (sofőrnadrág bőrből, bundáskabát, csizma, cipő, koffer stb.).

Menczel nevű tisztiszolgám 25 koronáért vásárolt egy teljesen új bőrnadrágot.

Riedl ezredes ma nálam ebédelt. Hadosztályparancsnokáról nem nyilatkozott valami kedvezően. Nagy Pál a Radauc körüli harcokat túlozza és nagyobbrészt a valóságtól eltérően adja elő.

A törzs szállása tehát úgy-ahogy rendeződött. A „csapat" viszont, nélkülözött, de büszkén állta a megismétlődő szemléket.

Az élelmezés minden kritikán aluli. Ma tiszta kukoricalisztből készült kenyeret ettünk. A lovak kevés szalmán kívül, nem kapnak semmit. Az A.O.K. azt ajánlja, hogy a lovakkal etessünk tarack gyökeret. (...) A legénység kenyeret igen kevés, gyakran pedig egyáltalában nem kap. A húsadagot 200 gr-ra csökkentették. A legénység valóságban éhezik. Ha az élelmezés nem javul, a fegyelem felbomlik. A lovakat szalma papuccsal etetjük. Szegény párák mind rühesek és halomszámra döglenek.

A hadosztályt február végén (26-án) megszemlélte Kritek vezérezredes[15], hadsereg parancsnok. A tapasztaltakkal igen meg volt elégedve.

Az élelmezés mindinkább rosszabb lesz.

Március 8-án Kövess tábornagy meglátogatta az ellenségtől felszabadult Bukovinát.

Illisesti-ben[16] találkoztam a rendkívül szimpatikus tábornaggyal. A német lakosság nagy örömmel üdvözölte. – jegyzi fel Hegedüs vezérőrnagy.

Húsvét hetében (március 29.) a hadosztály kivált a XXVI. hadtestből, ismét a XI. hadtest kötelékébe lépett és „érzékeny, -5°C hidegben szép feltámadási ünnepélyt rendezett". Pár nappal később a törzs (április 4-én) átköltözött Kaczikára[17].

A 9. honvéd huszárezred is előbb Putnán állt meg, majd az I. félezrednek Poiana Miculin, a II. félezrednek Margineán jelölték ki a szálláshelyét. A vonatát Sucevița helyezték el. A tábo-

---

[13] Az orosz ortodox egyházban a 16. század második felében, Nikon pátriárka által kezdeményezett, majd később, Nagy Péter cár idején szigorral végrehatott egyházi reformkényszer elől, a 18. század első felében, Dél-Bukovina két falujában (Lipoveni és Manolea) megtelepedett, az óorosz egyházi rendhez ragaszkodó, orosz etnikumú kis csoport. Becslés szerinti számuk ma 40000-re tehető. Kisebb-nagyobb közösségekben élnek Odessza közelében, Ukrajnában, a valamikor kelet Velencéjének nevezett ukrán Vilkove (Вилкове, orosz Вилково, rom. Vâlcovo) fekete-tengerparti városban, a Duna-deltában több településen és a régi és mostani, két részre osztott Bukovinában. A lipován, vagy óorosz rítusú ortodox egyház székhelye Brăila román dunai kikötőváros, elöljárói egy metropolita és három püspöki helynök. Romániában 37 parókán szolgálnak papjaik. A Suceava megyei Manolea közelében egy férfi és egy női szerzetes kolostoruk is működik.

[14] (auto)konvoj, gépkocsisor

[15] Karl Křitek cs. és kir. vezérezredes (Spalato, 1861. október 24. – Bécs, 1928. szeptember 3.) 1918. januártól április 15-ig a 7. hadsereg parancsnoka.

[16] rom. Ilişeşti, község Szucsáva megyében, Románia.

[17] rom. Cacica, sókitermelő település Moldvában a Keleti Kárpátok lábánál.

ri posta Vicovul de Sus-ra, a 24. dandárparancsnokság Strajára szállásolt be.[18] A XXVI. hadtestparancsnokság rendelkezése[19] szerint: „a hadosztály előreláthatólag e hó 25-ig marad jelenlegi viszonyában."

Az ezred (hadosztály) január 16. és február 14. között Margineán védállásba megy. „Ezen idő a kötelékek rendezésére és így alapos átképzésre és fegyelmezésre fordítandó. Minden emberrel legalább 20 éles töltényt ki kell lövetni."[20] Nem egészen így történt.

A szigorú meghagyás ellenére, erősen lazulhatott a fegyelem, ha a hadtestparancsnokság február 6-i intézkedése „a 74. gyaloghadosztály és a 9. honvéd huszárezredbe előforduló eltűnésekre való tekintettel"arról rendelkezik, hogy: „A 9. honvéd huszárezred-parancsnokság részletesen jelenti az ezred kötelékéből történt eltűnések ügyében megejtett vizsgálatát, eredményét, különös tekintettel a szökés idejére, módjára és helyére, valamint arra, hogy terhel-e valakit, s ha igen, kit, vagy kiket felelősség."[21]

A figyelmet keltő szökésekre a román béketárgyalások körüli huzavona és az erre reagáló támadási készület is okot adhatott. A védőállásokból egyre gyakrabban jelentik, hogy a román oldalon sok a mozgás. A 2. ezred védővonala előtti „Solka falu alatti déli állásokba kb. 100 főnyi román csapat érkezett", az oroszok által elhagyott, kiürített állások viszont még nincsenek elfoglalva. Január 6-án délelőtt 5 óra 30-kor a 9. ezred már azt jelenti a dandárparancsnokságnak, hogy: „1 román század, a 2. granicsár[22] ezredtől kézi géppuskákkal meg egy géppuskaosztaggal, tábori őrsszerűleg megszállta az elhagyott orosz állásokat Solkánál. A század reggel érkezett be Solkára és délután foglalta el az állásokat."[23]

A pihenés tehát csak ígéret maradt, a támadási készület nyilvánvalóvá válik a hadosztály február 24-ére keltezett, még szigorúan titkos intézkedésének címzéséből. Érdekes, hogy Hegedüs vezérőrnagy, aki az intézkedést aláírja egy szót sem ír róla feljegyzéseiben. Kommentár nélkül az Intézkedés szövege.

Térképpel a kézben szép kaland az olvasása és pontos eligazítás az ezred helyéről.

> Intézkedés az ellenséges vonal áttörésére a Bugii és Ciota között[24]
> 433. sz. tábori posta, 1918. febr. 24. Szigorúan bizalmas!
> 1./ A lejáró román fegyverszünet alkalmával hadseregünk támadni fog.
> Nagy Pál altábornagy úr Őméltóságának alárendelt csapatok (lásd 1. sz. mellékletet) feladata az ellenséges állást Arbora és Jaslovetz között főerővel áttörni, s aztán Solonetz–Parhoutz felé előretörni.

[18] Op. 4221/10-c sz./1918. HL II. 231. 39. doboz 416. lap.
[19] Op. 176/6. HL II. 231. 39. doboz 259. lap.
[20] Op. 4211/31 HL II. 231. 39. doboz 260. lap.
[21] HL II. 231. 41. doboz 1489. lap.
[22] Granicsár = határőr (rom. grănicer)
[23] Op. 206/4 HL II. 231. 41. sz. doboz 757. lap.
[24] HL II. 231. 41. doboz 1011-1013. lap. A dokumentumban előforduló dél-bukovinai, illetve moldovai (ma északkelet Románia, Suceava és Neamţ megyék) települések: Rostoci (Rostoci), Keschwana (Căşuana), Lichtenberg (Dealul Edri), Jaslowetz (Iaslovăţ), Komanesti (Comăneşti), Oberpestie (Părteştii de Sus), Unterpertestie (Părteştii de Jos), Ludahamora, Wolowetz (Volovăţ), Radaucz (Rădăuţ), Pojeni (Poieni), Burla (Burla). Vö. az 1-es sz. jegyzetet is.

Virányi ezredes csoportja ezzel egyidejűleg az ellenséges vonalat Zoflennél áttöri, s aztán az 1. sz. melléklet szerint nyomul előre.

A saját állást a fent leírt támadás alatt a Seculuitól kezdve bezárólag a V.[25] Pusteig a 3. honvéd huszárezred II. félezrede és kettő géppuskás százada őrállásszerűen tartja megszállva.

A 3. ezrednek ezenkívül – Kerekes hadnagy parancsnoksága alatt – 4 közép gránátvetőszakasz lesz alárendelve, melyekkel a saját tüzérségi tűz kezdetekor a Cipornitára tűzzel való tüntetés hajtandó végre.

Az áttörés megtörténte s az azt követő előretörés után a 3. ezred külön parancsra az állásból kivonatik és Arborán gyülekeztetendő, ahol Nagy altábornagy úr Őméltósága tartalékját fogja képezni.

2./ Saját csoportom (5. és 9. ezred, a lovasszázad, egy tábori ágyús, kettő tábori tarack és egy nehéz tarack üteg) feladata az ellenséges állást az 1. sz. mellékleten meghatározott területen áttörni, s aztán Arborán át előnyomulva Rostoci 456 és Keschwana temploma közötti magaslatot birtokba venni, s a további előnyomulást innen biztosítani.

3./ a. A rendelkezésemre bocsátott erők sematikus csoportosítását a 2. sz. melléklet mutatja.

b. A 9. ezred egy százada a 74-től bezárólag a 81. szelvényig, az 5. ezred egy százada a 82-től bezárólag a 83. szelvényig terjedő védővonalban levő 74. hadosztálybeli csapatokat felváltja. Ezen századot a sikerült áttörés után az ezredparancsnok, mint ezredtartalékot maga után vonja.

c. A rohamcsapatok és a három hullám kiindulási helye a 3. mellékleten zöld négyszöggel van jelölve, melyet még a tüzérségi tűz megkezdésese előtt észrevétlenül kell elfoglalni. A rohamosztagok parancsnokai a helyszínen már most állapítsák meg, hogy a saját akadályokon hol kell kapukat vágni. Saját akadályt robbantani nem szabad, mert az elárul!

d. Ezred, illetve félezred tartalékok helyét az illető parancsnokok határozzák meg.

e. Hadosztálytartalékok:

Egy 5. ezredbeli század a Paraul[26] Saratura horhosban – Burla déli kijáratánál.

Kettő 9. ezredbeli század Paraul Jaslowetzi horhosban, élével a 412-nál a rangidősebb százados parancsnoksága alatt.

f. Lovas század a Par Saratura horhosban álló hadosztály tartaléktól északra az erdőben.

4./ Az elhelyezési körletekből a kiindulási helyzetbe való menetelés úgy hajtandó végre, hogy abból az ellenség semmit észre ne vegyen.

Torlódások elkerülése végett az alábbi útvonal tartandó be:

5. ezred Seropanul erdő délnyugati szegélye mentén az erdőben. Az 5. ezred Lichtenbergben[27], illetve a Glitti táborban elhelyezett részei fedetten igyekezzenek a legrövidebb úton a most említett erdő nyugati sarkát elérni, ahonnan a fenti úton fedetten menetel tovább.

9. ezred lichtenbergi országúton a 470, innen Par.[28] Jaslowetz horhos.

A rohamfélezred Wolowetzen át a Seropanul erdőn keresztül.

Lovasszázad hasonlóan, mint a rohamfélezred.

Az igénybe veendő utak megbízhatóan szemrevételezendők.

5./ a. Az áttörést az 5. és 9. ezredek a 79. dandár csapataival egyidejűleg hajtják végre. Ellenséges tüzérségi tűzzel számolni kell.

b. Rövid, belövéssel együtt legfeljebb félórai tüzérségi előkészítése után roham! A Dealul[29] Bugii-t és Ciotát, külön erre szánt ütegek erős tűzzel kötik le.

---

[25] V., Vf. A román vârful, magyar *csúcs, hegycsúcs* szokványos rövidítése.

[26] rom. pârâul, a m. *patak* jelentésű szó ejtés szerinti írása

[27] Lichtenberg (r. Dealul Edri) – település Dél-Bukovinában (ma Románia, Suceava megye), Rădăuțtól délnyugarta, kb. 11 km-re.

[28] A román Pârâul, m. *parak* jelentésű földrajzi név szokványos rövidítése ezekben a dokumentumokban.

A Cipornita 4 közép gránátvetőszakasszal lesz erős tűz alá véve.

c. Betörési pontok a 3. sz. Mellékletben meghatározott irányok a horhosok mentén.

Minden félezrednek, mint egy rohamcsoportnak két-két alcsoporttal, két-két betörési pont jelöltetik ki.

Az 5. és 9. ezred közötti áttörési határ, az illető rohamcsoport iránya által magától adódik.

d. A rohamcsapatok kiindulási helyzetükből már a tüzérségi tűz alatt nyomulnak előre s a tüzérségi tűznek az ellenség felé való áttételét egy-egy zöld színű, a tűz teljes beszüntetését sűrűn leadott zöld színű világító tölténnyel jelzi.

A rohamcsapatok erélyesen törjenek be az ellenséges állásba, azt 100-100 lépésre jobbra-balra felsodorítják, s aztán azonnal a 469, 478 és 446 által jelzett martra felkapaszkodnak.

Az ellenséges állásban, vagy Jaslowetzben esetleg bent szorult ellenség felsodorítása, illetve elfogása a harmadik hullámokban beosztott rohamjárőrök dolga. Minden egyéb hullám tehát föl a magaslatra!

e. A tartalékok ezután azonnal előre vonandók a magaslat mögé.

f. Az összes alparancsnokok részletes vázlattal látandók el, melyekből útirányuk, betörési pontok, további magatartások, valamint a szomszéd hullámok magatartása kivehető legyen.

6. A magaslat birtokba vétele után, ezt csak a rohamfélezred tartja megszállva. A csoportom minden többi része a további előnyomuláshoz csoportosul, Jaslowetzben a 367 malomtól, a magaslat mögött, éspedig:

- 5. ezred közvetlenül a malomtól délre,
- 9. ezred az 5. ezredtől jobbra,
- lovasszázad zu Arboránál az úton.

7./ Míg ezen csoportosulás megtörténik, addig erős harcfelderítés indítandó el a lehető legrövidebb idő alatt, és pedig:

9. ezred egy félezredet és egy géppuskásszázadot Arborán át Jerinestei 469 magaslatra és felderíti Keschwanát nyugatról keletnek.

5. ezred egy századot egy géppuskaszakasszal a 315 templomon–382 hídon át D. Casvanei magaslatra. Felderíti Keschwanát északról délnyugatnak.

5. ezred egy századot egy géppuskás szakasszal 389–379-es kereszt–415 át Rostoci 456 magaslatra. Felderít a 353-át Solonetzben.

A különítmények egymással állandó összeköttetést tartsanak.

A lovasszázad a 9. ezred fenti félezredével egyidejűleg, de attól függetlenül indít felderítést:

- 1 altiszti járőrt D. Lupul–Pojeni–460–474-re, Oberpertestie-től[30] északra,
- 1 tiszti járőrt Botuschanán át 492-re,
- 1 altiszti járőrt Keschwanán át 454-re, Komanestie-től északra.

Ezen lovasjárőrök jelentést küldenek – nemlegest is – a megnevezett magassági pontok elérése, illetve a megnevezett falvak átkutatása után, s a végcélként megjelölt magaslatokról, ahol álló biztosító járőrként megállnak.

Megfigyelési körletük: Oberpertestie–Unterpertestie–Ludahamora–Solanetz vonalában a lovasszázad parancsnoka által szabályozandó.

A lovasszázad fennmaradt része Petrosza 462-n foglal megfigyelő állást.

---

[29] rom. deal, dealul, szokványos rövidítésekben D., vagy Dl., magyar *domb*. Ebben az összetételben *dombja* jelentésben.

[30] Oberpertesie (Părteştii de Sus), Unterpestie (Părteştii de Jos) – települések Suceavatól (ma Románia, Suceava megye) északkeletre, kb. 12 km-re.

8./ Wertheimstein százados a törzslovasszakasz 8 lovasával és a törzsgyalogszázad egy szakaszával Solkán és Oberperpestie és Pojeni között felderít, összeköttetést keres a Virányi csoporttal és a lovasszázad nyugati járőrével a 474-en.

9./ A csapatoknak Jaslovetzen történt csoportosítása utáni előnyomulásra külön parancs adatik ki.

10./ A hadosztályparancsnokság álláspontjára: a Seropanul erdő 426-tól délre kb. 1200 lépésre, a csoportosulásból való további előnyomulás megkezdésekor a D. Bugii-n

A hadosztály álláspontjáról az 5. és 9. ezredparancsnokság alálláspontjaihoz távbeszélő vezetéket a hadosztály távbeszélőosztag épít.

A 3. ezred Mardzinán át a már meglevő vezetéken nyer kapcsolást a hadosztályparancsnoksággal.

Lupkovics alezredes a lovashadosztály parancsnokságnál tartózkodik, lichetenbergi tüzércsoportjához távbeszélővezetéket a hadosztály távbeszélőosztag épít ki.

Nagy altábornagy úr Őnagyméltósága harcálláspontja Burla észak-nyugati kijáratánál levő kereszttel egymagasságban a kúpon, ahonnan a 11. lovas hadosztály harcálláspontjához távbeszélő vezetéket a 11. lovashadosztály távbeszélő osztaga épít.

11./ Glittben az arborai útelágazásnál egy puska- és géppuskatöltény, kézigránát, valamint gyalogsági ágyús töltényraktár állíttatik fel.

12./ A 11. lovas egészségügyi oszlop az ellenségeskedések megkezdésekor azonnal kiürítendő lesz, s innen kiadandó parancsra Wolowetzen rendezkedjék be. Sebesültek stb., Radautz vasúti állomásnál telepítendő 818. tábori kórházba, illetve a 80. dandár egészségügyi oszlopba szállítandók. Szükséges járműveket a hadosztályparancsnokság rendeli ki, igénylés szerint.

13,/ Anyagi ellátásra külön parancs következik.

14./ Kiadatik: 24. lovasdandár, 3., 5., 9. honvéd huszárezredek, rohamfélezred, Lupkovicz alezredes, és a lovasszázad parancsnokának, és tudomásvétel végett a 40. honvéd gyaloghadosztály parancsnokságának felterjesztetik. Hegedüs s. k.

Tüntető átcsoportosítás lett volna a békeszerződés kikényszerítésére?

A kétség kívül sikeres nyári-őszi előretörés és a Kerenszkij-offenzíva kifulladása után térdre kényszerített orosz haderő dacára a keleti fronton még nem volt egyértelmű a helyzet. A december 15-én aláírt fegyverszünet csupán tárgyszerűen rögzítette a tényállást, ha szabad így fogalmazni, és csak azt a lélegzetvételnyi időt és a sorok rendezésének a lehetőségét jelentette. Az első állások előtt, az őrsök vonalán nem volt ritka a fegyverpárbaj. Ha nem másért az éberség kölcsönös próbájaként.

Bár nem tárgya könyvemnek, de hogy értelmezhető legyen a kialakult helyzet és ebben a 9-es vásárhelyi honvédhuszárok történetének soron következő eseményei, bele kell olvasnunk a Nagy Háború politikatörténetének az 1918-as évkezdést leíró, elemző fejezetébe. A kevés összefoglaló értekezés közül, az általam már több helyen idézett Aggházy Kamil és Stefán Valér *A világháború 1914–1918* c. könyvének megfelelő fejezetét választottam eligazításunkra. Szubjektív választás persze, de sűrű adatolása, világos és tárgyszerű fogalmazása is az érveim közé tartoznak.

A központi hatalmak nyugati döntő támadásának alapfeltétele volt, hogy kelet, vagyis az oroszok és románok felé végre tiszta, helyzetet teremtsenek. Ezért mindent megtettek, hogy a már megkötött fegyverszünetet mielőbb békekötéssel váltsák fel.

Az orosz kiküldöttek Breszt-Litovszkban 1917. december 22-én, Trockijjal az élükön ültek le a tárgyalóasztalhoz. A németeket Kühlmann államtitkár, a Monarchiát Czernin[31] külügyminiszter képviselte. Megjelentek a bolgárok és törökök békekövetei is. Czernin 25-én az antant többi hatalmait is felhívta, hogy a *hódítás és kárpótlás nélküli békét* célzó tárgyalásokra január 4-ig küldjék ki követeiket. A tárgyalások megindultak.[32]

Abba is maradtak. December végén az oroszok megszakították a tárgyalásokat azzal, hogy újabb utasításokért mennek haza és csak 14 nap múlva térnek vissza. A tárgyalások alapvető vitája Lengyelország helyzetének más-más nézőpontból közelített értelmezése miatt vált átmenetileg kilátástalanná. Tény, hogy ebben a német és az osztrák-magyar álláspont is merőben eltért egymástól.

Míg a két központi hatalom egymást igyekezett meggyőzni igazáról, az oroszokról hamarosan kiderült, hogy legkevésbé sem jöttek békét kötni Breszt-Litovszkba. Minden eszközzel húzták, halasztották a megegyezést és inkább kommunista propagandabeszédeket tartottak, melyeket „béketárgyalási közlések címén világgá bocsátottak."[33]

Amikor ismét összegyűltek, mindenki azt várta, hogy a január 4-re meghívott többi antant-állam kiküldöttje is megjelenik. De csak az oroszok jöttek el. Az antant többi államai hallani sem akartak a hódítás és kárpótlás nélküli békéről. A nyugati hatalmak politikai vezetését ekkor már Clemenceau francia miniszterelnök[34] ragadta magához, aki a háborút a végső győzelemig akarta folytatni.

A már haladó béketárgyalások menetét 1918. január 8-án új körülmény zavarta meg, Wilson 14 pontjának közzététele.[35]

Az oroszok, az őket legközelebbről érintő 6. pontra[36] támaszkodva, mindig követelőbbek lettek és minden erővel halasztották a megegyezést, hogy propagandájuk eredményét kivárják. Január 18-án ismét elutaztak és csak 30-án tértek vissza.

A központi hatalmak látva, hogy az oroszokkal nem boldogulnak, külön tárgyalást kezdtek az egyes orosz tartományokkal. A Monarchia indítványára, mindenekelőtt a már elismert Ukrán Központi Tanáccsal (Radával) január 12-én.

Február 9-én Ukrajnával különbékét kötöttünk. A bolsevikok ebben ellenséges cselekedetet láttak, még 9-én felhívták rádión a német hadsereget, hogy tagadja meg az engedelmességet, a

---

[31] Ottokar Theobald Otto Maria Graf Czernin von und zu Chudenitz külügyminiszter (Dymokury/ Bohémia, 1872. szeptember 26. – 1932. április 4.) 1912-től a Monarchia bukaresti nagykövete. Károly császár és király trónra kerülése után, 1916-ban nevezi ki külügyérnek.

[32] *Aggházy-Stefán*, 265. p.

[33] Uo., 266. p.

[34] George Benjamin Clemenseau francia államférfi, orvos és újságíró (11841. szeptember 28. – 1929. november 24.) 1906 és 1909, majd 1917 és 1920 között Franciaország miniszterelnöke.

[35] Wilson amerikai elnök januári jegyzékét február 12-én 4. pontba sűrítette. Ezt a zanzásított jegyzéket idézem: 1. A végleges megegyezésnek a teljes igazságon és oly kiegyezésen kell felépülnie, melyről a legvalószínűbb, hogy tartós békét fog előidézni. 2. Népeket és tartományokat nem lehet az egyik államból a másikba áttolni, ha az egyszersmind nem saját akaratuk is. 3. Oly területi kérdéseket, melyeket ez a háború vetett fel, az illető lakosság érdekében és javára kell megoldani. 4. Minden világosan körülírt nemzeti igényt oly messzire menő módon kell kielégíteni, amint csak lehetséges, anélkül, hogy ebből újabb ellentétek eredjenek és a világ békéjét, újra megzavarják.

[36] A megszállt orosz területek kiürítése és az orosz kérdés rendezése.

béketárgyalásokat pedig teljesen holtvágányra terelték. A központi hatalmak ekkor elhatározták, hogy fegyverrel kényszerítik őket a békére.

Január 18-án délben újra megkezdődött az ellenségeskedés. Csapataink mindenütt megindultak az utak és vasutak mentén (ezért nevezik e háborút vasútháborúnak), főleg páncélvonataikkal. Az oroszok, kivéve a csehek légióit, alig fejtettek ki komolyabb ellenállást. Kormányuk rögtön, táviratilag jelentette ki békére való készségét, és azonnal útba indította megbízottait, kik 28-án Breszt-Litovszba érkezve, rövid tárgyalás után és sokkal keményebb feltételek mellett, március 3-án aláírták a breszt-litovszki békét.

A békeszerződés értelmében az orosz haderőnek le kellett szerelnie, Ukrajna és Finnország önálló lett, Lengyelországra vonatkozólag pedig a központi hatalmak voltak jogosultak dönteni. Litvánia és Észtország kérdését később tárgyalják meg. Batum és Kars a törököké. A szövetséges csapatok jogosultak Orsa, Charkow, Rostow vonaláig előremenni és a megszállott területet birtokukban tartani.

A központi hatalmak a szerződésben kijelölt területet meg is szállták.

Hasonló nehézségekkel kellett megküzdenünk a románokkal szemben is.

A tárgyalások szintén a hódítás és kárpótlás kizárásának elve alapján indultak meg.

Később aztán a Monarchia és a bolgárok is változtattak ezen. A Monarchia néhány keskeny terület sávot kívánt a szorosok előtti határbiztosítás megkönnyítésére, főleg Orsovánál és Kirlibabánál[37]. Bulgária azonban az egész Dobrudzsát követelte, Törökország pedig határkiigazítás címén kisebb területeket Bulgária déli részéből. Németországot csak az érdekelte, hogy Romániából mentől több gabonát és nyersolajat kapjon, és hogy kereskedelmi előnyöket szerezzen, a hódításoknak ellene volt. Végre, hosszas tárgyalások után március 5-én Bufteában[38] előzetes, *május 7-én* Bukarestben végleges békét kötöttünk.

Ennek értelmében a románok néhány hadosztályt tarthattak meg, Magyarország javára csekély határkiigazítást kellett adniuk, Dobrudzsa déli fele a bolgároknak jutott, északi fele viszont a központi hatalmak közös igazgatása alá került. Végül bizonyos mennyiségű gabona és nyersolaj szállítására kötelezték Romániát, aminek biztosítására 6 hadosztályunk maradt az ország területén.

Márciusra tehát sikerült rendet teremteni keleten. A megoldás azonban nem bizonyult szerencsésnek. A hatalmas területek megszállása természetesen nagy erőket emésztett fel, melyek nyugaton nagyobb hasznot hajtottak volna.[39]

Ilyen előzmények után, amibe nyilvánvalóan bele tartozott a februári „tüntető" átcsoportosítás, *május 10-én érkezett a „nagy örömet kiváltó hír", hogy a hadosztály az olasz frontra megy.*[40]

Mind a német, mind az osztrák-magyar hadvezetőség, mindjárt Oroszország és Románia kiesése után hozzálátott olyan haderő megteremtéséhez, mellyel a végső döntést kicsikarhatja. Lázas munka indult meg: a seregek nagy részét újjászervezték, az állásharcban fogatolás nélkül maradt tüzérséget ismét mozgékonnyá tették, új támadó eljárást tanítottak be, nagy repülőerőt

---

[37] Orsova – dunai kikötő a Kazán-szoros bejáratánál. Cârlibaba – dél-bukovinai község, üdülőtelep az Aranyos-Besztercébe torkoló, azonos nevű patak bejáratánál, Vatra Dornei-től kb. 35 km-re, északkeleti irányba.

[38] Buftea – Bukarest elővárosa.

[39] Aggházy-Stefán, 267-268. p.

[40] Hegedüs, *Feljegyzések* 39. p.

teremtettek elő. Fokozottabb ütemben folyt a lövőszergyártás és a támadásra szánt seregtestek felruházása. Mindent előkészítettek az utolsó, nagy ütésre. És ezzel mindent feltettek az utolsó kártyára.[41]

Az olasz fronton a haderő átcsoportosítása egy mindent eldöntő nagy támadás terveinek gondolatával már januárban, a béketárgyalások elkezdésekor megkezdődött. A névlegesen még lovas, ténylegesen azonban inkább gyalogemberekből álló lovashadosztályok közül a 9. lovashadosztályt már 1918. januárjában, az 1. lovashadosztályt februárban, áprilisban pedig a 3., 6., 8. és 10. lovashadosztályt is az olasz frontra szállították. A 11. honvéd lovashadosztályt, és a 12. lovasított lövészhadosztályt pedig május elején.

Itt lovashadosztályainkat először az arcvonal mögött az olasz kultúrában való mozgásra és harcra (összeköttetések, támadás, védelem, ellentámadás stb.) képezték ki. Gyakorolták a géppuskák, golyószórók, lángszórók, aknavetők, gránátvetők, gyalogsági ágyuk kezelését és a kézigránátdobást. Harcszerű lőgyakorlatokat tartottak. Megtanulták a huszárok, hogyan kell a légi fölénnyel rendelkező ellenséges repülők elől rejtőzni és jeleket adni a saját repülőknek. Gyakorolták a géppuskafészkek magatartását és az ellenséges fészkek leküzdését. A mélységbe tagolt védelmet és az átküzdést az ellenséges védelem mélységbe tagolt övén. A huszárezredek felszerelését, fegyverzetét kiegészítették. Mindenkit felszereltek gázálarccal.

Kiegészítés után a huszárezredeknek 5-7 gyalogos századuk, egy műszaki századuk, századonként kétszáz karabélyuk, tizenhat géppuskájuk, tizenkét kézi géppuskájuk, két gránátvetőjük, két aknavetőjük és két lángszórójuk volt.

A lovashadosztályok még egy 4 századból álló rohamfélezreddel, egy vegyes kiegészítésű lovasszázaddal és különféle fényszóróval rendelkeztek.
A lovashadosztályok tüzérségét általában 12 tábori ágyúra és 24 tábori tarackra, egészítették ki (két osztály à 3 üteg, à 6 löveg).[42]

Az előbbiekben leírt kiegészítés után a *m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednek* 7 gyalogos százada, egy műszaki százada, századonként kétszáz karabélya, tizenhat géppuskája, tizenkét kézi géppuskája, gyalogágyús százada, távíró szakasza, fényszóró raja, két gránátvetője, két aknavetője és két lángszórója volt.

Hadrendje: Viczián Elek alezredes[43] a parancsnoka. Ezredsegédtiszt Bogdánffy Béla huszárkapitány, gáztiszt Dell'Adami Tibor hadnagy. I. félezredparancsnok (1-4. század) Furmann Imre főhadnagy, segédtiszt Bánffy János hadnagy. II. félezredparancsnok (5-7. század) Reök István őrnagy, segédtiszt Soket Károly hadnagy.[44]

---

[41] Aggházy-Stefán, 268. p.

[42] *A magyar huszár*, 328. p.

[43] Ugyanígy állt fel a 2., a 3. és az 5. honvéd huszárezred hadrendje is. Együtt alkották továbbra is a 11. honvéd lovashadosztályt Hegedüs Pál vezérőrnagy parancsnoksága alatt. Vezérkar főnök Dobokay Béla. A 24. (21-re átszámozott) dandár parancsnoka Vuchetich István ezredes. A 22. dandárparancsnokság megszűnt. A hadosztály hadrendjébe tartozott még: egy 4 századból álló rohamfélezred, egy vegyes kiegészítésű lovasszázad és a egy tábori tüzérezred (két osztály egyenként 3 üteg, 6-6 löveggel, azaz 12 tábori ágyú és 24 tábori tarack). Ilyenformán a 11. lovashadosztály ütközetállománya június elején: 180 tiszt, 5200 lőfegyver, 120 lovas, 88 géppuska és 36 löveg.

[44] HL TGY 217 Kárpáthy Ákos: *A m. kir. 1. honvéd lovashadosztály szerepléseha világháborúban. 1914–*

Továbbra is az összefüggésekről.

Mi dolga volt a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednek Olaszországban?

Mint ahogyan az eddigiekből sejthető, vagy kikövetkeztethető, a közös katonai érdek azt követelte, hogy Németország és a Monarchia egyesült erővel forduljon a nyugati harctéren küzdő főellenségek ellen. A Monarchia haderejének fővezére 1917 végén meg is ígérte, hogy segíti a németeket. Mikor azután a németek az ígéret beváltását kérték, ez úgy alakult, hogy a németeket csak kevés tüzérséggel támogatjuk, az osztrák-magyar haderő pedig Olaszország ellen fordul.

Jelentékeny katonai írók az uralkodónak ezt az elhatározását úgy tárgyalják, mint a világháború elvesztésének fő okát. De, hogy mi indította erre, az eltérő és ellentmondó állítások tömkelegében még ma sincs tisztázva. Talán személyes tekintélyének csorbítását látta abban, hogy seregeit német vezetésnek rendelje alá? Vagy a Monarchia hadvezetősége akarta megmutatni, hogy a sokat szidott és a németek által kritizált osztrák-magyar vezetés magában is tud döntő eredményeket elérni? Tény, hogy a legjobb, illetve még mindig végleges döntéssel kecsegtető megoldás háttérbe szorult és Arz[45], a Monarchia vezérkarának főnöke kénytelen volt a segítségre számító németeket elutasítani.

Mikor a németek tavaszi nagy csatái nem érték el céljukat, Ludendorff, hogy legalább közvetve vegye hasznát az osztrák-magyar haderőnek, azt szorgalmazta, hogy támadjuk meg az olaszokat, nehogy az Itáliában harcoló francia, angol és esetleg olasz hadosztályok nyugatra mehessenek. Ez a felhívás meg éppen a Monarchia álláspontját erősítette, s fővezére utasítására Arz hozzálátott a támadás megszervezéséhez.

Ezt az arcvonalparancsnokok mindegyike másképpen képzelte el és azt javasolta, hogy az ő arcvonaláról induljon meg a főtámadás. Boroević még a maga arcvonalán is két helyen akart áttörni: a Montellónál és Oderzo-Treviso közt, esetleg még a Piave torkolata táján is. Végül is ahelyett, hogy az erőket bárhol, de egyetlen nagy áttörő ékké egyesítették volna, mind a két arcvonalnak elrendelték a támadást.

A végleges terv szerint Metzger[46] hadosztályának az arcvonal legnyugatibb végén, a Tonale-szorosban kellett tüntetésképen támadnia. Ezt követi a főtámadás az Etsch[47] és a Piave torkolata közti hosszú arcvonalon, még pedig: Conrad[48] a Sette Communi fennsík körül, József királyi herceg a Montellón, Boroević Isonzó-hadserege Trevizóra és S. Dona di Piavenél.

Az osztrák-magyar haderőnek e nagyszabású művelethez 54 hadosztály állt rendelkezésére. Velük szemben az olaszoknak 59 hadosztálya állott, ők már korán tudtak támadó szándékainkról, és amikor átfutott katonáink a pontos időt is elárulták, elhatározták, hogy a nyugati harctéren bevált módszer szerint járnak el. Első állásaikban egészen csekély erőt hagyva vissza, erejük zömét kivonják tüzérségi előkészítésünk alól, majd aztán töretlenül szállnak szembe támadó gyalogságunkkal.[49]

1918. 9. számú melléklet

[45] Arthur Arz vezérezredes 1917. március 2-től az osztrák–magyar vezérkar főnöke.

[46] Josef Metzger tábornagy, az cs. és kir. 1. gyaloghadosztály parancsnoka

[47] Olasz neve Adige.

[48] Conrad von Hötzendorf osztrák–magyar tábornagy.

[49] Aggházy-Stefán, 272-274. p.

Az olasz hadszíntéren

A szabadságáról egy hete Cacicára visszatért Hegedüs Pál vezérőrnagy, a 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka, május 10-én jegyzi be naplójába, hogy: *Nagy örömet okozott mindnyájunknak az a hír, hogy a hadosztály az olasz frontra megy.*

Hát igen, végre valami izgalom a bukovinai „semmittevés" után.

A törzs május 14-én kelt útra Lembergen (Lvov, Lvív) át, Budapest menetiránnyal. Az út két napig tartalékos Budapestről május 18-án indulnak tovább a kelenföldi pályaudvarról, délután 2 óra 13-kor és délután 6-kor érkezik Siófokra. *A Balaton gyönyörű látványt nyújtott!* – emlékezik Hegedüs vezérőrnagy. Május 21-én este 7-kor órakor érkezik meg a törzs olaszországi állomáshelyére, Cordignanóra.

Hegedüs vezérőrnagy „első impressziói" és a kötelező látogatások:

Szállásom az ottani plébánosnál. Az Isonzó vonalnál mindenhol rengeteg zsákmányolt ágyú és jármű felhalmozva.

Május 22-én S. Vittorióban József főhercegnél jelentkezés. A főherceg igen barátságos volt, vele ebédeltem.

Május 24-én Karl Krausz gyalogsági tábornok[50] (II. hadtestparancsnok) kinek kiképzés szempontjából a hadosztály alá van rendelve, meglátogatott bennünket. Igen kedves ember.

Május 26-án a 20. honvéd gyaloghadosztály gyakorlatán, mint néző résztvettem.

Május 28-án, délután 4-kor indulás Passarianoi Truppenführer Schule[51]-ba. Az utolsó velencei dózse (Conte Manin) remek palotájában voltunk elszállásolva. Az óriási értékű gyönyörű berendezést (antik) a németek elhurcolták. A 150 holdas park tündéri.

Május 30. Aquileia megtekintése. Érdekes ennek múzeuma. A campanille tetejéről gyönyörű kilátás Triesztre és Oradórra. A múzeumi őr állítása szerint az olasz királyi pár ismételten meglátogatta e helyet, a campanilláról sóvár pillantásokat vetettek Trieszt felé. Délután 4 órakor visszaérkezés Cordignanóra.[52]

A 9. honvéd huszárezred a 6. hadsereg[53] tartalékaként kel útra a Piave-frontra. Az ezrednapló szűkszavú bejegyzése szerint május 20-án, hétfőn érkezik meg az orosz frontról Conegliano állomásra, ahol „kivagoníroz" és „Godega di San Urbino községben nyer elhelyezést."

A hadseregtartalék ezred első „feladata" a légelhárító szolgálat felállítása. 22-én Márton Sándor főhadnagy parancsnoksága alatt a 2. géppuskásszázadot nyolc géppuskával Sacile és Livenza között, légelhárító szolgálatra kikülönítették.

Az ezred zöme kiképzésre, oktatásra elhelyezési körletében marad.

---

50 Krausz Károly gyalogsági tábornok.

51 Hadvezetési Iskola.

52 Hegedüs, *Feljegyzések* 40. p.

53 A 6. hadsereg hadrendje: II. hadtest az átvezérlések következtében a 8. lovashadosztályra „fogyva", ennek hadrendjében a 2., 11. és 14. dragonyos, és a 12. ulánus ezredekkel. XXIV. hadtest, hadrendjében a 31. gyaloghadosztály (a 32., 44., 69 és a 3. boszniai és hercegovinai gyalogezredek) és a 13. lövészhadosztály (1., 14., 24. és 25. lövészezred). Hadtesttartalék a 17. gyaloghadosztály (39. és 43. gyalogezred). Hadseregtartalék a 11. honvéd lovashadosztály (2., 3., 5. és 9. honvéd huszárezredek).

Az arcvonal mögött az olasz kultúrában való mozgásra és harcra (összeköttetések, támadás, védelem, ellentámadás stb.) képezték ki. Gyakorolták a géppuskák, golyószórók, lángszórók, aknavetők, gránátvetők, gyalogsági ágyuk kezelését és a kézigránátdobást. Harcszerű lőgyakorlatokat tartottak. Megtanulták a huszárok is, hogyan kell az ellenséges repülők elől rejtőzni és jeleket adni a saját repülőknek. Itt is gyakorolták a géppuskafészkek magatartását és az ellenséges fészkek leküzdését. A mélységbe tagolt védelmet és az átküzdést az ellenséges védelem mélységbe tagolt övén. A huszárezredek felszerelését, fegyverzetét kiegészítették. Mindenkit felszereltek gázálarccal.[54]

Egészen konkrétan, csupán a késői olvasó eligazítására, íme egy ilyen „foglalkozási tervezet", amit a m. kir 1. honvéd kerékpáros zászlóalj parancsnoka, Teodorovics százados 1918. augusztus utolsó hetére[55]:

> Hétfőn – század ütközetmenete, járőrgyakorlattal.
>
> Kedd, szerda, csütörtök – Harcmozzanatok században: átmenet biztosított menetből rajvonalba menetirányban – a tűz bevezetése (kedden), átmenet rajvonalba a támadás továbbvitele a rohamig (szerda), roham – üldözés (csütörtök).
>
> Péntek – zászlóalj felállítása – ütközetmenet, összekötő szolgálat zászlóaljban.
>
> Szombat – harcmozzanat zászlóaljban.
>
> Vasárnap – Istentisztelet – pihenő.
>
> Megjegyzés:
>
> Lőtér csupán délutánokon: Hétfőn műszaki szakasz, telefonraj, keddtől kezdve a századok sorrendjében.
>
> Géppuskaszázad szakasz és telefonraj külön tervezet szerint foglalkozik, a péntek és szombati gyakorlaton részt vesz.
>
> A hét folyamán minden századnál egy ízben riadó gyakorlandó.

Térjünk vissza az ezred körletébe. Nagyon gyorsan kiderül az „oktatólagos kiképzésen", hogy a feladat teljesítéséhez hiányos az ezred felszerelése, ezt akkurátusan kitöltött íveken be is jelenti a felsőbb vezetésnek az ezrediroda. Május 28-án Ferenczy hadnagyot és Vuchetich István ezredes, ezredparancsnokot elvezénylik csapattiszti tanfolyamra, az ezred megbízott parancsnoka Reök István őrnagy. Viczián Elek alezredes kerülővel érkezik az ezredhez Coneglianóra a bécsi gáztanfolyamról, május 30-án este és másnap, az ugyancsak frissen érkező Benkő Béla századossal és Nováky József hadnaggyal „nézőkként" résztvesznek a 12. honvéd gyalogezred és a 41. rohamfélezred gyakorlatán a canevai (Sacilétől északkeletre 4 km) gyakorlótéren.

Pár nap múlva (június 3-án), „Kubay alezredes[56] „oktatólagos kiképzésen" ismerteti a Piave frontot." Június 5-én az ezred dandár kötelékben az első harcgyakorlatát tartja a canevai gyakorlótéren.

---

[54] *A magyar huszár,* 328 p.

[55] HL II. 675 A 9. honvéd huszárezred iratai. 3692. doboz 1397. lap

[56] A 32. honvéd gyalogezred tisztje.

A gyakorlat „feltevése”:

> A hadtest északi szárnyán harcoló 11. honvéd lovashadosztály Fraschetti és Ronchenál a Livenzán átkelve Il Colle Sarone – Col de Fer vonalával erős utóvédállásokra talált. Az ellenség ellenállásának a megtörésére a hadosztály az éj folyamán átcsoportosított és déli szárnyán Charadia környékén Baintner ezredes parancsnoksága alatt a 2. és a 9. hv. hu. ezredeket vonta össze, kiegészítve a 3. és az 5. ezredtől egy-egy géppuskaszázaddal. Feltételezve még 4 üteg. Baintner ezredesnek parancsa van a hadosztály Többi részeivel egy időben támadva az ellenség déli szárnyát meglepően megtámadni, az ellenséget Col de Fer-ről felgöngyölíteni és a hadosztály további előnyomulásához nyugati irányban csatlakozni. Míg 2 ágyús és 2 tarack üteg Baintner ezredesnek alárendeltetik a tüzérdandár külön e célra kirendelt ütegei keleti irányból Col de Fer-t és az ellen tüzérséget az egész támadás alatt tűzzel letartja.

Az ezred első veszteségeit is ezen a napon (június 5-én) jegyzik: „A rohamfélezredtől 9, a 9. honvéd huszárezred emberei közül 1 halott, 9 sebesült akna telitalálattól.”[57]

Délután az ezred és a 2. félezred segédtisztjének jelenlétében a gyalogsági repülőszolgálatot ismerteti Lukács repülőszázados Cardignanótól északra, kb. 800 lépésre.

Másnap felszerelés érkezik, ezek között gázálarc is. Az első jel arra, hogy az ezrednek arcvonal közeli feladatokat is kaphat. Orsagónál a 2. honvéd huszárezred körletében saját repülőgépek légi harcban lelőttek egy ellenséges repülőt. A pilóta tiszt (amerikai) sértetlenül került fogságba.

Június 6-ától besűrűsödnek a tényleges eltolási készületek.

Június 7-én délelőtt József főherceg (a 6. hadsereg parancsnoka) jelenlétében megszemléli az ezredet Boroević tábornagy. „Legnagyobb megelégedés.” – jegyzi a naplóban az ezredsegédtiszt. Délután a canevai gyakorlótéren a másnapra hirdetett főgyakorlatra készülő ezred (a hadosztály tulajdonképpen) külön is gyakorol. Sajnos Godegán áldozatai is vannak a napnak: 2 halott és 9 sebesült. Nem a huszárezredtől, hanem a 28. repülőszázadtól. A „főgyakorlat” egyébként igen jól sikerült, mindenki dicséretet kapott.[58]

Vasárnap (*9-én*) derült, kellemes időben pihenő. Május óta ilyen kellemes volt az idő. Vuchetich István ezredes, ezredparancsnok „betegen távozik”. Az ezred parancsnokságát Viczián Elek alezredes veszi át.

Hétfőn, j*únius 10-én* érkezett meg a parancs érkezik az eltolásra[59], Vittorio és Conegliano közé, a 41. honvéd gyaloghadosztály „11-ről 12-re hajló éjjel” kiürített körletébe.[60] Az eltolási paranccsal az időjárás is esősre változott.

A gyaloghadosztály északkeletre vonult el. Az utak, a menetvonal szemrevételezése után, az ezred másnap este 9-kor indul és *12-én*, hajnalban fél 3-kor, koromsötétben és szakadó eső-

---

[57] Hegedüs vezérőrnagy, a hadosztály parancsnoka másképp emlékszik a nap veszteségeire: „Június 5. Egy gyakorlatunk alkalmával egy idő előtt robbant aknavető gránát által egy rohamjárőrünk 3 embere meghalt, 7 súlyosan megsebesült.” Hegedüs, *Feljegyzések* 41. p.

[58] „Éles gyakorlatunk Cavennánál különösen jól sikerült. Krausz Karl gyalogsági tábornok, a II. hadtest parancsnoka el volt ragadtatva.” Hegedüs, uo.

[59] Op. 608/16-II. Szám. HL II. 231. 41. doboz. 298. lap.

[60] „A hadosztályparancsnokság és a törzs Skonnigoban nyert elhelyezést. Egész éjjel zuhogott az eső. Csapataink bőrig áztak.” Hegedüs, 41. p.

ben az 1. század megérkezik az új körletbe, Formenigára. San Fior–Borgo-Castello–Ogliano–Conegliano–San Pasqua–Bagnolo–Maurana a menetirány. A menetben utolsó eleségvonat utolsó kocsija délelőtt 9-kor ér a körletbe. Az ezred (a vonatok és lovak szabad ég alatt) laktáborba száll.

Soket Károly főhadnagy szemrevételezi Corbanese és San Pietro községeket. Délután Dedinszky Tivadar hadnagy (I. géppuskaszázad) a Pianole–Fontana–Pieve di Soligo, Medreczky István tiszthelyettes a Santa Maria–Barbisanello-i utat járja be, Mezriczky Károly százados (műszaki század parancsnok) a Cervano patak átjáróit szemléli meg, ahol a műszaki század szakadó esőben 2 híd építését kezdte meg. Másnap reggel 8-kor a kikülönített 2. géppuskaszázad is bevonult Formenigára.

14-én megérkezik a parancs a menetkészültségre: „indulás 15-én hajnalban 4-kor". „Il Montello e napon lett áttörve" – jegyzi a napló. Szinte egyszerre mozdul az ezred a Piavén átkelő frontvonallal. Két óra múlva, szakadó esőben megérkezik Refrontolóra, ahonnan délután 5-kor indul tovább a Barbisanotól délre megjelölt éjjeli szállásra, már a XXIV. hadtest tartalékaként.

Átkelés a Piavén, hét nap pokol

11. honvéd lovashadosztály[61]
Op. 615/13
Intézkedés az éjjelezésre VI. 15-én, délután 3 óra.

1./ A 31., 13. lövész és 17. gyaloghadosztály Falze – Nervesa – és a hidak környékén kierőszakolta a Piavén való átkelést. Legutolsó hírek szerint a Montellón 4 km mélységben tért nyertek, a Montellótól délre a 1. gyaloghadosztály részei Volpago előtt.

2./ A lovashadosztály a XXIV. hadtestnek alárendeltetett és ma a Refrontolótól délnyugatra Perrolle melletti házcsoporton át Barbisanellora vezető út mentén – élével utóbbi helyen – éjjelezik. A hadosztályparancsnokság e vonaltól nyugatra, Pieve di Soligo-ban.

3./ Utazómeneti sorrend: 9. honvéd huszárezred, 5. honvéd huszárezred, rohamfélezred, 2. honvéd huszárezred, 3. honvéd huszárezred lovasszázad az oszlop mellett – Perrolén át Pieve di S-re vonul be.

Indulás 9. huszárezred által a parancs vétele után azonnal, a többi ezredek a hely mérvéhez képest következik. 3. honvéd huszárezred S. Pietro di Feletto-nál csatlakozik a 2-ik hv. hu. ezredhez, melynek elvonulás előtt a S. Pietro di Feletto-i főútvonalra lépni tilos. Ütközetvonatok: telephelyenként várják meg az összes mögöttük elhelyezett csapatok elvonulását, azután a 9. honvéd huszárezred ütközet vonatára – mely élével Refrontolo út elágazásánál a többit bevárja – felzárkóznak. Az ütközet vonat indulása teljes felzárkózás után, Temesváry 9. hv. hu. ezd-beli százados parancsnoksága alatt. Menetvonal a csapat menetvonala. Eleségvonatok egyelőre telephelyeiken maradnak. Minden ezred eleségvonata tartózkodását Molnár 5. hu. ezd-beli százados gt. tisztnek (S. Pietri di Feletton) lovas küldönccel jelenti. Valamennyi eleségvonat Molnár százados gt. parancsnoksága alá lép és később a hadosztály Vonat élére fog besorolni. Ezért Molnár százados további parancsokat a hadosztály vonatparancsnoktól Sobotka százados Formenigán (itt telefonállomás) kér.

4./ Éjjelezés: hadosztályparancsnokság, 24. dd. és lovasszázad Pieve di Soligo.

9. honvéd huszárezred Barbisanellon és környékén,

[61] HL II. 490. 298. lap.

5. honvéd huszárezred Pieve di Soligon és 119 közti házcsoportok környékén,

Rohamfélezred – Pieve di Conta, „Conta" írásnál lévő útkeresztezésnél,

2. honvéd huszárezred Perrolle kornyékén lévő házcsoportokban,

3. honvéd huszárezred attól északkeletre 1 km-re az útkeresztezés környékén levő házcsoportokban. (Vázlat)

Helységtábor, illetve táborozás, riadó intézkedés saját hatáskörben. Ütközetvonatok az éjjelezési körletbe vonandók.

5./ Az ezredek a hadosztályparancsnokság állomásába Pieve di Soligoban bekapcsolnak, azonkívül 1-1 küldönc lovas az új éjjelezési helyről a hadosztályhoz küldendő, kivel az éjjelezés elfoglalása is jelentendő.

6./ Kiegészítő intézkedések telefonon, az éjjelezés helyén.

7./ Kiadatik: 24. dd., 2., 3., 5., 9. honvéd huszárezred, rohamfélezred és lovas századnak, azonkívül telefonon bediktálva.

Hegedüs s. k.

A pokolbeli napok története az ezrednaplóból szó szerint:

Június 16-a. „Az ezred a 61. gyalogdandár-parancsnokság alatt, mint a 31. gyaloghadosztály[62] tartaléka. Ugyan e viszonyban az 5. honvéd huszárezred is.

Indulás a W.H-ból délelőtt 8 órakor. Menetirány: A Villa Jacur-i hídon keresztül Il Montello magaslat. Délelőtt 9 óra 30-tól 10 óra 30-ig az átkelés a hídon erős ellenséges ágyútűzben. A repülők is akadályozták az ezred átkelését géppuska lövéseivel és akna [bomba-] dobásokkal. Az ezred tartalék viszonyban De Faveri kápolnánál. E napon veszi át a 9. és 5. honvéd huszárezred felett a parancsnokságot Heinlein ezredes[63]. Veszteség: 4 halott, 10 sebesült. Időjárás: esős.

Június 17. Az ezred ugyanazon tartalék viszonyban, igen erős gránáttűzben. Veszteség a tisztek közül: Naményi Koncz István százados, I. félezredparancsnok, Benkő Béla százados először, Nováky József[64] és Dedinszky Tivadar[65] hadnagyok sebesültek meg. A legénység között: 10 halott, 17 sebesült. Beteg tiszt 1, 3 fő legénység. Eltűnt 4 ember, gránátnyomás érte báró Apor Péter századost, Borbély Maczky Emil századost és Tirscher Miklós zászlóst. Délután 9-kor az ezred felváltja a vonalban levő 44. gyalogezredet[66]. A felvonulás a felváltáskor erős ellenséges pergőtűzben, esőben.

---

[62] A 31. budapesti gyaloghadosztály hadrendjébe a 44. kaposvári, 69. székesfehérvári, a 32 budapesti és három boszniai és hercegovinai ezred tartozott.

[63] a Heinlein csoport Heinlein Alfréd ezredes parancsnoksága alatt tulajdonképpen csak 17-én alakul meg. A csoportot a 9. honvéd huszárezred és az 5. ezred arcvonalban lévő részei, a 24. dandár távíró szakasz 2. raja, Fellner hadnagy parancsnoksága alatt és 3 huszár a lovasszázadtól „küldönc gyanánt". Dandár vezérkari tiszt Magyary százados. HL II. 409 24. lovasdandár hadműveleti iratok. 15. doboz. Heinlein-csoport 1-47 op. sz. 3. lap.

[64] Nováky József fhdgy. (1898. február 25 – ?) 1917. augusztus 17-én vonult be a 9. hv. huszárezredhez.

[65] A 12. gyalogezredtől átvezényelve.

[66] Az ezred parancsnokló tisztjei a „veszteség" átkelése után, a napló bejegyzése szerint: I. f. e. pk. Bogdánffy Béla százados, 1. század pk. Matyéjka őrmester, 2. század Jeney zászlós, 3. század Szentiványi, 4. század Medreczky tiszthelyettes, 6. század Puhy zászlós, 7. század Furmann Imre.

Június 18. Az ezred a 44. gyalogezredet váltja az arcvonalban. Délelőtt erős ellenséges pergőtűz, délután 3-kor nagyobb ellenséges különítmény derít fel. A különítmény veszteségteljesen visszaveretett. Veszteség 8 halott, 15 sebesült, 5 eltűnt.

Haszlinger Ferenc százados ezredsegédtiszt is fölkerül a veszteséglistára, betegen távozik. Az ezredsegédtiszt teendőit báró Rudnyánszky Béla főhadnagy veszi át.

Június 19. Délelőtt erős ellenséges ágyútűz, délután 1 óra 45-kor ellenséges különítmény támad, mely visszautasíttatott. Az erős ágyútűz szűntével az egész ezred vonala előtt többszörös hullámvonalban támad az ellenséges gyalogság. A támadást az ezred, közelharcig bevárva kézigránát és géppuska tűzzel megállásra kényszerítette, majd az 1. és 7. századok segélyével az egész ezred a már megállított ellenséget ellentámadással saját vonalán túl visszavetette. E harc alatti zsákmány: 3 db 7½ cm-es gyalogsági kísérő ágyú, továbbá 2 db 14-es Fiath-géppuska és 2 db golyószóró. Fogolyszám 600, köztük zászlóaljparancsnok, 1 segédtiszt, 2 százados és 2 orvos (megállapítás szerint a foglyok a 134. gyalogezredtől voltak).

Az ellenséges vonalból a Heinlein-csoport parancsára jött vissza az ezred az előbb vonalunkba. A birtokunkban volt 3 ellenséges ágyú irányzó készüléke legénységünk által tönkretétetett.

Saját veszteség: Benkő Béla százados másodszor sebesült. Legénység: 41 halott, 120 sebesült, 40 eltűnt, 8 beteg. Időjárás derült!

Június 20. Egész nap erős ellenséges ágyútűz (21 és 28 cm-es kaliberű ágyúkkal lőtte vonalunkat) délelőtt 3 óra 30-kor erős ellenséges gyalogsági támadás az egész ezred vonalán, mely tart 4 óra 30-ig, közeli távolságról vissza lett utasítva! Ugyanezen a napon három erőszakos felderítés utasíttatott vissza. Délután 3 óra 30-kor, délután 11 óra 30-kor az ellenséges rajvonal (megismételt) támadásai vissza lettek utasítva, különösen az utóbbi, melynél a visszavonulási eredmény tisztán kézigránáttal lett elérve. Veszteség 21 halott, 79 sebesült, 1 beteg, 3 eltűnt. Időjárás derült.

Június 21. Mint előző napon erős ellenséges ágyútűz. A nap folyamán két ellenséges támadás lett visszautasítva. Veszteség 5 halott, 21 sebesült. Időjárás: borult, délután 7-től egész éjjel eső.

Június 22. De. 12 óra 30-kor igen erős általános gyalogsági támadás, melynek veszteségteljes visszaverése után a részek kivonása eszközöltetett. Hajnalban parancsra az ezred fele visszavonul a Piave innenső oldalára. Az egész visszavonulás igen erős ellenséges ágyútűzben. Veszteség 2 halott, 11 sebesült, 3 beteg, 10 eltűnt. Időjárás derült.

Június 23. A jobb szárny biztosítására az ezredhez beosztott 32. gyalogezred[67] 1. és 2. százada, mint tartalék a harcba egész idő alatt be nem vettettek. Az erők kivonásának éjjelén egy szakasz a szélső jobb szárnyon a rajvonal pótlására felhasználtatott. E napon hajnalban vonul vissza az ezred másik fele. Veszteség a visszavonulás alatt: 11 halott, 9 sebesült, 37 eltűnt.

Veszteség összesítve a montellói harc alatt: tisztek – 4 sebesült, 2 beteg; legénység – 102 halott, 284 sebesült, 16 beteg, 99 eltűnt.[68] Időjárás derült.

Délután folyamán Hegedüs tábornok úr a lovasdandárt összegyűjtve megdicsérte. Bogdánffy százados, Márton Sándor főhadnagy és gróf Toldalagi József zászlós betegség folytán a hadosztály egészségügyi intézetébe utaltatott.

---

[67] Dési gyalogezred, a budapesti 41. hadosztály hadrendjében

[68] Az ezred 537 nevet tartalmazó veszteségjegyzékét lásd: a Mellékletben.

Az események háttere és az összefüggések.
A hadosztály parancsnoka így írta meg a pokolbeli napok vázlatos történetét:

1918. június 15. "Albrecht" első napja[69]. 3 órakor de. kezdődött a gázlövés. A XXIV. hadtest kb. 70000 gázlövedéket lőtt ki. Eredmény igen gyenge. A Colaltói és Mt. Sulder-i ellenséges tüzérség a Falze-nál épült hadi hidunkat és pontonjainkat ismételten összelőtte. Derék utászaink és csapataink súlyos veszteségeket szenvedtek. A hadosztály de. 6 órakor Refrontolora indult. Itt tudtam meg, hogy csapataink a Piaven átkeltek. A 69. gyalogezred hídfőszerű állást foglalt Falzeval szemben, a Montellon. Összes vesztesége 16 sebesült; a 13. Schützen Rgt.[70] nehezebben jutott át. A 39. gyalogezred Nervesát foglalta el, a 46. gyalogezred szintén elérte a túlsó partot. Coneglianot átvonulásunk alkalmával nehéz olasz ágyuk lőtték. Az eső zuhog. Refrontolon tudtuk meg, hogy a 31. gyaloghadosztálynak[71] vagyunk alárendelve (hadosztályparancsnok Lieb altábornagy vezérkarfőnök herceg Hohenlohe alezredes). A hadtest által ejtett foglyok száma meghaladja már a 3000-t. Délután 6 órakor indulás Piave di Soligóra, hol a hadosztály éjjelezett. Gróf Brandolini tulajdonát képező tönkretett, szép palazzóban volt szállásom. Az éjjel érkezett intézkedés szerint az 5. és 9. huszárezred reggelig a Palze-i hadihídnál legyenek, hol Kirchhoffer ezredes dandárparancsnoknak lesznek alárendelve. A 2. és 3. huszárezred kissé hátrább tartalék. A fejetlenség máris az egész vonalon észlelhető. A 31. hadosztály támadásra intézkedést adott ki (fél órai tüzérségi előkészítő tűz), de fogalma sem volt a Montellon lévő csapatok helyzetéről.

Az ellenség tüzérsége állandóan lövi, és repülőik bombázzák egyetlen hadihidunkat. Az ellenség egyéb tevékenységet nem igen fejtett ki, fölénye éppenséggel nem volt észlelhető. Jellemző eset, hogy felsőbb helyen miként intézik az ügyeket, a következő:

A hadosztály a megbetegedett Vuchetich ezredes helyett az A.O.K-tól Flohr ezredest[72] kérte dandárnokul, mire az A.O.K. azt sürgönyözi, hogy Flohr tábornok nem áll rendelkezésre, helyette Pintér Jenő ezredest[73] rendelte ki a 9. ezred parancsnokává, a 6. hadsereg meg Heinlein ezredest bocsátotta a hadosztály rendelkezésére.

1918. június 16. Második Albrecht-nap. Reggel a 31. hadosztály még mindig nem ismerte a montellói helyzetet. Délután 5 órakor Virányi ezredes jelenti, hogy Szmrecsányi őrnagy, Jekelfalussy századost és Baross főorvost a falzei hídnál egy olasz repülőbomba megölt. Szmrecsányi Adorján és Jekelfalussy a hadosztály legkiválóbb tisztjei közé tartoztak. Szemtanuk állítása szerint, a repülők 20 méternyire ereszkedtek le a köd leple alatt, onnan bombázták a híd előtt összetorlódott csapatainkat. Saját repülőink ellenhatása és a légi járómű elhárító lövegek hatása nem érvényesült. Szmrecsányi pótlására Pálffy 2. ezredbeli századost rendeltem ki. Az ellenség a mi repülőgépeinket [?] *használta. Egész nap esik az eső, és köd van. 7 órakor de. Virányi ezredes jelenti, hogy az 5. ezrednél pánik tört ki. Az emberek kisebb csoportokban elszélednek, a tisztek mind elestek, így vezető nélkül vannak. Azt hiszem Virányi túloz. 10 óra du. Szmrecsányi és Jekelfalussy, valamint Dr.*

---

[69] A hadművelet fedőneve.

[70] 13. osztrák lövészhadosztály hadrendje (parancsnoka Lieb altábornagy): a 32. és a 69. gyalogezredből álló, 61. gyalogdandár (parancsnoka Kirchhofer ezredes) és a 44. és a 3. bosznia-hercegovinai gyalogezredekből álló, 62. gyalogdandár (parancsnoka Pacor tábornok).

[71] A cs. és kir. 31. gyaloghadosztály hadrendje (parancsnoka Kindl altábornagy): 25. (1. és 24 lövészezredek) és 26. lövészdandár (14. és 25. lövészezredek).

[72] Flohr János ezredest, a 2. honvéd huszárezred parancsnokát kérte Hegedüs vezérőrnagy a 24. honvéd lovasdandár élére.

[73] 1. honvéd huszárezred.

Barosst a barbissanoi kastély kertjében eltemettük. Goiginger[74] altábornagy, hadtestparancsnok szerint az új mintájú, 9 cm-es aknavetőinkhez nincsen lövőszer. A tüzérségi gázmuníció régi és ezért hatástalan volt. A löveg szakaszokon ez a felírás volt: „bis spätestens Ende März zu verbrauchen"[75]. Heinlein ezredes az 5. és 9. ezredparancsnoksággal bízatott meg.

1918. június 17. Jelentkezés Lieb altábornagynál[76], a 31. hadosztály parancsnokánál Casa-Cusan. 1914. október 31-én Baranoweknél rövid ideig dandárommal neki voltam alárendelve. Nyugodt, józan gondolkozású tábornok, úgyszintén herceg Hohenlohe vezérkari alezredes hadosztály vezérkari főnök kiváló katonának látszik. Az 5. huszárezred veszteség nélkül átkelt a Piaven. Naményi százados megsebesült és báró Apor százados légnyomást kapott. Egész nap zuhogott az eső. A Piaveből hatalmas rohanó folyó lett. A XXIV. hadtestnek mára tervezett támadása elmaradt, mert a nagyon megáradt rohanó Piave a hidakat mind elsodorta. Laucsik és Vájna tüzérfőhadnagyok elestek. Olasz foglyok megerősítik, hogy gázlövésünknek nem volt hatása. Az ellenség gázálarcot nem is használt. A gáz hatása csak annyiban nyilvánult, hogy a szem könnyezett. Preplar utász alezredes szerint az ellenséges tüzérség által elsüllyesztett pontonokat az ár neki vitte a bakk hídnak[77] és azt elsodorta.

1918. június 19. Gasparics utász százados jelentése szerint az olaszok sebesült foglyainkat legyilkolják. Nem hiszem, hogy ez igaz volna. Egész nap derült szép idő. Mezriczky százados kankóval beteget jelentett, Tallián főhadnagy megbetegedett; Haszlinger százados állítólag idegsokkot kapott. A Piave híd helyét az ellenséges nehéz és közép tüzérség állandóan lövi és ellenséges repülők állandóan bombázzák. Igen sok venerikus beteg[78] jelentkezik. Tehát mégsem oly erkölcsösek az olasz nők, mint amilyeneknek eddig tartottam?!

Vagy talán szándékos fertőzésről van szó?! Egész délután és éjjel erős harcok folytak a Montellon. Még soha nem látott repülő tevékenység. 15-20 repülő egyszerre a levegőben; természetesen az olaszok nagy túlsúlyban.

1918. június 20. Heinlein ezredes jelentése szerint az 5. huszárezred tegnap délután 3-tól erős harcban áll az olaszokkal. Az állást előbbre vitték. 3 ágyút és 3 géppuskát zsákmányoltak. Hajnaltájban egy ellenséges repülő 3 bombát dobott Pievera. Egy bomba a lakásommal szemben lévő házba, egy pedig 100 lépésnyire mögötte csapott be. Kárt emberben nem okozott.

Farkas Zoltán főhadnagy mindkét lábán megsebesült; e bátor tisztnek ez immár 4-ik sebesülése. Az 5. huszárezred 800 foglyot ejtett, 8 ágyút és több géppuskát zsákmányolt. Saját repülőink légi harcban 2 ellenséges capronit[79] lelőttek. Du. 4 órakor az olaszok újból támadták huszárjainkat, mely alkalommal állásaikba betörtek, de azonnali ellentámadással az olaszokat ismét kiverték.

A magasabb parancsadás nagyon határozatlan; támadást rendel, de az erre kiadott parancsot azonnal visszavonja; hasonlóan intézkedik az erősbítések előre küldésére nézve is.

1918. június 21. A lovashadosztály a II. hadtestnek lett alárendelve. A 2-ik és 3-ik ezred Minatól keletre állásban, az 5. és 9. huszárezred tartalék. Egy ellenséges repülő egy figyelő léggömbünket felgyújtotta. Ez igen gyakran fordul elő, de saját repülőink nem férkőzhetnek az ellenséges figyelő léggömbök közelébe, I/25 és I/29 ezred Piave di Trevizon helyeztetett el. A 705. sz. tábori korház parancsnokát a legénység bántalmazása miatt feljelentették.

---

[74] Heinrich Goiginger osztrák–magyar tábornok.
[75] Legkésőbb március végéig elhasználandó (német).
[76] Joseph Lieb cs. és kir. altábornagy.
[77] úszó híd
[78] nemibeteg
[79] olasz gyártmányú repülőgéptípus

1918. június 22. De. 5 órakor Ghiczy jelentette az 5. ezred bevonulását. Borzasztó dolgokat mesél, mit nem is akarok feljegyezni. Muntsko és Szauberer zászlósok megsebesültek, Szterényi Ödön zászlós megbetegedett. József főherceg hősiessége csakugyan bámulatra méltó. A csapatoknak a Piaven való átkelését rendes kísérőjével (egy szakaszvezető) a legnagyobb gránáttűz és repülőbomba esőben szemlélte. Viczián alezredes jelentése szerint Takáchy főhadnagy és Mezriczky százados őt gyalázatosan cserbenhagyták. Viczián írásbeli jelentéstételre utasítottam. Viczián, Furmann főhadnagy, Bogdánffy százados és a fiatal zászlósok kiváló magatartását dicsérte. Az elfoglalt olasz állásokban mindenhol angol felírás volt. Angol tisztet foglyul ejtettünk és repülőt lelőttünk. Mirdac vezérkari ezredes, az A.O.K. Berichterstatterja[80] nálam jelentkezett. A visszavonulás a Piave innenső partjára zavartalanul és az ellenség által észrevétlenül történt. Az ellenség a túlsó partok drótakadályain dolgozik; tehát nincsen támadó szándéka.

Állítólag sok sebesültünk a túlsó parton maradt. Az ellenség a falzei hidat az éj folyamán teljesen szétlőtte.

Az 5. ezredtől még megsebesült Ehn Ferenc, Zsoldos István hadnagy, Spiegel és Heller zászlósok. Du. 4 órakor szemlét tartottam a 24. dandár felett. A legénység bámulatosan jól nézett ki és pompás hangulatban volt, bár nagyon sajnálták, hogy vissza kellett vonulniuk. A tisztek ki voltak merülve. A szemle után Soligóba helyeztem át a hadosztálytörzset. Szállásom egy igen csinos nyaralóban volt. A vidék remek. Egy közeli magaslatról Velencét látjuk. Egy 31. honvéd gyalogezredbeli százados és a 35. F.A. Brigade[81] egy tüzér főhadnagya főbe lőtte magát a Montellon, mert a visszavonulást elrendelték.

Pacor József tábornok, aki a montellói csatában a 31. hadosztályt és a fél 11. honvéd lovashadosztályt személyesen vezényelte, a Mária Terézia Rend káptalanához beadott kérvényében így foglalta össze a Piavéi első csata eseményeit:

Június 15-én a cs. és kir. 31. hadosztály támadócsoportjával (44., 69. gyalogezred, 31. rohamzászlóalj és 3. hegy tüzérüteg) a Piavén áthajóztam és rohammal az olasz állások három vonalát elfoglaltam. Elkeseredett harcok közepette az előnyomulást folytattam, általános irránnyal Biadenére. Balszárnyamon a 69. ezred kb. du. 1 órakor az ellenséges második állást megrohamozta és 338 magaslatra előretört, sőt, a rohamjárőrök Collosel Val d'Acqua 368 magaslatot is elérték. Támadócsoportom jobbszárnyán a 44. ezred nagyon szívós ellenállásra talált, magát fokozatosan a 183 magaslatra előreküzdötte, rohamjárőrei Cianóig előrejutottak. Most lett volna szükségem tartalékra és tüzérségi támogatásra, hogy az ellenséges állás áttörését kierőszakolhassam és hogy a Montello uraló magaslatát birtokba véve, az ellenség ellenállását jobbra és balra felgöngyölítsem. De sem tartalék, sem tüzérség nem volt kéznél.

Ezen időben, amidőn a támadó csoport a Montellón kb. 6 kilométer teret nyert előre és amidőn az ellenséget visszavetette, azon csapatok, amelyeknek a Montellón meg kellett volna jelenniük, még a Piave keleti partján állottak. A legközelebb álló 32. ezred csakis du. 6 órakor kelhetett át, a 3. bosnyák ezred és a parancsnokságom alá rendelt három üteg (Petrini százados 131/1., 2. és 4. üteg) meg pláne csak június 16-án délelőtt hajózott át a Piavén. A 24. honvéd lovasdandár (5. és 9. huszárezred) június 17-én délelőtt jutott át a Piave nyugati partjára.

(...)

[80] jelentéstevője, tudósítója (német)
[81] 35. tábori tüzérezred

Június 17-én erősbítést kaptam a 24. honvéd lovasdandár által[82]*. Jobbszárnyam elérte S. Margherita 127 falut. A XXIV. hadosztályparancsnokság június 18-ra elrendelte, hogy a 127–Collesel–314 vonalat érjük el. Sajnos ezt nem érhettük el, mert a hidak megrongálódtak és a tartalékokat a Piave nyugati partjára átvonni nem lehetett. Nem lehetett mást tenni, mint kitartani. Ezen állásban (118-334-279-226-201 magaslati nyeregben) a kb. egy és fél hadosztályt kitevő erőre megnövekedett „Montelló-csoporttal" június 22-ig az ellenségnek minden támadását visszavertem.*

(...)

A Montellót a 31. hadosztályparancsnokság rendeletére ürítettem ki. Június 22-ére virradó éjjel a tüzérségemet és a gyalogságom felét áthoztam a Piavén. A rákövetkező éjjelen a gyalogság visszamaradt részét. A gyalogság zöme két helyen, hét (egyenként 3 pontonból álló) áthajózási tagon hajózott át a Piavén. A tüzérség és a gyalogság egy része a Villa Jacur-nál álló hidat használta. A visszavonulás elpalástolására az utolsó zászlóaljak június 23-ára virradó éjjelen századonként egy szakaszt és egy kézigéppuskás szakaszt a Montellón visszahagytak. Ezek fél óra után szintén visszamentek, de járőr fedezete mellett egyenként egy kézigéppuskás szakaszt visszahagytak a Montellón. Végül e járőrök is visszavonultak, és még június 23-án átjutottak a Piave keleti partjára.

Június 23-án a parancsnokságom alatt álló 31. hadosztálybeli csoportok és a 24. honvéd lovasdandár a Piave bal partján állott a kiutalt szakaszokban.

A Piave keleti partján támadásban lévő csapatoknál mély csalódást okozó visszavonulási parancsról kell néhány szót ejteni. Hegedüs vezérőrnagy a magasabb vezetés határozatlanságára utaló megjegyzése részben utal a háttérben alakuló helyzetre.

Dobokay Béla őrnagy, a hadosztály vezérkari tisztje Belloszhevits százados útján üzeni Heinlein ezredesnek, hogy:

„A hadsereg-parancsnokság nagy súlyt helyez arra, hogy a saját sebesültek a mai VI. 20-ról VI. 21-re hajló éjjel is 21. folyamán okvetlenül a keleti partra hozassanak. Ilyen értelemben azonnal intézkedni a Jacur-i híd jelenleg rendelkezésre áll, ezt kihasználni, mielőtt még nappal széjjellövik. Élelem a holnapi napra átküldetik, azt még a reggeli órákban az ezredek által elhozatni, de nem több élelmet, mint amennyi 21-én éjjelig szükséges. Ez tudomásul szolgáljon, mert 21-ről 22-re éjjel a hadsereg-parancsnokság szándéka a csapatokat a keleti partra visszavenni. Előgondoskodásokat megtenni, de a szándékot a csapattal semmi esetre sem közölni. Parancs következik."[83]

A parancs Hegedüs vezérőrnagy, hadosztályparancsnok s. k. aláírásával június 21-én délután 2-kor érkezett:

> Az áradások okozta átkelési viszonyok annyira rosszabbodtak, hogy felsőbb helyen a támadásnak alkalmasabb időre való elhalasztását és a csapatainknak a Piave keleti oldalára való visszavételét rendelték el. A Montello kiürítése 22-ére és 23-ára hajló éjjel fog megtörténni. (Heinlein-csoporttal a 31. hadosztály intézkedik.) A 11. lovashadosztály eddig nem alkalmazott részei (a 2., 3. ezredek és a rohamfélezred) a mai naptól kezdve a II. hadtest (Krauss altábornagy) kötelékébe lépnek, és 21-ről 22-re hajló éjjel a Miná-tól (Falze di Pievetől délnyugatra kialakított átkelőhely) Bosca község nyugati szegélyéig húzódó Piave védelmi szakaszt a 8. KD itt levő részeitől átveszik.[84]

[82] A Heinlein-csoporttól tulajdonképpen.

[83] HL II. 409. 555. lap.

[84] 11. HKD/ Op. 621/4-I. HL II. 409. 581 lap.

Az intézkedés része volt az is, hogy a hadosztály Piavén álló részei a tábori őrsöket a lehetőségig előre tolták a Piave partig, hogy a *23-a* éjjeli végleges visszavonuláskor az ellenséget leköthessék. Az átkelés támogatására rendelték a II. hadtest tüzérségét is (8. tüzérezred), mert a „saját" tüzérség Vidor környékén állt.

Az eredeti szöveg szerint átvett kiemelés mellé illenék a „magasabb helyen" kiemelése is, merthogy a nagy áldozattal vállalt átkelés, és jelentős térnyerés sikere után a Montello oldalán állásban lévő csapatok nem igazán értették, hogy miért, és mi értelme volt akkor az egésznek. Nem is nagyon volt idejük gondolkodni a helyzeten, mert a „a szándékot a csapattal semmi esetre sem" közölték.

A visszavonulás elkerülhetetlensége, amelyet Dobokay őrnagy „bizalmasan" közölt Heinleinnal 19-én született meg annak a tanácskozásnak a végén, amelyen Boroević tábornok[85] számára világosan kiderült, hogy a hadvezetés kulcsembereinek halvány fogalmuk sincs arról, hogy a Monarchiának milyen tartalékai vannak ahhoz, hogy a támadás folytatásának ábrándját fenntarthassák. Károly király, aki a fővezéri teendőket átvette, július 20-án írta alá a parancsot. Nem igazán volt más választása.

Mi történt valójában?

Június 15-én hajnali 3 órakor az Asticotól a tengerig terjedő 90 kilométeres arcvonalon 4800 lövegünk és 600 aknavetőnk kezdte meg tüzét az olasz állásokra. Az első tűzcsapás után több helyütt gázlövésre tértek át, majd ismét robbanó lövésekre. Az olasz tüzérség azonban egy félóra múlva magához tért és még a mienkénél is hatalmasabb tüzet zúdított készülődő gyalogságunkra, annak jeléül, hogy 90 kilométerre elaprózott tüzérségünk nem érte el a célját. Ennek ellenére, a tervszerűen, percre megszabott támadás és átkelés mégis megindult.

A 11. (Scheuchenstuel[86]) hadsereg arcvonalán, az asiagói fennsíkon már az első rohamok nem sikerültek. Az ott álló angolok, franciák és olaszok délig visszafoglalták első rohamainkban elvett állásaikat és III., valamint XIII. hadtestünknek vissza kellett vonulnia. A XXVI. hadtest támadása jobban haladt. A 27. hadosztályhoz tartozó 85. (máramarosszigeti) gyalogezred 5 kilométerre előre törve, már az olasz síkságon levő Bassano elé érkezett, de a többi csapatok nem értek nyomába s így ennek az ezrednek is vissza kellett húzódnia. Conrad támadása tehát már az első nap délelőttjén megakadt, sőt a legtöbb helyen egyáltalában nem is jutott előre.

Az Isonzó-hadseregnek (a budapesti IV., temesvári VII. és a XXIII. hadtest) 900 ágyúja ugyancsak 15-én hajnalban kezdte meg a tüzelést. Az Isonzó-hadseregnek (a budapesti IV., temesvári VII. és a XXIII. hadtest) 900 ágyúja ugyancsak 15-én hajnalban kezdte meg a tüzelést. A Piave itt sok-sok apró ágra szakadtan hömpölyög a közeli tenger felé és áradása is igen nagy területeket öntött el. Műszaki csapataink csak keserves munkával tudtak előre vergődni a sok folyóág közt, hogy végre a főágba jutva, a pontonokba felvehessék a rohamzászlóaljakat és megindulhassanak az ellenséges part felé.

A tüzérségi előkészítés kevés volt. Az ellenséges gyalogság nagy része életben maradt. Tüzérségünk is hevesen lőtte az átjutott csapatokat, melyek csak nehézségek árán tudtak előbbre vergődni. A 64. és 70. honvéd, a 14. és 24. közös gyalog-, valamint a 9. lovashadosztály minden

[85] Boroević Svetozár osztrák–magyar tábornagy.

[86] Victor Scheuchenstuel gróf, cs. és kir. vezérezredes, 1917. február 28-ától a háború végéig a 11. hadsereg parancsnoka

erőfeszítése ellenére sem sikerült Trevisót elérni, 19-én este a támadás megrekedt. Az olasz tartalékhadosztályok vad erővel vetették magukat az átkelt csapatokra úgy, hogy június 21-22. éjjelén ezt a csoportot is vissza kellett vonni a Piave mögé. A támadás tehát vérbe fulladt. 11.300 halott, 77.000 sebesült, 19.000 beteg és 25.000 eltűnt jelezte, hogy a támadás rosszul volt megszervezve.[87]

A Montello elfoglalása volt ezek szerint az egyedüli siker, de milyen áron!

Bencze László a Piave frontot elemző monográfiájában[88] idézi Adalbert Sternberg bécsi parlamenti képviselő az eseményeket követő július 6-i interpellációjának egy részletét, amely igazolja az előbbieket és eligazíthat a miértekben:

„Most csak a Piavéról. Itt mesteri átkelés történt. Minden dicséret Goigingeré. Bravúrosan sikerült lerohanni a Montellót. Az olaszok vad futásban menekültek. Minden nyitott volt. Treviso a közvetlen közelben… megfelelő lövegek nélkül. Egy hadtest, ahol bátor honfitársaink, remek harca a legszebb babérleveleket aratták, csak 28 nehéz – legnagyobb kaliber 15 cm – löveggel rendelkeztek. A Piave mögött két, teljesen intakt hadosztály állt … Ez volt az a pillanat, amikor dönteni kellett, és egy vezetés, amely nem tökéletesen alkalmatlan, vagy azonnal beveti a tartalékokat, vagy visszavonja az ékeket. A főparancsnokság azonban a harmadik utat választotta, amellyel megásta csodálatos katonáink sírját… Négy napig élelem és patron nélkül, miközben megmaradt a parancs, hogy kitartani! És a Montello, ahol Magyarország legvakmerőbb csapatai az egyik hőstettet a másik után hajtották végre, állóharc színhelye lett. Az ok: a Piave hidak lerombolása. Nem az áradás, hanem az ellenséges repülők verték szét őket. A mi vezetésünk ezt is elfelejtette. Semmiféle légvédelmet nem állított fel a hidak mellett. Az ellenséges pilóták zavartalanul repülhettek 10 m-es magasságban a hadihidak fölé és lebombázták azokat ... A tüzérségi lőszer utánpótlása sem funkcionált. A legénység egyesével cipelte a gránátokat, kilométeres távolságokból a lövegekhez, mialatt a teherautó oszlopok várakoztak üresen. Parancsot kaptak, hogy csak Treviso elfoglalása után indulhatnak, hogy elszállítsák a zsákmányt."

Montello egy pár napig még téma maradt, és semmi sem volt már a régi. A „sikeres" visszavonulás utáni néhány nap története úgy, ahogyan Hegedüs vezérőrnagy följegyezte:

1918. június 25. Új állásainkat, kedvezőtlen fekvésük miatt, Waschbeckennek[89] nevezik. A terület a montellói és Mt. Suldor-i ellenséges tüzérség kereszttüzében fekszik.

A tegnapi nap elég nyugodtan telt el; jóllehet az ellenséges tüzérség 1400 ágyúlövést adott állásainkra. Állandóan élénk repülő tevékenység volt. Az időjárás enyhe, derült.

1918. június 26. Az éjjel elég csendesen telt el. Hajnalban élénk tüzérségi harc és repülő tevékenység. A 31. hadosztálytól kb. 80 sebesült feküdt étlen-szomjan már 5 nap óta a Piave egy szigetén. Ezek biztonságba helyezésére egy utász főhadnagy s megfelelő legénység vállalkozott. Miután a szomszéd szakaszok e vállalatról értesítést nem kaptak, azok tüzérsége lőtte szegényeket.

1,30-kor du. középkaliberű ellenséges ágyú lövi lakásunk tájékát. A lövések percenként jönnek és kb. 100-150 lépésnyire a házunk mögötti magaslat oldalába csapódnak. Összesen 15 lövést számláltunk.

---

[87] Aggházy-Stefán, 275-276. p.

[88] Bencze László*: A Piave–Front.* Paktum Nyomdaipari Társaság. Budapest, 2003. 136. p.

[89] Mosdókagyló (német)

1918. június 27. Tegnap esős idő és ennek következtében aránylag csend volt, csak kora reggel lőtte az ellenség tüzérség hevesen állásainkat. Krausz Károly gyalogsági tábornok, a II. hadtest parancsnokát meglátogattam. A kegyelmes úr érdekesen fejtegette offenzívánk kudarcának okait. A fő ok az erők szétforgácsolása; 9 helyen támadtunk, ahelyett hogy legfeljebb 2 helyen támadtunk volna. Hadihíd anyag kevés volt, gázlövőszer hatástalan; azt legkésőbb márciusban már fel kellett volna használni. Ott, ahol a döntést ki akartuk erőszakolni, nem állott rendelkezésre tartalék. Az árulás, mint mindig, most is bajt okozott nekünk. Az ellenség pontosan volt tájékozva szándékunkról és így megtehette a kellő ellenintézkedéseket. Az hírlik, hogy Boroevićet és Conrádot állásuktól felmentették. Boroević helyére József főherceg kerülne.

A 2. honvéd huszárezred járőrei a múlt éjjel a Piave szigeten 12 sebesültet (a 31. gyaloghadosztály) szedtek össze és helyeztek biztonságba. 12 napig feküdtek szegények ottan minden élelem nélkül. Sokan meghaltak közülük, kiket az életben maradottak a folyóba dobtak.[90]

Tartalékban a Piave bal partján

Június 24-én, a hátravont 9. honvéd huszárezred Pieve di Soligoban van. Pihenésre, retablírozásra kijelölt körlete a Pieve di Solighetto és Costa közötti térség, ahova másnap este 11-kor indul tovább.

A tisztek közül Haszlinger Ferenc százados és báró Apor Péter százados „a hadosztály egészségügyi intézetébe utaltattak." Elmegy Russay Gábor főorvos, helyébe Csutkay István érkezik. Bodgánffy Béla százados visszaveszi az ezredsegédtiszti szolgálatot Rudnyánszky Bélától, közben báró Bánffy István főhadnagy is bevonul a bécsi gáztanfolyamról.

Az ezred *június 27-én* este elindul az új elszállásolási körletébe Farra di Soligo térségébe. Pihenőben a napi 9,30-tól délután fél 5-ig tartó, terv szerinti foglalkozások jelentik a változatosságot és parancsra megkezdődik a századkötelékek rendezése. Július 2-án az I. félezred parancsnokságot Furmann Imre főhadnagy veszi át. Kevés a tiszt. Az ezrednapló szerint *július 10-én* „szolgálattételre bevonulnak" a 17. honvéd gyalogezredtől Mihalovich főhadnagy (2. század pk), Guttman hadnagy (1. század pk.), Szablás Kompa János főhadnagy (2. géppuska század pk.), Csutorás, Apáti és Láng zászlósok. Két nappal utána a 20. honvéd gyalogezredtől is „érkezik" néhány tiszt a tiszti veszteség pótlására: Számes Károly hadnagy (5. század pk.), Ónodi Pál zászlós (6. század pk.), Szabó Gábor, Horváth és Kellner zászlósok. Végül a 32. honvéd gyalogezredtől Timanovszky hadnagy (4. század parancsnok), Hajdú Imre, Pelz Rezső, Beer Sándor zászlós, Roszjárovits József, Nealka János tiszthelyettesek, Mirkó Ágoston és Jakab László törzsőrmester. Végül július 14-én bevonul Zuna Vencel őrnagy, aki az I. félezred parancsnokságát veszi át.

Július 15-én 254 fő és egy önkéntes szakaszvezető érkezik az ezredbe pótlásként, egy héttel később a műszaki és a géppuskás század pótlására érkezik „36 fő". Július 19-étől a félezred és parancsnokok többször „átjárnak tájékozódni" a 2. honvéd huszárezred vonalába. A tájékozódás után rendszerint „tiszti megbeszélés" következik, ami arra utal, hogy nemsokára eltolódik az ezred. Néhány, terv szerinti foglalkozással eltelt derűs nap után, augusztus elsején megérkezik a menetelőkészületi parancs[91]: az 5. és a 9. ezred délután 8-kor indul fölfelé a Soligo patak

[90] Hegedüs, *Feljegyzések* 47-49. p.

[91] Augusztus 2-i feljegyzésében pontosítja Hegedüs vezérőrnagy, hadosztályparancsnok, hogy: „Hadosztályunkat a 12. reit. Schützendivision [12. lovagló lövészhadosztály] váltja fel. A felváltás augusztus 6-án

mentén, Cison di Valmarinoba és minden folytatódik ugyanúgy terv szerinti foglalkozásokkal: „gázmaszkával céllövészet", „éjjeli lövészet".

Augusztus 7-én Soket főhadnagy és Horváth zászlós „kórházba utaltattak", Toldalagi zászlós „bízatik meg" a 4. század parancsnoksággal, Bánffy István hadnagy a II. félezred gáztiszti szolgálatával.

Augusztus 8-án bevonul Mezriczky Károly százados és átveszi a műszaki század parancsnokságát, Zuna Vencel őrnagy félezred parancsnoki tanfolyamra „vezényeltetik", a félezred parancsnokságát erre az időre Papp-Ragány Endre alezredes veszi át. Másnap személycserék a századok élén is: a nem régen érkezett „távírász" Búzás főhadnagy átveszi a 6. század parancsnokságát, Epstein hadnagy a 7. századét, Bermann hadnagy pedig a közelharceszköz szakaszt vette át

Hegedüs tábornok *augusztus 11-i* szemléje jelez közeli változást. A következő három nap harcászati gyakorlatok előkészítése a „terv szerinti foglalkozás". Az 1. század *12-én* éjjel „céllövő gyakorlatot végzett világító tölténnyel", délután másfél órás „tiszti megbeszélés és iskola volt a legénységi illetékekről és az ellenséges repülők saját géppuskával való lövetéséről". Másnap „Epstein hadnagy 63 főnyi legénységgel hadosztály rohamtanfolyamra távozik", majd *13-án* tényleges harcgyakorlat: „félezredenként támadó előnyomulás harcalakulatban a Soligo pataktól délre, a Campo Molinetto-i kastély irányában az ezredparancsok úr vezetése mellett". 15-én bevonult Guttman Károly tartalékos százados és átvette az I. géppuskaszázad parancsnokságot. Este a szokásos időben 6 és fél 8 között tiszti iskola, Heinlein ezredes dandárparancsnok „az olasz mélysík harcalakzatairól és a közelharceszközök helyes alkalmazásáról, illetve a közbenső terep harcról" adott elő.

Augusztus 17-e különleges nap volt. Reggel istentisztelet „Ő cs. és kir. felsége születésnapja alkalmából beszédekkel, utána „ünnepi ebéd az ezred tisztikara részére". Másnap Borbély Maczky Emil százados „a váci lovas géppuskás tanfolyamba lett elvezényelve parancsnoknak".

Augusztus 19-én „tájékozódásra a 8. lovashadosztály állásaiba ment az ezredparancsnok és a félezredparancsnok urak, Campeába. A legénység *20-án*, az istentisztelet után, századonként felvonulva, megfürödhet a Soligo patakban. Természetesen minden nap foglalkozás: harcmozzanatok, céllövészet és kézigránátdobás, géppuskafészkek elfoglalása, szuronyvívás, a századparancsnokoknak térképrajzolás. Fegyelmező gyakorlatok is olykor.

Augusztus 26-án hajnalban az ezred utazómenetben átköltözik Formenigára. Továbbra is rutinszerű foglalkoztatás: „századonként a körletben harcmozzanatok kisebb feltevések alapján". Apáthy zászlóst 3 napos gáztanfolyamra Vittorioba vezényelték, Kósa szakaszvezető (3. század) bécsi gáztanfolyamra indult. A következő napon egyebek mellett a délutáni tisztiiskolán Perényi főhadnagy „az ellenséges propaganda elhárításáról tartott előadást".

---

fejezendő be, de a hadosztályparancsnokság még 8-ig Soligettoban marad. A felváltó hadosztály, melynek legénysége 60%-ban cseh, harcban még sohasem volt. Kíváncsi vagyok, hogyan állja meg a helyét; attól tartok, hogy nagy bajok lesznek! Jellemző a hadseregünkben uralkodó viszonyokra, hogy a 12. reit. Schützendivision vonatánál igen sok a magyar legénység, míg a mi hadosztályunknál csupa cseh van. A Karapancsa altábornagyot (12. reit. Sch.D.) helyettesítő Richter tábornok igen kedves, derék ember, úgyszintén Glatter vezérkari alezredes hadosztály vezérkarfőnök is." Hegedüs, 50-51. p.

Szeptember 7-én élesre fordul a helyzet: menetértesítés érkezik, az ezred védelmi állásba megy.[92] Két nap múlva, az ezred délután 6-kor indulva menetel Farra di Soligora, onnan két órával később a felváltásra. Másnap hajnalban az I. félezred századai, a főőrs és tábori őrs vonalakba osztva, már állásban is vannak Rivaltan és Boscon, a Piave legészakibb ága mellett. Az ezredparancsnokság és az I. félezredparancsnokság Mornigon védelmi szakaszparancsnok, illetve szakasz tartalékparancsnok. A II. félezred dandártartalék Fontane mellett. A tartalék alakulatok Paudoti és Mornigo körletében szállásoltak be.

A „védelmi állásban" lényegében két feladata volt. Építeni, erősíteni az állást és kifigyelni az ellenség mozgásait a „túloldalon" Nehezítette a „kifigyelést" a közbeeső Piave, amely a napi bő eső következtében állandóan nőtt és apadt és változtatta a medrét. Mind a két feladat életveszélyes volt, mert „az ellenség a főőrs és a táboriőrs vonalat szórványosan könnyű-, közép és nehézlövegekkel lőtte". Este, éjszaka fényszóróztak, emiatt volt veszélyes a mozgás, jövés-menés. Külön felkészített alakulat, a rohamfélezred dolga volt a járőrözés.

12-én az ezredhez vezényelt rohamfélezred járőrei „az est beálltával a tábori őrsvonalon át a Piave átgázolható ágain keresztül a szigetek átkutatása mellett előrenyomultak a főágig. A Montellon élénk autó- és kocsiforgalmat észleltek, egyebet semmit" – jegyzi az ezrednapló. Másnap megjelentek a repülőgépek is az állások fölött. Újabb tiszti pótlás érkezik: Baghy László tartalékos főhadnagy az 1. honvéd huszárezredtől és dr. Révész Béla főorvos az 5. honvéd huszárezredtől.

13-án „Az este kiment rohamjárőr a rendes útját különös észrevételek nélkül megtette, a zárótűz szelvényekben kettős őrszemeket hagyott hátra, akik a holnap esti szürkületig kint maradnak az ellenség és az előterep állandó figyelésére. A műszaki alakulatok a rideau-vonalon támpontokat, géppuska és közelharc eszközök részére állásokat, a csatárok részére kavernákat építenek. A megerősített közbeeső téren és Mosnigóban a tartalékok részére is ugyanezeket építik, vagy a meglévőket hozzák rendbe. Bevonult az ezredhez a 6. honvéd huszárezredtől Andreánszky Jenő[93] tartalékos hadnagy, beosztották a 3. századhoz.

Az első veszteségek: 1 halott, 3 sebesült, köztük könnyebben a frissen érkezett Révész főorvos és Homa Gyula hadnagy. Másnap (*15-én*) egy sebesültje volt az 1. számú főőrsre, annak tábori őrseire és az odavezető utakra a „belövés jellegű" tüzérségi tűznek. Mindennaposak lettek az áldozatok. Egy hét alatt, a felváltásig 1 halott, 1 sebesült és 13 beteg dőlt ki az állásból. Közöttük volt Mezriczky százados is, „aki betegen kórházba ment".

Viczián Elek alezredes (*15-én*) 28 napi szabadságra távozott, az ezredparancsnokságot ismét Papp-Ragány Endre alezredes vette át.

19-én „a sötétség beálltával a 7. század felváltotta a 2. századot az I. számú főőrsön, a 6. század az 1. századot a II. számú főőrsön, az 5. század a 3. századot, mint főőrs tartalékot, a II. géppuskaszázad az I. géppuskaszázadot, a 4. század, mint szakasztartalék a helyén maradt Mosnigón. Az 1., 2. és 3. század és az I. géppuskaszázad, mint dandártartalék a II. félezred helyén szállásolt be.

---

[92] A hadosztály megkezdi a 8. KTD felváltását. Frontdandár az 5. és 9. huszárezred, a 2. huszárezred hadosztály tartalék, a 3. huszárezred hadtest tartalék.

[93] Andreánszky Jenő népfelkelő hadnagy (6. honvéd huszárezred).

Felváltás alatt, az 5. honvéd huszárezred arcvonala előtt, megélénkült az ellenséges járőrtevékenység, mi több az átkelést is próbálgatták, ezért „az 5. ezred részéről zárótűz kéretik és megkapta". Később „a saját arcvonalunk balszárnya előtt is, az átgázolhatatlan Piave ágon túl ellenséges járőrök mutatkoztak, akik géppuskával és golyószóróval figyelőinkre és az első terepre tüzeltek, mire zárótűz kéretett. Leadatott 90 lövés".

21-én „este két tiszti járőr ment ki, egyik báró Bánffy István hadnagy, a másik Bürger Dezső zászlós vezetése alatt azzal a feladattal, hogy a Piave főágát megállapítsák, mert az ez irányú légi és szárazföldi felderítés nem egyezik meg." A járőrök mérései alapján a szárazföldiek eredményei voltak a jók, az ezred állásaitól a harmadik ág volt a főág.

22-én az ezredálláspont Mosnigóból a fontanei templom mellé költözött. Reök István őrnagyot elvezényelték a mögöttes országrészbe.

25-én egy sajnálatos baleset esett a nagy esőben. Az előző este a főágnál visszamaradt figyelők az előzetes figyelmeztetés dacára a megdagadt Piavén nem tudtak visszajönni és a „saját hatáskörben végzett áthozási kísérletek a legnagyobb erőfeszítés ellenére sem sikerültek". Másnap délután egy repülőről élelmet dobtak le a kint rekedt járőrnek, este Andreánszky hadnagy vezetésével a 3/13. sappeur[94] századtól kivezényelt 5 fő pionír és a 3. századtól önként jelentkező Floresskú Péter tizedes hozta át őket. A tizedes úszva egy kötelet vitt át a víz másik partjára és a kifeszített kötél mellet, a zajló vizen már csónakkal átjöhettek.

29-én „átvétetett egy jelentő kutya[95]", amit Mosnigón a félezred parancsnokságra bíztak. A kutya a félezred parancsnokság és az ezredálláspont között ingázva vitte a jelentéseket.

Október 3-án az ezredet a szürkület beálltával, az előző napi parancs szerint a 3. honvéd huszárezred váltja fel. A felváltott félezredek és a vonatok önállóan meneteltek Farrán át Rollera. Az I. félezred Rollen, a II. félezred St. Lucián szállásolt be. Az állásban visszamaradt a műszaki század és a fényszóró raj. A védelmi szakasz parancsnokságát az ezred másnap adta át a 3. honvéd huszárezrednek.

Csak vasárnap (*október 6-án*) volt pihenő, Rollen a katolikus szentmise, St. Lucián a református istentisztelet után. Másnap már folytatódott a „terv szerinti foglalkoztatás": szakaszonként olasz mélysík harcalakzat, céllövészet és útépítés, útjavítás a körletben.

A szabadságáról bevonult Virányi alezredes és Veder Mihály tüzér őrnagy terepszemlét tartott a másnapra esedékes harcászati gyakorlathoz. Esős időben altiszti és tiszti iskolák aktuális témákkal és feladványokkal. *11-én* a 2. honvéd huszárezredtől bevonult Hajnyi Arthur őrnagy és átvette a II. félezred parancsnokságát. Nem sokáig, három nap múlva „betegen a had-

---

[94] Utász (francia)

[95] Kutyák katonai feladatokra történő alkalmazására első ízben a német–francia háborút követően a francia hadseregben került sor. A világháborúban a cs. és kir. hadsereg a sebesültek felkutatására és szállítására, járőrkíséretre, hadifogolytáborok és más katonai objektumok őrzésére, jelentés- és üzenettovábbításra, lövészárkok rágcsálómentesítésére, valamint teherhordásra, vontatásra használta a kutyákat. Minden hadosztály távírószázadához egy-egy jelentőkutyás (német juhász) rajt osztottak be, 8 kutyával és vezetőikkel. Szerepük – telefonkapcsolat híján – két pont közötti összeköttetés biztosítása volt. Például az előretolt megfigyelőállások és a lövészárok közt, gyalogsági harccsoport-parancsnokság és a tüzércsoport-parancsnokság közt stb. Gyakorta azonban telefonvezetékek fektetésére is felhasználták őket. Kiss Gábor: Egészségügyi kutyák és társaik az első világháborúban. In *Ad acta*. A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve. 2003.

osztály egészségügyi intézetbe utaltatott". Guttman Károly százados veszi át a félezredet, mint rendesen.

A levegőben van a készület újabb harci eseményre. *15-én* 251 fő pótlás bevonul a hadosztály kiképző csapattól, korábban szanitécek érkeztek Marosvásárhelyről. Zuna Vencel őrnagy és Rudnyánszky Béla főhadnagy a 25. gyaloghadosztály álláspontján „tájékozódik", a szándék az, hogy az ezredet a gyaloghadosztály tartalékaként alkalmazzák.

Újabb pokolbeli hetek következnek igen rossz, lázadó hangulatban és anyagi, ellátmányi helyzetben.[96] Mi történik a háttérben?

Olvassunk bele ismét a hadtörténész összefoglalójába:

A Monarchia hadvezetősége a nyár közepétől kezdve nagy aggodalommal tekintett a jövő elé. Az arcvonal ugyan még szilárdan állott a kevés vállalkozó kedvet mutató antant-csapatokkal szemben. Harcosaink még-még bizakodtak a sikerben. A szerencsétlen végű Piave-csata sem törte meg tartósan a hadsereg győzelmi akaratát. A Monarchia katonái a négy éves háború alatt hozzáedződtek a szerencse forgandóságához s a nagyobb katasztrófákhoz is.

A baj inkább az arcvonal mögül indult ki. A seregek ellátása rohamosan rosszabbodott. Az élelem fogytán volt és az, ami az arcvonalba került belőle, csak maradéka volt annak, amit hátul a hasonlóképpen éhes csapatok, vonatok és intézetek meghagytak. A kenyér kevés, többnyire ehetetlen volt. Már az első vonalban is hústalan napokat kellett behozni, de az a zsírtalan, ehetetlen főzelék, ami ezer veszélyen keresztül jutott éjjel az állásokba, nem volt elegendő a harcosok erejének fenntartására. Az emberek átlagsúlya 50 kilóra süllyedt. A ruházat egészen lerongyolódott; fehérnemű, lábbeli alig volt, pótlás sem igen jött, a lövőszer is mindig kevesebb lett. Az arcvonal mögött járó és a hátországból visszatért katonák sem a legjobb hangulatban tértek vissza az arcvonalba. Látták a hátországban az előttük dőzsölésnek tetsző jobb életet, az újgazdagok hivalkodását, ezzel szemben családjaik nélkülözését s mindennek betetőzéséül, sok helyütt a harcosok nevetségessé tételét. A kifáradt és már-már a végzetet sejtő lelkek könnyen adták meg magukat a bomlásnak, amely valósággal a levegőben, járványszerűen terjedt, s amelyet a bujtogatás még csak fokozott.

Szeptember közepétől kezdve az arcvonal hangulata már aggasztó volt. A Balkánról jövő rossz hírek, a németek visszavonulása, majd Bulgária összeomlása, minden egyes emberben aggodalmakat keltettek szűkebb hazájának és családjának sorsa miatt s a harcosok gondolatai mindinkább hazafelé kalandoztak. Mohón vetették magukat az újságokra, melyek nagy része már a kölcsönös megértésen alapuló béke esélyeivel foglalkozott.

Ebbe a nyomasztó hangulatba csapott bele az olaszok október 24-i támadása.[97]

---

[96] A szabadságáról a frontra visszatérő Hegedüs vezérőrnagy ezeket jegyzi be naplójába: „Október 17. Du. 7-kor megérkezés Costára; 1/2 9 du. a hadosztályhoz. Mindent változatlanul találtam, csupán a hangulat romlott meg nagyon távollétem alatt. Október 22. A hadseregparancsnoknál jelentkeztem. A herceg igen kegyes volt hozzám. Éjjel a 3. huszárezred állásait megszemléltem és mindent rendben találtam. A legénység általános óhaja, hogy alkalmazzák a hadosztályt Magyarország közvetlen védelmére. Hegedüs, *Feljegyzések* 52-53. p.

[97] Aggházi-Stefán, 289-290. p. Lovashadosztályaink közül akkor a piavei arcvonalon már csak a 11. honvéd lovashadosztály és a 12. lovasított lövészhadosztály volt arcvonalban. A 11. lovas-, a 12. lövész- és a 34. gyaloghadosztály, II. és a XXIV. hadtest közötti rést töltötte ki.

A 2. piavei csata és a visszavonulás

Október 16-án, az addig tartalékként pihenő marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred parancsot kap dandárbeli társezrede, a kassai 5. honvéd huszárezred felváltására a Farra di Soligo állásban. A felváltás meg is történik délután 6-ig, ahova feltöltésre a pótlás elosztásából 152 embert, illetve 47 fő géppuskát is kap. Az állásbeli munkálatok segítésére „7 fő mérnöki ember" is megérkezett.

Az állásban „foglalkozással", illetve a „II. Kampf Zone" erődítési munkájával telnek a napok, vagy inkább az éjszakák, mert nappal az ellenséges repülőgépek állandó fenyegetése és az ellenség heves ágyúzásai azt ellehetetlenítik. Van olyan éjszaka is, hogy a két tüzérség tűzpárbajt vív, sok sebesüléssel.

Október 24-én jegyzi fel először az ezrednapló, hogy „Délután a hadsereg vezérkari főnök úr az ezrednél megbeszélést tart. Tárgy: a legénység hangulata." Két nappal később, a tábori lelkész jelenti, hogy az 5. és a 9. ezred legénysége „kijelentette, hogy harcolni nem akar. Hegedüs Pál tábornok, a 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka „az ezrednél beszédet intéz a legénységhez", és ebben megígéri, hogy „felterjesztést fog tenni (és kezdeményezi), hogy a hadosztályt az országba visszavigyék."[98]

Doromby József egy húsz évvel később írt dolgozatában[99] a hadosztály vezérkari tisztjét idézve több részlettel is szolgál e döntés körülményeire:

„Dobokay tábornok volt hadosztály vezérkari főnök leírása szerint a hadosztály parancsnokság még 27-én este ellentámadással akarta visszafoglalni a rideau-vonalat, összeköttetések hiányában, a különböző csapatokból összeállított támadócsoport aznapi és 28-i támadása azonban egységes vezetés hiányában megakadt. Marigonál mindazonáltal sikerült az ellenséget megkötni. Dobokay tábornok ezután így folytatja feljegyzéseit: »Október 28-án a reggelig beérkezett jelentések hangja, az ellenmondások, az összeköttetés megszakadása, az egységes parancsolás lehetetlensége, a csapatok kimerültsége, a leapadt létszámok, az eltűnt, elszállingózott csapatrészek annak felismerésére juttatták a hadosztály-parancsnokságot, hogy egységesen vezetett komoly ellentámadások, amelyek csak minimális sikert is biztosíthatnának, nem hajthatók végre.« A hadosztályparancsnokság ezért október 28. délelőtt „készültségi jelentést" terjesztett

---

[98] A Monarchia képviselete pár nappal később Trientben (Trento) fegyverszüneti tárgyalások megkezdését javasolja az olasz hadvezetésnek. Arz vezérezredes „kísérő intézkedés gyanánt" Hindenburg vezértábornagynak küldött táviratában vázolja a cs. és kir. csapatok helyzetének reménytelenségét: „Megrendülten teszek jelentést Excellenciádnak a kialakult viszonyokról: több mint 30 hadosztály csapatai, nemzeti megkülönböztetés nélkül, megtagadják a további harcot! Egyes ezredrészek önhatalmúlag elhagyják állásaikat, egy tartalékos ezred el is vonult. A menetalakulatok nem veszik fel a formációt, a magyar csapatok kijelentik, hogy semmilyen körülmények között nem harcolnak tovább, hazaszállításukat követelik, mivel hazájuk veszélyben van, az ellenség ugyanis már közvetlenül a határok előtt áll. A parancsnokoknak nincs hatalmuk. Az állásokban lévő csapatok – csodával határos módon – harcolnak, mivel a harci cselekmények miatt nem volt idő arra, hogy politikailag megfertőződjenek. (…) Az élelmiszerellátás megszűnt, a vonatközlekedést egyes országrészekben szinte lehetetlen fenntartani, a hátország helyzete zavaros és vigasztalan. Ilyen körülmények között menteni kell, ami még menthető." Johannes Sachslehner: *Összeomlás. Az Osztrák–magyar Monarchia 1918. október 28-án.* Athenaeum 2000 Kiadó, 2007. 130-131.p.

[99] Vitéz Doromby József: *A magyar csapatok szereplése az 1918-i összeomlásban.* HtK. XL. Évf. III-IV füzet. 1938. 209-212. p.

fel a Luxardo-csoport[100] parancsnokságához, amelyben nyíltan kifejtette, hogy elcsigázott, kiéhezett, 3 napig erős tűzben állott megtizedelt csapatokkal nem lehet tovább ellenállani, annál is kevésbé, mert híre kelt, hogy a hadsereg főparancsnoksága a Wilsoni elvek alapján hajlandó fegyverszünetről és békekötésről tárgyalni. (Ez Op. No. 113. 703. AOK. – 1918. sz. a. Baden X124 keltezéssel október 28-án a hadosztályparancsnoksághoz be is érkezett.) »Ebben a kritikus helyzetben – írja Dobokay tábornok – Hegedüs tábornok azon egyedül helyes elhatározásához juthatott csak, hogy magyar csapatait további véráldozattól megkímélve összeszedje és rendben, fegyelmezetten, megmentett felszerelésével és hadianyagával az ország határára és annak védelmére haza vezesse«.

A Dorombay dolgozatból kiemelt szövegrészben a „kritikus" október 28. híre csupáncsak „ráhangolódott" a késői emlékezetben Hegedüs tábornoknak a már két nappal korábbi elhatározására, amikor a lehetetlen helyzetbe került csapatok legénységének a hangulatát „összegezte". Nem csak a 11. honvéd lovashadosztály rendkívüli helyzete volt ez, hanem az egész Piave-fronté.

A csata napjai és a hadosztály elvonulása, vagy inkább „kimenekülése" a legénységnek tett ígéret szerint, a sokat idézett Hegedüs Pál vezérőrnagy naplójából:

Október 24. Az ellenség Assiagotól Brentáig támadott, de eredmény nélkül. Tőlünk délre a Papadopoli sziget ellen egy angol gyalogezred támadott, de a támadás saját tüzérségünk tűzhatása alatt összeomlott.

A foglyok vallomása szerint 24-25-re éjjel általános támadás lesz.

Október 25. A foglyok által jelzett általános támadás nem következett be.

A 2. ezred 5., 6. és 7. százada össztüzekkel egy angol repülőt lőtt le, mely saját repülőnket üldözve, 300 méternyire leereszkedett. A Mezopotámiából idekerült repülőnek az itteni hadszíntéren ez volt az első repülése.

Lakásomat a hadtestparancsnokság utasítására a M. villa mögé helyeztem át.

Október 26. 27-re éjjel 10 órakor kezdődik az ellenség tüzérségi rombolótűze 15-20 cm-es ágyukból. A soligettói Brandolin kastélyt, amelyből tegnap költöztünk ki, teljesen romba lőtték. Éjjel 12 órakor a tüzérségi tűz fokozódik. A tűz az első és hátsó állásokra is kiterjed. 27-én délután 2-4 óráig pergőtűz az első állásokra és a tartalék felállítási helyekre. Az olaszok 6 hidat építenek Montellónál.

De. 8,30 az ellentámadásra parancs a II. K.K-tól[101]. 8,35 órakor a honvéd huszárezred ellentámadása a S. Gallotól északra fekvő erdőben. Du. 6,10-kor ellentámadás Moreago ellen a 2. honvéd huszárezred és a 128. gyalogezred között megindult.

Október 28. Délig ellenlökések és ellentámadások sorozatával még ellenállás, este a csapatok teljesen kimerülve, de még parancsnokaik kezében vannak és harcolnak.

Október 30. Jobbról, balról mindenki visszavonul. Parancsadás a távíróvezetékek szétrombolása folytán sem fel, sem lefelé nem funkcionál. A csapatok ellenséges nyomásra hátrálnak, de ösztönszerűleg gyülekeznek.

Az ellenség Sacile felé előretört, rendezett visszavonulás arrafelé már nem, legfeljebb Vittorion át lehetséges, a legészakibb úton. A hadosztály arrafelé gyülekezik. Vonatcsapatok fejetlen menekülése minden irány-

[100] Eugen Luxardo vezérőrnagy június 17-től november 18-ig a cs. és kir. 34. gyaloghadosztály parancsnoka. Parancsnoksága alá rendelték még a 11. honvéd lovas-, a 12. lovasított lövészhadosztályt és a 128. gyalogezredet.

[101] A II. hadtestparancsnokságtól.

ban. A 11. lovashadosztály ütközetvonata már Polcenigon túl van. Vittorion vonat- és csapat-torlódások. A hadosztály együtt tartása Polcenigo és környékén. A parancsnokság délután 4 órakor ér oda.

6,45-kor du. a 34. gyaloghadosztály törzse is beérkezik, mint utóvéd parancsnokság; a 11. lovashadosztály utóvédül akarja felhasználni. 5,30 órakor de. a II. K.K-hoz küldött parancsőrtiszt parancs nélkül jött vissza. A parancsnokok belátására bízta, hogy mit tegyenek. A hadosztály csapatait Virányi ezredes parancsnoksága alatt 7 du. Aviano irányában elindítom.

A hadosztályparancsnok Polcenigon marad. Este a II. K. K. megérkezik, a parancsnokságot átveszi, az utóvéd állás elfoglalására kiadott parancsot nem teljesítem, mert a csapatok már elindultak és ennek most már különben sem volna célja. Délután 11-kor II. K. K. közli, hogy a 11. honvéd lovashadosztály október 31-én Lestov-Valérianovo, november 1-én Gemonára jusson. Ott a 6. A.K-tól[102] *kapok parancsot.*

A hadosztályparancsnok éjfélkor indul. Autón nem tudok előre jutni, gyalog megyek. Dobokayt autón dél felé letérve Sacile irányába küldöm, hogy a helyzetről tájékozódjék. Dobokay Sacilet de. 5-kor közelítette meg. A helység, amelyben olaszok voltak, égett. Paksy százados és Majorkovics főhadnagy a közös 2. huszárezred[103] *vonatával és törzsével hozzám csatlakozott.*

Október 31. A csapat egész éjjel a legnagyobb rendben menetelt. Du. 1 órakor megérkeztem Lestovora. A csapatok csak de. 7-9 óra között. Éjjelezés Lestovo-Valerianovon. Vonataink mára Tagliamento túlsó oldalán vannak. Útközben egy kerékpáros zászlóalj és a 41. FABrig[104] *csatlakoznak a hadosztályhoz.*

November 1. Menet Gemonára. Hadosztálytörzs de. 7 órakor Gemonára indul, hová de. 11 órakor beérkezik. A 6. A.K-val, Schönburg herceggel[105] *beszélgetvén, a herceg a következőket mondja nekem: „Die Generalität schart sich um die geheiligte Person Sr. Majestät. Dankl*[106] *hat bereits die Garde mobilisiert."*[107] *Mire én azt válaszoltam a hercegnek, hogy hadosztályomat, mellyel 52 hónapig harcoltam, most el nem hagyhatom.*

Lorx vezérkari ezredes[108] *hadsereg vezérkari főnök az alábbi parancsot közli, hogy: a 11. hadosztály menetcélja Tarvis. Az ottani lakosság ellenséges érzelmű. A 11. hadosztály feladata a vasúti állomás és a főutak, megszállása, valamint a csapatok zavartalan elvonulásának biztosítása. E célra egy kerékpárzászlóalj fog Tarvisra irányíttatni. 40 géppuska U. St. Veit-ről 5-én érkezik oda. A részletintézkedések a hadosztály parancsnokság belátására bízatnak. Tarvison 2-án pihenő, kötelékek rendezése, lőszer és élelem pótlása. Szállás-szabályzót előre küldeni, kat. áll. par-al az érintkezést felvenni. Felvételezés Tarvisban később adatik tudtul. A csapatok délután 5 órakor érték el Gemonát. Éjjelezés szabadtáborban.*[109]

---

102 A 6. hadseregparancsnokságtól.

103 A brassói cs. és kir. 2. huszárezred.

104 A 41. tábori tüzérdandár.

105 Alois Schönburg-Hartenstein herceg (Karlsruhe, 1858. november 21. – Hartenstein, 1944. szeptember 20.) altábornagy, a 6. hadsereg parancsnoka.

106 Viktor Dankl gróf (Udine, 1854. szeptember 18. – Innsbruck, 1941. január 8.) altábornagy, osztrák–magyar vezérezredes. A háború első évében, 1915. május 23-ig a keleti hadszintéren harcoló 1. hadsereg parancsnoka. 1917. januártól a cs. és kir. Első Alabárdos Testőrség gárdakapitnya.

107 A tábornoki kar gyülekezik Őfelsége személye körül. Dankl! (német)

108 Lorx Győző (Igló, 1973. július 8. – Budapest, 1922. június 29.) 1918. július 20-tól november 19-ig a 6. hadsereg vezérkarfőnöke.

109 Hegedüs, *Feljegyzések* 53-57. p.

Még mindig az összefüggésekről és a csata napjairól egy frissen megjelent, rendkívül érdekes hadtörténeti feldolgozásból[110]:

„Mialatt Arz von Straussenburg és a főparancsnokságon lévő törzstisztek még a bécsi politikának a hadi gépezetre gyakorolt végzetes következményeit latolgatják, a szövetségesek nem tágítanak.

Eltökélt szándékuk, hogy a Piave mellett 27-én elfoglalt három hídfőállást Grave di Papadopolinál, Sernagliánál és Pederobbánál, ahol a folyó a hegyekből leér a síkságra, tovább gyarapítsák. Lord Cavan és a 10. Earl of Cavan 10. hadserege egyértelmű parancsot kap: a támadás 28-án folytatódik ...

Az előző napok esőzései miatt még mindig áradó Piave folyó Fontig falucskától délre három hidat jelentősen megrongált; a koromsötétben olasz utászok lázasan dolgoznak a hidak helyreállításán. Az Enrico Caviglia altábornagy parancsnokolta 8. olasz hadsereg számára, amely az előző napi szürkületben átkelt a folyón, és Sernagliától a Soligo patakig meglepetésszerű támadásokat volt képes indítani, létfontosságú ez a kapcsolat, mivel a lőszer a Piave bal partján lévő hídfőnél elfogyóban van, a légi ellátás pedig nem elég hatékony.

Nem sokkal éjfél után ez is megoldódik: a hidak ismét járhatók; azok az osztrák-magyar tüzérségi állások, ahonnan az átjárókat tűz alatt kellene tartani, már nincsenek a helyükön, mivel a 11. honvéd lovashadosztály és a 12. (osztrák) lövészhadosztály lövegei, amelyek ezt a szakaszt védték, már az előző napi csatározások során elvesztek. Borzalmasak a legénység veszteségei: a halottak, eltűntek és sebesültek száma október 27-én eléri az állomány 40%-át, úgyhogy az elkövetkező harcokban már nem tudnak eséllyel harcolni. Hogy megakadályozzák az olaszok továbbnyomulását a sernaglai hídfőtől, a szó szoros értelmében föláldozzák magukat, bár csupán némi időt nyernek ezzel – de ez az idő is olyan, amelyet inkább az ellenség fordít a maga javára. Ekkor ugyanis utánpótlás és erősítés érkezik a Piavén keresztül: az olasz 60. gyaloghadosztály és a 66. egy része; ezzel viszont annyira megterhelik az ideiglenesen helyreállított hidakat, hogy még napnyugta előtt újra járhatatlanok lesznek, így Caviglia csapatainak összeköttetését ismét elvágják.

Ezt a váratlanul megkapott esélyt azonban a cs. és kir. csapatok nem tudják kihasználni. Hegedüs vezérőrnagy a 21. honvéd lovasdandárral és Alois Czulik von Thurya ezredes, aki a 25. gyaloghadosztály tartalékaival, itt főleg a 84. gyalogezreddel és a 44. gyalogezred két zászlóaljával indít ellentámadást Sernaglia irányában, október 27-e késő délutánjára nyer ugyan valamennyi területet, de az alkonyati sötétségben nem haladnak tovább, a gyalogezred pedig még el is téved, és hirtelen saját csapataik hátába kerül, akik éppen Sernaglia előtt harcolnak. Éjfél után Hegedüs visszavonulást rendelt el Pieve de Trevisan irányába. Az elcsigázott 12. honvéd lovashadosztály zárt rendben visszavonul a Soligo patak mögé, utóvédjeik a Soligótól délre lévő 151. magasságvonaltól a Pieve di Soligótól délre eső 136. magasságvonalig terjedő területet tartják.

A 84-esek három zászlóalja, miután támadásukat megállították, a Mosnigo-Giusin déli széle – Gravette vonalon, a 134-es magasságvonalon, Antoniótól délre ássa be magát, ideiglenes lövészárkokban, sűrű, esőáztatta gyümölcsösökben, megpróbálván elbújni az olaszok fényszórói elől, amelyek fénykévéi rendszeresen pásztázzák a csatamezőt. Az olaszok lövegei szünet nélkül tüzelnek, sűrű zavarótűzzel támadva az osztrákok utánpótlását, főleg azokat, amelyek a

[110] Johannes Sachslehner i. m. 26-32. p.

Canalétól Posmone felé vezető úton haladnak; ezt az utat a gránátok hihetetlenül felszaggatták, de még valamennyire járható. Kilőtt lövegek, felborított autók, holttestek és lótetemek borítják az utat, amelyen hozzák a sebesülteket, és az utánpótlást is azon próbálják meg valahogy továbbítani. Hetven olaszt, akiket fogolyként hoztak vissza, a 84-esek sebesültjeivel együtt a fontanei templomba visznek, amely most kórházként szolgál – az Isten háza gyorsan megtelik a sebesültekkel, az orvosok pedig zseblámpa fényénél fáradhatatlanul végzik a szükséges beavatkozásokat.

Éjfélre hosszú fáradozás eredményeként végre elkészül a konyha az első rajvonal közelében: a katonák kis csoportokban érkeznek a szálláshelyükről az étel vételezésére, mivel lehetetlen a nagy kondérokat hozzájuk odaszállítani. Némi kenyeret és levest kapnak enni, és a – délnyugati fronton mindenütt elmaradhatatlan – „drótakadály" néven emlegetett szárított zöldséget, ami csupán a katonák farkasétvágyának elvételére alkalmas.

Már éjfél előtt megérkezett a 25. gyaloghadosztály parancsnokságától a 28-ára vonatkozó harcutasítás. Úgy döntöttek, hogy makacsul szembeszállnak az ellenséggel, megfontoltan és körültekintően tervezik meg a Caviglia-hadsereg elleni támadást, a megadást fontolgató vagy katasztrófahangulatnak semmi nyoma: „Holnap általános ellentámadás. Luxardo altábornagy a 11. és 12. lovasított lövészhadosztállyal, a 128. gyalogezreddel és a 34. gyaloghadosztállyal támad a jobb szárnnyal Farra di Soligo északi részétől Mosnigo nyugati széle felé. Von Czulik ezredes és az 50. gyalogdandár, az utóbbi a Piave-fronton nélkülözhető valamennyi egységével és a hátráló csapatokhoz igazodva csatlakozik Luxardo altábornagyhoz. Foschum százados zászlóalja (a 84. gyalogezred) még az éjszaka folyamán Farra di Soligón keresztül egyesül Glaser főhadnagy csoportjával. Von Czulik ezredes intenzív felderítést végez Moriago és Sernaglia irányában. A 3. számú honvédhuszárok (mintegy 200 fő) Casa Balbi térségében kapcsolatot teremtenek von Czulik ezredes csoportja és Haas[111] dandárparancsnok nélkülözhető erőivel, és csatlakoznak hozzájuk. A tüzérség szóbeli parancsot kap arra, hogy támogassa az ellentámadást, és nyomuljon előre a Posmone–Canale térségbe. A távolsági egységek állandó tűz alatt tartják az ellenséges átkelőhelyeket Fontigótól délre." A parancs a 27-ei kritikus órákban tanúsított bátor magatartásra utalva a hadtestparancsnok őexcellenciája üdvözletével és jókívánságaival zárul.

A parancs valamennyi része azonnal végrehajtásra kerül – több mint négyévnyi háborúzás után a halálgépezet mechanizmusa kellőképpen tökéletes: minden tiszt tudja, mi a dolga.

Már elmúlt éjfél, amikor a 84-esek ezredparancsnokságához elér a 25. gyalogzászlóaljnak szóló parancsa, amely némi aggodalomra ad okot: „Miután Refrontolo térségéből egy új, saját hadosztály bekapcsolódására csak délután lehet számítani, ezért addig a 25. zászlóaljnak saját erejéből kell tartania magát. Ha az ellenség visszavonul, Czulik ezredes csapata azonnal utánuk ered. Ha ez nem így történik, a saját hadosztály támadásáig tömörülve ki kell tartani, és a 44-es gyalogezred egyik zászlóalját ki kell vonni a frontról, és Fontanénál kell felállítani" – ebből az utasításból jól érződik, hogy már számoltak a hadosztály visszavonulásával. Czulik ezredes e parancs értelmében a 44-esek egyik zászlóalját, amely Mosnigónál már igen nehéz helyzetbe került, tartalékállományba helyezte. Annak a veszélyét, hogy ezzel a Mosnigónál tovább gyengült állás áttörhetővé vált, elfogadták, vagy egyszerűen nem törődtek vele.

[111] Karl Haas altábornagy, a 4. gyaloghadosztály parancsnoka augusztus–novemberben.

Egy hadparancsból, amelyet elfogtak, tudtak Caviglia közvetlen támadási céljáról, amely Farra di Soligo magaslataira vonatkozott. A 25. gyaloghadosztály, amely még a Piave partján tartotta állását, emiatt fenyegetve érezte magát a bal szárnyán, ezért a visszavonulás mellett döntött. Még éjszaka visszahúzódnak a Bigolino–Cobertaldo–Farra vonalra."

Ilyen zaklatott időben is van azért az „életnek" humora. Az már mindegy, hogy keserű az a humora, de mégiscsak humor. Azt tudjuk, hogy október közepétől, az alább leírt általános tanácstalanságban „foglalkozással", illetve az állás erősítésével „üti el az idejét" az ezred. Az olasz gépekről időnként ráöntenek az emberek fejére egy-két zsák röpiratot az otthoni zavarosan forradalmi hangulatról. Már azt is tudni véli némely „levél", hogy 16-a óta a királynak bejelentett szándéka egy minden „nemzetiséget" saját elhatározásából szövetségeseként tudó, új ország összerakása[112]. Erre mi egyéb, ha nem az élet fintora az *Országos és sertésforgalmi iroda és zsír központ* budapesti Váci utcai kancelláriájából a 433 tábori postának címez: „lefoglaltuk" az ezred szamosújvári raktárában, a készlettartalékon lévő zsírt és húst. Nem elég az állásban a szakadt, kopott, éhes nyomor, meg az égből záporozó mi minden, most még a spájzban lévő zsír is odavan! Ki tudja, hogy mit hozhat a holnap, leszünk, vagy nem leszünk, de legalább a spájz ne legyen otthon üres. Az ezredirodáról postafordultával viszik 1351 szám/1918 iktatással a választ:

> Országos sertésforgalmi iroda és zsír központ[113]
> Budapest
> Váczi u.
>
> Tábori posta 433, 1918. október 21-én
>
> Értesítem a t. Címet, hogy az ezred a bukovinai fronton léte idején, a front mögött, részére kiutalt körletében – Magyarnemegyén (Beszterce-Naszód m.) – egy különítményt, és sertésállományát helyezte el. A sertés állományából – melyet Magyarország megterhelése nélkül, Bukovina és Romániából megszerzett élelmi cikkekből tartott fenn – Szamosújváron, mint alkalmas helyen, 1916 és 1917 év folyamán nagyobb mennyiségű zsírt, füstölt szalonnát és húst állított elő. Ezen készletből az ezrednek az olasz frontra történt, sürgős áthelyezése folytán két hordó = 510 liter zsírja és a vágásoknál összegyűjtött körül-belül 100-120 kg-nyi, szappanfőzéshez való zsiradéka Szamosújváron, Apácza u. 5. szám alatt maradt, s ezt a beérkezett jelentés szerint a t. Cím, egy Bodó Lőrincz nevű ellenőre lefoglalta.
>
> Tekintve, hogy a jelzett zsírkészlet az ezred saját terméséből ered, s a sertések sem Magyarországból származnak, amit a fajt tekintve is meg lehet állapítani,
>
> Kérem az elrequirálást addig függőben tartani, míg az ügyben a Közélelmezési Miniszterhez tett előterjesztésemre a döntés meg nem történik.
>
> V.

---

[112] Az ún. Völkermanifest, amelyben a császár és király a birodalmat lakó nemzeteknek megadta az önrendelkezés jogát egy Duna menti soknemzetiségű állam álmát vázolja fel. A bosnyákok tiltakoznak, mert róluk nincs szó a legfelsőbb manifesztumban. A csehek és a szlovákok ekkor már faragják autonóm nemzeti államukat a Monarchiáról, a horvátok hezitálnak, a románok a Tiszáig terveznek.

[113] A levelet valószínű, hogy Viczián alezredes látta el kézjegyével, bár azt csak egy „lazán" odaírt V-betű jelzi. A zsír bespájzolásáról mi is tudunk, a Koncz-ügy kapcsán (1917-ből). A zsír-fejkvóta bevezetése már utalt egy évvel korábban az élelmiszermizéria általánossá válására.

„V." persze soha nem kapott választ a közélelmezési tárcától. „Otthon" is, meg itt is gyorsan változó a helyzet. A konyha eltévedt, Viczián ezredes alternatívan rögtönöz néhány konzervvel. A fiúk egy szomorú tehenet és „néhány zsák krumplit" rekvirálnak.

És végül az ezred naplója, drámaian vázlatosan, a kialakult helyzetről:

A következő néhány napban a folyamatos tüzérségi és bombatámadásban megszakad a csapategységek közötti összeköttetés, a telefon és küldöncvonalak sem szuperálnak a zárótűz miatt. A 21. dandárral (a 2. és 3. honvéd huszárezred) *26-án* este 10-kor teljesen megszűnik az összeköttetés, általános a tájékozatlanság. Az I. félezred sűrű járőrök kiküldésével próbál kapcsolatot teremteni az 5. honvéd huszárezreddel. Egyre több a veszteség is. Mint kiderül, az 5. ezred vonalait áttörték, határozottan cselekedni kell. A 9. ezred „állást vesz fel, és a visszavonulókat felfogja". A tartalékszázadok a Farra mögötti magaslatokon jól látják az olaszok átkelését a Piavén. *27-én* délután „a 9. ezred Heinlein ezredes parancsára Maniago irányában előnyomul. Az előnyomulást és az összeköttetés fenntartását igen nehéz tartani. (...) Farrán levő ezredből a heves pergőtűz következtében a századok szétoszolva, igen sok embert eltűnt az előnyomulás közben. Viczián[114] alezredes betegen távozik, Zuna[115] őrnagy átveszi az ezred parancsnokságot. A századok parancsnokai Furmann főhadnagy, Rudnyánszky főhadnagy, Veress[116] hadnagy és Tirscher[117] zászlós.

Október 28-án az ezred a Sernaglia – Pormone úton, előbbi körletében pihenőt tart, járőröket előre küld Maniago irányába. A járőrök nem térnek vissza, a tájékozódás a sötétségben nagyon nehéz. Az ellenség erős tűz alatt tartja az utat. A Félezred parancsnokok jelentik, hogy a legénység ki van merülve és nappal az ott tartózkodás lehetetlen. A legénység hangulatára való tekintettel visszavonulást javasolnak. Farkas főhadnagy sebesülve távozik. Zuna őrnagy, kimerülve, az ezredparancsnokságot Vály[118] századosnak adja át. Az ezred Pormone irányába visszavonul, az ott lévő 84. ezred egyik zászlóaljánál tájékozódik a helyzetről. Az ezred tartalék viszonyban áll a fontanei templom környéken, alárendelve a 84. gyalogezred parancsnokának, Czulik ezredesnek. Zuna őrnagy ismét átveszi az ezred parancsnokságot. Lőszer, málhás állatok és kocsik a vonattal még az előző napon parancs folytán Rolléba távoztak, élelmezés nincs. Vonat a rendkívül erős tűz utáni szünetben parancsot kap, hogy Monchern kastélyba menjen. Ennek dacára Vitális őrnagy jelentése szerint Guttman[119] százados által Rolléra vezetődik pánikszerűen. Viczián Vitálisnak parancsot ad személyesen, hogy málhás lovakon konzervet vigyen a rajvonalba.

---

114 Viczián Elek alezredes (2. honvéd huszárezred).

115 Zuna Vencel őrnagyot (4. honvéd huszárezred) a 11. honvéd hadosztály vezérkara augusztus 14-án keltezett parancsa osztja be a 9. honvéd huszárezredhez és megbízza az I. félezred parancsnokságával. HL II. 409 Hadműveleti iratok 15. sz. doboz. Vezérkari osztály, irodatiszti iratok. Res. No 11/18 sz.

116 Veress Jenő az 5. század szakaszparancsnoka

117 Tirscher Miklós zászlós.

118 Vály János százados (3. honvéd huszárezred) az egy évvel korábban felállított rohamfélezred parancsnoka.

119 Guttman Károly tartalékos százados.

Czulik ezredes parancsára az ezred megszállja a San Vigilo és San Lorenzo hegyeket. Miután a 84. gyalogezred egyik zászlóalja is a San Vigilo hegyre ér, a II. félezred a San Lorenzo kápolna mögötti tartalék viszonyban foglal állást. Délután 6 órakor az I. félezred a dd. parancsára megszállja Monchern és Credozzo közti részt. Egyúttal a tüzérség biztosítása is elrendeltetett, de ez már visszavonult. Blomberg[120] százados a II. félezred parancsnoka beteget jelent. Kellner zászlós átveszi a parancsnokságot. Délután 9 órakor élelmezés, a hadosztály ellátó hivatalától megjön, fejenként 1 db. Húskonzerv és néhány db. Kétszersült. Egész nap erős ellenséges tüzérségi tűz, élénk repülő felderítés.

Október 29-én a Credozzo körül elhelyezett századoknak sikerül megtalálni az összeköttetést balról a 29. gyalogezreddel, jobbról nincs. Mihalovics főhadnagy igazolvánnyal betegen kórházba távozik. A dandár elrendeli a visszavonulást Casa Costaloda (474) magaslatra, egyúttal az ezred a 25. gyaloghadosztály kötelékébe tartozó Jäger Gruppe (Busche alezredes) kötelékébe osztattak be. Visszavonulás délelőtt 10 óra 30-kor teljesen belátható úton történik. A 6. század utóvédharcot vív a Farra északi szegélyén ellenséges járőrökkel. Az ezred megszállja a hegyet. Összeköttetés jobbról a 6. vadász zászlóalj. Az ezredparancsnok a dandárparancsnoksághoz megy személyes tájékozódás végett. Összeköttetés telefon által a századokkal. A dd. parancsnokság visszavonulási iránya Rolle községen keresztül. A campei völgyben visszavonuló csapatoktól és Busche alezredestől megtudja az ezredparancsnok, hogy az általános visszavonulás elrendeltetett. A hegyen levő ezred telefon parancsra lent a völgyben gyülekezik, utóvéd az 5. század, mely olasz járőrökkel harcot kezd. Az ellenséges járőrök visszavonulása után ez a század is csatlakozik a vadász csoport után menetelő ezredhez. Pedeguarda előtt számos repülő géppuska és bombavetés által zavarja a visszavonulást. A Soligo patakon való átgázolás után az ezred több úton igyekszik Farro felé, hol erős srapneltűzbe kerül. Gyülekezés a farrói templomnál, menetelés Rolle, Santa Lucia községen keresztül a Soligo patak mellett Gaiba.

Október 30-án délelőtt 2 órakor indulás Lago, Longheren át Serravaléba. A 10. vadászzászlóaljnak átadunk két hegyi géppuskát és két géppuskát, melyeket derék huszárok eddig a vállukon cipeltek. A vadászoknak géppuska málhalovaik voltak, de géppuskáik nem. Itt tekintve a kis létszámot egy fél ezred alakul, parancsnoka Vály százados, 1-ső század Pelcz[121] zászlós, 2. század Andreánszky hadnagy, 3. század Kellner zászlós. A civil lakosság és járőrök jelentik, hogy Vittorióban olasz lovas és gyalog járőrök vannak. A pihenő ezred készültségbe helyeztetik, és két táboriőrsöt állít fel. Délután folyamán ellenséges járőrök megszállják a Vittoriótól nyugatra levő magaslatokat és így a szárnyak mögé akarnak kerülni. Délután 6-kor Vittorio északi kijáratánál gyülekező menetelés Cima Gagna községbe. A visszavonulást az 5. és 6. vadász zászlóaljak fedezik. Cima Gagna déli kijáratának ideiglenes táborőrsszerű megszállása a felváltó 5. és 6. vadász zászlóaljak megérkezés után éjjelezés.

November 1-jén rendeltetik el az egyenkénti visszavonulás. A 3. század két járőre Balog őrmester parancsnoksága alatt visszamarad déli 12 óráig. A többi részek egyenként gyülekeznek a műúton és megkezdik a visszavonulást Santa Crocén keresztül. Czira őrmester (2. század) három járőrrel a falu északi szegélyén szintén visszamarad. Az egész csoport rendben visszavonul Canavo és Fortogena községeken keresztül Longaroncba.

---

[120] Blomberg Gyula főhadnagy.

[121] Személyére nincs adatom.

Másnap Zuna őrnagy érdeklődik a 25. hadosztály parancsnokságnál a 11. honvéd lovashadosztály után. Morbeck kerékpáros (10. vadász zlj.) írásbeli paranccsal az ezred vonata után indul. Az 5. vadász zászlóaljtól egy konyhát kapunk. Zuna őrnagy elhatározza, hogy kiválik a 25 I.D-ből[122] és menetel a hadosztály után. Felvételezés az ezred számára a 10. vadász zászlóaljtól és az ottani raktárakból. Egy kocsit rekvirálunk a felvétel számára, melyet a huszárok húznak. Délután 2 órakor indulás Perarollo községbe, laktábor.

November 3-án délelőtt 7 órakor indulás. Az I/21 sappeur zászlóaljtól nyugta ellenében egy tehenet veszünk át. A Pai községben levő katonai parancsnokság parancsára meg volt engedve a rekvirálás, eredmény három tehén és néhány zsák burgonya. Pieve di Cadore községben a 20. honvéd gyaloghadosztálynál megtudjuk a fegyverszünet hírét. Hosszú pihenő Domegge községben. Menetelés (a Via Alpin) Auronzó di Cadoreba, felvételezés az ottani raktárakban a konyha és legénység számára, laktábor, másnap reggel tovább Padolába, 5-én pedig Selten községbe. Zuna őrnagy, Pelcz zászlós Imivehenbe előre megy, és vasúton indul a hadosztály keresésére. Az ezred számára beosztott útirány marad hátra, a parancsnokságot Vály százados veszi át.

November 6-án menetelés Tassenbach községbe. Zuna őrnagy Willachban megtudja a 6. Armee Kommandónál[123], hogy a hadosztály Pörtschackban éjjelezik. Klagenfurtban a Transportleitung[124] 14 vasúti kocsit bocsát rendelkezésre az ezred vonaton való elszállítására. Ezzel a paranccsal Pelcz zászlós Lienzbe a bevagonírozás helyére utazik. Zuna őrnagy jelentkezik a hadosztály parancsnokságnál, ahol szóbeli parancsot kap a külön menetelésre. Viczián alezredes ismét átveszi az ezred parancsnokságot.

A külön menetelő ezredrész naplójából néhány nap története:

Október 29-én délután 7 órakor a Costán levő ezredrészek (400 fő), két század, műszaki század és egy géppuska század (2. század) és az ütközetvonat vezetését a már ugyanezek Vittorioban levő hadosztály egészségügyi intézetbe felvett Viczián alezredes veszi át. Vele br. Rudnyánszky fhdgy. segédtiszt. Reggel 5-kor a különböző ezredekből ott gyülekezett részeket Viczián alezredes gyülekeztette és az ugyanoda délelőtt 4h körül bevonult Polgár félezredhez Polgár őrnagy parancsnoksága alá helyeztettek, és előre vezettetnek. Velük megy a 9. ezred három beteg tisztje: Furmann, Veres és Tirscher.

Délután 8 órakor a hadosztályparancsnok személyesen adja ki a parancsot, hogy a hadosztály az arcvonalból kivetett és hátravezettetik. Zuna őrnagy csoportjának aznap éjjel be kellett volna vonulnia a hadosztályparancsnok szerint. Az ezred a hadosztály jobbszárnyán harcolt, de a hadosztálytól parancsot nem kapott. Részére a konyhát két szekérrel hátrahagyták, és a Costán lévő részek délután 11 órakor megkezdték a visszavonulást. Menet alatt a parancsnokságot a gyalog menetelő hadosztály részek felett Virányi ezredes veszi át. Menetvonal: Caneva. Polcenigo, másnap reggel (30-án) Aviano, Maniago. Avianon beszédet tart a legénységnek Hegedüs tábornok. A további menetirány Arba, Valeriana. 31-én reggel riadó és indulás San Danielo di Friulin keresztül Gemonára.

---

[122] Infanteriedivision = gyaloghadosztály

[123] A 6. hadsereg-parancsnokságon.

[124] Szállításparancsnokság (német).

November 1-jén ott Hegedüs ezredes újabb beszédet tart a hadosztály négy ezredének. Menetelés tovább Moggiora. Oda bevonulnak Czakó százados, Búzási, Baghy[125] és Bayuka hadnagy és 370 fő, amiből átadtak 29-et másnak.

November 3-án délután 1 órakor indulnak tovább Pontofelre, másnap Tarvision keresztül a már karintiai Maglern a következő célállomás. A legénység egy része beszállásolt, kb. 150 fő viszont, fegyvereivel együtt, vasúton távozott. Vezetőjük Szél Sándor szakaszvezető volt. A maradék a tisztekkel 5-én indultak tovább és 7-én éjszaka értek Pörtschach am Worther See-n keresztül Niederdorfba. Innen ismét többen távoztak az ezredtől. Völkermarkt volt a következő állomás, ahova a Zuna csoport bevonulását is jelezték.

A további útvonal: Sank Andrä, Waldenstein, ahova 10-én érkezik az egyre fogyó létszámú csoport. Hegedüs tábornok felszólítja a legénységet, hogy aki önkényesen távozni akar, az elmehet az ezredtől. A Stájer-Alpokon keresztül, 12-én érkezik a csoport Köflachba, ahova most tényleg bevonul Zuna őrnagy csoportja, amely a hátramaradt hadosztály vonatot fedezi.[126]

Az utazás során a civil lakosság, pénzért, másért megveszi a legénységtől a felszerelési tárgyakat, fegyvereket is, a vasutas altisztek pedig arra biztatják őket, hogy üljenek át a személyvagonokba, a felszerelést majd utána küldik az ezrednek. A legénység a biztatásra tényleg megtölti az üresen álló vasúti kocsikat. Az ezredparancsnoknak és a tiszteknek sikerül hosszas rábeszélés után kiüríteni a kocsikat és a legénységet visszavezényelni a táborba. Éjszak azonban 40 fő megszökik. A legénység kételkedik abban, hogy a magyar határt menetekkel elérheti. Köflach után a legénység „fegyelme szemlátomást hanyatlott." Négy napi menetelés után délután 5 órakor az ezred Szentgotthárdnál étlépi a határt. Itt délelőtt a Nemzeti Tanács fogadja az érkezőket, Hegedüs tábornok elbúcsúzik az ezredektől.[127] Reggel indulnak tovább Rábatótfalura. Nagycsákányon újra bevagonírozzák az ezredeket. Az első szállítmány (törzs, I. félezred és

---

[125] Baghy László fhdgy. (1. honvéd huszárezred),

[126] Hegedüs vezérőrnagy n*ovember 9-re* jelzi ezt a találkozást. „Éjjelezés St. Andrän; a jezsuita kolostorban voltam pompásan elszállásolva. A 41. F.A. Brig. és különféle vonatrészek csatlakozása folytán a menet csak igen lassan haladt előre. Wertheimstein és Lukács Béla százados között egy igen kellemetlen konfliktus volt. Az ügyet elintézés végett a hadbíróságnak adtam át. Nagy dilemmában voltam, hogy Köflachnak vagy Unter-Drauburgnak folytassam-e az utamat. Tekintettel arra, hogy Unter-Drauburg vidékén szlovén bandák garázdálkodtak, Köflach irányát választottam, jóllehet, hogy errefelé az út hosszabb és nagyobb terepnehézségekkel kell megküzdeni. A 9. ezredparancsnok jelentése szerint egy csomó ember csapatát elhagyni szándékozik. Alaposan megdorgáltam őket és felszólítottam, hogy aki távozni akar, távozzék azonnal, de ne merészeljen többé visszatérni. Felszólításomra senki sem hagyta el az ezredet. Zuna parancsnoksága alatt 490 9. ezredbéli ember külön menetel." Hegedüs, *Feljegyzések* 60-61. p.

[127] *November 17.* A hadosztály Szt. Gotthárdra beérkezik. Lelkes fogadtatás. Diadalkapu. A nemzeti tanácselnök, egy lutheránus pap ünnepélyesen fogadja a hadosztályt. Szentmise. Az ünnepélyes istentiszteletet után a helybeli plébános, a nemzeti tanács elnöke, és végül én beszédet intéztünk a hadosztályhoz. November 18. Menet Körmendre, ugyanott éjjelezés. Budapestre jelentem, hogy a hadosztály megérkezett és kérek parancsot. Budapestről sem intézkedés, sem hír; a hadosztály parancsnokság a Batthyányi Strattmann kastélyban elhelyezve. *November 19.* A tüzérezred, 9. huszárezred, valamint távírószázad bevagonírozása. Mint minden, úgy ez is a legnagyobb rendben történt, csupán a szállítmányok indulása szenvedett késedelmet. Hegedüs, *Feljegyzések* 62-63. p.

ütközetvonata, eleségvonat és a gazdasági hivatal) délelőtt 11 órakor indul. A második szállítmány, amelynek a parancsnoka Czakó százados (II. félezred maradéka, ütközetvonata, lovas szakasz). Idegen pótkeretbeliek tényleges tisztek kivételével póttesteikhez gócpontokról elbocsáttatnak. Viczián Elek alezredes, miután betegsége dacára az ezred anyagának megmaradt részeit és a vezetése alatt megmaradt legénységet bevagonírozta, és pótkeretéhez elindította, ő gyógykezeltetésre, Budapestre indult, miután az ezredparancsnokságot átadta Zuna őrnagynak.

Reggeli Győrben, ebéd Komáromban, vacsora Budaörsön. A következő vacsora Püspökladányban. Budapesten dr. Aáron Béla segédorvos beteget jelent és leszáll, Apáthy Imre zászlós póttestéhez (17. honvéd gyalogezred) távozik. November 22-én Kolozsváron az állomáson vacsorázik. A létszám 6 tiszt, 171 fő legénység, 141 ló, 75 kettősfogat, 18 vágómarha és 8 tehén.

Minich[128] zászlós Székelykocsárdon rosszul lett és az állomáson lemarad, de estére utoléri az ezredet, amely november 23-án reggel 9 óra 30-kor megérkezik a marosvásárhelyi állomásra, ahol a vármegye, a vármegyei nemzeti tanács, a városi nemzeti tanács fogadja[129]. Kivagonírozás után délután 4 óra 30-kor bevonul a laktanyába, ahol Zuna alezredes beszéddel búcsúzik azoktól az emberektől, akik őt eddig hűségesen elkísérték. Létszám: 6 tiszt, 123 fő legénység, 141 ló, 75 jármű, 25 vágómarha.

A második szállítmány másnap, november 24-én délelőtt 7 órakor érkezik meg. Létszáma: 8 tiszt, 162 fő legénység, 170 ló, 68 jármű és 18 vágómarha. Zuna alezredes átadja az embereket és az ezred javait a pótszázadnak. Miután Zuna alezredes pótszázadához visszatér, az ezred parancsnokságát Perczel alezredes, pótszázad pk. veszi át.

A két szállítmányból „az ezred javainak a rendezése után" a szamosújvári II. osztály emberei december 1-jén érkeznek meg Szamosújvárra. Ehrlich Géza főhadnagy vázlatos Önéletrajzában[130] így rögzíti a szamosújváriak „hazaérkezését": „Október 7-én bevonultam Marosvásárhelyre, onnan október 18-án Inotára vezényeltek a tájékoztató tanfolyamra. Ott ért a forradalom. Inotáról bevonultattak Marosvásárhelyre november 4-én. Innen november 15-én Szamosújvárra küldtek, szállást csinálni. Ott voltam november 28-ig, akkor bevonultam Marosvásárhelyre, onnan újra előreküldtek *Szamosújvárra, hova az ezred december 1-jén érkezett meg.*"

Bizonytalan idők otthon

Az ezred Pörtschach am Worther See-n keresztül Niederdorfba érkezett meg november 7-én este, mi alatt Franchet d'Esperay és Károlyi Mihály magyar miniszterelnök „átírta" a padovai fegyverszüneti egyezményt[131] és ebben az átírt szerződésben új irányt szabott Erdély

[128] Minich Miklós zászlós. A pápai 7. honvéd huszárezredtől vezényelték át a 9. honvéd huszárezredhez.

[129] A Marosvásárhelyen megjelenő *Székely Napló* december 24-én megjelent számában, egy szűkszavú hírben tudósít a huszárok „hazaérkezéséről": „Megjöttek a huszárok. Három 9-es huszárszázad ma érkezett haza Marosvásárhelyre a Piave mellől, hat tiszt vezetése alatt, teljes felszereléssel és gazdag készletekkel. Az érkezőket a vasútnál Incédy Joksman Nándor főispán és a városi, megyei Nemzeti Tanács nevében Benei Antal, dr. Zöld Dezső üdvözölték."

[130] Ehrlich „emlékeztető feljegyzéseit" egy kockás szabványnoteszben rögzítette *Önéletrajz* címmel. A család tulajdonában. (másolata a birtokomban – K.I.)

[131] November 7-én Károlyi Belgrádban tárgyalt a francia d'Espèrey tábornokkal. A tárgyalások eredménye az ún. belgrádi katonai konvenció lett, amelyet történetírásunk a padovai fegyverszünet magyarországi

történéseinek, s ezek között az erdélyi honvéd huszárezrednek sok teendője már nem volt. Egy héttel később a román csapatok már a Székelyföldön meneteltek, a 9. honvéd huszárezred alig lépték át a Stájer-Alpokat és Köflachban egy vágányra került az ezred két, önállóan menetelő osztálya. Nem volt idő pihenőre. Aki a fogadó díszbeszédek után mehetett, ment, ki-ki családja felé. A pótkeret előbb rendezte a rendeznivalókat és csomagolt.

Kövessük időrendben a történéseket.

A tartalékos tisztek leszerelési illetékét annak rendje és módja szerint már a megérkezés másnapján rendezték. Erről egy tiszti értekezlet döntött. A legénységi leszerelési illeték kifizetése a szabályok, azaz, a legénységi igazolvány bejegyzései szerint történt pár nappal később: „30 napi zsold és élelmezési váltság fejében 270 korona", vagy „4 napi zsold".

A „teljes felszerelés és gazdag készlet" a megérkezést követő héten igen gyorsan kótyavetyére került, már ami megmaradt belőle másnapra, mert „A raktár egyharmadát a ki- és bevagonírozásnál ellopták. Benári nevű saját lovamat november 27-ről 28-ra virradó éjjel Marosvásárhelyről a laktanyából ellopták." – olvassuk Ehrlich főhadnagy feljegyzéseiben. A vásárhelyi sajtó rövid hirdetéséből kikövetkeztethető, hogy mi volt a háborúból áldozatos kínlódással kimentett, és „ami megmaradt" javak sorsa: „Leszerelési anyagok, szerszámok eladása a fűrészgyárban: „Cölöpverő állvány, sodronyfoglaló szeg, sima drót, keresztvágó fűrész, rámás fűrész, fúrók, öntött kanna, petróleumoskanna, viharlámpa" készpénzért eladó. – hirdeti a kereskedelmi és iparkamara november 28-ára[132].

A leszerelési lázból kijózanodott hadügyminisztérium[133] – „még mielőtt minden széthull" – a demarkációs vonalat maga előtt toló román bevonulás feltartóztatására, alkalmasint „Erdély

alkalmazásának tart, ill. vannak, akik egy második fegyverszüneti szerződésnek (először ez volt a dokumentum elnevezése, később lett katonai konvenció). Szükségességét a délről előrenyomuló antant csapatok közeledtével indokolják. Aláírását pedig a november 10-i román mozgósítás, a francia csapatok másnapi dunai átkelésével magyarázzák. November 13-án, Linder Béla (ekkor tárca nélküli, a béketárgyalások előkészítésével megbízott miniszter) aláírta a belgrádi katonai konvenciót. Amely hat gyalog- és két lovashadosztály felállítását engedélyezte Magyarországnak. Az antant csapatok számára lehetővé tette az ország stratégiai pontjainak indoklás nélküli megszállását. A demarkációs vonal a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, onnan a Maros mentén Szegedig, majd a Baja–Pécs vonaltól északra a Dráváig húzódott. Így, más országrészek mellett a Székelyföld, Erdély déli része, a Bánát a demarkációs vonalon túlra került. Gottfried Barna: *A Székely hadosztály*, 1918–1919. Kézirat. 35. p.

132 *Székely Napló,* 1918. november 28. (csütörtök)

133 A „Nem kell hadsereg többé! Nem akarok katonát látni!" kijelentéséről elhíresült Linder Bélát november 2-án Bartha Albert váltotta a HM élén, aki november 11-én kihirdetett behívó parancsával elrendelte az öt legfiatalabb korosztály visszatartását a hadseregbe. 1918. november 1-jén, Linder Béla hadügyminiszter aláírásával fegyverletételre és leszerelésre felszólító rendelet jelent meg.133 Utasította a hadsereg-parancsnokságokat, hogy Wilson békepontjai, a teljes leszerelés, a népek szövetsége és a döntőbíróságok elvei alapján kezdjék meg a fegyverszüneti tárgyalásokat az antant csapatokkal. Az azonnali leszerelés végrehajtására létrehozta a leszerelési különítményeket, amelyek a katonai felszereléseket, hadianyagot voltak hivatva összegyűjteni. A katonáknak fegyver, lőszer és felszerelés nélkül kellett megérkezniük Magyarországra. Gottfried Barna: Kézirat. 12. p. Bartha Albert vezérkari alezredes (1877 – 1964) 1918. november 9-től december 12-ig hadügyminiszter, 1946. augusztus 21-től 1947. március 14-ig honvédelmi miniszter, 1948-tól emigrációban élt. Linder Béla ezredes (Majs, Baranya vm. 1876. február 10. – 1962. április 15.) tüzér törzskari ezredes, a Károlyi-kormány első hadügyminisztere, majd a béketárgyalások vezetésével megbízott tárca nélküli miniszter. 1919 nyarán a hadügyi népbiztosság cso-

megvédésére" is, parancsba adja az erdélyi haderő megszervezését és élére Kratochwil ezredest nevezte ki, aki „már meg is érkezett Kolozsvárra" - tudósít a december 1-jén, vasárnap, még cenzúrázatlanul megjelent helybéli lap[134]. Későn, korán volt?[135] Lehet erről töprengeni. Tény, hogy „már" csütörtökre „a román megszálló csapatok Marosvásárhelyen túl nyomultak."[136], és óvatosan, de biztosan közeledtek Kolozsvár felé. Mi történt közben?

A Székelyföld román „bekebelezése" után, az erdélyi haderő tétovázó hadrendbe szervezése miatt, kétségbeesett kezdeményezése volt a budapesti és a kolozsvári Székely Tanács folyamodványa Bartha Albert hadügyminiszterhez „egy székely huszárezred felállításának az engedélyezéséért".[137] A székelyek kérelmére rábólintott a kegyelmes úr, és a brassói 2. cs. és kir. (közös) huszárezredet, mint 1. székely huszárezredet újjászervezte: „Ezután az erdélyi lovasezredeknél szolgált székely fiúkat az 1-es székely huszárezredbe osztja be. Idejön a 9-es honvédhuszárezred legénységének egy része is."[138] Valóban csak egy része, mert a 9. honvédhuszárezred ez idő tájt még megvan önálló csapategységként Szamosújváron, a 38. hadosztály parancs-

portvezetője. A hadügyminiszter 1918. évi 28 315/ehc. 1-a sz. rendelete a személyi leszerelés kapcsán előírta az öt legfiatalabb korosztály fegyverben tartását. Ami gyakorlatilag kivitelezhetetlen volt.

134 *Székely Napló*, 1918. december 1. (vasárnap). A HM november 23-án, a tíz nappal korábban megkötött belgrádi fegyverszüneti szerződés létrejöttével, bízta meg Kratochvil Károly ezredest az Erdélyi Kerületi Katonai Parancsnokság vezetésével.

135 Egy érdekes, közbeeső epizód, amiről nem esik szó a hadtörténeti feldolgozásokban. Hegedüs vezérőrnagy feljegyzéseiből: „*November 20.* Éjfélkor érkezik (a körmendi, átmeneti szállásra) Károly király autóján Maczky százados és Jeszenszky főhadnagy, és jelentik, hogy gr. Károlyi kéret engem, hogy Budapesten mielőbb keressem fel, mert fontos ügyben beszélni szeretne velem. Reggel indulás autón Budapestre. A volán mellett Jeszenszky főhadnagy ült. A gépet őrült iramban vezette. Szombathely előtt mintegy 10 km (Unyom közelében) Jeszenszky az útszéli árokba fordított bennünket. Kisebb sérülésektől eltekintve, baj nem történt. Az autó hasznavehetetlenné vált. Én Dobokay őrnaggyal és a miniszter kiküldöttjeivel vonaton folytattam utamat, este 10,10 órakor. *November 21.* Du. 10 órakor Károlyi fogadott a miniszterelnöki palotában. Hálálkodott nekem, hogy a hadosztályt fegyveresen és rendben hoztam haza és kért, hogy állítsam fel minél előbb a hadosztályt. E célból teljhatalommal ruházott fel. Az ezred és egyéb parancsnokok kinevezését, valamint az állomáshelyek megválasztását reám bízta. Károlyi jó benyomást tett reám, de annál rosszabbat a minisztertanácsból távozó miniszterek és államtitkárok. *November 22.* Bartha hadügyminiszter de. 11-kor fogadott. Hasonló bókokkal fogadott, mint Károlyi és szintén kért, hogy szervezzem meg újból a hadosztályt. Károlyi felhatalmazását Bartha megerősítette. A minisztériumban teljes tájékozatlanság uralkodott. A kapott felvilágosítások igen hiányosak voltak. Elhatároztam, hogy a hadosztály szervezését bevezetem, de azután nyugdíjaztatásomat fogom kérni. *November 23.* De. Habsburgi Józsefnél tisztelegtem. Ismertette velem a helyzetet és tudatta, hogy Őfelségét a trónról való lemondásra ő vette rá. Kért, hogy támogassam a jelenlegi kormányt, mert ezután csak rosszabb jöhet. Szegény főherceg nagyon meg volt törve." Hegedüs, *Feljegyzések* 63-64. p. Hegedüs vezérőrnagy Kassára utazott, az 5. honvéd huszárezred állomáshelyére, és ahol a lakása volt, a következő napok eseményei átírták a tervet.

136 *Székely Napló*, 1918. december 5. (csütörtök).

137 *Székely Napló*, 1918. december 12. (csütörtök). A behívóval visszatartott tényleges állomány kb. 30.000 fő volt, ebből Erdélyben 765 fő állt az átszervezést megkezdő Kratochvil ezredes rendelkezésére Kolozsváron. A segítséget a Székelyföldről remélték. A Nemzeti Tanács november 25-én a Székelyföldre küldött 15 székely tisztet, katonákat toborozni.

138 Uo.

noksága alatt, igen konkrét határvédő készültségben. Besorol majd később, 1919 tavaszán, Székelyhídon, ahova március 8-án vezényelték át Téglásról (Békés megye.) az ezredet, de december közepén még „itthon" volt dolga.

A 32. gyalogezred Désen állomásozó parancsnokságának december 14-ére keltezett „szigorúan titkosan kezelendő, bizalmas" helyzetismertető parancsa arról tájékoztatja a 9. huszárezred Szamosújváron állomásozó parancsnokságát, hogy:

> „1. Az ellenség, hírek szerint a demarkációs vonalat átlépni szándékozik, illetve ezt a románlakta vidékek határvonaláig kiterjeszteni szándékozik.
>
> Jelenlegi helyzete: Besztercén a VI. dandár (Ştefanescu Ştefan tábornok) körülbelül 700 ember és 3 ágyú. Ennek egy 200 főnyi különítménye Óradnán, 1 tiszt és 40 ember Naszódon. Marosvásárhelyen: a 13. dandár (Gherescu tábornok) körülbelül 1000 ember, ebből 1 osztag Marosludasra előretolva. (80 fő)
>
> 2. Parancsunk van, hogy a mostani demarkációs vonal átlépését szükség esetén fegyveresen is megakadályozzuk.
>
> 3. A 32. gyalogezred parancsnokságom alatt (a parancsot Száhlender ezredes[139] írja alá, s. k.) Désen összpontosítva marad és az 1. század a II. zászlóaljból Szamosújvárra különíttetik ki, mely a 9. huszárezred parancsnoksága alá lép. A 9. huszárezred parancsnokságom alá rendeltetik.
>
> 4. Feladat:
>
> A Budatelkétől–Veresegyháza–Bethlen–Kaján–Oláhláposig húzódó vonal elzárása és megfigyelése. Hátába vezető összeköttetésekre különösen a magyarláposi irány megfigyelésére külön gond fordítandó."[140]

Lehet, hogy Ehrlich főhadnagy erre a parancsra utal vázlatos naplójában: „December 18-án a román előnyomulás ellen fegyveres ellenállás rendetetett el. Járőrök mentek ki, másnap reggel a kerülettől betiltatott." – A felsőbb parancsra történt visszahívás azt jelzi, hogy a román előnyomulás megállíthatatlan.

Tény, hogy az Erdélyi Katonai Parancsnoksággal december 18-án, déltájban, hivatalosan közölte a hadügyminisztérium, hogy Vix francia[141] alezredes arról értesítette a magyar kormányt, hogy amíg francia csapatok Erdély területére érkeznek, addig a román csapatok jogosultak ideiglenesen megszállni az erdélyi nagyobb városokat és a fontosabb stratégiai pontokat.[142] Az EKP csomagolt, de január 7-éig a helyén maradt. A várost azonban kiürítette, ahova a román csapatok 24-én délelőtt bevonulhattak.

A kiürítés nem volt feszültségmentes.

---

[139] Száhlender Béla m. kir altábornagy (Budapest, 1874. január 12. – Szigetmonostor, 1955. február 2.). Mint vezérkari tiszt, a világháborúban a 11. honvéd lovashadosztály, majd a 20. honvéd gyaloghadosztály, utána a XXIII. hadtest vezérkari főnöke, végül a 32. honvéd gyalogezred parancsnoka. 1923-tól 1928-ig a m. kir csendőrség felügyelője. 1928-ban nyugalomba vonult. 1926-ban nevezték ki altábornaggyá.

[140] HL II. 675. 3896. doboz, 185. lap

[141] Fernand Vix (1876–1941) Franciaország katonai képviselője Budapesten.

[142] A belgrádi megállapodás III. szakasza. A román hadsereg november 20. körül jelent meg Erdélyben, főleg a Tölgyesi- és a Gyimesi-szorosokon át jöttek. Elfoglalták Csíkszeredát, és elérték a Maros vonalát. Létszámukat december 10. körül 15.000 főre becsülték.

„Mivel a legénység kijelentette, hogy fegyvereit a románoknak át nem adja, azonnal el kellett vonulni, a raktárt és mindennemű készletet a közönség rablási kedvére hagyva. Csak 3 csukott és 1 nyitott vagon volt, ebbe beraktuk a magánpoggyászokat és beszállt még annyi ember, ahány befért. A többi Kubassy őrnagy parancsnoksága alatt lovon, kocsin, gyalog Zsibó felé indult délután 2 órakor." – jegyzi fel sebtében Ehrlich főhadnagy a Szamosújváron Nagyvárad útiránnyal pakoló 9. honvéd huszárezred készületéről.

A 4 vagont este a Kolozsvár felé menő személyvonathoz csatolták. Ezen ment: Perczel alezredes, Bátsmegyey százados és én, Fogl, Nováky főhadnagy, Koncz gt. főhadnagy, Darnay[143], Veress hadnagy, Czakó százados, Pásztóhy és Páska önkéntesek[144]. Bánffyhunyadról csak ezer korona vesztegetéssel tudtunk tovább jutni.

Én, Bátsmegyey, Nováky, Koncz, a 2 önkéntes és 15 ember Nagyváradról Debrecenbe mentünk, hol az ezred gyülekezési helye kijelöltetett. Többiek a vasúttal Pestre mentek. Debrecenbe érkeztem december 21-én este 8 órakor. Legénység a 2. huszárezrednél, mi a Bikaszállóban helyezkedtünk el. December 24-én bevonult Kubassy Sándor őrnagy 4 emberrel, őt a felfegyverzett oláh lakosság Kendi-Lónán lefegyverezte, emberei elszéledtek, őt bekísérték Szamosújvárra, hol később szabadon bocsátották. Lovait, kocsijait, minden poggyászt elvettek."[145]

A vásárhelyiek még ki sem rakodtak a hosszú út után, amikor az „osztálytárs", a cs. és kir. 2. huszárezred pótkerete[146] már úton volt Abrudbánya felé, ahova november 21-én kellett bevonulnia. Kövessük az útját:

A Romániából hazatérő, megszálló csapatokat (cseh ezredeket) a román nemzetőrség Balázsfalván teljesen kifosztotta. Elindulás előtt tehát a pótszázad a vonatot géppuskákkal szerelte fel. Azonban mind a Küküllőszeg, mind Balázsfalva állomások üresek voltak, egy nemzetőr sem mutatkozott, miután a parancsnok előre megtelefonálta, hogy „jönnek a magyarok". Tövisen parancs érkezett, hogy a pótszázad Abrudbánya helyett Zsibóra, a Szilágyságba menjen. Zsibón a század a Kolozsváron állomásozó Székely hadosztállyal már szorosabb érintkezésbe lépett. Ekkor még csak tervezgetések folytak, de meghatározott csapatalakulat felállítására még nem került sor. December utolsó napjaiban parancs jött, hogy a pótszázad 31-én Hajdusámsonra menjen. A Székely hadosztály ugyanakkor Kolozsvárról Debrecenbe tette át a székhelyét.[147]

---

143 Darnay Hubert (Kassa, 1897. április 25. – Sződliget, 1972. szeptember 18.) LA 1918. augusztus 17. és 1919. április 25 között a 9. honvéd huszárezred szakaszparancsnoka az olasz fronton. A négy 9-es huszártiszt közül az egyik, aki a székely hadosztály kötelékében harcoló székely huszárszázad beosztott tisztje. 1920. március 13-ig román internáló táborban. Utána több alakulatban szolgál, 1922. januártól fhdgy., 1928. május 1-től százados, 1940. május 1-jén őrnagy, 1942. szeptember 29-én alezds. 1940. március 1-től 1943. január 1-ig a Kárpátaljára, majd Erdélybe bevonuló 4. huszárszázad elsősegédtisztje, majd a 4/II. huszárosztály pka.

144 Pásztohy Pál dr. (Alsócsóra, 1900 - ?) t. zászlós. Páska Zoltán dr. (Kolozsvár, 1900. - ?) Később 1939. január 1-jén t. fhdgy., 1943. január 1-jén t. százados, Ukrajnában teljesített frontszolgálatot.

145 Ehrlich Géza: *Önéletrajz.*

146 A medgyesi állomáshelyről elindult állomány 26 tiszt, 34 továbbszolgáló altiszt és kb. 200 huszár, illetve tiszti és altiszti családok, összesen 26 személy. HL TGY Gábor Antal: *Az egykori cs. és kir. 2. erdélyi huszárezred története, 1742–1919*. 35. p.

147 A várost nem a Székely hadosztály hagyta el, ilyen egység nem létezett, legfeljebb a hadosztály magjá-

Hajdusámsonban, a forradalom által már megmételyezett nép a századot, mint „fehéreket"és „királypártiakat" nagy ellenszenvvel fogadta. Mindazonáltal itt megkezdődött a toborzás és a kiképzés is. „Jobb elemek azonban nem jelentkeztek, úgyhogy az újonnan toborzottak közül nem igen maradt meg senki. Amikor a ruhát és a felszerelést megkapták, megszöktek, vagy pedig mint teljesen megbízhatatlan elemeket a saját érdekünkből el kellett bocsátani. Március 16-án a századot Székelyhídra helyezték át, mégpedig a m. kir. 9. honvéd huszárezred megmaradt részeivel székely huszárezreddé egyesítve."[148]

Ehrlich főhadnagy naplója a 9-esek útját a találkozásig így jegyzi:

„*1919. január 18-án* Téglásra helyezték az ezredet. Ott voltunk 1919. március 8-ig. Akkor Székelyhídra helyezték át az ezredet, mely akkor egy 3 szakaszos századból állt az én parancsnokságom alatt. Székelyhídon a volt 2. közös huszárezreddel összeolvadtunk egy székely huszárosztállyá. Parancsnok Percs Aladár alezredes[149] lett. Az 1. századot mi képeztük, a 2. századot a 2-es közösök, a géppuskaszázadot közösen állítanók fel.

Március 17-én az osztályt Székelyhídról Tiszafüredre helyezték át, én, mint beteg 18-án személyvonattal Debrecenbe utaztam előre, de ott a vörösterror miatt nem maradhattam és 20-án az érkező osztállyal Tiszafüredre mentem. 1919. március 26-án parancsra a csillagokat és az arany sapkarózsát levettük[150]. Azóta minden distinkció nélkül jártunk.

Onnan (Tiszafüredről) az osztály Mezőtárkányba ment én pedig visszamaradtam Lipcsey Attilánál, mint beteg és bevártam a román csapatokat, amelyek május 1-jén délután foglalták el Tiszafüredet."[151]

---

nak lehet nevezni azt a katonai csoportot, amelyet a toborzott székely erők képeztek. Mariska Zoltán: *In meoriam Apáthy*. é.n.

148 Uo. 35-36. p.

149 Percs Aladár alezredes a cs. és kir. 2-es huszárezred pótkeretének a parancsnoka, majd a Székelyhídon megalakult huszárosztály parancsnoka. Ehrlich Géza feljegyzését pontosítaná a Sz. hadosztály 1919. február 10-én „leírt" hadrendje, amit a Veszprém Megyei Levéltár KH 1. dob. sz. n. iratai között talált Fráter Olivér és közöl *Erdélyi magyar helyzetkép 1916–19-ben*. c. könyvében (Hamvas Intézet, 2003) 174-176. p. A dokumentum szerint a lovasság hadrendje: 1. székely huszárezred (tkp. a cs. és kir. 2. huszárezred pótkerete és toborzásai), pk. Percs Aladár. 24 tiszt, 207 fő legénység és 2 géppuska. A 9. marosvásárhelyi huszárezred, pk. Kubassy Sándor őrnagy 10 tiszt, 112 fő legénység és 2 géppuska.

150 A március 21-én kikiáltott tanácskormány megtiltotta a m. kir. tiszti rangjelzések viselését. Később elrendeli, hogy a Vörös Hadseregben a parancsnokok aszerint, hogy milyen egységet vezényelnek, egy, két, vagy három vörös posztósávot varrjanak a zubbonyuk ujjára. A tisztek zöme azonban ragaszkodik a csillaghoz és az aranyhímes régi sapkarózsához a király nevének kezdőbetűivel. A szegedi kerületben sztrájkba is lépnek emiatt a tisztek május elsején és felvarrják csillagjaikat, a vörös sapkarózsa helyére pedig nemzetiszínű szalagot tűznek. Az új körletparancsnok (Szombathelyi Béla alezredes) napiparancsba foglalja a változtatást, s ezzel Szegeden megszűnt a vörös katonaság és megalakult a fehér hadsereg.

151 Ehrlich Géza főhadnagy egyéni sorsa, miután naplói és feljegyzései végig kalauzoltak a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvédhuszárezred századforduló utáni történetén, itt különválik ezredétől: „Május 2-án Dumitrescu tábornokkal Debrecenbe utaztam, ahol május 24-ig voltam. Hosszas utánjárás után sikerült internálásomat úgy elkerülni, hogy Moşoiu tábornok megengedte vezénylésemet a debreceni magyar csendőrkerülethez 1919. május 24-én." *Moşoiu Traian* tábornok (? – 1932.) előbb a román 7. gyaloghadosztály, majd az erdélyi román haderő parancsnoka. A király 1918. december 11-én nevezte ki. 1920.

A huszárosztály két százada a találkozás után is külön utakon járt, mint majd kiderül, majd ismét találkoznak Tiszafüreden, egy hónappal később. A „brassóiak", Hager Ottó[152] százados parancsnoksága alatt április 17-én a hadosztály parancsára Nagykárolyba indult. A 9-esek, mint előbb olvastuk, a Székelyhíd–Debrecen–Tiszafüred–Mezőtárkány térségében kóválygottak. Mi történt közben, a fronton, vagyis az előretolakodó demarkációs vonalon?

„*Április 16-án*, francia felhatalmazással megindult az általános román támadás a teljes frontszakaszon. A kordonszerűen felállított ellenséges hadosztályok rövid idő alatt jelentős eredményeket értek el. Csucsánál, ahol a 21. ezredet ekkor váltotta fel két nemzetközi vörös zászlóalj, áttörtek a románok. Az internacionalista alakulatok csúcsai ténykedésüket rablással kezdték, majd eszeveszett, céltalan lövöldözéssel folytatták, aztán – az első ellenséges puskalövésre – bősz futással fejezték be. Erdély kapuja ezzel elveszett, a 39. dandár sem tudta feltartóztatni a románokat.

Hasonlóan súlyos következményekkel járt, hogy az 1. és a 24. székely csoportok között, Erdőd és Királydaróc környékén egy román lovasoszlop észrevétlenül átjutott. A magyar csapatok hátában megtámadta és megsemmisítette a 21. ezred egyik zászlóalját.

A széttöredezett frontszakaszon a hadosztály-parancsnokságnak a fölösleges véráldozat elkerülésére és lassú visszavonulásra vonatkozó utasítását nem lehetett végrehajtani. A románokat az eredeti állásaiknál feltartóztató székely alakulatoknak is folyamatos harc közben, gyorsan kellett visszavonulniuk, hiszen a bekerítés veszélye fenyegette őket.

Bebizonyosodott, hogy a visszavonulás egy hadsereg rendjének, fegyelmének legnagyobb próbája. A hadosztály tisztikarának nem sikerült az összes alakzatot katonai rendben hátravinni. A cél a csoportok viszonylag szűk térben való összpontosítása volt. A holtfáradt, lerongyolódott, reményüket vesztett katonák a legnagyobb nehézségek árán tudtak Nyírbátor, Mátészalka térségében gyülekezni.

A visszavonulás során bekövetkezett súlyos személyi veszteségek legnagyobb tételét nem a halottak, sebesültek és foglyok jelentették. Nagykároly, Szatmárnémeti, Nagyvárad elvesztése után több alakulat így pl.: a 12. szatmári gyalogezred két zászlóalja egyszerűen feloszlott, szétszéledt.

Április 19-én a hadosztály hátraküldött vonatait és a kísérő személyzetet a vörösök Debrecenben és Nyíregyházán megtámadták, a készleteket elrabolták. Vaján a vörösök lefegyvereztek egy székely géppuskás századot. Vesztükre, egy később érkező század – parancs nélkül – megtámadta őket. Heves és rövid harc alakult ki, amelyben nyolc vörös halt meg, a többiek a sínek mentén, futva menekültek Nyíregyházára. Ezeknek az eseteknek a hatására, a hadosztályparancsnokság minden összeköttetést megszakított a hadügyi népbiztossággal. Később, Nyírtura térségében a székelyek két tűz közé kerültek, a románok elölről, a vörösök – egyes vélemények szerint tévedésből – hátulról tüzeltek rájuk."[153]

---

márciusban hadügyminiszter, 1922-ben közlekedési és középítkezési miniszter, ez időben épült a Nagyvárad–Arad vasútvonal. 1922–1932 között a román parlament felsőházának tagja.

[152] A cs. és kir. 2. brassói huszárezred századosa, később, 1932–1935 között a Cegléd és Pápa állomáshelyű, m. kir. „Árpád fejedelem" 2. huszárezred parancsnoka.

[153] Gottfried Barna i. m. 19. p.

A székely századot a románok Nagyszebenbe internálták és lefegyverezték[154]. A székely huszárezred többi részének, ugyancsak a Székely hadosztály azt parancsolta, hogy a románokkal történt megegyezés folytán maradjon Székelyhídon, és ottan várja meg a román csapatokat.

Nagypénteken (*április 18-án*) délelőtt, a hadosztály telefonon közölte, hogy: „Megegyezés a románokkal meghiúsult, azonnal bevagonírozni, még aznap Debrecen felé indulni."[155] Debrecenben a vörösök az ezredet, a „megbízhatatlan székelyeket" nem engedték be, Érmihályfalvától keletre pedig a románok állottak. A vonat kétszer indult Debrecen felé és ismét vissza, míg végre megadták az engedélyt, hogy Debrecenbe befuthasson. A debreceni vasútállomáson a bécsi vörös csapatok tanyáztak. Debrecen volt akkor a vörösök főhadiszállása. Az ezred semmi szín alatt sem akart Debrecenben maradni, mindenféle csalafintasággal sikerült este 11 órakor a vonatot az állomásfőnök jóakaratú segítségével Tiszafüredre elindítani. Ezzel az ezred elvesztette az összeköttetést a Székely hadosztállyal, úgy, hogy további sorsáról önállóan kellett intézkednie.[156]

Tiszafüreden ismét összefonódott a két ezred csapategységeinek sorsa.

---

[154] A kialakult helyzetben a hadosztály-parancsnokság más megoldást nem látott, mint a fegyverletételt. A fegyverszünettel kapcsolatos tárgyalások április 18-án kezdődtek, 25-e körül fejeződtek be. A megállapodás feltételei a követők voltak: azonnali fegyverletétel, a csapatok internálása addig, amíg a román hadműveletek tartanak, a székely különítmény hozzátartozóinak élet- és vagyonbiztonságát, szabadságukat a románok garantálták, a román katonai akció után, a tiszteket és a legénységet szabadon bocsátják. A megállapodást Nyírbaktán [ma Baktalórántháza], 1919. április 26-án írták alá. A fegyverletételre Demecserben került sor. Gottfried Barna i. m. 20. p. A foglyok nagy részét júliusban szabadon bocsátották, másik részük csak ősszel szabadult, miután a román csapatok megkezdték a kivonulást Magyarországról. Néhányan továbbra is foglyok maradtak . Őket elszállították Brassóba és csak 1920-ban szabadultak. Fráter Olivér: *Erdély*. 188. p. A székely huszárszázad parancsnoka, Háger Ottó őrnagy az események után 3 évvel (1922. augusztus 23., Komárom) később készült „igazoló" emlékirata (Veszprém Megyei Levéltár XIV. 10., 185. tétel) naplószerűen foglalja össze a század utolsó két hetének (április 16-30.) történetét a bevagonírozásig. Érdekes a század „kikülönítésének" az indoklása: „A székely huszárszázad eredetileg a Székely hadosztály ellenforradalmának segítésére volt összeállítva – akkor emlékezetem szerint több mint 16 tisztet számlált – azonkívül magával viendő még egy tiszti lovas század részére karabélyokat és tölténytáskákat." Fontosnak tartja kiemelni, hogy: „Elinduláskor még minden sapkára egy-egy nemzetiszínű rózsa és a lovak homlokszíjára pedig egy kis nemzetiszínű szalag csokor tétetett, hogy minden embere az országnak, aki a székelyeket látja eszébe jusson: ezek nem a vörös hadsereg katonái, ezeken nem fogott az internationale terrorja." A naplószerű feljegyzés másolatát Gottfried Barna nyíregyházi levéltáros bocsátotta rendelkezésemre.

[155] Március végén, április elején, a román támadás előtt, a hadosztály parancsnoka kísérletet tett a fegyverszünet kieszközlésére. Ezzel Kratochvil célja az volt, hogy a fegyverszünetet kihasználva Budapest, a tanácskormány ellen fordítsa csapatait. Az ötlet nagy valószínűség szerint politikai tanácsadójától, a Károlyi-kormány korábbi belügyminiszterétől a Szatmárnémetiben lakó Nagy Vincétől származott. Megbízottai eljutottak Iuliu Maniu-hoz, az Erdélyi Kormányzótanács elnökéhez és Gondrecourt francia tábornokhoz Aradra. Kinyilvánították, hogy a Székely hadosztály nem bolsevik alakulat. Feltették a kérdést: milyen magatartást tanúsítanának a románok és a franciák, ha a hadosztály a tanácskormány ellen fordulna? Maniu azt válaszolta, hogy ők csak az Antant parancsára támadnak. A franciák válaszukban biztosították arról Kratochvilt: a románok nem támadnak addig, amíg a székelyek be nem fejezik a kommunisták elleni hadműveletet. Ez utóbbi értesítés csak a román támadás után jutott el a hadosztály parancsnokához, ami egyébként is okafogyottá tette az egész tervet.

[156] *Gábor Antal*, 37. p.

Április 21-én Tiszafüreden a tiszteket megbeszélés ürügye alatt a főszolgabírói hivatalba hívták. A kommunista főbíró kijelentette, hogy le vannak tartóztatva, és a hivatalt nagyszámú vörös őrrel körülfogta. Amikor azonban a legénység megtudta, hogy tisztjeit letartóztatták, erélyesen követelte szabadon bocsátásukat, ellenkező esetben fegyveres támadással fenyegették meg a vörös őrséget. Így a tisztek újbók visszanyerték szabadságukat és Percs alezredes telefonon érintkezésbe lépett a gödöllői vörös főhadiszállással. Szerencsére oda volt beosztva Lichtneckert András vk. őrnagy, akinek segítségével sikerült április 24-én Mezőtárkányra kerülniük.[157]

A füzesabonyi vörös hadosztályparancsnok meghívását az „operáló hadseregbe" elegánsan elutasították a huszárok, zárt alakulatként pedig nem akarták, nem merték alkalmazni. Elindították a Dunántúlra, ahol a TK bukása után a zirci járásban átvette a „rend helyreállítását".

Eleinte azt tervezték, hogy a Zircen levő székely huszárok a felállítandó 1. huszárezred osztályát fogják alkotni. Azonban mint székely alakulat nem maradhatott együtt. Így azután a tisztek, valamint a legénység, különböző ezredeknél, intézeteknél és alakulatoknál nyert beosztást és az olasz fogságból hazatértekkel együtt a felállítandó nemzeti hadsereg magvát alkotta.[158]

A m. kir. 9. marosvásárhelyi honvéd huszárezred tisztjei is, részben a Dunántúlon gyülekeztetett huszárosztállyal, részben külön-külön, a Szegeden megalakult tiszti különítményekben, de eljutottak a nemzeti hadseregbe.

A m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred krónikája itt véget ér.

EGY KÉSŐI TALÁLKOZÁS:

A naplóíró Ehrlich Géza 1940-ben, a nyíregyházi 4. huszárezred élén egy kis kerülővel visszatér Erdélybe:

Május 11-én az ezredet – összesen kb. 2800 lovas, 12 géppuska, 4 ágyú, 4 páncéltörő és 72 golyószóró állománnyal – mozgósították. Július 2-án a mozgósított ezreddel Kárpátaljára mentem, a hol a Talabor völgyében Uglya, Darva, Talaborfalun, majd Kálinfalun voltunk. Szeptember 5-ig, amikor a Tisza és a Visó egybefolyásánál épített hadihídon átléptük a volt oláh határt és a Visó-völgyén, a Radnai- és a Besztercei-havasokon át, a Hargita és a Kelemen hegységen át Gyergyóba és Csíkba mentünk, le, egészen Csíkszépvízig, illetve a Gyimesi-szorosig. Onnan szeptember 20-án Görgényszentimrére jöttünk vissza, majd onnan október 1-jén lóháton hazaindultunk Nyíregyházára. Szászrégen, Bethlen, Dés, Nagysomkút, Szatmáron át jöttünk, és október 12-én érkeztünk Nyíregyházára, ahol óriási ünnepséggel fogadtak. Végig sorfal, virág, üdvözlő beszédek, utána leszerelt az ezred. 1400 km-t tettünk meg lóháton. Hazafelé, útközben, beugrottam Szamosújvárra, ahol 1914-ig szolgáltam. Mint hadnagy jöttem el, és mint ezredes jöttem vissza. Sok minden megváltozott. Alig ismerek már valakit. A laktanyánk is ki van fordulva a képéből.[159]

Egy megható és a visszatérés hangulatára is jellemző két, egykori bajtárs találkozása Szászrégenben. Ehrlich ezredes így örökíti meg a történetet:

---

[157] Uo. 37. p.
[158] Uo. 39. p.
[159] Ehrlich Géza: Napló,

Amikor 1940-ben Észak-Erdély megszállására mentünk ezredemmel, egyik reggelen autón mentem előre az ezred előtt. Már szeptember közepe volt és az autón hűvös volt. Így az egyik község bejáratánál megállítottam az autót, hogy felvegyem a köpenyegemet. Ahogy veszem fel, odajön az autóhoz egy asszony és lelkendezik, hogy már jövünk. És mondja, hogy a község közepén van ám diadalkapu is, ott van a százados úr is. Én inkább csak azért, hogy kérdezzek valamit, kérdem, ki az a százados? Erre azt feleli az asszony: Brunhuber százados úr. Nosza, hamar hajtattam előre a diadalkapuhoz. Tényleg ott állt Brunhuber. Amint megállt az autó, azonnal megismert, rám borult és elkezdett sírni. Aztán hívott, hogy menjünk be hozzájuk, ők ott nyaralnak a villájukban. A hely Ratosnya volt, egy igen szép, erdős nyaralóhely. Mivel bőven volt időnk, míg az ezred lóháton utolér bennünket, bementem Darnay őrnagy első ezredsegédtisztemmel. Ott megvillásreggeliztünk. Közben azt mondja nekem: „Szeretnék még egyszer látni, élvonalában egy huszárezredet!" Na, ha csak az kell – mondottam én neki –, azt könnyen teljesíthetem. És meghagytam Darnay őrnagy első ezredsegédtisztemnek, hogy a gépkocsival menjen az ezred elé. Az ezred álljon meg a fala előtt. Nyergeljenek át, "puccolják" ki magukat, aztán itt, a villa előtt fogok állni, kardokat rántatva, fővetés és elvonulás előttem. Így is történt. Brunhuber ott állt mellettem, és könnyezve nézte az ezred díszmenetét.

Amikor elváltunk, úgy ő, mint a felesége megígértette, hogy visszafelé jövet egy estét náluk töltünk. Ezt meg is ígértem és meg is tartottam.

Egy éjjelt töltöttünk a faluban. Estére előkerült br. Bánffy Endre is, a bolond báró és még néhány régi ismerős és nagyobb társaságban töltöttük az estét roston sült pisztráng mellett. Ugyanis az ott folyó hegyi patakban sok a pisztráng. Többet nem is találkoztam sem vele, sem a feleségével. Úgy hallottam, hogy amikor 1944 őszén az oroszok Kolozsvárhoz közeledtek, mind ő, mind felesége, mindketten kórházban lettek volna, megmérgezték magukat és meghaltak. Hogy meghaltak, azt más oldalról is hallottam, de hogy milyen körülmények között, az csak hír, aminek nem tudtam utánajárni.

Brunhuber László a nagyváradi honvéd hadapródiskolát végezte, ahonnan egy ideig a lovassághoz is lehetett jönni, mint zászlós. 1912. május 1-jén lett főhadnagy. Amikor én 1911. október 1-én az ezredhez bevonultam, annak a 3. századánál (Görgey század) szolgált. Versenylovas is volt. Tavaszon rendesen elment 1-2 telivérrel Alagra és ott versenyezhetett a szezon végéig. De nemhogy haszna lett volna belőle, hanem adóssága. Jó bajtárs volt, víg. Az 1. világháborúban hol ott volt, hol nem. Annak a befejeztével nem szolgált tovább. Megnősült, szászrégeni lányt[160] vett el. Mint százados fejezte be az 1. világháborút. És mivel nem jelentkezett az oláhoknál tartalékos tiszti rangra, bevonultatták és szolgáltatták, mint közlegényt.[161]

[160] Marosi Ildikó beszélgető könyvében (*Örökbe hagyott beszélgetés gróf Teleki Mihállyal.* Argumentum. Pallas-Akad-mia, 2004) Teleki Mihály ábrándosan emlékezik a ratosnyai Brunhuber-erdőben hallgatott szarvasbőgésekre és vadászvacsorákra. Ebben a részben „hangzik el" Brunhuber László feleségének a családneve is: „a felesége gazdag régeni szász családból származott, Fritisch-lány volt." 89. p.

[161] Ehrlich Géza: Napló.

Epilógus

A vörös ölelésből kimenekült kis csoport előbb, vagy utóbb tehát az új nemzeti hadsereg valamelyik csapategységébe vonult be, miután átesett a rostáló igazoláson. A tényleges tisztek közül csupán néhányan maradtak a Román Királyságba bekebelezett Erdélyben. Brunhuber László volt közülük a kevesek egyike.

Többen útközben kiszálltak és gazdálkodóként, vagy oktatóként, lóügyek előadóiként folytatták nyugdíjazásukig. Mit tettek volna egyebet? Az 1918 novemberében–decemberében meghozott és végrehajtott intézkedések nyugállományba, nyugdíjba küldték, vagy egyszerűen felülvizsgálat nélküli elbocsátották a tényleges szolgálatban álló tisztikart. A Tanácsköztársaság vezetése 1919. áprilisban-májusban visszahívta, belépésre buzdította, kötelezte a volt tiszteket. Sokan beléptek és szolgáltak gyakorlatilag júniusig. Az ún. északi hadjáratot követő visszavonulás után azonban egyre többen jelentettek beteget, húzták ki magukat a szolgálat alól, mert úgy vélték, helytelen volt a sikeres hadjárat után kiüríteni az elfoglalt területet.[1]

A szegedi „ellenforradalmi" kormány hadügyminisztere Horthy Miklós altengernagy 1919. június 6-án megjelent rendelete kínálta az alternatívát: „a vörösterror leküzdésére, valamint a törvényes rend és a biztonság helyreállítása céljából Magyar Nemzeti Hadsereg felállítása rendeltetett el". Ennek az éppen csak alakulóban lévő hadseregnek a tagjai kizárólag olyan megbízható tisztek és altisztek lehettek, akik 1918. október 31-ig ténylegesen szolgáltak, még nem töltötték be az 50. életévüket, és a világháborúban legalább 12 havi arcvonalbeli, vagy vezérkari szolgálatot teljesítettek.[2]

Nem találtam senkit a hosszú névsorból a különítményesek között. Sokan voltak a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred tisztjei között, akik az Országos Frontharcos Szövetségben[3] találkoztak újra korábbi parancsnokuk, gróf Takách-Tolvay József elnöklete alatt. A nagyon kevesek közé tartozott az, aki nem volt ott a minden évben december 9-én megrendezett ezrednapi összejöveteleken.

Érdekes az előbbiek összefüggésében a közben altábornaggyá avanzsált gróf Takách-Tolvay József (Kiscell, 1876. október 26. – Budapest, 1945. január 2.) életútja:

---

[1] Szakály Sándor: *Honvédség és tisztikar 1919–1947*. Ister, Budapest 2002. 10. p.

[2] Uo. 11. p.

[3] A világháború után csaknem minden államban egyesületekbe tömörültek. Céljuk a bajtársi szellem, katonás fegyelem, kölcsönös áldozatkészség, hazafias alapon való ápolása, a tagok erkölcsi, anyagi érdekeinek védelme, frontharcos jóléti intézmények létesítése. Magyarországon az Országos Frontharcos Szövetség 1929. alakult meg. Alapítója Kertész Elemér a világháborúban tüzérfőhadnagy. Első országos elnöke Borbély Maczky Emil volt. Második országos elnöke 1932 óta gróf Takách-Tolvay József ny. altábornagy. Tagjainak száma: 127.000. A szövetség tagjai bajtársi formaruhát viseltek, melyen arany vállzsinór a volt tiszti, ezüst a volt altiszti rangot, a zöldszínű vállzsinór a legénységi állományhoz tartozást jelzi.

Pozsony mellől származó nemesi családban született. Édesapja, Takács Jenő, aki Kiscell első MÁV-osztálymérnöke volt. Takách József a gimnázium alsó négy osztályát még a komáromi bencéseknél végezte el, majd a Ludovika Akadémián tanult. 1894-ben hadapródtiszthelyettes a pápai 7. honvéd huszárezrednél, majd bécsi hadiiskolai évek következtek. Pályafutására döntő hatással volt, hogy 1904-től József Ferenc királyi herceg nevelője lett öt esztendőn keresztül. Ferenc József király 1905 februárjában grófi rangra emelte és engedélyezte, hogy a gróf Takách névvel együtt a kihalt Tolvay grófi család nevét együtt használhassa. 1909-ben vezérkari századosi kinevezést kapott.

A németül, angolul és franciául tökéletesen beszélő, művelt katonatiszt az első világháború kitörése idején már őrnagy és az 1912-ben újonnan felállított 1. lovashadosztály vezérkari főnöke volt. Előbb a szerb, majd az orosz fronton harcolt hadosztályával. Tífuszos megbetegedése következtében 1915 júliusától három hónapig Komáromban vezérkari főnökként vesztegelt, de amint lehetett, rögtön visszatért a harctérre. A világégés hadszínterein (például a híres lucki áttörés harcaiban) szerzett érdemeiért gyorsan emelkedett a ranglétrán és 1917 májusában ezredessé nevezték ki. Decembertől a honvédelmi miniszter képviselőjeként a bécsi hadügyminisztériumba rendelték. Az összeomlás után fontos szerepe volt a magyar csapatok hazaszállításánál, később, mint a Nemzetközi Felszámoló Bizottság tagjának a volt közös hadügyi javak tárgyalásánál.

A Tanácsköztársaság idején, 1919. május 3-ra virradó éjjel 40 tisztjével ő hajtotta végre Bécsben a bankgassei puccsot: elfogta és internálta a Tanácsköztársaság követeit, a követségen talált javakat, titkos okmányokat pedig lefoglalta és a bécsi rendőrséghez illetve a szegedi ellenkormányhoz juttatta. Kun Béla követelésére letartóztatták, de hatvannapi vizsgálati fogság után a Bethlen István gróf által letétbe helyezett óvadék ellenében szabadlábra helyezték. 1919. augusztusától a magyar kormány bécsi katonai meghatalmazottja lett, majd 1920 júniusától katonai szakelőadó volt Varsóban. 1921 januárjában foglalta el a bukaresti követség tanácsosi-katonai szakelőadói állását, ahol egészen 1925 augusztusáig teljesített diplomáciai szolgálatot. Mindössze 47 éves korában, 1924. szeptember 1-től altábornagyi kinevezést vehetett át: ennél fiatalabb korukban csak hárman érték el ezt a rendfokozatot 1919 és 1944 között.

Katonadiplomata pályafutásának befejezése és 1929-es nyugdállományba vonulása után résztvett az Országos Frontharcos Szövetség megszervezésében, amelynek néhány év múlva a vezetője lett. Közéleti érdeklődését és aktivitását jelzi, hogy 1931-ben a Frontharcosok Egyesült Nemzeti Pártjának listáján székesfővárosi törvényhatósági bizottsági taggá választották, majd 1935-ben Szentgotthárd környékén a Nemzeti Egység Pártjának programjával lett országgyűlési képviselő. 1934-ben szülővárosa, Celldömölk, díszpolgárává választotta és ezen év október 23-án díszvendégként – mint az Országos Frontharcos Szövetség elnöke – beszédet mondott a Ság hegyi trianoni kereszt avatási ünnepségén. Tekintélyét bizonyítja, hogy 1935 és 1939 között rangos pozíciót töltött be: a Tisztelt Ház külügyi bizottságának elnökeként tevékenykedett. 1939-ben a Magyar Élet Pártja támogatásával szerzett képviselői mandátumot a jászberényi választókerületben.

A Horthy-Magyarország felső katonai és diplomáciai köreinek ismert és népszerű alakja szinte egyidőben szállt sírba a számára életteret és felemelkedési lehetőséget biztosító korral. Egy megfontolatlan németellenes magyar tiszt rossz döntése miatt halt meg sokadmagával. (A lőszerrel teli vagonokat a dunai rakparton, nyílt pályára tolatta, hogy gyengítse Budapest védőinek helyzetét egy esetleges telitalálat esetén. Ez be is következett, de arra nem gondolt, katona-

tiszt létére, hogy ez mennyi civil áldozattal járhat.) A Farkasréti temető adattárában: az 1-45/46 jelzet alatt, az ostrom idején lebombázott Vitéz utca 2. és Fő utca 59. számú ház lakóinak közös sírjában nyugszik sokadmagával: „Gulácsy Irén /P. Gulácsy; Pálffy Jenőné/ (írónő, publicista) 1894-1945 és „Kisjókai és köpösdi gróf Takách-Tolvay József (altábornagy, hadtestparancsnok, országgyűlési képviselő, diplomata; az Országos Frontharcos Szövetség megszervezője és elnöke) 1876–1945." Ezek szerint gróf Takách-Tolvay József is ott volt az óvóhelyen, ami a detonációtól rájuk omlott.

Az új Nemzeti hadsereg katonai felső vezetésének a névjegyzékében[4] ismerős még Száhlender Béla altábornagy, Limanovánál (1914. november-december) a 11. honvéd lovashadosztály vezérkari főnöke, Tóthvárady-Asbóth (Tóthvárady) István vitéz, nemes altábornagy a 9. honvéd huszárezred század-, osztály- és ezredparancsnoka, illetve a tovább szolgáló ezredtárs, Makay István lovassági altábornagy neve.

(...)

Az utolsó, hivatalos hír az ezredről egy folyamodvány, amelyben az egykori századparancsnokok egy Budapesten felállítandó ezredemlékmű felállításáért gyűjtenek. Álljon itt a teljes szöveg[5]:

> Méltóságos Alispán Úr!
>
> A világháború első hónapjaiban félelmes hírnevet szereztek a VÖRÖS ÖRDÖGÖK, a honvédhuszárok. Halálmegvető "bátorsággal söpörték el maguk előtt a beásott orosz gyalogságot, géppuskákat és ágyukat. A legelső ilyen rohamot 1914. augusztus elején Stojanóvnál a MAROSVÁSÁRHELYI M. KIR. 9. HONVÉD HUSZÁREZRED a „székely" huszárok hajtották végre. A legelső VÖRÖS ÖRDÖGÖK ők voltak.
>
> Ez az ezred, melynek nevét az orosz tisztelettel és félelemmel ejtette ki, a többi frontokon is a legnehezebb hadműveleteket a legfényesebb eredménnyel oldotta meg, és amikor a világháború történelmébe a hősi halált halt számos tiszt és az ezen jóval felüli székely altiszt és huszár vérével örökre feljegyezte dicsőséges nevét: hazátlan lett.
>
> Amikor a frontok összeomlása után, az áruló és bomlasztó aknamunka dacára, szellemében és önbizalmában meg nem ingatva, Erdélybe, szűkebb hazájába akart megtérni, hogy azt a betörő ellenség elől megvédje, az akkori idők áruló és becstelen felsősége és a megszállást ellenőrző antant közege nem engedte meg a fegyveres beavatkozást, elrendelte a leszerelést.
>
> Az ezred nem volt hajlandó fegyvereit letenni, folytonos harcok közt kivonult Erdélyből és a Székely hadosztály magjaként megkezdette harcait a megszállók, a vörösök és az árulók ellen. Az ezen harcokban maroknyira csökkent ezred az ország román megszállása alatt kerülő utakon, nagy nehézségekkel Szegedre vonult és legelsőnek esküdött fel vitéz Nagybányai Horthy Miklós Őfőméltósága fehér zászlójára és tovább ezen zászló alatt küzdött.
>
> A hazáját vesztett ezred hontalan tisztjei, altisztjei és huszárjai a nemzeti hadsereg alakulatai közt szétosztva az újjáépítés és a m. kir. honvédség megszervezése nehéz munkájából oroszlánrészt vettek ki.
>
> Az ezred elvesztette hazáját, neve megszűnt, Marosvásárhelyen, állomáshelyén összes iratait a megszállók megsemmisítették, soha sem lehet megállapítani azok nevét, kik vérüket áldozták Nagy-Magyarországért.

---

[4] *Szakály*, 29-30. p.

[5] Szabolcs–Szatmár–Bereg megyei önkormányzat levéltára, IV. B. 757. Szatmár vármegye alispánjának iratai, 11148/1934.

Nem szűnt meg azonban a zászlóhoz való ragaszkodás, az összetartozás érzése, az elesett hősök, emlékének tisztelete és ápolása az ezred életben maradt tagjai lelkében.

Ez a néhány 9-es honvédhuszár, aki ma Csonkamagyarországon él kötelességének tartja az ezred és hősi halált halt bajtársai emlékének fenntartását egy oly emlékművel, mely soha el nem múlóvá hirdeti, hogy voltak, dicsőségesen harcoltak, a hazáért áldozták vérüket, és ha Isten is úgy akarja, újból lesznek.

Ezen emlék felállítását nem tudják saját erejükből megvalósítani és így kénytelenek az ország társadalmának segítségéhez fordulni.

Alulírottak mint az emlékmű megvalósítására kiküldött bizottság tagjai azon tisztelteljes kérelemmel fordulunk Méltóságodhoz, szíveskedjék a bölcs vezetésére bízott vármegye közönségét felszólítani, hogy ezen Budapest valamelyik terén felállítandó emlékmű költségeihez járuljon hozzá.

Megjegyezni kívánjuk, hogy Borsod, Gömör és Kishont közig. egy. vármegye 200 arany Pengőt, Jásznagykun-Szolnok vármegye pedig 100 arany Pengőt máris szíves volt megszavazni az emlékmű költségeire.

Amidőn kérésünket még egyszer Méltóságod szíves figyelmébe ajánljuk, és bátrak vagyunk egy postatakarékpénztári befizetési lapot is csatolni, kérjük, fogadja legőszintébb tiszteletünk nyilvánítását.

Budapest, 1934. november hó

Takách-Tolvay József s.k.
ny. altábornagy, az ezred volt parancsnoka, az Országos Frontharcos Szövetség elnöke

Vitéz Tóthvárady-Asbóth István s.k.
ny. altábornagy, az ezred volt parancsnoka

Konkoly Thege Kálmán s.k.
ny. ezredes, az ezred volt parancsnoka

Tolnay Lajos s.k.,
volt főispán, volt tartalékos százados

A toborzónak nem volt sikere, így a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezrednek nincs emlékműve. A minden évi december 9-én megtartott bajtársi találkozók is elmaradtak az „országos ügyek" árnyékában és a készületben az új háborúra, amelyet kénytelen, kelletlen az egykori 9-es honvédhuszárok közül is néhányan újra végigjártak. Kevesen folytatták katonai pályán. A kevesek közül Ehrlich Géza a 4-es huszárok élén bevonult Erdélybe, majd egy csapattesttel katonai adminisztrátorként Ukrajnába, amiért szovjet hadbíróság elé állították. Makay István az 1. lovashadosztály élén eljutott újra a lengyelországi mocsárvidékre és ott hősi halált halt.

Függelék

1. Visszanéző – portrék, sorsok

Ehrlich Géza nyugdíjazása utáni éveiben írt emlékiratának[1] a bevonulástól az elvonulásig tartó fejezeteiben, színesen, egyik-másik esetben erősen szubjektív, más esetben karikírozó módon, de a közvetlen tanú hitelességével rajzolja meg tiszttársainak summás portréját. Tintával, ceruzával írt bejegyzések (az 1950-es évek végéig) egészítik ki később az éppen aktuális adatokkal a korábbi szöveget. Nem lexikonadatok, de van mindenikben néhány olyan részlet, adalék, ami kiegészítheti az illető személy portréját, életrajzát. Úgy gondoltam, hogy a pályaívre szabott tiszttárs-portréknak inkább itt, a a függelékben a helyük, ezért átemeltem azokat az emlékirat szamosújvári fejezetéből.

„És most hadd vegyem elő mindegyiket egyenként és mondjam el mindazt, amit róluk tudok. Előbb az ezred közvetlen magasabb elöljáróit sorolom el. Az ezred a debreceni honvéd lovasdandárhoz tartozott, melynek dandárparancsnoka Átányi Ötvös Imre ezredes volt akkor." – ígérte Ehrlich a jelzett fejezetben.

GARAMSZEGI GÉCZY KÁLMÁN EZREDES

Eredetileg úgy tudom közös huszár volt, és mint törzstiszt lépett át a honvédlovassághoz. Azt hiszem 8-as közös huszár volt. Sokszor emlegette: „Odaát, a közösöknél." Önkéntesből maradt benn a katonaságnál. Jó megjelenésű ember volt kis, feketére festett bajuszával. A hajját borotváltatta, hogy ne lássék ősznek. Mint katona vajmi keveset ért. Harcászatilag a tudása nullának volt mondható, de gyakorlatokon mindig olyan disznója volt, hogy mindig sikerült neki ellenfelét megkapni. Igaz, akkor még az egész lovas harcászat egyedül csak a lovasrohamból állott, és ha azt idejében indította meg az illető, mindig elfogadták. Mint lovas is igen gyenge volt. Felesége, amellett, hogy igen szép és fess asszony volt, sokkal jobban lovagolt, mint az ura. Többször kellett volna neki a tisztikarnak megbeszélést tartani, de legfeljebb csak ennyit tudott mondani: „A Felügyelő Úrnál voltam, aztán vágtában gyerünk!" Szerette a nőket és szaladgált utánuk. A pótlovak bevásárlásával sokat volt távol, meg a vállalkozó lovak megszemlélésével és így bőven volt erre alkalma. Minden évben eljártunk 1-1 hónapra dandárösszpontosításra. Rendesen Hajdúhadházára.

Olyankor mindig néhány orfeumnő is előkerült Debrecenből. Sokszor velünk is ettek és olyankor ő mellette okvetlen ült legalább is egy. Nagyon hízelgett neki, ha azt mondták ezek a nők, hogy úgy néz ki, mint egy kapitány. Ezt az écát mi adtuk a nőknek és jó volt. Egyszer egy ilyen alkalommal egy cédulát köröztetett aláírásra az asztalnál, ráírva, hogy Cuncikának ma névnapja van, adjatok. Mi nagyon morogtunk érte, adjon ő, aki mellett ül a nő, de azért mi is aláírtunk néhány koronát.

Mint ezredparancsnok igen puha volt. Aki utoljára beszélt vele, annak volt igaza. Ma megjelent valami ezredparancsban, másnap biztosan hatálytalanították, ha közbelépett valaki. Már

[1] Ehrlich Géza: *Emlékirat*. II. Rész. Részben gépelt, részben kézzel írt, eredeti, bragasztott képekkel illusztrált, kézirat a család tulajdonában.

nem is vettük komolyan, ami az ezredparancsban megjelent. Olyan szarvashibákat követett el, mint pl. az alábbi: 1913 nyarán Hajduhadházán voltunk lovashadosztály-összpontosításon. Vártuk szemlére Rohr Ferenc lovassági tábornokot, a honvédség akkori Főparancsnokát. Természetesen az előtte lejátszandó harcgyakorlatot előzőleg egyszer megcsináltuk. Az egyik félnek a parancsnoka. Géczy volt. Eljön a nagy nap. Rohr jelenlétében és az egybegyűlt tisztikar előtt adja ki Géczy az intézkedéseket. Ennek kapcsán néhány felderítőjárőrt is eligazított. De hogy? Azt mondta az egyik felderítő járőrparancsnoknak, hogy menetvonal "mint tegnap". Lett erre olyan kiabálás. Rohr a magasba ugrott mérgében, „Mi az ezredes úr, hogy úgy, mint tegnap? Itt begyakorolt gyakorlatról van szó?" Alig tudott valamit hebegni Géczy erre. Egy más alkalommal szó volt valakiről, aki Bécsben gyermekjáték gyáros. Azt mondta: „gyerekgyáros Bécsben". (…)

Az 1. világháborúban Géczy sehogy sem szerepelt. Kijött az ezreddel a harctérre, de 2 nap múlva, az első lovasroham után (Stojanov, 1914. aug. l5.), mert az osztályok egymásután kerültek harcba, kijelentette, ez nem az én szívemnek való és hazament. Többet ki sem jött a harctérre. Itt valami állomásparancsnokféle volt Székesfehérváron és még az I. háború alatt – 1916, vagy 1917 –ben - tábornok lett, és nyugdíjba is ment. Többet nem láttam, csak a ravatalon, 1939. szeptemberben, a Farkasréti temetőben. Ott nyugszik egykori volt ezredsegédtisztje, Dienes Ödön mellett, a véletlen egymásmellé hozta őket haláluk után is. Világoskék tábornoki kistársasági atillában van eltemetve. Igen összement. Miben halt meg, nem tudom.

Mint ezredparancsnok túl jó volt, harcászatilag semmi. Még ma is azt veszem rossznéven neki, hogy engem, mint fiatal és lóismeretben még nem eléggé tapasztalt új hadnagyot rábeszélt, hogy átvegyem a Morvay Béla lovát, amikor gondolhatta, hogy mint legfiatalabb hadnagy nem is igen merek ellenkezni az ezredparancsnokom akaratával, pedig tulajdonképpen jogom volt hozzá. Pár hónap múlva már nem tudta volna rám sózni ezt a lovat. Nekem ezzel egy kb. 1500 koronás kárt okozott. Négy vagy öt gyermeke volt. Az egyik méneskari tiszt lett, azzal 1932-ben Miskolcon találkoztam. Szakasztott az apja volt. Egy másik fia híradós tiszt lett. Ezt nem láttam. Lánya, kihez ment nem tudom.

BENEFAI BACSÁK PÁL

Amikor az ezredhez, mint újdonsült hadnagy 1911. október 1-jén bevonultam, ő az I. osztálynak volt a parancsnoka, amelyben én is szolgáltam. Nőtlen ember volt. Jól szituált. A törzstiszteknek előírt 4 saját lova mindig megvolt. (Akkor: Derengős, Csillag, Kormos, Dóra.) A négyből 3 telivér volt, és kettő ezekből pályán is futott. Nagyon szeretett lovagolni. Sajnos egészségileg nem volt jól. Valami agybaja volt. A legkisebb bosszankodásra elájult. Ez az ájulás néha csak percekig, de néha 10-15 percig is tartott. Irtózatosan gyűlölte az osztrákokat. Elég volt csak a nevüket említeni, már elájult. Ilyenkor mintha aludt volna, úgy nézett ki. Nem csuklott le a feje, úgy aludt el ahogy ült, vagy állt. Mint nőtlen velünk étkezett a vendéglőben. És arra kért minket, ha elalszik, ne hagyjuk ott egyedül, valaki maradjon vele.

Még az 19l4-es mozgósítás előtt elkerült az ezredtől valahova. 1915 tavaszán a véletlen összehozott vele az orosz harctéren. Akkor egy népfelkelő huszárosztálynak volt a parancsnoka. Nagyon örvendett, hogy láthatta volt ezredtársait. Később orosz hadifogságba került. És úgy hallottam, hogy a fogságban asztalossággal foglalkozott. Többet nem hallottam róla.

Elsőrendű katona, igazi lovastiszt, tetőtől talpig úr volt és jó bajtárs. Valószínűleg már nem él. Ezredességig vitte. Ezredes lett 1915. szeptember 1-jén.

OLASZFALUSI KOLLER ÖDÖN ŐRNAGY

1911 októberében a Marosvásárhelyen állomásozó II. osztály parancsnoka volt. Hosszú vékony legény. Nős. Önkéntesből maradt benn. Szeretett mindig panaszolni, nem sok tekintélye volt, mert nem is volt elég erélyes. "Dodi bácsi" volt a megszólítása, úgy baráti körben. Egyébként igen jó bajtárs volt. Az 1. világháborúban az ezred által felállított népfelkelő huszárosztály parancsnoka volt. A megszállt Oroszlengyelországban voltak, ellenséget soha sem láttak, harcban sohasem voltak. Az 1. világháború után már nem szolgált. Úgy hallottam, régen meghalt már. 1916. május. 1-jén ezredes lett.

LOVAG PANTZ ALAJOS

Mint százados, az első századparancsnokom volt, amikor 1911. október 1-jén az ezredhez és egyúttal az ő századához (l. század) kerültem. Egy hónapig volt csak századparancsnokom, mert 1911. november 1-jén őrnaggyá nevezték ki és átvette osztályunk parancsnokságát Bacsák őrnagytól. 1912-tól magához vett osztálysegédtisztnek, pedig ilyen akkor rendszeresítve nem volt, de valaki meg kellett, hogy csinálja az irodai dolgokat is. Én ki is vonultam a századomnál, utána pedig a postára mentem a postánkért, aztán az osztályirodába elintézni az írásbeli dolgokat. Csak a legjobbat tudom róla mondani. Megértő volt, úr, és olvasott katona, pedig ő is önkéntesből maradt benn.

Ha nem jön az 1. világháború, 1914-ben lefűrészelték volna Csécsi Nagy Imrével együtt, mert lovashadosztály-parancsnokunk, többrétei br. Nagy Gyula nem szerette. A világháborúban azonban jól megfelelt. A mozgósításkor alezredes lett. 1915. májusban a lovashadosztály lövészosztályához (ló nélkül maradt huszárok) került parancsnoknak. Azt tanácsoltam neki, mert megkérdezett, hogy ne menjen oda. Inkább jelentsen beteget és menjen haza, majd kijön később, mert a lövészosztály nem jó hely. Ő mégis elment. És pár napra rá, hogy ott volt, elesett Przemyśl visszavételénél, a zagreblai áttörésnél, szívlövéssel. Amikor kiemelkedett a fedezékből, akkor érte a golyó, amely átment a bal zubbonyzsebében levő, hazulról kapott tábori lapokon és a szívében állt meg. Azonnal megölte. Eleséténél én nem voltam jelen. Csak szemtanúktól hallottam. Egy sátorlapba takarva temették el, több elesett tiszttel együtt. Sajnos a zsebében levő aranyóráját valaki kilopta. Felesége még az 1. világháború alatt hazahozatta, és azt hiszem, most a Kerepesi temetőben nyugszik, ha ki nem hantolták a 30 év leteltével.

Úgy emlékszem, hogy 3 gyermeke volt, egy fia és 2 lánya. A fia a Horthy időszak alatt a Honvédelmi Minisztériumban volt a polgári osztályon, mint miniszteri osztálytanácsos. Egyszer találkoztam vele, onnan tudom.

Derék ember volt, jó parancsnokom, csak a legjobbakat mondhatom róla.

Emlékszem, amikor 1914. augusztus 15-én a stojanówi lovasrohamunk előtt ott álltunk az erdőben rejtve, egy puskagolyó érte az ő lovát, amin ült. A ló mintha, csak egy légy bántaná, az egyik hátsó lábával kissé kirúgott, úgy, hogy nem is gondoltuk, hogy golyó érte. Pár perc múlva, nyerített, utána azonnal lerogyott és megdöglött. Arankának hívták, egy ozorai ló volt, sárga, kurtírozott.

ALSÓDARÓCZKI MORVAY BÉLA SZÁZADOS, CS. ÉS KIR. KAMARÁS

A 2. század parancsnoka volt. Alig voltam vele együtt, mert már nyugdíjba menőben volt. Mintabirtoka volt Fancsikán, Ugocsa megyében. Magas, szőke, cvikkeres férfi volt. Neki is

rossz néven veszem – holott lóeladásnál nincs barát – hogy mint tapasztalatlan új hadnagyra rám sózta a saját lovát, amelyiken én aztán hatalmasat vesztettem.

TOPORCI ÉS GÖRGŐI GÖRGEY VIKTOR SZÁZADOS

A 3. század parancsnoka volt. Idős százados volt már, a következő évben ment is a törzstisztire. Alacsony kopasz, szőke ember volt. Erélytelen. Százada mindig a leggyengébb volt az ezredben. Nőtlen ember volt. 1913. elején én is szolgáltam a századánál. Mindig volt valami panasza. Könnyen sértődött. Az egyik bokáját eltörte az egyik vadászlovagláson. Az országút árkát ugrotta a lova, elcsúszott a kövesúton és ráesett a lovasára. Emiatt az egyik lábával, merev bokával tartotta a kengyelt. Gyalázatos egy dög volt a sarzsi lova, Csontos,. Valami szemhibája lehetett, mert meneteknél minden km-t, vagy 100 métert jelző fehér oszloptól megijedt és megállt. Ilyenkor az egész század meg kellett álljon, amíg Görgey a Csontossal birkózott. Nagyon büszke volt a századirodájára. Mindenféle előírt előjegyzés megvolt neki, a falra akasztva. A többi századparancsnoknak az írnok az istálló elé kellett vigye az aláírni valót. Lehajolt, a századparancsnok a hátán írt alá úgy, hogy az írnok egyik kezében volt a tinta, másikban a toll. A lövöldére nem engedett kimenni minket a legénységgel, hanem ő ment ki mindig és minden lőlapot ő vezetett személyesen, mert azt mondta, ti össze-vissza firkáljátok. Mi nemhogy haragudtunk, sőt örvendtünk neki. Nem tudom, mire költötte a fizetését, mert nem mulatott, és mégsem volt pénze. (…)

1913. májusban jött br. Hauer Lipót altábornagy, honvéd lovassági Felügyelő szemlére, Szamosújvárra. Akkor volt divatos a 2 m széles és 2 m mély árok ugratása nekifutás nélkül. Mielőtt a legénységet nézte volna meg, a tiszteket küldte át rajta egyenként. Aki már volt, az mögötte volt. Mi fiatalok a Brunhuber Laci főhadnagy javaslatára, elhatároztuk, megijesztjük Görgeyt. Amikor ő az ugrás után odajött hozzánk, kérdezte: Szólt valamit a Felügyelő, amikor ő ugratott? Szólni nem szólt semmit – mondtuk, de csavarta a nyakát. El volt keseredve és folyton erről beszélt nekünk.

1913-ban törzstiszti tanfolyamra került, ahonnan már nem is vonult be az ezredhez, mert áthelyezték más ezredhez. Nagyon engedékeny volt az idegen fegyvernemektől lóért jövő tisztekkel szemben is. Volt minden századnál 2-2 ló nyilvántartva mind gyalogsági, mind vezérkari tisztek részére. Ha jöttek lóért, ezeket kellett mutatni nekik. Természetes, hogy nem válogathattak az összes lovak közül. Ő azonban ezt is megengedte nekik. Volt például a századnál egy fiatal, igen szép, mézsárga ló, Gila nevű. Azt odaígérte egy baka alezredesnek. Mondom a szolgálatvezető őrmesternek: Na, elviszik a Gilát! Ne tessék hinni hadnagy úr! – válaszolta. – Délután még egyszer megnézik, és nem fogja elvinni. Úgy is volt. Délután kivezetik a Gilát, hát sánta az egyik hátsó lábára. Persze nem vitték el. Kérdem utána négyszemközt a szolgálatvezetőt, mit csinált?

Hát levétette a patkoló mesterrel az egyik hátsó lábáról a patkót és egy kis apró kavicsot téve a patájára verette vissza a vasat, attól sántított.

Nagy tekintélye volt a szolgálatvezető őrmesternek a többi altiszt előtt. A kantinban például a szolgálatvezető mindig egyedül ült egy asztalnál. Még a század másodőrmestere sem mert odaülni, még a patkoló mester sem, pedig az többnyire már törzsaltiszti rangban volt.

Az 1. világháború után Görgey, mint ezredes – úgy hallottam – Pesten a VIII. vagy IX. kerületi polgári karhatalomnak volt a parancsnoka. Azóta sohasem hallottam róla semmit.

FILOTÁS FERENC SZÁZADOS

1911-ben a 4. század parancsnoka. Igen jó vívó volt. Annak idején országos hírű.

Az 1. világháborúban nem sokat volt. 1914 őszén, hogy, hogy nem, ülve elsült a pisztolya és átlőtte a lábfejét. Hazakerült. Aztán rövid időre megint kijött, de betegen újra hazament és többet nem is jött ki. A Honvédelmi Minisztérium lóügyi osztályának volt a vezetője. Az I. világháború után – úgy tudom –, már nem szolgált, vagy csak egészen rövid ideig.

Pesten, Zuglóban élt nyugdíjban, mint ezredes. Sokszor találkoztam vele az 1930-as években a Stefánia úton, mert mi ott laktunk akkor. Bejárt valahova. Télen, nyáron mindig hajadonfővel. Egy fia meg egy lánya volt. A fia huszártiszt[2] lett és abban az időben, amikor én Nyíregyházán mint ezredparancsnok szolgáltam – 1939–1941 – ő ott szolgált a lovasdandár-parancsnokságnál. Nős volt. Az ottani Nemzeti Bank igazgatóhelyettesének a lányát vette el. Több gyermekük volt. A II. világháborúban elesett, 4 gyermeket hagyva hátra. Felesége, mint özvegy nem éppen a legszigorúbb erkölcsös életet élt.

Az öreg Filotás lánya bemondó lett a rádiónál Pesten. Hogy 1945. után hova lett, nem tudom. Valószínűleg kivándorolt, vagy vissza sem jött 1945-ben.

MAKÓI ÉS GELEJI MAKAY GYULA SZÁZADOS

Békecsillag, aki a háborúban azonban vajmi kicsit ért. 1911-ben az 5. század parancsnoka volt. 1912-ben a Ludovikára került tanárnak, az 1. világháborúban sehol sem volt, csak a népfelkelő huszárosztályunknál, mely mélyen a front mögött lévén, ellenséget sohasem látott. A végén, 1918-ban kiment az ezredhez az olasz frontra a Montellóra mint osztályparancsnok. De ott is csak 7-től 8-ig. Ott, az akkori ezredparancsnokunkkal, gr. Takách-Tolvay ezredessel nem jött ki. Az leminősítette. Az I. világháború után még szolgált. Mint ezredes ment nyugdíjba és Pesten lakott. Igaz, az 1. világháború után sokáig csikótelep parancsnok volt Ó-Dalmandon. Még, mint nyugdíjas is ott volt néhány évig, visszatartva tényleges szolgálatra. Gr. Takách-Tolvay iránti haragját nem tudta elfelejteni. Az 1930-as évek folyamán egyik december 9-i ezrednapon, amikor éppen a requiemre gyülekeztünk a Ferenciek temploma előtt, hozzánk jött Makay Zsül bácsi és azt kérdezte: van-e kifogásunk, hogy Tóthvárady-Asbóth altábornagy legyen az ezred bajtársi körének az elnöke. Mi mit sem gyanítva azt feleltük, hogy nem. Fogalmunk sem volt, hogy e mögött valami huncutság van. Később kiderült. Ugyanis addig gr. Takách-Tolvay altábornagy volt az ezredbajtársi egyletnek az elnöke. Most ő ezt megfúrta, anélkül, hogy gr. Takách-Tolvaynak szándéka lett volna lemondani. De ő, Makay azt gondolta, majd megtudja Takách-Tolvay, hogy mit válaszoltak az ezredtársak és akkor le fog mondani és ezzel meg is lesz szégyenítve. Este gyanútlanul gyűltünk össze bajtársi vacsorára a Vadászkürtben. Ekkorra már valaki által beadatta. Makay gr. Takách-Tolvaynak, hogy a tisztek változtatni akarnak az elnökség kérdésében, pedig ez nem volt igaz, mert senki nem akart változtatni. Azt hittük, hogy talán nem akar tovább maradni és azért kérdezősködött Makay. Vacsora közben egyszer csak feláll gr. Takách-Tolvay és kereken kijelenti, hogy lemond az elnöki, tisztről. A hangján érzett, hogy meg van bántva. Mindnyájan megütközve néztünk össze: mi történt?

[2] Filotás Tivadar huszárőrnagy (Budapest, 1903. október 18. – Ganghofen, 1945. augusztus 2.) Utolsó beosztásában 1944. november 26-tól őrnagyi rangban a 3. hegyidandár törzsszázadának a parancsnoka volt. Alakulatával német területre települt át. A ganghofeni magyar tábori kórházban halt meg több hónapi kezelés után trombózisban.

Tóthvárady-Asbóth István altábornagy, aki szintén nem tudott a dologról, azonnal felállt és kérte, hogy a lemondását vonja vissza. De hajthatatlan maradt. És azóta gr. Takách-Tolvay lehetőleg tartózkodott megjelenni. Így végződött ez a gyalázatos cselszövés. Alezredes lett 1916. augusztus 1. Ezredes mikor lett?

KAPOSMÉRÓI MÉREY ÁRPÁS SZÁZADOS

A 6. század parancsnoka. Alig ismertem, mert csakhamar áthelyezték a 8. honvéd huszárezredhez. Többet sohasem hallottam róla. 1917. november 1-jén ezredes lett.

JAKABFFY TÓDOR FŐHADNAGY

Örmény ember volt, fekete hajjal és tömött fekete bajusszal. Egy századnál szolgáltunk, sőt 1911. november 1-től századparancsnoka is lett a századunknak, lovag Pantz Alajos százados őrnagyi kinevezése után. Ritka természetű ember volt, bohém és mulatni szerető. Alig hogy bevonultam az ezredhez, mint újdonsült hadnagy, ismerkedés címén másfél napig mulattunk. Lakkcipőm abba ment tönkre, hogy az asztalon kellett összekapaszkodva ugrálni és az üvegcserepek össze-vissza vágták. Különben az étterem is, ahol ebédeltünk és vacsoráztunk elég harciasan nézett ki. A tükrök, meg a képek a falon belőve. Kérdeztem a vendéglőst, Szilágyit, szintén örmény volt, később Marosvásárhelyre költözött, miért nem csináltatja be? Azt felelte, az urak úgyis belövik újra.

Jakabffy Tógyer kitűnő oktató volt, meg pótló idomító. A mi századunk újoncai és pótlovai voltak az ezredben a legjobbak. Srég szemben lakott velem. Különben is majdnem az egész nőtlen tisztikar abban az utcában (2-ik) lakott, ahol én is. 1911 őszén fejébe vette, hogy németül fog tanulni. Megjegyzem, hogy kellett tudjon, hiszen közös katonai alreálba járt, ahol német volt a tanítás nyelve, utána meg Ludovikát, amikor az még kadétiskolai rangú volt. Német nyelvtanulás céljaira megrendelte magának a bécsi Die Zeit-ot. Jött is az újság szorgalmasan és pontosan, de ő bizony nem igen olvasta. Ott hevert a sok újság a szobájában, még a címszalag sem hiányzott róluk.

Egy idő múlva azt mondta, ez nem jó tanulási módszer. Jobb élőszó útján tanulni, és kivett a kávéház pénztárjából egy éppen nemrég érkezett hölgyet, aki állítólag bécsi volt. Azzal együtt laktak egész télen. Jött a tavasz. Egy szép májusi reggelen azt újságolta Tógyer, hogy a nő meglógott. Így végződött a német tanulás.

Az 1. világháború előtt minden félévben be kellett jelenteni, akinek a vagyoni állapotában valami változás állott be. Ő minden félévben 50 holddal kevesebbet jelentett be Kua pusztai (Békés megye) birtokából.

1914. május 1-jén százados lett. Kevés idővel előtte adta el egy Csimbók nevű sárga saját lovát. Azt mondta, hogy ennek a jobb hátsó lábát megisszuk áldomásképpen. Hát tényleg. Összejöttünk ott, ahol egyébként is vacsoráztunk akkor, a Szily-féle vendéglőben, a Víz utcában és Tógyer felvonultatott egyszerre 25 üveg pezsgőt. Voltunk vagy 12-en. 11 órára már nem volt belőle. Azt mondtuk, Tógyer, vagy ünnepelünk, vagy hazamegyünk. Erre kivezényelt még 25 üveg pezsgőt. Azt hiszem ezt is meg kellett ismételni reggelig. Csak Szemző Elemér kapitány nem ivott, ő antialkoholista volt, helyette megivott egy liter málnaszörpöt szódával. Éppen az ezrednél volt vendégként egy német repülőtiszt, azt reggel egykerekű talicskán tolattuk haza a lakására. Mindenképen úgy intézte a dolgot, hogy délután a századnál ne legyen foglalkozás. Emiatt többször hívatta az osztályparancsnok és meghagyta neki, hogy legyen foglalkozás. Ő

ilyenkor igent mondott, kiment az ajtón és azt mondta: Vén fataróbandista! Szó sincs róla, hogy legyen foglalkozás. Nekem többször szólt, hogy miért járok mindig új ruhában? Azt feleltem: nézd, én új hadnagy vagyok, nekem még nincs használt ruhám. Most vegyek csak azért használt ruhát, hogy az is legyen?

1914. augusztus l-jén, az általános mozgósítással, frontmögötti százados lett a századnál, mert századparancsnoknak bevonult az egyéves önkéntes iskolába tartósan vezényelt Tóthvárady-Asbóth István százados jött, aki amúgy is ezredbeli volt. Kis megszakítással a mozgósítástól kezdve állandóan a fronton volt, míg csak 1916. július 6-án, velem együtt orosz fogságba nem került. A fronton állandóan századparancsnok volt.

Volt a századnál egy Kovács nevű ikerpár huszár. Kiadta a parancsot egyszer s mindenkorra, hogy a két kovácsra úgy kell vigyázni, hogy mindkettő hazakerüljön. Ezért minden tűzharchoz lóról szállásnál a beosztást úgy kell intézni, hogy a két Kovács lótartóként visszamaradjon a vezetéklovaknál. Amíg én orosz fogságba nem kerültem, meg is volt mind a két Kovács.

Egyszer valami gyalogsághoz küldtek segítségül. Erőben voltak. Tógyer jelentkezett a parancsnoknál, de azonnal kijelentette neki, hogy mi erdei harcra kiképezve nem vagyunk, szuronyunk nincs stb., erre megköszönték a segítséget, de nem vették igénybe.

1914. novemberben késő éjjel kirendelték a századot, hogy keresse meg a bosnyák gyalogezred szárnyát elől, és azt hosszabbítsa meg. Mondtuk mi alantasok neki, hogy küldjön először egy járőrt előre, amely felderíti elől a helyzetet és megkeresi a bosnyákok szárnyát, és az vezet majd oda. Hova megyünk vaksötétben vadidegen helyen? De nem. Menjünk csak az egész századdal előre, majd megtaláljuk a bosnyákokat. Megyünk-megyünk, sehol semmi. Megálltunk, s a századot lefektettük, mi pedig tisztek állva tanakodtunk, mitévők legyünk? Ott volt gr. Bethlen Béla tartalékos hadnagy is, meg Móga Laci. Egyszer csak feltűnik a sötétben valami alakféle. Azt mondja Tógyer: ezek a bosnyákok lesznek. És rájuk kiállt: Hé, kik vagytok? – A felelet egy össztűz volt, mert az alakok oroszok voltak. Mi is hamar lehasaltunk a földre.

Amikor 1915 nyarán ezredsegédtiszt voltam, sokszor kellett egy-egy járőrt valahova azonnal kiugrasztani. A Tógyer századához hiába mentem. Kezdett alkudozni velem. Most kell rögtön? Nem lesz elég csak ennyi huszár? Közben persze telt az idő és ahelyett, hogy már küldte volna a járőrt, még mindig alkudozott velem. Később már feléje sem mentem az ő századának, mert nem akartam hiába az időt tölteni.

1916. július 6-án az egész ezreddel, sőt, lovasdandárral orosz hadifogságba kerülve a lucki orosz áttörés után, együtt szenvedtük a hadifogság keserves és bizonytalan napjait. Ekkor fekete körszakállat eresztett. 1918. elején, mint rokkantat hazaküldték. 1918. április végén újra találkoztunk Medgyesen, ahol akkor az ezred pótszázada volt. Én akkor érkeztem szökve az orosz hadifogságból. Ott mindennap fenn maradtunk a Goldene Traube-ban. Pénz volt bőven, idő is, mert nem vonultunk ki, akármennyit fenyegetőzött Perczel Armand alezredes, a pótszázad parancsnoka. Az év augusztusában találkoztunk újra, de akkor már Marosvásárhelyen, mert közben a pótszázad visszament oda. Medgyesen csak az oláh front közelsége miatt volt. Az 1918-as forradalom után sok évig nem találkoztunk. Ő nem szolgált, hanem kupapusztai birtokára vonult vissza és ott gazdálkodott. Egyszer az 1920-as évek közepe táján feljött egy december 9-i ezrednapunkra. Akkor és ott láttuk egymást utoljára. Azt kérdi akkor tőlem: Te, mondd, miért nem fizetnek nekem nyugdíjat? Kérdeztem, hát bejelentetted magad valakinél? Azt felelte: Nem. – Hát, akkor hogy fizessenek nyugdíjat, ha te egy szót sem szólva, egyszerűen csak

hazamentél Kupapusztára. Egyébként meddig maradsz Pesten? – kérdeztem én. – Felhajtattam egy falka malacot, amíg azoknak az árából tart, addig maradok – válaszolta, és mindjárt hívott is, hogy a közös vacsora után menjünk még el egy orfeumba. Én persze lemondtam, így Konkoly Kulival mentek el ketten. Többet soha nem láttam és nem hallottam róla.

Amikor 1941 júliusában, mint beteg Pesten voltam a honvéd gyógyfürdő kórházban, azt hiszem augusztus elején, vagy még júliusban olvastam az újságban a halálát. Úgy tudom Szegeden halt meg a honvédkórházban. Hogy miben, nem tudom. Jó bajtárs volt és jó barátom. Őszintén sajnálom. Nálam kerek 10 évvel volt idősebb.

Kezdetben a szegedi 3. honvéd huszárezredben szolgált, onnan került mihozzánk a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredhez. Először nálunk is a marosvásárhelyi osztálynál szolgált. 1910-ben végezte Pesten a központi lovas iskolát (a Ludovika mellett), melyet minden huszárfőhadnagynak el kell végezni, hogy százados lehessen. A gyalogos főhadnagyok a kerületi tiszti iskolába mentek.

BOGDÁNFFY BÉLA FŐHADNAGY

Amikor 1911. október 1-jén az ezredhez bevonultam, Jakabffyn kívül, ővele is egyazon századnál szolgáltam. Nálam néhány évvel idősebb volt rangban. 1912. május 1-jén főhadnagy lett.

A gyalogságtól jött át próbaszolgálattal, egy évvel azelőtt. Gyenge lovas volt. Nős ember volt, gyermektelen. Felesége a Szamosújvárhoz közeli Tötörből (Nagyiklód mellett) való volt, Szappanos lány. Szintén örmény, mint maga Bogdánffy is. Úgy nagy lovas elméletes volt, de csúnya ülése volt és általában gyenge lovas. Az 1. világháborúba is egyazon századdal mentünk ki 1914. augusztus 10-én. A fronton igen jól megfelelt, a legénység szerette.

Sokáig volt a harctéren, mindig századparancsnok, az első pár hetet 1914-ben kivéve, amikor is még szakaszparancsnok volt, mint én is. 1916. február 1-jén százados lett.

Az 1. világháborút, mint százados végezte. Az 1. világháború után különböző beosztásokban szolgált, majd az 1930-as évek vége felé, mint az Ó-Dalmandi csikótelep parancsnoka. Onnan is ment nyugdíjba 1940, vagy 41-ben. Úgy tudom, hogy Kolozsvár visszatérte után Kolozsvárra költöztek, és azt hiszem most is ott laknak.

Úgy 1937. táján egy hadijátékra voltunk mindketten kirendelve Kecskemétre. A hadijátékot vitéz Miklós Béla tábornok[3], későbbi gyorshadtestparancsnok vezette. A véletlen úgy hozta, hogy az egyik félparancsnok én voltam és a másik félparancsnok – tehát az ellenfelem – Bogdánffy. A Beretvásban vacsoráztunk, majd utána felmentem a szobámba, hogy elkészítsem másnapra az előmunkálatokat, mivel a Feltevést csak az este kaptam meg. Már készen volt és lefeküdtem, amikor kopogtak ajtómon. Bogdánffy volt. Azt mondta: nem tudja, mit tegyen, kér engem, hogy készítsem el neki. Én erre azt mondtam: Hiszen mi ellenfelek vagyunk, hogy csináljam én meg neked, az ellenfelemnek az intézkedését? – De csak készítsd el – mondta ő –, én nem tudom, hogyan kezdjek hozzá. Egy kerékpárosokkal, kerékpáros zászlóaljjal, páncélosokkal megerősített és tüzérséggel is ellátott huszárezred volt mindkét félnek a csapata. Én megcsináltam neki az intézkedéseket, ahogy a legjobbnak gondoltam.

[3] Dálnoki Miklós Béla huszár vezérezredes (Budapest, 1890. július 11. – Budapest, 1948. november 21.). 1937. május 1. és 1938. május 1. között az 1. huszárezred parancsnoka, akkor még ezredes. 1940. március 1-től 1942. február 1-ig a gyorshadtest parancsnoka.

Másnap mégis csak kikapott tőlem. Tudniillik minden hírre, amit a felderítő szerveitől, meg a gyakorlatvezetőségtől kapott, erősen reagált. Mindenüvé kikülönített valamit, úgy hogy a végén nem maradt zöm. Nekem is adtak ilyen híreket, de én nem igen küldözgettem szét semmit, hanem mindent együtt tartottam úgy, hogy amikor a két fél csapatai összejöttek, az én részem sokkal erősebb volt, mint az ellenfélé. Így a záró jelenetet már le sem játszatta a gyakorlatvezetőség, annyira groteszk lett volna a dolog.

Még egyszer találkoztam vele, már nyugdíjban volt. Nyíregyházán, Ireghyéknél[4] vacsorán, 1941-ben azt hiszem. Meghalt 1957 novemberében, a Dunántúlon.

STEFÁNOVITS DÖME

Verseci jómódú szerb embernek a fia. A Ludovikán előttem járt 2 évvel. 1909-ben került ki, mint hadnagy. 1911-ben és később is egy századnál voltunk. Igen jó bajtárs volt, de koponya tekintetében elég gyenge. A hadnagyi kinevezésnél is az utolsó volt: „… *és* Stefánovits Döme".

Jó lovas volt és szeretett lovagolni. Igen jó saját lova volt a Dalnok, egy sárga kanca.

Többször lovagolt Zsukon versenyeken. 1912-ben tavaszon meg akart nősülni, pedig csak még hadnagy volt. Egy gazdag szamosújvári örménynek a lányát akarta elvenni, Bárány Erzsikét. De a Döme apja nem akart a házasságba beleegyezni. Ezt tudták Bárányék is. Döme hitegette őket, hogy most már belemegy az apja és mutatott egy levelet az apjától. A levél szerbül volt írva és így azt hitte Döme, hogy úgy sem tudják elolvasni és megérteni. De pechje volt, mert az öreg Bárány elkérte tőle a levelet. Nem volt mit tenni, oda kellett, hogy adja. Az öreg Bárány meg elvitte a levelet valakihez, aki tudott szerbül és akkor kiderült, hogy a Döme apja most is makacsul ellenzi a házasságot. Persze erre felbomlott a mátkaság. Döme bánatában magához hívott egy délután, az örmény plébánosnál, Bárány Lukácsnál lakott. Bánatunkban ketten megettünk uzsonnára egy egész első sonkát, akkor kapta hazulról. Folyton vagdostuk róla a húst, amíg elfogyott. Utána még elmentünk vacsorázni. Aztán csakhamar megvigasztalódott. Elvette volt menyasszonyának a barátnőjét, akit ott ismert meg Bárányéknál. Előzőleg Jakabffy Tógyerrel sokszor kinn voltak a leendő apósnál, Temesváry Gerő vasasszentiványi földbirtokosnál. Mondanom sem kell, hogy ő is örmény volt. Három lánya volt, a legidősebbet, Katust vette el, még azon a nyáron. Az após vett nekik egy házat Szamosújváron, havonta küldtek 500 korona apanázst[5] és mindent – húst, zsírt, lisztet, zöldséget stb. – a birtokról, ami talán csak 8-10 km-re volt.

1913. elején Dömét pótlásképen equitátióba küldték Szegedre, ahol akkor én is equitátióban voltam, és így, együtt végeztük el. Hol egyik, hol másik húga a feleségének ott volt hosszabb ideig náluk, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy valaki elveszi őket. Itt énrám is gondoltak, de én hamar kimutattam, hogy semmi hajlamom sincs nősülni. 1913. november 1-jén lett főhadnagy.

Mindjárt az l. világháború kezdetén Döme orosz hadifogságba jutott és csak 1918. kora tavaszán került haza szökve. Úgy fogták el, hogy az a század, amelyikben ő szolgált, ki volt

[4] Fuhrmann Imre (később Ireghy) huszárezredes, ezredtársuk. 1914. október 15-én, a Ludovika Akadémián avatták hadnaggyá, ezt követően a m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezredben szolgált 1919. május 1-ig.

[5] (élet)járadékot (fr.)

küldve messze felderítésre. Valahol Brody (Броди)[6] körül egy orosz lovasosztály kezdte őket üldözni. A túlerő elől ők kitérni akartak és rámentek vágtában, az egész század, egy szép zöld rétre. Persze, mivel nem ismerték a galíciai terepet, nem is sejtették, hogy az mocsár. Mentől szebb zöld, annál veszedelmesebb mocsár. És az egész század beleragadt ebbe a mocsárba. A lovak derékig süllyedtek, és ahogy nyugtalankodtak, még jobban belekeveredtek. A huszárok leugráltak a lovakról és karabélyt fogtak, de ez sem segített. A századnak egyharmada elpusztult, elesett és megfulladt, a többi hadifogságba került. Köztük Döme is. Az még 1914. augusztus 17-18-án volt. Mi csak később értesültünk erről, amikor hiába vártuk vissza őket. Egy tartalékos hadnagy, Gaál Dezső főszolgabíró a pisztolyával agyonlőtte magát, ennél az alkalomnál.

Miután a hadifogságból mind ő, mind én 1918 tavaszán hazaszöktünk, szeptemberben elvezényeltek mindkettőnket Inotára (Várpalota mellett) az ottani táborba, Tájékoztató tanfolyamra. Döme feleségestől volt, így ők Inota faluban vettek lakást. Előadásra nem igen jártunk, legfeljebb egyszer-kétszer az egy hónap alatt, hanem délutánonként ramsliztunk[7] Dömééknél. Bátsmegyey Gézával egyetemben. Ott is ért minket a forradalom 1918-ban.

Mindenki szétment. Mi is vonatra ültünk, hogy bevonuljunk Marosvásárhelyre az ezred póttestéhez. Útközben, Kolozsvár és Nagyvárad között, már este volt, valami állomáson állt a vonatunk és a szomszéd vágányon egy katonavonat. Onnan átjött néhány katona fegyveresen a mi kocsinkba is, benyitottak a kupéba. Követelték, hogy vegyük le a csillagot a gallérunkról. Én nem mozdultam, Döme sem és nem is válaszoltunk semmit. A Döme felesége mondta, hogy vegyük le a csillagot. A katonák meg egymást biztatták: Lőj! De azért egyik sem lőtt. Egyszerre csak fütyült az ő vonatuk, kiszaladtak a kupéból és eltűntek. Székelykocsárdon Kubassy századossal[8] találkoztunk, akiről, útközben levették a csillagokat. Együtt utaztunk aztán háborgatás nélkül Marosvásárhelyig, ahova másnap reggel érkeztünk meg.

Amikor az oláhok Erdélyt megszállták, az ezred maradéka Marosvásárhelyről Szamosújvárra települt át, de 1918. december 18-án onnan is menni kellett, mert a megszálló oláh erők már oda is közeledtek. Döme Kubassy szds. parancsnoksága alatt lóháton vonult el. Kendi-Lónán azonban éjjel felfegyverkezett oláh parasztok meglepték őket és elfogták. Visszavitték őket Szamosújvárra ahol néhány napig foglyok voltak, majd szabadon engedték. A Horthy rendszer kezdetéig Erdélyben maradt apósánál, akkor feleségestől és két kislányával együtt kijött Csonkamagyarországra. Itt egy darabig Nyíregyházán szolgált az ott akkor alakult huszárezrednél, majd – úgy emlékszem – a vámőrségnél is volt Nyírábrányban, azután lónyilvántartó lett Berettyóújfaluban. Az 1930-as években nevét – apósa birtokának helyéről – Szentiványira magyarosította. Úgy emlékszem, hogy Pesten is szolgált egy ideig, de hogy hol, nem tudom. Amikor 1940-ben Kolozsvárra visszakerült, őt a Kolozsváron megalakult hadtestparancsnoksághoz vezényelték, de hogy milyen beosztásba, nem tudom. Ez az utolsó hír, amit róla tudok. Azóta semmit sem tudok róla. Valószínű, hogy Kolozsváron maradt, mert a feleségének ott több rokona élt.

Még elfelejtettem valamit Dömével kapcsolatban. Amikor 1912 nyarán nősülni akart, beállított hozzám egy ebéd után, hogy menjek át vele az örmény templomba, mint tanú, mert ő át

[6] Település az egykori lengyel Galíciában Lembergtől (L'viv, Львів) 149 km-re, északkeletre, a mai Ukrajnában.

[7] Ún. magyar kártyával játszott társasági kártyajáték.

[8] Ezredtársuk.

akar térni az örmény vallásra. Át is mentem vele és átkeresztelték görög keletiből örmény katolikussá. 1937-ben kellett volna, hogy ezredes legyen, azonban mellőzték, és így alezredes maradt.

KIS- ÉS NAGYMAJTHÉNYI BR. MAJTHÉNYI ISTVÁN

Amikor 1911. október 1-jén az ezredhez bevonultam, ott volt az akkori 2. századnál, egyelőre, mint legidősebb alantos tiszt. Főhadnagy volt már, 1908. november 1-jén nevezték ki. Nős volt. Felesége Gaál Ilona volt, egy mezőségi, azt hiszem mezőszilvási földbirtokos lánya. Két gyermekük volt, egy lány és egy fiú. Igen jó tiszt és bajtárs volt. 1913-ban a központi lovasiskolába került Pestre. A mozgósításkor már újra az ezrednél volt.Az I. világháborúban állandóan kinn volt 1916. július 6-ig, amikor is elesett a galuziai orosz áttörésnél. Először egy lövést kapott, hordágyra tették és vitték visszafelé, mert hiszen visszavonulóban voltunk. Útközben még egy lövést kapott, mely halálos volt. Meghalt a hordágyon. Eltemették, ahogy ilyenkor lehet, a Vulka-Galuziskája és Galuziai út mellett.

Ádám Dezső ezredbeli százados kis keresztet tett sírjára futólagos felírással. Ma is ott nyugszik, az ellenség földjén. A harctéren igen sok fényképfelvételt csinált, érdekeseket. Fogságból való hazatértem után a feleségétől megkaptam másoltatni a filmeket, és onnan van nekem is ezekből a fényképekből. Aznap reggel, amikor délután elesett, telefonált nekem – én akkor ezredsegédtiszt voltam, ő századparancsnok –, hogy a távcsöve még javítani van Pesten, Calderoninál, nem tudnék én neki kölcsönadni egy távcsövet. Odaadtam az enyémet neki. Később jutott eszembe, már a fogságban, hogy hiszen én a távcső kemény bőrtokjában tartottam a névjegyeimet, és ha valaki azokat megtalálta, akkor azt hitték – ha ismeretlen volt, aki megtalálta – hogy én estem el.

Azóta sem tudok semmit sem a feleségéről, sem a gyermekeiről. Valószínűleg Erdélyben élnek.

THURY LAJOS FŐHADNAGY

1911-ben a 2. századnál volt alantos tiszt, mint hadnagy. Állítólag ő volt annak a Zell am See-i incidensnek a szereplője, amikor Ludovikások letépték a csónakról a sárga-fekete zászlót. Ő tagadta a dolgot. Annak idején a magyar parlamentben is interpelláltak ebben az ügyben, mert a szereplőket ki akarták csapni emiatt a Ludovikáról, pedig közvetlen a hadnagyi kinevezés előtt voltak. A parlamenti felzúdulásra aztán elhallgatott a dolog, de valamiképp mégiscsak volt valami megtorlás Thury Lajoska ellen, mert május 1-jei rangot kapott és nem szeptember 1-jeit, mint a Ludovikások szoktak. Zárkózott fiú volt, ennek dacára vidám. Nem mulatós. Nagy szivaros volt. Valahogy olyan peches ember volt. Mindig valami pech érte.

Így is fejezte be életét. 1914. augusztus 24-én az esti Kamionka-Strumilóva-i lovasroham alatt, melyet az egész 11. honvéd lovashadosztály lovagolt végig.

Úgy történt, hogy az ezredem néhány százada, közte az is, amelyikben Thury Lajoska szolgált, a falu utcájára szorult be és annak főutcáján rohamoztak neki a Bug hídjának, melynek túlsó felén az oroszok voltak. Az oroszok meg ágyútűzzel seperték végig az utcát. Amint így rohamoznak, a rohamozó század mögött pisztolylövöldözést lehetett hallani.

Azt mondja erre neki Tóthvárady-Asbóth István százados, osztályparancsnok „Lovagolj már oda Lajoska, és nézd meg, mi van ott?" Lajoska elment és soha többet nem látta senki és nem jött vissza. Teljes rejtély, mi lett vele. A roham után kerestük mindenütt a községben, há-

zakat végigjártak az utcán, a lakosságnál érdeklődtek, nem temettek-e el egy aranyzsinóros tisztet? A leggondosabb kutatás sem vezetett eredményre. Hogy mi lehetett vele a rohamozók frontja mögött: megfoghatatlan. Fogságba sem került. Őróla már a mozgósításkor megjósoltuk, hogy valami lesz vele. És ez be is következett. Legvalószínűbb, hogy egy kósza golyó találta és talán behúzódott valahova, ahol aztán segítség nélkül meghalt és csak sokára találták meg, amikor mi már régen messze jártunk.

CZAKÓ KÁLMÁN

Honvéd főreált végzett és ezért egy évvel előttem járt a Ludovikán. Az 1914-es mozgósításkor lett főhadnagy. Őt kértem meg, hogy mint szamosújvári osztálybeli, nekem lakást szerezzen, mire az ezredhez bevonulok. Ő oldotta meg a dolgot olyan zseniálisan, hogy a város túlsó végén a legeslegutolsó házban vett ki nekem szobát, amit egy hónap múlva ott kellett, hogy hagyjak. Mint hadnagy állandóan kávéházazott. Ha senki sem maradt fenn közülünk, ő akkor is ott maradt záróráig. Hamar berúgott és akkor randalírozott. Hányszor hívott engem a pincérek valamelyike az ablakomon kopogva éjjel, hogy „tessék jönni, Czakó hadnagy úr kiverte az egész kávéházat!" Én akkor hálóingre fekete pantallót rángattam magamra, köpenyt és mentem. A kép, ami fogadott legtöbbször az volt, hogy kinn a rendőrök és kivert emberek leskelődték be, bent meg Czakó sétált nagyhangúan. Én aztán bementem és különböző mesékkel hazacsaltam. Nagyon sokszor úgy volt, hogy a legénye hajnalban a kávéházba vitte neki a csizmát, lovaglónadrágot és lovagló botot és onnan ment egyenesen a laktanyába kivonulni.

A legénye már tudta, hogy ha eddig vagy amaddig az óráig nem jön haza, akkor oda kell vinni neki a kivonuló ruhát. Rossz szokása volt, hogy mindig haragudott a legényére, ha keltette, de ha nem keltette, akkor is. Ilyenkor, gyakran meg is verte. Amikor ezt megtudtuk, megijesztettük, hogy úgy jár, mint a marosvásárhelyi osztálynál pár évvel előbb egy főhadnagy, aki szintén ok nélkül mindig rosszul bánt a legényével. Egy reggel ott találták az ágyában átlőtt halántékkal, a pisztoly mellette a földön[9]. Nem lehetett megállapítani, hogy a legény lőtte-e le álmában. A legény sokáig volt vizsgálati fogságban, de nem lehetett semmit rábizonyítani. Mindenesetre a gyanú alapos volt rá és meg is volt az oka. Akkor aztán Czakó is abbahagyta a Bandi legény püfölését. Mindig álmatlanul jött ki kivonulni. Emlékszem, egyszer egy meleg nyári napon az Ördöngösfüzes felé vezető út melletti, úgynevezett nagy gyakorlótéren (102 hold volt) gyakoroltunk és valamiért hosszasabban álltunk lóháton. Czakó elaludt a ló hátán, és mint egy tuskó lefordult a lóról, mindenki nagy derültségére. Sokat költekezett. Ha színtársulat jött, valamelyik hölgytagját okvetlen eltartotta. Körülbelül 2 évenként megjelent egy rokona és kifizette addigi adósságait. Az 1. világháború kezdetén nem sokáig volt kinn. 1915-ben a lovashadosztály lövészosztályánál (gyalog maradt huszárok)[10] szolgált, mint századparancsnok. Utána újra hosszabb ideig itthon volt. Majd 1918-ban az olasz fronton volt az ezreddel. IV. Károly alatt 3. osztályú Vaskoronarendet kapott és ezen az alapon az 1. világháború után vitéz lett.

Amikor 1913 tavaszán a pótszázadunk még Medgyesen volt, megismerkedett a közeli Szombattelkén[11] Gerendy Ákos odavaló birtokossal. Járt ki oda, majd elvette Rózsa nevű lá-

[9] Utalás a korabeli napilapokban is elhíresült Petrassek esetre.

[10] 1915 végétől létrehoztak a lovasezredekben egy-egy lövészosztályt az egyenként 150 fős négy-négy lovasszázad mellett.

[11] Valószínüleg elírás, Erdő-, illetve Mezőszombattelke (r. Sâmboteni, ill. Sâmboleni) Szamosújvár közelé-

nyát. Peti – így hívták Czakót az ezrednél – mint mindig, most is felületesen nézett a dolognak utána. Vagyont remélt, de az már csak roncsokban volt meg, és ami maradt, elvették az oláhok. Gerendy maga is segített elkölteni azt, ami még volt. Kissé szélhámos típus volt. Az ezred vett tőle itt-ott pótlovat, de megbízhatatlan volt a saját tenyésztése. Valószínű többet adott el a kincstárnak, mint amennyi nála született. Peti egy darabig még ott gazdálkodott a birtokon az 1. világháború után, már, mint nős, aztán az 1920-as évek derekán kijött családostól, csak anyósa maradt ott. Akkor már – azt hiszem – 3 gyermeke volt, 2 lány és egy fiú. 5 év rangveszteséggel, a távol töltött idő nem számításával, sikerült neki nehezen a vámőrséghez bejutni, de oda is csak úgy, hogy éppen akkor Pokorny Hermann altábornagy volt a Vámőrség Felügyelője, akinek felesége az ő feleségével rokon volt.

Amikor pedig Pokorný 1930-ban Miskolcon hadtestparancsnok lett, odakerült. Először nálam, a miskolci önálló huszárszázadnál volt alantos tiszt, majd parancsőrtisztje lett Pokornynak. Miskolcon igen rosszul éltek a feleségével, azaz egyenetlenség volt köztük elég. Peti azt hitte, hogy vagyonra nősült és kiderült, hogy szerelemből. Egyik este jött hozzánk Peti, hogy összevesztek a feleségével és az elment hazulról. Jöjjünk és segítsünk. Mi azonnal odamentünk a feleségemmel. A gyerekek ott bőgtek az ágyban. Kerestük a feleségét mindenütt, még a Sajóra is kiküldtem egy járőrt, nehogy öngyilkos lett volna. Felhívtuk az összes ismerőst telefonon, nincs-e ott? Nem volt. Bemásztam Petivel egy üres telekre, ott sem volt. A végén éjfél után előkerült. A házmesteréknél bújt el, azok letagadták, amikor ott kerestük.

Egy másik alkalommal Sárközy Pista századoséknál voltunk este. Ott valamiért összezördültek úgy, hogy az asszony nem mert az urával hazamenni. Azt mondta, vigyük Pokornyékhoz. El is vittük, de azok már aludtak és hiába zörgettünk, nem ébredtek fel. Erre nálunk aludt azzal, hogy másnap reggel vigyük el Pokornyékhoz. El is vittük. Ott még mi kaptunk ki, hogy nem érdemes az ő egyenetlenkedéseikbe beleavatkozni. Többet nem is avatkoztunk bele. Miskolcról Nyíregyházára került, ahol 1939 őszén, amikor én is odakerültem, újra találkoztam velük. Akkor alezredes volt, én ezredes.

Nagyon szívesek voltak és segítettek a költözés nehéz napjaiban. Ott Czakó az I. osztály visszamaradó különítményének volt a parancsnoka. Akkor már befogadás folytán dupla neve volt: Czakó-Diósgyeőry Kálmán.

Amikor én 1940. október 12-én Erdély megszállásából az ezreddel, mint ezredparancsnok, visszaérkeztem Nyíregyházára, nagyon szép ünnepélyt és estélyt rendezett tiszteletünkre, ami elvitathatatlanul az ő érdeme.

A végén, Nyíregyházán feszült viszonyba kerültünk. Ugyanis Rózsi lányuk valahogy szurkapiszkálni kezdte Margarétot. Én szóltam Czakónak, kérve őt, hogy szóljon a gyereknek, hagyja annyiba a dolgot, hiszen már kisgyermek koruk óta játszótársak voltak. Nincs értelme piszkálódnia, és ha igen, mi az oka? Ő meg is ígérte, de a szurkálódás nemhogy abbamaradt volna, sőt fokozódott. Erre én távoltartottam tőlük magamat. És amikor őt áthelyezték Debrecenbe és eljöttek búcsúlátogatásra, én nem mentem be a szobába. Nem volt helyénvaló akkor, amikor én segítettem neki a törzstiszti tanfolyam elvégzésében, én minősítettem, mint ezredparancsnok úgy, hogy ezredes lett és mindezért ez volt a fizetség. Meg vagyok győződve, hogy ő szólt a lányának, de az amilyen önfejű volt, semmibe vette azt. Valószínűleg az fájt neki, hogy Margaréta az ezredparancsnok lánya volt és így mindenütt megkülönböztetett figyelemben ré-

ben van.

szesítették, míg ő csak egy beosztott alezredesnek volt a lánya. Felesége pár hónappal később még azzal tetézte a dolgot, hogy amikor Keresztes-Fischer főhadsegéd gazembersége miatt ellenem fordultak ennek a pribékjei: az asszony megelégült, gúnyos mosollyal vett erről tudomást, mintha csak azt mondta volna, hogy: úgy kell neki! Meghalt Debrecenben 1957. június utolsó hetében, agyvérzés következtében, 4 hónapi szenvedés után.

PALESCO JENŐ

A gyalogságtól jött át próbaszolgálattal. 1911-ben már elég idős főhadnagy volt. Próbáltak neki egy időre századot is adni, de ez nem sikerült. Nagyon sokra tartotta az ő lovaglási tudományát, holott igen gyenge, de beképzelt lovas volt. Folyton a Philips-féle lovaglási bibliára hivatkozott. Emlékszem, hogy 1911-ben egy falkavadászaton úgy esett le a lóról az egyik akadálynál, hogy a sarkantyúja beleakadt a ló kantárjának tarkószíjába és a lóról lehúzta a kantárt. A legtöbbször nekihajtott, mint egy robogó az akadálynak. Az akadály előtt közvetlen megállt a lova, hacsak lehetett keresztbe is fordult úgy, hogy az utána jövők vagy rámentek, vagy el kellett forduljanak. Az ilyen, az akadálynál keresztbe forduló lovas a legveszélyesebb a többiekre, hiszen 50-60-an lovagolnak a falka után, és ha van 2-3 ilyen keresztben megálló, akkor ez feltartja az egészet. Mester volt a csúfneve, de előtte nem lehetett ezt mondani, mert haragudott érte. Egyszer valahogy meghallotta és kérdezte, hogy: micsoda mester? Erre az illető azt válaszolta, hogy lovagló mester. Mivel a századnál úgyszólván hasznavehetetlen volt, elvitte az ezredparancsnok ezredsegédtisztnek. Ott sem igen felelt meg, onnan is hamar kikerült. Ott meg kézenállást csinált és neccingben ült.

Vele történt meg az a furcsa eset, hogy egy délután egyedül lovagolt a laktanya udvarán kivont karddal! Micsoda gondolat már ez is! Kivont karddal lovagol az ember a csapat előtt, de nem egyedül. Mit tesz Isten? Valahogy leesett a lóról, de úgy hogy a kardhüvely felső része egészen az első harántpántig belement a végbelébe, úgy kellett kivenni onnan.

Az I. világháború kezdetén, amikor már ló nélkül maradt huszárok is voltak, ő lett az első parancsnokuk. A gyaloghuszárokból majd ezredlövészosztályok fejlődtek ki.

Az I. világháború végén kitört forradalomban, 1919 tavaszán, Szolnokon, mint ellenforradalmárt kivégezték. Közelebbit nem tudok róla.

BRUNHUBER LÁSZLÓ

A nagyváradi honvéd hadapródiskolát végezte, ahonnan egy ideig a lovassághoz is lehetett jönni, mint zászlós. 1912. május 1-jén lett főhadnagy. Amikor én 1911. október 1-jén az ezredhez bevonultam, annak a 3. századánál (Görgey század) szolgált. Versenylovas is volt. Tavaszon rendesen elment 1-2 telivérrel Alagra és ott versenyezhetett a szezon végéig. De nemhogy haszna lett volna belőle, hanem adóssága. Jó bajtárs volt, víg. Az I. világháborúban hol ott volt, hol nem. Az I. világháború befejeztével nem szolgált tovább. Megnősült, szászrégeni lányt vett el. Mint százados fejezte be az I. világháborút. És mivel, hogy nem jelentkezett az oláhoknál, tartalékos tiszti rangra, bevonultatták és szolgáltatták, mint közlegényt.

Amikor 1940-ben Észak-Erdély megszállására mentünk ezredemmel, egyik reggelen, autón mentem előre az ezred előtt. Már szeptember közepe volt és az autón hűvös. Így az egyik község bejáratánál megállítottam az autót, hogy felvegyem a köpenyegemet. Ahogy veszem fel, odajön az autóhoz egy asszony és lelkendezik, hogy már jövünk. És mondja, hogy a község közepén van ám diadalkapu is, ott van a százados úr is. Én inkább csak azért, hogy kérdezzek

valamit, kérdem, ki az a százados? Erre azt feleli az asszony: Brunhuber százados úr. Nosza, hamar hajtattam előre a diadalkapuhoz. Tényleg ott állt Brunhuber. Amint megállt az autó azonnal megismert, rám borult és elkezdett sírni. Aztán hívott, hogy menjünk be hozzájuk, ők ott nyaralnak a villájukban. A hely Ratosnya volt, egy igen szép, erdős nyaralóhely. Mivel bőven volt időnk, míg az ezred lóháton utolér bennünket, bementem Darnay őrnaggyal, első ezredsegédtisztemmel. Ott megvillásreggeliztünk. Közben azt mondja nekem: „Szeretnék még egyszer látni, élvonalában egy huszárezredet!" Na, ha csak az kell – mondottam én neki –, azt könnyen teljesíthetem. És meghagytam Darnay őrnagynak, hogy a gépkocsival menjen az ezred elé. Az ezred álljon meg a falu előtt. Nyergeljenek át, pucolják ki magukat, aztán itt, a villa előtt fogok állni, kardokat rántatva, fővetés és elvonulás előttem. Így is történt. Brunhuber ott állt mellettem, és könnyezve nézte az ezred díszmenetét.[12]

Amikor elváltunk, ő is, meg a felesége is megígértette, hogy visszafelé jövet egy estét náluk töltünk. Ezt meg is ígértem és meg is tartottam. Egy éjjelt töltöttünk a faluban. Estére előkerült br. Bánffy Endre is, a „bolond báró" és még néhány régi ismerős és nagyobb társaságban töltöttük az estét roston sült pisztráng mellett. Ugyanis az ott folyó hegyi patakban sok a pisztráng. Többet nem is találkoztam sem vele, sem a feleségével. Úgy hallottam, hogy amikor 1944 őszén az oroszok Kolozsvárhoz közeledtek, mind ő, mind felesége, mindketten megmérgezték volna magukat, és a kórházban meghaltak. Hogy meghaltak, azt más oldalról is hallottam, de hogy milyen körülmények között, az csak hír, aminek nem tudtam utánajárni.

KAMIONKAI SZEMZŐ ELEMÉR SZÁZADOS

1912 tavaszán jövök egy délelőtt a főtéren át és látom, hogy az egyetlen fiákerben a főtéren áthajtat a laktanya felé egy tiszt, aki olyan magas volt, hogy messze kiállt a kocsiból a felsőteste. A 2 méter 4 cm magas Szemző Elemér volt. Akkor helyeztette át magát hozzánk a 11. cs. és kir. dragonyos ezredtől[13]. Morvay Béla századát (akkor 2., később 5.) vette át. Nem tudtuk megérteni, hogy miért jött át? A háború alatt kiderült. Első feleségétől, akitől egy fia és egy lánya volt, és akinek a vagyonát elköltötte, elvált és elvette az addigi angol kisasszonyukat. De az első feleség nem akart elmenni. Azt mondta: ha elköltötte a vagyonát, akkor tartsa is el. A helyzet a dragonyos ezrednél tarthatatlanná vált, első és második feleség együtt! Ezért jött át, jó mesze. Az egyik feleség magyarul nem tudott. Az első feleség ugyanazon ház udvari lakásában lakott és a gyerekek és mindenki Betti tantenak szólította. Az igazat mi csak a háború vége felé tudtuk meg. Szemző igen gazdag bácskai családból származott. Aigerről magyarosítottak. Ő a ráeső vagyonrészt régen elköltötte. Nem ivott, de igen nagyban kártyázott. Csak akkor ült le, ha már 500 korona volt a bankban. 800-1000 koronát veszíteni egy éjjel nem volt nála ritkaság. Amikor 1915-ben őrnagy lett, kártyázás közben több ezer koronát vesztett és mérgében az utolsó 1000 koronás bankjegyet a gyertya lángjánál égette el. Az 1. világháború mozgósításakor nagyhangú, harcias beszédeket tartott, de felszállítás közben már Lembergben lemaradt, mint „beteg". Egy évig nem jött ki a frontra. Aztán pár hónapra kijött akkor, amikor teljes csend volt, majd végleg hazament. Az első világháború végén alezredes volt. A háború után nem szolgált, hanem öccsével, Gyuszival Pesten tiltott kártyaklubot tartottak fenn, melyet a rendőrség többször felfedezett. Akkor ide-oda költöztek, ezredtalálkozókra nem jött el.

[12] A szöveg egy változatát az Epilógus c. fejezetben m.ár olvashattuk.

[13] Az 1688-ban alapított 11. dragonyosezred állomáshelye a morvaországi Brünn és Göding.

FISCHER GUSZTÁV

Szintén a nagyváradi honvéd hadapródiskolából került ki, Brunhuberrel egyidős volt. 1911-ben főhadnagy volt és Brunhuberrel együtt a 3. (Görgey) századnál szolgált. Nem volt kedvelt az ezrednél. Szeretett felvágni. Adóssága, az volt elég. 1913-ban áthelyezték a kassai 5. honvédhuszárezredhez. Aztán nem láttam 1940-ig. Akkor találkoztunk Balatonszemesen. Ugyanis ő odavaló volt. Az apja ott volt jegyző. Akkor ő már nyugdíjban volt, mint őrnagy és nős is volt már, sőt egy elég nagy fia is volt.

Elfelejtettem, most jut utólag eszembe, hogy 1920–21-ben együtt szolgáltunk Debrecenben az akkori körletparancsnokságnál, amikor Hegedüs Pál altábornagy volt a körletparancsnok, a vezérkari főnöke pedig szárazajtai Incze Kálmán vezérkari ezredes. Fischer Guszti, akit az ezrednél Mukinak hívtak, akkor parancsőrtiszt volt. De aztán Inczével együtt valami krumpli panamába keveredett és mindkettőjüket elküldték nyugdíjba.

ÁDÁM DEZSŐ

1914. május 1-én lett százados. Az I. világháborúban sokáig egy gyalloghadosztály távbeszélő osztagának volt a parancsnoka, majd 1915, vagy 16-ban bevonult az ezredhez és ott szolgált, mint lövészosztály parancsnok.

Amikor engem, illetve a lovasdandárunkat elfogták az oroszok a lucki áttöréskor, ő is fogságba került, de sebesülten, mert elfogásakor egy orosz katona karddal fejbe vágta. A hadifogságban nem voltam vele egy táborban, mert ő először kórházba került, onnan pedig más táborokba.

Az 1. háború után már csak keveset szolgált, és mint ezredes ment nyugdíjba. Muszájból megnősült, mert Veress Jóska tüzérszázados feleségének udvarolt és a végén rajta maradt az asszony, akin akkor már a bénulás jelei mutatkoztak. Ádám Dezsővel nem is élhettek már együtt, az asszony azonnal szanatóriumba került és ott is halt meg. Dezsőnek a nők voltak a végzete. Mindig volt egy nő, aki rajta ragadt és ő nem tudta soha lerázni magáról őket. Szülei elváltan éltek. Apja igen jómódú volt. Azt mondta neki, még főhadnagy korában, ha elküldi a nőt, akit tart, minden adósságát kifizeti. De mindig volt egy nő a nyakán. Végül is, felbéreltek egy műmamát, aki anyjaként jelent ott meg és kilökte az éppen ott talált nőt. 1919. kora tavaszán sokszor voltam nála, több bajtárssal együtt Újfehértón, amikor mi az ezred maradékával Tégláson voltunk. Ő Újfehértón lakott édesanyjával együtt, ott is halt meg, azt hiszem a 2. világháború után nemsokára. Amikor 1932-ben Miskolcról századdommal Nyíregyházán voltam ezredösszpontosításon, átmentem hozzá is Újfehértóra. Akkor négy héten át ingyen adta a századnak szekérszámra a görögdinnyét, csak érte kellett küldenem.

Amikor 1939-től 1941-ig újra Nyíregyházán voltam, mint ezredparancsnok, valahányszor átmentem Újfehértón mindig meglátogattam.

Szeretett ivogatni. Rezeda volt annak idején a neve az ezrednél, mert az orra olyan színű volt, mint a rezeda. Valahányszor nála voltam, mindig megjelent a snapsz vagy bor. Vidám, jókedvű bajtárs volt.

BERECZK ZOLTÁN

Hódmezővásárhelyi fiú volt, úgy emlékszem. Előttem járt 2 évvel a Ludovikán. Már onnan emlékszem rá. A Ludovikáról mindjárt az ezredhez került (a marosvásárhelyi 9. honvédhu-

szárezred). 1911-ben Szamosújváron szolgált a 2. századnál. Rendkívül akkurátus fiú volt. Igen sokat adott öltözködésére és minden holmijára. Sohasem randalírozott. Szerény és mindig jó modorú maradt. Semmiféle excessusban nem vett részt. 1914-ben a mozgósításkor a Kubassy 6. századnál szolgált, ugyancsak Szamosújváron, mert közben, 1913. március 1-jén az osztályok és a századok az ezrednél számot cseréltek. Az I. osztályból II., az 1. századból a 4. lett, stb.

Amikor a Kubassy 6. század 1914. augusztusban hadifogságba került, ő megúszta. Ugyanis ő volt a Kubassy század elővédje a szakaszával. Nem vette észre, hogy az utána jövő századot az oroszok elszorították. Így ő megmenekedett a fogságba jutástól. Sokáig nem volt az l. világháború alatt a harctéren, egyszer-egyszer kijött. Az 1. világháború után, mint százados elment nyugdíjba és gazdálkodott a birtokán. Egyszer feljött úgy az 1920-as évek derekán, talán 1926-ban ezrednapra, december 9-re, és akkor találkoztunk. Azóta sem, és nem is tudom, mi van vele.

KOVÁCS ISTVÁN

1911. október első vasárnapján ismertem meg Zsukon a verseny alatt. Éppen dresszbe öltözött valamelyik futamra. Akkor főhadnagy volt. 1910. november elsején lett főhadnagy. Igen jókedvű és kitűnő utánzóképességű volt. 1913-ban a központi lovasiskolába került hallgatónak és ott kiválóan megfelelt.

Ha nem jön az I. világháború a bécsi lovaglótanár-képzőbe került volna. Az I. világháborúban résztvett, de nem túlságosan sokat. Együtt kerültünk fogságba 1916. július 6-án Galuziánál.

Előzőleg, 1914. augusztus 15-én a stojanóvi lovasrohamnál karddal a bal kézfején megsebesítették, úgy hogy az a keze egy kissé béna maradt, mert a kard izmokat vágott el. Az arcán is volt egy hosszú vágás párbajtól. Amikor annak idején equitátióban volt Szegeden, mint hadnagy, egy stiklit csináltak, amiért őt 30 napi szobafogságra zárták be. Ugyanis amint ültek a laktanyaudvaron, valamelyiküknek eszébe jutott, hogy akasztást fognak játszani. És Kovács Pistának a nyakára tettek egy kötelet és látszat szerint felakasztották egy fára. Ezt meglátta, valaki idősebb tiszt és így került megfenyítésre a dolog. Az I. világháború után egy ideig a Hadiakadémián (vezérkari iskola) volt lovaglótanár, majd lónyilvántartó és a végén, mint alezredes hazament Kecskemétre, a szülőföldjére. Közben meg is nősült. Én őt nem láttam az 1930-as évek közepe óta.

SZÁNTHÓ GYULA

1909-ben került ki, mint hadnagy a Ludovikáról. Már onnan ismertem. Mindig a marosvásárhelyi 9. huszárezrednél szolgált. 1911-ben a marosvásárhelyi osztálynál, de hogy melyik századnál, nem tudom. Nem volt nagy lumen. Az 1. világháború mozgósításakor lett főhadnagy. Keveset volt kinn a fronton. Szeretett inni, akár egyedül is. Nagy snapszbarát volt. Nem hallottam, hogy az 1. világháború után szolgált volna, és ha igen, hol? Fogalmam sincs, merre lehet.

MAKÓI ÉS GELEJI MAKAY ISTVÁN

Évfolyamtársak voltunk a Ludovikán. Ő is gimnáziumból ment oda. Egyszerre avattak bennünket hadnaggyá 1911-ben és kerültünk a marosvásárhelyi 9. honvédhuszárezredhez. És mivel a nagybátyja akkor százados volt ott, ő a marosvásárhelyi osztályhoz, én a szamosújvárihoz. A Ludovikán gombos volt és így előttem volt rangban, mert én csak duplás voltam. Apja,

dr. Makay Béla a kultuszminisztériumban volt miniszteri osztálytanácsos. Nővére, Makay Margit az 1900-as évek első tizedében a Vígszínház egyik „erőssége" volt.

Együtt végeztük az equitátiót Szegeden 1912. október 1-től 1913. május 1-ig. Igen kicsi, szőke fiú volt. De amilyen kicsi, éppen olyan izgága. Az egész világháborút 1914-től 1918-ig-a 11. honvéd-lovashadosztály parancsnokságánál zongorázta le, amit, mint tényleges tiszttől kissé furcsának kell venni, hiszen elsősorban a tényleges tiszt kell hogy ott legyen a harctéren.

Az 1. világháború után különböző ezredeknél szolgált, majd a 2. világháború kezdetén, 1941-ben, a gyorshadtest-parancsnokságnál. Úgy látszik, nagyon kedvelte ezeket a lógós beosztásokat. 1941. augusztus végén tőlem vette át ezredemet, nemsokára hazajött az ezred és itthon maradtak 1942-ben is. Ő 1943. februárban tábornok lett és Ukrajnában az egyik – vagy a 102., vagy a 108. – megszálló hadosztály parancsnoka. Ott találkoztam én vele 1943 tavaszán. 1943 őszén letelvén a 12 hónap kötelező frontszolgálata hazajött. Véletlenül én meg akkor jöttem haza szabadságra, és így együtt utaztunk. Velem szemben mindig udvarias és előzékeny volt. Amikor 1942-ben Nyíregyházáról eljöttem, búcsúvacsorát rendezett a huszártiszti étkezdében tiszteletünkre, feleségem és Margarét lányom is ott volt. Amikor elutaztunk, kinn volt a tisztikarral, altiszti küldöttséggel, virággal stb.

Több beceneve volt, ha azokat annak lehet nevezni. Mint Ludovikást Zsigának neveztük, mert annak idején volt egy székely parasztképviselő, a legelső parasztképviselő, Makay Zsiga bácsi. Aztán Pagát lett a neve. Majd amikor lett még egy Makay István huszártiszt, akkor Józan Pista lett a neve, mivel a másik Makay István ivós volt, annak a neve így Gonosz Pista lett. Mint százados nősült meg, elvette a volt Ludovika Akadémia parancsnokunk, Braun József tábornoknak az egyik lányát. A házasságból egy lány született. Ők később elváltak. Valószínűleg a férj izgága természete volt az ok. Az asszony később férjhez ment Németh Lajos huszárszázadoshoz, akivel azt hiszem sokkal rosszabb cserét csinált. Az első házasságból származó lányt Makay Pista adta férjhez 1941. vagy 42-ben. Igen szépen kiállítva, úgy tudom egy tüzér főhadnagyhoz.

1944 nyarán azt mondta neki Vattay tábornok, a huszárhadosztály parancsnoka, hogy menjen ki vele újra a harctérre, és akkor garantálja neki, hogy altábornagy lesz. Akkor kérdezte tőlem Makay, hogy mit szólok hozzá? Én azt mondtam, én semmi esetre sem mennék még egyszer. Elég volt. Te elvált ember vagy, nincs szükséged több pénzre, mint amennyit most is kapsz, minek szaladni a cím után? A végén mégis csak hagyta magát rábeszélni, kiment, és holtan szállították haza. Az autója alatt akna robbant és szétszakította. Ott voltam a temetésén, amikor, hazahozva 1944. augusztus végén (24. vagy 26-án) eltemették a Farkasréti temetőben. Szegény Pista, kicsike ember volt, de még abból is alig maradt valami, oly kicsi volt a koporsója.

KOVÁCS ALBERT

Hadapródiskolát végzett. Tiszacsegei orvosnak volt a fia. 1909. november 1-én lett főhadnagy. Amikor én 1911. októberben, mint új hadnagy az ezredhez bevonultam, ő volt akkor az ezredsegédtiszt. (Akkor még nem volt két ezredsegédtiszt rendszeresítve, mert nem volt annyi irka-firka.) Nem sokára átadta Palesco Jenőnek a segédtisztséget és ő átjött Szamosújvárra ezredaltiszti iskola parancsnoknak. Ott is maradt az 1914-es mozgósításig. Akkor a marosvásárhelyi osztályhoz került át, mert oda szólt a 3. századhoz a háborús beosztása, mint arcvonalmögötti tisztnek. Végig lovagolta 1914. augusztus 15-én a sztojanovi lovasrohamot, sebesülés nélkül. Egy kellemetlen eset volt vele akkor. A mozgósítási előmunkálatokban az

volt, hogy ő, a mozgósítással egyidejűleg százados lesz. Ez így volt akkor elrendezve. Én is ilyen voltam, aki mozgósításkor főhadnagy lesz, különben csak: 1915-ben lettem volna főhadnagy. Szóval egy bizonyos ranghatárig minden rendfokozatban a következő évben amúgy is sorra kerülők elő voltak jegyezve automatikus kinevezésre a mozgósítással. Ennek alapján fel is varrta a harmadik csillagot, hiszen Rendeleti Közlönyre akkor várni nem lehetett. Pár hét múlva, hogy a fronton voltunk, jött meg az első Rendeleti Közlöny, és íme: Kovács Berci nincs benne, sem évfolyamtársai a kinevezettek között. Már most mit csinálni? A helyzet kínos volt. Levenni a csillagot, az lehetetlen volt. Nem lehetett volna megmagyarázni az ezred előtt. Adódott ekkor egy jó megoldás. Divatban volt akkor, hogy zöld nyakravalóval védtük az állógallért, különben egykettőre piszkos lett volna. Egyesek ezt olyan kiadósan csinálták, hogy a sarzsiját sem lehetett látni. Azt mondta tehát az ezredparancsnok neki, amikor hozzáfordult, hogy mit csináljon, hogy használjon ő is ilyen zöld gallérvédőt és tűzze úgy oda, hogy a csillagok ne lássanak. Ez helyes megoldás volt, hiszen ő nem volt oka az egésznek, a mozgósítási munkálatokban levő intézkedések tulajdonképpen parancsnok voltak. És így viselte a galléron, mindaddig, míg csak 1915. március 1-jével századossá most már tényleg elő nem lépett. Nem sokára vérhassal hazament. Engem elfogtak, és így nem tudom, azután mikor és mennyit volt kinn a fronton.

Még főhadnagy korában meg akart nősülni. Orbán Elizt akarta elvenni, de az nem ment hozzá. Az 1. világháború után az asszony mégis hozzáment[14], közben már férje volt, akitől elvált, vagy az meghalt, tudom, hogy amikor 1919-ben Tégláson voltunk a felesége odautazott a férjének a fizetéséért.

Hogy szolgált-e vagy nem Berci az I. világháború után és hol? – nem tudom. Egyszer találkoztam vele véletlenül úgy az 1930-as évek közepén, Pesten, a Stefánia úton. Igen meg volt öregedve. Az a kis karikalábú, mokány, zömök, vasgyúró ember egy vézna, gyenge ember lett. Akkor beszéltem vele utoljára. Mint alezredes nyugdíjban volt már.

HERTELENDI ÉS VINDORNYALAKI HERTELENDY ANDOR

Hadapródiskolás volt. 1912. május 1-jén lett főhadnagy. Ezred mozgósítási előadó volt. Az 1. világháborúban az ezreddel nem vett részt. Talán egy ideig volt a semmit sem csináló, népfelkelő huszárosztályunkkal. Az. 1. világháború után már nem szolgált. Dunántúli birtokán gazdálkodott. 1926-ban feljött Pestre, az ezrednapra, december 9-re, akkor találkoztam vele utoljára.

[14] Unokája, a Marosvásárhelyen élő Makkay Edit Zsuzsánna közlése és a család tulajdonában lévő lapkivágások arról tájékoztatnak, hogy Orbán El5z „asszonyt, kinek pár gyönyörű verse és finom novellája révén az irodalomban is kitűnő csengésű neve van" Kovács Albert Marosvásárhelyen, 1916. április 6-án eljegyezte. „Az eljegyzés az ezred tisztikarának ünnepségévé avatódott fel. A Kolozsvárról érkező szép asszonyt a tisztikar élén Maczky Emil várta" az állomáson. Május 27-én a nászünnepségről tudósít a helyi lap. „A fényes és előkelő nászünnepségen" ott volt, többek között Siegler Konrád altábornagy, honvédkerületi parancsnok. Nem volt hosszú házasság. A nyugalmazott huszár alezredes 1941. február elsején bekövetkezett elhunytát már özvegy szalacsi Kováts Albertné, született borsodi Soltész Mária neje és lánya Zsuzsanna jelenti be. A rákoscsabai református temetőben hantolták el. Neve rendszerint 'Kovács' alakban fordul elő a dokumentumokban, a gyászjelentőben viszont 'Kováts' szerepel.

DIENES ÖDÖN

1909. november 1-1én lett százados. Egyéves önkéntesből maradt benn. Sok évig ezredsegédtiszt volt, és amikor ott akarta már hagyni, és a századhoz kimenni: az ezredparancsnokok, mint kiváló segédtisztet, lebeszélték róla.

Amikor a kérelmét már igazan nem lehetett tovább halasztani kiment, de a századnál hasznavehetetlen volt, annyira kijött a csapatéletből. 1911-ben népfelkelő nyilvántartó tiszt volt az ezrednél és gyalogsági tiszti lovaglótanfolyamok vezetője. Az 1. világháborúban a népfelkelő huszárosztályunknál volt, ahol soha semmi harc nem volt. Amikor az oláhok elől ki kellett Erdélyből jönni, Székelyhídon ő is ott volt velünk, majd tovább ment nyugat felé. Akkor őrnagy volt. Hogy az I. világháború után meddig és hol szolgált, nem tudom. Mint ezredes ment nyugdíjba. Amikor 1937-ban Géczy Kálmán békebeli ezredparancsnokunkat temettük a Farkasréti temetőben, oda temették éppen Dienes mellé, most egymás mellett nyugszik az ezredparancsnok és volt segédtisztje.

DR. DOMSITZ MIHÁLY

1912. november 1-én törzsorvos lett. Ő volt az ezred orvosfőnöke. A gyógyításhoz vajmi keveset értett. Inkább az egészségügyi altisztje működött. Ha azt kérdezte tőle az ember, hogy: Miska bácsi, tegyem ezt vagy azt? Tegyek hideg, vagy meleg borogatást? Azt felelte: mindegy, tegyél, amit akarsz.

Meneteknél az egészségügyi altisztjének szorosan mellette kellett lovagolni. Nem volt szabad egy lépésre sem eltávolodni tőle, mindjárt rákiáltott. Félt az öreg a lótól. Amikor az 1. világháború kezdetén az ezred mögött felállította Miska, bácsi a segélyhelyet az egészségügyi altisztje mutogatta neki: Törzsorvos Úr! Tessék nézni, most oda lőttek, most meg amoda lőttek. Azt felelte az öreg: Hallgasson maga halálmadár! Igaz is! Amikor 1914. szeptemberben, Galíciában rengeteg eső volt, egy reggel odament az ezredparancsnokhoz és azt mondta neki: Ezredesúr! Ilyen időben kivonulni! Mindenki beteg lesz! – Ez mutatja, a hozzáértését a katonasághoz. Igyekezett is minél előbb hazajutni, ami sikerült is neki és többet sohasem jött ki, azóta sem tudok róla. Bizonyára régen örök álmát alussza. Nőtlen ember volt.

POGRÁNYI DR. NAGY SÁNDOR

1909. november 1-jén lett ezredorvos. A szamosújvári osztálynak volt az orvosa. Sarzsi lova volt, az Elga nevű. 1910-ben részvett a falkavadászatokon és felbukva karját törte. Nagy nőcsábász volt, pedig háziasszonyaival éveken át úgyszólván nyílt viszonya volt, annak férje dacára. Az I. világháborúban nem volt velünk, mert hadibeosztása egy népfelkelő gyalogezredhez szólt. Az egész 1. világháború alatt nem tudtam róla. Szerettük, mert mindenre kész, víg fiú volt. Az 1. világháború után több éven át a nyíregyházai csapatkórháznak volt a vezetője. Akkor már nős volt. Temesváry volt szamosújvári postamesternek vette el a lányát. Nyíregyházáról – úgy emlékszem – Székesfehérvárra került és úgy hallottam, hogy régen meg is halt már. Kolozsvári fiú volt. Édesanyja és húga ott lakott.

BÍRÓ JÓZSEF

1903-ban lett főállatorvos. Ő volt az ezred vezető állatorvosa. Patkolómesterből lett állatorvos. A tudása megvolt, de szeretett az ezredparancsnok cégtáblája alatt rendelkezni. Sokat képzelt magáról, minden lóügybe beleszólt és nem jóindulatúan. A tisztek nem szerették.

Az. 1. világháború kezdete óta nem láttam. Nem jött ki velünk a harctérre.

GEISELHARDT JÓZSEF

Szintén patkoló mesterből lett állatorvos.

Szó sem lehet arról, hogy ezek a patkolómesterből lett, állatorvosok a katonaságnál nem feleltek volna meg. Mert a katonaságnál a vasalás helyessége a legfontosabb, mert az a legfontosabb előfeltétele a lovak menetképességének. Ők pedig legalább 20 éven át maguk vasaltak, tehát megvolt a legbiztosabb tapasztalatuk a patkolás terén. Az ezredek sokkal jobban szerették ezeket a régi mintájú állatorvosakat, mint azokat, akik később az állatorvosi főiskolából jöttek ki, mert az utóbbiak elméletileg ugyan képzettebbek voltak és bonyolult operációkhoz talán jobban értettek, mint az előbbiek, de a patkolásnál amazok voltak az igazi szakemberek. Már pedig kifogástalan patkolás nélkül a lovasság menetképtelen. Ezt minden lovastiszt aláírja. Éppen ezért igen megbecsülték ezeket a régimódi állatorvosokat a csapatnál és félve gondoltak a főiskolát végzett fiatal állatorvosokra. És a félelem nem is volt alaptalan.

Geiselhardt Buda környéki sváb fiú volt. Mint patkolómester Kubassy századánál volt a 8. honvédhuszárezrednél patkoló mester. Nős ember volt, gyermektelen. Mint minden patkoló mester és régi divatú állatorvos, szerette a snapszot. Beszédén érezni lehetett, hogy eredetileg nem magyar anyanyelvű, 1911-ben már a szamosújvári osztálynak az állatorvosa volt.

Az I. világháborúban elég hosszú ideig kinn volt az ezrednél. Én azóta sem láttam őt, csak egy ízben Miskolcon, amikor ott szolgáltam. Úgy 1931 vagy 32-ben lehetett, ő ott lakott Miskolcon és meghallotta, hogy ott szolgálok és felkeresett. Akkor már nyugdíjban volt, de hogy milyen rangban, nem tudom. Ha szolgált is az I. világháború után, akkor sem lehetett hosszú. Nálam sokkal idősebb volt. Amikor 1914. karácsony másodnapján az ezred ment vissza, a lóháton visszamenő ezredet az oroszok kezdték gránátozni. Akkor mondta egyik közelében lovagló tisztnek: Látsz a kránát? Ez a mondás aztán fennmaradt. Igen bajtársi érzésű, segíteni mindig kész, fáradhatatlan ember volt.

RUTTKAY BÉLA

1911-ben az ezred marosvásárhelyi osztályának volt a gazdászati tisztje. Így én őt közelebbről nem ismerem. Nem is hallottam róla később sem. Főhadnagy volt.

JAKAB MIKLÓS

Ezredélelmezőtiszt volt 1911-ben. Mint főhadnagy gazdászati tiszt. Altisztből lett, ott szolgált az ezrednél. Élelmező tiszt maradt az I. világháború alatt is. Derék, segíteni mindig kész bajtárs volt. Sok gyermeke volt.

Az I. világháború után találkoztam vele egyszer Debrecenben, az egyik lánya ott volt férjnél Hajdu gazdasági századosnál, aki a 6. tüzérosztály gazdasági tisztje volt. Azóta, sem láttam. Sokkal idősebb volt nálam.

MITROVICAI SPAITS SÁNDOR

Amikor én Ludovikás voltam, ő ott nyelvtanárként működött. Akkor százados volt. Nemsokára, hogy hadnagy lettem, bevonult az ezredhez és ott különleges alkalmazású törzstiszt volt. Majd újra vezényelték a cs. és kir. vezérkar nyilvántartó irodájába, mert ő azokkal előzőleg sok éven át dolgozott. Mint megfigyelő kinn volt az 1904-5. évi orosz–japán háborúban, írt is

róla egy könyvet. Majd éveken át rangrejtve Albániában volt, kémkedési feladatokkal. Albánul teljesen tudott. Horvátul is. Igen fess, világot járt, igen intelligens ember volt. Mi lett vele, nem tudom.

VIRÁNYI FERENC

Az ezred összes tisztjei által utált ember. Soha nem tudott mást, csak kellemetlenkedni. De ha lőttek, akkor kicsi volt, hogy megtalálni alig lehetett.

Akkor nem volt hangja. De amint megszűnt a lövöldözés, megjött a hang is. A Ludovikán a Lovassági gyakorlati szabályzatot tanította nekünk és mindig fenyegetett, hogy: magát meg fogják enni az ezrednél! Ehelyett őt utálta mindenki, engem meg szeretett és nem bántott senki. Ha a Ludovikán lovardát tartott nekünk, mérgében lóganéval hajigált utánunk, őrnagy léte re, meg a fekete kemény sapkáját vagdosta a földhöz, szóval úgy viselkedett, mint egy bolond. Az l914-es mozgósításkor sajnos bevonult az ezredhez, egyben alezredes is lett, és átvette a marosvásárhelyi osztály parancsnokságát. Az 1914. augusztus 15-iki sztojanovi lovasrohamnál korán fúvatott a trombitásával gyülekezőt az osztályának, ami a teljes sikert lerontotta. Miután e roham után addig békebeli ezredparancsnokunk hazament, ő vette át, mint legidősebb alezredes az ezredparancsnokságot ideiglenesen. Talán másfél hónapig volt az, de elég volt belőle. 1914 őszén, amikor Przemysl erődjei közé vonultunk vissza, gyalázatos esős idők voltak. Az eső napokon át ömlött a nyakunkba. És kinn táboroztunk a szabadban, a zúgó esőben. Egyetlen csűr volt az ezred körletében. Abba beleköltözködött ő és a lovai. Mi tisztek álldogáltunk a csűr oldalához lapulva, hogy minél kevesebb esőt kapjunk. Arra jött Jóny László ezredes, lovasdandár-parancsnokunk és kérdezte, miért nem megyünk be a csűrbe. Mondottuk neki az okot. Erre rövid útón kidobta onnan Virányit lovaival együtt.

Hogy milyen gentleman volt bizonyítja az, hogy így kérdezte tőlünk Kend itt a szakaszparancsnok? És ilyen ember intelligensnek gondolja magát? – mert úgy sem gondolta annak. Egyszer kérdi ez idő tájt, Tóthvárady-Asbóth István százados, osztályparancsnokunkat, miért van az, hogy ha ő egy tiszti csoporthoz közeledik, mindenki szétmegy, mire odaér, nincs ott senki. Tóthvárady aztán megmondta, neki, hogy azért, mert mindenkinek mindig csak kellemetlent mond.

Egyszer Rzeszów mellett, amikor éppen századparancsnok voltam, be voltam szállásolva egy lengyel birtokos tanyájára. Este odaüzen Virányi nekem, hogy nincs vacsorája, hozzám jön vacsorára. Na, gondoltam, abból ugyan nem lesz semmi. És visszaüzentem neki, hogy nekünk sincs mit enni, mi is a házigazda vendégei vagyunk. Ennek azonban éppen az ellenkezője volt az igaz, mert mi hívtuk meg a házigazdát, egy öreg lengyel urat vacsorára, mert neki nem volt mit enni. És dacára, ennek az üzenetnek, Virányi mégis csak beállított vacsorára. A legszebb volt a távozása az ezredtől. Egy este nagy láza lett, tífuszgyanús. A segédtisztje vette a cókmókját, és szó nélkül otthagyta és elment a legidősebbhez, és kérte vegye át a parancsnokságot, mert Virányi beteg. Senki nem törődött vele tovább. Másnap éppen menetelt az ezred, amikor ő egy parasztszekéren fekve ment. Akik tisztek azon az oldalon lovagoltak, ahol az ő szekere haladt, azok átmentek a másik oldalra, hogy ne kelljen neki köszönni. Ennyire utálta mindenki. Felgyógyulása után nem is jött többé vissza hozzánk, hanem az 5. honvéd-lovashadosztályhoz ment. A háború végén altábornagy lett.

Nem szolgált, nyugdíjba ment és Tápiószelén lakott. Úgy hallottam, hogy a 2. világháború utáni időkben meg is halt. Villamos gázolta halálra.

TÓTHVÁRADY-ASBÓTH ISTVÁN

Sok éven át, egészen az 1. világháború kezdetéig Pesten a honvédhuszár egyéves önkéntesi tanfolyam parancsnoka volt, mint az ezredtől vezényelt. Idős százados volt már, amikor 1914. augusztus 1-jén a mozgósításkor bevonult az ezredhez és átvette a 4. század parancsnokságát, amelyiknél akkor én is voltam. Nem sokáig volt századparancsnokom, mert a sztojanóvi lovasroham után csakhamar osztályparancsnok lett, majd még az év őszén, mint százados át kellett vegye az ezredparancsnokságot, mert a törzstisztek betegen mind hazamentek. És ezredparancsnok volt egészen 1915. márc. közepéig, amikor tőle az ezredet Éder Rezső alezredes vette át. Ő akkor hazament és újra önkéntesiskola-parancsnok lett Pesten.

1915 őszén újra kijött a harctérre, már mint őrnagy és átvette újra az ezredparancsnokságot. 1916. januárban újra átadta és hazament, mert Vuchetich István ezredes jött ki átvenni az ezredet.

Amikor 1917-ben gr. Tisza István ezredparancsnok lett az olasz fronton a debreceni 2. honvédhuszárezrednél, akkor őt odahelyezték, mint katonai tanácsadót Tisza mellé. Akkor már ezredes volt.

Az I. világháború után közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium lóügyi osztályának volt a vezetője, aztán lópótlás felügyelő lett. Közben egy ideig a budapesti 1. huszárezred parancsnoka is volt. Majd tábornok lett és Lovassági Szemlélő, és mint altábornagy ment nyugdíjba, 1926 végén, vagy 1927 elején. Ezrednapokon, december 9-én mindig találkoztam vele. Az ezred minden tisztjének a becsülését bírta. Nagyszerű fellépésű katona volt. Az elöljárókkal szemben önérzetes, alárendeltjeivel, jóakaró, de szolgálatot követelő. Szolgálaton kívül tetőtől talpig úr. Ameddig ő volt az ezred parancsnoka az 1. világháborúban, soha nem volt baklövés. Sohasem kísérelte meg a lehetetlent csak azért, hogy magának érdemet szerezzen. Engem, mint egykori századbelit, majd később ezredsegédtisztjét a fronton, nagyon szeretett. Amikor 1926-ban csapatszolgálaton voltam a vezérkari törzstiszti vizsga előtt, szemlére jött Debrecenbe a huszárszázadhoz.

Amikor az én huszárjaimat látta lovagolni, odafordult a nyíregyházi ezred akkori parancsnokához, Deschán Benőhöz és azt mondta: Ide kell jönni Nyíregyházáról, megnézni, hogy kell lovagolni!

Nős ember volt. Egy fia volt, Andris, aki Madarassy Beck bankigazgató lányát vette el, és ezért otthagyta a katonaságot.

A frontkerülőket kíméletlenül üldözte az ezrednél. Jó emberismerő volt. Bárcsak sok ilyen parancsnoka lett volna a régi hadseregnek.

MEZERICZI MEZRICZKY KÁROLY

Alighogy én 1911. október l-jén bevonultam, mint új hadnagy, még az őszön megjelent Károly a szamosújvári osztály 2. századánál. Ő abban az évben tette le a felvételi vizsgát Pesten a honvéd felsőbbtiszti tanfolyamon és utána 1 évre, német szóra az egyik dragonyos ezredhez vezényelték, most már nem-emlékszem, hogy a 4. vagy 6-ik dragonyos ezredhez. Azt tudom, hogy Ennsben, vagy Welsben volt. És többszöri felszólítás ellenére sem akart ott a tiszteknél levizitelni. Ez neki egy olyan bogara volt. Erre az illető dragonyos ezred bepanaszolta, a Honvéd Lovassági Felügyelőnél, aki viszont azonnal bevonultatta haza az ezredhez és meg is fenyítette. Az ezrednél ismerték már milyen bogaras. Ott is alig lehetett rávenni arra, hogy a legége-

több első viziteket megtegye. Egészben véve egy különc ember volt. Gyalogságtól jött át próbaszolgálattal. Lovagolni nem szeretett. Valószínűleg azért jött át csak a lovassághoz, mert onnan könnyebben vélt bekerülhetni a vezérkari iskolába, mivel a lovasságtól mindig kevés volt a jelentkező, sőt sokszor volt év, hogy egy sem jelentkezett.

1910. november l-én lett főhadnagy, 1915. július 1-jén pedig százados. A századnál alig volt hasznavehető. Cinikus, önfejű és egészen különös gondolkozású volt. Egyébként jó bajtárs. Rengeteget cigarettázott és szerette a snapszot. 1914-ben a mozgósításkor így ő volt az ezredsegédtiszt. És az maradt 1915 nyaráig. Utódja én lettem. Az irodában kitűnő volt. Amikor minket 1916. júl. 6-án elfogtak az oroszok, őt nem fogták el, mert otthagyva a századát, csapot, papot ellépett. Én is el tudtam volna lógni az elfogás elől, ha mint ezredsegédtiszt otthagyom a gazdámat, de ezt becstelen dolognak tartottam volna. Így kötelességérzetem miatt, ültem 21 hónap hadifogságot. Hogy 1916. után hol járt, nem tudom. Az I. világháború után az állami csikótelepek osztályának volt a vezetője. A végén, mint alezredes nyugdíjba ment, pedig egy kiváló eszű ember volt, kitűnő katonai ismeretekkel. Úgy hallottam Pestszentlőrincen telepedett meg. Hogy él-e még, nem tudom. Egy egész különös eset történt vele az 1. háború alatt. Éjjelre mindig készített magának a földre egy üvegben snapszot. Amikor fel-felébredt, úgy félálomban lehajtott egy kortyot és aztán tovább aludt. Az egyik este is így rendezkedett be. De valaki, aki mellette aludt, szintén tett oda egy üveget, de nem snapsszal, hanem egyéb célra. Felébred Károly, nagy álmosan nyúl az üveg után és kortyint belőle egy jó nagyot. Az riasztott fel, hogy valaki felugrott a szalmáról és köpköd iszonyatosan. Hát Károly eltévesztette az üveget. A szomszédja más célra szolgáló üvegéből hajtott fel.

MACZKY EMIL

Hadapródiskolát végzett Nagyváradon, amikor még ott lovas kiképzés is volt. 1908. szeptember 1-jén lett hadnagy. 1916. augusztus 1-jén pedig százados.

1911-ben az ezred utászszakaszának volt a parancsnoka. Az volt az 1914-es mozgósítás után is legalább 1916-ig. Jókedvű, jó bajtárs volt.

Már mint hadnagy nős volt, de a felesége pár év múlva meghalt. Hevesre való volt. Ő volt az, aki úgy 1904. táján Gyulafehérváron, ahová az ezredutászok minden évben elmentek pár hónapra a cs. és kir. utászszászlóaljhoz utászkiképzésre 24 óra alatt 4000 kardvágást csinált, legénységi lovassági karddal. Annak idején az újságok is hozták ezt.

Az 1. világháború vége felé Vácon, volt a géppuskás tanfolyamban. Az 1. világháború után otthagyta a katonai pályát és politikai térre csapott át. Gömbös Gyulával a MOVE-ben dolgozott. Majd főispán lett Borsodban és az is volt több mint 10 évig. Igen tevékeny ember volt és szociális érzésű. Szeretett sokat beszélni és ígérni. Amikor Miskolcra kerültem, ő már régen főispán volt ott. Gömbös vitte őt előre. Sokat tett és futkosott a megye érdekében. Egy időben úgy volt, hogy belügyi államtitkárnak megy fel, vagy pláne belügyminiszternek. Az I. világháború után újra nősült és egy özvegyasszonyt vett el Bótáról, aki igazán nem volt érdemes arra, hogy az ő felesége legyen. Meglehetősen könnyelmű erkölcsű volt sok botrány volt vele kapcsolatban, de olyanok, hogy azokat leírni sem lehet, olyan közönségesek. Úgy hallottam, hogy Emilt 1945-ben agyonverték Miskolcon, az oroszok bejövetele után. Felesége csakhamar újra férjhez ment egy orvoshoz.

Emillel már az I. világháború alatt a fronton igen jól voltam. Utána is, amikor Miskolcon szolgáltam. Sajnálom, mert nem érdemelte meg ezt a sorsot. Erőszakos volt, az biztos. l932-

ben szolgálaton kívüli viszonybeli őrnagy lett. A Borbély-Maczky kettős nevet az 1. világháború után kapta.

TEŐRÖS JÓZSEF

Szintén a nagyváradi honvédhadapród-iskolát végezte, mint Maczky. 1913. május 1-jén lett főhadnagy. Az ezred távbeszélő szakaszának volt a parancsnoka. Hatalmas nagy, szőke ember volt. Távbeszélő szakaszparancsnok volt az I. világháborúban is, egészen 1915 őszéig. Akkor átvett egy századot és 1915 októberében az orosz fronton elesett. Századával kinn volt éjjel előőrsön és reggel, már felváltás után, jöttek hazafelé, amikor valahonnan egy kósza golyó nyakszirten találta és holtan esett össze.

Ott, a helyszínen lett eltemetve. Ugyanakkor tűnt el, egészen rejtélyes körülmények között Sándor János, az akkori belügyminiszter fia, gr. Tisza István rokona. Senki nem tudja, hogy, csak egyszer nem látták. Valószínű, hogy a bozótosban, amelyen keresztül jöttek, szintén egy eltévedt golyót kapott és anélkül, hogy látta volna valaki összeesett. Teőrös és Maczky állandóan csipkedték egymást. Nőtlen ember volt. Jó bajtárs.

KONKOLY-THEGE KÁLMÁN

Úgy 1910-től egészen az 1914-es mozgósítási várakozási illeték nélküli szabadságon volt, mint főhadnagy. Az időt lóversenyen való játékkal és kártyázással töltötte. Egyikből sem lett gazdagabb, sőt! A mozgósításkor bevonult az ezredhez és egy századnál szolgáltunk. 1915-ben lett százados, de 1914. augusztus l-jére előre keltezett ranggal. Rendkívül víg, bohém fiú volt. Ismert minden valamirevaló embert Magyarországon. Éppúgy az összes alagi lovak pedigréjét. Nagyon jó megjelenésű fiú volt. Amikor 1914-ről 1915-re, valamint 1915-ről 1916-ra, télre állásharcban voltunk, minden este elment, a velünk egy faluban levő lovashadosztály-parancsnoksághoz kártyázni. Ott minden este jól megfejte Wertheimstein dr. parancsőrtiszt főhadnagyot, a bécsi Rothschild sógorát. Amikor hazajött, csak dobálta ki vetkőzés közben az asztalra bankókat és mondta, nekünk: Olvassátok! Mi Bethlen Bélával aztán olvastuk. Ritkán volt kevesebb 1000 koronánál.

1916-ban vele együtt fogtak el és egy fogolytáborban voltam vele. Amikor én megszökve 1918 tavaszán visszasürgönyöztem a táborba, hogy már német területen vagyok, ő is kedvet kapott szökni, néhány társával együtt.

De elfogták és bezárták valahol már Európában. Hogy aztán Kuli hogyan jött haza, nem tudom. Az I. világháború után valameddig még szolgált azt hiszem a pesti cenzúránál, aztán, mint ezredes nyugdíjba ment és képviselő lett. Több cikluson át volt képviselő. Sokszor találkoztam vele Pesten, az ezrednapon minden évben ott volt. 1945. óta nem tudok róla.

ÁTÁNYI ÖTVÖS IMRE

Közhuszárból tábornokságig vitte. Ugyanannak az ezrednek volt ezred-, majd lovasdandár parancsnoka, amelyikben annak idején, mint közhuszár szolgált. 1912. májusban lett tábornok. Talán az egyetlen tábornok volt, aki egy kukkot sem tudott németül. Emiatt el is engedték neki a személyes jelentkezést őfelségénél, mert minden tábornok cs. és kir. volt és így a kinevezéssel egyidejűleg német lett a szolgálati nyelve Őfelségénél. Ha közösökkel gyakoroltunk együtt, azok jöttek egyet s mást jelenteni neki. Ő csak bólintott és mondta: Ja! – De nem értett

egy szót sem. Jöttek aztán hozzánk az illető tisztek és kérdezték, miért nem válaszol a tábornok Úr? Mondtuk nekik az okot.

Mint ezredparancsnok egyébnek sem élt, csak a szolgálatnak. Nőtlen ember volt. Csuti volt a csúfneve. Ő tudta, de nem haragudott érte. Nem egyszer mondta: Az öreg Csuti mindent lát! Igen jóindulatú volt. Soha senkinek rosszat nem tett. A lovassági szabályzatokat kívülről tudta. Mindig mondta nekünk: Mielőtt elalszunk, olvasgassunk a szabályzatból! Képzelhetni, mennyire megfogadtuk a tanácsát. Amikor 1913-ban nyugdíjba ment, volt egy legalább 15 éves Szultán nevű lova. Betétette parancsba, hogy eladó és igen ajánlja fiatal tiszt részére. Persze senki sem vette meg. Pedig igaza volt, mert az a helyes, hogy fiatal tisztnek idős lova legyen, mert attól tanul.

Nekem is volt vele egy-két esetem. 1912. májusban szemlére jött, mint lovasdandár-parancsnok Szamosújvárra. Előző nap este érkezett. Én valahogy kissé későn érkeztem a vendéglőbe a vacsorára és az asztal vége felé, ahol nekem, mint legfiatalabb hadnagynak a helye lett volna, már nem volt üres hely, mert mindenki húzódozott az öreg közeléből, mert hallgatag ember volt, de ott ült éjfélig. Ijedten néztem szét, hová üljek. Erre intett és mondta, hogy üljek oda vele szemben, ott van egy üres hely. A fiatalok kaján, mosolya közben savanyú pofával, de odaültem. Beszélni persze nem mertem, hallgattam. A végén elszundikáltam. Az öreg Csuti látta, de nem szólt semmit, időnként, Majthényi Pista szomszédom lökdösött meg, hogy ébredjek. Az öreg Csuti egy-két deci mellett elült éjfélig és szopogatta a műcigarettáját.

Másnap a gyakorlótéren az én szakaszom került már sorra. Jó messziről, 500-600 méterről ügetésben rá kellett vezetni, nyílegyenes vonalon a szakaszt, 10 lépésre előtte Állj!-t majd Kardot ránts!-t vezényelni és beadni a jelentést. Hát én megyek szépen, ügetésben a szakasszal, minden jól ment. Közben vágtát intett. Én vágtában vezetem tovább a szakaszt rá. Előtte 10 lépésre lefogom hirtelen a lovam és Állj!-t vezényelek. Hát az én lovam egy friss tehén ganén elcsúszik, a farára ül, az én két lábam a földön. De a helyemen voltam. Nem volt mit csinálni, úgy, ahogy a földön álltam, és egyidejűleg ültem is a nyeregben, tisztelegtem a karddal, és beadtam a jelentést. Az öreg nem szólt semmit. Az én lovam meg rögtön feltápászkodott.

Amikor bevonultunk, az öreg ott lógott a laktanya udvarán. Egyszer csak látja, hogy az 1. század szénapadlásának ajtórésen át egy huszár kukucskál ki. Mint csapatnál felnőtt ember, jól tudta, mit jelent ez.

Lehívta a huszárt és kérdezte, hogy miért van ott? Az azt felelte, hogy az őrmester úr küldte fel a reggel azzal, hogy addig le ne merjen jönni, amíg ő nem szól. A szegény megunta már a dolgot és kikandikált. Ez egy ősi szokás volt, hogy a valami miatt a lovaglásban elmaradt huszárokat eldugdosták ide-oda. Vagy lefektették gyengélkedőnek, vagy pedig 2-3 nappal előbb, hogy gyanús ne legyen, szabadságot adtak neki.

Amikor ezredparancsnok volt még, unalmában sokszor ődöngött délután is a laktanyában. A kerítés mellett járkált éppen és hallotta, hogy odakinn valamelyik század gyalogrukkolót tartalékos Odament a kerítéshez és egyik nagyobb résen átnézte. Észrevette ezt a gyakorlatozó század parancsnoka Vekerdi Olasz Ödön kapitány (Bödi) lassan odasompolygott a kerítéshez odahajolt a réshez, tisztelgett és jelentette a létszámot. Csuti elment és többet nem nézett a kerítésen át. Ugyanez az Olasz Bödi rendetlenül járt be a laktanyába. Azt mondja neki egyszer Csuti, amint éppen találta, hogy akkor jött: Bödi, te ilyen későn szoktál bejárni? Ezredes Úr! Alázatosan jelentem én meglepetésszerűen szoktam bejárni. – válaszolta Bödi. – Jól van, jól. – mondta erre Csuti de ezek a meglepetések korábban legyenek.

Ha ő tartott szemlét, mint lovasdandár-parancsnok, minden lónak heveder nyomása lett a szemle végére. Ugyanis nem nyergeltetett soha át. Ő úgy ült a lovon, hogy a hevedere lógott, nemhogy meghúzva, lett volna. Persze a tiszti és legénységi lovakon a heveder rendesen meg volt húzva, és így azok hevedernyomást kaptak a hosszú felhúzástól.

Az ő idejében még érvényben volt az az intézkedés, hogy dandárszemlénél minden huszárnak jogában áll, előzetes jelentés nélkül kilépni a sorból, ha panasza vagy kérelme volt. Erre mindig a szemlélő elöljáró fel is szólította a legénységet.

Kovács Pista megszakadásig nevettette az embert, amikor az öreget utánozta mozdulataiban. Úgy tudom, az öreg még az 1. világháború alatt meghalt Hevesen. Az Átányi előnevet Őfelségétől kapta, amikor ezredparancsnok volt. Mielőtt huszárnak sorozták volna be, molnárlegény volt. Nem egyszer mondta, itt súroltam ezeket a lépcsőket a laktanyában. Derék ember volt, jó katona, aki a saját erejéből és tudásából vitte a tábornokságig.

SZOMBATHY JÓSKA HADNAGY

A szamosújvári osztálynál szolgált a 2. századnál. Nem jó megjelenésű ember volt, nálam 1-2 évvel idősebb. Himlőhelyes volt erősen az arca, azután a vérbajtól már az orra is ki volt kezdve, a torka, folyton fájt emiatt, szóval beteg ember volt. Egy Pufi nevű nőcskével lakott együtt. Ez aztán meglógott tőle 1912. vagy 1913-ban. Nagyon haragudott akkor rá Jóska, de mi helyeseltük, mert igen rosszul bánt vele, lévén Szombathy igen rabiátus ember. Elmondok egy esetet: Hubertus-vacsorát tartottunk. Csak tisztek, a feleségek nélkül, a Koronaszálló egy szeparéjában. Hogy vidámabb legyen a hangulat, néhány orfeumnő is jött Kolozsvárról és Jóska, is elhozta Pufit, aki mellett az asztalnál Stefánovits Döme ült egyik oldalról. Már javában folyt a pezsgő, amikor egyszer csak Jóska fog egy pezsgős poharat és a Pufi arcába vágja. Azonnal elöntötte a vér és a szép fehér, csipkés estélyi ruhája is csupa vér lett elöl. Pedig semmi okot nem adott rá szegény. Szerencsére ott volt az orvosunk is, dr. Nagy Sándor ezredorvos, és úgy ahogy rendbe hozta. Az ajakát és orrát vágta el ez üveg. Szalvétát borítottak a véres részre. Ott maradt, de a hangulat már el volt rontva.

Nagyon szép és jó saját lova volt Jóskának, a Bem, egy kakasnyakú arab, nagyszerű járással.

Jóskát 1913 tavaszán áthelyezték a kassai 5. honvédhuszárezredhez. Többet sohasem találkoztam vele. Azt mondják, a vérbajból kigyógyíttatta maga és a 2. világháború előtt valahol lónyilvántartó volt, de állítólag már meghalt. Pufival találkoztunk 1913 nyarán, amikor Érmihályfalván átmentünk Hajdúhadházra. Érmihályfalván egy napig voltunk. Ott volt pénztárosnő.

2. Marosvásárhely és a háború – 1914-1915[1]

A háború és a marosvásárhelyi iskolák

Írta: Paal Gusztáv

Gyermekkorom boldog éveire visszagondolva, eszembe jut, hogy kis falunk csendjét felzavaró cséplőgépek zúgása mindig emlékeztetett arra, hogy az idő kereke a nyári szünidő második felébe, augusztus havába zökkent; közeledik szeptember elseje, a tanuló bevonulási napja. Biztosra veszem, hogy minden diáknak volt és van egy-egy ilyen emlékeztetője: vagy az augusztus havában egyre szaporodó hervadt falevelek, vagy a bágyadt verőfényben mind sűrűbben úszó ökörnyál, vagy a nyugvóra készülő természet valamely más jelensége. Ezeket a kedves, bár a gyermek lelkében az első gondokat ébresztő hangulatokat megzavarta ebben az évben a hatalmas harci szózat, az övéikért aggódó bús arcok, az egymást felváltó jó és rossz hírek, a háborúnak nagy, véres viharzása. A kérdések özöne, hogy vajon lesz-e tanítás, mikor fog az kezdődni, nem fenyegetik-e nem sejtett veszélyek az idegenbe vitt tanulót, a szülők terhes gondjait csak súlyosbította, de a lelkesedő ifjúságot is gondolkodóba ejtette.

A háború okozta mozgalmakban napról-napra változtak a vélemények. Szülők és tanférfiak körében élénken tárgyalták az iskola megnyitásának kérdését. Némelyek azon a véleményen voltak, hogy teljesen céltalan, de általában lehetetlen is a tanítás. Minden tanításnál fontosabb a katonai érdek, ennélfogva minden iskolát vagy kaszárnya, vagy katonai kórház céljaira kell átengedni; a felsőbb osztályos tanulók közül katonai szolgálatra alkalmasokat be kell sorozni, a kevésbé erőteljes tanulókat pedig polgárőrségi szolgálatokra alkalmazni. Augusztus első napjaiban meg is alakult az önkéntes polgárőrök csapata, melybe a helyi tanuló ifjak kivétel nélkül beállottak. Sokan pedig feltétlenül szükségesnek tartották az iskolai év megkezdését még a legnagyobb áldozatok árán is. Sőt akadtak szülők, kik arra akartak szervezkedni, hogy fiaik továbbtaníttatásáról magánházaknál – magánúton gondoskodhassanak.

Az általános izgalom első napjaiban a tanférfiak is tanácstalanul állottak ezeknek a kérdéseknek özönével szemben. Szeptember közeledtével azonban egyre erősbödött az a vélemény, hogy mindent el kell követni, hogy a tanítás, a nemzet kulturális életének ez a legfontosabb része, lehetőleg zavartalanul folyhasson. Ennek elérése azonban igen nagy akadályokba ütközött, annál is inkább, mert már az általános mozgósítás első napjaiban lefoglalták városunk összes iskoláit különböző katonai célokra. Bár augusztus végén sem változott ez a helyzet és az iskolák helyiségeinek katonai célokra való lefoglalása alóli mentesítésre gondolni sem lehetett, az egyes tanintézetek vezetőségei a szokott időben mégis megtartották a javító, pótló és magánvizsgálatokat és alkalmazta az 1914-15 iskolai évre a beíratásokat.

[1] A *Függelék* e cím alatt közölt szövegeit a *Maros-Vásárhely és a háború 1914., 1915.* című kiadványból tallóztam. Szerkesztette Oroszlány Gábor. A két, albumszerű kötet 1915 tavaszán, illetve júliusában jelent meg.

Midőn az általános mozgósítás hullámai a tanintézetek helyiségeibe elszállásolt katonáknak a harctérre vonulása után elcsendesültek, mindenik tanintézet vezetősége igyekezett a tanítás megkezdéséről gondoskodni. Ez azonban csak egy-kettőnek sikerült és a tanítás általános megkezdését október végére, november elejére tehetjük.

Hogy a háború az egyes tanintézetek életében milyen változásokat vagy zavarokat idézett elő, azt intézetenként a következőkben foglalhatjuk össze:

A református kollégiumba 1914. augusztus 3-án vonul be az internátus, az elemi iskola és a tornaterem helyiségeibe a cs. és kir. 62. gyalogezred 5 és fél százada, augusztus 15-én felváltja ezeket a 22. m. kir. népfölkelő ezred 1-ső zászlóalja. Ez a népfölkelő zászlóalj a Maros-Torda vármegye közönsége által adományozott nemzeti színű zászló alatt vonult be az intézetbe, tisztjei a konviktus éttermében ünneplik a város és a vármegye előkelőségeinek részvétele mellett augusztus 18-át, felséges királyunk születésnapját. Augusztus 27-étől, szeptember 14-ig egy hadtápzászlóalj talál az említett helyiségekben szállást.

Az illetékes tényezők biztatására, hogy nevezett intézetet ezután sem katonai kórház, sem elszállásolások céljaira nem fogják lefoglalni, a helyiségek kitakarítása után értesítette az igazgatóság a már beiratkozott növendékek szüleit, hogy a református kollégium az 1914–15 iskolai évet szeptember 21-én megnyitja.

Az iskolai év ünnepélyes megnyitása meg is történt, de a megkezdett tanítás csak szeptember 30-áig tartott, mert október 1-jén a város polgármestere a fenyegető kolerajárvány ellen való védekezés céljából elrendelte az összes tanintézetek bezárását. Alig vonult ki az utolsó tanuló a kollégiumi internátusból, már október 5-én újra katonák foglalták el az előbb említett helyiségeket és ezeken kívül a kollégium főépületének Eötvös utcai szárnyában a földszinten 2, az I. és a II. emeleten 3-3 osztálytermet október 25-ig.

A tanítás másodszor november 2-án kezdődött meg és azóta zavartalanul folyik, amennyiben az iskola helyiségei közül csak a nélkülözhetők foglaltattak le katonai célokra.

A református kollégium tanárai közül 3 vonult be. A tantervi óraszám csekély redukálása mellett a tanárok maximális heti óraszáma 24 volt.

A tanulók 700 koronát jegyeztek hadikölcsönre; ez az összeg olyan iskolai alapítványra rendeltetett, melynek kamatai évről-évre olyan célra fordítandók, mely a mostani nagy háború emlékéi szolgálja; 123 koronát gyűjtöttek a katonák karácsonyfájára, azon kívül szivart és csokoládét. Maga az intézet 12.000 koronát jegyzett a hadikölcsönre, az intézeti konviktus pedig a kollégium helyiségeibe elszállásolt lábadozó sebesültek közül az idegen nemzetiségű katonákat (osztrák honpolgárokat) karácsony első napján ünnepi ebéddel vendégelte meg, a többi katona karácsonyi ellátására pedig 1000 db pogácsát adott.

A római katolikus főgimnázium összes helyiségei már a mozgósítás első napjaiban katonai elszállásolási, később kórházi célokra foglaltatván le, a református kollégium vezetőségének szíves ajánlata és meghívása folytán 1915. szeptember 26-tól – október l-ig és november 2-től kezdve a református kollégium tantermeiben tanított oly formán, hogy hetenként felváltva tanított a két intézet a délelőtti és délutáni órákban. Tanárai közül négyen vonultak be katonának, köztük a rajztanár is, helyette a református kollégium rajztanára vállalkozott a görögpótló rajz tanítására. A tantervi óraszám nem redukáltatott, a tanárok maximális heti óraszáma 23. A tanulók közül egy V. gimnáziumos önként állt be katonának. Az intézet 12.500 koronát jegyzett hadi kölcsönre, a tanulók 160 koronát gyűjtöttek a katonák karácsonyi ajándékára.

A *Városi felsőbb leányiskolának* 1914. szeptember 1-én kellett volna új, díszes otthonába bevonulni de a háború kitörése halomra döntötte a tanárok és tanulók szép reményeit. A nagy épület minden részét, úgy az osztályokat, mint az internátus helyiségeit a mozgósításkor előbb katonai elszállásolási, később kórházi célokra foglalták le, úgy, hogy a tanítást szeptember 15-én a városi Közművelődési palotában kellett megkezdeni, az internátusba felvett vidéki növendékek pedig részben az igazgató családjánál nyertek otthont, ki már az iskolaépületben lakott. Az iskola egyik tanárának a katonasághoz való bevonulása nem okozott a tanítás nyugodt menetében semmi zavart, és az redukálás nélkül, a már említett hatósági rendelet folytán beállott október 1. – október 22-ig terjedő szünetet kivéve, békésen folyt. A tanerők maximális óraszáma heti 20 óra volt.

A növendékek több ízben gyűjtöttek a katonák, sebesültek karácsonyfájára; a Vöröskereszt Egylet javára, hadi foglyok segélyezésére, ezen kívül kötöttek 180 db hósapkát, ütőér- és térdmelegítőt.

A helyi *Gróf Széchenyi István Felső Kereskedelmi Iskolát* is hontalanná tették a háborús események. Modernül berendezett, szép, tágas helyiségeiben még augusztus első napjában katonai kórházat rendeztek be. Az iskola új hajlékot talált a városi kultúrpalotában, hol október 25-én kezdte meg működését. A tanárok közül 3 teljesít katonai szolgálatot, a tanítás az összes szakokban kevés redukcióval zavartalanul folyik. Az iskola mindkét nembeli növendékei a hadba vonult katonák családtagjainak felsegélyezésére, a katonák karácsonyfájára, hadikölcsönre 1603 koronát gyűjtöttek össze. A leányok igen sok hósapkát, térd és érmelegítőt kötöttek.

A felső kereskedelmi iskola keretébe tartozó Kereskedelmi Tanonciskolában 1914. november 7-én kezdődött a tanítás ugyancsak a kultúrpalotában.

A városi zeneiskola a kultúrpalotában levő helyiségeiben, rendes időben kezdte meg a tanítást az összes szakokban, csak a már említett polgármesteri rendelet folytán október 3. – 19-ig szünetelt. A tanárok óraszáma a tanulók létszámában bekövetkezett 45 százalékos csökkenés következtében, bár egy tanár katonáskodik, nem emelkedett, hanem kevesbedett. Az iskola igazgatója és tantestülete katonai jótékony célokra több ízben rendezett hangversenyt.

Az állami fa és fémipari szakiskola 1914. december 1-jén kezdte meg működését előbb a Székelyföldi Iparmúzeum termeiben, majd december 15-én saját helyiségeiben, miután az 1914. augusztus 4-től december 15-ig katonai célokra lefoglalt iskolaépület a tanítás céljaira mentesíttetett. A tanítás december 1-óta az összes szakokban, az építő ipari szak kivételével, zavartalanul folyik, a tanárok közül kettő teljesít hadiszolgálatot, az itthon maradtak maximális óraszáma heti 24 óra.

Az állami polgári fiúiskola, melynek 6 tanára katonáskodik, hasonlóan a legtöbb iskolához, kiszorult intézeti épületéből, mivel azt kezdettől fogva katonai célokra lefoglalták. Egy ideig a Sándor János-utcai elemi iskolában tanított és csak 1915. január 25-én költözhetett az iskolaépületnek földszinti helyiségeibe, hol az egyes osztályok felváltva délelőtt és délután nyertek oktatást, az emeleti helyiségek ti. továbbra is katonai célokat szolgáltak. A tanításról csak redukcióval lehetett gondoskodni és azáltal, hogy Bayer Fülöp, ág. ev. lelkész, heti 6, Risztek Károly, segédtanfelügyelő, heti 12 és dr. Király István okleveles tanár, heti 6 órában díjtalanul tanítottak.

A református polgári leányiskolában valamint az összes állami elemi iskolákban sem kezdődött meg rendes időben a tanítás, mely október és december havában ismételten is megszakíttatott és zavartalanul csak 1915. január 25-e óta folyik. Több elemi iskola épülete jelenleg is katonai

célokra lévén lefoglalva, egy-egy mentesített iskolaépületben több elemi iskola működik. A tanerők egy része hetenként 34 – 36 órában tanít a hadbavonult tanerőket helyettesítvén. A polgári és elemi iskolák tanulóifjúsága a katonák karácsonyfájára együttesen 982 koronát gyűjtött és adományozott, a leányok ezen kívül igen sok hósapkát, térd és érmelegítőt kötöttek harcosaink számára.

A marosvásárhelyi Ipari Tanonciskola csak 1914. november 1-én kezdette meg munkáját, de már december 19-én kénytelen volt azt beszüntetni, mert iskolai helyiségei, melyek már előzőleg 1914. augusztus elejétől október végéig katonák elszállásolására szolgáltak, december 19-től 1915. január 25-ig ismét katonai célokra foglaltattak le, azonban január 25-e óta az összes szakokban zavartalanul folyik a tanítás. A tanárok közül kettő katonáskodik, 10 tanuló önként állott be. A tanoncok szegénységükben is áldoztak a haza oltárán: 100 koronát jegyeztek a hadikölcsönre. 40 koronát adtak különféle katonai jótékony célokra.

A háború csak kevés intézetben idézett elő változást a tanulók létszámában. A református kollégium, róm. katolikus főgimnázium, felsőbb leányiskola, az ipari szakiskola, polgári és elemi iskolák növendékeinek létszáma normális. 45 százalékos csökkenés mutatkozik a Zeneiskolában, 55% az Iparos Tanonciskolában, 20% a Kereskedelmi Tanonciskolában, 12% a Felsőkereskedelmi fiúiskolában, ezzel szemben a Felsőkereskedelmi leányiskolában 12%-os létszámemelkedés állapítható meg.

Az iskolai igazgatók általános véleménye az, hogy a tanulók tanulmányi előmenetelében és fegyelmi állapotában inkább haladás, mint hanyatlás konstatálható, csak az Ipari Tanonciskola igazgatója tapasztalt az előbbi évek előmeneteléhez képest hanyatlást. Az előbbi véleményekből nem következtethetünk ugyan arra, hogy a háborús események nem vonják el a tanulók figyelmét tanulmányaiktól. Azokat a hatásokat, melyeket a felnőttek lelkére és munkakedvére gyakorolnak a váltakozó hírek a tanulók is érzik; ez abból is érezhető, hogy szórakozottabbak, figyelmüket nehezebben lehet lekötni. Hogy a zavarólag ható viszonyok között is biztosíttatott a tanulók tanulmányi és fegyelmi előhaladása, a leghatározottabban a tanerők érdeme, kik a hadbavonult kartársak óráinak elvállalásán felül szellemi erejük teljes összeszedésével mindent elkövetnek, hogy a gátló akadályok leküzdésével a háborús év tanulmányi sikerét biztosítsák. A városban működő összes tanerők megfeszített szellemi munkájukon kívül módjukhoz képest anyagi áldozatokat is hoztak katonai jótékony célokra és a hadbavonultak családtagjainak felsegélyezésére; anyagi erejükhöz mérten hadikölcsönt is jegyeztek.

Mindazok előtt, kik tudomást szereztek arról, hogy a németországi iskolák tanulóifjúsága milyen tömegesen és lelkesen cserélte fel az iskola padját a lövészárokkal az a körülmény, hogy a mi városunk, de általában Magyarország tanuló ifjai nem állottak tömegesen önként be katonának, félreértésre adhat okot és azt a látszatot kelthetné, hogy ifjaink kevésbé lelkesedtek a haza javáért. Ezzel szemben meg kell állapítanunk, hogy ebben a tekintetben a legkisebb megrovás, a legcsekélyebb vád sem érheti iskoláinkat és ifjainkat. Ifjaink közül egy sem maradt volna itthon, ha a szülők az önkéntes bevonuláshoz megkívánt szülői beleegyező nyilatkozatot megadták volna, vagy ha a vallás és közoktatásügyi és a honvédelmi minisztériumoknak ebben a tárgyban kiadott rendeletei teljesen ellentétesek nem lettek volna, de éppen az eltérő miniszteri intézkedések miatt nem állhattak be önként katonának még azok a tanulók sem, kik szüleiktől erre nézve az írásbeli nyilatkozatot is megkapták. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium az önként bevonuló diákok számára a megadható kedvezményeket minden korhatárhoz kötés nélkül biztosította, a m. kir. honvédelmi miniszteri rendelet pedig csak a 19 és 20 éves

tanulók önkéntességi jogának szabályozásáról szól, ha mint népfölkelők besoroztatnak, de a 19 évesnél fiatalabb tanulóknak nemhogy biztosította volna ezt a kedvezményt, sőt a fennálló katonai szabályzat értelmében megkövetelte azt is, hogy az illetők a háború megszűnése után 2-3 évig szolgáljanak, mint katonák.

Hogy ifjaink lelkesedése, mellyel a harci zászlók alá kívánkoztak, nemcsak szalmaláng volt, hanem az iskola neveléséből fakadó szilárd elhatározás, arról tanúságot tehetnek a szülők, kiktől a beleegyezési nyilatkozatot több esetben a szó szoros értelmében kierőszakolták, de tanúságot tehetnek az intézet vezetői, kik benső örömmel látták, hogy a tanulók mindent elkövettek, hogy katonák lehessenek.

A m. kir. Posta és a MÁV

A marosvásárhelyi m. kir. postát a háború már az új otthonában érte. Az intézmény élén: dr. Csorba Sándor m. kir. posta- és távírda-főnök áll az ő kötelességtudó, hazafias tisztikarával, mely augusztus első napjától kezdve a képzeletet is felülmúló munkát fejtett ki.

A hadba hívással a tisztviselők száma 30%-kal csökkent és ugyanakkor a nappali és éjjeli szolgálat alatt elvégzendő sürgős, felelősségteljes, nagy munka épp 100 percenttel szaporodott. Míg a telefonbeszélgetés csak helyi kapcsolásra szorítkozott (az interurbán beszélgetés a hadviselés érdekében tartatott fönn), addig a táviratok fölvétele, leadása és az átmeneti táviratok kezelése óriási arányban nőtt meg.

Az első mozgósítási napokban naponta 4000 távirat irányíttatott.

Harctérre Marosvásárhelyről 40.000 csomag adatott fel, amidőn a tábori posták működésben voltak. Karácsony előtt a harctérre küldött csomagok száma meghaladta az 5000-et. A tábori levelezés hihetetlenül nagy volt. Naponta 10.000 darab levelezőlap indíttatott és érkezett a háború 2-3-4 hónapjaiban. A telefonközpont nevében a katonák részére Baka Béláné posta és táv. kezelő társadalmi adakozásból összegyűjtött 1450 koronát.

Ebből készítettek és a főispán útján a harcérre küldtek:

alsóruhát 717 darabot, pargetkapcát 870 párt, érmelegítőt 380 párt, hósapkát 117 darabot, haskötőt 28, lábszárvédőt 32 párt. Továbbá Baka Béláné, Géczy Erzsi, Géczy Margit készített és az északi harctérre küldött: harmincötezerháromszáz cigarettát és pedig:

a helyi 22. honvéd gyalogezrednek	10000
a helyi 62. gyalogezrednek	10000
a 32 tüzérezrednek Németországba	8700
a 23-ik vadászzászlóaljnak	3000
a helyi munkáscsapatok	4600
a helyi 22-ös népfelkelő ezrednek	1000

Az összes teljesítmény körülbelül 5000 ezer koronaértéknek felelt meg.

A m. kir. posta háborús szabályai a következőkép szólnak:

A) a hadifoglyoknak szóló postaküldemények mind díjmentesek.

B) Az internáltaknak szóló postaküldemények a rendes postai díjak alá esnek és azok mindig a feladás alkalmával bérmentesítendők.

I. Levelek és levelező lapok:

a) hadifoglyoknak Oroszországba, Szerbiába, Montenegróba, Nagy-Britanniába, Franciaországba és Japánba küldhetők közönséges (nem ajánlott) levelek és levelezőlapok.

A közönséges leveleket mindig nyitott állapotban kell postára adni (levélgyűjtő szekrénybe dobni). A Franciaországba szóló levelek súlya nem haladhatja meg a 20 grammot.

A levél címiratát, valamint a közleményt ajánlatos a rendeltetési ország nyelvén, avagy németül vagy franciául, de latin betűkkel írni.

A címben a címzett katonai rangján, ezredén kívül megnevezendő az a csapattest is, amelyben legutoljára szolgált. Azon kívül a boríték belső bal sarkába mindig feltűnően oda kell írni a „Prisonnier de guerre" vagy „Kriegsgefangener"[2] megjelölést. Ha a címzettnek tartózkodási helye (város, kórház, fogolytábor, kormányzóság, kerület) tudva van, úgy az a boríték alsó bal sarkában ugyancsak latin betűkkel írandó. Ha azonban a feladó a címzett tartózkodási helyét nem ismeri, elegendő, ha megnevezi az országot, amelyben a címzett hadifogságban van. (Russie, Serbie, Montenegró stb.)

A feladó „Absender" vagy „Envoyeur" jelzéssel saját pontos címét a levél hátoldalára, illetőleg a levelező-lap címoldalának felső részére írja fel.

b) internáltaknak Oroszországba, Szerbiába, Montenegróba, Nagy-Britanniába és Franciaországba küldhetők közönséges nyitott levelek és levelező lapok. Franciaország kivételével a többi országokba ezek ajánlva is küldhetők.

A közlemény és a cím nyelvére, továbbá a feladó nevének feljegyzésére nézve az a) alattiak tartandók szem előtt.

A címben kívánatos feltüntetni az internáltnak magyarországi rendes lakóhelyét, pl. így: Monsieur

János Kovács habitant de Marosvásárhely interné a Kiew, Russie.

Ha a rendeltetési hely ismeretlen, kívánatos annak kitétele, hogy az illető mely országban (Russie, Serbie, Grande-Bretagne) stb. található.

Az a) és b) alatti levelezésekben csak magánvonatkozású dolgokat lehet tárgyalni. A háborúval kapcsolatos közlemények kerülendők.

A Hadifoglyokat Gyámolító és Tudósító Hivatal (Budapest IX. Üllői-úti. sz.) a hadifoglyokhoz és internáltakhoz címzett leveleket csak abban az esetben továbbítja rendeltetésük helyére, díjmentesen, ha a címzettnek jelenlegi tartózkodási helye kétségtelenül tudva van; szívesen nyújt azonban felvilágosítást a leveleknek mikénti címzése, kiállítása, az orosz vagy szerb betűkkel irt címeknek megállapítása tekintetében.

II. Postautalványok

a) hadifoglyoknak postautalványok küldhetők: Oroszországba, Nagy-Britanniába, Franciaországba, Japánba és Szerbiába.

A Nagy-Britanniába, Oroszországba, Franciaországba és Japánba szóló postautalványok nemzetközi utalványűrlapon *franc* és *centim* re állítandók ki és „Au Controle Général des Postes a Berne" címmel látandók el, míg a Szerbiába szóló postautalványokat szintén nemzetközi utalványűrlapon *lei* (franc) és *bánira* (centimé) kell kiállítani és a „Külföldi postautalványok kicserélő hivatala Budapest" címmel kell ellátni.

A tulajdonképpeni címzett nevét mindig a szelvény hátoldalára kell feljegyezni. Utalványokat a posta csak akkor fogad el, ha feladó a címzett tartózkodási helyét ismeri és a szelvény hátoldalára, írt címben a rendeltetési helyet kiírta. Postautalványt, melyen csupán a rendeltetési ország van megjelölve, feladni nem lehet. Az utalvány szelvényére közleményt írni nem szabad.

[2] Hadifogoly (francia és német nyelven)

Egy postautalvánnyal egyelőre csak legfeljebb 200 franc, vagy ennek egyenértéke utalványozható.

b) internáltaknak postautalványok küldhetők Szerbiába, Nagy-Britanniába és Oroszországba, mégpedig az a) alatt jelzett módon.

A mozgósítás első napjaiban, de a későbbi időben is, a marosvásárhelyi magyar kir. államvasutak hivatalnoki kara és személyzete megfeszített munkával szolgálta az országot és a háborús viszonyok parancsolta új és nagy kötelességeket a legteljesebb buzgósággal teljesítette.

A helyi állomás személyzete a következő tagokból állott:

Algái Ignác állomásfőnök,
Simonffy Géza állomásfőnök helyettes,
Muzsnay József raktárfőnök,
Pálffy József raktárnok,
Rigmányi Béni raktármunkás,
Balogh Károly.

A forgalom részéről: dr. Bárányi Ferenc fogalmazó, Patrovits József.

Kovács Mózes hivatalnok forgalmi szolgálattevők. Zoltán Gyula, Papp Ferenc hivatalnokok, a személyzet oktatását és vezetését végezték.

Mint statisztikai történeti adatot említjük fel, hogy az állomás naponta átlag 3 katonai vonatot indított, február végéig tehát Marosvásárhelyről kiindult 670 katonai vonat. Ezenkívül a polgári személy és teherforgalmat 1200 vonat bonyolította le. Az utasok száma 40%-kal szaporodott, időközben azonban néhány napig egyes helyeken beállott forgalmi akadályok a rendes vonatok járását késleltette. A katonai áruk szállítását új beállítású vonatok bonyolították le.

A MÁV személyzete a társadalmi segélyakcióban havi 470 korona adománnyal vett részt.

A Vöröskereszt működése

Az a hatalmas és nehéz küzdelem, mely árnyékát már az általános mozgósítás elrendelésével előrevetette: nehéz kötelességeket rótt a Vöröskereszt Egyletre, annak minden választmányára, minden fiókjára. E nehéz kötelességek hívó szavát szinte a legelsők között fogta fel a Maros-Torda vármegyei és Marosvásárhely városi választmány.

Az általános mozgósítás első mozgalmas napjai még el sem teltek, midőn a helyi választmány 1914. évi augusztus hó 5-én a városi székház közgyűlési termében választmányi ülést tartott báró Bálintitt József elnök és Sényi Lászlóné[3] Toldalagi Anna grófnő elnöklésével, dr. Bernády György udvari tanácsos, főispán, Hofbauer Aurél polgármester jelenléte mellett, melyen az elnökségnek bemutatott, s annak felszólítására készített indítványt, az indítványtevő; dr. Schmidt Béla állami kórházi intézeti orvos terjesztette be. Az indítvány szerint: a választmány elhatározza egy 50–100 ágyas kisegítő kórház felállítását, mely célra, mint legalkalmasabb középület a községi közigazgatási tanfolyam épülete szolgálna helyiségül. A kórházi üzem biztosítására szükséges megfelelő számú önkéntes vöröskeresztes ápolónőről gondoskodni s a kérdés pénzügyi részének megoldásánál, berendezés stb. a választmány vagyona, az üzem menetéhez pedig a hadügyi kincstártól várható ápolási költség megtérítés szolgálna fedezetül.

[3] Sényi László a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság titkára volt.

A választmány az indítványt elfogadta s a munka megkezdődött. Dr. Bernády György főispán, Hofbauer Aurél polgármester úr szíves közreműködésével Sándor János m. kir belügyminiszter úr Őnagyméltósága a tanfolyam épületét a kórház céljaira átengedte, mit a választmány szeptember 2-án, a felhasználható berendezési tárgyakkal és felszerelésekkel egyetemben át is vett.

A kórház berendezésének előkészítő munkájával párhuzamosan indult meg az önkéntes vöröskeresztes ápolónői tanfolyam is, melyben a felállítandó kórházban működő hölgyek nyertek elméleti és gyakorlati oktatást dr. Schmidt Bélától. A tanfolyamon résztvettek: Árvay Nagy Margit, Bernády Margit, Ballá Györgyné, Barcsai Tiborné, özv gróf Bissingen Ottóné, gr. Bissingen Nóra, gr. Bissingen Margit, gr. Bissingen Erzsébet, Deák Mariska, Dienes Ödönné, Farczády Jolán, Felszeghy Árpádné, Gerlich Emília, Gerő Irmuska, Gunther Tóni, Hatfaludy Istvánné. Hatfaludy Máriai Hertelendy Andorné, Hofbauer Aurélné, Kábdebó Erna, Schmidtné Kelemen Margit, Kovrig Jánosné, dr. Molnár Gáborné, dr. Schmidt Béláné, gróf Teleki Domokosné, Tokayné Deák Etelka, dr. Ugron Gáborné, Ugrón Vilma és Végh Margit úrnők. A tanfolyam augusztus 10-től szeptember 3-ig tartott, mikor is a sikeres, nyilvános vizsgálat után fent-nevezett hölgyeket a választmány számos érdeklődő jelenlétében szeptember 12-én önkéntes ápolónőkké avatta fel, az oklevelet és karszalagot átnyújtotta.

A tanfolyam épületét szeptember 2-án a választmány átvéve, a beszállásolt katonaság után alapos tisztogatás és takarítás után berendezte és szeptember 6-ikára teljesen üzemképessé tette. A kórházban az orvosi teendők ellátására dr. Schmidt Bélát nyerték meg, aki hazafias önzetlenséggel, díjtalanul teljesíti azokat; az ápolónők főnökasszonya: br. Horváth Gáborné úrnő, a gazdasági ügyek intézője: özv. gr. Bissingen Ottóné úrnő, a fehérnemű raktár kezelője: Szabó Istvánné úrnő és a kötszerek előkészítője Hettyey Jánosné úrnő lett, a Vöröskereszt központi igazgatósága pedig szeptember 16-án Katona Erzsébet hivatásos vöröskeresztes ápolónőt osztotta be a kórházba szolgálattételre.

A kórház 70 ágya teljesen felszerelve várta a sebesülteket s az első sebesült-csoport szeptember 7-én érkezett gondozás alá. A kórház első sebesültje Beldeán Mihály cs. és kir. 62. ezredbeli gyalogos volt.

A mindinkább fokozódó szükség a kórház fokozatos kibővítését tette nélkülözhetetlenné, úgy hogy jelenleg 144 ágy áll a Vöröskereszt rendelkezésére.

A kórház forgalmának áttekintésére felemlíthető, hogy 1914. szeptember 7-től 1915. január 31-ig bezárólag 580 sebesült katonát látott el, kik összesen 13.332 ápolási napot töltöttek a kórházban, vagyis egy sebesült átlag 23 napig volt kezelés alatt. A kórházat 1914. november 5-ikén Sándor János m. kir. belügyminiszter úr őnagyméltósága, november 3-án Szász Károly képviselőházi elnök, október 1-jén lovag Schwarzenfeldi Schreiter altábornagy, hadtestparancsnok, december 5-ikén Szenti Bálint Vöröskereszt egyleti központi megbízott urak hivatalosan meglátogatták s annak úgy berendezéséről, mint vezetéséről az elnökségnek a legnagyobb megelégedés hangján elismeréssel adóztak.

A helyi választmány a kórház fenntartásával működésének csak egy részét kötötte le, mert ezen kívül az érkező és átutazó sebesültek felfrissítéséről sem feledkezett el. Ezen fáradságos munka vezetését és irányítását dr. Roediger Jenőné és dr. Csiky Lászlóné úrnők végzik. A kórház ápolónői karának november havi együttes értekezletén egy nagyarányú karácsonyi mozgalom megindítását hozta javaslatba a kórház vezető orvosa, mely szerint a hadbavonultak családjai szegény gyermekeinek karácsony-ünnepet rendez és felruházza őket. E mozgalom intézését

özv. gr. Bissingen Ottóné úrnő végezte. Marosvásárhely társadalmának szinte kimeríthetetlen bőkezű jótékonyságával kb. 500 gyermeknek jutott meleg ruha, cipő és mindenféle kedvesség.

Ugyancsak a kórház ápolónői értekezletén (november hóban) határoztatott el a Vöröskereszt kórház javára rendezendő műsoros estély, melynek rendezését gróf Teleki Domokosné úrnő vállalta. A fényes sikerű estély a Kultúrpalota nagytermében január 2-án volt, melynek műsora a következő: 1, Nyitány, előadta Olivér zenekara. 2. Megnyitó, tartotta Hofbauer Aurél polgármester úr. 3. Énekszámok, előadta gr. Teleki Domokosné úrnő, zongorán kísérte H. Erkel Sarolta úrnő. 4. Hegedűszóló, játszotta Hajak Károly úr, zongorán kísérte H. Erkel Sarolta úrnő. 5. Karácsonyi legenda. Írta Antalffy Endre dr. Szereplői voltak: gróf Bissingen Margit, Hettyei Jánosné, Kabdebó Erna és Gróf Toldalagi Irma úrhölgyek, dr. Gussáth György és Henselmann Gyula urak. Az est nagyszerű sikeréhez méltó volt a tiszta jövedelem is, mely a Vöröskeresztnek jutott. (1510 K.)

A Vöröskereszt kórház ezen kívül a hozzájuttatott sok ezer darabra menő fehérnemű, párna, stb. ajándékból a lehető legtöbbet juttatott a helyi csapat és tartalék kórházaknak. Ezen kívül hósapkával, ér-, has- és térdmelegítővel nem egy menetszázadot látott el.

A kórházban ápolt sebesült katonák szórakoztatására és hazafias érzésük fokozására, október hó óta majdnem minden vasárnap szórakoztató délutánokat tart, melyen zene és éneken kívül előadások tartatnak. Karácsony ünnepén az otthonról elszakadt sebesült katonák részére bensőséges, meleg karácsonyfa ünnepélyt rendezett Sényi Lászlóné Toldalagi Anna grófnő, melyen minden egyes sebesült Auguszta csomagot kapott, több különböző kedves és hasznos ajándéktárggyal.

A kórház személyi ügyeire vonatkozóan felemlítendő, hogy br. Horváth Gáborné október hó végén a városról való eltávozásával a főnökasszonyi tisztet özv. gróf Bissingen Ottóné úrnő tölti be, a műtő néne munkakörét Bissingen Nóra grófnő végzi. Október elsején egy második ápolónői tanfolyam nyílt, melynek hallgatói november 13-án avattattak fel önkéntes vörös keresztes ápolónőkké. E tanfolyam résztvevői voltak: Hettyey Jánosné, Kovrig Irma, Rozsnyai Erzsébet, Schickl Iza, Szentkirályi Ilona, Tokay Etelka és gr. Toldalagi Irma úrnők.

A kórházi ügykezeléshez a nagyméltóságú honvédelmi Miniszter úr a Vöröskereszt központi igazgatósága útján Wilhelm Frigyes népfelkelő hadnagy urat rendelte ki, s a mellé kivezényelt 12 katona végzi a kórház őrségi és tisztasági munkáját.

A Vöröskereszt központi igazgatóságának előterjesztésére Ő cs. és kir. Fensége Ferenc Salvator főherceg gr. Teleki Domokos főrendiházi tag urat a helyi Vörös Kereszt megbízottjává nevezte ki kinek közreműködésével, a már üzemben levő kórház mintájára és szervezetére hasonlóan Szászrégenben, Görgényszentimrén, Maroshévizen stb. alakultak új gyámolító kórházak.

A fentiekben csak körvonalazva van az az óriási munka, melyet a helyi Vörös Kereszt választmánya és a kórház végzett. Jóleső érzéssel rögzítjük meg azt a tényt, hogy ha a küzdelmek, vészek terén, keleten-nyugaton, északon és délen oly sokan vannak a fegyver kiváló hősei – az itthon maradottak közül a glóriás fehér mező Vöröskereszt jelvénye alatt a szív-hősei is önzetlenül áldoztak a haza szent ügyeinek oltárán.

Sényi Lászlóné Toldalagi Anna grófnő a Vörös2ereszt választmányának egyik gyűlésén a következőleg méltatta e humánus és emberbaráti egyesület működését:

– Két tényező szerencsés együttműködése adta az elért eredményt.

Egyik: a kórház kezelő orvosának ritka szervező képességgel párosult kiváló szaktudása, a másik önkéntes ápolónői karomnak csodával határos odaadása. Hogy mit művelnek nemes szívű ápolónőim, annak elismerése ott ragyog sebesültjeink hálás tekintetében.

– És még egyet, tisztelt választmány. Mi itten katonákat ápolunk, tehát egy erősebb kötésű tömeget és mégis a fegyelmet nem a katonai szabályok rideg statáriuma tartja fenn, hanem az igézet, mely a jóságos ápolónők emberszeretetéből fakad. Ezen szellemben kívánta az elnökség kezdettől fogva irányítani a kórház működését. Kerülve a tömeg gondozás léleknélküli munkáját, minden egyes sebesült katonánkban a harctéri hőst ápoljuk, ki vérét és testi épségét áldozta fel hazánkért és békés otthonunkért!

A nők hazaszeretete

Írta: Dr. Papp Károly.

Marosvásárhely melegszívű polgármesterének kezdeményezésére a székely főváros kivette a maga részét a harctéren küzdő s a helyi kórházakban ápolás alatt álló sebesült és beteg katonák karácsonyi ünnepélyének rendezése körül is.

Hogy a harctéren küzdő hőseink is részesüljenek a karácsony örömeiben, a város törvényhatóságának bizottsági tagjai, a sebesült katonák karácsonyi ünnepélyének rendezése és sikere érdekében pedig a város hölgyközönségének színe-java buzgólkodott.

A beindított akció eredményeképp a város közönségének áldozatkészségéből a polgármester 3823 koronát küldhetett Auguszta+csomagokra az Auguszta Gyorssegélyalap budapesti irodájának címére. És 5883 korona 84 fillért, azon kívül nagymennyiségű természetbeni adományt oszthatott szét az egyes kórházakban felállított karácsonyfáknak gondos női kezek által készített, nemzetiszínű szalaggal átkötött ajándék+csomagocskák adományozásával.

Volna-e kedvesebb kötelesség, mint elbeszélni azt a sok apró történetet, melyeknek mindegyike arról szólna, hogy a gyűjtés és rendezés körül egyesek milyen lelkesen vették ki a maguk részét? Ám krónikaírók nem vagyunk, s e történetek megírását hivatottabb tollra bízván, mellőzve a gyűjtés körül érdemeket szerzett törvényhatósági bizottság tagjai hivatalos névsorának közlését, az alábbiakban közöljük a helyi kórházakban rendezett megható és lélekemelő karácsonyfa-ünnepélyek rendezőinek névsorát:

Aschenbrenner Józsefné, Apáthy Árpádné, Adi Árpádné, Adi Irénke, Algái Alice, Árkossy Jenőné, gróf Bissingen Ottóné, Bodó Sándorné, Broschek Jenőné, Becsey Nándorné, Bayer Fülöpné, Bari Zsigmondné, Barabás Domokosné, Bustya Lajosné, Benkő Lászlóné, Chován Richardné, Czámpa Gusztávné, Csontos Olivérné, Dr. Csiky Lászlóné, Csiky Kálmánné, Csiky Lajosné, Csiszár Lajosné, Dicső Béláné, Dósa Lászlóné, Flesch Adolfné, Fürst Miklósné, Fekete Andorné, Felszeghy Árpádné, Ferencz Mihály Zsigmondné. Govrig Gerőné, Hofbauer Aurélné, Hepke Arturné, Henszelmann Gyuláné, Halász Józsefné, Hirsch Gusztávné, Hajdú Gáborné, Imre Dénesné, Kornhoffer Lajosné, Krajcsovits Béláné, Keleti Péterné, Kornhoffer Erzsike, Konczwald Endréné, László Istvánné, Mészáros Antalné, Misz Olivérné, Máthé Józsefné, Nemes Gyuláné, Nagy Béláné, Nagy Endréné, dr. Nemes Mórné, dr. Nyerges Gáborné, Puskás Jánosné, Pálffy Gyuláné, Páll Károlyné, dr. Papp Károlyné, Pátrubány Miklósné, Patrovits Kálmánné, dr. Roediger Jenőné, Réthy Ernőné, Riemer Ilonka, Rimeg Ödönné, dr. Stein Lázárné, Szentmiklóssy Kálmánné, Szerényi Károlyné, Szabó Istvánné, dr. Szász Károly-

né, Tokay Lászlóné, Tóthfalussy Józsefné, Tolnay Ödönné, Török Kálmánná, Vass Pálné, Zaka Lászlóné.

A háború és a zsidóság

Írta: Dr. Löwy Ferenc

Nem tagadom, az első pillanatban fájó érzés hatott át, mikor a „Háborús album" szerkesztője a fenti címen cikket kért tőlem. De már a másik pillanatban eszembe jutott a múlt század egyik kiváló zsidó tudósa, ki egy fiatalembernek azt mondta: Témát akar, amiről írjon? Válasszon bármilyen címet és tegye hozzá „és a zsidóság", – akkor a világ végéig sem fogy ki a tárgyból. Pl. Shakespeare és a zsidóság, a népvándorlás és a zsidóság, a gazdasági élet és a zsidóság, a művészet és a zsidóság stb. stb. Ilyen téma: a háború és a zsidóság is. Tény az, hogy pl. ilyen címen: a háború és a katolikusok, vagy a reformátusok, nem kérnek és nem írnak cikket, de a háború és a zsidóság még mindig aktuális téma. Pedig a zsidók épp úgy részt vesznek a háborúban, mint a többi felekezetek: épp úgy sorozzák, épp úgy kiképzik, épp úgy beosztják, épp úgy előléptetik, kitüntetik, megsebesítik, elfogják, megölik, eltemetik őket; a nem harcoló része pedig épp úgy adakozik, vagy nem adakozik, menekül, vagy nem menekül, foglalkozik vagy tönkremegy, mint a nem zsidó. És ha az általános felfogás mégis jogosultnak tartja a kérdést, hogyan viselkedik a zsidóság a világháborúban, úgy ezt nem szabad az elfogultság rovására írni, hanem tárgyilagos vizsgálódás alapján kell reá válaszolni.

Mint az egy istenhitnek, úgy a világbéke eszméjének is a zsidóság volt az első hirdetője. Nem a XIX. és XX. század békekongresszusain vetődött fel először a világbéke eszméje, hanem már harmadfélezer év előtt hirdette Ézsajás próféta, hogy eljön majd az idő, amikor az emberek összetörik kardjaikat kaszákká és dárdáikat sarlókká; „nem emel nemzet nemzet ellen kardot, és nem tanulnak többé háborút." Ugyancsak a zsidóság volt az első, mely, mint nép először hagyott fel a háborúviseléssel. A 11. század első felében volt a zsidóság utolsó függetlenségi harca Hadrián császár idejében Bar-Kochba vezérlete alatt; azóta a zsidóság, mint egységes nép háborút nem viselt. Pedig megtehették volna épp úgy, mint számtalan náluknál kisebb nép, vagy néptörzs tette. A középkorban – egyes kivételektől eltekintve – mind a keresztény, mind a mohamedán országokban többé-kevésbé törvényen kívüli állapotban lévén, hadviselésben nem vettek, nem is vehettek részt. A múlt század óta a polgári jogokkal együtt a polgári kötelességek közt a katonai szolgálat a zsidókra is kiterjedt. Azóta a zsidóság ismét fegyvert forgat, de nem, mint zsidó, hanem mint annak az országnak fia, mely őt magáénak vallja. Zsidó katona tehát nincsen, hanem csak zsidó vallású katona van Európa minden hadseregében. Még ott is, ahol üldözik a zsidókat, ahol jogaikat elkobozzák, katonának besorozzák és használják őket.

A mostani világháború több szempontból érdekli különösen a zsidóságot. Először, hogy a háború egyik legfontosabb színtere ott van, ahol az egész világon a legtöbb zsidó lakik: Oroszlengyelországban, Galíciában és Bukovinában. Zsidó existentiák százezrei tipródnak ott el és lesznek ismét hitfeleik segítségére utalva, kiket a háború magukat is eléggé megviselt. Még inkább kiemelendő azon tény, hogy ebben a világháborúban egyesegyedül a zsidó harcol saját fajtája ellen, lévén mindegyik hadseregben nagyszámú zsidó katona, amire tekintettel lenni nem is szabad, de nem is lehet. Ez éppen a tragikum. Erről azonban senki sem szól és ez megint a jellemző. Hogy harcolnak, és hogy válnak be a zsidó vallású katonák, arról illetékesebb hatósá-

gok elég sűrűn nyilatkoznak; a sebesülési, halálozási és kitüntetési lajstromok bőven beszámolnak. A német hadseregben évtizedek óta egyetlen zsidó tartalékos hadnagyocska sem volt, most egy félév alatt ötszáznál több zsidó tiszt van és a vaskereszt már több ezer zsidó katona mellét díszíti.

Hogy miként viselkedik a polgári része a zsidóságnak a háborúban, arról különösen a Kárpátokban küzdő katonáink állítanak ki majd bizonyítványt, melyre a magyar zsidóság méltán büszke lehet. Megemlékeznek-e erről és nem felejtik el majd mindezt a háború után.

A zsidóság kétezer év óta egy világháború közepette van, és azóta mindig azt csinálja, amit a mostani világháborúban tesz: küzd, és bízva bízik.

Arz tábornok – Mestitz ezredes

Breszt-Litowszk hős ostromlói, elfoglalói: Arz Arthur tábornok, Mestitz János honvéd ezredes. A kiválóan nagyfontosságú orosz erődbe a kassai honvéd hadosztály vonult be elsőnek szeptember 1-én Arz Arthur tábornok dicsőséges vezérlete alatt. Ennek kebelébe tartozik a besztercebányai 16-ik honvéd gyalogezred, melynek parancsnoka (Mestitz János ezredes. E kiváló ezred, mely már oly számos jelét adta hősiességének, szép és nagy feladatot teljesített a vár bevételénél. Ugyanis az ezred közreműködésével és védelme alatt verték a Bugon – hihetetlen gyorsasággal – azt a hidat, melyen a hódító sereg egy tekintélyes része bevonult Breszt-Litowszkba.

Amint a híd elkészült, elsőnek a 16-osok keltek át rajta, s a várban is ez a honvéd ezred volt a legelső. Mestitz János ezredes mindenütt ott volt honvédeivel s ő rendelte el hogy a vár ormára kitűzzék a magyar nemzeti lobogót.

Arz és Hadffy tábornokok, a várba való bevonulás után nyomban melegen gratuláltak Mestitz ezredes és hős honvédei gyönyörű sikereihez.

A derék ezredes városunk szülötte; néhai Mestitz Mihály bútorgyáros fia. Breszt-Litowszk várára tehát marosvásárhelyi fiú tűzette ki az első magyar trikolort. Mestitz János, mint alezredes vonult a harctérre. Itt lett ezredessé, s állandóan tanúsított kiváló szolgálatai elismeréséül a következő kitüntetéseket kapta:

Signum laudis,
Katonai érdemkereszt a hadi-ékítménnyel,
A III. oszt. Vaskorona-rend I.
A Lipót-rend lovag-keresztje I.
A porosz vaskereszt II. osztálya.

Arz Arthur tábornokot, a hős hadvezért, az ifjúság emlékei fűzik városunkhoz. Egészen fiatal tiszt, – vadász-főhadnagy korában – hosszú ideig állomásozott itt.

Akkor egyszerű főhadnagy, ma diadalmas hadvezér!

Tempora mutantur...

Igen, igen! Az idők megváltoznak és megváltozunk mi is azokban. Elmúlik az ifjúság, az álmok, ábrándok ideje. A fekete fürtöket szürkére festi az idő és lassan elsárgulnak, elfakulnak az írások.

Két ilyen nyomtatványt, két báli meghívót őriz dr. Molnár Gábor, a Kultúrház tudós könyvtár-igazgatója.

Édes emlékeket elevenítenek föl azok a meghívók.

Az egyik bál 1884. február 26-án volt a Transsylvania akkori nagytermében. A bált a Jótékony nőegylet és a Clotild leányárvaház rendezték.

Ennek táncrendezői sorában az első név: Arz Arthur vadász-főhadnagy.

A táncrendezők nevei között ott találjuk Jakab Rudolf kir. kúriai bíró, Ballá Gyula nyug. min. tanácsos, dr. Molnár Gábor nyug. főszolgabíró, a Kultúrház könyvtárigazgatója és Dósa Endre Kolozsvár megyei alispán neveit, akik ma is élnek és ott találjuk néhai Bedőházy János, Máriaffi Dávid, Knöpfler Elek és Sándor Kálmán neveit.

A másik bált, melyen Arz Arthur megint táncrendező, 1885. február 17-én ugyancsak a Jótékony nőegylet rendezte a Transsylvaniában. Ott a táncrendezők között két új nevet találunk, az egyik Darkó Ákos nyug. városi tanácsos, a másik Sándor János belügyminiszter, aki akkor közigazgatási gyakornok volt Maros-Tordában.

Hát így változnak meg az idők.

Arz Arthur, ki akkor a marosvásárhelyi szépeket táncoltatta, hódította, és tőlük szerezte a cotillion ordókat, ma deresedő fejjel, de úgy látszik — erős szívvel, erős kézzel az orosz hadsereget táncoltatja, és mint nagynevű altábornagy a Vaskorona és a Pour la Merite rendjeleket vívja ki, midőn dicsőséggel vezeti mindig előre vitéz daliáit, a magyar honvédeket, legyőzve, megverve az ellenállani merő ellenséget.

Segélje is Isten csak tovább-tovább, diadalról diadalra a hős hadvezért, kedves régi ismerősünket, ki bizonyára olyan szép emlékkel gondol ifjúsága itt töltött napjaira, amilyen jól esik nekünk Őt e réven kissé magunkénak is tekinteni!

Majláth püspök a sebesültek között

A mozgósítás alatt négy héten át szakadatlanul, állandóan úton volt Erdély katolikus főpásztora, bejárván hatalmas egyházmegyéjének minden városát, hogy a nagyidők zivatarában lelki malaszt nyújtson híveinek s megvigasztalja és megáldja azokat, akik a csatatéren szerzett sebeikkel a különböző kórházakban várják gyógyulásukat.

Gróf Majláth Gusztáv r. kath. püspök v. b. t. t. november 22-én érkezett Marosvásárhelyre s a templom és gyóntatószékben töltött órákon kívül minden idejét a katonai kórházak látogatására és a katonák lelki vigasztalására szentelte.

A püspök a felső leányiskola, Ugron Gáborné vezetése alatt álló Szanatórium kórház és Vöröskereszt kórházban elhelyezett sebesülteket látogatta meg. Legtovább időzött, két óra hosszáig a f. leányiskolai kórházban, majd a Vöröskereszt kórházba ment, ahol Sényi Lászlóné elnöknő kalauzolása mellett behatóan megtekintette a kórház összes helyiségeit és ismert apostoli, nyájas modorával több sebesültet megszólított. A püspök közvetlen szívet indító szavaira bizalommal nyíltak meg a kitüntetett katonák ajkai és több kedves párbeszéd fejlődött ki a kiváló lelkipásztor és a sebesültek között. Silvestri Péter tiroli vadásszal anyanyelvén, olaszul társalgott a főpásztor.

Midőn az elnöknő felhívta figyelmét a kórház poétájára: Fazakas György huszár járőrvezetőre, a püspök nyomban érdeklődve kérdezte tőle: Hát, fiam, te költeményeket írsz? – mire Fazakas György huszár ügyesen összecsapva bokáit így felelt: Nem költeményeket írok én, kegyelmes uram, hanem csak verseket fogalmazok. A püspök jókedvűen veregette meg a verselő huszár vállát.

Különös megelégedéssel vette tudomásul a főpásztor, hogy az elnöknő intézkedésére a kórházban minden vasárnapon úgy r. katolikus szentmise, mint ref. istentisztelet van és kiváló elismeréssel nyilatkozott a kórház egész berendezéséről, különösen a vármegyei és városi közönség áldozatkészségéről tanúskodó fehérnemű raktárról.

Este a plébánia templomban mély hatású szentbeszédben szólt a püspök a nagy számmal összesereglett hívekhez.

Másnap ismét kórházakat látogatott a püspök, azon kívül több mint kétszáz katonát maga gyóntatott, s azok közül a meg nem bérmáltaknak feladta a bérmálás szentségét is.

A kir. ügyészség és a cenzúra

Balról jobbra: Oroszlány Gábor hírlapíró, dr. Udarhelyi Dezső vezető királyi ügyész, dr. Szádeczky Lajos királyi ügyész

Írta: Szádeczky Lajos

A hon határain dúl a harc, a gigászi küzdelem. Rettentő csaták, elképzelhetetlen szörnyű mérkőzések. Ismét megmozdult a távoli kelet, hogy hatalmas embertömegeivel feldúlja hazánk békés városait, virágzó falvait. Mint hajdan a török, a tatár, rontott reánk az orosz, szemet vetve az alföldi szép nagy rónaságra.

Hős katonáink, mindmegannyi félisten küzdenek s verik az oroszt, míg az elszánt küzdelem meghozza a végleges diadalt.

Az egész ország, mint egy nagy katonatábor, a hadsereg szolgálatában áll.

Kit, ahová a sors állított, ott igyekszik kivenni részét a nagy küzdelemből.

A kir. ügyészség e történelmi napokban csökkent létszámmal fokozottabb tevékenységet fejt ki. A kivételes állapotokkal járó rendkívüli intézkedések egész halmaza irányítja felelősségteljes működését. A hadsereg érdekeinek megvédése, a belső béke biztosítása e nehéz napokban súlyos, felelősségteljes feladatot ró reá.

A gyorsított bűnvádi eljárás szabályai szerint azonnal nyomoztat és nyomoz, ha államellenes, zavart keltő, vagy a katonaság érdekeit sértő, azt megtámadó bűnt tapasztal. A kivételes rendelkezések teljes szigorával jár el a bűnösökkel szemben. A megtorló lépések gyorsak és szigorúak, hogy elrettentsék a szándékosan vétőket, vagy a hitványságból ledéren könnyelműeket.

A kir. ügyészség tevékenysége nem merül ki azzal, hogy a bűnt napfényre hozza és vádol. Minden rendelkezésére álló eszközzel arra törekszik, hogy a belső béke fokozottabb mértékben meglegyen, a harcoló hősök itthon maradottai a törvény oltalmát minden támadással szemben elnyerjék. A kibővült hatáskörének egyik, a nagyközönség előtt szembeötlő feladata a sajtó fokozottabb ellenőrzése: a cenzúra.

Nehéz, kényes feladat. Mióta a haza veszélyben van, a pártviszályok elültek, megszűnt a személy-harc. A hazafias sajtó lángoló lelkesedéssel buzdít és felderít, vigasztal és lelkesít. És most a kir. ügyészségnek ezt a derék munkát kell korlátoznia, megcenzúráznia. Az újságíró nemes ismeret- és hírszomját akadályozni, az olvasó közönség érdeklődő tudásvágyát kielégítetlenül hagyni… Sír a szerkesztő lelke, ha szenzációs jó hírrel, a merész és diadalmas előretörésekről be nem számolhat, de megremeg az ügyész kezében is a vörös ceruza, midőn az oly hírt törölnie kell, mit világgá szeretne ujjongva kürtölni.

Mert az ellenség kiterjedt, busásan fizetett kémrendszere mellett minden kis hír idő előtti dobra verése, főleg sajtó útján közlése ezrek életébe kerülhet, vesztett csaták egész láncolatának lehet az okozója.

Az újságolvasó közönség, az újságok szerkesztői nehéz szívvel ugyan, bár olykor ki-kitörő elkeseredéssel, mindjobban beletörődnek a hadsereg, a nemzet érdeke kívánta hazafias hallgatásba. Az eleinte kishitű közönség most már kezdi belátni, hogy a sajtó ellenőrzése szükséges.

A szűkszavú, de valóságot tartalmazó hivatalos tudósításokból, a külföldi államférfiak dodonai jóslataiból, név és idő megjelölése nélküli csataképekből álló cenzúrázott újságot megszokta a közönség épp úgy, mint fehér helyett a barna kenyeret.

A cenzúra azonban távol sem olyan rideg, mint aminőnek látszik. A lapok rendes kiadásai nem is esnek előzetes cenzúra alá, csupán a terjesztéssel egyidejűleg bemutatandók. Ha azonban a lap olyat hozna, ami káros a hadviselésre, az ügyészség a lapot azonnal elkoboztathatja. Ezért a kiadóvállalat rendesen addig nem terjeszti a hírlapot, míg az ügyészségtől átnézés után megnyugtatást nem kap, vagy megvárja, hogy tesz-e kifogást telefonon valamely hír megjelenése ellen a kir. ügyész. Kifogás esetében a cikket vagy hírt kidobja s így, kölcsönös előzékenységgel, egymás munkáját könnyítik: a sajtó és a cenzor.

A sajtótermékek egyéb fajai, valamint a hírlapok rendkívüli kiadásai már előleges cenzúra alá esnek. A cenzúrát végző ügyész minden sorát figyelmesen átnézi és lapoknál a bemutatástól számított 3 óra, más sajtótermékeknél egy hét múlva szabad a terjesztést megkezdeni; a terjesztésre azonban az engedély írásban korábban is megadható.

A kir. ügyészség, ha kénytelen is a köz érdekében a kormányrendeletek által tiltott hírek terjesztését meggátolni, igyekszik e felelősségteljes, kényes feladatát úgy teljesíteni, hogy a közönség, a sajtó a szükséges mértéknél jobban ne szenvedjen. A terjesztésre az engedélyt átnézés után mindig azonnal megadja.

A katonai érdekek szempontjából még külön katonai szakértő is működik, ki a hadviselés érdekeit érintő cikkeket szintén vizsgálja és szükség esetén megfelelő lépések megtételére az ügyészségnél előterjesztést tesz. A katonai szakértő előterjesztése figyelembe veendő.

A magyar sajtó hazafias munkájának cenzúrája, a viszonyok szülte kényszerűség, oly boszszantóvá, mint a francia cenzúra, soha sem válhat. A „Cri de Paris" szerint a cenzor oly sokat törölt egy híres tábornok érdemeit méltató cikkből, hogy csak ennyi maradt: „X tábornok igazi hős! … Két hét óta sem az arcát, sem a kezét nem mosta meg."

A nehezebb napokon, úgy reméljük, már túl vagyunk. Hős katonáink feltarlózhatatlanul nyomulnak előre: diadalról diadalra. És ha a nagy, döntő győzelem meghozza a béke olajágát, a kir. ügyészség örömmel fogja letenni a híreket törlő vörös ceruzát.

Sebesültek a marosvásárhelyi kórházakban

Szeptember első napjaiban már akcióképesek voltak a marosvásárhelyi kórházak. A cs. és kir. csapatkórházon, valamint a honvéd csapatkórházon kívül a sebesültek befogadására a marosvásárhelyi felsőbb leányiskolában, a róm. kath. főgimnáziumban. a felső kereskedelmi iskolában berendezett tartalékkórházak, valamint a m. kir. állami és Vöröskereszt kórházak váltak alkalmassá. A Vörös Kereszt kórházak működését már más helyen és előző sorainkban érintettük. Itt ezúttal arra kell kitérnünk, hogy a többi kórházakban hány sebesült ápoltatott és minő eredménnyel?

A m. kir. állami kórházban, hová a legsúlyosabb sebesültek utaltattak, dr. Hints Elek, ig. helyettes főorvos, a kiváló operatőr, dr. Malom Dezső főorvos, dr. Schmidt Béla, valamint dr. Bella Mária végezték az emberfeletti, áldásos és eredményeiben a legmeglepőbb életadó munkát.

1915. február 10-ig 340 súlyos sebesült ápoltatott marosvásárhelyi m. kir. állami kórházban. Ezeken rövid idő leforgása alatt 207 műtét végeztetett a lehető legjobb eredménnyel, bárha a sebesültek hihetetlenül összeroncsolt testrészekkel kerültek operáció alá. Az állami kórházban az első sebesült Fodor Gyula 62. gy. ezredbeli 27 éves, szászrégeni születésű, súlyosan sebesült katona volt, kinek egy srapnel-lövés balkarját teljesen összeroncsolta. Érkezett és felvétetett 1914. szeptember 4-ikén. A sebesültek száma ezután fokozatosan nőtt, a halálozások száma itt elenyészően csekély, alig 2-3% volt bárha a legsúlyosabb betegek itt gyógykezeltettek.

A felsőbb leányiskolában berendezett kórház megbízott orvosai voltak dr. Glück Soma és dr. Pruzsinszky Zoltán, később dr. Péterffy István és dr. Szilágyi János. A betegek napi létszáma 300 ember.

A főgimnázium kórházban az orvosi teendőket dr. Szilágyi Sándor látja el. A sebesült katonák napi létszáma 250–300 ember.

A kereskedelmi iskolában berendezett kórházban dr. Turnowszky Mór és dr. Deák Sándor működnek. Itten a sebesültek száma 310–350 beteg között váltakozott.

A honvéd csapatkórháznál működő katonai orvosok: dr. Szöllősy Attila főtörzsorvos és dr. Szathmári Zoltán főorvos. Ápoltatott naponta 120–140 beteg katona.

A cs. és kir. csapatkórháznál működő orvosok: dr. Borbáth Jenő, dr. Kabdebó Kálmán (a gyöngélkedő osztályon) és dr. Sbarcea Szilárd ezredorvos. Napi létszám 90–100 ember.

Marosvásárhelyen 1914. év szeptember 4-ke óta 1915. február végéig ápoltatott összesen 7728 sebesült, elhalt 76 ember.

A sebesülteken kívül természetesen nagyszámú gyöngélkedő és átutazó sebesült is érkezett Marosvásárhelyre, sőt a város megfigyelő (járvány) állomásán (orvos dr. Perl Félix) naponta mintegy 30–35 ember tartatott orvosi felügyelet alatt.

A kórházakat meglátogatta Sándor János m. kir. belügyminiszter, Szász Károly képviselőházi alelnök, Majláth Gusztáv erdélyi püspök, Bernády György dr. főispán, Nyegován Viktor hadtestparancsnok, kik a tapasztaltak felett a legteljesebb megelégedésüket nyilvánították.

A kórházak gazdasági vezetői Baer százados és Pollák főhadnagy. Az élelmezést, teljes megelégedésre 18 éve Molnár Sándor marosvásárhelyi vállalkozó látja el.

*

Amidőn a kórházak működéséről megemlékszünk, mint sötét zivatarok után a megtisztult kéklő eget, oly tiszta és szent áhítattal fogadtuk a marosvásárhelyi úrhölgyek nemes és önfeláldozó munkáját. A felsőbb leányiskolában elhelyezett sebesültek dr. Kornhoffer Lajosné, Szerényi Károlyné úrhölgyek állandó ás soha, egy pillanatra sem lankadó buzgalommal karolják fel a hazafias ügyet és egész lelkükkel átérezték azt a nagy hivatást, amellyel a nemzetnek minden magyar asszony tartozik. Az állami kórházban dr. Hints Elekné és dr. Szász Károlyné úrhölgyek voltak azok, akik az első perctől kezdve az utolsó pillanatig lelkük egész melegével csüngtek a sebesült katonák életén és ott virrasztottak a beteg harcosok ágya mellett is, hogy a nemzetnek szenvedő fiai enyhülést és vigaszt találjanak.

Két nemes szívű hölgy: dr. Roediger Jenőné és dr. Csiky Lászlóné vállalkoztak arra, hogy az érkező sebesülteket fogadják. Volt nap, a mikor 5–600 sebesült érkezett, és amíg a katonai parancsnokság létszámba vehette őket – addig két csillogó, aranylelkű asszony vette pártfogásba sebesült harcosainkat, ők látták el élelemmel – az első segítséggel és így harcosaink hálával gondolnak vissza a székely főváros háborús napjaira, mely oly sok szeretetet váltott ki.

A huszár

Ragyogó szép napon, ragyogó szép ünnepély volt a huszárlaktanya nagy udvarán...

Búcsúzkodtak a kemény legények, mert el kell menni a huszárnak a futó ellenséget üldözőbe, venni, átkozott fejekre villámokat szórni... Kaszálni, aratni harcok mezején és mély vágású betűket vésni a végeszakadatlan győzelmek mérföldjelzőire...

Elővágtat egy lovas század a tágas udvar közepére... Nem ördögök ezek. Az ördög alattomos, gyáva, az igazság fényében megsemmisül...

Ezek rettenthetetlen honvédhuszárok a hősök mentéjében, az igazság fegyverzetében.

Br. Blomberg Gyula főhadnagy századparancsnok legelöl. Br. Bánffy János hadapród, Sándor János és Béla, Máriaffi[4] honvédhadapródok, utánuk kemény székely legények. Itt mindenki testvér. Miniszter fia és a konvenciós béres együtt.

Oldalt félkörben a tisztikar: Dienes, Ruttkay századosok és Hertelendi főhadnaggyal élőkön.

Most a fiuk elé lép Ébner Lajos alezredes, parancsnok, Ujlaky tartalékos honvéd lelkész kíséretében és beszédet mond. Nem tudja az ember, hogy az atya szeretetét, a katona szigorát, a szív jóságát, vagy a harctéren kitüntetett vezér bölcsességét csodálja jobban az alezredes gyönyörű szavaiban.

[4] Máriaffi Albert (Nagyernye, 1895. december 2. – Budapest, 1955. február 7.)

Beszédét így fejezte be: Fiaim! Most imára fog szólani a kürt. És ti mindnyájan mondjatok velünk csendes fohászt, hogy az Úr vigye teljesedésbe rajtatok mindazt, ami e küzdő nemzet forró vágyaiban él: a teljes győzelmet. Ő legyen eskütök ereje, karjaitok acélozója, elkövetkezendő küzdelmeitek jutalmazója. Akkor ide hozzánk a ti dicsőségtek híre, s a hazára áldáshozó diadal fog szállani... A katonazenekar az imához előírt melódiába kezdett.

Az áhítatos dallam szárnyain nemcsak feszes tartású kemény legények fohásza repült a magasságos egek felé. A kaszárnya tágas udvarán a bajtársak kordonja mögött sok szülő, testvér, feleség, jegyes könnyezett...

A Sándor, br. Bánffy, Máriaffi, gr. Lázár, gr. Toldalagi, gr. Bissingen, Inczédy-Joksmann, Ugron, Hatfaludy, br. Blomberg, Mikó családok fényes csoportját körül ívelte falusi emberek, anyókák, leányok meghatott serege. Ugyanazon aggódó reménység. Egyazon büszke könny, egyazon imádság... A zene szól... A szívek dobognak.

Ébner alezredes felkérésére még Újlaky honvéd pap mondott rövid beszédet és áldást.

Azután szétrebbentek a lovasok... Szikrázott a patkó... Vastag porfelhőt kavarva maguk után, elvágtattak a 9-es huszárok. Virágosan, zeneszóval, dalolással... Keményen, dacosan, amint ez már magyar huszárhoz illik.

A fotón: Vásárhelyi Béla, Toldalagi László gróf, Csuta Viktor, Csiky György, Haller Ferenc gróf, Szemző elemér kapitány, Éder Rezső alezredes, Csontos Elek (ülő alak), Hertelendy főhadnagy, Ifj. Bánffy János báró, Sándor János, Máriaffi Lajos, Dániel Ferenc, Degenfeld Imre, Wachsmann Károly, ismeretlen.

Dr. Ugron Gáborné kórháza

Békeidőben József kir. herceg tüdőbeteg szanatórium és gondozó intézet, melyet Ugron Gáborné Szalay Lili bárónő alapított és vezetett. Ma, már e kórház is a sebesült katonák hazafias ügyét szolgálja 8 ággyal, egy orvossal és 9 ápolónővel. Az intézet 1914. év szeptember 20-án adatott át katonai célokra és azóta az odahelyezett sebesült katonák állandó orvosi gyógykezelésben és gondos ápolásban részesülnek. A háború első félévében 27 sebesült és gyógyult katona hagyta el az intézetet friss erőben.

A kórház orvosa dr. Szilágyi János, főápolónője pedig özv. Höbling Adolfné Szigyártó Anna.

E kórházintézménynél a következő úrhölgyek teljesítettek önfeláldozó szolgálatot:

Minden délelőtt Ugrón Gáborné, Höbling Adolfné, Koller Ödönné. Minden délután felváltva: Szigyártó Gáborné, Kornhoffer Lajosné, Bürger Albertné, Sélleyné Csiky Ilona, Magasházi Olga és Magasházi Anna.

A helyiséget Bissingen Ottóné grófné ingyenesen engedte át.

Az élelmezést közadakozásból látták el. Mindennap reggelit ingyenesen Rechnitzer Adolf kávéház tulajdonos adományozott. Vacsorát felváltva mindennap a következő úrhölgyek küldöttek: Bürger Albertné, Fogolyán Bogdánné, Szilágyi Lajosné, Dudutz Ferenczné, Csiky Emilné, Kornhoffer Lajosné, lécfalvi Bodor Pálné és Koller Ödönné.

A kórház egyébként a József kir. herceg egészségügyi egylet helyi tagjainak áldozatkészségéből tartatik fenn havi 1–20 korona hozzájárulással, mely havonként 500 koronát tesz ki. Ezen kívül a társadalomból rendkívül sok természetbeni adomány érkezik: így élelmiszer, cigaretta, lapok, folyóiratok és könyvek.

A zene a háborúban

Írta: Metz Albert

A zene, mint mindig, úgy most, a világháború alatt is, kiveszi a maga részét a jótékonyság gyakorlásában. Sokan voltak, különösen kezdetben, sőt még ma is vannak egyesek, akik sehogy sem tudják rászánni magukat arra, hogy nyilvános hangversenyen megjelenjenek; de ezek is reá jönnek lassanként arra, hogy az annyira kívánatos normális életnek egyik fontos tényezőjét: a komoly művészi zenét kár volna a békekötésig sutba dobni.

Az idei saisonban részben vagy egészben, az összes hangversenyek a jótékonyság jegyében folytak le. Ideszámíthatjuk a Közművelődési Egylet matinéit is, melynek műsorát mindig élénkítette 1–2 zenei szám.

Az első ilyen matiné 1914. november 15-én volt, amelyen László Árpád zongorázott, Simor Jenő pedig hegedült Zsizsmann Rezső zongorakísérete mellett. A matiné 205 kor. 27 fillért jövedelmezett.

Öt nappal később, november 20-án a Marosvásárhelyi Vonósnégyes (Simor, Metz, Hajak, Tonházi) rendezett estélyt Retezár Katicza dalénekesnő közreműködése mellett. Ez az estély 300 korona tiszta hasznot jelentett a jótékony célra. A vonósnégyes másnap (november 21-én) Szászrégenben játszott a Vöröskereszt javára. A tiszta jövedelem itt 250 koronát tett ki.

December 6-án újra matiné volt, amelyen özv. Kabdebó Ferencné zongorázott és Hajak Károly hegedült Zsizsmann Rezső zongora kísérete mellett. Ez a matiné 170 koronát jövedelmezett.

Különös eseményszámba ment Schmidthauer Lajos december 19-én tartott hangversenye. Az orgonaversenyek hívei ez alkalommal zsúfolásig megtöltötték a Kultúrpalota nagytermét. A hangverseny 984 kor. 40 fillér tiszta bevételt eredményezett.

Nagyon érdekes estélye volt a Vöröskeresztnek január másodikán, mely alkalommal Antalffy Endre „Karácsonyi legenda" című gyönyörű költeménye is színre került. Ugyanekkor gróf Teleky Domokosné énekelt és Hajak Károly hegedült; mindkettőjüket H. Erkel Sarolta kísérte zongorán. Ez az estély 1500 korona tiszta bevételt jelentett.

A következő, január 31-én tartott matinén Tonházi Ferenc gordonkázott. Zongorán kísérte Zsizsmann Rezső. Ez a matiné 113 kor. 20 fillért jövedelmezett.

A Kolozsvári Zenetársaság meghívására, Tonházi átrándult Kolozsvárra, hogy az ottani Vöröskereszt javára február 7-én játsszék. A fényesen sikerült estély jövedelmét nem ismerjük.

Hajak Károly február 8-án újra a közönség elé lépett. A program érdekességét nagyban emelte gróf Teleky Domokosné és H. Erkel Sarolta szíves közreműködése. Hajak a tiszta bevételből 100 koronát juttatott a Vöröskeresztnek.

Mindent összevéve, a zenei élet a háború alatt nem kevesebb, mint 3396 korona 91 fillért jövedelmezett a különféle hadjótékony célokra.

A Közművelődési ház gondnokának: Páncél Imrének ide vonatkozó kimutatása a következő: 1914. december hó 19-én Schmidthauer Lajos orgona hangversenyei melynek tiszta jövedelme 984 kor. 40 fillér.

1915. január 2-án gróf Teleky Domokosné rendezésében, műkedvelő estély, melynek tiszta jövedelme 1500 kor. a Vöröskereszt Egylet pénztárába fizettetett be.

A marosvásárhelyi Közművelődési Egyesület a hadba vonultak családjai javára a következő matinékat rendezte:

1914. november 1-én, tiszta jövedelme 261, 64 K.

1914. november 15-én 205, 27 K.

1914. december 6-án 170 K.

1915. január 31-én 113, 20 K.

Összesen: 750, 11 K.

Ezeken felül marad még a Hajak Károly magán hangversenye, melynek tiszta jövedelméből a koncertet rendező tanár 100 koronát juttatott a hadba vonultak segélyalapjának.

Lőrinczi Mihály MÁV főmérnök 1915. február 6-án. „A vasút" című uránia darabját olvasta fel, vetített képek kíséretében az ifjúság részére s ezen előadásból, mely 20 filléres belépő díj mellett tartatott meg, 62 kor. 40 fillér jutott a fent hivatolt hadi segélyalapra.

Tíz karácsonyfa

Hofbauer Aurél polgármester kezdeményezte és tíz helyen lobogott a szeretet mécse. A katonák karácsonyfáját melegszívű úriasszonyok állták körül — de a város minden polgára és polgárasszonya lerótta ajándékát a vitéz és a harctéren megsebesült katonák iránt. Egy pillanatra elfelejtettük az öldöklő háború borzalmait és arra gondoltunk, hogy hit nélkül nincs Dicsőség, nincs Erő és nincs Élet...

A társadalom szeretete tíz karácsonyfát állított fel a katonák részére. Ötezerötszáz korona gyűlt be erre a város közönségétől és nagymennyiségű élelmiszer, cigaretta, szivar, bor, likőr és gyümölcs adományok. A városházán három nagy szoba tele volt élelmiszerrel, melyből úgy az északi, mint a déli harctéren küzdő vitézeinknek bőven kijutott, sőt a Marosvásárhelyen felállított tíz karácsonyfa részére is rengeteg adomány érkezett.

A katonák karácsonyfájánál a következő úrhölgyek foglalatoskodtak:

A cs. és kir. csapatkórháznál: dr. Posoni Gáborné, dr. Kornhoffer Lajosné, Tokainé Deák Etelka és Posoni Rózsika.

A közös lábadozóknál (Református kollégiumban): Dósa Lászlóné, Csiky Lajosné, dr. Borbáth Jenőné, László Istvánné, Czámpa Gusztávné, Fekete Andorné, dr. Nyerges Gáborné, dr. Nemes Mórné, Chevassus Ferenczné, Halász Illésné, Bari Zsigmondné, Vári Lászlóné.

A m. kir. csapatkórházban: Bissingen grófné, Felszeghy Istvánné, Szabó Istvánné, Szentmiklóssyné, Keleti Péterné.

Állami kórházban: dr. Hints Elekné, dr. Ilyés Lőrinczné, Nagy Béláné, Nagy Gézáné, dr. Szász Károlyné, Tóthfalusi Józsefné.

Honvéd lábadozóknál: Flesch Adolfné, dr. Stein Lazárné, Milhofer Pálné, Oláh Jánosné, Nagy Endréné, Bayer Fülöpné, Kiss Jenőné, Schwartz Antalné, Kopacz Lukácsné, Vass Pálné, Réthy Ernőné, Adi Árpádné, Riemer Ilonka.

Népfelkelő lábadozóknál: Fürst Miklósné, Zaka Lászlóné, dr. Máthé Jánosné, Barabás Domokosné, Bustya Lajosné, Algai Ignáczné, Algai Alice, Veress Béláné, Schweitzer Adolfné, Schweitzer Ilonka, Mészáros Antalné, Hirsch Vilmosné, Csiszér Albertné, Benkő Lászlóné, Tolnayné.

Városi felsőbb kereskedelmi iskolában elhelyezett katonáknál: dr. Apáthy Árpádné, Aschenbrenner Józsefné, Dicső Béláné, Háner Viktorné, Kovács Elekné, Nemes Gyuláné, Patrovics Kálmánné, Patrubány Istvánné.

Városi felsőbb leányiskolában elhelyezett katonáknál: Hofbauer Aurélné, Árkossy Jenőné, Bodó Sándorné, Becsey Nándorné, Broschek Rezsőné, Csiky Kálmánné, dr. Csiky Lászlóné, dr. Papp Károlyné, dr. Roediger Jenőné, Szerényi Károlyné, Csontos Olivérné.

Róm. kath. főgimnáziumban elhelyezett katonáknál: Misz Olivérné, Kovrig Jánosné, Hepkéné, Hajdú Gáborné, Imreh Dénesné, Krajcsovicsné, Páll Károlyné, Pálffy Gyuláné, Puskásné, Rimeg Ödönné. Ugron Gáborné báró Szalay Lili karácsonyfája a tüdőbeteg szanatórium intézetben, melyet a bárónő adományozott a sebesült katonáknak.

Marosvásárhelyen nyugszanak

Reggel fölkelek és az íróasztalomon a gyászjelentés ezzel a két szóval: hősi halál. A kezembe veszem az újságot és ott van megint ez a két szó: hősi halál.

És a finom arcú, elegáns gyerek és a komoly, küzdő életű fiú és a jókedvű barát és a kemény katona – mind előttünk hullottak el és mindet ez a két szó kíséri el: hősi halál...

És magános éjszakákon, amikor már cigarettázni sem tud az ember, csak hanyatt fekve ágyában, mindenféle bolond dologra gondol, életére, szerelmére és más fanyar ízű dolgokra, eszébe jut, hogy ugyan hány embert hantoltak el ezzel a két szóval, és hogy ugyan érzik-e heroikus zengését, nagyszerűségét azok, akik kimondják?

Ugyan érzik-e, hogy mit jelent az: meghalni, most, belerepülni világok sorsába, hullák gomolygó tömegén, csapatok torlaszán átgázolni, nekimenni az ágyúnak, menni rohamra, felszállani a levegőbe, ellenséges szuronyok közé fúródni és aztán elhullani, meghalni, többé senkinek lenni a halom erdőben, széttárt karral és átlőtt szívvel feküdni a harcmezőn, vagy idehaza a temetőben.

Az apa, aki jelenti, hogy a fia hősi halált halt, a feleség, – a testvér, a szerető, a barát – érzie, hogy véres zivatar ragadta el a halottat, hogy keze a történelem keze, karja a történelem karja volt?

Hősi halált halt, – mondják és ugyan érzik-e, hogy – ezzel a szegény halottal valami rendkívüli nagy dolog történt, hogy nem a hivatalnok, az ügyvéd, a művész, a boltos, az iparos, a földmíves halt meg, hanem az ember, aki beleszólt a világtörténelembe.

Itt közlöm azoknak a hősi halottaknak névsorát, akik a marosvásárhelyi temetőben nyugszanak már; van köztük közlegény, altiszt, tartalékos, népfölkelő, idevaló születésű és idegen. Nyugodjanak békében drága hőseink!

*

Tordai József, Horodetzki Ferencz, Demián Géza, Kis János, Vilmányi János, Ilyes Sámuel, Marosán Ilyés, Moldasch Márton, Velikán János, Pap János, Izsák Ödön, Krisztyián Simon, Szigeti József, Donga Domokos, Varga András, Domahidi József, György Márton, Mundra Sándor, Szemerstyán Sándor, Moldován Jakab, Puj Demeter, Cerkvenitz Johann, Weinglasz Anton, Lakatos Albert, Székely Ferenc, Arkelean Demeter, Járosi Ferenc, Stancs Miklós, Ilyés Dániel, Dénes Mihály, Kauntz Mihály, Bagy Teodor, Simó Gáspár, Rusz Demeter, Jung János, Jakó István, Faur Tódor, Elekes Mihály, Lukács Hermann, Dobai Dezső, Csimpotyán Tódor, Pap Lőrinc, Grekovszky Ferenc, Kozmán János, Sályi Vazul, Kajtár Illés, Bitai Ferenc, Kindlich János, Nagy András, Kosajka Jakab, Nemes András, Nagy Ádám, Zsilka Mihály, Nagy Lajos, Rácz József, Görbe János, Moldován György, Rabic Vince, Ursika András, Tirnován Vaszi, Vrba József, Berán Péter, Gráma Mihály, László János, Czinlosán Péter, Tamás Ádám, Nemes Viktor, Hersán János, Holler Alajos, Ábrahám Zsigmond, Valeán János, Bodó János, Boros Mózes, Görbe József, Szálka János, Berekméri János, Jakab József, Podár Pál, Vass Sándor, Kozák János, Kricz Filáton, Keresztély József, Lag Béla, dr. Kozma Imre.

Sényiné Toldalagi Anna grófnő.

In hoc signo vinces – hangzott az égi szózat, s ragyogva tűnt fel a kereszt a római császár előtt. És a kereszt diadalra is jutatta az Imperátor fegyvereit.

Most megismétlődik a világtörténelem örökké emlékezetes jelenete. A mi nagy háborúnkban is feltűnt egy biztató jel, mely győzelmünket van hivatva megalapozni. Ez a jel is a kereszt jele. És ez a jel: a Vörös Kereszt.

Bámulatos, amit e magasztos jel bajnokai és bajnoknői produkálnak. Hazánkban és (egész monarchiánkban ők a sebesültek és hadbavonultak védangyalai, akik meleg szeretettel, anyai gyöngédséggel, önmegtagadó áldozatkészséggel, dicséretes önzetlenséggel és mindig élénk munkakedvvel szárítják a könnyeket, enyhítik a sebek sajgását és gyógyítják a háború testi és lelki betegeit.

Itt Marosvásárhelyen is fennen ragyog ez a jel. A Vörös2ereszt áldásos munkája itt is csodákat művei. És igazán, elfogulatlanul szólva, itt minálunk még bámulatosabb működéssel és

meglepőbb eredménnyel kötelezi hálára az egész országot, az egész monarchiát, mint bárhol máshelyen. Mikor a rettenetes háború kitört, szorongó érzéssel gondoltunk arra, hogy minő nagy feladat vár a Vöröskereszt egylet fiókjára. Most pedig, az európai háború hetedik hónapjában csodálkozással és hódolattal hajtjuk meg ez előtt az egyesület előtt az elismerés zászlaját.

Az imponálóan nagy munkából az egylet minden tagja kivette ugyan a részét, de főképp rászolgált az elismerésre a vezetőség, mindenek fölött pedig az a nagyasszony: Sényi Lászlóné Toldalagi Anna grófnő, aki az egylet élén áll, s aki lelke, éltető eleme a csodákat művelő akciónak.

Az első pillanattól kezdve bámulatos energiával, csodás buzgalommal irányította, intézte az egyesület nehéz munkáját. Mint a jótékonyság földre szállott nemtője buzdított, fáradozott, dolgozott. A napnak minden percét, testi és szellemi energiájának minden atomját a magasztos feladatnak szentelte. In hoc signo vinces!

I. sor: Bodó Sándorné, Csontos Olivérné, Sényi Lászlóné, Toldalagi Anna grófnő, Hirschmann Adolfné, Hatfaludy Istvánné, Szabó Istvánné, gróf Lázár Berta. II. sor: Nagy Béláné, Joksmann Ödönné, dr. Szász Károlyné, dr. Takács Manóné, Bürger Albertné Szánthó Gáborné. III. sor: Flesh Adolfné, Szász Béláné, Misz Olivérné, Kiss Jánosné, Hatfaludy Mária, Schönstein Gyuláné, Szenmiklóssy Kálmánné, Dósa Sándorné és Breckner Vilmosné.

Rövidítések jegyzéke

á.	ágyú
alezds.	alezredes
altbgy.	altábornagy
alti.	altiszt
AOK	Armeeoberkommando
beo.	beosztott (tiszt)
br.	báró
cs. és kir.	császári és királyi
D	dél
dd.	dandár
de., del.	délelőtt
dg.	dragonyos
du., dut.	délután
É	észak
elg.	ellenség
ezd.	ezred
ezds.	ezredes
eü.	egészségügyi
fhdgy.	főhadnagy
gh., GH	gazdasági hivatal
gpu.	géppuskás
gr.	gróf
gt.	gazdasági tiszt
gy.	gyalog(os), gyalogság(i)
h.	helyettes
hdgy.	hadnagy
hdp.	hadapród
hds.	hadsereg
hdscs.	hadseregcsoport
hdt.	hadtest
HL	Hadtörténeti Levéltár
HM	Honvédelmi Minisztérium
ho.	hadosztály
hu.	huszár
hv.	honvéd
K	kelet
kir.	király(i)
LA	Ludovika Akadémia
legs.	legénység(i)
lg.	löveg
lovas	lovas, lovasság(i)
löv.	lövész
Lw.	Landwehr
m.	magyar
m. kir.	magyar királyi
mű.	műszaki
n.	német
nf.	népfelkelő
Ny	nyugat
o.	osztály
ol.	alasz
or.	orosz.
oszt.	osztag
ot.	osztrák
ot-m.	osztrák-magyar
őrgy.	őrnagy
őrm.	őrmester
pcs.	parancs
pk.	parancsnok
pság	parncsnokság
pu.	puska
ref.	református
ro., rom.	román
szak.	szakasz
szd.	század
szds.	százados
szkv.	szkaszvezető
tád.	támad, támadás
t.	tartalék(os)
tbgy.	tábornagy
tbk.	tábornok
ti.	tiszti
tü.	tüzér, tüzérség(i)
ul.	ulánus
ut.	utász

ü.	üteg
vezds.	vezérezredes
vh.	világháború
vk.	vezérkar(i) (általában)
vkf.	vezérkari főnök
vőrgy.	vezérőrnagy
vkt.	vezérkari tiszt
zlj.	zászlóalj
zls.	zászlós

? bizonytalan adat

Forrás- és irodalomjegyzék

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Budapesti Hadtörténeti Levéltár (HL):
A m. kir. 11. honvéd lovashadosztály iratai. Hadműveleti csoport. Hadműveleti Naplók. II. 231.
A m. kir. 1. honvéd lovastüzérosztály iratai. II. 747.
A 24. honvéd lovasdandár iratai. Harci jelentések. Hadműveleti Naplók. II. 409.
A magyar királyi marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred iratai. II. 675.
Maros Megyei Országos Levéltár, Marosvásárhely város levéltára műszaki iratai (MmOL, MvLt)
Miskolc város Levéltára (ML)

EMLÉKEZÉSEK, SZEMTANÚ LEÍRÁSOK, IRODALMI ÁBRÁZOLÁSOK

Ehrilich Géza: Emlékirat. Napló 1-4. füzet. (A család tulajdonában.)
Ehrlich Géza: Naplórészek HL II. 675. 3696. doboz
Maczky Emil: Naplórészlet HL II. 675. 3696. doboz
Bánhegyesi Imre: 5. honvéd huszárezredbeli őrmester harctéri feljegyzései. I-III. HL TGY 1130 sz.
Bogdánffy Béla: Szemtanú leírás. A volt m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred harcai 1914. december 4., 5. és 6-án. HL II. 675. 3689. doboz
Bornemisza Sándor százados: A 11. honvéd lovashadosztály távolfelderítése az 1. lembergi csata előtt. 1927. június 27. HL II. 675. 3689. doboz
Berecz Sándor százados: Pánik leverése a 11. honvéd lovashadosztálynál, 1914. augusztus 27-én Zoltance mellett HL TGY 1058
Berend Miklós, dr.: *Harctéri napló*. Adatok az 5. honvéd huszárezred történetéből. Singer és Wolfner kiadása. Budapest, 1916
Flohr János altábornagy hagyatéka. VII. Personalia, 104. 26. doboz
Fömötör József: A 11. honvéd lovashadosztály helyzete 1917. szeptember – október közepén. HL TGY 1013,
Gábor Antal: Az egykori cs. és kir. 2. erdélyi huszárezred története 1742-1919. HL TGY 2638
Gerstlauer Kornél százados: Hauer lovas hadtest. 1915. október 17-18. Szemtanú leírás: Rajtaütés egy kozák századon. HL TGY 1804.
Hajer Richárd szds. szemtanú leírás: A lovasság helyes alkalmazása egy áttörés elhárítására. HL TGY 869.
Hegedüs Pál altábornagy önéletírása. HL TGY 594 sz.
Hegedüs Pál ny. áll. altábornagy Háborús feljegyzések 1914. VII. 20. – 1918. XI. 24-ig. HL TGY 596.
Julier Ferenc: Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben). *Hadtudomány* 1993. 1. sz. 85-100. p., 2. sz. 100-114. p., 3. sz. 100-118. (folytatásokban). Sajtó alá rendezte dr. Fogarassy László.
Kiszling Rudolf alezredes: Der Feldzug von Luck im Sommer 1916 (A Luck-i hadjárat 1916 nyarán.) HL TGY 206.
Kovács Ernő alezds. Egy harci járőr működése. HL TGY 2541.
Makay István huszárszázados. Szemtanú leírás. A m. kir. 24. honvéd lovasdandár önálló távolfelderítése és harcai 1914. VIII. 14-28-ig. HL TGY 963.

Matolcsy Károly: Az Olt-menti lovashadjárat. HL TGY 3191.
Náray Antal főhadnagy: Áttörés alkalmazása a lovasság által. HL TGY 2544/18
Schmitt Pál őrnagy: Szemtanú leírás. HL, I. világháború, HL TGY 1000.
Serly Károly főelőadó Szemtanú leírása. HL TGY 1823.
*** Studium über patruillenunternehmungen und unterhenmungen mit Jagdkommandos im Winter 1915–1916 im Stumpgebiet um Galusia. HL TGY 670.
*** *Százhetvenöt huszár.* Válogatás a magyar irodalom legjobb katonaelbeszéléseiből (1848-1945). Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1981
Szurmay Sándor: *A magyar katona a Kárpátokban*. N.R.G-COM Kiadványok. Budapest, 2005
Wagner János szds. Légi felderítés 1914. augusztus 29-én a 3. hadsereg vonalán. HL TGY 1085.

IRODALOM (VÁLOGATÁS)

Aggházy Kamil és Stefán Valér: *A világháború 1914-1918*. Budapest,1934.
Ajtay Endre-vitéz Péczely László (szerk.): *A magyar huszár.* A magyar lovaskatona ezer évének története. Reé László kiadása, Budapest, 1936.
*** *Akiről soha nem beszélnek.* Vitéz Czitó Sándor Dávid honvéd tábornok élete. Szent Gellért Egyházi Kiadó, 1996
*** *„Áll az idő és máll a tér".* Babits István levelei a keleti frontról és a hadifogságról. Akadémiai Könyvkiadó. Budapest 2005.
Audoin- Rouzeay, Stefpane – Becker, Annette: *1914–1918, az újraírt háború.* L'Harmattan. Budapest, 2006
*** A volt m. kir. kassai 5. honvéd huszárezred története. 1868-tól 1918-ig.
Balla Tibor: *A magyar királyi honvéd lovasság.* 1868–1914. Balassi kiadó, Bp. 2000.
Bánffyné Kalavszky Györgyi: *„Üzenet a frontról."* A Monarchia nagy háborúja levelezőlapok tükrében 1914–1918. (Der große Krieg der k.u.k. Monarchie in Post- und Ansichtskarten gespiegelt.) CD-ROM. Média '21 Kft., Multimédia Kiadó, Budapest, 1999.
Bencze László: *A Piave-front. Hadtörténelmi levéltári kiadványok.* Paktum Nyomdaipari Társaság. Budapest, 2003
Bene János – Szabó Péter: *A magyar királyi honvéd tisztikar.* 1938–1945. Nyiregyháza, 2003
Bereczky Andor: *Visszaemlékezés a régi jó huszáridőkre.* Haladás Nyomda Rt. Pécs, 1938
Berkó István (szerk.): *A magyar királyi honvédség története 1868–1918.* M.Kir. Hadtörténeti Levéltár. Budapest, 1928
Boldogtalan hadiidők, avagy ami a „Boldog békeidők" után következett 1914-1918. Petit Real könyvkiadó. Budapest, 2004
Boroviczény Aladár: *A király és kormányzója.* Európa Könyvkiadó. Budapest, 1993
Botka Ferenc: *Üzenetek Szibériából.* Hadifogság és irodalom 1914–1921. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1983.
Csáth Géza: *Emlékirataim a nagy évről.* Háborús visszaemlékezések és levelek. Lazi Könvkiadó. Szeged.
Czékus Zoltán: Az 1914-es évi világháború összefoglaló történelme. Bp. 1930
Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. 1848-1918. Gondolat. Bp., 1993
A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés (a páduai fegyverszünet). Személyes tapasztalatok és hiteles okmányok alapján ismerteti Nyékhegyi Ferenc ezredes. Magyar Mercurius Kiadó, Budapest 2002
Domokos László: *Kommandó a Kárpátokban.* A Madespach-történet. Masszi Kiadó, 2005.
Eördögh István: *Erdély román megszállása, 1916–1920.* Olasz és vatikáni levéltári források alapján. Szeged : LAZI, 2000.
Fabianics Béla: Hadműveleti felderítés az orosz harctéren 1914-ben. *Magyar Katonai Szemle*, 1933/10.
Fejes Sándor: A pápai magyar királyi honvéd huszárosztály története 1921-1939. Pápa, 2001
Galántai József: *Magyarország az első világháborúban 1914–1918.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1974.

Hajdú Tibor: *Tisztkar és középosztály. 1850-1914*. Ferenc József magyar tisztjei. História Könyvtár, Monográfiák. MTA Történettudományi Intézete Bp., 1999.
József főherceg tábornagy: *A világháború, amilyennek én láttam*. I-VII. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Budapest 1934.
Julier Ferenc: 1914 – 1918. A világháború magyar szemmel. Bp., 1933
Julier Ferenc: *Limanova*. Bp. 1937
Károlyi Mihály: *Egy egész világ ellen*. Gondolat, Budapest, 1965
Kriegsende 1918 : Ereignis, Wirkung, Nachwirkung / im Aufrag des Militärgeschichtlichen Forschungsamtes, hrsg. von Jörg Duppler und Gerhard P. Gross. München Oldenbourg, 1999.
*** *A Magyar Huszár*. A magyar lovaskatona ezer évének története. Bp. 1936
Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs. Szerk. Szijj Jolán, Ravasz István. [Kiad.] Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp. Petit Real, 2000. 851 p. ill.
Markovits Rodion: *Szibériai garnizon*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005
Marosi Ildikó: *Örökbe hagyott beszélgetés gróf Teleki Mihállyal.* Argumentum – Pallas-Akadémia. 2. kiadás, 2004
Molnár Dezső: *Limanova magyar győzelem*. Budapest, 1932
Molnár Ferenc: *Egy haditudósító emlékei*. 1914. november – 1915. november. Budapest, 1916. Franklin-Társulat kiadása.
A Nagy Háború másik arca. A lövészárok hétköznapjai. Akadémiai kiadó Bp., 2004
Novotny Tihamér*: Első világháborús katonaemlékek*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1987
Pilh Jenő: *A világháború története*. Bp., é.n. (1927)
Pollman Ferenc: *Balszerencse, semmi más?* Balassi. Bp., 2003
Roszner István: *Katonák, népek, események*. Vitéz báró Roszner István világháborús naplója. Budapest, é.n.
Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919-ben*. JATE Kiadó, Szeged 1987.
Rubint Dezső: *Az összeomlás*. Bp., 1922
Sachslehner, Johannes*: Összeomlás*. Az osztrák-magyar monarchia 1918. október 28-án. Atheneum. 2007
Schubert, Peter: *Piave 1918* : Österreich-Ungarns letzte Schlacht / Peter Schubert ; mit einem Vorwort von Walther Schaumann. - Klagenfurt [et al.] : Hermagoras/Mohorjeva, 2000.
Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918-1945. Kossuth Könyvkiadó, 1983
Splényi Géza, báró: *Az utolsó magyar huszárok*. Sárvár, 1996
Szabó László: Piave 1918. Kossuth Könuvkiadó. 1986
Szakály Sándor: *Honvédség és tisztikar 1919-1947*. Ister, Budapest 2002
Szakály Sándor: *A magyar katonai vezetés 1938–1945*. Ister, Budapest 2003
Szokoly Endre: … *és Gömbös Gyula a kapitány*. Gondolat. Budapest, 1960
A világháború 1914 – 1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. Szerkeszti és kiadja a m. kir. Hadilevéltár, 1-10. Budapest, 1937-1939. A Stádium rt.. nyomása

TANULMÁNYOK

Apáthy István: Erdély az összeomlás után. *Új Magyar Szemle,* 1921. XII. 2-3.
Fogarassy László: Kik vezették az 1919-es magyar örös Hadsereget? *Borsodi Szemle*. 1917. 1. sz. 70-78. p.
Kárpáthy Ákos nyá. tábornok: A m. kir. 11. honvéd lovashadosztály szereplése a világháborúban az 1914-es mozgósítástól 1918. X. 26-ig. HL TGY. 217. sz.
Báró Lütgendorf Kázmér: Gyergyó felszabadítása 1916 őszén. (A cs. és kir. XXI. Hadtest felmentő hadműveletei.) *HtK*. 217-269. p.
Péczely László ezredes: A 11. lovashadosztály harcai 1915 május 6 és 7-én. *Magyar Katonai Szemle*, 1938. 4. sz.

Pollmann Ferenc: A Bokréta utcától a Szamárszigetig. Paszterkó József első világhábrús levelei. A *Hadtörténeti Múzeum Értesítője.* 8. Budapest, 2005. 119-129 p.
Schwazer Jenő: Magyar huszárok a világháborúban. *Hadtörténeti Közlemények* 1922/1923 évf. 448-466 p., 1924/1925 évf. 90-100, 269-284 p.
Snitsák Béla gy. alezds.: Áthajózás a Piavén. HtK. 1919-1921
Somorjai Jenő: A 11. honvéd Lovashadosztály működése 1915. augusztus 25. – szeptember 9-ig. *HtK.* 1931. évf. XXXII. kötet. 230-243. p.
Somorjai Jenő: A cs. és kir. 1. lovashadosztált működése 1914. augusztus havában. *HtK.* 1932. évf. XXXIV. kötet. I-II. füzet. 83-102. p.
Süli Attila: 1901 M. fogatolt tábori sütőkemence. *Hadtörténeti Múzeum Értesítője.* 8. Budapest, 2005. 233-245 p.

FOLYÓIRATOK, ÚJSÁGOK

Hadtörténeti Közlemények=HtK.
Hadtudomány
Magyar Katonai Közlöny
Magyar Katonai Szemle
Rendeleti Közlöny
Szamosújvári Hírlap
Szamosújvári Napló
Székely Hírlap
Székely Napló

A fényképek forrása

A Budapesti Hadtörténeti Múzeum Fotóarchívuma. Válogatás a 94844 leltári számon lévő fotókból.

Flohr János altábornagy hagyatéka. HL Personalia, 104. 26. doboz.

Csepreghy András – Csepreghy Henrik: *Üdvözlet Marosvásárhelyről.* A hajdani Marosvásárhely régi képes levelezőlapon. Mentor Kiadó. Marosvásárhely, 2002. A kiadvány 175, 180, 190 sz. fotói.

Pokorny Hermann: *Emlékeim.* A láthatatlan hírszerző. Hadtörténelmi levéltári kiadványok. Petit Real, 2000. Fotómelléklet (digitális változat f19, f29, f74 sz. fotói). Forrás: http://mek.oszk.hu/02000/02095/

*** *Marosvásárhely és a háború. 1914.* Első könyv. *1915.* Második könyv. Szerkeszti: Oroszlány Gábor. A könyv kolofonja szerint: „A fényképfelvételek a Modern műteremben készültek, a fényképlemezeket a budapesti Herbst Sámuel céh állította elő. A kiadvány képeiből digitális átdolgozással válogattam.

*** A Nagy Háború másik arca. A lövészárok hétköznapjai. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2004.

Kasza Antal szamosújvári gyűjtő magángyűjteményéből.

A szerző gyűjteménye.

Ábrák és képek jegyzéke

I. fejezet (I-VI.oldal)

1. Ábra. A „régi sörház" épületeit felhasználó marosvásárhelyi huszárlaktanya kialakításának átnézeti terve.

1. A felső képen: Az 1883-ban felépített laktanya a Híd utcában, képeslapon.

2. Az alsó képen: A sátortábor épített barakkja.

3. kép. A marosvásárhelyi Korzó kávéház.

4. Alsó kép: A lóversenyről „tudósító" képeslap.

5. A huszárezred tisztikara 1905-ben

6. Séta az Erzsébet parkban (1905)

5. kép. Vásárhelyi huszárok 1903-ban készült felvételen

II. fejezet (VII-XII. oldal)

8-9. kép. Az 1900-as évek elején készült, szamosújvári képeslapokon a huszárlaktanya és a Korona-szálló és étterem ma is álló épületei

10-11. kép. A szamosújvári Piactér (Főtér) 1905 táján… és átépítve, 1940 szeptemberében

12-13. kép. Pihenő a szászvárosi állomáson (1912). A szamosújvári századok, útban a hadgyakorlatra. A századtrombitás és Karácsonyi szolgálatvezető őrmester között Fischer Gusztáv főhadnagy.

14. kép. A szegedi equitatión résztvevő tisztek: Álló sor: báró Kaas Ede, Gluzek Tibor, Girtler Aladár, Ehrlich Géza, Czeke Aladár, Kövesy Ferenc, Haberstumpf Jenő, Makay István. Ülő sor: Stefánovits Döme, báró Apor Péter, Zimmer Alajos, Tallián Andor, Pálffy Gábor, Rózsaffy Andor, Serly Károly.

15-16. Képek a Ludovika Akadémia 1911-béli évjáratának hadnagyavató ünnepségéről

17. kép. Ehrlich Géza hadnagy Benári nevű, kedvenc lován (1913)

III. fejezet (XIII-XXIII. oldal)

2. ábra. Az osztrák-magyar haderő felvonulása a keleti hadszíntérre. A 3. hadsereg „előtt" felderítő 11. honvéd lovashadosztály hadrendjébe sorolt 24. honvéd lovasdandár „visszatérése" Kamionkára augusztus 18-án (szaggatott vonal jelzi az ábrán).

3. ábra. A 24. honvéd lovasdandár felderítő előnyomulása a Stojanów és Luck közötti térségben augusztus 10. és 17. között.

4. ábra. Az augusztus 15-i, stojanóvi csata vázlatos térképe

5. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály menetelései és harcai 1914. augusztusban és szeptemberben.

6. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály menetelései és harcai 1914. augusztusban és szeptemberben.

7. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály menetelései és harcai 1914. augusztusban és szeptemberben.

8. ábra. A hadműveleti terület és a szemben álló csapategységek Limanówa térségében, 1914. december első hetében

9. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály, Hegedüs Pál ezredes és Tóthárady-Asbóth István százados (9. honvéd huszárezred) különítményeinek csatái Tymbark és Jurków környékén december első hetében.

10 ábra. A 4. hadsereg jobbszárnyának helyzete Limanówa alatt, december 9-én

18. kép. A helyőrségi fúvószenekar búcsúztatója a marosvásárhelyi állomáson.

19. kép. Indulás előtt a 4. század Szamosújvár főterén. Az 1-essel jelölt huszár Ehrlich Géza.

20. kép. A Jablonec-tető Limanówa fölött.

IV. fejezet (XXIV-XXIX. oldal)

11. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály menetelései és harcai 1915. május - júniusban.

12. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály menetelései és harcai 1915. június - júliusban.

13. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály menetelései és harcai 1915. augusztus - szeptemberben.

14. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály menetelései augusztus 29. és szeptember 9. között.

15. ábra. A 11. lovashadosztály augusztus 29. és szeptember 3. között.

16. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály védelmi állásai 1915. december 7-én

V-VI. fejezet (XXX-XXXIX. oldal)

17. ábra. A 24. honvéd lovasdandár csapategységeinek elosztása az I. védelmi körlet állásaiban vázlatosan.

18. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály állásai a galuziai védelmi szakaszon július 3-án

19. ábra. A 11. lovashadosztály ezredeinek védelmi szakaszai a galuziai arcvonalban, június elején

20. ábra. A galuziai védelmi szakasz áttörése a Bruszilov offenzíva alatt és a 24. dandár zömének fogságba esése

21. ábra. Az 1. lovas tüzérosztály Hőnig ütegének kimenekülése és harcai a galuziai áttörés alatt.

22. ábra. A dél-bukovinai védelmi szakaszon és Erdély határán kialakult helyzet, a román támadás után.

23. ábra. A luck-oknai áttörés után kialakult helyzet a front déli szakaszán.

24. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály hadrendje a végzetes galuziai áttörés után (július 8-án)

25. ábra. A 11. lovashadosztály huszárezredeinek szálláskörletei a Maros völgyén, Marosvásárhely és Régen között („hazatérés után", augusztusban)

26. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály védelmi szakasza a dél-bukovinai arcvonalban.

VII. fejezet (XL-LIV. oldal)

27. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály ezredeinek védőszakaszai a dél-bukovinai arcvonalban

28. ábra. A Botosul hegytömb körletében kialakított támadó állások júliusban

29. ábra. A 9. honvéd huszárezred arcvonalszakasza a Dél-Bukovinában, október 28-án

30. ábra. A nyári előnyomulás megindulásának vázlatos terve a 11. honvéd lovashadosztály arcvonalszakaszán

31. ábra. Előnyomulás a Jalovit és a Kis-Kelemen havason (július 3.)

21. kép. Iacobeni, a 9. honvéd huszárezred állomáshelye Dél-Bukovinában, védállásba érkezésekor

32. ábra. Egy nappal később a Jalovit és a Kis-Kelemen havason (július 4.)

33. ábra Előretörés a Stermnina magaslatról

34. ábra. A marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred támadási feladatának iránya a nyári előnyomulás befejező szakaszában

22. Felső kép: Puska alezredes (jobbról) a Stermnina állásponton, novemberben.

23. Alsó kép: Flohr János alezredes, csoportparancsnok és az orvosi stáb a Dobra-völgyben

24. kép. Flohr János alezredes (balról az első) csoportparancsnok és Takács-Tolvaj József (középen), a 9. huszárezred parancsnoka

25. kép. Gróf Tisza István ezredes (2. honvéd huszárezred parancsnok), Tóthváradi-Asbóth István alezredes (a 9. honvéd huszárezred korábbi parancsnoka, katonsai tanbácsadó) és a törzs tisztjei

26. kép. Rudnyánszky Lajos báró főhadnagy (az ülő sorban középen) és szakasza.

27. kép. Az alsó képen: vásárhelyi tartalékosok egy csoportja.

28. Fenti kép: A huszárezred tiszti kara a Prislopon. Az előtérben Takách-Tolvay József gróf, ezredparancsnok, ezredes, középen Maczky Emil százados, jobbról az első Naményi Koncz István százados.

29. Alsó kép: Pihenő század a Prislopon.

30. kép. Légi felvétel az arcvonal déli szakaszáról, Solca falu körletében

VIII. fejezet (LV-LXV. oldal)

35. ábra. A hadosztály új körlete 1918. február végén

36. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály hadrendjének tervezete 1918. január közepén

37. ábra. A 6. hadsereg védőszakasza a Piave arcvonalon június 14-én.

38. ábra. A dél-tiroli arcvonalon felállt két hadseregcsoport. A 9-es honvédhuszárok a 6. hadsereg tartalékát képező 11. honvéd huszárhadosztály hadrendjében kapott feladatot.

39. ábra. A 11. honvéd lovashadosztály körlete Vittorio térségében. A 9. huszárezred Godegán és a környékén szállásolt be.

40. ábra. A 9. honvéd huszárezred elhelyezése június 15-én.

41. ábra. A 9. és az 5. ezred állásai a Montellón, június 21-én

42. ábra. A Heinlein-dandár előnyomulása a Montellón.

43. ábra. Június 28-án készült vázlat a Montellóról kimentett huszárezredek előnyomulási útjairól.

44. ábra. A 9. honvéd huszárezred körlete június végén

45. ábra. A 11. lovashadosztály ezredei a Piave fronton október 25-én. A 9. honvéd huszárezred Farra di Soligo térségébe vonult vissza.

A Fányképalbum képei:

1. Az ezred tisztjeinek egy csoportja 1916 februárjában, a számozás sorrendjében: Makay Gyula, Kovács Albert, Hertelendy Andor, br. Kemény Pál, br. Kemény József, Maczky Emil, Ugron Zoltán, Solymosy Lajos, br. Rudnyánszky Béla, gr. Toldalaghy László, Schwarz Menyus, Kende József, Luby László, Scholz Ernő, Angi István, Rudnyánszky Gyula, Wachsmann Károly, Deák Gyula, Fogl József (17)

2. Maczky Emil, Rudnyánszky Gyula, Kovács H., Takács-Tolvay József és Bicske-Bomber, a tejgyár (94.844-32).

3. Az alsó képen: Dorna Vatra 1916. Maczky Emil, Rudnyánszky Gyula, Kovács H., Apor Péter (40)

4. A Pârâul Humorului-ban, 1917. április. A képen balról jobbra: Mikó, Ugron Zoltán, Rudnyánszky B., Naményi Koncz István, alatta: Papp Jenő, Szentiányi Ádám, Szabó Ferenc, Bánffy János, alatta: Ramonczay László, Haszlinger Ferenc, Furmann Imre. (146)

5. Barátkozás a „muszkával" [1917] (165)

6. gr. Takách-Tolvay József, Jóny László vezérőrnagy, Dobokay Béla százados, vezérkari főnök, Soket Károly (235)

7. Rudnyánszky Gyula, Makay Gyula, Máriaffy Gábor, Bánffy János, Takách-Tolay József (236)

8. Tábor az Aranyos-Beszterce völgyében. (251)

9. Tüzér konyha az Aranyos-Beszterce völgyében. (307)

10. Fogl József, Makay Gyula, Rudnyánszky Gyula, Maczky Emil, Toldalagi László (2)

11. Rudnyánszky Gyula és Haszlinger Ferenc (344)

12. Étkezde. Haszlinger Ferenc, Szászy, Rudnyánszky Gyula. (345)

13. Homa Gyula, Márton Sándor, Hajnyi Artur, Haszlinger Ferenc Barcsay Andor, Haller Ferenc, Toldalagi József, Rudnyánszky Gyula (353)

14. Dell'Adami Tibor tartalékos hadnagy, Reök István őrnagy, Bogdánffy Béla, Rudnyánszky Gyula, Veress Jenő, Maczky Emil (387)

15. Palesco Jenő, Rudnyánszky Gyula, Soket Károly (385)

16. A „Huszár-forrás" az Orata lejtőjén és az ezredparancsnokság. (171)

17. „Géppuskás" villa. Rudnyánszky Gyula és Maczky Emil. (175)

18. Dienes Ödön őrnagy, gr. Takách-Tolvay József ezredes, Naményi Koncz István alezredes. (319)

19. Parancsnoksági épületek és pihenő tisztek a Pârâul Humorului-ban. 1917 április.

20. Takách-Tolvay József grófi, ezredes, ezredparancsnok (342)

21. 1918. december 25. Kolozsvár főterén az „itthon maradt" 9-es huszárok. (405)

Névkereső

Aáron Béla, 355
Abonyi Andor, 219
Aczél Elemérné, 206
Ádám Dezső, 46, 59, 219, 381, 386
Adler, 297
Adorjáni Károly, 17
Aggházy Kamil, 323
Ágoston Józsefnek, 164
Ajtay, 130
Algái Ignác, 404
Andreánszki Jenő, 342
Andreánszky, 342, 352
Angi hadnagy, 258
Antalffy Endre, 406
Antos István, 62
Apor, 95, 120, 161, 265, 266, 269, 270, 271, 276, 289, 296, 308, 309, 311
Apor Ferenc, 161, 443
Apor Ferenc József, 265
Apor Péter, 76, 332, 340
Arz von Straussenburg, 348, 409
Auffenberg Moritz gyalogsági tábornok, 113, 120, 121, 123, 132, 134, 137

Babits István, 22
Bacsák Pál, 45, 46, 54, 57, 58, 204, 372
Bajcsy-Zsilinszky Endre, 27
Bak András honvéd tüzér százados, 41
Baka Béláné, 402
Balla Aladár, 26
Bálintitt József, 404
Balog őrmester, 352
Balogh András, 46
Balogh Károly, 404
Bánffi István, 304
Bánffy, 193, 202
Bánffy Endre, 364, 385
Bánffy Ernö, 62
Bánffy György, 62
Bánffy István, 340, 341, 343
Bánffy János, 193, 326, 414
Bánffy Miklós, 62
Bánffyné Kalavszky Györgyire, 17
Bánhegyesi Imre, 257, 260
Bányai Elemér, 43
Bárány Erzsikét, 379
Bárányi Ferenc fogalmazó, 404
Blomberg Gyula, 193
Bartha vezérkari százados, 82
Bartheldy István, 23
Barun József, 23
Bátsmegyey, 359
Bauer főhadnagy, 136
Bauer Lajos, 284
Bayer Fülöp, 91
Becze Gábor, 113, 128, 130, 137
Beer Sándor, 340
Békéssy, 204, 208, 212, 213, 214
Beldeán Mihály, 405
Béldi György, 62
Belloszhevits százados, 337
Bella Mária, 413
Bencz alezredes, 173
Bencze László, 339
Bendre Károly, 46, 193
Bene Jánossal, 20
Benke Mihály, 302
Benkő, 93, 119, 122, 127, 132
Benkő Béla, 329, 332, 333
Berecz Sándor, 114, 294
Bereczk Zoltán, 59, 219, 386
Berekméri, 17
Bernáth József, 281
Berend Miklós, 102, 154, 162
Berend Miklós főtörzsorvos, 171, 19, , 203
Berg Hermann, 219
Bernády György, 404
Bernády György, 90
Bethlen Béla, 119, 120, 170, 175, 177, 187, 189, 193, 377
Bethlen István, 44, 61, 62
Bezerédj Tibor, 24

Biró István, 295
Bíró József honvéd főállatorvos, 41, 60, 390
Bissingen Ottó, 47
Bissingen Ottóné, 47, 405, 406, 416
Bissingen-Nippenburg Nándor, 135, 142, 143, 145, 149, 165, 173
Blomberg főhadnagy, 266, 267, 293, 294, 309, 352
Bodgánffy Béla, 46, 58, 93, 126, 148, 151, 155, 156, 201, 308, 311, 326, 332, 333, 336, 340, 378
Bodnár András huszár, 199
Bodó Lörincz, 350
Bőhm-Ermolli, 286, 287
Bornemisza Sándor, 101, 111, 179
Borbáth Jenő, 413
Boroevic von Bojana, Svetozar báró, 118, 166, 327, 330, 338, 340
Bánffy János
Blomberg Gyula, 414
Bródi György huszár, 118
Brokes, 194, 195
Brokés, 189, 194
Brudermann, Rudolf Ritter von, 68, 104
Brunhuber László, 26, 45, 59, 61, 93, 97, 148, 149, 180, 218, 298, 299, 300, 301, 302, 364, 365, 374, 384, 385
Bruszilov, 286
Buda Attila, 22
Bürger Albert, 36
Bürger Dezső, 343
Burián Dezső, 26
Buzás Elek, 74

Cinta Viktor, 202
Clemenceau, 324
Conrad Franz von Hötzendorf, 67, 92, 327, 338
Csáki, 200
Császár Elemér, 120, 154, 162, 169, 173
Csécsi Nagy Imrével, 373
Csepreghyek, 18
Cserbacsev, 287, 313
Cseresnyés László, 74
Cserhalmy vezérhadbiztos, 39
Csiki Antal, 46
Csiki Gyurka, 190
Csáky, 97
Csiky Kálmán hadapród, 217
Csiky Lászlóné, 405, 418
Csont, 132
Csontos Elek, 206
Csorba Sándor m. kir. posta- és távírda-főnök, 402
Csutkay István, 340
Czakó Kálmán, 54, 59, 15, 354, 355, 359, 382
Czakó Lajos kolozsvári mérnök, 49
Czakó Peti, 190
Czakó-Diósgyeőry Kálmán, 54, 383
Czeke Aladár, 78, 172, 257, 258, 257, 258, 260, 274, 275
Czernin külügyminiszter, 324
Cziráky, 269, 271
Czitó, 147, 166, 171, 172, 173, 198, 199, 205, 206, 212, 213
Czitó Károly, 263, 264
Czitó tábornok, 171, 172, 173, 198, 212, 213
Czulik, 348, 349, 351, 352

Dálnoki Miklós Béla, 378
Dankl, 144, 347
Darnay, 359, 364, 385
Daubner ezredes, 181
Deák Lajos, 302
Deák Lóránt, 270
Deák Sándor, 413
Debreceni Ödön, 62, 143
Debreczenyi, 173
Dedinszky Tivadar, 331, 332
Degenfeld Béla, 45, 304
Dégenfeld Sándor, 18
Dell'Adami, 326
Deschán Benőhöz, 393
Deutsch Béla, 282
Dienes Ödön, 59, 372, 389

Dimitri tábornok, 144
Dobokay Béla, 173, 190, 326, 337, 338, 345, 347, 357
Dobokay tábornok, 346
Dobos Illés huszár, 64
Domsitz Mihály, 41, 59135, 137, 166, 390
Dormándy Géza, 85
Doromby József, 345, 346

Ébner Lajos alezredes, 414
Éder, 203, 212
Egán Imre, 205
Ehn Perencz, 336
Ehrlich Géza, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 29, 33, 43, 49, 51, 52, 59, 69, 93, 149, 156, 162, 355, 356, 358, 359, 360, 363, 364, 368
Engerlein József ezredes, 90
Enrico Caviglia altábornagy, 348
Eötvös Imre ezredes, 44
Epstein hadnagy, 341
Erkel Sarolta, 406, 417
Esterházy Tamás, 75

Fabini Lajos, 287
Fanka Ferencnél, 262
Fekete testvérek, 258
Ferenc József, 70
Festl hadosztály, 202
Filotás Ferenc, , 41, 42, 45, 58, 93, 96, 110, 127, 137, 140, 141, 144, 147, 148, 163, 375
Filyó Tibor, 17
Fink nevű asztalos, 64
Fischer Ferenc, 27
Fischer Gusztáv, 44, 59, 89, 386
Fitori, 170
Flohr János, 171205, 207, 212, 213, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 334
Floresskú Péter, 343
Fluck, 198, 199, 200, 217
Fogl József, 97, 110, 116, 119, 120, 126, 141, 143, 148, 149, 163, 169, 172, 173, 359
Fömötör, 294, 295
Franchet d'Esperay, 355
Fráter, 15
Fráter Béla, 50
Fráter Loránd, 50
Fráter Tamás, 44
Freissberger Gyula, 27
Frics szakaszvezető, 142
Friedreichné, 54
Friedrich István, 26
Furmann (Fuhrmann) Imre, 130, 298, 299, 302, 326, 332, 336, 340, 351

Gaál Dezső, 93, 110, 113, 380
Gábor Pista, 74
Gaudernak József altábornagy, 43
Géczy Kálmán, 40, 42, 45, 53, 58, 84, 371
Geiselhardt
Geiselhardt József, 60, 162, 175, 184, 208, 391
Geist Gyula hadnagy, 159
Geréb Tibor huszárszázados, 89
Gerendy Ákos, 65, 382
Gerliczy Felicia bárónővel, 90
Gherescu tábornok, 358
Ghichy Béla, 190, 219, 259, 274
Girtler Aladár, 76
Gluzek Tibor, 76, 79
Glück Soma, 413
Goiginger, 335
Gömbös Gyula, 26, 27, 394
Gömbös Gyulával
Görgey Viktor, 46, 58, 82, 46, 364, 374
Görgey Miklós, 95, 103, 113
Gottfried Barna, 18, 29
Guttman, 340, 351
Guttman Károly, 341, 344
Guttmann Károly, 308
Gyárfás, 120, 123, 131
Gyárfás Bencit a train parancsnokot., 216
Gyárfás Benedek, 304
Gyertyánffy Kálmán, 53
György Jenő, 44
Győry Géza, 190

Habermann, 317
Haberstumpf Jenő, 76
Hadfy, 181, 182, 194, 195
Hager Ottó, 361
Hajdu Gyula, 302
Hajdú Imre, 340
Hajnik Pál, 270
Hajnyi, 266, 267, 269, 270, 271
Hajnyi Artur, 266
Haller Béla, 18
Haller Ferencz, 190, 305, 308
Haller György, 44
Haszlinger Ferenc, 333, 340
Hauer Lipót lovassági tábornok, 60, 80, 217, 374
Havassy, 113
Hazai, 195
Hegedüs Pál, 23, 90, 95, 107, 153, 154, 155, 158, 162, 166, 171, 173, 189, 198, 199, 200, 202, 212, 214, 213, 219, 264, 265, 266, 268, 269, 274, 318, 323, 326, 328, 332, 333, 337, 341, 345, 346, 348, 353, 354
Heidebrech, 204
Heinlein, 332, 333, 334, 335, 337, 341, 351
Héjjas Iván, 27
Henter őrmester, 105
Herszényi László, 23
Herszényi parancsőrtisztjével, 143
Hertelendy Andor, 46, 59, 308, 389
Hets Győző, 60
Hettyey Jánosné, 405
Hinke, 277
Hisznyai Heinzelmann Eleonóra, 29, 118
Hofbauer Aurél polgármester, 40, 404, 405, 406
Homa Gyula, 342
Hőnig Vilmos, 114, 159, 161
Hoor Egon, 89, 190, 195
Horthy Miklós, 27
Horváth Gáborné, 406
Horváth Jenő, 77
Horváth őrmester, 199
Horzetzky altábornagy, 318
Hosszú Gyula, 56

Illésfalvi Péter, 17
Illyés, 298, 299

Jäger, 266, 267, 269
Jakab László, 340
Jakab másodőrmester, 59
Jakab Miklós, 60, 391
Jakabffy Tódor, 58, 71, 93, 95, 96, 108, 128, 130, 136, 186, 192, 197, 201, 376, 379
Jankó Károly, 36
Jankovich Besán Endre, 75
Jánky Lajos, 37, 53
Jaurès, Jean francia szocialista politikus 91
Jekelfalussy, 334
Jelinek Antal, 36
Jeney, 332
Jenő főherceg lovassági tábornok, 43
Johannes Sachslehner, 345, 348
Jóny László, 73, 74, 95, 108, 119, 126, 135, 289, 296, 299, 303, 318, 392
Jósika János báró, 90
József Ferdinánd Szalvátor főherceg, 140
József főherceg, 289, 291, 303, 312, 313, 315, 317, 318, 330, 336, 340
József kir. herceg, 176
Julier Ferenc, 19, 20, 21, 258

Kabai, 293, 298, 299
Kábdebó Kálmán, 413
Kákonyi, 135
Karácsony őrmester, 59
Kárász Ernő, 89
Karl Krausz, 328
Károly király, 338
Károlyi Mihály, 355
Kárpáthy Ákos, 326
Kazinczy Ferencről, 50
Kelner, 352
Kemény Sámuel, 16
Kendeffy Iréné, 47

Kendefi Adolf, 53
Kerenskij, 286, 312
Kerenszkij, 286
Keresztes Gyula, 40
Kertész Elemér, 365
Keszler, 121
Kircsen, 143
Kis Flóris, 62
Kiss Gábor, 16
Kiss M., 46
Klobucár Vilmos, 61
Knöpfler Vilmos, 37
Kokányi, 274
Koller Ödön őrnagy, 373
Koncz Ferenc 140, 277, 283, 284, 285, 286, 332, 350, 359, 283, 284, 286
Konkoly, 93, 136, 144, 148, 151, 154, 294
Konkoly-Thege Elek, 46
Konkoly-Thege Kálmán, 43, 44, 60, 93, 151, 177, 219, 368, 395
Koós ezredes, 74, 206, 207, 210, 212, 213
Kornis Samu, 62
Korniss hadnaggyal, 166
Kőrössy István cs. és kir. kamarás, 90
Kosak, 317
Kovachich János, 76
Kovács Albert, 44, 45, 59, 93, 130, 135, 144, 148, 151, 186, 187, 197, 204, 207, 212, 307, 308, 309, 388
Kovács András, 282
Kovács István, 43, 59, 110, 151, 387, 397
Kovács Mózes, 404
Kövér, 142
Kövesi Ferenc, 79
Kövess Herman, 70, 287, 317
Kozján Tivadar, 46
Kraft Károly, 36
Kratochvill, 357
Krauss, 289, 290, 297, 301
Krausz Károly, 328, 340
Kritek vezérezredes, 319
Kubassy, 15, 93, 94, 105, 109, 110, 113, 162, 359, 360, 380, 387, 391
Kubay alezredes, 329
Kun Béla, 366
Kutas Dániel tizedes, 180

Lajos (XI.) francia király, 174
László Árpád, 416
L'Auné Clarisse, 21
L'Auné Jenőné, 21
Lázár Miklós, 304
Lendvay Dezső, 53
Lázár Margit, 47
Lázár Vince, 47
Lengyel Anna, 50
Lengyel Ödönné Donovák Rebeka, 50
Lichtneckert András, 363
Lieb, 334, 335
Lipcsey Attilánál, 360
Lipthay Frigyesné, 47
Lipthay százados, 74
Lőrinczi Mihály MÁV főmérnök, 417
Löwy Ferenc, 91, 408
Luxardo, 346, 349

Maczkó János, 78
Maczky Emil, 17, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 60, 84, 93, 97, 131, 134, 149, 332, 341, 365, 389, 394
Maderspach János, 75, 143, 145, 148
Majláth Gusztáv, 410
Majthényi István, 59, 93, 118, 120, 148, 151, 153, 155, 163, 167, 175, 178, 180, 186, 187, 195, 201, 204, 205, 212, 219, 381
Majtényi Istvánné, 46
Makay Gyula, 45, 58, 258, 269, 375
Makay István, 59, 77, 93, 107, 160, 189, , 292, 298, 304, 367, 368, 387, 388
Makay Margit, 388
Makay őrnagy, 258
Makay Zsiga, 388
Malom Dezső főorvos, 413
Mara László, 193, 202
Marezzi Ferenc, 82
Máriaffy, 202
Máriaffy Albert, 304

Máriaffy Lajos, 304
Márialaky József, 53
Mariantsik Ármin, 53
Máriássy, 95, 97
Máriássy Lajos, 193
Markovits Manó, 45
Marosán Mihály, 46
Marosi Ildikó, 364
Martinuzzi Fráter György, 56
Márton Sándor, 93, 95, 127, 128, 142, 265, 308, 311, 328, 333
Mártonffy Márton, 43
Márványi Arthúr, 44
Mattyasovszky Eszter, 44
Matyéjka, 332
Mayerhofer, 299
Medreczky István, 75, 331
Mendel, a szolgálatvezető őrmester, 54
Mérey Árpád, 58, 376
Merhal Ernő ezredes, 44
Mestitz János ezredes, 409
Mészáros József, 26
Metz Albert, 416
Metzger, 327
Mezriczky Károly, 43, 46, 60, 277, 331, 341, 393
Mihalovics, 352
Miklós Béla tábornok, 378
Minich, 355
Mirkó Ágoston, 340
Móga László, 148, 149, 166, 201, 377
Molnár Ferenc, 154
Molnár Lajos, 302
Molnár Sándor marosvásárhelyi vállalkozó, 414
Morvai Béláné, 46
Morvay, 260, 275
Morvay Béla, 45, 58, 65, 284, 372, 373, 385
Moschek János, 44
Moşoiu Traian tábornok, 360
Moys Elemér százados, 77, 269, 270, 271, 273
Muzsnay József, 404
Nagy Ákos, 218, 219
Nagy Gyula, 84, 107, 108, 109, 114, 116, 138, 165, 373
Nagy Pál, 318, 319, 320
Nagy Sándor, 46, 59, 296, 309, 390
Naményi-Koncz István, 271, 277, 292, 295, 296, 297, 298, 300, 302, 332
Naményi Koncz István
Nealka János, 340
Novák Csaba Zoltán, 41
Nováky József, 329, 332, 359
Nyegruc Jakab, 55
Oláh István, 283, 286
Olajos Zsuzsa, 18
Olasz Ödön kapitány, 396
Ónodi Pál, 340
Opricsa György, 180
Orbán Elizt, 389
Ordódy Laci, 190
Oroszlány Gábor, 90, 103, 398
Ötvös Imre, 53, 371, 395
Paal Gusztáv, 398
Pacor József, 336
Pál (VI.) papa, 56
Pál Gábor, 295, 298, 299, 304
Pál-Antal Sándor, 16, 38
Palesco Jenő, 59, 61, 171, 274, 282, 295, 298, 299, 302, 315, 384
Pálffy, 334
Pálffy Gábor, 73
Pálffy József, 404
Panos főhadnagy, 212
Pantz Alajos, 54, 57, 58, 69, 93, 95, 97, 121, 137, 190, 191, 193, 373, 376
Panz Alajosné, 46
Pap Péter, 62
Papp Caiusz, 204
Papp család, 55
Papp-csoport, 265
Papp Ferenc, 404
Papp Károly, 407
Papp-Ragány Endre, 341, 342

Páska, 359
Pásztóhy, 359
Patrovits József, 404
Patrubány István, 134
Péchy Gábor, 74
Pelcz Rezső, 340, 352, 353
Percs Aladár, 360, 363
Perczel Armand, 45, 93, 105, 119, 120, 151, 153, 173, 202, 204, 205, 207, 208, 211, 213, 214, 260, , 355, 359377
Perczel László, 294
Péter Ferdinánd főherceg, 122
Péterffy István, 413
Petrassek Zsigmond hadnaggyal, 45
Petter Győző, 47
Pintér István hadnagy, 45
Pintér Jenő, 334
Platthy, 95, 163, 200
Pokorny Hermann, 54,383
Pollman Ferenc, 92
Pongrátz Gergelyt, 50
Pruzsinszky Zoltán, 413
Purgly Emil, 27
Puska József, 199, 294, 295
Puska Szepi, 211

Rác György, 116
Rácz Jenő, 74
Rápó Béla, 95
Rédiger Géza, 91
Regensberger főhadnagy, 217
Reismann, 172
Reök István, 326, 343
Reschfellner Antal alezredes, 144
Rettich, 173
Rettig ezredes, 158
Rhédey Clodina-Zsuzsanna, 50
Rhédey Júliával, 50
Riedl Antal, 23
Rigmányi Béni, 404
Ripka Kamilló, 47
Roediger Jenőné, 405
Rohoncy Lőrinc, 44
Rohr Ferenc lovassági tábornok, 84
Roszjárovits József, 340
Rózsa Sándor, 56
Rózsaffy Andor, 78, 80, 161
Rudnyánszky Béla, 150, 351, 300, 353
Rudnyánszky Béla Lajos, 18
Rudnyánszky Gyula, 305
Russay Gábor, 340
Ruttkay Béla, 60, 391

Salacz, 295, 296, 300
Sallay Gergely, 17
Samarjay Sándor, 78
Sándor Béla, 196, 202
Sándor Gerő, 200
Sándor János, 202, 217, 304
Sándor János és Béla, 414
Sándor János m. kir. belügyminiszter, 405
Sárdy Elemér, 135, 153, 200
Sárközy Pista, 383
Sbarcea Szilárd, 413
Schiffer Hermann, 284
Schiffer Hermannak, 283
Schifter, 283
Schmidt Béla, 404, 413
Schmidt Márton, 282
Schmidt Pál, 197, 200, 201
Schmidthauer Lajos, 417
Schmitt Pál, 95, 101, 158, 159
Schönburg herceggel, 347
Schreiber, 284
Schuller századszíjgyártó, 59
Schvarcz Viktor, 200
Schwarzenfeldi Schreiter lovag altábornagy, 405
Schwer tábornok, 159, 290, 291
Sebestyén, 142, 299
Sebestyén Fábián, 54
Semlyén Hugó, 43
Sényi Lászlóné, 404, 406, 420
Serly Károly, 77, 95, 100
Seydel, 289, 290
Seydl műszaki tiszt, 36
Sikes András, 308
Siklódy István, 308, 309

Silló Ábrahám, 59
Silvestri Péter tiroli vadásszal, 410
Simay Terka, 64
Simay Tódor, 64
Simonffy, 262
Simonffy Géza, 404
Simor Jenő, 416
Soket Károly, 282, 285, 326, 331
Somló, 200
Somogyi Viktor, 302
Spaits Sándor, 60, 391
Stáncs György, 309
Stanislaus von Puchalski, 277
Staub, 126
Stefán Valér, 323
Stefanescu Stefan tábornok, 358
Stefanovits Döme, 59, 79, 110, 113, 134, 379, 397
Stern, 295, 296, 298, 299
Stöger-Steiner, 188, 189
Stojanivich, 76
Streicher Lajos, 26, 113
Stuoka Tivadar, 53
Suba tizedes, 170

Szablás Kompa János, 340
Szabó Ferenc, 16
Szabó Gábor, 340
Szabó Márton honvéd mérnökkari százados, 41
Szabolcska Mihály, 50
Szádeczky Lajos, 411
Száhlender, 358, 367
Szakály Sándor, 21
Szalacsi Kovács Albert, 44
Szalay Zoltán, 140, 143, 144, 147, 151
Szalay Karolin, 23
Számes Károly, 340
Szánthó Gyula, , 4559, 387
Szántó, 138, 139, 140, 143, 144, 147, 151, 300
Szántó hadnagy, 61
Szappanos Pali, 54
Szász Miklós, 294
Szász Ödön, 304
Szathmári Zoltán főorvos, 413
Székely Ágoston, 284
Szél Sándor, 354
Szemző Elemér, , 93, 110, 190, 376, 385
Szendery, 200
Szenti Bálint, 405
Szentiványi, 332
Szentpéteri Ödön, 44
Szent-Iványi, 97
Szilágyi János, 413
Szilágyi Sándor, 413
Szilassy, 274
Szmrecsányi Adorján, , 95, 119334
Szombathy Jóska hadnagy, 397
Szöllősy Attila főtörzsorvos, 413
Szterényi Ödön, 336
Szundy Géza, 184

Takách-Tolvay József, 295, 303, 304, 305, 307, 308, 310, 365, 375, 368
Teleki Domokos, 94
Teleki Arctur, 62
Teleki Domokosné, 405, 406, 417
Tallián Andor, 72
Temesváry Gerő, 379
Teodorovics százados, 329
Teőrös József, , 6091, 93, 119, 127, 139, 140, 141, 143, 154, 155, 217, 395
Teplánszki szállító, 258
Thomka, 195
Thurn-Taxis Miksa kadet, 219
Thury Lajos főhadnagy, 46, 381
Thurya, Alois Czulik von ezredes, 348
Tirscher Miklós, 332, 351, 353
Tisza István, 62
Tógyer, 95, 96, 108, 133, 135, 136
Toldalagi Laci, 190
Tolnay Lajos, 186, 265, 267, 271, 272, 273, 368
Tombácz Károly, 74
Torday István, 26
Tóthvárady-Asbóth István, 15, 60, 93, 126, 127, 133, 141, 143, 148, 151, 158, 159,

160, 162, 170, 171, 175, 178, 180, 216, 218, 219, 220, 260, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 277, 368, 376, 377, 381, 392, 393
Tragor Károly, 77, 93, 107, 118, 120, 126, 128, 131, 132, 133, 134, 147, 148, 151, 202, 208
Tulipánné Fügedi Erika, 17
Turnowszky Mór, 413

Ugron Ádám, 18
Ugrón Gáborné Szalay Lili bárónő, 416
Újfalussy Gábor, 166, 198, 200, 201, 213, 214
Ujlaky tartalékos honvéd lelkész, 414

Vajda Gyula, 85
Valérián, 274
Vály János, 315, 351, 352, 353
Várady Dániel százados, 95, 146, 147
Vargyas Andor, 25
Vass Marika, 206
Vass Tamás, 101
Vattay tábornok, 388
Végh István, 190
Végh Miklós Bertalan, 305
Végh Nóni, 202
Veress Jenő, 60, 305, 351, 359
Viczián Elek, 307, 308, 311, 326, 329, 330, 336, 342, 350, 351, 353, 355
Vigh Károly, 38
Vincze Kálmán, 85
Virányi Ferenc, 60, 93, 98, 101, 110, 122, 133, 135, 143, 147, 148, 321, 323, 334, 343, 347, 392
Vitális őrmesterekkel, 142
Voith Dezső, 64
Vojth Lajosné, 283
Vörös Jenő, 308, 311
Vuchetich, 326, 329, 330
Vuchetich István, 326, 329, 330, 334
Vyx, 358

Wachsmann, 299
Werth Henrik, 85
Wertheimstein főhadnagy, 258
Wesselényi Béla, 45
Wesselényi Miklós, 62

Zech Colbert ezredes, 265
Zeller Jenő, 76
Zgórsky Zsigmond, 53
Ziegler csendőrőrnagy, 266, 267
Zimmer őrnagy, 101
Zlate, 142
Zoltán Gyula, 404

Zsizsmann Rezső, 416
Zsoldos István, 336
Zubovics, 140, 143, 147
Zuna Vencel, 340, 341, 344, 351, 353, 354, 355

Mellékletek

A 24. honvéd lovasdandár hadrendje – 1914. augusztus 13.

Dandárparancsnok: Jóny László ezredes
Parancsőrtisztek Herszényi és Weiner Emil hadnagyok

9. honvéd huszárezred parancsnoka Géczy Kálmán ezredes
Ezredsegédtiszt: Mezriczky Károly főhadnagy
Utászszakasz parancsnok Maczky Emil főhadnagy
Tüzérszakasz parancsnok Teőrös József főhadnagy

I. osztályparancsnok Virányi Ferenc alezredes
1. századparancsnok Filotás Ferenc százados, Kovács Albert főhadnagy, beo. tiszt Szántó Gyula főhadnagy
2. századparancsnok Perczel Ármánd százados, beo. tisztek Brunhuber László főhadnagy, Benkő Béla főhadnagy, Márton Sándor hadnagy
3. századparancsnok Tragor Károly százados, beo. tiszt Makay István főhadnagy

II. osztályparancsnok Pantz Alajos alezredes
4. századparancsnok Tóthvárady-Asbóth István százados, beo. tisztek Jakabffy Tódor százados, Konkoly-Thege Kálmán főhadnagy, Bogdánffy Béla főhadnagy, Ehrlich Géza főhadnagy
5. századparancsnok (Szemző Elemér százados), br. Majthényi István főhadnagy, beo. tisztek Czakó Kálmán főhadnagy, Sváby Sándor főhadnagy
6. századparancsnok Kubassy Sándor százados, beo. tisztek Berecz K. Zoltán főhadnagy, Stefánovits Döme főhadnagy, Gaál Dezső tartalékos hadnagy

5. honvéd huszárezred parancsnoka: Hegedüs Pál ezredes
1. ezredsegédtiszt Ghyczy Béla százados
2. ezredsegédtiszt Havassy Lajos főhadnagy
Ezred-élelmezőtiszt Szabó Kálmán főhadnagy, gazdászati tiszt
Ezred-orvosfőnök dr. Omaszta Sándor ezredorvos
Vonatparancsnok Cseley Andor tartalékos hadnagy

I. osztályparancsnok Hüttner József őrnagy
1. századparancsnok Körmendy-Ékes Károly szds., beo. tisztek: Görgey Miklós szds., Kelemen Zoltán, Takácsy Gyula fhdgy-ok, Cseley Márton hdgy., Platthy Mihály zls. Bujanovics Albert önkéntes
2. századparancsnok Szmrecsányi Adorján szds., beo. tisztek Báró Apor Ferenc. Rabong Frigyes, Steller László fhdgy-ok, Somló István tartalékos hdgy.
3. századparancsnok Várady Dániel szds., beo. tisztek Elekes Antal szds., Déry Zoltán főhadnagy, Kiszely Pál, Patay Samu tartalékos hdgy-ok.

II. osztályparancsnok Zimmer Alajos alezredes

4. századparancsnok Marsó László szds., beo. tisztek Fischer Gusztáv, Schmitt Pál, Péczely László fhdgy-ok, Szabó Iván hdgy.

5. századparancsnok Késmárky Béla szds., beo. tisztek Szabó Lajos szds., Szombathy József, Serly Károly fhdgy-ok, Kommer Gyula tartalékos hdgy.

6. századparancsnok Reök István szds., beo. tisztek Serédy Géza szds., Máriássy László főhadnagy, Tóth József hdgy., Kovács Ödön tartalékos zls.

4. géppuskaosztagparancsnok Szabó József szds, beo. tisztek Böszörményi Árpád főhadnagy, Komáromy László fhadgy.

Utászszakasz parancsnok Füzesséry Sándor főhadnagy

Távjelzőjárőr parancsnok Márton Ernő főhadnagy

A 11. honvéd lovashadosztály hadrendje 1914. november 26-án, Limanowa előtt

Nagy Gyula báró, altábornagy –a 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka
Szahlender Béla vkt. alezredes – a 11. hv. lovashadosztály vezérkari főnöke

Hegedüs Pál ezredes – a 22. honvéd lovasdandár parancsnoka
Czeke Aladár, százados – vezérkari tiszt
Flohr Pál alezredes – a 2. honvéd huszárezred parancsnoka
Bainter Ernő őrnagy – a 3. honvéd huszárezred parancsnoka

Bissingen Nándor gróf, tábornok - a 24. honvéd lovasdandár parancsnoka
Dobokay Béla százados – vezérkari tiszt
Filotás Ferenc százados – az 5. honvéd huszárezred parancsnoka
Tóthvárady-Asbóth István százados, a 9. honvéd huszárezred parancsnoka

Reschfellner Antal alezredes – 1. honvéd lovastüzérosztály parancsnoka
Olasz Ödön százados – gyalogosztály parancsnoka

A 11. honvéd lovashadosztály harci útja

Parancsnokai: br. Nagy Gyula altbgy (1913. márciustól), gr. Ferdinand von Bissingen und Nippenburg altbgy. (1914 decemberétől), Czitó Károly vőrgy. (1915 decemberétől), Jóny László vőrgy. (1916 decemberétől), Hegedüs Pál vőrgy. (1918. márciustól – november 24-ig)

1914. augusztus, 15 Stojanow, 24 Kamionka Strumilowa.

Szeptember (a 3. és 4. hds. közötti részben harcol folyamatosan visszahúzódva Jankowáig) 9 Kornie,10 Hrebenne magaslatok, 11 Potyilicztói magaslatok, 25 Lubla (3. ezred).
Október (18-ig hds. tartalék, utána az 1. hds., V. hdt-ben) 24 Baranow (24. dandár), 26–27 Tymienica, 30 Grocholice.
November (9-ig Krakkó északi előteréig hátrál) 26 – december 2 Dombra, 5–6 Trzetrzewina, 8–12 Limanowa, Lapanowa, 17. Zaklicin (a 3. hds. és a 4 hds. közötti összeköttetést biztosítja) 26. Horklowa, Wojtowa.

1915. január 1. Gladyszow (Czitó különítmény), Kwiaton.

Február 17. Gladiszow, Banica, 23 Gladiszow (24. dandár).

Március 27-31. Wysowa (5 és 9. hu. ezred a 8. gy. hadosztálynál).

Április végéig a Gribowtól Uscie Ruslieig terjedő területen több, kisebb ütközetben vesz részt, majd a 11. hds. kötelékében harcol tovább.

Május 7. Olesznica, Dabrowa 10 Starawies.

Június (a Búg-hadsereg kötelékében, a búg bal partján tör előre) 21. Zolkiew, 24 Turynka, 27 Zeldec patak, Kupiczwala, 28 –

július 5. Obydow 7. Krulow, 25–31. Huczna-torkolat,

Augusztus 3-4. Uchnka, 5–18. Matze, Dubienka,

20. Choroslow, 22. Choroszlow, 24. Mizowo, 29. Bielszk.

Szeptember (a 4. hds. szárnyán tör előre) 5. Niewicz, 6. Bielin (3. ezred), 6–7. Wietly, 8. Mukoszyn, 13 Krymno, 15–17 Derewek, 27–

október 9. Kuhocka Wola, 20–24. Wolka, Galuzijskaja, 21. átlépi a Stochodot, 27. Wolka Galuzijskaja.

November (Galuziától keletre állásba megy) 4–

1916. június. (Bruszilov-offenzíva) 7. Galuzia.

Július 6-án az 5. és a 9 hv. hu. ezd-eket az oroszok bekerítik, és foglyul ejtik, 16-án a maradékot kivonják és Szászrégen térségében retablírozzák.

Szeptember (az 1. ot-m. hds. psága alatt) 26 – október 15. Dorna Vatra, 17. Mt. Calimanel, 18-19 – november 17. Mt. Rusului, Mt. Sarului, November 23–

1917. július 17. Botosul, Dadul magaslat,

Augusztus (Moldova patak völgye) 5. Afinite 8 Prislop magaslat, 10 –

1918. január 16. Stermnina. Január 16 – február 14. Marginea (állásba megy).

Május 13-án innen viszik az olasz hadszíntérre a 6. hds. tartalékaként.

Június (XXIV. hdt.) 16–17. V. Jacur. 19-22. Montello magaslat, (II. hdt.) 23–

július 31. Bosco, Falze di Piave.

Szeptember 10–október 27. Bosco, Falze di Piave. Harcolva vissza, Farkasfalvánál lépi át a magyar határt.

A 11. lovas ho hadrendje a vh. végén (olasz fronton)

Gyalogság: 21. dandár: 2., 3., 5., 9. hv. hu. ezd 1. 2.; 11. lovas rohamzászlóalj (félezred);

Lovasság: egy lovasszázad (a négy ezredből összeállítva)

Tüzérség: 11. lovas tüzér dandár ; 11. táb. tü. ezred

Műszaki alakulatok: cs. és kir. 11. lovassági árkász (szerszakasz)

Vonatcsapat: cs. és kir. 7. vonatzászlóalj

Intézetek: 11. lovassági lőszertelep; 11. lovassági ho. egészségügyi telep; 11. cs. és kir. lovassági ho. gazdasági hivatal

A harcoló csapatok összege: Gyalogzászlóalj 8 (a félezredek – 3 szd. és 1 gpu. szd. – gyalogzászlóaljnak számítva).

Lovasszázad 1. Üteg 6. Löveg 36.

A 11. hv. lov. ho. és a 24. hv. lov. dd. beosztása 1914-ben és 1915-ben

	Seregtest	megjegyzés
1914		
Augusztus	3. hadsereg	
Szeptember	4. hadsereg	
Október - november	4. hadsereg	
	1. hadsereg	V.hdt., X.hdt.
November – december	4. hadsereg	XI.hdt.
		Br. Nagy Gyula lov.hdt.
December 17-től	3. hadsereg	VII,m IX.hdt.
December vége	3. hadsereg	Berndt lov.hdt.
1915.		
Január 15-ig	3. hadsereg	Berndt
Február 10-ig	4. hadsereg	IX., VI.hdt.
Április 12-ig	4. hadsereg	22.dd., XIV.hdt., 24.dd., VI.hdt.
Május 2-ig	német 11. hadsereg	
Május 12	4. hadsereg	IX.hdt.
Június 25-ig		XVII., VI.hdt., Beskied hdt.
Július 12-ig		n. 11.Beskied hdt.
Július 21-ig	1. hadsereg	
Augusztus 7-ig	német Búg hadsereg	
Szeptember 7-ig	u.a.	Heidebreck lov.hdt.
Szeptember 16-ig	4. hadsereg	Bissingen külm.
Szeptember 25-ig	4. hadsereg	Hauer lov.hdt.
Október 9-ig	4. hadsereg	Heidebreck lov. hdt.
Október 9-től december végéig	Linsingen seregcsoport,	Hauer lov.hdt.

9. honvéd huszárezred lövész-osztálya[1]

Brunhuber László szds. osztályparancsnok

Osztályügyeletre beosztva:
Bervanger Ferenc 2. szd. szkv.
Dán Demeter őrm.
Gyetvai Imre 3. szd. őrm.
Héjja Mátyás 3. szkv.
Ispánovics András 3. szkv.
Jántó István 3. őrm.
Józsa István 1. szd. szkv.
Kajtár György 1. szd. szakv.
Menning Ferenc 2. szd. törzsörmester
Nagy Sándor 1. szd. szkv.
Petkovics Döme szakaszvezető
Pitrik László 3. szd. őrm.
Seethaller Lörinc 1. szd. őrm.
Stefán József 3. szd. őrm.
Takács András 3. szkv.
Tasch Miklós 1. szd. szakv.
Toth Sándor 3. szd. őrm.
Vad Imre 2. szd. szkv.

[1] Parancskönyv 1916. december 24. – 1917. február 16. HL II. 675 3696. doboz

A lövészosztály vonalán a biztonsági őrszolgálat felülvizsgálatát a 2. lövész szd. a következő időben végzi (február):

Albu Aurél zls., 2. lövész szd.
Csala Gergely őrm.
Csánki Antal t.őrm.
Csicsay János tiszthelyettes
Csorba Zsigmond zls.
Demkó Imre zls.
Dobi János zls.
Eggenhoffer József hdgy.
Fazekas Károly őrm.
Gulácsy Mátyás tiszthelyettes
Halász Árpád zls. segédtiszt
Hoffman Dezső főhadnagy
Kövér Károly hdgy.
Krauzer János őrm.
Ledniczky Mihály szds.
Menning Ferenc t.őrm.
Molnár István őrm.
Ocskó Imre őrm.
Pethő Sándor t. őrm.
Schulz János őrm.
Szántho Ernő zls.
Szuchanszky György őrm.
Tarján Géza főhadnagy
Wilhelm Miklós őrm.

A 11. honvád lovashadosztály tiszti veszteségei

az 1916. július 4-6-ai (galuziai) csatában

2. honvéd huszárezred

Streicher Lajos százados, eltűnt
br. Maasburg Kornél
gr. Paidech Frigyes
Szabó Lajos
Győri Géza
Nadányi Imre t.fhdgy., eltűnt
Feleky László
Zorkoczxy Dénes t. zls.
Neumann Jenő
Bottka Imre t. hdp.
Lehel Ferencz t. zls.
Békessy Béla szds., meghalt
Halász Jenő t. hdgy., sebesült
Gyurkovics Béla t. zls., beteg
Zubka Győző t. hdgy., beteg
Balogh László t. zls., beteg

3. honvéd huszárezred

Antal Miklós őrgy, eltűnt
Forgách Ferencz t. szds., eltűnt
Bornemissza Sándor fhdgy.
Gluzek Tibor
Werner Frigyes t. fhdgy.
Foch Ferencz
Kelemen Dénes t.hdgy.
Hoffmnn Jenő
Galambos István t.zls.
Lisznyai t.hdp.
Dr. Peregi István ezd.orvos
Mayerhoffer Lajos t. fhdgy., sebesült
Graber Károly t. hdgy., sebesült
Breiner Pál t. zls., sebesült
Dr. Hedry Miklós segédorvos, sebesült
Kollányi István t.hdgy., beteg

4. honvéd huszárezred

Rakovszky Jenő szds., eltűnt
Jelenffy Ferencz
Kőszeghy Richard t. hdgy.
Liroczy István t. zls.
Abonyi Andor alezds., beteg

5. honvéd huszárezred

Brokes István ezds., eltűnt
Horváth Mihály őrgy.
Smidt Frigyes szds.

Havassy Lajos
Késmárki Béla
Görgey Miklós
Déry Zoltán
Böszörnényi Árpád
Füzesséry Sándor
Serédy Géza
Fischer Gusztáv
Kund István
Makay István fhdgy., eltűnt
Serly Károly
Szabó Iván
Máriássy László
Szombathy József
Darvas Pál
Füzesséry Jenő
Plathy Mihály hdgy.
Kommer Gyula
Szalay László
Zoltán Miklós
Kovács Ernő
Platthy Miklós
Czóbel István
Görgey Béla
Fobel Ágoston zls.
Hegyesy István
Elek Endre
Hegedűs Pál hdp.
Scholtze Béla
Ragályi Gyula
gr. Vay László hdp. jel.
Szekrényessy Károly
Ragályi Ferencz
Rozmán Andor önkéntes szakaszv.
Bolvári Andor
gr. Zichy Ede önk. tizedes
dr. Fülöp Tibor segédorvos
Farkas Zoltán hdgy., megsebesült
dr. Hajnik Miklós fhdgy., beteg
Bernáth László hdgy., beteg

9. honvéd huszárezred
Vuchetich István ezds., eltűnt
Tragor Károly szds., eltűnt
Hampelt János szds, meghalt
Konkoly-Thege Kálmán szds., eltűnt
br.Majthényi István
Ádám Dezső
Jakabffy Tódor
Kovács István
Nikolajevics Szilárd
Erlich Géza fhdgy.
Lubovics Arthúr t. fhdgy.
gf. Bethlen Károlyt. fhdgy.
Bereczk Zoltán fhdgy.
Piványi Ernő
Sváby Sándor
Révhegyi Iván
Kirchknopf Ervin
Staub Aladár t. fhdgy.
Koller Gáspár fhdgy.
br. Dániel Ferencz t. hdgy.
Máriaffy Lajos
Csuta Viktor
Végh Arthúr t.zls.
br. Bánffy László
Sándor István
Gorové Lajos
Erős József
Máriaffy Albert
Kopár Márton
gr. Toldalaghy Mihály
Luby Lászlót t. hdp. jel. őrm.
Dr. Sárdy Elemér főorvos
Paló t. zls., sebesült
Szemző Elemér őrgy., beteg

Tüzérosztály
Jeszenszky t. hdp.
Lengyel László
Schubauer zls. fényszórós

Elvezényelt tisztek 1918. január közepén

M. kir. 9. honéd huszárezred - 78. szám/kt. 1918
A m. kir. 11 honvédhadosztály parancsnokságának
Tábori posta 433. 1918. január hó 19-én

Jelentem, hogy rövid 2 és fél hónap alatt az ezredtől 18 tiszt ment el, és helyettük egy fő pótlás sem érkezett. Ezen tisztek a következők:

Fsz.	Rendfokozat	Név	Hová	Mikor	Megjegyzés
1	százados	Brunhuber László	kiképző csoporthoz oktatóul	1917.X.29.	A.O.K. No. 180982/j
2		Szentkirályi Zoltán	kat. közig. szolgálatra	1917.XI.22	
3		Baross Imre	ismeretlen	1917.XII.24.	
4		Morvay Béla	lóüdülő telep parancsnoka	1917.XI.30.	Ho. R. nr. 1293
5	főhadnagy	Gyárfás Benedek	kórház	1917.XI.22.	
6		Gróf Bethlen Béla	ho. parsághoz		Ho. parancs
7		Pozsgay Béla	kórház	1917.XII.16.	
8		Dell'Adami Tibor	Br. Kondrach tbngy. csoportjához	1918.I.4.	7. A. R. 5877
9		Becze Gábor	hv. géppu. tanfolyam, Vác	1917.XI.3.	H. M. 20981/eln. 1 sz.
10	hadnagy	Gróf Haller Ferenc	24. dandárhoz	1917.XI.26.	
11		Baghy Jácint	kiképző csoporthoz oktatóul	1917.XI.22.	Ho. Res. Nr. 1464
12		Barcsay István	kórház	1918.I.10.	
13		Báró Bánffy János	kórház	1918.I.5.	
14		Gróf Haller István	rohamfélezred		
15		Gróf Logotetthy Arisztid	kórház	1918.I.10.	
16		Jeney József	kórház	1917.XI.22.	
17	zászlós	Feledi Pál	kórház	1917.XI.26.	
18		Szent-Iványi Ádám	kórház	1917.XI.22.	

Egyben jelentem, hogy az ezredtől a következő tisztek vannak elvezényelve: Furmann Imre főhadnagy, Máriaffy Gábor hadnagy, br. Bánffy István zászlós a 11. hadosztály rohamfélezrednél, Mikó László hadnagy, Csíky György zászlós tanfolyamon. Illyés Andor százados f. hó 11-én lejárt szabadságáról nem vonult be, valószínüleg beteg lett. Az ezredből jelenleg csak Bíró István főhadnagy van szabadságon.

Ezr par. szab. Reök százados s.k

Névjegyzék az ezred állományában lévő gazdasági tisztekről

(1918. január 23-án)

Rendfokokzat	Név	Szolgálati beosztás
főhadnagy	Koncz Ferenc	ezd. élelmezési tiszt
	Bohus Tivarad	ezd. élelm. tisztmellé beosztva
	Sántha Lajos	gh. főnök
	Schmidt Elek	gh. főnök mellé beosztott
főszámvevő	Brassován Aladár	I.fe. gh. beosztva
I-ső o. számvevő	Sárossy István	
	Illyés Albert	
u.a.	Nagy Sándor	II.fe. gh. bosztva
	Boros Lajos	
	Sipos Márton	

Az 1. század névjegyzéke a beérkezett pótlás fehérnemű állapotáról

Fsz.	Rendfokozat	Név	Fehérnemű van		
			ing	lábravaló	kapca
1.	szkv.	Háger Adolf	2	2	1
2.	járőrvezető	Paczó József	2	2	1
3.	járőrvezető	Halas Sándor	2	2	1
4.	járőrvezető	Nagy György	2	2	1
5.	huszár	Balog Károly II.	1	1	1
6.		Valkó István	1	1	1
7.		Bögözi Árpád	2	2	1
8.		Bálint Dénes	2	2	1
9.		Ilyés Imre	1	1	1
10.		Kömíves István	2	2	1
11.		Günter Ottó	1	1	1
12.		Herczeg Lajos	1	1	1
13.		Becsák András	1	1	1
14.		Bálint János	2	2	1
15.		Farkas Jakab	2	2	1
16.		Daragics András	2	2	1
17.		Bimács Miklós	2	2	1
18.		Kelemen György	2	2	1
19.		Járvás József	1	1	1
20.		Babos János	2	2	1
21.		Nagy József	1	1	1
22.		Demény Boldizsár	1	1	1
23.		Dénes Lajos	1	1	1
24.		Csorogár János	2	2	1

25.		Kovács István	1	1	1
26.		Balog Károly I.	1	1	1
27.		Kerekes Gyula	1	1	1
28.		Bucsin Tódor	2	2	1
29.		Ávrám Miklós	1	1	1
30.		Alemán János	1	1	1
31.		Emlih János	2	2	1
32.		Babos János	1	1	1
33.		Parmasán János	1	1	1
34.		Moldován Vazul	2	2	1
35.		Bartes István	1	1	1
36.		Bergyán Lukács	2	2	1
37.		Szina Márton	1	1	1

Álláshely, 1918. március hó 13-án. Szalacz főhadnagy s. k. századparancsnok
HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz. 634. lap

A 2. század névjegyzéke a beérkezett pótlás fehérnemű állapotáról

Fsz.	Rendfokozat	Név	Fehérnemű van			Megjegyzés
			ing	lábravaló	kapca	
1.	szkv.	Tóth Lajos	1	1	1	
2.	szkv.	Csergő Sándor	1	1	1	
3.	járőrvezető	Szász Gyula	1	1	1	
4.	huszár	Dagi Mihály	1	1	1	
5.		Makovics Sándor	1	1	1	
6.		Csomos Lázár	1	1	1	
7.		Gyorgyán János	1	1	1	
8.		Dreve János	1	1	1	
9.		Illyés György	1	1	1	
10.		Flora Simon	1	1	1	
11.		Nagy István	1	1	1	
12.		Albert Ferenc	1	1	1	
13.		Dell János	1	1	1	
14.		Demeter Mihály	1	1	1	
15.		Gál István	1	1	1	
16.		Czires László	1	1	1	
17.		Holmács Miklós	1	1	1	
18.		Farkas János	1	1	1	
19.		Csácu Szabin	1	1	1	
20.		Kapdebou Imre	1	1	1	
21.		Juhos György	1	1	1	
22		Kotor László	-	-	-	f. hó 12-én kórházba ment

Álláshely, 1918. március hó 13-án
Báró Blomberg Gyula s. k. századparancsnok
HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz. 632. lap

A 3. század névjegyzéke a beérkezett pótlás fehérnemű állapotáról

Fsz.	Rendfokozat	Név	Fehérnemű van		
1.	tizedes	Papp Albert	ing	lábravaló	kapca
2.	járőrvezető	Kovács Zsigmond	1	1	1
3.	huszár	Barban István	1	1	1
4.		Balló Béni	1	1	1
5.		Csuja Mihály	1	1	1
6.		Ficsor János	1	1	1
7.		Gligor János	1	1	1
8.		György János	1	1	1
9.		Holó László	1	1	1
10.		Haga Antal	1	1	1
11.		Hatos Lajos	1	1	1
12.		Jovaneszkú Tódor	1	1	1
13.		Losics Pál	1	1	1
14.		Lakatos Pál	1	1	1
15.		Mántó András	1	1	1
16.		Májas Tivadar	1	1	1
17.		Molnár József	1	1	1
18.		Márton Sándor	1	1	1
19.		Marosán Sándor	1	1	1
20.		Nyikora Pantilimon	1	1	1
21.		Nan Vaszile	1	1	1
22.		Nagy Lajos	1	1	1
23.		Oltyán János	1	1	1
24.		Ötvös Ferenc	1	1	1
25.		Pázsind István	1	1	1
26.		Papp Imre	1	1	1
27.		Püspök Sámuel	1	1	1
28.		Pandó Gyula	1	1	1
29.		Pénzi György	1	1	1
30.		Révész József	1	1	1
31.		Rakita Pál	1	1	1
32.		Sárközi József	1	1	1
33.		Svarcz István	1	1	1
34.		Somogyi Ferenc	1	1	1
35.		Simon István	1	1	1
36.		Siklódi István	1	1	1
37.		Sűtmer János	1	1	1
38.		Szász Illés	1	1	1
39.		Islavikovics István	1	1	1
40.		Szabó János	1	1	1
41.		Szilágyi János	1	1	1
42.		Szilea István	1	1	1
43.		Trefu Mózes	1	1	1

44.		Vass Imre	1	1	1
45.		Varga János	1	1	1

Álláshely, 1918. március hó 13-án. Bogdánffy Béla főhadnagy s. k. századparancsnok
HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz. 633. lap

Kitüntetésre javasoltak névjegyzéke

Sor-sz.	Neve	Születési helye és ideje	Sorozási év	Rend-fokozat	Megjegyzés
1.	Szőcs Márton	1875 Torockó (Torda-Aranyos)	1896	szkv.	hosszú tábori szolgálauk alatt, az ellenség előtt tanúsított hősies magatartásért
2.	Orbán Ferenc	1884 Kibéd	1904	szkv.	
3.	Henning András	1882 Kisdisznód	1903	szkv.	
4.	Horváth Sándor	1885 Mezőkölpény	1907	szkv.	
5.	Bíró Péter	1892 Kackó (Maros-Torda)	1913	tizedes	
6.	Tóth Imre	1879 Érszakácsi (Szilágy)	1900	huszár	
7.	Giczók László	1897 Brassó	1915		
8.	Szilágyi István	1895 Balmazújváros	1915		
9.	Varga Mátyás	1884 Endrőd (Békés)	1905		
10	Topál Antal	1897 Kibéd	1915		
11.	Szabó István	1893 Hódmezővásárhely	1894		
12.	Sziszik György	1875 Szilágysomlyó	1896		
13.	Kelemen Béla	1878 Mezőkölpény	1899		
14.	Koósz Imre	1881 Csíkrákos	1914		
15.	Horváth József	1890 Komlós Keresztes	1916		
16.	Nyisztor Péter	1881 Alkenyér	1901		
17.	Birtalan László	1887 Kibéd	1908		
18.	Száva Károly	1885 Mezőkölpény	1906		
19.	Gáspár András	1875 Magyarkirályfalva	1896		
20.	Buna Pál	1897 Tatrang (Brassó)	1915		
21.	Jakab István	1893 Zalán (Brassó)	1914		

K. ung. Honves Husaren Reg. No. 9. No. 69/m. szd. - 1918
Feldpost 433. am 13 april 1918. Mezriczky főhadnagy s.k.
HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz

Kitüntetésre javasoltak névjegyzéke az 5. századból

Fsz.	Neve	Születési helye és ideje	Soro-zási év	Rendfokozat	Szolgálati beosztás
1.	Medreczky István	1890 Ungvár	1908	tiszthelyettes	Szakaszpk.
2.	Török István	1892 Reusor	1913	címzetes szkv.	Szakaszpk.
3.	Marián Dénes	1873 Fogaras	1894	tizedes	rajparancsnok
4.	Benedek Dénes	1879 Kelementelke	1900	tizedes	rajparancsnok
5.	Druzsek József	1892 Kerény	1916	tizedes	rajparancsnok
6.	Kozma Simon	1890 Bedecs	1914	járőrvezető	rajparancsnok
7.	Zsolnai Mihály	1884 Székesfehérvár	1914	járőrvezető	rajparancsnok
8.	Imre József	1890 Homoródszentpál	1911	címzetes jőrv.	rajparancsnok

9.	Kovács János	1898 Sülelmed	1916	huszár	csatár
10	Laposka Mladin	1895 Arad	1915	huszár	csatár
11.	Zsombori Kálmán	1894 Parajd	1915	címzetes jőrv.	csatár
12.	Gombos Károly	1888 Málnás	1909	huszár	csatár
13.	Bulzán Vazul	1880 ?	1901	huszár	csatár
14.	Márk Péter	1876 Kozmatelke	1899	huszár	csatár
15.	Szabó Dénes	1880 Nagymoha	1902	huszár	csatár

Tábori posta 433. 1918. május hó 30-án

Rudnyánszky Béla főhadnagy s.k., századparancsnok, Reök István őrnagy s. k., II. félezred parancsnok. HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz

A műszaki század névjegyzéke 1918. júniusban

Fsz.	Rendfokozat	Név	Civil foglalkozása	Beosztása	Jegyzet
1.	őrmester	Pop József	mészáros	kiságyús osztagparancsnok	kiságyús osztag
2.	szkv.	Máthé Ferenc	pincér	irányzó	
3.	szkv.	Hoprig Gyula	önkéntes	irányzó	
4.	szkv.	Moldován László	fegyvermester	fegyvermester	
5.	tizedes	Császár József	földműves	kiságyús irányzó	
6.	tizedes	Nagy Sándor	földműves	kiságyús irányzó	
7.	tizedes	Kristály András	földműves	lóparancsnok	
8.	huszár	Kloós Viktor	festő	távirdász	
9.		Benke Kálmán	földműves	kezelő-legénység	
10.		Tököli György	földműves	kezelő-legénység	
11.		Orbán Márton	földműves	kezelő-legénység	
12.		Ferencz Károly	földműves	kezelő-legénység	
13.		Both G. János	földműves	kezelő-legénység	
14.		Borbély Gábor	szíjgyártó	kezelő-legénység	
15.		Száv Oktáv	földműves	távirdász	
16.		Sinkó Sándor	szabó	távirdász	
17.		Pusztai György	gélakatos	lovász	
18.		Horzsa György	földműves	szakács	
19.		Pioszegi Gyula	szűcs	kiságyú kezelő	
20.	szkv.	Barcsa András	földműves	osztagparancsnok	aknásosztag
21.	tizedes	Domokos József	földműves	aknairányzó	
22.	tizedes	Mezei György	földműves	aknairányzó	
23.	tizedes	Vajda Lajos	földműves	aknakezelő	
24.	huszár	Décsei István	földműves	aknakezelő	
25.		Morita János	földműves	aknakezelő	
26.		Licska Ferenc	földműves	aknakezelő	
27.		Csuka Bálint	földműves	aknakezelő	
28.		Horváth János	zenész	aknakezelő	
29.		Opra István	földműves	aknakezelő	

30.	őrmester	Vörös János	földműves	szakaszparancsnok	utász félszázad
31.	őrmester	Homán József	földműves, asztalos	szakaszparancsnok	
32.	szkv.	Tompa István	szakvizsgázott erdőőr	felvételező altiszt	
33.	szkv.	Balázsi István	földműves	lőszeraltiszt	
34.	tizedes	Hajduk Sándor	földműves, szűcs	utász	
35.	tizedes	Rátz András	földműves		
36.	tizedes	Fazakas Károly	kőműves, szobrász		
37.	őrvezető	Erős Miklós	földműves		
38.	huszár	Koósz Imre	műasztalos		
39.		Báder József	zenész	utász	
40.		Stefánkó Péter	földműves	kocsis	
41.		Nagy Lajos	földműves	kocsis	
42.		Palkovics István	szabó	szabó	
43.		Fretyán György	suszter	suszter	
44.		Giczok László	suszter	suszter	
45.		Krizsán Elek	földműves	utász	
46.		Kovács Mihály	földműves		
47.		Topál Antal	kőműves		
48.		Gyurics Lajos	földműves		
49.		Szabó István	földműves		

HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz. 725. lap

A. II. géppuskaszakasz állománya 1918. júniusban

Neve	Születési helye és ideje	Sorozási év	Állomány ill. csapattest	Rendfokozat	Szolgálati beosztás
Szabó János	Komád (Bihar), 1876	1896	9. hv. hu. ezd.	szkv.	
Miklea Traján	Alkenyér (Hunyad), 1880	1901		szkv.	Szakaszparancsnok
Márton József	Nagyenyed, 1892	1915	21. hv. gy. ezd.	Korp.	Fegyvermester
Fülöp István	Marosvásárhely, 1897	1915	9. hv. hu. ezd.	Korp.	Gáz altiszt
Besllik István	Vaskút, 1878	1899	8. hv. hu. ezd.		Kezelő
Seemayer József	Versec, 1894	1915	9. hv. hu. ezd.	Tist. Korp	Vormeister
Takács Vince	Felvinc (Torda), 1897	1915		Korp.	Vormeister
Both Vilmos	Déva, 1897	1915		Gefr.	Kezelő
Lengyel István	Szeghalom (Békés), 1882	1903	2. hv. hu. ezd.	Gefr.	
Muzslai János	Budapest, 1889	1911	9. hv. hu. ezd.	Huszár	Telefonos
Hosszú Károly	Alsósófalva, 1894	1914			Kezelő
Orosz László	Kémer (Szilágy), 1895	1915			Kezelő
Deák János	Makó (Csanád), 1888	1909			Kezelő
Radó Péter	Rácalmás (Fehér), 1887	1908			Kezelő

Szabó István	Hadadnádasd (Szilágy), 1897	1915			Kezelő
Rikityán Péter	Valkány (Torontál), 1896	1915			Egészség-ügyi
Gyói Sándor	Tiszazúg (Szolnok), 1889	1910	29. hv. gy. ezd.		Kezelő
Kaszáida János	Újszállás (Abaúj), 1896	1916	5. hv. hu. ezd.		Kezelő
András Ignác	Csíkszentsimon, 1887	1914	9. hv. hu. ezd.		Kezelő
Milos János	Mezősomlyó (Temes), 1896	1915	7. hv. gy. ezd.		Kezelő
Görög Lukács	Gyimes (Csík), 1897	1916	24.s hv. gy. ezd.		Kezelő
Kiss Lajos	Tiszavárkony (Szolnok), 1896	1915	9. hv. hu. ezd.		Kezelő
Heletya György	Nagykároly (Szatmár), 1888	1909	11. hv. gy. ezd.		Kezelő
Antal Ferenc	Brassó, 1895	1915	9. hv. hu. ezd.		Suszter
Bíró Lajos	Mikháza (Maros-Torda), 1888	1907			Irányzó
Keresztes Mihály	Csíkszentgyörgy, 1897	1916			Irányzó
Balla Mihály	Décse (Szolnok-Doboka), 1877	1898	2. hv. hu. ezd.		Irányzó
László Károly	Kibéd (Maros-Torda), 1879	1900	9. hv. hu. ezd.		Irányzó
Görbe Tódor	Csíkgyimes, 1897	1916			
Toth János	Parajd (Udvarhely), 1888	1910			Kezelő
Bogdán György	Radnót (Szolnok-Doboka), 1883	1904			Kezelő

1918. 16.sz. Ep.
HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz

A gyalogágyús szakasz kitüntetési beadványa

Név	Rend-fokozat	Szolg. beoszt.	Születési év és hely	Állomány és csapattest	Hol vett részt ütközetben
Hoprich Gyula	szkv.	irányzó	1898 Aranyosgyéres	22. hv. gy. ezd.	
Klosz Vidor	tizedes	telefon	1892 Marosvásárhely	9. hv. hu. ezd.	1914. IX.
Kristály András	tizedes	lovász pk.	1892 Csíkszentdomkos		1914. IX.
Nagy Sándor	tizedes	irányzó	Aranyosgyéres		1914. IX.
Bot G. János	huszár	kezelő 2.	1896 Mákófalva (Kolozs)?		1917. IX.3. Afinite
Orbán Márton		kezelő 5.	1896 Mezőveresegyháza		1916.V.16.

					1917.IX.3. Afinite
Benke Kálmán		kezelő 2.	1888 Jászberény	29. hv. gya. ezd.	1915.III. Siskovicz, Drohobicz, 1917.IX.3. Afinite
Pusztai György		lovász	1873 Székesaranyág (Arad)	3. cs. és kir. hu. ezd.	1917.IX.3. Afinite
Sinkó János		telefon	1878 Brassó	2. cs. és kir. hu. ezd.	1917.IX.3. Afinite
Tököli György		kezelő 5.	1895 Kalotaszentkirály	9. hv. hu. ezd.	1917.IX.3. Afinite
Piaszegi Gyula		kezelő 6.	1878 Nyiregyháza	14. cs. és kir. hu. ezd.	Afinite
Proszig Antal		kezelő 4.	1897 Zernyest (Brassó)	9. hv. hu. ezd.	Afinite
Fazakas József		kezelő 3.	1894 Csíkfalva (Maros-Torda)		Afinite
Kovács József		kezelő 3.	1898 Komárom megye		Afinite
Szakolci Gergely		kezelő 4.	1898 Báld (Kolozs)		Afinite
Ferenc Károly		kezelő 4.	1898 Csíkcsomortán		Afinite
Szőcsi János		lovász	1875 ? (Bács-Bodrog)	1. cs. és kir. hu. ezd.	Afinite
Ivanics József		lovász	1877 Nagyszénás ? (Békés)	1. cs. és kir. hu. ezd.	Afinite

Tábori Posta, 1918. április 11-én
Csorba Zs. hadnagy s.k.
HL II. 675 A m. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred iratai. 3692. doboz 14. lap.

Névjegyzék

az 1868., 1869., 1870., 1871., 1872. születési évfolyambeli legénységről

Fsz.	Rendfokozat	Név	alosztály	Szolgálati beosztás	születési évfolyam
1.	tizedes	Barcsa József		küldönc	1868
2.	tizedes	Kiss Gyula	ütközetvonat	kovács	1869
3.	huszár	Juhász István	eleségvonat	gyalogember	1870
4.	huszár	Mojsza Tódor	eleségvonat	gyalogember	1968
5.	huszár	Márk Tódor	eleségvonat	gyalogember	1870
6.	huszár	Molnár József	3. század	gyalogember	1870
7.	huszár	Fogarasi József	ütközetvonat	kocsis	1871
8.	szakaszvezető	Madarász József	eleségvonat	szolgálatvezető	1872
9.	szakaszvezető	Czimbalmos Imre	eleségvonat	leadó altiszt	1872
10.	szakaszvezető	Nagy Sándor	eleségvonat	ács	1872

11.	szakaszvezető	Németh István	eleségvonat	kerékgyártó	1872
12.	tizedes	Schuller Tamás	elesévonat	kocsis	1872
13.	tizedes	Oltyán János	6. század	csatár	1872
14.	huszár	Sunkovács István	6. század	egészségügyi	1872
15.		Horváth Pál	7. század	csatár	1872
16.		Báder József	műszaki szd.	csatár	1872
17.		Fekete István	eleségvonat	gyalogember	1872
18.		Balog János	3. század	csatár	1872
19.		Goga Mihály	eleségvonat	szénagyűjtő	1872
20.		Horga Simon	eleségvonat	szénagyűjtő	1872
21.		Hegyi Albert	eleségvonat	gyalogember	1872
22.		Krenász János	ütközetvonat	kocsis	1872
23.		Kiss Miklós	eleségvonat	hajcsár	1872
24.		Kovács István	eleségvonat	cipész	1872
25.		Kilyén Sándor	eleségvonat	szénagyűjtő	1872
26.		László Imre	eleségvonat	gyalogember	1872
27.		Laczigán Máté	eleségvonat	szénagyűjtő	1872
28.		Makai József	eleségvonat	gyalogember	1872
29.		Márton Ferenc	műszaki szd.	gyalogember	1872
30.		Papp Dániel	eleségvonat	kocsis	1872
31.		Ritz József	távíró szakasz	távirász	1872
32.		Popovics Miklós	4. század	csatár	1872
33.		Rajkov Milos	1. század	csatár	1872
34.		Szilágyi Lajos	eleségvonat	gyalogember	1872
35.		Stirb György	eleségvonat	gyalogember	1872
36.		Vladár Károly	ütközetvonat	szakács	1872

HL. II. 765 A m. kir. Marosvásárhelyi honvéd huszárezred iratai, 3692. sz. doboz 672. lap.

Az ezred tiszti állománya 1918. augusztusában[1]

A. A hivatásszerű állomány

Rendf.	Nemességi fokozat, előnév és név	Sorozási év	Születési év, illetőségi helye	Harctéren mettől meddig?	Jelenlegi beosztása, esetleg hadifogság, hol és mióta?
Ezredes	Benefay Bacsák Pál	1889	1877 Szász	1914–1915. május 2.	Boroević tábornagy hadseregcsoportjánál 1918. június 13-tól
	Olaszfalvi Koller Ödön	1887	1869 Pusztamélykút		9. népf. o-pk., jelenleg 3. huszár pótszázad
	vencsellői Virányi Ferenc	1887	1868, Vencsellő (Sza-	1914. aug.–nov. 1915. augusz-	Az ezred parancsnoka 1917. január óta.

[1] A pótszázad minden hónapban jelentette az ezredparancsnokságnak az állomány adatbeli változásait. Az itt közölt táblázatba foglalt adatokat a Rang és beosztási táblázat a katonai állományú törzs- és főtiszttekről, valamint hadapródokról 1918. augusztus hó 8-án c. jelentésből vettem. Az adatolást Fogl József főhadnagy, a pótszázad közigazgatási segédtisztje készítette el. Fogl főhadnagy 1918. január 4-től szolgált ebben a beosztásban. HL II. 675 3692. sz. doboz 1420-1431 lap.

			bolcs)	tustól jelenleg is	
	kisjókai és köpösdi gróf Takács Tolvay József	1897	1876, Celldömölk (Vas)	1914. július 28-tól 1915. június 23-ig, 1915. december 16-tól 1917. decemberig	A HM-ben lovassági előadó
	Éder Rezső	1888	1869 Ráckeve		Szabadságon, 7. hdspksághoz beosztva, 7. honv. huszárezred. Jelenleg harctéren az 1. honvéd huszárezrednél
Alezredes	Balassagyarmati Baintner Ernő	1890	1865 Balassagyarmat	1914. augusztus 20. óta	5. hv. huszárezred parancsnoka
	Makói és geleji Makay Gyula	1890	1871 Eger (Heves)	1914. december 17. – 1915. júl. 6. 1916. júl. 28. – 1917. augusztus 10-ig. 1918. februártól	3. hv. hu. ezrednél, 1917. október 17-től 1. hv. pótszázad parancsnoka. Jelenleg a 19. honvéd gyalogezrednél zászlóaljpk.
	Tóthváradi-Asbóth István	1892	1874 Lugos	1914. augusztus 10, 1915. márc. 31. – 1915. november 24. 1917. február 10-ig	1917. március 17-től tartalékos huszártiszti iskola parancsnoka. 1918. február óta a 2. honvéd huszárezrednél
	Bonyhádi Perczel Armand	1895	1876 Pápa	1914. augusztus 9. – 1917. jún. 4-ig. 1917. július 18. – december 17-ig.	4. hv. huszárezrednél. 9. honv. pótszázadparancsnok 1918. februártól
	Filotás Ferenc	1892	1874 Debrecen	1914. aug. 9. – 1915. febr. 1-ig.	HM 12. osztályában
	kamjonkai Szemző Elemér	1892	1874 Kulpin (Kerény?)		Beosztva a HM sajtóbizottságához, jelenleg a harctéren a 32. hadtestnél 1917. augusztus 14-től
Őrnagy	Diénes Ödön	1899	1868 Alsóbölkény	1914. november 5-től 1915. febr. 15-ig. 1916. október	A pótszázadnál, jelenleg a 11. honv. lovashadosztálynál vezetékló parancsnok
	Kubassy Sándor	1895	1876 Nyíregyháza	1914. aug. 4-től aug. 18-ig	Orosz fogságban. Jelenleg a visszatért tisztek tájékoztató tanfolyamában
Százados	Tragor Károly	1894	1877 Vác		Hadifogságban 1916.

					július 6-tól
	Jakabffy Tódor	1899	1879 Kupapuszta		Hadifogságban 1916. július 6-tól, 1918. március 22-től a pótszázadnál
	Palesco Jenő	1902	1881 Szeged	1914. november 21-től. 1917. ápr. 20. óta	Pótszázadnál közigazgatási parancsnok 1918. május 1-től
	Konkoly-Thege Kálmán	1899	1880 Komárom	1914. augusztus 10. 1916. július 6.	Hadifogságban 1916. július 6-tól
	Ádám Dezső	1890	1880 Mezőtúr	1914. augusztus 9. – 1916. július 6-ig	Hadifogságból visszatért, szabadságon
	Báró Majthényi István	1901	1882 Visnye	1914. augusztus 14. –1916. július 6-ig	Hadifogságban hősi halált halt 1916. július 7-én
	Hets Győző	1898	1879 Budapest	1914. augusztus 9. óta	Lengyelországi katonai kormányzóságon
	Kovács Albert	1902	1883 Csege	1914. augusztus 9. 1914. november 25. 1915. június 1. 1915. november 5. 1916. augusztus 1. – 1917. február 8-ig	A 11. honvéd lovashadosztály kiképző csoport 1917. november 22-től
	mezriczi Mezriczky Károly	1906	1885 Veszprém	1914. aug, 4. -	Harctéren a 9. honvéd huszárezrednél
	Kovács István	1906	1885 Kecskemét	1914. aug, 4. – 1916. július 6-ig	Hadifogságban 1916. július 6-tól
	Brunhuber László	1904	1885 Arad	1914. aug, 9.-	3. honvéd huszárezrednél, jelenleg a HM-ben titkos telefonkezelő
	hertelendi és vidornyalaki Hertelendy Andor	1904	1884 Csákány (Somogy)	A HM	Nyugállományba helyezve 1918. május 1-től
	Bogdánffy Béla	1908	1887 Nyárádszereda	1914. augusztus 10. 1916. május 20. 1917. október 15-től	7. hv. hu. pótszázadnál felállított altiszti iskolánál, 1917. október 15-től harctéren a 9. honvéd huszárezrednél
	Borbély-Maczky Emil	1906	1887 Heves	1914. augusztus 1. – november 12. 1915. január	11. honvéd. lovashadosztálynál, 1917. október 15-től harctéren

				8. – 1916. augusztus 1. -	a 9. honvéd huszárezrednél
	Diósgyőri Czakó Kálmán	1910	1891 Keszthely	1914. aug. 14. – dec, 1. 1915. nov. 2. 1916. márc. 20– május 20. 1916. okt. 2. – 1917. jan. 26-ig	5. honvéd lovashadosztálynál, 1918. január 9-től a 11. honvéd lovashadosztály kiképző csoportnál
	Báró Apor Péter		1888 Torja		Harctéren az ezrednél 1917. július 10. óta. Kórházban Budapesten 1918. július 2. óta
	Benkő Zoltán (Béla)	1912	1891 Zsibó	1914. augusztus 9-től	24. honvéd lovasdandárnál, jelenleg Budapesten az 1. sebészeti klinikán június 28-tól
	Bátsmegyey Géza	1904	1885 Dunaszekcső		Pótszázadnál 1918. május 20. óta
	Stefanovits Döme	1909	1887 Versec	1914. augusztus 4. -ig1918. augusztus 18-ig	Orosz fogságból visszatérve magánápolási szabadságon
főhadnagy	Thury Lajos	1908	1889 Szinárváralja	1914. augusztus 2-9.	Hadifogságban 1914. augusztus 9-től
	Teőrös József	1906	1885 Kisszeben		Elesett
	Szántó Gyula	1909	1886 Mezőhegyes	1914. augusztus 9. 1914. december 5.	Orosz hadifogságban
	Berecz Zoltán	1909	1887 Hodmezőv.	1914. augusztus 15. – 1916. július 6.	Orosz hadifogságban
	Makoi és geleji Makay István	1911	1891 Budapest	1914. augusztus 9. – 1916. július 6.	Hadifogságból visszatért, szabadságon 1918. június 5-től
	Ehrlich Géza	1911	1890 Resicabánya	1914. augusztus 9. – 1916. július 6.	Hadifogságból visszatért, a pótszázadnál 1918. május 16. óta. Augusztus 1-től magánápolási szabadságon
	nemes Márton Sándor	1913	1892 Debrecen	1914. augusztus 8. – november 25. 1915. február 20. – június 10.	Magánápolás végett szabadságon 1918. augusztus 1-től
	Fogl József	1914	1894 Budapest	1914.	Pótszázadnál közigazgatási segédtiszt

	Furmann Imre	1914	1895 Zelic-Kislak		Harctéren az ezrednél
	Révhegyi Iván	1914	1893 Kaposvár	1915. január 20. – 1916. július 6.	Eltűnt 1916. június 6. óta
	Angi István	1914	1893 Szárhegy		Gyógyfürdőn Karlsbadban 1917. december 14. óta. 1918. január 15-től a pótszázadnál
	dezséri báró Rudnyánszky Béla Sándor	1914	1893 Kolozsvár	1915. május 1. – 1916. március 15-ig. 1916. május 1-től	Harctéren az ezrednél
	Wachsmann Károly	1914	1894 Kiscég	1915. június 1. – november 28-ig. 1916. március 11. – augusztus 1-ig. 1917. március 10. augusztus 6-ig	A pótszázadnál 1918. június 11-től
Hadnagy	Kovács Ferenc	1914	1894 Baja	1914. augusztus 2. – 14.	Eltűnt 1914. augusztus 15,-től
	Gorové Lajos	1915	1895 Erzsébetváros	1915. november 17. – 1917. július 6-ig	Eltűnt
	Nováky József	1916	1898 Gurba		1918. január 1,-től a 7. hads. kiképző csoportjánál, július 22,-től sebesülve a kassai helyőrségi kórházban
	Máriaffy Gábor	1915	1897 Marosszentgyörgy	1916. június 1-től	Harctéren az ezrednél

B. Tartalékosok állománya

Rendfokozat	Nemességi fokozat, előnév és név	Sorozási év	Születési év, illetőségi helye	Harctéren mettől meddig?	Jelenlegi beosztása, esetleg hadifogság, hol és mióta?
százados	Dr. Drexler Béla	1901	1877 Besztercebánya	1914. október 10. – 1916. június végéig	Felmentve 1916. augusztus 1-től
	kis- és nagybarcsai Barcsay Tibor	1901	1880 Alpestes	1914. augusztus 1. óta	harctéren a 38. hadosztálynál 1914. augusztus 20. óta
	Toldalagi Szathmáry	1888	1869 Harangláb	1916. augusztus 17. – december	Pótszázadnál 1917. november 15-től

	Gyula			29-ig	
	Nemes sófalvi Ilyés S. András	1900	1879 Beszterce	1914. szeptember 5. – 1918. január 16-ig	Felmentve 1918. május 27-től
	Dr. Tolnay Lajos	1900	1880 Pankota	1915. március 4. – augusztus 9-ig. 1916. október 1. 1917. április 28-ig	Felmentve 1917. szeptember 1. óta
	Morvay Béla	1895	1876 Nagyszöllös	1916. február 10. óta	Egyetemek hadikórháza Budapest 1918. június 22. óta
	Popp Cajetán	1901	1883 Brassó	1915. március 6-tól	harctéren a 9. ezred szállásmesteri osztályánál
	Guttmann Károly	1902	1880 Nagyvárad	1914. augusztus 9. – május 30. 1914. december 28. – 1915. március 5-ig	géppuskás tanfolyamon Vácott 1918. május 26-tól
	Vörösss Jenő	1899	1878 Keszthely	1914. szeptember 5. – 1917. augusztus 20-ig	Felmentve 1917. szeptember 10-től
	báró Blomberg Gyula	1906	1884 Gardánfalva	1914. augusztus 21. – 1918. január 9-től	az ezrednél 1918. január 1-től
főhadnagy	hannenheimi Hann Ármin	1886	1868 Nagyszeben		Bukaresti cs. és kir. kormányzóságnál 1917. augusztus 20-tól. Felmentve 1918. június óta
	erzsébetvárosi Patrubány István	1899	1878 Marosvásárhely		Felmentve a háború kezdete óta
	dálnoki Gaál Elemér	1896	1877 Gyalu	1915. március 1-1916. november 4-ig	Felmentve 1916. november 10. óta
	Posfay Virgil	1896	1875 Budapest		Felmentve a háború kezdete óta
	Herszányi Imre	1904	1883 Alsófarkadin	1914. augusztus 1-től 1916. július 15-ig	Felmentve 1916. július 3. óta
	borostyánkői Egen Imre	1900	1881 Borostyánkő	1914. december 6- 1916. október 6.	Felmentve 1916. október 4. óta
	nemes lécfalvi Gyárfás Pál	1906	1885 Székelykeresztú	1914. augusztus 18- 1916. márci-	Felmentve 1916. február 3. óta

			r	us 3.	
	lácfalvi dr. Gyárfás Benedek	1904	1883 Szokol	1914.augusztus 4.	Felmentve 1918. január 29. óta
	szászfalusi Felszeghy András	1905	1885 Kolozsvár	1914. augusztus 18.	harctéren, a cs. és kir. 32. gyalog-hadosztálynál parancsőrtiszt
	Maderspach János	1904	1883 Iszkrony	1914. augusztus 22- 1915. március 1. 1916. október 7. – december 8.	Felmentve 1917. január 15. óta
	sepsiszentgyörgyi dr. Császár Kálmán	1905	1884 Sepsiszentgyörgy	1914. augusztus 18. 1915. március 31- 1916. január 1-ig	Felmentve 1917. október 20. óta
	Grund Béla	1905	1886 Budapest	1915. május 2- 1917. november 8-ig	Távíró iskola Budapest, 1918. február 28-tól
	Dr. Zubovich Arthur	1904	1882 Ipolyság	1914. augusztus 18-tól	Eltűnt 1916. július 6. óta
	Kiss Béla	1906	1883 Békéscsaba	1914. augusztus 13- október 20. 1915. április 14. – május 21-ig	a cs. és kir. 17. gyaloghadosztálynál
	Ugron András	1906	1885 Marosvásárhely		felmentve 1917. július 29-től
	báró Józsika János	1907	1888 Szurduk	1914. augusztus 18- 1915. július 1. 1916. november 5- 1917. május 20-ig	Felmentve 1917. május 26-tól
	Moga László	1907	1886 Újvidék	1914. október 6- 1916. augusztus 18.	harctéren a 7. hadseregnél távírási tiszt
	almási Dr. Szalay Zoltán	1908	1887 Beret	1914. augusztus 18.	Felmentve
	óbecsei Kollerich Gyula	1909	1887 Budapest	1914. október 5-november 6. 1915. október 10-től	harctéren a 7. hadsereg szállásmesteri osztályán
	Staub Aladár	1906	1885 Kispest	1914. augusztus 9-től	Eltűnt 1916. július 6. óta
	dezséri báró Rudnyánszky Gyula	1909	1890 Kolozsvár	1914. augusztus-november. 1916. március-október	magánápolási szabadságon 1918. július 8-tól
	bethleni gróf	1909	1888	1914. augusztus	az ezrednél

	Bethlen Béla Albert		Aranyosgyéres	10. 1915. november 20, 1917. január 10,	
	Dr. Csíky László	1907	1886 Gyergyószentmiklós	1914. augusztus 9.	Felmentve 1918. július 1. óta
	Dr. Szentiványi Gábor	1909	1888 Sepsiszentgyörgy	1914. augusztus 9- november 16. 1917. január 14- július 26.	Géppuskástanfolyamon, Vác, 1917. december 6-től
	csíkszentmártoni Becze Gábor	1908	1888 Csíkmindszent	1914. augusztus 10- október 15. December 15. 1916. július 12- 1917. július 1-28.	Géppuskástanfolyamon, utána felmentve
	Dell'Adami Tibor	1909	1881 Budapest	1914. november 11-től	ezredénél
	gróf Haller Ferenc	1914	1892 Kerelőszentpál	1915. június 28- november 13. 1916. március 11-december 20., 1917. április 16-október 28-ig	Felülvizsgálatáig szabadságon
	Végh Miklós Bertalan	1913	1892 Budapest	1914. augusztus 10-től	harctéren a 11. honvéd lovashadosztálynál
	gróf Toldalagi László	1914	1892 Koronka	1915. május 15- november 10. 1916. november 20- december 1. 1917. július 15-től	Felmentve 1918. július óta
	báró Rudnyánszky Lajos	1914	1880 Kolozsvár	1915. május 1-től	Felmentve 1918. március óta
	báró Bánffy János	1914	1895 Marosgecse	1915. június 6- augusztus 30. 1916. augusztus 3-	Főiskolai tanulmányi szabadságon június 1-től
	Csontos Elek	1914	1893 Mezőkék	1915. június 1- 1917. február 1-ig	Felmentve 1918. március óta
hadnagy	Dr. Porsch József	1904	1883 Brád		felmentve 1916. augusztus 1-túl
	Szent-Iványi Elemér	1899	1878 Nagyalmás		felmentve 1916. augusztus 1-túl
	kénesi Sándor Béla	1914	1888 Déva	1915. augusztus 17- 1916. november 7-ig	felmentve 1917. február 22-től

	Hoor Egon	1914	1889 Kolozsvár	1915. február 2-1916. április 17.	felmentve 1917. április 3. óta
	Máriaffy Lajos	1914	1894 Marosszentgyörgy	1915. június 17.	Eltűnt 1916. július 6. óta
	báró Dániel Ferenc	1914	1887 Marosvásárhely	1915. március 1.	Eltűnt 1916. augusztus 6. óta
	gróf Vass Endre	1914	1886 Vasasszentgothárd		Felmentve 1916. január 16. óta
	Cinta Viktor	1912	1891 Beszterce	1914. augusztus 17.	Eltűnt 1916. július 6-óta
	csíksomlyói Csíky Kálmán	1914	1883 Gyergyószentmiklós	1915. október 5-1916. július 6.	Felmentve 1917. december 26. óta
	Dr. Ferenc Lajos	1914	1884 Sepsiszentgyörgy	1915. augusztus 9- 1916. május 3. 1917. január 6-	Magánápolási szabadságon 1918. július 1-től
	csíkszentmihályi Sándor Béla	1914	1894 Mezőkapus	1915. június. 1916. Január. 1916. április-augusztus. 1917. augusztus	Repülőpótszázad Kolozsvár
	Dr. Gusáth György	1915	1888 Marosvásárhely	1915. július 10.	A kolozsvári honvéd dandárbíróságnál 1917. november 18-tól
	Palló Sándor	1914	1895 Kolozsvár	1915. november 22-1916. július 7. 1917. március 25.	Géppuskás-tanfolyamon, Vác. 1917. november 18-tól
	Dr. Csernát József	1914	1882 Marosvásárhely	1915. december 27.	harctéren az 5. honvéd huszárezrednél
	hallerkői gróf Haller István	1915	1895 Kerelőszentpál	1916. január 1-április 17. 1917. február 28-június 6.	ezredénél 1918. június 8 óta
	nagyenyedi Jeney József	1915	1897 Mezőcsávás	1916. július 20-tól	Főiskolai tanulmányi szabadságon 1918. június 3-ig
	Fehérvári Károly	1915	1893 Sajósárvár	1916. augusztus 2. 1917. május 24.	Felmentve 1918. június óta
	báró Bornemisza József	1915	1897 Erzsébetváros	1916. augusztus 4-	harctéren a 11. honvéd lovashadosztálynál
	Dr. Nagy László	1915	1892 Marosvásárhely	1916. november 6- 1917. június 1.	Új Szent János kórház, Budapest
	oroszfái Mikó	1915	1897 Marosvá-	1917. március 1-	Főiskolai tanulmányi

	László		sárhely	től	szabadságon 1918. június 9-től
	gróf Logothetti Arisztid	1915	1884 Katona	1914. augusztus 3- 1915. november 20-ig. 1916. április 26-tól	Kórházban Kolozsváron
	nemes csíkszentsimoni Veress Jenő Árpád	1915	1896 Marosvásárhely	1917. január 18- 1918. június 1-ig	Főiskolai tanulmányi szabadságon
	báró Bánffy László	1915	1896 Szilágysomlyó	1915. július 9- 1916. július 6-ig	Pótszázadnál 1918. november 14.
	báró Bánffy István	1916	1898 Marosgecse	1917. június 20-tól	ezredénél
	Mizsey György	1916	1898 Lajosmizse	1917. február 20-tól	Az 5. honvéd lovashadosztály kiképzőcsoportjánál
zászlós	Sándor János	1913	1892 Mezőkapus	1914. augusztus 9-	hadifogságban 1915. október 18-tól
	Csíki György	1914	1884 Marosvásárhely	1915. június 3- október 22.	harctéren ezredénél 1917. december 30-tól
	gróf Toldalagi Mihály	1915	1889 Nyárádszentbenedek	1915. május 6-tól	Felmentve 1918. június óta
	csíkszentmihályi Sándor István	1915	1896 Dicsőszentmárton	1915. június 1-től	hadifogságból visszatért, szabadságon 1918. június óta
	Dr. Végh Arthur	1915	1881 Budapest	1915. július 6-	Eltűnt 1916. július 6. óta
	Dr. Kopár Márton	1915	1885 Szamosújvár	1915. július 18-	Eltűnt 1916. július 6. óta
	Dr. Erőss József	1915	1880 Csíkszentiván	1916. február 1.	Magánápolási szabadságon 1918. augusztus 1. óta
	Máriaffy Albert	1915	1895 Marosszentgyörgy	1916. február 6-	Eltűnt 1916. július 6. óta
	Deák Loránt György	1915	1894 Kolozsvár	1916. március 6-	Eltűnt 1916. július 6. óta
	felsőszálláspataki Mara István	1915	1896 Demsus	1916. május 1- december 31.	Felmentve 1917. január 4. óta
	Lúby László	1915	1883 Nagygécze	1915. augusztus 4.	Felmentve 1918. július óta
	hertelendi és vidornyalaki Hertelendy Zoltán	1916	1896 Csákány	1917. január 18- június 16.	Felmentve 1917. november 21.

	Szent-Iványi Ádám	1916	1897 Nyárádgálfalva	1917. április 16-1917. november 16-ig	ezredénél 1918. április 25-től
	Máthé József	1915	1869 Nagy-enyed		Pótszázadnál 1918. június 1-től
	gróf Toldalagi József	1917	1893 Koronka	1917. november 17-től	ezredénél
	Mihály Tódor	1916	1887 Kolozsvár		Hadifogságban 1916. július 6. óta
	Ipsen Rezső Károly	1915	1884 Medgyes		Cs. és kir. anyaggyűjő állomás
	Puj László	1917	1898 Hátszeg		a 9. honvéd huszárez-rednél 1917. augusztus 26. óta
	Jeney István	1916	1878 Mezőcsá-vás	1917. október 17.	az ezredénél
	Pándy Lajos	1915	1897 Budapest	1917. október 17.	a 11. honvéd lovas-hadosztály kiképző osztályánál
	Tirscher Miklós	1917	1899 Dobsina	1917. október 17.	az ezredénél

Szakaszvezető és népfelkelő tisztek

D. Szolgálaton kívüli viszonybeli tisztek

Rendfokozat	Nemességi fo-kozat, előnév és név	Sorozási év	Születési év, illetőségi helye	Harctéren mettől meddig?	Jelenlegi beosztása, esetleg hadifogság, hol és mióta?
szkv. száza-dos	Vásárhelyi István	1913	1872 Csermő	1914. november 5. – 1916. jún. 10	Felmentve
	Solymossy Lajos	1886	1863 Bögöz	1916. márc. 30. – 1917. jún. 10,	A 11. honvéd lovashad-osztály kiképző csoport-jánál 1918. június 4-től
	Strasser Ulrik	1885	1867 Budapest	1914. november 5. -	a 71. honvéd gyaloghad-osztálynál 1917. júl. 30. óta
	Mandl Gyula	1890	1869 Brassó	1914. október 1.	a 38. honvéd gyaloghad-osztálynál a bevonulás óta
	Kende József	1888	1868 Kolozsvár	1915. márc. 10. – 1915. május 7. 1916. május 24.	a cs. és kir. 35. hadosz-tálynál

	Dr. Seibriger Emil	1899	1878 Marosvásárhely	1914. ápr. 5. – 1916. november 27.	Felmentve
	bethleni gróf Bethlen István	1895	1874 Sáromberke	1914. augusztus 20. – 1915. december 30.	a József főherceg arcvonalparancsnoksgnál
	Szentgyörgy Imre	1887	1866 Marosvásárhely	1914. október 10.	a nem tényleges viszonyba helyezve
	gróf Teleki Ádám	1889	1867 Kolozsvár	1914. november 1.	a 70. honvád gyaloghadosztály parancsnokságánál a bevonulástól
	Kleineisel Jakab	1895	1874 Budapest	1914. október 10.	a cs. és kir. 7. hads. szállásmesteri osztályánál a bevonulástól
	Bíró István	1899	1878 Barót - Miklósvár	1914. november 15.	magánápolási szabadságon 1918. június 14. óta
	Maderspach Győző (Viktor)	1897	1876 Petrozsény	1914. november 15. – 1916. augusztus 27. – 1917. február 1-ig	Felmentve
szkv. főhadnagy	nemeságodi Szvetics Emil	1884	1863 Budapest		Felmentve
	nagykálói Kállai Gusztáv	1884	1863 Budapest		A cs. és kir. gyulafehérvári tartalékos kórháznál beosztva 1914. november 1. óta
	Tamássy József	1889	1867 Kolozsvár		Elhalt
	Dr. Forray András	1892	1871 Nádudvar		Vöröskereszt Egyletnél
	gróf Teleki Ferenc	1891	1870 Paszmos		Felmentve
	Dr. Gothárd Kálmán	1896	1874 Bánffihunyad	1915. augusztus 15-augusztus 25-ig	Felmentve
	Bíró István	1899	1878 Barótmiklósvár	1914. november 5.	
	széki gróf Teleki Géza	1900	1881 Gernyeszeg	1914. augusztus 30. 1915. január 1- augusztus 20.	Felmentve

				1917. február 20.	
	gróf Bethlen Károly	1888	1867 Sáromberke	1916. március 31- június 6.	Kórházban 1918. június 10. óta
	Mélik András	1900	1879 Gyergyóremete	1914. szeptember 5- november 29.	Felmentve
	felsőszálláspataki Kenderessy Károly	1907	1885 Felsőszálláspatak		A 7. hadsereg kiképző csoportjánál 1918. január 25. óta
	Dr. Pintér Károly	1907	1889 Budapest		a nem tényleges szolgálatba helyezve
	Hatfaludy György	1893	1873 Széplak		Felmentve
szkv. hadnagy	szendrői gróf Török Sándor	1900	1881 Kolozsvár		Felmentve

E. Népfelkelő tisztek

Rendfokozat	Nemességi fokozat, előnév és név	Sorozási év	Születési év, illetőségi helye	Harctéren mettől meddig?	Jelenlegi beosztása, esetleg hadifogság, hol és mióta?
népf. százados	Karvas Rezső	1899	1876 Szénásfalu	1914. október 1. – 1916. december 23.	Felmentve
	malomvizi Kendeffy Gábor	1896	1875 Óraljabolfogfalva		a vezérkari főnök személyi segédje 1917. szeptember 1. óta
	Fodor Ödön	1894	1873 Beresztelke	1914. szeptember 5-től 1917. július 10-ig	Felmentve
	Balla György	1901	1880 Szamosfalva	1914. szeptember 5-től 1916. december 15-ig	Bécsben 1917. február 10. óta
	Temesvári János	1901	1880 Uron	1914. szeptember 5. óta	a 9. ezrednél 1917. június 30. óta
	Czirlea Aurél	1901	1880 Gyulafehérvár		a cs. és kir. hajmáskéri fogolytábornál 1915. május 28. óta
	Dr. Román Dánes	1896	1875 Ecel		felmentve

népf. főhadnagy	Dörschlag Konrád	1894	1873 Nagyszeben	1914. október. 10. – 1915. február 10.,	Felmentve
	Baruch Jenő	1895	1873 Gyulafehérvár	1914. október 1. – 1917. június 30.	Felmentve
	gr. Teleki Arthur	1894	1873 Brassó	1914. szeptember 5. – 1916. május 10.	Felmentve
	Keresztes Ödön	1894	1873 Marosludas		Felmentve
	Báró Kemény József	1894	1873 Szenterzsébet	1914. december 10-1916. január 20. 1916. június 30. 1918. április 10.	Felmentve
	Temesváry Gergely	1896	1878 Uzon		XX. őrzászlóaljnál
	Killyén Lajos	1894	1873 Börkös		Felmentve
	zombori Rónay Elemér	1895	1874 Kiszombor		Felmentve
	báró Blomberg Frigyes	1894	1873 Gardánfalva	1914. szeptember 5-december 15.	Felmentve
	tordátfalvi Halmágyi Gábor	1895	1874 Magyarsárd	1914. szeptembr 5-	a cs. és kir. autóosztagnál 1918. február 10. óta
	Zöhls Ernő	1898	1877 Bükkcsepreg	1914. november 10-1915. március 30.	Kerületi utásztanfolyamon, Szegeden 1918. július 27-én
	malomvizi Kendeffy Lajos	1898	1877 Őraljaboldogfalva	1914. szeptember 5-1917. május 15.	Felmentve
	nagybányai Horthy Jenő	1900	1877 Kondoros		a cs. és kir. 13. ezrednél 1914. augusztus 2. óta
	dr. László Márton	1898	1876 Brassó		Felmentve
	Gróf Teleki Domokos	1901	1880 Gernyeszeg	1917. december 1- 1918. február 4-ig	Felmentve

	Kádár Károly	1901	1876 Árpás		a nem tényleges viszonyba helyezve
	Balla György	1901	1880 Szamosfalva	1914. szeptember 5- 1916. december 15.	
	dr. Moldován János	1897	1876 Tövis	1914. december 12- 1915. április 12. 1915. szeptember 20- október 21-ig	A szombathelyi rokkantak házához beosztva 1917. augusztus 20. óta
	Nisztor János	1897	1876 Kulfalva		Felmentve
	dr. Müller Jenő	1896	1875 Medgyes	1915. október 15- 1916. március 10.	Fogoly ügyeleti tiszt Nagyenyeden 1916. július 25. óta
	nemes Svarcz Menyhért	1893	1874 Nagybánya	1915. május 25- augusztus 10.	a cs. és kir. vonatosztálynál 1916. november 2. óta
	Koczán László	1893	1870 Gömrő		Felmentve
	Báró Bánffy András	1900	1870 Beresztelke	1914. november 5- 1916. augusztus 15. 1916. december 27- 1917. április 21-	Felmentve
	nagylaki Gerendy Ákos	1894	1874 Sövénfalva		Felmentve
	Báró Kemény Pál	1886	1867 Malomfalva		Felmentve
	Soket Károly	1901	1880 Marosvásárhely	1915. április 1- november 22. 1916. február 10.	az ezrednél 1916. július 22. óta
	dr. Pál Gábor	1904	1883 Csíkvárdotfalva	1916. március 30.	Felmentve
népf. hadnagy	Schilling Lajos	1894	1873 Mócs	1914. szeptember 5- november 16.	Felmentve
	dr. Tóth Károly	1899	1876 Kiskunhalas		Felmentve
	dr. Szentiványi József	1900	1879 Farnas	1914. szeptember 5- október 20.	Felmentve
	dr. Nagy Zol-	1887	1876 Kolozsvár		a nem tényleges vi-

	tán				szonyba helyezve
	Tauffer Dezső	1893	1872 Kolozsvár	1916. március 1.	aratómunkás-század parancsnok Tomorján 1918. április 24. óta
	ábránfalvi Ugron Zoltán	1916	1865 Fiátfalva	1916. május 9.	országgyűlési szabadságon 1916. november 1. óta
	Barcsay István	1893	1874 Petrozsény	1915. augusztus 27-	Felmentve

M. kir. 9. honvéd huszárezred

Állomány kimutatás 1918. június hó 23-án

Alosztály	Tisztek és magasabb fokozatú altisztek	Őrm.	szkv.	tizd.	Jőrv.	Huszár csatár	Nem csatár	Össz.	Ló	Jegyzet
Ezredtörzs	Viczián Elek alezredes Haszlinger Ferenc százados Gr. Rudnyánszky Béla fhdgy. Dávid Antal törzsőrmester	3	1	2	-	-	24	(4) 30	18	
Távíró szakasz		3	4	6	8	-	11	32	4	
Műszaki szd.	Szent-Iványi Ádám zászlós	2	3	4	3	39	17	(1) 68	10	
Gyalog ágyús		2	2	1	-	12	7	24	8	2 gyalog ágyú
I. fe. törzs	Bogdánffy Béla százados Burger Dezső zászlós	2*	2**	1***	-	-	12	17	11	* 1 írnok, 1 eü. altiszt, ** 1 trombitás, 1 fegyverkov., *** gázaltiszt
Kézi géppu.		-	-	3*	-	11	4	18	2	* 1 lőszer altiszt, 1 kézi gépp.
1. század	-	2	3	10*	5	43	12	75	6	* 1 gáz-, 1 lőszeraltiszt
2. század	Br. Apor Péter százados Jeney István zls.	1 1	1 3*	2 6**	2 7	11 50	- 14	17 81	- 6	3 kézi gépp. * 1 eü. altiszt, a

										gáz-, 1 lőszer, 1 felvételező
3. század										
4. század										
1. géppszd.										
II. fe. törzs	Reök István őrgy. Soket Károly fhdgy.	-	-	1*	1**	-	14	-		* egyvermester ** felvételező
5. század	Medreczky István tiszth. Fererenczy Árpád törzsőrm.	1	2	6	5	63	16	93	12	
6. század	Takátsy Gyula százados Puj László zászlós	2	3*	6	4	60	17	(2) 92	6	* 1 felvételező, 1 írnok
7. század	Furmann Imre fhdgy.	-	2*	2**	3	59	19	(1) 85	4	* 1 eü., ** lőszer
2. géppszd.	Márton Sándor fhdgy.									

Kimutatás az ezred személyi veszteségéről

9. honvéd huszárezred/1918. június

Fsz.	Rendfokozat	Név	Alosztály	Nap	Halott	Seb.	Eltűnt	Beteg
			1. század					
1.	százados	Benkő Béla		19		x		
2.	tiszthelyettes	Harmann János			x			
3.	Szkv.	Szokol Rezső			x			
4.	tizedes	Kerekes Vilmos	kézi géppuska	16			x	
5.		Bucs János		19		x		
6.		Székely Ferenc			x			
7.		Iszlai Péter				x		
8.	járőrvezető	Szélkuti Jósef*				x		
9.		Poczó József				x		
10.		Butyka András					x	
11.	huszár	Köllő János		16		x		
12.		Balázs János		17		x		
13.		V. Molnár Sándor		17		x		
14.		Csorogár János	kézi géppuska	18			x	
15.		Balis Károly		19		x		
16.		Depner Mihály				x		
17.		Dilimány György				x		

18.		Fehér Ferenc				x		
19.		Fridmann István				x		
20.		Kádár János				x		
21.		Kövecsi Imre				x		
22.		Kuron József				x		
23.		S. Nagy Károly				x		
24.		Pinti Sándor				x		
25.		Sebestyén Gyula				x		
26.		Veres József				x		
27.		Vitális Endre				x		
28.		Kacsó Ferenc				x		
29.		Pál József				x		
30.		Tausz János				x		
31.		Tóth Károly				x		
32.		Bartes István				x		
33.		Kálmán Antal					x	
34.		Nagy Albert				x		
35.		Sárosi K. István				x		
36.		Firulov Száva			x			
37.		Németh Mózes			x			
38.		Tobi István			x			
39.		Bernyán Lukács			x			
40.		Farkas Balázs			x			
41.		Farkas Sándor*			x			
42.		Rab László			x			
43.		Farkas Gáspár			x			
44.		Kuk Gábor		22		x		
45.		Lakó István*		19			x	
46.	tizedes	Kriszpogacsin Sztankó	kézi géppuska			x		
47.	huszár	Adamovics Száva	kgp.			x		
48.		Horváth János	kgp.			x		
49.		Nagy József	kgp.			x		
50.		Palotás Sándor	kgp.			x		
51.		Pásztor Mihály	kgp.			x		
52.		Szabó János	kgp.			x		
53.		Szabó László	kgp.			x		
54.		Tóth Miklós	kgp.			x		
55.		Zsigó József	kgp.			x		
56.		Kiss János I.	kgp.		x			
57.	százados	Naményi Koncz István	I. félezred t.	17		x		
58.	tiszti szolga	Soós Béni	I. félezred t.		a fentivel kórházban			
59.	szakaszv.	Klózer Mihály	1. század	21		x		
60.	huszár	Laskai István	kgp.	19		x		
61.		Bincsor Dániel	1. század	21		x		

62.		Deák Mihály		22	x			
63.		Fóri János		22		x		
			2. század					
64.	törzsőrmes-ter	Orbán Dezső		19		x		
65.	őrmester	Mikula János					x	
66.	őrmester	Bán Mózes					x	
67.	szkv.	Lengyel János	kgp.	16			x	
68.	tizedes	Köllő Gergely	2. század	19			x	
69.		Beke István					x	
70.		Prislopán Viktor					x	
71.		Komp János	kgp.				x	
72.	járőrvezető	Albert Ferenc	2. század			x		
73.	járőrv.	Salamon Ferenc					x	
74.	huszár	Korodi Sz. József		16	x			
75.		Dobirk Lajos	kgp			x		
76.		Márton József	2. szd.				x	
77.		Magyar Pál					x	
78.		Selyem Mihály		17		x		
79.		Zudor István				x		
80.		Lázár Pál					x	
81.		Balog István					x	
82.		Szabó András		18		x		
83.		Moldován József				x		
84.		Bloka János				x		
85.	huszár	Nagy István	2. század	19		x		
86.		Bakos Imre				x		
87.		Makovics Sándor				x		
88.		Szivacski György					x	
89.		Frigator András					x	
90.		Molnár József					x	
91.		Pap Vazul					x	
92.		Halász János					x	
93.		Óriás Imre					x	
94.		Molnár János					x	
95.		Dudás Miklós					x	
96.		Bartalis Imre					x	
97.		Ilyés János					x	
98.		Drezsán Gergely					x	
99.		Kovács György					x	
100.		Farkas János					x	
101.		Forró Albert					x	
102.		Szabó Márton					x	
103.		Miklea László					x	
104.		Karácsony Tódor					x	
105.		Ikim Ilyás					x	

106.		Bagosi Zsigmond					x	
107.		Gönczi István					x	
108.		Lakatos János					x	
109,		Székely Márton					x	
110.		Csáni Szabin					x	
111.		Opris Tódor					x	
112.		Grósz Péter					x	
113.		Kocsis Ferenc					x	
114.		Papp József	kgp.		x			
115.		Bihari János	2. szd.				x	
116.		Greve János					x	
117.		Gergely István					x	
118.		Palocza Vazul					x	
119		Popicz László					x	
120.		Majos András					x	
121.	tizedes	Kammei Mihály	távírász			x		
122.	járőrv.	Basileu Viktor				x		
123.	huszár	Simon András				x		
124.		Szabados Ferenc					x	
125.		Péntek János					x	
			3. század					
126.	Szkv.	Kovács Imre					x	
127.	szkv.	Barabás József					x	
128.	tizedes	Kövér Sándor				x		
129.	huszár	Ignácz István		17		x		
130.		Gedő Mihály		18	x			
131.		Nagy Áron				x		
132.		Sunyorai János				x		
133.		Tóth Ferenc				x		
134.		Dombi Albert				x		
135.		Bakó József					x	
136.		Pánzi György					x	
137.		Sipos Márton		19		x		
138.		Krováth Márton					x	
139.		Gligor János					x	
140.		Barabás János					x	
141,		Szilea István				x		
142.		Marosán Sándor					x	
143.		Gothárd László				x		
144.		Bárczi László				x		
145.		Ambrus Béni				x		
146.		Nan Vazul					x	
147.		Puskás Sándor					x	
148.		Sallai László					x	
149.		Schuster János				x		
150.		Egri Balázs				x		

151.		Deák János					x	
152.		Debreczeni István					x	
153.		Sütő Gyula			x			
154.		Salak János				x		
155.		Király Sándor				x		
156.		Borbás Lajos				x		
157.		Herbaly Lajos				x		
158.		Szucsáki Mihály					x	
159.		Farkas Péter				x		
160.		Bálint Ferenc				x		
161.		Siklódi Balázs			x			
			4. század					
162.	hadnagy	Nováky József		17		x		
163.	őrmester	Kiss Domokos		19			x	
164.	szakv.	Smojda János		16			x	
165.		Hadházi Ferenc		19			x	
166.		Loboncz László					x	
167.	tizedes	Hening Mihály		16			x	
168.	tizedes	Gábor János		19		x		
169.	járőrvezető	Helmu László					x	
170.	jőrv.	Szabó Károly				x		
171.	jőrv.	Talán László					x	
172.	huszár	Antal Áron					x	
173.		Csorba János					x	
174.		Benedek József			x			
175.		Czinczok Mihály					x	
176.		Fehér József					x	
177.		Guj Demeter				x		
178.		Gáspár Rudolf					x	
179.		Hunuczo Miklós					x	
180.	huszár	Holák József	4. század	19			x	
181.		Koczitár Ilyés					x	
182.		Kalányos János					x	
183.		Kovács Lázár				x		
184.		Miklós Mihály				x		
185.		Nyisztor József					x	
186.		Pap István				x		
187.		Popa Demeter					x	
188.		Szőcs István*					x	
189.		Szász János					x	
190.		Szilágyi Pál					x	
191.		Szirnina János				x		
192.		Toma György				x		
193.		Tófalvi István					x	
194.		Tóth István					x	
195.		Tóth Ferenc					x	

196.		Varju Pável					x	
197.		Szakács Ferenc					x	
198.	tiszthelyettes	Fejér Ferenc	7. század	17		x		
			I. géppuskaszd.					
199.	hadnagy	Dedinszky Tivadar		17		x		
200.	huszár	Nagy Lajos		16	x			
201.	tisztiszolga	Kurucz Lajos		17	x			
202.	járőrvezető	Homonai János		17		x		
203.	huszár	Simon István		17		x		
204.		Hodován István		17		x		
205.		Kedves Albert		16		x		
206.		Hosszú Márton		16		x		
207.		Lestyán Mihály		17		x		
208.		Pántye Lázár				x		
209.		Deák Lajos				x		
210.		Sipos István		18	x			
211.	törzsőrmes-ter	Ágoston Albert		19		x		
212.	járőrvezető	Mile Antal				x		
213.	jőrv.	Kereszturi Albert			x			
214.	tizedes	Sütő József					x	
215.	huszár	Zmcsák József				x		
216.		Bacsó András				x		
217.		Bölcsföldi Ferenc		20		x		
218.		Orza Sándor				x		
219		Csurkó András				x		
220.		Révai Mihály		19	x			
221.		Skatulyár József					x	
222.	tisztiszolga	Páskuly János	4. század	17	Nováky hadnagynál a kórház-ban			
223.	huszár	Prodán János		19				x
224.		Balázs Ferenc		19		x		
			Műszaki század					
225.	százados	Mezriczky Károly		16	kórházban			
226.	törzsőrmes-ter	László Gergely		20				x
227.	szkv.	Barcsa András		21				x
228.	huszár	Demeter János		16		x		
229.		Gulyás József		20				x
230.		Horváth Sándor		18		x		
231.		Koósz Imre		18	x			
232.		Nyisztor Péter		21				x
233.		Pap Zsigmond		18		x		
234.		Böjthe József			x			
235.		Kerczesán Miklós				x		
236.		Topál Antal		19		x		

237.		Tóth Gyula		21				x
238.		János Alán Gyula		18		x		
239.		Kürtös Jakab	I. géppuskaszd.	19				x
240.		Sinkó János*		20		x		
241.		Kira Florián*		20		x		
242.		Davidovits Herman*	1. század	21				x
243.		Árvai István	2. század	21		x		
244.		Deák Ferenc	1. század	19		x		
245.		Imre János		22		x		
246.		Balla Dénes		20.		x		
247.		Bunács Miklós		22		x		
248.		Csató Géza		19		x		
249.		Fodor János		20		x		
250.		Kovács Mihály		20		x		
251.		Nagy Sándor		22			x	
252.		Boér János					x	
253.	tisztiszolga	Medgyes József*					x	
			6. század					
254.	tizedes	Bordi Imre		21		x		
255.		Tamás István				x		
256.		Dobinszki József					x	
257.		Szabó Lajos				x		
258.		Nagy István				x		
259.	járőrvezető	Bálint Dániel				x		
260.		Kálmánczi József					x	
261.	törzsőrmester	Kelemen György				x		
262.	huszár	Antal Albert					x	
263.		Boboák Sebestyén					x	
264.		Flóra Demeter					x	
265.		Horváth Zsigmond					x	
266.		Kiss Antal					x	
267.		Keresztes János				x		
268.		Kürti Sz. Sándor					x	
269.		Komán János				x		
270.		B. Kovács István				x		
271.		Kenyó Béla				x		
272.		Nagy Béla					x	
273.		Németh Ferenc	6. század				x	
274.		Pál Gergely				x		
275.		Pál Kálmán				x		
276.		Rusz Simon					x	
277.		Szabó Miklós					x	
278.		Székely József				x		
279.		Székely Ábel					x	

280.		Szűcs Vazul					x	
281.		Stefáni János				x		
282.		Szakács István					x	
283.		Szűcs János					x	
284.		Téglás Mihály				x		
285.		Fodor János		20	x			
286.		Uti János			x			
287.		Skultéti István			x			
288.		Kiss Ernő			x			
289.		Vonek János				x		
290.		Vincze N. András					x	
291.		Dancs János					x	
292		Orbán Miklós					x	
293		Dán József					x	
294.	tizedes	Kiss Sándor*	1. század	22			x	
295.		Kiss János*	1. század				x	
296.	huszár	Balázs Péter				x		
297.		Fajka Pál					x	
298.		Gecző Béni					x	
299.		Kásler Árpád*					x	
300.		Koncz János*					x	
301.		Kovács Gábor			Benkő századosnál a kórház-ban			
302.		Szilágyi Sándor	I. gp. század			x		
303.	törzsőrmes-ter	Szabó József	II. gp. század	17		x		
304.	őrmester	Bénes Mihály		17		x		
305.	szkv.	Takács Vincze		20		x		
306.		Csányi József		20		x		
307.	tizedes	Papp Sándor		17		x		
308.		Fülöp István		16		x		
309.		Fekete Imre		17	x			
310.		Both Vilmos		20			x	
311.	járőrvezető	Beke András		17	x			
312.		Székely Mihály		17	x			
313.		Lengyel István		19	x			
314.		Balla Károly		17		x		
315.		Zahorák Ilyés		20		x		
316.		Magyari Dénes		19		x		
317.		Nosztrai Gergely		20		x		
318.	huszár	Miklósi Zsigmond		17	x			
319.		Sztehlik János		18	x			
320.		Kaszárda János			x			
Ist-ván	huszár	Virág János	II. gp. század		x			

322.		Szekeres Károly					x	
323.	jőrv.	Halmi Mihály					x	
324.	huszár	Orosz László		17			x	
325.		Varnyu András					x	
326.		Soltész István					x	
327.		Rossza János					x	
328.		Görög Lukács		18			x	
329.		Görbe Tódor		21			x	
330.		Szabó András I.		19			x	
331.		Avram Miklós					x	
332.		Mazsi Sándor		18			x	
333.	járőrvezető	Kovács József		20			x	
334.		Majer Lőrincz		19			x	
335.	huszár	Jeleu Antal		18		x		
336.		Kerekes József				x		
337.		Kocsis József				x		
338.		Babos János				x		
339.		Buksa Mihály		17		x		
340.		Tamás Vendel		18		x		
341.		Horváth István		19		x		
342.		Melcher Sebestyén		16		x		
343.		Kimpián Simon		18		x		
344.		Szász Károly		19		x		
345.		Gulyás Demeter		20		x		
346.		Szeredi Árpád		18		x		
347.		Palocsák János		20		x		
348.		Juhász Miklós		23		x		
349.		Hausnek János		18		x		
350.		Milos János		17		x		
351.		Vajda István		19		x		
352.		László András		20				x
353.		Szakács Miklós						x
354.		Heletya György		19				x
355.		Harant József		21				x
356		Pásztor György*		23			x	
			7. század					
357.	őrmester	Miklósi János		19		x		
358.	őrm.	Jakab Ignácz				x		
359.	huszár	Kuti Mihály				x		
360.		Szőgyéni Miklós				x		
361.		Antal Tódor				x		
362.		Simon András				x		
362.		Hatos Lajos				x		
363.	járőrvezető	Szabó Antal				x		
364.	huszár	Mészáros János				x		
365.		Kúti József				x		

366.		Pál János	7. század	19		x		
367.		Rebrán Tódor				x		
368.		Demeter Sándor				x		
369.		Kimpián János				x		
370.		Győri Mihály		18		x		
372.	Szkv.	Toma János				x		
373.	huszár	Jakó Károly		19		x		
374.		Kiss Gyula				x		
375.		Nagy Sándor				x		
376.		Horváth István				x		
377.		Szabó Lajos				x		
378.		Miklós János				x		
379.		Somogyi Béla				x		
380.		Kimpián Iszailla				x		
381.		Forgács József				x		
382.		Szigetffi József			x			
383.		Majer Mihály				x		
384.		Kármán András				x		
385.		Kerekes János				x		
386.	tizedes	Bene József		20		x		
387.	huszár	Katalozsa Péter				x		
388.		Lengyel Mihály				x		
389.	tizedes	Bereczki Albert		19	x			
390.	huszár	Boros Imre			x			
391.		Roószkopf Ferenc		20	x			
392.		Jakab András			x			
393.		Csircs László			x			
394.		Flóka Dénes			x			
395.		Kurdi István			x			
			5. század					
396.	Szkv.	Kádár Albert		19	x			
397.	járőrvezető	Balog Miklós			x			
398.	jőrv.	Bíró István			x			
399.		Imre József			x			
400.	huszár	Simon Sándor			x			
401.		Nagy József			x			
402.		Benkő Sándor	kézi géppuska		x			
403.		Osváld Ernő			x			
404.		Zombacsovics Mihály					x	
405.		Gergely Antal					x	
406.	jőrv.	Simon János			x			
407.	szakaszvezető	Szabó István	5. század			x		
408.	tizedes	Druschek József				x		
409.		Győrffi Lőrincz				x		

410.		Huszka Mihály				x		
411.	jőrv.	Kalapos István				x		
412.		Zombori Kálmán				x		
413.		N. Tóth Lajos	5. század	19		x		
414.	huszár	Szalai Sándor				x		
415.		Simon Antal				x		
416.		Bartók Gyárfás				x		
417.	jőrv.	Morádi Gábor	kgp.			x		
418.	huszár	Bálint András	5. század			x		
419.		Pálfistyák Pál				x		
420.		Timár Vazul				x		
421.		R. Juhász Sándor				x		
422.		Szabó Antal				x		
423.		Koncz Mihály				x		
424.		Misják Viktor				x		
425.		Szabó Pál				x		
426.	járőrvezető	Bartalis Ferenc				x		
427.	huszár	Zsászán János				x		
428.		Borz János				x		
429.		Potra Mihály		20		x		
430.		Kozma Dezső	kgp.			x		
431.		Ferencz Ignác				x		
432.		Moldován Sándor	5. század			x		
433.	jőrv.	Kovács János				x		
434.	őrmester	Balog Sándor	kgp.			x		
435.	huszár	Kofár Gergely	5. század			x		
436.		Balog Mihály					x	
437.	jőrv.	Iványik János					x	
438.	huszár	Bordás József					x	
439.		Bihari Mihály					x	
440.		Czuni Pál					x	
441		Ferencz László					x	
442.		Győrffi József					x	
443.		Horváth Ferenc					x	
444.		Krományik János		20			x	
445.		Likku Mátyás					x	
446.		Pols Z. János					x	
447.		Vass Sándor					x	
448.		Szabó Dénes					x	
449.		Trefán Dávid		21			x	
450.		Tormási Sándor					x	
451.		Polcz Sándor				x		
452.	jőrv.	Tanosik István				x		
453.	tizedes	Jakab Ferenc	Kgp.				x	
454.	jőrv.	Varga Mihály					x	
455.	huszár	Kovács Adolf					x	

456.		Boros Gyula				x		
457.		Hauser Ádám				x		
458.		Keszei Lajos					x	
459.		Gicz Miklós					x	
460.		Nagy Ferenc				x		
461.	huszár	Molnár János	Kgp.	21			x	
462.		Buzgó Péter	műszaki szd.	16	Mezriczky századossal kórházban			
463.		Rába János	4. század	15				x
464.		Szabó Dénes		22	x			
465.	tizedes	Mertus András		18		x		
466.	jőrv.	Zsuzsa György		22		x		
467.	huszár	Bóra József		18		x		
468.	tizedes	Komjáti Bertalan					x	
469.	huszár	Edelényi Károly		20		x		
470.		Fülöp János	I. félezred t.			x		
471.		Balog Vincze*	2. század	21		x		
472.	tizedes	Jung István*		22			x	
473.	jőrv.	Ril István					x	
474.	huszár	Adorján János*					x	
475.		Brandeszku Gábor				x		
476.		Csik György*					x	
477.		Dihaj György*					x	
478.		Ferenczi Tamás					x	
479.		Flanár Szilárd*					x	
480.		Geszti Sándor*					x	
481.		Gócsa Pál*					x	
482.		Korka Sándor*					x	
483.		Maró László*					x	
484.		Novák Máté*					x	
485.		Pataki Pál*					x	
486.		Pap Ágoston					x	
487.		Simon Ferenc					x	
488.		Szász Gyula*	2. század	22			x	
489.		Szász György					x	
490.		Timár László*					x	
491.	tizedes	Bodó Mihály	3. század	18		x		
492.	tiz.	Bereczki Imre		19	x			
493.	huszár	Gergely István				x		
494.		Száva Károly	műszaki század	22			x	
495.	jőrv.	Bíró Péter					x	
496.	huszár	Csók Lajos					x	
497.		Csernohorszki Károly					x	
498.		Mezei János				x		
499.		Gyingyán János					x	

500.	tiz.	Lázár György	I. gp. század				x	
501.	huszár	Csőg Miklós					x	
502.		Bagariu György					x	
503.		Jakab József				x		
504.		Gyebnár János				x		
505.		Hittei István		17				x
506.		Elő G. János						x
507.	tizedes	Kiss János	I. gp. század	17			x	
508.	huszár	Bartek János	4. század	22			x	
509.		Huszár Ferenc					x	
510.		Máthé Miklós					x	
511.		Pupák Gusztáv	I. gp. század	17	Dedinszky hadnagynál kórházban			
512.	járőrvezető	Puhovits Ferenc	táv.	22			x	
513.	huszár	Tárba György	4. század	23		x		
514.	főorvos	Dr. Russay Gábor	Ezd. t.	22				x
515.	tisztiszolga	Gedő Imre			előbbivel kórházban			
516.	huszár	Farkas Sándor*	1. század				x	
517.	tiz.	Konrád János	2. század				x	
518.	huszár	Berényi András					x	
519.		Bán János					x	
520.		Gál István					x	
521.	százados	Bogdánffy Béla	3. század	23	kórházban			
522.	huszár	Birtalan György			Bogdánffy századosnál kórházban			
523.	zászlós	gr. Toldalagi József		23	kórházban			
524.	huszár	Orbán Bálint			fentivel kórházban			
525.		Cserbe Aurél						
526.	főhadnagy	Márton Sándor						
527.	százados	Haszlinger Ferenc		24	kórházban			
528.	tisztiszolga	Zedán Lázár			fentivel kórházban			
529.	százados	Apor Péter			kórházban			
530.	tisztiszolga	Gábos Lajos			fentivel kórházban			
531.	huszár	Bartek János*		22				
532.		Huszár Ferenc*						
533.		Máthé Miklós*						
534.		Igriczi Sándor		23				
535.		Soltész János		22				
536.		Turcsik Mihály		19				
537.		Horváth Zsigmond*						

* Utólag „előkerült" megjegyzéssel áthúzva a kimutatásban.
HL II. 675 A m. kir. marosvásárhelyi 9. huszárezred iratai 3692 doboz, 1330-1337 fasc.